«شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» كىتاب نەشر قىلىش تۈرى (0392)
“东风工程”图书出版项目之0392

شى نەيئەن لو گۇنجۇڭ

سۇبويدا

1

شى نەيئەن
لو گۇنجۇڭ

سۇبويدا

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

水浒传：插图版. 1：维吾尔文 /（明）施耐庵著；《水浒传》翻译小组译. — 2版. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2012.8
ISBN 978-7-228-15829-4

Ⅰ. ①水… Ⅱ. ①施… ②水… Ⅲ. ①章回小说—中国—明代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. ① I242.4

中国版本图书馆CIP数据核字(2012)第201891号

责任编辑	艾尔肯·希力甫
编　　辑	包维汉、阿布力米提·伊明
责任校对	阿达来提·买合苏提
特约校对	伊里亚斯·热依弥
封面设计	买买提·诺比提
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	乌鲁木齐市科恒彩印有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	25.25
插　　页	16
版　　次	2012年9月第2版
印　　次	2012年9月第1次印刷
印　　数	1-13600
定　　价	43.00 元（第一册）

ئۇندەكچى سۈڭ جياڭ

بوز تۆلپار لۇ جۇنيى

مولا تاپقاق ۋۇ يۈك

پەلەك ئەجدىھاسى گۈڭسۈن شېك

ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ

قاپلانباش لىن چۈك

قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو

كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇك

كىچىك قۇيۇن چەي جىن

گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن

دەرۋىش ۋۇ سۇڭ

قوش نەيزىلىك پالۋان دۇڭ پىڭ

九紋龍剪徑赤松林
魯智深火燒瓦罐寺
戚偉繪

武行者醉打孔亮
錦毛虎義釋宋江
戚偉繪

كىرىش سۆز

شىنجاڭ ئاخبارات ـ نەشرىياتچىلىقى شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى (تۆۋەندە «شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» دېيىلىدۇ) دۆلەت ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بىر تۇتاش پىلانلىغان، ئاپتونوم رايونلۇق ئاخبارات ـ نەشرىيات ئىدارىسى كونكرېت تەشكىللەپ يولغا قويغان بىر تۈرلۈك مۇھىم سىياسىي تەدبىر ۋە خەلق تۈرمۇشى قۇرۇلۇشى. «شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» نى داۋاملىق يولغا قويۇش مەركەزنىڭ يېڭى دەۋردىكى شىنجاڭ خىزمىتى ئومۇمىي ئۇرۇنلاشتۇرمىسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئوتتۇرىغا قويغان زامانىۋى مەدەنىيەتنى يېتەكچى قىلىشتا چىڭ تۇرۇپ، شىنجاڭنىڭ ھالقىما تەرەققىياتى ۋە ئەبەدىي ئەمىنلىكىنى زور كۈچ بىلەن ئىلگىرى سۈرۈشتىكى مۇھىم تەدبىر. بۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى نەشرىياتچىلىق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ تۈرلۈك نەشر بۇيۇملىرىنى نەشر قىلىش ئارقىلىق، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت ئاممىسىغا ئىلغار ئىدىيەنى تەشۋىق قىلىدىغان، پەننىي بىلىملەرنى ئومۇملاشتۇرىدىغان، زامانىۋى مەدەنىيەتنى تارقىتىدىغان، ئاساسىي قاتلام ئىدىيە ـ مەدەنىيەت بازىسى قۇرىدىغان ۋە مۇستەھكەملەيدىغان، ھەرمىللەت ئاممىسىنىڭ ئاساسىي مەدەنىيەت ئېھتىياجىنى قاندۇرىدىغان، مەنىۋى مەدەنىيەت تۈرمۇشىنى بېيىتىدىغان، پەن ـ مەدەنىيەت ساپاسىنى ئۆستۈرىدىغان ئاخبارات ـ نەشرىياتچىلىق ئاممىۋى مۇلازىمەت سىستېمىسىنى بەرپا قىلىشتىن ئىبارەت.

نەشر بۇيۇملىرىنى ھەقسىز تەقدىم قىلىش «شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى»دىكى مۇھىم تۈرلەرنىڭ بىرى. بۇ تۈردە شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ھۆرمەت قىلىنىپ، شىنجاڭدىكى دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق رايونلىرى ۋە شەھەر (بازار) مەھەللىلىرىنىڭ ئەمەلىي ئېھتىياجىغا بىرلەشتۈرۈلگەن ئاساستا ئۇيغۇر، خەنزۇ، قازاق، موڭغۇل، قىرغىز، شىبە قاتارلىق ئالتە خىل تىل ـ يېزىقتا سىياسىي ـ ئىقتىساد، پەن ـ تېخنىكا، تۈرمۇش، مەدەنىيەت، بالىلار ئوقۇشلۇقى ۋە

باشقىلاردىن ئىبارەت ئالتە چوڭ تۈر بويىچە نەشر بۇيۇملىرىنى نەشر قىلىشقا ئۇيۇشتۇرۇلدى ھەم ئاساسىي قاتلامغا تەقدىم قىلىندى. مەزمۇن جەھەتتىن ئالغاندا، سوتسىيالىستىك ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىش، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ئاساسىي مەدەنىيەت ھوقۇق - مەنپەئەتىنى كاپالەتلەندۈرۈش ئاساسىي لىنىيە، «ۋەتەننى - شىنجاڭنى سۆيۈش، ئىتتىپاق ئۆتۈش - تۆھپە قوشۇش، تىرىشىپ ئىشلەش - ئۆزئارا ياردەملىشىش، ئېچىۋېتىش - ئىلگىرىلەش» نى ئەۋج ئالدۇرۇشتىن ئىبارەت شىنجاڭ روھى نىشان، «ئەملىيەتكە، تۇرمۇشقا، ئاممىغا يېقىنلاشتۇرۇش» مەقسەت، ھەر مىللەت ئاممىسى ئوقۇپ چۈشىنەلەيدىغان، ئۆگىنەلەيدىغان، قوللىنالايدىغان بولۇش پىرىنسىپ قىلىندى. بىز بۇ نەشر بۇيۇملىرىنى ئاممىباب، چۈشىنىشلىك قىلىپ تۇزۇشكە، رەسىملىك ھەم ئاۋازلىق بولۇشنى بىرلەشتۇرۇشكە تىرىشتۇق، ئىلمىي، قوللىنىشچان، مەزمۇنلۇق ۋە قىزىقارلىق بولۇشنى گەۋدىلەندۈردۇق، يېڭى تېخنىكا، يېڭى ئىدىيە، يېڭى بىلىملەردىن پايدىلىنىپ، ھەرمىللەت ئاممىسىنىڭ يېڭى ئىدىيە، يېڭى مەنزىل، يېڭى نەزەر دائىرىسىنى قوزغاپ ۋە كېڭەيتىپ، شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت ئاممىسىنى ئىجتىمائىي ئىلغار مەدەنىيەت تەرەققىياتىنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن بەھرىمەن قىلدۇق.

بىز «شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» نەشر بۇيۇملىرىنى ھەقسىز تارقىتىش تۇرىنى يولغا قويۇش ئارقىلىق، ھەقسىز تەقدىم قىلىنىدىغان تۇرلۇك نەشر بۇيۇملىرىنىڭ قاپلىنىش دائىرىسى ۋە تەسىر كۈچىنى تېخىمۇ كېڭەيتىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ كۈنسېرى ئېشىۋاتقان مەنىۋى مەدەنىيەت ئېھتىياجىنى يەنىمۇ قاندۇرۇپ، زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ يېتەكچىلىكىدە چىڭ تۇرۇپ، شىنجاڭنىڭ ھالقىما تەرەققىياتى ۋە ئەبەدىي ئەمىلىكىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە مەنىۋى ھەربىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ ۋە ئەقلىي مەدەت بىلەن تەمىن ئېتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

شىنجاڭ ئاخبارات - نەشرىياتچىلىقى «شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئىشخانىسى

نەشرىياتتىن

«سۇ بويىدا» رومانىنى تەرجىمە قىلىش گۈرۈپپىسى ئەخمەت پاسار، غۇلام غۇپۇر، پېك زۇڭلۇ، تيەن شىباۋ، كې پېيلىن، غۇپۇرجان، ئابلەخەت ئىبراھىم قاتارلىق يولداشلاردىن تەركىب تاپتى.

بۇ رومانىنى تەرجىمە قىلىشقا يەنە ئەنۋەر لېتىپ، ئالىمجان قادىر، ئىسمائىل ئىبراھىم، ياسىن، لوقمان، تۇرسۇن پالتا، جۇجيەنخۇا، ۋەلى، ئابدۇراخمان مۆمىن، دېك شېڭخۇا، مەمتىمىن، ئەسخەت، ئابدۇروسۇل راخمان، بيەن يۈفۇ، ئابلا جۇمە، ئىبراھىم نىياز، ئوبۇلقاسىم، ۋايىتجانلارمۇ قاتناشتى.

بۇ رومانىنى تەرجىمە قىلىش جەريانىدا، مىللەتلەر نەشرىياتى، مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتى، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى، شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار ئادەم ۋە ماتېرىيال جەھەتتىن قىزغىن ياردەم بەردى، بۇ مۇناسىۋەت بىلەن شۇ ئورۇنلارغا رەھمەت ئېيتىمىز.

1985 ـ يىلى، ئىيۇل

مۇقەددىمە

نەزم

خالىي ـ پىنھان شۇ قىرائەتخانىغا سالساڭ نەزەر،
جەم بولۇشقان شۇندا كۆپلەپ ئەھلى موللا مۆتىۋەر.
شانۇ شۆھرەت، مالۇ دۇنيالارغا بەرمەي مەيلىنى،
تەۋرىتىپ قەلەم، ياراق ئەھلىنى مازاق ئەيلىشەر.
كونا ھەم يېڭى ۋە يا چىن ـ ساختا شاھلار ئۇستىدە،
ئورتا ئىقلىمنى سوراپ، ئالەمنى مالەم ئەيلىگەن ـــ
يەتتە شەھرىيات ھەققىدە قىسسە ـ چۆچەك سۆزلىشەر.
ھالى ئەلنىڭ خۇددى زىلۇا تال ـ چىۋىقلارغا مىسال،
ئەمدى چوكانلار دېگەندە سارغىيىپ بولدى بەتتەر.
سەل ئېلىپ كەتكەن تۇراقسىز سال ـ قېيىقلاردەك گويا،
تاپمىدى شاھلار ئەمىنلىك، ئەگىشىپ ھەردەم خەتەر.
بەزىلەر بولدى سازاۋەر نامۇ شۆھرەت بەھرىگە،
بەزىلەر بولدى تەمەگەر نامۇ شۆھرەت ۋەسلىگە.
نامۇ شۆھرەتتىن ۋە لېكىن كۆپ كىشى قىلدى ھەزەر،
ئولتۇرۇپ ئاي ئەلدە بىردىن قالمىدى نۇردىن ئەسەر.
ئۆزگىرىپ زامان، قۇرۇپ سۇ، قالدى چۆلدەپ ھەممە يەر،
كىمدۇر ئاخىر ئوۋلىماق بولدى دەرەخلەردىن بېلىق①.
ئۇركۈگەن مايمۇنغا ئوخشاش قالدى مەڭدەپ بەزىلەر ـــ
كۆرسىلا ئەگمەچ ياغاچنى قاچتى ئوقيا دەپ بەدەر.
شۇڭا ئەۋزەل كۆردى مەينى، بولدى خۇشتار نەغمىگە،

① دەرەخكە چىقىپ بېلىق ئوۋلاش ـــ خەنزۇ خەلقىنىڭ تەمسىلى.

كەيپ ـ ساپا سۈرمەكچى بولدى ھەممىدىن قەتئىينەزەر.

غەزەل

يېغىلىق سۈردى بەش دەۋران①، قىلىپ ئەلنى تولا سەرسان،
تاراپ ئاخىر بۇلۇت ـ مانان، چۆمۈلدى نۇرغا يەر ـ ئاسمان.
گىياھ ـ ئورمان ئېمىپ زۇمرەت، ياشاردى باشقىدىن ھەيۋەت،
ياساندى كەك ۋەتەن باغرى تېپىپ بىرلىك بىلەن ئىمكان.
يۈرەر ئارقا كوچا ئەھلى كىيىپ يەكسەر تاۋار ـ دۇردۇن،
ئۇچار قەسىر ـ بىنالاردىن خۇشال نەغمە ـ ناۋا ھەريان.
زامان بولدى ئاسايىشلىق، ئۇرۇش ـ جاڭجال تۈگەپ ئاخىر ـــ
گۈلىستاندا كۈلەر بۇلبۇل، پاراغەتتە جىمى ئىنسان.

ئەلقىسسە، بۇ سەككىز مىسرا غەزەلنى سۈك سۈلالىسىنىك تەڭرىقۇتى سۈك شېنزۇك ئوردىسىدىكى شاھ ئۇرۇقىدىن بولغان، تەرىقەت بابىدا تەقۋادار تەقسىر دەپ نام ئالغان ياۋ فۇ ئاتلىق بىر داڭدار ئۆلىما يازغان. ئۇ تاك سۈلالىسىنىك ئاخىرىدىكى بەش دەۋرده ئەل ئارىسىدا توختىماي بولۇۋاتقان يېغىلىقتىن نالە قىلغان. چۈنكى، ئۇ زامانلار ئەتىگەنلىكى لىياك خانلىقى ھۆكۈم سۈرسە، كەچلىكى جىن خانلىقى دەۋران سۈرىدىغان زامانلار بولۇپ، بەئەينى تۆۋەندىكىدەك تەسۋىرگە لايىق ئىكەن:

ئۆتتى شاھلار جۇ، لى، شى، لىۇ، گو ئاتلىق،
قۇرۇپ لياك، تاك، لىن، خەن، جۇ دەپ خاقانلىق؛
دەۋران سۈردى ئىلگىرى ـ ئاخىر ئون بەش شاھ،
تېرىپ ئەلگە ئەللىك يىللىق سەرسانلىق !

كېيىنكى چاغلاردا تەڭرىنىك رەھمى كېلىپ، چەۋەندا

① بەش دەۋران ـــ كېيىنكى لياك، كېيىنكى تاك، كېيىنكى چىن، كېيىنكى خەن، كېيىنكى جۇ سۈلالىلىرى.

ئەزىمەتلەر بارگاھىغا بوۋا كالان ۋۇدي خانىنى ئاتا قىلغان. بۇ مۇقەددەس زات دۇنياغا كېلىشى بىلەن ئالەم نۇرغا چۆمۈلگەن، كېچەيۇ كۈندۈز ئاجايىپ ئېسىل خۇش پۇراقتا تولغان، ئەرشتىن گۈلدۈرماما مالائىكىسى چۈشكەن، ئۆزى باتۇر ھەم غەيۇر، ئەقلى دېڭىز، پەمى چەكسىز بۇ تەڭرىنۇتقا تەڭداش بولالىغۇدەك خان ـ پادىشاھ تائەزەلدىن بولۇپ باقمىغان. ئۇ ئۆزىنىڭ بويىچىلىك بىر گۈرزە بىلەن جەڭ قىلىپ، سان ـ ساناقسىز يۇرت ـ ئايماقنى ئۆزىگە قارىتىۋالغان. بۇ تەڭرىنۇت ئالەمنى تازىلاپ ئوتتۇرا ئىقلىمنى تىنچىتقان، ئۇلۇغ سۈڭ دۆلىتىنى قۇرۇپ، بىيەنلىياڭ شەھىرىنى ئاستانە قىلغان، توققۇز خانلىقتىكى سەككىز پادىشاھنىڭ چوڭى بولغان بۇ زات تۆت يۈز يىللىق پادىشاھلىقنىڭ ئۇلىنى قۇرغۇچى شاھىنشاھ بولۇپ ئۆتكەن. شۇ ۋەجىدىن يۇقىرىدىكى شاۋ ياۋفۇ ھەزرەت گويا شۇ زامانداا پۇقرالار قايتىدىن كۈن نۇرىنى كۆردى، دېگەندەك قىلىپ: «تاراپ ئاخىر بۇلۇت ـ مانان، چۆمۈلدى نۇرغا يەر ـ ئاسمان» دەپ مەدھىيە ئوقۇغان. شۇ كەملەردە كۈنپېتىشتىكى خۇاشەن دېگەن تاغدا پەلەكنىڭ ئۆرگۈلۈپ ـ چۆرگۈلۈشىگە ھۆكۈم قىلالايدىغان چىن تۇەن ئاتلىق بىر پەرزانە زاھىت ياشايدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئېشەكلىك تاغدىن چۈشۈپ، خۇايىنداۋ يولدا كېتىۋاتسا، يولۇچىلار بىر ـ بىرىگە: «ھازىر كۈنچىقىش ئاستانىدە پادىشاھ چەي شىزۇڭ ئۆز تەختىنى مۇپەتتەش جاۋ كۇاڭيىنغا ئۆتۈنۈپ بېرىپتۇ» دېيىشىۋاتقۇدەك. چىن تۇەن ھەزرەت بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقى ئىچ ـ ئىچىگە پاتماي قاپتۇ، ئۇ پېشانىسىنى تۇتۇپ، شۇنداق كۈلۈپتۇكى، ئېشەكتىن يىقىلىپ چۈشكىنىنى تۇيماي قاپتۇ. خەقلەر ۋاي، نېمە بولدىلا دېسە، بۇ ھەزرەت: «مانا ئەمدى جاھان تىنچىيدىغان بوپتۇ، بۇ دەل تەڭرىنىڭ ئىرادىسىگە، تەرىقەت يولىغا، پۇقرانىڭ كۆڭلىگە باب كېلىدۇ» دەپتۇ.

جاۋ كۇاڭيىن مايمۇن يىلى سەلتەنەت تەختىگە ئولتۇرغان،

ئون يەتتە يىل دەۋر سۈرۈپ، جاھان تىنچىغاندىن كېيىن تەختنى ئۆز ئىنىسى تەيزۇڭغا ئۆتۈنۈپ بەرگەن. تەيزۇڭ خان يىگىرمە ئىككى يىل دەۋر سۈرۈپ، تەختنى جېنزۇڭ خانغا ئۆتۈنۈپ بەرگەن. جېنزۇڭ بولسا رېنزۇڭغا ئۆتۈنۈپ بەرگەن.

رېنزۇڭ خان ئەرشتىكى يالاڭ ئاياغ مالائىكىنىڭ ئۆزى بولۇپ، دۇنياغا كەلگەن كۈندىن باشلاپ كېچەيۇ كۈندۈز توختىماي يىغلاپتۇ، شۇڭا ئوردا ئۇنى داۋالايدىغان تېۋىپ ئىزدەپ خانلىق ئېلانى چىقىرىپتۇ. تەڭرىنىڭ رەھمى كېلىپ، زۆھرە يۇلتۇزنى بىر قېرى بوۋاينىڭ قىياپىتىگە كىرگۈزۈپ، زېمىنغا ئەۋەتىپتۇ. بوۋاي ئېلانىنى سويۇپ ئېلىپلا: «شاھزادىنىڭ يىغىسىنى مەن توختىتالايمەن» دەپتۇ. ئېلانىنى باقىدىغان سىپاھ ئۇنى ئوردىغا باشلاپ بېرىپ، جېنزۇڭنىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ، تەڭرىقۇت ئۇنى چاھارباغقا كىرىپ شاھزادىنى كۆرۈپ بېقىشقا بۇيرۇپتۇ. بوۋاي ئۇدۇل چاھارباغقا كىرىپ، شاھزادىنى قۇچىقىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلاپتۇ. شاھزادە شۇ زامان يىغلاشتىن توختاپتۇ. بوۋاي ئۆزىنىڭ ئىسمىنىمۇ ئېيتىپ بەرمەي، سەلكىن شامالغا ئايلىنىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. ئۇ نېمىلەرنى پىچىرلىغان؟ ئۇ: «قەلەمدارلىق ئىشلىرىڭدا قەلەم مالائىكى يار بولغۇسى، ئەلەمدارلىق ئىشلىرىڭدا ئەلەم مالائىكى» دېگەن گەپلەرنى پىچىرلىغانىكەن. دەرۋەقە، تەڭرىتائالا كەۋكەبىستان① دىن ئىككى يۇلتۇز مالائىكىنى بۇ تەڭرىقۇتقا يار قىلىپ ئەۋەتىپتۇ. قەلەم مالائىكىسى جەنۇبتىكى كەيفىيەتلىك دىيارىنىڭ ئامبىلى ھەم شاھ دۇاننىڭ باش مىرزىسى باۋچىڭ، ئەلەم مالائىكىسى بولسا توبباقلار② ئېلىنى ئىستىلا قىلغان باش سەركەردە دى چىڭ ئىكەن. بۇ ئىككى دانىشمەنلىڭ يار –

① كەۋكەبىستان ـــ يۇلتۇزلار دۇنياسى، كۆچمە مەنىدە تەڭرى ۋە پادىشاھنىڭ دەرگاھى.

② توبباقلار ـــ سۇڭ دەۋرىدە ھازىرقى ئىچكى موڭغۇلدا ۋە گەنسۇنىڭ غەربىي شىمالىدا ياشىغان شەنبى قەبىلىسى. ئۇلار ئۆزىنى «توبباق» (توپا، تۇپراق پەرزەنتى) دەپ ئاتىغان.

ھەمدەملىكىدە، بۇ خان قىرىق ئىككى يىل دەۋران سۈرۈپ، يىلنامىنى توققۇز قېتىم ئۆزگەرتكەن. تيەن شېڭنىڭ بىرىنچى (توڭگۇز) يىلى سەلتەنەت تەختى تىكلەنگەندىن تارتىپ، تيەن شېڭنىڭ توققۇزىنچى يىلىغىچە ئەلگە ئامانلىق، يۇرتقا ئاۋاتلىق يار بولۇپ، ئاشلىق ـ زىرائەتتە ئەلۋەكچىلىك، پۇقرادا ئاسايىشلىق ھۆكۈم سۈرۈپ، يولدا ئالتۇن ياتسا ھېچكىم كۆز قىرىنى سالمايدىغان، كېچىسى ئىشىكلەر تاقالمايدىغان بولغان. بۇ توققۇز يىل «بىرىنچى مەمۇرچىلىق زامان» دەپ ئاتالغان؛ مىڭداۋنىڭ بىرىنچى يىلىدىن خۇاڭيۈنىڭ ئۈچىنچى يىلىغىچە بولغان توققۇز يىلمۇ بایاشاتلىق يىللىرى بولغاچقا، «ئىككىنچى مەمۇرچىلىق زامان» دەپ ئاتالغان؛ خۇاڭيۈنىڭ تۆتىنچى يىلىدىن جيايۈنىڭ ئىككىنچى يىلىغىچە بولغان توققۇز يىل ئىچىدە زىرائەتلەر تازا ئوخشىغاچقا، «ئۈچىنچى مەمۇرچىلىق زامان» دەپ ئاتالغان. ئۇدا ئۈچ يەردە توققۇز يىگىرمە يەتتە يىل «ئۈچ مەمۇرچىلىق زامان» دەپ ئاتالغان.

شۇ زامانلاردا پۇقرالار شاد ـ خۇرام كۈن كەچۈرگەن، بىراق ئون كۈلكىنىڭ بىر يېغىسى بارلىقىنى كىم ئويلىغان دەيسىز. جيايۈنىڭ ئۈچىنچى يىلى ئەتىيازدا ئەلگە ژابا تارقىلىپ، جياڭنەندىن تاكى ئىككى ئاستانە① گىچە خەلقە ژابا تەگمىگەن بىرمۇ جاي قالمىغان، ژابا توغرىسىدىكى مەلۇماتلار كۈنچىقىش ئاستانىگە يۇرت ـ يۇرتتىن خۇددى قار ئۈچقۇندەك ئۇست ـ ئۇستىلەپ كېلىپ تۇرغان. ئەمدى كۈنچىقىش ئاستانىگە كەلسەك، شەھەر ئىچى ۋە سىرتىدىكى لەشكەر ۋە پۇقرالارنىڭ تەڭ نىسپىدىن كۆپرەكى ھالاك بولغان، كەيفىڭ دىيارىنىڭ ئامبىلى، خان مەسلىھەتچىسى باۋ چېڭ ئۆزى پۇقراغا خەيرخاھلىق قىلغان ۋە دورا قەغىزى تارقاتقان، ئۆز ھەققىگە دورا تەييارلىتىپ، پۇقرانى داۋالىتىپ ساقايتماقچى بولغان

① ئىككى ئاستانە ـــ سۇڭ دەۋرىدە كەيفىڭ كۈنچىقىش ئاستانە، لوياڭ كۈنپېتىش ئاستانە ئىدى.

بولسمۇ، نەدىكىنى، ۋابا تېخىمۇ ئەدەپ كەتكەن. ھەممە قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگ ـ سىپاھلار ئاتايىتەن دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ، ۋابانى تۇگىتىش توغرىسىدا تەڭرىقۇتقا ئەرز ئېيتىش مەسلىھەتىگە كېلىپ، قوبۇلخانىغا جەم بولۇپ، ئەتىگەنلىك تاۋاپ ـ تەزىمگە ھازىر بولۇشقان. مۇبادا ئاشۇ ۋەقە بولمىغان بولسا، ئوتتۇز ئالتە ساماۋى ئەختەر، يەتمىش ئىككى زېمىنىي ئەپتەر① ئەرشتىن چۈشۈپ سۇلۇك پادىشاھلىقىنىڭ ئىقلىمىنى زىلزىلىگە سالمىغان، چاۋ خانىدانلىقىنىڭ تەخت ـ بەختىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلمىغان بولاتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ غەزەل دەلىل:

بارچە بەندە ئېرىشىپ ئاللا ئىگەمنىڭ رەھمىگە،
ئۇچ زامان مەمۇرچىلىق يەتكەندە شادلىق چېكىگە.
كۆنۈكۈپ قالغاندا ئەل ئەدەپ ۋە ئەردەم نەغمىگە،
جەڭ ـ تالاشمۇ چىقتى بىردىن سالدى ئەلنى رەنجىگە.
سۇ بويىغا توپلىنىشتى مەردۇمەردانلار كېلىپ،
ئەزىمەتلەر بولدى جەم لياڭشەن كۆلىنىڭ لېۋىگە.
يا ئامانلىق ـ يا يېغىلىق، يا رۇناقلىق ـ خارابلىق ـــ
بارچە قىسمەت خاس ئۇلۇغ پەرۋەردىگارنىڭ ئىلكىگە.

① ئەپتەر ـــ تويىن بۇددا ۋە داۋ دىنلىرىنىڭ ئاسمانىدىكى ھەربىر يۇلتۇزغا بىر مالائىكە سۈپىتىدە بەيئەت قىلىنىدۇ. «سۇ بويىدا» رومانىدىكى بىر يۇز سەككىز شەخس شۇ دىنىي ئادەت بويىچە ساماۋى ئەختەر (ئاسماندىكى غەزەپ يۇلتۇزى) ۋە زېمىنىي ئەپتەر (يەردىكى قەھرىلىك يۇلتۇز) دەپ ئىككى تۈركۈمگە بۆلۈنگەن.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب 1
جاڭ ئەۋلىيانىڭ ۋاباني دۇئا ـ تىلاۋەت بىلەن تۈگەتكەنلىكى
خۇڭ ئەمىرنىڭ ئۇقۇشماي دىۋىلەرنى قاچۇرۇۋەتكەنلىكى
ئىككىنچى باب 22
ۋاڭ مەشقاۋۇلنىڭ يەنئەن دىيارىغا قېچىپ كەتكەنلىكى
ئەجدىها يىگىتنىڭ شىجاسۇندا پوپاڭ كۆتۈرگەنلىكى
ئۈچىنچى باب 70
غوجىزاده شى جىننىڭ كېچىلەپ خۇايىن ناھىيەسىدىن قاچقانلىقى
باقاۋۇل لۇ دانىڭ غەرب غوجىسىنى ئۇرۇپ دۇمبالىغانلىقى
تۆتىنچى باب 97
جاۋ تۆرىنىڭ مانجۇسىرى بۇتخانىسىنى ئوتلىتىپ بەرگەنلىكى
لۇ جىشېننىڭ ۋۇتەيشەن تېغىنى ئوتلىتەي ـ توتلىتەي قىلغانلىقى
بەشىنچى باب 137
سولتەك زومىگەرنىڭ قىز كۆشۈگىگە مەست كىرگەنلىكى
گۈلدار شەيخىنىڭ شاپتۇللۇقىنى مالىماتاڭ قىلغانلىقى
ئالتىنچى باب 165
ئەجدىها يىگىتنىڭ قىزىل قارىغايلىقتا يول توسۇپ
بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرگەنلىكى
لۇ جىشېننىڭ چىنە تاۋۇت بۇتخانىسىغا ئوت قويۇپ
كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكى
يەتتىنچى باب 190
گۈلدار شەيخىنىڭ مەجنۇنتالنى يۇلۇپ تاشلىغانلىقى
قاپلانباشنىڭ شىرمەتلەر ساريىي غا كىرىپ قالغانلىقى
سەككىزىنچى باب 215
لىن مەشقاۋۇلنىڭ ساڭجۇ ئايمىقىغا پالانغانلىقى

لۇ جىشىننىڭ قاۋانلىقتا كارامەت كۆرسەتكەنلىكى
توققۇزىنچى باب 235
چەي جىننىڭ جاھان نوچىلىرىنى قوبۇل قىلغانلىقى
لىن چۈڭنىڭ خۇك مەشقاۋۇلىنى دۇمبالىغانلىقى
ئونىنچى باب 262
لىن مەشقاۋۇلنىڭ قارلىق كېچىدە بۇتخانىغا كىرگەنلىكى
پايلاقچى لۇ چيەننىڭ سامانلىقتا ئوت قويۇۋەتكەنلىكى
ئون بىرىنچى باب 282
جۇگۇيىنىڭ سۇ بويىدىكى شىپاڭدا بەلگە ئوقى ئاتقانلىقى
لىن چۈڭنىڭ شۇرغانلىق كېچىدە لياڭشەنگە چىققانلىقى
ئون ئىككىنچى باب 305
لىن چۈڭنىڭ لياڭشەن كۆلىدە غەلىيانچى بولۇپ قالغانلىقى
ياڭ جىنىڭ كۇنچىقىش ئاستانە بازىرىدا زۇلپىقار ساتماق
بولغانلىقى
ئون ئۈچىنچى باب 323
چاپاۋۇلنىڭ كۇنچىقىش دەرۋازىدا شۆھرەت تالاشقانلىقى
مەڭلىك ياۋىنىڭ يۇقىرى ئاستانىدە گۈمپا سىناشقانلىقى
ئون تۆتىنچى باب 343
قىزىل چاچ شەيتانىنىڭ شاپائەت بۇتخانىسىدا مەست بولۇپ
يېتىپ قالغانلىقى
چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ كۇنچىقىش مەھەللىدە مەرد ئوغلان
بىلەن تېپىشقانلىقى
ئون بەشىنچى باب 364
ۋۇ يۇڭ خەلىپەتنىڭ رۇەن ئاتلىق ئوچ بىر تۇغقانىنى تويقا
قېتىلىشقا دەۋەت قىلغانلىقى
گۈڭسۇن شېڭنىڭ يەتتە تىكەن بېشارىتى بىلەن ئۆزىنى مەردلىككە
ئاتىغانلىقى
ئون ئالتىنچى باب 389
ياڭ جىنىڭ ئالتۇن - كۈموش كارۋىنىنى ئېلىپ ماڭغانلىقى
ۋۇ يۇڭنىڭ مەۋلۇت سوۋغىسىنى پەم بىلەن قولغا چۈشۈرگەنلىكى
ئون يەتتىنچى باب 417

گۈلدار شەيخنىڭ ئېرلۇقشەن تېغىنى يەكتەن ئالغانلىقى
مەڭلىك ياۋىنىڭ مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىنى جۇپتەن ئالغانلىقى
ئون سەككىزىنچى باب 445
كۆركە ساقالنىڭ قاناتلىق يولۋاسنى مەلىكە قىلغانلىقى
سۇڭ دانىشنىڭ چاۋ گەي ھەزرەتنى قاچۇرۇۋەتكەنلىكى
ئون توققۇزىنچى باب 471
لىن چۇڭنىڭ كۆل تۇرادا سوقۇشقانلىقى
چاۋ گەينىڭ لياڭشەندە كۆل تۇرانى ئىلكىگە ئالغانلىقى
يىگىرمىنچى باب 497
لياڭشەن كۆلى بويىدىكى مەردلەرنىڭ چاۋ گەينى تەختكە
چىقارغانلىقى
لىيۇ تاڭنىڭ يۇنچېڭ ناھىيەسىدىن ئايدىڭ كېچىدە يولغا
سېلىنغانلىقى
يىگىرمە بىرىنچى باب 527
قېرى دەللىنىڭ مەستلىكتە تاڭ نيۇرنى ئۇرغانلىقى
سۇڭ جياڭنىڭ ئاچچىقىدا يەن پوشنى ئۆلتۈرگەنلىكى
يىگىرمە ئىككىنچى باب 555
يەن كەمپىرنىڭ يۇنچېڭ يامۇلىدا غوۋغا چىقارغانلىقى
جۇ تۇڭنىڭ مەردلىك قىلىپ سۇڭ دانىشنى قويۇۋەتكەنلىكى
يىگىرمە ئۈچىنچى باب 577
خېڭخەي تەۋەسىدە چەي جىننىڭ مېھماندارچىلىق قىلغانلىقى
جىڭياڭ داۋىنىدا ۋۇ سۇڭنىڭ يولۋاس ئۆلتۈرگەنلىكى
يىگىرمە تۆتىنچى باب 601
ۋاڭ كەمپىرنىڭ پۇل ـ مالنى دەپ دەللالىق قىلغانلىقى
يۈن گېنىڭ ئاچچىقىغا چىدىماي چايخانىدا جېدەل چىقارغانلىقى
يىگىرمە بەشىنچى باب 659
ۋاڭ كەمپىرنىڭ شى مېنچىڭغا يامانلىق ئۆگەتكەنلىكى
پاھىشە خوتۇننىڭ ۋۇ دا چوڭغا ئوغا بەرگەنلىكى
يىگىرمە ئالتىنچى باب 681
خې جيۇشۇنىڭ دەپنە ئۇستىدە جەسەت سۆڭىكىدىن بىر پارچىنى
سۇقۇۋالغانلىقى

كەنجىۋاي ۋۇ سۇڭنىڭ كېسىك باش بىلەن نەزىر - چىراغ قىلغانلىقى
يىگىرمە يەتتىنچى باب 712
چىشى يەكشانىڭ مېڭجۇ ئۆتىكىدە ئادەم گۆشى ساتقانلىقى
ۋۇ سۇڭنىڭ چاسا داۋاندا جاڭ چىڭ بىلەن ئۇچراشقانلىقى
يىگىرمە سەككىزىنچى باب 732
ۋۇ سۇڭنىڭ ئامانتۇرانى ھەيۋە بىلەن ئالغانلىقى
شى ئېننىڭ ئارامجاڭگالنى مەردلىك بىلەن تارتىۋالغانلىقى
يىگىرمە توققۇزىنچى باب 750
شى ئېننىڭ مېڭجۇ ئۆتىكىنى يېڭىباشتىن ئىلكىگە ئالغانلىقى
ۋۇ سۇڭنىڭ جياڭ مېنشىننى كەيپىلىكتە دۇمبالىغانلىقى
ئوتتۇزىنچى باب 768
شى ئېننىڭ ۋۇ سۇڭنى يوقلاپ ئۇچ قېتىم زىندانغا كىرگەنلىكى
ۋۇ سۇڭنىڭ بۇلۇتلۇق كۆلده ئىنتىقام ئالماقچى بولغانلىقى

بىرىنچى باب

جاڭ ئەۋلىيانىڭ ۋاباني دۇئا ـ تىلاۋەت بىلەن تۇگەتكەنلىكى خۇڭ ئەمرىنىڭ ئۇقۇشماي دىۋىلەرنى قاچۇرۇۋەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، ئۇلۇغ سۇڭ سۇلالىسىنىڭ تەڭرىقۇتى رېنزۇڭ جيا يۇنىڭ ئۇچىنچى يىلى ئوچىنچى ئايىنىڭ ئۇچىنچى كۈنى تاڭ سۇزۇلگەن ۋاقىتتا ئالىي قەسىردىن شاھانە ئورۇن ئېلىپ ھەممە بەگ ـ سىپاھلارنىڭ تاۋاپ ـ تەزىمىنى قوبۇل قىلدى.

نەزم

شۇڭغۇغان قۇتلۇق بۇلۇتلارغا راۋاق،
قاپلىغان ئالىي قەسىرنى خۇش پۇراق.
تالۇ تۇغلار جور بولۇپ لىڭشىتتى مانان ئىچىدە،
يالتىراپ چاقنار ياراغ، شەبنەم كۈلەر گۈل بەرگىدە.
سۇپا تولغان خۇش پۇراق، زىننەت بىلەن،
شاھ ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرى تۇردى كېلىپ سۆلەت بىلەن؛
شادىيان نەغمە ـ ناۋا ياڭرار ئىدى،
شاھىغا نۆكەرلىرى ھەمىيان بولۇپ تۇرار ئىدى.
ئۇنچە پەردە قايرىلىپ بىردىن شۇئان،
قەسىر ئالىي ئىچرە شاھ تەختى ئېنىق بولدى ئايان؛
يەلپۇگۈچ سۇمۇرغ قانات يايغاندا،
تۇردى شاھنىڭ مەپىسى مەرمەر پەلەمپەي ئالدىدا.
شۇڭ بولۇشقا ئۇچ قېتىم قاققاندا نىزام قامچىسى،
ئىككى رەت تۇردى شۇئان قەلەم ـ ئەلەمدار بارچىسى.

شۇ ئەسنادا دىۋانبېگى جاكارلىدى:

ـــ ئىش ـ كۆش بولسا بايان ئەيلەڭلار، بولمىسا يېنىڭلار.

ئاردىن باش ۋەزىر جياۋجې، مۇشاۋىر ۋېن يەنبو ئالدىغا چىقىپ:

ـــ ھازىر ئاستانىدە ۋابا تارقىلىپ، ناھايىتى نۇرغۇن لەشكەر ۋە پۇقرا غا زىيان ـ زەخمەت سالدى. ھەزرىتى ئالىيلىرىدىن شۇنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىلتىجا قىلىمىزكى، گۇناھكارلارنىڭ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلغايلا، جازانى ئازايتىپ، باج ـ سېلىقنى يېنىكلەتكەيلا، دۇئا ـ تەكبىر بىلەن بالايىئاپەتنى دەپئى ئېتىپ، پۇقرانى قۇتقۇزغايلا، ـــ دەپ بايان ئەيلىدى.

تەڭرىقۇت بۇ بايانىنى ئاڭلاپ، شۇدەم مىرزىخانىغا پەرمان چۈشۈردى، مىرزىخانا پەرمانغا بىنائەن، يۇرتتىكى بارلىق گۇناھكار ـ مەھبۇسلارنى كەچۈرۈم قىلىش، پۇقرانى بارلىق ئالۋان ـ سېلىقتىن ئازاد قىلىش توغرىسىدا يارلىق يېزىپ تارقاتتى، يەنە بىر ياقتىن ئاستانىدىكى خانىقا ـ ئىبادەتخانىلارغا ئاپەتنى دەپئى ئېتىش يولىدا دۇئا ـ تىلاۋەت، خەير ـ ساخاۋەت قىلىش توغرۇلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى. كىم بىلسۇن، شۇ يىلى ۋابا تېخىمۇ ئەدەپ كەتتى، تەڭرىقۇت رېنزۇڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، مۇبارەك كۆڭلى ناھايىتى بىئارام بولدى، ئۇ دەرھال بەگ ـ سىپاھلارنى چاقىرىپ، يەتە مەسلىھەت سورۇنى تۈزدى. ئاردىن بىر ۋەزىرئەزەم ئىلتىجا قىلماق بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقتى. تەڭرىقۇت قاردى، ئۇ مۇشاۋىر فەن جۇڭيەن ئىدى. مۇشاۋىر ئېگىلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

ـــ ھالا بۇگۈنكى كۈندە ئاپەت ئۇلغىيىپ، لەشكەر ۋە پۇقرانى نابۇت قىلماقتا، ئۇلارنىڭ كۈن ئوتكۈزمەككە ئامالى، جان بېقىشقا مادارى قالمىدى. كەمىنىلىرى كالتە پەم بولساموۇ بىر تەكلىپىم بار: بۇ بالايىئاپەتنى دۇئا ـ تىلاۋەت بىلەن دەپئى قىلماق ئۈچۈن، خەن سۇلالىسىنىڭ ۋارىسى بولغان ئەۋلىيانى كېچىلەپ ئوردىغا چاقىرتىپ كېلىپ، ئاستانىدىكى خاس ھەرەمدە

ئوچ مىڭ ئالتە يۈز مالائىكىگە ئاتاپ كاتتا دۇئا ـ تەكبىر ئۆتكۈزۈپ، تەڭرىگە مۇناجات قىلساق، تەڭرىمنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن بەندىلەرنى ۋابادىن خالاس قىلغىلى بولارمىكىن، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

تەڭرىقۇت رېنزۇڭ بۇ ئىلتىجانى ماقۇل كۆرۈپ، دەرھال باش مىرزىغا پەرمان چۈشۈردى، ئۇ پەرمانغا بىنائەن بىر يارلىق يېزىپ چىقتى، تەڭرىقۇت شاھانە قەلىمى بىلەن يارلىققا نامىشەرىپىنى پۈتتى. بىر باغلام شاھانە كۈجە كەلتۈرۈلدى، ئىچكى ـ تاشقى ئىشلار قازىكالانى ۋە دىۋان ئەمىرى خۇڭ شىننى ئەلچىلىككە تەيىنلىدى، ئۇنىڭغا جياڭشىنىڭ شىنجۇ ئايمىقىدىكى لۇڭخۇشەن تېغىغا بېرىپ، خەن سۇلالىسىنىڭ ۋارىسى بولغان دەرۋىش كالان ئەۋلىيا جاڭ داۋلىننى كېچىلەپ ئوردىغا كېلىپ، ۋابانى دۇئا ـ تىلاۋەت بىلەن دەپئى قىلىشقا تەكلىپ قىلىشنى تاپىلىدى، پادىشاھ شاھانە كۈجە ـ ئىسرىقلار يېقىلغان ئالتۇن قەسىردە ئولتۇرۇپ، شاھانە يارلىقنى ئۆز قولى بىلەن خۇڭ ئەمىرگە تاپشۇردى ۋە يولغا راۋان بولۇشقا ئىجازەت بەردى.

خۇڭ شىن مۇقەددەس پەرماننى ئىلكىگە ئېلىپ، تەڭرىقۇت بىلەن خوشلاشتى ۋە يارلىقنى كۆتۈرۈپ، شاھانە كۈجىنى قولىدا تۇتقىنىچە نۇرغۇن كىشىنىڭ ھەمراھلىقىدا ئاتلاندى ـ دە، كۈنچىقىش ئاستانىدىن توپتوغرا شىنجۇ ئايمىقىنىڭ گۈيشى ناھىيەسىگە قاراپ يول ئالدى.

نەزم

ياپيېشىل تاغلار يىراقتىن كۆرۈنەر،
سۈپسۈزۈك سۇلارمۇ كۆزگە ئىلىنەر.
لالىزار ئورمان ئىچى خۇددى قويۇلغان كەشتىلەپ،
زەر كالۇتۇندەك چۈنۇق سىيپايدۇ يەرنى ئەركىلەپ.
شۇنچە ئىللىق ھەم يېقىملىق ئاب ـ ھاۋا،

گاهی دەڭ، گاھ مەللەر ئۇچرايدۇ كۆزگە تاغ ئارا؛
يوللىرى تۆپتۇز بۇ يەرنىڭ شۇنچىلىك،
بار ئۇنىڭ ئۆتەڭلىرى، لەڭگەرلىرى قونسا‌ڭ كېلىپ.
ساپ تاۋار ـ دۇردۇن كىيىپ يۈرگەن كىشى لىق رەستىدە،
ئارغىماقلار يورغىلار ئاستانە يولى كۆكسىدە.

شۇنداق قىلىپ، ئەمىر خۇڭ شىن شاھانە يارلىقنى ئېلىپ، ھەمراھلىرى بىلەن بىللە بىرقانچە كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن جياڭشىنىڭ شىنجۇ ئايمىقىغا يېتىپ باردى. ئايماقتىكى چوڭ ـ كىچىك بەگ ـ سىپاھلار ئۇنى سېپىل سىرتىغا چىقىپ قارشى ئېلىشتى ۋە لۇڭخۇشەن تېغىدىكى ئىلاھىيەت خانىقاسىنى باقىدىغان دەرۋىشلەرگە يارلىقنى تاپشۇرۇۋېلىشقا تەخمۇتەخ تۇرۇشنى ئۇقتۇرۇش ئۈچۈن شۇ زامان ئادەم چاپتۇردى. ئەتىسى بەگ ـ سىپاھلار ئەمىرنى لۇڭخۇشەن ئېتىكىگە باشلاپ باردى. ئىلاھىيەت خانىقاسىدىكى نۇرغۇن دەرۋىش داڭ ئۇرۇپ، دۇمباق چېلىپ، كۈجە ـ ئىسرىق ۋە شام ـ چىراغلار يېقىپ، تۇغ ـ ئەلەملەر كۆتۈرۈپ، كۈنلۈكلەرنى تۇتۇشۇپ، ئېسىل شادىيانە نەغمە ـ ناۋالار بىلەن شاھ يارلىقنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن تاغدىن چۈشۈشتى. ئەمىر خانىقانىڭ ئالدىغا بېرىپ ئاتتىن چۈشتى ۋە خانىقاغا نەزەر سالدى، بۇ دەرھەقىقەت ئىلاھىيەت خانىقاسى دېيىشكە لايىق خانىقا ئىدى!

نەزم

ئەگرى ـ بۈگرى قارىغايلار، بۇك ـ باراقسان ئارچىلار،
ئىشكىنىڭ بېشىدا شاھانە خەتلىك تاختىلار،
پۈتۈلۈپتۇ قىرغىقىغا تىلتۇمارلىق نامىلار.
گۈل ۋە مەجنۇنتال ئارا پىل ـ پىل چىقىپ پەشتاقلىرى،
ئارچا ـ شەمشاد ئىچرە پىنھان دورىگەر ئوچاقلىرى.

سولدا هازىر قوشتۇرۇپ قول پالۋانلار تەڭرىگە،
ئوڭدا تەختۇر ھۆر ـ غىلمان كەۋكەبىستان ئەمرىگە.
قولىغا شەمشەر ئېلىپ، دەسسەپ يىلان ـ تاشپاقىنى،
تۇرىدۇ شىمال ئىلاھ، پاخما قىلىبان چېچىنى.
كەش ـ ئاياغ كىيگەن پۇتىغا، باشقا كىيگەن كۇلا،
ئەسىر ئەيلەپ ئەپ ئەجدىھانى تۇرىدۇ جەنۇب ئىلاھ.
يىگىرمە سەككىز مالائىكە ئالدى رەتتە سەپ تۇزۇپ،
ئوتتۇز ئىككى تەڭرىقۇت ئارتتا تۇرار قاتارلىشىپ.
سۇپا ئالدىدىن ئۆتەر ئۆستەڭدە سۇلار شارقىراپ،
خانىقانى تۇرىدۇ سۆگەت، گۇزەل تاغلار ئوراپ.
تاجىسى قىزىل ئانارەك تۇرنىلار پەرۋاز ئېتەر،
قاپلىرى يېشىل گىياھتەك تاشپاقا ھەريان ئۇزەر.
تۇرىدۇ نېمەت بېغىشلاپ شاختا مايمۇنلار قاراپ،
چىشلىگەچ مېھرىگىياھ ئاق بۇغىلار ئوتلار تاراپ.
ئۇچ ئىلاھىيەت خانىقاسى ئىچرە بارچە ئۆلىما،
چالدى ئالتۇن قوڭغۇراقلار، ئوقۇشۇپ ھەمدۇسانا.
«تۆت مۇقەددەس زات» ئويى ئالدىدا بىر دەرۋىش كالان ـــ
چالدى سەدەپ چاقچۇقىن باشلاندى تائەتلەر ھامان.
قىپقىزىل چوغدەك يېلىنجاپ ئىسرىقدان سۇپىسى،
چىنە خىش تاملارغا ژال ـ ژۇل چۈشتى چاقناپ شولىسى.
بەگ ـ سىپاھلار مۇنبىرى ياقۇت مىسەللىك پارقىراپ،
قىپقىزىل كۇن نۇرى چۈشتى كەھرىۋادەك يالتىراپ.
ئەۋلىيا غۇۋاسىلئەزمىنى ئۇزىتىپ قويغان كەبى،
كۆكتە لەيلەيتتى سەھەردە بەخت ـ سائادەت بۇلۇتى.

شۇ ئەسنادا دەرۋىش كالاندىن تارتىپ بالا دەرۋىش ۋە مۇلازىملارغىچە ئەمىرنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى ۋە ئۇنى ئۇچ ئىلاھىيەت ئىبادەتخانىسىغا باشلاپ كىردى، ئاندىن پادىشاھ يارلىقىنى ئىززەت بىلەن مېھرابقا ئېلىپ قويۇشنى تەۋسىيە

قىلدى، خۇڭ ئەمىر نازارەتچى دەرۋىش كالاندىن:

ــ ئەۋلىيايمىز ھازىر نەدە؟ ــ دەپ سورىدى.

دەرۋىش كالان ئالدىغىراق كېلىپ مەلۇم قىلدى:

ــ ئەمىرىم، ئۆزلىرىگە مەلۇم بولغايكى، بۇ پىر ـ ئۇستاز پىنھان ئەۋلىيا دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇ يەككە ـ يېگانە ــ پىنھان تۇرۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. باردى ـ كەلدى بىلەن خۇشى يوق. شۇڭا، خانىقايمىزدا تۇرماي، ئۆزى تەنھا لۇڭخۇشەن تېغىنىڭ تۆپىسىدە بىر كەپىنى پاناھ تۇتۇپ، شۇ يەردە ئىستىقامەت قىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

ــ ئۇنى تەكرىقۇت چاقىرتقانىدى، ــ دېدى ئەمىر، ــ قانداق قىلساق كۆرۈشكىلى بولار؟

ــ ئىجازەت بولسا، ــ دېدى دەرۋىش كالان، ــ يارلىق ھازىرچە مۇشۇ ئىبادەتخانىدا تۇرۇپ تۇرسۇنمىكىن، بىزنىڭ ئۇنى ئېچىپ كۆرۈش ھەددىمىز ئەمەس. مالال كەلمىسە، ئاۋۋال خاناكالاندا داستىخانغا داخىل بولسىلا، ئاندىن مەسلىھەت قىلساق.

شۇ گەپ بىلەن ئەمىر شاھ يارلىقىنى ئېلىپ ئۈچ ئىلاھىيەت ئىبادەتخانىسىدا قالدۇرۇپ، ئىبادەتخانىنىڭ كاتتىلىرى بىلەن بىللە خاناكالانغا كىردى. ئەمىر تۆردە ئولتۇردى، خىزمەتكارلار چاي كەلتۈردى، قۇرۇقلۇقتىن ۋە سۇدىن چىقىدىغان ھەممە نازۇنېمەتلەردىن تەييارلانغان تائام تارتىلدى، داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن ئەمىر دەرۋىش كالاندىن يەنە سورىدى:

ــ ئەۋلىيايمىز تاغ تۆپىسىدىكى كەپىدە تۇرىدىغان بولسا، بىرەر كىشىنى چىقىرىپ، چىللاپ چۈشۈرۈپ يارلىقىنى كۆرسەتسەك بولمامدۇ؟

ــ بۇ پىر ـ ئۇستازىمىز تاغدا بولغىنى بىلەن ھېكمەتتە كامالەتكە يەتكەن، ئۇ بۇلۇت ـ تۇمانلار ئۈستىدە پەرۋاز قىلىپ كېتىۋېرىدۇ. بىر ئىزدا تۇرمايدۇ، بىز پېقىر راھىبلارغىمۇ ئادەتتە ئوڭايلىقچە كۆرۈنۈش بەرمەيدىغان تۇرسا، قانداقمۇ ئادەم

ئەۋەتىپ چىللاپ چۈشكىلى بولسۇن؟ ــ دېدى دەرۋىش كالان.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دېدى ئەمىر، ــ قانداق قىلساق كۆرۈشكىلى بولار؟ مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە ئاستانىدە ۋابا ئەۋج ئېلىپ كەتتى. پېقىر تەڭرىقۇتنىڭ ئەمر ـ پەرمانىغا بىنائەن، ئەۋلىيانى ئۈچ مىڭ ئالتە يۈز مالائىكە ھەققىدە كاتتا دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزۈش بىلەن بالايىئاپەتنى دەپئى قىلىپ، پۈقرانى قۇتقۇزۇپ بېرەرمىكىن دېگەن نىيەتتە شاھ يارلىقى ۋە شاھانە ئىسرىق ئېلىپ، چىللىغىلى كەلگەنىدىم، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

ــ تەڭرىقۇت پۈقرانى قۇتقۇزۇشنى نىيەت قىلغان بولسا، ئەمىر جانابلىرىمۇ نىيەتلىرىنى ساپ تۇتۇپ، غۇسۇل تاھارەت قىلسىلا، ئاندىن پەرھىز تۇتۇپ، كىيىملىرىنى ماتا كىيىمگە يەڭگۈشلەپ، ھەمراھ ئەگەشتۇرمەي، شاھانە ئىسرىق يېقىپ، شاھ يارلىقىنى ئۆزلىرى كۆتۈرگىنىچە تاغقا پىيادە چىقىپ سەجدە ـ تاۋاپ قىلسىلا، ئاندىن ئەۋلىيا بىلەن كۆرۈشەلەيلا، نىيەتلىرىنى ساپ تۇتمايدىغان بولسىلا، ماڭغان يوللىرى زايە كېتىپ، كۆرۈشۈشكە مۇيەسسەر بولالمايلا، ــ دېدى دەرۋىش كالان.

ئەمىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ:

ــ مەن ئاستانىدىن بۇ يەرگە پەرھىز تۇتۇپ كەلگەن تۇرسام، قانداقسىغا نىيىتىم ساپ بولمىغاي؟ بولىدۇ. سىز دېگەندەك قىلىپ، ئەتە قاق سەھەردە تاغقا چىقاي، ــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ئاخشىمى ئەمىرمۇ، باشقىلارمۇ ئارام ئېلىشتى. ئەتىسى تاڭ يورۇشتىن بۇرۇن، دەرۋىشلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، خۇشبۇي سەراپ تەييارلاپ، ئەمىرنى يۇيۇنۇشقا تەكلىپ قىلىشتى. ئەمىر بويىنى سۇغا سېلىپ، يېپيېڭى ماتا كىيىملەرنى كىيىدى، پۈتىغا چىگە چورۇق تارتتى، پەرھىز تائام بىلەن ناشتا قىلدى، شاھ يارلىقى ئورالغان ھىلھىلە بوغجۇمىنى يۇدۇپ ۋە شاھانە ئىسرىق پۈرقۇپ تۇرغان كۈمۈش ئىسرىقدانىنى كۆتۈرگىنىچە يولغا چىقتى. دەرۋىشلەر ئۇنى تاغ ئارقىسىغىچە

ئۇزىتىپ بېرىپ، بارار يولىنى كۆرسىتىپ قويدى.
ــ ئەمىر، ــ دېدى دەرۋىش كالان تەكەللۇپ بىلەن، ــ جىمى پۇقرانى قۇتقۇزماقچى بولغانكەنلا، ھەرگىز شۇ نىيەتلىرىدىن يانماي، نىيەتلىرىنى ساپ تۇتۇپ مېڭىۋېرىسلە.
ئەمىر دەرۋىشلەر بىلەن خوشلىشىپ، پەرۋەردىگارغا ھەمدۇ سانا ئېيتىپ، تاغ سايان راۋان بولدى. ئەمىر تاغنىڭ قاپ بېلىگە چىققاندا كۆز ئالدىدا ئاسمانىڭ قەرىگە بوي سوزغان شۇنداق گۈزەل بىر تاغ نامايان بولدى!

نەزم

تاغ ئاستى پاتقان يەرنىڭ تەكتىگە،
چوققىسى تۇتاش ئاسمان قەرىگە.
كۆرۈنەر چوققا يىراقتىن مىسلى باسقاندەك تۇمان،
ياندىشىپ كەلسەڭ كۆرۈنگەي ئاي پۈتۈپ كەتكەنسىمان.
بىر ئېگىز، بىر پەس كۆرۈنگەن يېرىنى تاغ دەر ئىكەن،
تاش قىيالىق يولىنى ھاڭلىق ـ چېقىل يەر دەر ئىكەن.
يولى ئەگرى، ساپ گىلاڭ، يالغۇز تۈيۈمدەك تاغلىرى،
ئۇستى تۇپتۇز تۆپىلىك، نامى تاغ چوققىلىرى.
بېشى دۇگىلەك، تۇۋى ياپياڭ تۇرغىنى تاغ تىزمىسى،
خالىي پىنھان جايلىرى يىلپىز ۋە يولۋاس ئۇۋۇسى.
ھۇشقىتىپ بوران چىقار جاينى دەيدىكەن قىيا،
خالىي خىلۋەت جايلىرىكىم ئەنبىيالارغا بىنا.
تۆت تامانىدا توسۇق ـ پاسىلى بار جاي قەسرىكەن،
تاغ جىرا ئوتۇنچىغا بارار ـ كېلەر جىم يولىكەن.
كەڭ راۋان يول دەپ ئاتاپتۇ ئات ـ ھارۋا يولىنى،
شارقىراپ ئاقسا سۇلار جىلغا ئاتاپتۇ غولىنى.
تا قەدىمدىن توختىماي سۇ ئاقسا ئاپتۇ نام ئېرىق،
تاغ قىيادىن تامچىلاپ ئاقار بۇلاق شىرىق ـ شىرىق.
سول تەرەپ تەسكەي، ئوڭ تەرەپ كۇنگەي،

تارقالسا بۇلۇت، يىپلار تۇمان.
بەزى يەرلىرى بىگىزدەك ئۇچلۇق،
بەزى يەرلىرى تىك قىيا داۋان.
بەزى يەرلىرى مۇئەللەق گويا،
بەزى يەرلىرى سىپسىلىق راۋان.
بىرىدىن ـ بىرى كۆركەم چوققىلار،
سۇلار ئويناقلاپ ئاقىدۇ لەرزان.
شارقىراتمىلار شارقىرار تىنماي،
چىڭگىلىكلەر ساڭگىلاپ تۇرغان.
خىرىس قىلىپ ھۆركىرىسە يولۋاس خۇددى چىققانداك بوران،
چىقىرار چىلپەڭزە مايمۇن ئاينى ئۆرىگەندەك يامان.
تاغۇتاشلار سۇرمە سۇركەلگەن بەئەينى قاشتېشى،
قاپلىنىپتۇ كۆك تۇتەككە پەردىدەك ھەممە تامان.

خۇڭ ئەمىر ئۆزى يالغۇز داۋانلار ئاشتى، تۇمشۇقلارنى ئەگىپ ئۆتتى، چىڭگىلىكلەرگە ئېسىلىپ ـ يامىشىپ، ئالاھازەل بىرنەچچە چوققىدىن ئۆتۈپ، ئىككى ـ ئۈچ چاقىرىم يول يۇرگەندىن كېيىن پۈتلىرى ئاغرىپ، مادارسىزلىنىپ ھېچ ماڭغۇچىلىكى قالمىدى. ئاغزىدىن چىقارمىسمۇ، كۆڭلىدە ئىككىلىنىپ: «ئوردىدا ئىززەت ـ ھۆرمىتىم بار بىر بەگ ئىدىم، ئاستانىدىكى چېغىمدا قاتمۇقات تاۋار كۆرپىلەردە ياتاتتىم، يېيىشىم بەتتە پولۇ ئىدى، ھېچقاچان مۇنداق ھېرىپ ـ چارچاپ، چورۇق كىيىپ، تاغ يوللىرىدا مېڭىپ باققان ئەمەس ئىدىم ! ئۇلار ئەۋلىيانىڭ نەدىلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، مەندەك بىر بەگ ـ سىپاھنى مۇشۇنچىۋالا جاپاغا سالغىنىنى قارامىڭ !» دەپ ئويلىدى. ئۇ يەنە قىرىق ـ ئەللىك قەدەم يەرگە بارار ـ بارمايلا غوللىرى كىرىشىپ، دېمى سىقىلىپ ھاسىراپ كەتتى. شۇ ئەسنادا جىلغىدىن قۇيۇن چىقتى، قۇيۇن بىلەن تەڭ قارىغايلىقنىڭ ئۇ

تەرىپىدىن ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك بىر سادا چىقتى ـ دە، كۆزلىرى پۈلتىيىپ چىققان، ئاق قاشقىلىق، تۈكلىرى يالتىراق بىر يولۋاس ئېتىلىپ چىقىپ كەلدى. خۇلۇك ئەمىر قاتتىق چۆچۈپ، «ۋايجان!» دەپ ئوڭدىسىغا يىقىلىپ چۈشتى. ئۇ يەر تېگىدىن يولۋاسقا قارىدى، كۆردىكى:

مويلىرى پارقىراق ئەينى ئالتۇن ـ زەر،
ئون سەككىز تىرنىقى قاماقتەك شەمەر.
كۆزلىرى چاقماقۇ قۇيرۇقى دەررە،
ئاغزى گوداڭدەك، چىشلىرى خەنجەر.
سوزۇلۇپ دەۋرەيدۇ، ئەلپازى ياۋۇز،
تولغىنىپ ھۆركىرىشى گۈلدۈردىن بەتتەر.
ھەيۋىدىن تاغدىكى تۈلكە ـ توشقانلار،
سايدىكى كىيىكتىن قالمىغاي ئەسەر.

ھېلىقى يولۋاس خۇلۇك ئەمىرگە تىكىلىپ، ئۇيان ئىرغىپ، بۇيان ئىرغىپ بىر ھازا خىرىس قىلغاندىن كېيىن تاغ ئارقىسىدىن پەسكە غۇيۇلداپ چۈشۈپ كەتتى. دەرەخ تۈۋىدە يىقىلىپ ياتقان خۇلۇك ئەمىر غال ـ غال تىترەپ، چىشلىرى قاراسلاپ كەتتى، يۈرىكى بولسا قاتتىق دۈپۈلدەپ سېلىپ كەتتى. پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنى كېسەل تەگكەندەك لەقۋالىشىپ قالدى، پۈتلىرى سوقۇشتا يېڭىلگەن خورازنىڭكىدەك ئەيۋەشكە كەلمەي قالدى. ئۆزى ھەدەپ ناله ـ پەريات قىلدى.

يولۋاس غايىب بولۇپ بىر ئاش پىشىمدىن كېيىن ئەمىر ئۆمىلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، يەردە ياتقان ئىسرىقدانىنى تۈزەشتۇردى ـ دە، ئىسرىق يانداۋرۇپ ئەۋلىيانى تېپىش نىيىتىدە يەنە تاغقا ياماشتى. يەنە قىرىق ـ ئەللىك قەدەم يەرگە بارار ـ بارمايلا بىرنەچچە ئۇھ تارتىپ: «پادىشاھ مېنى بۇ يەرگە مۇشۇنداق كويلارغا سالاي دەپ ئەۋەتكەنىكەن ـ دە» دەپ پادىشاھتىن

ئاغرىندى. شۇئان يەنە قۇيۇن كۆتۈرۈلۈپ، گۈپۈلدەپ سېسىقچىلىق پۇراپ كەتتى. ئەمىر سىنچىلاپ قارىۋىدى، تاغ ئېتىكىدىكى بامبۇكزارلىقتىن شاراقلىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، تومۇلۇقى چېلەكتەك كەلگەن ئاپپاق بىر يىلان كۆرۈندى. ئەمىر قاتتىق چۆچۈپ قولىدىكى ئىسرىقدان يەرگە چۈشۈپ كەتتى، ئۇ: «ۋاي ئۆلىدىغان بولدۇم!» دەپ ۋارقىرىۋەتتى ۋە بىر قورام تاش تۈۋىگە ئوڭدىسىغا يىقىلىپ چۈشتى. ئاستا كۆزىنى ئېچىپ يىلانغا كۆز تاشلىغانىدى، كۆردىكى:

باش كۆتۈرسە كېتىدۇ بوران چىقىپ،
كۆزلىرىنى لۆمشىتەر ئوت چاقنىتىپ.
ئۆرۈلەر ھەتتا قورام تاش سىلكىنىپ تەۋرەنسە گەر،
تىنىقىدا ئاغزىدىن قاپقارا بۇس پۈركۈلەر.
خۇددى سەدەپتەك ۋالىلداپ كۆز چاقار قاسراقلىرى،
ئەينى بىر پاتمان كۈمۈشتۈر تولغىماش قۇيرۇقلىرى.

ھېلىقى يىلان توپىتوغرا قورام تاشنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئەمىرنىڭ ئالدىدا تۈگۈلۈپ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىتىپ، يوغان ئاغزىنى ئېچىپ تىلىنى چىقاردى ـ دە، ئەمىرنىڭ يۈزىگە زەھەرلىك بۇسنى كۈشۈلدىتىپ چاچتى. قورقۇنچلۇقتا ئەمىرنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇچتى. يىلان ئەمىرگە بىر ھازا تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن تاغدىن پەسكە شىرىلداپ چۈشتى ـ دە، كۆزدىن غايىب بولدى. ئەمىر شۇنىڭدىن كېيىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ: «ياپىرا! قورقۇتۇپ جېنىمنى ئالغىلى قىل قالدى!» دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۈستىبېشىغا سەپسېلىپ، ئەتيانلىرىنى پۇرچاقتەك ـ پۇرچاقتەك مۇدۇرچاقلار قاپلاپ كەتكەنلىكىنى كۆردى ۋە ھېلىقى دەرۋىشنى تىللاپ: «خەپ، بۇ بىھۇرمەت مېنى كولىدۇرلىتىپتۇ ـ دە! مېنى شۇنچىۋالامۇ ۋەھىمىگە سالامىدىغان! مۇبادا تاغدا ئەۋلىيانى تاپالمايدىغان بولسام، قايتىپ چۈشۈپ كۆرگۈلۈكىنى

كۆرسەتمىسەم ھېساب ئەمەس !» دېدى. ئاندىن ئىسرىقدانىنى ئېلىپ، ئۆشنىسىدىكى يارلىقىنى ۋە كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ، تاغقا يەنە ياماشماقچى بولدى. ئۇ ئەمدىلا قىمىرلاي دەپ تۇرۇشىغا، قارىغايلىقىنىڭ ئارقىسىدىن ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس چېلىنغان نەي ئاۋازى ئاڭلىنىپ، بارا ـ بارا يېقىنلىشىشقا باشلىدى، ئەمىر زەن قويۇپ قارىدى، بىر دەرۋىش بالا بىر سېرىق كالىغا تەتۈر مىنگىنىچە تۆمۈر نەينى چېلىپ، جىلغىدىن چىقىپ كېلىۋېتىپتۇ. ئەمىر دەرۋىش بالىغا كۆز سالسا ئۇ كۆرۈندىكى:

چاچلىرىنى كۈلا قىلىپ ئۆرۈۋالغان،
ئۇچىسىغا كۆك رەڭ كىيىم كىيىۋالغان.
بېلىگە ئۇ كۈلا بەلباغ باغلىۋالغان،
پۇتلىرىغا چىگە چورۇق تارتىۋالغان.
چىشى ئۇنچە، چەشمە يەڭلىغ جۈپ كۆزى،
گويا قىزىل ئالما ئىدى ئۇنىڭ يۈزى.
ئەپتىدىن خىسلەت يېغىپ تۇرار ئىدى،
تۇرقىدىن دانالىقى ئىزھار ئىدى.

بۇرۇنىسىدا ئۆتكەن لۇ دۇڭبىنىنىڭ غەزىلىدە پادىچى بالا مۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ:

ياپيېشىل كىمخاب يېپىنغان كەڭ دالا،
كەچقۇرۇن ياڭرايدۇ نەي سەلكىن ئارا.
قايتىدۇ گۈگۈم بىلەن يەيدۇ تائام،
ياتىدۇ جەندە كىيىپ ئايدىڭدىلا.

ھېلىقى دەرۋىش بالا كۈلۈمسىرىگەن ھالدا كالىسىغا مىنىپ، تۆمۈر نەيىنى چالغىنىچە تاغقا چىقىۋاتاتتى. خۇڭ ئەمىر ئۇ بالىنى كۆرۈپ چاقىردى ۋە:

— نەدىن كېلىشىڭ؟ مېنى تونۇدۇڭمۇ؟ — دەپ سورىدى.

دەرۋىش بالا پەرۋامۇ قىلماي نەينى چېلىۋەردى. ئەمىر بىرقانچە قېتىم يېنىشلاپ سورىۋىدى، دەرۋىش بالا قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە تۆمۈر نەي بىلەن خۇڭ ئەمىرنى چېنەپ تۇرۇپ:

— سىز بۇ يەرگە تايىنلىق ئەۋلىيا بىلەن كۆرۈشكىلى كەلگەنغۇ دەيمەن؟ — دېدى.

— سەن پادىچى بالا تۇرساڭ، — دېدى ئەمىر ھەيران بولۇپ، — بۇنى قانداق بىلدىڭ؟

— ئەتىگەن كەپسەڭ، — دېدى دەرۋىش بالا كۈلۈمسىرەپ، — ئەۋلىيانىڭ خىزمىتىدە بولغىنىمدا، ئەۋلىيا: «تەكرىقۇت مېنى ئاستانىگە بېرىپ، ئۈچ مىڭ ئالتە يۈز مالائىكىگە ئاتاپ، كاتتا دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ، يۈرتتىكى ۋابانى دەپئى ئېتىشكە تەكلىپ قىلىش ئۈچۈن خۇڭ ئەمىرنى شاھانە يارلىق ۋە شاھانە كۈجە بىلەن تاغقا ئەۋەتتى. مەن لەيلەك قۇشقا مىنىپ، بۇلۇتلار ئۈستىدە پەرۋاز قىلىپ شۇ يەرگە بارىمەن» دەۋاتقان. ھەرقاچان شۇ يەرگە كەتتى بولغاي، ھازىر كەپسەڭ يوق، سىز تاغقا چىقمايلا قويۇڭ، تاغدا زىياندىش يىرتقۇچ ھايۋانلار تولا، ھاياتىڭىزغا زىيان ـ زەخمەت يېتىپ قالمىسۇن.

— يالغان گېپىڭنى قويساڭچۇ؟ — دېدى ئەمىر.

دەرۋىش بالا پىسسىڭكىدە كۈلۈپ جاۋابمۇ بەرمەستىن، تۆمۈر نەيىنى چالغىنىچە يولىغا راۋان بولۇپ داۋاندىن ئېشىپ كەتتى. ئەمىر: «بۇ شۇمتەك بۇ ئىشنى قانداقسىغا ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغىچە بىلىۋالدىكىنە؟ ئۇنىڭغا ئەۋلىيانىڭ ئېيتقانلىقى راست ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدى، ئۇ تاغقا چىقىۋېرىش نىيىتىدە بولغان بولسىمۇ، لېكىن رايىدىن قايتىپ: «ھېلىلا قورقۇپ شۇنچە پەرياد چەكتىم، جېنىمدىن جۇدا بولۇشقا تاس قالدىم، ئۇنىڭدىن كۆرە قايتىپ كەتكىنىم تۈزۈك» دېگەن يەرگە كەلدى.

ئەمىر ئىسرىقدانىنى كۆتۈرۈپ، باشتا ماڭغان يولى بىلەن تاغدىن قايتىپ چۈشتى. دەرۋىشلەر ئالدىغا چىقىپ، ئۇنى

خاناكالانغا باشلاپ كىرىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. دەرۋىش كالان ئەمىردىن:

ــ ئەۋلىيا بىلەن كۆرۈشكەنلا؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مەن بولسام ئوردىدا ئىززەت ـ ئابرۇيلۇق بىر بەگ تۇرسام، ــ دېدى ئەمىر، ــ نېمىشقا مېنى مۇنداق تاغ يولىدا ماڭدۇرۇپ، شۇنچە رىيازەت چەكتۈرىسىلەر، جېنىمدىن ئايرىلغىلى تاس قالدىم ! دەسلەپ قىلىپ تاغنىڭ قاق بېلىگە چىقىشىم بىلەنلا، كۆزلىرى پۇلتىيىپ تۇرغان ئاق قاشقىلىق بىر يولۋاس ماڭا ئېتىلىپ، جان ـ پېنىمنى ئالدى. يەنە مېڭىپ بىر تۇمشۇقتىن ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا، بامبۇكزارلىقتىن بىر ئاق يىلان چىقىپ، غۇژمەك بولۇۋېلىپ يولۇمنى توسۇۋالدى ! ھېلىمۇ يۈرىكىم چوڭ يارىلىپتىكەن، بولمىسا ئاستانىگە قانداق تىرىك قايتالايتتىم ! سىلەر ــ دەرۋىشلەر مېنى كولدۇرلىتىپسىلەر !

ــ ھەزرەتلىرىنىڭ ئالدىدا، ــ دېدى دەرۋىش كالان جاۋابەن، ــ بىھۇرمەتلىك قىلىش بىزدەك پېقىر راھىبلارنىڭ ھەددى ئەمەس ! بۇلار پىر ـ ئۇستازىمىزنىڭ سىلىنىڭ نىيەتلىرىنى چېكىپ كۆرگەنلىكى، بۇ تاغدا يىلان، يولۋاسلار بولغىنى بىلەن ئادەمزاتقا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەيدۇ.

ــ ماڭغۇدەك مادارىم قالمىغان بولسىمۇ، ــ دېدى ئەمىر سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ تاغقا يامىشۇبرەي دەپ تۇرسام، قارىغايلىق تەرەپتىن كالا مىنگەن بىر دەرۋىش بالا نەي چېلىپ چىقىپ كەلدى. «نەدىن كېلىشىڭ؟ مېنى تونۇدۇڭمۇ؟» دەپ سورىسام، ئۇ: «ھەممىدىن خەۋىرىم بار» دېدى. ئۇنىڭ ئېيتقىشچە، ئەۋلىيا تاڭ سەھەردە ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويۇپ، لەيلەك قۇشقا مىنىپ، بۇلۇتلار ئۈستىدە پەرۋاز قىلىپ كۇنچىقىش ئاستانىگە كېتىپتۇ، شۇڭا مەن قايتىپ كەلدىم.

ــ ئەمىر، ــ دېدى دەرۋىش كالان، ــ ئامەتنى قولدىن بېرىپ قويۇپتىلا! ــ ئاشۇ پادىچى بالا ئەۋلىيانىڭ ئۆزى شۇ !

ــ ئۇنى ئەۋلىيا دەيسىلەر، ئەمىسە ئۇ نېمانچە چاكىنا؟ ــ

دېدى ئەمەر.

ــ بۇ ئەۋلىيانى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ، ــ دېدى دەرۋىش كالان، ــ ئۆزى ياش بالا بولغىنى بىلەن ھېكمىتى قالتىس، ئۇ تەڭدىشى يوق زات، ھەممىلا يەردە كارامىتىنى كۆرسىتەلەيدىغان، غايىبنى بىلىدىغان ئادەم، ئۇنى كامالەتكە يەتكەن پىر ـ ئۇستاز دەپ ئاتىشىدۇ.

ــ ئىسىت، ــ دېدى ئەمەر، ــ كۆزۈم تۇرۇقلۇق راست ئەۋلىيانى تونۇمايمۇ ئۆتكۈزۈۋېتىپتىمەن!

ــ ئەمەر، ــ دېدى دەرۋىش كالان، ــ خاتىرجەم بولسىلا. پىر ـ ئۇستازىمىز كەتتىم دەپ خىتاب قىلغان بولسا، سىلى ئاستانىگە يېتىپ بارغۇچە ئۇ بۇ قېتىمقى دۇئا ـ تىلاۋىتىنى تۈگىتىپ بولىدۇ.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئەمەرنىڭ كۆڭلى تىندى. دەرۋىش كالان ئەمەرنىڭ ھۆرمىتىگە زىياپەت داستىخىنى ھازىرلاتتى ۋە شاھ يارلىقىنى شاھانە جىلتىغا سېلىپ، ئىلاھىيەت خانىقاسىدا قويۇپ قويۇشنى ئىلتىجا قىلدى، شاھانە كۈجە ئۈچ ئىلاھىيەت ئىبادەتخانىسىغا يېقىپ قويۇلدى، شۇ كۈنى خاناكالاندا ھەممە تائام، نازۇنېمەتلەر تەخلىنىپ، زىياپەت ئۆتكۈزۈلدى. زىياپەت كەچ ئاخىرلاشتى. زىياپەت ئەھلى تاڭ يورۇغىچە ئۇخلاشتى.

ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن دەرۋىش كالان، قازىكالان، دەرۋىش ۋە خىزمەتكارلار ئەمرنى تاغ سەيلىسىگە تەكلىپ قىلدى، ئەمەر خۇشال بولۇپ، نۇرغۇن كىشىنىڭ ھەمراھلىقىدا خاناكالاندىن چىقتى، ئالدىدا ئىككى دەرۋىش بالا يول باشلاپ، خانىقانىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى نۇرغۇن گۈزەل مەنزىرىلەرنى سەيلە ـ تاماشا قىلدۇردى. ئۈچ ئىلاھىيەت ئىبادەتخانىسى ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز ھەشەمەتلىك ئىدى، سول تەرەپتىكى ئۇزۇن ئايۋان بويىغا توققۇز ئاسمان ئىبادەتخانىسى، كەۋكەبىستان ئىبادەتخانىسى، قۇتۇپ يۇلتۇز ئىبادەتخانىسى جايلاشقان؛ ئوڭ تەرەپتىكى ئۇزۇن ئايۋان

بويىغا قابىس يۇلتۇز ئىبادەتخانىسى، ئۇچ مۇئەككەل ئىبادەتخانىسى، شاياتۇنلارنى تېزىتىش ئىبادەتخانىسى جايلاشقان. خۇڭ ئەمىر ھەممە ئىبادەتخانىلارنى تاماشا قىلىپ، ئوڭ ياندىكى ئۇزۇن ئايۇاننىڭ ئارقا تەرىپىدىكى بىر جايغا بارغاندا، باشقا بىر سارايغا كۆزى چۈشتى: سارايىنىڭ تۆت تېمى خۇددى قىزىلمۇچ رەڭگىدە قىپقىزىل ئىدى. ئالدىدا ئىككى قىزىل پەنجىرىلىك ئىشىكى بار ئىدى، ئىشىككە بىلەكتەك شادا قۇلۇپ سېلىنغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە گىرەلەشتۈرۈپ ئون نەچچە پېچەت چاپلانغان، پېچەت ئۈستىگە تۆپە ـ تۆپىلەپ مۆھۈرلەر بېسىلغان؛ پېشايۋانغا ئالتۇن ھەل بىلەن خەت يېزىلغان بىر قىزىل لەۋھە ئېسىقلىق تۇراتتى؛ ئۇنىڭغا «دۆلەر بەند قىلىنغان سارای» دېگەن سۆزلەر يېزىلغان.

ئەمىر ئىشىكنى كۆرسىتىپ:

ـــ بۇ نېمە سارای؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇ، ـــ دېدى دەرۋىش كالان، ـــ پېشۋا ئەۋلىيالار دۆلەرنى بەند قىلىپ قويغان سارای.

ـــ نېمىشقا ئۇنىڭغا قاتمۇقات پېچەتلەر چاپلانغان؟ ـــ دەپ سورىدى ئەمىر يەنە.

ـــ بۇ يەرگە، ـــ دېدى دەرۋىش كالان، ـــ ئۇلۇغ تاڭ زامانىدا ئۆتكەن دۇڭ شۇەن ئەۋلىيا دۆلەرنى بەند قىلىپ قويغانكەن، كېيىنكى ئەۋلىيالار نەۋرە ـ چەۋرىلىرىمىز ئېچىپ سالمىسۇن دەپ ئۆز قوللىرى بىلەن پېچەت چاپلاپ قويغانكەن. چۈنكى، دۆلەر قېچىپ كەتسە بالا ـ قازا تۇغۇلىدىكەن، ھازىرغىچە ئۆتكەن سەككىز ـ توققۇز ئەۋلىيانىڭ ھېچقايسىسى بۇنى ئېچىشقا پېتىنغان ئەمەس. قۇلۇپنىڭ ئىچىگە مىس قۇيۇۋېتىلگەن، بۇنىڭ ئىچىدىكى سىرنى كىم بىلسۇن؟ پېقىرنىڭ مۇشۇ خانىقانى باشقۇرۇۋاتقىنىمغا ئوتتۇز نەچچە يىل بولدى، مىش ـ مىش گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن باشقا ھېچنېمە كۆرگىنىم يوق.

ئەمىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى ۋە «دۇشە دېگەننى بىر كۆرۈپ باقمايمۇ» دېگەن يەرگە كېلىپ، دەرۋىش كالانغا:

— ئىشىكنى ئېچىپ بېرىڭلار، دۇشمەنلىك قانداقلىقىنى بىر كۆرۈپ باقاي، — دېدى.

— ئەمىر، — دېدى دەرۋىش كالان ئىلتىجا قىلىپ، — بۇ ساراينى ئېچىشقا زادى بولمايدۇ. پېشۋا ئەۋلىيالار: بۇنىڭدىن كېيىن ھېچكىم ئاچقۇچى بولمىسۇن، دەپ قايتا ـ قايتا جېكىلىگەنكەن.

— بىكار گەپ! — دېدى ئەمىر كۈلۈپ، — سىلەر يوق يەردىن سېھىر ـ جادۇ پەيدا قىلىپ، پۇقرالارنىڭ كۆزىنى باغلاپ كەلگەن، ئۆزۈڭلارنى ھېكمەت ئىگىسى قىلىپ كۆرسەتمەك ئوچۇن، ئەتەي مۇشۇنداق جاينى راسلاپ، دۇشمەنلەرنى بەند قىلدۇق دەپ يالغان ئېيتىپ كەلگەن. مەن سېھىرگەرلىك كىتابلىرىنى شۇنچە كۆپ ئوقۇغان، ئۇنىڭدا نەدىمۇ دۇشمىنى بەند قىلىش سېھىرسى بولسۇن؟ جىن ـ شەيتانلار ئادەمزاتتىن يىراق پىنھان جايلاردا يۇرىدۇ، مەن بۇ سارايدا دۇشمەن بارلىقىغا ئىشەنمەيمەن، دەرھال ئىشىكنى ئېچىڭلار، قېنى، دۇشمەن دېگىنىڭلارنى بىر كۆرۈپ باقاي.

دەرۋىش كالان قايتا ـ قايتا ئىلتىجا قىلدى:

— بۇ ساراينى ئېچىپ سالساق بولمايدۇ، بالا تېرىلىپ، ئادەمزاتقا زىيان ـ زەخمەت يېتىدۇ.

ئەمىر قاتتىق غەزەپلىنىپ، دەرۋىشلەرگە قول شىلتىپ:

— ئېچىپ بېرىشمەيدىغان بولساڭ، ئوردىغا قايتىپ بېرىپ پادىشاھقا ئالدى بىلەن سەن دەرۋىشلەرنىڭ شاھ يارلىقىنى يەتكۈزۈشكە توسقۇنلۇق قىلغان، پادىشاھنىڭ ئەمرىگە ئىتائەت قىلمىغان، مېنى ئەۋلىيا بىلەن كۆرۈشتۇرمىگەن گۇناھىڭلارنى مەلۇم قىلىمەن، ئاندىن كېيىن سەنلەرنىڭ ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن مۇشۇنداق بىر ساراي راسلاپ، دۇشمەنلەرنى بەند قىلدۇق دېگەن يالغان ـ ياۋىداق گەپلەر بىلەن لەشكەر ۋە پۇقرالارنى

ئالداپ كەلگەنلىكىڭلارنى مەلۇم قىلىپ، ھەممىڭنىڭ دەرۋىشلىك دەستەكلىرىڭنى تارتقۇزۇۋالمەن، يۈزلىرىڭگە خەت چەكتۈرۈپ، جاپالىق ياقا يۈرتىتكى پالاندىلار كۆرەسىگە پالاندى قىلىپ، كۆرگۈلۈكۈڭلارنى كۆرسىتىمەن، ـــ دېدى.

دەرۋىش كالان ۋە دەرۋىشلەر ئەمرىنىڭ ھوقۇق ـ ھەيۋىسىدىن قورقۇپ، بىرقانچە چاكار دەرۋىشنى چاقىرىپ، ئاۋۋال پېچەتلەرنى سويدۇرۇۋەتتى ۋە بولقا بىلەن قۇلۇپنى چاقتۇردى. كۆپچىلىك ئىشىكنى ئىتتىرىپ ئىچىپ قارىغاندى، ئۇنىڭ ئىچى قاپقاراڭغۇ غاردەك كۆرۈندى.

نەزم

قاراڭغۇلۇق ئۇستىگە زۇلمەت قوشۇلغان،
كۈن نۇرىنى كۆرمىگەن ئەسىرلەپ ھامان.
ئۆتكەن ئۇزاق ئەسىرلەر ـــ يىللار ئارىدا،
ئاي شولىسى چۈشمىگەن زادى ھېچقاچان.
قايسى جەنۇب، قايسى شىمال ئايرىپ بولمايدۇ،
ھېچقانداق بىرنەرسىنى پەرقلەپ بولمايدۇ.
قارا تۇتەك ۋەھىمىدىن جۇغۇلدايدۇ تەن،
سوغۇق ھاۋا دەستىدىن تىترەيدۇ بەدەن.
ئادەمزات ئايىغى يېتىپ باقمىغان،
جىن ـ شايتانلار ئۇنى ماكان قىلغان.
كۆزنى ئاچساڭ كۆرمەيدۇ قارىغۇسمان،
قولنى سوزساڭ كۆرۈنمەس ھەتتا ئالقان.
ئوتتۇز كۇننىڭ ھەممىسى كېچىدەك ئۆتەر،
گويا بەش جىسەك ۋاقتىدەك تاڭ ئاتماي كېتەر.

كۆپچىلىك دۇرۇلدەپ بىراقلا ساراي ئىچىگە كىردى، قاپقاراڭغۇچىلىقتا ھېچ نەرسىنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئەمىر ئۆز

ھەمراھلىرىغا ئون نەچچە تال ئوتقاش ئەكەلدۇرۇپ يانىدۇردى. ئوتقاشلارنىڭ يورۇقىدا قارىۋىدى، ئەتراپىتا ھېچ نەرسە كۆرۈنمىدى، پەقەت ئۆينىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا ئېگىزلىكى بەش ـ ئالتە چى كېلىدىغان بىر تاش پۈتۈك بولۇپ، ئۇ تاشپاقا شەكلىدىكى تاشقا ئولتۇرغۇزۇلغان، ئۇنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى توپىغا پاتۇرۇلۇق تۇراتتى. تاش پۈتۈكىكە ئادەم تونۇمايدىغان سەلتەنەتلىك شاھانە خەتلەر بىلەن تەڭرى ۋەھىيلىرى ئويۇلغان. تاشنىڭ ئارقا يۈزىدە «خۇڭ كېلىپ ئاچقاي» دېگەن يوغان خەتلەر كۆرۈندى، مانا بۇ بىرىنچىدىن، ساماۋى ئەختەرلەرنىڭ ئاپىرىدە بولىدىغانلىقى، ئىككىنچىدىن، سۇڭ سۇلالىسىدە سادىق ئەزىمەتلەرنىڭ مەيدانغا چىقىدىغانلىقى، ئۈچىنچىدىن، خۇڭ شىننىڭ بۇ يەرگە كۈتكەندەكلا كېلىپ قالغانلىقى تەقدىرنىڭ ھۆكمى ئەمەسمۇ؟ خۇڭ ئەمىر بۇ خەتلەرنى كۆرۈپ تازا خۇش بولدى ۋە دەرۋىش كالانغا قاراپ:

ـــ سەنلەر مېنى توسقىنىڭ بىلەن، نەچچە يۈز يىل ئىلگىرىلا مېنىڭ نامىم بۇ تاشقا پۈتۈلگەنىكەنغۇ؟ «خۇڭ كېلىپ ئاچقاي» دېگىنى تايىنلىق مېنى ئاچسۇن دېگىنى ئەمەسمۇ، ئەمدى بۇنىڭغا نېمە دېيىشىسەن؟! پەمىچە، بۇ دۆنلەر تاش پۈتۈكنىڭ تېگىدە ئوخشايدۇ. قېنى ماڭا چاكارلاردىن جىقراق چاقىرىپ بېرىڭلار، لوم ـ گۇرجەكلەرنى ئەكېلىپ تاشنى ئاچسۇن، ـــ دېدى.

ـــ ئەمىر، ـــ دېدى دەرۋىش كالان دەرھال ئىلتىجا قىلىپ، ـــ بۇنىڭغا چېقىلمايلى، بالا تېرىلىپ، ئادەمزاتقا زىيان ـ زەخمەت يېتىپ، چاتاق چىقىدۇ.

ـــ سەن دەرۋىشلەر نېمىنى بىلىشىسەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئەمىر قاتتىق كايىپ، ـــ تاشقا مېنى ئاچىدۇ دەپ ئاپئاشكارا پۈتۈلگەن تۇرسا، يەنە نېمىدەپ توسماقچى بولۇشىسەن؟ چاققان بولۇش، ئادەم چاقىرىپ قازدۇرا!

دەرۋىش كالان: «ياخشى بولماسمىكىن» دەپ قايتا ـ قايتا ئىلتىجا قىلىپ باقسىمۇ، ئەمىر نەدە قۇلاق سالسۇن. ئاخىر

ئىلاجسىز ئادەم يىغىپ ئاۋۋال تاش پۈتۈكنى يىقىتقاندىن كېيىن ھەممەيلەن بار كۈچى بىلەن تاشپاقنى قېزىشقا كىرىشتى، بىر ھازادىن كېيىن قېزىپ چىقىرىپ تېگىنى يەنە قازدى، بەل بويى قازغاندىن كېيىن ئېنى بىر غۇلاچ كېلىدىغان يوغان بىر پارچە يېسىسماق كۆك تاش چىقتى، ئەمىر ئۇنىمۇ قومۇرۇشقا بۇيرۇدى.

— ئۇنى قومۇرساق بولمايدۇ! — دېدى دەرۋىش كالان يەنە يالۋۇرۇپ.

ئەمىر نەدە قۇلاق سالسۇن، كۆپچىلىك ئائىلاج يېسىسماق تاشنى ھە - ھۇ بىلەن بىردىنلا كۆتۈرۈۋىدى، ئۇنىڭ تېگىدىن بىر كۇھىقاپ كۆرۈندى. كۇھىقاپتىن شۇنداق بىر كۈچلۈك سادا كۆتۈرۈلدىكى، ئۇنىڭ ھەيۋىسى بۆلەكچىلا ئىدى. ئۇنىڭ شىددىتى شۇنداق ئىدىكى:

كۆمتۈرۈلۈپ ئاسمان - پەلەك، يەر ئۆڭتۈرۈلگەندەك گويا،
ئۆرۈلۈپ يار، تاغ يېرىلغاندىنمۇ ھەيۋەتلىك يەنە.
تاكى چەنتاڭجياڭ سۈيى دولقۇنلىنىپ تاشقان چېغى،
يا كۈكۈم - تالقان بولۇپ خۇاشەن بىلەن تەيشەن تېغى.
ياكى گۇڭگۇڭ[1] بىر ئۇسۇپ جۇشەن تېغىن ئۆرۈگەنمىدۇ؟
كۆتۈرۈپ ھەيۋەت بىلەن ئۇمۇتنى پىرقىرىتىپ ئۇرۇپ —
چىن شىخۇاڭ تەختىراۋانىن بىر پالۋان چاقمىدۇ،
كۇھىقاپ ئاغزى ئېچىلىپ، خۇددى دەھشەتلىك بوران —
سۇندۇرۇپ بامبۇك - قومۇش، تاللارنى قىلغاندەك سامان —
چىقتى لەك - لەك جەڭگە لەشكەر نەرسى شۇنداق يامان.

شۇ قاتتىق سادادىن كېيىن كۇھىقاپتىن قاپقارا بۇس پۈرقۇپ چىقىپ، سارايىنىڭ بىر بۇرجىكىنى ئۇچۇرۇۋەتتى - دە، ئۇدۇل ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ، ئاسماندا تالا - تالا نۇر چاقناتقاندىن كېيىن تۆت تەرەپكە تارقاپ كەتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن خالايىق قاتتىق

① گۇڭگۇڭ — دىۋىسمان پالۋان.

چۆچۈپ، قىيا ـ چىيا قىلىشقىنىچە لوم ـ گۈرجەكلىرىنى تاشلاپ، سارايدىن بەدەر قېچىشقا باشلىدى، بىر ـ بىرىگە پۈتلىشىپ ئوڭدا ـ دۈمدە بولۇپ كېتىشتى. بۇنىڭدىن چۆچۈگەن خۇڭ ئەمىر كۆزى چەكچىيىپ، ئاغزى ئېچىلىپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي داڭقېتىپ قالدى، چىرايى تامدەك تاتىرىپ، قاچقان پېتى ئۇزۇن ئايۇانغا كېلىۋالدى، دەرۋىش كالان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ نالە ـ پەريات قىلدى.

ـــ ھېلى قاچقىنى قانداق دېۋە ئۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئەمىر.

دەرۋىش كالان ۋەقەنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىر ـ ئىككى ئېغىز گەپ بىلەنلا بايان قىلدى، ئەييۇھەننەس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! شۇ زامانىدىكى پادىشاھ كېچىسى كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەي، كۈندۈزى غىزا يېيەلمەي ئۆتكەن.

دالدا قورغاننى تۈتۈپ يولۋاسۇ يىلپىزلار ماكان،
قومۇشلۇق كۆلگە كېلىپ ئالغان لەھەڭلەر شۇ زامان.

لۇڭخۇشەن تېغىدىكى دەرۋىش كالاننىڭ زادى نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئىككىنچى باب

ۋاڭ مەشقاۋۇلنىڭ يەنئەن دىيارىغا قېچىپ كەتكەنلىكى ئەجدىها يىگىتنىڭ شجاسۇندا پوپاڭ كۆتۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ چاغدا دەرۋىش كالان خۇڭ ئەمىرگە دېدىكى:

ــ ئەمىر، سىلى بىلمەيلا، بۇ سارايدا ئەينى زامانداا پىركامىل دۇڭ شۇەن ئەۋلىيا بىر تۇمار قالدۇرۇپ: «بۇ سارايغا ئوتتۇز ئالتە ساماۋى ئەختەر، يەتمىش ئىككى زېمىنىي ئەپتەر، جەمئىي بىر يۈز سەككىز دۈە قاماقلىق؛ كۈھىقاپ ئۈستىگە ئۇلارنى بەند قىلىپ تۇرىدىغان تاش پۈتۈك قاداقلىق، ئۇنىڭغا سەلتەنەتلىك شاھانە خەتلەر ۋە تەڭرى ۋەھىيلىرى پۈتۈكلۈك، مۇبادا ئۇلار قويۇپ بېرىلسە، جىمى خالايىقىقا مالامەت كەلتۈرۈلىدۇ» دەپ جېكىلىگەنىكەن، مانا ئەمدى جانابلىرى ئۇلارنى قاچۇرۇۋەتتىلە، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

بۇ پىنھانە تىلسىمات ئېچىلسا ئەگەر،
چىقۇر تەھتىسەرادىن ئەختەرۇ ئەپتەر.
تىنچلىق تۈگەپ تۇغۇلمىش غوۋغايۇ جېدەل،
تالاۋەتكە قارشى تۇغۇلمىش خەتەر.
پالاكەتتىن قۇتۇلماس ئەمدى سەلتەنەت،
ئۇرۇش ـ جاڭجال ئىچىدە قېلىپ ھەممە يەر.
گاۋ چيۇ مەككار زۇلمىغا تاشقاندا غەزەپ،
خۇڭ شىن بۇگۇن تېرىدى بالايۇ بەتتەر.

خۇڭ ئەمىر دەرۋىش كالاننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن

كېيىن تېنى جۇغۇلداپ غال ـ غال تىترەپ كەتتى. ئۇ ھاپىلا ـ شاپىلا يۈگ ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، ھەمراھلىرىنى باشلاپ تاغدىن چۈشۈپ، ئاستانىگە قاراپ يول ئالدى. دەرۋىش كالان ۋە دەرۋىشلەر ئەمىرنى ئۆزىتىۋەتكەندىن كېيىن خانىقاغا قايتىپ بېرىپ، سارايىنى تۈزەشتۈردى، تاش پۈتۈكنى تىكلەپ قويدى، بۇ گەپ شۇ يەردە تۈرۈپ تۈرسۇن.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلايلى. خۇگ ئەمىر تەڭرىقۇت بىلىپ قالسا ئەيىبكە بۇيرۇمسۇن دەپ، يولدا كېتىۋېتىپ ھەمراھلىرىغا دۋىلەرنى قاچۇرۇپ قويغانلىقىنى ھېچكىمگە تىنماسلىقىنى تاپىلىدى، بۇلار سەپەردە كېچىلەپ يول يۈرۈپ پايتەختكە قايتىپ كەلدى، شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن باشقىلاردىن: «ئەۋلىيا ئاستانىدىكى خاس ھەرەمدە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ، ھەممىگە ئاغرىق ۋە بالايىئاپەتتىن خالىي قىلىدىغان تۇمار پۈتۈپ بېرىپ، ۋابانى توگەل دەپئى قىلىپ، لەشكەر ۋە پۇقرانى ئەمىن تاپتۇرۇپ، پادىشاھ بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن لەيلەك قۇشقا مىنىپ، بۇلۇتلار ئۈستىدە پەرۋاز قىلىپ، لۇڭخۇشەن تېغىغا قايتىپ كەتتى» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىدى. خۇگ ئەمىر ئەتىسى ئەتىگەنلىك تاۋاپ ۋاقتىدا تەڭرىقۇت بىلەن كۆرۈشۈپ:

ـــ ئەۋلىيا لەيلەك قۇشقا مىنىپ، بۇلۇتلار ئۈستىدە پەرۋاز قىلىپ، ئاستانىگە بالدۇر يېتىپ كەلدى، كەمىنە مۇلازىملىرى ئۆتەڭلەردە قونۇپ، مانا ئەمدىلا يېتىپ كەلدىم، ـــ دېدى ھۆرمەت بىلەن.

رېنزۇگ خان خۇگ شىننىگ ھۆرمىتىنى ئىلىگ ئېلىپ، ئۇنى تارتۇقلىدى، كونا مەنسىپىنى ئەسلىگە كەلتۈردى، بۇ گەپمۇ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

تەڭرىقۇت رېنزۇگ ئىلگىرى ـ ئاخىر قىرىق ئىككى يىل يۇرت سوراپ، ئاخىر قازا تاپتى، شاھزادىسى بولمىغانلىقتىن، ئورنىغا پەزىلەتلىك پۇئەن بەگ ـــ يۇگ راڭنىگ ئوغلى، تەيزۇگ

خانىمىڭ نەۋرىسى ۋارىسلىق قىلىپ، پادىشاھلىق نامىنى يېڭىۋىڭ دەپ ئاتىدى. ئۇ تۆت يىل دەۋر سۈرۈپ، سەلتەنەت ۋارىسلىقىنى شاھزادە شېنىزۇڭغا ئۆتۈنۈپ بەردى. شېنىزۇڭ ئون سەككىز يىل دەۋر سۈرۈپ، سەلتەنەتىنى شاھزادە جېزۇڭغا ئۆتۈنۈپ بەردى. بۇ زامان جاھان تىنچىپ، ئەل مالىمانچىلىقتىن خالاس تاپقان زامان بولدى.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. شۇ چاغلاردا كۈنچىقىش ئاستانە كەيپىڭ دىيارىنىڭ، يەنى ئاستانىنىڭ جەنۇبىي دەرۋازىسىدا ئولتۇرۇشلۇق بىر ئالىقانات يېتىم ئوغلاق بار ئىدى، ئۇ گاۋ جەمەتىنىڭ ئوتتۇرانچى ئوغلى بولغاچقا، گاۋئېر دەپ ئاتىلاتتى. كىچىكىدىن تارتىپلا ئىش ـ ئوقەت قىلماي، رونىق تاپالماي، پەقەت نەيزە ـ قىلىچۋازلىق بىلەنلا مەشغۇل بولغان؛ بولۇپمۇ تەپكۈچ توپ تېپىشكە ئۇستا ـ باشى ئىدى. شۇڭا ، ئاستانە ئەھلى ئۇنى گاۋئېر دەپ ئاتىماي، توپ تېپەر گاۋ چېۋ دەپ ئاتىشۋالغان، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ يۈز ـ ئابرۇي تېپىپ كەتكەچكە، ئۆزىنى توپ تېپەر گاۋ چېۋ دېمەي، گاۋ چېۋ تەخسىر دەپ ئاتايدىغان بولۇۋالغان. بۇ ئادەمنىڭ قولىدىن سازەندىلىك، ھەپىزلىك، ئۇسسۇل ـ ئويۇن، نەيزە ـ قىلىچۋازلىق ۋە چېلىشۋازلىق قېچىپ قۇتۇلالمايتتى، ئانچە ـ مۇنچە نەزم ـ داستانلارنىمۇ ئوقۇغانىدى. لېكىن، رەھمىدىللىك، ئىنساب، ئەدەپ، پاراسەت، ئېتىقاد، ۋاپا، ساداقەت، ۋىجدان دېگەنلەردىن خەۋىرى يوق ئىدى. ئۇ كۈنچىقىش ئاستانە شەھىرىنىڭ ئىچى ـ سىرتىدا بىكار تەلەپلەرگە گۇپپاڭچىلىق قىلىپلا يۈرەتتى. ئۇ ۋاڭ تۆرە دەپ ئاتىلىدىغان بىر تۆمۇر ھۆپىگىرنىڭ ئوغلىنى ئازدۇرۇپ، پۇل خەجلىتىپ ھەر كۈنى پاھىشىخانا ۋە ئىشرەتخانىلاردا ئەيش ـ ئىشرەت قىلىپ يۈرگەچكە، ھېلىقى بالىنىڭ دادىسى ئۇنىڭ ئۇستىدىن كەيپىڭ دىيارى مەھكىمىسىگە بىر پارچە ئەرز يازغان، دىيار بېگى گاۋ چېۋنى يىگىرمە پالاق ئۇرۇپ، يۇرتتىن سۈرگۈن قىلىپ قوغلاپ چىقارغان، شۇڭا

كۇنچىقىش ئاستانە شەھىرىدىكى خالايىق ئۇنى ئۆز ئۆيىگە يولاتماس بولغان، جان بېقىشقا ئامالسىز قالغان گاۋ چىۋ ئىلاجسىز خۇەيخې دەريانسىنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىگە جايلاشقان لىنخۇەي ئايمىقىدىكى قىمارخانا جەزخورى، بىكار تەلەپ لىۋ شىنچۇەننىڭ ئالدىغا پاناھ تارتىپ بارغان. بۇ جەزخور كەلدى ـ باردى ۋە بىكار تەلەپلەر بىلەن ھەپىلىشىشكە ئامراق ئىدى، ئۇ يەر ـ بۇ يەردىن تېنەپ كېلىپ قالغان سولتەكلەرنى ئۆز ئەتراپىغا توپلۇۋالاتتى. گاۋ چىۋ ئەنە شۇ جەزخور لىۋ شىچۇەننى پاناھ قىلىپ، ئۇنىڭ ئۆيىدە ئۇچ يىل تۇرۇپ قالدى.

كېيىنكى كۇنلەردە تەڭرىقۇت جېزۋىڭ شەھەرنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى ئىبادەتخانىغا بېرىپ تائەت ـ ئىبادەت قىلدى، تەڭرى بۇنىڭدىن تەسىرلىنىپ، يامغۇرنى راۋان، ھاۋانى زىلال قىلىپ، يۇرتقا مەمۇرچىلىق كەلتۈردى، شۇنىڭ بىلەن تەڭرىقۇت رەھىم ـ شەپقەت ئەيلەپ، ئەل ئارىسىدا كەچۈرۈمنى كەڭ يولغا قويدى، شۇنداق قىلىپ لىنخۇەي ئايمىقىدا گۇناھى كەچۈرۈم قىلىنغان گاۋ چىۋ كۇنچىقىش ئاستانىگە قايتىپ كېتىش كويىغا چۈشتى. لىۋ شىچۇەن گاۋ چىۋغا سوۋغا ـ سالام، يول خىراجىتى تەييارلاپ بېرىپ ۋە قولىغا بىر پارچە مەكتۇپ تۇتقۇزۇپ، ئۆزىنىڭ كۇنچىقىش ئاستانە شەھىرىنىڭ جىنلىياڭ كۆۋرۈكى يېنىدىكى دورىپۇرۇش تۇغقىنى دۇڭ جياڭشىنىڭ پاناھىدا كۇن كەچۈرۈشكە يولغا سالدى.

گاۋ چىۋ جەزخور لىۋ شىچۇەن بىلەن خوشلىشىپ، يۈك ـ تاقلىرىنى يۈدۈپ، لىنخۇەي ئايمىقىدىن يولغا چىققانچە، ئەگىرى ـ توقاي يوللارنى بېسىپ، كۇنچىقىش ئاستانىگە قايتىپ كەلدى ۋە توپتوغرا جىنلىياڭ كۆۋرۈكى يېنىدىكى دورىپۇرۇش دۇڭ جياڭشىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ خەتنى تاپشۇردى. دۇڭ جياڭشى گاۋ چىۋ بىلەن كۆرۈشۈپ لىۋ شىچۇەن ئەۋەتكەن مەكتۇپنى ئوقۇپ، ئىچىدە: «بۇ گاۋ چىۋنى قانداقمۇ ئۆيۈمگە سىغدۇراي؟ ئاق كۆڭۈل، مۇلايىم كىشى بولغان بولسىغۇ ئۆيۈمگە كىرىپ ـ

چىقىپ يۈرسە، بالىلىرىمغىمۇ ياخشىلىقى يۇقاتتى؛ شۇغىنىسى ئۇ بىر يېتىم ئوغلاق گۈپپاڭچى، ئىچىدە ئالىسى بار بىرنېمىكەن؛ يەنە كېلىپ ئۆز ۋاقتىدا گۈناھ ئۆتكۈزۈپ، پالاندى بولغان نەرسە ئىكەن، كونا خۇي ـ پەيلىنى بەربىر تاشلىغۇسى كەلمەيدۇ. مۇبادا ئۇنى ئۆيۈمدە تۇرغۇزىدىغان بولسام، بالىلىرىمغا چوقۇم يالىسى يۇقىدۇ، تۇرغۇزماي دېسەم، لىيۇ شىچۈەن ئاكىغا يۈز كېلەلمەيۋاتىمەن» دەپ ئويلىدى. ئاخىر ئۇنى ئىلاجسىز خۇش چىراي قارشى ئېلىپ ۋاقتىنچە ئۆيىدە ياتقۇزۇپ، ھەر كۈنى ئىچىملىك ـ يېمەكلىكلەر بىلەن كۈتتى. ئون نەچچە كۈن تۇرغۇزغاندىن كېيىن دۇڭ جياڭشى بىر يول تاپتى ـ دە، بىر قۇر كىيىم جايلاپ، بىر پارچە دۇئايىسالام يېزىپ، گاۋ چيۈغا: «پېقىرنىڭ ياقتان چىرىغىم باشقىلارغا تۈزۈك يورۇق چۈشۈرەلمەيدۇ. ئەتە ـ ئۆگۈن جانابىڭىزنىڭ ۋاقتى زايە كېتىشىدىن ئەنسىرەپ قالدىم، شۇڭا سىزنى مىرزا شياۋسۇغا تونۇشتۇرۇپ قويای دەيمەن، شۇ يەردە كېيىنكى كۈنلەردە بىرەر ئەمەلنىڭ بولۇپ قالسىڭىز ئەجەب ئەمەس، قانداق دەيسىز؟» دېدى.

گاۋ چيۈ تازا خۇش بولۇپ، دۇڭ جياڭشىغا تەشەككۈر بىلدۈردى، دۇڭ جياڭشى دۇئايىسالام مەكتۇپىنى ئېلىپ، ئۇنى باشلاپ بېرىشقا بىر ئادەم تەينىلىدى، ئۇ ئادەم گاۋ چيۈنى توپتوغرا مىرزىخانىغا باشلاپ باردى. ئىشىكئاغىسى خەۋەر يەتكۈزگەندىن كېيىن مىرزا شياۋ سۇ چىقىپ گاۋ چيۈ بىلەن كۆرۈشتى، مەكتۇپنى ئوقۇپ گاۋ چيۈنىڭ ئەسلىي بىر ئالقانات گۈپپاڭچى ئىكەنلىكىنى بىلدى ـ دە، كۆڭلىدە: «بۇنى بۇ يەرگە قانداقمۇ سىغدۇرارمەن ! ئادەمگەرچىلىك قىلىپ، ئۇنى شاھنىڭ كۈيئوغلى ۋاڭ جياڭنىڭ مەھكىمىسىگە خاس يىگىتلىككە تونۇشتۇراي. كىچىك ئەمىر بېگىم، دەپ نام ئالغان بۇ ۋاڭ جىنچىڭ مۇشۇنداق ئادەملەرنى يارىتىدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، دەرھال دۇڭ جياڭشىغا جاۋاب مەكتۇپ يېزىۋېتىپ، گاۋ چيۈنى

ئۆيىدە بىر كىچە ياتقۇزدى. ئەتىسى بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ، بىر خىزمەتكارنى قوشۇپ، گاۋ چيۇنى ھېلىقى كىچىك ئەمىر بېگىمنىڭ قېشىغا يولغا سالدى.

بۇ كىچىك ئەمىر بېگىم پادىشاھ جېزۇڭنىڭ سىڭلىسىنىڭ ئېرى، پادىشاھ شېنىزۇڭنىڭ كۈيئوغلى ئىدى. ئۇ ئىشقىۋاز ئادەملەرنى ياخشى كۆرگەچكە، گاۋ چيۇدەك ئادەملەرنى بەكمۇ ياراتاتتى. ئۇ مىرزا شياۋسۇ ئەۋەتكەن ئادەمنىڭ خەت ئېلىپ، گاۋ چيۇنى باشلاپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇلار بىلەن سالامىلىشىپ كۆرۈشتى ۋە خۇرسەن بولدى. دەرھال جاۋاب مەكتۇپ يېزىپ بېرىپ، گاۋ چيۇنى مەھكىمىگە خاس يىگىتلىككە ئېلىپ قالدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئامىتى ئوڭ كەلگەن گاۋ چيۇ ۋاڭ ئەمرىنىڭ مەھكىمىسىگە خۇددى ئۆز ئۆيىدەك كىرىپ ـ چىقىپ يۈرىدىغان بولدى. كونىلارنىڭ: «ئارا يىراق ـــ كۆڭۈل يىراق، ئارا يېقىن ـــ كۆڭۈل يېقىن» دېگىنىدەك بولدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ۋاڭ ئەمىر ئۆزىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن مەھكىمىدە زىياپەت تەييارلىتىپ، قېيىنئىنىسى دۈەن ۋاڭنى تەكلىپ قىلدى، دۈەن ۋاڭ دېگەن كىشى تەكرىقۇت شېنزۇڭنىڭ ئون بىرىنچى ئوغلى، جېزۇڭ خانىنىڭ ئىنىسى، ئوردا قاتناش بېگىنىڭ توقۇزىنچى شاھزادىسى بولۇپ، ناھايىتى چېچەن، كېلىشكەن ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ ئالىقاناتلارنىڭ پىتنە ـ پاسات، ئەيش ـ ئىشرەت ۋە گۈپپاڭچىلىقلىرىدىن بىلمەيدىغىنى، ئۇقمايدىغىنى ۋە زوقلانمايدىغىنى يوق ئىدى. ساز چېلىشمۇ، شاھمات ـ قاتار ئويناشمۇ، يېزىشمۇ، سىزىشمۇ قولىدىن كېلەتتى. تەپكۈچ توپ تېپىش، ساقا ئويناش، ساز چېلىش، ناخشا ئېيتىش، رەققاسچىلىقلارنىغۇ ئابايىلا بىلەتتى. شۇ كۈنى ۋاڭ ئەمىر ئۆز مەھكىمىسىدە زىياپەت تەييارلىدى، ھەممە نازۇنېمەتلەر تەل قىلىندى. ھايھات:

ئېسىل لاجىگەر① قاچا ئىچرە يانار خۇشبۇي كۈجە ـ ئىسرىق،
سېرىق ئالتۇن غۇنچىلار② ئىچرە تۇرار گۈللەرمۇ سانجىقلىق.
ھەپىزلەر خانىسىدىن خۇش نەپىس نەغمە ـ ناۋا ياڭراز،
ئۇسسۇلخانا ئارا قىزلار ئۇسسۇلنى چەرخ ئۇرۇپ ئويناز.
بىللۇر خۇمرىلاردا كەۋكەبىستاننىڭ گۈلابلىرى،
تۇرار كىم كەھرىۋا جاملاردا زەمزەمدەك شارابلىرى.
كۈموش پەتنۇستا ھەر خىل سەي تۇرار كۆزنىڭ خۇمارىن يەپ،
ئاجايىپ خۇش پۇراق چايلار قۇيۇلغان قېپقېنىق دەملەپ.
قىزىل دۇردۇنغا پۇركەنگەن رەققاس قىزلار قىلار جەۋلان،
چېلىنغان سازۇ نەغمىگە بېقىبان تولغىنار ھەر يان.
يېشىل تون ناخشىچى قىزلار شېرىن ئاۋازىنى رۇسلاپ،
نەپىس نەي، بالىمانغا جور بولار ناخشا ـ غەزەل توۋلاپ.
ئېسىپ زۇننار، كىيىپ دۇردۇن تىزىلغان ئالدىغا جۇپ قىز،
زىياپەت ئەھلىنى مەپتۇن قىلىشتى ئاشۇ جۇپ ھەپىز.

ئەمدى دۇەن ۋاقىغا كەلسەك، ئۇ ۋاقى ئەمىرنىڭ مەھكىمىسىدىكى زىياپەتكە كەلگەندىن كېيىن ئەمىر ئۇنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى، ئۆزى بولسا ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. بىرقانچىدىن قەدەھ كۆتۈرۈلۈپ ئىككى يۇرۇش غىزا يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن دۇەن ۋاقى ئورنىدىن تۇرۇپ تەرەتكە چىقىپ كىرىپ قىرائەتخانىدا بىر پەس دەم ئالدى، شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ بىردىنلا شىرەدىكى خەت يېزىش ۋاقتىدا قەغەز باستۇرۇپ قويىدىغان سۈزۈك ئاق قاشتېشىدىن ياسالغان بىر جۇپ شىرغا كۆزى چۈشتى، ئۇ شىرلار ئىنتايىن ئۇستىلىق بىلەن نەپىس ياسالغانىدى. دۇەن ۋاقى بۇ شىرلارنى قولىغا ئېلىپ، يەرگە قويغۇسى كەلمەي، بىر ھازاغىچە كۆز ئۇزمەي قارىدى ۋە «ئەجەبمۇ ياخشى ئىكەن!» دەۋەتتى. دۇەن ۋاقىنىڭ مەپتۇن

① مىسقا گۈل چېكىلگەن قاچا.
② غۇنچا ـــ گۈل لوغقىسى بەزى جايلاردا شۇنداقمۇ ئاتىلىدۇ.

بولغانلىقىنى كۆرگەن ۋاڭ ئەمىر:

— تېخى قاشتېشىدىن ئەجدىھا شەكلىدە ياسالغان ئېسىل بىر قەلەمدانمۇ بار، ئۇمۇ شۇ بىر ئۇستىنىڭ قولىدىن چىققان، شۇڭىنىسى، ھازىر بۇ يەردە يوق، ئەتىلىكە ئەكېلىدۇرۇپ، ئۇنىمۇ، شىرنىمۇ ئۆزلىرىگە ئەۋەتىپ بېرەي، — دېدى.

— ھەممىتىڭىزگە تەشەككۇر، — دېدى دۇەن ۋاڭ خۇش بولۇپ، — پەمىمچە، ئۇ قەلەمدان تېخىمۇ نەپىس بولسا كېرەك.

— ئەتە، — دېدى ۋاڭ ئەمىر، — ئەكېلىپ ئوردىغا ئەۋەتكەندە كۆرۈپ باقارلا.

دۇەن ۋاڭ يەنە بىر قېتىم تەشەككۇر ئېيتتى. ئىككىيلەن بايىقى ئورنىغا كىرىپ، گۈگۈم چۈشكۈچە زىياپەت داستىخىنىدا بولۇپ، كەيپ بولغۇچە ئىچىشكەندىن كېيىن زىياپەتنى ئاخىرلاشتۇردى، دۇەن ۋاڭ خوشلىشىپ ئوردىغا قايتىپ كەتتى.

ئەتىسى ۋاڭ ئەمىر ئېسىل قەلەمداننى ئاچىقىپ، ئۇنىڭغا بىر جۈپ قەغەز باسقۇچ شىرنى قوشۇپ، بىر ئالتۇن قۇتىغا قاچىلىدى، ئۈستىدىن سىرىق ھىلىلە رومال بىلەن ئورىدى، بىر پارچە مەكتۇپ يازدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئاپىرىپ بېرىشكە گاۋ چيۇنى تەيىنلىدى. گاۋ چيۇ ۋاڭ ئەمىرنىڭ ئەمىرىنى قوبۇل قىلىپ، قاشتېشىدىن ئىشلەنگەن ھېلىقى بېزەكلەرنى كۆتۈرۈپ، مەكتۇپنى قوينىغا سېلىپ، توپتوغرا دۇەن ۋاڭنىڭ ئوردىسىغا ئېلىپ باردى. ئىشىكئاغىسى ساراي بېگىگە خەۋەر قىلدى. بىرەمدىن كېيىن ساراي بېگى چىقىپ:

— قايسى خانداندىن كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىر، — دېدى گاۋ چيۇ سالام بەرگەندىن كېيىن، — ۋاڭ كۆرەگان[1]نىڭ خانداندىن، غوجامغا قاشتېشىدىن ياسالغان ئېسىل بېزەك ئەكەلدىم.

— شاھزادە ھويلىدا ياش ئاغۇاتلار بىلەن توپ تېپىشىپ

① كۆرەگان — پادىشاھنىڭ كۈيئوغلى.

ئويناۋاتىدۇ، ئۆزىڭىز بېرىپ كۆرۈشۈڭ، ــ دېدى ساراي بېگى.
ــ مالال كەلمىسە باشلاپ كىرگەن بولسىلا، ــ دېدى گاۋچيۇ.
ساراي بېگى هويلىغا باشلاپ كىردى، گاۋ چيۇ كۆردىكى، دۇەن ۋاڭ بېشىغا نېپىز شايىدىن بوغمىچا ئورىغان، ئۇستىگە سۆسۈن دۇردۇندىن ئەجدىها تون كىيگەن، بېلىگە رەڭدار قۇش چۈچىلىق شايى پوتا باغلاپ، تونىنىڭ ئالدى پېشىنى پوتىسىغا قىستۇرۇپ قويغان؛ پۇتىغا زەردىن زىغزىق قويۇلغان سۇمۇرغ شەكىللىك كۆسەي ـ ئۆتۈك كىيگەن؛ ئۇ تۆت ـ بەش كىچىك ئاغۋات بىلەن توپ تېپىشىپ ئويناۋېتىپتۇ. گاۋ چيۇ دوقۇرۇپ ئالدىغا بېرىشقا پېتىنالماي، خىزمەتكارلىرىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كۇتۇپ تۇردى. گويا گاۋ چيۇنىڭ ئامىتى كېلىپ، بېشىغا دۆلەت قۇشى قونغاندەك، هېلىقى توپ بىر قاڭقىپ دۇەن ۋاڭغا تۇتۇق بەرمەي، كىشىلەر ئارىسىدىن ئۇدۇل گاۋ چيۇنىڭ ئالدىغا دومىلاپ كەلدى، توپنى كۆرۈپ تۇرالماي قالغان گاۋ چيۇ يۇرىكىنى تۇم قىلىپ، توپنى كاللا چىقىرىپ، تازا كېلىشتۇرۇپ بىر تېپىپ دۇەن ۋاڭغا يەتكۈزۈپ بەردى. دۇەن ۋاڭ ناهايىتى خۇرسەن بولۇپ:
ــ سەن كىم بولىسەن؟ ــ دەپ سورىدى.
ــ پېقىر، ــ دېدى گاۋ چيۇ تىزلىنىپ تەزىم قىلىپ، ــ ۋاڭ ئەمىرىنىڭ خاس يىگىتى بولىمەن، ئەمىرىمنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ئۆزلىرىگە ئېسىل قاشتېشى بېزەكلىك ئەكەلگەنىدىم. يازغان مەكتۇپىمۇ بار مانا، قوبۇل قىلسىلا.
دۇەن ۋاڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۇلۇمسىرەپ:
ــ قېيىنئاغام بەكمۇ جۇۋاپتۇ، ــ دېدى.
گاۋ چيۇ مەكتۇپنى سۇندى. دۇەن ۋاڭ قۇتىنى ئېچىپ بېزەكلەرنى كۆرگەندىن كېيىن باش مەهرەمگە تۇتقۇزدى.
دۇەن ۋاڭ بېزەكلەر بىلەن كارى بولماي، گاۋ چيۇدىن گەپ سوراشقا باشلىدى:
ــ سەن توپ تېپىشنى ئوبدان بىلىدىكەنسەن ـ دە ! ئېتىڭ

نېمە؟

گاۋ چېۋ ئىككى قولىنى كۆكرىكىگە ئېلىپ تەزىم بىلەن جاۋاب بەردى:

— پېقىرنىڭ ئېتى گاۋ چېۋ، تۇپىنى ئانچە - مۇنچە تېپىپ كۆرگەن.

— يارايسەن، — دېدى دۇەن ۋاڭ، — قېنى سورۇنغا چۈشۈپ تېپىپ باققىنا.

— مېنىڭدەك بىر پېقىر، — دېدى گاۋ چېۋ تەزىم بىلەن، — غوجام ھەزرەتلىرى بىلەن توپ تېپىشكە قانداقمۇ ھەددى!

— بۇ دېگەن، — دېدى دۇەن ۋاڭ، — «ئاسمىنى كەڭ سورۇن»، «خەلقئالەم سەيناسى»، بۇ يەردە تەپسەڭ يامان كېتەمتى؟

— ھەددىم ئەمەس! — دېدى گاۋ چېۋ يەنە تەزىم بىلەن.

ئۇنىڭ قايتا - قايتا ئېيتقان ئۆزرىسىگە قارىماي، دۇەن ۋاڭ ئۇنى تەپكەن دەپ تۇرۇۋالدى. گاۋ چېۋ ئىلاجسىز تىز پۈكۈپ تەزىم بىلەن ئىجازەت ئالغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ سورۇنغا چۈشتى. بىرقانچىنى تېپە - تەپمەيلا دۇەن ۋاڭغا ياراپ كەتكەچكە، ئۆزىنىڭ بالىلىق ماھارىتىنى كۆرسىتىپ دۇەن ۋاڭنى خۇش قىلماق بولدى. ئۇ شۇنداق ئۇستىلىق بىلەن تەپتىكى، توپ گويا ئۇنىڭ ئەزايىغا چېتىپ قويۇلغاندەك، زادى قاچمىدى. بۇنىڭغا قالتىس زوقلانغان دۇەن ۋاڭ گاۋ چېۋنىڭ قايتىشىغا نەدە يول قويسۇن؟ ئۇنى ئوردىدا بىر كېچە قوندۇرۇپ قالدى.

ئەتىسى زىياپەت تەييارلاپ، ۋاڭ ئەمىرنى ئوردىغا مېھماندارچىلىققا تەكلىپ قىلدى.

ۋاڭ ئەمىر گاۋ چېۋنىڭ شۇ كۈنى كەچتە قايتىپ كەلمىگەنلىكىدىن دەرگۇمان بولۇپ قالغانىدى. ئەتىسى دەرۋازىۋەن: «ئەمىرىم، دۇەن ۋاڭ غوجام ئۆزلىرىنى ئوردىغا زىياپەتكە تەكلىپ قىلىپ ئادەم ئەۋەتىپتۇ» دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزدى. ۋاڭ ئەمىر تالاغا چىقىپ، چاپارمەن بىلەن كۆرۈشۈپ،

پەرمانىنى كۆرگەندىن كېيىن دەرھال ئاتلىنىپ، دۇمن ۋاڭ خانىدانىنىڭ ئالدىغا باردى، ئۇ ئاتتىن چۈشۈپ خانىدانغا كىرىپ دۇمن ۋاڭ بىلەن كۆرۈشتى. دۇمن ۋاڭ ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، قاشتېشى بېزەكلىرى ئۇچۇن تەشەككۇر ئېيتتى. ئۇ زىياپەت ئۇستىدە دېدى:

— بۇ گاۋ چيۇ توپىنى ناھايىتى ياخشى تېپىدىكەن، ئۇنى خاس يېگىتلىككە سورىۋالغۇم بار، قانداق دەيسىز؟

— شاھزادەمگە يارىغان بولسا، — دېدى ۋاڭ ئەمىر جاۋابەن، — ئوردىدا قېلىپ، جانابلىرىنىڭ خىزمىتىدە بولسۇن.

دۇمن ۋاڭ خۇشاللىقىدا قەدەھ كۆتۈرۈپ، تەشەككۇر بىلدۇردى. ئىككىسى يەنە بىر ھازا پاراڭلىشىپ، كەچ بولغاندىلا تارقاشتى. ۋاڭ ئەمىر ئۆز مەھكىمىسىگە قايتىپ كەتتى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

دۇمن ۋاڭ گاۋ چيۇنى سورىۋالغاندىن كېيىن ئۇنى ئوردىدا تۇرغۇزدى. گاۋ چيۇ دۇمن ۋاڭنىڭ پېشىنى تۇتقاندىن كېيىن كۇنبويى ئۇنىڭ يېنىدىن بىر قەدەم نېرى كەتمەيدىغان بولدى. ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتمەيلا، جېزۇڭ خان قازا تاپتى. ئۇنىڭ تەخت ۋارىسى بولمىغاچقا، ئەلەمدار ـ قەلەمدار بەگ ـ سىپاھلار مەسلىھەت تۇزۇپ، دۇمن ۋاڭنى پادىشاھلىق تەختكە چىقىرىش، ئۇنىڭغا خۇيزۇڭ خان يەنى داۋ دىنىنىڭ ماشايىخى، كامالەتلىك دانىشمەن پادىشاھ دەپ نام بېرىش قارارىغا كەلدى، ئۇ تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئەل ئۇدا جېدەل ـ غوۋغاسىز ئۆتتى. پادىشاھ كۇنلەرنىڭ بىرىدە گاۋ چيۇغا:

— مەن سېنىڭ مەرتىۋەڭنى كۆتۇرەي دېۋىدىم، بىراق بۇنىڭ ئۇچۇن جەڭدە خىزمەت كۆرسىتىشىڭ لازىم، ئاۋۋال لەشكىرىي ۋازارەت سېنى رويخەتكە ئېلىپ قويسۇن، ھازىرچە ماڭا پۇت ـ قول بولۇپ يېنىمدا ئىشلەيسەن، — دېدى.

كېيىن ئارىدىن يېرىم يىل ئۆتمەيلا، گاۋ چيۇنى بىراقلا ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىنىڭ ئەمرىلىكىگە كۆتۇردى.

غەزەل

ئاسمىنى كەڭ شۇ سورۇننىڭ ئەھلىدۇر ھەر كىم ئەگەر،
مەن ئۇلۇغ، سەن خار دېمەستىن ئوينىغاي دەرقەم تۇرۇپ.
خەلقىئالەم سەيناسىدا جەۋلان قىلىبان ئەركىچە،
توپ بىلەن يۇز تاپتى گاۋ چيۇ، پۇت ـ قولى نۇسرەت قۇچۇپ.

گاۋ چيۇ ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىنىڭ ئەمرلىكى مەرتىۋىسىگە ئۇلاشقاندىن كېيىن خاسيەتلىك بىر كۈنىنى تاللاپ، ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىگە كېلىپ ۋەزىپىگە ئولتۇردى، مەھكىمە تەۋەسىدىكى بارلىق بەگ ـ سەركەردىلەر، ياساۋۇل ـ قاراۋۇللار، نۆكەر ـ چۆكەرلەر ۋە چەۋەندىاز يىگىتلەر سالام بېرىپ كۆرۈشۈشكە كېلىپ، خىزمەت دەستۇرلىرىنى سۈندى، سانىاق ـ يوقلىما دەپتەرلىرىنى ئېچىپ كۆرسەتتى. گاۋ ئەمىر بىر ـ بىرلەپ ساناقتىن ئۆتكۈزدى، ساناق دەپتىردە بىرلا سەككىز لەك[1] ئوردا ياساۋۇلىنىڭ مەشقاۋۇلى ۋاڭ جىن يوق ئىدى، ئۇ مۇندىن يېرىم ئاي ئىلگىرى كېسەل ئەھۋالىدىن ئەرزنامە يازغان، كېسىلى ساقايمىغاچقا، مەھكىمىگە ئىشقا كېلەلمىگەنىدى. گاۋ ئەمىر بۇنىڭدىن ۋاقىپ بولغاندىن كېيىن دەرغەزەپ بولۇپ:

ـــ قۇرۇق گەپ! خىزمەت دەستۇرىنى ئەۋەتسۇنۇ، ئۆزى كەلمىسۇن، بۇ ئۇ ئەبلەخنىڭ مەھكىمە بىلەن تېپىشىپ، مېنىڭ كۆزۈمنى بويىغانلىقى ئەمەسمۇ؟ ئۇ بىرنېمە كېسىلىنى باھانە قىلىپ ئۆيىدە يېتىۋاپتۇ، دەرھال مېنىڭ ئالدىمغا ئەكېلىڭلار! ـــ دېدى ۋە شۇ ھامان ۋاڭ جىننى تۇتۇپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى.

ئەمدى ۋاڭ جىنغا كەلسەك، ئۇنىڭ خوتۇنى يوق، ئاتمىشتىن ھالقىغان بىرلا قېرى ئانىسى بار ئىدى. چاپارمەن كېلىپ

① لەك ـــ ئىككى يۈز مىڭ.

مەشقاۋۇل ۋاڭ جىنغا دېدى:

ــ ھازىر گاۋ ئەمىر مەنسەپكە ئولتۇردى، ئۇ لەشكەر بەگ ـ سىپاھلىرىنى ساناقتىن ئۆتكۈزۈپ، سىزنىڭ يوقلۇقىڭىزنى بىلدى، لەشكەر مەھكىمىسى سىزنى: «كېسەل بولۇپ قېلىپ ئۆيدە تۇرۇۋاتىدۇ، كېسەل ئەھۋالىدىن يازغان ئەرزى بار» دەپ مەلۇم قىلدى، گاۋ ئەمىر ئاچچىقلاپ نەدە ئىشەنسۇن دەيسىز؟ تۇتۇپ كېلىڭلار، دەپ تۇرۇۋالدى. ئۆزىڭىز بارمىسىڭىز بولمىغۇدەك، بارمىسىڭىز، مەن بىچارە بالاغا قالغىنىم قالغان.

ۋاڭ جىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئىلاجسىز كېسەل ھالىتىدە ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىگە كەلدى ۋە مەھكىمىگە كىرىپ ئەمىرلەشكەر بىلەن كۆرۈشتى. تۆت قېتىم ئېگىلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن ئېڭىشىپ قوللۇق قىلىپ بىر چەتتە تۇردى.

ــ ھەي ئەبلەخ، ــ دېدى گاۋ چيۇ، ــ سەن سابىق ئاستانە لەشكەرلەر مەشقاۋۇلى ۋاڭ شېڭنىڭ ئوغلىمۇ سەن؟

ــ شۇنداق تەخسىر، ــ دېدى ۋاڭ جىن.

ــ ھەي ئەبلەخ ! ــ دېدى گاۋ چيۇ كايىپ، ــ سېنىڭ داداڭ كوچىلاردا چامباشچىلىق بىلەن خېرىدار توپلاپ، دورا سېتىپ يۈرگەن بىرنېمە تۇرسا، سېنىڭ قولۇڭدىن نېمە ھۈنەر كېلەتتى؟ بۇرۇنقى بەگ ـ سىپاھلار كور ئىكەن، سەندەك بىرنېمىنىمۇ مەشقاۋۇل قىلىپ قويغىنىنى قارا، مېنى كۆزگە ئىلمىغاندەك، نېمىشقا ساناقتىن ئۆتۈشكە كەلمەيسەن؟ سەن كىمىڭگە ئىشىنىپ، كېسەل دەپ ئۆيۈڭدە راھەتلىنىپ يېتىۋالدىڭ؟!

ــ يوقسۇ تەخسىرا! ــ دېدى ۋاڭ جىن ھال ئېيتىپ، ــ گەپنىڭ راستى، كېسىلىم ساقايمىدى.

ــ پالاندى مۇناپىق ! ــ دەپ تىللىدى گاۋ چيۇ، ــ كېسەل بولساڭ، ئەمىسە بۇ يەرگە قانداق كەلدىڭ؟

ــ ئەمىر جانابلىرى چاقىرتقان يەردە، ــ دېدى ۋاڭ جىن ھال ئېيتىپ، ــ كەلمەسكە نېمە ھەددىم.

گاۋ ئەمرىنىڭ ئوغلى قاياپ، چاپارمەنلەرنىڭ ۋارقىراپ بۇيرۇق قىلدى:

— ئاچىق بۇنى ! بۇ ئەبلەخنى كالتەككە باس !

سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسى ۋاڭ جىن بىلەن چىقىشاتتى. شۇڭا، ئۇلار لەشكەرلىرىمىزنى بېگى بىلەن بىللە ئىلتىجا قىلىپ:

— ئەمىر جانابلىرى، بۇگۈن ئۆزلىرى مەنسەپكە ئولتۇرغان خاسىيەتلىك كۈن، بۇنىڭ بىر قېتىملىق گۇناھىنى تىلىۋالساق، — دېدى.

— ھۇ پالاندى مۇناپىق ! — دەپ ۋارقىرىدى گاۋ ئەمىر، — سەركەردىلەرنىڭ يۈز ـ خاتىرىنى قىلىپ، بۇگۈنچە گۇناھىڭدىن ئۆتتۈم، ئەتىلىككە سەن بىلەن ئايرىم سۆزلىشىمەن !

ۋاڭ جىن باش ئۇرۇپ قۇللۇق قىلغاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، شۇنداق بىر قاراپلا گاۋ چيۈنى تونۇدى. مەھكىمىدىن چىققاندىن كېيىن بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ: «ئەمدى جان ساقلىمىقىم تەس بولىدىغان بولدى ! گاۋ ئەمىر دېسە كىمكىن دەپتىمەن، ھېلىقى كۈنچىقىش ئاستانىدە گۈپپاڭچىلىق قىلىپ يۈرگەن «سەينا ـ سورۇن» بەندىسى گاۋ ئېر ئىكەنغۇ ! بۇرۇن چامباشچىلىقنى ئۆگىنىپ يۈرگەندە، دادامدىن پەشۋا يەپ يىقىلىپ چۈشۈپ ئۈچ ـ تۆت ئايغىچە ئورنىدىن تۇرالماي ياتقاندى، ئەنە شۇ ئۆچى بار. ھالا بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە يۈز تېپىپ، ئوردا ئەمىرى بولۇپ قاپتىكەن، ئەمدى ئاشۇ ئۆچىنى ئالماقچى بولۇۋاتىدۇ، ئەجەبمۇ ئۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىم ! «ئەمىلىدىن قورقما، ئەلىمىدىن قورق» دېگەن گەپ بار. ئۇنىڭ بىلەن قانداقمۇ ئېلىشالايمەن؟ قانداق قىلسام بولىدىكەن؟» دەپ ئويلىدى ۋە شۇ دەرد ـ ئەلەم ئىچىدە ئۆيىگە قايتىپ، بولغان ئەھۋالنى ئانىسىغا ئېيتىپ بەردى. ئانا ـ بالا ئىككىيلەن ھۆڭگۈرەك ئېتىپ يىغا ـ زار قىلىشتى.

— بالام، — دېدى ئانىسى، — «ئوتتۇز ئالته چاردىن،

كەچمەك تۇزۇك باردىن» دېگەن گەپ بار. شۇغىنىسى كەتكۈدەك يېرىمىز يوق !

ـــ توغرا ئېيتىسىز، ئانا، ـــ دېدى ژاك جىن، ـــ مەنمۇ شۇنداق خىيالغا كېلىۋاتىمەن. بىرلا يەر بار، ئۇ يەنئەن دىيارىنىڭ پېشقەدەم باسقاقبېگى قورۇقداۋاتقان بىر ياقا يۇرت، ئۇ باسقاقبەگنىڭ قول ئاستىدىكى بەگ ـ سىپاھلارنىڭ تولىسى كۇنچىقىش ئاستانىگە كەلگىنىدە مېنىڭ چامباشچىلىقىمنى يارىتىپ قالغان، شۇلارنىڭ ئالدىغا پاناھ تىلەپ بارمايلىمۇ؟ ئۇ يەر ئادەمگە موھتاج جاي، شۇ يەردە جاننى ئارامخۇدا پاناھلىغىلى بولىدۇ.

غەزەل

ئىشلىتەر ئادەمنى ئادەم ھاجىتى كۆرسە راۋا،
ھەر كىشى قويسا تەمەننا ئۆزىگە تاپماس ۋاپا.
گاھ ئۇيان ئامەت قۇچارۇ، گاھ بۇيان خارلىق كۆرەر،
قوغلىنىپ مىسكىن بولارۇ، يۇز تېپىپ غەمدىن جۇدا.

ئانا ـ بالا ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ بىر قارارغا كەلدى.

ـــ ئوغلۇم، ـــ دېدى يەنە ئانىسى، ـــ ئىككىمىز قاچىدىغان بولساق، ئىشىك ئالدىدا ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىدىن ساقلا پايلاقچىلىققا ئەۋەتىلگەن ئىككى چاپارمەن بار، ئۇلار بىلىپ قالسا، قۇتۇلۇپ كېتەلمەيمىز جۇمۇ.

ـــ ھېچقىسى يوق، ـــ دېدى ژاك جىن، ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، ئانا ، ئۇلارنى بابلاشنى ئوغلىڭىزغا قويۇپ بېرىڭ.

شۇ كۇنى كەچقۇرۇن ژاك جىن چاپارمەن جاڭنى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ:

ـــ سەن، ـــ دېدى ئۇ جېكىلەپ، ـــ ئاۋۋال كەچلىك غىزا يېگىن، ئاندىن كېيىن سېنى بىر جايغا ئىشقا بۇيرۇيمەن.

— مەشقاۋۇل بېگىم، پېقىرنى نەگە بۇيرۇيلا؟ — دېدى چاپارمەن جاك.

— مەن، — دېدى ژاك جىن، — ئاغرىپ قالغىلى خېلى كۈنلەر بولدى، شۇڭا ئالدىنقى كۈنى ياۋا چىلان دەرۋازىسى سىرتىدىكى بەش تاغ بۇتخانىسىغا بېرىپ، ياغ پۈرتىشنى نىيەت قىلىپ قويغانىدىم، ئەتە ئەتىگەندە شۇ يەرگە بېرىپ، بىرنېچى كۈجىنى ياقمىسام بولمايدۇ. سەن بۇگۈن ئاخشاملا بېرىپ، شەيخقا جېكىلەپ قوي، ئۇ ئەتە بۇتخانىنىڭ ئىشىكىنى بالدۇرراق ئېچىپ كۈتۈپ تۇرسۇن، لېۋ، لى، ژاك ناملىق ئۇچ ئەۋلىياغا ئۇچ تۇياق مال سەدىقە قىلىمەن، سەن شۇ يەردە يېتىپ قېلىپ مېنى ساقلاپ تۇرغىن.

چاپارمەن جاك ماقۇل بولۇپ، ئاۋۋال كەچلىك غىزا يېدى، نۆۋەتچىلىكنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، بۇتخانىغا قاراپ ماڭدى.

ژاك جىن ئانا ـ بالا ئىككىسى شۇ كېچىسى يۈك ـ تاق، كىيىم ـ كېچەك، ئېرىغ مال ۋە كۈموش تەڭگىلىرىنى جايلاشتۇرۇپ، بىر ئەپكەشلىك يۈك تەييارلىدى. ئاندىن يەنە ئاتقا ئارتىش ئۈچۈن ئىككى خالتا ئوزۇق ـ تۇلۇك، يەم ـ بوغۇز تەييارلىۋالدى، تېخى تاك سۈزۈلمىگەن مەھەلدىلا، ژاك جىن چاپارمەن لىنى ئويغىتىپ:

— سەن، — دېدى جېكىلەپ، — ماۋۇ تەڭگە پۇلنى ئېلىپ بۇتخانىغا بارغىن ـ دە، چاپارمەن جاك بىلەن ئۇچ تۇياق مال ئېلىپ پىشۇرۇپ، مېنى ساقلاپ تۇرغىن، مەن ئەرۋاھلار ھەققىگە يېقىش ئۈچۈن بىرئاز قەغەز، شام سېتىۋېلىپ كەيىنىدىن بارىمەن.

چاپارمەن لى كۈموش تەڭگىلەرنى ئېلىپ، بۇتخانىغا يۈرۈپ كەتتى.

ژاك جىن ئاتنى ئۆزى جابدۇدى، ئېغىلدىن يېتىلەپ چىقىپ خالتىلارنى ئارتتى ۋە ئوبدان غانجۇغىلاپ، ئارقا ئىشىكنىڭ ئالدىغا يېتىلەپ كېلىپ ئانىسىنى قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاتقا

مندۇردى، ئۆيدىكى قاتتىق ـ قۇرۇق، قېقىر ـ چۇقۇر، لاقا ـ لۇقىلارنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ، ئالدى ـ ئارقا ئىشىكلەرگە قۇلۇپ سېلىۋەتتى، ئەپكەشنى كۆتۈرۈپ، ئاتنىڭ كەينىدىن ماڭدى. تاڭ قاراڭغۇسىدا شەھەرنىڭ كۇنىپېتىش دەرۋازىسىدىن چىقىپ يەنئەن دىيارىغا قاراپ يول ئالدى.

ئەمدى ھېلىقى ئىككى چاپارمەن نەزىرلىك مالىنى سېتىۋالغاندىن كېيىن سويۇپ پىشۇرۇپ، بۇتخانىدا چاشكا ۋاقتىغىچە كۇتۇپ ئولتۇردى، لېكىن ۋاڭ جىن كەلمىدى. چاپارمەن لى تىت ـ تىت بولۇپ ئۆيگە قايتىپ كەلدى، قارىسا، ئىشىكلەر قۇلۇپلاقلىق تۇرۇپتۇ. بىر ھازاغىچە ۋاڭ جىننى ئىزدىگەن بولسىمۇ، ئادەم قارىسى كۆرۈنمىدى، بۇتخانىدا كەچ كىرگۈچە ساقلاپ، دەرگۇمان بولغان چاپارمەن جاڭ ئۇدۇل ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئۇمۇ چاپارمەن لى بىللەن بىللە گۇگۇم ۋاقتىغىچە ئىزدەشتۇردى، قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. ۋاڭ جىن كېچىدىمۇ قايتىپ كەلمىدى، ئۇنىڭ ئانىسىمۇ كۆرۈنمىدى. ئىككى چاپارمەن ئەتىسى ۋاڭ جىننىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ سۈرۈشتۇرۇۋىدى، ئۇ يەردىنمۇ تېپىلمىدى. ئىككى چاپارمەن بالاغا قالمايلى دەپ ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىگە بېرىپ:

ـــ ۋاڭ جىن مەشقاۋۇل ئۆي ـ تەئەللۇقلىرىنى تاشلاپ، قېچىپ كېتىپتۇ، ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمىدۇق، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

گاۋ ئەمىر بۇنى ئاڭلاپ، قەھر ـ غەزەپ بىلەن:

ـــ پالاندى مۇناپىق قاچقان بولسا، قېنى ئۇ ئەبلەخ نەگە بارالايدىكەن، بىر كۆرۈپ باقاي ! ـــ دېدى ۋە شۇ ھامان ئالاقە يېزىپ، ھەرقايسى ئايماق ـ دىيارلارغا قاچقۇن ۋاڭ جىننى تۇتۇشنى ئۇقتۇردى. خەۋەر ئېلىپ كەلگەن چاپارمەنلەرنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈم قىلدى، بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى ۋاڭ جىن مەشقاۋۇل ئانا ـ بالا ئىككىيلەن كۇنچىقىش

ئاستاندىن يولغا چىققاندىن كېيىن ھېرىپ ـ ئېچىپ، كېچىسى يېتىپ، كۈندۈزى مېڭىپ، بىر ئايدىن كۆپرەك يول يۈردى، كۈنلەرنىڭ بىرى، كۆز باغلانغان بىر چاغدا ۋاڭ جىن ئەپكەش كۆتۈرۈپ، ئاتنىڭ كەينىدىن كېتىۋېتىپ، ئانىسىغا مۇنداق دېدى:

ـــ تەڭرىگە شۈكۈر! ئانا ـ بالا ئىككىمىز تەلىيىمىز ئوڭ كېلىپ، بالا ـ قازانىڭ ئاغزىدىن قۇتۇلدۇق ! ئەمدى يەنىمۇ دىيارىغا يېقىنلىشىپ قالدۇق، گاۋ ئەمىر ئەمدى تۈتۈشقا ئادەم ئەۋەتسىمۇ تۇتالمايدۇ !

ئانا ـ بالا ئىككىسى خۇشاللىقتىن ماڭا ـ ماڭا قونالغۇ ئۆتەڭدىن ئۆتۈپ كېتىپ قالغانلىقىنى تۇيماي قېلىشتى. «بۇ قاراڭغۇ كېچىدە مېڭىۋەرسەك، بىرەر مەھەللە ئۇچرىمىسا، نەدىمۇ ياتارمىز» دەپ تازا بېشى قېتىپ تۇرغاندا ، يىراقتىكى دەرەخلىك ئارىسىدىن پىل ـ پىل چىراغ يورۇقى كۆرۈندى. ۋاڭ جىن ئۇنى كۆرۈپ: «بەختىمىز بار ئىكەن ! نېمىلا بولسۇن ئاشۇ يەرگە بېرىپ، ھال ـ ئەھۋال ئېيتىپ، بىر كېچە قونايلى ـ دە، ئەتە سەھەردە يولغا چىقىپ كېتەيلى» دېدى. ئۇلار دەرەخلىككە كىرىپ قارىسا، چوڭ بىر جاڭزا، ئۇنىڭ ئەتراپى سوقما تام، تام بويلاپ ئىككى ـ ئۈچ يۈز تۈپ يوغان سۆگەت تۇراتتى. بۇ شۇنداق جاڭزا ئىكەنكى، ھاي ـ ھاي:

ئالدى يول تۈپتۈز راۋان،
كەينىدە ئۆستەڭ داۋان.
ئاسمىنى شالاڭ تۇتەك،
چۆرىسى يېشىل ئېتەك.
مىغىلدايدۇ قوي ـ كالا،
خامانداا ئۆردەك ـ غاز تولا.
چەكسىز ئېتىز دالاسى،
مىڭغا يېتەر چاكاسى؛

خېنىملارنىڭ كۆڭلى توق،
چۆرە ـ غۇلامنىڭ سانى يوق.
ئەلۋەك ئاشلىق ـ يەملىرى،
سېمىز توخۇ ـ ئىتلىرى.
جىقتۇر كىتاب ـ قامۇسى،
موللا بالا ـ نەۋرىسى.

مەشقاۋۇل ۋاڭ جىن جاڭزىدىكى قورۇنىڭ دەرۋازىسىغا كېلىپ، دەرۋازىنى خېلىغىچە قاققاندىن كېيىن ئىچىدىن بىر ئوتاقچى چىقتى. ۋاڭ جىن ئەپكىشىنى يەرگە قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن سالاملاشتى.

ـــ بۇ يەرگە نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭلار؟ ـــ دەپ سورىدى ئوتاقچى.

ـــ يوشۇرۇشنىڭ ئورنى يوق، ـــ دېدى ۋاڭ جىن جاۋابەن، ـــ ئانا ـ بالا ئىككى بىچارە يول ئاۋۇتمىز دەپ مېڭىۋېرىپ، ئۆتەڭدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىمىزنى تۈيماي قاپتۇق، ئاشۇ يەرگە كەلگەندە، ئالدىمىزغا ماڭايلى دېسەك، مەھەللە كۆرۈنمىدى، كەينىمىزگە يانايلى دېسەك، ئۆتەڭ كۆرۈنمىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر كېچە قونۇپ ئەتە سەھەر مېڭىپ كەتسەك دېگەن ئۈمىد بىلەن مۇبارەك جاڭزىلىرىغا كېلىپ قالدۇق، ئۆي ھەققىنى تۆلىسەك، ئىلتىپاتلىرىنى ئايىماسلىقلىرىنى سورايمىز!

ـــ ئۇنداق بولسا تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن كىرىپ غوجىمىزدىن سوراپ باقاي، ماقۇل دېسە قونۇپ قېلىڭلار.

ـــ ھىممەتلىرىگە رەھمەت، ئاكا.

ئوتاقچى كىرىپ كېتىپ بىر ھازادىن كېيىن قايتىپ چىقتى ۋە:

ـــ غوجام ئىككىڭلارنى كىرسۇن دەيدۇ، ـــ دېدى.

ۋاڭ جىن ئانىسىنى ئاتتىن چۈشۈرۈپ، ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ، ئاتنى يېتىلىگەن پېتى ئوتاقچىنىڭ كەينىدىن

مېڭىپ، جاڭزا ئىچىدىكى خامانغا يېتىپ بارغاندا، ئەپكىشىنى يەرگە قويۇپ، ئاتنى سۆگەتكە باغلاپ، ئانا ـ بالا ئىككىسى دالانغا كىرىپ غوجا بىلەن كۆرۈشتى.

غوجا ئاتمىشلاردىن ھالقىغان، چاچ ـ ساقاللىرى ئاپئاق ئاقارغان كىشى ئىدى، ئۇ بېشىغا سەرپۇش تۇماق، ئۇستىگە كەڭ كۆڭلەك كىيگەن، بېلىگە قارا پوتا باغلىغان، پۇتىغا كۆن ئۆتۈك كىيگەنىدى، ۋاڭ جىن ئۇنىڭغا باش ئۇرۇپ تەزىم قىلدى.

ـــ مېھمان، ئۇنداق قىلماڭ، ـــ دېدى غوجا دەرھال، ـــ سىلەر سەپەر ئۇستىدىكى ئادەم ئىكەنسىلەر، يول ئازابىنى تارتىپسىلەر، قېنى ئولتۇرۇڭلار.

ۋاڭ جىن ۋە ئانسى ئۇنىڭ بىلەن تىنچلىق سوراشقاندىن كېيىن ئولتۇردى.

ـــ قاياقتىن كەلدىڭلار؟ ـــ دەپ سورىدى غوجا، ـــ ئەجەب كەچ قاپسىلەرغۇ؟

ـــ كەمىنىلىرى جاڭ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، ـــ دېدى ۋاڭ جىن جاۋابەن، ـــ تېگىم كۇنچىقىش ئاستانىدىن. يېقىندىن بۇيان قولىمىز قىسقىراپ، تىرىكچىلىك يولىنى تاپالماي تاسقاقچىلىق تارتىپ قالدۇق، شۇڭا يەنئەن دىيارىدىكى تۇغقىنىمىزنىڭ قېشىغا پاناھ تارتىپ كېتىۋاتىمىز. بۇگۈن يول ئاۋۇتىمىز دەپ مېڭىۋېرىپ، ئېسىمىزدە يوق، ئۆتەڭدىن ئۆتۈپ كېتىپ قاپتۇق، شۇ ۋەجىدىن ئۆزلىرىنىڭ قورۇسىدا بىر كېچە قونۇپ قالساق دەپ كەلگەنىدۇق. ئەتە سەھەر يۇرۇپ كېتىمىز، ئەلنەرخى ئۆي ھەققى تۆلىسەك.

ـــ بولىدۇ، جاھاندا ھېچكىم ئۆز ئۆيىنى بېشىدا كۆتۈرۈپ يۈرەلمەيدۇ ! ئانا ـ بالا ئىككىڭلار ھەرقاچان ئىسسىق ـ سەلەڭ بىرنەرسە يېمىگەنسىلەر؟ ـــ دېدى غوجا ۋە ئوتاقچىنى تاماق تەييارلاشقا بۇيرۇدى.

بىر دەمنىڭ ئىچىدە مېھمانخانىغا شىرە قويۇلدى. ئوتاقچى بىر پەتنۇستا تۆت خىل كۆك ـ گىزەك، بىر تەخسە كالا گۆشى

ئاچىقىپ شىرەگە تىزدى. ئاۋۇال ئىسسىتىلغان مەي قۇيدى.

ــ يېزا يېرىدە، ــ دېدى غوجا، ــ سىلەرنى لايىقىدا كۈتۈۋالغۇدەك بىرنەرسە يوق، ئەيىبكە بۇيرۇماڭلار.

ــ بىز ئانا ـ بالا، ــ دېدى ۋاڭ جىن ئورنىدىن تۇرۇپ تەشەككۈر بىلدۈرۈپ، ــ ئۆزلىرىنى بىمەھەل ئاۋارىچىلىككە سالدۇق. مۇشۇ ئىلتىپاتلىرىنىڭ ئۆزىلا يېتىپ ئاشىدۇ.

ــ ئۇنداق دەمدىغان، قېنى، مەيگە باقايلى، ــ دېدى غوجا ۋە بەش ـ ئالتە قەدەھ كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن غىزا كەلتۈرۈلدى. غىزا يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن چىنە ـ قاچىلار يىغىشتۇرۇلدى. غوجا ئورنىدىن تۇرۇپ، ۋاڭ جىن بىلەن ئانىسىنى دەم ئېلىش ئۈچۈن ھۈجرىغا تەكلىپ قىلدى.

ــ ئانام بىچارە بىر ئاتقا مىنىپ كەلگەنىدى، ــ دېدى ۋاڭ جىن، ــ مالال كەلمىسە بوغۇز بېرىپ قويسا، بۇنىڭ ھەققىنىمۇ ئۆي ھەققىگە قوشۇپ تۆلىسەك.

ــ بولىدۇ، ئۆزىمىزنىڭ ئات ـ قېچىرلىرى بار، ئوتاقچىلار ئاتنى ئېغىلغا ئەكىرىپ، تەڭ يەم بېرىپ قويسۇن.

ۋاڭ جىن رەھمەت ئېيتقاندىن كېيىن ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ ھۈجرىغا كىردى. ئوتاقچى چىراغ يانداۋرۇپ، پۇت يۇيۇشقا ئىسسىق سۇ ئەكىرىپ بەردى، غوجا ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى.

ۋاڭ جىن ئانىسى بىلەن ئوتاقچىغا رەھمەت ئېيتىپ، ئىشىكنى يېپىپ، ئورۇن سېلىپ يېتىشتى. ئەتىسى تاڭ ئاتقان بولسىمۇ ئۇلار ئورنىدىن تۇرمىغاندەك ئىدى. غوجا ھۈجرىنىڭ ئالدى بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ۋاڭ جىننىڭ ھۈجرىدا ئانىسى بىلەن ئاھ ـ ئۇھ قىلىپ زارلىنىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى.

ــ مېھمان بېگىم، ــ دېدى غوجا، ــ تاڭ ئاتقىلى نەكەم، قويسىلا ئەمدى.

ۋاڭ جىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىتتىك تالاغا چىقتى، غوجىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا سالام بېرىپ:

ــ كەمىنىلىرى ئورنىدىن تۇرغىلى خېلى بولدى، كېچىدە

كېلىپ كۆپ بىسەرەمجان قىلدۇق، ــ دېدى.

ــ ھەي، قايسىكلار شۇنچە ئاھ ـ ئۇھ قىلغان؟

ــ ئۆزلىرىدىن يوشۇرۇشنىڭ ئورنى يوق، ئانام ئاتا ئولتۇرۇپ بەك چارچاپ كەتكەچ كېچىدە يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ قالدى.

ــ ئۇنداق بولسا بېشىڭىزنى قاتۇرماڭ، ئانىڭىز بىزنىڭكىدە بىرقانچە كۈن تۇرسۇن. مېنىڭ يۈرەك كېسىلىگە داۋايىم بار، ئوتاقچىلار ناھىيەگە بېرىپ ئانىڭىزغا دورا ئەكېلىپ بەرسۇن، ئانىڭىز خاتىرجەم ئارام ئالسۇن.

ۋاڭ جىن رەھمەت ئېيتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ۋاڭ جىن ئانىسى بىلەن بىللە غوجىنىڭ جاڭزىسىدا بەش ـ ئالتە كۈن تۇرۇپ قالدى. دورا ئىچىپ، ئانىسىنىڭ ئاغرىقى ئوڭشالغاندەك بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ يولغا چىقماقچى بولدى. شۇ كۈنى ئۇ ئاتقا قاراپ باقاي دەپ ئېغىل تەرەپكە كېتىۋېتىپ، بىر يىگىتنى كۆرۈپ قالدى. قىپيالىڭاچ، ئەتيانلىرىغا ئەجدىھا سۈرىتى گۈل قىلىپ چېكىلگەن، چىرايى سۈپسۈزۈك، يېشى ئون سەككىز ـ ئون توققۇزلارغا كەلگەن بۇ يىگىت كالتەك تۇتۇپ چامباشچىلىق قىلىۋاتاتتى. ۋاڭ جىن بىر پەس قاراپ تۇرۇپ ئىختىيارسىزلا:

ــ كالتەكنى يامان ئەمەس ئويناتىدىكەنسەن، شۇغىنىسى ھۈنىرىڭ تېخى چالا ئىكەن، جىڭ پالۋانلارنى ئۇتالمىغۇدەكسەن، ــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولغان يىگىت:

ــ ئۆزۈڭ كىمسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى، ــ قايسى ھەددىڭ بىلەن مېنى مازاق قىلىۋاتسەن؟! يەتتە ـ سەككىز داڭدار ئۇستا كۆرگەنمەن، سەندىن قېلىشسام ھېساب ئەمەس ! نوچى بولساڭ قېنى كەل، مەن بىلەن ئېلىشالامسەن؟

ئۇنىڭ شۇ گەپلىرى ئۇستىگە كېلىپ قالغان غوجا:

ــ بىئەدەپلىك قىلما ! ــ دەپ ۋارقىرىدى يىگىتكە.

— بۇ بىرنېمە نېمىشقا مېنىڭ چامباشچىلىقىمنى مازاق قىلىدۇ ئەمىسە ! — دېدى يىگىت.

— مېھمان، چامباشچىلىقتىن خەۋەرلىرى بار ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى غوجا.

— ئانچە ـ مۇنچە، — دېدى ۋاڭ جىن، — تەخسىر، بۇ يىگىت ئۆزلىرىنىڭ نېمىلىرى بولىدىكەن؟

— مېنىڭ ئوغلۇم بولىدۇ.

— مۇنداق دېسىلە، غوجىزادە ئىكەن ـ دە، ئەگەر خالىسىلا، كەمىنىلىرى دۇرۇس ئويناشنى كۆرسىتىپ قويسا قانداق دەيلىكەن؟

— ۋاي بولمامدىغان، — دېدى غوجا ۋە يىگىتنى بۇ ئادەمنى ئۇستاز تۇتۇشقا بۇيرۇدى.

يىگىت نەدە ئۇنىسۇن؟ ئۇنىڭ ئوغىسى تېخىمۇ قاياپ:

— دادا، — دېدى ئۇ، — ئۇ بىرنېمىنىڭ قۇرۇق گېپىگە ئىشەنمەڭ ! ئەگەر مېنى ئۇتۇۋالسىلا، مەن ئۇنى باش ئۇرۇپ ئۇستاز تۇتاي!

— غوجىزادەم، — دېدى ۋاڭ جىن، — ئەگەر ئېغىر ئالمىسىلا، ئويۇن قاتارىدا سىنىشىپ باقايلى !

يىگىت كالتەكىنى كۆكتە چاقپەلەكتەك پىرقىرىتىپ ئوينىتىپ تۇرۇپ ۋاڭ جىنغا:

— كېلە ! كېلە ! قورققان باتۇر ئەمەس، — دېدى.

ۋاڭ جىن ئورنىدا كۇلۇمسىرەپ تۇرىۋەردى.

— مېھمان، — دېدى غوجا، — بۇ تەنتەككە ئۆگىتىپ قويۇش خىيالىڭىز بولسا، نەيزىۋازلىقىڭىزنى بىرەر مەرتەم كۆرسىتىپ قويمامسىز؟

— غوجىزادەمگە قاتتىق تېگىپ كەتسە، سەت بولارمىكەن، — دېدى ۋاڭ جىن كۇلۇمسىرەپ.

— ھېچقىسى يوق، مۇبادا پۇت ـ قولى ئەيىبناق بولۇپ قالسا، ئۆز ئۇۋالى ئۆزىگە، — دېدى غوجا.

— بىئەدەپلىك قىلىپ سالسام كەچۈرۈشسىلە ئەمىسە، — دېدى ۋاڭ جىن ۋە ياراقدانىدىن بىر دانە كالتەكىنى ئېلىپ، دېۋىلەپ مەيدانغا چۇشتى، يىگىت بىر قاراپ قويۇپ، كالتىكىنى ئويىنىتىپ، توپىتوغرا ۋاڭ جىنغا ئېتىلىپ كەلدى، ۋاڭ جىن كالتىكىنى سۆرەپ قاچتى، يىگىت كالتىكىنى ئويىنىتىپ قوغلاپ ماڭدى. ۋاڭ جىن كەينىگە بۇرۇلۇپ، كالتىكىنى بوشلۇقتا قارىتىپ ئۇردى ! يىگىت ئۇرۇلۇۋاتقان كالتەكىنى ئۆز كالتىكى بىلەن توسۇشقا تەمشەلدى. ۋاڭ جىن كالتىكىنى شاققىدە تارتىۋېلىپ، يىگىتنىڭ كۆكرىكىگە شۇنداق بىر تۇرتۇپ قويۇۋېدى، يىگىت ئۆڭدىسىغا يىقىلىپ چۇشتى، يىگىتنىڭ كالتىكى قولىدىن چۇشۇپ كەتتى. ۋاڭ جىن كالتىكىنى شاقلا تاشلاپ، ئىتتىك كېلىپ يىگىتنى يۆلىدى ۋە:

— ئەيىبكە بۇيرۇماڭ ! كەچۈرۈڭ ! — دېدى.

يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ، بىر چەتتە تۇرغان ئورۇندۇقنى قوش قولىلاپ كۆتۇرۇپ كېلىپ، ۋاڭ جىننى ئولتۇرغۇزدى ۋە تەزىم قىلىپ:

— ئۆزۇمچە، نۇرغۇن ئۇستا كۆردۇم دەپ كۆرەڭلەپ يۇرۇپتىكەنمەن، ئەسلىدە قىلچىلىك كارغا يارىمايدىغانلىقىمنى نەدىن بىلەي ! ئۇستازىم، ئەمدى سىزگە ئىلتىجا قىلماقتىن باشقا ئىلاجىم يوق، ماڭا ئۆگىتىپ قويۇڭ ! — دېدى.

— بىز ئانا ـ بالا ئىككىيلەن، — دېدى ۋاڭ جىن، — شۇنچە كۇنلەردىن بېرى ھەربىرلىرىنى بىسەرەمجان قىلىۋەتتۇق، ياخشىلىقلىرىنى ياندۇرۇشقا باشقا ئامالىم يوق، خىزمەتلىرىگە مەن تەييار!

غوجا بەكمۇ خۇشال بولۇپ، بالىسىنىڭ چاپىنىنى كىيدۇرۇپ، ۋاڭ جىن بىلەن بىللە ئىچكىرىكى ھۇجرىغا كىرىپ ئولتۇردى ۋە ئوتاقچىلارغا قوي سويدۇرۇپ، مەي ـ شاراب، غىزا ـ تاماق، مېۋە ـ چىۋە تەييارلىتىپ، ۋاڭ جىننىڭ ئانىسىنىمۇ داستىخانغا تەكلىپ قىلدى. تۆتەيلەن ئورۇن تۇتۇپ ئولتۇرغاندىن

كېيىن قەدەھلەرگە مەي قۇيۇلدى، ئاندىن غوجا قولىغا قەدەھنى ئېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، قەدەھكە تەكلىپ قىلدى ۋە:

ــ ئۇستام، ماھارەتلىرى قالتىس ئۇستۇن ئىكەن، سىلى مەشقاۋۇل ئوخشايلا، «كۆز دېگەن كۆرمىسە تامنىڭ تۆشۈكى» دېگەندەك، ئوغلۇم سىلىدەك دانانى تونۇماپتۇ، ــ دېدى.

ــ «نائەھلىلەرگە بوزەك بولما، ياخشىلارغا يالغان ئېيتما» دەپتىكەن، پېقىر جاڭ ئۇرۇقىدىن ئەمەس، كۇنچىقىش ئاستانىدىكى توققۇز لەك ئوردا ياساۋۇلىنىڭ مەشقاۋۇلى ژاڭ جىن دېگەن مەن بولىمەن. كۇنبويى نەيزىۋازلىق بىلەن ھەپىلىشمەن، يېڭىدىن گاۋ ئەمىر دېگەن بىرسى مەنسەپكە ئولتۇردى. ئۇ دادام رەھمەتلىكتىن نەيزىۋازلىق قىلىمەن، دەپ پەشۋا يېگەن ئادەم ئىدى، ھازىر ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىگە ئەمىر بولغاندىن كېيىن كونا ئىنتىقامىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، دەردىنى مەندىن ئالماقچى بولدى. قارا باسقاندەك ئۇنىڭ ئىلكىگە چۈشۈپ قاپتىمەن، ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەي، ئانام بىلەن ئىككىمىز يەنئەن دىيارىدىكى پېشقەدەم باسقاقبەگ جۇڭ ئېنىڭ ئالدىغا پاناھ تارتىپ بېرىشقا مەجبۇر بولدۇق. شۇنىڭ بىلەن خىيالىمىزدا يوقلا بۇ يەرگە كېلىپ قالدۇق، ھەربىرلىرى شۇنچە ئادەمگەرچىلىك قىلىشتىلا، يەنە تېخى ياشانغان ئانامنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ ساقايتتىلا، شۇنچە كۇنلەردىن بېرى ھالىمىزدىن خەۋەر ئېلىشتىلا، ئانا ـ بالا ئىككىيلەن كۆپ كايىتتۇق. غوجىزادەم ئۆگىنىشنى خالىغان يەردە، ئۆگىتىپ قويۇش پېقىرنىڭ بۇرچى، غوجىزادەم نەيزە ـ كالتەكنى ياڭزا چىقىرىپ ئويناشنىلا ئۆگىنىپتىكەن، ئۇ چىرايلىق كۆرۈنگىنى بىلەن سورۇنغا چۈشكەندە ئەسقاتمايدۇ، پېقىر ئەمدى بىر باشتىن ئۆگىتىپ چىقاي.

غوجا بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

ــ ئوغلۇم، تەن ئالغانسەن ! كەل، كەل، ئۇستازىڭغا قول بەر، ــ دېدى.

يىگىت ژاڭ جىنغا يەنە بىر قېتىم قول بەردى.

غەزەل

قۇرۇق سۆلەت، ياغاچ پەشمەت ـــ بىلەرمەنلىك ئىللىتى،
دىلنى قايىل ئەيلىيەلمەس قارا كۆچنىڭ قۇدرىتى.
بولسا كىمنىڭ چىن ـ ھەقىقىي بىگىسى ھەم گۈمپىسى،
كاجمۇ ئېگىپ كاللىسىنى شۇنى ئۈستاز تۇتقۇسى.

ـــ جانابىي مەشقاۋۇل، ـــ دېدى غوجا، ـــ بىز ئاتا ـ بوۋىمىزدىن تارتىپ مۇشۇ خۇيىن ناھىيەسى تەۋەسىدە ياشاپ كېلىۋاتىمىز. ئالدىمىز تەرەپتىكىسى شاۋخۇاشەن دېگەن تاغ، بىزنىڭ مەھەللىمىز شىجياسۇن دەپ ئاتىلىدۇ. مەھەللىمىزدىكى ئۇچ ـ تۆت يۈز ئۆيلۈك ئاھالىنىڭ ھەممىسى شى ئۇرۇقىدىن. ئوغلىمىز كىچىكىدىن دېھقانچىلىقىغا يېقىن يولماي، قىلىچۇازلىق، نەيزىۋازلىقنىڭ كەينىگە كىرىپ كەتكەن، ئانىسى تولا دەپ يۇرۇپ ھېچ گەپكە كىرگۈزەلمەي، خاپىغان بولۇپ ئۆلۈپ كەتتى. مەن ئىلاجسىز ئۇنىڭ رايىغا بېقىپ، ئۇستا كۆرگۈزۈش ئۇچۇن نۇرغۇن پۇل خەجلىدىم، يەنە تېخى ئەڭ ماھىر ئۇستىلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئەزايى ـ بەدىنىگە گۈل چەككۈزدۇم، ئۇنىڭ مۇرە، بىلەك ۋە كۆكرەكلىرىدە جەمئىي توققۇز ئەجدىھا سۈرىتى بار. ناھىيە تەۋەسىدىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى «ئەجدىھا يىگىت شى جىن» دەپ ئاتىشىدۇ. جانابلىرى بەربىر بۇ يەرگە كەلگەندىكىن، ئۇنىڭغا كامالەتكە يەتكۈچە ئۆگىتىپ قويسىلا، مەن سىلىنى ئالاھىدە رازى قىلىمەن.

ـــ خاتىرجەم بولسىلا غوجام !ـــ دېدى ۋاڭ جىن خۇشال بولۇپ، ـــ گەپ شۇنداق بولسا، غوجىزادەمگە بىراقلا ئۆگىتىپ قويۇپ ئاندىن كېتەي.

شۇ كۈندىن باشلاپ، غوجا مەي ـ تائاملار بىلەن مېھمان

قىلىپ، مەشقاۋۇل ۋاڭ جىننى ئانىسى بىلەن جاڭزىدا تۇرغۇزۇپ قالدى. شى جىن ھەر كۈنلۈكى مەشقاۋۇلدىن دەرس ئېلىپ، ئون سەككىز خىل جەڭ ماھارىتىنى باشتىن بىر - بىرلەپ ئۆگىنىشكە كىرىشتى. بۇ ئون سەككىز خىل ماھارەت قايسىلار؟

تەبەر، ئوموت، ئوقيا، كامالەك، بەردەنكە،
قامچا، شەمشەر، چوقماق، چوماق، يارما دەستە.
پالتا، يالمان، ناچەخ ھەم تەبەرتىشە،
قالقان، گۈرزە، تىرنا ھەم نەيزە.

شى جىن ئۆز جاڭزىسىدا ھەر كۈنلۈكى مەشقاۋۇل ۋاڭ جىننى ئانىسى بىلەن بىللە كۈتۈپ، ئۈنىڭدىن جەڭ ماھارىتىنى ئۆگەندى. غوجا خۇايىن ناھىيەسىدە مەھەللە ئاقساقىلى بولۇپ يۈرىۋەردى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئارىدىن يىرىم يىل ئۆتۈپ كەتتى.

غەزەل

غۇي قىلىپ كۈن شولىسى قاچتى روجەكتىن دالدىغا،
بەزمىگە گۈل سايىسى جور بولدى سىلجىپ ئالدىغا.
نەغمىگە دىل زوقلىنىپ، تارتقاندا مەيگە ئىشتىھا،
ۋاقتىنى كۈن سائىتى قىلدى ئايان تام ئالدىدا.

يىرىم يىل ئىچىدىلا ۋاڭ جىننىڭ بار ئىشتىياقى بىلەن ئۆگىتىشى ۋە كۆرسىتىپ قويۇشى ئارقىسىدا شى جىن ئون سەككىز خىل ماھارەتنى يېڭىباشتىن ئۆگىنىپ تازا كامالەتكە يەتكۈزدى، ھەممە ھۈنەردىن گۈل كەلتۈرەلەيدىغان بولدى. ۋاڭ جىن ئۈنىڭ پىششىق ئۆگىنىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ «مەشھەدە تۇرۇپ قالسامغۇ ياخشى بولاتتى، بىراق تۇرىۋېرىشكە بولماسمىكىن» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈردى. بىر كۈنى ئۇلار بىلەن

خوشلىشىپ يەنئەن دىيارىغا كېتىش خىيالىنى ئېيتتى. شى جىننىڭ ئۇنى نەدىمۇ قويۇۋەتكۈسى كەلسۇن؟ ئۇ:

ــ ئۇستازىم، مەشھەدە تۇرۇپ قالسىلا، پېقىر شاگىرتلىرى ئانا ـ بالا ئىككىلىرىنى ئۆمۈر بويى باقسام، مۇرادتىكىدەك ئىش بولاتتى، ــ دېدى.

ــ ئەزىز ئىنىم، ــ دېدى ژاڭ جىن، ــ ياخشى نىيەتلىرىگە مىڭ مەرتىۋە رەھمەت، بۇ يەردە تۇرسامغۇ بەك ياخشى بولاتتى، شۇغىنىسى گاڭ ئەمىر تۇتىمەن دەپ كېلىپ قالسا، سىلىگە كاشىلا يېتىپ، قاملاشمىغان بىر ئىش بولۇپ قالارمىكىن دەپ تەڭلىكتە قېلىۋاتىمەن. شۇڭا، يەنئەن دىيارىغا بېرىپ، پېشقەدەم باسقاقبەگ جۇڭ ئېنىڭ سايىسىدا بىرەر ئىشقا ئۇلىشىۋېلىش نىيىتىگە كەلدىم. ئۇ يەر قورۇقدىلىۋاتقان ياقا يۇرت، ئادەمگە موھتاج جاي، جاننى ئارامخۇدا پاناھلىغىلى بولىدۇ.

شى جىن بىلەن غوجا ئۇلارنى شۇنچە يالۋۇرۇپمۇ تۇتۇپ قالالمىغاچقا، ئاخىر ئۇنى زىياپەت بېرىپ ئۇزىتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى. بىر پەتنۇستا ئىككى توپ تاۋار، يۈز سەر كۈمۈشنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئۇنى رازى قىلدى. ئەتىسى ژاڭ جىن ئەپكىشىنى جۆندىدى، ئېتىنى جابدۇدى، ئاندىن ئانا ـ بالا ئىككىيلەن غوجا ئالدىغا كىرىپ ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى. ژاڭ جىن ئانىسىنى ئاتقا مىندۈرۈپ، يەنئەن دىيارىغا قاراپ يولغا چىقتى. شى جىن ئەپكەشنى ئوتاقچىسىغا كۆتۈرتۈپ ئون چاقىرىم يەرگىچە ئۇزىتىپ باردى، شى جىننىڭ كۆڭلى ئايرىلىشقا زادى قىيمايتتى، ئۇ ئاخىر ئۇستازىنى تەزىم بىلەن ئۇزىتىپ، كۆز يېشى قىلىپ خوشلاشقاندىن كېيىن ئوتاقچىسى بىلەن بىللە قايتىپ كەلدى. مەشقاۋۇل ژاڭ جىن ئەپكىشىنى كۆتۈرگىنىچە ئاتنىڭ كەينىگە چۈشۈپ، ئانىسى بىلەن بىللە كۈنىپېتىش تەرەپكە قاراپ يول ئالدى.

ژاڭ جىن باسقاقبەگ ئالدىغا كېتىۋەرسۇن، ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلايلى ! شى جىن جاڭزىسىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن

كۈنلەرنى قاتتىق مەشق قىلىش بىلەن ئۆتكۈزدى، ئۇ بالاغەتكە يەتكەن بولسىمۇ، ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولمىغاچقا، يېرىم كېچىلەردە تۇرۇۋۈپلىپ جەڭ ماھارىتىنى مەشق قىلدى. كۈندۈزى بولسا جاڭزىنىڭ كەينىدە ئات چاپتۇرۇپ، ئوقيا ئېتىشنى مەشق قىلدى. ئاردىدىن يېرىم يىل ئۆتمەيلا شى جىنىڭ ئاتىسى كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ، نەچچە كۈنلەرگىچە ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. شى جىن يىراق - يېقىنلارغا ئات چاپتۇرۇپ، تېۋىپلارنى چاقىرتىپ ئاتىسىنىڭ كېسىلىنى كۆرسەتكەن بولسىمۇ ساقىيالماي، ئاخىر ئەجەلى يېتىپ قازا تاپتى. شى جىن ئاتىسىنى سېلىشقا بىر تەرەپتىن جەسەت ساندۇقى تەييارلىدى، راھىبلارنى تەكلىپ قىلىپ، نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزدى، يەتتە كۈن ھازا ئېچىپ جامائەتتىن رىزالىق ئالدى. يەنە بىر تەرەپتىن دەرۋىشلەرنى تەكلىپ قىلىپ دۇئا - تەكبىر قىلدۇرۇپ، قىيامەتلىكىگە يول ئاچتى، ئون نەچچە قېتىم ئاش تارتىپ، مۇسىبەت يارىشقىنى قىلىپ، ئۇنى خاسىيەتلىك كۈنلەرنىڭ بىرىدە دەپنە قىلدى. پۈتۈن مەھەللىدىكى ئوچ - تۆت يۈز ئۆيلۈك كىشىنىڭ ھەممىسى قارىلىق تۇتۇپ، مېيىت ئۇزاتتى، مېيىت مەھەللىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى تاغقا جايلاشقان ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ قەبرىستانلىقىغا قويۇلدى، شۇنىڭدىن باشلاپ شى جىنىڭ روزىغارىنى باشقۇرىدىغان ئادەم قالمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە شى جىن دېھقانچىلىق قىلىشنى خالىمايى، باشقىلارنى تېپىپ، نەيزىۋازلىق قىلىش بىلەنلا بولۇپ كەتتى.

شى غوجا ۋاپات بولۇپ ئاردىدىن ئوچ - تۆت ئاي ئۆتتى. ئالتىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى تومۇز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، تولا زېرىكىپ كەتكەن شى جىن بىر قاتلىما ئورۇندۇقنى ئېلىپ، خاماننىڭ يېنىدىكى سۆگەتنىڭ سايىسىدا سايىداپ ئولتۇراتتى. ئۇدۇلدىكى قارىغايلىقتىن سەلكىن شامال كېلىشكە باشلىدى. شى جىن: «نېمىدېگەن سالقىن شامال - ھە !» دەپ ھۇزۇرلىنىپ كەتتى، شۇ ئەسنادا كىمدۇر بىرىنىڭ قارىغايلىقتىن بېشىنى

چىقىرىپ ماڭغانلىقىنى كۆردى.

— ۋاھ! بىراۋ جاڭزامنى ماراۋاتىدىغۇ، ئۇ كىم بولغاي؟ — دەپ شى جىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ قارىغايلىقىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ قارىدى، قارىغۇدەك بولسا، ھېلىقى توشقان ئوۋچىسى لى جى ئىكەن.

— لى جى، — دەپ ۋارقىرىدى شى جىن، — مېنىڭ جاڭزامنى ماراپ نېمە قىلماقچىسەن؟ ئايغاقچىلىق قىلىپ كەلگەن ئوخشىمامسەن؟

— غوجام، — دېدى لى جى يېقىن كېلىپ تەزىم بىلەن، — كەمىنىلىرى جاڭزىدىكى چىۋىيى پەتەكنىڭكىدە بىرەر قەدەھ مەي ئىچىپ كېتەي دەپ كەلگەنىدىم، قارىسام ئۆزلىرى بۇ يەردە ئولتۇرۇپ سايىداۋۇتىپتىلا، شۇڭا ئۆزلىرىدىن ئەيمىنىپ ئالدىلىرىدىن ئۆتۈپ كېتەلمەي تۇرىمەن.

— مەن سەندىن بىر گەپ سوراي، ئىلگىرىلەردە ئوۋلىغان نەرسىلىرىڭنى جاڭزىمىزغا ئەكېلىپ سېتىپ يۈرەتتىڭ، مەنمۇ ئوۋلىغان نەرسىلىرىڭنى ئالسام ھەققىڭنى قالدۇرماي بېرىپ كەلگەنىدىم. ئەجەبا، يېقىندىن بۇيان ماڭا سېتىپ بەرمەس بولۇۋالدىڭا؟ مېنى پۇلى يوق دەپ كۆزۈڭگە ئىلمايۋاتامسەن يا؟

— مەن بىچارىنىڭ ئۇنداق قىلىشقا نېمە ھەددى! — دېدى لى جى جاۋابەن، — خېلى چاغلاردىن بېرى ئوۋلىيالمىدىم، شۇڭا كېلەلمىدىم.

— قۇرۇق گېپىڭنى قوي! ئۆزى شۇنچە چوڭ، ئېتىكى شۇنچە كەڭ شاۋخۇاشەن تېغىدا بۆكەن ـ توشقان تېپىلمىدى دېسەڭ كىممۇ ئىشىنىدۇ؟

— غوجام، خەۋەر تاپمىغان ئوخشايلا، شۇ كۈنلەردە تاغدا بىر توپ قاراقچى پەيدا بولۇپ قالدى، ئۇلار بىر تاغ تۇراسى بىنا قىلىپ بەش ـ ئالتە يۈز ئاتارمەن ـ چاپارمەننى شۇ يەرگە توپلىۋاپتۇ، بىرەر يۈزدىن ئوشۇق يارىملىق ئېتىمۇ بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ بىر چوڭىنى چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇ، ئىككىنچىسىنى

ئۇچار يولۇاس چېن دا، ئۇچىنچىسىنى چار يىلان ياڭ چۈن دەپ ئاتىشىدىكەن. قاراقچىلار ئاشۇ ئۇچەيلەننىڭ باشلامچىلىقىدا بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرۈشىدىكەن، خۇايىن ناھىيەسى ئۇلارنى باشقۇرالماي، كىم تۇتۇپ بەرسە ئۇچ مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام بەرمەكچى بولۇپ ئېلان چىقىرىپتۇ. بىراق، ئۇلارغا كىم چېقىلالىسۇن ! بىزدەك ئاجىز ـ پېقىرلار ئۇۋ قىلىشقىمۇ چىقالمايۋاتساق، نېمىنى سېتىپ بېرەتتۇق !

ـــ قاراقچىلار پەيدا بوپتۇ دېگەن گەپنى مەنمۇ ئاڭلىغان، ـــ دېدى شى جىن، ـــ بىراق ئۇ بىرنېمىلەرنىڭ شۇ قەدەر ھەددىدىن ئېشىپ، خەقنى قاتتىق پاراكەندە قىلىۋاتقانلىقىنى ئويلىماپتىمەن. لى جى، بۇنىڭدىن كېيىن بىرنەرسە ئۇۋلىساڭ ئەكەلگىن.

لى جى خوش، خوش دەپ ئۆز يولىغا راۋان بولدى.

شى جىن مېھمانخانا ئالدىغا قايتىپ كېلىپ: «بۇ ھەددىدىن ئاشقان بىرنېمىلەرنىڭ مەھەللىمىزگە كېلىپ پاراكەندىچىلىك سېلىشى تۇرغان گەپ، ئەھۋال شۇنداق ئىكەن ...» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئوتاقچىلىرىنى جورۇپ سېمىز سۇ كالىسىدىن ئىككىنى ئەكەلدۇرۇپ سويدۇردى، جاڭزىدا ئۆزلىرى چىقارغان ياخشى مەي بار ئىدى، ئاۋۇال ئامان ـ ئېسەنلىك يولىغا ئاتاپ بىر توپ قەغەز كۆيدۇردى، ئوتاقچىلىرىغا مەھەللىدىكى ئۇچ ـ تۆت يۇز ئۆيلۈك شى جەمەتلىك قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرىنى چاقىرتىپ كەلدى، جامائەت دالانغا يىغىلىپ، ھەر كىم ياش قۇرامى بويىچە رەت ـ رەت ئولتۇرۇشتى، شى جىن ئوتاقچىلارنى قەدەھلەرگە مەي قۇيۇشقا بۇيرۇپ قويۇپ، ئۆزى جامائەتكە قاراپ سۆز قىلدى:

ـــ ئاڭلىشىمچە، شاۋخۇاشەن تېغىدا ئۇچ قاراقچى پەيدا بوپتۇ، بەش ـ ئالتە يۇز ئاتارمەن ـ چاپارمەننى توپلۇۋېلىپ بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ يۈرگۈدەك. بۇ بىرنېمىلەرنىڭ پەيل ـ تۇرقىغا قارىغاندا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەھەللىمىزگە كېلىپ

جېدەل تېرىشى تۇرغان گەپ. شۇڭا ، ھەرقايسىڭىزلارنى ئەھلى كېڭەشكە چاقىرتتىم. بۇ بەدرەكلەرنىڭ كېلىپ ـ تارتىپ قېلىشىغا تەخلىنىپ تۇرغىنىمىز تۇزۇكتەك تۇرىدۇ. جاڭزىدا تاك ـ تاك چېلىنغان ھامان نەيزە ـ توقماقلىرىڭلارنى ئېلىپ، بىزگە بولۇشقىلى كېلىڭلار، ئەگەر باشقىلارنىڭكىگە كېلىپ ـ تارتىپ قالسىمۇ شۇنداق قىلايلى. بىر ـ بىرىمىزگە بولۇشۇپ يۇرت ـ مەھەللىمىزنى ساقلايلى. مۇبادا قاراقچىلارنىڭ باشلىقلىرى كەلسە ئۇنىڭ جاجىسىنى ئۆزۈم بېرىمەن.

ـــ غوجام، ـــ دېيىشتى جامائەت، ـــ بىز سەھەرالىقلارغا ئاتىدارچىلىق قىلىدىغان كىشى سىلى ئۆزلىرى، شۇڭا تاك ـ تاك چېلىنىدىغانلا بولسا، كەلمەسكە ھېچقايسىمىزنىڭ ھەددى ئەمەس !

جامائەت سورۇندىن كەچ تارقاپ، ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىشتى ۋە قورال ـ ياراغلىرىنى تەخلەپ قويۇشتى. شۇ كۈندىن باشلاپ، شى جىن ئىشىك ـ دەرۋازا ۋە سوقمىلارنى پۇختىلاپ، بىرقانچە يەرگە تاك ـ تاك جايلاشتۇردى. ساۋۇت ـ دۇبۇلغىلارنى راسلاپ، قىلىچ ـ ياراغ ۋە ئاتلارنى تەخلەپ، قاراقچىلاردىن ئېھتىيات قىلىپ تۇردى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى شاۋخۇاشەن تېغىدىكى تۇرانىڭ ئاتامانلىرىدىن ئاڭلايلى. ئۇچ ئاتامان بىر يەرگە باش قوشۇپ مەسلىھەت تۇزدى. ئۇلارنىڭ چوڭى چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇنىڭ تېگى دىڭيۇەنلىك ئىدى، ئۇ ئىككى قولىدا ئىككى قىلىچ ئوينىتالايتتى، ماھارەتتە تازا كامالەتلىك بولمىسىمۇ، لېكىن جەڭ سېپى تۇزۇشكە كامىل، چارە ـ تەدبىردە ئاقىل ئىدى. جۇ ۋۇ تەرىپلىنىدىغان مۇنداق سەككىز مىسرا نەزم يېزىلغان:

جەندىسى پالمىنىڭ ياپرىقى گويا،
بۇغا تېرىسىدىن كىيگىنى كۇلا.
مەڭزىدە قىزىللىق، كۆزلىرى شەھلا،
ئاق يۇزلۇك، كېلىشكەن ساقىلى سالا.

جەڭدىكى گۈمپىسى جۇگې لياڭ سۈپەت،
پاراسەت، ئەقىلدە فەنلىدىن دانا.
خۇاشەندە چېچەنلىك ـ پەملىك بابىدا،
بولالماس ھېچ كىشى جۇ ۋۇدىن ئەلا.

ئىككىنچى پالۋان بولسا چېن ئۇرۇقىدىن بولۇپ، چېن دا دەپ ئاتىلاتتى، تېگى يېچىڭلىق ئىدى، ئۇ ۋاڭ ـ ۋۇل پارقىراپ تۇرىدىغان قۇيۇچ نەيزە تۇتاتتى، ئۇنىمۇ تەرىپلەپ مۇنداق نەزم يېزىلغان:

قارا كۈچ، بوم ئاۋاز، مىجەزى سوغۇق،
ئالتە گەز نەيزىسى پىرقىرار ۋىزىلداپ.
خۇايىننى سورىغان يېچىڭلىق باتۇر ـــ
چېن دانى يولۋاس دەر، ئۇچقان غۇيۇلداپ.

ئۇچىنچى پالۋان بولسا ياڭ ئۇرۇقىدىن بولۇپ، ياڭ چۈن دەپ ئاتىلاتتى، تېگى فۇجۇ ئايمىقىنىڭ شېلياڭ ناھىيەسىدىن ئىدى. ئۇنىڭ يوغان بىر ئۈزۈن ساپلىق قىلىچى بار ئىدى. ئۇنىمۇ تەرىپلەپ مۇنداق نەزم يېزىلغان:

ئېگىز بوي، ئۈزۈن قول، كۈچلۈك ـ بەقۇدرەت،
ئوينىتار قىلىچىنى ماھىرۇ ھەيۋەت.
خۇاشەننىڭ تۇڭرۇكى ـــ باتۇر، ئەزىمەت،
ئەل ئۇنى ئاتايدۇ: چار يىلان سۈپەت.

جۇ ۋۇ چېن دا بىلەن ياڭ چۇنغا:
ـــ ئاڭلىشىمچە، خۇايىن ناھىيەسى ئۇچ مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام پۇل چىقىرىپ، باشقىلارغا بىزنى تۇتقۇزماقچى بولۇۋېتىپتۇ، ئۇلار كېلىپ قالسا، ئۇلار بىلەن ئېلىشىشقا توغرا كېلىدۇ، بىراق تاغ تۇرامىزدا خەج ـ خىراجەت ۋە ئاشلىق ـ

تۇلۇك قىس، ئاز ـ تولا بىرنېمە بۇلاپ كېلىپ، ئۆزىمىزنى قامىسىاق بولارمىكىن؟ ئاز ـ پاز ئاشلىق توپلىۋالايلى، خان لەشكەرلىرى كېلىپ قالسا، ئۇلار بىلەن ئېلىشقاندا لازىم بولىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ توغرا ئېيتتىڭىز، ـــ دېدى ئۇچار يولۋاس چېن دا، ـــ هازىرچە خۇايىن ناھىيەسىگە بېرىپ، ئاۋۇال ئۇلاردىن قەرزگە ئاشلىق سوراپ باقايلى، قېنى نېمە دەيدىكىن.

ـــ خۇايىن ناھىيەسىگە بارساق بولمايدۇ، ـــ دېدى چار يىلان ياك چۇن، ـــ ئالمىدىس ئۇ يەردە بىرەر پالاكەتكە يولۇقۇپ قالمايلى، شۇڭا پۇچېك ناھىيەسىگە بارغىنىمىز تۇزۇك.

ـــ پۇچېك ناھىيەسىدە، ـــ دېدى چېن دا، ـــ ئادەم ئاز، پۇل، ئاشلىق كەم، خۇايىن ناھىيەسىگە بېرىپ بۇلىغانغا يەتمەيدۇ، ئۇ يەرنىك خەلقى باي، پۇلى ۋە ئاشلىقى تولا.

ـــ ئاغا، گەپنىك تېگىنى چۇشەنمەيۋاتىسىز: خۇايىن ناھىيەسىگە باردىغان بولساق، شىجياسۇندىن ئۆتۇشكە توغرا كېلىدۇ، ھېلىقى ئەجدىھا يىگىت شى جىن بەئەينى چوك يولۋاسنىك ئۆزى، ئۇنىڭغا چېقىلمىغان ياخشى، ئۇ قانداقمۇ بىزنى ئۆتكىلى قويسۇن؟

ـــ تازىمۇ توخۇ يۇرەكسەن ـ دە، ئۇكا، ـــ دېدى چېن دا، ـــ بىرەر مەھەللىدىنمۇ ئۆتەلمىسەك، خان لەشكەرلىرىگە قانداق تاقابىل تۇرالايمىز؟

ـــ ئاغا، ئۇنى سەل چاغلىماك! ـــ دېدى ياك چۇن، ـــ ئۇ بەك قالتىس ئادەم!

ـــ مەنمۇ، ـــ دېدى جۇ ۋۇ، ـــ ئۇنى قالتىس باتۇر دەپ ئاڭلىدىم، ئۇنىك راستىنلا بىڭسىسى بارئىمىش، ئۇ يەرگە بارمايلى.

ـــ شۇم ئېغىزلىق قىلماڭلار! خەقنىك خورىكىنى ئۆستۇرۇپ، ئۆزۇڭلارنىك ھەيۋىسىنى يەرگە ئۇرىدىكەنسىلەر! ئۇمۇ بىر ئادەمدۇ، ئۇچ بېشى، ئالتە بىلىكى يوقتۇ؟ مەن

ئۇنداقلىمغا زادى ئىشەنمەيمەن ! ـــ دېدى چېن دا چىچاڭشىپ ۋە چاپارمەنلىرىگە ۋارقىراپ، ـــ چاپسان بولۇش، ئېتىمنى جابدۇپ ببرىش ! ئاۋۇال شىجياسۇنگە تېگىپ، ئاندىن خۇايىن ناھىيەسىنى ئالمىسام ھېساب ئەمەس !

جۇ ۋۇ بىلەن ياڭ چۇن قايتا ـ قايتا ھاي بەرسىمۇ، چېن دا قۇلاق سالمىدى. ئۇ شۇئان ياراغلىرى بىلەن جابدۇنۇپ ئېتىغا مىندى ـ دە، يۇز ئەللىكتەك چاپارمەننى باشلاپ، بۇرغا ـ دۇمباق سادالىرى ئىچىدە تاغدىن چۇشۇپ شىجياسۇنگە قاراپ كەتتى.

ئەمدى شى جىنغا كەلسەك، ئۇ جاڭزىسىنىڭ ئالدىدا قورال ـ ياراغ، ئېگەر ـ جابدۇقلىرىنى راسلاۋاتقاندا، ئوتاقچىسى كېلىپ خەۋەر يەتكۇزدى. شى جىن شۇ ھامان جاڭزىدىكى تاك ـ تاكنى ئۇرۇشقا باشلىدى. جاڭزىنىڭ ئالدى ـ كەينى ۋە ئوڭ ـ سولىدىكى شى جەمەتلىرىدىن ئۇچ ـ تۆت يۇز كىشى تاك ـ تاكنى ئاڭلىغان ھامان، نەيزە ـ توقماقلىرىنى كۆتۇرۇپ، شى جىننىڭ جاڭزىسىغا توپلاشتى. شى جىن بېشىغا بوغمىچا چىگكەن، ئۇچىسىغا قىزىل ساۋۇت، ئىچىگە قارا تاۋار پەشمەت، پۇتىغا يېشىل كۆسەي ئۆتۈك كىيگەن، بېلىگە تاسما باغلىغان، مەيدىسى بىلەن دۇمبىسىگە تۆمۇردىن ياسالغان قالقان تاقۇالغان، يېنىدا بىر ئوقيا، بىر ساداق ئوق، قولىدا ئۇچ بۇرجەك ئۇچلۇق، ئىككى بىسلىق، تۆت كۆزلۈك، سەككىز ئۇگىلىك قىلىچ تۇراتتى. ئوتاقچىسى ئۇنىڭ قېپقىزىل چوغدەك توروق ئېتىنى يېتىلەپ كەلدى، شى جىن ئېتىغا مىنىپ، قىلىچىنى كۆتۇردى، ئۇنىڭ ئالدىدا ئوتتۇز ـ قىرىق زەبەردەس ئوتاقچىلىرى، كەينىدە سەكسەن ـ توقسان قارىتۇرۇك سەھرالىق سەپراس بولدى، ئۇلارنىڭ كەينىدە شى جەمەتلىكلەرنىڭ ھەممىسى ئەگىشىپ ماڭدى، بۇلار نەرە تارتقىنچە مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىدىكى يول ئاغزىغا باردى.

ھېلىقى شاۋخۇاشەن تېغىدىن كېلىۋاتقان چېن دا ئۆز چاپارمەنلىرىنى باشلاپ تاغ ئېتىكىگە ئۇچقاندەك چۇشكەندىن

كېيىن سەپ تارتىپ تۇردى. شى جىن بىر قاراشتىلا بايقىدىكى، چېن دا بېشىغا قىزىل بوغمىچا چىگگەن، ئۇچىسىغا سېرىق ھەل بېرىلگەن چويۇن ساۋۇت، ئىچىگە قىزىل شىرىق پەشمەت، پۇتىغا قوشما تۇمشۇق ئۆتۈك كىيىپ، بېلىگە يەتتە چى ئۇزۇنلۇقتا قۇر پوتا باغلاپ، بىر بوز ئارغىماقچا مىنگەن، قولىدا سەككىز گەز كېلىدىغان پولات تەبەر تۇراتتى. شۇ ئەسنادا ئىككى تەرەپنىڭ چاپارمەنلىرى چۇقان سالدى، ئىككى پالۋان ئات ئۈستىدە ئۇچراشتى.

چېن دا ئاتتا ئولتۇرۇپ شى جىنغا ئېگىلىپ سالام بەردى. شى جىن ۋارقىراپ:

— سەنلەر جان قىيىپ، ئوت قويۇپ، بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ، ھەددى ـ ھېسابسىز چوڭ گۇناھ قىلغان، ئۆلۈمگە مەھكۇم ئادەملەرا مېنى ئاڭلىغان بولغىيدىڭ، قورقماستىن ئاكاڭ قارىغايغا پۇت ئېتىشقا كەلگىنىڭنى قارا ! — دېدى.

— بىزنىڭ تۇرايمىزدا، — دېدى چېن دا ئاتتا تۇرۇپ جاۋابەن، — ئاشلىق سەل قىسلىق قىلىۋاتىدۇ. شۇڭا ، خۇايىن ناھىيەسىگە بېرىپ ئاشلىق قەرز ئالايلى دېگەن نىيەتتە مۇبارەك جاڭزاڭلار ئارقىلىق ئۆتۈشكە توغرا كەلدى، بىرەر يول چىقىرىپ بېرىڭلار، بىر تال گىياھلىرىڭلارغىمۇ تەگمەيمىز، بىزنى ئۆتكۈزۈۋېتىڭلار، قايتىشىمىزدا سىلەرنى رازى قىلىمىز.

— گەپ بوپتۇ ـ دە ! — دېدى شى جىن، — مەن بولسام بىر مەھەللە ئاقساقىلى، بىزنىڭ ئىشىمىز سەندەك ئوغرىلارنى تۇتۇش، سەن مەھەللىمىزدىن ئۆتىمەن دەپ ئۆزۈڭچىلا ئالدىمىزغا كېلىپ قالغىنىڭدا، تۇتماقتا يوق، تېخى قويۇۋېتىمىزما؟ ئامبال بېگىم خەۋەر تاپسا مەن بالاغا قالمامدىمەن؟

— «كۇللى ئىنسان قېرىنداشتۇر» دېگەن گەپ بار، — دېدى چېن دا، — مالال كۆرمەي يول بېرىڭلار.

— قۇرۇق گېپىڭنى قوي، — دېدى شى جىن، — مەن

ئۇنىڭغان بىلەن، ئۇنىمايدىغان بىرسى بار، شۇنىڭدىن سوراپ باق، ئۇنىتالىسالىك كېتىۋەر !

ـــ ھەي باتۇر يىگىت، كىمدىن سورا دەۋاتىسەن؟

ـــ ماۋۇ قولۇمدىكى قىلىچتىن، شۇ ئۇنىسا، مەن يول بېرەي !

چېن دا دەرغەزەپ بولۇپ:

ـــ كۆزۈڭنى ئېچىپ گەپ قىل! نوچىلىقمىنى كۆرسىتىمەن دەپ خىيال ئەيلىمە ! ـــ دېدى.

شى جىنمۇ غەزەپكە كېلىپ، قولىدىكى قىلىچنى ئويناتتى ـ دە، چېن دا بىلەن ئېلىشىشقا بىردىنلا ئات سالدى، چېن دامۇ ئېتىنى قامچىلاپ، نەيزىسىنى كۆتۈرگىنىچە شى جىنغا تاقابىل تۇردى. ئىككىسى ئاتلىق ئېلىشتى. ئۇلار ئات ئۈستىدە شۇنداق ئېلىشتىكى:

بىرى دەۋرەپ ئېتىلغاندى، بىرى باردى ئۇچۇپ يانغا،
تۆۋەن چۈشمەي تۇرۇپ نەيزە، قىلىچ ئۆرلىدى ئاسمانغا.
دېۋەيلەپ بىرى كەلگەندە، بىرى دەۋرەپ چىقار ئالغا،
گۆھەر تاشنى تالاشقاندەك دېگىز تەكتىدە ئەجدىھا.
ئۇرۇشتى تىغنى نەق چەنلەپ، بىرىدىن بىرى ئەزۋەيلەپ،
گويا كى يەم تالاشقاندەك يامان يولۋاس ئېگىز تاغدا.
غەزەپ ئوتى بىلەن ھەملە قىلىپ «ئەجدىھا يىگىت» شۇندا،
رەقىب باشىنى چەنلەيتتى ئۇچ تىغلىق قىلىچ قولدا.
غەزەپلەندى «ئۇچار يولۋاس» تېنىگە سىغمىدى قەھرى،
سالار كۆكرەككە سەككىز گەز تەبەر ـ نەيزىنى ھەر يولدا.
چۈۋرلىك بابىدا ماھىر بولۇپ بىر ـ بىرىدىن ھەردەم،
تالاشتى بەس كامالەتتە باھادىرلار شۇ مەيداندا.

شى جىن بىلەن چېن دا بىر ھازا ئېلىشتى، شى جىن چاندۇرغاندەك بىر ھىيلە ئىشلىتىۋىدى، چېن دا ئېپى كەلدى دېگەندەك، نەيزىسىنى شى جىننىڭ كۆكرىكىگە سانجىدى، شى

جىن شارتلا تولغىنىۋىدى، چېن دا نەيزىسى بىلەن بىللە شى جىننىڭ قوينىغا كىرىپ قالدى، شى جىن ئەپچىللىك بىلەن ئۇنىڭ بېلىدىن قامالالاپ، قاتتىق بىر قوروپ، چېن دانى گۈللۈك ئېگەردىن لىككىدە يۇلۇۋالدى ۋە پوتىسىدىن تۇتۇپ بىرلا سىلكىپ يەرگە تاشلىۋەتتى، چېن دانىڭ ئېتى بولسا قۇيۇندەك تىكىۋەتتى. شى جىن ئوتاقچىلىرىغا چېن دانى چەمبەرچاس باغلاتتى. ئەھلى جامائەت چېن دانىڭ چاپارمەنلىرىنى سۈر - توقاي قىلىپ قوغلىۋەتتى. شى جىن جاڭزىسىغا قايتىپ كېلىپ، چېن دانى ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۈۋرۈككە باغلاپ قويدى ۋە قاراقچىلارنىڭ ھېلىقى ئىككى كاتتىبېشىنىمۇ قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن ھەممىسىنى بىر يولى ئاپىرىپ يامۇلغا تاپشۇرۇپ، ئىنئام ئالماقچى بولدى. ئۇ ئەھلى جامائەتنى مەي بىلەن رازى قىلغاندىن كېيىن ۋاقتىنچە تارقىلىشقا ئىجازەت بەردى. جامائەت:

— غوجىزادىمىزنىڭ شۇ قەدەر باھادىرلىقىغا ئاپىرىن ! — دەپ ماختاشتى.

جامائەتنىڭ شاد - خۇراملىقىغا چۆمۈلۈپ، مەي ئىچىشكەنلىكىنى قويۇپ تۇرۇپ، گەپنى جۇ ۋۇ بىلەن ياڭ چۈندىن ئاڭلايلى. جۇ ۋۇ بىلەن ياڭ چۈن تۇرادا دېلىغۇل بولۇپ قالغانلىقتىن، تېخىتىخلاپ كېلىشكە چاپارمەن ئەۋەتمەك بولۇپ تۇراتتى. شۇ ئەسنادا چېن دا بىلەن بىللە كەتكەنلەر سالتاڭ ئاتلارنى يېتىلىشىپ قايتىپ كېلىپ قالدى ۋە:

— ئىش چاتاق بولدى ! چېن دا ئاغىمىز ئىككىلىرىنىڭ گېپىگە كىرمەي، ئۆز جېنىغا زامىن بولدى ! — دەپ نالە قىلىشتى.

جۇ ۋۇ نېمە بولغانلىقىنى سوردى، چاپارمەنلەر ئېلىشىش ئەھۋالىنى، شى جىننىڭ قالتىس باتۇر ئىكەنلىكىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى.

— مېنىڭ گېپىمگە كىرمەي، — دېدى جۇ ۋۇ، — ئاخىر شۇ

بالاغا يولۇقۇپتۇ ـ دە.

ـــ بىز ھەممەيلەن ئولاش ـ چولاش بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن جان تىكىپ ئېلىشساق قانداق دەيسىز؟ ـــ دېدى ياڭ چۇن.

ـــ ئۇنداق قىلغان بىلەنمۇ بولمايدۇ، ـــ دېدى جۇ ۋۇ، ـــ چېن دا يېڭىلىپ قالغان تۇرسا، ئۇنىڭ بىلەن قانداق ئېلىشالايسەن!

مېنىڭ بىر ھېيلە ئىشلەتكۈم بار، شۇ ھېيلە بىلەن ئۇنى قۇتقۇزۇۋالالمساق، بىزنىڭ ئىشىمىز تۈگەيدۇ.

ـــ قانداق ھېيلە ئۇ؟ ـــ دەپ سوردى ياڭ چۇن.

جۇ ۋۇ ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

ـــ پەقەت ... شۇنداق قىلىمىز، ـــ دېدى.

ـــ قالتىس ھېيلە ئىكەن ! ـــ دېدى ياڭ چۇن، ـــ مەن سىز بىلەن باراي ! كېچىكسەك بولمايدۇ!

ئەمدى شى جىنىغا كەلسەك، ئۇ ئۆز جاڭزىسىدا غەزىپىنى باسالماي ئولتۇرغان بىر پەيتتە، ئوتاقچىسى ئۇچقانداك كېلىپ خەۋەر يەتكۈزدى:

ـــ ئەمدى تۇرادىكى جۇ ۋۇ بىلەن ياڭ چۇنىڭ ئۆزىمۇ كېلىۋاتىدۇ!

ـــ بۇ ئەبلەخلەرنىڭ ئەجىلى توشۇپتۇ ! ـــ دېدى شى جىن، ـــ بۇلارنىمۇ قولغا چۈشۈرۈپ، بىراقلا يامۇلغا تاپشۇرمىسام قاراپ تۇر ! چاپسان بول، ئاتنى ئەكەل !

شى جىن تاك ـ تاك ئۇرغۇزدى، ئەل ـ جامائەت بىردەمدىلا يىغىلدى. شى جىن ئېتىغا مىنىپ، دەرۋازىدىن چىقاي دەپ تۇرغاندا، جۇ ۋۇ بىلەن ياڭ چۇن يايىاق مېڭىپ، دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ قالدى. ئۇلار تەڭلا تىزلاندى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ياش ئىدى. شى جىن ئېتىدىن چۈشۈپ ۋارقىرىدى:

ـــ ئىككىڭ تىزلىنىپ نېمە دېمەكچى؟

ـــ بىز ئۇچ بىچارە، ـــ دېدى جۇ ۋۇ يىغلامسىراپ، ـــ بەگ ـ تۆرىلەرنىڭ زۇلمى دەستىدىن ئىلاجسىز تاغقا چىقىپ غەلىيانچى

بولۇپ قالغانىدۇق، باشتىلا «كۆرگۈلۈك بولسا تەڭ كۆرىمىز، ئۆلسەك بىللە ئۆلىمىز» دەپ قەسەم ئىچىشكەنمىز. مەردلىكتە گۇمان گۇڭ، جاڭ فېي، لىيۇ بىلارغا يەتمىسەكمۇ، لېكىن دىلىمىز بىر. ئىنىمىز چېن دا مەسلىھەتكە كۆنمەي، ئادىشىپ، تاج ـ دۆلەتلىرىگە چېقىلىپ قالغاچقا ، ئۆزلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ. تىلىۋېلىشقا ئامالنىمىز بولمىغاچقا، بىللىلا ئۆلەيلى دەپ كەلدۇق. باتۇر جانابلىرى، بىز ئۇچەيلەننى تەڭلا يامۇلغا يالاپ ئاپىرىپ بېرىپ ئىنئام ئالسىلا، بۇنىڭ ئۇچۈن قىلچە زارلانمايمىز. بىز سىلىدەك پالۋانىڭ قولىدا ئۆلسەك، زادى ئارمىنىمىز يوق.

شى جىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ: «بۇلار ھەقىقەتەن مەرد ئىكەن ! مۇبادا بۇلارنى يامۇلغا تۇتۇپ بېرىپ ئىنئام ئالىدىغان بولسام، جاھاندىكى ئەزىمەتلەر مېنى نامرات ئىكەن دەپ مازاق قىلمامدۇ؟! ‹تەييار گۆشنى يېگەن يولۋاس ئەمەس› دېگەن گەپ بار» دەپ ئويلىدى ۋە:

ــ بۇ ياققا كېلىڭلار ! ــ دېدى.

جۇ ۋۇ بىلەن ياڭ چۈن قىلچە تەپ تارتماي، شى جىنىڭ كەينىگە چۈشۈپ ماڭدى، مېھمانخانىنىڭ ئالدىغا يېتىپ بارغاندا، يەنە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، بىزنىمۇ باغلىسىلا دەپ تۇرۇۋالدى، شى جىن ئۇلارنى ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار، دەپ قايتا ـ قايتا ئېيتسىمۇ نەدىكىنى، ئۇلار زادى ئۇنىمىدى. «دانانىڭ قەدىرىگە دانا يېتەر، باتۇرنى باتۇر بىلەر» دېگەندەك، شى جىن ئۇلارغا:

ــ سىلەر ئاجايىپ مەرد ـ ۋاپادار ئىكەنسىلەر، مۇبادا سىلەرنى تۇتۇپ بېرىدىغان بولسام، نامەردلىك قىلغان بولىمەن. چېن دانى سىلەرگە قايتۇرۇپ بېرەي، بولامدۇ؟

ــ باتۇر، ئۆزلىرىگە كاساپىتىمىز تەگمىسۇن، ــ دېدى جۇ ۋۇ، ــ ئۇنىڭدىن كۆرە، بىزنى يامۇلغا يالاپ ئاپىرىپ بېرىپ، ئىنئام ئالغانلىرى تۇزۇك.

ــ ئۇنداق قىلسام قانداق بولىدۇ؟ ــ دېدى شى جىن، ــ

سىلەرگە مەي تۇتسام ئىچەمسىلەر؟
ـــ ئۆلۈمدىن قورقمىغان يەردە، مەي ئىچىش دېگەن قانچىلىك گەپ دەيلا؟ ـــ دېدى جۇ ۋۇ. بۇنىڭغا مۇنۇ غەزەل دەلىل:

ناملىرى باشقا ۋە لېكىن تەقدىرى ئوخشاش تۇرۇپ،
ئۆزلىرى ئاۋارە بولدى مەردكە جىق قاپقان قۇرۇپ.
نا سېخىي ـ نامەردچىلىكنى تاجىدارلاردىن سوراڭ،
بىلىسىز مەردلەر تۇرۇپتۇ ئەسلىي سەھرا غا تولۇپ.

شى جىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ، چېن دانى بوشاتتى، ئىچكىرىكى مېھمانخانىدا زىياپەت تەييارلاپ، ئۇچەيلەننى مېھمان قىلدى. جۇۋۇ، ياڭ چۇن، چېن دالار بۇ چوڭ ئىلتىپاتقا تەشەككۇر بىلدۇرۇشتى. ئۇلار بىرقانچە قەدەھ كۆتۈرۈشكەندىن كېيىن خېلى ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ كېتىشتى. زىياپەت ئاخىرلاشقاندا، ئۇچەيلەن شى جىنغا رەھمەت ئېيتىپ، تاغقا قايتىپ مېڭىشتى، شى جىن ئۇلارنى دەرۋازا سىرتىغىچە ئۇزىتىپ قويۇپ قايتىپ كىردى.

ئەمدى جۇ ۋۇ باشلىق ئۇچەيلەن ئۆز تۇراسىغا بېرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن:

ـــ بىز، ـــ دېدى جۇ ۋۇ، ـــ مۇشۇنداق ھىيلە ئىشلەتمىگەن بولساق، ھازىرقىدەك ھايات ئولتۇرۇشمىز نەدە دەيسىلەر؟ ئەگەر شى جىن مەردلىك قىلمىغان بولسا، بىرەيلەننى قۇتقۇزىمىز دەپ بېرىپ، ھەممىمىزلا تۇتۇلغان بولاتتۇق، بىرقانچە كۈن ئۆتكەندە سوۋغا ـ سالام تەييارلاپ ئاپىرىپ، ئۇنىڭ جېنىمىزنى ئامان قويغان ئىلتىپاتىغا تەشەككۇر ئېيتايلى.

ئاردىدىن ئون نەچچە كۈن ئۆتكەندە، جۇ ۋۇ باشلىق ئۇچەيلەن ئوتتۇز سەر زىخچا ئالتۇن تەييارلاپ، ئىككى چاپارمەندىن ئاي قاراڭغۇسىدا شى جىننىڭ جاڭزىسىغا ئەۋەتتى، ئۇلار ئەلياتقۇ مەھەلدە كېلىپ دەرۋازىنى قاقتى، ئوتاقچى خەۋەر يەتكۈزدى، شى

جىن شاق ـ شۇق كىيىندى ـ دە، جاڭزىنىڭ ئالدىغا چىقىپ چاپارمەنلەردىن سورىدى:

ـــ نېمە گەپتىكلار بار؟

ـــ ئۇچ ئاتامانمىز قايتا ـ قايتا سالام يوللىدى: ئۆزلىرىنىڭ جان قىيمىغانلىقلىرىغا تەشەككۇر ئەيلەپ ئاتايىن كەمىنلىرىدىن ئاز بولسىمۇ سوۋغا ـ سالام ئەۋەتتى، قايتۇرماي كۆپكە تاۋاپ قىلىپ قوبۇل قىلىشلىرىنى سورايمىز، ـــ دېدى چاپارمەن ۋە ئالتۇننى چىقىرىپ شى جىنغا تۇتتى، دەسلەپىدە ئۇ ئالغىلى ئۇنىمىدى، كېيىن ئىچىدە: «ياخشى نىيەت بىلەن ئەۋەتكەندىكىن، ئالغىنىم تۇزۇك» دەپ ئويلاپ، ئالتۇننى ئالدى ۋە ئوتاقچىلارغا زىياپەت تەييارلىتىپ، چاپارمەنلەرنى تۇن نىسپىگىچە مەي بىلەن مېھمان قىلدى ۋە ئاز ـ پاز كۈمۈش پۇل بېرىپ، تاغقا قايتۇردى. ئارىدىن يەنە يېرىم ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئۆتكەندە، جۇ ۋۇ باشلىق ئۇچەيلەن مەسلىھەتلىشىپ، بۇلاپ كەلگەن بىر تىزىق خىل مەرۋايىتنى يەنە چاپارمەنلىرىدىن كېچىلەپ شى جىنىڭ جاڭزىسىغا ئەۋەتتى. شى جىن تاپشۇرۇۋالدى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئارىدىن يەنە يېرىم ئاي ئۆتتى، شى جىن: «بۇ ئۇچەيلەن مېنى شۇنچە ئىززەتلەۋاتقان يەردە، مەنمۇ ئاز ـ پاز سوۋغا ـ سالام تەييارلاپ، ئۇلارنىڭ قىلغىنىنى ياندۇراي» دەپ ئويلىدى. ئەتىسى ئوتاقچىسىدىن بىر تىككۈچىنى چاقىرتتى، ئۆزى ناھىيەگە بېرىپ ئۇچ توپ قىزىل كىمخاب سېتىۋېلىپ كەلدى، ئۇنىڭدىن ئۇچ كىشىلىك كەمزۇل تىكتۇردى؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە بورداق قويدىن ئۇچىنى سويدۇرۇپ، گۆشىنى پىشۇرۇپ، بىر چوڭ قاچىغا قاچىلىتىپ، ئىككى ئوتاقچىسىدىن ئەۋەتمەكچى بولدى. شى جىنىڭ ۋاڭ سى دەيدىغان بىر ئوتاقچىلار چوڭى بار ئىدى، بۇ ئادەم يامۇلدىكىلەرنىڭ رايىغا بېقىپ ئىش تۇتالايدىغان، ياغلىما ئېغىز ئادەم بولغانلىقتىن جاڭزىدىكىلەر ئۇنى قەدىمدە ئۆتكەن «بوداق مىسال گەپدان» دەپ ئاتىشاتتى. شى جىن ئۇنىڭغا باشقا

بىر قاۋۇل ئوتاقچىنى ھەمراھ قىلىپ، سوۋغىنى كۆتۈرتكۈزۈپ، تاغنىڭ تۆۋىگىچە ئۇزىتىپ قويدى. تاغ تۆۋىدىكى چاپارمەنلەر بۇلارنى كۆرۈپ، ئەھۋالنى سۈرۈشتۇرگەندىن كېيىن تۇرادىكى جۇ ۋۇ باشلىق ئۇچ ئاتامانىنىڭ ئالدىغا باشلاپ چىقتى، ئۇلار ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، ئەكەلگەن كىمخاب قاتارلىق سوۋغا ـ سالاملارنى تاپشۇرۇۋالدى، ئوتاقچىلارغا ئون سەر كۈمۈش ئىنئام بەردى. ئوتاقچىلار ئون نەچچە جامدىن مەي ئىچكەندىن كېيىن تاغدىن جاڭزىغا قايتىپ كېلىپ، شى جىن بىلەن كۆرۈشتى ۋە:

ـــ تاغدىكى ئاتامانلار كۆپتىن ـ كۆپ سالام ئېيتتى، ـــ دېدى.

شۇنىڭدىن باشلاپ شى جىن جۇ ۋۇلار بىلەن دائىم باردى ـ كەلدى قىلىپ يۈرۈشتى. ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ۋاڭ سى ئۆزى يالغۇز تاغ تۇراسىغا سوۋغا ئاپىرىپ تۇردى. تۇرادىكى ئاتامانلارمۇ چاپارمەنلەردىن شى جىنغا ئارقا ـ ئارقىدىن ئالتۇن ـ كۈمۈش سوۋغا ئەۋەتىپ تۇردى.

كۈنلەر كەينى ـ كەينىدىن ئۆتۈپ، سەككىزىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى تاۋۇز چاغىنى يېتىپ كەلدى. شى جىن ھېلىقى ئۇچەيلەن بىلەن ئون بەشىنچى كۈنى تولۇن ئاي كېچىسى ئۆز جاڭزىسىدا ئاي تاماشىسى قىلىپ، مەي ـ شاراب ئىچىپ كۆڭۈل ئېچىپ ئولتۇرۇشقا ۋەدىلەشتى. جۇ ۋۇ، چېن دا، ياڭ چۈنلارنى زىياپەتكە چاقىرىش ئۈچۈن، ئوتاقچىسى ۋاڭ سىنى بىر پارچە باغاق بىلەن شاۋخۇاشەن تېغىغا ئەۋەتتى. ۋاڭ سى باغاقنى ئېلىپ، ئۇدۇل تاغ تۇراسىغا بېرىپ، ئۇچ ئاتامان بىلەن كۆرۈشۈپ، باغاقنى سۇندى، جۇ ۋۇ باغاقنى كۆرۈپ، ناھايىتى خۇرسەن بولدى ۋە ئۈچىلىسى قوبۇل كۆرۈپ، شۇئان بىر پارچە مەكتۇپ يازدى ۋە ۋاڭ سىغا بەش سەر كۈمۈش ئىنئام قىلىپ، ئون نەچچە جام مەي ئىچۈردى. ۋاڭ سى تاغدىن چۈشۈپ كېلىۋېتىپ، ئىلگىرى دائىم سوۋغا ئەكېلىپ يۈرگەن چاپارمەنلەرنىڭ بىرى بىلەن ئۈچرىشىپ قالدى. بۇ چاپارمەن

ئېسىلىۋېلىپ، ۋاڭ سىنى زادى قويۇۋەتكىلى ئۇنىمىدى ۋە يول بويىدىكى مەيخانىغا باشلاپ بېرىپ، ئون نەچچە جام مەي ئىچۈردى. ۋاڭ سى ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ، جاڭزا تەرەپكە قايتىپ كېتىۋاتقاندا، سالقىن تاغ شامىلى سوقۇش بىلەن مەي كۈچى تۇتتى ـ دە، دەلدەڭشىپ قالدى. ئون چاقىرىم يىراقتا بارمايلا دەرەخلىك كۆرۈندى، دەرەخلىك ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن ياپيېشىل قىياقلىققا ئۆزىنى گۈپپىدە ئېتىۋەتتى. شۇ پەيتتە داۋانىڭ ئاستىدا توشقان ئوۋلاۋاتقان ئوۋچى لى جى شىجياسۇن جاڭزىسىدىكى ۋاڭ سىنى كۆرۈپ قالدى، ئۇ ئەسلىدىن ۋاڭ سىنى تونۇيتتى، شۇڭا يۈگۈرگىنىچە دەرەخلىككە كېلىپ ئۇنى يۆلىدى، نەدىمۇ قىمىرلىتالىسۇن؟ ئۇنىڭ ۋاڭ سىنىڭ پوتىسىدا تومپىيىپ تۇرغان كۈمۈش پۇللىرىغا كۆزى چۈشۈپ: «بۇ بەدرەك مەست بولۇپ قاپتۇ ... مۇنچە جىق كۈمۈش پۇلنى نەدىن تاپتىكىنە؟ بىر قىسمىنى ئېلىۋالمايمۇ؟ ...» دېگەنلەرنى ئويلىدى، گويا ساماۋى ئەختەرلەرنىڭ ئۇچرىشىشى نېسىپ ئەتكەندەك، ئويلىمىغان يەردىن بۇ ئامەتكە يولۇقتى. لى جى ۋاڭ سىنىڭ بېلىدىكى پوتىنى يېشىپ بىرلا سىلكىگەندى، پوتىنىڭ قېتىدىكى جاۋاب خەت بىلەن كۈمۈش پۇللار بىراقلا يەرگە چۈشتى. لى جى قولىغا ئالدى. ئۇنىڭ ئانچە ـ مۇنچە خەت ساۋاتى بولغاچقا، خەتنى ئېچىپ ئوقۇدى، خەتكە شاۋخۇاشەن تېغىدىكى جۇ ۋۇ، چېن دا، ياڭ چۈنلارنىڭ ئېتى يېزىقلىق ئىدى، ئۇ شۇ ئۈچ كىشىنىڭ ئېتىنى ئۇققاندىن باشقا، قالغان ئەلەمدار ـ قەلەمدارلارغا خاس يېزىلغان خەتلەرنى تونۇيالمىدى، ئۇ: «مەن ئوۋچىلىق قىلىپ يۈرۈپ قاچانمۇ دۆلەت يۈزى كۆرەرمەن؟ دەپ رەممالغا رەم باقتۇرسام، ‹بۇ يىل قولۇڭغا بايلىق كىرىدۇ› دېگەنىدى، شۇ بايلىق مۇشۇ ئىكەن ـ دە ! خۇايىنىدىن ئاشۇ ئۈچ قاراقچىنى تۇتۇپ بەرگەنلەرگە ئۈچ مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام بېرىش توغرىسىدا ئېلان چىقىرىلغان. ئەستاغپۇرۇللا، شى جىن دېگەن بەدرەككە لەنەت، ئاۋۇ كۈنى ئۇنىڭ جاڭزىسىغا چىۋۇ يى

پەتەكنى ئىزدەپ بارغىنىمدا، ئايغاقچىلىق قىلغىلى كەپسەن دەپ سۇرۇشتە قىلىپ كەتكەندى، ئابايا قاراقچىلار بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىپ يۇرگەن ئۆزى ئىكەنغۇ !» دېدى ـ دە، كۇمۇش پۇلنىمۇ، خەتنىمۇ ئېلىپ ناھىيەگە مەلۇم قىلىشقا ماڭدى.

ئەمدى ئوتاقچى ۋاڭ سىغا كەلسەك، ئۇ ياتقان يېرىدە بىر ئۇخلىغىنچە، ئېغىر ياتقۇ مەھەلدە ئويغاندى، ئۇ خىرە چۈشكەن ئاي شولىسىنى كۆردى ـ دە، چۆچۈپ چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. قارىسا ئەتراپى ساپلا قارىغايلىق كۆرۈندى. ئۇ بېلىنى سىلىۋىدى، پوتىسىمۇ، جاۋاب خەتمۇ قولىغا ئۇرۇنمىدى، ئەتراپقا سەپسېلىپ پوتىسىنىڭلا قىياقلىقتا تاشلىنىپ ياتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ ۋاي داد سېلىپ: «كۇمۇش پۇلىنىڭغۇ كارى چاغلىق، خەتنىڭ يوقاپ كەتكىنىگە نېمە دەرمەن؟ كىم ئەكەتكەندۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ، قوشۇمىسىنى تۇرۇپلا بىر ئەقىل تاپتى، ئۇ ئۆز ـ ئۆزىچە: «مۇبادا جاڭزىغا بېرىپ جاۋاب خەتنىڭ يوقالغانلىقىنى ئېيتىدىغان بولسام، غوجىزادەم چوقۇم كايىپ مېنى قوغلىۋېتىدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە جاۋاب خەتنىڭ گېپىنى چىقارمايلا قويماي، ئۇ نەدىن بىلەتتى؟» دەپ پىچىرلىدى. ئۇ ئەنە شۇ قارارغا كەلدى ـ دە، ئۇچقاندەك مېڭىپ، تاڭ ئاتار چاغدا جاڭزىغا قايتىپ كەلدى. شى جىن ۋاڭ سىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇنىڭدىن:

ـــ ئەجەب كېچىكتىڭغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئۆزلىرىنىڭ دۆلەتلىرى شاراپىتىدىن، تۇرادىكى ئوچ ئاتامان زادى قويۇپ بەرگىلى ئۇنىماي، مېنى تۇن نىسپىگىچە مەي بىلەن مېھمان قىلىپ تۇرۇۋالدى، شۇ ۋەجىدىن كېچىكىپ قالدىم، ـــ دېدى ۋاڭ سى.

ـــ خەت ـ پەت بەرمىدىمۇ؟ ـــ يەنە سورىدى شى جىن.

ـــ ئوچ ئاتامان، ـــ دېدى ۋاڭ سى، ـــ خەت يازمىز دېگەنىدى، كەمىنىلىرى ئوچ ئاتامانغا: «زىيادەتكە چوقۇم باردىغاندىكىن، خەت يېزىپ نېمە قىلىشالا، ئۇنىڭ ئۈستىگە

پېقىر مەي ئىچىپ قويدۇم، يول ئۈستىدە ئالمادىس بىرەر ھادىسىگە يولۇقۇپ يوقىتىپ قويسام ياخشى بولماس، بۇ ئوينىشىدىغان ئىش ئەمەس» دېدىم.

شى جىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خۇشال بولۇپ:

— خالايىق سېنى: «بوداق مىسال گەپدان» دەپ بىكار ئېيتمىغانكەن ! راستلا قالتىس ئىكەنسەن ! — دېدى.

— كەمىنىلىرى، — دېدى ۋاڭ سى جاۋابەن، — خىزمەتلىرىگە كېچىكىپ قالماي دەپ، يول بويى توختىماي، پالاقشىپ قايتىپ كەلدىم.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى شى جىن، — ناھىيەدىن مېۋە — چېۋە، كۆك — گېزەك، مەي — پەي ئەكەلدۇرۇپ، تەييارلىق قىلىپ قويايلى.

ھايت — ھۇيت دېگۈچە تاۋۇز چاغنىمۇ يېتىپ كەلدى. چاغان ھاۋا ئوچۇق ياخشى كۈنگە توغرا كەلدى، شى جىن ئوتاقچىلىرىغا بىر دانە بورداق قوي، يۈزدىن ئارتۇق توخۇ — غاز سويدۇرۇپ، مەي — شاراب، نازۇنېمەتلەر بىلەن زىياپەت راسلاتتى. تۈن پەردىسى يېيىلىپ، قاراڭغۇ چۈشۈۋاتقاندا كەلگەن بۇ تاۋۇز چاغنى شۇنداق پەيزى تۈس ئالدىكى:

نىسپىي شەن ئايدىڭ كېچە — تۈن ئېغىپ يەتكەن مەھەل،
ئېسىلىپ كۆك بوينىغا تۇرغان قەمەر بىر تەڭگە دەل.
كۆرۈنەر ئالتۇن لېگەن چاقناپ تولۇن ئاينىڭ يۈزى،
ھۆسنىدىن دىل زوقلىنىپ، تويماس قاراپ ئادەم كۆزى.
شولىسى شۇنداق زىلال، تاپقان مۇراد ئۆز ۋەسلىگە،
بېقىشار ئەنبەر — قەمەر ئىپار چېچىپ گۈل بەستىگە.
قايرىلىپ گۈل پەردىلەر، ئالتۇن قەدەھ سۇرگەندە مەي،
توختىماس شاد كۈلكىلەر، تىنماس كۆڭۈل قۇتلۇق دېمەي.
ھەر يىلى بۇ مەرىكىدە مەستلىك ئېشىپ قاياناپ تاشار،
بەزمىنى پۈتتى دېمەڭ، ئاي پاتسا يۈلتۇز يۈز ئاچار.

ئەمدى شاۋخۇاشەن تېغىدىكى ئۈچ ئاتامان ــ جۇ ۋۇ، چېن دا، ياڭ چۈنلار ئۆز چاپارمەنلىرىنى تۇراغا قايتىپ قويۇپ، تۆت ـ بەش چاپارمەننىلا ئەگەشتۇرۇپ، قول قىلىچلىرىنى ئېلىشقان، يان قىلىچلىرىنى ئېسىشقان ھالدا، تاغدىن ئاتمۇ مىنمەستىن پىيادە چۈشتى ۋە ئۈدۈل شى جىنىڭ جاڭزىسىغا كېلىشتى. شى جىن ئالدىغا چىقىپ، سالاملاشقاندىن كېيىن مېھمانلىرىنى قورۇنىڭ ئىچكىرىسىدىكى باغچىغا باشلىدى، زىياپەت تەخمۇتەخ قىلىپ قويۇلغانىدى. شى جىن ئۈچ ئاتامانىنى تۆرگە ئولتۇرغۇزدى، ئۆزى ئۇلارنىڭ ئۈدۈلىدا ئولتۇردى. ئوتاقچىلىرىغا قورۇنىڭ ئارقا ئىشىكى ۋە ئالدى دەرۋازىسىنى تاقىتىۋەتتى. زىياپەت باشلىنىپ، ئوتاقچىلار نۆۋەتلىشىپ مەي تۇتتى، گۆشكە تەكلىپ قىلدى، بىرقانچە قەدەھ مەي ئىچىلگەندە، كۇنچىقىشتىن تولۇن ئاي كۆتۈرۈلگەنىدى.

نەزم

تاغ ـ دېڭىزلار قەرىنى چىقتى بويلاپ گۈل قەمەر،
شوخ بۇلۇتلار زوقلىنىپ، كۆك يۈزىنى سەيرىتەر.
تەڭگە چاچتى نۇر شەپەق كەڭرى ئالەم ھۆسنىگە،
كۈلدى نۇردىن تېلىقىپ تاكى تاغدىن سۇ قەدەر.
بارچە سەھرا ـ كەڭ دالا قالدى نۇرنىڭ ئىلكىدە،
ئۇخلىغاق شۇم قاغىنىڭ قاچتى ئۇيقۇ ھەم بەدەر.
نەيزە سانجىپ كۆلگىمۇ چۈشتى ئاينىڭ شولىسى،
كۆل بويىنىڭ جۈپتىكى ــ ئىككى غازمۇ چاپتى زەر.
جاھان بويلاپ تۇشمۇتۇش ئاي جامالى ئاچتى يۈز،
چۆمدى نۇرغا ھەممە يەر ــ تاغۇدەشت، سەھرا، شەھەر.

شى جىن باغچىدا ئۈچ ئاتامان بىلەن مەي ئىچىپ، سۈتتەك ئايدىڭدا ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ئۈستىدە پاراڭلىشىپ تاۋۇز

چاغىنىنىڭ پەيزىنى سۈرۈشتۈرۈشتىن باشلىدى. ئۇ ئۆيىدىن چىقىپ ئۆتكەل بويىدىكى ئۆستەڭ بويىغا كەلگەندە، ئۇ ئۆيىنىڭ ئالدىدا ئۆزىگە ئوخشاش ئىككى ئوغلىنى ئەتىگەنلىك ئوقۇتۇشقا ئاپىرىۋاتقان ئايالىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئايالى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى بولدى. ئۇ ئايالىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئايالى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەستىن ئۇنىڭغا ئاچچىق قاراپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن سالامىنى ئالماي ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ئايالىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنىڭ ئىسمىنى ۋارقىرىغان بولسىمۇ، ئايالى ئۇنىڭ ۋارقىرىغانلىرىنى ئاڭلىمىغان بولۇپ، ئۇ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ ئايالىنىڭ ئارقىسىدىن ئۆيىگە كىرىپ

ئۇچىنچى باب

غوجىزادە شۇ جىنىڭ كېچىلەپ خۇايىن ناھىيەسىدىن قاچقانلىقى
باقاۋۇل لۇ دانىڭ غەرب غوجىسىنى ئۇرۇپ دۇمبالغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا شى جىن:

ــ ئەمدى نېمە قىلغۇلۇق؟ ــ دەپ سورىدى يېنىدىكىلەردىن.

ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان جۇ ۋۇ باشلىق ئۈچ ئاتامان تىز پۈكۈپ ئېيتتىكى:

ــ ھەي ئاغا، ئۆزلىرى پاك ـ پاكىز بىر ئادەم، بىزنىڭ كاساپىتىمىزگە كەتمىسلە يەنە، شۇ تاپتا بىز ئۈچىلىمىزنى باغلاپ تاشقىرىغا ئاچىقسىلا ـ دە، بۇ نېمىلەرگە بىزنى ئۆز قوللىرى بىلەن تۇتۇپ بېرىپ يامۇلنىڭ ئىنئامىـ ئىلتىپاتىغا ئېرىشسىلە، بىزنى دەپ ئۆزلىرى يەرگە قاراپ قالمىسىلا.

ــ ياق ! ــ دېدى شى جىن، ــ ئۇنداقتا سىلەرنى ئالداپ كېلىپ ئۆزۈم تۇتۇپ بەرگەن بولمامدىمەن، خەلقىئالەم ئالدىدىمۇ كۈلكە ـ لەنەتكە قالمەمەن. سىلەر بىلەن ئۆلۈكۈمۇ بىر، تىرىكىمۇ بىر، قېنى، تۇرۇڭلار، خاتىرجەم بولۇڭلار، ھودۇقمايـ تەمتىرىمەي، باشقىچە بىر ئامال قىلىپ كۆرەيلى. مەن ئاۋۋال بۇ نېمىلەرنىڭ نەدىن ۋە نېمە ۋەجىدىن كەلگەنلىكىنى سوراپ كۆرەي.

شى جىن شوتىغا ئارتىلىپ، پەستە تۇرغان ئىككى نەپەر يۇزبېشىدىن:

ــ ھەي يۇزبېشىلار، يېرىم كېچىدە جاڭزامغا بېسىپ كىرىپ زادى نېمە قىلماقچىدىڭلار؟ ــ دەپ سورىدى.

ـــ ھەي غوجىزادە، خۇپسەنلىك قىلماي راستىنى ئېيتىڭ ! سىزنى مەلۇم قىلغان لى جى دېگەن ئادەمۇ يېنىمىزدا تۇرۇپتۇ مانا، ـــ دېدى ئىككى نەپەر يۇزبېشى.

ـــ ھەي لى جى، سەن نېمە ۋەجىدىن ساپساق بىر ئادەمگە قارا چاپلايسەن؟ ـــ دېدى شى جىن ۋاڭقىراپ.

ـــ نەدىن بىلەي، ۋاڭ سى ئەكەلگەن جاۋاب خەتنى دەرەخلىكنىڭ ئىچىدىن تېپىۋېلىپ، ناھىيەگە ئاپىرىپ بېرىپتىمەن، شۇنىڭ بىلەن بۇ بالا ـ قازا تېرىلدى، ـــ دېدى لى جى.

ـــ ھوي ۋاڭ سى، خەت بەرمىدى دېگەنتىڭغۇ، ئەمدى بۇ خەت نەدىن كەلدى؟ ـــ دەپ سوردى شى جىن ۋاڭ سىنى ئالدىغا چاقىرىپ.

ـــ پېقىر مەست بولۇپ قېلىپ خەتنى تاشلاپ كېتىپتىمەن بېگىم، ـــ دېدى ۋاڭ سى.

ـــ ھەي ھايۋانىدىن تۆرەلگەن، ئەمدى نېمە قىلسام بولىدۇ سېنى؟ ـــ دەپ ۋاڭقىردى شى جىن غەزەپلىنىپ.

تاشقىرىدا تۇرغانلار بىلەن ھېلىقى ئىككى نەپەر يۇزبېشى شى جىندىن قورقۇپ، قورۇنىڭ ئىچىگە تۆت ـ تۆت قىلىپ كىرىشكە پېتىنالمىدى.

ـــ ھازىرچە ئۇلارغا ماقۇل دەپ تۇرسىلا، ـــ دېدى ئۇچ ئاتامان قولى بىلەن تاشقىرىدىكىلەرنى كۆرسىتىپ، شى جىن بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەندى ـ دە، يەنە شوتىدا تۇرۇپ:

ـــ ئىككىڭلار بىر قەدەم چېكىنىپ، جايىڭلاردىن قىمىرلىماي تېپىتىنچ تۇرۇپ تۇرۇڭلار، بۇلارنى ئۆزۈم باغلاپ ئالدىڭلارغا ئاچقىمەن ـ دە، يامۇلغا تاپشۇرۇپ بېرىپ ئىنئام ئالىمەن، ـــ دېدى.

شى جىندىن قورقۇپ تۇرغان ھېلىقى ئىككى نەپەر يۇزبېشى دەرھال جاۋاب بېرىپ:

ـــ سىز بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا ھېچ گەپ يوق، ئۇ

نېمىلەرنى ئۆزىڭىز باغلاپ ئاچقىسىڭىز، بىللە ئاپىرىپ يالمۇلدىن ئىنئام ئالىمىز، ـــ دېدى.

شى جىن شوتىدىن چۈشۈپ مېھمانخانىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئالدى بىلەن ۋاڭ سىنى چاقىرىپ، ئۇنى قورۇنۇڭ ئىچكىرىسىدىكى باغچىغا باشلاپ كىردى ـ دە، قىلىچى بىلەن شارتلا قىلىپ چېپىپ تاشلىدى. ئاندىن ئوتاقچىلارغا بار ـ يوق ئېرىق مالىلىرىنى يىغىشتۇرغۇزۇپ، پۇختىلاپ تاڭدۇردى. ئوتتۇز ـ قىرىق ئوتقاشنى ياقتۇرۇپ، تەخ قىلىپ قويدى. شى جىن بىلەن ئۈچ ئاتامان دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى كىيىپ ياراقداندىن يان قىلىچ ۋە قول قىلىچلىرىنى ئېلىپ راسلاندى؛ قورۇنۇڭ ئارقىسىدىكى كەپىگە ئوت قويۇۋەتتى، ئوتاقچىلار بوغجۇملىرىنى تېڭىشتى. تاشقىرىدا تۇرغانلار قورۇنۇڭ ئىچىدە يېنىۋاتقان ئوتنى كۆرۈپ، گۈرىدە ئارقىغا ئۆتۈپ قاراشتى، شى جىن ئارا دالانغا ئوت قويۇۋېتىپ، دەرۋازىنى ئاچتى ـ دە، چۇقان سېلىپ تاشقىرىغا ئېتىلىپ چىقتى.

ھەممىنىڭ ئالدىدا شى جىن، ئوتتۇرىدا جۇ ۋۇ بىلەن يالڭ چۈن، ئارقىسىدا بولسا چېن دا بىلەن چاپارمەنلەر ۋە ئوتاقچىلار بۆسۈپ ئۆتۈپ، ئۇياقتىن شەپە بېرىپ قويۇپ، بۇياقتىن چاپقۇنغا ئۆتتى. شى جىن شۇنداق بىر قاپلان ئىدىكى، شۇ تاپتا ئۇنىڭغا ھېچقانداق كۈچ بەس كېلەلمەيتتى ! ئارقا تەرەپتە لاۋۇلداپ ئوت كۆيۈۋاتاتتى. ئۇ ئالدىغا كەلگەننى چاپقىنىچە قۇيۇندەك ئېتىلىپ كېلىۋەردى، ئۇ دەل بايىقى ئىككى نەپەر يۇزبېشى بىلەن لى جىنىڭ ئالدىدىن چىقىپ قالدى. «ئۆچمەن ئۆچمەننى كۆرسە كۆزلىرى چاقناپتۇ» دېگەندەك، شى جىن بۇلارنى كۆرۈپ غەزەپكە كەلدى. ئىككى نەپەر يۇزبېشى ئىشنىڭ چاتاق بولىدىغانلىقىنى پەملەپ دەررۇ ئارقىغا بۇرۇلدى. لى جىمۇئارقىغا بۇرۇلاي دەپ تۇرۇۋىدى، شى جىن چاققان كېلىپ قىلىچىنى كۆتۈردى ـ دە، شارتلا قىلىپ چېپىپ لى جىنى ئىككى پارچە قىلىۋەتتى، ئىككى نەپەر يۇزبېشى قېچىشقا تەمشىلىپ تۇراتتى، چېن دا بىلەن يالڭ

چۈن نەق ئۇستىدىن چۈشۈپ، تىغلىرىنى شۇنداق ئۇردىكى، ھەر ئىككىسىنىڭ جېنىنى تەنلىرىدىن جۇدا قىلدى، چۆچۈپ كەتكەن چېرىك ياموللىنىڭ لەشكەر بېشى ئېتىنى دېۋىتتى ـ دە، بەدەر قاچتى. چېرىكلەر ئالدىغا ئىلگىرىلەش ئۈياقتا تۇرسۇن، جانلىرىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن باشلىرى قايغان، پۇتلىرى تايغان ياقلارغا قاراپ قېچىشتى. شى جىن بىر تۇركۈم ئادەمنى باشلاپ، ئالدىغا ئۇچرىغانىنى چېپىپ ـ سوقۇپ ماڭدى. ئۇلارنى قوغلاشقا پېتىنالمىغان چېرىكلەرمۇ تۇشمۇتۇشتىن تارقىلىپ كېتىشتى. شى جىن باشلىق جۇ ۋۇ، چېن دا، ياڭ چۈن ۋە بىرمۇنچە ئوتاقچىلار توپىتوغرا شاۋخۇاشەن تېغىدىكى تۇراغا بېرىپ توختاپ، دەم ـ ئارامىلىرىنى ئېلىشتى. جۇ ۋۇ، چېن دا ۋە ياڭ چۈنلار تۇراغا يېتىپ بارغان ھامان چاپارمەنلەرنى بۈيرۇپ، ئات ـ كالا سويدۇرۇپ، خۇشاللىق زىياپىتى بەردى. بۇ گەپ مەشھەدە تۇرۇپ تۇرسۇن.

بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن شى جىن: «ئۇچەيلەننى قۇتۇلدۇرۇپ قالمەن دەپ قورۇ ـ جايلىرىمنى كۆيدۈرۈۋەتتىم، ئانچە ـ مۇنچە ئېرىغ مالىلىرىمدىن باشقا، قاتتىق ـ قۇرۇق بىساتلىرىمنىڭ ھەممىسىدىن ئايرىلدىم» دەپ ئويلىدى ـ دە، كۆڭلى بىئارام بولۇپ، بۇ يەردە تۇرغۇسى كەلمەي، جۇ ۋۇلارغا سۆز ئاچتى:

ـــ مېنىڭ ئۇستازىم مەشقاۋۇل ۋاڭ جىن كۈنپېتىش باسقاق يامۇلىدا ئىشلەيدۇ، مەن ئۇ كىشىنى ئىزدەپ باراي دېۋىدىم، شۇغىنىسى ئاتامنىڭ ۋاپاتى تۈپەيلىدىن بارالماي قالدىم. ھالا بۈگۈنكى كۈندە قورۇ ـ جايلىرىمۇ، دۇنيا ـ تەئەللۇقاتىممۇ كۆيۈپ تۈگىدى، ئەمدى بېرىپ ئۇ زاتنى تاپمىسام بولمايدۇ.

ـــ بارمىسىلا، ئاغا، تۇرامىزدا بىرنەچچە ۋاق تۇرغاندىن كېيىن، ئاندىن كېڭىشىپ كۆرسەك. ئەگەر بىز بىلەن بىللە غەلىيانچى بولۇشنى خالىمىسىلا، ئەل ـ يۇرت بىرئاز تىنچىغاندىن كېيىن جانابلىرىغا يېڭىباشتىن قورۇ ـ جاي

سېلىپ بەرسەك، ئەنە شۇ چاغدا مۇمىن پۇقرا بولۇپ ئۆتەرلا، ــ دېدى جۇ ۋۇ باشلىق ئۇچەيلەن.

ــ بۇغۇ سلەرنىڭ ياخشى نىيىتىڭلار، لېكىن قېلىپ قېلىشقا كۆڭلۈم ئونمايدۇ، ئۇستازىمنى تاپمىسام، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، بىرەر ئىش ــ ئەملگە ئۇلىشىپ، كېيىنكى ئۆمرۈمنى خۇشال ــ خۇرام ئۆتكۈزسەم دەيمەن، ــ دېدى شى جىن.

ــ ئاغا، بۇ يەردە قېلىپ، تۇرامىزغا باش بولۇپ بەرسىلە نېمىدېگەن ياخشى ئىش بولاتتى، بەلكىم تۇرامىز كېچىك بولغانلىقتىن، مۇناسىپ كۆرمەيۋاتسىلا كېرەك، ــ دېدى جۇ ۋۇ.

ــ مەن بولسام پاك ــ پاكىز بىر ئوغلانمەن. رەھمەتلىك ئاتا ــ ئانامنىڭ نامىغا داغ تەگكۈزۈشكە قانداقمۇ كۆڭلۈم بارسۇن؟ مېنى ئۆزۈڭلارغا ئوخشاش غەلىيانچىلاردىن بولۇشقا ئەسلا سايە قىلماڭلار، ــ دېدى شى جىن.

ئۇ بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن كېتىمەن دەپ قاتتىق تۇرۇۋالدى. جۇ ۋۇ باشلىق ھەممىسى ھەرقانچە يېلىنىپمۇ ئۇنى سۆزگە كۆندۈرەلمىدى. شى جىن ئۆزى بىلەن بىللە كەلگەن ئوتاقچىلىرىنىڭ ھەممىسىنى تاغ تۇرادا قالدۇردى. ئۆزىگە بىرئاز كۈمۈش ــ تەڭگە ئېلىپ، ئۇنى بىر بوغجۇمىغا ئوردىدى، قالغان ــ قاتقان نەرسىلىرىنى تۇرادىكىلەرگە ئامانەت قويدى. ئۇ بېشىغا فەنياڭدا ئىشلەنگەن قىزىل پۆپۈكلۈك ئاق كىگىز قالپىقىنى كىيىپ، قالپىقىنىڭ ئىچىگە تۇم قارا بوغمىچىنى ئوراپ، ئۇنى توق سېرىق بوغقۇچ بىلەن ئېڭىكىدىن چىگدى، بەدىنىگە ئاق مەشۇتتىن قوش ياقىلىق قۇيماق تون كىيدى، بېلىگە ھەپىرەڭ گۈللۈك، بەش ئىلىك كەڭ قۇر باغلاپ، پاچىقىغا ئالا ــ بالداق گوجەي يۆگىدى، پۇتىغا كۆپ قۇلاقلىق چىگە چورۇقىنى كىيىپ، بېلىگە غاز قانىتىغا ئوخشىتىپ سوقۇلغان مىس دەستىلىك قىلىچىنى ئېسىپ، ئۆشنىسىگە بوغجۇمىسىنى ئارتتى، ئاندىن قول قىلىچىنى ئېلىپ، جۇ ۋۇ باشلىق ئۈچ ئاتامان بىلەن خوشلىشىپ يولىغا راۋان بولدى. چاپارمەنلەرمۇ ئۇزىتىپ تاغدىن

چۈشتى. جۇ ۋۇ، چىن دا ۋە ياڭ چۈنلار كۆزىگە ياش ئېلىپ خوشلاشقاندىن كېيىن تۇراغا قايتىشتى.

شى جىن قول قىلىچىنى ئېلىپ شاۋخۇاشەن تېغىدىن چىققاندىن كېيىن كۈنپېتىشتىكى بەش يۈرتنى كۆزلەپ يەنئەن دىيارىغا راۋان بولدى.

نەزم

ئەگرى ـ بۈگرى قاتمۇقات تاغ، بەل داۋانلاردىن ئېشىپ،
ئۆتتى خىلۋەت كەنتتىن ھالقىپ، دەشتۇ چۆللەرنى كېزىپ.
ئىس ـ تۈتەكلىك كېچىلەردە قوندى جاڭگاللار ئارا،
سۈزۈك ئايدىڭ تاڭ سەھەردە چىقتى يادىن يامىشىپ.
پاتسىمۇ كۈن يۈردى تىنماي، قالدى ئىتلار قاۋشىپ،
تاڭدا خوراز چىللىغاندا ماڭدى ئاۋۇن يول بېسىپ.

شى جىن يوللاردا گاھ ئاچ، گاھ ئۈسسىز قېلىپ، كېچىسى قونۇپ، كۈندۈزى مېڭىپ، تەنھا ئۆزى يېرىم ئايچە يول يۈرۈپ، ئاخىر ۋېيجۇ ئايمىقىغا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردىمۇ بىر باسقاق يامۇل بار ئىدى. ئۇ: «ئۈستازىم ۋاڭ جىن مەشقاۋۇل مۇشۇ يەردە بولۇپ قالمىغىيدى يەنە؟» دەپ ئويلىدى ۋە شەھەر ئىچىگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، بۇ شۇنداق كېلىشكەن، كوچىلىرى رەتمۇرەت ، بازار دېگەن قاياپ تۇرىدىغان بىر ئاۋات شەھەر ئىكەن. چوڭ كوچىنىڭ دوقمۇشىدا كىچىككىنە بىر چايخانا ئېچىقلىق تۇراتتى. ئۇ چايخانىغا كىرىپ، ئالاھىدە بىر ئورۇننى تۇتۇپ ئولتۇردى.

ـــ مېھمان قانداق چاي ئىچىدىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى چايچى.

ـــ دەملىگەن چېيىڭىز بولسا كەلتۇرۇڭ، ـــ دېدى شى جىن.

چايچى بىر چەينەك چاينى دەملەپ، شى جىننىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ قويدى.

ـــ بۇ يەردىكى باسقاق يامۇل قەيەردە؟ ـــ دەپ سوردى شى جىن.

ـــ ئەنە، ئاشۇ ئۇدۇلىمىزدىكى جاي شۇ، ـــ دەپ كۆرسەتتى چايچى.

ـــ بۇ يامۇلدا كۇنچىقىش ئاستاندىن كەلگەن ۋاڭ جىن مەشقاۋۇل دېگەن كىشى بارمۇ؟ ـــ دەپ سوردى شى جىن.

ـــ بۇ يەردە مەشقاۋۇللار كۆپ. ۋاڭ پالانى، ۋاڭ پۇستانى دەپ ئاتىلىدىغان ئۇچ ـ تۆتىسى بار، بۇلارنىڭ قايسىسى ۋاڭ جىنكىن ـ تاڭ، ـــ دېدى چايچى.

چايچىنىڭ سۆزى تېخى تۈگىمەيلا، تاشقىرىدىن ئاجايىپ بەستلىك بىر ئەزىمەت گۈرسۈلدەپ چايخانىغا كىرىپ كەلدى. شى جىن قارىغۇدەك بولسا، ئۇ شۇنداق ھەيۋەتلىك بىر سىپاھىگ ئىدىكى:

بېشىدا بۇددا كىرىست گۇللۇك تاۋاردىن بوغمىچا،
كەينىدە تەييۇەنگە خاس بىر جۇپ كالۇۋتۇن ھالقىچا.
كىيگىنى شاتۇت رەڭ يېشىل قۇيۇق تونىدۇر ئۇنىڭ،
بېلىدە ئىككى ئۆرۈش رەڭگى قارا بەلباغ ئۇنىڭ.
پۇتىدا زىغزىقى بار قۇش تىرنىقىدەك كۆن ئاياغ،
ئۇل ئاياغنىڭ ئۈستىدە پارقىراپ تۇرار سىرىق بوياق.
قۇلىقى سالپاڭ قۇلاق، يۈزى ئۇنىڭ كەڭ، يۇمىلاق،
تىك بۇرۇن، يايپاڭ ساقال، ئاغزى ئىدى گويا يالاق،
ئۆزى بىر كاداڭ سۈپەت، بەللىرى باداڭ سىياق.

بۇ ئادەم چايخانىغا كىرىپ ئولتۇردى، چايچى ئېيتتىكى:

ـــ ھەي مېھمان، ۋاڭ جىن مەشقاۋۇلنى ئىزدىمەكچى بولسىڭىز، مانا مۇشۇ باقاۋۇل بېگىمدىن سوراڭ، بۇ بېگىم ھەممىنى بىلىدۇ.

شى جىن دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ سالام بېرىپ:

— چايغا كەلسىلە بېگىم، — دەپ چايغا تەكلىپ قىلدى.

بۇ ئادەممۇ شى جىنىنىڭ قەددى - قامەتلىك، ئەزىمەتلەرچە تەقى - تۇرقىغا قاراپ، دەرھال سالاملىشىپ كۆرۈشتى ۋە ئىككىسى بىر يەرگە كېلىپ ئولتۇرۇشتى.

— جانابلىرىنىڭ مۇبارەك نامىنى سوراشقا ئاجىزلىق قىلىۋاتىمەن بېگىم، — دېدى شى جىن.

— مەن باسقاق يامۇلىنىڭ باقاۋۇلى بولىمەن، — دېدى بۇ ئادەممۇ، — ئۆزۈم لۇ جەمەتىدىن، ئېتىم لۇ دا بولىدۇ. ئۆزلىرى قايسى جەمەتتىن بولىلاكىن؟

— پېقىر خۇاجۇ ئايمىقىنىڭ خۇايىن دېگەن ناھىيەسىدىن بولىمەن، ئۆزۈم شى جەمەتىدىن، ئېتىم شى جىن بولىدۇ. پېقىرنىڭ سەككىز لەك ئوردا ياساۋۇلىغا مەشقاۋۇل بولغان بىر ئۇستازىم بار ئىدى. ئۇ كىشىنىڭ ئۆزى ۋاڭ ئۇرۇقىدىن، ئېتى ۋاڭ جىن. بۇ يەردىكى باسقاق يامۇلىدا شۇ كىشى بارمىدۇ؟ — دەپ سورىدى شى جىن.

— ئاغا، ئۆزلىرى هېلىقى شىجىياسۇندىكى ئەجدىها يىگىت شى جىن غوجىزادەم بولۇپ قالمىسىلا يەنە؟ — دەپ سورىدى باقاۋۇل.

— خوش، پېقىر شۇ بولىمەن، — دېدى شى جىن تەزىم بىلەن.

— «ئاڭلىغان كۆرگەنگە يەتمەيدۇ، كۆرگەن ئاڭلىغاندىن ئەۋزەل» دەپتىكەن، سىلى دەۋاتقان ۋاڭ جىن مەشقاۋۇل هېلىقى كۇنچىقىش ئاستانىدە گاۋ ئەمىرنىڭ جېنىغا تەگكەن كىشى شۇ بولۇپ قالمىغاي يەنە؟ — دەپ سورىدى باقاۋۇل دەرھال ئېھتىرام بىلەن.

— نەق ئۆزى شۇ.

— مەنمۇ ئۇ كىشىنىڭ ئېتىنى ئاڭلىغانىدىم. ئۇ ئاغىمىز بۇ يەردە ئەمەس. ئاڭلىشىمچە، ئۇ كىشى هازىر يەنئەن دىيارىدىكى پېشقەدەم باسقاقبېگىمنىڭ قولىدا ئىشلىگۈدەك ئىمىش. بىزنىڭ بۇ ئايمىقىمىزنى كىچىك باسقاقبېگىم سورايدۇ. ئۇ كىشى بۇ

يەردە ئەمەس. ھە، شى جىن غوجىزادەم دېگەن سىلى ئىكەنلا ـ دە، ئۆزلىرىنىڭ خۇش مۇبارەك نامىشەرىپلىرىنى كۆپ ئاڭلىغانىدىم. قېنى، يۈرسىلە، كوچىغا چىقىپ ئانچە ـ مۇنچە مەي ـ شاراب ئىچىپ كېلەيلى.

لۇ دا باقاۋۇل شى جىننى چايخانىدىن كوچىغا باشلاپ ماڭدى ۋە كەينىگە قاراپ:

ـــ چاي پۇلى ماڭا تەن، ـــ دەپ قويدى چايچىغا ئەسكەرتىپ.

ـــ ھېچقىسى يوق باقاۋۇلبېگىم، كارى چاغلىق، كېيىنىۋەرسىلە، ـــ دېدى چايچى.

ئىككىيلەن قولتۇقلىشىپ چايخانىدىن چىقتى ۋە كوچا بويلاپ ئوتتۇز ـ قىرىق قەدەم ماڭغاندىن كېيىن كوچىدىكى بىر بوشلۇققا ئولىشۋالغان بىر توپ ئادەمنى كۆردى. شى جىن:

ـــ قاراپ باقايلى ئاغا، ـــ دېدى ـ دە، ئولىشۋالغان ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ قارىدى، قارىغۇدەك بولسا، توپنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا ئىچىگە ئون نەچچە مەلھەم دورا سېلىپ، ئۇستىدىن قەغەز بەلگىلەر قىستۇرۇپ قويۇلغان بىر تەخسىنى يەرگە يېيىۋېلىپ، قولىغا ئون نەچچە كالتەكنى تۇتۇپ تۇرغان بىر ئادەم تۇرۇپتۇ. بۇ ئەسلىدە ئەل ـ يۇرتنى ئارلاپ چامباشچىلىق قىلغاچ، مەلھەم دورا سېتىپ يۈرىدىغان بىر ئادەم ئىدى، شى جىن بىر كۆرۈپلا ئۇنى تونۇۋالدى، ئەسلىدە ئۇ شى جىننىڭ چامباشچىلىقىنى تۇنجى قېتىم ئۆگىتىپ قويغان ئۇستازى بولۇپ، خەقلەر ئۇنى يولۋاس سوقار لى جۇڭ دەپ ئاتىشاتتى.

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ئۇستازىم، بارمۇ سىلى، ـــ دەپ كۆرۈشتى كىشىلەر ئارىسىدا تۇرۇپ شى جىن.

ـــ سىزنى بۇ ياقلارغا قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى ئەزىز ئىنىم؟ ـــ دەپ سورىدى لى جۇڭ.

ـــ ھە، سىز شى جىن غوجىزادەمنىڭ ئۇستازى بولىدىكەنسىز ـ دە، سىزمۇ يۈرۈڭ، ئۇچىمىز بىللە بېرىپ ئاز ـ

تولا ئىچىشىپ كېلەيلى، ــ دېدى باقاۋۇل لۇ دا.

ــ توختاپ تۇرۇشسلا، پېقىر ئاۋۇال دورىلىرىنى سېتىپ بىرئاز پۇل قىلىۋالاي، ئاندىن بىللە بارايلى، ــ دېدى لى جۇڭ.

ــ نەۋاقتا ساقلاپ تۇرىمىز سىزنى؟ بارسىڭىز يۇرۇڭ، بىللە بارايلى، ــ دېدى لۇ دا.

ــ پېقىرنىڭ كۇنى مۇشۇنىڭغىلا قاراشلىق، بۇنىڭدىن ئايرىلسام جان باقمىقىم تەس. ئۆزلىرى بارغاچ تۇرسلا باقاۋۇل، پېقىر كەينىلىرىدىن يېتىپ بارىمەن، ئەزىز ئىنىم، سىزمۇ باقاۋۇل بېگىم بىلەن بىللە بېرىپ تۇرۇڭ، ــ دېدى لى جۇڭ شى جىنغا.

لۇ دا كايىپ ھېلىقى ئولىشىپ قاراپ تۇرغان ئادەملەرنى ئۇيان ـ بۇيان ئىتتىرىپ تىللاشقا باشلىدى:

ــ قۇيرۇقۇڭنى قىسىپ دەرھال بۇ يەردىن كېتىش، خۇمسىلار، كېتىشمىسەڭ ھېلى ئەدىپىڭنى بېرىمەن بىكار.

كىشىلەر ئۇنىڭ باقاۋۇل لۇ دا ئىكەنلىكىنى بىلىپ، گۇررىدە قېچىشتى. لۇ دانىڭ ئاچچىقى چۈس ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرگەن لى جۇڭمۇ ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ: «ياپىر، نېمىدېگەن سەپرا مىجەز ئادەم بۇ» دەپ ھېجىيىپلا قويدى ـ دە، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ۋە دورا خالتىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، نەيزە ـ كالتەكلىرىنى ئامانەت قويۇپ، ئۇلار بىلەن بىللە ماڭدى. ئۇچەيلەن بىرنەچچە دوقمۇشتىن ئۆتۈپ، كۆۋرۈك يېنىدىكى پەن جەمەت مەيخانىسى دېگەن ئاتاقلىق بىر مەيخانىنىڭ ئالدىغا كەلدى، مەيخانىنىڭ ئىشكى ئالدىغا چىقىرىپ قويۇلغان خادىغا ئېسىقلىق مەي تۇغى① لەپىلدەپ تۇراتتى. بۇ مەيخانا شۇنداق كىلىشكەن مەيخانا ئىدىكى، ئۇنى تەرىپلەپ مۇنداق بىر نەزم يېزىلغان:

مەي تۇغى مەيىن شامالدا يەلپۇنەر،
ئەل ئارا مەمۇرچىلىق دەۋران سۈرەر.

① مەي تۇغى ــ مەيخانىنىڭ بەلگە بايرىقى.

ئىچسە مەي باتۇردا جۇرئەت ئۇلغىيىپ،
كۆڭلى غەش زىبا ـ گۈزەل خەندان كۈلەر.
سەرۇى تال جىلۋىلەنسە تاڭ نۇرىدا،
كەچقۇرۇن تۇغ سايىسى گۈلگە چۈشەر.
يەتمىگەن ئارمانغا ھەربىر يىگىت،
كۆڭلىنى مەي ھەم ناۋادا خۇش ئېتەر.

ئۇچەيلەن پەن جەمەت مەيخانىسىنىڭ بالىخانىسىغا چىقىپ، چىرايلىق بىر ھۇجرىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى. لۇدا باقاۋۇل تۆرده، لى جۇڭ ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا، شى جىن بولسا تاپسا تەرەپتە ئولتۇردى. مەيپۇرۇش لۇ دا باقاۋۇلنى تونۇغانلىقى ئۈچۈن:

ـــ مەيدىن قانچىلىك كەلتۈرەي باقاۋۇل بېگىم؟ ـــ دەپ سورىدى قول باغلاپ تۇرۇپ.

ـــ ھازىرچە تۆت كاسا مەي كەلتۈر، ـــ دەپ بۇيرۇدى لۇ دا.

مەيپۇرۇش كۆك ـ گىزەك، مېۋە ـ چىۋە ۋە مەي ـ شارابلارنى تەييارلاپ قويۇپ يەنە سورىدى:

ـــ بېگىم، نېمە يېيىشىدىلىكىن؟

ـــ سوراپ نېمە قىلاتتىڭ؟ نېمەڭ بولسا شۇنى ئەكىلىۋەر، پۇلۇڭنى بىراقلا ئالىسەن، ئەجەبمۇ كوتۇلداپ كەتتىغۇ بۇ بىرنېمە؟ ـــ دېدى لۇ دا.

مەيپۇرۇش پەسكە چۈشۈپ كېتىپ، بىردەمدىلا ئىسىتقان مەي ئاچىقتى، ئارقىدىن گۆش ـ تائاملارنىمۇ كەلتۈرۈپ، شىرەنىڭ ئۈستىنى تولدۇرۇۋەتتى. ئۇچەيلەن ئولتۇرۇپ بىرنەچچە قەدەھتىن ئىچىشكەچ، ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ۋە چامباشچىلىق ماھارەتلىرى ئۈستىدە تازا قىزىق سۆزلىشىۋاتقان بىر پەيتتە، ئارتىتام ھۇجرىدىن بىرسىنىڭ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىغان ئۈنى ئاڭلاندى. لۇ دانىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپ تەخسە ـ پەخسە، قەدەھ ـ پەدەھلەرنى پەگاغا ئاتتى. مەيپۇرۇش ئاڭلاپ پايپاسلاپ چىقىپ قارىسا، باقاۋۇل تازا ئاچچىقى بىلەن ھومىيىپ

تۆرۈپتۇ.

— ئۆزلىرىگە نېمە كېرەككىن بېگىم، بۇيرۇغانلىرىنى دەرھال بەجا كەلتۈرەي، — دېدى قول قوۋۇشتۇرۇپ مەيپۇرۇش.

— مەن بىرنەرسە كېرەك دەۋاتقىنىم يوق ! مېنىڭ كىم ئىكەنلىكىمنى بىلىسەن، يېنىمىزدىكى ئۆيدە خىتىلدىتىپ يىغلىتىۋاتقىنىڭ كىم ئۇ، بىزنى ئارامخۇدا ئولتۇرغىلى قويماي، نېمىدەپ يىغلىتىۋاتىسەن ئۇلارنى؟ پۇلۇڭنى بەرمەي قويغان يېرىم بارمۇ يا؟ دېدى لۇدا قاينىاپ.

— كايىمسىلا بېگىم، خەقنى يىغلىتىپ، بېگىمنىڭ ئولتۇرۇشىغا مالالىق كەلتۈرۈش پېقىرنىڭ هەددى ئەمەس. بۇ يەردىكى مەيخانىلاردا غەزەلچىلىك بىلەن جان باقىدىغان بىر بوۋاي بىلەن ئۇنىڭ بىر قىزى بار، شۇلار يىغلاۋاتىدۇ. ئۇلار بەگلىرىمنىڭ بۇ يەردە مەي ـ شاراب ئىچىپ، ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىپ ئولتۇرغانلىقىنى بىلمەي، ئۆز دەردىگە يىغلاۋاتقىنى بېگىم، — دېدى مەيپۇرۇش.

— قىزىق گەپ ـ هە؟ ئۇلارنى بۇ يەرگە چاقىر، — دېدى باقاۋۇل.

مەيپۇرۇش چاقىرغىلى چىقىپ كەتتى، بىرئازدىن كېيىنلا ئىككىيلەن كىردى: ئالدىنقىسى ئون سەككىز ـ ئون توققۇز ياشلارغا كىرىپ قالغان بىر چوكان، ئارقىدىكىسى بولسا ئەللىك ـ ئاتمىش ياشلارغا كىرگەن بىر بوۋاي ئىدى. ئۇلار قوللىرىدا چىكىلداقلىرىنى كۆتۈرگىنىچە لۇ دانىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇ چوكان بەكمۇ ساھىبجامال دېگۈدەك بولمىسىمۇ، لېكىن شۇنداق مېھرى ئىسسىق بىر چوكان ئىدىكى:

قاشتېشى جىغا قىسىلغان چاچلىرى قۇندۇز كەبى،
ئەۋرىشىم بويىدا دۇردۇن قىپقىزىل بەل كۆڭلىكى.
بەدىنى سۈتتىن سۈزۈك، كۆڭلەك كىيىپتۇ داكىدا،
سۇس سېرىق پايپاق بىلەن ياي كېپىش بار پۇتىدا.

تۇرۇلۇپتۇ قاپقارا قىيغان قەلەمدەك قاشلىرى،
ئۇنچە ـ مەرۋايىتقا ئوخشاش تۆكۈلەر كۆز ياشلىرى.
خۇش پۇراق ئەت ـ يانى توزغان، يۇزى سولغۇن زەپىران،
يا كېسەل دەستىدە ژەيران، يا ئەلەم كۆپ قىينىغان.

چوكان كۆزىدىكى ياش تامچىلىرىنى سۈرتۈپ، لۇ داغا ئۇچ قېتىم ئېگىلىپ تەزىم قىلدى، بوۋايمۇ كېلىپ كۆرۈشتى.
ـــ قەيەردىن كېلىشتىڭ؟ نېمىشقا يىغا ـ زار قىلىشىسەن؟ ـــ دەپ سورىدى لۇ دا ئۇلاردىن.
ـــ ئۆزلىرى بىلمەيدىغان چېغى بېگىم، رۇخسەت قىلسىلا، كەمىنە قۇللىرى ئەرزىمىنى بايان ئەيلىسەم، مېنىڭ تېگىم كۇنچىقىش ئاستانىدىن. جەددى ـ جەمەتلىرىمنى پاناھ تارتىپ، ئاتا ـ ئانام بىلەن بۇ ژېيجۇ ئايىمقىغا كەلگەنىدىم، بىز كەلسەك، جەمەتلىرىمىز تۆۋەن ئاستانىگە كۆچۈپ كېتىپتۇ. ئانام بىچارە سارايدا ئاغرىپ يېتىپ قېلىپ قازا تاپتى. شۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ بالا ئىككىمىز مۇشۇ يەردە سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ تۇرۇپ قالدۇق. بۇ يەردە بىر باي بار ئىكەن، ئۇنى خەقلەر غەرب غوجىسى جېن بېگىم دەيدىكەن، ئۇ كىشى مېنى كۆرۈپ قېلىپ، زورلۇق بىلەن ئۆزىگە كىچىك خوتۇنلۇققا ئالماق بولۇپ، ئۇست ـ ئۇستىگە ئەلچى قويۇپ تۇرۇۋالدى. كىم بىلسۇن، بەرمىگەن پۇلغا مېنىڭ نامىمدا ئۇچ مىڭ تىزىق يارماق تاپشۇرۇۋالدىم دېگەن بىر قۇرۇق تىلخەت يېزىپ، مېنى ئۆز ئەمرىگە ئېلىۋالدى. ئۇنىڭ چوڭ خوتۇنى چايانەك بىرنېمىكەن، ئۇچ ئاي ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا مېنى پاتقۇزماي ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھېلىقى گۆرۇ ھېسابىدىكى ئۇچ مىڭ تىزىق يارماقنى تۆلەپ بولمىغۇچە بۇلارنى ماڭغۇزمايسەن دەپ، سارايۇەنگە جېكىلەپ قويۇپتۇ. ئاتام بولسا قورقۇنچاق ئادەم بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ بىلەن تاقارىشىپ تۇرۇشتىن قورقتى، چۈنكى باي دېگەننىڭ پۇلىمۇ بولىدىكەن، يۇزىمۇ بولىدىكەن، ئۇنىڭدىن بىر يارماقمۇ

ئالماي تۇرۇپ نەدىكى پۇلنى تۆلەرمىز دېدۇق. شۇنىڭ بىلەن ئىلاجنىڭ يوقىدىن، ئاتام كىچىكمىدە ئۆگىتىپ قويغان بەزى ناخشىلارنى مەيخانىلاردا ئېيتىپ يۈرۈپ، غەزەلچىلىك بىلەن جان بېقىۋاتىمىز. ھەر كۈنى تاپقان ـ تەرگىنىمىزنىڭ كۆپ قىسمى ئەنە شۇ قەرزگە كېتىدۇ، قالغىنىنى ئىككىمىز خىراجەت قىلىمىز، ئىككى ـ ئۈچ كۈن بولدى، ئىچكۈلۈك قىلىدىغانلارمۇ ئازىيىپ قالدى، تاپاۋەت يوق، ناۋادا پۇلنىڭ سۈرۈكى ئۆتۈپ كېتىپ، پۇل دەپ كېلىپ قالسا، ئىزا ـ ئاھانەتكە قالىدىغان بولدۇق دەپ، ئاتا ـ بالا ئىككىمىز ئاھ ئۇرۇپ، دەرد ـ ئەھۋالىمىزنى كىمگە دەپ، كىمگە ئېيتىشىمىزنى بىلەلمەي، يىغا ـ زار قىلىپ ئولتۇرۇپتۇق. ئۇقۇشمىغانلىقىمىزدىن بېگىملەرنىڭ ئولتۇرۇشىغا دەخلى يەتكۈزۈپ قويۇپتۇق، رەھىم ـ شەپقەت قىلىپ گۇناھىمىزدىن ئۆتسىلە بېگىم، ـــ دەپ ئەرز ـ ھال ئوقۇدى چوكان.

ـــ قايسى ئۇرۇقتىن بولسەن؟ چۈشكەن ساريىيىڭ نەدە؟ ھېلىقى غەرب غوجىسى دېگەن ئادەم نەدە ئولتۇرىدۇ؟ ـــ دەپ سوردى لۇ دا باقاۋۇل بوۋايدىن.

ـــ پېقىر بولسام جىن ئۇرۇقىدىن، ئوتتۇرانچى ئوغۇل بولىمەن، قىزىمنى جىن سۈيلىيەن دەپمۇ قويىمىز؛ غەرب غوجىسى دېگىنىمىز جۇاڭيۈەن كۆۋرۈكىنىڭ بېقىنىدا گۆش ساتىدىغان جېن قاسساپ دېگەن كىشىنىڭ ئۆزى شۇ. غەرب غوجىسى دېگەن ئۇنىڭ لەقىمى ئىكەن. بىز ئاتا ـ بالا ئىككىمىز ئۇدۇلدىكى كۈنچىقىش دەرۋازىسىنىڭ يېنىدىكى لۇ جەمەت ساريىيىدا يېتىپ ـ قوپۇۋاتىمىز، ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ تۈفى ! قايسى جېن بېگىم ئىكىن دەپتىمەن ! ھېلىقى چوشقا گۆشى ساتىدىغان جېن قاسساپ ئىكەنغۇ. بۇ ئىپلاس مۇتتەھەم كىچىك باسقاقبېگىمنىڭ دۆلىتىدە قاسساپلىق دۈكىنىنى ئاچاتتى، قاراڭلار بۇنىڭغا، خەقنى شۇنداقمۇ بوزەك ئەتكەن بارمۇ ! ـــ دېدى لۇ دا ۋە كەينىدىكى لى جۇڭ بىلەن شى

جىنغا قاراپ:

ـــ ئىككىڭلار بۇ يەردە ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن بېرىپ بۇ ئەبلەخنى جايلىۋېتىپ كېلەي، ـــ دېدى.

ـــ ئاچچىقلىرىدىن يانسىلا، ئاغا، ئەتە بىرنەرسە دېيىشەيلى! ـــ دەپ ئىككىسى كۆپ ھاي بېرىپ، ئاران تەسلىكتە توسۇۋالدى.

ـــ بېرى كەل، بوۋاي، ـــ دەپ چاقىردى بوۋاينى يەنە لۇ دا، ـــ مەن ساڭا بىرئاز يول خىراجىتى بېرەي، ئەتىلا كۈنچىقىش ئاستانىگە كېتىۋالساڭلار قانداق؟

ـــ ئەگەر يۇرتىمىزغا كېتىۋالالساق، ئۆزلىرىنى ئۆز ئاتا ـ ئانىمىزدىنمۇ ئارتۇق كۆرەتتۇق، بىراق سارايۇەن قويۇپ بېرەرمۇ؟ جېن بېگىم ئۇنىڭغا پۇلنى تۆلىتىۋېلىشنى تاپىلىغانىكەن، ـــ دەپ ئەرز ـ ھالىنى ئېيتتى بوۋاي بىلەن قىز.

ـــ بۇنىڭ كارى چاغلىق، قالغان ئىشنى ئۆزۈمگە قويۇپ بېرىش، ـــ دېدى باقاۋۇل ۋە يېنىدىن بەش سەرچە كۈمۈش پۇلنى ئېلىپ شىرەگە قويدى، ئاندىن شى جىنغا قاراپ، ـــ مەن بۇگۈن ئازراقلا پۇل سېلىپ چىقىپتىمەن. پۇلىڭىز بولسا بىرئاز بېرىپ تۇرسىڭىز، ئەتىلا ئۆتىنىسىنى ياندۇراي، ـــ دېدى.

ـــ قانچىلىك بىرنەرسە ئىدى قايتۇرغۇدەك، ـــ دېدى شى جىن ۋە بوغجۇمىسىدىن ئون سەرلىك كۈمۈش پۇلنى ئېلىپ شىرەنىڭ ئۈستىگە قويدى. لۇدا ئەمدى لى جۇڭغا قاراپ:

ـــ سىزمۇ بىرئاز بېرىپ تۇرۇڭ، ـــ دېدى.

لى جۇڭ يېنىنى ئاختۇرۇپ ئىككى سەرچە كۈمۈش پۇل چىقاردى. باقاۋۇل بۇنى ئاز كۆرگەندەك قىلىپ:

ـــ تازا پىخسىق ئوخشىمامسىز، ـــ دەپ قويدى.

لۇدا ئون بەش سەر كۈمۈش پۇلنى ئېلىپ، جىن بوۋايغا بەردى ۋە:

ـــ بۇنى ئىككىڭ خىراجەت قىلىش، يۇڭ ـ تاقلىرىڭنى تېڭىپ تەييار بولۇپ تۇرۇش، ئەتە ئەتىگەندە بېرىپ سەنلەرنى

ئۆزۈم يولغا سېلىپ قويىمەن، سارايۇەننىڭ توسقىنىنى شۇ چاغدا كۆرەي قېنى، ـــ دەپ جېكىلىدى.

جىن بوۋاي بىلەن قىزى يۈزمىڭ رەھمەتلەر ئېيتىپ تەزىم بىلەن چىقىپ كەتتى.

لۇ دا ھېلىقى ئىككى سەر كۈموش پۇلنى لى جۇڭغا تاشلاپ بەردى. ئۇچەيلەن يەنە ئىككى كاسا مەي ئىچكەندىن كېيىن بالىخانىدىن پەسكە چۈشۈپ:

ـــ مەيپۇرۇش، پۇلۇڭنى ئەتىلا بېرىۋېتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ كېتىۋەرسىلە باقاۋۇل بېگىم، پۇلنىڭ كارى چاغلىق، پات ـ پات كېلىپ تۇرسىلا، نېسى قالسا ھېچ گەپ يوق، ـــ دېدى دەرھال مەيپۇرۇش.

ئۇچەيلەن مەيخانىدىن چىقىپ، رەستىدە خەيرلەشتى، شى جىن بىلەن لى جۇڭ ئۆز چۈشكۈنلىرىگە قايتىشتى. باقاۋۇل بولسا باسقاق يامۇلىنىڭ ئالدىدىكى چۈشكۈنگە قايتىپ، ياتاقتا كىردى ـ دە، كەچكى تامقىنىمۇ يېمەستىن، خاپىلىق بىلەن يېتىپ قالدى. ئۆي ئىگىسى ئۇنىڭدىن گەپ سوراشقىمۇ پېتىنالمىدى.

ئەمدى جىن بوۋايغا كەلسەك، جىن بوۋاي بايىقى ئون بەش سەر كۈموش پۇلنى ئالغاندىن كېيىن سارايغا قايتىپ كېلىپ، قىزىنى ئورۇنلاشتۇردى. ئاندىن شەھەرنىڭ سىرتىدىكى يىراق بىر جايغا بېرىپ بىر ھارۋىنى سۆزلىشىپ قويدى، قايتىپ كېلىپ يۈك ـ تاقلىرىنى تېڭىشتۇردى ۋە سارايۇەن بىلەن ياتاق ھەم تاماق پۇللىرىنى ھېسابلىشىپ، تاڭ ئاتار ۋاقىتنى كۈتۈپ ئولتۇردى. بۇ كېچە تىنچ ـ ئامان ئۆتتى. تاڭ ئېتىشىغا ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن ئورنىدىن تۇرۇپ تاماق ـ پامىقىنى يەپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ تەخلىنىپ تۇردى. تاڭ سەل يورۇغاندىن كېيىن باقاۋۇل تاشقىرىدىن گۇس ـ گۇس دەسسەپ سارايغا كىرىپ كەلدى ۋە:

ـــ ھەي سارايۇەن، جىن بوۋاينىڭ ھۇجرىسى قايسى؟ ـــ دەپ

سوربدی ئۇ.

— جىن ئاتا، سىزنى باقاۋۇل بېگىم ئىزدەپ كەپتۇ، — دەپ قىچقاردى سارايۇەن بالا.

— قېنى ئىچكىرىگە ئىلتىپات قىلسىلا، بېگىم، — دەپ ھۇجرىغا تەكلىپ قىلدى جىن بوۋاي ئىشىكنى ئېچىپ.

— ئىلتىپاتىڭنى قوي، تېخىچە ماڭماي ئولتۇرامسەن؟ — دېدى لۇ دا.

بوۋاي قىزىنى باشلاپ، ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ، باقاۋۇلغا رەھمىتىنى ئېيتىپ بولۇپ، ئىشىكتىن چىقاي دەپ تۇرۇشىغا، سارايۇەن بالا توسۇۋېلىپ:

— نەگە بارىسىز، ئاتا، — دېدى.

— ساراي ھەقىقىڭ قېلىپ قالدىمۇ يا؟ — دەپ سوربدى بۇنىڭدىن لۇدا دەرھال.

— ساراي ھەققىنى ئاخشاملا ھېسابلىشىپ بولغان تەخسىر. ئەمما، بۇ كىشىنىڭ گەدىنىدە جېن بېگىمنىڭ گۆرۈتەن پۇلى قېلىپ قالغانكەن، شۇ پۇلنى تۇتۇپ قېلىشنى بىزگە تاپشۇرۇپ قويغانىدى ! — دېدى سارايۇەن بالا جاۋابەن.

— جېن قاسساپنىڭ پۇلىغا ئۆزۈم جاۋاب قىلىمەن. سەن بۇ بوۋاينى قويۇۋەت. يۇرتىغا كېتىۋالسۇن، — دېدى باقاۋۇل.

سارايۇەن بالا نەدىكىنى ئۇنىسۇن، لۇ دانىڭ شۇنداق ئوغىسى قاينىدىكى، شاپىلاق بىلەن ئۇنى بىرنى سېلىۋىدى، سارايۇەن بالىنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىدىن ئوقتەك قان كەتتى؛ ئارقىدىن يەنە بىر مۇشت سېلىۋىدى، ئۇتتۇر چىشلىرى تۆكۈلۈپ چۈشتى. سارايۇەن بالا ئورنىدىن ئۆمىلەپ قوپۇپ، سارايىنىڭ ئېچكىرىسىگە قاراپ قاچتى. سارايۇەن ئۆزى چىقىپ توسۇشقا پېتىنالمىدى. بوۋاي بىلەن قىزى سارايدىن چىقتى ـ دە، تۇنۇگۈن سۆزلىشىپ قويغان ھارۋىنى ئىزدەپ، شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتتى.

ئەمدى لۇ داغا كەلسەك، ئۇ سارايۇەن بالا ھېلىقىلارنىڭ كەينىدىن بېرىپ توسۇۋالمىسۇن دەپ، نەدىندۇر بىر ئورۇندۇقنى

تېپىپ، سارايدا ئىككى سائەتچە توسۇپ ئولتۇردى. بوۋاينىڭ خېلى ئۆزاپ كەتكەنلىكىنى پەملىگەندىن كېيىن ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، توپتوغرا جۇاڭيۈەن كۆۋرۈكى تەرەپكە ماڭدى.

ئەمدى گەپنى جېن قاساپتىن ئىشتەيلى. جېن قاساپ بىردىن چاچەپ قويۇلغان قوش بۆلمىلىك بىر گۆش دۇكىنى ئاچاتتى، كانارىدا تۆت ـ بەش يارتا چوشقا گۆشى ئېسىقلىق تۇراتتى. جېن قاساپ ئۆزى ئون نەچچە پوكانچىنىڭ ئۈستىدىن قاراپ، پوكەينىڭ ئىچىدىكى ئورۇندا ئولتۇراتتى. لۇدا ئىشكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ جېن قاساپ! ـــ دەپ چاقىردى.

جېن قاساپ شۇنداق بىر قاراپ، ئىشكىنىڭ ئالدىدىكى لۇدا باقاۋۇلنى تونۇپ، ئالمان ـ تالمان پوكەيدىن چىقىپ:

ـــ كايىمىغايلا باقاۋۇل بېگىم، ـــ دەپ خوش ـ خوش قىلىپ كەتتى ۋە قولدىشىغا ئورۇندۇق ئەكەلدۈرۈپ، ـــ ئىلتىپات قىلسىلا باقاۋۇل، ـــ دەپ لۇدانى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

لۇدا ئولتۇرۇپ ئېيتتىكى:

ـــ باسقاقبېگىمنىڭ ئەمرىگە بىنائەن، ئون جىڭ قارا گۆشنى قېيما قىلىپ توغرايسەن، بىر تالمۇ ماي ئارىلىشىپ قالمىسۇن.

ـــ خوپ، ئوبدان يېرىدىن تالىلاپ، غاچ ـ غۇچ ئون جىڭ قېيما تەييارلاڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇدى جېن قاساپ پوكانچىلارغا.

ـــ بۇ مەينەتلەرگە تۇتقۇزما، ئۆز قولۇڭ بىلەن توغراپ بەر، ـــ دېدى باقاۋۇل.

ـــ ئېيتقانلىرى بولسۇن. كەمىنىلىرى ئۆز قولۇم بىلەن توغراپ بېرەي، ـــ دېدى جېن قاساپ ۋە چاچەپنىڭ قېشىغا بېرىپ ئون جىڭ گۆشنى تارتىپ، تازا ئۇششاقلاپ توغرىدى. دەل شۇ پەيتتە، ھېلىقى سارايۇەن بالا بېشىنى ياغلىقى بىلەن تاڭغان پېتى جىن بوۋاينىڭ ۋەقەسىنى مەلۇم قىلىش ئۈچۈن جېن قاساپنى ئىزدەپ كەلگەندى، بىراق چاچەپنىڭ يېنىدىكى ئىشكىنىڭ قېشىدا ئولتۇرغان لۇدا باقاۋۇلنى كۆرۈپ قېلىپ،

يېقىن كېلەلمەي، لەمپىنىڭ ئاستىدا يىراقتىن قاراپ تۇردى. جېن قاسساپ گۆشنى ئالاھازەل يېرىم ئاش پىشمىغىچە توغراپ، قېيمىنى سۇ لەيلىسىنىڭ يوپۇرمىقىغا ئورىغاندىن كېيىن دېدى:

ــ مەن ئۆزۈم ئەۋەتىپ بېرەي باقاۋۇل.

ــ ئەۋەتىپ بېرەي؟ ئالدىرىما ! يەنە ئون جىڭ توغرا، بۇنىڭ ھەممىسى غىچلا ياغ بولسۇن، بىر تالمۇ قارا گۆش ئارىلىشىپ قالمىسۇن، بۇنىمۇ قېيما قىلىپ توغرايسەن، ــ دېدى لۇدا.

ــ ھېلىلا قارا يېرىدىن بولسۇن، دېۋىدىلە، يامۇلدىكىلەر ئۇنىڭدا چۆچۈرە ئەتمەكچى بولسا كېرەك، سېمىز يېرىدىن توغرالغان قېيمىنى نېمىگە ئىشلىتەر؟ ــ دېدى جېن قاسساپ.

ــ باسقاقبېگىمنىڭ بۇيرۇقى، ماڭا شۇنداق تاپشۇرغان. ئۇ كىشىدىن سوراپ يۇرۇش كىمنىڭ ھەددى؟ ــ دېدى لۇدا چەكچىيىپ.

ــ خوپ، تەخسىر، قاندىقى يارىسا، شۇنداقنىنى توغراپ بېرەي، ــ دەپ يەنە ئون جىڭ ياغنى تاللىدى جېن قاسساپ ۋە ئۇنىمۇ تازا ئۇششاقلاپ توغراپ يوپۇرماققا ئورىدى. ئۇ ئەتىگەندىن چۈشكىچە ئەنە شۇنداق كاشىلىغا قالدى، چۈشلۈك تاماق ۋاقتىمۇ ئۆتۈپ كەتتى. ھېلىقى سارايۇەن بالىغۇ يېقىن كېلەلمىدى، ھەتتا خېرىدارلارمۇ يېقىن كېلەلمىدى.

ــ باقاۋۇل بېگىم، مەن بىر ئادەم تەيىنلەي، بۇ گۆشنى يامۇلغا ئاپىرىشىپ بەرسۇن، ــ دېدى جېن قاسساپ.

ــ ياق يەنە ئون جىڭ كىمىرچەك كېرەك، ئۇنىمۇ ئاشۇنداق ئۇششاقلاپ قېيما قىل، ئىچىگە بىر تالمۇ گۆش ئارىلىشىپ قالمىسۇن، ــ دېدى لۇ دا.

ــ بۇئادەم ئەخمەق قىلغانلىق ئەمەسمۇ ! ــ دېدى جېن قاسساپ ئاچچىق ھىجىيىپ.

لۇدا بۇ گەپنى ئاڭلاپ سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە جېن قاسساپقا قاتتىق بىر چەكچىيىپ:

ــ ھە ... سېنى راستلا ئويناتماقچىمەن، قانداق ــ دېدى ــ دە،

هېلىقى ئىككى ئورام قىيمىنى قولىغا ئېلىپ، جېن قاسساپنىڭ يۇزىگە ئاتتى، قىيمىلار خۇددى ئاسماندىن گۆش ياغقاندەك يەرگە چۈشۈپ جاھاننى بىر ئالدى. جېن قاسساپنىڭ شۇنداق ئاچچىقى كەلدىكى، خۇددى بىر پارچە ئوت تاپىنىدىن كىرىپ، مېڭىسىدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندەك بولۇپ، سەپرايى ئون گەز ئۆرلەپ، ئۆزىنى تۇتالمايى قالدى، چاچەپتىن قولىغا ئۇچلۇق بىر پوكانچى پىچىقىنى ئالدى ـ دە، سەكرەپ مەيدانغا چۈشتى. لۇ دامۇ ئاللىقاچان كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چىقىپ رۇسلىنىپ تۇراتتى. قولۇم ـ قوشنىلارمۇ، هېلىقى ئون نەچچە پوكانچىمۇ بۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ توسۇشقا پېتىنالمىدى، ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئادەملەرمۇ جايىدا تۇرۇپلا قالدى. سارايۇەن بالىمۇ ھاڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى.

جېن قاسساپ ئوڭ قولىدا پىچاقنى تۇتۇپ، سول قولى بىلەن لۇداغا ئېسىلىشقا تەمشىلىۋىدى، لۇدا كاپ قىلىپ ئۇنىڭ سول قولىدىن ئالدى ـ دە، تارتىپ كېلىپ دوۋسۇنىغا بىرنى تەپتى، جېن قاسساپ گۈپ قىلىپ كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا يىقىلىپ چۈشتى. لۇدا يەنە بىر قەدەم شىپقاپ كېلىپ، ئۇنىڭ كۆكرىكىگە دەسسىدى ۋە بازغاندەك يوغان مۇشتۇمىنى تەڭلەپ تۇرۇپ:

ـــ بىلىپ قويكى، مەن بۇرۇن پېشقەدەم باسقاقبېگىمنىڭ قولىدا ئىشلىگەن ۋە كۈنپېتىشتىكى بەش يۈرتنىڭ چارلىغۇچىسى بولغان، غەرب غوجىسى دېسە مېنى دېسە بولىدۇ. سەن بولساڭ بىر پوكانچى، ئىت مەسەل بىرنېمىسەن، ئۆزۈڭنى تېخى غەرب غوجىسى چاغلاپ يۈرەمسىنا ! جىن سۈيلىيەنىنى نېمىدەپ بوزەك قىلدىڭ؟ ـــ دېدى ـ دە، قاڭشىرىغا كەلتۇرۇپ بىرنى سالدى، قاسساپنىڭ بۇرنى ـ مۇرنى ماكچىيىپ، ئاغزىدىن ماغزاپ، كۆزلىرىدىن ياش، بۇرنىدىن ماڭقا ـ قان ئوقچۇپ چىقىپ، خۇددى ئاچچىقسۇچىنىڭ دۇكىنىدىن پۇرقۇپ چىققان ئاچچىق ـ چۈچۈك، قېرىق ـ قاڭسىق بىرنېمىلەر ئۇنىڭ دىمىقىنى ئېچىشتۇرۇۋاتقاندەك بولدى. كۈچى يەتمىگەن جېن

قاسساپ قولىدىكى پىچىقىنى بىر چەتكە تاشلىغان ھالدا داردىيىپ يېتىپ: «خەپ !» دەپ ۋارقىرىۋەتتى.

ـــ ھۇ ئاناڭنى ... ساڭا نېمە قويۇپتۇ گەپ ياندۇرۇشنى، ـــ دەپ تىللىدى لۇدا ۋە ئۇنىڭ كۆزىگە يەنە بىر مۇشت سالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ قاپىقى يېرىلىپ، كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ، خۇددى گەزمالچىنىڭ دۇكىنىدىكى ئاق، قىزىل، سېرىق، يېشىل شايى ـ شەلپەردەك پارقىراپ، ئالىپاساق بولۇپ كەتتى. يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا قاراپ تۇرغان كىشىلەر باقاۋۇلدىن قورقۇپ، سۇلھى ـ سالا قىلىشقىمۇ پېتىنالمىدى. جېن قاسساپ تەڭ كېلەلمەي، ئاخىر يېلىنىشقا باشلىدى. لۇدا ۋارقىراپ:

ـــ كۆتۈر قاسقىنىڭنى ! ھۇ، جۆندەك. ئەگەر مەن بىلەن ئاخىرغىچە ئېلىشالمغان بولساڭ، ئاندىن سېنى كەچۈرگەن بولاتتىم. مۇشۇ ھالىڭ بىلەن كەچۈرۈم سورىساڭ، ھەرگىز كەچۈرمەيمەن، ـــ دەپ ئۇنىڭ چېكىسىگە يەنە بىر مۇشت سالدى. بۇ چاغدا خۇددى نەزىر ـ چىراغ، دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزۈلگەن پۇتۇن بىر سورۇننى ئەھياغا كەلتۈرگەن چالغۇ ئەسۋابلىرىنىڭ جاراڭ ـ جۇرۇڭ، چىكاڭ ـ چۈكۈڭ، زىل ـ بوم ئاۋازلىرىدەك، جېن قاسساپنىڭ باش ـ كاللىسى ۋېڭىلداپ ـ زېڭىلداپ كەتتى. لۇ دا باقاۋۇل شۇنداق قارىسا، جېن قاسساپ دېمى كېسىلىپ، قىمىرلىيالماي يەردە سوزۇلۇپ يېتىپتۇ. باقاۋۇل سىنىماقلىققا «ئۆلۈكۈڭنى ساتىدىغان بولساڭ، يەنە سالىمەن» دەپ ئۇنىڭغا قارىۋىدى، ئۇنىڭ رەڭگى تاتىرىپ، بارا ـ بارا ئۆچۈپ كېتىۋاتاتتى. لۇدا «ئەسلىدە مەن بۇ ئوغرىنى ئۆلمەيدىغان يېرىگە سېلىپ تازا بىر ئەدىپىنى بېرەي دەپتىمەن، نەدىن بىلەي، ئۇچ مۇشتقا پايلىماي جېنى چىقىپ كېتىپتۇ، ئەمدى سوراقىقا تارتىلىپ، قاماقتا چۈشىدىغان بولدۇم، ماڭا ئاش ـ تاماق ئاپىرىپ بېرىدىغان كىشىمۇ يوق، ئۇنىڭدىن كۆرە بۇ يەردىن تېزرەك كەتكىنىم تۈزۈك» دەپ ئويلىدى ـ دە، كەتمەك بولدى ۋە ئارقىغا

ئۆرۈلۈپ جېن قاسساپقا قول شىلتىپ:

ــ سەن ئۆلۈكۈڭنى ساتماقچى. خەپ، سەن بىلەن ئالدىرىماي سۆزلىشۈالىمەن، ــ دەپ تىللىغىنىچە، گۈس ـ گۈس دەسسەپ كېتىپ قالدى. ئەھلىمەھەللىلىكلەر ۋە جېن قاسساپنىڭ دۈكىنىدىكى پوكانچىلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنى توسۇۋېلىشقا پېتىنالمىدى. لۇدا باقاۋۇل ئۆز چۈشكۈنىگە قايتىپ بېرىپ، كىيىم ـ كېچەك، خەج ـ خىراجەت، كۈموش پۇل ۋە ئېرىغ مالىرىنى ئالدىراپ ـ تېنەپ يىغىشتۇرۇپ، قاتتىق ـ قۇرۇق لاقا ـ لۇقىلىرىنى تاشلاپ، ئۆزىنىڭ بويى بىلەن تەڭ كېلىدىغان بىر كالتەكنى ئېلىپ، تۆۋەن دەرۋازىدىن چىقتى ـ دە، غىپلا قىلىپ تىكىۋەتتى.

ئەمدى گەپنى جېن قاسساپنىڭ ئۆيىدىكىلەردىن ئىشىتەيلى. جېن قاسساپنىڭ ئۆيىدىكىلىرى ئۇنى قوتقۇزۇپ قېلىش ئۈچۈن خېلى ئامال قىلىپ كۆردى، جېن قاسساپ ئاخىر بولالماي جان ئۈزدى. ئۇنىڭ بالىچاقىلىرى ۋە قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرى ئايماق يامۇلىغا بېرىپ ئەرز قىلىشتى، دېۋاندا ئولتۇرغان ئايماق ئامبىلى ئەرزنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئوقۇپ كۆرگەندىن كېيىن «لۇدا بولسا باسقاق يامۇلىنىڭ باقاۋۇلى، شۇڭا بۇ قاتىلنى يۇقىرىدىن بىسوراق تۇتۇپ يۇرمەي» دەپ، دەرھال تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ ئۇدۇل باسقاق يامۇلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ چۈشتى، قوۋۇقچى چېرىك ئىچكىرىگە كىرىپ مەلۇم قىلدى، باسقاقبەگ ئۆچۈر تاپقاندىن كېيىن ئامبالنى دېۋانغا چاقىرتتى، ئىككىسى سالاملىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن باسقاقبەگ سورىدى:

ــ ھە، نېمە گەپ؟

ئايماق ئامبىلى مەلۇم قىلىپ ئېيتتىكى:

ــ ھەزرەتلىرىگە مەلۇم بولغايكى، يامۇللىرىدىكى لۇ دا باقاۋۇل شەھەر ئىچىدىكى ھېلىقى جېن قاسساپنى بىكاردىن ـ بىكارغا مۈشتلاپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ. ھەزرەتلىرىگە مەلۇم قىلماي تۇرۇپ، بۇ قاتىلنى ئۆز ئالدىمغا تۇتۇشقا ئاجىز

كەلگەنلىكىمدىن، ئالدىلىرىغا ئىجازەت سوراپ كەلدىم.

باسقاقبەگ بۇ گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە ئىچىدە: «لۇدا مەجەزىنىڭ چۈسلۇقىنى دېمىگەندە، خېلى ماھارىتى بار بىرنەرسە ئىدى، ئەمدى ئۇ قاتىللىق قىلىپ قويۇپتۇ، بۇنى قانداقمۇ قانىتىم ئاستىغا ئالاي؟ بۇ ئىشنى بۇ ئادەمنىڭ ئۆزىلا سوراپ بىر تەرەپ قىلغىنى ياخشى» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئايماق ئامبىلىغا جاۋابەن دېدى:

ـــ لۇدا ئەسلىدە ئاتامنىڭ باسقاق يامۇلىدا ئىشلەيدىغان سىپاھىبەگ ئىدى، بۇ يەردە ماڭا قارىشىدىغان ئادەم بولمىغانلىقتىن، ئۇنى ئالدۇرۇپ كېلىپ باقاۋۇل قىلىپ قويغانىدىم، ئەمدى ئۇ بىر ئادەمنىڭ بېشىغا چىقىپ، گۇناھكار ـــ قاتىل بوپتۇ. ئۇنى ئۆزىڭىز تۇتقۇنغا ئېلىپ، قانۇن بويىچە سوراققا تارتىۋېرىڭ، ئەگەر ئىقرار قىلدۇرۇپ، گۇناھىنى بېكىتسىڭىز، ئالدى بىلەن ئاتامنى ۋاقىپلاندۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن جازاغا ھۆكۈم قىلغايسىز. بولمىسا، كېيىنلىكتە ئاتامنىڭ چېگرادىكى ئىشلىرىغا بۇ ئادەم كېرەك بولۇپ قېلىپ، ئۇنى ئالدۇرماقچى بولۇپ قالسا، ئۇ چاغدا چاتاق بولىدۇ.

ـــ كەمىنلىرى ئاۋۋال سوراق قىلىپ، ۋەقەنى پىشىقەدەم باسقاقبېگىمگە مەلۇم قىلىپ، ئىجازەت ئالغاندىن كېيىن ئاندىن ھۆكۈم قىلاي.

ئايماق ئامبىلى باسقاقبەگ بىلەن خوشلىشىپ، يامۇلدىن چىقتى ۋە تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ، يامۇلغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن دىۋانغا كېلىپ ئولتۇردى ـ دە، ئۇغرى ـ يالغانىنى تۇتىدىغان ۋاڭ دورغىنى چاقىرتىپ گۇناھكار لۇدانى تۇتۇپ كېلىش قەغىزىنى يازدۇرۇپ ئۇنىڭغا بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قەغەزنى ئېلىپ، يىگىرمە نەچچە خادىمنى باشلاپ، ئۇدۇل لۇدا باقاۋۇلىنىڭ چۈشكۈنىگە باردى.

ـــ باقاۋۇل ھېلىراقتا بوغجۇمسىنى يۇدۇپ، كالتەكىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتكەنىدى. مەن ئۇنى بىرەر خىزمەت بىلەن

ماڭغان بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ، نەگە باردىغانلىقىنى سوراشقا ئاجىزلىق قىلدىم، ـــ دېدى ئۆي ئىگىسى.

ۋاڭ دورغا بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ياتقان ئۆيىنى ئاچتۇرۇپ كۆردى. ئۆيدە كونا كىيىم ـ كېچەك ۋە يېپىنچا ـ سېلىنچىدىن باشقا ھېچ نەرسە يوق ئىدى. شۇنىڭ بىلەن دورغا ئۆي ئىگىسىنى باشلاپ چىقىپ، تۇش ـ تۇشتىن ئىزدىدى. ئايماقنىڭ تۆۋەنىدىن كىرىپ، يۇقىرىدىن چىقتى، لېكىن دېرىكىنى ئالالمىدى. ۋاڭ دورغا ئۆي ئىگىسى بىلەن ئۇنىڭ ئىككى قوشنىسىنى ئېلىپ يامۇلغا قايتتى ۋە دۇانغا كىرىپ:

ـــ لۇ دا باقاۋۇل ئۆز جىنايىتىدىن قورقۇپ قېچىپ كېتىپتۇ، نەگە كەتكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، ئۆي ئىگىسى بىلەن ئۇنىڭ ئىككى قوشنىسىنى ئېلىپ كەلدىم، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ئايماق ئامبىلى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ھېلىقىلارنى نەزەربەند قىلىپ قويۇشنى تاپشۇردى. ئۇنىڭدىن كېيىن بىر تەرەپتىن جېن قاساسىپنىڭ قولۇم ـ قوشنا ۋە ھەقەمسايىلىرىنى يىغىشقا بۇيرۇق بەردى. ئۆلۈك تەكشۈرگۈچىلەرنى بازار بېگى ۋە مەھەللە ئاقساقاللىرى بىلەن بىللە قوشۇپ ئەۋەتىپ، ئۆلۈكنى قايتا ـ قايتا تەكشۈرتتى. جېن قاساسىپنىڭ بالىچاقىلىرى بولسا ئۇنى بىر جەسەت ساندۇقىغا سېلىپ، بۇتخانىغا جايلاشتۇرۇپ قويدى، يەنە بىر تەرەپتىن يامۇلدا ئەنگە ئېلىنىپ، قاتىلنى تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن مۆھلەت بىلەن كىشى ئەۋەتىلدى؛ دەۋاگەرلەر كېپىل بېرىپ ئۆيلىرىگە قايتتى؛ قولۇم ـ قوشنىلىرى قۇتقۇزمىغانلىقى ئۈچۈن دەررىگە تارتىلدى؛ لۇدا چۈشكەن ئۆينىڭ ئىگىسى بىلەن ئۇنىڭ قولۇم ـ قوشنىلىرىمۇ پەرۋاسىزلىق قىلغان دەپ ئەيىبلەندى. لۇدا قېچىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، جەددىي ئۇقتۇرۇشلار چىقىرىلىپ، ئۇنى تۇتۇش ئۈچۈن تەرەپ ـ تەرەپكە كىشى ئەۋەتىلدى؛ كىم تۇتۇپ بەرسە مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام بېرىلىدۇ دەپ، لۇدانىڭ ياش ـ قۇرامى، يۇرت ـ سۈيى،

رەڭگىرويى يېزىلىپ، ھەممە يەرگە ئېلانلار چاپلاندى؛ دەۋاغا مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر ۋاقتىنچە قويۇپ بېرىلدى. جېن قاسساپنىڭ جەمەتلىرى ھازا ئاچتى، بۇ گەپ مەشھەدە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى لۇدادىن ئاڭلايلى. لۇدا ۋېيجۇ ئايمىقىدىن چىقىپ بېشى قايغان، پۇتى تايغان تەرەپكە قاچتى، قاچقاندىمۇ ئالدى ـ كەينىگە قارىماي شۇنداق قاچتىكى:

توپتىن ئايرىلىپ ئايدىڭدا تەنھا ـــ
ئاسمان قەرىدە ئۇچقان تۇرنىدەك.
توردىن قۇتۇلۇپ، قاينامغا شۇڭغۇپ،
دولقۇنلار ئارا ئۇزگەن بېلىقتەك.
يۇردى گاھى دۆڭ، گاھى ئويماندا،
يىراق ـ يېقىندىن پەرۋايى پەلەك.
ماڭدى ئالدىغا كەلگەننى سوقۇپ،
جەڭگە ئاتلانغان چاپقۇر ئاتلاردەك.

«جان ئەپقاچقان يول تاللىماپتۇ، بارغان يېرىنى ماكان ئەيلەپتۇ» دېگەندەك، لۇدا باقاۋۇل يول يۇرۇپ، يۇرگەندىمۇ مول يۇرۇپ، نەچچە ـ نەچچە يۇرت ـ ئايماقلارنى بېسىپ ئۆتتى. قەدىمدىن «ئاچ قالغاندا ئاش تاللىمىغان، توڭلىغاندا كىيىم تاللىمىغان، ئالدىرىغاندا يول تاللىمىغان، نامراتلىقتا خوتۇن تاللىمىغان» ئادەملەرنىڭ بولغىنىغا ئوخشاش، ئەلەنگۈلۈككە چۈشكەن لۇ دامۇ يوللاردا تېز ـ تېز مېڭىپ، نەگە بېرىشىنى بىلمەي، يېرىم ئايدىن ئوشۇقراق ماڭغاندىن كېيىن ئاخىر دەيجۇ ئايمىقىدىكى يەنمېن دېگەن بىر ناھىيەگە يېتىپ باردى. بۇ ناھىيەنىڭ بازىرىغا كىرىپ قارىسا، بۇ شۇنداق ئاۋات بىر بازار ئىكەنكى، ئادەملەر پەۋەس ـ پەۋەس، ھارۋا ـ مەپىلەر مىغ ـ مىغ بولۇپ، بىر يۇز يىگىرمە خىل ھۈنەر ـ سودا ئېقىپ تۇرىدىكەن،

دۇكانلارغا خىلمۇخىل ماللار توشۇپ كەتكەن، رەستە ـ كوچىلار رەتمۇرەت؛ ناھىيە بولغىنى بىلەن شەھەر ـ ئايماقلاردىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىكەن. لۇ دا ئەنە شۇنداق كوچىدا كېتىپ باراتتى. بىردىنلا توّت كوچىنىڭ دوقمۇشىدا نۇرغۇن ئادەمنىڭ ئېلان ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆردى.

نەزم

بويۇن سوزۇپ قارىشاتتى ئادەملەر،
بىر ـ بىرىنىڭ مۇرىسىگە يۆلىنىپ.
قايسىلىرى ئېسىلزادە، قايسىسى پەس،
بىلىپ بولماس ئاقىل ـ دۆتنى پەرق ئېتىپ.
بىرسى تومپاي، قورساقلىرى باداڭدەك،
ئىچىدە يوق بىر ئېلىپنىڭ سۇنۇقى.
بىرسى ۋۇجۇك ئاينالمىغان پاكىنەك،
خەققە باقسا تېپىچەكلەر جۇپ پۇتى.
ھاسىسىغا تايىنىشىپ قارايتتى،
قېرىپ كەتكەن ئاپپاق چاچلىق بوۋايلار.
ئېلاندىكى گەپ ـ سۆزلەرنى يازاتتى،
قارا چاچلىق ياپياش مۇنشى ـ تالىپلار.
شياۋخې تۇزگەن تۇپ قانۇندەك بەئەينى،
ھەربىر قۇرى قانۇن ئىكەن ئېلانىنىڭ.
ئۇنىڭدىكى تەلەپپۇزدىن باققاندا،
ئۆزى ئىكەن ھەر جۇملىسى بۇيرۇقنىڭ.

لۇدا دوقمۇشتا تىقمۇتىقماق بولۇپ ئېلان كۆرۈۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قۇلاق سالدى، ئۇ خەت تونۇمايتتى، شۇڭا باشقىلارنىڭ ئوقۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ تۇردى: «دەيجۇ ئايمىقىنىڭ يەنمېن ناھىيەسى تەييۇەن دىيارىغا قاراشلىق پەنسات

مەھكىمىسى تەرىپىدىن تەستىقلانغان ۋەيجۇ ئايمىقىنىڭ ئېلانىغا بىنائەن شۇنى جاكارلايدۇكى، باسقاق يامۇلىنىڭ باقاۋۇلى لۇ دا جېن قاسساپنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەنلىكى ئۈچۈن قولغا ئېلىنسۇن، كىمدىكىم ئۇنى ئۆيىگە يوشۇرۇپ قويۇپ، ئاش ـ نان بېرىپ بېقىۋاتقان بولسا، قاتىل بىلەن ئوخشاش جازاغا تارتىلىدۇ، ئەگەر تۈتۈپ ئالدىمىزغا ئېلىپ كەلسە ياكى يامۇلغا مەلۇم قىلسا، مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام بېرىلىدۇ ...» باقاۋۇل لۇدا دەل مۇشۇ يەرگىچە ئاڭلاپ كەلگەندە، ئارقىسىدىن بىر ئادەم:

ـــ جاڭ ئاكا، نېمە قىلىپ تۇرىسىز بۇ يەردە؟ ـــ دەپ چاقىردى ـ دە، پېشىدىن تارتىپ، دوقمۇشتىن چەترەك بىر يەرگە باشلاپ كەتتى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىنگىلار ئامۇخاس ! بۇ ئادەم لۇدانى كۆرمىگەن ۋە پېشىدىن تارتىپ دوقمۇشتىن چەتلىتىپ كەتمىگەن بولسا، لۇدا چېچىنى ئالدۇرۇپ، ساقال ـ بۇرۇتلىرىنى چۇشۇرتۇپ، قاتتىلىق قىلىش ئالدىدىكى نام ـ ئېتىنى يۆتكىتىپ، ئىبادەتخانىدىكى راھىب ـ سوپىلارنىڭ جېنىغا تەگمىگەن بولاتتى، ھەتتا گۈرزە بىلەن خەتەرلىك يوللارنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، خەنجىرى زالىملارنى قىرمىغان بولاتتى. ئەمدى لۇ دانى دوقمۇشتىن باشلاپ كەتكەن ئادەمنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

تۆتىنچى باب

جاۋ تۆرىنىڭ مانجۇسرى① بۇتخانىسىنى ئوڭلىتىپ بەرگەنلىكى لۇ جىشېننىڭ ۋۇتەيشەن تېغىنى ئوڭىتەي ـ تۇڭتەي قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، باقاۋۇل لۇدا شۇئاندا بۇرۇلۇپ ئارقىغا قاردى، قارىسا، بايا پېشىدىن تارتىپ ماڭغان كىشى باشقا كىشى ئەمەس، دەل ھېلىقى ۋېيجۇ ئايمىقىدىكى مەيخانىدا دەردۇبالادىن قۇتۇلدۇرۇپ يولغا سېلىپ قويغان جىن بوۋاي ئىكەن. بوۋاي لۇ دانى خالىي جايغا تارتىپ ئاپىرىپ ئېيتتىكى:

ـــ ھەي شاپائەتچىم، ئەجەبمۇ قارام ئىكەنلا! بۇ ئېلان ئۆزلىرىنى تۇتۇپ بەرگەن ئادەمگە مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام بېرىلىدۇ، دەپ چاپلانغان ئېلان تۇرسا، بۇ يەردە قورقماستىن قاراپ تۇرغانلىرى نېمىسى؟ ئەگەر مەن ئۆزلىرىنى كۆرۈپ قالمىغان بولسام، ئاللىقاچان دورغا ـ يايلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتكەن بولاتتىلا بېگىم، ئېلانغا ئۆزلىرىنىڭ ياش ـ قۇرامىلىرى، رەڭگىرويلىرى ۋە يۈرت ـ ماكانلىرىمۇ يېزىلىپتۇ.

ـــ راست گېپىمنى ئېيتسام، ـــ دېدى لۇدا، ـــ سىزنى دەپ ئاشۇ كۈنىلا ئارقامغا يېنىپ، جۇاڭيۈەن كۆۋرۈكىگە بارىدىم، بېرىپ دەل ھېلىقى جېن قاسساپ دېگەن ئەبلەخنى تاپتىم ـ دە، تازا كەلتۇرۇپ ئۈچ مۈشت سايتىمەن، بۇ ئەبلەخ شۇ يەردىلا جان بەردى. شۇنىڭدىن تارتىپ قېچىپ يۈرۈۋاتىمەن. قىرىق ـ ئەللىك كۈندىن بۇيان بېشىم قايغان، پۈتۈم تايغان يەرلەردە يۈرۈپ، بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقىمنى بىلمەي قاپتىمەن، ھە راست،

① مانجۇسرى ـــ بۇددا دىنىدىكى بۇرھان ـ خۇدالارنىڭ بىرسى.

سىزمۇ نېمىشقا كۈنچىقىش ئاستانىگە كەتمەي، بۇياققا كېلىپ قالدىڭىز؟

ــ ھەي شاپائەتچىم، جانابلىرى بىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قويغاندىن كېيىن قانداقتۇر بىر يەرگە بېرىپ بىر ھارۋىنى سۆزلەشتىم، ئەسلىدە كۈنچىقىش ئاستانىگە قايتماقچىدۇق. بىراق، ھېلىقى ئەبلەخ كەينىمىزدىن قوغلاپ كېلىپ تۇتۇۋالمىسۇن دەپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە جانابلىرىنىڭ بىزنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا ئۇ يەردە ھازىر بولالمايدىغانلىقلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ، كۈنچىقىش ئاستانىگە بېرىش نىيىتىمىزدىن ياندۇق. شۇنىڭ بىلەن يۇقىرىسىغا قاراپ كېتىپ قالدۇق. يولدا كېتىۋېتىپ كۈنچىقىش ئاستانىلىق بىر قەدىناس قوشنىمىزغا يولۇقۇپ قالدۇق. ئۇ قوشنىمىز سودا ـ سېتىق ئىشى بىلەن كېلىۋاتقانىكەن. بىز ئاتا ـ بالا ئىككىمىزنىمۇ ئەنە شۇ كىشى بۇ يەرگە باشلاپ كەلدى. بەختىمىزگە يارىشا، شۇ كىشىنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن قىزىم مۇشۇ يەردىكى جاۋ تۆرەم دەيدىغان بىر چوڭ بايغا كېچىك خوتۇنلۇققا ياتلىق بولغانىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بايىاشات كۈنگە ئېرىشىپ، كىيىمىمىز پۈتۈن، قورسىقىمىز توق ئۆتۈۋاتىمىز. بۇمۇ جانابلىرىنىڭ ھىممەت ـ شەپقىتى، قىزىم جانابلىرىنىڭ بىزگە قىلغان ئاتىدارچىلىقىنى تۆرەمنىڭ ئالدىدا ھەمىشە تىلغا ئېلىپ تۇردى. تۆرەمۇ چامباشچىلىقىغا خۇشتار ئادەم ئىكەن، ھەمىشە: «بۇ شاپائەتچى زات بىلەن بىر كۆرۈشسەم بولاتتى» دەپ كۆپ ئارزۇلىرىنى قىلىپ كەلدى. جانابلىرى، بىزنىڭكىدە بىرنەچچە كۈن تۇرسىلا، قالغان گەپ بولسا كېيىن قىلىشساق.

لۇدا باقاۋۇل جىن بوۋاي بىلەن بىللە ئون يېتىمچە يول ماڭغاندىن كېيىن جىن بوۋاينىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى، بوۋاي بېرىپ مىلەڭزىنى قايرىدى ۋە:

ــ ھەي قىزىم، ئۇلۇغ شاپائەتچىمىز كەلدى مانا، ــ دەپ چاقىردى قىزىنى.

ئىچكىرىدىن چىرايلىق تارىنىپ ـ ياسانغان بىر غۇنچە بوي چوكان چىقىپ، لۇ دانى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى ۋە قەددىنى رۇسلاپ، ئالتە قېتىم تەزىم قىلغاندىن كېيىن:

ـــ ئەگەر جانابلىرى شەپقەت قوللىرىنى سۇنۇپ، بىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قويمىغان بولسىلا، بىزگە نەدىمۇ بۇنداق ياخشى كۈنلەر بولسۇن، ـــ دېدى.

شۇ تۇرقىدا بۇ چوكان لۇ دانىڭ كۆزىگە شۇنداق گۈزەل ۋە يېقىملىق كۆرۈنۈپ كەتتىكى، ئۇنىڭ زىبا بويلىرى بۇرۇنقىغا زادىلا ئوخشىمايتتى.

نەزم

چېچىغا قىسىلغان ئالتۇن جىغىسى،
جىلۋە ئېتەر بۇلۇتتا ئۇنىڭ شولىسى؛
بەدىنى سۇتتىن ئاق ماموقنىڭ ئۆزى،
ياراشقان مايسا رەڭ پۈزۈر كىيىمى.
ئاغزى غۇنچىدەك ـــ لەۋلىرى رەيھان،
زىلۋا قول، بارمىقى نوتىدەك يۇمران.
ياپيېشىل بەل كۆڭلەك نازۇك بېلىدە،
كۆرۈنەر پۇت ـ ئۇچى ئېتەك تېگىدە.
گەۋدىسى خۇش پىچىم ـــ ئەۋرىشىم قامەت،
كىيگىنى كەشتىلىك قىپقىزىل پەشمەت.
يۈزلىرى قىزىلگۈل سۈپەتلىك سەنەم،
قىيىلغان قاشلىرى گويا كى قەلەم.
بويىدىن ھۆر ـ پەرى ھىدى كېلىدۇ،
چاچلىرى قۇندۇزنى خىجىل قىلىدۇ.

ـــ يۇقىرىغا ئىلتىپات قىلسىلا، شاپائەتچىمىز، ـــ دەپ بالىخانىغا تەكلىپ قىلدى لۇ باقاۋۇلنى بۇ نازىنىن.

— ئاۋاره بولماڭ، مەن ھېلى كېتىمەن، — دېدى لۇ دا.

— ئىشكىمىزنىڭ تۈۋىگە كېلىپ قېلىپ كېتىمەن دېسىلە قانداق بولىدۇ، شاپائەتچىم؟ — دېدى جىن بوۋاي ۋە ئۇنىڭ قولىدىكى كالتىكى بىلەن بوغجۇمىسىنى ئېلىپ، بالىخانا ئۆيگە باشلاپ چىقتى. باقاۋۇل لۇ دا ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن بوۋاي قىزىغا جېكىلەپ:

— قىزىم، سىز شاپائەتچىمىز بىلەن ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن بىر ئاز تاماق راسلاي، — دېدى.

— تولا ئاۋاره بولمىسىڭىزمۇ بولاتتى، شۇنداقلا ئولتۇرغىنىمىز ياخشى، — دېدى لۇ دا.

— جانابلىرىنىڭ قىلغان ياخشىلىقىغا جېنىمىزنى بەرسەكمۇ ئاز، قاتتىق ـ قۇرۇق داستىخىنىمىزنىڭ ئېغىزىغا ئېلىپ ئولتۇرغۇچىلىكىمۇ يوق، باقاۋۇل بېگىم، — دېدى بوۋاي.

شۇنداق قىلىپ، بوۋاينىڭ قىزى لۇ داغا ھەمراھ بولۇپ، بالىخانىدا ئولتۇرۇپ قالدى، بوۋاي پەسكە چۈشۈپ يېڭىدىن ئالغان خىزمەتكار بالىنى چاقىردى ۋە ئوت قالاپ تۇرغىن دەپ دېدەك قىزغا تاپىلاپ قويۇپ، خىزمەتكار بالا بىلەن بازارغا چىقىپ كەتتى. بازاردىن يېڭى بېلىق، يۇمشاق پىشۇرۇلغان توخۇ گۆشى، سۇرلەنگەن غاز گۆشى، تۇزلىغان بېلىق، مېۋە ـ چېۋە ۋە قەنت ـ گېزەك ئېلىپ قايتتى. قايتىپ كېلىپ دەرھال مەي ۋە كۆك ـ گېزەك راسلاپ، بالىخانىغا ئاچىقتى، شىرەگە ئۇچ قەدەھ، ئۇچ كىشىلىك چوكا تىزدى، كۆك ـ گېزەك، مېۋە ـ چېۋە ۋە ئاش ـ تائاملار قويدى، دېدەك قىز كۈمۈش چەينەكتە ئىسسىتقان مەينى ئېلىپ كىردى، ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن لۇ داغا دەمۇدەم قەدەھ تۇتتى. شۇ ئەسنادا جىن بوۋاي تەزىم قىلىپ، لۇ دانىڭ ئايىغىغا يىقىلدى.

— مېنى خىجالەت قىلىپ نېمانداق قىلىسىز، ئاتا، — دېدى باقاۋۇل.

— سۆزىمىزنى ئىشتىكىيلا شاپائەتچىمىز. پېقىر بۇ يەرگە

قايسى كۈنى كەلگەن بولسا، شۇ كۈندىن ئېتىبارەن قىزىل قەغەزگە نامىشەرىپلىرىنى يېزىپ، تۆرگە قويۇپ، ئەتە ـ ئاخشامدا كۈجە ـ ئىسرىق يېقىپ، قىزىم بىلەن ئىككىمىز تېۋىنىپ تۇردۇق. بۇگۈنكى كۈنلۈكتە كۆز ئالدىمىزدا ھەمدىدار بولۇپ ئولتۇرغان يەردە نېمىشقىمۇ ئۆزلىرىگە تەزىم بەجا كەلتۈرمەيلى، ـــ دېدى جىن بوۋاي.

ـــ نىيىتىڭىزگە رەھمەت، ـــ دېدى لۇ دا.

ئۇچەيلەن بالىخانىدا بەھۈزۇر مەي ـ شاراب ئىچىپ ئولتۇرۇشتى. كەچ كىرىپ قاش قارايغان چاغدا، پەستىن بىر غوۋغا ـ جېدەلنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. باقاۋۇل پەنجىرىنى ئېچىپ قارىدى. قارىغۇدەك بولسا، پەستە قوللىرىغا ئاق كالتەكلەر تۇتۇپ، تۆت دېسە، تۆت دەپ ۋارقىراپ، يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئادەم تۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىرسى ئاتنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ، «قاچۇرۇپ قويۇڭما بۇ ئوغرىنى !» دەپ جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىراۋاتاتتى. ئىشىنىڭ چاتاق يېرىگە بېرىپ قالغانلىقىنى بايقىغان لۇ دا قولىغا ئورۇندۇقنى ئالدى ـ دە، پەسكە قارىتىپ ئاتتى. جىن بوۋاي دەرھال قولى بىلەن توسۇپ:

ـــ ھەي، توختاپ تۇرۇڭلار، ـــ دەپ ۋارقىرىدى ۋە بالىخانىدىن شاپاشلاپ چۈشۈپ، توپتوغرا ھېلىقى ئاتلىق تەخسىرنىڭ يېنىغا بېرىپ بىرنېمىلەرنى دېدى بولغاي، شۇنىڭ بىلەن ئۇ تەخسىر كۈلۈپ كېتىپ، يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئادەمنى بىرەمنىڭ ئىچىدە تارقىتىۋەتتى. تەخسىر ئاتتىن چۈشۈپ ئىچكىرىگە كىردى، بوۋاي باقاۋۇلنى بالىخانىدىن پەسكە باشلاپ چۈشتى، تەخسىر دەررۇ ئېگىلىپ تەزىم بىلەن دېدىكى:

ـــ بىر كۆرگەن يۈز ئاڭلىغاندىن ئەلا، دەپتىكەن، سالىممىنى قوبۇل قىلغايسىز، باقاۋۇل باتۇرۇم.

ـــ بۇ تەخسىر كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى بوۋايدىن لۇدا شۇئان، ـــ تونۇشمايدىكەنمىز، نېمىشقا ماڭا تەزىم قىلىدۇ؟

ـــ قىزىمىزنىڭ كۈيۈسى جاۋ تۆرەم دېگەن كىشى شۇ بولىدۇ،

ئەسلىدە بۇ كىشى مېنى بۇ قېرى نەدىكى بايۇەچچىلەرنى باشلاپ كىرىپ، بالىخانىدا ئىچكۈلۈك قىلىپ ئولتۇرىدىغاندۇ، دېگەن گۇمان بىلەن ئۇرماق بولۇپ، يېزىدىكى ئوتاقچىلارنى باشلاپ كەپتىكەن، پېقىر ئەھۋالنى چۈشەندۈرگەندىن كېيىن ئادەملىرىنى تارقىتىۋەتتى.

ــ ھە، گەپ بۇنداق ئىكەن ــ دە، ئۇنداق بولسا تۆرەمدىن يامانلىغىلى بولمىغۇدەك، ــ دېدى لۇدا.

ئەمدى جاۋ تۆرەمۇ باقاۋۇلىنى تەكلىپ قىلىپ بالىخانىغا ئاچىقتى. جىن بوۋاي باشقىدىن داستىخان راسلاپ، مېھمان قىلىشقا باشلىدى. جاۋ تۆرەم لۇدانى تۆرگە تەكلىپ قىلدى.

ــ كەمىنىلىرىگە مۇناسىپ بولماسمىكىن؟ ــ دەپ تەكەللۇپ قىلدى لۇدا.

ــ بۇ مېنىڭ ئەرزىمەس ئېھتىرامىم، پېقىر باقاۋۇل بېگىمنىڭ نام ــ شۆھرىتىنى كۆپ ئاڭلىغان، مانا بۇگۈن تەقدىر ــ ئىرادە بىلەن بىر چىرايلىق كۆرۈشۈپ ئولتۇرۇپتىمىز، تەڭرىگە مىڭ مەرتەم شۈكۈر.

ــ مەن بولسام قاتتىق ــ يىرىك بىر ئادەم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆلۈمگە لايىق گۇناھكار بولۇپ قالدىم. ئەگەر تۆرەم جانابلىرى پەس كۆرمەي، پېقىرنى ئاغىنە تۇتسىلا، قانداق يەرگە لازىم بولسام، شۇ يەرگە بېشىم بىلەن تەييارمەن.

جاۋ تۆرەم خۇش بولۇپ كېتىپ، لۇ دادىن جېن قاسساپنى قانداق ئۆلتۈرگەنلىكىنى سورىدى ۋە ئۆتكەن ــ كەچكەن ئىشلارنى تىلغا ئېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ نەيزىۋازلىق ماھارەتلىرى ئۈستىدە پاراڭ قىلىشتى. پاراڭ بىلەن ئىچىشىپ، يېرىم كېچىگىچە ئولتۇرۇشتى، شۇنىڭ بىلەن يېتىپ ئارامىلىرىنى ئېلىشتى.

ئەتىسى تۇرۇپ جاۋ تۆرەم ئېيتتى:

ــ مېنىڭچە، بۇ يەردە تۇرۇشلىرى بىئەپەرەك، كۆز ــ قۇلاقتىن چەترەك بولغان يېزىدىكى جاڭزىمىزغا چىقىپ، شۇ

يەردە بىرنەچچە ۋاق تۇرسىلا بولارمىكىن.

ـــ مۇبارەك جاڭزىلىرى نەدىكىن، ـــ دەپ سورىدى لۇ دا.

ـــ بۇ يەردىن ئالاھازەل ئون نەچچە يول كېلىدۇ، چىباۋسۇن دېگەن كەنتتە.

ـــ ئۇنداق بولسا بەك ياخشى ئىكەن.

جاۋ تۇرەم ئالدى بىلەن ئىككى ئات ئېلىپ كېلىڭلار دەپ جاڭزىسىغا كىشى ئەۋەتتى. چۇش ـ پېشىن بولمايلا ئاتلار يېتىپ كەلدى. جاۋ تۇرەم باقاۋۇلىنى ئاتقا تەكلىپ قىلدى، يۈك ـ تاقلارنى سەن ئېلىۋالغىن دەپ ئوتاقچىغا بۇيرۇدى. لۇ دا جىن بوۋاي ۋە ئۇنىڭ قىزى بىلەن خوشلىشىپ، جاۋ تۇرەم بىلەن ئاتقا مىندى ـ دە، چىباۋسۇن كەنتىگە قاراپ يول ئالدى، يول بويى پاراڭلىشىپ ماڭغاچ بىردەمدىلا كەنتكە كېلىپ قالدى ۋە جاڭزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. جاۋ تۇرەم لۇدانى يېتىلەپ ئۇدۇل دالانغا باشلاپ كىردى، ئىككىيلەن ئۆزلىرىگە تېگىشلىك ئورۇنلىرىدا ئولتۇرۇشتى. جاۋ تۇرەم قوي سويدۇرۇپ، مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلدى. كەچتە ئالاھىدە بىر ھۈجرىنى راسلاپ، ئورۇن سېلىپ بەردى. ئەتىسى يەنە زىياپەت بىلەن كۈتۈۋالدى.

ـــ ماڭا بەكمۇ ئىلتىپات قىلىۋەتتىلە، ئۇنىڭغا لايىق ئەمەس ئىدىم، ئۆزلىرىنىڭ بۇ قىلغانلىرىنى قانداقمۇ يانداۋرۇپ بولارمەن؟ ـــ دېدى لۇ دا.

ـــ «كۇللى ئىنسان قېرىنداشتۇر» دەپتىكەن، قىلغانىنى يانداۋرمەن دېگەن گەپنى ئېغىزغا ئالمىسىلا، ـــ دېدى جاۋ تۇرەم.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، لۇدا شۇ كۈندىن ئېتىبارەن جاۋ تۇرىنىڭ جاڭزىسىدا ئالتە ـ يەتتە كۈن تۇردى. بىر كۈنى ئىككىيلەن كىتابخانىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى، جىن بوۋاي پالاقشىغىنىچە جاڭزىغا كېلىپ، توپتوغرا كىتابخانىغا كىرىپ

كەلدى، كىتابخاندا جاۋ تۆرە بىلەن لۇ دا باقاۋۇلنىڭ خالىي ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ لۇ داغا قاراپ دېدىكى:

ــ ئەي ئىلتىپاتلىق بېگىم، مېنى نېمىدېگەن بىسەرەمجان قېرى بۇ، دەپ قالمىسلا، ئاۋۇ كۇنى جانابلىرىنى چاقىرىپ، بالىخاندا مەي ـ شاراب ئىچىپ ئولتۇرغىنىمىزدا، جاۋ تۆرەم ئۇقۇشمايلا ئوتاقچىلارنى باشلاپ، كوچىدا پاتىپاراق چىقىرىپ قويۇپ، تارقاپ كەتكەندىن كېيىن ئەلنىڭ ھەممىسى گۇمانلىنىپ، سۆز ـ چۆچەك تارقىتىۋېتىپتۇ. تۇنۇگۇن يامۇلنىڭ ئۇچ ـ تۆت ئادىمى كېلىپ، ئەل ـ جامائەت، قولۇم ـ قوشنىلاردىن جانابلىرىنى سۇرۇشتۇرۇپتۇمىش، تۇتىمىز دەپ بۇ يەرلەرگىمۇ كېلىپ يۇرۇشمىسۇن دەپ پالاقشىپ كېلىۋاتمايمەنمۇ. ناۋادا ئىش يامىنغا تارتىپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق؟

ــ ئۇنداق بولسا، بۇ يەردىن كەتسەم بولغۇدەك، ــ دېدى لۇدا.

ــ باقاۋۇل بېگىم، ــ دېدى جاۋ تۆرە، ــ سىلىنى بۇ يەردە تۇرىۋەرسىلە دەيلى دېسەك، بىرەر بالا ـ قازا يۇز بېرىپ، ئۆزلىرىگە مالامەت يېتىپ قالىدىغاندەك تۇرىدۇ؛ يولغا سېلىپ قويايلى دېسەك، بۇ يەردىن قوغلىغاندەك بولۇپ، سەت تۇرىدۇ. شۇڭا، ماڭا بىر ئەقىل كېلىۋاتىدۇ، سىلىنى بالا ـ قازادىن ساقلاپ قېلىشنىڭ بىر ئامالى بار، خاتىرجەم پاناھلىنىدىغان بىر جايغا ئورۇنلاشتۇرساق دېگەن يەرگە كەلدىم، بىراق جانابلىرى خالاملىكىن؟

ــ مەن بولسام ئۆلۈمگە لايىق بولۇپ قالغان بىر ئادەم، ماڭا بىرەر پاناھ جاي بولسىلا بولدى، ياق دەيدىغان نېمەم بار؟ ــ دېدى لۇ دا.

ــ ئۇنداق بولسا بەك ياخشى، بۇ يەردىن ئوتتۇز نەچچە يول كېلىدىغان يەردە بىر تاغ بار، ئۇ تاغ ۋۇتەيشەن تېغى دەپ ئاتىلىدۇ، تاغدا مانجۇسرى دېگەن بۇتخانا بار، ئۇ ئەزەلدىن

مانجۇسرى بۇدساتۋا ئىلاھىمىزغا تائەت ـ ئىبادەت قىلىپ، نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان جاي، بۇتخانىدا ئالتە ـ يەتتە يۈز راھىب بار، ئۇلارغا بىر راھىب كالان باش بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ زات مېنىڭ قېرىندىشىم بولىدۇ. بۇ بۇتخانىغا بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز سەدىقە ـ ساخاۋەت ئاتىغانىكەن، شۇ ۋەجىدىن ئۇلار بۇتخانىنىڭ مۇرەببىسى بولۇپ قاپتىكەن. ئەسلىدە مەن ساۋاب تېپىش ئۈچۈن بىرەر ئادەمنىڭ چېچىنى ئالدۇرۇپ، راھىبلار قاتارىغا قوشۇپ قويماق نىيىتىدە، گۈللۈك قىلىپ ئىشلەنگەن بىر پارچە راھىبلىق ئىجازەتنامىسىنىمۇ سېتىۋېلىپ قويغانىدىم، بىراق كۆڭلۈمگە باب بىرەر ئادەمگە دۇچ كېلەلمىگەنلىكىمدىن، بۇ نىيىتىمگە يېتەلمەي يۈرەتتىم. ئەگەر باقاۋۇل جانابلىرى ماقۇل كۆرسىلە، پۈتۈن چىقىمنى ئۆزۈم كۆتۈرۈپ، ئۆزلىرىنى ئۆز قولۇم بىلەن شۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان بولاتتىم، قانداق، چاچ ـ ساقاللىرىنى ئالدۇرۇپ، راھىب بولۇشنى خالامليكەن؟

لۇدا: «شۇ تۇرقىدا ئەگەر كېتىپ قالسام، نەگە بېرىپ، نەدە توختايمەن ! ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇ يولغا ماڭغىنىم تۈزۈكتەك تۇرىدۇ» دەپ ئويلاندى ـ دە:

ـــ جاۋ تۆرەم ئۆزلىرى شۇ قەدەر غېمىمنى يەپ، ئاتدارچىلىق قىلىۋاتقان يەردە، پېقىر راھىب بولۇشقا ئەلۋەتتە رازىمەن، ـــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ، گەپ پۈتتى، جاۋ تۆرە كېچىچە كىيىم ـ كېچەك، يول خەرجى، تاۋار ـ دۇردۇن، سوۋغا ـ سالاملار راسلاپ، يول جابدۇقىنى پۈتكۈزۈپ قويدى. ئەتىسى ئىككىيلەن سەھەر تۇرۇپ، نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئوتاقچىلارغا كۆتۈرتۈپ، ۋۇتەيشەن تېغىغا قاراپ يول ئالدى. چاشكا ۋاقتىدا تاغ باغرىغا يېتىپ كېلىشتى. باقاۋۇل تاغقا نەزەر سالدى، بۇ تاغ شۇنداق ھەيۋەتلىك كۆركەم تاغ ئىدى.

نەزم

چوققىسى شۇڭغۇغان بۇلۇت ئىچىگە،
كۈن ئۇزۇپ يۇرەتتى ئۇنىڭ بېلىدە.
تاغ بېشى تۇتىشىپ ئاسمان قەرىگە،
تۇرىدۇ چوقچىيىپ پەلەك ئۆگزىدە.
تاغدىكى گۈل ـ گىياھ يەلپۇنەر لەرزان،
كۆكلەمكى شامالدا ھىد چېچىپ ھەريان؛
شاخ ـ جالا يامغۇردىن مونچاقلار ئاسقان،
ئەۋرىشىم تال چۈنىق ساڭگىلاپ تۇرغان.
شارقىراتما شارقىراپ ئۇنچىلەر چاچار،
گوياكى ئايدىڭدا يۇلتۇز پارقىرار؛
تىك قىيا ئۇستىدە تۇرغان قارىغاي،
ئەجدىھا شەكلىدە ئىرغاڭشىپ تۇرار.
گويا بۇ بىرلا تاغ كائىنات ئارا،
كۆرمەك يىل ئىچىدە بولغاندۇر بىنا.

جاۋ تۆرەم بىلەن باقاۋۇل تەختىراۋانغا چۈشۈپ، تاغقا چىقتى ۋە ئوتاقچىلاردىن بىرىنى مەلۇم قىلىشقا ئەۋەتتى. جاۋ تۆرەم بىلەن لۇ دا بۇتخانىنىڭ ئالدىغا يېتىپ بارغاندا، غوجىدار راھىب بىلەن نازارەتچى راھىب ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى. ئىككىيلەن تەختىراۋاندىن چۈشۈپ، قوۋۇق ئالدىدىكى شىپاڭغا بېرىپ ئولتۇردى. راھىب كالان خەۋەر تاپقاندىن كېيىن باش راھىب بىلەن مۇلازىم راھىبنى باشلاپ، قوۋۇق ئالدىغا قارشى ئېلىشقا كەلدى. جاۋ تۆرەم بىلەن لۇ دا راھىب كالانىنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام بەجا كەلتۈردى، راھىب كالان:

ـــ ھارمىغايلا، شى غوجام، ـــ دەپ تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى.

— پېقىر كىچىككىنە بىر ئىش بىلەن بۇتخانىلىرىغا كېلىپ قالدىم، ئۆزلىرى بىلەن مەسلىھەتلەشمەكچىمەن تەخسىر، — دېدى جاۋ تۆرەم.

— قېنى ئاۋۋال خاناكالانغا مەرھەمەت قىلسىلا، تۆرەم، — دېدى راھىب كالان.

جاۋ تۆرەم ئالدىدا، لۇ دا كەينىدە ماڭدى، قارىغۇدەك بولسا، مانجۇسرى بۇتخانىسى دەرۋازىسى ئالدىدا توختىدى.

نەزم

دەرۋازىسى كۆكۈلزار تاغقا تۇتاشقان،
بۇرھانلار قەسرىسى كۆككە ئۇلاشقان.
پەشتاقلىرى ئاي بىلەن قامەت تالىشىپ،
كۈتۈپخانا چوققىدىن بويدا ماڑىشىپ.
ئاشخانا ئىچىدىن ئاقار بىر چەشمە،
راھىبلار ھۇجرىسى كۆكتە پىنھانە.
خاناكالان ھەرىمى پەلەككە يانداش،
بالا راھىب خانىقاسى بۇلۇتقا قۇرداش.
ئاپپاق يۇز مايمۇنلار مېۋە چېچىشار،
تاشلارنى ئەيلەپ تاك ـ تاك چېلىشار.
ئالماچ بۇغا ـ مارال مېھرىگىياھلار —
چىشلەپ كېپ قەسرىگە سوۋغا قىلىشار.
يەتتە قات مۇنارلار بوي تارتىپ كۆككە،
خىزىرلار كېلىشەر تىنماي بۇ يەرگە.

راھىب كالان جاۋ تۆرە بىلەن لۇدانى خاناكالانغا باشلاپ كىرىپ، تۆرەمنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى. لۇدا بولسا تۆۋەندىكى كۇرسىغا بېرىپ ئولتۇرۇۋالدى، تۆرەم لۇدانىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

ـــ سىلى بۇ يەرگە قول بەرگىلى كەلگەن ئادەم، نېمىشقا راھىب كالاننىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇۋالمىدىلا؟ ـــ دېدى.

ـــ پېقىرنىڭ مۇنداق ئىشلاردىن خەۋىرى يوق ئىكەن، ـــ دېدى لۇدا ۋە شۇنىڭ بىلەن جاۋ تۆرىنىڭ يېنىغا ئۆتۈپ ئۆرە تۇردى. ئۇلارنىڭ ئۇدۇلىدا باش راھىب، كارمادانا[1] مۇلازىم راھىب، نازارەتچى راھىب، غوجىدار راھىب، كۈتكۈچى راھىب ۋە پۈتۈكچى راھىبلار ئۆز رەتلىرى بويىچە كۈنچىقىش ۋە كۈنپېتىش تەرەپكە ئايرىلىپ، ئىككى قاتار بولۇپ تۇرۇشتى. ئوتاقچىلار تەختىراۋاننى بىر يەرگە جايلاشتۇرۇپ قويۇپ، سانداۋقىنى كۆتۈرگىنىچە خاناكالانغا ئەكىرىپ ئوتتۇرىغا قويدى. راھىب كالان ئېيتتىكى:

ـــ سوۋغا ـ سالام ئەكەلمىسىلىمۇ بولاتتىغۇ؟ بۇتخانىمىزنىڭ ئۆزلىرىگە سالغان ئېغىرچىلىقلىرىمۇ يېتەتتى.

ـــ ياق، بۇ سوۋغا ـ سالىمىمىزنىڭ ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق ! ـــ دېدى جاۋ تۆرەم.

خىزمەتكارلار سوۋغا ـ سالاملارنى يىغىشتۇرۇپ ئاچقىپ كەتتى، جاۋ تۆرەم ئورنىدىن تۇرۇپ ئېيتتىكى:

ـــ ئۇلۇغ پاسىبان شەيخىم، ھەزرەتلىرىگە بىر ئىلتىجايىم بار، پېقىرنىڭ ئۇزاقتىن بىرەر مۆمىن بەندىنىڭ چېچىنى ئالدۇرۇپ[2]، بۇتخانىمىزدىكى راھىبلار قاتارىغا قوشۇپ قويسام دېگەن بىر ئارزۇيۇم بار ئىدى، ئۇنىڭغا تەييارلاپ قويغان ئىجازەتنامە بىلەن رىسالەمۇ تۇرۇپتۇ، ئەمما بۇگۈنگە قەدەر بۇ ئارزۇيۇمنى بەجا كەلتۈرەلمەي كەلگەنىدىم. بۇگۈن مانا بۇ

---

① كارمادانا ـــ سانسكرىت تىلىدا راھىبلارنىڭ ئىبادەت ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى دېگەن مەنىدە.

② بۇ سۆز بۇددا رەسمىيەتلىرىدە «ئىمان كەلتۈرۈش» دېگەن مەنىدە. راھىبلار پادىشاھلىقتىن راھىبلىق ئىجازەتنامىسىنى ئالغاندىن كېيىن باج ـ سېلىقلاردىن خالىي بولىدۇ، بەزىلەر بۇ ئىمتىيازلاردىن بەھرىمەن بولۇش ئۈچۈن باشقا ئادەملەرنى «چېچىنى ئالدۇرۇپ» راھىب قىلىپ قويىدۇ.

ئىنىمنى باشلاپ كەلدىم، بۇ ئىنىمىز لۇ ئۇرۇقىدىن بولىدۇ، بۇ يىگىتنىڭ تېگى كۈنپېتىش چېرىكلىكىدىن، ئۇ پانىي ئالەمنىڭ مۇشكۈلاتلىرىدىن بىزار بولۇپ، نادانلار دۇنياسىنى تەرك ئەتكەن راھىبلاردىن بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. جانابلىرىنىڭ مەقبۇل كۆرۈپ ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويۇشلىرىنى مېڭ مەرتەم تۆۋەنچىلىك بىلەن تىلەيمەن. پېقىرنىڭ كىچىككىنە يۈز - خاتىرىنى قىلىپ بولسىمۇ ئىنىمنىڭ چېچىنى ئالدۇرۇپ قويۇشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمەن. ھەممە خەج - خىراجلىرى كەمىنە مۇخلىسلىرىدىن بولىدۇ، بۇ ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك بىر تەرەپ قىلىپ قويسىلا، ئۆزۈمنى بېھىساب قۇتاتقان ئادەم ھېسابلىغان بولاتتىم.

راھىب كالان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئېيتتىكى:

— بۇ ئىش بارگاھىمىزغا شانۇ شەۋكەت كەلتۈرگەي، ئىنشائاللا، مۇرادلىرىدىكىدەك بولغاي، قېنى ئاۋۋال چايغا ئىلتىپات قىلىشسىلا.

شۇ ئەسنادا خىزمەتكارلار پىيالىلەرگە چاي قۇيۇپ، پەتنۇس بىلەن ئەكىرىشتى، چايدىن كېيىن داستىخان يىغىشتۇرۇلدى.

راھىب كالان باش راھىب بىلەن كارامانانى چاقىرىپ، بۇ ئادەمنىڭ چېچىنى ئېلىش توغرىسىدا كېڭەشتى. نازارەتچى راھىب بىلەن غوجىدار راھىبقا پەرھىز تائام راسلاشنى جېكىلىدى. باش راھىب باشقا راھىبلارغا:

— بۇ جاڭۇانىڭ تۇرقىدىن قول بېرىدىغاندەك سىياق كۆرۈنمەيدۇ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن شۇملۇق يېغىپ تۇرۇپتۇ، — دەپ كۈسۈرلىدى.

— كۈتكۈچى ئاغا، سىز بۇ مېھمانىنى مېھمانخانىغا باشلاپ بېرىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، بىز كالانىمىزغا ئەھۋالنى ئېيتىپ باقايلى، — دېدى راھىبلار.

كۈتكۈچى راھىب چىقىپ، جاۋ تۆرە بىلەن لۇدانى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى. باش راھىب بىلەن باشقا راھىبلار

راهىب كالان ئالدىغا كىرىپ ئەھۋالنى بايان قىلدى:

ــ قول بىرىشكە كەلگەن بۇ بەندىنىڭ تۇرقىدىن ياماناتلىق چىقىپ تۇرۇپتۇ، ياماق نېمىدەك قىلىدۇ، ئۇنىڭ چېچىنى ئېلىشقا بولمىغۇدەك، كېيىنگە بىرىپ بارگاھىمىزغا مالامەت كەلتۈرەرمىكىن دەيمىز.

ــ بۇ ئادەم سېخىي غوجام جاۋ تۆرىنىڭ ئىنىسى بولىدىكەن، ئۇ كىشىگە قانداقمۇ يۇز كەلگۈلۈك؟ سىلەر ھازىرچە بولمىغۇر خىياللارنى قىلماي تۇرۇڭلار، مەن بىر ئامال قىلىپ كۆرەي، ــ دېدى راھىب كالان ۋە كۆجىدىن بىرنى ياقتى، ئاندىن مەرۇزىدا باداشقان قۇرۇپ، ئىچىدە ئايەت ئوقۇپ، ئېتىكاپقا ئولتۇردى، كۆجە كۆيۈپ بولغاندىن كېيىن ئېتىكاپتىن قايتىپ، راھىبلارغا دېدى:

ــ چېچىنى ئېلىۋېرىڭلار، بۇ كۆڭلى تۇز، پىرلىرىمغا مەقبۇل ئادەم ئىكەن. ھازىرچە شۇم پېشانە كۆرۈنسىمۇ، قەلبى ناپاك بولسىمۇ، كېيىنرەك بىرىپ پاكلىنىپ كېتىدۇ، ھەتتا كامالەت تېپىپ، سىلەردىن ئېشىپ كېتىدۇ. مېنىڭ سۆزۈمنى قۇلىقىڭلاردا تۇتۇڭلار، بۇ ئىشقا بويۇنتاۋلىق قىلماڭلار.

ــ كالانىم، ھەزرەتلىرى ئۇنىڭغا يان بېسىۋاتىدىلا، ھە دېمەي ئىلاجىمىز نېمە؟! تەكلىپىمىزنى بەرمىسەك تېخى، بەرگەن بىلەن گېپىمىز ئۆتمىسە، مەيلى، بوپتۇ، ــ دېدى باش راھىب.

راھىب كالان پەرھىز تائام راسلىتىپ، جاۋ تۆرىنى ۋە باشقىلارنى خاناكالانغا تەكلىپ قىلدى. تائام يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن نازارەتچى راھىب ھېساب ـ كىتابىنى قىلدى. جاۋ تۆرە يېنىدىن كۆموش پۇل چىقىرىپ، بازاردىن كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئالدۇردى؛ شۇنىڭ بىلەن بۇتخانىدىن لۇداغا ئاتاپ راھىبلارغا خاس ئاياغ، راھىبلىق كىيىم، كۆلا ـ جەندە ۋە جايىنامازلار تىكتۇرۇلدى. ھەممە نەرسە ئىككى كۈنگە قالمايلا تەييار قىلىنىپ بولدى. راھىب كالان خاسىيەتلىك كۈن ـ سائەتنى تاللاپ، بۇرغا دۇمباق چالدۇرۇپ، پۇتۇن جامائەتنى خانىقاغا جەم قىلدى، كاساپا

يېپىنغان بەش ـ ئالتە يۈز راھىب رەت ـ رېتى بىلەن تىزىلغىنىچە ئېتىكاپ سۈپىسىنىڭ ئالدىدا سەپ ـ سەپ بولۇپ ئولتۇرۇپ، قول كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىشتى. جاۋ تۆرە تەڭگە ـ يامبۇ، سوۋغا ـ سالام ۋە كۈجە ئىسرىقلىرىنى ئېلىپ، ئېتىكاپ سۈپىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ سەجدە قىلدى. دۇئا ـ تىلاۋەت رەسمىيىتى ئورۇنلىنىپ بولغاندىن كېيىن خىزمەتكار راھىبلار لۇ دانى باشلاپ ئېتىكاپ سۈپىسىنىڭ يېنىغا ئەكەلدى. كارمادانا لۇ دانىڭ بېشىدىكى ياغلىقىنى ئالدۇرۇپ، چېچىنى توقۇز ئۆرۈمە قىلىپ ئۆرۈپ، تۈرمەكلەپ قويدى. ساتىراش ئالدى بىلەن ئۇنىڭ چېچىنىڭ ھەممىسىنى چۈشۈرۈۋەتتى، ساقال ـ بۇرۇتىنى ئېلىشقا كەلگەندە بولسا، لۇدا:

ـــ بۇلار، ئۆزۈمگىمۇ قالسۇن، ـــ دېدى.

راھىبلار ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى، راھىب كالان ئېتىكاپ سۈپىسىدا ئولتۇرۇپ:

ـــ جامائەت، ھۆكمەتكە قۇلاق سېلىڭلار، ـــ دېدى ۋە «تۇڭ ئەۋلادى قالمىسۇن، ئالتە ئەزا پاكلانسۇن؛ چېچى ئېلىنغان كىشى دەتالاش قىلىپ يۈرمىسۇن» دېگەن سۆزلەرنى ئوقۇدى. ئوقۇپ بولۇپ، «ھە ! جىمى تۇكلىرى چۈشۈرۈپ تاشلانسۇن !» دەپ بىر ۋاراقىرىۋىدى، ساتىراش ئۈستىرىسىنى كاپلاپ كېلىپ سالدى ـ دە، ھېچنېمىنى قويماي چۈشۈرۈپ تاشلىدى. باش راھىب : «ئەمدى بۇنىڭ راھىبلىق نامىنى قويۇپ بەرگەيلا» دەپ ئىلتىجا قىلىپ، ئىجازەتنامىنى كۆتۈرۈپ ئېتىكاپ سۈپىسىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. راھىب كالان ئاق ئىجازەتنامىنى قولىغا ئېلىپ:

ـــ مۇقەددەس بۇددا يولى گۈھەر كەبى پارلاقتۇر، بۇددا جاساقلىرى تەڭداشسىز ئۇلۇغدۇر، شۇ ئۇلۇغ دىنىنىڭ نۇسرىتى بىلەن ئۇنىڭ راھىبلىق نامى جىشېن① بولغاي، ـــ دېدى.

راھىب كالان نام قويۇپ بولغاندىن كېيىن ئىجازەتنامىنى پۈتۈكچى راھىبقا تاپشۇردى، پۈتۈكچى ئۇنى تولدۇرۇپ پۈتۈپ، لۇ

① جىشېن ـــ تېرەن ئاقىل دېگەن مەنىدە.

داغا، يەنى لۇ جىشېنغا قوبۇل قىلغايلا، دەپ بەردى. راھىب كالان جەندە ئىنئام قىلىپ لۇ جىشېنغا كىيدۈردى. نازارەتچى ئۇنى ئېتىكاپ سۇپىسىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. راھىب كالان ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ، تەلىم بەردى: «بىرىنچىدىن، قايتىدىن تۇغما بولۇپ، بۇتپەرەس بولغاي. ئىككىنچىدىن، بۇددا تەلىماتلىرىغا چىن ئەمەل قىلغاي. ئۈچىنچىدىن، ئۈستازلىرى ۋە يارەنلىرىنى ھۆرمەت قىلغاي. بۇ — ئۈچ ئەمەل. يەنە بەش پەرھىز بار: بىرىنچىدىن، تىرىك جاننى ئۆلتۈرمىگەي. ئىككىنچىدىن، ئوغرىلىق قىلمىغاي. ئۈچىنچىدىن، ھاۋايى — ھەۋەسكە بېرىلمىگەي. تۆتىنچىدىن، ئىچكۈلۈكىكە بېرىلمىگەي. بەشىنچىدىن، كۈپۈر — كۈپۈرانە سۆز قىلمىغاي.

جىشېن بۇلارنى ئاڭلاپ، مۇخلىسلارنىڭ رەسمىي يوسۇنى بويىچە «خوش» دەپ جاۋاب بېرىش ئورنىغا: «پېقىر ئېسىمگە ئالدىم» دەپ جاۋاب بەرگەندى، راھىبلار كۈلۈشۈپ كەتتى. تەلىم بېرىش رەسىم — يوسۇنى تامام بولغاندىن كېيىن جاۋ تۆرە راھىبلارنى يەنە بىر چوڭ خانىقاغا باشلاپ كىردى ۋە كۈجە — ئىسرىق كۆيدۈرۈپ نەزىر بەردى. چوڭ — كىچىك ۋەزىپىدار راھىبلار ئۆزلىرىنىڭ قۇتلاپ ئەكەلگەن سوۋغىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى. غوجىدار راھىب لۇ جىشېننى باشلاپ يۇرۇپ، ھەممە راھىب ئەھلى بىلەن سالاملاشتۇرۇپ كۆرۈشتۈردى ۋە راھىبلار خانىسىنىڭ ئارقىسىغا جايلاشقان كۆكۈلزارلىقتىن تائەت — ئىبادەت قىلىشقا لايىق بىر جاينى تاللاپ، شۇ يەرگە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. شۇ كېچە تىنچ — ئامان ئۆتتى.

ئەتىسى جاۋ تۆرە قايتماق بولۇپ، ناشتىدىن كېيىن راھىب كالان بىلەن جۇدالىق دېغى ئىچىدە خوشلاشتى. كالان ۋە ھەممە راھىبلار قوۋۇقنىڭ سىرتىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. جاۋ تۆرە ئالىقانلىرىنى جۇپلەپ تۇرۇپ:

— ئۇلۇغ كالان ھەزرەتلىرى، ئۇستازلىرىم، ئۇنىڭغا ھەربىر ئىشتا ئاتىدارچىلىق قىلىپ تۇرۇشلىرىنى ئۆتۈنىمەن. ئىنىم لۇ

جىشېن نادان ۋە تۇز كەتكەن بىر ئادەم، ئەتىسى ـ ئاخشىمى ئەدەپ ـ قائىدىدىن چىقىپ، ئېگىز ـ پەس سۆزلەرنى، ئەمرىمەرۇپقا خىلاپ ئىشلارنى قىلىپ قويسا، پېقىرنىڭ ئەرزىمەس يۇزىدىن بولسىمۇ كەچۈرۈشلىرىنى مىڭ تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايمەن، ــ دېدى.

ــ خاتىرجەم بولسىلا، تۆرەم، ــ دېدى راھىب كالان، ــ كەمىنىلىرى دەستۇرلارنى ئۆگىتىپ، ئايەت يادلىتىپ، دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىش ۋە ئېتىكاپقا كىرىش يوللىرىنى ئۇقتۇرۇپ، ئاستا ـ ئاستا ئۆگىتىۋالىمەن.

ــ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ياندۇرىمەن، ئەلۋەتتە، ــ دېدى تۆرە ۋە كۆپچىلىكنىڭ ئارىسىدىن لۇ جىشېننى چاقىرىپ، بىر تۇپ قارىغاينىڭ تۈۋىگە باشلاپ بېرىپ، پەس ئاۋاز بىلەن جېكىلەپ ئېيتتى:

ــ ئەزىز ئىنىم، بۇگۈندىن ئېتىبارەن ئىش ـ ئەمەللىرى ئىلگىرىكىدىن تامامەن باشقىچە بولىدۇ، ھەر ئىشتا ئۆزلىرىنى ئايىسىلا، ھەرگىز چوڭچىلىق قىلمىسىلا، بولمىسا يەرگە قاراپ قالىدىغان ئىش بولۇپ قالىدۇ، خەير، ئامان بولسىلا. ئادەتتە كىيىدىغان كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ئەۋەتىپ بېرىمەن.

ــ خاتىرجەم بولسىلا، ئاغا، ئېيتقانلىرىنىڭ ھەممىسىنى بەجا كەلتۈرىمەن، ــ دېدى لۇ جىشېن.

شۇنداق قىلىپ، جاۋ تۆرە راھىب كالان ۋە باشقىلار بىلەنمۇ خەيرلىشىپ تەختىراۋانغا چىقتى؛ ئوتاقچىلارغا لۇدا چۈشكەن تەختىراۋان بىلەن سانداۋقچىلارنى قۇرۇق كۆتۈرتۈپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. كالانمۇ راھىبلارنى باشلاپ ئىبادەتخانىغا قايتتى.

لۇ جىشېن كۆكۈلزارلىقتىكى تائەت ـ ئىبادەت قىلىدىغان جايغا قايتىپ بېرىپ، ئۆزىنى جاينامازلىق سۈپىغا ئاتتى ـ دە، ئۈيقۇغا كەتتى، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئىككى راھىب ئۇنى نوقۇدى.

ــ بۇنداق قىلسىلا بولمايدۇ، راھىب بولغان ئادەم ئېتىكاپتا

ئولتۇرۇشنى ئۆگەنمىسلە قانداق بولىدۇ؟

ــ مېنىڭ ئۇخلىشىم بىلەن كارىڭ نېمە؟

ــ بەللى، قالتىس، ــ دېدى ئېتىكاپتىكى راھىبلار.

ــ بېلىق دەمسىنا؟ ــ ھېلىغۇ بېلىق ئىكەن، تاشپاقىنىمۇ يەۋېرىمەن!

ــ تازا لاۋزا بىرنېمىكەن ــ دە! ــ دېدى راھىبلار.

ــ تاشپاقا باداڭدەك كېلىدۇ، ھەم سېمىز، ھەم تاتلىق، ھەم يېيىشلىك تۇرسا، «لاۋزا» دېگىنىڭ نېمىسى، ــ دېدى جىشېن.

ھېلىقى ئىككى راھىبنىڭ ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمىدى، لۇ جىشېن ئۇيقۇسىنى ئۇخلاپ قېلىۋەردى. ئەتىسى ئۇلار لۇ جىشېننىڭ بۇ ئەدەپسىزلىكىنى راھىب كالانغا مەلۇم قىلىپ قويماقچى بولۇۋىدى، باش راھىب ئۇلارغا نەسىھەت قىلدى:

ــ كالانمىز ئۇنى كەلگۈسىدە ئاجايىپ كامال تاپقان زات بولۇپ چىقىدۇ، سىلەردىن ئېشىپ كېتىدۇ، دەپ ئۇنىڭغا يان باستىلىق قىلمۇاتسا، سىلەرنىڭ قانداق چىشىڭلار پاتسۇن، ئۇنىڭ بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن.

ئىككى راھىب بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۆز يولىغا كېتىپ قالدى. لۇ جىشېن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ھەر ئاخشىمى جايىنامازلىق سۇپىدا غۇلىچىنى كەڭ كېرىپ، بولۇشىغا ئېغىناپ، كېچىچە ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك خورۇلداپ ئۇخلايدىغان بولۇۋالدى. تەرەت قىلماقچى بولسا، گۈلدۈر ــ تاراقلىتىپ، بۇرھانلار سارىيىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ سىيىپ ــ چىچىپ، ھەممە يەرنى بۇلغۇۋېتىدىغان بولدى. مۇلازىم راھىب بۇ ئەھۋالنى كالانغا بېرىپ دادلىدى:

ــ لۇ جىشېن بەكمۇ ئەدەپسىزلىك قىلىدىغان بولۇپ كەتتى. راھىبلىققا لايىق سالاپىتى يوق بىرنېمىكەن، بۇنداق نېمىنى نېمىشقا بۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىمىز؟

ــ تولا كاپشىما! تۆرەمنىڭ يۈزىنى قىلمامسەن، كېيىنچە

ئوڭلىنىپ قالدۇ، ـــ دەپ ۋارقىردى راھىب كالان.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ھېچكىمنىڭ لۇ جىشېنغا چىشى پاتمايدىغان بولۇپ قالدى.

لۇ جىشېننىڭ ۋۇتەيشەن ئىبادەتخانىسىنى بېشىغا كىيىپ يۈرگىنىگە تۆت ـ بەش ئاي بولۇپ قالدى. قىش پەسلى ئەمدىلا كىرىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، لۇ جىشېننىڭ قورسىقىغا بىردىنلا جىن كىردى، شۇ كۈنى ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق ئىدى. لۇ جىشېن قارا يەكتەكنى كىيىپ، قارا پوتىسىنى باغلاپ، مەسىسىنى سېپىپ، گۈس ـ گۈس دەسسەپ قوۋۇقتىن چىقتى. شۇ ماڭغىنىچە تاغنىڭ قاق بېلىگە يېتىپ چۈشتى ۋە شۇ يەردىكى بىر شېپاڭغا كىرىپ، ئۇزۇنچاق، پاكار بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئويلاندى: «شۇمۇ كۈن بولدىمۇ؟! ئەسلىدە مەن مەي ـ شاراب، گۆش ـ ياغدىن بىر كۈنمۇ ئايرىلالمايتتىم. ئەمدى مېنى راھىب قىلىشىپ قويۇپ، قورسىقىم تويماي ئورۇقلاپ ياغاق بولۇپ قالدىم. جاۋ تۆرەمۇ يا ئانچە ـ مۇنچە يەيدىغان بىرنەرسە ئەۋەتىپ بەرمىدى، ئاغزىمدىن توپا تەمى كېلىدىغان بولۇپ قالدى. ئانچە ـ مۇنچە مەي ـ شارابلار بولسىمۇ ئىچىپ تۇرسام بولاتتى.» ئۇنىڭ تازا ئىچكۈسى كېلىپ، نەپسى تاقىلداپ تۇرغان بىر پەيتتە، يىراقتىن بىر يېتىم كۆرۈندى، ئۇ ئاغزى قاپلاقلىق ئىككى سوغىنى ئەپكەش بىلەن كۆتۈرگىنىچە ناختشا ئېيتىپ كېلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ قولىدا بىر دانە مەي ئىسىتىدىغان قاچا بار ئىدى. ئۇ مۇنداق ناخشا ئېيتىپ كېلىۋاتاتتى:

«جەڭگى ـ جېدەل بولۇپ ئۆتكەن تاغ ئالدىدا،
كونا قورال تېپىۋاپتۇ چوپان بالا.
گويا يۇ جى ئۇزاتقاندەك چۇ باۋاڭنى،
ۋۇجياڭ دەريا دولقۇنلىنار سەلكىن ئارا».

لۇ جىشېن شېپاڭدا ئۇنى كۆزىتىپ ئولتۇردى، ھېلىقى

يېتىمىۇ سوغىلىرىنى كۆتۈرۈپ، شىپاڭ تەرەپكە قاراپ كەلدى ۋە بىردەمدىن كېيىن شىپاڭغا يېتىپ چىقىپ، ئەپكىشىنى قويۇپ، ئارام ئېلىپ ئولتۇردى.

ــ ھوي يىگىت، سوغاڭدىكى نېمە ئۇ؟ ــ دەپ سورىدى لۇ جىشېن.

ــ دەردكە داۋا، دىلغا شىپا مەي ! ــ دېدى ھېلىقى يېتىم.

ــ بىر سوغىسى قانچە پۇل؟

ــ سوپۇم، چاقچاق قىلمۇاتامدىلا نېمە؟

ــ ساڭا چاقچاق قىلىپ نېمە قىلاتتىم؟

ــ مەن بۇ مەينى ئىبادەتخانىدىكى خىزمەتكار، گېزەكچى، تەختىراۋانكەش ۋە مالاي ـ چاكارلارغا ئاپىرىپ ساتىمەن، مەينى ئاشۇنداق ئىشلەمچىلەر ئىچىدۇ، راھىب كالانمىز راھىبلارغا مەي سېتىپ بەرمەكلار دەپ يارلىق قىلغان، بىز سېتىپ بەرسەك، كالان بىزنى جازالايدۇ، دەسمايىنى تارتىۋېلىپ، ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىدۇ. بىز مۇشۇ ئىبادەتخانىنىڭ دەسمايىسى بىلەن تىرىكچىلىك قىلىپ، مۇشۇ ئىبادەتخانىنىڭ ئۆي ـ جايىدا ئولتۇرۇپ تۇرۇقلۇق، قانداقمۇ سىلىگە مەي سېتىپ بېرەلەيمىز؟

ــ راستلا سېتىپ بەرمەمسەن؟

ــ جېنىمنى ئالسىلىمۇ ساتمايمەن.

ــ مەن سېنىڭ جېنىڭنى ئالمەن دەۋاتقىنىم يوق، مەي سېتىپ بەر دەۋاتىمەن.

ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى پەملىگەن ھېلىقى يېتىم ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ، يولىغا راۋان بولدى. لۇ جىشېن شىپاڭدىن ئىز باستۇرۇپ چۈشتى ـ دە، ئىككى قولى بىلەن ئەپكەشنىڭ بالدىقىدىن تۇتۇۋېلىپ، ھېلىقى يېتىمنىڭ چاتىرىقىغا بىرنى تېپىۋىدى، ئۇ ئىككى پۇكلىنىپ چاتىرىقىنى تۇتقىنىچە، بىر ھازاغىچە قوپالماي زوڭ ئولتۇرۇپ قالدى. لۇ جىشېن ھېلىقى ئىككى سوغا مەينى شىپاڭغا ئاچىقىپ، يەردە ياتقان بايىقى قاچىنى ئالدى ۋە سوغىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى ـ دە، غورتۇلدىتىپ

ئىچكىلى تۇردى. ئۇزاق ئۆتمەيلا ئىككى سوغىدىكى مەينەك بىر سوغىدىكسىنى ئىچىپ بولدى.

ـــ هوي يىگىت، ئەتە ئىبادەتخانىمىزغا كېلىپ پۇلۇڭنى ئېلىۋال، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

هېلىقى يېتىمنىڭ ئاغرىۋاتقان يېرى ئەمدى بىرئاز توختىغاندەك بولدى. ئۇ بۇتخانا كالانى بىلىپ قالسا، تىرىكچىلىكتىن قۇرۇق قالماي دەپ، مەينەك پۇلىنى سوراشتىن قورقۇپ، دەردىنى ئىچىگە يۇتتى، قالغان بىر سوغا مەينى ئىككى سوغىغا بۆلۈپ، مەي قاچىسىنى ئالدى ـ دە، غۇيۇلداپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى.

ئەمدى لۇ جىشېنغا كەلسەك، شىپاڭدا خېلى ئولتۇرغاندىن كېيىن مەينەك كۈچى تۇتۇشقا باشلىدى. ئۇ شىپاڭدىن چۈشۈپ قارىغاينەك تۇڭدە يەنە بىر دەم ئولتۇردى، مەينەك كۈچى تېخىمۇ تۇتۇشقا باشلىدى. ئۇ قارا يەكتەكنى بېلىگىچە چۈشۈرۈپ، ئىككى يېڭىنى بېلىگە ئورىۋالدى، بۇنەك بىلەن ئۇنىڭ دۇمبىسىگە چېكىلگەن گۈللەر كۆرۈنۈپ قالدى، ئۇ ئىككى قولىنى سېلىپ، لوڭ ـ لوڭ بېسىپ تاغ ئۈستىگە قاراپ ماڭدى.

نەزم

كۆزلىرى بەقەسەمدەك رەڭ ئالغان،
يۈزلىرى پوكاندەك قىزارغان.
كاللىسى ئېغىر، پۇتى يۈگەنسىز،
غالداڭشىپ ماڭاتتى پۇتلىرى جانسىز.
مۇدۇرۇلۇپ يۇرۇپ چىقتى ئۇ تاغقا،
ئوخشايتتى بوراندا قالغان ساڭقارغا.
ئىبادەتخانىغا قايتتى دەلدەڭشىپ،
دەريادىن ئايرىلغان يىلاندەك چاڭقىپ.
تەڭرىقۇتنى تىللاپ قارغىدى،

ئەرشئەلاغا قولمۇ شىلتىدى.
ئەزرائىلنى دېدى بەند قىلاي،
تەھتى ـ سەھرانى تېپىپ گۈم قىلاي.
ئۇ خۇددى يالىڭاچ مەست دېۋە بولدى،
ئوت قويار، قاتىلنىڭ سىنىغا كىردى.

لۇ جىشېن شۇ ماڭغىنىچە قوۋۇقنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى، يىراقتىن قاراپ تۇرغان ئىككى قوۋۇق باقار قومۇش پالاقنى كۆتۈرۈپ قوۋۇقنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە لۇ جىشېننى توسۇپ تۇرۇپ شۇنداق توۋلاپ ئېيتتىكى:

ـــ سىز بولسىڭىز بۇددا مۇخلىسى، تاغقا نېمىشقا مەي ئىچىپ مەست پېتىڭىزچە غالداڭشىپ چىقىسىز؟ سىز قارىغۇ ئەمەسقۇ، تامدىكى: «بەش پەرھىزنى بۇزۇپ مەي ئىچكەن راھىبلار قىرىق پالاق ئۇرۇلۇپ، ئىبادەتخانىدىن ھەيدەپ چىقىرىلىدۇ، ئەگەر قوۋۇقچىلارمۇ مەست بولۇپ قالغان راھىبلارنى ئىبادەتخانىغا كىرگۈزۈۋەتسە، ئۇلارغىمۇ ئون پالاق ئۇرۇلىدۇ» دېگەن ئۇقتۇرۇشنى كۆرگەن بولغىيدىڭىز. سىزگە پالاق ئۇرماي، رەھىم قىلايلى، تاغدىن چۈشۈپ كېتىڭ.

لۇ جىشېن بىرىنچىدىن، يېڭىلا راھىب بولغانلىقى، ئىككىنچىدىن، كونا قىلىقىدىن قالمىغانلىقى ئۈچۈن كۆزلىرىنى ئالايتىپ تىللاشقا باشلىدى:

ـــ ھۇ قارغىش تەگكۈرلەر ! قايسىبىرىڭ مېنى ئۇرىدىكەنسەن، ئانا ـ ماناڭنى كۆزۈڭگە كۆرسىتىمەن !

ئىشنىڭ چاتاقتەك تۇرغانلىقىنى بايقىغان قوۋۇق باقارلارنىڭ بىرى نازارەتچى راھىبقا ئەھۋالنى مەلۇم قىلىش ئۈچۈن ئۇچقاندەك چېپىپ كەتتى، بىرى ئۇنى قوۋۇقتىن كىرگۈزمەي، قومۇش پالاقنى پەش قىلىپ توسۇپ تۇردى. لۇ جىشېن بىر قولى بىلەن پالاقنى قايرىۋېتىپ، ئۇنىڭ كاچىتىغا شاپىلاق بىلەن شۇنداق سالدىكى، ئۇ دەلدەڭشىپ يىقىلغىلى تاسلا قالدى، ئۇ

ئۆزىنى قاچۇرۇشقا تەمشىلىپ تۇراتتى، لۇ جىشېن يەنە بىر مۇشت سالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ۋايجان دېسە، ۋايجان دەپ، قوۋۇقنىڭ تۈۋىگە موك چۈشتى. لۇ جىشېن:

— خەير، سەن خۇمپەرگە رەھىم قىلاي ! — دەپ دەلدەڭشىگىنىچە ئىبادەتخانىغا قاراپ ماڭدى. شۇ چاغدا نازارەتچى راھىب قوۋۇق باقارنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلاپ، مالاي ـ چاكار، خىزمەتكار، گېزەكچى ۋە تەختىراۋانكەشلەر بولۇپ جەمئىي يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئادەمنى چاقىردى، ئۇلار ھەربىرى كالتەكلەرنى كۆتۈرۈشۈپ، كۈنچىقىش تەرەپتىكى پېشايۋاندىن ئېتىلىشىپ چىقتى ۋە دەل لۇ جىشېنغا توغرا كېلىپ قالدى. لۇ جىشېن شۇنداق بىر قاراپ، پۈتۈن جان ـ جەھلى بىلەن خۇددى ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك چۇقان كۆتۈرگىنىچە ئالچاڭلاپ دەسسەپ ئىچكىرى كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىلگىرى سىپاھىيگ بولغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى، كېيىن ئۇنىڭ بۇ دەھشەتلىك ئەلپازىنى كۆرۈپ، ھەممىسى ئالاقزادە بولۇشۇپ كەتتى ۋە ئۇلۇغ ئايۋانغا قېچىپ كىرىۋېلىپ، پەنجىرە ـ روجەكلەرنى تاقىۋېلىشتى. لۇ جىشېن ئىچكىرىسىگە دېۋەيلەپ كىرىپ، بىر ياقتىن تېپىپ، بىر ياقتىن مۇشتلاپ، پەنجىرە ـ روجەكلەرنى ئېچىۋەتتى، ئۇلۇغ ئايۋاندىكى يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئادەم قاچىدىغان يېرىنى تاپالمای قالدى، لۇ جىشېن توقماقتىن بىرنى تارتىۋېلىپ، ھەممىسىنى ئۇلۇغ ئايۋاندىن سۈرۈپ چىقاردى.

نازارەتچى راھىب شاپاشلاپ يېرىپ ئەھۋالنى راھىب كالانغا مەلۇم قىلدى، راھىب كالان تۆت ـ بەش مۇلازىمنى باشلاپ، ئۇدۇل پېشايۋاننىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى ۋە لۇ جىشېنغا قاراپ:

— ئەدەپسىزلىك قىلما، لۇ جىشېن ! — دەپ ۋارقىرىدى.

لۇ جىشېن گەرچە مەست بولسىمۇ، لېكىن كالاننى تونۇپ، قولىدىكى توقماقنى تاشلىۋەتتى ۋە راھىب كالاننىڭ ئالدىغا بېرىپ ئىززەت ـ ئىكرام بىلدۈردى، ئاندىن پېشايۋان تەرەپنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، كالانغا دېدى:

ـــ پېقىرنىڭ ئىچكىنى ئىككى پىيالە مەي، ئۇلارنى بىرنەرسە قىلغىنىم يوق، ئۇلار بىر تالاي ئادەمنى باشلاپ كېلىپ پېقىرنى ئۇردى.

ـــ مېنى ئايىساڭ، چاپسان بېرىپ ئۇيقۇڭنى ئۇخلا، ئەتە گەپلىشەيلى، ـــ دېدى كالان.

ـــ ھەزرەتلىرىنى ئايىمىسام، بۇ تۆت توك ـ توك پاخشەكتىن بىرنەچچىنى ئۆلتۈرۈۋېتەتتىم، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

كالان لۇ جىشېننى ئاپىرىپ سۇپىغا ياتقۇزۇپ قويۇڭلار، دەپ مۇلازىملارنى بۇيرۇدى. لۇ جىشېن ئۆزىنى سۇپىغا ئاتتى ـ دە، غەرق مەست ھالدا خورۇلداپ ئۇيقۇغا كەتتى. ۋەزىپىدار راھىبلار كالاننى ئورۇپلىپ دادلىغىلى تۇردى:

ـــ كەمىنلىرى ئاللىقاچان ھەزرەتلىرىگە ئۆز تەكلىپىمىزنى ئېيتقانمدۇق، ھە، ئەمدى قانداق بولدى؟ بۇ مولۇننى ئىبادەتخانىمىزغا كىرگۈزۈپ قويۇش زادى توغرا كەلمىگەن ئىش ئىدى، ئەمدىلىكتە ئۇ ئەمرىمەرۇپنى بۇزۇپ ئاياغ ئاستى قىلىۋاتىدۇ!

ھازىرچە بىزنى بىرئاز ئاۋارىچىلىككە سېلىۋاتىدۇ، كېيىنچە كامال تاپىدۇ، ھېچ گەپ يوق، ساخاۋەتچى جاۋ تۆرەمنىڭ يۇزىنى قىلىپ، بۇ مەرتەم ئۇنىڭغا كەڭچىلىك قىلىڭلار. ئەتە مەن ئۇنىڭغا تەنبىھ بېرىپ قويايى، ـــ دېدى كالان.

راھىبلار تەنە بىلەن كۈلۈپ:

ـــ تازا دىتى يوق كالان ـ دە ! ـــ دېيىشتى ۋە ئارامىلىرىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆز ئورۇنلىرىغا قاراپ تارقىلىپ كېتىشتى.

ئەتىسى ئەتىگەنلىك تائامدىن كېيىن كالان لۇ جىشېننى چاقىرىپ كېلىش ئۈچۈن مۇلازىمنى ئەۋەتتى، مۇلازىم ئېتىكاپ سۇپىسىغا بېرىپ قارىسا، لۇ جىشېن تېخى قوپماپتۇ. بىردەم كۈتكەندىن كېيىن ئۇ ئورنىدىن قوپۇپ، يەكتىكىنى كىيىپ يالاڭ ئاياغ سوكۇلداپ خانىدىن چىقىپ كەتتى. مۇلازىم چۆچۈپ كېتىپ ئارقىسىدىن چىقىپ قارىسا، ئۇ بۇرھانلار سارىيىنىڭ كەينىگە

ئۆتۈپ تەرەت قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. مۇلازىم ئۇنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز كۈلۈپ تاشلىدى ۋە تەرەتتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن:

— سىزنى كالانىمىز چاقىرىۋاتىدۇ، گېپى بار ئىكەن، — دېدى.

لۇ جىشېن مۇلازىمنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ خاناكالانغا كىردى:

— لۇ جىشېن، سىز ئەسلىدە چېرىك ئەھلى بولسىڭىزمۇ، ھازىر جانابىي جاۋ تۆرەمنىڭ ھېممىتى بىلەن چېچىڭىزنى چۈشۈرتۈپ راھىب بولۇپ قالدىڭىز، مەن بولسام بېشىڭىزنى سىلاپ، دىلىڭىزغا ئىمان سالدىم، «بىرىنچىدىن، تىرىك جاننى ئۆلتۈرمەسلىك. ئىككىنچىدىن، ئوغرىلىق قىلماسلىق. ئۈچىنچىدىن، ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بېرىلمەسلىك. تۆتىنچىدىن، ئىچكۈلۈككە بېرىلمەسلىك. بەشىنچىدىن، كۈپۈر ـ كۈپۈرانە سۆزلەرنى قىلماسلىق توغرۇلۇق تەلىم بەردىم. بۇ بەش پەرھىز راھىب ـ مۆمىنلەرنىڭ بىردىنبىر قائىدە ـ نىزامى، راھىب بولغان ئادەمنىڭ بىرىنچى ئىشى مەي ـ شاراب ئىچمەسلىك تۇرسا، نېمىشقا شۇنچە كۆپ ئىچىپ مەست بولۇپ يۈرىسىز؟ قوۋۇق باقارلارنى ئۇرۇپسىز، ئۇلۇغ ئايۋاننىڭ قىزىل پەنجىرە ـ روجەكلىرىنى چېقىۋېتىپسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە خىزمەتكارلارنى ئۇرۇپ قاچۇرۇۋېتىپسىز. بۇقىدەك ھۆركىرەپ ـ گۈركىرەپ ھەممىنى قورقۇتۇۋېتىپسىز، نېمىشقا بۇنداق قىلىسىز؟

— ئەمدى ئۇنداق قىلمايمەن، — دېدى لۇ جىشېن يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ.

— قول بەرگەن تۇرۇقلۇق، نېمىشقا ھەممىدىن ئاۋۋال مەي ھارام دېگەن پەرھىزنى بۇزدىڭىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەمرىمەرۇپنى ئاياغ ئاستى قىلدىڭىز؟ مەن ساخاۋەتچى جاۋ تۆرەمنىڭ يۈزىنى قىلمىغان بولسام، سىزنى ئاللىقاچان ئىبادەتخانىمىزدىن قوغلىۋەتكەن بولاتتىم! بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق قىلىقنى

قىلماڭ !

لۇ جىشېن ئورنىدىن تۇردى ۋە ئالقىنىنى جۇپلەپ تۇرۇپ:

ـــ ئەمدى قىلمايمەن، قىلمايمەن، ـــ دەپ ۋەدە بەردى.

كالان خاناكالاندا ئۇنىڭغا ئەتىگەنلىك تاماق راسلىتىپ بەردى ۋە چىرايلىق سۆزلەر بىلەن پەند ـ نەسىھەت قىلدى؛ ئېسىلراق رەختتە تىكىلگەن بىر يەكتەك بىلەن بىر كىشىلىك ئاياغنى قولىغا تۇتقۇزۇپ، راھىبخانىغا قايتۇردى.

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا بىر دانىشمەن ئۆتۈپتىكەن. بۇ دانىشمەن قەلبىنى يورغىغا سېلىپ، مەخسۇسلا مەي توغرىسىدا مۇنداق بىر غەزەل يېزىپتىكەن، يازغاندىمۇ كارامەت قاملاشتۇرۇپ يېزىپتىكەن.

غەزەل

تا ئەزەلدىن ھەر گۈناھقا مەي سەۋەب دەپ ئېيتىلار،
بىر سۆزۈم بار ئاڭلىساڭلار سىر شۇنىڭدىن ئېچىلار.
ئادەمزات سۇ ۋە تۇپراق، ئوت ـ شامالدىن تەل بولار،
ئۇن ـ گۈرۈچ، سۇ ـــ شۇل خۇرۇچقا سالسا قۇلماق مەي بولار.
تۇرسا جەمجىت شېشىدە مەي مەۋج ئۇرماس ھېچقاچان،
ئىچمىگەندە مەينى ئادەم مۆرىمەي جىم ئولتۇرار.
كۆرسە بوۋاق بالىلارنى كىم ھاراقكەش دەيدىكەن،
مەي ئەمەس ئاش توق يېيىلسە نەدە ئىتتەك قۇترىتار.
نە سەۋەبتىن ئۇچ قەدەھمۇ ئوتلىمايلا بەزىنىڭ ـــ
ئازدى ئەقلى، پۇت ـ قولىدا قالمىدى جان ئىختىيار!
بەزى بار نەچچە تامچە مەي ئىچەلمەس تۇگىتىپ،
بەزىلەرگە نەچچە يۈز جام مەي قىلالماس قىلچە كار.
بەزىلەر ئادەم كەتسە ئالجىپ شىر كەيپلىك دەستىدىن،
بەزىلەر غەرق مەست بولۇپمۇ جۆيلۇمەكنى بىلدى ئار.
بەزىلەر مەي شۆھرىتىدىن تاپتى شانۇ ئىپتىخار،

زور پالاکەت کەلتۇرۇپ مەي بەزىلەرنى قىلدى خار.
ھەممە سىرنىڭ ئاچقۇچى بوپقالدى شۇڭا بىر ماقال:
«مەي كىشىنى مەست قىلالماس، مەينى ئادەم مەست قىلار».

ئىچكۈلۈكنىڭ ھەممىسىلا كىشىنى خۇشال قىلىۋەرمەيدۇ. «مەي ئىشنى تۇزىدۇ ھەم بۇزىدۇ». توخۇ يۇرەكلەر ئىچسە يۇرىكى قاپتەك بولۇپ قالىدۇ، قاپ يۇرەكلەر ئىچسە قانداق بولۇپ كېتىدۇ دەيسىز؟!

ئەمدى گەپنى لۇ جىشېندىن ئىشتىڭ. بۇ دورەم ئۇ مەست بولۇپ جەڭگى ـ جېدەل چىقارغاندىن كېيىن سىرتقا چىقىشقا پېتىنالماي، ئۇدا ئۇچ ـ تۆت ئايغىچە ئىباداەتخانىنىڭ ئىچىدە يۇردى. بىر كۈنى ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتتى، ئىككىنچى ئاي كۈنلىرى ئىدى، ئۇ ئۆز ھۇجرىسىدىن چىقىپ بىر بېسىپ ئىككى بېسىپ قوۋۇقنىڭ سىرتىغا چىقىپ قالدى ۋە بۇ يەردە ۋۇتەيشەن تېغىغا كۆز تاشلاپ، بىردەم تاماشا قىلىپ تۇردى. شۇئاندا بىردىنلا شامال چىقىپ، بىر خىل تاڭ ـ تۇڭ قىلغان ئاۋازنى ئۇچۇرۇپ كەلدى. لۇ جىشېن ھۇجرىسىغا قايتىپ كىرىپ بىرئاز كۈموش تەڭگە ئالدى ـ دە، قوينىغا سېلىپ ماڭا ـ ماڭا تاغدىن پەسكە چۈشتى. «ۋۇتەي ئاۋات» دېگەن پەيلۇدىن ئۆتۈپ قارىسا، بۇ يەردە ئالتە ـ يەتتە يۈز تۇتۇن ياشايدىغان بىر بازار بار ئىكەن. بازاردا گۆش ۋە كۆكتاتلار سېتىلىپ تۇرىدىكەن، مەيخانىمۇ، ئاشخانىمۇ بار ئىكەن. جىشېن: «ئاپلا ! بۇ يەردە بۇنداق بازارنىڭ بارلىقىنى بالدۇرراق بىلگەن بولسام، ھېلىقى سوغدىكى مەينى تارتىۋالماي، مەشەگىلا چۈشۈپ ئىچىپ تۇرىدىكەنمەن. نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئىچىم قۇرۇپ ئارانلا قالدىم، بېرىپ كۆرەيچۇ، ئۇنى ـ بۇنى ئېلىپ يېمەيمەنمۇ؟» دەپ ئويلىدى.

ھېلىقى تاڭ ـ تۇڭ ئاۋاز تۆمۈرچى ئۇستامنىڭ بازغىنىدىن چىققان ئاۋاز ئىكەن، ئۇنىڭ يېنىدىكى بىر ئىشكىنىڭ ئۈستىگە «ئاتا ـ بالا سارىيى» دەپ يېزىقلىق تۇرۇپتۇ. لۇ جىشېن تۆمۈرچى

ئۇستامنىڭ دۇكىنى ئالدىغا بېرىپ قارىدى. دۇكاندا ئۇچ ئادەم تۆمۇر سوقۇۋاتىتۇ.

ــ ھەي ئۇستام، سىلەردە ياخشىراق قۇيۇچ بارمىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى لۇ جىشېن.

تۆمۇرچى ئۇستام لۇ جىشېننىڭ يېڭىلا چۈشۈرۈلگەن قوۋۇزىدىن ئۆسۈپ چىققان قاتتىق ساقىلىنى، تەرىنىڭ يامانلىقىنى كۆرۈپ قورققاندەك بولدى.

ــ ئولتۇرسىلا سوپۇم، ــ دېدى تۆمۇرچى ئۇستا ئىشىنى توختىتىپ، ــ نېمە سوقتۇرماقچىدىلا؟

ــ بىر دانە گۈرزە ۋە راھىب قىلىچى سوقتۇرماقچىدىم، ياخشىراق قۇيۇچىكلار بارمىكىنتاڭ؟

ــ پېقىرداڭ ياخشى قۇيۇچتىن بىرئاز بار سوپۇم، گۈرزە بىلەن قىلىچنى قانچىلىك ئېغىرلىقتا سوقتۇرالىكەن؟ خالىغانلىرىنى بۇيرۇسىلا.

ــ گۈرزە يۈز پاتمان بولسا بولىدۇ.

ــ بەك ئېغىر بولۇپ كېتەرمىكەن سوپۇم، پېقىر سوقۇپ بېرىشتىن قورقمايمەن، بىراق ئۇنى قانداق ئىشلىتەرلا؟ گۇەنگۇڭ غوجامنىڭ قىلىچىمۇ ئاران سەكسەن بىر پاتمان ئىكەنمىش، ــ دېدى ئۇستام كۈلۈپ.

ــ مەن گۇەنگۇڭ غوجامغىغۇ يېتەلمەيمەن، بىراق ئۇمۇ ئوخشاش ئادەمغۇ، ــ دېدى لۇ جىشېن ئاچچىقلانغاندەك قىلىپ.

ــ ئاڭلىشىمچە، قىرىق ـ ئەللىك پاتمان كېلىدىغىنىمۇ خېلى ئېغىر بولارمىش.

ــ بوپتۇ، سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك بولسۇن، گۇەنگۇڭ غوجامنىڭ قىلىچى بىلەن ئوخشاش سەكسەن بىر پاتمان قىلىپ سوقۇپ بېرىڭ.

ــ بەك يوغان بولۇپ كەتسە سەت بولۇپ قالىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆتۈرۈپ يۈرۈشكىمۇ ئەپسىز بولىدۇ، مېنىڭچە، ئۆزلىرىگە ئاتمىش ئىككى پاتمان كېلىدىغان گۈرزىدىن بىرنى

سوقۇپ بېرەي، سوپۇم، كېلەڭسىز بولۇپ قالسا مەندىن كۆرمەسلە. قىلىچ بىز دېيىشكەندەك بولسۇن، پېقىر تازا ياخشى قۇيۇچتا سوقۇپ بېرەي.

— بۇ ئىككىسىگە قانچە پۇل بەرسەم بولىدۇ؟

— تالاشمايمەن، گەپنىڭ راستى بەش سەر تەڭگە بەرسلە بولىدۇ.

— دېگىنىڭىزچە بولسۇن، بەش سەر تەڭگە بېرەي، ئەگەر ياخشى سوقۇپ بەرسىڭىز ئۇستىلەپ سۆيۈنچە بېرىمەن.

ئۇستام تەڭگىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ دېدى:

— پېقىر سوقتۇم ئەمەسە.

— يەنە ئازراق ئۇششاق تەڭگىلىرىم قاپتۇ، يۇرۇڭ بىرئاز ئىچىشەيلى، — دېدى لۇ جىشېن.

— جۇڭمىسلىمۇ بولىدۇ سوپۇم، بۇيرۇغانلىرىنى تېزرەك چىقىرىپ بېرەي، ئۆزلىرىگە جور بولالمايمەن، — دېدى تۆمۈرچى ئۇستا.

لۇ جىشېن تۆمۈرچىنىڭ دۇكىنىدىن چىقىپ، يىگىرمە ـ ئوتتۇز قەدەم ماڭغاندىن كېيىن لەمپىسىدىن مەيخانا تاختىسىنى چىقىرىپ قويغان بىر ئۆينى كۆردى. ئۇ مىلەڭزىنى قايرىپ ئۆينىڭ ئىچىگە كىردى ۋە ئولتۇرۇپ: «مەي!» دەپ شىرەنى چەكتى.

— كەچۈرسىلە سوپۇم، — دېدى مەيپۇرۇش، — پېقىر ئولتۇرۇۋاتقان بۇ ئۆي ئىبادەتخانىنىڭ ئۆيى، دەسمايەمۇ ئىبادەتخانىنىڭ. كالانمىزدىن يارلىق بار، ئەگەر ئىبادەتخانىدىكى راھىبلارغا مەي سېتىپ قويىدىغان بولساق، دەسمايىمىزنى تارتىۋالىدۇ، ئۆيدىنمۇ قوغلاپ چىقىرىدۇ. شۇڭا، بىزدىن يامانلىمىسلا سوپۇم، — دەپ ئۆزرە ئېيتتى.

— چالتاي ـ پالتاينى قويۇپ ماڭا بىرئاز سېتىپ بېرىڭ، سىزنى سېتىپ بەردى دېمەيمەن، — دېدى لۇ جىشېن.

— كەلسە ـ كەلمەس سېتىپ بېرىۋەرسەم بولمايدۇ، باشقا

يەردىن تېپىپ ئىچسىلە سوپۇم، كۆڭۈللىرىگە كەلمىسۇن.

لۇ جىشېن نائىلاج ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ باشقا يەردىن مەي تېپىپ ئىچىپ، ئاندىن سەن بىلەن گەپلىشىمەن، ـــ دېدى ـ دە، مەيخانىدىن چىقىپ، بىرنەچچە قەدەم نېرىراقتىكى يەنە بىر مەيخانىغا باردى، مەيخانىنىڭ ئىشىكىدىن توپتوغرا كوچىغا قارىتىپ بىر تۇغ چىقىرىپ قويۇلغانىدى. لۇ جىشېن ئۇدۇل كىرىپ ئولتۇردى ـ دە، ژارقىرىدى:

ـــ ئۇستام، مەي ـ پېيىڭىز بولسا ئەكېلىڭ.

ـــ ھېچبىر ئىشنى بىلمەيدىغاندەكلا گەپ قىلىدىلىغۇ سوپۇم، كالانىمىزنىڭ يارلىقىدىن خەۋەرلىرى باردۇ، بۇنداق قىلسىلا قاچىمىزغا توپا چېچىپ قويۇدىلا.

لۇ جىشېن ئورنىدىن قوزغالماي ئولتۇرۇپ، تۆت ـ بەش قېتىم يېلىندى، نەدىكىنى سېتىپ بەرسۇن. لۇ جىشېن ئۇنىڭ سېتىپ بەرمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ماڭدى. ئۇدا تۆت ـ بەش مەيخانىغا باردى، ئۇلارمۇ مەي سېتىپ بەرمىدى. «بىر ئامال تاپمىسام مەي ئىچەلمەيدىغان ئوخشايمەن» دەپ ئويلىنىپ قالدى ۋە كوچىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى ئۆرۈكلەر چېچەكلەپ كەتكەن بىر جايدا، ئىشىك بېشىغا سۇپۇرگە چىقىرىپ قويۇلغان بىر مەيخانىغا كۆزى چۈشتى، لۇ جىشېن يېقىن بېرىپ قارىسا، مەھەللىنىڭ چېتىگە جايلاشقان كىچىك بىر مەيخانا ئىكەن.

نەزم

نەچچە يىل بولغان بۇ مەيخانا تۇرار كەنت بېشىدا،
ياپيېشىل ئۆسكەن زىرائەت مايسىسى يول قېشىدا.
كەلسە مېھمان ئولتۇرۇشقا بار ئورۇندۇقلار سىيدام،
ھويلا ئەتراپى تورالغان چىتلىنىپ شاخ ـ شۇمبىدا.

سوكتا ئىشلەنگەن شاراب تولغان ئىدىشقا لىپمۇلىپ،
پەردە تارتىلغان ماتادا ئىشىكىگە ـ شاخچىغا.
قىزىقى شۇ ھەممىدىن، مەيخور جانابلار سۈرىتى،
قوندۇرۇلغان نەقىشلەپ تېزەك سۇۋالغان تېمىغا.

لۇ جىشېن مەيخانىغا كىرىپ پەنجىرە يېنىدا ئولتۇرۇپ توۋلىدى:
ـــ ئۇستام، پېقىر يولۇچى راھىبقا شارابىڭىزدىن بىرئاز سېتىپ بېرىڭ.
ـــ نەدىن كېلىشلىرى سوپۇم؟ ـــ دەپ سورىدى مەيپۇرۇش لۇ جىشېننىڭ تۇرقىغا قاراپ.
ـــ مەن بىر يولۇچى راھىب. يولدا كېتىۋېتىپ بىرئاز مەي ئىچكۈم كېلىپ، مەيخانىڭىزغا كىرىپ قالدىم.
ـــ ئەگەر ۋۇتەيشەن ئىبادەتخانىسىدىكى سوپۇملاردىن بولسىلا، مەي سېتىپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلمەن.
ـــ ياق، مەن ئۇلاردىن ئەمەس، تېزرەك بولۇڭ دەيمەن، بىرئاز سېتىپ بېرىڭ، ـــ دېدى لۇ جىشېن.
مەيپۇرۇش لۇ جىشېننىڭ تەقى ـ تۇرقىغا قاراپ، ئاۋازلىرى باشقىچىلا تۇيۇلغانلىقتىن:
ـــ قانچىلىك كېرەك، سوپۇم؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ قانچىلىك ـ پانچىلىك سورىماي، ئاپقۇرلاپ ئەكېلىۋېرىڭ.
لۇ جىشېن ئالاھازەل بەش ـ ئون ئاپقۇر ئىچكەندىن كېيىن سورىدى:
ـــ گۆش ـ پۆشىڭىز يوقمىدى، بولسا بىرەر تەخسە ئەكېلىڭ.
ـــ بالدۇرراق كەلگەن بولسىلا كالىنىڭ گۆشى بار ئىدى، تۇگەپ كېتىپ قالدى.
شۇ ئارىدا لۇ جىشېننىڭ بۇرنىغا بىرىنلا قانداقتۇر گۆشنىڭ بىر خىل مەززىلىك ھىدى كەلدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ تام تۇۋىگە كېلىپ قارىسا، قازاندا پۇتۇن بىر ئىتنىڭ گۆشى

قاينا‌ۋېتىپتۇ.

قازىنىڭىزدا ئىت گۆشى قاينا‌ۋېتىپتىغۇ، نېمىشقا شۇنىڭدىن سېتىپ بەرمەيسىز؟

ــ مەن سىلىنى سوپى كىشى، ئىت گۆشى يېمەسمىكىن دەپتىمەن، شۇڭا سورىمىغانىدىم.

ــ تەڭگە دېسىڭىز مانا، ــ دەپ لۇ جىشېن تەڭگىنى سۇندى، ــ يېرىمىنى سېتىپ بېرىڭ، يېرىمىنى.

مەيپۇرۇش دەرھال قازاندىكى گۆشنىڭ يېرىمىنى ئېلىپ، بىر ئاز توغرالغان سامساق بىلەن لۇ جىشېننىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ قويدى. لۇ جىشېن خۇشاللىقىدىن قولى بىلەن تىتىپ، سامساق بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ تازا يېگىلى تۇردى، گۆش بىلەن ئارقا ـ ئارقىدىن گۇپۇلدىتىپ يەنە ئون نەچچە ئاپقۇر مەي ئىچىۋەتتى. قانغىنىنى، تويغىنىنى بىلمەي ئىچىۋەردى، يەۋەردى. توختاپ قېلىش دېگەن نەدە. بۇنى كۆرۈپ ھەيران قالغان مەيپۇرۇش:

ــ ئەمدى بولدى قىلسىلا، سوپۇم ! ــ دەۋەتتى.

ــ ئىچسەم بىكارغا ئىچەتتىمۇ، كارىڭ نېمە؟ ــ دېدى لۇ جىشېن ئالىيىپ.

ــ يەنە قانچىلىك ئىچىدىلا ئەمىسە؟

ــ يەنە بىر سوغا ئەكەل.

مەيپۇرۇش يەنە بىر سوغا مەي ئەكەلدى. لۇ جىشېن بۇنىمۇ بىردەمدىلا سۈمۈرۈۋەتتى، ئېشىپ قالغان بىر پاچاق گۆشنى قوينىغا سالدى ـ دە، ئىشىككە ماڭدى، ئۇ ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ دېدى:

ــ قالغان تەڭگىگە ئەتە كېلىپ يەنە ئىچىمەن.

ھەيران ـ سەيران بولۇپ ھاڭ قېتىپ قالغان مەيپۇرۇش نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي، ۋۇتەيشەن تېخىغا چىقىپ كېتىۋاتقان لۇ جىشېننىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپلا قالدى.

لۇ جىشېن تاغنىڭ قاق بېلىدىكى شىپاڭغا يېتىپ چىقىپ بىر پەس ئولتۇرغاندىن كېيىن مەينەڭ كۇچى تۇتۇشقا باشلىدى ـ دە، ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ: «مەن خېلىدىن بېرى

چامباشچىلىق قىلماي، پۈت ـ قوللىرىم كىرىشىپ قالغانىدەك بولۇپ قالدى. كۈچۈمنى بىر سىناپ كۆرەي» دەپ ئويلىدى ـ دە، شىپاڭدىن چۈشۈپ ئىكىكى يېڭىنى تۇتۇۋېلىپ، ئاستىغا ـ ئۈستىگە، ئوڭغا ـ سولغا ئايلاندۇردى. شۇنداق قىلىپ، كۈچىگە كەلدى ـ دە، دولىسى بىلەن شىپاڭنىڭ تۈۋرۈكىگە شۇنداق ئۇردىكى، ھېلىقى تۈۋرۈك قاراسلاپ سۇنۇپ كەتتى، شىپاڭنىڭ سىكار يېنىمۇ گۈمۈرۈلۈپ چۈشتى. قوۋۇقچىلا تاغ ئارىسىدىن چىقىۋاتقان بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ دۆڭگە چىقىپ قارىسا، لۇ جىشېن ئالچاڭلاپ دەسسەپ چىقىپ كېلىۋېتىپتۇ. ئىككى قوۋۇقچى: «يامان بولدى ! بۇ ئېشەك يەنە مەست بولۇۋاپتۇ، قوۋۇقنى چىڭ تاقىۋالمىساق بولمىدى» دەپ جاۋابلىدىشىپ كەتتى. ئىككىسى قوۋۇقنىڭ يوچۇقىدىن ماراپ قاراپ تۇردى، لۇ جىشېن قوۋۇقنىڭ يېنىغا ئىتتىك كېلىپ، قوۋۇقنى ئۇلارنىڭ ئېتىۋالغانلىقىنى بىلىپ، قوۋۇقنى مۇشتۇمى بىلەن خۇددى دۇمباق چالغانىدەك ئۇرغىلى تۇردى، ئىككى قوۋۇقچى نەدىكىنى ئېچىپ بەرسۇن. لۇ جىشېن قوۋۇقنى بىر پەس ئۇرۇپ، كەينىگە ئۆرۈلدى ـ دە، سول ياقتىكى كۈچتۈڭگۇرنىڭ ھەيكىلىگە قاراپ: «ھەي مەلئۇن، قوۋۇقنى ئاچتۇرۇپ بەرمەكتە يوق، تېخى مۇشتۇمۇڭنى تۇگۈپ قاراپ تۇرىسىنا، مېنى قورقۇتماقچىمۇ سەن؟! سەندىن قورقۇپ قالمايمەن !» دەپ ۋارقىرىدى ۋە سۈيىغا سەكرەپ چىقىپ، ھەيكەلنىڭ سالاسۇنىنى بىر تارتتى ـ دە، خۇددى پىياز يۇلغانىدەك يۇلۇپ تاشلىدى، ئاندىن قولىغا بىر سۇنۇق كالتەكنى ئېلىپ، ھېلىقى ھەيكەلنىڭ پاچىقىغا راسا ئۇرۇۋېدى، ھەيكەلنىڭ بويىاق بېرىلگەن سۇۋاقلىرى شىرىلداپ سويۇلۇپ چۈشتى. بۇنى كۆرۈپ تۇرغان قوۋۇقچىلا: «يامان بولدى !» دەپ قورقۇشۇپ، دەرھال ئەھۋالنى راھىب كالانغا مەلۇم قىلىشقا كەتتى. لۇ جىشېن بىر پەس تۇرۇپ، ئارقىغا ئۆرۈلدى ـ دە، ئوڭ ياقتىكى كۈچتۈڭگۇرنىڭ ھەيكىلىگە قاراپ: «سەن ئەبلەخمۇ ماڭا ھىجىيىپ قاراپ تۇرىسىنا !» دەپ ۋارقىرىدى ۋە ئوڭ ياقتىكى سۈيىغا سەكرەپ

ئۆتۈپ، بۇ ھەيكەلنىڭمۇ پۈتمىگا تاياق بىلەن ئىككىنى ئۇردى، شۇ ئەسنادا گۈپۈلدىگەن ئاۋاز چىقىپ كەتتى، بۇ ھەيكەلمۇ سۇپىدىن گۈمۈرۈلۈپ چۈشتى. لۇ جىشېن كالتەكنى تۇتقان پېتى قاقاھلاپ كۈلۈپ قاراپ تۇردى. ھېلىقى ئىككى قوۋۇقچى بېرىپ راھىب كالانغا ئەھۋالنى مەلۇم قىلغاندىن كېيىن كالان ئېيتتى:

ــ ئۇنىڭغا چېقىلماي ئۆز ئىشىڭلارنى قىلىڭلار.

شۇ ئاردىدا يەنە باش راھىب، نازارەتچى راھىب، غوجىدار راھىب ۋە باشقا ۋەزىپىدار راھىبلار خاناكالانغا كىرىپ، لۇ جىشېن ئۈستىدىن شىكايەت قىلدى:

ــ بۇ ئىپلاس مولۇن بۇگۈن يەنە مەست بولۇپ قېلىپ، تاغ قاپتىلىدىكى شىپاڭنىمۇ، قوۋۇق ئالدىدىكى كۈچىتۇڭگۇرلەر ھەيكىلىنىمۇ بۇزۇپ چېقىۋېتىپتۇ، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

ــ قەدىمدىن تارتىپ بۇنداق مەستلەردىن تەڭرىقۇتلارمۇ ئۆزىنى ئايىغانىكەن، مەن قانداق قىلاي؟ نېمە ئامال؟ كۈچىتۇڭگۇرلەرنىڭ ھەيكەللىرىنى چېقىۋەتكەن بولسا، ئۇنىڭ ئاغىسى جاۋ تۆرەمگە ئېيتىپ، يېڭىباشتىن ياساتقۇزايلى. شىپاڭنى ئۆرۈۋەتكەن بولسا، ئۇنىمۇ شۇ كىشى ياستىپ بەرسۇن. لۇ جىشېننى ھازىرچە مەيلىگە قويۇپ بېرىڭلار.

ــ كۈچىتۇڭگۇرلىرىمىز بولسا بارگاھىمىزنىڭ ئۇلۇغ مۇرەببىسى، كەلسە ــ كەلمەس يەڭگۈشلەشكە بولامدۇ؟ ــ دېدى راھىبلار.

ــ ھېلىغۇ كۈچىتۇڭگۇر ئىكەن، ئۇلۇغ قەسىردىكى ئۇچ ئالەمنى بىلگۈچى بۇرھانلارنى چېقىۋەتسىمۇ نېمە قىلالايتتۇق، بۇنىڭدىن ئۆزىمىزنى ئايىماقتىن باشقا ئامال يوق. ئۇنىڭ ئاۋۇ كۈندىكى ۋەھشىيلىكىنى كۆرمىدىڭلىمۇ؟ ــ دېدى كالان.

راھىبلار خاناكالاندىن چىقىپلا:

ــ تازىمۇ ئەقلى دۈمبىسىگە ئۆتۈپ قالغان كالان ئىكەنغۇ! ھەي قوۋۇقچى، قوۋۇقنى ئاچماستىن، ئىچىدىن تىڭشاپ تۇر، ــ دېيىشتى.

لۇ جىشېن قوۋۇقنىڭ تېشىدا تۇرۇپ:

ـــ ھۇ ئاناڭنى ... قوتۇر ئېشەكلەر ! ئەگەر مېنى كىرگۈزۈشمەيدىغان بولساڭ، بۇ ئىپلاس ئىبادەتخاناڭلارغا ئوت قويۇۋېتىمەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

راھىبلار بۇ تىللارنى ئاڭلاپ، ئەگەر بۇ ھايۋانغا قوۋۇقنى ئېچىپ بەرمىسەك، بالانىڭ چوڭنى تېرىيدىغان بولدى دەپ ئويلاپ، قوۋۇق باقارغا قوۋۇقنىڭ تاقىقنى تارتىۋەت، بۇ ھايۋان كىرسە كىرىۋەرسۇن، دېيىشكە مەجبۇر بولدى. شۇنىڭ بىلەن قوۋۇقچى ئاستا بېرىپ تاقاقنى تارتىۋەتتى ـ دە، ئۇچقاندەك قېچىپ بېرىپ ئىچكىرىگە مۆكۈۋالدى، راھىبلارمۇ دەرھال ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشتى.

لۇ جىشېن پۇتۇن كۈچى بىلەن قوۋۇقنى بىر ئىتتىرىۋىدى، قوۋۇق جالاققىدە ئېچىلىپ كېتىپ پۈتلىشىپ موللاقلاپ چۈشتى ۋە دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ باش ـ كۆزىنى سىلىۋېتىپ، راھىبلار ھۇجرىسىغا ئېتىلىپ كىردى، ئۇ يەردىن يەنە ئېتىكاپخانىغا كىردى، راھىبلار تائەت ـ ئىبادەت قىلىپ ئولتۇرۇشاتتى، ئۇلار لۇ جىشېننىڭ مىلەڭزىنى قايرىپ كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قورقۇنىدىن يەردىن ئۈستۈن قاريىالماي داڭقېتىپ قېلىشتى. لۇ جىشېن سۇپىنىڭ يېنىغا بېرىشىغا كۆڭلى ئايىنىدى ـ دە، غارقىرىتىپ قۇسۇۋەتتى، راھىبلار بۇ قۇسۇقنىڭ سېسىقىغا چىدىماي «توۋا !» دېيىشىپ بۇرۇنلىرىنى تۇتۇۋېلىشتى. لۇ جىشېن قۇسۇپ بولۇپ، سۇپىنىڭ ئۈستىگە چىقتى ـ دە، پوتىسىنى يېشىپ، يەكتىكىنىڭ باغلىرىنى پاس ـ پۈس تارتىپ ئۆزۈپ تاشلىدى، ھېلىقى ئىتنىڭ پاچىقى قوينىدىن چۈشۈپ كەتتى. ئۇ: «بەللى ! قورسقىم ئەجەبمۇ ئېچىپ تۇراتتى !» دەپ پاچاقنى يەردىن ئېلىپ مالاشلىتىپ يېيىشكە باشلىدى. راھىبلار كۆرۈپ يەڭلىرى بىلەن يۈزلىرىنى توسۇۋېلىشتى، ئىككى يېقىدا ئېتىكاپتا تۇرغان

ئىككى راھىب يىراقتا قېچىپ كەتتى. لۇ جىشېن ئۇلارنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ھېلىقى ئىتنىڭ گۆشىدىن بىر پارچىنى: «سەنمۇ يەپ باقە» دەپ ئۇلارنىڭ بىرىگە تەڭلىدى. بۇ راھىبمۇ ئىككى يېڭى بىلەن يۇزىنى توسۇۋالدى. لۇ جىشېن: «يېمەمسىنا؟» دەپ پاچاقنى ئاياغىتا تۇرغان يەنە بىر راھىبنىڭ ئاغزىغا ئەكېلىپ تىقتى، بۇ راھىب قېچىپ كېتەلمەي سۇيىدىن چۇشۇشكە تەمشىلىپ تۇراتتى، لۇ جىشېن ئۇنىڭ قۇلىقىدىن سوزۇپ تۇرۇپ ئىتنىڭ گۆشىنى ئاغزىغا تىقتى، ئۇدۇلدىكى سۇيىدا ئېتىكاپتا تۇرغان تۆت ـ بەش راھىب سەكرەپ كېلىپ ئۇنىڭغا ھاي بەردى، لۇ جىشېن قولىدىكى گۆشنى تاشلۇۋېتىپ، ئۇلارنىڭ تاقىر باشلىرىغا كومۇشتىپ مۇشت ئاتتى. ئېتىكاپخانىغا تولغان راھىبلار ۋارقىراپ ـ جارقىراپ ئاسقۇدىن جەندىلىرىنى ئاچىقىشقا باشلىدى، بۇ پاتىپاراقچىلىقنى «ئېتىكاپخانا بويىچە چوڭ قاچ ـ قاچ» دېيىشكە بولاتتى. باش راھىب ئۇلارنى قانداقمۇ توسۇپ قالالىسۇن؟

لۇ جىشېن ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىغان پېتى يۈگۈرۈپ چىقتى، راھىبلار پىشايۋاننىڭ ئاستىدىن قېچىپ چىقىشتى. نازارەتچى راھىب بىلەن غوجىدار راھىب بۇ ئەھۋالنى راھىب كالانغا مەلۇم قىلىپ ئولتۇرماستىن، ئۆز ئالدىغا بىرمۇنچە ۋەزىپىدار راھىبلارنى چاقىرىپ، مالاي ـ چاكارلار، خىزمەتكارلار، گېزەكچى، تەختىراۋانكەشلەر بولۇپ ئالاھازەل بىر ـ ئىككى يۈزچە ئادەمنى توپلاپ، تاياق ـ توقماقلار كۆتۈرۈشۈپ، باشلىرىغا ياغلىقلىرىنى چىگىشىپ، راھىبلار ھۇجرىسىغا چېپىپ كىرىشتى. لۇ جىشېن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، بىر ھۆركىرىدى ـ دە، قولىغا ھېچنېمە ئالماستىن بۇتلار ئالدىدا قويۇلغان تاۋاپ شىرەسىنى يىقىتىپ، ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنى سۇندۇرۇپ ئالدى ـ دە، راھىبلار خانىسىدا ھەممىنى سۈر ـ توقاي قىلدى.

نەزم

ۋۇجۇدى غەزەپتىن لاۋۇلداپ ياندى،
گۈلدۈرمامدەك نەرسىلەر سالدى.
ئۇچ گەز گەۋدىسى تولغىنار شىردەك،
پۈركۈلەر تىنىقى پۇرقىراپ دۈتتەك.
جانلارنى قىيىشقا تېپەر يۈرىكى،
چەكچىيىپ، ئوت بولۇپ يانار كۆزلىرى.
دەۋرەپ ئېتىلار ئۈيان ۋە بۇيان،
گويا ئۇ ئوق تېگىپ ئالجىغان قاپلان.
ئالدىغا، كەينىگە ئوقچۇپ يەكمۇيەك،
سەكرەيتتى ھاڭدىن ئوق تەگكەن بۆرىدەك.
توسالماس پەيلىدىن خۇدا قۇدرىتى،
بەس كەلمەس كۈچتۈڭگۈر ھەيۋەت ـ غەيرىتى.

لۇ جىشېن ھېلىقى شىرەنىڭ پۇتىنى شىددەت بىلەن پىرقىراتقىنىچە راھىبلار خانىسىدىن سۈرۈپ چىقىپ كېلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئەلپازىنى كۆرگەن راھىبلار قورقۇشۇپ، قوللىرىدىكى كالتەك ـ توقماقلىرىنى سۆرىگىنىچە پېشايۋاننىڭ ئاستىغا بېرىۋېلىشتى. لۇ جىشېن ھېلىقى شىرەنىڭ ئىككى پۇتىنى كۆتۈرۈپ ھۇرپىيىپ كەلدى، راھىبلار گۇررىدە ئىككىگە بۆلۈنۈپ، لۇ جىشېننى ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى. لۇ جىشېن دەرغەزەپ بولۇپ ئۈياقتىن شەپە بېرىپ، بۇياقتىن ساۋاشقا باشلىدى، پەقەت ئىككى توپ راھىبنىڭ توپ بېشىدا تۇرغانلىرىلا ساق قالدى. لۇ جىشېن توپتوغرا تىلاۋەتخانىغا بېسىپ كىردى. راھىب كالان ۋارقىراپ:

ـــ ھەي لۇ جىشېن، ئەدەپسىزلىك قىلما، راھىبلار، سىلەرمۇ قول يانداۋرماڭلار، ـــ دېدى.

تاياق بەدەنلىرىنى زەخمىلەندۈرگەن ئىككى ياقتىكى ئون ـ يىگىرمە ئادەمنۇ راھىب كالاننى كۆرۈپلا كەينىگە يېنىشتى. لۇ جىشېن بۇ ئادەملەرنىڭ كەينىگە يانغانلىقىنى كۆرۈپ، قولىدىكى شىرەنىڭ پۈتىنى تاشلىدى ـ دە، راھىب كالانغا قاراپ:

ـــ شەيخ كالانىم، ماڭا ئاتىدارچىلىق قىلسىلا، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

بۇ ئەسنادا لۇ جىشېننىڭ كەيپى قويۇپ بېرىپ، خېلى ھوشىغا كېلىپ قالغانىدى.

ـــ لۇ جىشېن، سەن مېنى خويمۇ تويدۇردۇڭ، ـــ دېدى راھىب كالان، ـــ ئۆتكەن قېتىم بىر مەست بولۇپ ھەممىنى پاراكەندىچىلىككە سالدىڭ، شۇ چاغدا مەن ئاغاڭ جاۋ تۆرىگە ئەھۋالنى يەتكۈزۈۋىدىم، ئۇ كىشى ئالاھىدە خەت يېزىپ ھەممە راھىبلاردىن ئۆزرىخاھلىق سورىغانىدى. ئەمدى بۇ قېتىم يەنە مۇشۇنداق ئەدەپسىزلىك قىلىپ، ئەمرىمەرۇپىنى بۇزدۇڭ، شىپاڭنى كۆمتۇرۈۋەتتىڭ، ئۇنىڭدىن ئېشىپ كۈچتۇڭگۈرلەرنىڭ ھەيكەللىرىنىمۇ چېقىۋەتتىڭ. بۇمۇ مەيلى، سەن يەنە راھىبلارنى ئېتىكاپخانىدىن سۈرۈپ پاتىپاراقچىلىققا سالدىڭ، بۇ گۇناھىڭ كىچىك گۇناھ ئەمەس. بىزنىڭ بۇ ۋۇتەيشەن تېغىدىكى مانجۇسرى ئىبادەتخانىمىز نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيان نەزىر ـ چىراغ، تائەت ـ ئىبادەتلەر بىلەن تىپتىنچ كېلىۋاتقان بىر پاك جاي تۇرسا، سەندەك بىر پاسىققا قانداقمۇ ئورۇن بەرسۇن؟ ھازىرچە خاناكالاندا مەن بىلەن بىرنەچچە كۇن تۇرۇپ تۇرغىن، ئاندىن سېنى باشقا بىر جايغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىمەن.

لۇ جىشېن راھىب كالاننىڭ ئارقىسىدىن خاناكالانغا قاراپ ماڭدى. كالان ۋەزىپىدار راھىبلارنى چاقىرىپ، ئۇلارغا ھېلىقى قاچقان راھىبلارنى ئېتىكاپخانىغا قايتۇرۇپ، ئۆز ئىبادەتلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشنى تاپشۇردى. زەخمىلەنگەن شەيخلەرنى دەم ئېلىڭلار دەپ قويۇپ بەردى، ئاندىن لۇ جىشېننى خاناكالانغا باشلاپ كىرىپ بىر كېچە قوندۇردى.

ئەتىسى راھىب كالان باش راھىبقا: «ئۇنىڭغا بىرئاز كۈمۈش پۇل بېرىپ، باشقا بىر ياقتا يولغا سېلىۋېتەيلى، ئەمما ئالدى بىلەن جاۋ تۆرەمنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويايلى» دەپ مەسلىھەت بەردى ۋە بىر پارچە خەت يېزىپ ئىككى گېزەكچىنى ئەۋەتتى، گېزەكچىلەر توپتوغرا جاۋ تۆرىنىڭ جاڭزىسىغا بېرىپ، ئەھۋالنى ئۇقتۇرۇپ جاۋابىنى كۈتۈپ تۇردى. جاۋ تۆرە كەلگەن خەتنى كۆرۈپ كۆڭلى لەت بولدى. ئۇ راھىب كالانغا: «بۇزۇۋەتكەن ھەيكەللەر بىلەن شىپاڭنى ئەسلىي قانداق بولسا، شۇنداق ياسىتىپ بېرىمەن، لۇ جىشېننى ئۆزلىرى خالىغانچە بىر تەرەپ قىلسىلا» دەپ جاۋاب خەت يازدى. راھىب كالان خەتنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن مۇلازىمغا بىر قارا يەكتەك، بىر كىشىلىك ئاياغ، ئون سەر كۈمۈش تەڭگە ئەكەلدۈردى، لۇ جىشېننىمۇ چاقىرتتى ۋە ئۇنىڭغا قاراپ:

— ھوي لۇ جىشېن، سەن ئۆتكەن قېتىم قاتتىق مەست بولۇپ راھىبلار خانىسىنى پاراكەندە قىلدىڭ، ئۇنىڭغا سالاۋات قىلدىم. بۇ قېتىم يەنە شۇنداق قاتتىق مەست بولۇپ كۈچتۈڭگۈرلىرىمىزنىڭ ھەيكەللىرىنى چېقىپ، شىپاڭنى ئۆرۈپ، تىلاۋەتخانا بىلەن ئېتىكاپخانىنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋەتتىڭ، بۇ گۇناھىڭ كىچىك گۇناھ ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېتىكاپتىكى بىرمۇنچە راھىبلارنى ئۇرۇپ ـ سوقۇپ زەخمدار قىلىۋەتتىڭ. بۇ يەر بولسا راھىبلارنىڭ پاك ماكانى، سەن بۇ يەردە يامان ئىشلارنى سادىر قىلدىڭ. سېنىڭ ئۆتكۈزگەن بۇ گۇناھىڭ ئىنتايىن ئېغىر گۇناھ، مەن جاۋ تۆرەمنىڭ يۈزىدىن يەنىلا ساڭا رىئايە قىلىپ، قولۇڭغا بىر پارچە خەت يېزىپ بېرىمەن، مۇشۇ خەتنى كۆتۈرۈپ بارساڭ، ئۆز جېنىڭنى ساقلايدىغان بىر پاناھ جايغا ئۇلىشىسەن. ئەمدى سېنى بۇ جايدا تۇرغۇزۇشنىڭ قىلچە ئورنى قالمىدى. مەن بۇگۈن كېچە كىتاب بېقىپ باقتىم، ساڭا ئۆمرۈڭ بويى ئەسقاتمىدىغان تۆت ئايەتنى تەقدىم قىلىمەن.

ـــ كەمىنە ئىنسانلارنىڭ نەگە يولغا سالىدىغىنىڭ ئۇستازىم؟ ھېلىقى تۆت ئايەتلەرنىڭ ئاڭلاشقا ئىنتىزارمەن، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى لۇ جىشېن.

راھىب كالان ئايەتنى ئوقۇپ، لۇ جىشېنغا باردىغان جايىنى كۆرسەتتىپ بەردى. ئەييۇھەنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! بۇ ئايەتلەرنىڭ خاسىيىتى بىلەن لۇ جىشېن گۇناھسىنى زوق بىلەن ئويىنىتىپ، ئالەمدىكى باتۇر ـ ئەزىمەتلەر بىلەن تۆتۈشىدۇ. قىلىچىنى قەھرى بىلەن كۆتۈرۈپ، جاھاندىكى ئاسىي ۋە پاسىقلارنى چاپىدۇ. بۇنىڭ بىلەن شىمال ئىقلىمدا داڭ چىقىرىدۇ، جەنۇب ئىقلىمدا كامالەت تاپىدۇ. راھىب كالاننىڭ لۇ جىشېنغا زادى قانداق ئايەتلەرنى ئېيتىپ بەرگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بەشىنچى باب

سولتەك زومىگەرنىڭ قىز كۆشۈگىگە مەست كىرگەنلىكى گۈلدار شەيخنىڭ شاپتۇللۇقنى مالىماتاڭ قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، راھىب كالان شۇ كۈنى ئېيتتىكى:

ــ لۇ جىشېن، ئەمدى سېنىڭ بۇ يەردە تۇرغۇچىلىكىڭ قالمىدى. مېنىڭ كۈنچىقىش ئاستاندىكى خانلىق مەدرىسەدە مۆتىۋەرلىك قىلىدىغان بىر ئىنىم بار، جىمى يۇرت ئۇنى زەكى مۇدەررىس دېيىشىدۇ. مانا بۇ خەتنى شۇ زاتقا ئاپىرىپ كۆرسەتسەڭ، سېنى ۋەزىپىدار راھىبلارنىڭ قاتارىغا قوشۇپ، كۆڭلۈڭدىكىدەك ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدۇ. مەن كېچە كىتاب بېقىپ كۆردۈم، ساڭا تۆت ئايەت ئاتا قىلىندى. بۇ ئايەتلەرنى ئېسىڭدە چىڭ تۇتساڭ، ئۆمرۈڭ بويى جېنىڭغا ئەسقاتىدۇ.

ــ شۇ ئايەتلەرنى ئاڭلىسامكەن، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى لۇ جىشېن يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ.

ــ ئورمانغا يولۇقساڭ غازى بولۇرسەن، تاغقا يولۇقساڭ دۆلەت كۆرۈرسەن، كۆلگە يولۇقساڭ رونىق تاپارسەن، دەريا‌غا يولۇقساڭ شېھىت بولۇرسەن.

لۇ جىشېن بۇ تۆت ئايەتنى ئاڭلاپ كالان ھەزرەتلىرىگە كەينى ــ كەينىدىن ئېگىلىپ توققۇز تەزىم قىلدى، ئاندىن بوغجۇما، خالتا بەلباغ ۋە قويۇن خالتىلىرىنى ئېلىپ، خەتنى قوينىغا سېلىپ، راھىب كالان ۋە راھىبلار بىلەن خوشلاشتى ــ دە، ۋۇتەيشەن تېغىدىن چۈشۈپ توپتوغرا بايىقى تۆمۈرچىلىك دۇكىنىنىڭ يېنىدىكى سارايغا كەلدى ۋە شۇ يەردە دەم ــ ئارامىنى ئالغاچ، ھېلىقى تۆمۈرچى ئۇستامغا بۇيرۇتۇپ قويغان گۈرزىسى بىلەن

قىلىچىنى كۆتۈپ ياتتى. ئىبادەتخانىدا راھىبلاردىن لۇ جىشىننىڭ كەتكىنىدىن خۇش بولمىغان بىرمۇ راھىب قالمىدى. راھىب كالان لۇ جىشىن چىقىۋەتكەن كۈچتۈڭگۈرلەرنىڭ ھەيكەللىرى بىلەن تاغدىكى شىپاڭنى تۈزەشتۈرۈپ تازىلاپ قويۇشنى خىزمەتكار دەرۋىشلەرگە بۇيرۇدى. ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا جاۋ تۆرە بىرئاز پۇل ـ مال بىلەن ۋۇتەيشەن تېغىغا كېلىپ، ھېلىقى كۈچتۈڭگۈرلەرنىڭ ھەيكەللىرى بىلەن تاغدىكى شىپاڭنى ئوڭلىتىشقا كىرىشتى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن.

غەزەل

چىقتى راھىبلىق ئۆيىدىن كىردى راھىبخانىغا،
تاپتى ھەمراھ ـ ئۇلپىتىنى، چۈشتى مەردلىك يولىغا.
ھەيۋە ئەيلەپ قىلدى پارە، نى قاراملار باغرىنى،
بۇتقا ئىمان كەلتۈرۈشكە بەرمىدى تەن دىلىدا.
ئەل ئىچىدە بولدى مەشھۇر «گۈلدار شەيخ» دەپ لەقەمى،
لۇ جىشىن دەپ سىڭدى نامى ئەھلى راھىب بابىدا.
كۆڭلى ئىمان تاپسا ئاخىر ساپ كامالەت تاپقۇسى،
يوق ۋە لېكىن ھازىر ئۇنداق شەپە ـ ئىما تۇرقىدا.

ئەمدى گەپنى لۇ جىشىندىن ئاڭلاڭ. لۇ جىشىن سارايدا بىرنەچچە كۈن يېتىپ، ھېلىقى بۇيرۇتقان ئىككى نەرسىسى پۈتكەندىن كېيىن قىلىچىغا غىلاپ ياساتتى، گۈرزىسىنى بولسا چىرايلىق قىلىپ سىرلاتقۇزدى. ئاندىن تۆمۈرچى ئۇستىغا يەنە بىرئاز سۆيۈنچە بېرىپ، بوغجۇمىسىنى ئارتىپ، قىلىچىنى ئېسىپ، گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ، سارايۇەن ۋە تۆمۈرچى بىلەن خوشلىشىپ يولىغا راۋان بولدى. يول ئۇستىدە ئۇنى كۆرگەنلىكى يولۇچى ئەجەبمۇ پەيلى يامان شەيخ ئىكەنا، دەپ ئۆتۈپ كېتەتتى.

نەزم

ئۇچسسدا يېڭى كەڭ قارا يەكتىكى،
ئوراپ تۇرار بېلىنى زەڭگەر بەلبېغى.
غىلىپىدا سۇرلۇك ـ ھەيۋەت ئۇچ چى قىلىچى،
يەلكسسدە ئوق يىلاندەك تۇرار گۇرزىسى.
شادىپاچاقلىرىغا گوجەي ئورالغان،
باداڭ قورساق ئالدىغا كاشكۇل① ئېسىلغان.
يۇز ـ كۆزىنى تىكەندەك ساقال قاپلىغان،
مەيدىسىنى بېدىدەك قارا تۇك باسقان.
سىياقىدىن گۆش خۇمارلىق چىقىپ تۇرىدۇ،
ئەھلى راھىب ئەمەسلىكى چېنىپ تۇرىدۇ.

ئەمدى لۇ جىشېن ۋۇتەيشەن تېغىدىكى مانجۇسرى ئىبادەتخانىسىدىن چىقىپ، ئاستانىگە قاراپ يول ئالدى، ئۇ يېرىم ئايدىن ئوشۇقراق يول ماڭدى، يوللاردا ئىبادەتخانىلارغا چۈشمەي سارايلاردا قونۇپ، ئاش ـ تامىقىنى ئۆزى ئېتىپ يېدى؛ كۈندۈزلىرى مەيخانىلارغا كىرىپ ھاراق ـ شاراب ئىچىپ ماڭدى.

بىر كۈنى كېتىۋېتىپ، يول ئۈستىدىكى ياپيېشىل تاغلار ۋە سۇپسۇزۇك سۇلارغا زوقلىنىپ قاراپ، كەچ كىرىپ قالغانلىقىنىمۇ بىلمەيلا قالدى. كۆردىكى:

تاغلارغا گۈگۈمدىن يېپىلغان پەردە،
دەرەخنىڭ سايىسى كۆرۈنمەس كۆزگە.
ئەتراپ ياپيېشىل باراقسان ئورمان،
قۇشلار ۋىجىرلاپ شۇ تاغقا ماڭغان.

---

① كاشكۇل ـــ راھىبلارنىڭ ئاش ئالىدىغان ياغاچ تاۋىقى.

ئۆرۈكزار ئاۋات مەھەللە ئىچىدە،
ئاقاتتى قوي ـ كالا قوتان ئىچىگە.
ئىس ـ تۈمان نۇرلىنار كەچكى قۇياشتىن،
تاۋلىنار دەريا سۈيى قىزىل شەپەقتىن.
قايتىشار بېلىقچى كېمە ھەيدىشىپ،
پادىچى بالىلار موزاي مىنىشىپ.

لۇ جىشېن تاغ ـ دەريالارنىڭ چىرايلىق مەنزىرىلىرىنى كۆزىتىپ هايال قالغاچقا، يول ئاۋۇتمەن دەپ يەنە يېرىم كۈنچە يول ماڭدى، ئەمما بىرەر قونالغۇغا يېتەلمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يول ئۈستىدە ھەمراھ بولۇپ ماڭىدىغان بىرەر كىشىمۇ يولۇقمىدى، ئەمدى نەگە بېرىپ قونىماق كېرەك؟ ئۇ ئېتىز ـ ئېرىقلارنى ئارىلاپ يەنە ئوتتۇز ـ قىرىق چاقىرىمچە يول مېڭىپ، بىر كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندە، يىراقتىن بىر دەرەخزارلىقنىڭ ئىچىدە چىراغلىرى قىپقىزىل چوغدەك يېنىپ تۇرغان بىر جاڭزا كۆرۈندى، جاڭزىنىڭ ئارقىسىدا قاتمۇقات ئېدىرلار سوزۇلۇپ ياتاتتى، لۇ جىشېن: «ئاشۇ جاڭزىغا بېرىپ قونىماقتىن باشقا ئامال يوق» دېدى ـ دە، ئۇدۇل ئاشۇ جاڭزا تەرەپكە قاراپ ماڭدى، جاڭزىغا يېقىن بېرىپ قارىسا، ئون ـ يىگىرمە ئوتاقچى ئۇياقتىن ـ بۇياققا شاپاشلاپ چېپىشىپ يۈرەتتى، لۇ جىشېن جاڭزىنىڭ ئالدىغا باردى ۋە گۈرزىسىگە تايىنىپ تۇرۇپ، ئوتاقچىلار بىلەن سالاملاشتى.

ـــ هە سوپۇم، كەچ بولغاندا كېلىپ قاپسىزغۇ؟ بۇ يەردە ئىش ـ كۈشكىز بارمىدى؟ ـــ دەپ سورىدى ئوتاقچىلاردىن بىرسى.

ـــ بىرەر قونالغۇغا يېتىۋالغۇچە كەچ كىرىپ قالدى، مۇبارەك جاڭزىكىزلاردا بىرەر كېچە قونۇپ قالساممىكىن دەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم، ئەتە ئەتىگەندىلا يولغا چىقىپ كېتىمەن، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

ـــ بۇگۈن كېچە جاڭزىمىزدا مۇھىم بىر ئىش بار، سىزنى

قوندۇرالمايمىز، ــ دېدى ئوتاقچى.

ــ بۇگۈن بىر كېچىلا قونۇپ قالسام، ئەتىدىن قالماي چوقۇم يولغا چىقىپ كېتىمەن.

ــ بۇ يەردىن تېزرەك كېتىڭ سوپۇم، بولمىسا جېنىڭىزدىن ئايرىلىپ قالىسىز ! ــ دېدى ئوتاقچى.

ــ بەللى ! بىر كېچە قونۇپ قالسام نېمە بولاتتى؟ نېمىشقا جېنىمدىن ئايرىلىپ قالىدىكەنمەن؟

ــ كېتىڭ دېگەندىكىن كېتىڭ، بولمىسا پۇت ـ قولىڭىزنى باغلاپ مەشەگە تېڭىپ قويىمىز.

ــ هوي، قائىدە ـ يوسۇننى بىلمەيدىغان سەھرالىق ! ــ دېدى لۇ جىشېن غەزەپكە كېلىپ، ــ مەن سېنى بىرنەرسە دېمىسەم، نېمە ۋەجىدىن مېنى باغلاپ قويىسەن.

ئوتاقچىلارنىڭ بەزىلىرى يامان ئېيتتى، بەزىلىرى ياخشى ئېيتتى.

لۇ جىشېن گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ شۇنداق بىر ئۇرماقچى بولۇۋىدى، قورۇدىن بىر بوۋاي چىقىپ كەلدى، لۇ جىشېن قارىغۇدەك بولسا، بۇ ئاتمىش ياشلاردىن هالقىغان بىر بوۋاي ئىكەن. بوۋاي هاسىسىغا تايىنىپ كېلىپ ئاچچىقى بىلەن:

ــ نېمە جېدەل قىلىشىۋاتىسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى ئوتاقچىلارغا.

ــ بىزنى ئۇرىمەن دەپ دوق قىلىۋاتىدۇ بۇ سوپى، ــ دېدى ئوتاقچىلار.

لۇ جىشېن شۇئان ئېيتتىكى:

ــ پېقىر ۋۇتەيشەن تېغىدىن كەلگەن شەيخ بولىمەن، ئاستانىگە بارماقچىدىم، بىرەر قونالغۇغا يېتىۋالغۇچە كەچ كىرىپ قالدى، جاڭزىدا بىر كېچە قونۇپ قالسامكەن دەپ كەلگەنىدىم، كەلسەم بۇ ئوتاقچى دېگەن بىرنېمىلەر مېنى باغلايمەن دەپ ئۆكتەملىك قىلىۋاتىدۇ.

ــ هە، ۋۇتەيشەن تېغىدىن كەلگەن راهىب ئىكەنلا ـ دە،

ئۆيگه يۇرسله، ــ دەپ بوۋاي ئۇنى ئۆي تەرەپكه باشلىدى.

لۇ جىشېن بوۋاينىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپ، تۆر دالانغا كىردى ۋه ھەر ئىككىسى ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇشتى.

ــ خاپا بولمىسىلا سوپۇم، ــ دېدى بوۋاي، ــ ئوتاقچىلار ئۆزلىرىنىڭ خىزمىتىگاھىتىن كەلگەنلىكلىرىنى بىلمەي، ئانچىكىلا بىر ئادەممىكىن دەپ ئويلىغىنى، پېقىر ئەزەلدىن بۇددا مەبۇدلىرىغا، بۇددا كالامىغا، بۇددا راھىبلىرىغا ئىخلاسمەن ئادەم، بۇگۈن كېچە جاڭزىمىزدا مۇھىم بىر ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئۆزلىرىنى بىر كېچە قوندۇرۇپ قېلىشقا يارايمىز، ئەلۋەتتە.

لۇ جىشېن گۇرزىسىنى تامغا يۆلەپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى ۋه خوش ـ خوش ئېيتىپ تەشەككۇر بىلدۇردى.

ــ ھىممىتىڭىزگە رەھمەت، مۇبارەك جاڭزىڭىزنىڭ ۋه ئۆزىڭىزنىڭ ئىسمىشەرىپى نېمىكىن تەخسىر؟

ــ پېقىر لىيۇ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، بۇ يېزىنى شاپتۇللۇق دەپ ئاتىشىدۇ، يېزىمىزدىكىلەر پېقىرنى شاپتۇللۇقتىكى لىيۇ غوجام دەپىشىدۇ.

ــ سوپۇم، ئۆزلىرىنىڭ نامىشەرىپلىرى نېمىكىن؟

ــ مېنىڭ ئۇستازىم دانىشمەن راھىب كالان بولىدۇ، ئۇ كىشى ماڭا جىشېن دېگەن نامنى ئاتا قىلدى، ئۆزۇم لۇ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، شۇڭا مېنى لۇ جىشېن دەپ ئاتىشىدۇ.

ــ سوپۇم، ئۆزلىرىگە بىرئاز تاۋام كەلتۇرسەك دەيمىز، گۆش ـ پۆش يەمدىلىكىن؟

ــ پېقىر مەي ـ شاراب، گۆش ـ ياغدىن پەرھىز تۇتمىغان، تاماق ئىلغاپمۇ ئولتۇرمايمەن؛ كالا گۆشى بولسۇن، ئىت گۆشى بولسۇن يەۋېرىمەن.

ــ ئۇنداق بولسا ئوتاقچىلار ئالدى بىلەن بىرئاز مەي ـ شاراب ۋه گۆش ـ تاۋام كەلتۇرسۇن.

ئۇزاق ئۆتمەيلا ئوتاقچىلار شىرە قويۇپ بىر تەخسە كالا گۆشى، ئۇچ ـ تۆت خىل كۆك ـ گېزەك، بىر كىشىلىك چوكا

ئەكېلىپ لۇ جىشېنىڭ ئالدىغا قويدى. لۇ جىشېن خالتا بەلبېغى بىلەن قويۇن خالتىسىنى يېشىپ، باشقىلاتىن ئولتۇردى. ئوتاقچىلاردىن بىرسى بىر چەينەك مەينى ئىسستىپ، بىر قەدەھ بىلەن ئەكېلىپ لۇ جىشېنغا قۇيۇپ بەردى، لۇ جىشېن ئالسىلا ـ باقسىلا دەپ تۇزۇت ـ پۇزۇت قىلىپ ئولتۇرمايلا، بىردەمدىلا بىر چەينەك مەي بىلەن بىر تەخسە گۆشنى سوقۇۋەتتى، ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان لىيۇ غوجا ھەيران بولۇپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى. ئوتاقچى يەنە بىرئاز تائام كەلتۈرگەندى، ئۇنىمۇ يەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن داستىخان يىغىشتۇرۇلدى.

ـــ سوپۇم، سىلىگە يان ھۇجرىنى راسلاپ قويدۇق، قاتتىق ـ قۇرۇق بولسىمۇ بۇگۈن كېچە شۇ يەردە قونسىلا، ئەگەر تاشقىرىدا بىرەر ۋاڭ ـ چۇڭ بولۇپ قالسا، ھەرگىز چىقىپ مارىمىسىلا، ـــ دېدى غوجا تاپىلاپ.

ـــ بۇگۈن كېچە مۇبارەك جاڭزىدا نېمە ۋەقە بولماقچى، تەخسىر؟

ـــ سىلىدەك قول بەرگەن ئادەم ئۇچۇن ئاڭلاشقا تېگىشلىك ئىش ئەمەس.

ـــ چىرايىڭىز بەك سۇنۇق تۇرىدىغۇ؟ يا بىرەر مالالىق كەلتۈرۈپ قويۇۋاتىمەنمۇ؟ ئەتە ئەتىگەندىلا ئۆي ھەققىڭىزنى تولۇق بېرىپ يولغا چىقىپ كېتىمەن.

ـــ ھەي سوپۇم، ـــ دېدى غوجا، ـــ بىزنىڭ ئۆيىمىز ئەزەلدىن راھىب ـ سوپىلارغا خەير ـ ساخاۋەتنى قولدىن بەرمىگەن ئۆي، سىلىگە ئوخشاش بىرەر سوپۇمنى قوندۇرۇپ قېلىش قانچىلىك ئىش ئىدى؛ بۇگۈن كېچە قىزىمنى ياتلىق قىلماقچى، شۇنىڭغا كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ بىئارام بولۇپ ئولتۇرمامدىمەن.

لۇ جىشېن قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ ئوغۇل چوڭ بولسا ئۆيلەيدىغان گەپ، قىز چوڭ بولسا ياتلىق قىلىدىغان گەپ، بۇ ئىنسانچىلىقتىكى چوڭ ئىش، بەش

ئەركانغا ياتىدىغان رەسىم - يوسۇن، بۇنىڭغا نېمانچە كۆڭلىڭىزنى بىئارام قىلىپ كېتىسىز تەخسىر؟

— سىلىگە قاراڭغۇچىلىق سوپۇم، بۇ توي ئىشى ئۆز رازىلىقىمىز بىلەن بولۇۋاتقان ئىش ئەمەس.

لۇ جىشېن يەنە كۈلۈپ:

— غوجام، سىزمۇ تازا ئەخمەق ئىكەنسىز، رازى بولۇشمىغان ئىشنى نېمىدەپ قىلىسىز، ئۇنداق كۈيۈئوغۇلنىڭ نېمە كېرىكى بار؟

— پېقىرنىڭ بار - يوقى بىرلا قىزىم بار ئىدى، ئەمدىلا ئون توققۇزغا كىرگەن. بۇ يەردە شاپىتۇللۇق دېگەن بىر تاغ بار، يېقىندىن بۇيان بۇ تاغدا ئىككى ئاتامان پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇلار بۇ تاغدا ئۆز ئالدىغا تۇرا - قاشا بىنا قىلىپ بەش - ئالتە يۈز ئادەمنى ئارقىسىغا سېلىۋېلىپ، ھەدەپ بۇلاڭچىلىق قىلىدىغان بولۇپ كەتتى. ئۇلارنى بۇ چىڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئوغرى - يالغان تۈتىدىغان خان لەشكەرلىرىمۇ بىرنەرسە قىلالمايۋاتىدۇ، شۇڭا ئۇلار بەكمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى، ھە دېسىلا جاڭزىمىزغا سېلىق سېلىپ كېلىدىغان بولدى. بىر قېتىم قىزىمنى كۆرۈپ قېلىپ، بىرىسەن دەپ تۇرۇۋالدى ۋە يىگىرمە سەر ئالتۇن، بىر توپ كىمخابنى بەدەل ئورنىدا تاشلاپ كەتتى. بۇگۈن كېچىنى ياخشى كۈن، ياخشى سائەت دەپ تاللاپ، كەچ كىرىشى بىلەنلا توي تارتىپ كەلمەكچى. تاقارىشىپ تۇرۇۋېلىشتىن قورقتۇم، ئاخىر ئائىلاج ماقۇل دېدىم. شۇ ۋەجدىن بىئارام بولۇپ ئولتۇرمايمەنمۇ سوپۇم. سىلىدىن رەنجىۋاتقىنىمىز يوق.

— ھە، مۇنداق دېسىڭىزچۇ غوجام، پېقىر بىر ئامال قىلىپ ئۇنى بۇ نىيىتىدىن ياندۇرۇپ قىزىڭىزنى ئالمايدىغان قىلسام قانداق دەيسىز؟

— ئۇ بولسا قامچىسىدىن قان تامىدىغان بىر ھازاۋۇل تۇرسا، ئۇنى قانداقمۇ بۇ نىيىتىدىن ياندۇرالايلا؟

— پېقىر ۋۇتەيشەن تېغىدىكى ۋاقتىمدا راھىب كالاندىن

ئىسىستقۇ ـ سوۋۇتقۇنى ئۆگەنگەنىدىم، تاشتىنمۇ قاتتىق بىر ئادەمنى پەند ـ نەسىھەت بىلەن ئېرىتىۋېتەلەيمەن. بۇگۈن ئاخشام قىزىڭىزنى باشقا بىر جايغا مۆكتۈرۈپ قويۇڭ ـ دە، قىزىڭىزغا تۈتۈپ بەرگەن ھۆجرىغا پېقىرنى كىرگۈزۈپ قويۇڭ، پېقىر كىرىپ ئولتۇرىمەن ـ دە، ئىسىستقۇ ـ سوۋۇتقۇ قىلىپ ئۇ جاڭڭۇانى پەيلىدىن ياندۇرىمەن.

ـــ بۇنىسىغۇ ياخشى، لېكىن يولۇاسىنىڭ بۇرۇتىنى سىلىغاندەك بىر ئىش بولارمىكى.

ـــ مەن بىلەن كارىڭىز بولمىسۇن! مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلىپ ئولتۇرۇۋېرىڭ، قالغىنىنى ئۆزۈم جايلايمەن.

ـــ خويمۇ ياخشى ئىش بولىدىغان بولدىغۇ ئەمىسە! بەخت ـ تەلىيىم بارغا ئوخشايدۇ. ئاللا ماڭا خىزىر ئەۋەتىپتۇ.

ـــ ئوتاقچىلار بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران قېلىشتى.

ـــ يەنە بىرئاز يېمەكلىك كەلتۈرسەك قانداق؟ ـــ دەپ سورىدى لۇ جىشېندىن لېيۇ غوجا.

ـــ تاۋام بولدى، مەيدىن بىرئاز كەلتۈرۈلسە مەيلى، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

ـــ خوپ، خوپ ! ـــ دەپ لېيۇ غوجا ئوتاقچىلاردىن بىرىنى چاقىردى، بىر ئوتاقچى شۇ زامان پىشۇرۇلغان پۇتۇن بىر غازنىڭ گۆشى بىلەن چوڭ بىر ئاپقۇرغا لىق تولدۇرۇپ مەي ئېلىپ كىردى. لۇ جىشېن ئولتۇرۇپ يەنە ئىچتى. ئىچە ـ ئىچە يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئاپقۇر مەينى تۈگىتىۋەتتى، ھېلىقى پۇتۇن غازنىڭ گۆشىنىمۇ سوقۇۋەتتى، ئاندىن ئوتاقچىغا بوغجۇمىسىنى تۈتقۇزۇپ، بىر جايغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشنى جېكىلىدى ۋە گۇرزىسى بىلەن قىلىچىنى ئېلىپ تۇرۇپ لېيۇ غوجىدىن:

ـــ غوجام، قىزىڭىزنى مۆكتۈرۈپ قويدىڭىزمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ھەئە، قىزىمنى يېنىمىزدىكى بىر قوشنا جاڭزىغا ئەۋەتتىم، ـــ دېدى غوجا.

ـــ ئۇنداق بولسا پېقىرنى قىزىقتۇرغىڭ ھۇجرىسىغا باشلاپ كىرىڭ، ـــ دېدى.

ـــ مانا مۇشۇ ھۇجرا، ـــ دەپ كۆرسەتتى بىر ئۆينى لېۋ غوجا لۇ جىشېننى ھۇجرىنىڭ يېنىغا باشلاپ ئاپىرىپ.

ـــ ئەمدى چىقىپ ئۆزۈڭلارنى جايلاشتۇرۇڭلار، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

لېۋ غوجا ئوتاقچىلار بىلەن تاشقىرىغا چىقىپ، داستىخان راسلاپ، ئاش ـ تائام ۋە مەي ـ شاراب تەييارلاشقا كىرىشتى. لۇ جىشېن ھۇجرىدىكى جوزا ـ شىرە، ئورۇندۇق ـ پورۇندۇقلارنىڭ ھەممىسىنى بىر يەرگە توپلىدى، قىلىچىنى ئېلىپ تۆشەكنىڭ بېشىغا يۆلەپ قويدى، گۈرزىسىنى تۆشەككە يۆلەپ قويدى؛ كۆشۈگىنى تارتىپ چۈشۈرۈۋەتتى، ئۆزى قىپيالىڭاچ بولۇپ تۆشەككە چىقىپ ئولتۇردى.

كۈن ئولتۇرۇپ كەچ كىرىپ قالدى، لېۋ غوجا ئوتاقچىلارنى بۇيرۇپ، پانۇس ـ چىراغلارنى ياقتۇرۇپ، قورۇنىڭ ئالدى ـ كەينىگە ئاستۇردى؛ خامانغا بىر شىرەنى قويدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈجە ـ شاملارنى ياقتۇرۇپ قويدى. چوڭ لېگەنلەرگە گۆش، يوغان چەينەكلەرگە لىق تولدۇرۇپ مەي تەييارلاتتى. ئالاھازەل ئەلياتقۇ مەھەلدە تاغ تەرەپتىن داقا ـ دۇمباقنىڭ ئاۋازى يېتىپ كەلدى. لېۋ غوجىنىڭ قورسىقىغا جىن كىردى، ئوتاقچىلار دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ، دەرۋازىنىڭ سىرتىغا چىقىپ قاراپ تۇردى، قارىسا جاھانىنى كۆپكۈندۈزدىكىدەك يورۇتۇپ پالىلداپ كۆيۈپ تۇرغان قىرىق ـ ئەللىك ئوتقاشنى كۆتۈرۈپ، بىر توپ ئاتلىق ئادەم جاڭزىغا قاراپ ئۇچقاندەك چېپىشىپ كېلىۋاتاتتى.

نەزم

تۇمان قاپلىغان ئورمانلىق تاغدىن،
بىر توپ ئالۋاستى سوكۇلداپ كېلەر؛

تۇتەك ئىچىدە ئورمان يېنىدا،
سەپراس بولۇشتى ئاچ گېزەندىلەر.
بېشىغا قىزىل ياغلىق چىگىشىپ،
ئۇستىگە قىزىل لىباس يېپىنغان.
كېلەتتى ئۇلار ئاتقا مىنىشىپ،
تەلەتى ياۋۇز، پەيلى بەك يامان.
چاپارمەنلەرنىڭ نەيزە قولىدا،
قانخور ئالۋاستى تۇرار ئوتتۇرىدا؛
بۇ دوزىخنىى قىلار ھىمايە،
بىر توپ چوماقچى بولۇپ پەرۋانە.
يالماۋۇز كۆتەر تۆشەكتە يېتىپ،
تاغدىكى يولۋاس توختىدى كېلىپ.

لېۋ غوجا بۇلارنى كۆرۈپ، ئوتاقچىلارغا دەرۋازىنى ئاچتۇردى ۋە ئۇلارنىڭ ئالدىغا قارشى ئېلىپ چىقتى. چىقىپ قارىسا، ئالىيېشىل تاۋار ـ دۇردۇنلاردا چىگمەك باغلىغان، ۋالىداپ تۇرغان نەيزە ـ قىلىچلارنى ئېسىشقان، توغ ـ ئەلەملەرنى كۆتۈرگەن بىر توپ ئادەم دەرۋازىنىڭ ئالدىدا سانجاق ـ سانجاق بولۇپ تۇرۇشقانىدى. چاپارمەنلەر باشلىرىغا چىگگەن ياغلىقلىرىنىڭ يانلىرىغا ياۋا چېچەكلەرنى قىستۇرۇۋېلىشقانىدى. ھەممىنىڭ ئالدىدا تۇرغان تۆت ـ بەش جۈپ قىزىل پانۇسنىڭ شولىسى ئات ئۈستىدە تۇرغان ئاتامانغا چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇ شۇنداق جابدۇنغانىدى.

نەزم

قۇلاق ئايرىپ چىگىلگەن قىزىل لۆكگە بېشىغا،
قىسۋالغان تاۋارگۈل قۇلىقىنىڭ قېشىغا.
يېشىل لىباس كىيگىنى كالۋىتۇن بېسىلغان،

زىننەت قىلىپ بويىغا مەخمەل جىيەك تۇتۇلغان.
سۆلەت قىلىپ بېلىگە قىزىل پوتا باغلىغان،
پوتىسىغا زەربابتا چەندازىمۇ ئېسىلغان.
ئايىغىدا كۆن ئۆتۈك، بۇلۇت گۈللۈك ئاپقۇتى،
تۇكى يۆگىمەچ ئارغىماق ئاستىدىكى بوز ئېتى.

ئاتامان قورۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى، چاپارمەنلەر ئاتامانىنى مۇبارەكلەپ: «پار ـ پار كۈلا كىيىپسىز، بۇگۈن كېچە يىگىتسىز؛ تار كىيىملەر كىيگەن قىز، كەچتە مېھمان بولۇرسىز» دەپ تەڭلا ۋارقىراشتى. لىيۇ غوجا كاسا چەينەك سېلىنغان بىر پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ پايپاسلاپ ئاتامانىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۆز قولى بىلەن بىر كاسا مەي قۇيۇپ، تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاتامانغا تۇتتى. ئوتاقچىلارمۇ تەڭلا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشتى. ئاتامان لىيۇ غوجىنى قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزدى ۋە:

ـــ سىز بولسىڭىز ماڭا قېيىنئاتا بولۇپ قالدىڭىز، نېمىشقا مېنىڭ ئايىغىمغا يىقىلىسىز؟ ـــ دېدى.

ـــ يوقسۇ، پېقىر بولسام ئۆزلىرىنىڭ ئىلكىلىرىدىكى بىر پۇقرامەن، ـــ دېدى لىيۇ غوجا.

بۇ چاغدا خېلىلا مەست بولۇپ قالغان ئاتامان قاقاھلاپ كۈلۈپ:

ـــ مەنچىلىك كۈيۈگۈلغا ئۇلاشقىنىڭىزغا خۇش بولۇڭاتىدىغانسىز ـ ھە؟ قىزىڭىزغا ھەرقانچە لايىق چىقسا مەنچىلىك لايىق چىقار، ـــ دېدى.

لىيۇ غوجا ئاتامانغا ھاردۇق شارابىنى تۇتۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇنى باشلاپ خامانغا ئەكەلدى. ئاتامان شىرەنىڭ ئۈستىدىكى يېقىپ قويۇلغان كۈجە ـ ئىسرىق، شام چىراغلارنى كۆرگەندىن كېيىن:

ـــ نېمىشقا مۇنچىڭالا داغدۇغا قىلىڭىتتىڭىز ئاتا؟ ـــ دەپ

سوربدی ـ ده، بۇ يەردىمۇ ئۇچ قەدەھ كۆتۈرۈۋەتتى؛ ئاندىن كېيىن پېشايۋاننىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە چاپارمەنلەرنى بۇيرۇپ ئېتىنى سۆگەتكە باغلىتىپ قويدى. چاپارمەنلەر ئەمدى داقا ـ دۇمباقلىرىنى پېشايۋاننىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ چالغىلى تۇردى. ئاتامان پېشايۋان ئاستىدا ئولتۇردى ۋە غوجىغا قاراپ:

ـــ ئاتا، رەپىقەم كۆرۈنمەيدىغۇ؟ ـــ دەپ سوربدى.

ـــ ئۆزلىرىدىن تارتىنىپ ئالدىلىرىغا چىقالمىدى بېگىم، ـــ دېدى غوجا.

ـــ قېنى، مەيدىن كەلتۈرۈڭلار، ئاتامغا ئۆز قولۇم بىلەن ھۆرمەت شارابى تۇتاي، ـــ دېدى كۇلۇپ تۇرۇپ ئاتامان ۋە ئۆز قولى بىلەن بىر قەدەھ مەي تۇتقان ھالدا:

ـــ ئاۋۋال رەپىقەم بىلەن كۆرۈشەي، ئاندىن كېيىن يەنە ئىچىشەرمىز، ـــ دېدى.

لېۋ غوجا ھېلىقى سوپۇم بىر ئامال قىلىدۇ دەپ ئويلاپ:

ـــ بېگىم، قىزىمنىڭ قېشىغا ئۆزۈم باشلاپ كىرەي، ـــ دېدى ۋە قولىغا شام چىراغنى ئېلىپ، ئاتامانىنى باشلاپ، دەرپەردىنىڭ كەينىگە ئۆتكەندىن كېيىن توپتوغرا قىز ھۇجرىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى ۋە ھۇجرىنى كۆرسىتىپ، ـــ ھۇجرىلىرى مانا بېگىم، ئىلتىپات قىلسىلا، ـــ دېدى ـ دە، شام چىراغنى كۆتۈرۈپ، ئارقىسىغا يېنىپ كەتتى ۋە ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولۇپ چىقىدىغانلىقىغا كۆزى يەتمىگەن لېۋ غوجا ئاۋۋال قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى ئىزدىدى.

ھېلىقى ئاتامان ئىشكنى ئاچتى، قارىسا ھۇجرىنىڭ ئىچى خۇددى بىر قازانىنى كۆمتۈرۈپ قويغاندەك قاپقاراڭغۇچىلىق ئىدى.

ـــ ئاتامنى قاراڭ، شۇنداق دۆلەتمەن ئادەم تۇرۇقلۇق، ھۇجرىغا بىرەر چىراغنىمۇ يېقىپ قويماي، رەپىقەمنى قاپقاراڭغۇ ئۆيدە ئولتۇرغۇزۇپ قويغىنىنى، ئەتىلا تۇرايىمىزدىن ياخشى ياغدىن بىر سوغا ئەكەلدۇرۇپ بەرسەم بولغۇدەك، ـــ دېدى

ئاتامان.

كۆشۈگە ئىچىدە ئولتۇرغان لۇ جىشېننىڭ كۈلكىسى قىستاپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇن چىقمايلا جىم ئولتۇراتتى.

ئاتامان تىمسىقلاپ يۇرۇپ ھۇجرىغا كىرگەندىن كېيىن:

— خېنىم، قېنى ئۆزلىرى، — دەپ قىچقىردى، — نېمىشقا ئالدىمغا چىقمايدىلا؟ ھەرگىز تارتىنمىسىلا، ئۆزلىرىنى ئەتىلا تۇرايمىزغا ئاتامان خېنىم قىلىپ قويىمەن.

ئاتامان خېنىم دەپ چاقىرغاچ، ئۈياق ـ بۈياقنى سىلاپ ـ سىيپىۋىدى، قولىغا كۆشۈگە ئۇرۇندى، ئۇنىڭ ئىچىگە قولىنى تىقىپ ئۈيەر ـ بۈيەرنى سىلىدى، شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ قولى دەل لۇ جىشېننىڭ قورسىقىغا بېرىپ تەگدى، لۇ جىشېن كاپ قىلىپ ئۇنىڭ بېشىدىن تۇتتى ـ دە، بېشىدىكى ياغلىقى بىلەن قوشۇپ تارتىپ چىقىپ تۆشەكنىڭ ئۈستىگە باستى. ئاتامان تىرمىشىپ باقتى. لۇ جىشېن ئوڭ مۇشتۇمىنى تۈگۈپ، «ھۇ ئاناڭنى!» دەپ تىللىدى ـ دە، قۇلىقىنىڭ تۈۋىگە كەلتۈرۈپ راسا بىرنى سالدى.

— كۈيۈيىڭىزنى نېمىدەپ ئۇرىسىز؟ — دەپ ۋارقىرىدى ئاتامان.

— كېلە ئوغرى، خوتۇنۇڭنى بىر تونۇتۇپ قويايلى! — دەپ ۋارقىرىدى لۇ جىشېن ۋە ئۇنى تۆشەكنىڭ يېنىغا سۆرەپ چۈشۈپ دەسسەپ ـ يانجىپ، راسا دۇمبالىغىلى تۇردى، مۇشت ـ تېپىككە چىدىمىغان ئاتامان ۋايجانلاپ ۋارقىرىدى.

ھازىر ئىسسىتقۇ ـ سوۋۇتقۇ بىلەن ئاتامانىنى سوۋۇتۇۋاتقان بولسا كېرەك، دەپ ئالاقزادىلىكتە تۇرغان غوجا ھۇجرىدىن چىقىۋاتقان ۋايجان ـ ۋاييەينى ئاڭلاپ، شۇ ئاندىلا شام ـ چىراغنى كۆتۈرۈپ، بىرنەچچە چاپارمەن بىلەن بىللە دۇپۇرلەپ ھۇجرىغا بېسىپ كىردى، كىرىپ قارىسا قىپيالىڭاچ بولۇۋالغان توپاقتەك بىر شەيخ ھېلىقى ئاتامانغا مىنىۋېلىپ، ئۇنى راسا دۇمبالاۋېتىپتۇ.

— كېلىش بۈياقتا، نېمە قاراپ تۇرۇشسەن بېگىمنى

قوتقوزوشماي ! ـــ دەپ ژارقىرىدى چاپارمەنلەرنىڭ باشلامچىسى، چاپارمەنلەر تاياق ـ توقماق، نەيزە ـ چوماقلىرىنى كۆتۈرۈپ كىرىشتى. لۇ جىشېن شۇنداق بىر قاراپ، ئاتامانىنى تاشلىدى ـ دە، تۆشەككە يۆلەپ قويغان گۈرزىسىنى ئېلىپ، چاپارمەنلەرنى سۈرۈپ چىقىپ كەتتى. چاپارمەنلەر بۇ دەھشەتتىن قورقۇپ، ژارقىراپ ـ جارقىراپ قېچىشتى. لىيۇ غوجا ئاللا ـ توۋا سالغىلى تۇردى. بۇ پاتىپاراقچىلىقنى غەنىيمەت بىلگەن ئاتامان ھۇجرىدىن ئۆمىلىگەن پېتى چىقىپ، دەرۋازىنىڭ قېشىغا باردى ۋە سۆگەتكە باغلاپ قويۇلغان ئېتىنى تېپىپ، سۆگەتتىن بىر تال چۇبقىنى سۇندۇرۇۋالدى ـ دە، ئاتقا سەكرەپ چىقىپ چۇبقى بىلەن ساۋۇغىلى تۇردى، ئات ئورنىدىلا چىچاڭشىپ زادىلا ماڭالمىدى: «يامان بولدى! مېنى ئەمدى مۇشۇ ئاتىمۇ بوزەك تېپىۋاتىدۇ يا !» دەپ بوغۇلدى ئاتامان. سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، ئات تېخى باغلاقلىق تۇرغان، ئالدىراشچىلىقتا چۈلۈۋۇرنىمۇ يەشمەپتىكەن. شۇنىڭ بىلەن چۈلۈۋۇرنىنى بىر تارتتى ـ دە، ئۇزۇپ تاشلاپ، ئېتىغا مىنىپ بەدەر تىكىۋەتتى. ئۇ دەرۋازىدىن چىقىپلا:

ـــ ھوي قېرى ھارامىلىق، قاراپ تۇر، مەندىن قانات چىقىرىپمۇ قۇتۇلالمايسەن ! ـــ دەپ لىيۇ غوجىنى راسا بىر تىللۋېتىپ، ئېتىغا يەنە ئىككى چۇبقى سالدى ۋە تاغقا قاراپ ئۇچقاندەك چېپىپ چىقىپ كەتتى.

ـــ سوپۇم، ئەمدى پۇتۇن ئۆيۈڭلۈمىزغا بالا تېرىپ بېرىدىغان بولدىلا، ـــ دەپ ئۆكۈندى لىيۇ غوجا لۇ جىشېننى تۇتۇۋېلىپ.

ـــ ئەيىبكە بۇيرۇماڭ غوجا! ئاۋۋال مېنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىمنى ئاچقىتۇرۇپ بېرىڭ، كىيىۋېلىپ ئاندىن گەپلىشەيلى، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

ئوتاقچىلاردىن بىرى ھۇجرىدىن ئۇنىڭ كىيىملىرىنى ئاچقىپ بەردى، ئۇ ئولتۇرۇپ كىيدى. غوجا ئېيتتىكى:

ـــ ئەسلىدە مەن ئوقۇپ سوۋۇتقۇلۇق قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپتىمەن، كىم بىلسۇن، ئۇنى ئۇرۇپ ـ مۇشتلاپ

دۇمبالاشلىرىنى، ئۇ چوقۇم تۇراسىغا قايتىپ بېرىپ، قاراقچى لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ مېنى ئۆلتۈرىدىغان بولدى.

ــ قورقماڭ غوجا، پېقىر شۇنى ئېيتايكى، مەن باشقا كىشى ئەمەس، دەل ھېلىقى يەنئەن دېيارىدىكى پېشقەدەم باسقاقبېگىمنىڭ ھۇزۇرىدا ئىشلەيدىغان باقاۋۇللاردىن بولىمەن. بىر مەخلۇقنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىم ئۈچۈنلا قېچىپ چىقىپ شەيخ بولۇۋالغانىدىم، ھېلىغۇ بۇ مەلئۇن ئىكەن، ئەگەر ئۇلار بىر ــ ئىككى مىڭ لەشكەرنى باشلاپ كەلسىمۇ تېتىيمەن. ئىشەنمىسەڭلار، قېنى مېنىڭ ماڭۇ گۇرزەمنى كۆتۈرۈپ بېقىڭلار، ــ دېدى لۇ جىشېن.

ئوتاقچىلار نەدىكىنى كۆتۈرەلىسۇن، لۇ جىشېن گۇرزىسىنى قولىغا ئېلىپ، خۇددى بىر تال يىكەننى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرۈپ بىر پىرقىرىتىۋەتتى.

ــ بۇ يەردىن كېتىپ قالمىسلا سويۇم، بىزگە باشپاناھ بولۇپ تۇرۇپ بەرسىلە، ــ دەپ يېلىنىدى غوجا.

ــ شۇمۇ گەپ بولدىمۇ، بۇ يەردىن ئۆلسەممۇ كەتمەيمەن.

ــ سويۇمغا بىرئاز شاراب كەلتۈرەيلى. ئېغىر مەست بولۇپ قالمىغۇدەك ئىچسىلە، ــ دېدى غوجا.

ــ پېقىر بىر سەر ئىچسەم بىر كىشىلىك غەيرەت قوشۇلىدۇ، ئون سەر ئىچسەم ئون كىشىلىك كۈچ قوشۇلىدۇ، ــ دېدى لۇ جىشېن.

ــ ئۇنداق بولسا بەك ياخشى ئىكەن، مېنىڭ ئۆيۈمدىن گۆش ــ ياغ، مەي ــ شاراب ئۈزۈلمەيدۇ، خالىغانچە يەپ ــ ئىچسىلە سويۇم، ــ دېدى غوجا.

ئەمدى گەپنى شاپتۇللۇق تاغدىن ئاڭلايلى. تاغدىكى ئاتامان چوڭ كۈيۈئوغۇل بولۇشقا يېزىغا كەتكەن كىچىك ئاتامانىنىڭ نېمە بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن كىشى ئەۋەتسەممىكىن دەپ تاغدىكى تۇرادا ئۆز ــ ئۆزى بىلەن كېڭىشىپ ئولتۇراتتى، دەل شۇ چاغدا بىرنەچچە چاپارمەن چىرايلىرى ئۆڭگەن ھالدا ھاسىراپ ــ

هۆمۈدەپ يېتىپ كېلىشتى ۋە ئاتامان چوڭغا قاراپ:

ــ يامان بولدى تەخسىر، يامان بولدى ! ــ دەپ دادلىدى.

ــ ھە، نېمە ۋەقە، نېمانچە ھودۇقۇپ كېتىشتىڭ؟ ــ دەپ سورىدى ئاتامان چوڭ ئەندىكىپ.

ــ كىچىك ئاغىمزنى ئۇرۇپ ـ دۇمبالاپ ھالىنى قويمىدى، ــ دېدى چاپارمەنلەر.

ئاتامان چوڭ چۆچۈپ كېتىپ، ئەھۋالنىڭ تېگى ـ تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈپ بىلگۈچە، «كىچىك ئاغىمز يېتىپ كەلدى» دېگەن خەۋەر ئاڭلاندى. ئاتامان چوڭ چىقىپ شۇنداق بىر قارىسا، ئاتامان كىچىكنىڭ بېشىدىكى قىزىل ياغلىقىمۇ كۆرۈنمەيتتى، ئۇستىدىكى يېشىل تونىمۇ يىرتىلىپ تېتىما ـ تېتىما بولۇپ كەتكەنىدى، ئۇ پېشايۋاننىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئاتتىن ئۆزىنى يەرگە ئاتتى، ئاتامان چوڭغا قاراپ:

ــ ھالىمغا يېتىڭ ئاكا، ــ دېدى يېلىنىپ.

ــ نېمە گەپ؟ ــ دەپ سورىدى ئاتامان چوڭ.

ــ كەمىنە ئىنىڭىز تاغدىن چۈشۈپ ئۇدۇل ھېلىقى قېرىنىڭ جاڭىزىغا باردىم ـ دە، قىز ھۇجرىسىغا كىردىم. كىرسەم ھېلىقى قېرى ھاراملىق قىزىنى باشقا بىر جايغا مۆكتۈرۈپ قويۇپتۇ. توپاقتەك بىر شەيخىنى قىزىنىڭ كۆشۈگىسىگە جايلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ. مەن بۇنى ئۇقماستىن كۆشۈگىنى قايرىپ سىلاپ تاشلاپتىمەن، ھېلىقى مەلئۇن كاپ قىلىپ بېشىمدىكى ياغلىقىم بىلەن قوشۇپ تۈتۈپ تۆشەككە بېسىۋېلىپ بولۇشىغا دۇمبالىغىلى تۇردى، ئۇنىڭ ئۇستىگە دەسسەپ ـ يانجىپ ساق يېرىمنى قويمىدى. شۇ ئارىدا مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالمىز دەپ بىرمۇنچە ئادەم يېتىپ كىردى، بۇنى كۆرۈپ ھېلىقى مەلئۇن مېنى قويدى ـ دە، گۈرزىسىنى ئېلىپ ئۇلارنى قوغلاپ سۈرۈپ چىقىپ كەتتى؛ شۇ پەيتتە جېنىمنى قۇتۇلدۇرۇپ قېچىپ چىقتىم. ئاكا، ئاتىدارچىلىق قىلىپ ئىنتىقامىمنى ئېلىپ بېرىڭ.

ـــ هه، گەپ بۇنداق ئىكەن ـ ده، ئۆيگه كىرىپ ئارامىڭىزنى ئېلىۋېلىڭ، ئۇ پاخشەكنى ئۆزۈم تۇتۇپ كەلمىسەم هېساب ئەمەس، ـــ دېدى ئاتامان چوڭ ۋە ئەتراپىغا قاراپ، ـــ ئېتمىنى توقۇپ كېلىش! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

چاپارمەنلەر چېپىشىپ چىقىپ كەتتى. ئاتامان چوڭ ئېتىغا مىنىپ، نەيزىسىنى ئېلىپ، چاپارمەنلەرنىڭ هەممىسىنى دېگۈدەك ئەگەشتۇرۇپ، سۇرەن ـ چۇقان بىلەن تاغدىن چۈشۈپ كەتتى.

ئەمدى لۇ جىشېنغا كەلسەك، ئۇ مەي ئىچىپ ئولتۇراتتى. ئوتاقچىلار «تاغدىكى ئاتامان چوڭ پۇتۇن ئادەملىرىنى باشلاپ تاغدىن چۈشۈپ كېلىۋاتىدۇ» دېگەن خەۋەرنى مەلۇم قىلىپ كىرىشتى.

ـــ قورقماڭلار، مەن ئۇرۇپ يىقىتقانلىكى ئادەمنى سىلەر تۇتۇپ باغلاڭلار، يامۇلغا ئاپىرىپ ئىنئام ئالىمىز. قىلىچمىنى ئەكېلىپ بېرىڭلار ماڭا، ـــ دېدى لۇ جىشېن ۋە يەكتەكنى سېلىۋېتىپ ، كۆڭلەكنىڭ پەشلىرىنى قىستۇرۇپ، قىلىچىنى ئاستى، گۈرزىسىنى ئالدى، ئاندىن گۈسۇلدەپ مېڭىپ خامانغا ئۆتتى. ئاتامان چوڭ ئوتقاشلار ئىچىدە ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە جاڭزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى ۋە ئات ئۈستىدە نەيزىسىنى تىك كۆتۇرۇپ تۇرۇپ:

ـــ قېنى سەن قوتۇر ئېشەك؟ ئەر بولساڭ چىق مەيدانغا، يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم ! ـــ دەپ ئۇنىنىڭ بارچە ۋارقىرىدى.

لۇ جىشېن دەرغەزەپ بولۇپ:

ـــ هۇ ئىپلاس، يېغىر ئېشەك، تونۇپ قوي ئاكاڭنى! ـــ دەپ قەهرى بىلەن تىللىدى ۋە گۈرزىسىنى پىرقىرىتىپ ئۇنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ باردى.

ـــ هوي، شەيخ، توختا ! ئاۋازىڭدىن تونۇش بىرنېمىدەك تۇرسەن، سېنىڭ ئېتىڭ نېمە، قايسى ئۇرۇقتىن بولسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئاتامان چوڭ نەيزىسىنى تەڭلەپ تۇرۇپ.

ـــ پېقىرنى باشقا كىشىمكىن دەپ قالما، مەن پېشقەدەم

باسقاقبېگمىنىڭ ھۇزۇرىدا باقاۋۇللۇق قىلىدىغان لۇ دا دېگەن مەن بولىمەن، يېقىنقى ۋاقىتلاردا سوپىلىق يولىغا كىرىپ شەيخلىققا قول بەرگەنلىكىمدىن، ئېتىمنى لۇ جىشېن دەپ ئاتىشىدىغان بولدى، ــ دېدى لۇ جىشېن.

ئاتامان چوڭ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، نەيزىسىنى چۆرۈۋېتىپ، دەرھال ئېگىلىپ تەزىم بىلەن ئېيتتىكى:

ــ ئاغا، كۆرۈشمىگىنىمىزگە خېلى ۋاقىت بولدى، سالامەت تۇرۇپسىز، ئاتامان كىچىككە قولىڭىز تەگكەنلىكى مەلۇم.

لۇ جىشېن : « بۇ نەرسە دوپپامغا جىگدە سېلىۋاتامدۇ نېمە» دەپ ئويلاپ، بىرنەچچە قەدەم ئارقىسىغا يېنىپ، گۈرزىسىنى چۈشۈرۈپ، ئوتقاش يورۇقىدا تازا سەپسېلىپ قارىدى، قارىسا ئالدىدا تۇرغان بۇ ئادەم باشقا ئادەم ئەمەس، دەل ھېلىقى يۈرت ئارىلاپ چامباشچىلىق قىلغاچ دورا ـ دەرمەك سېتىپ يۈرىدىغان، يولۋاس سوقار پالۋان دەپ نامى بار مەشقاۋۇل لى جۇڭ ئىكەن، ئەسلىدە چېرىكلەر ئىچىدە قاراقچىلارنىڭ تەزىمى زىيانلىق دەپ قارالغاچقا، تەزىم دەپ ئاتالمايلا، سالام بېرىش دەپ ئاتىلىدۇ. سالام بېرىش پايدا ـ ئامەتتىن دېرەك بېرىدۇ. شۇڭا، لى جۇڭ دەرھال سالام بەردى ۋە لۇ جىشېننى قولتۇقلاپ تۇرۇپ:

ــ قانداق ۋەجىلەر بىلەن شەيخ بولۇپ قالدىڭىز ئاغا؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئاۋۋال ئىچكىرى كىرىپ ئەھۋاللىشايلى، ــ دېدى لۇ جىشېن.

لىۇ غوجا بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، «ئاپلا، بۇ سوپۇممۇ بۇ نېمىلەر بىلەن بىر ئىكەن ئەمەسمۇ!» دەپ غەمگە چۆشتى.

لۇ جىشېن ئىچكىرى كىرىپ يەكتىكىنى كىيدى، ئاندىن ھال ـ مۇڭ قىلىش ئۈچۈن لى جۇڭلار بىلەن بىللە مېھمانخانىغا كىردى. لۇ جىشېن تۆرده ئولتۇرۇپ لىۇ غوجىنى چاقىردى، لىۇ غوجا ئەيمىنىپ قالدى.

ـــ قورقماڭ غوجا، بۇ كىشىمۇ مېنىڭ بۇرادىرىم بولىدۇ، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

بوۋاي ئۇنىڭ بۇرادىرىم بولىدۇ دېگىنىنى ئاڭلاپ، تېخىمۇ قورقتى ۋە كىرمەي تۇرۇۋېلىشقا پېتىنالمىدى. لى جۇڭ ئوتتۇرىدا، لىيۇ غوجا ئاياغتا ئولتۇردى. لۇ جىشېن سۆز باشلاپ ئېيتتى:

ـــ ئىككىلارغا سۆزلەپ بەرسەم، پېقىر ۋېيجۇ ئايىمقىدا غەرب غوجىسىنى ئۇچ مۇشت بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، دەيجۇ ئايىمقىنىڭ يەنمېن ناھىيەسىگە قېچىپ كەتتىم. ئۇ يەردە ئۆزۈم يولغا سېلىپ قويغان جىن بوۋاي بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم، ئۇ بوۋايمۇ كۈنچىقىش ئاستانىگە قايتىپ كېتەلمەي، ئۆزىنىڭ بىر تونۇشى بىلەن بىللە شۇ ناھىيەدە تۇرۇپ قالغانكەن. بوۋاي قىزىنى شۇ يەردىكى جاۋ تۆرە دەيدىغان بىر بايغا ياتلىق قىپتۇ. ئۇلار مېنى كۆرۈپ ئىززەت ـ ھۆرمىتىمنى قىلدى. يامۇلدىكىلەر پېقىرنى تۇتماق ئۈچۈن قاتتىق ئىز ـ دېرىكىمنى قىلىپ كەتكەنلىكتىن، تۆرە پېقىرنى ئۇ يەردىن قاچۇرۇپ، ئۆز يېنىدىن پۇل خەجلەپ، ۋۇتەيشەن تېغىدىكى راھىب كالاننىڭ ھۇزۇرىغا ئەۋەتتى، ئۇ يەرگە بېرىپ راھىب بولۇپ قالدىم. پېقىر شۇ يەردە ئىككى قېتىم قاتتىق مەست بولۇپ قېلىپ، راھىبلار خانىسىنى پاراكەندە قىلىۋەتكەنلىكىمدىن، راھىب كالان مېنى كۈنچىقىش ئاستانىدىكى خانلىق مەدرىسەگە يولغا سېلىپ قويدى، ئۇ يەرگە بېرىپ زەكى مۇدەررىس ھەزرەتلىرىنى تاپساڭ، شۇ كىشى سېنى مەزكۇر مەدرىسەدىكى ۋەزىپىدار راھىبلارنىڭ قاتارىدا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدۇ، دەپ قولۇمغا بىر پارچە خەتمۇ يېزىپ بەرگەنىدى، يولدا كېتىۋېتىپ كەچ كىرىپ قالغانلىقتىن، بۇ جاڭزىغا كېلىپ قونۇپ قالدىم، ھەرقايسىلار بىلەن بۇنداق دىدار كۆرۈشۈپ قېلىشنى كىم ئويلاپتۇ. ھە راست، ھېلىقى مەن دۇمبالاپ قويغان كىشى كىم بولىدۇ؟ سىزچۇ ئۇكا، قانداق بولۇپ بۇ يەرلەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟

ـــ كەمىنگىز ژېيجۇدىكى مەيخانىدا جانابىگىز ھەم شى جىن بىلەن ئۇچىمىز ئولتۇرۇپ تارقىلىشقاندىن كېيىن ئەتىسى جانابىگىزنىڭ جېن قاسساپنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىگىزنى ئاڭلاپ قالدىم، شۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلەشمەكچى بولۇپ، شى جىننى ئىزدىدىم، لېكىن تاپالمىدىم، قاياقتا كېتىپ قېلىۋىدىكىنىتاڭ، پېقىر دورغىلارنىڭ بىزنى تۇتۇش ئۈچۈن ئىزدەپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلاپ قېلىپ بەدەر تىكىۋەتتىم، شۇ قاچقىنىمچە مېڭىپ مۇشۇ تاغنىڭ باغرى بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمدا، ھېلىقى سىزدىن دۈمبا يېگەن كىشىگە دۈچ كېلىپ قالدىم، بۇ كىشى مۇشۇ شاپتۇللۇق تاغقا چىقىۋېلىپ تۇرا قۇرۇۋالغانىكەن، ھەممە كىشى ئۇنى سولىتەك زومىگەر جۈتۈڭ دەپ ئاتىشىدىكەن. شۇ چاغدا ئۇ كىشى بىرمۇنچە ئادەمنى باشلاپ تاغدىن چۈشۈپ، ئالدىمنى توسۇۋېلىپ مەن بىلەن خېلى تۇتۇشتى، ئاخىر مەن ئۇنى يېڭىۋالدىم، شۇنىڭ بىلەن ئۇ پېقىرنى بۇ تاغقا تۇرا بېشى قىلىپ، بىرىنچى ئورۇنغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن مانا شۇ يەردە غەلىيانچى بولۇپ تۇرۇپ قالدىم، ـــ دېدى لى جۇڭ.

ـــ ئۆزىڭىز بۇ يەردە ھازىر تۇرۇپسىز ئىنى، لېيۇ غوجا بىلەن تويلىشىدىغان ئىشنى ئىككىنچى ئاغزىمىزغا ئالمىساق دەيمەن. بۇ بوۋاينىڭ كۆزۈم يۇمۇلغۇچە يېنىمدىن ئاجرىماي ھالىمدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرسا دەپ ئازرۇ قىلىدىغان شۇ بىرلا قىزى بار ئىكەن. ئەگەر سىز ئېلىپ كېتىپ قالسىڭىز، بايقۇش بوۋاي ئىگە ـ چاقسىز قالغۇدەك، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

لېيۇ غوجا بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتىكى، بىردەمنىڭ ئىچىدە مەي ـ شاراب، گۆش ـ تائام راسلاپ، بۇ ئىككىسىنى مېھمان قىلدى. چاپارمەنلەرنىڭ ھەربىرىگە ئىككىدىن ھورنان، ئىككى پارچىدىن گۆش، بىر ئاپقۇردىن مەي بەردى، چاپارمەنلەر تويغۇچە يەپ ـ ئىچتى، لېيۇ غوجا ھېلىقى چاي ئىچۈرۈشكە بېرىلگەن ئالتۇن بىلەن بىر توپ

كىمخابنى ئاچىقىپ ئوتتۇرىغا قويدى. لۇ جىشېن ئېيتتىكى:
ــ ئىنىم لى جۇڭ، بۇ نەرسىلەرنى ئۆز قولىڭىز بىلەن تاپشۇرۇۋېلىڭ، بۇ ئىشنى خالاس قىلىش تامامەن سىزگە باغلىق بولۇپ قالدى.
ــ بۇنىڭ كارى چاغلىق، ئاۋۋال بىزنىڭ ئەرزىمەس كىچىككىنە تۇرايىمىزغا ئىلتىپات قىلىڭ ئاغا، سىزنى بىرنەچچە ۋاق تۇرغۇزۇپ كۆتۈۋالايلى، لېۋ غوجىمۇ بېرىپ كەلسۇن، ــ دېدى لى جۇڭ.
لېۋ غوجا ئوتاقچىلارغا تەختىراۋاننى راسلىتىپ، لۇ جىشېننى ئولتۇرغۇزدى، ئۇنىڭ گۈرزە ـ قىلىچ ۋە يۈك ـ تاقلىرىنىمۇ بىللە ئېلىپ ماڭدى. لى جۇڭمۇ ئېتىغا مىندى، لېۋ غوجا كىچىكرەك بىر تەختىراۋانغا چۈشتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھاۋا ئوچۇق بىر ئەتىگىنى يولغا چىقتى ۋە خېلى ماڭغاندىن كېيىن تاغقا يېتىپ كەلدى. لۇ جىشېن بىلەن لېۋ غوجا تۇراغا كېلىپلا تەختىراۋاندىن چۈشتى. لى جۇڭمۇ ئاتتىن چۈشۈپ لۇ جىشېننى تۇراغا باشلاپ، مەردلەر سارىيىغا تەكلىپ قىلدى، ئۇچەيلەن سارايغا كىرىپ ئولتۇردى. لى جۇڭ جۇ تۇڭنى چاقىردى. جۇ تۇڭ شەيخنى كۆرۈپ ئاچچىقى بىلەن:
ــ ئاغا، سىز ماڭا ئىنتىقام ئېلىپ بەرمەكتە يوق، قېرىشقاندەك بۇنى چىللاپ كېلىپ تۇرگە چىقىرىپ قويغىنىڭىز نېمىسى؟! ــ دېدى.
ــ ئىنىم، بۇ سوپۇمنى تونۇدىڭىزمۇ؟ ــ دېدى لى جۇڭ.
ــ تونۇسام ئۇنىڭدىن تاياق يەمتىم، ــ دېدى جۇ تۇڭ.
ــ مەن ئادەتتە سىزگە غەرب غوجىسىنى ئۇچ مۇشت بىلەنلا يەر چىشلىتىپ قويغان، دەپ ئېيتىپ بېرىدىغان ھېلىقى سوپۇمنىڭ ئۆزى شۇ، ــ دېدى لى جۇڭ كۈلۈپ.
جۇتۇڭ بېشىنى بىر سىلكۈپتىپ، ياپىر، دېدى ـ دە، دەررۇ ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. لۇ جىشېنمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:
ــ ئەيبكە بۇيرۇماڭ قارامىلىقمىنى، ــ دېدى.

ئۇچەيلەن ئولتۇراتتى، ليۇ غوجا ئورنىدىن تۇرۇپ قول باغلاپ تۇردى، لۇ جىشېن جۇ تۆتىغا قاراپ دېدىكى:

ــ ئىنىم جۇ تۆك، پېقىر سىزگە ليۇ غوجا بىلەن بولىدىغان توي ئىشى توغرىسىدا شۇنى دېمەكچىمەنكى، بۇ كىشىنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىدە ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، شام چىرىغىنى يورۇتىدىغان شۇ بىرگىنە قىزىدىن باشقا ھېچكىمى يوق ئىكەنلىكىنى بىلمىسىڭىز كېرەك. ئەگەر بۇ قىزنى سىز ئېلىۋالسىڭىز، بوۋاينى ئىگە ـ چاقسىز قىلىپ قويىسىز ئىنى، بوۋاينى نارازى قىلىپ قويىسىز. پېقىرنىڭ مەسلىھەتىگە كىرسىڭىز، ئەك ياخشىسى، بۇ نىيىتىڭىزدىن يېنىپ، باشقا جايدىن ياخشىراق بىر لايىق تاللاڭ. چايغا بەرگەن ئالتۇنىڭىز بىلەن كىمخابىڭىز مانا، قانداق دەيسىز؟

ــ ئاغىمىزنىڭ مەسلىھەتىگە كىرمەي كىمنىڭ مەسلىھەتىگە كىرەتتىم، ئەمدى ئۇ ئىشكىنىڭ ئالدىغا بېرىش كەمىنە ئىنىڭىزنىڭ ھەددى ئەمەس، ــ دېدى جۇ تۆك.

ــ ئوغۇل بالا دېگەن ئۆز لەۋزىدىن يانمايدۇ! ــ دېدى لۇ جىشېن.

جۇ تۆك يانىڭ ئوقىنى سۇندۇرۇپ قەسەمياد قىلدى. ليۇ غوجا تەزىم قىلىپ تەشەككۇر ئېيتتى ۋە ئالتۇن بىلەن كىمخابىنى قايتۇرۇپ بېرىپ، تاغدىن چۈشتى ـ دە، جاڭزىسىغا قاراپ كەتتى.

لى جۇك بىلەن جۇ تۆك ئات ـ كالا سويدۇرۇپ، كاتتا زىياپەتلەر راسلاپ، لۇ جىشېننى بىرنەچچە كۈنلەر مېھمان قىلدى ۋە ئۇنى باشلاپ يۈرۈپ تاغنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى مەنزىرىلەرنى كۆرسەتتى، دەرۋەقە بۇ تاغ شاپتۇللۇق تاغ دېگەنگە لايىق، ئاجايىپ ھەيۋەتلىك ۋە خەتەرلىك، تۆت ئەتراپى تىك كەتكەن، پەقەت بىرلا يېرىدىن چىققىلى بولىدىغان، ھەممە يېقىنى ئوت ـ چۆپ قاپلىغان بىر تاغ ئىدى. لۇ جىشېن كۆرۈپ: «ھەقىقەتەن بىر تىلسىمات ئىكەن» دەۋەتتى. ئۇ بۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىن

كېيىن لى جۇڭ بىلەن جۇ تۇڭنىڭ نامەرد ۋە بېخىل ئادەملەردىن ئىكەنلىكىنى بايقاپ، بۇ يەردىن كېتىشنى قارار قىلدى. ئۇ ئىككىسى شۇنچە يېلىنغان بولسىمۇ، لۇ جىشېن بۇ يەردە قېلىشقا زادى ئۇنىمىدى ۋە:

ــ پېقىر سوپىلىققا قول بەرگەن تۇرسام، قانداقمۇ غەلىيانچى بولاي؟ ــ دەپ تۇرۇۋالدى.

ــ بۇ يەردە غەلىيانچى بولۇپ تۇرۇپ قېلىشنى خالىمايدىغاندەك تۇرىسىز ئاغا، ئۇنداق بولسا ئەتە بىز تاغدىن چۈشۈپ بىرئاز بىرنەرسە تېپىپ كېلەيلى، قانچىلىك جايلىيالىساق، هەممىسىنى سىزگە يوللۇق تۇتايلى، ــ دېدى لى جۇڭ بىلەن جۇ تۇڭ.

ئەتىسى تاغ تۇرادا چوشقا ـ قويلار سويۇلۇپ، ئۇزىتىش زىياپىتىگە تەييارلىق كۆرۈلدى ۋە شىرەلەرگە ئالتۇن ـ كۈمۈش قەدەھلەر قويۇلدى. هەممە زىياپەتكە ئولتۇرۇپ، ئىچكۈلۈك ئەمدىلا باشلانغان بىر پەيتتە، چاپارمەنلەردىن بىرى: «تاغ باغرىدا ئىككى هارۋا كېلىۋاتىدۇ، ئۈستىدە ئون نەچچە ئادەمى بارەدەك تۇرىدۇ» دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كىردى.

لى جۇڭ بىلەن جۇ تۇڭ بۇ خەۋەرنى ئىشتىپ، لۇ جىشېننىڭ مەي بىلەن كۈتۈپ تۇرۇش ئۈچۈن بىرلا ئادەمنى قالدۇرۇپ، قالغان چاپارمەنلەرنى جەم قىلدى ۋە لۇ جىشېنغا قاراپ:

ــ ئاغا، مەيگە بېقىپ بەھۈزۇر ئولتۇرۇپ تۇرغايسىز، بىز ئىككىمىز تاغدىن چۈشۈپ ئانچە ـ مۇنچە ئولجا تېپىپ كېلەيلى، جانابىڭىزغا يوللۇق تۇتارمىز، ــ دېدى ـ دە، چاپارمەنلەرنى باشلاپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى.

ئەمدى گەپنى لۇ جىشېندىن ئىشتىكەيسىز. ئۇ ئىچىدە: «بۇ ئىككى مەخلۇق تولىمۇ پىخسىق نېمىلەردەك تۇرىدۇ، شۇنچىۋالا ئالتۇن ـ كۈمۈشى تۇرۇقلۇق، شۇنىڭدىن بەرمەي، ئولجا تېپىپ كەلگەندىن كېيىن يوللۇق تۇتارمىز دەيدۇ، بۇ قاراپ تۇرۇپ پادىشاهلىق يولىدىكى يولۇچىلارنى قاقشىتىپ، ئۇنىڭ هېسابىغا

مېنى خۇش قىلماقچى بولغانلىقى ئەمەسمۇ! توختا، بۇ نېمىلەرگە ئۆزۈمنى بىر تونۇتۇپ قويمىسام بولمىغۇدەك» دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئىككى چاپارمەننى يېنىغا چاقىرىپ مەي قۇيۇپ بەردى. چاپارمەنلەر بىر ـ ئىككى كاسا ئىچە ـ ئىچمەيلا، لۇ جىشېن چاچىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىككى چاپارمەننى ئىككى مۇشت بىلەنلا تىك چۈشۈردى ۋە پوتىسىنى يېشىپ ئىككىسىنى بىر ـ بىرىگە چېتىپ باغلاپ، ئاغزىلىرىغا چىگىنى پوملاپ تىقىپ قويدى، ئاندىن كېيىن بوغجۇمىسىنى ئېچىپ، ئىچىدىكى كېرەكسىز نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى تاشلىۋېتىپ ، شىرەدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈش قەدەھلەرنى دەسسەپ ماكچايىتىپ، بوغجۇمىسىغا سالدى؛ راھىب كالان بەرگەن خەتنى بولسا قويىنىدىكى ئىجازەتنامە سالىدىغان خالتىسىغا سالدى، قىلىچىنى ئېسىپ، گۈرزىسىنى قولىدا تۇتۇپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ تۇرادىن چىقتى ـ دە، تاغ ئارقىسىغا ئۆتۈپ ئەتراپقا قارىدى، قارىسا، تاغنىڭ ھەممە يېرى چوقچىيىپ تۇرغان تىك يار ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن: «تاغنىڭ ئالدىدىن ماڭسام ھېلىقىلارغا ئۇچراپ قېلىشىم مۇمكىن، ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇ ئوت ـ چۆپلۈكتىن دوملاپ چۈشكىنىم ياخشى» دېگەن ئويغا كەلدى ـ دە، ئاۋۇال قىلىچىنى بوغجۇمىسىغا تېڭىپ، پەسكە قارىتىپ ئاتتى، ئاندىن گۈرزىسىنىمۇ ئاتتى. ئاخىرىدا ئۆزى پەسكە قاراپ بىر دوملىدى ـ دە، خۇددى تۇلۇقتەك دوملاپ، توپتوغرا تاغ تۈۋىگە بېرىپ توختىدى، لېكىن ھېچ يېرى زەخىم يېمىدى.

غەزەل

كەلدى تىك يار ئالدىغا ـــ قۇشلار ئۈچۈپ ئۆتەلمەس،
چۈشەيمۇ يا چۈشمەي دەپ تۇردى دەڭسەپ بىر نەپەس.

خۇددى كاۋا ئۇزۇلۇپ چۈشكىنىدەك ساپاقتىن،
ئاتتى ياردىن ئۆزىنى يۇمۇلىنىپ چۈشتى پەس.

لۇ جىشېن تىك ياردىن پەسكە دومىلاپ چۈشكەندىن كېيىن سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى ۋە بوغجۇمىسىنى ئىزدەپ تېپىپ، قىلىچىنى ئېسىپ، گۈرزىسىنى ئېلىپ يولىغا راۋان بولدى.

ئەمدى لى جۇڭ بىلەن جۇ تۈڭغا كەلسەك، ئۇلار تاغدىن چۈشۈپلا ئون نەچچە يولۇچىغا ئۇچراشتى. يولۇچىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ قولىدا قورال ـ ياربغى بار ئىدى. لى جۇڭ بىلەن جۇ تۇڭ نەيزىلىرىنى ئېگىز كۆتۈرگىنىچە، چاپارمەنلەر قىقاس سالغىنىچە يولۇچىلارنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ باردى ۋە:

ـــ ھەي يولۇچىلار، ئەقلىڭلار بولسا يول ھەققىنى قويۇپ كېتىڭلار! ـــ دەپ ۋارقىراشتى، يولۇچىلارنىڭ بىرى قىلىچىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ لى جۇڭ بىلەن تۇتۇشتى، ئىككىسى ئون نەچچە قېتىم ئېلىشتى، لېكىن ھېچقايسىسى بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. جۇ تۇڭ غەزەپ بىلەن ئالدىغا سەكرەپ بېرىپ، قەھر بىلەن ۋارقىرىدى، چاپارمەنلەرمۇ تەڭلا دۈرۈلدەپ كەلدى، يولۇچىلار تەڭ كېلەلمەي ئارقىغا قاراپ قېچىشتى، قېچىپ ئۇلگۈرەلمىگەنلەردىن يەتتە ـ سەككىزى قىلىچتا ئۆلدى. لى جۇڭ ۋە جۇ تۇڭلار ھارۋىنى ۋە ھارۋىنىڭ ئىچىدىكى مال ـ مۈلۈكنى بۇلاپ، زەپەر ناخشىسىنى ياڭرىتىپ ئالدىرىماي يول بېسىپ تاغقا قايتىپ كېلىشتى، ئۇلار تۇراغا كېلىپ شۇنداق بىر قارىسا، ئىككى چاپارمەن شىپاڭنىڭ تۇڭرۇكىدە باغلاقلىق تۇرۇپتۇ، شىرەدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈش قەدەھلەرمۇ كۆرۈنمەيدۇ. جۇ تۇڭ چاپارمەنلەرنى باغلاقتىن يېشىپ، ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈپ، لۇ جىشېننىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى سورىدى. چاپارمەنلەر ئېيتتىكى:

ـــ بىز ئىككىمىزنى ئۇرۇپ يىقىتىپ باغلاپ قويۇپ، قاچا ـ قوموچىنىڭ ھەممىسىنى ئەكەتتى.

— بۇ پاخشەك ئەسكى بىرنېمىكەن، بىز ئەپلىگۈچە، بۇ بەتبەخت بىزنى ئەپلەپ كېتىپتۇ، ئۆزى نەگە كەتكەندۇ؟ — دېدى جۇ تۇك.

شۇنىڭ بىلەن ھەممىسى ئۇنى ئىزدەشكە چۈشتى، ئىزدەپ بېرىپ تاغنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ قارىسا، ئادەمنىڭ ئايىغى تەگكەن بىر پارچە يەر كۆرۈنۈپتۇ، ئۇنىڭ ئوت - چۆپلىرى يېتىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ جۇ تۇك:

— بۇ قوتۇر ئېشەك تازا بىر قاغجالما ئوخشايدۇ! شۇنداق تىك ياردىن دومىلاپ چۈشكىنىنى قارا! — دېدى.

— قوغلاپ بېرىپ رەسۋاسىنى چىقارمايلىمۇ بۇ ئوغرىنىڭ، — دېدى لى جۇك.

— بولدىلا، بولدىلا! بۇ ئوغرى ئاللىقاچان ئۆتكەلدىن ئۆتۈپ كەتتى، قانداق يېتىشكۈلۈك؟ يېتىشۇالغان تەقدىردىمۇ يوقالغان نەرسىلەرنى ئالالماسلىقىمىز مۇمكىن، ئىش قاملاشماي قالسا، ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيمىز، كېيىن كۆرۈشمەكمۇ تەس بولۇپ قالىدۇ؛ ئۇنىڭدىن كۆرە بولدى قىلغىنىمىز ياخشى، كۆرۈشۈپ - تارتىپ قالساقمۇ، ئاسان چۈشىدۇ. ئەمدى بىز ھارۇندىكى تېڭىقلارنى يېشىپ، ئىچىدىكى ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇنلارنى ئۆچكە بۆلەيلى، ئىككى ئۇلۇشنى ئىككىمىز ئاللىلى، بىر ئۇلۇشىنى چاپارمەنلەرگە بۆلۈپ بېرەيلى، — دېدى جۇ تۇك.

— ھېلىقى نەرسىنى تاغقا مەن باشلاپ چىقىپ، سىزنىڭ نۇرغۇن نەرسىلىرىڭىزگە زىيان سېلىشقا سەۋەبچى بولدۇم، شۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا تېگىشلىك بىر ئۇلۇشنىمۇ سىز ئېلىڭ، — دېدى لى جۇك.

— ئاغا، — دېدى جۇ تۇك، — مېنىڭ ئۆلۈكۈم - تىرىكىم سىز بىلەن بىللە بولىدۇ، كىچىككىنە بىرنەرسىنى تالىشىپ نېمە قىلاتتىم.

ئېي خالايىق! لى جۇك بىلەن جۇ تۇك شاپىتۇللۇق تاغدا بۇلاڭچىلىق قىلىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى لۇ جىشېندىن

ئاڭلاڭلار.

لۇ جىشېن شاپتۇللۇق تاغدىن چىقىپ، تېز - تېز دەسسەپ، ئەتىگەن ماڭغان ئادەم پېشىن ۋاقتىغىچە ئالاھازەل ئەللىك - ئاتمىش چاقىرىمدىن ئارتۇقراق يول ماڭدى، قورسىقى ئېچىپمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى، يول ئۈستىدە قورساق تويغۇزغۇدەك بىر يەرمۇ يوق ئىدى. ئۇ: «يول ئاۋۇتىمەن دەپ تاماقمۇ يېمەستىن، سەھەر تۇرۇپ مېڭىپتىمەن، ئەمدى نەگە بېرىشىم كېرەك؟» دەپ ئويلىنىپ، ئۇيان - بۇيان قارىدى. بىردىنلا يىراقتىن قوڭغۇراق - جىلدىرلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، «ئىشىم ئوڭغا تارتتى، شامال ئۇچۇرۇپ كەلگەن بۇ قوڭغۇراق - جىلدىرنىڭ ئاۋازى يا بىرەر راھىبلار ئىبادەتخانىسىدىن، يا بىرەر دەرۋىشلەر ئىبادەتخانىسىدىن كېلىۋاتقان ئاۋاز بولۇشى مۇمكىن، ئەمدى شۇ ياقتا بارايچۇ» دېدى لۇ جىشېن ئۆز - ئۆزىگە. ئەيىۋەھەننەس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! لۇ جىشېن شۇ قوڭغۇراقنىڭ ئاۋازى كەلگەن تەرەپكە ماڭمىغان بولسا، ئۇ يەردە ئون نەچچە ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولمىغان بولاتتى، خاسىيەتلىك تاغدىكى قەدىمىي ئىمارەتلەرنى كۆيدۈرۈپ تاشلىمىغان بولاتتى ! ئالتۇن ئىبادەتخانىدا ئوت يېلىنجىمىغان، مەرمەر ئىبادەتخانىنى تۈتەك باسمىغان بولاتتى. لۇ جىشېننىڭ زادى قايسى ئىبادەتخانىلارغا بارغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئالتىنچى باب

ئەجدىها يىگىتنىڭ قىزىل قارىغايلىقتا يول توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرگەنلىكى
لۇ جىشېننىڭ چىنە تاۋۇت بۇتخانىسىغا ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، لۇ جىشېن بىرنەچچە داۋاننى ئاشقاندىن كېيىن ئالدىدىن چوڭ بىر قارىغايلىق بىلەن بىر تاغ يولى كۆرۈندى. ئۇ ئاشۇ يول بىلەن ئالاھازەل يېرىم چاقىرىم ماڭغاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەتراپىغا قارىدى، قارىسا خارابلىككە ئايلانغان بىر بۇتخانا كۆرۈندى، بۇتخانىدىكى ئۇششاق جىلدىر - قوڭغۇراقلار شامالدا ئۇچۇپ جىرىڭلاپ تۇراتتى. بۇتخانا قوۋۇقىنىڭ ماڭلىيىغا بىر تاختا بېكىتىلگەن بولۇپ، بۇ تاختايغا ھەل بىلەن «چىنە تاۋۇت بۇتخانىسى» دەپ يېزىپ قويۇلغان چوڭ خەتلەر كونىراپ ئۆچۈپ كېتەي دەپ قالغانلىقتىن، غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بۇ يەردىن قىرىق - ئەللىك قەدەم مېڭىپ، بىر تاش كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندىن كېيىن قارىسا، بۇ سېلىنغىنىغا ناھايىتى ئۇزاق زامانلار بولغان قەدىمىي بۇتخانا ئىكەن. لۇ جىشېن بۇ بۇتخانىنىڭ قوۋۇقىدىن كىرىپ سىنچىلاپ قارىدى، قارىسا، بۇ ئۆز زامانىدا ناھايىتى كاتتا بۇتخانا بولغان بولسىمۇ، لېكىن ھازىر خارابلىشىپ شۇنداق ۋەيران بولۇپ كەتكەنىكەن.

نەزم

پەشتاقلىرى ئۆرۈلۈپ ۋەيرانە بولغان،

گۈمبەزلىرى يىقىلىپ كۈمپەيكۈم بولغان.
دەرۋازىسى ياپيېشىل مۇخ بىلەن تولغان،
كۈتۈپخانا ئىچىنى چۆپ ـ گىياھ باسقان.
قىياق ـ قومۇش بېسىپ كەتكەن ساكيامۇنى بۇت،
سۇۋاقلىرى تۆكۈلۈپ بولۇپتۇ نابۇت.
گويا بۇرۇن چۆل تاغدا ئۆتكەندەك غېرىب،
تۇرار ھازىر ئۇنىڭ كۆركەم ئىسكەتى كېتىپ.
«پەرياد مۇئەككىلى»نىڭ ئۈستىبېشىدىن،
تىكەن ـ يانتاقلار ئۇنۇپ چىققان يېڭىدىن.
تېرانس ـ ھىمالايا تېغىدا ئۆتكەندەك مىسكىن،
شۇ تاپ ھالى خارابلىشىپ تۇراتتى غەمكىن.
ئارخات ـ بۇرھانلار تۈگەل سۇنۇپ ـ چېقىلغان،
قۇشقاچ ـ تورغايلار ئۇنى چاڭگا قىلىشقان؛
شاھى ئالەم ساكيامۇنى قىڭغىيىپ قالغان،
ئاغزىغا ئۆمۈچۈكلەر تور پەردە تارتقان.
ئارخات ـ بۇرھان باشلىرى نەدىدۇر قالغان،
ئاپەت ئۇنىڭ جىسمىنى پەنجىگە ئالغان؛
قول ـ بىلەكتىن ئايرىلغان چولاق كۈچتۈڭگۇر،
ئەمدى قانداق جادۇ ـ ھېكمەت ئەيلىسۇن ئاخىر.
ماكان بولغان ئاشخانا ياۋا توشقانغا،
ئوردا بولغان قىرائەتخانا تۈلكە ـ چاشقانغا.

لۇ جىشېن بۇتخانىغا كىرىپلا كۈتكۈچى راھىبىنىڭ ھۈجرىسىغا قاراپ ماڭدى. ھۈجرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ شۇنداق قارىسا، ھۈجرىنىڭ ئالدىدىكى چوڭ دەرۋازىمۇ كۆرۈنمەيتتى، تاملىرى تامامەن ئۆرۈلۈپ، ساق يېرى قالمىغان. لۇ جىشېن: «شۇنچىۋالا چوڭ بۇتخانا قانداقسىغا بۇنداق خاراب بولۇپ كەتكەندۇ؟» دەپ ئويلاپ، ئۈدۈل مېڭىپ خاناكالانىڭ ئالدىغا كېلىپ قارىسا، خاناكالانىڭ ھەممە يېرى قارلىغاچ پوقى بىلەن

تولۇپ كەتكەن، ئىشكى قۇلۇپلانغان، قۇلۇپنىڭ ھەممە يېرىنى ئۆمۈچۈك توري باغلاپ كەتكەن، لۇ جىشېن گۈرزىسىنى يەرگە توكۈلدىتىپ ئۇرۇپ:

— كەمىنە يولۇچى راھىبقا بىرئاز رىزىق ئاتا قىلمىغىلار، — دەپ ۋارقىرىدى. شۇنچە ۋارقىرىسىمۇ ھېچ يەردىن زۇۋان چىقمىدى. شۇنىڭ بىلەن قايتىپ كېلىپ ئاشخانىغا قارىدى، ئاشخانىنىڭ ئوچاقلىرى كۆمۈرۈلۈپ كەتكەن، قازان ـ قومۇچ دېگەن نەرسە كۆرۈنمەيتتى. لۇ جىشېن بوغجۇمىسىنى ئېلىپ ئاشخانا مۇئەككىلى ھەيكىلىنىڭ ئالدىغا قويدى ۋە گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ يۇرۇپ، ھەممە يەرنى ئارىلاپ چىقتى، ئاخىر ئاشخانىنىڭ ئارقىسىدىكى بىر كىچىك ئۆينى تاپتى، بۇ ئۆيدە ئورۇقلاپ رەڭگىرويى سارغىيىپ كەتكەن بىرنەچچە قېرى شەيخ دۇگدىيىپ ئولتۇراتتى. لۇ جىشېن:

— سەنلەر قانداق شەيخ بولۇپ قېلىشتىڭ، قىلچە ئادەمگەرچىلىكنى بىلمەيدىغان! شۇنچە چاقىرسام ھە دېيىشمەيسەن! — دەپ ۋارقىرىدى.

— ئۇن چىقارماڭ، — دېدى راھىبلارنىڭ بىرى قول چايقاپ.

— مەن يولۇچى راھىبمەن، يەيدىغان بىرنېمەڭلار يوقمۇ، دەپ سورىغانمۇ يامانمىكەن؟ — دېدى لۇ جىشېن.

— ئۆزىمىزمۇ تاماق يېمىگىلى ئۇچ كۈن بولدى، نەدە سىزگە بېرىدىغان تامىقىمىز بولسۇن؟ — دېدى قېرى شەيخ.

— مەن ۋۇتەيشەن تېغىدىن كەلگەن راھىبمەن، پېقىرغا يېرىم چىنە بولسىمۇ بىرنەرسە بەرسەڭلار ياخشى بولاتتى.

— سىز بوغدا غوجامنىڭ يېنىدىن كەپسىز، ئەلۋەتتە تائام بېرىشمىمىز كېرەك ئىدى، بىراق بۇتخانىمىزنىڭ راھىبلىرى ئاللىقاچان تارقاپ كەتكەن، شۇ تاپتا يېگۈچىلىك بىر تالمۇ بىرنەرسە قالمىدى، بىز ئاچ ئولتۇرغىلى ئۇچ كۈن بولدى مانا.

— قۇرۇق گەپ ! شۇنداق چوڭ بىر بۇتخانىدا يەيدىغان نەرسە يوق دېگىنىڭگە كىم ئىشىنىدۇ؟!

ـــ بىزنىڭ بۇتخانىمىز ئۇ قەدەر بېخىل بىر جاي ئەمەس ئىدى. جاھاننىڭ ھەممە يېرىدىن زىيارەت قىلغۇچىلار كېلىپ تۇراتتى، جاھانكەشتىلىك قىلىپ يۈرىدىغان بىر شەيخ قاياقتىندۇر بىر دەرۋىشنى باشلاپ كېلىپ، بۇ يەرنى چاڭگىلىغا ئېلىۋالدى، بۇتخانىمىزدىكى بارى - يوق ھەممە نەرسىنى نابۇت قىلدى. ئۇ ئىككىسىنىڭ قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىدى، راھىبلارنىڭ ھەممىسىنى قوغلىۋەتتى. بىز قېرىلار ماڭالمىغانلىقىمىزدىن مۇشۇ يەردە قېلىشقا مەجبۇر بولدۇق، شۇڭا ئاچ ئولتۇرۇپتىمىز.

ـــ بىكار گەپ! بىر شەيخ بىلەن بىر دەرۋىش شۇنچە ئىشلارنى قىلىۋەتسە، يامۇلغا ئەرز قىلماي ئولتۇرۇشتۇڭمۇ؟

ـــ سىز بىلمەيسىز سوپۇم، بۇ يەرگە يامۇل يېراق، ھېلىغۇ يامۇل ئىكەن، خان لەشكەرلىرىمۇ ئۇلارنى بىرنەرسە قىلالمىدى. بۇ ئىككىسى بوش نەرسىلەر ئەمەس ئىكەن، ھەر ئىككىسىلا ئۇچرىغانىنى ئۆلتۈرۈپ، باسقان يېرىنى كۆيدۈرۈپ - تالاپ يۇرىدىغان بالا - قازا بىرنېمىلەر ئىكەن، شۇ تاپتا ئۇلار خاناكالانىڭ ئارقىسىدىكى بىر جايغا ئورۇنلىشىۋالدى.

ـــ ئۇلارنىڭ ئېتى نېمە؟ ـــ دەپ سورىدى لۇ جىشېن.

ـــ شەيخ دېگىنىمىز سۇي ئۇرۇقىدىن، ئۇنىڭ راھىبلىق نامى داۋ چېڭ، لەقىمى چويۇن بۇرھان ئىكەن؛ دەرۋىش دېگىنىمىز چيۇ ئۇرۇقىدىن، ئاتىسىنىڭ كەنجى ئوغلىمىش، لەقىمى ئۇچار يەكشا① ئىكەن، بۇ ئىككىسىنىڭ راھىبلىققا قول بەرگەنىدەك تەلەتى يوق، راھىب دېگەن نامنى ئۆزىگە قالقان قىلىۋالغان يۇرت كېزىر قاراقچىلاردىن ئىكەن، ـــ دېدى قېرى شەيخلەردىن بىرى.

لۇ جىشېن ئۇ قېرى شەيخلەردىن گەپ سوراۋاتقاندا، بىردىنلا بۇرنىغا بىرنەرسىنىڭ مەززىلىك ھىدى پۇرىغاندەك بولدى. شۇنىڭ بىلەن گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ، ئۆينىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ

① يەكشا ـــ ئادەمخور، ئالۋاستى دېگەن مەنىدە.

قاربدى، قارىسا ئۇستى چىغ تۇڭاق بىلەن يېپىلغان بىر قازاندا پىتىقلاپ بىرنەرسە قاينىاۋاتىپتۇ. لۇ جىشېن تۇڭاقنى ئېچىپ قارىسا، قازاندا تېرىق كۆجىسى قاينىاۋاتىپتۇ.

— سەنلەرمۇ شەيخ بولۇپ قېلىشتىڭمۇ؟ لەنەت! ئاچ ئولتۇرغىلى ئۇچ كۈن بولدى دېيىشسىنا! قازاندا قاينىاۋاتقان نېمە بۇ، راھىبلىققا قول بەرگەن ئادەمموُ يالغان ئېيتامدىكەن؟ — دەپ تىللىدى لۇ جىشېن.

بۇ قېرى شەيخلەر لۇ جىشېننىڭ ئاختۇرۇپ يۈرۈپ، قازاندا قاينىاۋاتقان كۈجىنى تېپىۋالغانلىقىنى كۆرۈپلا ئاللا ـ تۇۋۇغا چۈشۈپ، چىنە ـ قاچا، چۆمۈچ ۋە قوشۇق ـ چوكىلارنى بىرىنى قويماي ئاچىقىپ، بىر ياققا يوشۇرۇپ قويدى. قورسىقى ئېچىپ كەتكەن لۇ جىشېننىڭ نەپسى تاقىلداپ كەتتى، شۇنداق قارىسا، ئوچاقنىڭ بېشىدا ئۇستىنى توپا بېسىپ كەتكەن بىر ئاشتاختا تۇرۇپتۇ. ئادەم ئالدىرىغاندا ئەقىل كىرىدۇ، دېگەندەك لۇ جىشېن گۈرزىسىنى تامغا يۆلەپ قويۇپ، ئوچاقنىڭ يېنىدىن بىر تۇتام پاخالنى ئالدى ـ دە، ئاشتاختىنىڭ ئۇستىدىكى توپا ـ چاڭنى سۈرتۈۋېتىپ، ئوچاق بېشىدىن قازاننى يۇلۇۋېلىپ، قازاندىكى كۆجىنى ئاشتاختىنىڭ ئۇستىگە تۆكتى. قېرى شەيخلەر كۆجىنى تالىشىپ ئىچمەكچى بولۇپ گۈرىدە كېلىۋىدى، لۇ جىشېن ئۇلارنى دۆشكەلەپ، بولۇشغا تەپتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ يىقىلغىنى يىقىلدى، قاچقىنى قاچتى. لۇ جىشېن ئاشتاختىدىكى كۆجىنى ئوچۇملاپ يۇتقىلى تۇردى، ئەمدىلا بىرنەچچە ئوچۇم يۇتۇشىغا، قېرى شەيخلەر:

— بىز ئۇچ كۈننىڭ بۇياقى ئاچ ئولتۇرۇپ، ئەمدىلا بىر ئاز تېرىق تېپىپ كېلىپ قاينىتىپ ئىچمەكچى بولۇپ تۇرساق، سەن سوققىلى تۇردۇڭغۇ، — دەپ زارلاندى.

كۆجىنى ئەمدىلا ئالتە ـ يەتتە ئوچۇم يۇتقان لۇ جىشېن بۇ گەپنى ئاڭلاپ توختۇالدى. شۇ چاغدا تاشقىرىدىن بىرسىنىڭ ھەزىل ناخشىسى ئاڭلاندى. لۇ جىشېن قولىنى يۇيۇۋېتىپ،

گۈرزىسىنى ئالدى ۋە تاشقىرىغا چىقىپ قارىدى، قارىسا، بىر ئەسكى تاملىقنىڭ ئىچىدىن بېشىغا قارا ياغلىق چىگىۋالغان، ئۈستىگە بوز كۆڭلەك كىيىپ، بېلىگە رەڭدار پوتا باغلاپ، پۇتىغا چىگە چورۇق تارتىۋالغان بىر دەرۋىش ئەپكەش كۆتۈرۈپ كېلىۋاتىپتۇ، ئۇ ئەپكەشنىڭ بىر يېقىغا قوموش سېۋەت ئېسىۋالغان، سېۋەتنىڭ ئىچىدىن بىرنەچچە بېلىقنىڭ قۇيرۇقى چىقىپ تۇراتتى ۋە لەيلىگۈل ياپرىقىغا ئورالغان بىرئاز گۆشمۇ بار ئىدى؛ يەنە بىر يېقىغا بىر كوزا مەي ئېسىلغان بولۇپ، كوزىنىڭ ئاغزى لەيلىگۈل ياپرىقى بىلەن يېپىلغانىدى. ئۇ ئادەم مۇنداق ناخشا ئېيتىپ كېلىۋاتاتتى:

سەن تۇرارسەن ئۇندا، مەن تۇرارمەن بۇندا،
سەن ئەرەنسىز ئۆتمەكتىسەن، مەن خوتۇنسىز مۇڭدا.
خوتۇنسىزلىق دەردىدىن ئىچىم پۇشۇپ قاينىسا،
سەن قانداقمۇ چىدارسەن ئەرەنسىزلىك ئوتىدا.

قېرى شەيخىلەر ئۆيدىن پايپاسلاپ چىقتى ۋە قولى بىلەن ئاستاغىنا ئىشارەت قىلىپ:

ـــ ھېلىقى ئۇچار يەكشا چىۋۇ شياۋيى دېگەن دەرۋىش ئەنە شۇ، ـــ دەپ كۆرسەتتى لۇ جىشېنغا ئۇنى.

لۇ جىشېن كۆرۈپ، گۈرزىسىنى ئالدى ـ دە، ئۇنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ ماڭدى. لۇ جىشېننىڭ ئۆزىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقانلىقىنى سەزمىگەن دەرۋىش ئۇدۇل مېڭىپ بايىقى خاناكالاننىڭ ئارقا تېمى تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى. لۇ جىشېنمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ بېرىپ قارىسا، ياپيېشىل بىر تۇخۇمەك دەرىخىنىڭ ئاستىدا بىر شىرە تۇرۇپتۇ، شىرەنىڭ ئۈستىگە بىرنەچچە تەخسە كۆك ـ گېزەك، ئۇچ قەدەھ، ئۇچ كىشىلىك چوكا قويۇلغانىدى، ئوتتۇرىدا قاشلىرىنى قارا سىر بىلەن سىرلاپ، يۈزلىرىنى قارا سىياھ بىلەن بويىاپ قويغانىدەك

سېمىز، دوغلاق كەلگەن بىر شەيخ ئولتۇرۇپتۇ، ئالدى ئېچىلىپ تۇرغاچقا، قاپقارا قورسىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. يان تەرەپتە ياش بىر چوكان ئولتۇراتتى. ھېلىقى دەرۋىشمۇ يېتىپ كېلىپ، سېۋىتىنى قويۇپ ئۇلارنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. لۇ جىشېن ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىۋىدى، شەيخ بۇنى كۆرۈپ قاتتىق چۆچۈدى ۋە سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— كەلسىلە موللىكا، كەلسىلە، بىللە ئولتۇرۇپ ئىچىشەيلى، — دەپ تەكلىپ قىلدى لۇ جىشېننى.

— ئىككىڭ نېمىشقا بۇ بۇتخانىنى كېرەكتىن چىقىرىشتىڭ؟ — دەپ سوئال قويدى لۇ جىشېن گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ.

— ئاۋۋال ئولتۇرسىلا موللىكا، پېقىر ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرەي، — دېدى شەيخ.

— سۆزلە ـ ھە ! سۆزلە ! — دېدى لۇ جىشېن چەكچىيىپ.

— ئەسلىدە بۇ بۇتخانىمىز ياخشى بىر جاي ئىكەن، يەر ـ زېمىنلىرى كەڭرى، راھىبلىرى بەكمۇ كۆپ ئىكەندۇق، ئاۋۋۇ ئايۋاننىڭ يېنىدىكى ئۆيدە ياتقان بىرنەچچە قېرى شەيخ ھە دېسىلا مەي ئىچىپ ئەسكىلىك قىلىپ، بۇزۇق خوتۇنلارغا پۇل خەجلەپ، راھىب كالاننىڭ گېپىگە كىرمەي، ھەتتا ئۇ كىشىنى پاتقۇزماي چەتكە قېقىپ، ئاخىر بۇتخانىدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇتخانا ۋەيران بولۇپ، راھىبلارنىڭ بىرەرىمۇ قالماي تارقىلىشىپ كېتىپتۇ، بۇتخاننىڭ يەر ـ زېمىنلىرىنى تامامەن سېتىپ خەجلەپ كېتىپتۇ، پېقىر بۇ دەرۋىش بىلەن ئىككىمىز يېڭىدىنلا كېلىپ، بۇ يەرگە ئىگىدارچىلىق قىلۋاتىمىز، ئەمدى بۇتخاننىڭ ياساپ ـ رەتلەپ، باشقىدىن ئوڭلاپ چىقماقچىمىز.

— بۇ خوتۇن كىمنىڭ خوتۇنى، نېمىشقا سىلەرنىڭ يېنىڭلاردا مەي ئىچىپ ئولتۇرىدۇ؟ — دەپ سورىدى لۇ جىشېن.

— ئەرزىمىزنى ئىشتىكەيلا موللىكا، — دېدى شەيخ، — بۇ چوكان ئالدىمىزدىكى كەنتتىكى ۋاڭ يۈجىن دېگەن كىشىنىڭ

قىزى بولىدۇ، بۇ مەزلۇمنىڭ ئاتىسى ئەسلىدە مۇشۇ بۇتخانىنىڭ خەير ـ ساخاۋەتچىسى ئىكەنمىش، ھازىر دۇنيا ـ تەئەللۇقاتى تۈگەپ، ناھايىتى خاراب ھالغا چۈشۈپ قاپتۇ، ئۆيىدىكى قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرىمۇ قالماپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېرى كېسەل ئىكەن، شۇ ۋەجدىن ئاشلىق سوراپ بۇتخانىمىزغا كەپتۇ، پېقىر شۇ خەير ـ ساخاۋەتچىمىزنىڭ يۈزىدىن بۇ خېنىمنى كۆتۈپ مېھمان قىلىپ ئولتۇرۇپتىمەن، باشقا غەرىزىم يوق، ھېلىقى قېرى مەخلۇقلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سالمىسلا موللىكا.

لۇ جىشېن بۇ شىكايەتلەرنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ شەيخنىڭ بۇ قەدەر ئېھتىياتچانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ قارا، مېنى ئالدىغىنىنى بۇ قېرىلارنىڭ، ـــ دېدى ـ دە، گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ، يەنە ھېلىقى ئاشخانىغا قايتىپ باردى. قېرى شەيخلەر كۆجىنى ئەمدىلا يېمەكچى بولۇپ ئولتۇرۇپتىكەن، لۇ جىشېن غەزەپ بىلەن كىرىپ:

ـــ سەن قېرىلار مېنى ئالداپ يالغان ئېيتىشىپسەن، بۇتخانىنى خاراب قىلغانلار سەنلەر ئىكەنسەنغۇ ! ـــ دېدى قېرى شەيخلەرگە قولىنى شىلتىپ.

ـــ ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماڭ موللىكا، مۇشۇ كەمگىچە بىر خوتۇننى يېنىدا ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ. سىزنىڭ قولىڭىزدىكى قىلىچ بىلەن گۈرزىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنىڭ قولىدا قورال بولمىغانلىقى ئۈچۈن، سىز بىلەن قارشىلىشىشقا پېتىنالمىغىنى. ئىشەنمىسىڭىز يەنە بىر بېرىپ قاراپ بېقىڭ، قانداق قىلىدىكىن قېنى. موللىكا، ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭ: ئۇلار مەي دېگەننى ئىچىپ تۇرغان، گۆش دېگەننى يەپ تۇرغان. بىزچۇ، ئۇماچقىمۇ يېتىشەلمەيۋاتىمىز، ھېلىلا ئۆزىڭىز كۆردىڭىزغۇ، سىزدىن كۆجىنى قىزغانغانلىقىمىزنى، ـــ دېدى شەيخلەر ئاغزى ـ ئاغزىغا تېگىشمەي.

ـــ بۇ گەپلىرىڭلارمۇ توغرا، ـــ دېدى ـ دە، لۇ جىشېن يەنە گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ بېرىپ خاناكالاننىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى،

قارىسا ئۇلار ئىشكنى ئاللىقاچان تاقىۋېلىشىپتۇ. لۇ جىشېن دەرغەزەپ بولۇپ ئىشكنى بىر تەپتى ـ دە، غاچ قىلىپ ئېچىۋەتتى ۋە ئوقتەك ئېتىلىپ كىرىپ قاردى، قارىسا ھېلىقى چويۇن بۇرھان سۇي داۋچېك بىر قىلىچنى كۆتۈرۈۋېلىپ، خاناكالاننىڭ ئىچىدىن تۇخۇمەك دەرىخىنىڭ يېنىدا تۇرغان لۇ جىشېنغا قاراپ ئېتىلىپ چىقىۋېتىپتۇ. لۇ جىشېن بۇنى كۆرۈپ بىر ۋاقىرىدى ـ دە، گۈرزىسىنى چاقپەلەكتەك پىرقىرىتىپ كېلىپ، سۇي داۋچېك بىلەن ئېلىشتى. ئىككىسى ئون تۆت ـ ئون بەش قېتىم ئېلىشقاندىن كېيىن سۇي داۋچېڭنىڭ لۇ جىشېننى يېڭەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى ـ دە، ئۆزىنى قولىدىكى قورالىنىڭ دالدىسىغا ئېلىپ قاچۇرۇپ باقتى، ئاخىر بولمىغاندا قېچىشقا تەمشەلدى. ھېلىقى دەرۋىش ئۇنىڭ تەك كېلەلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇزۇن ساپلىق قىلىچتىن بىرنى ئالدى ـ دە، ئارقا تەرەپتىن دېۋەيلەپ ئېتىلىپ كەلدى. تازا ئېلىشىۋاتقان لۇ جىشېن بىردىنلا ئارقىدىن بىر ئاياغ تىۋىشنى ئاڭلىدى ـ يۇ، ئەمما كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراشقا پېتىنالمىدى. بىردەمدىن كېيىن بىرنەرسىنىڭ سايىسى كۆرۈنگەندەك قىلدى. بۇنىڭدىن لۇ جىشېن قانداقتۇر بىرسىنىڭ پايلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ، «ھوپ !» دەپ بىر ۋاقىرىدى. بۇ ۋاقىراشتىن قورقۇپ كەتكەن سۇي داۋچېك بېشىغا گۈرزە كېلىپ تېگىۋاتامدىكىن دەپ، سورۇندىن شارت قىلىپ سەكرەپ چىقىپ كەتتى. دەل شۇ پەيتتە لۇ جىشېن كەينىگە بۇرۇلغاندى، ئۇچەيلەن روبىرولىشىپ قالدى. سۇي داۋچېك بىلەن چېۋ شياۋيى ئىككىسى بىرلىشىپ، لۇ جىشېن بىلەن يەنە ئون نەچچە قەپەس ئېلىشتى. لۇ جىشېن بىرنىچىدىن، قورسىقى ئاچ بولغانلىقى، ئىككىنچىدىن، نۇرغۇن يول بېسىپ كەلگەنلىكى، ئۇچىنچىدىن، بۇ ئىككى جاڭۇاغا يالغۇز ئۆزىنىڭ تەك كېلەلمەيدىغانلىقىنى پەملىگەنلىكى ئۈچۈن چاندۇرۇپ قويغاندەك قىلىپ گۈرزىسىنى سۆرەپ قاچتى. ئىككىسى قىلىچلىرىنى

كۆتۈرگەن پېتى قوۋۇق سىرتىغچە قوغلاپ چىقتى. لۇ جىشېن بۇ يەردە ئون قېتىم ئېلىشىپ بېقىپ، ئاخىر بولماي يەنە گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ قاچتى، ئىككىسى تاش كۆۋرۈكنىڭ تۈۋىگىچە قوغلىشىپ بېرىپ، كۆۋرۈكنىڭ شادىسىدا ئولتۇرغىنىچە قېلىۋەردى.

لۇ جىشېن قېچىپ خېلى يىراق بىر يەرگە بارغاندىن كېيىن توختىدى ۋە ئولتۇرۇپ دېمىنى ئېلىۋېتىپ: «بوغجۇمامنى ئاشخانا مۇئەككىلىنىڭ هەيكىلى ئالدىغا قويۇپ قويغانىدىم، قاچمەن دەپ ئېلىۋالالمىدىم. يولدا خەجلەيدىغان بىر تىيىنىممۇ يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە قورسىقىممۇ ئاچ، ئەمدى قانداق قىلماق كېرەك؟ قايتىپ بارسام يەنە بايىقى نېمىلەرگە ئۇچرىشىپ قالمەن، ئۇلار بولسا ئىككىيلەن، مەن بولسام يالغۇز، بىكاردىن - بىكارغا جېنىمدىن ئايرىلىپ قالماي» دەپ ئويلىدى - دە، ئالدىغا قاراپ ماڭدى، لېكىن ماڭغۇسى كەلمەي، تارتىشىپ ماڭدى. بىرنەچچە قەدەم ماڭا - ماڭمايلا، ئالدىدىن ساپ قىزىل قارىغايلار ئۆسۈپ كەتكەن چوڭ بىر ئورمان كۆرۈندى. بۇ شۇنداق ئورمان ئىدى.

نەزم

شاخ - شۇمبىسى ئىرماش - چىرماش قارىغايزارلىقى،
گويا سانسىز قىزىل پاچاق ئەجدىها ئۆزى.
شەمشادلارنىڭ بىرى ئۇزۇن، بىرى بەك قىسقا،
ئوخشار سانسىز قىزىل قاسراق لەھەك - بېلىققا.
كۆز سالسىڭىز يىراقتىن مۇنكىر - نەكىرنىڭ ــــ
بۇرۇتلىرى ئالدىڭىزدا بولاتتى ئايان.
كۆز سالسىڭىز يېقىندىن شايانۇنلارنىڭ ــــ
چاچلىرىدەك كۆرۈنەتتى دەل - دەرەخ ئورمان.
گىل سەپكەندەك كۆرۈنەتتى قارىغاي شاخلىرى،
ئۇچلىرىغا چېچىلغان گويا قىزىل قان.

لۇ جىشېن بۇ قارىغايلىققا قاراپ: «ياپىر، نېمىدېگەن سۇرلۇك

ئورمان ـ هه !» دەۋەتتى. ئۇ ئورمانغا قاراۋېتىپ، قارىغايلىقنىڭ ئىچىدىن بىردىنلا ئوغرى مۇشۇكتەك ماراپ تۇرغان بىر ئادەمنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ قالدى، بۇ ئادەم لەپپىدە بىر قارىۋېتىپ، شارتتىدە بىرنى تۇكۇردى ـ دە، غىپپىدە قىلىپ يوقىلىپ كەتتى. لۇ جىشېن: «بۇ خۇمسى يول توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىدىغان قاراقچىدەك تۇرىدۇ، مەشەدە بىرنېمىنى پايلاپ تۇرۇۋاتسا كېرەك. ھەرقاچان ئۇ مېنى بىر شەيخ ئىكەن، ئۇنىڭدىن نېمە چىقاتتى دەپ تۇكۇرۇۋېتىپ كېتىۋاتقىنى. بۇ ئەبلەخ شور پېشانە بولمىسا، ماڭا ئۇچراپ قالارمىدى؟! قورساق كۆپۈكۇمنى چىقىرالماي تۇراتتىم، ئەجەبمۇ ياخشى بولدى، بۇ ئەبلەخنىڭ چاپىنىنى سالدۇرۇۋېلىپ، مەيگە تېگىشىپ ئىچمەيمۇ؟» دېدى ـ دە، گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ قارىغايلىققا قاراپ ئېتىلدى ۋە:

ـــ ھەي ئەبلەخ، چىق تاشقىرىغا ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئورمانىنىڭ ئىچىدە ئاڭلاپ تۇرغان ھېلىقى جاڭۇامۇ قاقاھلاپ كۈلۈپ:

ـــ تەلىيىم تەتۇر كېلىپ قالدى دەپ جىم تۇرۇپ بەرسەم، چىشىمغا تېگىۋاتىدا تېخى ! ـــ دېدى ئورمانىنىڭ ئىچىدىن قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە چاچراپ چىقىپ، ـــ ھوي قوتۇر ئېشەك، مەن سېنى چىللاپ كەلگىنىم يوق، ئۆزۈڭنىڭ ئەجىلىڭ سۆرەپ كەپتۇ.

ـــ ئاكاڭنى تونۇپ قوي، ـــ دەپ بىر ۋارقىرىدى لۇ جىشېن ۋە گۈرزىسىنى كۆتۈردى ـ دە، ئۇنىڭغا قاراپ قۇيۇندەك ئېتىلدى.

ھېلىقى ئادەممۇ شەيخ بىلەن ئېلىشماقچى بولۇپ، قىلىچىنى تەڭلەپ ئالدىغا تەمشىلدى ۋە لېكىن: «بۇ شەيخنىڭ ئاۋازى ئەجەب تونۇش تۇرىدۇيا» دەپ ئويلىدى ـ دە:

ـــ ھەي شەيخ، ئاۋازىڭ ئەجەب تونۇشتەك تۇرىدۇ، ئېتىڭ نېمە سېنىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ سەن بىلەن ئۇچ يۈز قېتىم ئېلىشىپ، ئاندىن ئېيتىمەن

ئېتىمنى، ــ دېدى لۇ جىشېن.

ھېلىقى ئادەمنىڭ شۇنداق غەزىپى تۇتتىكى، قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، گۈرزىگە قارشى ئېتىلىپ كەلدى. ئىككىسى ئون نەچچە قېتىم ئېلىشتى. ئۇ ئادەم: «ئەجەب قارام شەيخ ئىكەنا بۇ» دېدى ئىچىدە قول قويۇپ، يەنە تۆت ــ بەش قېتىم ئېلىشىپ:

ــ سەل تۇرۇپ تۇر، گېپىم بار، ــ دېدى ئۇ يەنە.

شۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىسى ئېلىشىشتىن توختىدى. ھېلىقى ئادەم ئېيتتى:

ــ سېنىڭ ئېتىڭ زادى نېمە، قايسى ئۇرۇقتىن بولىسەن؟ ئاۋازىڭنى تونۇپ تۇرۇۋاتىمەن.

لۇ جىشېن ئۆزىنىڭ نام ــ نەسەبىنى ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن ھېلىقى ئادەم قىلىچىنى تاشلاپ، دەرھال ئېگىلىپ سالام قىلدى:

ــ شى جىن دېگەن ئادەمنى تونۇمسىز؟

لۇ جىشېن كۈلۈپ كېتىپ:

ــ ھە، غوجىزادە شى جىن ئىكەنسىز ــ دە، ــ دېدى ــ دە، ئىككىسى يېڭىباشتىن سالاملىشىپ كۆرۈشتى ۋە ئورمان ئىچىگە كىرىپ ئولتۇرۇشتى.

ــ غوجىزادەم، ئىككىمىز ۋېيجۇ ئايمىقىدا ئايرىلىشقاندىن كېيىن نەلەردە بولدىڭىز؟

ــ مەيخانىدا سىز بىلەن خوشلاشقان كۈنىنىڭ ئەتىسىگىلا جانابىڭىزنى جېن قاسساپنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ قېچىپ كېتىپتۇ دەپ ئاڭلاپ قالدىم. تۇتقاۋۇللار پېقىرنىڭ سىز بىلەن بىرلىشىپ ھېلىقى غەزەلچىلىك قىلىپ جان بېقىپ يۈرگەن جىن بوۋاينى قاچۇرۇۋەتكەنلىكىمىزنى بىلىپ قاپتۇ. شۇڭا، ۋېيجۇ ئايمىقىدىن چىقىپ، ئۇستازىم ۋاڭ جىننى ئىزدە ــ ئىزدە، توپتوغرا يەنجۇ ئايمىقىغا بېرىپ قالدىم، لېكىن تاپالمىدىم. ئۇ يەردىن يۇقىرى ئاستانىگە قايتىپ، بىرنەچچە ۋاق تۇرۇپ قالدىم، قارىسام يېنىمدا بىر تىيىن پۇل قالماپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرئاز پۇل ــ

پۇچەكنىڭ يولىنى قىلىپ كېلەي دەپ، مانا بۇ يەردە جانابىڭىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. نېمە سەۋەبلەر بىلەن شەيخ بولۇپ قالدىڭىز ئاغا؟! ــ دەپ سورىدى شى جىن.

لۇ جىشېن يۇقىرىدا ئېيتىلغان ۋەقەلەرنى باشتىن بىر قۇر سۆزلەپ بەردى. شى جىن:

ــ ئاغا، قورسقىڭىز ئاچقان بولسا، مېنىڭ يېنىمدا سوغۇق گۆش قاتلىمىسى بار، ــ دەپ يېنىدىن قاتلىمىنى ئېلىپ لۇ جىشېنغا تۇتتى، ئاندىن يەنە، ــ بوغجۇمىڭىز بۇتخانىدا قالغان بولسا، ئىككىمىز بېرىپ ئەكېلەيلى، ئەگەر ئالدۇرغىلى قويمىسا، ھېلىقى ئىككى ئەبلەخنى جايلىۋېتەيلى، ــ دېدى.

ــ خوپ، ــ دېدى لۇ جىشېن.

شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى قورسقىنى تويغۇزۇپ، قورالىرىنى ئېلىپ، يەنە چىنە تاۋۇت بۇتخانىسىغا قايتىپ باردى.

ئىككىسى بۇتخانىنىڭ ئالدىغا بېرىپ قارىسا، سۇي داۋچېڭ بىلەن چيۇ شياۋيى تېخىچىلا ھېلىقى كۆۋرۈكتە ئولتۇرۇپتۇ. لۇ جىشېن ۋارقىرىدى:

ــ ھەي ئەبلەخ، كەل بۇياققا ! ئەمدى سەن بىلەن ئۆلگۈچە ئېلىشىمەن.

ــ سەن ھېلىلا مات بولغان تۇرساڭ، يەنە قانداقسىغا مەن بىلەن ئېلىشىمەن دەيسەن ! ــ دېدى شەيخ كۈلۈپ.

لۇ جىشېن قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، گۈرزىسىنى كۆتۈردى ـ دە، كۆۋرۈك تەرەپكە قاراپ ئېتىلدى. چويۇن بۇرھانمۇ پوكاندەك قىزىرىپ، قىلىچىنى كۆتۈردى ـ دە، كۆۋرۈكتىن ئېتىلىپ چۈشتى. لۇ جىشېن ئەمدى بىرىنچىدىن، يېنىدا شى جىن بولغاچقا، يۈرىكى تۇم ئىدى. ئىككىنچىدىن، قورسقى توق بولغاچقا، تېخىمۇ جان كىرىپ، كۈچلىنىپ قالغانىدى. ئىككىسى توقۇز قېتىم ئېلىشتى، سۇي داۋچېڭ بارا ـ بارا ماغدۇرسىزلىنىپ، بولالمايۋاتقانلىقىنى سېزىپ، قۇيرۇقىنى تىكىۋېتىش كويىغا چۈشتى. ئۇچار يەكشا دەرۋىش سۇي

داۋاچىڭنىڭ يېڭىلىپ قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال قىلىچىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ يارىدەملەشتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن شى جىن قارىغايلىقنىڭ ئىچىدىن سەكرەپ چىقىپ، «نەگە قېچىشماقچى؟!» دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، چىغ قالپىقىنى قايرىۋېتىپ، قىلىچىنى ئېگىز كۆتۈرگىنىچە كېلىپ، چىۋ شياۋيى بىلەن ئېلىشتى. تۆتەيلەن بىر جۈپتىن بولۇپ تۆتۈشتى. لۇ جىشېن سۇي داۋاچىڭ بىلەن راسا ئېلىشۋېتىپ، تازا بىر ئېپىگە كەلگەندە، «ھۇۋ!» دەپ بىر ۋارقىراپ، گۈرزىسى بىلەن شۇنداق سىلىۋىدى، چويۈن بۇرھان كۆۋرۈكتىن تىك مولاق چۈشتى. دەرۋىش چىۋ شياۋيى شەيخىنىڭ تىك مولاق چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇمىدىنى ئۈزۈپ، ئەپلىك بىر پەيتنى تېپىپ بەدەر قاچتى. شۇ ئەسنادا شى جىن:

ــ نەگە بارىسەن؟ ــ دەپ بىر ۋارقىرىدى ـ دە، يېتىشۋېلىپ، كەينىدىن يۈرىكىگە ئۇدۇللاپ قىلىچ بىلەن بىر سىلىۋىدى، دەرۋىش گۈپ قىلىپ بىر يانغا يىقىلىپ چۈشتى. شى جىن دەسسەپ تۇرۇپ، قىلىچىنى سۇغۇرۇۋالدى ـ دە، گاچىلدىتىپ كەلگەن يېرىگە تىقىلى تۇردى. لۇ جىشېن كۆۋرۈكنىڭ ئاستىغا چۈشۈپ، سۇي داۋاچىڭنىڭ ئارقىسىدىن گۈرزىسى بىلەن كەلتۇرۇپ يەنە بىرنى سالدى، شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى قاراقچى چۈشەكىگەندەكلا، ئارمان بىلەن ئۆلدى. «يامانلىق قىلغان ياخشىلىق كۆرمەس» دېگەن گەپ ئەنە شۇ. لۇ جىشېن بىلەن شى جىن چىۋ شياۋيى بىلەن سۇي داۋاچىڭنىڭ جەسىتىنى تېڭىپ يارغا تاشلۇەتتى، ئاندىن بۇ ئىككىسى بۇتخانىغا كىردى. ئاشخانىدىكى قېرى شەيخىلەر لۇ جىشېنىنىڭ يېڭىلىپ كېتىپ قالغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن سۇي داۋاچىڭ بىلەن چىۋ شياۋيى كېلىپ، بىزنى ئۆلتۇرۇۋېتىدۇ دەپ قورقۇپ، ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغانىدى. لۇ جىشېن بىلەن شى جىن ئۇدۇل مېڭىپ، خاناكالانىڭ ئارقا ئىشىكىدىن كىرىپ قارىسا، ھېلىقى بۇلاپ كەلگەن خوتۇن ئۆزىنى قۇدۇققا تاشلاپ ئۆلۈۋاپتۇ. شۇ يەردىن

يەنە سەككىز - توقۇزچە ئۆيگە كىردى، ئەمما بىرمۇ كىشى كۆرۈنمىدى؛ بوغجۇمسى ئۆز جايىدا تۇرۇپتۇ، ئىچىنى ئاچماپتۇ، لۇ جىشېن بوغجۇمسىنى ئېلىپ ئۆشنىستىگە ئارتتى. ئاندىن يەنە ئىچكىرىلەپ كىردى، قارىسا بىر كاتتىك ئۇستىدە ئۇچ - تۆت بولاق كىيىم تۇرۇپتۇ، شى جىن بولاقلارنى ئېچىپ قارىسا، ھەممىسىدىن كىيىم - كېچەك چىقتى، يەنە بىرئاز ئالتۇن - كۈمۈشمۇ چىقتى، ئۇلارنىڭ پۇللۇقلىرىنى بىر ئورام قىلىپ ئوراپ ئۆشنىسىگە ئارتتى. ئاشخانىغا كىرسە، گۆش ۋە مەي تۇرۇپتۇ، ئىككىسى يەپ - ئىچىپ تازا تويۇندى، ئوچاق ئالدىدىلا ئىككى تۆتام پاخالنى تۆتاشتۇرۇپ، ئالدى بىلەن ئارقىدىكى كىچىك ئۆيگە ئوت قويۇۋەتتى، ئوت كۆيۈپ ئىشىك تۆۋىگىچە كەلدى؛ ئاندىن يەنە بىرنەچچە تۆتروقنى تۆتاشتۇرۇپ، توپتوغرا بۇرھانلار ئايۇننىڭ ئارقا لەمپىسىگە كېلىپ ئوت قويۇۋەتتى. تەلىيىگە يارىشا شامال كۈچلۈك چىقىپ تۇراتتى، ئوت چاراسلاپ كۆيۈپ، تېخىمۇ يېلىنجىغلى تۇردى. لۇ جىشېن بىلەن شى جىن ئىككىسى بىر پەس قاراپ تۇردى، ئوت تۆت تەرەپنىڭ ھەممىسىگە تۇتىشىپ كەتتى. ئىككىيلەن : «قەپەس ئالتۇندىن بولسىمۇ، بۇلبۇلغا ئاشىيان بولماس، دېگەن گەپ بار، بۇ يەردىن كەتكىنىمىز ياخشى» دېيىشتى.

ئىككىيلەن يول ئاۋۇتىمىز دەپ كېچىچە توختىماي ماڭدى. تاڭ ئاتار چاغدا، يىراقتىن كۆجۇم بىر مەھەللە كۆرۈندى. قارىسا كىچىككىنە بازىرى بار بىر كەنتكە كېلىپ قاپتۇ. ئىككىسى كەنتكە كىرىپ، بىر يالغۇز ئاياغ كۆۋرۈكنىڭ يېنىدىكى كىچىككىنە بىر مەيخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. بۇ مۇنداق بىر مەيخانا ئىدى.

نەزم

شاخچە ئىشىكى قىيا ئېچىقلىق،
ماتا مىلەڭزە تۇرار ئېسىقلىق.

سۇپا يېنىدا مەيزاپ كۈپلىرى،
تامدا ئەۋلىيا ـ پەرى سۈرىتى.
مەينى كەمچەنلەپ تۇرار بىر بالا،
يۈندىكەش شياڭ رۇغا ئوخشىماس ئەمما؛
ئوچاق بېشىدا بىر ئايال دوڭغاق،
جاۋ ئاغىچىغا ئوخشىماس بىراق.
چوڭ خەتلەر بىلەن بېزەلگەن تاملار،
ئۇنى يازغانمىش كەيپ بىلىمدانلار.
ئاسقۇدا مىسىل يامغۇرلۇق تۇرار،
گۆرۇ قويغانمىش مەست بېلىقچىلار.

لۇ جىشېن بىلەن شى جىن ئىككىسى مەيخانىغا كىرىپ مەي ئىچتى، مەي ئىچىۋېتىپ مەيپۇرۇشقا بىرئاز گۆش ۋە گۈرۈچ ئالدۇرۇپ، ئۆزلىرى تاماق ئېتىپ يېدى. ئىككىيلەن مەي ئىچكەچ، يول ئۈستىدىكى كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىنى پاراڭلاشتى. مەي ئىچىلىپ، تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن لۇ جىشېن شى جىندىن سورىدى:

ـــ سىز نەگە پاناھداپ بېرىشنى ئويلاۋاتىسىز؟

ـــ مەن ئەمدى يەنە شاۋخۇاشەن تېغىغا قايتىپ بېرىپ، جۇ ۋۇلارنىڭ توپىغا قوشۇلىمەن، ئۇ يەردە بىرنەچچە ۋاق تۇرۇپ، ئاندىن يەنە باشقىچە ئويلىشىپ كۆرمەكچىمەن، ـــ دېدى شى جىن.

ـــ مەنمۇ كېتىشنى ئويلاۋاتىمەن، ـــ دېدى لۇ جىشېن ۋە شى جىننىڭ گېپىگە قاراپ، بوغجۇملىرىنى ئېچىپ، ئىچىدىن بىرئاز ئالتۇن ـ كۈمۈش ئېلىپ، شى جىنغا بەردى. ئىككىيلەن بوغجۇملىرىنى تېڭىپ، ياراغلىرىنى ئالدى، ئاندىن مەي پۇلىنى تۆلەپ، مەيخانىدىن چىقىپ، كەنتتىن ئايرىلىپ، ئالتە ـ يەتتە يولچە ماڭغاندىن كېيىن ئۇچ يولنىڭ ئاچىلىغا كېلىپ قالدى. لۇ جىشېن ئېيتتىكى:

— ئىنى، ئەمدى ئىككىمىز ئايرىلىشىدىغان بولدۇق، پېقىر كۇنچىقىش ئاستانىگە بارىمەن، سىز ئۇزىتىمەن دەپ ئاۋارە بولماڭ. ئەگەر سىز خۇاجۇ ئايمىقىغا بارماقچى بولسىڭىز، مانا مۇشۇ يول بىلەن ماڭسىڭىز بولىدۇ. كېيىن يەنە دىدار كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولار، يولى كېلىپ قالسا، خەت ـ پەت ئەۋەتىشىپ تۇرايلى.

شى جىن بىلەن لۇ جىشېن خوشلىشىپ، ھەرقايسىسى ئۆز يولىغا راۋان بولدى، ئەمدى گەپنى لۇ جىشېندىن ئاڭلاڭ.

لۇ جىشېن كۇنچىقىش ئاستانىگە قاراپ يول ئالغاندىن كېيىن يەنە يەتتە ـ سەككىز كۇن يول مېڭىپ، ئاستانىنىڭ قارىسىنى كۆردى. شەھەرگە كىرىپ قارىسا، بۇ شۇنداق كاتتا بىر شەھەر ئىدىكى:

رەتمۇرەت كەتكەن ئىشىك ـ دەرۋازىلىرى بىھېساب،
سىرلىرى قىزىل ـ يېشىل چاقناپ تۇراتتى يالتىراپ.
كوچىلاردا يۇرىدۇ مىغىلدىشىپ،
نى سەتەڭ، نى نوچىلار ياسىنىشىپ.
قاتمۇقات ئالتۇن قەسىر ـ مەرمەر ساراي،
راۋىقى ئالىي ـ ئېسىل بىللۇر چىراي.
گۇل بىلەن رەيھان پۇرار ئىشرەتخانا،
ئۇندا جەم داڭدار گۇزەل رەنا ـ زىبا؛
نەغمە ۋە ساز ئىلكىدە غەزەلخانا،
نازلىنىپ ئېيتار سەتەڭ خۇش كۇي ـ ناۋا.
باي ـ بېگىم ئويناپ قىمار سورۇن تۇزۇپ،
پۇل بىلەن بايۇەچچىلەر كۆڭۇل ئاچار گۇل كەلتۇرۇپ.

لۇ جىشېن كۇنچىقىش ئاستانىنىڭ ئاۋاتلىقىنى، شەھەرنىڭ ۋاڭ ـ ۋاڭ قاينىاپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەچ شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ قالدى ۋە قانداقتۇر بىر ئادەمدىن ھۆرمەت بىلەن

سوربدی:

ـــ خانلىق مەدرىسە نەدە؟

ـــ سەل ماڭسىڭىز جۇچياۋ دېگەن بىر كۆۋرۈك بار، ئەنە شۇ يەردە، ـــ دەپ ئېيتىپ بەردى ھېلىقى ئادەم.

لۇ جىشېن گۇرزىسىنى كۆتۈرۈپ مېڭىپ، بىردەمدىلا مەدرىسەنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. مەدرىسەنىڭ ئىچىگە قارىسا، ئايھاي ! بۇ شۇنداق كاتتا بىر مەدرىسە ئىكەنكى:

دەرۋازىسى بۇلۇتلارغا باش قويغان،
ئۇنىڭ ئىچى كەڭ ـ كۇشادە ۋە پىنھان.
پېشايۋاندا كۆزگە ئايان شاھانە لەۋھە،
ئىككى ياندا كۇچتۇڭگۇر تۇرار ھەيۋەتتە.
بەش ئېغىزلىق ئازادە، چوڭ قەسىر ـ ئايۋان،
قاسراقسىمان سىرلىق كاھىش ـ خىشتىن سېلىنغان؛
تۆت تەرەپكە جايلاشقان راھىب ئۆيلىرى،
تاملىرىغا ياراشقان نەقىش گۈللىرى.
پەشتاقلىرى گويا ئېگىز ئۆسكەن سۇۋادان،
كۇتۇپخانا بىنالىرى ئېگىز بوي تارتقان.
تۇغ خادىسى پەلەككە غۇلاچ تاشلىغان،
مۇنارىسى چوقچىيىپ كۆكتىن ھالقىغان.
بېلىق سۇرەت تاكىلداقلار ئىلغىدا ياتار،
بۇلۇت سۇرەت داڭ قوڭغۇراق مۇئەللەق تۇرار.
شام چىراغنىڭ نۇرىغا چۆمۈلگەن بۇتلار،
ئىسرىقداندىن پۇرقىرايدۇ خۇش پۇراق ھىدلار.
تۇغ ـ ئەلەملەر قاتار ـ قاتار قىلىدۇ جەۋلان،
«پەرياد» قەسرى پىرىم قەسرى بىلەن تۇتاشقان؛
ئېسىل كۇنلۇك ـ سايىۋەنلەر سانجاق قادالغان،
تىلاۋەتگاھ كۆل ئىچى ھەم يەرگە جايلاشقان،
تاكى ئارخات قەسرىگىچە يوللىرى راۋان.

چۇشۇپ تۇرار پەرىشتە قوغداپ بۇددا دىنىنى،
كېلىپ تۇرار ئۇلۇغلار بەند قىلىشقا دىۋىنى.

لۇ جىشېن مەدرىسەگە كىرگەندىن كېيىن كۇنچىقىش،
كۇنپېتىش تەرەپتىكى مېھمانخانىلارغا كۆز يۇگۇرتۇپ چىقتى،
ئاندىن ئۇدۇل مېڭىپ كۇتكۇچى ھۇجرىسىغا كىردى، خىزمەتچى
بۇنى كۆرۇپ، كۇتكۇچى راھىبقا مەلۇم قىلدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا
كۇتكۇچى راھىب چىقىپ لۇ جىشېننى كۆردى، قارىسا، بۇ
ئەلپازى شۇنداق بىر قورقۇنچلۇق بىر ئادەم ئىدىكى، قولىدا
گۇرزە، بېلىدە قىلىچ، ئۆشنىسىدە يوغان بىر بوغجۇما تۇراتتى.
ئۇنىڭ بۇ ئەپتىگە قاراپ، كۇتۇچى سەل ئەيمەندى.
ـــ قاياقتىن سورايمىز سىزنى موللىكا؟ ـــ دەپ سورىدى
كۇتكۇچى.
لۇ جىشېن بوغجۇما ـ گۇرزىلىرىنى قويۇپ سالام بەردى،
كۇتكۇچىمۇ سالام قايتۇردى.
ـــ پېقىر ۋۇتەيشەن تېغىدىن كەلدىم، ئۇستازىم راھىب كالان
ئۇلۇغلىرى خەت يېزىپ بەردى، پېقىرنى مۇبارەك
مەدرىسەلىرىدىكى زەكى مۇدەررىس ھەزرەتلىرىنىڭ قېشىغا
بارسىڭ ۋەزىپىدار راھىبلارنىڭ قاتارىدىن ئورۇن بېرىپ، ئوبدان
ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدۇ، دەپ بۇ يەرگە ئەۋەتتى.
ـــ راھىب كالان ئۇلۇغلىرى خەت يېزىپ بەرگەن بولسا، مەن
بىلەن خاناكالانغا كىرىڭ ئەمىسە، ـــ دېدى كۇتكۇچى ۋە ئۇنى
باشلاپ خاناكالانغا ئەكىردى، كىرگەندىن كېيىن لۇ جىشېن
بوغجۇمىسىنى ئېچىپ، خەتنى ئېلىپ تۇتۇپ تۇردى.
كۇتكۇچى شۇئاندا دېدىكى:
ـــ موللىكا، نېمىشقا قائىدە ـ يوسۇن بويىچە ئىش
قىلمايسىز، ھەزرىتىم چىقىپ كېلىۋاتىدۇ مانا، قىلىچىڭىزنى
ئېلىۋېتىڭ، جايناماز بىلەن كۇجىڭىزنى چىقىرىپ، ھەزرىتىمگە
سالام بېرىشكە تەييار بولۇپ تۇرۇڭ.
ـــ نېمىشقا بالدۇرراق دەپ قويمايسىز! ـــ دېدى لۇ جىشېن

ۋە دەرھال قىلىچىنى ئېلىۋېتىپ، بوغجۇمىسىدىن بىر باغلام كۇجىنى ۋە جاينامازنى چىقىرىپ، بىر ھازاغىچە نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. كۇتكۇچى ئۇنىڭغا يەكتەكنى كىيدۇرۇپ، جاينامازنى يېيىشقا بۇيرۇدى.

بىر دەمدىن كېيىن زەكى مۇدەررىس يېتىپ چىقتى، كۇتكۇچى ئالدىغا بېرىپ مەلۇم قىلدى:

ــ بۇ راھىب ۋۇتەيشەن تېغىدىن كەپتۇ، قولىغا راھىب كالان ئۇلۇغلىرى خەت يېزىپ بېرىپتۇ.

ــ ئاغىمىزنىڭ خۇش خېتىنى كۆرمىگىلى ئۇزاق زامانلار بولۇپ قالدى، ــ دېدى زەكى مۇدەررىس.

ــ موللىكا، ھەزرىتىمگە تېز سالام بېرىڭ، ــ دەپ ئۆگەتتى لۇ جىشېنغا كۇتكۇچى.

جىشېن ئالدى بىلەن كۇجىنى كۇجىدانغا سانجىپ، ھەزرىتىمگە ئۇچ قېتىم تەزىم قىلغاندىن كېيىن خەتنى تۇتتى. زەكى مۇدەررىس خەتنى ئېلىپ ئېچىپ ئوقۇدى، خەتتە، لۇ جىشېننىڭ راھىبلىققا قول بەرگەنلىكى، ئەمدى ئۇنىڭ تاغدىن چۈشۈپ، ئۇلۇغ مۇدەررىسنى پاناھلاپ كەتكەنلىكى بايان قىلىنىپ: «ھۇزۇرلىرىغا بارغاندىن كېيىن قوبۇل ئەيلەپ، ۋەزىپىدار خادىملار قاتارىدىن ئورۇن بېرىش بىلەن، ئاتمىدارچىلىق قىلىپ قويۇشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايمەنكى، ھەرگىز باھانە ـ سەۋەب كۆرسەتمەي، قايتۇرۇۋەتمىگەيلا. مەزكۇر راھىب كېيىنكى ۋاقىتلاردا چوقۇم كامالەت تاپىدۇ» دېيىلگەن.

زەكى مۇدەررىس خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن:

ــ يىراقتىن كەلگەن راھىب تاماق ـ پاماق يەپ، راھىبلار خانىسىدا ئارام ئالسۇن، ــ دەپ ئىجازەت قىلدى.

لۇ جىشېن رەھمەت ئوقۇپ، جايناماز ۋە باشقا ئىبادەت لازىمەتلىكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، بوغجۇمىسىنى ئېلىپ، گۇرزىسىنى كۆتۈرۈپ، قىلىچىنى ئېسىپ، مۇلازىمىنىڭ كەينىدىن ماڭدى.

زەكى مۇدەررىس ئىچكى ـ تاشقى ۋەزىپىدار راھىبلارنى

خاناکالانغا یەغمپ ئېيتتىكى:

— ھەممىڭلار ھازىر تۇرۇپسىلەر مانا، ئاغىنىز راھىب كالان ئۇلۇغلىرى تازا پەمى يوق ئادەم ئىكەن. بۇ كىلگەن راھىب ئەسلىدە باسقاق يامۇلدىكى سىپاھىبەگلەردىن بولۇپ، ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقتىن، راھىب بولۇۋالغانىكەن، راھىبلارخانىسىدا ئىككى قېتىم غوۋغا چىقىرىپ، زادىلا بوي بەرمەپتۇ. ئۆزى گەپكە كىرگۈزەلمىگەن بىرنېمىنى بىزگە ئەۋەتىپ بەرگىننى قاراڭلار. قوبۇل قىلمايلى دېسەك، ئاغىنىز «ھەرگىز قايتۇرۇۋەتمىگەيلا» دەپ ئۇستىلەپ تاپىلاپ كېتىپتۇ؛ ئېلىپ قالايلى دېسەك، ئەگەر ئەمرىمەرۇپنى بۇزۇپ، بۇ يەردىمۇ ئەسكىلىك قىلسا قانداق قىلغۇلۇق؟

— بىز كەمىنىلىرىنىڭ قارىشىچىمۇ بۇ راھىبنىڭ تەرىقەت يولىدا ماڭىدىغاندەك ئەلپازى يوق، بۇنداق ئادەمنى مەدرىسەمىزگە قانداق ئورۇنلاشتۇرىمىز؟ — دېدى كۆتكۈچى.

— پېقىر تالىپلىرىنىڭ قارىشچە، ياۋا چىلان دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدىكى ئارامگاھنىڭ كەينىگە جايلاشقان كۆكتاتلىقنى ھەمىشە لەشكەر قوشىدىكى چېرىكلەر بىلەن دەرۋازا سىرتىدىكى يىگىرمە نەچچە جۆندەك كېلىپ بەزەپ قىلىپ كېتىدۇ، مال — ۋارانلىرىنى قويۇۋېتىپ، بەكمۇ ۋەيران قىلىدۇ. ئۇ يەرگە قاراۋاتقان ھېلىقى بىرگىنە قېرى شەيخنىڭ نېمىگە كۆچى يەتسۇن؟ لۇ جىشېننى شۇ يەرگە ئەۋەتسەك بولىدۇ، ئۇ يەرگە شۇلا قاراپ كېتەلەيدىغاندەك تۇرىدۇ، — دېدى غوجىدار راھىب.

— غوجىدار راھىب توغرا ئېيتىدۇ، — دېدى مۇدەررىس ۋە خىزمەتكارنى لۇ جىشېن راھىبخانىدا تامىقىنى يەپ بولۇشىغلا چاقىرىپ كەل، دەپ بۇيرۇدى.

خىزمەتكار بىرەمدىن كېيىنلا لۇ جىشېننى باشلاپ خاناكالانغا يېتىپ كەلدى، زەكى مۇدەررىس ئېيتتىكى:

— سىزنى ئاغام راھىب كالان ئۇلۇغلىرى مەدرىسەمىزگە تونۇشتۇرۇپ، ۋەزىپىدار خادىملار قاتارىدىن ئورۇن بېرۇرلەر دەپ ئەۋەتىپتۇ، مەدرىسەمىزنىڭ بىر كۆكتاتلىقى بار، ئۇ ياۋا چىلان

دەرۋازىسىنىڭ تېشىدىكى يۆمىياق بۇتخانىسىنىڭ يېنىدا. سىز بېرىپ شۇ كۆكتاتلىققا ئىگىدارچىلىق قىلىڭ. كۆكتات تېرىغۇچىلاردىن ھەر كۈنى ئون ئەپكەش كۆكتات ئەۋەتىپ تۇرىسىز، قالغىنىنى ئۆزىڭىز خىراجەت قىلىڭ.

ــ ئۇستازىم راھىب كالان پېقىرنى ۋەزىپىدار راھىب بولىسەن دەپ بۇ ئۇلۇغ مەدرىسەگە ئەۋەتكەن تۇرسا، مېنى غوجىدار راھىب ياكى نازارەتچى راھىب قىلماي، نېمىشقا كۆكتاتلىققا قارىغۇچى قىلىپ قويىسىلەر؟ ــ دېدى لۇ جىشېن.

ــ مولىكا، سىز بىلمەيسىز، ئەمدىلا كەلگەن تۇرسىڭىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھېچقانداق تۆھپىڭىز بولمىسا، قانداقسىغا غوجىدار بولىسىز؟ كۆكتاتلىققا قاراشمۇ چوڭ ۋەزىپە، ــ دېدى باش راھىب.

ــ مەن كۆكتاتلىققا قارىمايمەن، غوجىدار ياكى نازارەتچى بولىمەن، ــ دېدى لۇ جىشېن.

ــ گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ: راھىبلار ئىچىدىكى ۋەزىپىسى بار خادىملارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ئىشى بار؛ مەسىلەن، مەن بولسام كۈتكۈچى راھىب، مەن پەقەت كەلگەن ــ كەتكەن مېھمان راھىبلارنى كۈتۈۋېلىش ۋەزىپىسىنى ئۆتەيمەن. كارمادانا، مۇلازىم، پۈتۈكچى، باش راھىب دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى تائەت ــ ئىبادەتنى تۇتىدىغانلار، بۇ ئىشلارنى بېجىرمەك ئاسان ئەمەس. غوجىدار، نازارەتچى، لاۋازىم، قورۇ بېشى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى مەدرىسەنىڭ مال ــ مۇلۇكلىرىنى باشقۇرىدىغانلار. سىز بۇ يەرگە ئۇياقتىن كېلىپ، بۇياقتىن يۇقىرى ئورۇن تەلەپ قىلىسىڭىز قانداق بولغىنى. بۇلاردىن باشقا تەئەللۇقاتلارنى باشقۇرىدىغان خەزىنىچى بار، قەسىرلەرنى باشقۇرىدىغان قەسىرچى بار، ئايۋانلارنى باشقۇرىدىغان ئايۋانچى بار، سەدىقە ــ زاكات يىغىدىغان زاكاتچى بار، سەررابخانا باشقۇرىدىغان سەررابچى بار. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاساسىي ۋەزىپىلىك خادىملار بولۇپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ۋەزىپىدار ھېسابلىنىدۇ. يەنە مۇنار باشقۇرغۇچى مۇنار بېشى، تاماق باشقۇرغۇچى تاماق بېشى، چاي

باشقۇرغۇچى چايچى، هاجەتخانا باشقۇرغۇچى تازلىق بېشى، كۆكتاتلىقنى باشقۇرغۇچى كۆكتات بېشى بار. بۇلارنىڭ ھەممىسى شۇ ئىشلارنى باشقۇرىدىغان باشلىق بولۇپ، تۆۋەن دەرىجىلىك ۋەزىپىلەردۇر. ئەگەر سىز كۆكتاتلىقنى بىر يىل ئوبدان باشقۇرسىڭىز، مۇنار بېشىلىققا كۆتۈرۈلىسىز؛ يەنە بىر يىل ئوبدان باشقۇرسىڭىز، سەررابچى بولىسىز؛ يەنە بىر يىل ئوبدان ئىشلىسىڭىز ئاندىن نازارەتچى بولىسىز، ـــ دېدى يەنە كۈتكۈچى.

ـــ ئۇنداق بولىدىغان بولسا، ئۇمىد بار ئىكەن، ماقۇل، ئەتىلا باراي، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

زەكى مۇدەررىس لۇ جىشېننىڭ ماقۇل دېگىنىگە قاراپ، ئۇنى خاناكالاندا ئارام ئالسۇن دەپ ئېلىپ قالدى. شۇ كۈنى ۋەزىپە بەلگىلىنىپ، دەرھال ئۇقتۇرۇش يېزىلدى ۋە كۆكتاتلىقتىكى ئارامگاھقا كىشى ئەۋەتىلىپ، ئەتىلىككە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىدۇ، دەپ يېزىلغان ئۇقتۇرۇش ئارامگاھنىڭ ئىشىكىگە ئاسقۇزۇلدى. شۇ كېچىسى ھەممە تارقالدى. ئەتىسى ئەتىگەندە زەكى مۇدەررىس ئېتىكاپ سۈپىسىغا چىقىپ، سەنەتنامىگە قول قويۇپ، لۇ جىشېننى كۆكتاتلىقنى باشقۇرۇشقا تەينىلىدى. لۇ جىشېن ئېتىكاپ سۈپىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، سەنەتنامىنى قوبۇل قىلىپ، مۇدەررىس بىلەن خوشلاشتى ـ دە، بوغجۇمىسىنى ئارتىپ، قىلىچىنى ئېسىپ، گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ، كۆكتاتلىققا ئاپىرىپ قويۇشقا ئۇزىتىپ ماڭغان ئىككى شەيخ بىلەن بىللە توپتوغرا ياڭا چىلان دەرۋازىسىنىڭ تېشىدىكى ئارامگاھقا قاراپ ماڭدى.

غەزەل

كەلدى چوڭ ئاستانىگە ئۇ، دەشتۇ چۆللەرنى كېزىپ،
تاغ ئېشىپ، ئورمان كېچىپ ھەم بەك ئۇزاق يوللار بېسىپ.
ئۇ قەدىمىي بۇتخانىنى ئۆرتىگەن كۈندىن بۇيان،

چىقتى جېدەل توختىماستىن ئورتا ئىقلىم تەۋرىنىپ.
قىلدى خانلىق مەدرىسەنى ئۆز - ئۆزىگە باشپاناھ،
بولدى سەيلىككە خوجايىن ئۆتكىلى كۆكتات بېقىپ.
خۇددى كۆچكۈن ئاق بۇلۇتتەك بىر ئىزىدا تۇرمىدى،
ئۆتتى شۇنداق بۇ پەلەكنىڭ قىسمىتىگە تەن بېرىپ.

ئەمدى گەپنى كۆكتاتلىقتىن ئاڭلاڭ، كۆكتاتلىقنىڭ ئەتراپىغا قىمار ئويناپ، ئۆيۈاقى بىلەن توزۇپ كەتكەن يىگىرمە - ئوتتۇز كۆكەرمە جۆندەك جايلاشقاندى، ئۇلار ھەمىشە كۆكتات ئوغرىلاپ جېنىنى باقىدىغان بىرنېمىلەر ئىدى. بىر كۈنى ئۇلار كۆكتات ئوغرىلىغىلى كېلىپ، ئارامگاھنىڭ ئىشىكىگە ئېسىپ قويۇلغان جاكارنامىنى كۆرۈپ قالدى، قارىسا: «خانلىق مەدرىسە تەرىپىدىن راھىب لۇ جىشېنىنى كۆكتاتلىقنى باشقۇرۇشقا تەينىلىدۇق، ئەتىدىن باشلاپ لۇ جىشېن باشقۇرىدۇ، بىكار تەلەپلەرنىڭ كۆكتاتلىققا كېلىپ قالايمىقان قىلىشىغا رۇخسەت يوق» دەپ يېزىلغان. بۇنى كۆرگەن كۆكەرمىلەر قايتىپ بېرىپ، قالغان جۆندەكلەر بىلەن مەسلىھەتلەشتى: «خانلىق مەدرىسە لۇ جىشېن دەيدىغان بىر شەيخنى كۆكتاتلىقنى باشقۇرۇشقا تەينىلەپتۇ. بىز ئۇنىڭ كېلىشىگىلا بىر جېدەل چىقىرىپ، تازا ئەدىپىنى بېرىپ، بۇ ئەبلەخقە ئۆزىمىزنى بىر تونۇتۇپ قويايلى».

— مېنىڭ بىر ئامالىم بار، — دېدى ئۇلارنىڭ بىرى، — ئۇ بىزنى تونۇمايدۇ، قانداق جېدەل چىقىرىمىز دېسەڭلار، ئۇنىڭ يېتىپ كېلىشىگىلا، ئۇنى ئالداپ گەندە ئازگىلىنىڭ يېنىغا باشلاپ ماڭمىز - دە، ئۇنىڭغا ئېڭىشىپ تەزىم قىلغان بولۇپ، كاپ قىلىپ ئۇنىڭ پۇتىدىن تارتىمىز، شۇنىڭ بىلەن ئۇ تىك موللاق چۈشىدۇ، شۇ يەردىن بىرلا ئىتتىرىپ ئازگالغا چۈشۈرۈۋېتىمىز، ئەنە شۇ چاغدا ئۇنىڭ تاماشىسىنى كۆرىمىز.

— بەللى، بەللى، — دېيىشىپ كەتتى باشقا كۆكەرمىلەر.

ئۇلار مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ بولۇپ، لۇ جىشېننىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى.

لۇ جىشېن ئارامگاھنىڭ ئىچىدىكى بىر ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ، بوغجۇمسىنى قويۇپ، گۈرزىسىنى تامغا يۆلەپ قويدى، قىلىچىنى قوزۇققا ئاستى. كۆكتات تېرىغۇچىلار كىرىپ سالام قىلىپ كۆرۈشتى ۋە ئاچقۇچلارنىڭ ھەممىسىنى بىر - بىردىن ساناپ ئۆتكۈزۈپ بەردى. ھېلىقى ئۇزىتىپ كەلگەن ئىككى شەيخ بۇ يەرنى باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان بۇرۇنقى شەيخ بىلەن بىللە لۇ جىشېن بىلەن خوشلىشىپ، مەدرىسەگە قايتىپ كەتتى.

لۇ جىشېن كۆكتاتلىققا چىقىپ، ھەممە ياققا كۆز يۈگۈرتۈپ، كۆكتاتلىققا قاراپ چىقتى، قارىسا، ھېلىقى يىگىرمە - ئوتتۇز كۆكەرمە قاچا - قۇچىلارغا تۇرلۈك يېمەكلىكلەرنى سېلىپ، مەي - شاراب بىلەن ئۆزىنىڭ ئالدىغا كېلىۋېتىپتۇ، ئۇلار كېلىپ:

— ئۆزلىرىنى كۆكتاتلىقنى باشقۇرۇشقا يېڭىدىن كەپتۇ دەپ ئاڭلاپ، بىز قولۇم - قوشنىلار قۇتلۇقلاپ كەلدۇق، — دېيىشتى ھەجىيىشىپ.

لۇ جىشېن بۇنىڭ ھېيلە ئىكەنلىكىنى بىلمەستىن، ئۇدۇل مېڭىپ گەنده ئازگىلىنىڭ يېنىغا باردى. شۇ چاغدا ھېلىقى كۆكەرمىلەر ئولاش - چولاش كېلىپ، بىرى سول پۇتىدىن، بىرى ئوڭ پۇتىدىن ئالدى - ده، لۇ جىشېننى ئازگالغا ئىتتەرمەكچى بولدى. ئەييۇھەننا‌س، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس! شۇ چاغدا لۇ جىشېن پۇتىنى شۇنداق كۆتۈردىكى، ئەگەر بۇ يەردە تاغۇ دەشتىلەردىكى يىرتقۇچ يولۋاس بولسىمۇ، قورقمىدىن يۈرەكلىرى جىغىلداپ كەتكەن بولاتتى؛ ئۇنىڭ چويۇندەك مۇشتىلىرى تەگكەندە، دېگىز - ئوكيانلاردىكى لەھەڭلەرنىڭمۇ قورقۇپ يۇرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكەن بولاتتى. تىپتىنچ تۇرغان كۆكتاتلىق گويا بىر كىچىك جەڭ مەيدانىغا ئايلىنىپ قالاتتى. ھېلىقى كۆكەرمىلەرنىڭ لۇ جىشېننى ئازگالغا قانداق ئىتتەرگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتتىنچى باب

گۈلدار شەيخىنىڭ مەجنۇنتالنى يۇلۇپ تاشلىغانلىقى قاپلانباشنىڭ شىرمەتلەر ساربيى① غا كىرىپ قالغانلىقى

ئەلقىسسە، ياۋا چىلان دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدىكى يىگىرمە ـ ئوتتۇز كۆكەرمە جۆندەكنىڭ ئىككى باشلامچىسى بولۇپ، بىرى، قوغلاندى چاشقان جاڭ سەن، يەنە بىرى، كۆك يىلان لى سى دەپ ئاتىلاتتى. بۇ ئىككىيلەن شېرىكلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى، شۇ چاغدا لۇ جىشېنمۇ گەندە ئازگىلى تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقانىدى. لۇ جىشېن شۇنداق قارىشىغا، ئۇلار گەندە ئازگىلىنىڭ يېنىغا كېلىپ توختاپ:

ــ شەيخىم، ئۆزلىرىنى مۇبارەكلەپ، ئالاھىدە ئالدىلىرىغا كەلدۇق، ــ دېيىشتى تەڭلا.

ــ سىلەر، ــ دېدى لۇ جىشېن، ــ ماڭا قوشنا بولىدىكەنسىلەر، قېنى ئارامگاھقا كىرىپ بىر پەس ئارام ئېلىڭلار.

جاڭ سەن بىلەن لى سى: «بۇ شەيخ بىزنى يۆلەپ تۇرغۇزمەن دەپ يېقىن كەلگەن ھامان، قول سالمىز» دېگەن غەرەز بىلەن باش ئۇرغان پېتى ئورنىدىن قوزغالماي تۇرۇۋالدى. لۇ جىشېن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ: «بۇ ئەبگارلار ئەجەب يېقىن كەلگىلى ئۇنىمايدۇيا، مېنىڭ پېيىمگە چۈشكەن ئوخشىمامدۇ؟! بۇ بەتبەختلەر يولۋاسنىڭ بۇرۇتىغا ياماشماقچى بولۇشۇۋېتىپتۇ ـ دە، ئالدىغا بېرىپ باقاي، نېمە قىلاركىن، بۇ نېمىلەرگە ئۆزۈمنى

① شىرمەتلەر ساربيى ــ مۇھىم لەشكىرىي ئىشلار مۇزاكىرە قىلىنىدىغان جاي.

بىر تونۇتاي» دەپ ئويلىدى ـ دە، گۇس ـ گۇس دەسسەپ هېلىقىلارنىڭ ئالدىغا باردى.

جاڭ سەن بىلەن لى سى:

ـــ موللىكا، سىلىگە سالام بەرگىلى كەلدۇق، ـــ دەۋېتىپ، بىرى سول پۇتىغا، بىرى ئوڭ پۇتىغا ئېسىلدى. ئۇلار ئېسىلا ـ ئېسىلمايلا، لۇ جىشېن ئوڭ پۇتى بىلەن كېلىشتۇرۇپ شۇنداق بىر تېپىۋېدى، لى سى «پولتۇڭگىدە» قىلىپ گەندى ئازگىلىغا چۈشۈپ كەتتى؛ جاڭ سەن ئەمدىلا قېچىشقا تەمشىلۇېدى، لۇ جىشېن سول پۇتى بىلەن بىرنى تەپتى، بۇ مۇتتەھەممۇ ئازگالغا چۈشۈپ پولتۇڭلاپ قالدى. ئۇلارنىڭ كەينىدە تۇرغان يېگىرمە ـ ئوتتۇزچە جۆندەك قورقۇنچىدىن ئەرۋايى ئۇچۇپ، قېچىشقا تەمشەلدى.

ـــ نەگە قېچىشسەن؟ ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى لۇ جىشېن، ـــ قايسىڭ قاچىدىكەنسەن، چۈشەر يېرىڭ گەندە ئازگىلى بولىدۇ!

هېلىقى مۇتتەھەملەر قىمىر قىلالماي قېتىپلا قالدى. شۇ چاغدا جاڭ سەن بىلەن لى سى ئازگالدىن بېشىنى چىقاردى. بۇ ئازگال خۇددى تېگى يوقتەك چوڭقۇر ئىدى. هېلىقى ئىككىيلەننىڭ ئۇستىبېشى سېسىق گەندە بىلەن مىلىنىپ كەتكەن، چاچلىرىدا گەندە قۇرتلىرى مىغلىداپ تۇرغان هالدا ئازگالدا تۇرۇپ:

ـــ موللىكا، رەھىم قىلسىلا، ـــ دەپ يېلىندى.

ـــ هەي مۇتتەھەملەر! ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى لۇ جىشېن چەتتە تۇرغان مۇتتەھەملەرگە قاراپ، ـــ ئاۋۇ ئەبلەخلەرنى چاپسان تارتىپ چىقىرىش ! ئاندىن رەھىم قىلىمەن سەنلەرگە !

ئۇلار هېلىقى ئىككىيلەننى ئازگالدىن تارتىپ چىقىرىپ، كاۋا بارىڭنىڭ يېنىغا يۆلەپ ئاپاردى. ئۇلارنىڭ سېسىقچىلىقىدا يېنىغا بارغىلى بولمايتتى.

ـــ هوي تەلۈلەر، ـــ دېدى لۇ جىشېن قاقاهلاپ كۈلۈپ، ـــ

كۆكتاتلىقتىكى كۆلچەككە چۈشۈپ يۇيۇنۇپ كېلىش، سەنلەرگە ئېيتىدىغان گېپىم بار.

ئىككى ئۆكتەم يۇيۇنۇپ چىقتى، باشقىلار چاپانلىرىنى سېلىپ ئۇلارغا كىيدۈرۈپ قويدى.

ــ ھەممىڭ ئارامگاھقا كىر، سۆزۈم بار! ــ دېدى لۇ جىشېن.

لۇ جىشېن ئۆزى ئاۋۇال كىرىپ تۆردە ئولتۇردى ۋە قولىنى شىلتىپ گەپ باشلىدى:

ــ ھەي بەدرەكلەر، راست گەپ قىلىش، سەنلەر زادى نېمە ئادەم؟ مېنى ئەخمەق قىلىپ نېمە قىلىشماقچى!

ــ بىز پېقىرلار ئاتا ـ بوۋىمىزدىن تارتىپ مەشەدە ياشاپ كەلگەن، ــ دېيىشتى جاڭ سەن بىلەن لى سى ۋە ئۇلارنىڭ شېرىكلىرى تىز پۈكۈپ تۇرۇپ، ــ ھەممىمىز قىمارۋازلىق بىلەن جان بېقىۋاتىمىز. بىزنىڭ تىرىكچىلىكىمىز مۇشۇ كۆكتاتلىقتا ئۆتىدۇ. خانلىق مەدرىسە نەچچە قېتىم پۇل خەجلەپمۇ، بىزنى قىماردىن تەزدۇرەلمىدى. مولىكا، نەدىن كېلىپ قالدىلا، قالتىس كىشى ئىكەنلا! بۇ مەدرىسەدە ئۆزلىرىنى كۆرمەپتىكەنمىز، بۇگۈندىن باشلاپ ئۆزلىرىگە قول قويدۇق.

ــ مەن بولسام، ــ دېدى لۇ جىشېن، ــ غەربتىكى يەنئەن دىيارىنىڭ پېشقەدەم باسقاقچىگى جۇڭ ئېنىڭ ھۇزۇرىدىكى باقاۋۇل ئىدىم. نۇرغۇن ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، راھىبلىققا قول بېرىشنى خاھىش ئەتتىم، بۇ يەرگە ۋۇتەيشەن تېغىدىن كېلىشىم. ئەسلىي لۇ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، راھىبلىق نامىم جىشېن. ھېلىغۇ سەنلەردەك يىگىرمە ـ ئوتتۇز نانقېپى ئىكەن، تۈمەن مىڭ لەشكەر ئارىسىغىمۇ بۆسۈپ كىرىپ، بۆسۈپ چىقالايمەن.

مۇتتەھەملەر: «خوش ـ خوش» بىلەن تەزىم قىلىشىپ، قايتىپ كېتىشتى. لۇ جىشېن ئارامگاھتىكى ئۆيگە كىرىپ، تۆشەك سېلىپ ياتتى.

ئەتىسى مۇتتەھەملەر مەسلىھەتلىشىپ ئانچە ـ مۇنچە پۇل

يىغىش قىلىپ، ئون كوزا مەي ئېلىپ، بىر چوشقىنى يېتىلىگىنىچە لۇ جىشېننى مېھمان قىلغىلى كەلدى ۋە ئارامگاھتا سورۇن راسلاندى. لۇ جىشېننى تۆرگە تەكلىپ قىلىپ، ئۆزلىرى ئىككى ياندا ئولتۇرۇشۇپ مەي ئىچىشتى.

— سىلەر نېمە سەۋەبتىن چىقىم تارتىپ كايىيسىلەر؟ — دەپ سورىدى لۇ جىشېن.

— موللىكا، سىلىنىڭ بۇ يەرگە بىزگە ئاتىدارچىلىق قىلىپ كەلگەنلىكلىرى بىز ئۈچۈن چوڭ ئامەت، — دېدى ئۇلار.

لۇ جىشېن ناھايىتى خۇش بولدى. ھەممەيلەن مەي ئىچىپ، يېرىم - يارتا تەڭشەلگەندە، بەزىلىرى ناخشا ئېيتىشتى، بەزىلىرى پاراڭغا چۈشتى، بەزىلىرى چاۋاك چالدى، بەزىلىرى كۈلدى. ئۇلار قىزىق كەيپ سۈرۈپ ئولتۇرغاندا، تالادىن قاغىنىڭ «قاق - قاق» قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى، ئولتۇرغانلاردىن بەزىلىرى چىشلىرىنى كاسىلدىتىپ:

— پەرۋەردىگارا، بالا - قازادىن ساقلىغايسەن! — دەپ دۇئا قىلىشتى.

— نېمانچىۋالا بىئارام بولىسىلەر؟ — دەپ سورىدى لۇ جىشېن.

— قاغا قاق قىلار، جېدەل تۇغۇلار، دېگەن گەپ بار، بىرەر جېدەل تۇغۇلارمىكىن، — دېيىشتى ھەممىسى.

— نەدە ئۇنداق ئىش بولسۇن؟! — دەپ ئىشەنمىدى لۇ جىشېن.

كۆكتات تېرىغۇچى بىر دەرۋىش كۈلۈپ تۇرۇپ:

— شۇم قاغا يېقىندا تام ياقىسىدىكى مەجنۇنتالغا چاڭگا سېلىۋاپتۇ، ئەتىگەندىن - كەچكىچە «قاق - قاق» قىلىپ، قۇلاق - مېڭىنى يەيدىغان بولۇپ كەتتى، — دېدى.

— ئۇنداق بولسا شوتا بىلەن چىقىپ، چاڭگىنى بۇزۇۋېتەيلى، — دېيىشتى كۆپچىلىك.

ئارىدىن بىرقانچىسى ئورنىدىن تۇرۇشۇپ:

ـــ هازىرلا بارايلى، ـــ دېيىشىپ تالاغا قاراپ ماڭدى. لۇ جىشېنمۇ كەيپلىكتە تالاغا چىقتى، قارىسا، دېگەندەكلا مەجنۇنتالدا قاغا چاڭگىسى تۇرۇپتۇ.

ـــ شوتا بىلەن چىقىپ بۇزۇپ تاشلايلى، قۇلاق تىنىچ بولسۇن، ـــ دېيىشتى كۆپچىلىك.

ـــ شوتا كېرەك ئەمەس، مەن يامىشىپ چىقاي، ـــ دەپ ئوتتۇرىغا چىقتى لى سى.

لۇ جىشېن دەرەخكە پەملەپ قارىغاندىن كېيىن يېقىن بېرىپ يەكتىكىنى سالدى، ئېڭىشىپ تۇرۇپ ئوڭ قولى بىلەن دەرەخنىڭ تۇۋىنى، سول قولى بىلەن ئۈستىنى تۇتۇپ، «ياپىرىم» دەپ بىر كۈچەپ يۇلۇۋېدى، ھېلىقى مەجنۇنتال پاراس - پۇرۇس قىلىپ يىلتىزى بىلەن قومۇرۇلۇپ چىقتى. بۇنى كۆرگەن كۆكەرمىلەر تىز پۈكۈشۈپ، باش ئۇرغىلى تۇردى ۋە ھەيران بولۇپ:

ـــ مۇللىكا، كارامەت ئىكەنلا، بەئەينى ئارخاتنىڭ ئۆزى ئىكەنلا، مىڭ پاتمان كۈچ - قۇۋۋەت بولمىسا، بۇنى قانداقمۇ قومۇرۇۋەتكىلى بولسۇن ! ـــ دېيىشتى.

ـــ بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى، ئەتە چامباشچىلىق ئويۇنۇمنى كۆرۈڭلار.

كۆكەرمىلەر كەچ كىرگۈچە ئولتۇرۇپ تارقاشتى. بۇ يىگىرمە - ئوتتۇز جۆندەك ئەتىسىدىن باشلاپ لۇ جىشېن ئالدىدا پايپىتەك بولۇپ، ئۇنى ھەر كۈنى دېگۈدەك مەي - شاراب، گۆش - پۆش بىلەن مېھمان قىلىدىغان، چامباشچىلىقىنى كۆرۈپ تاماشا قىلىشىدىغان بولدى، بىر كۈنى لۇ جىشېن : «بىرنەچچە كۈندىن بۇيان بۇلار مېنى تولا مېھمان قىلىپ كەتتى، بۈگۈن مەنمۇ ياندۇرۇقىنى قىلاي» دەپ ئويلىدى - دە، دەرۋىشلەرگە بازاردىن بىرنەچچە خىل مېۋە - چېۋە، ئىككى - ئۈچ ئەپكەش شاراب ئەكەلدۈردى. بىر چوشقا، بىر قوي سويدۇردى. بۇ ئۈچىنچى ئاينىڭ ئاخىرلىرى بولۇپ، كۈن تازا ئىسسىشقا باشلىغان چاغ ئىدى. لۇ جىشېن ھاۋانىڭ ئىسسىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقاپ،

دەرۋىشلەرگە تۇخۇمەك دەرىخىنىڭ ئاستىغا بورا سالدۇردى. بايىقى كۆكەرمىلەرنى تەكلىپ قىلىپ، سورۇنغا ئولتۇرغۇزدى، جام بىلەن مەي قۇيدى، تەخسە ـ لېگەنلەردە گۆش تارتتى. ئۇلار تويغۇچە يېدى، قانغۇچە ئىچتى.

تازا كەيپ بولغان چاغدا ئۇلار:

ـــ مولىكا، بىرنەچچە كۈندىن بېرى چامباشچىلىق گۈمپىلىرىنى كۆردۈق، بىراق قورال ئىشلەتكەنلىرىنى كۆرمىدۇق، بىزگە بىر كۆرسەتسىلە ياخشى بولاتتى، ـــ دەپ تەلەپ قىلىشتى.

ـــ بۇ دېگىنىڭلارمۇ راست، ـــ دەپ لۇ جىشېن ئۆيىدىن ئۇزۇنلۇقى بىر غۇلاچ، ئېغىرلىقى ئاتمىش ئىككى جىڭ كېلىدىغان بىر گۈرزىنى ئاچقتى.

كۆپچىلىك ئۇنى كۆرۈپ تىللىرىنى چىقىرىشىپ:

ـــ ئىككى بىلەكتە توپاقنىڭكىدەك كۈچ بولمىسا، ئۇنى قانداقمۇ پىرقىرىتىپ ئوينىتالىسۇن؟ ـــ دېيىشتى.

لۇ جىشېن گۈرزىنى قولىغا ئېلىپ پىرقىرىتىپ ئويناتقىلى تۇردى. ئۇ شۇنداق ئەپچىل ئويناتتىكى، قىلچىمۇ چاندۇرمىدى، كۆرۈپ ئولتۇرغانلار بىر ئېغىزدىن باركاللا ئېيتىشتى.

لۇ جىشېن گۈرزىنى قىزىق ئوينىتىۋاتقاندا، تامنىڭ نېرىسىدا قاراپ تۇرغان بىر سىپاھىبەگنىڭ: «نېمىدېگەن ياخشى ئويناتقان ـ هە !» دەپ ماختىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. لۇ جىشېن گۈرزىنى توختىتىپ قارىسا، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن بىر ئادەم تام تۆشۈكىدىن قاراپ تۇرۇپتۇ، بۇ ئادەم شۇنداق ياسانغانىدى.

نەزم

قىلىپ داستار ئوراپتۇ ئۇ بېشىغا كۆك ـ قارا شايە،
تاقاپتۇ چېچىغا ئاق قاشتېشىدىن ئۇنچە كۆز چازە.

يېشىل رەڭلىك، گۈلى تەڭگە تاۋاردا جەڭ تونى كىيگەن،
بېلىگە تاشپاقا گۈللۈك، چۈچىلىق بىر پوتا چىگگەن.
كىيىپتۇ ئۇ قارا رەڭدە تەتۈر تۇمشۇق ئۆتۈك جۈپلەپ،
سىچۈەن يەلپۈگۈچى تۇتقان قولىغا قاتمۇقات پۈكلەپ.

بۇ سىپاھبەگ قاپلانباش، غورۇلاي كۆز، پوكان ساقال، بويى سەككىز چى كېلىدىغان، ياش - قۇرامى ئوتتۇز تۆت - ئوتتۇز بەشلەردە بار ئادەم ئىدى.

— بۇ ئۇستام نەيزىۋازلىققا ئەجەبمۇ ئۇستا ئىكەن - ھەي دەر ھەقىقەت، ئاددىي ئادەملەردىن ئەمەس ئىكەن، — دېدى ئۇ ماختاپ.

— ئاۋۇ مەشقاۋۇل ماختىغاندىكىن، راست ئۇستا ئوخشايدۇ، — دېيىشتى كۆكەرمىلەر.

— بۇ سىپاھبەگ كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى لۇ جىشېن.

— بۇ بېگىم سەككىز لەك ياساۋۇلىغا نەيزىۋازلىقنى ئۆگىتىدىغان لىن چۈڭ مەشقاۋۇل دېگەن كىشى بولىدۇ، نەيزىۋازلىقنىڭ پىرى، — دەپ جاۋاب بېرىشتى باشقىلار.

— ئۇنداق بولسا بۇياقتا تەكلىپ قىلىڭلار، تەلىم ئالايلى، — دېدى لۇ جىشېن.

لىن چۈڭ چولاق تامدىن ئاتلاپ ئۆتتى، تۇخۇمەك دەرىخى ئاستىدا لۇ جىشېن بىلەن كۆرۈشۈپ پاراڭلىشىپ ئولتۇردى.

— موللىكا، ئۆزلىرى نەلىك؟ ئاتلىرى كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى لىن چۈڭ مەشقاۋۇل.

— غەربىي دىيارلىق لۇ دا دېگەن بولىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى لۇ جىشېن، — نۇرغۇن ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، راھىب بولۇۋالدىم، ياش چېغىمدا كۇنچىقىش ئاستانىگە بارغانىدىم، دادىلىرى لىن باقاۋۇل بىلەنمۇ دىدار كۆرۈشكەنمەن.

لىن چۈڭ خۇشال بولۇپ، دەررۇ قول بېرىپ، لۇ جىشېننى ئاغا تۇتتى.

— مەشقاۋۇلۇم، بۇگۈن قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ — دەپ سوردى لۇ جىشېن.

— ياغ پۈرتىش ئۈچۈن بىزگە تام قوشنا بولغان يۆمياۋ بۇتخانىسىغا خوتۇنۇم بىلەن كېتىپ باراتتىم. گۈرزىنىڭ غۇيۇلدىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، قاراپ باقاي دەپ كېلىپ بەك زوقلاندىم، دېدەك قىز جىن ئېر بىلەن ئايالىمنى بۇتخانىغا ماڭدۇرۇۋېتىپ، ئۆزۈم بۇ يەردە قاراپ تۇرۇپ قاپتىمەن. ئويلىمىغان يەردە سىلى بىلەن كۆرۈشۈپ قالدىم، — دېدى لىن چۈڭ جاۋابەن.

— مەن بۇ يەرگە يېڭىدىن كەلدىم. تونۇش - بىلىشلىرىم يوق. ماۋۇ بۇرادەرلەر ھەر كۈنى دېگۈدەك ماڭا ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتىدۇ، مانا ئەمدى ئۆزلىرى پېقىرنى نەزەرگە ئېلىپ، قېرىنداش تۇتتىلا، خۇيمۇ ئوبدان ئىش بولدى، — دېدى لۇ جىشېن ۋە دەرۋىشلەرنى بۇيرۇپ شاراب ئەكەلدۈردى. ئەمدى ئىككى - ئۈچ قەدەھ كۆتۈرۈشىگە، يۈزى پوكانەدەك قىزىرىپ كەتكەن دېدەك قىز جىن ئېر ئالاقزەدە بولۇپ يۈگۈرگەن پېتى چولاق تام قېشىغا كېلىپ:

— ۋاي بېگىم، ئولتۇرماي تېز قوپسىلا ! خېنىم بۇتخانىدا بىرسى بىلەن تاكاللىشىپ قالدى، — دەپ ۋارقىرىدى.

— نەدە؟ — دەپ ئالدىراپ سوردى لىن چۈڭ.

— ۋۇيۆلۇ راۋنقىدىن يېنىپ چۈشۈۋاتاتتۇق، بىر كاززاپ خېنىمغا يول بەرمەي ئالدىنى توسۇپ تۇرۇۋالدى.

— ئاغا، — دەپ ئالدىراپ قوزغالدى لىن چۈڭ، — ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، كېيىن ئايرىم يوقلاپ كېلىمەن.

لىن چۈڭ لۇ جىشېن بىلەن خوشلىشىپ، تامدىن سەكرەپ ئۆتۈپ، جىن ئېر بىلەن ئۇدۇللا بۇتخانىغا قاراپ چاپتى. ۋۇيۆلۇ راۋنقىغا بېرىپ قارىسا، سالغا، يەل مىلتىق، قوندىق خادا① تۇتقان

① قوندىق خادا — ئۇچىغا شېرىن يەم ئارىلاشتۇرۇلغان يېلىم چاپلاپ قويۇلغان قۇشقاچ تۇتىدىغان خادا.

بىرقانچە ئادەم سالاسۇننىڭ يېنىدا تۇرۇپتۇ؛ پەلەمپەيدە ياشقىنا بىر بالا خانىمنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپ: «جېنىم خېنىم، راۋاققا چىقسىلا، سىلىگە بىر گېپىم بار» دەپ تۇرۇپتۇ. لىن چۈڭنىڭ خوتۇنى يۈزى ھۇپپىدە قىزارغان ھالدا: «ھېچنېمىدىن – ھېچنېمە يوق، نېمىشقا خەقنىڭ خوتۇنىغا چاقچاق قىلىسەن» دەپ ۋارقىراۋېتىپتۇ.

لىن چۈڭ ئېتىلىپ بېرىپ، ھېلىقى ياش بالىنىڭ دولىسىنى كەينىگە قايرىدى:

ـــ خەقنىڭ ئايالىغا چېقىلغانلار قانداق جازاغا تارتىلىدىغانلىقىنى ئۇقامسەن؟ ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىراپ، مۇشتۇمىنى تەڭلەپ ئۇرماقچى بولدى. قارىسا، ئۇ بالا ئەمىر گاۋ چيۈنىڭ ئاسراندى بەگزادىسى گاۋ يانېي ئىكەن. كېيىنكى كۈنلەردە گاۋ چيۈنىڭ ئامىتى كېلىپ، مەرتىۋىسى ئۆسۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئوغۇل كۆرمىگەچكە، ئۆزىگە يارەمچى بولغۇدەك يېقىن ئادىمى يوق ئىدى. شۇ ۋەجدىن تاغىسى گاۋ سەنلاڭنىڭ ئوغلىنى ئۆزىگە بالا قىلىۋالغانىدى. گاۋ يانېي گاۋ چيۈ بىلەن بىر نەۋرە ئاكا ـ ئۇكا ئىدى. ئەمدى ئۇنى ئۆزىگە بالا قىلىۋالدى. شۇڭا، ئەمىر گاۋ چيۈ ئۇنى بەك ئارزۇلايتتى.

بۇ ئەبلەخ دادىسىنىڭ ھىماتى ئاستىدا كۈنچىقىش ئاستانىدە زورلۇق ـ زومبۇلۇق قىلىپ، شەھۋانىيلىققا بېرىلىپ، خەقنىڭ خوتۇن ـ قىزلىرىنى بۇلغاپ يۈرەتتى، كۈنچىقىش ئاستانىدىكىلەردىن ھېچكىمۇ ئۇنىڭ ھوقۇقى ۋە كۈچىدىن قورقۇپ گەپ قىلالمايتتى ۋە ئۇنى «شەھۋانىي بەگزادە» دەپ ئاتىشاتتى. بۇنىڭ دەلىلى قىلىپ مۇنداق غەزەل يېزىلغان:

نى گۈزەل رەنا ئەگەر كۆڭلى ـ دىتىغا ياقمىسا،
خۇددى جىن ـ ئالۋاستىلاردەك كۆرۈنەر كۆز ئالدىدا.
خۇشلۇقى تۇتقاندا خۇددى كۆڭلى گۈلدەك ئېچىلىپ،
مەشۇقۇم دەپ كۆيمىدۇ نى چوڭ خوتۇنلار ئوتتا.

قايسى كاج تەلەي ئاڭا گەر ئۇچرىشىپ قالسا بىلۇر،
يوق رەھىم ـ شەپقەت دېگەن بۇ ياۋۇز بەگزادىدا.

لىن چۇڭ گاۋ يانبېينى تونۇپ، لاسسىدە بوشاپ كەتتى.
ـــ لىن چۇڭ! سېنىڭ نېمە چاتىقىڭ! نېمانچە ئارىلىشىسەن! ـــ دەپ ژارقىرىدى گاۋ يانبي.
گاۋ يانبي بۇ ئايالنىڭ لىن چۇڭنىڭ خوتۇنى ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسىغۇ مۇنداق جېدەلمۇ بولماس ئىدى، ئۇ تونۇمايدىكەن، شۇڭا لىن چۇڭنىڭ بوشاپ قالغىنىنى بايقاپ، «ھۆرت ـ پۆرت» دېگىلى تۇردى. چەتتە قاراپ تۇرغان بىكارچىلار ئولىشىپ كېلىپ:
ـــ بەگزادىمىز تونۇمىغاچ، خېنىملىرىغا چېقىلىپ قويۇپتۇ، ئېغىر ئالمىسىلا مەشقاۋۇل، ـــ دەپ سالا ـ سۇلھى قىلدى.
جۇدۇنى تۇتۇپ تۇرغان لىن چۇڭ ھومايغان پېتى گاۋ يانبېيغا تىكىلدى. بىكارچىلار لىن چۇڭغا ھاي بەردى ۋە گاۋ يانبېينى گوللاپ بۇتخانىدىن ئاچىقىپ، ئاتقا مىندۇرۇپ يولغا سالدى.
لىن چۇڭ ئايالىنى ھەم دېدەك جىن ئېرنى باشلاپ بۇتخانىدىن چىقىشىغا، گۇرزىنى كۆتۇرۇپ، ھېلىقى يىگىرمە ـ ئوتتۇز مۇتتەھەمنى كەينىگە سېلىپ، گۇس ـ گۇس دەسسەپ، بۇتخانىغا بېسىپ كېلىۋاتقان لۇ جىشېن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. لىن چۇڭ ئۇنى كۆرۇپ:
ـــ نەگە كېتىپ باردىلا، موللىكا؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ سىلىگە قول ـ قانات بولۇپ ئۇرۇشقا كېلىۋىدىم.
ـــ ئۇ ئەمىر گاۋ چيۇنىڭ بەگزادىسى ئىكەن. پېقىرنىڭ ئايالىنى تونۇمىغاچ، ئەدەپسىزلىك قىلىپ قويۇپتۇ. ئۇ شۇمنى تازا كېلىشتۇرۇپ سالماقچى بولۇۋىدىم، ئەمىرگە سەت بولۇپ قالمىسۇن دېدىم، كونىلار: «ئەمىلىدىن قورقما، ئەلىمىدىن قورق» دەپتىكەن، نېمىشقىمۇ ئۇنىڭ لېڭىنى يەپ قويغاندىمەن! خەير بوپتۇ، بۇ دورەم يول قويايي.

ـــ سىلى ئەمىر - پەمىردىن قورقىقان بولسىلا، مەن نېمىسىدىن قورقاتتىم؟ چۈپرەندە مېنىڭ قولۇمغا چۈشۈپ قالىدىغان بولسا، گۈرزەم بىلەن ئۇچ يۈزنى سېلىپ، ئانا - مانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتىمەن!

لىن چۈك ئۈنىڭ مەست بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ دېگەنلىرى توغرا مولىكا، كۆپچىلىك هاي بېرىپ تۈتۈۋالدى، شۇڭا بۇ دورەم ئۈنى كەچۈردۈم، ـــ دېدى.

ـــ بىرەر هادىسە بولغان هامان، مېنى قىچقارتسىلا، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

مۇتتەھەملەر لۇ جىشېننىڭ مەست بولۇپ قالغانلىقىنى بايقاپ:

ـــ مولىكا، هازىرچە قايتىپ، ئەتە بىرنېمە دېيىشەيلى، ـــ دەپ قولتۇقىدىن يۆلىدى.

لۇ جىشېن گۈرزىنى تۈتۈپ تۇرۇپ:

ـــ يەڭگەم ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، مېنى شاڭخو قىلمىسىلا ئاكا، ئەتە كۆرۈشەيلى، ـــ دېدى - دە، خوشلىشىپ مۇتتەھەملەر بىلەن بىللە كەتتى. لىن چۈك ئايالى بىلەن جىن ئېرنى باشلاپ، كۆڭلى پاراكەندە هالدا ئۆيگە قاراپ يول ئالدى.

ئەمدى گەپنى گاۋ يانېيدىن ئاڭلايلى. گاۋ يانېي شۇ كۈنى بىرنەچچە بىكار تەلەپنى ئەگەشتۈرۈپ يۈرگىنىدە، لىن چۈڭنىڭ خوتۇنىغا كۆزى چۈشۈپ قېلىپ، لىن چۈڭنىڭ كېلىپ قېلىشى بىلەن ئۈنى قولغا چۈشۈرەلمەي ئۆيگە قايتقانىدى ۋە ئۈنىڭ ئىشق ئوتىدا كۆيۈپ بىئارام ئەھۋالغا چۈشكەنىدى. ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بىكار تەلەپ ئاغىنىلىرى ئۈنى يوقلاپ كېتىشتى، بۇ چاغدا ئۇ پىكىر - خىيالى چېچىلىپ، بىتاقەت بولۇپ ياتاتتى، ئۈنىڭ بىكار تەلەپ ئاغىنىلىرى ئىچىدىكى قاقباش فۇئەن دەيدىغان گۈپپاڭچى گاۋ يانېينىڭ كۆڭلىدىكىنى تېپىپ، ئۈنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئۈچۈن، يەنە ئۆزى يالغۇز كەلدى. ئۇ گاۋ يانېينىڭ مېهمانخانىسىدا يالغۇز ئولتۇرغىنىنى

كۆرۈپ ئالدىغا باردى:

— بەگزادەم، يېقىنىدىن بېرى چىرايلىرى سۈنۈق، كۆڭۈللىرى پەرىشان كۆرۈنىدۇ. بىرەر كۆڭۈلسىزلىك بار ئوخشايدۇ.

— سەن قانداق بىلدىڭ؟

— ھەرقانداق ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكىنى تاپالايمەن.

— قېنى ئەمسە، مېنىڭ كۆڭلۈمدە نېمە كۆڭۈلسىزلىك بارلىقىنى تېپىپ باقامسەن؟

— بەگزادەم، خىياللىرىغا ھېلىقى لىن دېگەن نېمىنىڭ خوتۇنى كىرىۋاپتۇ، قانداق، تاپتىممۇ؟

— تازا كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭ. بىراق، ئۇنى قولغا چۈشۈرۈشنىڭ ئېپى تېپىلمايۋاتىدۇ.

— بۇنىڭ نېمىسى تەس بولسۇن ! لىن چۈڭنى باتۇر، بوي بەرمەيدۇ، دەپ ئەندىشە قىلىۋاتقان ئوخشايلا، بۇنىڭدىن غەم يېمىسىلە، ئۇ ھازىر ئاتىلىرى ئەمىرنىڭ ئالدىدا خىزمەت قىلىپ، ھەممىدىن بەھرىمەن بولۇۋاتقان يەردە، ئەمىر ھەزرەتلىرىنى رەنجىتىپ قويۇشقا قانداق پېتىنالىسۇن؟ ئەمىرنى رەنجىتىپ قويسا، يېنىكرەكى، يۈزىگە خەت چېكىلىپ پالىنىدۇ، ئېغىرراقى، ئۆز جېنىدىن تۈگىشىدۇ، ئۇنى قولغا چۈشۈرۈشنىڭ بىر ھىيلىسىنى تېپىپ قويدۇم.

— نى - نى گۈزەل خېنىم - قىزلارنى كۆرگەنمەن. نېمىشقىدۇر، كۆڭلۈم بۇ خېنىمغا چۈشۈپ، ئاشىق بىقارار بولدۇم. سەن بىرەر ئەقىل كۆرسىتىپ ئۇنى قولغا كەلتۈرۈپ بېرەلسەڭ، ساڭا ئالاھىدە سۆيۈنچە بېرىمەن.

— پېقىرنىڭ سىردىشى پايلاقچى لۇ چىەن بولسا لىن چۈڭنىڭ قەدىناسى بولىدۇ. ئەتە سىلى لۇ چىەننىڭ بالىخانىسىدا مەي ۋە تائاملارنى تەييارلىتىپ قويۇپ، ئۆزلىرى ئىچكىرىكى ھۇجرىغا كىرىپ مۆكۈنۈۋالىلا، لىن چۈڭنى فەنلۇ مەيخانىسىنىڭ ئىچكىرىكى ئۆيلىرىدىن بىرسىگە باشلاپ بېرىپ، مەيگە تەكلىپ قىلىپ، ئىچىشىپ ئولتۇرۇش ئۇچۇن لۇ چىەننى بۇيرۇۋېتىلا،

شۇ پەيتتىن پايدىلىنىپ، مەن لىن چۇڭنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، لىن چۇڭنىڭ خوتۇنىغا: «ۋاي خېنىم، تېز بولسىلا، كۈيۈلىرى مەشقاۋۇل بېگىم بايانىن لۇ چيەن بىلەن شاراب ئىچىشۋېتىپ، تۈيۈقسىز دېمى سىقىلىپ يىقىلىپ چۈشۈپ، هوشىدىن كەتتى» دەپ خەۋەر يەتكۈزىمەن ـ دە، ئۇنىڭ سىلى تۇرغان بالىخانىغا ئالداپ ئاپىرىمەن، ئايال خەق دېگەننىڭ كۆڭلى سۈيۈق كېلىدۇ، ئۇ سىلىنىڭ كېلىشكەن يىگىت ئىكەنلىكىلىرىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە شېرىن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئېرىمەي قالمايدۇ، ئۇ چاغدا ئىختىيارسىزلا ماقۇل دەيدۇ. پېقىر مۇلازىملىرىنىڭ بۇ هىيلىسى قانداق، يارامدۇ؟

ـــ پاھ ! ئەجەبمۇ ياخشى هىيلە كۆرسەتتىڭا ! ـــ دەپ ماختىدى گاۋ يانېي.

ـــ بۇگۈن كەچتىلا پايلاقچى لۇ چيەننى چاقىرتىپ تاپشۇرايلى.

پايلاقچى لۇ چيەننىڭ ئۆيى ئەمىر گاۋ چيۇغا قوشنا تام كوچىنىڭ ئىچىدە ئىدى. ئەتىسى ئۇلارنىڭ مەسلىھەتى پىشتى. لۇ چيەننىڭمۇ «ماقۇل» دېيىشتىن باشقا ئىلاجى يوق ئىدى؛ بەگزادىنىڭ كۆڭلىنى ئالىدىغانلىكى ئىش بولسا، ئۇ قەدىناس دوستلىرىنىمۇ ئاياپ ئولتۇرمايتتى. لىن چۇڭ بىرنەچچە كۈندىن بېرى كۆڭۈل پەرىشانلىقىدىن كوچىغىمۇ چىقمىدى. بىر كۈنى چۈشكە يېقىن ئىشىك ئالدىدا كىمنىڭدۇر بىرسىنىڭ: «مەشقاۋۇل ئۆيىدىمۇ؟» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. لىن چۇڭ تالاغا چىقىپ قارىسا، پايلاقچى لۇ چيەن ئىكەن.

ـــ بۇرادەر ئەزىز، بۇ يەرگە كېلىپ قاپتىلاغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى لىن چۇڭ ئالدىراپ.

ـــ سىلىنى ئالاهىدە يوقلاپ كەلدىم. بىرنەچچە كۈن بولدى، ئۆزلىرى كەم دىدارغۇ؟

ـــ كۆڭلۈم پەرىشان، هېچ يەرگە چىقمىدىم.

ـــ يۈرسىلە، ئىچ پۈشۈقىنى چىقىرىش ئۈچۈن بىرئاز مەي ـ پەي ئىچىپ كېلەيلى.

— ئازراق ئولتۇرسىلا، چاي تەييارلىتاي، — دېدى لىن چۇڭ لۇ چيەننى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ.

ئىككىيلەن چاي ئىچىپ بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇشتى.

— يەڭگە، ئاغام بىلەن بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ بىرئاز ئولتۇرۇپ كېلىڭ، — دېدى لىن چۇڭنىڭ خوتۇنىغا لۇ چيەن.

لىن چۇڭنىڭ خوتۇنى پەردە ئارقىسىغا كېلىپ:

— غوجام، ئازراق ئىچىپ، بالدۇرراق قايتىپ كەلسىلە، جۇمۇسىلا، — دەپ تاپىلىدى.

لىن چۇڭ لۇ چيەن بىلەن ئۆيدىن چىقىپ بىردەم كوچا ئايلاندى.

— ئاغا، ئۆيگىمۇ بارماي، مۇشۇ فەنلۇ مەيخانىسىغا كىرىپ ئىچىپ چىقمايلىمۇ، — دەپ تەكلىپ قىلدى لۇ چيەن.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار فەنلۇ مەيخانىسىغا كىرىپ، ئايرىم بىر ھۇجرىدىن ئورۇن ئالدى. مەيپۇرۇشقا ئىككى كوزا ئېسىل مەي ۋە ياخشى مېۋىلەرنى ئەكەلدۈردى. بۇلار تاغدىن ـ باغدىن پاراڭلىشىپ ئولتۇردى. شۇ ئاردا لىن چۇڭ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى.

— ئاغا، نېمىگە ئۇھ تارتىپ يۇرىلا؟ — دەپ سورىدى پايلاقچى.

— ھەي قەدىرلىك ئۇكام، دانىشمەنگە يولۇققالمىغان ئوغۇل بالىنىڭ ھەرقانچە بىخىسى بولغىنى بىلەن بىكار ئىكەن. نا ـ ئەھلىلەرنىڭ قولىدا ئىزا ـ ئاھانەتكە قېلىپ، مۇشۇنداق قورساق كۆپۈكىدىن خالىي بولالمايدىكەن ! — دېدى لىن چۇڭ.

— بۇگۈنكى كۈندە، ئوردا ياساۋۇللىرى ئىچىدە بىرقانچە مەشقاۋۇل بولغىنى بىلەن قابىلىيەتتە سىلىگە يېتەلەيدىغان كىم بار دەيلا؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئەمىر سىلىنى شۇ قەدەر ئەتىۋارلاپ يۈرگەن يەردە، كىمدىن قورساق كۆپۈكى قىلىلا؟

لىن چۇڭ گاۋ يانبېينىڭ ئۇ كۈنكى ئەسكىلىكىنى باشتىن ـ ئاياغ سۆزلەپ بەردى.

ـــ گاۋ يانىپ يەڭگەمنى تونۇمسا كېرەك. بۇنىڭدىن خاپا بولۇپ يۇرىۋەرمىسلە. قېنى، مەيگە ئىلتىپات قىلسىلا.

لىن چۇڭ يەتتە ـ سەككىز قەدەھ كۆتۈرۈۋېتىپ، كىچىك تەرىتى قىستىغانلىقتىن، لۇ چيەندىن ئىجازەت سوراپ:

ـــ ھاجەت قىلىپ كېلەي، ـــ دەپ ئورنىدىن تۇردى.

لىن چۇڭ بالىخانىدىن چۇشۇپ، مەيخانىدىن چىقىپ، كۇنپېتىشتىكى ئارقا كوچىغا كىرىپ ھاجەت قىلىپ بولۇپ، قايتىپ ماڭغىنىدا، كوچىنىڭ ئاغزىدا دېدەك جىن ئېر بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. جىن ئېر ئالاقزەدە بولغان ھالدا:

ـــ ۋاي بېگىم، سىلىنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى، بۇ يەردە يۇرۇپتىكەنلا ـ دە! ـــ دەپ توۋلىدى.

ـــ نېمە بولدى؟ ـــ دەپ ئالدىراپ سورىدى لىن چۇڭ.

ـــ ئۆزلىرى لۇ چيەن بىلەن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇزاق ئۆتمەيلا بىر ئەر كىشى ئۆيگە كىرىپ، خېنىمغا: «مەن پايلاقچى لۇ چيەننىڭ قوشنىسى بولىمەن، مەشقاۋۇلىمىز لۇ چيەن بىلەن مەي ئىچىپ ئولتۇرۇپ، تۇيۇقسىزلا دېمى سىقىلىپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. پات بېرىپ قاراپ باقسىلا، خېنىم» دەپ خەۋەر ئەكەلدى. خېنىم بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەررۇ تام قوشنا ۋاڭ مومايغا ئۆيىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇشنى تاپىلاپ قويدى، ئىككىمىز ھېلىقى كىشىنىڭ كەينىدىن توپتوغرا ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسىنىڭ يېنىدىكى ئارقا كوچىغا جايلاشقان بىر كىشىنىڭ ھويلىسىغا كىردۇق. بالىخانىسىغا چىقىپ قارىساق، شىرە ئۇستىدە مەي ۋە تائاملار تىزىلىق تۇرۇپتۇ. ئۇ يەردە ئۆزلىرى يوق ئىكەنلا. بالىخانىدىن چۈشەيلى دەپ تۇرساق، ئۇ كۇنى بۇتخانىدا خېنىمغا يېپىشقان ھېلىقى سولتەك چىقىپ: «ۋاي خېنىم، بىردەم ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، كۇيۇلىرى ھازىر كېلىدۇ» دەپ ئالدىمىزنى توسۇپ تۇرۇۋالدى. ئالدىراپ بالىخانىدىن چۈشۈۋاتقىنىمدا، بالىخانىدا خېنىمنىڭ داد ـ پەريادى ئاڭلاندى. شۇڭا سىلىنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى. سىلىنى ئىزدەپ

كېتىۋېتىپ، يولدا دورىپۇرۇش جاڭ تېۋىپنى ئۇچرىتىپ قالدىم. ئۇ: «فەنلۇ مەيخانىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمدا، مەشقاۋۇل كىمدۇر بىرسى بىلەن مەي ئىچكىلى كىرىپ كېتىۋاتاتتى» دېدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەرگە ئىزدەپ كەلدىم. چاققان بولسىلا غوجام.

لىن چۈڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى. دېدەك جىن ئېرىغمۇ قارىماي، ئىككى ئايىغىنى تۆت قىلىپ يۈگۈرگەن پېتى لۇ چيەننىڭ هويلىسىغا كىردى، پەلەمپەيدىن چىقىپ قارىسا، بالىخانىنىڭ ئىشىكى تاقاقلىق ئىكەن. شۇ ئەسنادا، خېنىمنىڭ: «هېچنېمىدىن ـ هېچنېمە يوق، نېمىشقا ياخشى ئادەمنىڭ ئايالىنى ئۆيۈڭگە قامىۋالىسەن؟» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى ۋە گاۋ يانپېنىڭ: «جېنىم، رەھىم قىلىڭ، ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىسۇن، مېنىڭ هالىمنى كۆرسە، باغرى تاش ئادەمىۋ ئېرىپ كېتىدۇ» دەپ يېلىنغان ئاۋازى ئاڭلاندى. لىن چۈڭ پەلەمپەيدە ئىشكىنى ئۇرۇپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى:

— خېنىم، ئىشكىنى ئېچىڭ.

بۇ ئايال ئېرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئىشكىنى ئېچىشقا يۈگۈردى. گاۋ يانپې بولسا چۆچۈپ، هودۇققان پېتى پەنجىرىنى ئاچتى ـ دە، بالىخانىدىن سەكرەپ چۈشۈپ بەدەر تىكىۋەتتى. لىن چۈڭ بالىخانىغا بېسىپ كىرىپ قارىۋىدى، گاۋ يانپېنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى.

— خېنىم، — دەپ سورىدى لىن چۈڭ خوتۇنىدىن، — بۇ بەتبەخت سىزگە چېقىلمىغاندۇ؟

— ياق، — دەپ جاۋاب بەردى خېنىم.

لىن چۈڭ لۇ چيەننىڭ ئۆيى ـ سەرەمجانلىرىنى ئۈرۈپ ـ چېقىپ، كۆكۈم ـ تالقان قىلىۋەتتى ـ دە، خوتۇنى بىلەن بالىخانىدىن چۈشتى. تالاغا چىقىپ قارىسا، ئىككى تەرەپتىكى قوشنىلارمۇ دەرۋازىلىرىنى چىڭ ئېتىۋاپتۇ. دېدەك قىز جىن ئېرمۇ يېتىپ كەلدى. ئۇچەيلەن بىللە ئۆيگە قايتىشتى.

لـــن چـۇڭ خەنجـەرنـى ئېلـــۋېلـــپ، ئـۇدۇلـلاپ فـەنـلـۇ مـەيخانىسىنىڭ ئالدىغا باردى ۋە لۇ چىەننى ئىزدەپ تاپالمىدى. ئۇ يەردىـن يېنىـپ كېلىـپ، لۇ چىەنـنىڭ ئۆيـى ئالدىدا كـەچكـچـە ساقلـىدى. لۇ چىەن قـايتىپ كـەلمىگـەچكە، لـــن چۇڭ نائـىـلاج ئۆيىگە قايتتى. خوتۇنى ئۇنىڭغا:

ـــ مـېنى ئۇ قـولغا چۈشـۈرەلىگـىنى يوق، ئۆزىـڭىزگـە هـاي بېرىپ، بولدى قىلىڭ، ـــ دېدى.

ـــ لۇ چىەن دېگەن نەرسە هايۋان ئىكەن. ئۇنىڭ بىلەن خۇددى ئاكا ـ ئۇكىسىدەك يېقىن ئۆتۈشكەن تۇرساق، يـەنە كېلـپ مېنـى ئالداپ يـۇرگـىنـىنى! خەپ، گاۋ يـانبي ئۇچـراپمۇ قالار، ئـۇنىڭغـا ئۆزۈمنى تونۇتماي قويمايمەن!

خېنـىم ئۇنى سـىرتقـا چـىقارتـمـاي، ئۇنى دەپ ـ بـۇنـى دەپ توسۇۋالـدى. لۇ چىەن بـولسا ئـەمـىر مەهكـىمـىسىگە مـۆكـۈپ كـىرىۋالغىنىچە ئۆيىگە قايتىشقـا پېتـىنالمـىدى. لـىن چۇڭ ئـۇدا ئـۇچ كۈن ساقـلـىدى، لۇ چـيـەننىڭ قـارىسـمـۇ كۆرۈنمـىدى. مـەهكـىمـىدىكىلەر لـىن چۇڭنىڭ رەڭگىنىڭ ئۆڭۈپ كەتكەنلىكىنى بايقىغان بولسىمۇ، سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

تۆتىنچى كۈنى تاماق ۋاقتىدا، لۇ جىشېن لـىن چۇڭنى يوقلاپ كېلىپ:

ـــ مـەشقاۋۇل، بـىرنەچچە كـۈندىن بېـرى كـەم دىدار بـولـۇپ قالدىلىغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ چولام تـەگمىگـەچكە سـىلىنى يـوقلاپ بارالمـىدىم. بۈيـان كېلىپ قاپتىلا، بىرەر قەدەھ قۇيايي دېسەم، غورىگـىلىرەڭ بولـۇپ قالىدىغانىدەك تۇرىدۇ، يۇرسىلـە، كوچىغـا چىقـىپ بازاردا بىرئـاز ئىچىشەيلى.

ـــ بولىدۇ.

ئىككىيلەن كوچىغا چىقىپ كەچكىچە ئىچىشتـى ۋە ئەتە يەنـە كۆرۈشمەكچى بولۇشتى. شۇنىڭدىن ئېتىبـارەن، لـىن چۇڭ هـەر كۈنى دېگۈدەك لۇ جىشېن بىلەن كوچىغا چـىقـىپ مەي ـ شـاراب ئـىچـىدىغـان بولۇپ قالـدى، هېلىـقى ئـىش بـارا ـ بارا يادىـدىـن چىقىپ كەتتى.

دەرمان بولدى ئېرىنىڭ دەردىگە يار ـ بۇرادەر،
دەردتىن ئۇنى قىلدى خالاس ئويۇن ـ كۈلكە، مەي، لەپەر.
چېكىپ ھەسرەت ئايالى چۆكتى قايغۇ ـ ئەلەمگە،
تۇگمەيدۇ سۆزلىسە ناله ـ زارى شۇ قەدەر.

ئەمدى گەپنى گاۋ يانبېيدىن ئاڭلايلى. گاۋيانبي ئاشۇ كۈنى لۇ چيەننىڭ بالىخانىسىدا يۈرەكزەدە بولۇپ، تامدىن سەكرەپ قاچقاندىن كېيىن ئىچىدىكى دەردىنى ئەمىرگە ئېيتالماي، ئاغرىپ ئۆيىدە يېتىپ قالدى. لۇ چيەن بىلەن فۇئەن ئىككىسى ئۇنى يوقلاپ ھۇجرىسىغا كىردى. ئۇنىڭ رەڭگى ئۆچكەن، چىرايى تاتارغان، ھالى خاراب، باغرى كاۋاپ ئىدى.

ـــ بەگزادەم، كۆڭۈللىرى تولمۇ سۇنۇققۇ؟ ـــ دەپ سورىدى لۇ چيەن.

ـــ راستىنى ئېيتسام، لىن چۈڭنىڭ خوتۇنىنى قولغا چۈشۈرىمەن دەپ، ئىككى قېتىم ئاۋارە بولۇپ چۈشۈرەلمىدىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئېرى كېلىپ قاتتىق قورقۇتۇۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن كېسىلىم بارغانچە ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. يېرىم يىلغا بارماي جېنىمدىن ئايرىلىدىغاندەك تۇرىمەن.

ـــ كۆڭۈللىرىنى كەڭ تۇتسىلا، بەگزادەم، ـــ دەپ تەسەللى بەردى ئىككىسى، ـــ بىز ئىككىمىز بۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىمىز، ئۇ ساقلىكى بولسا، بىر ئامال قىلىپ ئۇ خېنىمنى قوللىرىغا چۈشۈرۈپ بېرىمىز.

شۇ چاغدا مەھكىمىنىڭ قېرى كاھىبگمۇ بەگزادىنى يوقلاپ كىردى. قارىسا بەگزادە شۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالغانىدىكى:

نە قىچىشماي، ئاغرىماي، قىزىپ، سوۋۇيتتى بەدىنى،
ئەس ـ خىيالى چېچىلىپ، بىلمەيتتى نە ئاچ ـ توقىنى.
گېلىدىن ئۆتمەي غىزا، كەچ بولسا كەلمەي ئۇيقۇسى،
دەردىنى دوستلار بىلۇر، پەدەرگە قانداق ئېيتقۇسى.

لۇ چىەن بىلەن فۇئەن كاھىبەگنىڭ ھال سوراپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ: «زادى شۇنداق قىلمىغۇچە ئىش پۈتمەيدۇ» دەپ مەسلىھەتلىشۋالدى ـ دە، قېرى كاھىبەگ ئاغرىقنى يوقلاپ يېنىپ چىققاندىن كېيىن ئىككىسى ئۇنى خىلۋەت يەرگە تەكلىپ قىلىپ:

ـــ بەگزادىنى كېسەلدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، لىن چۈڭنىڭ جېنىغا قەست قىلىپ، خوتۇنىنى بەگزادىگە قوشۇپ قويماي بولمايدۇ. ئۇنداق قىلمايدىكەنمىز، بەگزادىنىڭ جېنىدىن ئايرىلىپ قېلىشى تۇرغان گەپ. بۇنى ئەمرىنىڭ سەمىگە سىلىپ قويسىلا، ـــ دېدى.

ـــ بۇ ئاسان گەپقۇ، ـــ دېدى قېرى كاھىبەگ، ـــ پېقىر ئاخشاملىققا ئەمرىنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپ مەلۇم قىلىپ قويماي.

ـــ قىلتاقنى تەييارلاپ قويدۇق، ئۇچۇرىنىلا كۈتىمىز.

شۇ كۈنى ئاخشىمى قېرى كاھىبەگ ئەمرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئېيتتى:

ـــ بەگزادىمىزنىڭ كېسىلى باشقا كېسەل ئەمەس ئىكەن، ئۇ لىن چۈڭنىڭ خوتۇنىغا كۆيۈپ قاپتۇ.

ـــ ئۇنىڭ ئايالىنى قاچان كۆرۈپتۇ؟

ـــ ئۆتكەن ئاينىڭ يېگىرمە سەككىزى، يۆمىياۋ بۇتخانىسىدا كۆرگەنىكەن، ھازىر بىر ئايدىن ئېشىپتۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى قېرى كاھىبەگ ۋە لۇ چىەن ئىشلەتكەن ھىيلىنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغچە سۆزلەپ بەردى.

ـــ ھە، شۇنداق دەڭ، ـــ دېدى گاۋ چىيۇ ئويلىنىپ تۇرۇپ، ـــ ئايالىنى دەپ ئۇنىڭغا قەست قىلساق قانداق بولار؟ لىن چۈڭنى ئاياپ قالاي دېسەم، بالام جېنىدىن ئايرىلىپ قالغۇدەك. قانداق قىلسام بولاركىن؟

ـــ لۇ چىەن بىلەن فۇئەننىڭ ئويلاپ قويغان چارىسى بار ئىكەن.

ـــ ئۇنداق بولسا، ئۇلارنى چاقىرىڭ، مەسلىھەتلىشىپ

كۆرەيلى.

قېرى كاھىبەگ دەرھال لۇ چىيەن بىلەن فۇئەننى چاقىرىپ، مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى. ئۇلار تەزىم قىلدى.

— بەگزادىمىزنىڭ ئىشى تۇغرۇلۇق نېمە چارىڭلار بار؟ — دەپ سورىدى گاۋ چيۇ، — بالامنى كېسەلدىن ساقايتىڭلار، مەرتىۋەڭلارنى ئۆستۈرىمەن.

لۇ چيەن ئالدىغىراق كېلىپ:

— شاپائەتلىك بېگىم، بۇ ئىشنى ... قىلمىغۇچە بولمايدۇ، — دېدى.

بۇنى ئاڭلاپ گاۋ چيۇنىڭ گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى، ئۇ باركالا ئېيتىپ:

— بەلەن چارە ئىكەن ! ئەمىسە، سىلەر ئەتىلا شۇنداق قىلىڭلار، — دېدى. بۇ گەپ مەشھەدە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى لىن چۈڭدىن ئاڭلايلى. لىن چۈڭ ھەر كۈنى لۇ جىشېن بىلەن مەي ئىچىشكە بېرىلىپ كېتىپ، بۇ ئىشنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغانىدى. بىر كۈنى ئىككىسى ئايلىنىپ يۈرۈپ چامباشچىلىق مەيدانى جايلاشقان كوچىغا بېرىپ قالدى. ئۇ يەردە بېشىغا لۆڭگىنى پۈرمە قىلىپ باغلىۋالغان، ئۇستىگە نىمكەش جەڭ تونى كىيىۋالغان بىر ئادەمنىڭ سېتىق بەلگىسى قىستۇرۇلغان بىر زۇلپىقارنى تۇتۇپ كوچىدا تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئادەم ئۆز - ئۆزىگە: «ئىسىت، بۇ زۇلپىقارىمغا مال تونۇيدىغان بىرەر خېرىدارمۇ چىقمىدى» دەۋاتاتتى. ا . چۈڭ ئۇنىڭغا پەرۋامۇ قىلماي، لۇ جىشېن بىلەن پا ي كېتىۋەردى. ھېلىقى دارازا ئۇلارنىڭ كەينىگە كىر

— تولىمۇ ئېسىل زۇلپىقار ئىدى، ئەتە تونۇيدىغان بىرەر ئادەممۇ چىقمىدى ! — دەپ

لىن چۈڭ لۇ جىشېن بىلەن قىز مېڭىۋەردى. كەينىدىن ئەگىشىپ كېتىۋ

— كۈنچىقىش ئاستانە بولغان

بىرەر ئادەمگە كۆرسەتمەي كەلگەن ، مەن كۆرۈپ باقاي دەپ بىرقانچە قېتىم ئۆتۈنگەن بولساممۇ كۆرسەتمىگەنىدى. بۇگۈن مەنمۇ شۇنداق زۇلپىقارغا ئىگە بولۇپ قالدىم. كېيىنچە ئۇنىڭكى بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرەرمەن» دەپ ئويلىدى. لىن چۇڭ شۇ كۈنى زۇلپىقارنى خېلى ۋاقىتلارغىچە قولىدىن چۈشۈرمەي سىنچىلاپ كۆرۈپ ئولتۇردى. كېچىسى ئۇنى تامغا ئېسىپ قويۇپ قارىغىنىچە ئۇخلاپ قالدى. تاڭ ئاتار ـ ئاتمايلا يەنە قولىغا ئېلىپ قارىغىلى تۇردى.

ئەتىسى چۈشكە يېقىن ئىككى دورغا كېلىپ لىن چۇڭنى چاقىردى:

ـــ مەشقاۋۇل، ئەمىر جانابلىرىڭ بۇيرۇقى بىلەن كەلدۇق. ئۆزلىرىنى بىر ئېسىل زۇلپىقار ئاپتۇ، كېلىپ مېنىڭكى بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرسۇن، دەيدۇ. ئەمىر جانابلىرى مەھكىمىدە سىلىنى كۈتۈپ قالدى.

«قايسى سۇخەنچى بېرىپ مەلۇم قىلىپ قويغاندۇ» دەپ ئويلاپ قالدى لىن چۇڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ.

ئىككى دورغا لىن چۇڭنى سۈيلەپ تۇردى. لىن چۇڭ ئالدىراپ كىيىنىپ زۇلپىقارنى ئالدى ـ دە، دورغىلارنىڭ كەينىدىن ماڭدى. لىن چۇڭ يولدا كېتىۋېتىپ:

ـــ مەن مەھكىمىدە سىلەرنى كۆرمىگەندەك قىلىمەنغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ھېلىقى دورغىلار:

ـــ بىز تېخى يېقىندا كېلىپ ئىشقا كىرىشۈدۇق، ـــ دەپ جاۋاب بەردى.

بۇلار بىردەمدىلا مەھكىمىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. ئايۇانغا كىرگەندىن كېيىن لىن چۇڭ توختاپ قالدى. ھېلىقى ئىككى دورغا:

ـــ ئەمىر ئارقا سارايدا ساقلاپ ئولتۇرىدۇ، ـــ دېدى.

دېدى ئايلىنىپ ئۆتۈپ ئارقا سارايغا كىرىپ قارىسا،

ئەمىر يەنىلا يوق تۇراتتى. لىن چۈشۈ يەنە تۇرۇپ قالدى. ئىككى دورغا:

ـــ ئەمىر ئىچكىرىدە تۇرىمەن، مەشقاۋۇلنى شۇ يەرگە باشلاپ كىرىڭلار دېگەنىدى، ـــ دەپ لىن چۈشۈنى كەينىگە ئەگەشتۇرۇپ، يەنە ئىككى ـ ئۈچ قات ئىشىكتىن ئۆتۈپ، ئەتراپى يېشىل سالاسۇنلۇق بىر جايغا باشلاپ كىردى. ئۇنى سالاسۇننىڭ ئالدىدا تۇرغۇزۇپ قويۇپ:

ـــ مەشقاۋۇل، مەشەدە سەل ـ پەل تەخىر قىلىپ تۇرسىلا، بىز كىرىپ ئەمىر جانابلىرىغا مەلۇم قىلىپ قويايلى، ـــ دېدى ـ دە، ئىچكىرىگە كىرىپ غايىب بولدى. لىن چۈشۈ لەمپە ئالدىدا زۇلپىقارنى تۇتۇپ بىر ئاش پىشىمغىچە ساقلاپ تۇردى، ھېلىقى ئىككى دورغا ئىچكىرىگە كىرىپ كەتكەنچە يېنىپ چىقمىدى. لىن چۈشۈ گۇمان قىلىپ پەردىنى قايرىپ، بېشىنى تىقىپ قارىۋىدى، سارايىنىڭ ماڭلىيىغا يېزىقلىق تۇرغان «شىرمەتلەر سارىيى» دېگەن قارا خەتلەرگە كۆزى چۈشتى. لىن چۈشۈ: «بۇ سارايى مۇھىم جەڭ ئۇستىدە مەسلىھەت بولىدىغان مەخپىي ئورۇن ئەمەسمىدى، بۇ يەرگە قانداقمۇ ئوپۇل ـ توپۇل كىرگىلى بولسۇن؟» دەپ ئويلاپ بىردىنلا ئېسىنى يىغىپ، دەرھال كەينىگە بۇرۇلۇپ بۇ يەردىن كېتىشكە ئالدىرىدى. شۇ ئەسنادا، ئۆتۈكىنىڭ غىچىلدىغان تىۋىشى ئاڭلاندى ـ دە، بىر كىشى سىرتتىن كىرىپ كەلدى. لىن چۈشۈ شۇنداق قارىسا، كىرگەن ئادەم گاۋ ئەمىرنىڭ ئۆزى ئىكەن. لىن چۈشۈ زۇلپىقارنى قولىدا تۇتۇپ تۇرغان پېتى ئالدىغا بېرىپ سالام بەردى.

ـــ لىن چۈشۈ ! ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى ئەمىر، ـــ سېنى مەن چاقىرمىغان تۇرسام، «شىرمەتلەر سارىيى»غا يولسىزلىق بىلەن بېسىپ كىرىشكە قانداقمۇ پېتىنىدىڭ؟ جاساق ـ تۇزۇم دېگەننى بىلەمسەن؟ تېخى زۇلپىقار كۆتۈرۈپ كەپسەن، مېنى قەستلىمەكچىمۇ؟ باشقىلاردىن ئاڭلىسام، ئىككى ـ ئۈچ كۈننىڭ ئالدىدىلا زۇلپىقار كۆتۈرۈپ مەھكىمىنىڭ ئالدىدا ماراپ

يۇرۇپسەن. سەن چوقۇم پەيلىكنى بۇزۇپسەن.

ـــ يوقسۇ، ۋاپادار بېگىم، ـــ دېدى لىن چۇڭ تەزىم قىلىپ، ـــ بايا ئىككى دورغا: «ئەمىر جانابلىرى زۇلپىقارنىڭ كۆرەي دەيدۇ» دەپ كەمسىتىلىرىنى چاقىرىپ كەلدى.

ـــ قېنى ئۇ دورغىلار؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئەمىر.

ـــ ئۇ ئىككىسى سارايىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەن.

ـــ بىكار گەپ. بۇ سارايغا كىرىش قايسى دورغىنىڭ ھەددى ئىكەن ! ھوي، قېنى سەنلەر، بۇ بەتبەختنى تۇتمامسىلەر!

ئەمىرنىڭ گېپىي تۇگە ـ تۇگىمەيلا، يان ئۆيدىن يىگىرمە نەچچە ئادەم خۇددى كەپتەرگە ئېتىلغان لاچىندەك، پاقلانغا ئېتىلغان يولۋاستەك ئېتىلىپ چىقىپ، لىن چۇڭنى ئۇ ياققا ئىتتىرىپ، بۇياققا سۆرەپ، چەمبەرچاس قىلىپ باغلىدى. گاۋ ئەمىر قاتتىق غەزەپ بىلەن:

ـــ ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى تۇرۇقلۇق قانۇن دېگەننى بىلمەمسەن؟! نېمىشقا قولۇڭغا تىغ ئېلىپ، كىرىش مەنئى قىلىنغان بۇ سارايغا كىرىۋېلىپ، ماڭا قاتىللىق قىلماقچى بولۇپ يۇرسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ۋە مۇلازىملىرىنى لىن چۇڭنى باغلاپ ئېلىپ مېڭىشقا بۇيرۇدى. لىن چۇڭنىڭ ھايات ـ ماماتى قانداق بولدى؟ ئەيىبۇھەنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس !

يۇردى دەۋرەپ ئەل ئىچىدە شۇنچە باتۇر ـ قەھرىمان،
ئوتتۇرا ئىقلىم زېمىنىنى ئالدى قاپلاپ مالىمان.
كېيدى لەشكەر ساۋۇتىنى كەتتى دېھقان قوزغىلىپ،
ھەم بېلىقچى كېمىسىمۇ تۇغ ـ ئەلەملەر قادىغان.

لىن چۇڭنىڭ ئاقىۋىتى زادى قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەككىزىنچى باب

لىن مەشقاۋۇلىنىڭ ساقچىۋ ئايمىقىغا پالانغانلىقى لۇ جىشىننىڭ قاۋانلىقتا كارامەت كۆرسەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ چاغدا ئەمىر ئۆزىنىڭ ھۇزۇرىدا قاتار تىزىلىپ تۇرغان چاپارمەنلەرگە لىن چۈڭنى دەرھال تۇتۇپ، كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇدى. لىن چۈڭ: «ماڭا ئۆۋال بولدى» دەپ داد ـ پەريات كۆتۈردى.

ـــ سەن «شىرمەتلەر سارىيى»غا نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭ؟ قولۇڭدا زۇلپىقار، بۇ ماڭا قاتىللىق قىلىش ئۈچۈن كەلگىنىڭ بولماي نېمە؟ ـــ دېدى ئەمىر.

ـــ ئەمىر بېگىم، مېنى ئۆزلىرى قىچقارتمىغان بولسىلا، بۇ يەرگە كىرىش ھەددىمۇ؟ مېنى قىچقىرىپ كەلگەن ئىككى دورغا ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى. ئۇلار مېنى سارايغا ئالداپ ئەكەپتۇ.

ـــ كاپشىما! مېنىڭ مەھكىمەمدە دورغا نېمە قىلسۇن؟ بۇ ئەبلەخ مېنىڭ ھۆكمىمگە تېخى قايىل بولمايۋېتىپتۇ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئەمىر، ـــ لىن چۈڭنى كەيفىڭ دىيارىغا يالاپ ئاپىرىڭلار، دىيارىبېگى تېڭ ھەزرەت ئوبدان سوراق قىلىپ دېلونى ئېنىقلاپ، قاتتىق جازا بەرسۇن، ماۋۇ زۇلپىقارنىمۇ پېچەتلەپ، بىللە ئالغاچ بېرىڭلار، ـــ دەپ چاپارمەنلەرگە بۇيرۇق بەردى. ئۇنىڭ قول، سول قول چاپارمەنلەر ئەمىرنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، لىن چۈڭنى كەيفىڭ دىيارىغا يالاپ ئېلىپ ماڭدى. شۇ چاغدا دىيارىبېگى دېۋاندىن تېخى يانمىغانىدى. بۇ دېۋان شۇنداق ھەيۋەت دېۋان ئىدى.

نەزم

قىپقىزىل ھىلھىلە پەردە تارتىلىپ تۆت تامغا،
چۈچىلىق سۆسۈنە داستىخان سېلىنغان جوزىغا.
ئېسىلىپ تۆر تام بېشىغا چوغ قىزىل شەلپەر ئەلەم،
ئالماچ بامبۇكتا تارتىلغان ئىشىككە پەردە ھەم.
بەگ ـ سىپاھلار ئۇندىلىپ ئەدلى ـ ئادالەتلىك تامان،
خان ئەمرىمەرۇپلىرى تاشقا پۈتۈلگەن ئانچىنان.
بەگ ـ سىپاھنى ئېھتىياتچان ھەمدە سۈرلۈك بول دېگەن ـــ
«شۇك» سۆزىنى پۈتىگەن تاختايغا كاتتا سىر بىلەن.
خۇپىيانە ئىشلار سىپاھى سەپ تۈزۈپ لەشكەر بىلەن،
ئىككى ياقتا تەخ تۇرار پەرمانچىلار ھۆرمەت بىلەن.
لەشكىرىي پەرمان كۈتۈپ جىم، بەگلىرى سۈرلۈك ئىدى،
تاپسىدا پالاق تۈتار تەزىرچىلەر تۇرلۇك ئىدى.
ھەق تەلەپ ماجىرالىرىغا دادخاھ ھازىر بولۇپ،
شۇنچە دەل ھۆكۈم قىلاتتى ئەدلى مىزاننى تۈتۈپ.
دەتالاش، ئۇرۇش ـ جېدەلنىڭ قايسى ناھەق، قايسى ھەق،
خۇددى ئەينەكتەك ئېنىق ھۆكۈم چىقاتتى ھەممە ۋاق.
بىر ۋىلايەتنى تۈتار ئۆز ئىلكىدە بۇ چوڭ سىپاھ،
مىسلى بىر ئاتا ـ ئانىدەك ئىدى ئۇ ئەلگە پاناھ.
سۈرىدىن ھەربىر گۇناھكار تىترىشەر غال ـ غال قىلىپ،
ئۆزىنى گويياكى دەھشەت مۇزدا تۇرغاندەك بىلىپ.
ئاڭلىسا ئەھلى ـ خالايىق بۇ بېگىمدىن نەسىھەت،
خۇددى ئەينەكتەك يورۇق يولغا ماڭار ئازماي پەقەت.
ئېيتسا ـ ئېيتسا تۈگىمەس دىياربېگىمنىڭ خىسلىتى،
ئەۋلىيا ـ خىزىر ئىدى گويا ئۇنىڭ سۈر ـ ھېكمىتى.

ئەمرلەشكەر گاۋ چيۇنىڭ چاپارمەنلىرى لىن چۈڭنى باغلاپ

دىيار مەھكىمىسىگە ئەكېلىپ، دىۋانىنىڭ سۈپىسى ئالدىدا يۈكۈندۈرۈپ، ئەمرىنىڭ دېگەنلىرىنى تېڭ دىياربېگىگە يەتكۈزدى ۋە ئەمىر پېچەت سالغان ھېلىقى زۇلپىقارنى لىن چۈڭنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويدى.

— لىن چۈڭ، — دەپ سوراقنى باشلىدى دىياربېگى، — ئۆزۈڭ ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى تۇرۇقلۇق، قانۇن دېگەننى بىلمەمسەن؟ نېمىشقا ئەتەي كىرىش مەنئى قىلىنغان سارايغا تىغ كۆتۈرۈپ كىردىڭ؟ بۇ ئۆلۈم جازاسىغا تارتىلىدىغان گۇناھ، بىلەمسەن!

— شاپائەتلىك بېگىم، ئادىل ئاتا، دەردىمگە يەتسىلە، ماڭا ناھەق بولدى! پېقىر تومپاي بىر سىپاھ بولغىنىم بىلەن، قانۇن ـ تۈزۈمدىن خەۋىرىم بار. كىرىش مەنئى قىلىنغان سارايغا خالىغانچە ئۇسۇپ كىرىشكە پېتىنالايدىغان نەچچە بېشىم بار دەيلا؟ — دەپ ھال ـ ئەھۋال ئوقۇدى لىن چۈڭ، — ئەھۋال مۇنداق: ئۆتكەن ئاينىڭ يىگىرمە سەككىزى ياغ پۇرىتىش ئۇچۇن ئايالىم بىلەن بۇتخانىغا بارغانىدىم. ئۇ يەردە ئەمىر گاۋ چيۇنىڭ بەگزادىسى گاۋ يانېيغا يولۇقۇپ قالدۇق، ئۇ ئايالىمغا چېقىلىپ، ئەسكىلىك قىلىۋاتقىنىدا ئۇنى قوغلىۋەتتىم، كېيىن ئۇلار پايلاقچى لۇ چيەن ئارقىلىق ھىيلە ئىشلىتىپ پېقىرنى مەيخانىغا ئالداپ ئېلىپ كېتىپ، فۇئەننى ئۆيۈمگە ئەۋەتىپ، ئايالىمنى لۇ چيەننىڭ بالىخانىسىغا ئالداپ ئاپىرىپ قانات سۆرەپتۇ. پېقىر خەۋەر تېپىپ بېرىپ لۇچيەننىڭ ئۆيىنى مالىمان قىلىۋەتتىم، ئۇ ئىككىلا قېتىمدا باسقۇنچىلىق قىلىش مەقسىتىگە يېتەلمىدى. بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسىگە گۇۋاھچى بار. ئەتىسى بازاردىن مۇشۇ زۇلپىقارنى سېتىۋالدىم. بۇگۈن ئەمىر «زۇلپىقارنى مەھكىمىگە ئەكەلسۇن، بىزنىڭ زۇلپىقار بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلى» دەپ ئۆيۈمگە ئىككى دورغا ئەۋەتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككى دورغىنىڭ كەينىدىن شىرمەتلەر سارىيىنىڭ ئالدىغا باردىم. ئۇ ئىككىيلەن ئىچكىرىگە كىرىپ

كەتتى. كۇتۇلمىگەندە ئەمىر سىرتتىن كىرىپ قالدى. ئۇلار ئەسلىدە پىقىرغا زىيانكەشلىك قىلىش ئۈچۈن تۈزاق قۇرغانىكەن. شاپائەتلىك بەگ ھەزرەتلىرىنىڭ ماڭا ئاتىدارچىلىق قىلىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن.

دىياربېگى لىن چۈڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن جاۋاب خەت يازدۇرۇپ ماڭدۇردى. بىر ياقتىن لىن چۈڭنىڭ بوينىغا تاقاق سېلىپ زىندانغا تاشلىدى. لىن چۈڭنىڭ بالىچاقىلىرى تاماق يەتكۈزۈپ بېرىش بىلەن بىللە ئۇنىڭغا ـ بۇنىڭغا پۇل خەجلەپ تۇردى. لىن چۈڭنىڭ قېيىنئاتىسى مەشقاۋۇل جاڭمۇ ئۇنىڭغا ـ بۇنىڭغا ھال ئېيتىپ، پۇل ـ مال پارە بېرىپ يۈردى. خەيرىيەت، مەزكۇر دېلونى باشقۇرىدىغان سۇن دىڭ ئاتىلىق كىشىنىڭ ھالىغا يېتىدىغان ئاق كۆڭۈل بىر پەتۋاچى ئادەم بار ئىدى. خەلق ئۇنى: «سۇن ئەۋلىيا» دەپ ئاتايتتى. ئۇ بۇ ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئېنىق بىلەتتى. ئەگىتىپ كېلىپ ۋەقەنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى دىياربېگىگە سۆزلەپ بەردى:

ـــ بۇ دەۋادا ھەقىقەتەن لىن چۈڭغا ناھەقچىلىك بوپتۇ. ئۇنىڭ دادىغا يەتسەك بولىدىكەن.

ـــ ئۇ شۇنداق گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان تۇرسا، ئەمىر گاۋ چيۇ: «جازاغا تارتىلسۇن» دەپ تەستىق سالغان تۇرسا، «تىغ كۆتۈرۈپ، مەقسەتلىك ھالدا شىرمەتلەر سارىيىغا كىرىپ، ئەمىرگە قاتىللىق قىلماقچى بولغان» دەپ ئىقرار قىلدۇرماي بولمايدىغان تۇرسا، ئۇنىڭ دادىغا قانداق يېتىمىز؟ ـــ دېدى بەگ.

ـــ بىزنىڭ بۇ مەھكىمىمىز كەيفىڭ دىيار مەھكىمىسى، ئۇ خان ئوردىسىنىڭ مەھكىمىسى بولماي، ئەمىر گاۋ چيۇنىڭ شەخسىي مەھكىمىسىكەن ـ دە؟!

ـــ يوقىلاڭ گەپنى قويۇڭ.

ـــ ئەمىر گاۋ چيۇنىڭ دەۋران سۈرۈپ، مۇشتۇمزورلۇق قىلىپ يۈرگىنىنى كىم بىلمەيدۇ، ئۇنىڭ مەھكىمىسىدىكىلەرنىڭ

قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى يوق. كىمكى سەل - پەل چېقىلىپ قويسىلا، كەيفىڭ دىيار مەھكىمىسىگە ئەۋەتىپ بېرىدۇ، چاپتۇرىمەن دېسە چاپتۇرىدۇ، چانىتىمەن دېسە چانىتىدۇ. مانا بۇ يامۇل ئۇلارنىڭ دېگەن بولماي نېمە؟

— سىزنىڭچە، دېلودا لىن چۈڭغا قانداق ياردەم بېرىش كېرەك؟

— لىن چۈڭنىڭ ئېغىز ئىقرارىدىن قارىغاندا، ئۇ گۇناھسىز ئادەم. بىراق، ھېلىقى ئىككى دورغىنى قولغا چۈشۈرەلمەيمىز - دە. ئۇنى «يېنىمغا تىغ ئېسىلغان ھالدا ئۇقۇشماي، ‹شىرمەتلەر سارىيى›غا كىرىپ قاپتىمەن» دەپ ئىقرار قىلدۇرايلى، ئاندىن يىگىرمە دەررە ئۇرغۇزۇپ، يۈزىگە خەت چېكىپ، چەت - ياقا لەشكەر كۈرەسىگە پالىۋېتەيلى.

شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى بىلىپ يەتكەن تېڭ دىياربېگى ئەمىر گاۋ چيۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ لىن چۈڭنىڭ ئېغىز ئىقرارىنى قايتا - قايتا مەلۇم قىلدى. يولسىزلىقىدىن گاۋ چيۇنىڭمۇ يۈرىكى پوك - پوك ئىدى. شۇڭا، دىياربېگىنىڭ ئالدىدا يۈز كېلەلمەي ئۇنىڭ ھۆكمىنى تەستىقلاشقا مەجبۇر بولدى. دىياربېگى شۇ كۈنى ئەمىر مەھكىمىسىدىن قايتىپ كېلىپلا لىن چۈڭنى چاقىرتىپ، بوينىدىكى تاقاقنى ئالدۇرۇپ، غولىغا يىگىرمە دەررە ئۇرغۇزدى. خەت چەككۈچىدىن بىرنى چاقىرتىپ، لىن چۈڭنىڭ مەڭزىگە خەت چەكتۈردى. جاينىڭ يىراق - يېقىنلىقىنى مۆلچەرلەپ: «ساڭجۇ ئايمىقىدىكى مەھبۇسلار يۈرتىغا پالانسۇن» دەپ ھۆكۈم چىقاردى ۋە بوينى بىلەن مەيدىسىنى قاپلاپ تۇرىدىغان يەتتە يېرىم جىڭ ئېغىرلىقتىكى يېرىم چەمبەر قاڭالتىر تاقاقنى بوينىغا سالدۇردى ھەم ئۇستىگە پېچەت چاپلىدى. لىن چۈڭنى يالاپ مېڭىشقا ئىككى يايى تەيىنلىدى - دە، بىر پارچە ئالاقە قەغىزى بىلەن يولغا سالدى.

ئىككى يايىنىڭ بىرى دۇڭ چاۋ، بىرى شۆ با ئىدى. ئۇلار

ئالاقىنى ئېلىپ، لىن چۈشنى يالاپ دىيار مەھكىمىسىدىن چىققاندا، مەھكىمە ئالدىدا كۈتۈپ تۇرغان لىن چۈشنىڭ قولۇم - قوشنىلىرى ھەم قېينىئاتىسى جاڭ مەشقاۋۇل لىن چۈڭ بىلەن ئىككى يايىنى چوڭ كۆۋرۈك يېنىدىكى مەيخانىغا باشلاپ كىردى، ھەممەيلەن ئورۇن ئېلىشقاندىن كېيىن لىن چۈڭ ئېغىز ئېچىپ:

ـــ بەختىمگە يارىشا پەتىۋاچى سۇن دىڭ كۆپ ئىلتىپات قىلدى، كالتەك قاتتىق تەگمىدى، شۇڭا ماڭالمىغۇدەك ھالىم بار، ـــ دېدى.

جاڭ مەشقاۋۇل مەيپۇرۇشقا مەي ۋە مېۋە - چىۋە كەلتۈرگۈزۈپ، ئىككى يايىنى كۈتۈۋالدى. بىرنەچچە قەدەھ كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن جاڭ مەشقاۋۇل يېنىدىن كۇموش پۇل چىقىرىپ، ئىككى يايىغا تەقدىم قىلدى. لىن چۈڭ قېينىئاتىسىغا تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ـــ قېينىئاتا، ئۆزلىرىگە مەلۇم، بىتەلەي كۇيۇئوغۇللىرى گاۋ يانېينىڭ سۇيىقەست قىلىشى بىلەن بۇگۈنكىدەك ئاقىۋەتكە دۇچار بولدى. بۇگۈن ئۆزلىرىنىڭ سەمىگە سېلىپ قويىدىغان بىر ئېغىز گېپىم بار: ئۆزلىرى مەرھەمەت قىلىپ، قىزلىرىنى پېقىرغا ياتلىق قىلغانلىرىغا ھازىر ئۈچ يىل بولدى، ئالدىمدىن توغرا ئۆتكىنى يوق. بىرەر پەرزەنت كۆرمىگىنىمىز بىلەن، قىزىرىشىپ ـ تەگشىپ قالغىنىمىزمۇ يوق. بۇگۈنكى كۈندە پېقىر مۇشۇنداق كۈتۈلمىگەن بالا ـ قازاغا ئۇچراپ قېلىپ ساڭجۇ ئايمىقىغا پالاندىم، يا ھايات قېلىشىمنى، يا ئۆلۈپ كېتىشىمنى بىلمەيمەن. خېنىم ئۆيدە قالسا كۆڭلۇم تىنمايدۇ، گاۋ يانېي ئۇنى نىكاھىمغا ئالىمەن دەپ قىستىشى مۇمكىن؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە خېنىمنىڭ تېخى نۆۋەرلىك ياش، غۇنچە چېغى، پېقىرنى دەپ ئۆمرى ھارام ئۆتمىسۇن. بۇگۈن ھەرقايسى قولۇم - قوشنىلارمۇ كېلىپتۇ، قەغەزگە ئېنىق يېزىپ خېتىنى بېرىۋېتەي، باشقىدىن ياتلىق بولسىمۇ ئىختىيارى. بۇ مېنىڭ ئۆز قارارىم، باشقا بىرسىنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن قىلىۋاتقىنىم

يوق، هەرگىز دەۋا قىلىپ يۈرمەيمەن. شۇنداق بولسا گاۋ يانپېنىڭ زىيانكەشلىكىدىن خالىي بولار، مېنىڭمۇ كۆڭلۈم ئارام تاپىدۇ، ــ دېدى.

ــ قانداق گەپ بولدى بۇ، ئوغلۇم! ــ دېدى جاڭ مەشقاۋۇل، ــ پەلەكنىڭ گەردىشى بىلەن مۇشۇنداق كۈتۈلمىگەن بالا ـ قازاغا دۇچ كېلىپ قالدىڭىز، بۇ بالا ـ قازانى ئۆزىڭىز تېپىۋالغان ئەمەس. بالايىئاپەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ھازىرچە ساڭجۇ ئايمىقىغا بېرىپ تۇرۇڭ، ئاخىر بىر كۈنى تەڭرىنىڭ رەھمى كېلىپ قايتىپ كەلسىڭىز ئەجەب ئەمەس، شۇ چاغدا ئەر ـ خوتۇن ئىككىڭلار يەنە بېشىڭلارنى بىر يەردە قىلارسىلەر. پېقىرنىڭ قول ئىلكىدىمۇ خېلى ۋەج ـ دۇنيا بار. قىزىمنى ھەم جىن ئېرىنى ئۆيۈمگە ئەكېتىمەن. قانداقلا بولسۇن، ئۇلارنى تۆت ـ بەش يىل باقالىغۇدەك قۇدرىتىم بار. ئۇنى ھەم تالاغا چىقارتمايمەن. گاۋ يانپې دىدارىنى كۆرۈشكىمۇ ئىمكان تاپالمايدۇ. غەم يېمەڭ، ھەممە ئىشنى ماڭا قالدۇرۇڭ. سىز ساڭجۇ ئايمىقىدىكى مەھبۇسلار يۇرتىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن پات ـ پات خەت يېزىپ تۇرىمەن، كىيىم ـ كېچەك ئەۋەتىپ بېرىمەن. كەلسە ـ كەلمەس بىھۇدە خىياللاردا بولماي، خاتىرجەم كېتىۋېرىڭ.

ــ ھەممەتلىرىگە رەھمەت، قېيىنئاتا، ــ دېدى لىن چۈڭ، ــ ھەر ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە چېتىلىشىپ قالارمىزمىكىن دەپ خاتىرجەم بولالمايۋاتىمەن. پېقىرغا ئىچىلىرى ئاغرىسۇن، ماقۇل دېسىلە، ئۆلسەممۇ ئارمانسىز كېتەي.

جاڭ مەشقاۋۇل بۇنىڭغا ئۇنامدىغان، قولۇم ـ قوشنىلارمۇ ئۇنداق قىلسىڭىز بولمايدۇ، دەپ نەسىھەت قىلىشتى.

ــ پېقىرنىڭ دېگىنى بويىچە بولمايدىغان بولسا، بىر ئامال قىلىپ قايتىپ كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئەزىزلىرايى ئۇنىڭ بىلەن باش قوشمايمەن، ــ دېدى لىن چۈڭ.

ــ ئۇنداق بولمىدىغان بولسا بوپتۇ، مەيلىڭىز، خېتىنى بەرسىڭىز بېرىڭ، بەرىبىر قىزىمنى باشقا بىرسىگە ياتلىق

قىلمايمەن، ــ دېدى جاڭ مەشقاۋۇل ۋە شۇئان مەيپۇرۇشقا خەتچىدىن بىرنى چاقىرتتۇردى ۋە بىر ۋاراق قەغەز ئەكەلدۇردى. خەتچى قەلەمنى تەۋرىتىپ، لىن چۈڭنىڭ ئېيتقىنى بويىچە يازدى:

مەنكى ئاستانىدىكى سەككىز لەك ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى لىن چۈڭدۇرمەن، شول توغرۇلۇق تىلخەت بېرىمەنكى، ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقىم ئۈچۈن ساڭجۇ ئايمىقىغا پالاندىم. بۇ يەردىن كەتكەندىن كېيىن يا ئامان قېلىشىمغا، يا ئۆلۈپ كېتىشىمگە كۆزۈم يەتمەيدۇ. ئايالىم جاڭ شى تېخى ياش، ئۆز رازىلىقىم بىلەن ئۇشبۇ خەتنى بەردىم. باشقىدىن ياتلىق بولىمەن. دېسە ئىختىيارى ئۆز قولىدا. مەڭگۈ دەۋا ــ دەستۇر قىلمايمەن. خېتىنى بېرىشىم باشقىلارنىڭ زورلىشى بىلەن ئەمەس، ئۆز ئىختىيارىم بىلەن بولدى، دەلىل ــ ئاساس بولسۇن ئۈچۈن مۇشۇ تىلخەتنى يېزىپ بەردىم.

ــ يىلى ــ ئاينىڭ ــ كۈنى

خەت يېزىلىپ بولغاندىن كېيىن لىن چۈڭ قەلەمنى قولىغا ئېلىپ، ــ يىلى ــ ئاينىڭ ــ كۈنىنىڭ تېگىگە بارمىقىنى بېسىپ قول قويدى.

خەت پۈتۈپ، لىن چۈڭ ئۈنى قېيىنئاتىسىنىڭ قولىغا بېرىۋاتقاندا، ئۈنىڭ خېنىمى: «ئاللا ــ توۋا» سېلىپ ھۆركىرەپ يىغلىغان پېتى مەيخانىغا ئېتىلىپ كىردى. دېدەك قىز جىن ئېر بىر بولاق كىيىم ــ كېچەكنى قولتۇقلاپ ئۈنىڭ كەينىدىن كىردى. لىن چۈڭ ئۇلارنى كۆرۈپلا، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئالدىغا باردى:

ــ خېنىم، كەمىنلىرىنىڭ بىر ئېغىز گېپى بار ئىدى، ئۈنى ھېلى قېيىنئاتىمىزنىڭ سەمىگە سېلىپ قويدۇم. پېقىر شور پېشانىلىكىمدىن قۇرۇق تۆھمەتكە قالدىم. بۇگۈن ساڭجۇ

ئايمىقىغا كېتىۋاتىمەن، ھايات قېلىشىم ناتايىن. خېنىمنىڭ ياشلىق ئۆمرىگە زامىن بولۇپ قالماي دەپ ئەندىشە قىلىۋاتىمەن. ھېلى بىرنېمە يازدۇرۇپ قويدۇم. ھەرگىز پېقىرغا قاراپ تۇرمىسلا، لايىقلىرى چىقسىلا ياتلىق بولۇۋېرسىلە، پېقىرنى دەپ ئۆمۈرلىرىنى ھارام كەتكۈزمىسىلە.

خېنىم بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ھۆكرەپ يىغلىدى:

— غوجام، ئۇنىڭغا تېخى قولۇمنىڭ ئۇچىنمۇ تۇتقۇزمىغان تۇرسام، نېمىشقا خېتىمنى بېرىلا!

— خېنىم، مەن ياخشى نىيەت بىلەن مۇشۇنداق قىلىۋاتىمەن، كېيىنكى كۈنلەردە ھەر ئىككىمىزگە دەخلى بولۇپ قالمىسۇن، قۇرۇق ساقلىتىپ ئاۋارە قىلماي دەپ ئويلىدىم.

— قىزىم، خاتىرجەم بولغىن، — دېدى جاڭ مەشقاۋۇل سۆز قېتىپ، — كۆيۈئوغلىمىز شۇنداق قارارغا كەلگىنى بىلەن مەن سېنى باشقا بىرسىگە ياتلىق قىلارمىدىم! بۇ ئىش ھازىرچە شۇنداق بولۇپ تۇرسۇن، ئۇ خاتىرجەم كېتىۋەرسۇن، ئۇ قايتىپ كېلەلمىگەن تەقدىردىمۇ، سېنى ئۆمۈر بويى يېنىمدا باقمەن، قانداقلا بولسۇن نومۇسۇڭنى ساقلايمەن.

خېنىم بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، تېخىمۇ ئۆكسۈپ يىغلىغىلى تۇردى. ئۇنىڭ ئۇستىگە خەتنى كۆرگەندىن كېيىن يىغلاۋېرىپ، ئاخىر يىقىلدى ـ دە، ھوشىدىن كەتتى. ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرىنىڭ قانداق بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ بولمايتتى. پۈت ـ قوللىرى بولسا قېتىپلا قالدى.

غەزەل

جىگىشەندىكى جۈپ قاشتېشى سۇندى، ئىسىت،
شۇ قەدىناس ئەر ـ خوتۇنلار ۋەيران بولدى؛
گۈھەر ئەينەك سۇنۇپ ئەمدى، تۆكۈلدى گۈل،
شېرىن كۈنلەر بىلەن تۇنلەر ھارام بولدى.

قىزىل ژادەك يېنىدىكى چوغلۇق گۈلدەك،
گۈل ھۆسنىدەك پەرى جانان گۈمران بولدى.
تەۋەججۇھتا تۇرغان گويا سەنەم بۇتتەك،
لەۋلىرىنى چىشلىدى كەم زۇۋان بولدى.
چىقتى ئاخشام گۈل باغچىدا قارا بوران،
مېيخۇاگۈلى تۆكۈپ ياپراق خازان بولدى.

لىن چۈك قېيىنئاتىسى جاك مەشقاۋۇل بىلەن ئالدىراپ خېنىمنى يۆلىدى، ئۇ بىر ھازادىن كېيىن ئاستا ھوشىغا كەلدى. ئەمما، يىغىسىنى باسالمىدى. لىن چۈك خەتنى جاك مەشقاۋۇلغا تاپشۇرۇپ بەردى؛ ئايال قولۇم - قوشنىلار لىن چۈكنىك خانىمغا تەسەللى بېرىپ، ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ كەتتى. جاك مەشقاۋۇل لىن چۈكغا جېكىلەپ ئېيتتىكى:

— يولىكىز ئاق بولسۇن، ئامان - ئېسەن كۆرۈشەرمىز، بالىچاقىكىزنى ئەتىلا ئېلىپ كېتىپ، ئۆيۈمدە باقىمەن، سىز قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قولىكىزغا تاپشۇرىمەن، ئەنسىرىمەي خاتىرجەم كېتىۋېرىك. بۇ ياقتا كېلىدىغان ئادەم بولسىلا، ئۇنتۇماي پات - پات خەت - چەك يېزىپ تۇرۇك.

لىن چۈك ئورنىدىن تۇرۇپ، قېيىنئاتىسى ھەم قولۇم - قوشنىلىرى بىلەن خوشلىشىپ، بوغجۇمىسىنى مۇرىسىگە ئارتىپ، يايلار بىلەن يۈرۈپ كەتتى. جاك مەشقاۋۇل بىلەن قولۇم - قوشنىلىرىمۇ ئۆيلىرىگە قايتىشتى.

بۇلار ئۆيلىرىگە قايتىپ تۇرسۇن، گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلايلى. يايى دۇك چاۋ بىلەن شۆ با لىن چۈكنى مۇلازىملار ئۆيىگە ئاپىرىپ، نازارەتچىگە تاپشۇرۇپ قويۇپ، سەپەر جابدۇقىنى تەييارلاش ئۈچۈن ئۆيلىرىگە كېتىشتى. دۇك چاۋ ئۆيىدە بوغجۇمىسىنى تەييارلاۋاتاتتى. دوقمۇشتىكى مەيخانىنىك مەيپۇرۇشى كېلىپ:

— تەخسىر، مەيخانىمىزدا بىر بەگ غوجام ئۆزلىرىنى بىر

كېلىپ كەتسۇن دەيدۇ، گېپىي بار ئىكەن، ــ دەپ تەكلىپ قىلدى.

ــ كىم ئىكەن؟

ــ مەن تونۇمايدىكەنمەن. ئۆزلىرىنى تەكلىپ قىلىپ كېلىشكىلا ئەۋەتتى.

ئەسلىدە سۇڭ زامانىسىدا پادىشاھلىق خادىملارنىڭ ھەممىسى «تەخسىر» دەپ ئاتىلاتتى.

دۇڭ چاۋ شۇئان مەيپۇرۇش بىلەن ئۇدۇللا مەيخانىغا كەلدى، ئىچكىرىكى خاس ئۆيگە كىرىپ قارىسا، بېشىدا بۇددا كىرىست گۈلى كەشتە قىلىنغان ياغلىق چىگگەن، ئۈستىگە قارا شايى جىلىتكە، پۇتىغا ئاق پايپاق ۋە قارا ئۆتۈك كىيگەن بىر كىشى ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ كىشى دۇڭ چاۋنىڭ كەلگىنىنى كۆرۈپلا، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ تەزىم قىلىپ:

ــ كەلسىلە، تەخسىر، ــ دەپ ئورۇندۇققا تەكلىپ قىلدى.

ــ ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ باقمىغانىكەنمەن، كەمىنىلىرىنى چاقىرتىپتىلا، قانداق خىزمەت بار ئىكەن؟ ــ دەپ سورىدى دۇڭ چاۋ.

ــ مەرھەمەت، ئولتۇرسىلا، ھېلى مەلۇم بولىدۇ، ــ دېدى ئۇ كىشى.

دۇڭ چاۋ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. مەيپۇرۇش بۇلارنىڭ ئالدىدىكى شىرەگە مەي، كۆك ــ گېزەك، يەل ــ يېمىش ۋە باشقا تائاملارنى تىزدى.

ــ تەخسىر، شۆ بانىڭ ئۆيى نەدىكىن؟ ــ دەپ سورىدى ھېلىقى كىشى.

ــ ئۇدۇلدىكى كوچىدا، ــ دەپ جاۋاب بەردى دۇڭ چاۋ.

ھېلىقى كىشى مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ: «شۆ بانى بۇ يەرگە تەكلىپ قىلىپ كەل» دەپ بۇيرۇدى.

بىر پىيالە چاي ئىچكۈدەك ۋاقىتتىن كېيىن شۆ با يېتىپ كەلدى، دۇڭ چاۋ:

— بۇ بەگ غوجمىزنىڭ بىزگە سۆزى بار ئىكەن، — دېدى.
— جانابلىرىنىڭ ئىسمىشەرىپلىرى نېمىكەن؟ — دەپ سوردى شۆ با.
— بىردەمدىن كېيىن بىلىپ قېلىشلا. قېنى، مەيگە بېقىشسلا، — دەپ تەكلىپ قىلدى ئۇ كىشى.
ئۇچەيلەن شىرەدىن ئورۇن ئېلىشتى. خىزمەتكار مەينى ئىللىتىپ قۇيدى. بىرقانچە قەدەھ ئىچىشكەندىن كېيىن ھېلىقى كىشى يەڭ ئىچىدىن ئون سەر ئالتۇننى چىقىرىپ شىرە ئۈستىگە قويۇپ:
— ئىككىلىرى مانا بۇنى بەش سەردىن ئېلىشسىلا، ھەرقايسىلىرىنى مالال قىلمىدىغان كىچىككىنە بىر ئىش بار ئىدى، — دېدى.
— ئۆزلىرى بىلەن تونۇشمايدىكەنمىز، بىزگە نېمىشقا ئالتۇن بېرىلا؟
— ئىككىلىرى ساڭجۇ ئايمىقىغا كېتىپ بېرىشلىغۇ دەيمەن؟ — دەپ سوردى ھېلىقى كىشى.
— ئىككىمىز مەھكىمىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە لىن چۈڭنى شۇ يەرگە يالاپ ئېلىپ بارماقچىمىز، — دېدى دۇڭ چاۋ.
— ئۇنداق بولسا، ئىككىلىرىنى ئاۋارە قىلمىدىغان بولدۇم، مەن ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسىدىكى گاۋ ئەمىرنىڭ يېقىن ئادىمى، پايلاقچى لۇ چىەن دېگەن بولىمەن، — دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى ئۇ كىشى.
دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با دەررۇ ئەپۇ سوراپ:
— خوش، خوش ! جانابلىرى بىلەن بىللە ئولتۇرغۇچىلىك ئادەم ئەمەستۇق، قانداقمۇ ھەمداستىخان بولىلى، — دېيىشتى.
— لىن چۈڭ ئەمىر لەشكەرنىڭ رەقىبى. بۇ ئەھۋال ئىككىلىرىگىمۇ مەلۇم، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى لۇ چىەن، — ئەمىر جانابلىرى ماۋۇ ئون سەر ئالتۇننى ئىككىلىرىگە ئەۋەتتى، ئانچە يىراققا ماڭماي، دالدىراق بىر جايغا

بىرىپلا، لىن چۈشنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، «لىن چۈشۈك يولدا ئۆلۈپ قالدى» دەپ شۇ يەردىن بىر دەللىل - ئىسپات قەغەزى ئېلىپ قايتىشىلا بولدى. بۇ تاپشۇرۇقنى «ياق» دېمەي بەجا كەلتۈرۈشىلە. كەيپىڭ مەھكىمىسى سۈرۈشتۈرۈپ قالسىمۇ زەرەرى يوق، بۇنىڭغا ئەمىر لەشكەر ئۆزى جاۋاب قىلىدۇ.

— ئۇنداق قىلغىلى بولماسمىكىن، — دېدى دۈك چاۋ ئەندىشە قىلىپ، — كەيپىڭ مەھكىمىسىنىڭ ئالاقىسىدە ئۆلتۈرۈۋېتىپ ئەمەس، تىرىك ئاپىرىدۇ دېيىلگەن؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇنىڭ يېشىمۇ ئانچە چوڭ ئەمەس ئىكەن. يولدا ئۆلۈپ قالدى دېسەك، خەق چىنپۇتمەس. بىرەر پالاكەت تۈغۈلۈپ قالسا، بىزگە چاتاق بولۇپ قالارمىكىن، — دېدى.

— ھەي ئاداش، دۈك چاۋ، — دەپ سۆزگە ئارىلاشتى شۆ با، — گېپىمگە قۇلاق سال، ئەمىر ھېلىغۇ ماۋۇ بەگ غوجامدىن بىزگە ئالتۇن ئەۋەتىپتۇ، بىزنى ئۆلۈشكە بۇيرۇسمۇ «ياق» دېيەلمەيمىز. ئارتۇق گەپنى قوي، مانى بۆلۈشۈۋالايلى. ھازىر ئادەمگەرچىلىك قىلىپ قويساق، كېيىن بىزگىمۇ ئەسقېتىپ قالار. ئالدىمىزدا ھەر - ھەر بۇك قارىغايلىق، دەھشەتلىك جايلار بار. قانداقلا بولسۇن، ئۇنى جايلىۋېتەيلى، — شۆ با سۆزلەۋېتىپ ئالتۇننى قولىغا ئالدى ۋە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — بەگ غوجام، خاتىرجەم بولسىلا، كۆپ بولسا بەش ئۆتەك، ئاز بولسا ئىككى ئۆتەك يەرگە بارمايلا جايلىۋېتىمىز.

— باركاللا ! مانا، تەخسىر شۆ با تازا كەسكىن ئادەم ئىكەن! — دەۋەتتى لۇ چېەن خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماي، — ئەتە ئىش پۈتكەندىن كېيىن ئۇنتۇماي لىن چۈشنىك يۈزىگە بېسىلغان ئالتۇن تامغىنى دەللىل تەرىقىسىدە سويۇپ ئالغاچ كېلىشىلە. مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ئىككىلىرىگە يەنە ئون سەر ئالتۇن ئېلىپ بېرىمەن، خۇش خەۋەرلىرىنى كۈتۈپ تۇرىمەن، ئىش تەخىرگە قالمىسۇن.

سۈك زامانىسىدا سۈرگۈن قىلىنىدىغان مەھبۇسلارنىڭ

يۇزىگە خەت چېكىلەتتى. لېكىن، باشقىلارنىڭ غەزەپ - نەپرىتىدىن خالىي بولۇش ئۈچۈن، ئۇنى «ئالتۇن تامغا بېسىش» دەپ ئاتىشاتتى.

بۇ ئۇچەيلەن يەنە بىردەم شاراب ئىچىشكەندىن كېيىن لۇ چيەن پۇلىنى تۆلەۋەتتى. ئاندىن مەيخانىدىن چىقىپ خوشلىشىپ كېتىپ قېلىشتى.

دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با ئالتۇننى بۆلۈشۈۋالغاندىن كېيىن ئۆيلىرىگە ئاپىرىپ قويدى. ئۆيدىن يۇڭ - تاقلىرىنى ئېلىپ، ئالا كالتەك① لىرىنى كۆتۈرۈپ مۇلازىملار ئۆيىگە كېلىپ، لىن چۈڭنى ئالدىغا سالدى - دە، يولغا راۋان بولدى. شۇ كۈنى شەھەردىن چىقىپ ئوتتۇز چاقىرىمدىن ئوشۇقراق يول مېڭىپلا، بىر ئۆتەڭگە كېلىپ چۈشتى. سۇڭ زامانىسىدا مەھبۇسلارنى يالاپ ئېلىپ ماڭغان يايلار دەڭ - سارايلارغا چۈشسە، سارايى ھەققى ئېلىنمايتتى. بۇلار شۇ يەردە بىر كېچە قوندى. ئەتىسى سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ، تامىقىنى ئېتىپ يەپ، ساڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يولغا چىقتى. بۇ چاغ ئالتىنچى ئاينىڭ ئىسسىق تومۇز ۋاقتى ئىدى، لىن چۇڭ كالتەك يېگەن بولسىمۇ، يولدا دەسلەپ ئانچە بىلىنمىگەنىدى. ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن كۈننىڭ ئىسسىقلىقىدىن تېنىدىكى يارىلىرى زورۇقۇپ ئاغرىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە تاياق يەپلا يولغا چىققاچقا، سەنتۈرۈلۈپ ماڭالمايى قالدى. شۆ با لىن چۈڭغا قاراپ:

— دىتى يوق بىرنېمىكەنسەن ! بۇ يەردىن ساڭجۇ ئايمىقىغا ئىككى مىڭ چاقىرىمدىن ئارتۇق يول بار. مۇنداق ماڭىدىغان بولساڭ، قاچان يېتىپ بارىمىز؟ — دەپ ئاچچىقلاندى.

— پېقىر ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسىدە ئۇلۇشكۇنلا كالتەك يەپ، بىرئاز ئازابلانغانىدىم. بۇ ئىسسىقتا شۇ تاياقنىڭ زەردى قوزغىلىپ كەتتى. ھەرقايسىلىرى بىرئاز ئېتىبار قىلىشسىلا، —

① ئالا كالتەك — يايلارغا قاتتىق ياغاچتىن مەخسۇس ياساپ بېرىلگەن يېرىمى قىزىل، يېرىمى قارا بويالغان قىسقا كالتەك.

دېدى لىن چوڭ.
— ئۇ كوتۇلداۋەرسۇن، قۇلاق سالماي ئاستا مېڭسۇن، — دەپ قويدى دوڭ چاۋ.
شۆ با بولسا:
— ئاكاڭ قارىغاينى قارا باسقاندەك، مۇشۇ ئالۋاستىغا ئۇچراپ قالغىنىمنى قارا، — دەپ يول بويى كوتۇلداپ ماڭدى.
شۇنداق قىلىپ يەنە كەچ كىرىپ قالدى.

نەزم

چوغدەك شەپەق نۇرىن چېچىپ ئولتۇردى كۇن،
ئەينەكسىمان جىلۋىلىنىپ تۇرار تولۇن.
قىيا ئوچۇق گادايلارنىڭ شاخچىلىرى①،
تۇرخۇنلىرىدىن پۇرقۇپ - پۇرقۇپ چىقار تۇتۇن.
ماڭدى قەدىم بۇتخانىغا راھىب پاناھداپ،
قاغا - قۇزغۇن چاڭگىسىغا قايتتى قاقىلداپ؛
قېيىقلارمۇ تۇرار ئىدى قىرغاققا يانداپ،
تومۇزغىلار چىرىلدىشىپ، شاخلار شارىلداپ.
كالا مۆرەپ، قويلار مەرەپ قايتتى قىستىشىپ،
ئېشەك ھاڭراپ، كېلەر ئاتلار ھارغىن كىشنىشىپ.

شۇ ئاخشىمى بۇلار بىر مەھەللىدىكى سارايغا چۈشتى. ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن ئىككى يايى كالتەكلىرىنى تاشلاپ، بوغجۇملىرىنى يېشىپ يەرگە قويدى. لىن چۇڭمۇ بوغجۇمىسىنى يەشتى - دە، يايلار ئېغىز ئاچقۇچە بوغجۇمىسىدىن بىرئاز تەڭگە - چاقا ئېلىپ سارايۇەنگە گۆش، مەي ۋە گۈرۈچ ئەكەلدۈردى. ئىككى يايىنى سورۇنغا ئولتۇرغۇزۇپ مېھمان قىلدى. دوڭ چاۋ بىلەن شۆ بامۇ يەنە تۆپىلەپ مەي - شاراب

① قاشا ئىشكى، بەزى جايلاردا «چاقسا»مۇ دېيىلىدۇ.

ئەكەلدۇرۇپ، لىن چۇڭنى مەست قىلىپ قويدى، لىن چۇڭ بوينىدىكى تاقاق بىلەن ئۆينىڭ بىر چېتىدە يېقىلىپ ياتتى. شۆ با بىر قازان سۇنى پاراق - پاراق قاينىتىپ داسقا قۇيۇپ، لىن چۇڭنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى.

— مەشقاۋۇل، سەنمۇ پۇتۇڭنى يۇيۇۋال، ئوبدان ئۇخلايسەن، — دېدى.

لىن چۇڭ تەسلىكتە ئورنىدىن قوپتى، ئەمما بوينىدا تاقاق بولغاچقا ئېڭىشەلمىدى.

— مەن يۇيۇپ قويايى، — دەپ شۆ با يۇيۇشقا تەمشەلدى.

— ياق، سىلىنى خىزمەتكە سالامدىغان، — دېدى لىن چۇڭ ئالدىراپ.

— سەپەر ئۇستىدە تۇزۇت قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق.

لىن چۇڭ بۇلارنىڭ قەست قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەي، پۇتىنى چىقىرىپ بەردى. شۆ با ئۇنىڭ پۇتىنى تۇتقان پېتى قاينىاق سۇغا باستى. لىن چۇڭ جان ئاچچىقىدا «ۋايجان» دەپ پۇتىنى تارتتى، لېكىن پۇتىنىڭ تېرىلىرى شۇرلىنىپ، قىپقىزىل ھۇررەك بولۇپ چىقتى.

— ئەجەبمۇ جېنىمغا تەگدىيا ! — دېدى لىن چۇڭ.

— گۇناھكارلار يايىنىڭ خىزمىتىنى قىلغان بار، يايى گۇناھكارنىڭ خىزمىتىنى قىلغان نەدە بار؟ ياخشىلىقچە پۇتىنى يۇيۇپ قويايى دېسەم، ۋاپاغا جاپا دېگەندەك، سۇنىڭ ئىسسىق - سوغۇقىنى ئىلغىمىنىنى تېخى ! — دەپ شۆ با يېرىم كېچىگىچە كوتۇلداپ تىللاپ چىقتى.

لىن چۇڭ گەپ قايتۇرۇشقا جۇرئەت قىلالماي، ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا ئۆزىنى تاشلاپ ياتتى. ئىككى يايى بولسا داسقا باشقىدىن سۇ قۇيۇپ، تاشقىرىغا چىقىپ پۇتلىرىنى يۇيۇشتى.

بۇلار باش توخۇغىچە ئۇخلىدى، سارايدىكىلەر تېخى ئورنىدىن تۇرۇشمىغانىدى. شۆبا قوپۇپ ئوت قالاپ يۇز يۇيىدىغان سۇ ئىسسىتتى، ئاندىن تامىقىنى پىشۇردى. لىن چۇڭ ئورنىدىن

تۇرۇشىغا بېشى قېيىپ چاي - پاي ئىچكۈسى كەلمىدى ھەم ماڭالمىدى. شۆ با كالتىكىنى ئېلىپ مېڭىشقا ئالدىراتتى. دۇڭ چاۋ بېلىگە ئېسىۋالغان يېپىيېڭى چىغ چورۇقىنى يېشىپ، «كىيىۋال» دەپ لىن چۇڭغا تاشلاپ بەردى. چىغ چورۇقنىڭ قۇلاقلىرى ۋە يېپلىرى چىگىدىن توقۇلغانىدى. لىن چۇڭ كۆيۈپ قاپىرىپ كەتكەن پۇتىغا قاراپ، كونا چىغ چورۇق تېپىپ كىيىشنى ئويلىدى، لېكىن ئۇ نەدىن تاپسۇن؟ ئائىلاج، ھېلىقى يېڭى چورۇقنى كىيىشكە مەجبۇر بولدى. ئىككى يايى سارايۇەننى چاقىرىپ كېلىپ، مەي پۇلىنى ھېسابلاپ بېرىۋەتتى - دە، تاڭ سەھەر ۋاقتىدا لىن چۇڭنى ئالدىغا سېلىپ، سارايدىن يولغا چىقتى. ئىككى - ئۈچ چاقىرىم ماڭا - ماڭمايلا، لىن چۇڭنىڭ پۇتىدىكى يېڭى چىغ چورۇق ھۇررەكلەرنى تىتىپ، پۇتلىرىنى غاجاپ قانىتىۋەتتى، ئۇ ۋايجانلاپ ماڭالماي قالدى. شۆ با ئاغزىنى بۇزۇپ:

— ماڭساڭ چاپسان ماڭ، بولمىسا كالتەك يەيسەن، — دەپ ۋارقىرىدى.

— رەھىم قىلىڭلار! ماڭماي ھەددىمۇ؟ خەس[1] قىلغىنىم يوق، راستتىنلا پۇتۇم ئاغرىپ ماڭالمايۋاتىمەن، — دېدى لىن چۇڭ.

— كەل، مەن سېنى يۆلەپ ماڭاي، — دەپ دۇڭ چاۋ لىن چۇڭنى يۆلەپ ماڭدى، مىڭ تەسلىكتە يەنە تۆت - بەش چاقىرىم يول ماڭدى، كېيىن لىن چۇڭ زادىلا پۇتىنى كۆتۈرەلمەيدىغان ھالەتكە يەتتى. دەل شۇ چاغدا تۇمان قاپلاپ كەتكەن سۇرلۇك بىر ئورمان كۆرۈندى.

نەزم

چىڭگىلىكلەر ساڭگىلاپ بىر - بىرىنى چىرمىغان،
دەل - دەرەخلەر كۆك بۇلۇتتەك بۇك - باراقسان ياشنىغان.

[1] خەس — خۇپسەنلىك قىلىش دېگەن مەنىدە.

هەي تاڭەي نەۋاق چۇشەركىن بۇ ماكانغا كۇن نۇرى،
بىگۇناھ جان قىينىلىپ چەكمەكتە چەكسىز ئاھ ـ پىغان.

بۇ ئورمانلىق «قاۋانلىق» دەپ ئاتىلاتتى، ئاستانىدىن ساڭجۇ ئايمىقىغا باردىغان يولدىكى بىرىنچى خەتەرلىك يەر مۇشۇ ئىدى. سۇڭ دەۋرىدە، ئانچە ـ مۇنچە ئاداۋەتتى بار ئادەملەر يايلارغا پۇل بېرىپ، مۇشۇ يەردە قانچىلىك باتۇر ـ ئەزىمەتلەرنى ئۆلتۈرگۈزۈۋەتمىگەن ـ ھە ! بۇگۈن بۇ ئىككى يايى لىن چۇڭنى ئەنە شۇ ئورمانلىققا ئەكەلدى.

ـــ تاڭ سەھەر ۋاقتىدىن باشلاپ ماڭغان يولمىز ئون چاقىرىمغا يەتمەيدۇ. مۇنداق ماڭىدىغان بولساق، ساڭجۇ ئايمىقىغا قانداق يېتىپ بارىمىز، ـــ دەپ غودۇڭشىدى دۇڭ چاۋ.

ـــ مېنىڭمۇ ھېچ ماغدۇرۇم قالمىدى. مۇشۇ ئورمانلىققا كىرىپ ھاردۇق ئالايلى، ـــ دېدى شۆ با.

بۇ ئۇچەيلەن ئورمان ئىچىگە كىردى ـ دە، بوغچا ـ بوغجۇملىرىنى يېشىپ، بىر تۇپ دەرەخنىڭ تۈۋىگە قويدى. لىن چۇڭ: «ئۇھ، ۋاييەي» دەپ يوغان بىر دەرەخ تۈۋىگە يىقىلدى. دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با: «بىر مېڭىپ، بىر توختاپ، ھېرىپ كەتتۇق، بىردەم ئۇخلاپ، ئاندىن يولغا چىقايلى» دېيىشىپ، كالتەكنى يەردە قويۇپ، دەرەخ تۈۋىگە موككىدە چۈشتى. ئۇلار كۆزىنى سەل يۇمۇپ، ئۇخلىمايلا چاچراپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ كەتتى.

ـــ ھەرقايسىلىرىغا نېمە بولدى؟ ـــ دەپ سورىدى لىن چۇڭ.

ـــ بىز ئۇخلىۋالماقچى بولغانىدۇق. بىراق، بۇ يەردە سېنى قاماپ قويغۇدەك يەر بولمىغاندىكىن، قېچىپ كېتەرمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىپ، ئۇيقۇمىز كەلمىدى.

ـــ پېقىرنى ئانام ئوغۇل بالا دەپ تۇغقان، كەلگۈلۈك كېلىپ بولدى، قېچىپ نېمە قىلاتتىم.

ـــ ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ساڭا ئىشەنگىلى بولامدۇ؟

كۆڭلىمىزنى خاتىرجەم قىلمىمىز دېسەك، سېنى باغلاپ قويماي بولمايدۇ.

— بوپتۇ، باغلايمەن دېيىشسىلە، باغلاشسىلا، مەن نېمە دەيتتىم.

شۆ با بېلىدىكى تانىنى يېشىپ، لىن چۈڭنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى بوينىدىكى تاقاق بىلەن قوشۇپ، دەرەخكە مەھكەم باغلىدى ـ دە، دۇڭ چاۋ بىلەن ئىككىسى سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، كەينىگە بۇرۇلۇپ كالتەكلىرىنى قولىغا ئالدى ۋە لىن چۈڭغا قاراپ تۇرۇپ:

— بىز سېنى ئۆلتۈرۈۋېتىش نىيىتىدە ئەمەس ئىدۇق. ئۇلۇشكۇن يولغا چىقىدىغان ۋاقىتتا، لۇ چىيەن دېگەن بىر پايلاقچى ئەمىر لەشكەر گاۋ چيۇنىڭ بۇيرۇقىنى ئېلىپ كېلىپ، ئىككىمىزگە سېنى مۇشۇ يەردە ئۆلتۈرۈۋېتىپ، يۇزۈڭدىكى ئالتۇن تامغىنىڭ بەلگىسىنى ئاپىرىپ مەلۇم قىلىشنى تاپشۇرغانىدى. بۇ يەردە ئۆلتۈرمىسەك، يەنە بىرنەچچە كۈن ئاۋارە بولۇپ ماڭغىنىمىز بىلەنمۇ بەربىر ئۆلىسەن. ئەجىلىڭ پۈتۈپتۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە بۇگۈن مۇشۇ يەردىلا جايلىۋەتسەك، تېزرەك قايتىپ كېتەلەيدىكەنمىز. يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقى شۇنداق، بۇ بىزنىڭ ئىختىيارىمىزدىكى ئىش ئەمەس، بىزدىن ئاغرىنما، سەن شۇنى يادىڭدا مەھكەم تۇتقىنكى، كېلەر يىلقى بۇگۈنكى كۈن سېنىڭ ئۆلگەنلىكىڭنىڭ بىر يىللىقى بولىدۇ. بىزنىڭ قايتىدىغان ۋاقتىمىزمۇ بەلگىلەكلىك، بالدۇرراق قايتىپ ئۇچۇر بېرىشىمىز كېرەك، — دېيىشتى.

لىن چۈڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ كۆزىدىن يامغۇردەك تارام ـ تارام ياش تۆكتى:

— ئىككىلىرى بىلەن بۇرۇنمۇ ھېچقانداق ئاداۋىتىمىز يوق ئىدى. ھازىرمۇ ھېچقانداق ئۆچمەنلىكىمىز يوق. ئەگەر پېقىرنى قۇتقۇزۇپ قويۇشسىلا، ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا ئۇنتۇمايمەن، — دېدى.

ـــ نەدىكى گەپنى قىلمۇاتسەن؟ ئەجىلىك توشتى. سېنى قوتۇلدۇرالمايمىز، ـــ دېدى دۇك چاۋ.

شۆ با كالتىكىنى دەس كۆتۈرۈپ، لىن چۈڭنىڭ بېشىغا سالدى. بىچارە باتۇر ئەلھۆكمىللا دېمەي نېمە قىلالىسۇن؟! ئەيىبۇھەننىاس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس!

بارمىدۇركى بىپايان باقمي جاھاندا دەك ـ ساراي،
بۇ كېچە روھىم مېنىڭ نەدىن تاپار قونماققا جاي.

لىن چۈڭنىڭ ھاياتىنىڭ زادى قانداق بولىدىغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توققۇزىنچى باب

چەي جىنىڭ جاھان نوچىلرىنى قوبۇل قىلغانلىقى لىن چۈڭنىڭ خۇڭ مەشقاۋۇلىنى دۇمبالىغانلىقى

ئەلقىسسە، شۆ با شۇئاندا كالتىكىنى ئىككى قولى بىلەن دەس كۆتۈرۈپ، لىن چۈڭنىڭ كاللىسىغا سالماقچى بولۇپ كېلىۋىدى، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە، قارىغايلىقنىڭ ئارقىسىدىن خۇددى ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك ئاۋاز بىلەن بىر گۈرزى ئۇچقاندەك كېلىپ تېگىپ، ھېلىقى يايى شۆ بانىڭ كالتىكىنى يەتتە قات ئاسمانىڭ نېرىسىغا ئۇچۇرۇۋەتتى ۋە شۇنىڭ بىلەن تەڭ، توپاقتەك بىر شەيئ ئېتىلىپ كېلىپ:

ـــ ئورمانلىقتا تۇرۇپ گەپلىرىڭنى ئاڭلاۋاتقىنىمغا خېلى بولدى! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

بۇ ئىككى يايى كەينىگە بۇرۇلۇپ شۇنداق قارىسا، ئۇچىسىغا كەڭ ياقىلىق قارا يەكتەك كىيگەن، بېلىگە قىلىچ ئاسقان بىر شەيخ ئۇلارنى ئۇرماقچى بولۇپ، گۈرزىسىنى پىرقىرىتىپ كېلىۋېتىپتۇ. لىن چۈڭ كۆزىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۇ لۇ جىشېن ئىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇ:

ـــ ئاغا، ئۇرمىسىلا ئۇلارنى، مېنىڭ دەيدىغان گېپىم بار، ـــ دېدى دەرھال.

لۇ جىشېن بۇ گەپنى ئاڭلاپ، گۈرزىسىنى چۈشۈردى، ئىككى يايى بىر ھازاغچە تاشتەك قېتىپ تۇرۇپلا قالدى.

ـــ ئاغا، ـــ دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى لىن چۈڭ، ـــ بۇ ئىككىسىدە گۇناھ يوق. پەقەت گاۋ ئەمىرلا پايلاقچى لۇ چېيەن ئارقىلىق بۇ ئىككى يايىغا مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنى

تاپشۇرۇپتىكەن. بۇ ئىككىسىنىڭ ماقۇل دېمەسكە نە ئىلاجى؟ بۇلارنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسىلە ئۇۋال بولىدۇ.

لۇ جىشېن شەمشەرنى قىنىدىن سۇغۇرۇۋېلىپ، ئارغامچىنى كېسىپ تاشلىدى ۋە لىن چۇڭنى يۆلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ دېدىكى:

ــ ئۇكا، سىلى بازاردىن زۇلپىقار سېتىۋالغان كۇنى خوشلاشقىنىمىزدىن كېيىن ئۆزلىرىنى سېغىنىپ كۆپ پەرىشان بولدۇم. سىلىنىڭ گۇناھلىق بولۇپ قالغانلىقلىرىنى ئاڭلىغان بولساممۇ، قۇتقۇزۇۋېلىشقا ھېچ ئىلاجىم قالمىدى، كېيىن سۇرۇشتە قىلىپ، سىلىنى ساڭجۇ ئايمىقىغا سۈرگۈن قىلىنىپتۇ، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، كەيفىڭ دىيارى مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپمۇ تاپالمىدىم. خەقلەرنىڭ ئاغزىدىن سىلىنى مۇلازىملار خانىسىغا نەزەربەند قىلىپ قويۇلۇپتۇ، دېگەن گەپلەرنى ۋە مەيپۇرۇشنىڭ ئىككى يايىنى چاقىرىپ: «مەيخانىمىزدا بىر بېگىمنىڭ ئىككىلىرىگە قىلىدىغان گېپى بار ئىكەن» دېگەن گەپلەرنى ئېيتقانلىقىنى ئاڭلاپ، دەرگۇمانلىقتا ئۆزلىرىدىن بەك ئەنسىرىدىم. بۇ بەتبەختلەر يول ئۈستىدە سىلىگە قەست قىلىپ قويمىسۇن دەپ، ئارقاڭلاردىن ئەگىشىپ ماڭدىم. بۇ بەدرەكلەر سىلىنى دەڭگە ئەكىرىپ كەتكەن چاغدا، مەنمۇ شۇ دەڭگە چۈشكەنىدىم. ئاخشىمى بۇنىمىلەرنىڭ شۇملۇق قىلىپ، قاياق سۇ بىلەن پۈتلىرىنى كۆيدۈرۈۋاتقانلىقىنى تېڭىشاپ كۆرۈپ تۇردۇم. شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا بۇ ئىككى مۇناپىقنى ئۆلتۈرۈۋېتەي دېگەن يەرگە كەلگەنىدىم. بىراق، دەڭدە ئادەم كۆپ بولغاچقا، تۈيۈپ قالمىسۇن دەپ، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم. بۇ بەتبەختلەرنىڭ يامان نىيەتتە بولۇپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ، سىلىدىن تېخىمۇ ئەنسىرىدىم. بۈگۈن تاڭ سەھەر سىلەر يولغا چىققاندا، مەن مۇشۇ ئورمانلىققا سىلەردىن بالدۇر كېلىۋېلىپ، بۇ بەدرەكلەرنى ئۆلتۈرۈۋېتەي دەپ ساقلاپ تۇردۇم. دېگەندەكلا، ئۇلار مۇشۇ يەرگە كېلىپ سىلىگە قەست قىلماقچى بولدى، مانا

هازىر مۇشۇ بىرنېمىلەرنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنىڭ دەل ياخشى پەيتى.
— مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالغاندىكىن بولدى، بۇلارنى ئۆلتۈرمەي قويۇڭ، — دەپ توستى لىن چۈڭ.
— ھەي چۈپرەندىلەر! — دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى لۇ جىشېن، — ئۇكامنىڭ يۈزىگە قارىمىغان بولسام، ئىككىڭنى قېيما - چېيما قىلىۋېتەتتىم، بوپتۇ، ئۇكامنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن جېنىڭلارغا رەھىم قىلاي.
لۇ جىشېن زۇلپىقارنى قىنىغا سېلىپ:
— ھەي چۈپرەندىلەر، قاراپ تۇرۇشامسەن، ئۇكامنى يۆلەپ كەينىمدىن مېڭىش! — دەپ ۋارقىرىدى ۋە گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ ئالدىدا ماڭدى. ئىككى يايى: «ۋاي مەشقاۋۇلىمىز، بىزگە رەھىم قىلسىلا» دېگەن سۆزدىن باشقا غىڭ - پىڭ قىلالمىدى. ئۇلار لىن چۈڭنىڭ بوغجۇمىسىنى قوشۇپ مۇرىلىرىگە ئارتىشىپ، ئالا كالتەكلىرىنى قوللىرىغا ئېلىپ، لىن چۈڭنى يۆلەپ ئورمانلىقتىن يولغا چىقتى.
ئۇچ - تۆت چاقىرىم يول ماڭغاندىن كېيىن مەھەللىنىڭ چېتىدە كىچىككىنە بىر مەيخانا كۆرۈندى. تۆتەيلەن كىرىپ ئولتۇردى. مەيخانىغا سەپسېلىپ قارىغۇدەك بولسا، بۇ شۇنداق مەيخانا ئىدىكى:

نەزم

ئالدى ئۇنىڭ پادىشاھلىق چوڭ يول بىلەن تۇتاشقان،
كەينى ئۆستەڭ ئېقىپ تۇرغان مەھەللىگە ئۇلاشقان.
سايە تاشلاپ نەچچە تۈپ شاپتۇل - سۆگەت باراقسان،
نەچچە جايدا ئاپتاپپەرەس، ئانارى بار ياراشقان.
ئىشىك ئالدى ئېتىزلىق كەندىر - بۇغداي ئوخشىغان،
روجەكلىرى ئالدىدا سۇ لەيلىسى ياشىنغان.
جەۋلان قىلار لەپىلدەپ سەلكىن ئارا مەي تۇغى،

كالته قومۇش لەمپسى بويتۇ ئاپتاپ توسۇقى.
مەي بۇزۇلداپ ئېچىپتۇ تام تۆشىده كوزىدا،
گۈپ - گۈپ پۇرار يېڭى مەي تەكچىدىكى لوڭقىدا.
قاچا - قۇچا يۇيارکەن چاچلىرى ئاق بىر بوۋاي،
مەينى سوروپ تۇرارکەن سەھرا قىزى گۈل چىراي.

لۇ جىشېن، لىن چۇك، دۇك چاۋ ۋە شۆ با قاتارلىق تۆتەيلەن مەيخانىدا مەيپۇرۇشنى بەش - ئالته جىك گۆش، ئىككى ئاپقۇر مەي ئەكېلىشكە ۋە ئازراق خېمىر بىلەن كۆمەچ سېلىشقا بۇيرۇدى. مەيپۇرۇش ھەممىنى راسلاپ شىرەگە تىزدى - دە، قەدەھلەرنى توشقۇزۇپ مەي قۇيدى، ئىككى يايى:
ـــ موللىكا، ئۆزلىرى قايسى ئىبادەتخانىدا مۆتىۋەرلىك قىلىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ سەن چۈپرەندىلەر مېنىك تۇرار جايىمنى سۇرۇشتۇرۇپ نېمە قىلىشاتتىك؟ گاۋ چېۋغا چېقىپ مېنى بىرنېمە قىلدۇرماقچى بولۇشۇۋاتامسەن؟ ـــ دېدى لۇ جىشېن كۈلۈپ، ـــ باشقىلار ئۇنىڭدىن قورققان بىلەن مەن قورقمايمەن. ئەگەر ئۇ بەتبەخت قولۇمغا چۈشۈپ قالسا، ئۇچ يۈز گۈرزە مانتىسى يېگۈزىمەن.
يايىلار يەنە ئېغىز ئېچىشقا پېتىنالمىدى، ئۇلار مەي - پەي ئىچىپ، گۆش - پۆش يەپ، پۇلىنى بېرىۋەتكەندىن كېيىن بوغجۇملىرىنى كۆتۈرۈپ يەنە يولغا راۋان بولدى. لىن چۇك يولدا كېتىۋېتىپ، لۇ جىشېندىن:
ـــ ئاغا، سىلى نەگە بارماقچى بولۇۋاتىدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ «قاتىللىقنى قىل قان چىققۇچە، ساۋابلىقنى قىل تا ئاخىرغىچە» دەپتىكەن. سىلىنى تاشلاپ كېتىشكە كۆڭلۈم ئۇنمايدۇ، سىلىنى تا ساڭجۇ ئايمىقىغچە ئاپىرىپ قويىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لۇ جىشېن.
ئىككى يايى بۇنى ئاڭلاپ: «ئاپىلا، ئىشىمىز سۇغا چىلاشتى.

قايتىپ بېرىپ نېمە دەرمىز؟ ئەمدى بۇنىڭغا ئىتائەت قىلىپ ماڭماقتىن باشقا ئامال يوق» دەپ پىچىرلاشتى.
بۇنىڭغا دەلىل كەلتۈرۈپ مۇنداق بىر غەزەل يېزىلغان:

ئۆچ كۆرۈپ مەككارنى ئۇ، نەپرەتنى گۈلخان ئەيلىدى،
ئالتۇننى داڭگال ساناپ، مەردلىكنى دىلخاھ ئەيلىدى.
بولسۇنۇ يول بەك يىراق ماڭدى راۋانە ۋايسىماي،
دوستىچۇن مىڭبىر جاپا چەكمەكنى ئارمان ئەيلىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن سەپەر لۇ جىشېننىڭ مەيلىچە بولدى. خالىسا مېڭىپ، خالىسا دەم ئالدى، ئىككى يايى بۇنىڭغا قانداقمۇ ياق دېيەلمىسۇن؟ ئۇ ئىككى يايىنى گاھ تىللايتتى، گاھ ئۇرۇپ ماڭاتتى. ئۇلار لام ـ جىم دېيەلمەيتتى. شەيخىنىڭ ئوغلىنى قاينىتىپ قويماسلىققا تىرىشاتتى. ئىككى مەنزىل ماڭغاندىن كېيىن لۇ جىشېن بىر ھارۋا كىرا قىلىپ، لىن چۈڭنى ئولتۇرغۇزۇپ قويدى، ئۆزى بولسا يايلار بىلەن ھارۋىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. قورسىقىدا جىن قاتراۋاتقان ئىككى يايى ئۆز جانلىرىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن موللا مۇشۇك بولۇپ مېڭىشقا مەجبۇر بولدى. لۇ جىشېن يول بويى گۆش ـ پۆش ۋە مەي ـ شاراب ئېلىپ، لىن چۈڭنى بېقىپ ماڭدى. يايلارمۇ بىللە يېيىشتى. ئۆتەڭگە كەلگەندە دەك ـ سارايلارغا چۈشۈپ، بالدۇر يېتىپ، ۋاقچە يولغا چىقىدىغان بولدى. چۈشكەنلا يەردە يايلار ئوت قالاپ، تاماق ئېتىپ بېرىدىغان بولدى. يايلارنىڭ شۇنداق قىلمايلى ئامالى قانچە؟! ئۇلار: «بۇ شەيخىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغىنىمىز قالغان، قايتىپ بارغاندا گاۋ ئەمىر چوقۇم تاناۋىمىزنى تارتىدۇ، قانداق قىلارمىز» دەپ پىچىرلىشاتتى، شۆ با دېدىكى:
ـــ خانلىق مەدرىسەنىڭ كۆكتاتلىقىدىكى ئارامگاھقا يېڭىدىن لۇ جىشېن دەيدىغان بىر راھىب كەپتۇ، دەپ ئىشتىكەندىم،

بەلكىم مۇشۇ شەيخ شۇ بولسا كېرەك، قايتىپ بارغاندىن كېيىن قاۋانلىقتا لىن چۈڭنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇۋاتقىنىمىزدا، ئاشۇ شەيخ ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىپ، ساڭجۇ ئايمىقىغىچە قوغداپ باردى، شۇڭا قول تەگكۈزەلمىدۇق، دەپ راستتىنى ئېيتايلى. ھېلىقى ئون سەر ئالتۇننىڭمۇ مەردىن كېچىپ قايتۇرۇپ بېرەيلى، بۇ شەيخنى لۇ چيەن ئۆزى ئىزدەپ تېپىۋالسۇن، بىز ئۆزىمىز بۇ چاتاقتىن ئامان قالساقلا بولدى.

ــ دېگىنىڭمۇ راست، ــ دېدى دۇك چاۋ.

ئۇلار كۈسۈلدىشۇەرسۇن، ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسىنى قىلايلى.

ئۇلار لۇ جىشېننىڭ نازارەتچىلىكىدە ئون يەتتە ــ ئون سەككىز كۈن ماڭغاندىن كېيىن ساڭجۇ ئايمىقىغا يېتىپ بېرىشقا يەتمىش چاقىرىمچە يول قالدى. لۇ جىشېن بۇ يولنىڭ ھەممىلا يېرىدە ئۆي ــ تۇتۇن بارلىقىنى، خالىي ــ خىلۋەت يەر يوقلۇقىنى سۈرۈشتۇرۇپ ئېنىقلىغاندىن كېيىن ھاردۇق ئېلىش ئۈچۈن قارىغايلىققا كىرىپ ئولتۇردى.

ــ ئۇكا، ــ دېدى لۇ جىشېن لىن چۈڭغا، ــ ساڭجۇ ئايمىقىغىمۇ ئاز قالدى. ئالدىمىزدىكى يولدا ئادەم كۆپ ئىكەن، خىلۋەت جاي يوق ئىكەن. بۇنى ئوبدان سۈرۈشتۇرۇپ ئېنىقلىدىم، مەن ئەمدى سىز بىلەن خوشلىشىمەن، كېيىن يەنە كۆرۈشەرمىز.

ــ ئاغا، سىلى قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئەھۋالىمنى قېيىنئاتامغا ئېيتىپ قويسىلا، مېنى قوغداپ ــ ئاسراپ، مۇشۇ يەرگىچە ئەكېلىپ قويغان ياخشىلىقلىرىنى ئۆلمىسەملا چوقۇم ياندۇرىمەن ! ــ دېدى لىن چۈك.

لۇ جىشېن بوغجۇمىسىدىن ئون ــ يىگىرمە سەر كۈمۈشنى چىقىرىپ لىن چۈڭغا بەردى. ئىككى ــ ئۈچ سەرچىسىنى ئىككى يايىغا بەردى ۋە:

ــ سەن چۈپرەندىلەرنىڭ بېشىنى يولدىلا ئېلىۋەتمەكچىدىم.

ئىنىمنىڭ يۈزىگە قاراپ سېسىق جېنىڭلارنى ئايىدىم. ھازىر يول ئاز قالدى. نىيەتلىرىڭنى بۇزۇشما ! ــ دەپ ئاگاھلاندۇردى.

ــ ھەددىمزمۇ؟ ھەممىسى ئەمىر بېگىمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بولغان، ــ دەپ ئىككى يايى كۈمۈشنى ئېلىپ ماڭغاي دەپ تۇرغاندا، لۇ جىشېن ئۇلارغا ھومىيىپ تۇرۇپ:

ــ سەن چۈپرەندىلەرنىڭ كاللىسى ماڭۇ قارىغايدىنمۇ قاتتىقمۇ؟ ــ دېدى.

ــ يوقسۇ، ئۇنداق ئەمەس، بىز پېقىرلارنىڭ بېشى تېرە بىلەن گۆش قاپلاپ تۇرغان بىر پارچە سۆڭەكتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ــ دېيىشتى يايىلار.

لۇ جىشېن قولىدىكى گۈرزى بىلەن قارىغاينى شۇنداق ئۇرۇۋېدى، شۇنچە يوغان قارىغاي قاق ئوتتۇرىسىدىن قاراسلاپ يېقىلىپ چۈشتى. لۇ جىشېن:

ــ سەن چۈپرەندىلەر ئەگەر يامان نىيەتتە بولۇشىدىكەنسەن، كاللاڭلارنى خۇددى مۇشۇ قارىغاينى ئۇرۇپ ئۇزۇۋېتكەندەك ئۇزۇۋېتىمەن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، لىن چۈڭغا قاراپ، ــ خەير، ئامان بولسىلا، ئۇكا، ــ دەپ خوشلىشىپ، گۈرزىسىنى سۆرىگىنىچە قايتىپ كەتتى.

دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با قورقۇپ تىللىرىنى چىقارغان پېتى بىر ھازاغىچە داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى.

ــ ئۇكىلار، بىزمۇ يولىمىزغا ماڭايلى، ــ دېدى لىن چۈڭ.

ــ ئەجەب قارام شەيخكىنا! بىر ئۇرۇپلا شۇنچە يوغان بىر تۈپ قارىغاينى ئىككى پارچە قىلىۋەتتى ! ــ دېدى يايىلار.

ــ بۇ قانچىلىك گەپ، خانلىق مەدرىسىدە بىر تۈپ مەجنۇنتالنى يىلتىزى بىلەن يۇلۇپ تاشلىغان تېخى ئۇ، ــ دېدى لىن چۈڭ.

ئىككى يايى بېشىنى لىڭشىتىپ، ئۇنىڭ راست ئىكەنلىكىگە ئىشەندى.

بۇلار قارىغايلىقتىن چىقىپ يولغا راۋان بولدى. چۈش ۋاقتى بولغاندا، چوڭ يولنىڭ چېتىگە جايلاشقان بىر مەيخانا كۆرۈندى.

نەزم

يولى كونا، ئۆزى خىلۋەت بىر يېزا،
يول بويىدىن ئورۇن ئالغان مەيخانا.
بۇك ـ باراقسان دەل ـ دەرەخ سۇ بويىدا،
مەي تۇغى جەۋلان قىلار كۇن نۇرىدا؛
لەيلىزارلىقتىن شامال غۇر ـ غۇر كېلەر،
مەيخانا كۆك پەردىسىنى تەۋرىتەر.
تامدا لېيۇ لىك ۋە لى بەينىك سۇرىتى،
بىرى ياتقان ئوخدىسىغا، بىرى ئۇخلار مەست پېتى.
مەي كۇچىدىن تاپتى دېھقان توم يۇرەك،
كۇلدى مەيزاپتىن بوۋايلار غۇنچىدەك.
بۇندا قالغان مەي ئىچەردە ئەۋلىيانىك قاشتېشى،
قالمىش ھەتتا مەي پۇلى بوپ بەگ ـ ۋەزىرنىك تاجىسى.

ئۇچەيلەن مەيخانىغا كىردى. لىن چۇك ئىككى يايىغا تۆردىن ئورۇن بەردى. دۇك چاۋ بىلەن شۆ با بىر ھازادىن كېيىنلا ئاندىن قورۇنمايراق ئولتۇردى. بۇلار قارىغۇدەك بولسا، مەيخانىدا بىرنەچچە ئورۇندا تۆت ـ بەش مەيپۇروش شاپاشلاپ چېپىشىپ يۇروپتۇ. لىن چۇك ئىككى يايى بىلەن بىر ھازاغىچە ساقلاپ ئولتۇردى، بىراق مەيپۇروشلار قاراپمۇ قويۇشمىدى. لىن چۇكنىك تاقىتى تاق بولۇپ، شىرەنى تاقىلدىتىپ گەپ قىلدى:

ـــ ھەي مەيپۇروش ! سەن خېرىدارنى ئەجەب كۆزگە ئىلمايدىكەنسىنا، مېنى گۇناھكار دەپ قاراپمۇ قويمايسەن، مەن بىكارغا يەيتتىممۇ، قانداق گەپ بۇ؟

ـــ بەللى، مېنىك ياخشى نىيىتىمنى چۈشەنمەپسىز، ـــ دېدى مەيخانا ئىگىسى.

ـــ ماڭا مەي ـ گۆش سېتىپ بەرمەيدىغان قانداق ياخشى

نىيەت ئۇ؟

ــ سىز تېخى بىلمەيدىكەنسىز، بىزنىڭ بۇ مەھەللىمىزدە چەي جىن دېگەن بىر كاتتا باي بار. بۇ يەردىكىلەر ئۇنى چەي جىن غوجا دەپ ھۆرمەتلىشىدۇ، ئەل ـ يۇرت ئۇنى «قۇيۇنتاز» دەپ ئاتايدۇ. ئۇ جۇ خانلىقىنىڭ شاھىنشاھى چەي شىزۇڭنىڭ ئەۋلادى. چەي شىزۇڭ سېنچياۋ ئۆتىكىدە تاج ـ تەختىنى ۋۇ دېغا ئۆتۈنۈپ بەرگەندىن كېيىن، بوۋا كالان ۋۇ دې خان ئالىيلىرى چەي جىنگە تۆمۈرگە ئويۇلغان دەستەك ئىنئام قىلغانىكەن، شۇڭا ئۇنىڭغا كىممۇ ھۆتۈت ـ پۆتۈت قىلالمىسۇن؟ ئۇ ھەريان ـ ھەريادىن كەلگەن جاھان نوچىلىرىنى قوبۇل قىلىشقا زوقمەن ئادەم. ھازىر ئۇنىڭ ئۆيىدە بېقىلىۋاتقان قىرىق ـ ئەللىك نوچى بار. چەي جىن غوجا بىزگە: «بۇياققا سۈرگۈن قىلىنىپ كەلگەن گۇناھكارلار بولسا ئېيتىپ قويۇڭلار، مېنىڭ جاڭزامغا بارسۇن. ئۇلارغا ياردەم كۆرسىتىمەن» دەپ پات ـ پات تاپىلاپ تۇرىدۇ. ئەگەر سىزگە ھاراق ـ پاراق سېتىپ بەرسەم، ئۇنى ئىچىپ قىزىرىپ بارسىڭىز، خەرج ـ خىراجىتىگە پۇلى بار ئىكەن دەپ، سىزگە ياردەم بەرمەي قويىدۇ. مېنىڭ نىيىتىم ياخشى.

لىن چۇڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئىككى يايىغا دېدىكى:

ــ كۇنچىقىش ئاستانىدە مەشقاۋۇللۇق قىلىپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىمدا، نۆكەرلەردىن چەي جىن غوجىنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ تۇرىدىغان. شۇ غوجا بۇ يەردە ئىكەن، بىللە بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن دىدار كۆرۈشۈپ كەلمەيلىمۇ.

دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با: «گەپ شۇنداق بولىدىغان بولسا، بېرىپ باقساق بىزگە نېمە زىيىنى؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇردى ۋە لىن چۇڭ بىلەن بىللە مەيخانا ئىگىسىدىن سورىدى:

ــ چەي جىن غوجامنىڭ جاڭزىسى نەدىرەكتىكىن، بىزمۇ ئۇ كىشىنى ئىزدەشتۇرۇپ يۈرگەنىدۇق.

ــ ئاۋۇ يەردىلا، ئىككى ـ ئۈچ چاقىرىم مېڭىپ، چوڭ تاش

كۆۋرۈكتىن بۇرۇلغاندىلا، كۆزگە چېلىقمىدىغان كالتە جاڭزا شۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى مەيخانا ئىگىسى.

لىن چۈڭلار مەيخانا ئىگىسىگە رەھمەت ئېيتىپ يولغا چىقتى. دەرۋەقە ئىككى ـ ئۈچ چاقىرىم ماڭغاندىن كېيىن چوڭ تاش كۆۋرۈك كۆرۈندى. كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندىن كېيىن تۈپتۈز كەتكەن چوڭ يولدا ياپيېشىل دەرەخزارلىق ئىچىدىكى قورۇ كۆرۈندى. قورۇ بويلاپ بىر ئۆستەڭ، ئۆستەڭنىڭ قىرغاقلىرىدا يوغان ـ يوغان مەجنۇنتاللار، دەرەخلىكنىڭ ئارىسىدىن بىر ئاق تام كۆرۈندى. ئۇلار بۇرۇلۇپ قورۇغا يېقىن كېلىپ قارىسا، ئۇ شۇنداق كېلىشكەن كاتتا بىر قورۇ ئىدىكى:

خاسىيەتلىك يولغا باققان ئىشكى،
كەينىدە تاغ، بۇك ـ باراقسان ئېتىكى.
ئالما ـ شاپتۇللارغا تولغان خۇددى ۋۇلىكڭ بۇ ماكان،
ئەينى جەنگۇ گۈلشىنى ئۇ ھەممە گۈللەر ياشنىغان.
ئەنبىيا ھەم ئەۋلىيالار قەسرىدە،
زادى سولماس گۈل ئېچىلغان تۆت پەسىلنىڭ ھەممىدە؛
قىسما ـ قىسما گۈلگە تولغان سارىيى،
شۇنچە كۆركەم گۈل باھاردەك دىلنى تارتار يىل بويى.
ھۆسن قوشقان پېشايۋانغا زەرۇ ئالتۇن لەۋھەسى،
ئۆيدە ساقلانغان قەدىرلەپ ئويما دەستەكنامىسى.
قىزىل، زەڭگەر چىنە كاھىش ـ لىملىرى،
چاقنىتار كۆز توققۇز پەللە قەسىر ئالىي سىرلىرى؛
لىم ۋە تۇۋرۇك نەقىشلەنگەن گۈل بىلەن،
خۇددى جەننەت ئۆيلىرى ئۇ دىلنى مەپتۇن ئەيلىگەن.
كىمكى كۆرسە دەر: زامانە زاتلىرىنىڭ ئۆيى بۇ،
ياكى ئۆتكەن پادىشاھ ۋە خان ـ غوجاملار جايى بۇ.

ئۇچەيلەن قورۇنىڭ ئالدىغا كەلدى، كەڭ تاختايلىق كۆۋرۈكتە

تۆت ـ بەش ئوتاقچى سايىداپ ئولتۇراتتى. ئۇچەيلەن كۆۋرۈكنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئوتاقچىلارغا سالام بەردى.

ـــ ئەگەر مالال كەلمىسە، غوجامغا ئاستاندىن مەھبۇسلار يۇرتىغا سۈرگۈن قىلىنغان لىن ئۇرۇقىدىن بولغان بىر مەھبۇس كۆرۈشكىلى كەپتۇ، دەپ مەلۇم قىلىپ قويغان بولسىڭلار، ـــ دېدى لىن چۈڭ.

ـــ تەلىيىڭىز يوق ئىكەن، ـــ دېدى ئوتاقچىلار، ـــ غوجايىنىمىز ئۆيدە بولسىدى، سىزنى مېھمان قىلىپ، پۇل ـ مال بېرىپ خۇش قىلغان بولاتتى، بىراق ئۇ كىشى بۈگۈن ئەتىگەنلا ئوۋغا چىقىپ كەتتى.

ـــ قاچان قايتىپ كېلەر؟

ـــ قاچان قايتىپ كېلىشى ناتايىن، كۈنچىقىشتىكى جاڭزىغا بېرىپ چۈشەرمىكىن تېخى، ئېنىق بىرنېمە دەپ بېرەلمەيمىز.

ـــ ئۇنداق بولسا تازا تەلەيسىز ئىكەنمەن، كۆرۈشەلمەيدىغان بولدۇم ـ دە، بوپتۇ كېتەيلى.

ئۇلار ئوتاقچىلار بىلەن خوشلىشىپ، كەلگەن يولى بىلەن كۆڭلى غەش ھالدا كەينىگە ياندى. يېرىم چاقىرىمدىن كۆپرەك يول يۈرگەندىن كېيىن يىراقتىكى ئورمانلىقتىن بىر توپ ئاتلىق ئادەمنىڭ جاڭزىغا قاراپ چېپىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

نەزم

ھەممىسى كېلىشكەن يىگىت ـ نەۋقىران،
ھەممىسى باھادىر، جەسۇر پالۋان.
بىر تالاي ئارغىماق چاپار غۇيۇلداپ،
كەشتىلىك تۇغ ـ ئەلەم قىلىدۇ جەۋلان.
بېشىدا كۆك كىگىز مالىخاي ـ تۇماق،
گويا كى دۇم تۇرغان نېلۇپەر ياپراق؛
تۇماقتا قادالغان ئەت رەڭ پۈپۈكلەر،

كۆرۈنەر لەيلىدەك تىكىلگەن سانجاق.
قاناتلىق بېلىقتەك قاپىناڭ ئىچىدە،
تۇرىدۇ ئالتۇن رەڭ قۇش سۈرەت كامان؛
شىر سۈرەت نەقىشلىك ساداق ئىچىگە،
كۆك چىپار قاناتلىق توز ئوق سېلىنغان.
ئاق قۇيرۇق ئوۋچىسى ـــ تايغانلار قاۋار،
توشقانلار ئالغۇچى ـــ بۇركۈتلەر تۇرار.
تەلپۈنەر ئۇچۇشقا كۆك كېزەر شۇڭقار،
بۇركۈتمۇ تۇماقسىز تۇرۇپتۇ تەييار.
شەمشەردەك ئۆتكۈر ـ ئىتتىك نەيزىلەر،
ئېگەرنىڭ ئۈستىدە ۋال ـ ۋۇل يالتىرار؛
رەڭگارەڭ دۇمباقلار ئاتلار ئۈستىدە،
گۈمبۇرلەپ ـ جاراڭلاپ كۆكنى ياڭرىتار.
ساڭگىلاپ تۇرىدۇ غانجۇغىلاردا،
ھاۋادا ئۇزگۈچى قاناتلىق جانۋار؛
ئاتلارغا بۆكتۈرۈپ تېڭىلغانلىرى،
تاغلارنى كەزگۈچى تۆت پۇتلۇق جاندار.
ھەيۋىسى ئۇلارنىڭ چىققان شىكارغا ـــ
پادىشاھ جىنۋاڭ خەن ۋۇدي گويا.

جاڭزىغا ئۇچقاندەك ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر توپ ئادەم ئىچىدە، چۈرمەچ تۇكلۇك ئاق بوز ئات مىنگەن كاتتا بىر ئادەم كۆرۈندىكى، قاشلىرى قويۇق، كۆزلىرى ئوينىاق؛ چىشلىرى سەدەپ، لەۋلىرى بەقەم؛ ساقال ـ بۇرۇتلىرى بەكمۇ كېلىشكەن، ياش ـ قۇرامى ئوتتۇز تۆت ـ ئوتتۇز بەشلەرگە يەتكەن بۇ ئادەم بېشىغا دەستە گۈللۈك قارا شايى ئورىغان، مەيدىسىگە مەنپۇ گۈل كەشتىلەنگەن سۆسۈن تون كىيگەن، بېلىگە ياقۇت كۆزلۈك چىرايلىق كەمەر باغلىغان، پېشىل گۈل چېقىرىلىپ، ئۈستىگە كالۋۇتۇندا تەڭگە گۈل چېكىلگەن قارا ئۆتۈك كىيگەن، يېنىغا

بىر كامان بىلەن بىر ساداق ئوق ئاسقان بولۇپ، ھەمراھلىرىنى باشلاپ جاڭزىغا قاراپ كەلدى. لىن چۇڭ ئۇنى كۆرۈپ: «بۇ ئادەم چەي جىن غوجا بولمىسۇن يەنە؟» دەپ ئويلىدى ـ يۇ، سوراشقا پېتىنالماي، ئىككىلىنىپ تۇردى. ياش غوجا ئاتنى چاپتۇرۇپ كېلىپ:

ـــ تاقاق سېلىنغان ھەي مېھمان، ئۆزلىرى كىم بولىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

لىن چۇڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ، ئېڭىشىپ تەزىم قىلدى ۋە:

ـــ پېقىر كۇنچىقىش ئاستانە ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى لىن چۇڭ دېگەن بولىمەن. گاۋ ئەمىرنىڭ زىتىغا تېگىپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇ قۇرۇق تۆھمەت بىلەن مېنى كەيفېڭ دىيارى مەھكىمىسىگە تۇتۇپ بەردى، يوقىلاڭ گۇناھلار بىلەن جازاغا تارتىپ، پېشانەمگە خەت چەكتۇرۇپ، مۇشۇ ساڭجۇ ئايمىقىغا پالاتتى. ئالدىمىزدىكى مەيخانا ئىگىسىدىن بۇ يەردە دانىشمەن ئەزىمەت، يىگىتلەرنى ۋە نوچىلارنى قوبۇل قىلىدىغان چەي جىن غوجام دېگەن بىر-زات بار دەپ ئاڭلاپ، ئالاھىدە ئىزدەپ كەلگەنىدىم، بىراق تەلىيىم ئوڭىدىن كەلمىگەچ، كۆرۈشەلمەي تۇرۇپ قالدىم، ـــ دەپ جاۋاب بەردى. ھېلىقى غوجا ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، لىن چۇڭنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىپ:

ـــ ئالدىلىرىغا چىقىپ كۈتۈۋالماپتىمەن، ئەپۇ قىلغايلا، ـــ دەپ، چىملىقتا تۇرۇپلا تەزىم قىلدى. لىن چۇڭمۇ دەرھال سالام قايتۇردى. ھېلىقى غوجا لىن چۇڭ بىلەن قول تۇتۇشۇپ، ئۇنى بىللە قورۇغا ئەكەلدى. ئوتاقچىلار بۇلارنى كۆرۈپ، دەرۋازىنى داغدام ئاچتى. چەي جىن لىن چۇڭنى ئۇدۇللاپ ئايۋانغا باشلاپ كىردى. ئىككىيلەن باشقىدىن سالام ـ سەھەت قىلىشتى. چەي جىن دېدىكى:

ـــ پېقىر ئۆزاقتىن بۇيان مەشقاۋۇلىمىزنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ كېلىۋىدىم، بۈگۈن پېقىر خانىمىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىپتىلا، ئەزەلدىن ئىنتىزار بولۇپ كەلگەن ئارزۇ ـ ئارمىنىمدىن

چىققاندەك بولدۇم.

ـــ پەقەت جانابلىرىنىڭ ئىسمىشەرىپلىرىنى ئاڭلىغان، ناملىرى خەلقئالەمگە مەشھۇر، ئەل ـ يۇرت ئىچىدە ئۆزلىرىنى ھۆرمەت قىلمايدىغان كىم بار دەيلا؟ خەيرىيەت، بۇگۈن بۇ يەرگە سۈرگۈن بولۇپ كېلىپ قالدىم، دىدارلىرىنى كۆرۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولغانلىقىم ئۈچۈن يۈزمىڭ شۈكۈر، ـــ دېدى لىن چۈڭ.

چەي جىن قايتا ـ قايتا تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالغاچقا، لىن چۈڭ تۆرگە چىقىپ ئولتۇردى. دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ بامۇ بىر ياندا ئولتۇردى. چەي جىننىڭ ھەمراھلىرى ئاتلىرىنى يېتىلەپ، ئارقا ھويلىغا كىرىپ كېتىشتى، بۇلار شۇ يەردە ھاردۇق ئېلىپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى. چەي جىن ئوتاقچىلارنى مەي ـ شاراب كەلتۈرۈشكە بۇيرۇدى. بىر پەستىن كېيىن بىرنەچچە ئوتاقچى بىر تەخسە گۆش، بىر تەخسە قاتلىما، ئىسسىتىلغان بىر ئاپقۇر شاراب، يەنە بىر يوغان تەڭنىدە بىر كۈرە گۈرۈچ كۆتۈرۈپ چىقىشتى، گۈرۈچنىڭ ئۈستىدە ئون تىزىق يارماق قويۇقلۇق ئىدى. بۇ ھالنى كۆرگەن چەي جىن:

ـــ ھەي ئىززەت ـ ئىكرامنى بىلمەيدىغان تومپايلار! مەشقاۋۇلىمىز تۇرغان يەردە شۇنداقمۇ يېنىكلىك قىلغۇلۇقمۇ؟ بۇ نېمىلەرنى دەرھال ئەكىرىپ كېتىپ، ئاۋۇال مېۋە ـ چېۋە، مەي ـ شاراب كەلتۈرۈڭلار، ئاندىن قوي سويۇپ غىزا تەييارلاڭلار، قېنى قاراپ تۇرماي، چاپسان بولۇڭلار! ـــ دېدى.

لىن چۈڭ ئورنىدىن تۇرۇپ دېدىكى:

ـــ ساداغەتلىك غوجام، كۆپ كايىمىسىلا، مۇشۇنىڭ ئۆزىمۇ يېتىپ ئاشار.

ـــ ئۇنداق دېمەسلە مەشقاۋۇل، ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى ئاسان ئەمەس، لايىقلىرىدا كۈتمىسەك بولمايدۇ.

ئوتاقچىلار غىڭ ـ پاڭ قىلالماي، مېۋە ـ چېۋە، مەي ـ شاراب ئاچىقتى. چەي جىن ئورنىدىن تۇرۇپ، قەدەھكە مەي قۇيۇپ

تۇتتى. لىن چۇڭ رەھمەت ئېيتىپ كۆتۈرۈۋەتتى، ئىككى يايمۇ تەڭ كۆتۈردى. چەي جىن:

— مەشقاۋۇل، قېنى، ئىچكىرىكى ئۆيگە مەرھەمەت قىلايلى، — دەپ يېنىدىكى كامان بىلەن ساداقنى يېشىپ تاشلاپ، ئىككى يايىنىمۇ ئىچكىرىكى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى.

چەي جىن ساھىبخانلىق ئورۇنغا ئولتۇردى، لىن چۇڭ تۆردە ئولتۇردى، ئىككى يايى بولسا لىن چۇڭنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئېلىشتى. بۇلار ئۇياق ـ بۇياقتىن پاراڭلاشتى، ئەل ـ يۇرتتا بولۇۋاتقان ئىشلار ئۈستىدە مۇڭدىشىپ، كۈن پېتىپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۇيماي قالدى، كەچ كىرگەندە مەي ـ تائام، مېۋە ـ چىۋە ۋە دېڭىز نازۇنېمەتلىرى شىرەگە تىزىلىپ، ھەركىمنىڭ ئالدىغا قويۇلدى. چەي جىن ئۆزى مەي ـ شاراب تۇتۇپ، ئۇچ ئايلاندۇردى، ئاندىن: «شورپا كەلتۈرۈلسۇن» دەپ بۇيرۇدى. ھەممىسى شورپىدىن بىرەر قۇر ئېغىزلاندى، ئاندىن كېيىن يەنە بەش ـ ئالتە قەدەھ ئىچىشتى. دەل شۇ چاغدا:

— جانابىي ئۈستاز كەلدى، — دەپ خەۋەر قىلدى ئوتاقچىلاردىن بىرى كىرىپ.

— مەرھەمەت قىلسۇن، بىللە ئولتۇرۇپ كۆرۈشكىنىمىزمۇ ياخشى، چاققان بىر شىرە راسلاڭلار، — دېدى چەي جىن.

لىن چۇڭ ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، بوغمىچىنى قىڭغىر كىيىۋالغان بىر كىشى گىدىيىپ، مېھمانخانىغا كىرىپ كېلىۋېتىپتۇ. لىن چۇڭ: «ئوتاقچىلارنىڭ ئۇنى ئۈستاز دەپ ھۆرمەت قىلغىنىغا قارىغاندا، غوجامنىڭ ئۈستازى بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدى ـ دە، دەررۇ تەزىم قىلىپ سالام بەردى. ھېلىقى ئادەم كۆرمەسكە سېلىپ سالاممۇ قايتۇرمىدى. لىن چۇڭ ئېگىلگەن پېتى بېشىنى كۆتۈرمەي تۇردى. چەي جىن خۇڭ مەشقاۋۇلغا لىن چۇڭنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— بۇياق پايتەختتىكى سەككىز لەك ئوردا ياساۋۇلىنىڭ مەشىق ئۆگىتىدىغان ئۇستازى لىن چۇڭ مەشقاۋۇل بولىدۇ،

تونۇشۇپ قويۇشسىلا، ــ دېدى.

لىن چۇڭ بۇنى ئاڭلاپ، خۇڭ مەشقاۋۇلغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى.

ــ تەزىملىرىنى قويۇپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرسىلا، ــ دېدى خۇڭ مەشقاۋۇل ۋە سالام قايتۇروش تۈگۈل، ئېڭىشىپمۇ قويمىدى.

چەي جىن بۇ ئەھۋالنى بايقاپ، كۆڭلى لەت يېدى. لىن چۇڭ ئېگىلىپ ئىككى قېتىم تەزىم قىلغاندىن كېيىن خۇڭ مەشقاۋۇلنى ئورۇنغا تەكلىپ قىلدى. خۇڭ مەشقاۋۇل تۇزۇت قىلمايلا تۆرگە چىقىپ ئولتۇردى. چەي جىنگە بۇ ئانچە ياقمىدى. لىن چۇڭ نائىلاج يېنىدىن ئورۇن ئالدى، ئىككى يايمۇ ئولتۇردى.

خۇڭ مەشقاۋۇل ئولتۇرا ـ ئولتۇرمايلا گەپ سوردى:

ــ غوجام، بۇ پالاندىنى ئەجەب ئەتىۋارلاپ كۈتۈپ كېتىپلىغۇ؟

ــ بۇ كىشىنى باشقىلار بىلەن تەڭلەشتۈرگىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۆزى سەككىز لەك ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى. ئۇستاز، ئۇنى نېمە ئۈچۈن كۆزلىرىگە ئىلمايلا؟

ــ ئۆزلىرى نەيزە ـ توقماق ئوينىشقا ئامراق بولغانلىرى ئۈچۈن سۈرگۈن قىلىنغان سىپاھىبەگلەر ھەمىشە رايىلىرىغا بېقىپ، ئۆزلىرىنى «مەن بولسام نەيزىۋازلىقنىڭ ئۇستىسى» دېيىشىۋېلىپ، قورساق بېقىش ۋە پۇل ـ مال ئېلىش ئۈچۈن بۇ يەرگە كېلىشىدىكەن، بۇنداق ئادەملەرگە بۇنچىۋالا ئىخلاس قىلىپ نېمە قىلاتتىلە؟

لىن چۇڭ ئۇن چىقماي تىڭشاپ ئولتۇردى.

ــ ئادەمنىڭ تۇرق ـ سىياقىغا قاراپ باھا بەرگىلى بولماس، دېگەن گەپ بار. ئۇنى سەل چاغلىمىسىلا، ــ دېدى چەي جىن.

خۇڭ مەشقاۋۇل چەي جىننىڭ «بۇنى سەل چاغلىمىسىلا» دېگىنىگە رەنجىپ، چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە:

ـــ مەن بۇنىڭغا ئىشەنمەيمەن. جىگىرى بولسا مېنىڭ بىلەن بىر ئېلىشىپ باقسۇن قېنى، شۇ چاغدا ئۇنى راست مەشقاۋۇل دەيمەن.

چەي جىن قاقاهلاپ كۈلۈۋەتتى ۋە:

ـــ خوپ! ياخشى گەپ، سىلى نېمە دەيلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىر ئاجىزلىق قىلىمەن، ـــ دەپ قويدى لىن چۇڭ قورققان كىشى بولۇپ.

خۇڭ مەشقاۋۇل: «بۇ ئادەمنىڭ چامباشچىلىقتىن خەۋىرى يوق بولسا كېرەك، شۇڭا قورقۇۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ، لىن چۇڭنى بىر ئېلىشىپ كۆرۈش ئۈچۈن دەيدىگە سالدى. چەي جىننىڭ بىرىنچىدىن، لىن چۇڭنىڭ ماھارىتىنى بىر كۆرگۈسى كەلدى، ئىككىنچىدىن، خۇڭ مەشقاۋۇلنى يېڭىلدۇرۇپ، ئاغزىنى باسقۇسى كەلدى. شۇڭا:

ـــ قېنى هازىرچە شاراب ئىچكەچ تۇرايلى، ئاي تۇغقاندا ئاندىن ئېلىشسىلا، ـــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار يەنە بەش ـ ئالتە قەدەھتىن كۆتۈرۈشتى. شۇ چاغدا تولۇن ئاي كۆككە ئۆرلەپ چىقىپ، ئايۇاننى كۈندۈزدىكىدەك يورۇتۇۋەتتى.

ـــ قېنى ئەمىسە، ئىككىلىرى بىر ئېلىشىپ باقسىلا ئەمدى، ـــ دېدى چەي جىن ئورنىدىن قوپۇپ.

لىن چۇڭ: «بۇ ئادەم غوجامنىڭ ئۇستازى بولسا كېرەك، بۇنى بىر توقماق بىلەن چۈشۈرۈۋەتسەم، سەت بولماسمۇ» دەپ ئويلىنىپ قالدى ئىچىدە.

لىن چۇڭنىڭ ئىككىلىنىپ تۇرغىنىنى بايقىغان چەي جىن:

ـــ خۇڭ مەشقاۋۇلمۇ بۇ يەرگە تېخى يېقىندىلا كەلگەن. بۇ يۇرتتا ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلىگۈدەك ئادەم يوق. لىن ئۇستاز، تارتىنماي چۈشسىلە، پېقىرنىڭمۇ ئىككىلىرىنىڭ ماھارەتلىرىنى بىر كۆرگۈسى بار، ـــ دېدى.

چەي جىن لىن چۇڭنى مېنىڭ يۈز ـ خاتىرىمنى قىلىپ،

ماھارەتنى تولۇق كۆرسەتمەي قويارمىكىن دېگەن ئەندىشە بىلەن شۇنداق دېگەنىدى. چەي جىنىنىڭ گەپىنىڭ ئاشكارىسىنى ئېيتقانلىقىنى كۆرۈپ، لىن چۈڭنىڭ كۆڭلى تىندى.

ــ قېنى، ئۆتۈڭ بۇياققا! ئېلىشىپ كۆرەيلى، ــ دەپ خۇڭ مەشقاۋۇل ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى ۋە ھەممەيلەن: «ھە ـ ھۇ» دېيىشىپ، مېھمانخانىنىڭ ئارقىسىدىكى بوش يەرگە چىقتى. ئوتاقچىلار بىر باغلام توقماقنى كۆتۈرۈپ كېلىپ يەرگە قويدى. خۇڭ مەشقاۋۇل چاپىنىنى سېلىپ، پۇچقىقىنى تۇرۇپ، توقماقتىن بىرنى سۇغۇرۇپ ئالدى ـ دە: «قېنى، كېلىڭ!» دەپ ھۆركىرەپ، توقماقنى تۇتۇپ دېۋىلەپ كەلدى.

ــ بىر ئېلىشىپ باقسىلا لىن ئۇستاز، ــ دەپ تەكلىپ قىلدى لىن چۈڭنى چەي جىن.

ــ مازاق قىلمىغايلا غوجام ئەمىسە، ــ دەپ لىن چۈڭمۇ يەردىن بىر توقماقنى قولىغا ئالدى ۋە خۇڭ مەشقاۋۇلغا قاراپ:

ــ قېنى، تەلىمىگىزنى كۆرسىتىڭ جانابىي ئۇستاز، ــ دېدى. خۇڭ مەشقاۋۇل: «ھام» قىلىپ يۇتۇۋېتىدىغان ئەلپاز بىلەن لىن چۈڭغا قارىدى. لىن چۈڭ توقمىقىنى شەندۇڭچىلاپ كۆتۈرۈپ مەيدانغا چۈشتى. خۇڭ ئۇستاز توقمىقىنى پەستىن پىرقىرىتىپ كېلىپ، لىن چۈڭغا ئېتىلدى، ئىككى مەشقاۋۇل ئايدىڭدا شۇنداق پەيزى ئېلىشتى.

نەزم

بىرسى توقماق ئوينىتار شەندۇڭچىلاپ،
بىرسى توقماق پىرقىرىتار خېبېيچىلاپ.
بىرسى خۇددى ئوق يىلان، ئۇچقان كامىردىن غوي قىلىپ،
بىرسى مۇت بوغما يىلان، چىققان ئۇۋىدىن ئېتىلىپ.
بىرسى شۇنداق پالۋان، ئالغاي چىنارنى قومۇرۇپ،
بىرسى شىددەتلىك بوران، كەتكەن چاۋارنى ئۇچۇرۇپ.

خۇددى ئەجدىھا ئىككىسى ئوكياندا گۆھەر تالىشار،
يەم تالاشقان چاغدا يولۇاس تاغدا شۇنداق ئېلىشار.

ئىككى مەشقاۋۇل ئايدىڭدا توّت ـ بەش مەرتىەم ئېلىشقاندىن كېيىن لىن چۇڭ كىچىككىنە توختىۋالايلى دەپ، بىردىنلا سەكرەپ چەتكە چىقىۋالدى.

ـــ مەشقاۋۇل، نېمىشقا ماھارەتلىرىنى ئىشقا سالمايلا؟ ـــ دەپ سورىدى چەي جىن.

ـــ پېقىر يېڭىلدىم، ـــ دېدى لىن چۇڭ.

ـــ تېخى ئېلىشمايلا يېڭىلدىم دەيدىلىغۇ؟

ـــ پېقىرغا ماۋۇ تاقاق پۇتلاشتى، شۇڭا يېڭىلگەن بولاي.

ـــ بۇ سەۋەنلىك پېقىردىن ئۆتتى، بۇنى ئويلاشماپتىمەن. بۇ ئاسان گەپ، ـــ دېدى چەي جىن كۇلۇپ ۋە دەررۇ ئوتاقچىلاردىن بىرسىگە ئون سەر كۇمۇش ئەكەلدۇردى ۋە ئىككى يايىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ پېقىر تارتىنمايلا شۇنى سورايمەنكى، ـــ دېدى چەي جىن، ـــ ئىككىلىرىگە مالال كەلمىسە، مەشقاۋۇل لىن چۇڭنىڭ بوينىدىكى تاقاقنى ئېلىۋېتىپ تۇرغان بولسىلا، ئەگەر مەھبۇسلار كۇرەسى سۇرۇشتۇرۇپ قالغۇدەك بولسا، ئۇنىڭغا پېقىر جاۋابكار. ماۋۇ ئون سەر كۇمۇشنى ئىككىلىرى ئېلىشسىلا.

چەي جىنىنىڭ سۆلىتىگە قاراپ دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با يىاق دېيەلمىدى. ئۇلار ئادەمگەرچىلىك قىلايلى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئون سەر كۇمۇش تاپتۇق، لىن چۇڭمۇ قېچىپ كەتمەس، دەپ ئويلىدى. شۇڭا، شۆ با دەرھاللا لىن چۇڭنىڭ بوينىدىكى تاقاقنى ئېلىۋەتتى.

ـــ قېنى، ئىككىلىرى ئەمدى يەنە بىر ئېلىشىپ باقسىلا، ـــ دېدى چەي جىن بەك خۇش بولۇپ.

خۇڭ مەشقاۋۇل لىن چۇڭنىڭ ماھارىتىنى چاغلىق ئىكەن دەپ، ئۇنى كۆزگە ئىلماي، توقمىقىنى ئەمدىلا كۆتۈرۈشىگە چەي

جىن:

ــ توختىسىلا! ــ دەپ توختىتىپ قويۇپ، ئوتاقچىلاردىن بىرسىنى يىگىرمە بەش سەرلىك يامبۇدىن بىرنى ئەكىلىشكە بۇيرۇدى. ئوتاقچى ھايال بولمايلا، يامبۇدىن بىرنى ئەكەلدى.

ــ ئىككىلىرىنىڭ ماھارەت سىنىشى ئاددىي ئىش ئەمەس، ــ دېدى چەي جىن، ــ مانا بۇ يامبۇنى سۆيۈنچە ھېسابىدا بۇ يەردە قويۇپ قويدۇم، كىم يەڭسە، يامبۇ شۇنىڭ بولسۇن، ــ دەپ يامبۇنى ئەتەي يەرگە تاشلاپ قويدى، چەي جىن كۆڭلىدە لىن چۇڭ ماھارىتىنى تولۇق كۆرسەتسەكەن دەپ ئويلايتتى. لىن چۇڭنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقىدىن قاتتىق ئاغرىنغان خۇڭ مەشقاۋۇل ھەم يامبۇنى قولغا چۈشۈرۈشكە قىزىقاتتى، ھەم يېڭىلىپ رەسۋا بولۇپ قېلىشتىن قورقاتتى. شۇڭا ئۇ پۈتۈن ھۇنەرىنى ئىشقا سېلىپ، توقماقنى «كۆكتە ئوت چاقنىتىش پەدىسى» دېگەن پەدىدە ئۇيناتتى. لىن چۇڭمۇ: «چەي جىن غوجا مېنىڭ ئۇتۇۋېلىشىمنى ئارزۇ قىلىدىكەن» دېگەن خىيال بىلەن توقماقنى «ئوت ـ چۆپ ئارىسىدىن يىلان ئىزدەش پەدىسى» دېگەن پەدىدە ئۇيناتتى.

خۇڭ مەشقاۋۇل: «قېنى ئەمىسە!» دەپ راسا قاتتىق تۇۋلاپ، توقماقنى لىن چۇڭنىڭ چوققىسىغا قارىتىپ سالدى. لىن چۇڭ بىر قەدەم ئارقىسىغا داجىۋىدى، خۇڭ مەشقاۋۇل ئالدىغا بىر چامداپ، توقماقنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، يەنە بىرنى سالدى. لىن چۇڭ ئۇنىڭ قەدىمى بۇزۇلغانلىقىنى بايقىدى ـ دە، توقماق بىلەن يەر بېغىرلىتىپ بىرنى سالدى، خۇڭ مەشقاۋۇل تاقابىل تۇرۇشقا ئۇلگۈرەلمىگەچكە، لىن چۇڭنىڭ پىرقىرىتىپ كېلىپ سالغان بۇ توقمىقى خۇڭ مەشقاۋۇلنىڭ ئوشۇقىغا تاس قىلىپ تەگدى ـ دە، ئۇ قولىدىكى توقمىقىنى تاشلىغان پېتى گۈپ قىلىپ يىقىلىپ چۈشتى، چەي جىن خۇشاللىقىنى باسالماي: «چاپسان قەدەم توشقۇزۇپ، شاراب تۇتۇڭلار» دەپ ۋارقىرىۋەتتى. چەتتە

تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. خۇڭ مەشقاۋۇل تىرىشىپ - تىرمىشىپ باقتى - يۇ، ئۆرە تۇرالمىدى. ئوتاقچىلار كۈلۈشكەن پېتى ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزدى. خۇڭ ئۇستاز ئىزا تارتىپ قىزارغىنىچە سورۇندىن چىقىپ مەھەللىگە كەتتى.

چەي جىن لىن چۇڭنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى، كىرىپ ئىككىسى يەنە شاراب ئىچىشتى. ھېلىقى يامبۇنى ئەكەلدۇرۇپ، مەشقاۋۇلغا سۇندى. لىن چۇڭ ئۇنى ئالامدىغان، ئۇنداق دەپ باقتى، مۇنداق دەپ باقتى، ئاخىر بولماي ناۋىلاج قوبۇل قىلدى.

غەزەل

خەقنى بوزەك ئەيلىگەنگە ياخشى كۆن يوق ئاقىۋەت،
چەتتە تۇرغانلارمۇ ئېيتار ئاڭا لەنەت - نەپرەت.
كىمكى قوشلاپ تۇمشۇقىغا يېسە ئاندىن بىلگۈسى:
بەك كۆرەڭلەپ كەتسە ئادەم بولغۇسىدۇر ئۆزى لەت.

چەي جىن لىن چۇڭنى ئۆز جاڭزىسىدا بىرنەچچە كۈن تۇتۇپ قالدى، ھەر كۈنى ئېسىل شاراب ۋە مەززىلىك تائاملار بىلەن كۈتتى. يەنە ئالتە - يەتتە كۈن تۇرغاندىن كېيىن ئىككى يايى كېتەيلى، دەپ ئالدىراتقىلى تۇردى. چەي جىن يەنە داستىخان راسلىتىپ، ئۇزىتىش چېيىي بەردى ھەم قولىغا ئىككى پارچە مەكتۇپ يېزىپ بېرىپ:

— ساڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى پېقىر بىلەن يېقىن، مەھبۇسلار كۆرەسىنىڭ كۆرەبېگى ۋە زىندانبېگىنىڭمۇ پېقىر بىلەن ئوبدان ئۇلپەتچىلىكى بار ئادەم. مەشقاۋۇل، ماۋۇ ئىككى پارچە مەكتۇپنى ئۇلارغا كۆرسەتسىلە، سۆزسىز ئوبدان قارايدۇ، — دەپ تاپىلاپ، لىن چۇڭغا يىگىرمە بەش سەرلىك چوڭ بىر يامبۇ،

ئىككى يايىغىمۇ بەش سەردىن كۆمۈش يوللۇق تۇتتى. بۇلار كېچىچە شاراب ئىچىشتى. ئەتىسى تاڭ سەھەردە ناشتىدىن كېيىن ئۇچەيلەننىڭ يۇك ـ تاقلىرىنى ئوتاقچىلارغا كۆتۈرگۈزۈپ قويدى، لىن چۇڭ تاقاقنى ئاۋۇالقىدەكلا تاقاتتۇرۇپ، چەي جىن بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقتى. چەي جىن ئۇنى دەرۋازىنىڭ سىرتىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ خوشلاشتى.

ـــ مەشقاۋۇل، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن سىلىگە پاختىلىق كىيىم ئەۋەتىمەن، ـــ دەپ جېكىلىدى غوجا.

ـــ غوجام، قىلغان ياخشىلىقلىرىغا قانداقمۇ جاۋاب قايتۇرارمەن ! ـــ دەپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى لىن چۇڭ.

يانىلارمۇ رەھمەت ئېيتىشتى.

ئۇچەيلەن ساڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. چۈشكە يېقىن ساڭجۇ شەھىرىگە يېتىپ باردى. ساڭجۇ كىچىكرەك جاي بولغان بىلەن كوچا ـ كويلىرى، بازار ـ رەستىلىرى بار خېلى ئاۋات بىر يەر ئىدى. بۇلار ئۇدۇل يامۇلغا بېرىپ ئالاقىنى تاپشۇردى. نۆۋەتچىبەگ لىن چۇڭنى باشلاپ كىرىپ، ئامبال بىلەن كۆرۈشتۈردى. ئامبال لىن چۇڭنى تاپشۇرۇۋالغانلىقى توغرىسىدا جاۋاب ئالاقە يېزىپ بەردى ۋە لىن چۇڭنى مەھبۇسلار كۈرەسىگە ئاپىرىپ تاشلاش ھەققىدە قەغەز يازدى. ئىككى يايى جاۋاب خەتنى ئېلىپ خوشلىشىپ، ئاستانىگە قاراپ راۋان بولدى. ئۇلار كېتىۋەرسۇن، ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ.

لىن چۇڭ مەھبۇسلار كۈرەسىگە ئاپىرىپ قويۇلدى. بۇ شۇنداق بىر كۈرە ئىدىكى:

نەزم

تاملىرى مەھكەم، دەرۋازىسى بەلەن،
ئىچى كەڭتاشا، خەندىكى تېرەن.
مەغپىرەتخانا يېنىدا قاتار ـــ

تالى مەجنۇنلار تۇمان ئىچىدە ئىرغاڭلاپ تۇرار؛
يوقلىمىخانا ئالدىدا تالاي ــ
گويا ئوسمىدەك ياپيېشىل ياشناپ ئۆسكەن قارىغاي.
بۇ يەرگە كېلىپ ــ كېتىدۇ ھامان،
ئاسمان ئۆرۈلسە غەم يېمەيدىغان باتۇر قەھرىمان.
بۇ يەرگە كىرىپ ــ چىقىپ يۈرگەنلەر،
ئوچۇق كۆڭۈللۈك، ئۆزى تۇز كەتكەن ساپ دىل ئادەملەر.

كۆرە خادىملىرى لىن چۈڭنى تاپشۇرۇۋېلىپ، يوقلىمىنى كۆتۈپ تۇرۇش ئۈچۈن ئايرىم ئۆيگە جايلاشتۇرۇپ قويدى. باشقا مەھبۇسلار ئۇنى يوقلاپ كېلىپ ئەقىل كۆرسەتتى:
ــ بۇ يەرنىڭ كۆرەبېگى بىلەن زىندانبېگى تولىمۇ زالىم ئادەم، خەقنىڭ پۇل ــ مالىرىنى قاقتى ــ سوقتى قىلىشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ، كىمكى پۇل ــ مال بىلەن ئاغزىنى ياغلىسا ئۇنىڭغا ئوبدان قارايدۇ؛ ئاغزىنى ياغلىمىسا، زىندانغا ئاپىرىپ تاشلايدۇ ــ دە، ئادەم تىرىك دېسە تىرىك ئەمەس، ئۆلۈك دېسە ئۆلۈك ئەمەس بولۇپ قالىدۇ. ئاغزىنى مايلاپ قويسا، كۆرەگە كىرىش بىلەنلا، ھەيۋىسىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئۇرۇلىدىغان يۈز تاياقنى ئۇرماي، ئاغرىق ئىكەن دەپ، تاياقنى باقمي قالدۇرىدۇ، ئاغزىنى مايلاپ قويمايدىغان بولسا، يۈز تاياق ئۇرۇپ جان ــ پېنىنى چىقىرىدۇ.
ــ ھەرقايسىلىرىنىڭ شۇنچە كۆيۈنۈپ يول كۆرسەتكەنلىرىگە رەھمەت. پۇل بېرىش توغرا كەلسە، قانچىلىك بەرسەم بولار؟
ــ جۆندىيەلىسىڭىز كۆرەبېگىگە بەش سەر كۈمۈش، زىنداننبېگىمۇ بەش سەر كۈمۈش بەرسىڭىز ناھايىتى ياخشى بولىدۇ.
مۇشۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، زىندانبېگى كېلىپ قالدى ۋە:
ــ يېڭى كەلگەن پالاندى قايسىڭ؟ ــ دەپ سورىدى.
لىن چۇڭ بىرنەچچە چامدام ئالدىغا بېرىپ:

— پېقىر، — دەپ جاۋاب بەردى.

زىندانبېگى ئۇنىڭ پۇل چىقارماي تۇرغىنىنى كۆرۈپ، ئەلپازىنى بۇزۇپ، لىن چۈڭغا قول شىلتىدى:

— ھەي پالاندى ئوغرى ! مېنى كۆرۈپ نېمىشقا ئېگىلىپ تەزىم قىلمايسەن؟ سەن بەتبەخت ئاستانىدە قىلغان گۇناھىڭنى بىلىپ تۇرۇپ، مېنىڭ ئالدىمدا ئېرەن قىلماي تۇرغىنىڭنى تېخى ! ھەي پالاندى ئوغرى، ئەپتىڭدىن ئاچ ئەرۋاھ بىرنېمە كۆرۈنسەن ! ئۆمۈر بويى رونىاق تاپمايدىغان ئەبگار! ھۇ بېشىڭنى يەيدىغان ئۆلۈمتۇك، شورۇك قۇرۇپ كەتسۇن! سەن قاغجالما ئاخىر مېنىڭ قولۇمغا چۈشۈپسەن، سۆڭەكلىرىڭنى چېقىپ، كۆكۈم ـ تالقان قىلىۋېتىمەن. ئالدىرىماي تۇر، كۆرىدىغىنىڭنى كۆرىسەن ! زىندانبېگى تىللاپ، لىن چۈڭنى باش كۆتۈرتمىدى. باشقىلار ئۇنىڭ ئەلپازىغا قاراپ تارقىلىپ كېتىشتى.

زىندانبېگى چېچىلىپ، تىللاپ بولغاندىن كېيىن لىن چۈڭ يېنىدىن بەش سەر كۈمۈش چىقىرىپ، خۇشامەت كۈلكىسى بىلەن يالۇۇردى:

— بەگ ئاكا، ئازغىنا سوۋغام بار ئىدى، ئاز كۆرمەي قوبۇل قىلسىلا.

زىندانبېگى بىر قاراپ قويۇپ:

— بۇ كۈرەبېگىگە ئاتىغىنىڭمۇ ياكى ماڭىمۇ، ياكى ھەر ئىككىمىزگىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— يوقسۇ، بۇ پەقەت ئۆزلىرىگىلا ئاتىغىنىم. ئۆزلىرىگە مالال كەلمىسە ماۋۇ ئون سەرنى كۈرەبېگىگە ئاپىرىپ بەرگەن بولسىلا، — دېدى لىن چۈڭ.

زىندانبېگى كۈمۈشنى كۆرۈپ، گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى:

— ۋاي مەشقاۋۇل، سىزنىڭ داڭقىڭىزنى مەنمۇ ئاڭلىغان، راستتىنلا يارايدىغان ئوغۇل بالا ئىكەنسىز! ئەمىر گاۋ چېۋ سىزگە زىيانكەشلىك قىلىپ قويغان ئوخشايدۇ. ھازىرچە جاپا تارتىپ يۈرگىنىڭىز بىلەن كېيىنكى كۈنلەردە چوقۇم بېشىڭىزغا

دۆلەت قۇشى قونىدۇ. سىزنىڭ داڭقىڭىزغا ۋە سالاپەتلىك چىراي ـ تۇرقىڭىزغا قارىغاندا، پارچە ـ پۇرات ئادەملەردىن ئەمەسسىز، كۈنلەرنىڭ بىرىدە كاتتا ئەمەل تۇتۇشىڭىزدا گەپ يوق.

ـــ ئۆزلىرىنىڭ دۆلەتلىرىدە شۇنداق بولسىمۇ ئەجەب ئەمەس، ـــ دېدى لىن چۈڭ كۈلۈمسىرەپ.

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ.

ـــ ھۆرمەتلىك ئاغا، مالال كەلمىسە، چەي جىن غوجامنىڭ ماۋۇ ئىككى پارچە مەكتۇپىنى ئىگىسىگە بېرىپ قويغان بولسىلىكەن، ـــ دېدى لىن چۈڭ ۋە قوينىدىن ئىككى پارچە مەكتۇپنى ئېلىپ سۇندى.

ـــ چەي جىن غوجامنىڭ مەكتۇپى بولغاندىكىن، نېمىسى مالال كېلەتتى؟ بۇ مەكتۇپنىڭ قىممىتى بىر زىخچە ئالتۇن بىلەن تەڭ، ئۇنى ئاپىرىپ بېرەي، سەل تۇرۇپ كۆرەبىگى سىزنى چاقىرىدۇ. يۇز تاياق ئۇرماقچى بولغاندا، يات ئادەملەرنىڭ كۆزىنى باغلاش ئۇچۇن، «يول بويى ئاغرىپ كەلگەنىدىم، تېخىچە سەللىمازا ساقىيالمىدىم» دەيسىز، قالغىنىنى مەن توغرىلايمەن.

ـــ يول كۆرسەتكەنلىرىگە ھەشقاللا.

زىندانبېگى كۈمۈش بىلەن مەكتۇپنى ئېلىپ، زىنداندىن چىقىپ كەتتى. لىن چۈڭ: «پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا!» دېگەن راستكەن. بۇ يەردە دېگەندەكلا مۇشۇنداق ئىشلار بار ئىكەن، دەپ ئۇھ تارتتى.

زىندانبېگى كۈرەبېگىگە ئاتاپ بېرىلگەن ئون سەر كۈمۈشنىڭ بەش سېرىنى ئۆز يانچۇقىغا سېلىۋېلىپ، قالغان بەش سېرىنى مەكتۇپ بىلەن كۈرەبېگىگە ئاپىرىپ بەردى ھەمدە لىن چۈڭنىڭ باتۇر ـ ئەزىمەت ئىكەنلىكىنى، چەي جىن غوجامنىڭ ئۇنى تونۇشتۇرۇپ مەكتۇپ يازغانلىقىنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە سۆزلەپ بەردى ۋە:

ـــ ئەمىر گاۋ چيۇ زىيانكەشلىك قىلىپ، بۇ يەرگە سۈرگۈن قىلىۋەتكەن ئوخشايدۇ، ئانچىلا چوڭ گۇناھى يوق ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ چەي جىن غوجامىنىڭ مەكتۇپى بولغاندىكىن، ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش كېرەك، ـــ دەپ لىن چۇڭنى چاقىرتتى كۇرەبېگى.

لىن چۇڭ زىندانىنىڭ ئايرىم ئۆيىدە قايغۇ بىلەن ئولتۇراتتى. چاپارمەن:

ـــ كۇرەبېگى يېڭى كەلگەن گۇناھكار لىن چۇڭنى يوقلىمىغا كەلسۇن دەيدۇ، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

لىن چۇڭ ئايۇانغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن كۇرەبېگى:

ـــ سەن يېڭى كەلگەن گۇناھكار ئىكەنسەن، بوۋا كالان ۋۇدې خان ئالىيلىرىدىن ئۇدۇم بولۇپ كېلىۋاتقان تۇزۇم بويىچە، يېڭىدىن سۇرگۇن بولۇپ كەلگەن مەھبۇسلارنىڭ ھەيۋىسىنى چۈشۈرۈش ئۈچۈن يۇز تاياق ئۇرۇش كېرەك. قېنى، ماۋۇ مەھبۇسنى ھاپاشلاڭلار! ـــ دېدى.

ـــ كەمىنىلىرى يول ئۇستىدە زۇكام بولۇپ قېلىپ، تېخى سەللىمازا ساقىيىپ كېتەلمىدىم. تاياقنى باقىي قالدۇرسلامىكىن، ـــ دەپ يالۋۇردى لىن چۇڭ.

ـــ بۇ ئادەم ئاغرىق ئىكەن، ئىلتىپات قىلىپ كەڭچىلىك قىلسىلا، ـــ دېدى زىندانبېگى.

ـــ بۇ ئادەمنىڭ راستلا ئاغرىقى بار ئىكەن. ھازىرچە تاياق باقمي قېلىپ تۇرسۇن، ئاغرىقى تولۇق ساقايغاندىن كېيىن ئۇرساقمۇ بولار، ـــ دېدى كۇرەبېگى.

ـــ مەغپىرەتخانىغا قارىغۇچىنىڭ مۇددىتى توشۇپ قالغىنىغا خېلى بولغان. ئۇنىڭ ئورنىغا لىن چۇڭنى ئەۋەتەيلۇق، ـــ دېدى زىندانبېگى ۋە شۇ يەردىلا ئالاقە يازدۇرۇۋالدى ـ ده، لىن چۇڭنى كەينىگە سېلىپ، زىندانىدىن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئېلىپ، مەغپىرەتخانىغا بېرىپ، خىزمەتلەرنى ئۆتكۈزۈپ بەردى.

ـــ مەشقاۋۇل، مەن سىزگە كۆپ ياخشىلىق قىلدىم، مەغپىرەتخانىغا قاراش كۇرەيمىز بويىچە ھەممىدىن يېنىك ئىش. ئەتە ـ ئاخشىمى كۇجە يېقىپ، يەر سۇپۇرۇپ قويىسىڭىزلا بولىدى. باشقا مەھبۇسلارنى كۆردىڭىزغۇ، ئۇلار ئەتىگەندىن

كەچكىچە تىنماي ئىشلەيدۇ، شۇنداقتىمۇ تېخى ئازار يەپ تۇرىدۇ؛ ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەرلىرى بولسا، زىندانغا تاشلىنىدۇ ـ دە، ئۆلۈك بىلەن تىرىكنىڭ ئارىلىقىدا بولۇپ قالىدۇ.

ـــ ياخشىلىقلىرىغا رەھمەت، ـــ دېدى لىن چۈڭ ۋە قوينىدىن يەنە ئىككى ـ ئۈچ سەر كۈمۈشنى ئېلىپ زىندانبېگىگە سۇندى، ـــ ئاغا، مالال كۆرمەي، يەنىمۇ ياخشىلىق قىلىپ، بوينۇمدىكى تاقاقنى ئېلىۋەتكەن بولسىلا ياخشى بولاتتى.

زىندانبېگى كۈمۈشنى قولىغا ئېلىپ:

ـــ بۇنى مەن توغرىلاي، ـــ دەپ شۇئانلا كۈرەبېگىگە مەلۇم قىلىپ قويۇپ، تاقاقنى ئالدۇرۇۋەتتى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن لىن چۈڭ مەغپىرەتخانىغا جايلىشىۋالدى. تاماقنىمۇ ئۆزى ئېتىپ يەيدىغان بولدى، ھەر كۈنى كۈجە يېقىش، يەر سۈپۈرۈش بىلەن كۈن ئۆتكۈزدى. ھەش ـ پەش دېگۈچە قىرىق ـ ئەللىك كۈن ئۆتۈپ كەتتى. كۈرەبېگى بىلەن زىندانبېگى پارا ئېلىپ تۇرغاچ، لىن چۈڭ بىلەن ئاستا ـ ئاستا چىقىشىپ قالدى ۋە ئۇنى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇۋەتتى. چەي جىن غوجا پاختىلىق كىيىم ۋە پۇل ـ خىراجەت ئەۋەتىپ تۇردى. كۈرەدىكى مەھبۇسلارمۇ لىن چۈڭدىن نەپ ئېلىپ تۇردى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، قىشنىڭ قاتتىق سوغۇق كۈنلىرىمۇ يېتىپ كەلدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، چۈشكە يېقىن بولغاندا، لىن چۈڭ ئايلىنىپ كېلەي دەپ كۈرەنىڭ ئالدىغا چىقتى. مېڭىپ كېتىۋاتسا، كەينىدىن بىرسىنىڭ: «لىن مەشقاۋۇل، ئەجەب بۇ يەردە يۈرىلىغۇ؟» دەپ توۋلىغانلىقى ئاڭلاندى، لىن چۈڭ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ھېلىقى توۋلىغان كىشىنى كۆردى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! لىن چۈڭ ئوتتا كۆيۈپ ئۇ دۇنياغا كەتكىلى قىل قالدى. جۇت ـ شۇبرغاندا قېلىپ جاندىن ئايرىلغىلى تاس قالدى. لىن چۈڭنىڭ كىمنى كۆرگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئونىنچى باب

لىن مەشقاۋۇلنىڭ قارلىق كېچىدە بۇتخانىغا كىرگەنلىكى پايلاقچى لۇ چيەننىڭ سامانلىققا ئوت قويۇۋەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ كۈنى لىن چۈڭ كوچىدا تاماشا قىلىپ ئايلىنىپ يۈرەتتى، ئۇشتۇمتۇت ئارقىدىن بىرى چاقىردى، ئۆرۈلۈپ قارىسا، ئۇ مەيپۇرۇش لى شاۋئېر ئىكەن. ئۇ بۇرۇن ئاستانىدىكى چېغىدا، لىن چۈڭنىڭ خەيرخاھلىقىغا كۆپ ئېرىشكەن؛ ئەگرى قوللۇق قىلىپ غوجايىنىنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئوغرىلاپ تۇتۇلۇپ قالغىنىدا، لىن چۈڭ ئىگىدارچىلىق قىلىپ، مال ئىگىسىگە ئۆزرە ئېيتىپ ئۇنى دەۋادىن خالاس قىلغان، ئۇنىڭ ئۇچۇن پۇل تۆلەپ قۇتۇلدۇرۇۋالغان ۋە غوجايىنىنى دەۋا قىلمىشتىن ياندۇرغان. لى شاۋئېر ئاستانىدە ئۆزىنى سىغدۇرالماي، باشپاناھ ئىزدەپ باشقا ياقلارغا بارماق بولغانىدا، لىن چۈڭ يەنە يول خىراجىتى بېرىپ يولغا سېلىپ قويغانىدى. بۇگۈن بۇ يەردە توساتتىن ئۇچرىشىپ قالدى.

ـــ ئۇكام شاۋئېر! بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى لىن چۈڭ. لى شاۋئېر تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ـــ غەمگۈزارىم، مېنى قۇتۇلدۇرۇپ يولغا سېلىپ قويغانلىرىدىن بۇيان ئۇ يەر ـ بۇ يەرلەردە يۈرۈپ، بىر باشپاناھ تاپالمىدىم. ئايلىنىپ يۈرۈپ مۇشۇ ساڭجۇ ئايمىقىغا كېلىپ قاپتىمەن. ۋاڭ ئاتلىق بىر مەيخانا خوجايىنىنىڭ قولتۇقىغا كىردىم. ئۇ كىشى مېنى مەيخانىسىدا خىزمەتكارلىققا ئېلىپ قالدى. مېنىڭ ئىشچانلىقىمنى ھەم قورۇمىلارنى ئوخشىتىپ قورۇپ، شورپىلارنى تەملىك پىشۇرۇپ، خېرىدارلارنىڭ

ماختىشىغا ئىگە بولۇش بىلەن سودا ـ سىياسەتچىلىك يۈرۈشۈپ كەتكىنىنى كۆرگەن خوجايىن قىزىنى بىرىپ مېنى كۆيۈئوغۇل قىلىۋالدى. كېيىن قېيىنئاتام بىلەن قېيىنئانام ئۆلۈپ كېتىپ، خوتۇنۇم بىلەن ئىككىيلەنلا قالدۇق. مۇشۇ كۇرەنىڭ يېنىدا ئاشپۇزۇل ئاچقانىدىم. نېسى قالغان پۇللىرىمنى يىغىمەن دەپ بۇ يەرگە كېلىپ ئۆزلىرىگە يولۇقۇپ قالدىم. ئۆزلىرى نېمە ئىش بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ــ دېدى.

ــ ئەمىر گاۋ چيۈنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇ مېنى تۆھمەت بىلەن بۇ يەرگە سۈرگۈن قىلدۇردى، ــ لىن چۈڭ يۈزىگە سىلىنغان ئەننى كۆرسىتىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ هازىر مېنى مەغپىرەتخانىغا قاراشقا قويۇپ قويدى. كېيىنچە قانداق بولىدىغانلىقى تېخى نامەلۇم. بۈگۈن بۇ يەردە يولۇقۇپ قالغىنىمىزنى قاراڭ.

لى شاۋئېر دەررۇ لىن چۈڭنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ ئاپاردى، خوتۇنىنى چاقىرىپ چىقىپ، لىن چۈڭغا تەزىم قىلدۇردى. ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەن خۇشال بولغان هالدا:

ــ بىز ئەر ـ خوتۇن ئىككىمىزنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمىز يوق. ئاسماندىن چۈشكەندەك، بۈگۈن بۇ يەرگە كەلگەنلىرى ناهايىتى ياخشى بوپتۇ! ــ دېيىشتى.

ــ مەن بولسام بىر مەھبۇس، هەرقايسىڭلارنىڭ پاك نامىغا داغ تەگكۈزۈپ قويارمەنمكىن، ــ دېدى لىن چۈڭ.

ــ غەمگۇزارىم، ئۆزلىرىنىڭ داڭقىلىرىنى كىم بىلمەيدۇ؟ ئۇنداق دېمەسلە، كىر ـ قاتلىرى بولسا ئەكېلىپ تۇرسىلا، يۇيۇپ ـ ياماپ بېرەيلى، ــ دېدى لى شاۋئېر.

ئۇلار لىن چۈڭنى شاراب ـ تاماق بىلەن مېهمان قىلىپ، كەچ بولغاندا مەغپىرەتخانىغا ئۇزىتىپ قويدى. ئەتىسى يەنە كېلىپ ئۆيگە تەكلىپ قىلدى، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن لىن چۈڭ لى شاۋئېرنىڭ ئۆيىگە بىرىپ ـ كېلىپ تۇردى. لى شاۋئېر پات ـ پات ئاش ـ غىزا ئېلىپ كۇرەگە كىرىپ لىن چۈڭدىن خەۋەر

ئېلىپ تۇردى. لىن چۇڭ بۇ ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەننىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتى ۋە ۋاپادارلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارغا دەسمايە ئۈچۈن پۇل بېرىپ تۇردى.

ئەمدى قۇرۇق گەپنى قويۇپ، ئەسلىي گەپكە ئۆتەيلى. ۋاقىت ئۇچقاندەك تېز ئۆتۈپ، قىشمۇ كېلىپ قالدى. لىن چۇڭنىڭ پاختىلىق كىيىم ـ كېچەكلىرىنى لى شاۋئېرنىڭ خوتۇنى يۇيۇپ ـ ياماپ بەردى. كۇنلەرنىڭ بىرىدە، لى شاۋئېر ئاشپۇزۇلدا سەي ـ پەي، غىزا ـ پىزا تەييارلاۋاتاتتى، تۇيۇقسىزدىن بىر كىشى غىپپىدە كىرىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە بىر كىشى كىرىپ كەلدى. تەقى ـ تۇرقىدىن قارىغاندا ئاۋۋال كىرگىنى سىپاھىبەگلەرگە، كېيىن كىرگىنى چاپارمەنلەرگە ئوخشايتتى. لى شاۋئېر ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

ـــ مەي ـ شاراب كەلتۇرەيلىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ھېلىقى كىشى يېنىدىن بىر سەر كۇموش چىقىرىپ، لى شاۋئېرنىڭ قولىغا بېرىۋېتىپ:

ـــ بۇنى غەللىڭىزگە سېلىپ قويۇپ تۇرۇڭ. ئۇچ ـ تۆت ئاپقۇر ئېسىل شاراب تەييارلاپ قويۇڭ؛ مېھمانلىرىمىز كەلگەندە، سوراپ ئولتۇرماي، ئوبدان مېۋە، ئېسىل شاراب ۋە تائاملارنى ئەكېلىۋېرىڭ، ـــ دەپ تاپىلىدى.

ـــ جانابلىرى كىملەرنى مېھمان قىلماقچى؟

ـــ سىزنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم، مالال كۆرمەي كۆرەگە بېرىپ، كۆرەبېگى بىلەن زىندانبېگىنى تەكلىپ قىلىپ كېلىڭ، سوراشتۇرۇپ قالسا، بىر بەگ غوجام مۇڭداشماقچى ئىكەن، مەسلىھەتلىشىدىغان ئىش بار ئىكەن، يولىڭىزغا قاراپ تۇرىدۇ دەڭ، باشقا گەپ قىلماڭ.

لى شاۋئېر ماقۇل بولۇپ، ئاۋۋال كۆرەگە كىرىپ زىندانبېگىنى چاقىرىۋېلىپ، ئاندىن بىللە كۆرە بېگىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇنىمۇ ئاشپۇزۇلغا تەكلىپ قىلىپ ئەكەلدى. ھېلىقى بېگىم كۆرەبېگى ۋە زىندانبېگى بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى.

— بۇرۇندىن تونۇشمايدىكەنمىز بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ ئىسمىشەرىپلىرى نېمىكىن؟ — دەپ سوردى كۇرەبېگى.

— مەكتۇپ ئالغاچ كەلدىم، بىر پەستىن كېيىن بىللا، قېنى، مەي كەلتۇرۇڭ، — دېدى ھېلىقى كىشى.

لى شاۋئېر ئالدىراپ ـ تېنەپ مەي ئاچقتى، كۆك ـ گېزەك، يەل ـ يېمىش ۋە تائاملارنى شىرەگە تىزدى. ئۇلار ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن ھېلىقى كىشى پەتنۇس بىلەن مېھمانغا مەي تۇتتى. لى شاۋئېر ئۆزى توختىماي چېپىپ يۇرۇپ خىزمىتىنى قىلدى. ئەگىشىپ كەلگەن كىشى قىزىق سۇ سوراپ مەي ئىسسىتتى. ئون نەچچە قەدەھ كۆتۇرۇلگەندىن كېيىن يەنە شىرەگە تاماق تارتىلدى.

— مېنىڭ يېنىمدا مەي ئىسسىتىپ بېرىدىغان ھەمراھىم بار، قىچقىرمىغۇچە كىرمەڭ، بىزنىڭ ئۆزئارا قىلىشىدىغان سۆزىمىز بار، — دېدى ھېلىقى كىشى لى شاۋئېرغا قاراپ.

لى شاۋئېر «خوش» دەپ چىقىپ كەتتى. ئىشىككە كېلىپ خوتۇنىنى قىچقىرىپ:

— خوتۇن، بۇ ئىككى ئادەمدە بىر گەپ باردەك تۇرىدۇ، — دېدى.

— قانداق؟ — دەپ سوردى خوتۇنى.

— بۇ ئىككىيلەن سۆز قىلىشلىرىدىن كۇنچىقىش ئاستانىلىق كۆرۇنىدۇ. كۇرەبېگى بىلەنمۇ تونۇشمايدىكەن. كېيىن تاماقلارنى كۆتۇرۇپ كىرگىنىمدە، زىنداننېبېگىنىڭ ئاغزىدىن: «ئەمىر گاۋ چيۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قالدىم، بۇلار مەشقاۋۇل لىن چۇڭنىڭ پېيىگە چۇشكەن بولمىسۇن يەنە؟ مەن ئىشىك ئالدىدا ھە ـ ھۇ قىلىپ تۇراي، سەن يان ئۆيگە كىرىپ، ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشۋاتقىنىنى ئاڭلاپ باق.

— سىز كۇرەگە بېرىپ مەشقاۋۇل لىن چۇڭنى تېپىپ كېلىڭ، ئۇ تونۇپ باقسۇن.

— سەن بىلمەيسەن، لىن چۇڭ مەجەزى چۇس ئادەم، خۇشى

كەلمەي قالسا، ئادەم ئۆلتۈرۈپ، ئوت قويۇۋېتىشتىن يانمايدۇ. ئەگەرچەندە ئۇنى تېپىپ كەلسەم، بۇ نېمىلەر ئالدىنقى كۈنلەردە ئېغىزغا ئېلىپ يۈرگەن پايلاقچى لۇ چيەن دېگەن ئادەم بولۇپ قالسا، ئۇ ئاسانلىقچە بولدى قىلارمۇ؟ بىرەر چاتاق چىقىرىپ قويسا، سېنىڭ بىلەن ماڭمۇ كاساپىتى تېگىدۇ. باشقا گەپنى قويۇپ، بېرىپ ئاڭلاپ باق.

ــ بۇ دېگىنىڭىزمۇ توغرا، شۇنداق قىلاي، ــ دېدى خوتۇنى ۋە بېرىپ بىر هازاغىچە قۇلاق سېلىپ تۇردى. قايتىپ چىقىپ:

ــ ئۇچ ـ تۆتى ئېغىزلىرىنى قۇلاقلىرىغا يېقىشىپ پىچىرلىشىۋاتىدۇ، نېمە دېيىشىۋاتقانلىقلىرىنى ئاڭلىيالمىدىم. قارىسام، هېلىقى سىپاهىيگ سۇپەت ئادەم هەمراهىنىڭ قوينىدىن بىر ياغلىققا ئورالغان نەرسىنى ئېلىپ، كۈرەبېگى بىلەن زىندانبېگىگە بەردى، ياغلىقتىكى نەرسە ئالتۇن ـ كۈمۈش بولمىغىيدى. زىندانبېگى: «بولدى، ماڭا قويۇپ بېرىڭ، قانداقلا بولمىسۇن ئۇنىڭ جېنىنى ئۆزۈم ئالىمەن» دېدى، ــ دېدى.

دەل شۇ چاغدا ئىچكىرى ئۆيدىن: «شورپا كەلسۇن» دېگەن ئاۋاز چىقتى، لى شاۋئېر ئالدىراپ قىزىق شورپىنى ئېلىپ كىرگىنىدە، كۈرەبېگىنىڭ بىر پارچە مەكتۇپنى تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ سوۋۇپ قالغان غىزالارنى يانداۋرۇپ چىقىپ، يەنە بىرئاز غىزا ئەكىردى. ئۇلار يەنە بىردەم غىزالاندى، ئاندىن هېسابلىشىپ هاراق پۇلىنى تۆلىدى. كۈرەبېگى بىلەن زىندانبېگى ئاۋۋال چىقىپ كەتتى. كەينىدىن هېلىقى ئىككى كىشىمۇ باشلىرىنى تۆۋەن تۇتۇپ چىقىپ كېتىشتى.

ئۇلار كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا، لىن چۇڭ ئاشپۇزۇلغا كىرىپ كەلدى:

ــ ئۇكام شاۋئېر! بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئوقتىڭىز ياخشى بولۇۋاتامدۇ؟!

ــ ئولتۇرسىلا غەمگۇزارىم، مەن هازىر سىلىنى ئىزدەپ باراي دەپ تۇرغانىدىم. سىلىگە ئېيتىپ قويىدىغان مۇهىم گەپ بار

ئىدى، ــ دېدى لى شاۋئېر دەرھال.
بۇنىڭ دەللىلى قىلىپ مۇنداق بىر غەزەل يېزىلغان:

سۈيىقەست ۋە بەتنىيەتلىك كەتكۈسىدۇر ئەلگە پۇر،
كۈس ـ كۈسۈڭدىن بار خالايىق تاپقۇسىدۇر بىر ئۇچۇر.
توسۇيالماس دىڭ قۇلاقنى بولسىمۇ گەر تام ـ توساق،
كۆردى مەخپىي سىرلىرىڭنى ئەۋلىيادەك كۆزى نۇر.

ــ شۇنچە مۇھىم ئىشمىدى؟ ــ دەپ سورىدى لىن چۇڭ.
لى شاۋئېر لىن چۇڭنى ئىچكىرىگە باشلاپ كىرىپ ئولتۇرغۇزۇپ، بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى:
ــ ھېلىلا ئاستانىدىن كەلگەن يوچۇن بىر ئادەم بۇ يەردە كۈرەبېگى بىلەن زىندانبېگىنى قىچقىرىپ بىر ھازاغىچە ئولتۇرۇشتى. زىندانبېگىنىڭ ئاغزىدىن: «ئەمىر گاۋ چيۇ» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ گۇمانلىنىپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن بېرىپ ئاڭلاپ باق، دەپ خوتۇنۇمنى قويدۇم، ئۇلار پىچىرلىشىپ سۆزلەشكەنلىكى ئۈچۈن، قىلىشقان گەپلىرىدىن ھېچنېمىنى ئاڭلىيالماپتۇ. زىندانبېگى: «بولدى، ئىككىمىزگە قويۇپ بېرىڭ، ئۇنىڭ جېنىنى ئۆزىمىز ئالىمىز» دەپتۇ. ئىككى يوچۇن ئادەم بىر ياغلىققا ئورالغان ئالتۇن ـ كۈمۈشنى كۈرەبېگى بىلەن زىندانبېگىگە بېرىپتۇ. كېيىن ئۇلار يەنە بىرىدەم ئىچىشىپ، ئاندىن تارقاشتى. ئۇلار قانداق ئادەملەركىن، مەن گۇماندا بولۇپ قالدىم، غەمگۇزارىم، ئۇلار سىلىگە قارا سانىمغىيدى.
ــ ئۇ كىشىنىڭ قىياپىتى قانداق ئىكەن؟
ــ بويى پاكار، چىرايى ئاق پىشماق، كوسا، يېشى ئوتتۇزلاردا. بىللە كەلگەن كىشىنىڭمۇ بويى ئېگىز ئەمەس، چىرايى قارىمۇتۇق.
ــ بۇ ئوتتۇز ياشتىكى پايلاقچى لۇ چيەننىڭ ئۆزى ! ــ دېدى لىن چۇڭ تەئەججۇپلەنگەن ھالدا، ــ بۇ قىزىل كۆز ماڭا قەست

قىلىش ئۇچۇن بۇ يەرگە يەنە كەپتۇ ـ دەا قېنى، كۆرەرمىز. قولۇمغا چۇشۇپ قالمىسۇن، قولۇمغا چۇشتىما، ئۇنى خېمىرغا ئايلاندۇرۇۋېتىمەن !

ـــ كونىلاردا «غىزالانغاندا گالغا تۇرۇپ قېلىشتىن ساقلان، ماڭغاندا يىقىلىپ كېتىشتىن» دېگەن گەپ بار، ئېھتىيات قىلىپ يۈرسىلەلا بولدى، ـــ دېدى لى شاۋئېر.

لىن چۇڭنىڭ زەردىسى قاينام تاشتى. ئۇ لى شاۋئېرنىڭ ئۆيىدىن قايتىپ چىقىپ، توپتوغرا بازارغا بېرىپ ئۆتكۇر خەنجەردىن بىرنى ئالدى ـ دە، ئۇنى يېنىغا ئېسىپ، كوچىمۇ كوچا يۈرۈپ ئىزدىدى. لى شاۋئېر خوتۇنى بىلەن قاتتىق ئەنسىرىدى. شۇ كېچىسى تىنچ ئۆتتى. لىن چۇڭ ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ، يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپلا خەنجەرنى ئېلىپ، يەنە ساڭجۇ شەھىرىنىڭ ئىچى ـ تېشىنى ئارىلىدى، چوڭ ـ كىچىك كوچىلارنى ئايلاندى. بىر كۇن ئىزدىدى، مەھبۇسلار كۇرەسىدە ھېچقانداق شەپە بولمىدى. لىن چۇڭ يەنە كېلىپ لى شاۋئېرغا:

ـــ بۇگۇنمۇ ھېچ گەپ يوق، ـــ دېدى.

ـــ غەمگۇزارىم، شۇنداق تىنچ بولغىنىغا شۇكۇر، ـــ دېدى لى شاۋئېر، ـــ شۇنداقتىمۇ ئېھتىيات قىلسىلا.

لىن چۇڭ مەغپىرەتخانىغا قايتتى. يەنە بىر كېچە ئۆتتى. لىن چۇڭ كوچىلاردا تۆت ـ بەش كۇن ئىزدەپ باقتى، ھېچ دېرەك بولمىدى، شۇنىڭ بىلەن بارا ـ بارا كۆڭلى بىر ئىزغا چۇشۇپ قالدى.

ئالتىنچى كۇنى كۇرەبېگى لىن چۇڭنى يوقلىمىخانىغا چاقىرتىپ كېلىپ:

ـــ بۇ يەرگە كەلگىنىڭىزگە خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى. چەي جىن غوجامنىڭ يۈز ـ خاتىرى بىلەن سىزنى ئىززەتلىشىمىز كېرەك ئىدى. ئۇنداق قىلالمىدۇق. كۇنچىقىش دەرۋازىنىڭ ئون بەش چاقىرىم نېرىسىدا چوڭ بىر چېرىكلەر سامانلىقى بار. ھەر ئايدا ئوت ـ بوغۇز تاپشۇرىدىغانلاردىن ئادەت بويىچە ئانچە ـ

مۇنچە تاپاۋەت بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇ يەرگە بۇ چاغقىچە بىر قېرى چېرىك قارايتتى. ھازىر سىزنى شۇنىڭ ئورنىغا تەينىلىدىم، ئۇ قېرى چېرىك سىزنىڭ ئورنىڭىزغا كېلىپ مەغپىرەتخانىغا قارايدۇ. سىز شۇ يەردە تۇرۇپ ئۆزىڭىزگە ئاز - تولا پۇل تېپىۋېلىڭ. زىندانبېگى بىلەن بېرىپ ئىشنى ئۆتكۈزۈۋېلىڭ، — دېدى.

لىن چۈڭ: «ھازىرلا باراي» دەپ جاۋاب بېرىپ، كۈرەدىن چىقىپ، توپتوغرا لى شاۋئېرنىڭ ئۆيىگە باردى. ئەر - خوتۇن ئىككىيلەندىن:

— بۇگۈن كۈرەبېگى مېنى چېرىكلەر سامانلىقىغا قاراشقا بۇيرۇدى، بۇ قانداق ئىش بولغاي؟ — دېدى لىن چۈڭ.

— بۇ خىزمەت مەغپىرەتخانىدىكى ئىشقا قارىغاندا ياخشى. ئۇ يەردە ئوت - بوغۇز تاپشۇرۇلىدىغان چاغدا، ئادەت بويىچە ئانچە - مۇنچە تاپاۋەت بولۇپ تۇرىدۇ. ئىلگىرى ئاز - تولا پۇل بەرمەي تۇرۇپ، بۇ خىزمەتكە ئېرىشكىلى بولمايتتى، — دېدى لى شاۋئېر.

— ماڭا قەست قىلىش ئورنىغا، تاپاۋەتلىك خىزمەت بەرگىنى نېمىسى، ئۇلارنىڭ غەرىزى زادى نېمىدۇ؟

— غەمگۇزارىم، گۇمانلانمىسىلا، چاتاق چىقمىسىلا بولىۋېرىدۇ. بىراق، بىزنىڭ ئۆيىمىزگە يىراقلىقى بار، بىرنەچچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ۋاقىت تېپىپ سىلىنى يوقلاپ بارىمەن.

لى شاۋئېر داستىخان سېلىپ لىن چۈڭنى مەي بىلەن مېھمان قىلدى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، ئىككىيلەن خوشلاشتى. لىن چۈڭ مەغپىرەتخانىغا كېلىپ، بوغجۇمىسىنى مۇرىسىگە ئارتىپ، خەنجىرىنى يېنىغا ئېسىپ، بىر دانە نەيزىنى قولىغا ئېلىپ، زىندانبېگى بىلەن بىللە بېرىپ، كۈرەبېگى بىلەن خوشلاشتى - دە، ئىككىيلەن سامانلىققا قاراپ يول ئالدى. قىشنىڭ قاتتىق سوغۇق

مەزگىلى ئىدى. ئاسمانىنى قويۇق بۇلۇت قاپلىغانىدى، سوغۇق شامال سوقۇپ، قار لەپلىدەپ يېغىۋاتاتتى. قار بارغانچە ئۇلغايدى.

نەزم

يەر ـ جاھاننى قاپلىدى ئىزغىرىن جۇت، بۇس ـ تۇمان،
چۈشتى كۆكتىن خاسىيەتلىك قار لەپلىدەپ بىپايان.
قالدى قارنىڭ ئاستىدا شۇل كەڭ دالانىڭ يوللىرى،
كىيدى ئاق تون قامىتىگە بارچە ھەيۋەت تاغ ـ داۋان.
تولدى يەكسان ئاق كۈمۈش ۋە قاشتېشىغا يەر ـ جاھان،
كۆزگە شۇئان زور كوئېنلۇن چۈشتى غىل ـ پال بوپ ئايان.
ياغسا شۇنداق توختىماي قار، تا لەپلىدەپ تۇنگىچە،
ئەرشنىڭ بوسۇغىسىمۇ قاردا قالغاي ھەر قاچان.

يولدا مەي ـ پەي ساتىدىغان يەر بولمىغاچقا، لىن چۈڭ زىندانبېگى بىلەن توختىماي مېڭىۋېرىپ، سامانلىققا يېتىپ كەلدى. سەپسالغۇدەك بولسا، سامانلىقنىڭ ئەتراپى سوقما تام ئىكەن، ئالدىغا ئىككى قاناتلىق چوڭ دەرۋازا ئۇچرىدى. دەرۋازىنى ئېچىپ ئىچكىرى كىرىپ قارىسا، يەتتە ـ سەككىز ئېغىز يەم ـ خەشەك ئامبىرى، ئۇ يەر ـ بۇ يەردە بېدە دۆڭىسى، ئوتتۇرىدا ئىككى ئېغىز سامانخانا كۆرۈندى. بىر ئۆيدە بىر قېرى چېرىك ئوتسىنىپ ئولتۇرۇپتۇ.

ـــ كۈرەبېگى لىن چۈڭنى سېنىڭ ئورنۇڭغا تەينىلىدى، سەن قايتىپ مەغپىرەتخانىغا قارايدىغان بولدۇڭ. بۇ يەرنىڭ ئىش ـ كۈشلىرىنى ھازىرلا ئۆتكۈزۈپ بەرگىن، ـــ دېدى زىندانبېگى.

قېرى چېرىك ئاچقۇچلارنى ئالدى، لىن چۈڭنى باشلاپ يۇرۇپ:

ـــ ئامبارلارغا يامۇلنىڭ پېچىتى چاپلانغان. بۇ ئوت ـ سامان دۆۋىلىرىنىڭ سان ـ ھېسابى بار، ـــ دەپ تاپىلىدى ھەم ئوت ـ

سامان دۆڭلىرىنى بىر - بىردىن كۆرسىتىپ ساناپ ئۆتكىزۈپ بەردى، ئاندىن كېيىن لىن چۇڭنى ئۆيگە باشلاپ كىردى. كۇدە - كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ۋە ئاخىرىدا:

— سەندەل، قازان، تاۋاق - قاچىلارنى ساڭا قالدۇرۇپ كېتەي، — دېدى.

— مەنمۇ قاچا - قومۇچلىرىمنى مەغىرەتخانىدا قويۇپ كەلدىم، لازىم بولسا ئېلىپ ئىشلەتكىن، — دېدى لىن چۇڭ.

— مەي ئىچكۈڭ كەلسە، — دېدى قېرى چېرىك تامغا ئېسىقلىق قاپاقنى كۆرسىتىپ، — مۇشۇ يەردىن چىقىپ، كۇنچىقىش چوڭ يول بىلەن ئىككى - ئۈچ چاقىرىم ماڭساڭ بىر بازار بار.

قېرى چېرىك زىنداننىڭ بىلەن كۇرەگە قايتتى.

لىن چۇڭ تېڭىقلىق يوتقان - كۆرپىسىنى كارىۋاتقا قويۇپ، ئوت قالاشقا ئولتۇردى، تام تۈۋىدە دۆڭلەكلىك ئوتۇن - كۆمۈردىن بىرنەچچە پارچىسىنى ئېلىپ ئوچاققا سالدى. كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى. ئۆينىڭ ھەممە ياقلىرى ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەن، شامالنىڭ ئۇرۇشى بىلەن لىڭشىپ تۇراتتى. لىن چۇڭ: «بۇ ئۆيدە قىشنى قانداق چىقىرارمەن؟ قار توختىغاندىن كېيىن بازارغا كىرىپ تامچى ئەكېلىپ ياستاي» دەپ ئويلاپ، ئوتسىندى، لېكىن بىردەمدىن كېيىن سوغۇقتىن تېنى جۇغۇلداپ كەتتى: «بايىاتىن قېرى چېرىك ئىككى چاقىرىم يىراقلىقتا بازار بار دەۋاتاتتى. ئازراق مەي ئەكېلىپ ئىچمەيمۇ؟» دەپ ئويلىدى - دە، خالتىسىدىن پارچە پۇل ئېلىپ، نەيزىسىنىڭ ئۇچىغا قاپاقنى ئاستى. ئوتنى باستۇرۇپ قويۇپ، كىگىز قالپىقىنى ئېلىپ كىيدى. ئاچقۇچنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقتى ۋە ئۆينىڭ ئىشىكىنى تاقىدى. سامانلىقتىن چىقىپ، دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتىنى ئېتىپ، قۇلۇپ سالدى ۋە ئاچقۇچنى ئېلىپ، كۇنچىقىشقا قاراپ يولغا راۋان بولدى - دە، سەدەپتەك ئاپپاق قارنى دەسسەپ، شامالدا بىر

بېسىپ، ئىككى بېسىپ ماڭدى.

قار بارغانچە كۈچەيمەكتە ئىدى. لىن چۇڭ يېرىم يول ماڭغا - ماڭمايلا، بىر كونا بۇتخانا كۆرۈندى. لىن چۇڭ: «ئەي تەڭرىم، ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن، يەنە بىر كۈنى كېلىپ ھەقىقىگە نەزىر بېرىمەن» دەپ تەزىم قىلدى. يەنە بىردەم ماڭغاندىن كېيىن بىرمۇنچە ئۆيلەر كۆرۈندى. لىن چۇڭ قەدىمىنى توختىتىپ قارىسا، بىر چىت قاشانىڭ ئىچىدە بىر دانە سۈپۈرگە پۈلاڭلاپ تۇرۇپتۇ. لىن چۇڭ ئۇدۇللاپ قاشانىڭ ئىچىدىكى مەيخانىغا كىردى.

— قايىقتىن سورايمىز مېھمان؟ — دەپ سورىدى مەيپۇرۇش.

— بۇ قاپاقنى تونۇمسىز؟ — دەپ يانداۋۇپ سورىدى لىن چۇڭ.

— مەيپۇرۇش قاپاققا بىر قاراپلا:

— بۇ قاپاق سامانلىقتىكى قېرى چېرىكنىڭغۇ، — دېدى.

— شۇنداق.

— سامانلىقا قارايدىغان بېگىم ئىكەنلا - دە، قېنى، مەرھەمەت قىلسىلا، سوغۇق قاتتىق بولۇۋاتىدۇ. بىرنەچچە قەدەم ئىچىپ ھاردۇقلىرىنى چىقارسىلا.

مەيپۇرۇش بىر تەخسە كالا گۆشىنى توغرىدى، بىر ئاپقۇر مەي ئىسسىتتى ۋە لىن چۇڭنى تەكلىپ قىلدى، كېيىن لىن چۇڭ ئۆزىمۇ بىرئاز گۆش سېتىۋېلىپ يەنە بىرنەچچە قەدەم ئىچتى. ئاندىن قاپاقتا توشقۇزۇپ مەي ئالدى - دە، يەپ بولالمىغان ئىككى پارچە كالا گۆشىنى ئوراپ ئالدى. بىرئاز پارچە كۆموش قالدۇرۇپ، قاپاقنى نەيزىسىگە ئىلدى، كالا گۆشىنى قوينىغا سالدى: «سىزنى ئاۋارە قىلدىم» دەپ مەيپۇرۇش بىلەن خوشلىشىپ يەنە شامالدا قايتىپ كەلدى. كەچ كىرىش بىلەن قار يەنمۇ ئەدىمەكتە ئىدى. ئۆتكەن زامانىدا بىر مولا گادايلارنىڭ قار - شۇرغاندىكى دەرد - ھەسرىتىنى تەسۋىرلەپ مۇنداق بىر نەزم يازغانىكەن:

گۈركىرەپ چىقتى شۇنرغان يەر ـ جاھاننى بىر ئېلىپ،
خۇيغىنا ياغدى قېلىن قار بەك كۆرەڭلەپ ـ كېرىلىپ.
خۇددى توزغاق ياكى سەرناق ئۇ گويا،
ئۇچقۇنى لەپ ـ لەپ قىلىپ چۈشمەكتە پاختەكتەك كېلىپ.
قار بېسىپ ئارماندا تۇرغان ئالچۇق[1] ھەم چەللىنى ـــ
ئۆرۈلۈش خەۋپىدە قويدى بەك ئېغىر ۋەھىم سېلىپ.
باي غوجام ـ زەردار بېگىملەر شۇنداق،
چىقمىدى ھەتتا پۇخادىن نەم ھاۋانى ئاز بىلىپ.
يېنىدا تەييار ئۇلارنىڭ چوغدىنى ئىسسىنىدىغان،
ئولتۇرار كىمخاب ـ تاۋاردىن قاتمۇقات ئېگىن كىيىپ.
قولىدا مېيخۇا گۈلىنى ئويناتار،
بۇ نىشان ئەل بەختىگە دەپ كۈي قاتار،
كەمبەغەل بىچارىلەرنى ئويلىماس ھېچ ياد ئېتىپ.
تەركىدۇنيا ۋەلىيلەر ـــ بېگانىلەر،
بەخىرامانلىقتا ئۆتتى ناخشىدىن لەززەتلىنىپ.

لىن چۈڭ خاسىيەتلىك قارلارنى دەسسەپ، سوغۇق شامالغا قارشى ئۇچقاندەك چېپىپ سامانلىققا يېتىپ كەلدى. دەرۋازىنى ئېچىپ ئىچكىرىگە كىرىپ، داد ـ پەريات قىلدى. تەڭرىنىڭ كۆزى بار ئىكەن، ئاق كۆڭۈل مەردلەرنى ئۆز پاناھىدا ساقلايدىكەن، قاتتىق قار لىن چۈڭنىڭ جېنىنى ئامان ساقلاپ قالدى. ھېلىقى ئىككى ئېغىز ئۆي قارنىڭ كۈچى بىلەن ئۆرۈلۈپ چۈشۈپتۇ. لىن چۈڭ: «قانداق قىلسام بولاركىن؟» دەپ ئويلاپ، نەيزە بىلەن قاپاقنى قار ئۈستىگە قويدى. چوغدانىدىكى ئوت تۈتىشىپ كەتمىسۇن دەپ ئېھتىيات قىلىپ، چۈشكەن چالما ـ ياغاچلارنى بىر يانغا يۆتكەپ، بېشىنى شۇڭغۇتۇپ كىرىپ قولى بىلەن سىلاپ قارىسا، چوغدانىدىكى ئوتنى قار ئۆچۈرۈپ قويۇپتۇ. لىن چۈڭ

① ئالچۇق ـــ كەپە دېگەن مەنىدە.

تۆشەكنى سىلاشتۇرۇپ يۇرۇپ ئارانلا يوتقىنىنى تارتىۋالدى. لىن چۈشۈ سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، كەچ كىرگەنلىكىنى كۆرۈپ: «ئوت قالىغۇدەك يەرمۇ يوق ئىكەن، قانداق قىلارمەن؟» دەپ ئويلىدى. بۇ يەردىن يېرىم يول يىراقلىقتىكى ھېلىقى كونا بۇتخانا يادىغا چۈشۈپ: «شۇ يەرگە بېرىپ تۇنەپ، تاڭ ئاتقاندا قاراپ باقمايمۇ» دېگەن قارارغا كەلدى ـ دە، يوتقانىنى قاتلاپ، مەي قاپىقىنى نەيزىگە ئىلىپ، دەرۋازىغا يەنە قۇلۇپ سېلىپ، بۇتخانا تەرەپكە قاراپ ماڭدى. بۇتخانىغا كىرىپ ئىشكىنى ياپتى، ياندا تۇرغان تاشنى يۆتكەپ كېلىپ ئىشىككە تىرەپ قويدى. ئىچكىرىگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئايۇاندا ئالتۇن ساۋۇتلۇق تاغ مۇئەككىلى ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بىر تەرىپىدە مۇنكىر، يەنە بىر تەرىپىدە نەكىر تۇرۇپتۇ. يان تەرەپتە قەغەز دۆۋىلەكلىك تۇرۇپتۇ. ھەممە يەرنى ئايلىنىپ چىقتى. يا قولۇم ـ قوشنا، يا بۇتخانا شەيخى كۆرۈنمەيتتى. لىن چۈشۈ نەيزە بىلەن قاپقىنى قەغەز دۆۋىسىگە قويدى. يوتقانىنى سالدى، ئاندىن كىگىز قالپىقى بىلەن ئۇستىبېشىدىكى قارنى قاقتى؛ ئۇچىسىدىكى چاپىنى بىلەن كۆڭلەكىنى سالدى، ھۆل بولۇپ كەتكەن بۇ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تاۋاپ شىرەسىنىڭ ئۇستىگە قويۇپ قويدى؛ يوتقىنىنى ئايىغىغا ياپتى. شۇنىڭ بىلەن قاپاقتىكى مۇزدەك مەينى قوينىدىكى كالا گۆشى بىلەن ئاستا ئىچكىلى تۇردى.

شۇ ئەسنادا، تاشقىرىدىن پاراسلىغان قاتتىق ئاۋاز ئاڭلاندى. لىن چۈشۈ سەكرەپ قوپۇپ تامنىڭ يوچۇقىدىن قارىغۇدەك بولسا، ساماناللىقتىن كۆتۈرۈلگەن ئوت پاراسلاپ كۆيۈۋاتىپتۇ.

نەزم

ئوت ئۇلۇغ، ئوتتىن ئۇلۇغراق ياغدى قار،
چۆپ ـ ساماندا ئوت يالقۇنىنى ئاۋۇتار.
گۈركىرەپ چىقتى يەنە خۇددى قېرىشقاندەك بوران،

كىمدۇر ئۇ باسقاندا قار ئوتنى ئۇلۇغ ياققان شۇئان.
سوقۇشار كۆكته قىزىل ئەجدىها دېسەڭ،
توزۇغان قاسراقلىرى ئاپپاق ئەجەب، ھەيران ئۆزۈڭ؛
كېپىنەك ئۇ بەسلىشىپ ئۇچقان دېسەڭ،
نە ئۇچۇن ئۇچقۇن چېچىپ يالقۇنلىتار گۈلخانغا تەڭ.
ئوت پىرى ئاتەش سۇپەت دۇلدۇللىرىنى چاپتۇرۇپ،
بۇل ئارا يۇرگەنمۇ ياكى ياقتۇرۇپ؟
ياكى قۇشلارنىڭ پىرى ھەيدەپ قىزىل قۇشلارنى ئۇ،
چاڭگىلاتماقچى بولۇپ يۇرگەندىمۇ؟
ئىشقىلىپ چىقتى بۇ ئاپەت كۈتمىگەن يەردىن شۇدەم،
بەلكى بىر سىرلىق بالاخور قەست بىلەن سۇرگەن قەدەم.
كۆرسە گەر، ئوت دەستىدىن،
تىك تۇرار قۇيقا چېچى باتۇر ـ شېھىتلەرنىڭ شۇئان؛
بۇ قېلىن قار ھەيۋىدىن،
يىرتىلىپ يۇرەكلىرى نائەھلىده قالمايدۇ جان.

لىن چۇڭ دەررۇ نەيزىسىنى ئېلىپ، ئوت ئۆچۈرۈشكە بارغىلى ئالدىراپ ئىشىكنى ئاچماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، تالادىن كىملەرنىڭدۇر گەپ قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى. لىن چۇڭ ئىشىككە قۇلىقىنى يېقىپ تىڭشىغاندى، ئوچ كىشىنىڭ ئايال تۇنۇشى ئاڭلاندى. ئۇلار بۇتخانىغا چېپىپ كېلىپ، ئىشكىنى ئىتتەردى. تاش تىرەپ قويۇلغاچقا، ئىشىك ئېچىلمىدى. ئوچ كىشى بۇتخانىنىڭ لەمپىسى ئاستىدا تۇرۇپ، لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوتنى تاماشا قىلىپ تۇردى ۋە پاراڭغا چۈشتى:

ـــ بۇ ھېيلىمىز ياخشىمىكەن؟

ـــ كۆرەبېگىم، زىندانبېگىم، بۇ ئىش ھەرقايسىلىرىنىڭ ئەقلى بىلەن بولدى ! كۈنچىقىش ئاستانىگە قايتىپ بۇنى ئەمىرگە مەلۇم قىلىمەن. ئىككىلىرىنى چوڭ ئەمەلدار قىلىپ كۆتۇرۈشكە ۋەدە قىلىمەن. ئەمدىغۇ جاڭ مەشقاۋۇلنىڭ ياق

دەيدىغان يېرى قالمىدى.

ــ لىن چۈشنى جايلىۋەتتۇق. ئەمدى گاۋ يانبېنىڭ كېسىلى چوقۇم ساقىيىپ كېتىدىغان بولدى.

ــ جاڭ مەشقاۋۇل دېگەن ھارامزادە: «كۇيۇئوغلۇڭ ئالەمدىن ئۆتتى» دەپ، ئۇچ ــ تۆت قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ، شۇنچە يالۋۇرساقمۇ، ياق دەپ تۇرۇۋېلىپ، گاۋ يانبېنىڭ كېسىلىنىڭ بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ كېتىشىگە زامىن بولغانىدى. شۇڭا، ئەمىر ئىككىلىرىدىن بۇ ئىشقا ياردەم كۆرسىتىشلىرىنى سوراپ، بىزنى ئالاھىدە ئەۋەتكەنىدى. خەيرىيەت، بۇگۈن بۇ ئىشمۇ پۈتۈپ قالدى.

ــ مەن تامدىن ئارتىلىپ چۈشتۈم ــ دە، ئۆپچۆرىدىكى ئوت ــ چۆپ دۆۋىلىرىگە ئون نەچچە يەردىن ئوت يېقتىم. ئۇ نەگىمۇ قاچالىسۇن؟

ــ بۇ كەمگىچە كۆيۈپ بولاي دەپ قالغاندۇ !

ــ قېچىپ قۇتۇلغان تەقدىردىمۇ چېرىكلەر سامانلىقىغا ئوت قويغان گۇناھى ئۈچۈنمۇ ئۆلۈمگە مەھكۇم بولىدۇ.

ــ شەھەرگە قايتايلى.

ــ سەل تۇرايلى، بىرەر ــ ئىككى پارچە سۆڭىكىنىمۇ بولسا مەھكىمىزگە ئالغاچ بارساق، ئەمىر بىلەن بەگزادە كۆرۈپ، بىزنىمۇ قولىدىن ئىش كېلىدىكەن دېسۇن.

لىن چۈڭ بۇ ئۇچەيلەننىڭ ئاۋازىدىن، بىرسى زىنداندېگى، بىرسى پايلاقچى لۇ چېەن، يەنە بىرسى فۇئەن ئىكەنلىكىنى بىلدى. «تەڭرى ساقلاپتۇ مېنى! ئۆي ئۆرۈلۈپ چۈشمىگەن بولسا، بۇ مەلئۇنلار مېنى چوقۇم كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرۈۋېتەر ئىكەن» دەپ ئويلىدى ــ دە، تاشنى ئاستاغىنا يۆتكىدى. سول قولى بىلەن ئىشكىنى شاققىدە ئېچىپ، نەيزىنى تەڭلەپ تۇرۇپ:

ــ ھوي بەتبەختلەر ! ئەمدى نەگە قېچىشارسەن؟! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ھېلىقى ئۇچەيلەن قاچاقچى بولۇشتى ــ يۇ، ئەما ھودۇققان

پېتى ياغاچتەك قېتىپ، قىمىر قىلماي تۇرۇپ قالدى. لىن چۈك نەيزە بىلەن گاچ قىلىپ بىر سانجىپ، ئاۋۇال زىندانبېگىنى يىقىتتى. پايلاقچى لۇ چيەن قورقۇنچىدىن جان - پېنى چىقىپ، تەمتىرەپ بىر قەدەمگە باسالماي، «ۋايجان، رەھىم قىلىڭ!» دەپ توۋلاپ يالۋۇردى. فۇ ئەن قېچىپ ئون قەدەمچە ماڭغاندا، لىن چۈك قوغلاپ بېرىپ ئارقىسىدىن يۇرىكىگە ئۇدۇللاپ نەيزە بىلەن بىر سانجۇۋىدى موكلا چۈشتى. لۇ چيەن ئەمدىلا ئۇچ - تۆت قەدەم مېڭىۋىدى، لىن چۈك كەينىگە قايتىپ كېلىپ: «ھۇ خۇنپەر! نەگە قاچىسەن؟!» دەپ ۋارقىراپ، ياقىسىدىن تۇتۇپ دەس كۆتۈرۈپ قارغا ئۇردى. نەيزىنى قارغا سانجىپ قويۇپ، كۆكرىكىگە دەسسەپ تۇرۇپ يېنىدىن خەنجىرىنى چىقىرىپ، لۇ چيەننىڭ يۈزىگە تەگكۈزۈپ تۇرۇپ:

ـــ ھەي خۇنپەر! بىزنىڭ ئارىمىزدا ھېچقانداق ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك يوق تۇرۇقلۇق، نېمىشقا ماڭا شۇنچىۋالا قەست قىلىپ يۈرىسەن؟ «تىغ يارىسى ساقىيىدۇ، دىل يارىسى ساقايمايدۇ» دېگەن گەپ بار. سېنىڭ دىل ئازارىڭغا رەھىم قىلغىلى بولمايدۇ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ بۇ گۇناھ پېقىردا ئەمەس، ئەمىرنىڭ بۇيرۇقى، كەلمەسلىككە ئىلاج قىلالمىدىم، ـــ دەپ يالۋۇردى پايلاقچى لۇ چيەن.

ـــ ھەي قارا نىيەت! سەن بىلەن بالا چېغىمىزدىلا دوست ئىدۇق. بۈگۈنكى كۈندە ماڭا زىيانكەشلىك قىلىپ يۈرسەڭ، بۇنى سەندىن كۆرمەي باشقىلاردىن كۆرەتتىممۇ؟ قېنى خەنجىرىمنى تېتىپ كۆر! ـــ دەپ تىللىدى ۋە لۇ چيەننىڭ چاپىنىنى يىرتىپ تاشلاپ، خەنجىرىنى يۈرىكىگە سانجىپ، بىر قايرىۋىدى، يەتتە ئەزايىدىن قان ئېتىلىپ چىقتى. لىن چۈك لۇ چيەننىڭ يۈرەك - باغرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ كەينىگە قارىسا، زىندانبېگى ئۆمىلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ قېچىشقا تەمشەلگەنىكەن، لىن چۈك بېرىپ ئۇنى يەرگە بېسىپ تۇرۇپ:

ـــ سەن بەتبەختمۇ ئۆتۈپ كەتكەن قارا يۈز ئىكەنسەن ! سەنمۇ خەنجىرىمنى تېتىپ باق ! ـــ دەپ ۋارقىراپ، «شارت» قىلىپ بېشىنى كېسىپ نەيزىسىگە ئاستى. يېنىپ كېلىپ، فۇئەن بىلەن لۇ چيەننىڭ بېشىنىمۇ كېسىۋالدى، خەنجىرىنى غىلاپقا سېلىپ، ئۇچەيلەننىڭ بېشىنى چېچىدىن چېتىپ كۆتۈرگىنىچە بۇتخانىغا كىرىپ، تاغ مۇئەككىلىنىڭ ئالدىدىكى تاۋاپ شىرەسىگە تىزىپ قويدى، ئاندىن كۆڭلىكىنى كىيىپ، پوتىسىنى چىڭ باغلاپ، كىگىز قالپىقىنى كىيدى ـ دە، قاپاقتىكى مۇزدەك مەينى ئىچىۋەتتى. يوتقان بىلەن قاپاقنى تاشلاپ قويۇپ، نەيزىنى ئېلىپ بۇتخانىدىن چىقىپ شەرققە قاراپ ماڭدى. تۆت ـ بەش يول ماڭا ـ ماڭمايلا، يېقىن ئەتراپتىكى مەھەللىلەردىن ئوت ئۆچۈرۈش ئۇچۇن سوغا ۋە ئىلمەكلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ كېلىۋاتقانلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.

ـــ سىلەر چاپسان بېرىپ ئوتنى ئۆچۈرۈپ تۇرۇڭلار، مەن بېرىپ يامۇلغا مەلۇم قىلىپ قويۇپ كېلەي، ـــ دېدى ـ دە، نەيزىنى كۆتۈرۈپ ئالدى ـ كەينىگە قارىماي مېڭىۋەردى.

غەزەل

تەڭرىنىڭ پارلاق يولى كۆرمەس خىلاپەتنى راۋا،
بەتنىيەتلىك تۇلكىلەر شۇملۇقنى قىلدى مۇددىئا.
ئۆرتىنىپ جىسمى تۇگەل بولماسمىدى كۇل، كەتمىسە ـــ
گەر شۇرغانلىق كېچىدە مەيگە باغلاپ ئىشتىھا.
خۇپيانە سۇيىقەست چاچقان مەھەلدە زەھەرىن،
خالىي ـ پىنھاندىن چىقىپ قۇتقۇزدى غايىب ئەۋلىيا.
بىگۇناھ بىچارە ئەر تاپتى ھاياتىغا نىجات،
ئۇ جاسارەت بابىدا تەڭداش تېپىلماس ئەر گويا.

قار بارغانچە كۇچەيمەكتە ئىدى. لىن چۇڭ كۇنچىقىشقا قاراپ

ئۇچ ـ تۆت سائەتچە يول ماڭدى. ئۇچىسىدىكى كىيىمى يېلىڭ بولغاچقا، قاتتىق سوغۇققا دال بولالمايتتى. ئۇ قار كېچىپ كېتىۋېتىپ كەينىگە قارىسا، سامانلىق خېلىلا يىراقتا قاپتۇ. ئالدى تەرەپكە قارىسا، دەل ـ دەرەخلەر قارا ـ قويۇق ئارىلىشىپ كەتكەن شالاڭ ئورمانلىقنىڭ ئىچكىرىسىدە بىرنەچچە ئېغىز ئۆي كۆرۈندى، قار باسقان بۇ ئۆيلەرنىڭ تام يوچۇقلىرىدىن ئوت نۇرى غىل ـ پال كۆرۈنۈپ تۇراتتى. لىن چۇڭ توغرىدىن ـ توغرا بىر ئۆينىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئىشىكنى ئېچىپ قارىدى. قارىغۇدەك بولسا، تۆرده بىر قېرى ئوتاقچى، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىده ياش ئوتاقچىلاردىن تۆت ـ بەشى ئوتسىنىپ ئولتۇرۇپتۇ؛ ئوچاقتا ئوتۇن يالقۇنجاپ كۆيۈۋېتىپتۇ. لىن چۇڭ ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ تەزىم قىلدى:

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم ! پېقىر مەھبۇسلار كۇرەسىنىڭ خىزمەتكارى. قاردا قېلىپ كىيىملىرىم ھۆل بولۇپ كەتتى. ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇۋالاي دەپ كەلدىم، ئىلتىپات قىلسىڭىزلار ئىكەن.

ـــ چاغلىق گەپ ئىكەن، ئولتۇرۇپ قاقلاۋېرىڭ، ـــ دېدى ئوتاقچىلار.

لىن چۇڭ ئۇچىسىدىكى ھۆل كىيىملىرىنى ئوتقا قاقلاپ ئولتۇردى. كىيىم سەل ـ پەل قۇرۇدى. شۇ چاغدا لىن چۇڭنىڭ كۆزى قوقاسقا ياندىپ قويۇلغان بىر كۇپكە چۈشتى. كۇپتىن مەينىڭ لەززەتلىك پۇرىقى دىماققا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى.

ـــ يېنىمدا ئازراق پارچە پۇل بار ئىدى. مالال كۆرمەي ئازراق مەي ئۆتۈنۈپ بەرسىڭىز ئىكەن، ـــ دەپ ئۆتۈندى لىن چۇڭ.

ـــ بۇنى تەمە قىلماڭ ! ـــ دەپ جاۋاب بەردى قېرى ئوتاقچى، ـــ بىز ھەر كۈنى كەچتە نۆۋەتلىشىپ ئاشلىق باداڭلىرىغا قارايمىز. ھازىر تازا قاتتىق سوغۇق بولىدىغان باش توخۇ ۋاقتى. بۇ مەي ئۆزىمىزگىمۇ يېتىشمەيۋاتسا، سىزگە نەدىكەن؟

ـــ ئۆزۈڭلار بىلىپ پېقىرغا ئىككى ـ ئۈچ پىيالە ئۆتۈنۈپ بەرسەڭلار ئىكەن، بىرئاز ئىسسىنىۋالسام بولاتتى.

ـــ قانداق ئادەمسەن، كۆرگەنگىلا يېپىشىۋالمىدىغان!
مەينىكى مەززىلىك پۇرىقى دماقىغا ئۇرۇلغانسېرى، لىن چۈشىنىكى ئىچكۈسى كەلدى ـ دە:
ـــ ھېچ گەپ بولماس، ئازراق بېرىڭلار ! ـــ دەپ تۇرۇۋالدى.
ـــ ئوتسىنىپ ھۆل چاپىنىنى قاقلاپ قۇرۇتۇۋالسۇن دەپ، ساڭا ياخشىلىق قىلساق، تېخى مەي سوراپ تۇرۇۋالغىنىڭنى قارا ! كەتسەك تېز كەت، كەتمەيدىغان بولساك سېنى ھازىرلا باغلاپ مەشەگە ئېسىپ قويىمىز، ـــ دەپ ۋارقىراشتى ئولتۇرغان ئوتاقچىلار.
لىن چۈك زەردىسى قاينap:
ـــ ماۋۇ نېمىلەرنىك يولسىزلىقىنى قارا ! ـــ دەپ چاچراپ تۇرۇپ، ئوچاقتا لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان بىر پارچە چوغنى قولىدىكى نەيزە بىلەن ئىلىپ، قېرى ئوتاقچىنىك يۈزىگە قارىتىپ ئاتتى ۋە نەيزىسىنىك ئۇچى بىلەن ئوچاقتىكى چوغنى يەنە چۈخچىلىدى، قېرى ئوتاقچىنىك ساقال ـ بۇرۇتى پىژىلداپ كۆيگىلى تۇردى. باشقا ئوتاقچىلار سەكرەپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. لىن چۈك نەيزىسىنىك دەستىسى بىلەن ئۇدۇل كەلگىنىنى ئۇرغىلى تۇردى. قېرى ئوتاقچى ھەممىنىك ئالدىدا قېچىپ چىقىپ كەتتى؛ قالغانلىرى قىمىر قىلماي قېتىپ قالدى. لىن چۈك قوغلاپ يۇرۇپ ئاخىر ھەممىسىنى قاچۇردى: «بارىك تىكىۋەتتىك ئەمدى، ئاكاك قارىغاي ھۇزۇرلىنىپ مەي ئىچىدىغان بولدۇم ـ دە» دەپ، كاڭنىك ئۈستىدە تۇرغان ئىككى دانە چۆچەكتىن بىرنى ئېلىپ كۆپتىكى مەينى قۇيۇپ ئىچتى. بىردەمدىلا يېرىمىنى ئىچىپ، يېرىمىنى ئاشۇرۇپ قويدى. كېيىن نەيزىنى ئېلىپ، ئۆيدىن چىقىپلا تۇغرا كەلگەن ياقىغا قاراپ ئېگىز ـ پەس دەسسەپ ماڭدى. بىر چاقىرىم يول ماڭا ـ ماڭمايلا، سوغۇق شامالنىك ئۇرۇشى بىلەن جىلغىغا يېقىلىپ چۈشتى، تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ باقتى، نەدىكىنى، ئورنىدىن تۇرالمىدىغان ! ئادەتتە، مەست ئادەملەر يېقىلسىلا ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەلەيدۇ. لىن چۈك

غەرق مەست هالدا قار ئۈستىدە يېتىپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ.

ھېلىقى ئوتاقچىلار يىگىرمە نەچچە ئادەمنى باشلاپ كېلىپ، نەيزە، توقماق كۆتۈرۈشۈپ ئۆيگە بېسىپ كىرسە، لىن چۈك يوق. ئىز قوغلاپ كېلىپ قارىسا، لىن چۈك قار ئۈستىدە يېتىپتۇ. نەيزىسى بىر چەتتە تۇرۇپتۇ. ئوتاقچىلار ئولىشىپ كېلىپ لىن چۈكنى تارتىپ ـ سۆرەپ تۇرغۇزۇپ، ئارغامچا بىلەن باغلىدى، تاك ئاتار ۋاقتىدا ئۇنى باشقا بىر جايغا ئېلىپ ماڭدى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس!

ئۇ شۇنداق بىر جايكى، قومۇشلۇق كۆل ئىچىدە نەچچە مىڭلىغان جەك كېمىلىرى سەپ تارتىپ تۇراتتى؛ سۇ بويىدىكى تۇرادا يۇزلىگەن باتۇر ـ ئەزىمەت جەم ئىدى. ئۇ يەرنى تىلغا ئالغاندا، سۇرىدىن كىشىنىك تېنى جۇغۇلدايتتى؛ ھەيۋىسىدىن پۈت ـ قولنىك مادارى كېتەتتى. ئوتاقچىلارنىك لىن چۈكنى زادى قانداق بىر جايغا ئېلىپ بارغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون بىرىنچى باب

جۇگۇيىنىڭ سۇ بويىدىكى شىپاڭدا بەلگە ئوقى ئاتقانلىقى لىن چۇڭنىڭ شۇئىرغانلىق كېچىدە لياڭشەنگە چىققانلىقى

ئەلقىسسە، قاپلانباش لىن چۇڭ شۇ كېچىسى قاتتىق مەستلىكتە قارغا يىقىلىپ، ئورنىدىن تۇرالماي يېتىپ قالغاندا، ئوتاقچىلار كېلىپ ئۇنى چەمبەرچاس باغلاپ، بىر جاڭزىغا ئېلىپ باردى. قورۇدىن بىر ئوتاقچى چىقىپ:

ـــ چەي جىن بېگىم تېخى ئورنىدىن تۇرمىدى، بۇ بەتبەختنى قوۋۇق بېشىغا ئېسىپ قويۇڭلار، ـــ دېدى.

تاڭ سۈزۈلدى، لىن چۇڭنىڭ مەستلىكى يېشىلدى، ئۇ كۆزىنى ئېچىپ شۇنداق قارىسا، بۇ ئاجايىپ كاتتا، ئازادە بىر قورۇ ئىكەن.

ـــ مېنى بۇ يەرگە تەپ تارتمای ئېسىپ قويغان قايسىڭ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى لىن چۇڭ.

ئوتاقچىلار ۋارقىرىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ، كالىتەك كۆتۈرۈشۈپ ئۆيدىن چىقىپ كېلىشتى ۋە:

ـــ سەن مۇناپىق تېخىچە ھۆرۈ ـ پۆرۈ دەپ يۇرەمسىنا ! ـــ دەپ توۋلاشتى.

ـــ گەپ سوراپ نېمە قىلىسىلەر، ئۇرۇڭلار ! ـــ دېدى ساقال ـ بۇرۇتى ئۇتلىنىپ كەتكەن ھېلىقى قېرى ئوتاقچى، ـــ بېگىم ئورنىدىن ئويقاندىن كېيىن سوراق قىلىپ ئاندىن يامۇلغا ئاپىرىپ بېرەيلى.

ئوتاقچىلار تەرەپ ـ تەرەپتىن ئۇرغىلى تۇردى. لىن چۇڭ تاياقتا چىداپ تۇرالماي:

— ئۇرماڭلار، مېنىڭ گېپىم بار! — دەپ ۋارقىرىدى.
شۇ ئەسنادا بىر ئوتاقچى: «بېگىم كەلدى!» دەپ توۋلىدى.
لىن چۈڭ زەن سېلىپ قارىدى، بىر بېگىم قولىنى كەينىگە قىلىپ چىقىپ كەلدى ۋە پېشايۋانغا كېلىپ:
— سىلەر بۇ يەردە كىمنى ئۇرۇۋاتىسىلەر؟ — دەپ سورىدى.
— كېچە تۈتۈۋالغان ئاشلىق ئوغرىسىنى، — دەپ جاۋاب بېرىشتى ئوتاقچىلار.
ھېلىقى بېگىم ئالدىغا كېلىپ، ئېسىقلىق تۇرغان ئادەمنىڭ لىن چۈڭ ئىكەنلىكىنى تونۇدى - دە، دەررۇ ئوتاقچىلارنى نېرى تۇرۇش دەپ ئۆز قولى بىلەن ئارغامچىنى يېشىپ، لىن چۈڭنى پەسكە چۈشۈردى:
— مەشقاۋۇل، سىلىنى نېمە سەۋەب بىلەن بۇ يەرگە ئېسىپ قويۇشتى؟
ئوتاقچىلار بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، تارقىلىپ كېتىشتى.
لىن چۈڭ كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، ئالدىدا تۇرغان ئادەم باشقا ئادەم ئەمەس، قۇيۇنتاز چەي جىن ئىكەن. ئۇ شۇ ھامان:
— ۋاي بەگ ئاغا، مېنى قۇتقۇزسىلا ! — دەپ داد - پەريات كۆتۈردى.
— مەشقاۋۇل، ئەجەب بۇ يەرگە كېلىپ، بۇ سەھرالىق تومپايلارغا خورلىنىپ يۈرۈپتىلاغۇ؟ — دەپ سورىدى چەي جىن.
— ئېيتىپ كەلسەم دەردىم كۆپ ! — دېدى لىن چۈڭ.
ئىككىيلەن ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇشتى. لىن چۈڭ ساماناتلىقتا بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى ئۈجۈر - بۇجۇرىغچە سۆزلەپ بەردى. چەي جىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ:
— شۇ قەدەر پېشكەللىكلەرگە ئۇچراپتىلا - دە ! ھېلىمۇ تەڭرىم ساقلاپتۇ، شۇكۇر دېسىلە، بۇ يەر بولسا مېنىڭ كۇنچىقىشتىكى جاڭزام بولىدۇ. خاتىرجەم بىرنەچچە ۋاق تۇرسىلا، ئاندىن بىر گەپ بولار، — دېدى ۋە ئوتاقچىلارغا بىر قۇر كىيىم - كېچەك ئاچىقتۇرۇپ، لىن چۈڭنىڭ

ئۇستىبېشىدىكى ھەممە كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەتكۈزدى. ئاندىن قىشلىق ھۇجرىغا تەكلىپ قىلىپ مەي ـ تائام تەييارلىتىپ، لىن چۈڭنى ئوبدان كۈتۈۋالدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن لىن چۈڭ چەي جىننىڭ كۈنچىقىش جاڭزىسىدا ئالتە ـ يەتتە كۈن تۇردى. ئۇ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ.

ساڭجۇ ئايمىقىدىكى مەھبۇسلار كۇرەسىنىڭ بېگى يامۇلغا بېرىپ، لىن چۈڭ زىندانبېگىنى، پايلاقچى لۇ چيەن بىلەن فۇئەننى ئۆلتۈرۈپ، چېرىكلەر سامانلىقىغا ئوت قويۇۋېتىپ قاچتى، دەپ مەلۇم قىلدى. ئامبال بۇ ئەھۋالنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ، دەرھال ئېلان يازدۇرۇپ، تۇتقاۋۇللارغا تاپشۇردى، ئۇلار يايى ـ دورغىلارنى باشلاپ يېزىمۇيېزا، شەھەرمۇشەھەر، مەھەللىمۇ-مەھەللە ۋە ئۆتەڭمۇئۆتەڭ يۈرۈپ، بارغانلا يەرگە ئېلان چاپلىدى، جىنايەتچى لىن چۈڭنى تۇتۇپ بەرگەنلەرگە ئۇچ مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام بېرىشنى جاكارلىدى. لىن چۈڭنى تۇتۇش توغرا-سىدىكى بۇ جەددىي ئېلان ھەممە يەرنى ھەربىكەتكە كەلتۈرۈۋەتتى. چەي جىن بەگنىڭ كۈنچىقىش جاڭزىسىدا پاناھلىنىپ يۈرگەن لىن چۈڭ ئەھۋالنىڭ جەددىيلىشىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتى، چەي جىن جاڭزىغا يېنىپ كېلىشى بىلەنلا لىن چۈڭ ئۇنىڭغا:

ــ بەگ ئاغا، مەن بۇ يەردىن كېتەي، ئۆزلىرىگە مەلۇم، يامۇلنىڭ ئادەملىرى مېنى تۇتۇش ئۈچۈن جەددىي ھەرىكەت قىلىپ ئۆيمۇئۆي ئاختۇرۇۋېتىپتۇ. ناۋادا جاڭزىلىرىغا ئاختۇرۇپ كېلىپ قالسا، جانابلىرى چېتىلىپ قالسىلا ياخشى بولماس. جانابلىرى مەردلىكىنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان ئادەم، بەرىكەتلىك قوللىرىنى سۇنۇپ، يول خىراجىتى ئۈچۈن پېقىرغا بىرئاز پۇل بېرىپ تۇرسىلا، مەن باشقا يەرگە پاناھ ئىزدەپ كېتىۋالاي، كېيىنكى كۈنلەردە ئۆلمەي قالساملا قوللىرى بولۇپ، ياخشىلىقلىرىنى ياندۇرىمەن، ــ دېدى.

ــ بۇرادەر ئەزىز، كەتمەكچى بولسىلا پېقىر كۆزلەپ قويغان

بىر جاي بار، بىر پارچە خەت قىلىپ بېرەي، شۇ يەرگە بارسىلا، ـــ دېدى چەي جىن.

نەزم

تەلىيى كاج باتۇرلارنىڭ باتۇرلۇقى بىر تىيىن،
نەگە بارسا زىندان تەييار قۇتۇلمىقى بەك قىيىن.
مەكتۇپ يېزىپ تونۇشتۇرغان چەي جىن بېگىم بولمىسا،
سۇ بويىدا ئاتاق تېپىپ چىقماس ئىدى داڭقى چىن.

ـــ بەگ ئاغا، جانابلىرىنىڭ شەپقىتى بىلەن باشپاناھلىق بولۇپ قالىدىغان بولدۇم. جانابلىرى دېگەن يەر نەدىكىن؟

ـــ شەندۇڭدىكى جىجۇ ئايمىقىغا قاراشلىق لياڭشەن كۆلى دېگەن بىر يەر بار. ئۇ يەرنىڭ دائىرىسى سەككىز يۈز چاقىرىمدىنمۇ چوڭراق، كۆلنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا دالدا قورغان، قومۇشلۇق كۆل دېگەن يەرلەر بار. ھازىر ئۇچ پالۋان شۇ يەردە تۇرا تۇتۇپ ئولتۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ چوڭى ئاق يەكتەك مولا ۋاڭ لۇن، ئىككىنچىسى خادا بوي دۇ چيەن، ئۇچىنچىسى پەلەك پالۋانى سۇڭ ۋەن. بۇ ئۇچ پالۋان ئۆز ئەتراپىغا يەتتە ـ سەككىز يۈزچە ئاتارمەن ـ چاپارمەنلەرنى توپلاپ بۇلاڭچىلىق قىلىپ تۇرىدۇ. ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى شۇلارنىڭ ئالدىغا پاناھ ئىزدەپ بارىدۇ، ئۇلارمۇ بارغان ئادەملەرنى قوبۇل قىلىپ، ئۆز قاتارىغا قوشۇۋالىدۇ. بۇ ئۇچ پالۋان مېنىڭ قەدىناس دوستلىرىم. ئۇلار ماڭا پات ـ پات خەت ـ چەك يېزىپ تۇرۇشىدۇ. مەن سىلىگە بىر پارچە خەت يېزىپ بېرەي، شۇلارنىڭ قاتارىغا قوشۇلۇۋالسىلا قانداق؟

ـــ دۆلەتلىرىدە شۇنداق بولسىغۇ تازا ياخشى بولاتتى!

ـــ ھازىر ساڭجۇ ئايمىقى ئۆتەڭلىرىگە يامۇلنىڭ ئېلانلىرى چاپلىنىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنى

ئۆتەڭلەردە ئاختۇرۇپ تەكشۈرۈش ئۈچۈن ئىككى سىپاھىبەگ ئەۋەتىلىپتۇ. سىلىگە ئەنە شۇنداق ئۆتەڭدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ، ـــ دېدى چەي جىن ۋە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ بىر پەس ئويلىغاندىن كېيىن، ـــ بۇنىڭمۇ ئامالى بار. سىلىنى شۇ يەردىن ئۆتكۈزۈپ قويايلى، ـــ دېدى.

ـــ شۇنداق ئاتىدارچىلىق قىلىدىغان بولسىلا، ياخشىلىقلىرىنى ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا ئونتۇمايمەن، ـــ دېدى لىن چۈك.

شۇ كۈنى چەي جىن ئوتاقچىلاردىن بىرسىنى ئاۋۋال كىيىم ـ كېچەك بوغجۇمىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆتەڭدىن ئۆتۈپ ساقلاپ تۇرۇشقا ئەۋەتتى. ئۆزى يىگىرمە ـ ئوتتۇزچە ئادەمنى ئاتلاندۇرۇپ، ئوقيا، نەيزە، ئەلەم، بۇركوت ۋە تايغانلارنى ئېلىپ، لىن چۈڭنى ئارىغا قىستۇرۇپ، ئوۋغا چىققان قىياپەتتە ئۆتەڭدىن ئۆتۈشنى كۆزلەپ يولغا چىقتى.

ئۆتەڭنى توسۇپ ئولتۇرغان سىپاھىبەگلەر چەي جىننى يىراقتىن كۆرۈپلا تونۇدى. ئەسلىدە ئۇلار مەنسەپكە ئولتۇرماس ۋاقىتلىرىدا، چەي جىننىڭ جاڭزىسىغا بېرىپ تۇراتتى، شۇڭا ئۇلار ئوبدان تونۇشاتتى. سىپاھىبەگلەر ئورنىدىن تۇرۇشۇپ:

ـــ بېگىم، تاماشا قىلغىلى مېڭىشىپلا ـ دە ! ـــ دېدى.

چەي جىن ئاتتىن چۈشۈپ:

ـــ ھەرقايسىلىرى بۇ يەردە تۇرۇپتىلاغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ساڭجۇ ئامبىلى گۇناھكار لىن چۈڭنى تۇتۇش ئۈچۈن سۈرەتلىرى بىلەن ئېلان چىقارغانىدى. بىزنى مۇشۇ يەردە توسۇپ تۇتۇشقا ئەۋەتكەن. بۇ يەردىن ئۆتكەن ـ كەچكەن كارۋان، سودىگەرلەر بولسا بىر ـ بىرلەپ تەكشۈرۈپ، سوراشتۇرۇپ، ئاندىن ئۆتكۈزىمىز.

ـــ بىز لىن چۈڭنى ئارىمىزغا ئېلىپ كېتىپ بارىمىز، ئەجەب تونۇۋالالمىدىلىغۇ؟ ـــ دېدى كۈلۈپ چەي جىن.

— بېگىم، ئۆزلىرى قانۇن - پەرمانىنى ئوبدان بىلمىدىغان ئادەم، ئۇنى ئارىلىرىغا ئېلىپ قاچۇرۇۋېتىدىغان ئادەملەردىن ئەمەسقۇ؟ — دېدى سىپاھىبەگلەرمۇ كۈلۈپ، — مەرھەمەت، ئاتلانسىلا.

— بىزنى ئۆتكۈزۈپ قويغانلىرىغا رەھمەت، ئەمىسە قايتىشىمىزدا ئوۋدا چۈشكەن نەرسىلەردىن بېرىپ ئۆتەرمىز، — دەپ، چەي جىن كۈلۈمسىرىگەن ھالدا خوشلاشتى ۋە ھەممەيلەن ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ ئۆتەڭدىن چىقىپ كەتتى. ئون تۆت - ئون بەش چاقىرىمچە يول ماڭغاندىن كېيىن ئالدىن كېلىپ ساقلاپ تۇرغان ئوتاقچى كۆرۈندى. چەي جىننىڭ تەلىپى بىلەن لىن چۈڭ ئاتتىن چۈشۈپ، ئوۋ كىيىمىنى سېلىپ، ئوتاقچى ئەكەلگەن بوغجۇمدىن ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى ئېلىپ كىيدى. قىلىچىنى يېنىغا ئېسىپ، قىزىل پۆپۈكلۈك كىگىز قالپىقىنى كىيىپ، بوغجۇمىسىنى مۇرىسىگە ئارتىپ، يايىپاڭ قىلىچىنى قولىغا ئېلىپ، چەي جىنگە تەزىم قىلىپ خوشلاشتى - دە، يولىغا راۋان بولدى.

چەي جىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئاتلىنىپ، كەچ كىرگۈچە ئوۋ قىلدى، ئاندىن بايىقى يول بىلەن ئۆتەڭگە كېلىپ، سىپاھىبەگلەرگە ئوۋلىغان نەرسىلىرىدىن بىرئاز بېرىپ جاڭزىسىغا قايتىپ كەتتى، ئۇلار قايتىپ كېتىۋەرسۇن، ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ.

لىن چۈڭ چەي جىن بەگ بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن ئون نەچچە كۈن يول ماڭدى. بۇ چاغ قىشنىڭ ئاخىرلىرى ئىدى. بىر كۈنى ئاسمانىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ، سوغۇق شامال ۋىزىلداپ چىقىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قار لەپىلدەپ چۈشكىلى تۇردى. شۇ كۈنى يېگىرمە چاقىرىمدەك يولنى مېڭىپ بولغۇچە، يەر - زېمىنلەرنى كۈمۈشتەك ئاق قار قاپلاپ كەتتى. جىن زامانىسىدىكى ۋەن يەنلىياڭ دېگەن كىشى قارنى تەسۋىرلەپ،

«بەيزىلىك» ئۇسلۇبىدا كىشىنىڭ جاسارىتىگە جاسارەت قوشىدىغان مۇنداق بىر نەزم يازغانىكەن:

تەڭرى لەشكىرى قەھرىدىن ئاسمان —
كۈمۈش دېڭىزدەك تۆكۈلدى شۇئان،
ئۇنچە ـ تەڭگىلەر يامرىدى ھەر يان.
ئاق گۈل ـ ئاق چېچەك قاپلىدى بىردىن ھەممە ئەتراپنى،
تىندى جىلغىلار، ياساندى ئاپپاق تاغۇ ھەم داۋان.
ئاق يولۋاسلارنىڭ تۈتۈپ دۇدۇسى،
بوز تۈلپارلارنىڭ قاينىاپ ئوغىسى،
ئۇنچە باشباغنى ئۇزدى ـ دە، قاچتى يوللىرى راۋان.
ئاق ئەجدىھالار دەھشەت ئېلىشتى،
توزۇپ قاسرىقى باستى ئالەمنى بوپ گويا تۇمان.
كىم ياد ئەتكۈسى بىپايان كەتكەن تاغلار ئىچىدە،
چېرىكلەر توڭلاپ غاس قېتىپ قالغان،
بەلباغ ـ پەشلىرى سۆرىلىپ يەرگە چاپلىشىپ قالغان.
تىغ ۋە نەيزىلەر كۈمۈشتەك پارقىراپ،
شەمشەرۇ يالمان يالتىراپ ـ چاقناپ،
ھەيۋەتلىك سۇردىن بارگاھلارنى ئەيلىدى سەرسان.
شىرۇ غەررانلار، مەردۇ مەردانلار،
باتۇر ـ ئەزىمەت، ئەھلى پالۋانلار،
جەم بولۇپ بىللە ئۇرۇش بابىدىن سۇرىلەر زۇۋان.
ئىچتى مەي ـ شاراب قانسىمۇ قانماي،
كۆزلىرى خۇمار كۆردى ئادەمنى كەڭرى ـ بىپايان.

لىن چۈك ئاپپاق قارنى «غاچ ـ غاچ» دەسسەپ مېڭىۋەردى. سوغۇق بارغانچە كۈچەيدى، بارا ـ بارا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەچمۇ كىرىپ قالدى. يىراقتا، كۆل بويىدا ئاپپاق قار قاپلاپ تۇرغان بىر مەيخانا كۆرۈندى.

نەزم

پۇركىنىپتۇ ئاق كۈموشكە چەللىسى،
قاشتېشىدەك يالتىرايدۇ كەپىسى.
نەچچە ئون قېرى دەرەختىن شاخ ـ جالالارنى پۇتاپ،
نەچچىلەپ راملارنى چىتلاپتۇ توساپ.
تاشلىنار كۆزگە شالاڭ چىتلاقلىرى،
ئۇپا سۇرگەندەك گويا كى كۆرۈنەر ئەتراپلىرى؛
ئەگمە كەتكەن تاملىرى سېرىق چىراي،
قوغۇشۇندىن ھەل بېرىپ قويغان گويا كى بىر تالاي.
جور بولۇپ مىلەڭزىگە ئۇچماقتا سۆگەت پوتلىسى،
چۈشتى مامۇقلار ئۇچۇپ بوپ مەي تۇغىنىڭ جورىسى.

لىن چۈڭ ئۇدۇللا مەيخانا ئالدىغا بېرىپ، ئۇستىبېشىنى قېقىشتۇرۇپ، قومۇش مىلەڭزىنى قايرىپ ئىشكىتىن كىردى. ئۇ ئەتراپىغا كۆز يۈگۈرتۈپ، بوش ئورۇندىن بىرسىگە بېرىپ ئولتۇردى، يايپاڭ قىلىچىنى تامغا يۆلەپ قويدى، بوغجۇمىسىنى يەشتى، كىگىز قالپىقىنى ئالدى، يان قىلىچىنىمۇ يېشىپ تامغا ئېسىپ قويدى. شۇ ئەسنادا مەيپۇرۇش ئالدىغا كېلىپ:

— مېھمان، قانچىلىك مەي كېرەككىن؟ — دەپ سورىدى.

— ئاۋۋال ئىككى ئاپقۇر ئەكەل، — دېدى لىن چۈڭ.

مەيپۇرۇش ئىككى ئاپقۇر مەينى كۆتۈرۈپ چىقىپ شىرەنىڭ ئۈستىگە قويدى.

— قانداق مەي گېزىكى بار؟

— كالىنىڭ خام گۆشىمۇ، پىششىق گۆشىمۇ بار، سېمىز غاز گۆشى ۋە يۇمران چۈجە گۆشىمۇ بار.

— ئاۋۋال پىششىق كالا گۆشىدىن ئىككى جىڭ توغراپ بەر.

مەيپۇرۇش بىردەمنىڭ ئىچىدىلا بىر تەخسە كالا گۆشى،

بىرنەچچە تەخسە كۆك ـ گىزەك كۆتۈرۈپ چىقىپ شىرەگە تىزدى ۋە يوغان جامغا مەي قۇيدى.

لىن چۇڭ ئۇچ ـ تۆت جام كۆتۈرگەندىن كېيىن بىرسىنىڭ ئىچكىرىدىن قوللىرىنى كەينىگە قىلىپ، ئىشىك ئالدىغا چىقىپ قارنى تاماشا قىلىپ تۇرغىنىنى كۆردى ۋە ئۇنىڭ مەيپۇرۇشتىن: «ئاۋۇ مەي ئىچىپ ئولتۇرغان كىم ئۇ؟» دەپ سورىغانلىقىنى ئاڭلىدى.

لىن چۇڭ سەپسېلىپ قارىسا، ئۇ كىشى بېشىغا قۇلاقچا، ئۈستىگە بۇلغۇن جۇۋا، ئايىغىغا بۆكەن تېرىسىدىن تىكىلگەن تار قونچلۇق ئۆتۈك كىيگەن؛ بويى ئېگىز، بەستلىك؛ مەڭزىنىڭ سۆڭەكلىرى تومپىيىپ تۇرغان، سارغۇچ ئۆچكە ساقال كىشى ئىكەن. ئۇ بېشىنى سىلىغان ھالدا قارغا سەپسېلىپ تۇراتتى.

لىن چۇڭ مەيپۇرۇشقا مەي قۇيدۇرىۋەردى ۋە:

ـــ سەنمۇ بىرەر جام ئىچكىن، ـــ دېدى.

مەيپۇرۇش بىر جام ئىچتى.

ـــ بۇ يەردىن لياڭشەن كۆلىگىچە يەنە قانچىلىك يول بار؟ ـــ دەپ سورىدى لىن چۇڭ.

ـــ بۇ يەر بىلەن لياڭشەن كۆلىنىڭ ئارىلىقى ئاران بىرنەچچە چاقىرىم كېلىدۇ، لېكىن قۇرۇق يول يوق، كۆل بىلەن مېڭىشقا توغرا كېلىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى مەيپۇرۇش، ـــ ئۇ يەرگە بارماقچى بولسىڭىز قېيىق بىلەن بارىسىز.

ـــ ئۇنداق بولسا بىرەر قېيىق تېپىپ بەرسەڭچۇ!

ـــ شۇنچە قاتتىق قار يېغىۋاتسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە كەچ كىرىپ قالغاندا قېيىقنى نەدىن تاپاي؟

ـــ تاپان ھەققىگە كۆپرەك پۇل بېرەي، بىر قېيىق تېپىپ كېلىپ، مېنى ئۆتكۈزۈپ قويغىن.

ـــ ھېچ يەردىن تېپىلمايدۇ.

لىن چۇڭ: «ئەمدى قانداق قىلسام بولاركىن؟» دەپ خىيال سۈرۈپ، يەنە بىرنەچچە جام كۆتۈردى. تازا ئىچى پۇشتى ۋە

بىردىنلا: «كۈنچىقىش ئاستانىدە مەشقاۋۇل بولۇپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىمدا، ھەر كۈنى كوچا ـ كويلارنى ئايلىنىپ، ئويۇن ـ تاماشا قىلىپ، مەي ـ شاراب ئىچىپ يۈرەتتىم. ئويلىمىغان يەردىن گاۋ چيۇ دېگەن مۇناپىق بېشىمغا بالا بولدى. يۈزۈمگە خەت چەكتۈرۈپ، مانا بۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى. بۈگۈنكى كۈندە ئۆي ـ ماكانىم بار تۇرۇپ، بارالمايمەن، ئەل ـ دۆلىتىم بار تۇرۇقلۇق، پاناھلىنالمايمەن، نېمىدېگەن غۇربەتچىلىك بۇ !» دەپ چەكسىز ھەسرەتلىنىپ، پىغانى ئۆرلەپ، شىركەيپچىلىكتە مەيپۇرۇشتىن قەلەم ـ سىياھ سوراپ، ئاق تامغا مۇنداق سەككىز مىسرا شېئىر يېزىپ قويدى:

ئېتىم لىن چۈك تۇتقان يولۇم ئادالەت،
ئاق كۆڭۈلمەن كىشىلەرگە ساداقەت.
يۇرت ئىچىدە مەشھۇر داڭقىم بار ئىدى،
ئالەمشۇمۇل باتۇر ئىدىم كارامەت !
ھالىم خاراب گويا ئۇچقان غازاڭدەك،
نام ـ نىشانەم قالدى، باستى پالاكەت.
مۇرادىمغا يەتسەم ئەگەر بىر كۈنى،
ھەيۋىتىمنى كۆرسىتەرمەن ئالامەت.

لىن چۈك يېزىپ بولۇپ، قەلەمنى تاشلاپ، يەنە مەي ـ شاراب ئەكەلدۈردى. ئىچىپ ئولتۇرغاندا، ھېلىقى جۇڭا كىيگەن ئادەم ئالدىغا كېلىپ، ياقىسىدىن كاپ قىلىپ تۇتتى:

ـــ يۈرىكىڭىزنى قاپتەك قىلىپ يۈرگىنىڭىزنى قاراڭ ! ساڭجۇ ئايمىقىدا شۇنچە چوڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈپ قويۇپ، بۇ يەرگە قېچىپ كېلىۋاپسىز ـ دە ! سىزنى تۇتۇپ بەرگۈچىگە يامۇل ئۈچ مىڭ تىزىق پۇل ئىنئام بېرىمىز دەپ ئېلان چىقاردى، ئەمدى نېمە دەيسىز؟

ـــ مېنى كىمگە ئوخشىتىۋاتىسىز؟ ـــ دېدى لىن چۈك.

ـــ سىز قاپىلانباش لىن چۈك بولماي كىم؟ ـــ دېدى ئۇ كىشى.

ـــ ياقەي، مەن جاك ئۇرۇقىدىن.

ـــ يالغان ئېيتماك؟ ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ تامغا ئىسمىگىزنى يېزىپ قويۇپسىز، يۈزىگىزده بولسا ئالتۇن تامغا بېسىقلىق تۇرۇپتۇ، قانداق تانالايسىز؟

ـــ راستلا مېنى تۇتۇپ بەرمەكچى بولۇۋاتامسىز؟

ـــ سىزنى تۇتۇپ نېمە قىلاتتىم؟ يۇرۇك ئىچكىرى كىرىپ سۆزلىشەيلى، ـــ دېدى ھېلىقى كىشى كۈلۈپ ۋە قولىنى بوشاتتى. لىن چۈگنى ئارقا تەرەپتىكى سۇ ئوستىگە قۇرۇلغان بىر شىپاگغا باشلاپ كىردى ـ ده، ھېلىقى مەيپۇرۇشقا چىراغ ياندۇرۇشنى بۇيرۇپ، لىن چۈك بىلەن سالاملىشىپ ئۇدۇل قارىشىپ ئولتۇردى ۋە:

ـــ بايا سىز لياگشەن كۆلىگە باردىغان يولنى سۇرۇشتۇرۇپ كەتتىگىز ۋە ئۇ يەرگە بېرىش ئۈچۈن قېيىق سورىدىگىز. ئۇ يەر قاراقچىلار جايلاشقان تاغ تۇراسى تۇرسا، ئۇ يەرگە بېرىپ نېمە قىلماقچىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ راستىنى ئېيتسام، ھازىر يامۇل پېقىرنى تۇتمىز دەپ جىددىي ئىزدەپ يۈرىدۇ، تۇرغۇدەك ماكانىم يوق، تاغ تۇراسىدىكى باتۇرلارنىك توپىغا قوشۇلاي دېگەن نىيەت بىلەن بارماقچىمەن.

ـــ بۇ گەپچە، سىزنى شۇ يەرگە بېرىشقا بىرەر ئادەم سايە قىلغان ئوخشىمامدۇ؟

ـــ ساگجۇ ئايمىقىنىك خېگخەي ژىلايتىدىكى بىر قەدىناس دوستۇم سايە قىلغان.

ـــ ئۇ قەدىناس دوستىگىز قۇيۇنتاز چەي جىن بولمىسۇن يەنە؟

ـــ سىز قانداق بىلىسىز؟

ـــ چەي جىن بېگىم تۇرامىزدىكى سەردارلار بىلەن ناھايىتى يېقىن، پات ـ پات خەت يېزىشىپ تۇرىدۇ.

ئەسلىدە ئۆز ۋاقتىدا، ۋاڭ لۇن مەنسەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمەي قالغاندا، دۇ چيەن بىلەن بىللە چەي جىننى ئىزدەپ بېرىپ تۇراتتى، چەي جىنمۇ ئۇلارنى ئۆز جاڭزىسىدا بىرقانچە ۋاقىت تۇرغۇزغان. ئۇلار ئۇ يەردىن كېتىدىغان ۋاقتىدا، يول خىراجىتى ئۈچۈن يەنە بىرمۇنچە پۇلمۇ يوللۇق تۇتقانىدى، شۇڭا ئۇنىڭغا ئىخلاسى بار ئىدى. لىن چۈڭ بۇ ئەھۋاللارنى ئاڭلاپ، دەرھال تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

— كۆزۈم قۇرۇسۇن، ئۆزلىرىنى تونۇماي قاپتىمەن، ئاتلىرى كىم بولىدىكەن؟ — دەپ سورىدى.

ھېلىقى كىشى ئالدىراپ ـ تېنەپ سالام قايتۇردى ۋە:

— مەن سەردار ۋاڭ لۇننىڭ كۆز ـ قۇلىقى بولىمەن، ئېتىم جۇ گۇي، ئەسلىي يىجۇ ئايمىقىنىڭ يىشۇي ناھىيەسىدىنمەن، يېتىمچىلەر پېقىرنى قۇرۇتقاق تىمساھ دەپ ئاتىشىدۇ. مەن تۇرامىزنىڭ تاپشۇرۇقىغا بىنائەن، مۇشۇ يەردە مەيخانا ئېچىش نامى بىلەن مەخسۇسلا ئۆتكەن ـ كەچكەن كارۋان ـ سودىگەرلەرنىڭ ئەھۋالىنى تىكتىكلايمەن. پۇل ـ مېلى كۆپ بولسا، تۇراغا خەۋەر قىلىۋېتىمەن. يەككە ـ يېگانە يولۇچى كېلىپ قالسا، مال ـ مۇلكى يوقلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېتىمەن؛ مال ـ مۇلكى بارلىرى كېلىپ قالسا، يېنىكرەك ئىش تۇتسام، دورا بىلەن بىھوشلاندۇرۇپ تاشلايمەن؛ قاتتىق قوللۇق قىلسام، دەرھاللا ئۆلتۈرۈپ، قارا گۆشىنى سۇرلىۋالىمەن، يېغىنى كۆيدۇرۇپ چىراغ ياقىمەن. ھېلىقى لياڭشەن كۆلگە باردىغان يولنى سۇرۇشتۇرۇپ ئولتۇرغانلىقىڭىز ئۈچۈن، قول سېلىشقا پېتىنالمىدىم. كېيىن ئىسمىڭىزنى تامغا يېزىپ قويدىڭىز، كۈنچىقىش ئاستانىدىن كەلگەنلەردىن سىزنىڭ باتۇر ـ ئەزىمەت ئىكەنلىكىڭىزنى ئاڭلىغان، تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن بۇگۈن كۆرۈشۈپ قالدۇق. چەي جىن بېگىم تونۇشتۇرۇپ خەت يېزىپ بەرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئۇستىگە نام ـ ئاتاق چىقارغان داڭدار باتۇرلاردىن بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن، سەردارىمىز ۋاڭ لۇن چوقۇم

ئىززىتىڭىزنى قىلمىدۇ، — دېدى. ئۇ بېلىق گۆشى، كۆك - گېزەك ۋە مېي - شارابلارنى كەلتۈرگۈزۈپ كۈتۈۋالدى. ئىككىيلەن شىپاڭدا تۇن يېرىمىغچە ئولتۇرۇپ ئىچىشتى.

— ئۇياققا ئۆتۈش ئۈچۈن قېيىق تېپىلارمىكىن؟ — دەپ سورىدى لىن چۈك.

— خاتىرجەم بولۇڭ ئاغا، ئۆزىمىزدە قېيىق بار، — دېدى جۇ گۈي، — بۇگۈن بۇ يەردە قونسىگىز، سەھەر تۈرۈپ بىللە بارىمىز.

شۇ گەپ بىلەن ئىككىيلەن ياتاقلارغا قايتىپ ھاردۇق ئېلىشتى.

تاڭ ئالدىدا، جۇ گۈي كېلىپ لىن چۈڭنى ئويغاتتى. يۇز - كۆزلىرىنى يۇيۇشۇپ بولغاندىن كېيىن يەنە ئۇچ - تۆت قەدەھتىن شاراب ئىچىشتى، ئاز - پاز گۆش - تائاملارنى كەلتۈرۈپ غىزالاندى. جۇ چاغدا تېخى تاڭ يورۇمىغانىدى. جۇ گۈي شىپاڭنىڭ دېرىزىسىنى ئاچتى ۋە سېغىزخان سۇرىتى چۈشۈرۈلگەن ئوقياسىنى ئېلىپ، ناچىلىق ئوقىنى يايىغا تارتىپ، ئۈدۈلدىكى شاخاپچىنىڭ قومۇش، يىكەنلىرى ئۇيان - بۇيان يېتىپ كەتكەن بىر يېرىگە قارىتىپ ئاتتى.

— بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ — دەپ سورىدى لىن چۈك.

— بۇ تاغ تۈرايمىزنىڭ بەلگە ئوقى، سەل تۇرۇپلا قېيىق ئالدىمىزدا تەييار بولىدۇ، — دېدى جۇ گۈي.

دېگەندەك، ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۈدۈلدىكى قومۇشلۇقتىن تۆت - بەش چاپارمەن قېيىقنى ئۇچقاندەك ھەيدەپ، توپتوغرا شىپاڭنىڭ يېنىغا ئەكېلىپ توختاتتى. جۇ گۈي لىن چۈڭنى باشلاپ، قىلىچ ۋە خۇرجۇن - بوغجۇملىرىنى ئېلىپ، قېيىقىغا چۈشتى. چاپارمەنلەر قېيىقنى كۆلنىڭ ئىچى بىلەن جىنىشاتەن سازلىقنىڭ قىرغىقىغا قاراپ ھەيدىدى. دائىرىسى سەككىز يۈز چاقىرىم كېلىدىغان لياڭشەن كۆلى لىن چۈڭغا دېگەندەكلا شۇنداق خەتەرلىك بىر جاي بولۇپ كۆرۈندى. ھايھات:

ياردىن يارغا ئۇرۇلۇپ ھەيۋەت بىلەن دولقۇنلاپ،
ئۇپۇققىچە ئۇلاشقان پايانسىز سۇ جۇشقۇنلاپ.
قومۇشلۇققا بىھېساب نەيزە ـ قىلىچ سانجىلغان،
ئورمانلىققا قاتمۇقات شەمشەر ـ يالمان تىزىلغان.
خەندەك بويلاپ توسۇقلار جەسەت بىلەن تىكلەنگەن،
تۇرادىكى قاچىلار سۆڭەكلەردىن ئىشلەنگەن.
سويۇلغانلار تېرىسىدىن جەڭ دۇمبىقى كېرىلگەن،
قىرغۇالغان چاچلاردىن ئارقان ـ چۇلۇۋۇر ئېشىلگەن.
خان لەشكىرىن توسۇشقا خالتا شاخاپ بەك تولا،
ئوغرىلارنى كەلتۈرمەس چەكسىز ئورمان، تىك قىيا.
تۇخۇمسىمان تاش ـ شېغىل تاغدەك ئېگىز تىزىلغان،
ئۇچلۇق بامبۇك نەيزىلەر ئىمىر ـ چىمىر سانجىلغان.
خاسىيەتلىك شىپاڭنى قايغۇ ـ ھەسرەت قاپلىغان،
مەردلەر ساريىي ئالدىنى ۋەھشەت سۈرى قاپسىغان.

چاپارمەنلەر قېيىقنى ھەيدەپ، جىنىشاتەن سازلىقىنىڭ قىرغىقىغا ئەكېلىپ توختاتتى. جۇ گۇي لىن چۇڭ بىلەن قىرغاقتا چىقتى. چاپارمەنلەر خۇرجۇن ـ بوغجۇما ۋە قىلىچىنى كۆتۈردى، ئىككى پالۋان تاغ تۈراسىغا قاراپ يول ئالدى، قالغان چاپارمەنلەر قېيىقنى ھەيدەپ شاخاپچىغا كىرىپ كەتتى. لىن چۇڭ قىرغاقتا چىقىپ قارىدى: قىرغاقلاردا قۇچاق يەتمەيدىغان يوغان دەرەخلەر، تاغنىڭ قاق بېلىدە خاسىيەتلىك شىپاڭ، ئۇ يەردىن ئۆتكەندىن كېيىن ھەيۋەتلىك بىر ئۆتكەل؛ ئۆتكەلنىڭ ئالدىغا نەيزە، قىلىچ، شەمشەر، يالمان، كامان، تەپكىلىك يا، ناچەخ، پەرتۈلار قاتار تىزىلغان؛ توت تەرىپىدە بولسا جەڭدە دوملىتىپ ئاتىدىغان تاش ـ كۆتەكلەر دۆۋىلەپ قويۇلغان.

چاپارمەنلەر ئالدىن خەۋەر قىلىپ قويۇشقا كەتتى. لىن چۇڭ جۇ گۇي بىلەن ئۆتكەلدىن ئۆتتى، يولنىڭ ئىككى چېتىگە قوشۇننىڭ تۇغ ـ ئەلەملىرى قادالغان. يەنە ئىككى ئۆتكەلدىن

ئۆتۈپ، ئاندىن تۇرانىڭ دەرۋازىسىغا يېتىپ باردى. لىن چۇڭ قارىغۇدەك بولسا تۇرانىڭ تۆت ئەتراپى ئېگىز تاغ، ئاجايىپ ھەيۋەتلىك ئۇچ ئۆتكەل تۇرانى ئىنسان ئۆتەلمەيدىغان دەرىجىدە قورشاپ تۇرۇپتۇ. ئوتتۇرىسى بولسا تۆت - بەش يۈز تاناپ كەلگۈدەك، ئەينەكتەك تۈپتۈز مەيدان؛ چوڭ دەرۋازا تاغ ئاغزىغا يانداپ سېلىنغان، ئۇنىڭ ئىككى چېتى پۈتۈنلەي قاتىرىسىغا كەتكەن يان ئۆي.

جۇ گۇي لىن چۇڭنى مەردلەر سارىيىغا باشلاپ كىردى. تۆردىكى ئورۇندۇقتا بىر باتۇر ئولتۇراتتى، ئۇ ئاق يەكتەكلىك موللا ژاڭ لۇن ئىدى، ئۇنىڭ سول يېنىدىكى ئورۇندۇقتا خادا بوي دۇ چيەن، ئوڭ يېنىدىكى ئورۇندۇقتا پەلەك پالۋانى سۈڭ ژەن ئولتۇراتتى. جۇ گۇي بىلەن لىن چۇڭ ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام بەردى. لىن چۇڭ جۇ گۇيىنىڭ يان تەرىپىدە ئولتۇراتتى، جۇ گۇي لىن چۇڭنى تونۇشتۇردى:

ـــ بۇ ئاستانىدىكى سەككىز لەك ئوردا ياساۋۇلىنىڭ مەشقاۋۇلى بولىدۇ، ئىسمى لىن چۇڭ، لەقىمى قاپلانباش. ئەمىر گاۋ چيۇ بۇ كىشىگە زىيانكەشلىك قىلىپ، يۈزىگە خەت چېكىپ، ساڭجۇ ئايمىقىغا سۈرگۈن قىپتۇ، ئۇ يەردە بۇ كىشى قاراۋاتقان چېرىكلەر سامانلىقىغا باشقىلار ئوت قويۇۋېتىپتۇ. بۇ كىشى نائىلاج ئۇچ ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ، چەي جىن بېگىمنىڭ ئۆيىگە قېچىپ بېرىپتۇ، چەي جىن بېگىم بۇ كىشىنى ئىززەت - ھۆرمەتنى قىلىپ ئالايىتەن بىر پارچە مەكتۇپ بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ توپقا قوشۇلۇشقا سايە قىپتۇ.

لىن چۇڭ قوينىدىن مەكتۇپنى چىقىرىپ سۇندى. ژاڭ لۇن ئېچىپ كۆرۈپ، لىن چۇڭنى تۆتىنچى ئورۇنغا تەكلىپ قىلىپ ئولتۇرغۇزدى، جۇ گۇي بەشىنچى ئورۇندا ئولتۇردى. ژاڭ لۇن چاپارمەنلەرگە مەي - شاراب ئەكەلدۈرۈپ مېھمان قىلدى، مەي ئۇچ ئايلانغاندىن كېيىن چەي جىن بېگىمنىڭ يېقىنقى ھال - ئەھۋالىنى سورىدى.

ـــ هەر كۈنى دېگۈدەك جاڭگالغا ببرىپ ئوۋ ئوۋلاپ، تاماشا قىلىپ تۇرۇپتۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لىن چۇڭ.

ژاڭ لۈن ئۈنى - بۇنى سوراپ، بىردىنلا خىيال سۈرۈپ: «مەن بولسام مەنسەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمەي قالغان بىر موللا، قورساق كۆپۈكىگە چىدىماي، دۇ چېيەن بىلەن بۇ يەرگە غەلىيانچى بولۇپ كېلىپ قالدىم. كېيىن سۇڭ ژەنمۇ كېلىپ قېتىلدى. ھازىر خېلى كۈچ يىغىلىپ قالدى. مېنىڭ ھېچقانچە بىڭسىم يوق، دۇ چېيەن بىلەن سۇڭ ژەننىڭمۇ گۇمپىسى چاغلىق. بۇگۈن ئويلىمىغان يەردىن بۇ ئادەم كېلىپ قالدى، بۇ ئادەم پايتەخت ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى بولغاندىكىن، خېلى جەڭ ماھارىتى بولۇشى تۇرغان گەپ. ناۋادا بىزنىڭ قورسىقىمىزدا قانچىلىك ئۇمىچىمىز بارلىقىنى بىلىپ قېلىپ، بىزنىڭ بېشىمىزغا چىقىۋالسا، ئۇنىڭغا قانداق تەڭ كېلەلەيمىز؟ ئۇنىڭدىن كۆرە، بىرەر باھانە تېپىپ، ئۇنى يولغا سېلىپ قويغىنىمىز تۈزۈك، رەنجىپ قالسىمۇ مەيلى، يامان ئاقىۋەتتىن خالىي بولساقلا بولدى. بىراق، چەي جىنىنىڭ ئالدىدا سەت بولۇپ قالدىغان بولدى، ئۇنىڭ ئۆتكەنكى مېھىر - شاپائىتىگە ۋاپاسىزلىق قىلغان بولمىز - دە، بوپتۇ، نېمە بولسا بولسۇن، شۇنداق قىلماي باشقا ئىلاج يوق» دەپ ئويلىدى.

نەزم

قايسى ئەر ئۇلپەت بولۇر خۇي - پەيلى ئوخشاش كەلمىسە،
سىغقۇسى باتۇر نېچۈك كۆڭلى رىزالىق بەرمىسە.
موللا ھەسەتخور كېلىدۇ، ئەسلىدە ياتتىن قىزغىنار،
خارلاندى قاپلانباش شۇدەم، پۈتمەس پىغانى ئاھ دېسە.

ژاڭ لۈن چاپارمەنلەرگە دەررۇ زىياپەت ھازىرلىتىپ، لىن چۇڭنى داستىخانغا تەكلىپ قىلدى، باشقا باتۇرلارمۇ بىللە

ئولتۇرۇپ شاراب ئىچىشتى. زىياپەت ئاياغلىشاي دېگەندە، ۋاڭ لۇننىڭ ئىشارىتى بىلەن چاپارمەنلەر پەتنۇستا ئەللىك سەر كۆموش، ئىككى توپ مەشئوت كۆتۈرۈپ چىقتى. ۋاڭ لۇن ئورنىدىن تۇرۇپ:

— چەي جىن بېگىم ئۆزلىرىنى سايە قىلىپ تۇرايمىزغا ئەۋەتىپتۇ، بىراق تۇرايمىز كىچىك، ئاشلىقىمىز كەمچىل، ئۆيلىرىمىز تەل ئەمەس، كۆچمىزمۇ ئاجىز، كېيىنكى كۈنلەردە جانابلىرىنىڭ ئىستىقبالىغا يار بولالمىساق سەت بولۇپ قالارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىۋاتىمەن، ئاز ـ تولا ئاتىغىنىمىز بار ئىكەن، ئاز كۆرمەي قوبۇل قىلىپ، بىزدىن رەنجىمەي، باشقا بىر چوڭراق تۇراغا بېرىپ جايلىشىۋالسىلا ئىكەن، — دېدى.

— ئۇچ ئاتامانىم ھازىر تۇرۇشۇپلا، «يول يۇرۇپ ئۇزاققا چاپ، ئۆز پاناھ جايىڭنى تاپ» دېگەندەك، چەي جىن بېگىمنىڭ سايە قىلىشى بىلەن توپقا قوشۇلۇش ئۈچۈن ئۈدۈل بۇ مەشھۇر تۇراغا كەلگەنىدىم. كەمىنىلىرى قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان بىر ئادەم بولساممۇ، ئىلتىپات قىلىپ قوبۇل قىلىشلىرىنى ئۆتۈنمەن. توپقا قوشۇلۇپلا قالساق، ئۆزۈمنى ئۆمۈرۋايەت بەختلىك ھېسابلاپ، ئۆلەر ـ تىرىلىشىمگە قارىماي خىزمەتلىرىنى قىلىمەن. ھەرگىز ئادەم كۆيدۈرىدىغان، خۇشامەتگۈيلۇق قىلىدىغان ئىشنى قىلمايمەن. مەن بۇ يەرگە پۇل ـ دۇنيا دەپ كەلگەن ئەمەس، ئاتامانلىرىم، ئاتىدارچىلىق قىلىشسىلا، — دېدى لىن چۇڭ.

— بىزنىڭ بۇ يەر بەك كىچىك يەر، سىلىنى قانداق سىغدۇرالايمىز؟ ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، — دېدى ۋاڭ لۇن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جۇ گۇي گەپ ئارىلىدى:

— ئاغا، ئىنىڭىزنى لوقما سالدى دەپ ئەيىبكە بۇيرۇماڭ، تۇرايمىزدا ئاشلىق ئازلىق قىلغىنى بىلەن يېقىن ئەتراپتىكى يۇرتلاردىن ئۆتىنە ـ يېرىم قىلىپ ئالغىلى بولىدۇ؛ تاغ ـ كۆللەردە ياغاچ ـ تاشلار كەڭرى، بىرەر مىڭ ئېغىز ئۆي

سالدۇرساقمۇ ھېچ گەپ ئەمەس. بۇ ئادەمنى چەي جىن بېگىم ئۆزى ئىززەتلەپ تونۇشتۇرغان تۇرسا، باشقا ياقتا كەتكۈزۈۋەتسەك قانداق بولغىنى؟ چەي جىن بېگىم بولسا بىزگە ياخشىلىق قىلغان. بۇ ئادەمنى قوبۇل قىلمىغانلىقىمىزنى ئاڭلاپ قالسا سەت بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ بىكىسىسى بار ئادەم، چوقۇم بىزگە ئەسقاتىدۇ.

— تۇرايمىزدا بۇ بىر ئادەم زىيادە بولۇپ قالاتتىمۇ، ئاغا! — دېدى دۇ چيەن، — ئەگەر بۇنى قوبۇل قىلمايدىغان بولسىكىز، چەي جىن بېگىم خەۋەر تېپىپ قالسا بىزدىن رەنجىيدۇ ـ دە، ئۇنىڭ ۋاپاسىغا جاپا قىلغان بولۇپ قالىمىز. ئۆز ۋاقتىدا چەي جىن بېگىم بىزگە كۆپ ياخشىلىق قىلغان، بۈگۈنكى كۈندە بىر ئادەمنى تونۇشتۇرۇپ ئەۋەتسە قوبۇل قىلمىساق، ئۇنىڭغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىمىز؟

سۇڭ ۋەنمۇ مەسلىھەت كۆرسەتتى:

— چەي جىن بېگىمنىڭ يۈزىنى قىلىپ، ئۇنى بۇ يەرنىڭ ئاتامانلىرىدىن قىلىۋالايلى، بولمىسا نامەردلىك قىلغان بولۇپ، ئەل ئىچىدە كۈلكىگە قالىمىز.

— ئىنىلىرىم، سىلەر ئۇقمايۋاتىسىلەر، بۇ كىشى ساڭجۇ ئايمىقىدا ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزۈپ بۇ يەرگە كەلگىنى بىلەن، قورسىقىدىكى خىيالىنى بىلىپ بولمايدۇ. ئەگەر ئىچكى سىرىمىزنى ئىگىلەش ئۈچۈن كەلگەن بولسا، ئۇ چاغدا قانداق قىلىمىز؟ — دېدى ۋاڭ لۇن.

— پېقىر ئۆلۈمگە لايىق گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، توپقا قوشۇلاي دەپ بۇ يەرگە كەلدىم. نېمىشقا گۇمان قىلىپ يۈرىلا؟ — دېدى لىن چۇڭ.

— ئۇنداق بولسا چىن قەلبلىرى بىلەن توپقا كىرمەكچى بولغانلىقلىرىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن «كاپالەت» بەرسىلە، — دېدى ۋاڭ لۇن.

— كەمىنىلىرى ئانچە ـ مۇنچە مولا كۆرگەن، قەلەم ـ

قەغەز كەلتۇرۇپ بەرسىلە، ھازىرلا يېزىپ بېرەي.

ــ مەشقاۋۇل، چۈشەنمىدىڭىز، ــ دېدى جۇ گۇي كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ تۇيقا قوشۇلماقچى بولغانلىكى باتۇرلار «كاپالەت» تاپشۇرۇشى شەرت. تاغدىن چۈشۈپ بىرەر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ، كاللىسىنى تەقدىم قىلىسىز ـ دە، شۇنىڭ بىلەن سىزدىن گۇمان قىلمايدۇ. «كاپالەت» دېگىنىمىز ئەنە شۇ.

ــ بۇمۇ ھېچ گەپ ئەمەس، ھازىرلا تاغدىن چۈشۈپ ساقلاپ تۇراي، بىراق ئادەم ئۇچرىمايلا قالمىسا، ــ دېدى لىن چۇڭ.

ــ سىلىگە ئۇچ كۈن ۋاقىت بېرىمەن، ــ دېدى ۋاڭ لۇن، ــ ئۇچ كۈن ئىچىدە كاپالەت ئېلىپ كېلەلمىسىلە، قاتارىمىزغا ئۆتىلا، ئېلىپ كېلەلمىسىلە، باشقا ئىلاج يوق، ئۇ چاغدا بىزدىن رەنجىمىسىلە.

لىن چۇڭ «خوپ» دەپ كۆڭلى يېرىم بولغان ھالدا ياتقىغا قايتىپ ھاردۇق ئالدى.

نەزم

قايغۇغا چۆمدى دىلىم داد ئېيتقىلى نەدە كىشى،
قىستىدى تەڭلىك سېلىپ ۋاڭ لۇن دېگەن شۇ لەنىتى.
ئەتە تاڭ ۋاقتىدىلا چۈشسەم بۇ تاغدىن پەسكە گەر،
بىلمىدىم بولغاي نېسىپ شۇندا ماڭا كىمنىڭ بېشى.

شۇ ئاخشىمى زىياپەتتىن كېيىن جۇ گۇي خوشلىشىپ تاغدىن چۈشۈپ، ئۆز مەيخانىسىغا قايتتى.

كەچ بولغاندا، لىن چۇڭ قوراللىرىنى ۋە يۈك ـ تاقلىرىنى ئېلىپ، چاپارمەننىڭ كەينىدىن مېھمانخانىغا بېرىپ بىر كېچە ئۇخلىدى. ئەتىسى سەھەر قوپۇپ، ئازراق چاي ـ پاي ئىچىپ، يان قىلىچىنى ئېسىپ، قول قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، بىر چاپارمەنگە يول باشلاتقۇزۇپ تاغدىن چۈشتى، قېيىق بىلەن كۆلدىن ئۆتۈپ،

خىلۇەت تار يولدا ئۆتكەن ـ كەچكەن يولۇچىلارنى ساقلاپ ئولتۇردى. ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە بىر كۈن ئۆتتى، يەككە ـ يېگانە يولۇچىلاردىن بىرىمۇ ئۆتمىدى. لىن چۇڭ ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ، چاپارمەن بىلەن كۆلدىن ئۆتۈپ تۇراغا يېنىپ كەلدى.

ـــ كاپالەت قېنى؟ ـــ دەپ سورىدى ژاڭ لۇن.

ـــ بۇگۈن بىرەر ئادەمنىمۇ ئۆتمىدى. شۇڭا، ئىلاج قىلالمىدىم، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لىن چۇڭ.

ـــ كاپالەتنى ئەتىگىچە ئېلىپ كېلەلمىسىلە، بۇ يەردە تۇرۇشلىرى تەس بولىدۇ، ـــ دېدى ژاڭ لۇن.

لىن چۇڭ لام ـ جىم دېمەي، مەيۈسلىنىپ ياتقىغا قايتتى، چالا ـ بۇلا غىزالىنىپ، يەنە بىر كېچە ياتتى.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە قوپۇپ، چاپارمەن بىلەن ناشتا قىلىپ، قىلچىنى ئېلىپلا يەنە تاغدىن چۈشتى.

ـــ بۇگۈن كۈنگەي تەرەپتىكى تاغ يولىدا ساقلايلى، ـــ دەپ مەسلىھەت بەردى چاپارمەن.

ئىككىسى ئورمانلىققا كىرىپ مۆكۈپ تۇردى، بىراق ئادەمنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى. چۈشكە يېقىن بىر ژاقىتتا ئۇچ يۈزدىن ئارتۇق يولۇچى توپلىشىپ ئۆتۈپ كەتتى. لىن چۇڭ قول سېلىشقا جۈرئەت قىلالماي ئۆتكۈزۈۋەتتى. يەنە بىر ھازاغىچە ساقلاپ باقتى، كەچ كىرىپ قالاي دەپ قالدى، يولۇچىلاردىن بىرەرىمۇ كۆرۈنمىدى.

لىن چۇڭنىڭ ئىچى پۈشۈپ، چاپارمەنگە:

ـــ تەلەيسىزلىكىمنى قارا، ئىككى كۈن ساقلىدۇق، يەككە ـ يېگانە يولۇچىلاردىن بىرەرىمۇ ئۆتمىدى، قانداق قىلسام بولار؟ ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، خاتىرجەم بولسىلا، ئەتە يەنە بىر كۈن بار. ئىككىمىز كۈنچىقىش تەرەپتىكى تاغ يولىغا بېرىپ ساقلايلى، ـــ دېدى چاپارمەن.

كەچقۇرۇن بولغاندا تاغقا يەنە قۇرۇق قايتتى.
ـــ بۇگۈن قانداقراق؟ ـــ دەپ سوردى ۋاڭ لۈن.
لىن چۇڭ ئۇھ تارتىپ ھەسرەتلىنىپ تۇردى ـ دە، گەپ قىلالمىدى. ۋاڭ لۈن ھەجىيىپ تۇرۇپ:
ـــ بۇگۈن يەنە قۇرۇق قول قايتقان ئوخشايلا، ئۇچ كۈنلۈك ۋاقىت بەرگەنىدىم، بۇگۈن ئىككى كۈن ئۆتتى. ئەتە يەنە قۇرۇق قول كەلسىلە، ئۆزلىرى بىلىپ ئالدىمغا كەلمەيلا قويسىلا، باشقا يەرگە مەرھەمەت قىلسىلا، ـــ دېدى.
لىن چۇڭ ياتقىغا قايتتى، تازا ئىچى پۇشۇپ تىت ـ تىت بولۇپ كەتتى. بۇ ھەقتە لىن جياڭشيەن مۇنداق نەزم يازغان:

سۇدىن ئايرىلغان لەھەڭدەك كۆڭلىنى غەم قاپلىغان،
خۇددى يولۋاس ئۇ گويا كى چۆلدە ئۇسساپ ـ چاڭقىغان،
ياكى سۇڭ يۇ ئۇ ئەلەمدىن ياش تۆكۈپ زار يىغلىغان.
خۇددى جياڭ يەن ئۇ قەلەم ئەڭگۈشتەرى كەتكەن يوقاپ،
ياكى شياڭ يۇ ئۇ گويا كېمەم قېنى دەپ زارلىغان.
قاپسىلىپ قالغاندا لىۋ باڭ تاپمىغان شۇنداق ئارام،
ۋۇ زېشۇ ئۆتكەل ئاشالماي، خۇددى شۇنداق قاقشىغان،
ئوتتا قالغان چاغدا ساۋساۋ زەردى شۇنداق قاينىغان.
ئەسلىي لى لىڭ تۇتقۇن ئىچرە يۇرت سېغىنغان شۇ كەبى،
سۇۋۇ بايقالدا ئەسىر بوپ، كۆڭلى شۇنداق تىنمىغان.

شۇ كېچىسى لىن چۇڭ ئاسمانغا قاراپ ياتقىنىچە: «گاۋ چىۋ دېگەن مۇناپىقنىڭ زىيانكەشلىكى بىلەن مۇشۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالغىنىمنى قارىمامدىغان، ھەممىگە قادىر تەڭرىمۇ ماڭا يار بولمىدى. مېنىڭ تەلىيىم نېمىشقا شۇنچە كاج» دەپ ھەسرەت چەكتى. يەنە بىر كېچە ئۆتتى، ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەنلا ئورنىدىن تۇردى، قورسقىغا ئانچە ـ مۇنچە بىرنەرسە يەپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى تېڭىپ، ئۆيگە تاشلاپ قويدى. يان

قىلىچىنى ئېسىپ، قول قىلىچىنى ئېلىپ، يەنە چاپارمەن بىلەن تاغدىن چۈشۈپ، كۆلدىن ئۆتۈپ، كۈنچىقىش تەرەپتىكى تاغ يولىغا قاراپ يول ئالدى. لىن چۈك يولدا كېتىۋېتىپ: «بۇگۈن كاپالەت تاپالمىسام، باشقا يەرگە پاناھ ئىزدەپ كېتىدىغان بولدۇم» دېدى ـ دە، ئىككىيلەن تاغ ئېتىكىدىكى كۈنچىقىش يول بويىدىكى ئورمانلىققا كىرىپ كۆتۈپ ئولتۇردى. كۈتە ـ كۈتە چۈش بولاي دەپ قالدى. بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمىدى.

شۇ كۈنى قاردىن كېيىن ئاسمان سۈپسۈزۈك سۈزۈلۈپ، ھاۋا ئېچىلىپ كەتكەنىدى. لىن چۈك قىلىچىنى كۆتۈرۈپ چاپارمەنگە:

ـــ ساقلىغىنىمىز يەنە بىكار بولىدىغان ئوخشايدۇ. ئۈنىڭدىن كۆرە كۈن يورۇقىدا خۇرجۇن ـ بوغجۇملىرىمنى ئېلىپ باشقا يەردىن ماكان تاپمىسام بولمىدى، ـــ دەپ تۇرۇشىغا، چاپارمەن يىراقنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ـــ بەللى ! ئاۋۇ كېلىۋاتقان ئادەم ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى.

لىن چۈك بۇنى كۆرۈپ: «مۇرادىمغا يېتىدىغان بولدۇم !» دەپ ۋارقىرىۋەتتى. ھېلىقى ئادەم تاغ باغرىدىن كېلىۋاتاتتى. يېقىن كېلىشىگە، لىن چۈك قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، ئورمانلىقتىن تاقلاپلا چىقتى. ھېلىقى ئادەم لىن چۈكنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ، «ۋاي !» دەپ، ئەپكىشىنى مۇرىسىدىن تاشلىدى ـ دە، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاچتى. لىن چۈك كەينىدىن قوغلىدى. ئۇ نەدە يېتىشەلىسۇن، ھېلىقى ئادەم «غىپ» قىلىپ دۆڭنىڭ نېرىسىغا ئۆتۈپ كەتتى.

ـــ قارىمامسەن، مېنىڭ بىتەلەيلىكىمنى ! ـــ دېدى لىن چۈك مەيۇسلىنىپ، ـــ ئۇچ كۈن ساقلاپ ئاران بىر ئادەمنى ئۇچرىتىۋىدىم، بىراق قاچۇرۇپ قويدۇم.

ـــ ئۇنىڭ كاللىسىنى ئالالمىسىڭمۇ مەيلى، ئۇنىڭ ئورنىغا مۇشۇ مال ـ مۈلۈكلەرنى ئاپىرىپ بەرسەكمۇ ئوخشاش، ـــ دېدى چاپارمەن.

ـــ سەن ئاۋۋال ماۋۇ نېمىلەرنى تاغقا ئېلىپ كەت. مەن يەنە

بىر دەم ساقلاپ كۆرەي، ــ دېدى لىن چۇڭ. چاپارمەن ئەپكەشنى مۇرىسىگە ئېلىپ ئورمانلىقتىن چىقىپ كەتتى. شۇ ئەسنادا تاغ قاپتىلىدىن بىر دارازا چىقىپ كەلدى. لىن چۇڭ ئۇنى كۆرۈپ: «تەڭرى مېنىڭ ئىشىمنى ئاسان قىلىدىغان بولدى» دەپ ئويلىدى. ھېلىقى دارازا قىلىچىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ:

ــ ھەي، ئۆلتۈرۈپ تۇگەتكىلى بولمايدىغان ئوغرى مەرەزلەر، يۇك ـ تاقىمنى نەگە قويۇشتۇڭ؟ سەن بەتبەختلەرنىڭ جاجىسىنى بېرەي دەپ يۈرسەم، تېخى يولۇاسنىڭ بۇرۇتىنى يۇلماقچى بولۇشۇۋاتامسەن؟ ــ دەپ ۋارقىراپ، ئوقتەك ئېتىلىپ كەلدى. لىن چۇڭمۇ ئۇنىڭ سۈرلۈك ئەلپاز بىلەن كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا ماڭدى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشتىنگلار ئامۇخاس ! بۇ ئادەم لىن چۇڭ بىلەن تۇتۇشمىغان بولسا، لياڭشەن كۆلىگە چېۋەر باتۇرلاردىن بىرنەچچىسى قوشۇلمىغان بولاتتى، سۇ بويىدىكى تۇراغا بىرنەچچە قاۋۇل پالۋان سەپلەنمىگەن بولاتتى. لىن چۇڭ بىلەن ئېلىشقان ئادەمنىڭ زادى كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون ئىككىنچى باب

لىن چۈشنىڭ لياڭشەن كۆلىدە غەلىيانچى بولۇپ قالغانلىقى ياڭ جىنىڭ كۈنچىقش ئاستانە بازىرىدا زۇلپىقار ساتماق بولغانلىقى

ئەلقىسسە، لىن چۈڭ شۇنداق قارىسا، ئۇ ئادەمنىڭ بېشىدا فەنياڭ قالپىقى، قالپىقىنىڭ چوققىسىدا قىزىل پۈپۈكى؛ ئۇچىسىدا ئاق تاۋار كۆڭلەك، بېلىدە يىپ بەلباغ، پاچىقىدا قارا ـ ئاق يوللۇق گوجەي، پۇتىدا بۆكەن تېرىسىدىن تىكىلگەن پايپاق، كالا تېرىسىدىن ئىشلەنگەن چورۇق، يېنىدا خەنجەر، قولىدا قىلىچ بولۇپ، بويى ئۇچ يېرىم گەز كېلەتتى؛ يۈزىدە يوغان بىر قارا مەڭ، قۇۋۇزلىرىدا ئانچە ـ مۇنچە سېرىق تۈك بولۇپ، ئۇ كىگىز قالپىقىنى كەينىگە تاشلىغان، مەيدىسىنى ئېچىۋەتكەن، بېشىغا لۆڭگە چىگىۋالغانىدى.

ـــ ھوي قاراقچى، مال ـ مۈلۈكلىرىمنى نەگە قويدۇڭ؟ ـــ دەپ قاتتىق توۋلىدى ئۇ قىلىچىنى تەڭلەپ تۇرۇپ.

لىن چۈشنىڭ ئوغىسى قاياپ تۇرغانىدى، ئۇ ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمەي، غەزەپ بىلەن كۆزلىرىنى ئالايتىپ، بۇرۇتلىرىنى دىڭگايتىپ، قىلىچىنى ئېگىز كۆتۈردى ـ دە، ئۇنىڭغا ئېتىلدى. شۇ چاغ سېرىق قاردىن كېيىن بۇلۇتلار ئەمدىلا تارقىلىپ، ھاۋا ئېچىلغان، جىلغا ياقىلىرىدىكى مۇزلار تېخى ئېرىمىگەن بىر ۋاقىت ئىدى. بۇ ئىككىيلەن جىلغىنىڭ يېنىدىكى مۇزلارنى غارسىلدىتىپ، پەيلىنى بۇزۇشۇپ شۇنداق ئېلىشتىكى، ئوتتۇز مەرتەم تۇتۇشۇپ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى.

يەنە ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشىپ، ئەمدى بىر تەرەپ بولىدىغان

چاغدا، تاغ ئۇستىدىن: «باتۇرلار، بولدى قىلمىڭلار !» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. لىن چۇڭ سورۇندىن «شاققىدە» سەكرەپ چەتكە چىقىۋالدى. ئىككىيلەن قىلىچلىرىنى چۇشۇرۇپ، تاغ چوققىسىغا قارىسا، ئاق يەكتەك موللا ۋاڭ لۇن، دۇ چيەن، سۇڭ ۋەن ھەم نۇرغۇن ئاتارمەن ـ چاپارمەنلەر تاغدىن پەسكە چۇشۇپ، قىيىق بىلەن كۆلدىن ئۆتۈپ كېلىۋېتىپتۇ. ئۇ:

ـــ ئىككىلىڭلار ئادەم ھەيران قالغۇدەك ئاجايىپ ئۇستا قىلىچۋاز ئىكەنسىلەر. ماۋۇ بولسا بىزنىڭ ئىنىمىز قاپلانباش لىن چۇڭ بولىدۇ. مەڭلىك باتۇر، ئۆزلىرى كىم بولىلا؟ تونۇشۇپ قويايلۇق، ـــ دېدى.

ـــ مەن بولسام ئۇچ ئەۋلاد لەشكەر بېشىنىڭ ئەۋلادى، تارخانبەگ ياڭ لىڭ ھەزرەتنىڭ نەۋرىسى ياڭ جى بولىمەن. بۇياقتا مۇساپىر بولۇپ كېلىپ قالدىم، ـــ دېدى ھېلىقى كىشى، ـــ ياش ۋاقتىمدا، ئەلەمدارلىق ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ، ئوردا پەرمانچىبېگى بولغان. تەرىقەتچى پادىشاھىمىز خان تېڭرى بىنا قىلماقچى بولۇپ، بىز ئون نەپەر پەرمانچىنى تەيخۇ كۆلى بويىدىن مەرمەر تاش ئەكېلىشكە مەرمەر تاش كارۋانى قىلىپ ئەۋەتكەنىدى. شور پېشانلىكىمدىن، مەرمەر تاشلارنى قوغداپ خۇاڭخې دەرياسىدا كېتىۋاتقىنىمدا، ئويلىمىغان يەردىن قاتتىق بوران چىقىپ كېمىلەرنى دۇم كۆمتۇرۇۋەتتى، مەرمەر تاشلارنى يوقىتىپ قويۇپ ئاستانىگە قايتالماي، پاناھ ئىزدەپ باشقا يۇرتقا قېچىپ كەتكەنىدىم. ھازىر بىزنىڭ گۇناھىمىزنى كەچۈرۈم قىپتۇ، ئاستانىگە بېرىپ لەشكەرلىرى ۋازارەتكە پارا بېرىپ، ئۆز خىزمىتىمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋېلىش كويىدا بىرئاز پۇل ـ مال توپلاپ، ئەپكەشنى ھاممالغا كۆتۈرگۈزۈپ بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتسام، نەرسىلىرىمنى بۇلاپ ئېلىشىپسىلەر، ئۇنى ماڭا قايتۇرۇپ بەرسەڭلار قانداق؟

ـــ ھېلىقى «مەڭلىك ياۋا» لەقەملىك كىشى سىلى بولاملايا؟ ـــ دەپ سورىدى ۋاڭ لۇن.

ـــ هه، مەن بولىمەن، ـــ دېدى ياڭ جى.

ـــ ئوردا ئەمەلدارى ياڭ جى بېگىم ئىكەنلا ـ ده، قېنى مەرھەمەت، تۇرايمىزغا ئىلتىپات قىلسىلا، بىرنەچچە قەدەھ كۆتۈرۈشۈپ، ئاندىن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى قايتۇرۇپ بەرسەك قانداق دەيلا؟

ـــ ئۆزلىرىمۇ مېنى بىلمىدىكەنلا، يۇك ـ تاقلىرىمنى ياندۇرۇپ بەرگەن بولسىلا، قەدەھكە تەكلىپ قىلغاندىنمۇ ياخشى بولاتتى.

ـــ پەرمانچىبېگىم، نەچچە يىلىنىڭ ئالدىدا مەن ئەمەل ئىمتىھانى بېرىش ئۈچۈن ئاستانىگە بارغىنىمدىلا، ئۆزلىرىنىڭ داڭقىلىرىنى ئاڭلىۋىدىم. خەيرىيەت، بۇگۈن دىدارلىرىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدۇم. سىلىنى قۇرۇق يولغا سالغىلى بولامدۇ! قېنى تۇرايمىزغا مەرھەمەت قىلسىلا، بىردەم پاراڭلىشايلى، باشقىچە ئويلاپ قالمىسىلا.

ياڭ جى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، نائىلاج ژاڭ لۇنلار بىلەن بىللە كۆلدىن ئۆتۈپ، تاغقا چىقتى. جۇ گۇيمۇ ئولتۇرۇشقا چاقىرىۋېلىندى. بۇلار تۇرادىكى مەردلەر سارىيىغا كېلىشتى. سول تەرەپتىكى تۆت ئورۇندۇققا ژاڭ لۇن، دۇ چيەن، سۇك ژەن، جۇ گۇيلار ئولتۇردى. ئوك تەرەپتىكى ئىككى ئورۇندۇقنىڭ تۆر تەرىپىدىكىسىگە ياڭ جى ئولتۇردى، تۆۋىنىدە لىن چۇڭ ئولتۇردى. ژاڭ لۇن قوي سويدۇرۇپ، مەي ـ شارابلارنى ھازىرلىتىپ ياڭ جىنى مېھمان قىلدى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، بىرنەچچە قەدەھ كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن ژاڭ لۇن كۆڭلىدە: «لىن چۇڭنى ئېلىپ قالسام، ئۇنىڭ بىزنى پاتقۇزمايدىغانلىقى تۇرغان گەپ، ئۇنىڭدىن كۆرە، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن، ئادەمگەرچىلىك قىلىپ ياڭ جىنىمۇ ئېلىپ قالاي» دەپ ئويلىدى ۋە لىن چۇڭنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، ياڭ جىغا:

ـــ بۇ ئۇكىمىز كۇنچىقىش ئاستانىدىكى سەككىز لەك ئوردا ياساۋۇلىنىڭ مەشقاۋۇلى قاپلانباش لىن چۇڭ بولىدۇ. ئەمىر گاۋ

چيۇ دېگەن ئەبلەخ ياخشى ئادەملەرنى پاتقۇزماي، يۇزىگە خەت چېكمەي، ئەتەي چاتاق تېپمەي، ئۇنى ساڭجۇ ئايمىقىغا سۈرگۈن قىلغانكەن، ئۇ يەردىمۇ چاتاق چىقمەي، يېڭىلا بۇ يەرگە كەلدى، ھېلى ئۆزلىرى ئاستانىگە بېرىپ ئىشقا ئۇلاشماقچى بولغانلىقلىرىنى ئېيتتىلا، مەن ئۆزلىرىنى ئۆزۈمگە تارتماقچى ئەمەسمەن، پېقىر قەلەمنى تاشلاپ ئەلەمنى كەسىپ قىلىپ، بۇ يەردە غەلىيانچىلار قاتارىغا قوشۇلۇپ قالدىم، ئۆزلىرى بولسىلامۇ گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان ئادەم، كەچۈرۈم قىلىنغان تەقدىردىمۇ بۇرۇنقى مەنسەپلىرىنى بېرىشى ناھال گەپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە لەشكىرىي ھوقۇق يەنە شۇ گاۋ چيۇ دېگەن بىرنېمىنىڭ ئىلكىدە، ئۇ سىلىنى قانداقمۇ پاتقۇزسۇن؟! ئۇنىڭدىن كۆرە، مۇشۇ كىچىككىنە تۇرايمىزدا تۇرۇپ قالسىلا. بۇ يەردە ئالتۇن ـ كۈمۈشنى چارەكلەپ بۆلۈشمىز، يېيىشمىز گۆش ـ ياغ، ئىچىشمىز مەي ـ شاراب، بىللە باتۇر بولۇپ ئەركىن يۈرسەك، بۇنىڭغا نېمە دەيلاكسن؟

ـــ ھەرقايسىلىرىنىڭ ئىلتىماتلىرىغا رەھمەت، بىراق ئاستانىدە بىر قېرىندىشىم ئىلگىرى مېنىڭ دەۋايىمغا چېتىلىپ خاپىلىق تارتقان، تېخىچە ئۆزىرىخاھلىق ئېيتالمىدىم. شۇنىڭغا بىر بارغۇم بار ئىدى. ھەرقايسىلىرىدىن يۈك ـ تاقلىرىمنى قايتۇرۇپ بېرىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن؛ ئەگەر قايتۇرۇپ بېرىشكە ئۇنىمايدىغان بولسىلا، قۇرۇق قول قالساممۇ كېتىمەن.

ـــ بۇ يەردە قېلىشنى لايىق كۆرمىسىلە، زورلاپ ئېلىپ قالاتتۇقمۇ؟ بۇگۈنچە خاتىرجەم بىر قونۇپ، ئەتە سەھەر يولغا چىقسىلا، ـــ دېدى ۋاڭ لۈن كۈلۈپ.

ياڭ جى ناھايىتى خۇش بولدى، ئۇلار شۇ كۈنى ئەلياتقۇ مەھەلگىچە ئىچىشىپ ئاندىن دەم ئېلىشتى.

ئەتىسى سەھەر تۇرۇشۇپ، ياڭ جىنى ئۇزىتىش ئۈچۈن مەي ـ شاراب تەييارلىتىلدى. ناشتىدىن كېيىن ئاتامانلار چاپارمەنلەردىن بىرسىنى چاقىرىپ، تۇنۇگۈنكى ئەپكەشنى كۆتۈرگۈزۈپ، ياڭ

جىنى ئۇزىتىپ تاغدىن چۈشۈپ، يولنىڭ ئاغزىدا خوشلاشتى. چاپارمەنلەر بولسا ياڭ جىنى كۆلدىن ئۆتكۈزۈپ، چوڭ يولغىچە ئۇزىتىپ قويدى، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ۋاڭ لۇن لىن چۈڭغا تۆتىنچى ئورۇننى، جۇ گۈيغا بولسا بەشىنچى ئورۇننى بەردى. شۇنىڭدىن تارتىپ بەش باتۇر لياڭشەن كۆلى ئەتراپىدا بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈردى. ئۇلار بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ يۈرۈپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى.

ياڭ جى يولغا چىقىپ، ئەپكەش كۆتۈرۈشكە بىر ئوتاقچى تېپىپ، ھېلىقى چاپارمەننى تاغقا قايتۇرۇۋەتتى، ياڭ جى يولغا چىقىپ بىرنەچچە كۈن مېڭىپلا، ئاستانىگە يېتىپ كەلدى. شەھەرگە كىرىپ بىر سارايغا چۈشتى، ئوتاقچىدىن ئەپكەشنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا بىرئاز كۈمۈش پۇل بېرىپ يولغا سېلىپ قويدى ۋە سارايغا كىرىپ يۈك ـ تاقالىرىنى جايلاشتۇردى، يان قىلىچ بىلەن قول قىلىچىنى يەشتى. سارايۇەنگە بىرئاز پۇل بېرىپ، ئاز ـ تولا گۆش ۋە شاراب ئەكەلدۈرۈپ يەپ ـ ئىچتى. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن تونۇشلىرىنى لەشكىرىي ۋازارەتكە ئىلگىرىكى خىزمىتى توغرىسىدا سۆزلىشىشكە ئەۋەتتى. ئەپكەشتىكى ئالتۇن ـ كۈمۈش، مال ـ دۇنيانىڭ ھەممىسىنى يۇقىرى ـ تۆۋەن مەنسەپدارلارنىڭ گېپىنى ياغلاشقا سەرپ قىلدى. ئۇنىڭ مەقسىتى ئوردىدىكى پەرمانچىلىق مەنسىپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىدى. ئەكەلگەن نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى بېرىپ بولدى، ئاران بىر پارچە ئالاقىگە ئېرىشىپ ئەمىر گاۋ چيۇنىڭ ئالدىغا بېرىش پۈرسىتىگە ئىگە بولالىدى. گاۋ چيۇ ئۆتكەنكى ئارخىپلارنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن غەزىپى قاينىپ كەتتى:

ـــ مەرمەر تاش ئەكېلىشكە سەن قاتارلىق ئون پەرمانچى ئەۋەتىلگەن، توققۇزى ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ كۈنچىقىش ئاستانىگە قايتىپ كەلگەن، يالغۇز سەن بەتبەخت مەرمەر تاشلارنى يوقىتىپ قويۇپسەن؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە كېلىپ گۇناھىڭنى تىلەش بۇياقتا تۇرسۇن، قېچىپ كېتىپسەن، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى

سېنى قولغا چۈشۈرەلمىدۇق. بۇگۈن كېلىپ يەنە ئەمەل تەلەپ قىلىپ يۈرگىنىڭنى قارا، ئۆتكۈزگەن گۈناھىڭ كەچۈرۈم قىلىنغان بىلەن سېنى خىزمەتكە ئالالمايمىز.

گاڭ چىۋ ئۇنىڭ ئەرزىنى بىراقلا رەت قىلىپ، مەھكىمىدىن ھەيدەپ چىقىرىۋەتتى.

ياڭ جى چەكسىز خاپىلىق ئىچىدە سارايغا قايتتى ۋە: «ۋاڭ لۇننىڭ مەسلىھەتىمۇ توغرا ئىكەندۇق. ئۆزۈم ساق، كۆڭلۈم پاك بولغاچقا، ئاتا ـ ئانامنىڭ شان ـ شەرىپىگە داغ چۈشۈرۈپ قويماي دەپ ئۇنماپتىمەن. چېگرادىكى جەڭ مەيدانىدا ھەممە بىكىسىنى ئىشقا سېلىپ قىلىچۋازلىق ۋە نەيزىۋازلىق ماھارىتىمنى كۆرسىتىپ، نام ـ نىشانلىق، بالىچاقلىق بولۇپ، ئاتا ـ بوۋىلىرىمغا شان ـ شەرەپ كەلتۈرىمەن دەپ ئويلاپ يۈرۈپتىمەن. مانا ئەمدى بېشىمغا يەنە پېشكەللىك چۈشتى، ھەي گاڭ چىۋ، ھەي گاڭ چىۋ، سەن نېمىدېگەن زەھەرلىك، شەپقەتسىز ئادەمسەن ـ ھەي!» دەپ ئويلاپ، تىت ـ تىت بولۇپ كەتتى. سارايدا يەنە بىرنەچچە كۈن ياتتى، خەج ـ خىراجىتىمۇ تۈگىدى.

نەزم

بۇ جاھاندا ئەسلىدە قانۇن ـ مىزاندىن يوق ئەسەر،
بەربىر ئائەھلىلەر مۆمىننى قىينىركەن بەتتەر.
ھەي ئىسىت، بىلسەم ئەگەر بالدۇرلا زالىم پەيلىنى،
مەرد بولۇپ جاڭگال ئارا كەلمەس ئىكەنمەن بۇ سەپەر.

ياڭ جى: «ئەمدى قانداق قىلسام بولار؟ قولۇمدا ئاتا ـ بوۋىلىرىمدىن تەۋەررۈك قالغان مۇشۇ زۇلپىقارلا قالدى. بۇكەمگىچە يېنىمدىن ئايرىمىغانىدىم. مانا ئەمدى بېشىمغا كۈن چۈشتى، باشقا ئامال يوق، بۇنى سېتىپ بىرئاز يول راسخوتى جۇندەپ، پاناھ ئىزدەپ باشقا جايغا كېتەي» دېگەن قارارغا

كەلدى ـ دە، شۇ كۈنى زۇلپىقارغا سېتىق بەلگىسى قىستۇرۇپ بازارغا ئاچىقتى. مال بازىرىدا ئاش پىشىم مەھەلگىچە تۇردى، ھېچكىم سوراپمۇ قويمىدى. چۈشكىچە تۇرۇپ ببقىپ، ئايلىنىپ تېخىنجۇ كۆۋرۈكى يېنىدىكى ئاۋات بازارغا باردى. ئۇ يەردە بىردەم تۇرار ـ تۇرمايلا كوچىدىكى خەقلەرنىڭ تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشىپ، كۆۋرۈكنىڭ ئاستىغا ۋە كوچىلارغا مۆكۈپ يۇرگىنىنى كۆردى. ئۇلار: «قاچ، چاپسان قاچ، يولۋاس كەلدى !» دەپ ۋاقىرىشىپ ـ چۇقۇشۇپ، توغرا كەلگەن تەرەپكە قاراپ دوقۇرۇشۇپ يۇرمەكتە ئىدى. ياڭ جى: «ئەجەبا ! مۇشۇنداق ئاۋات بىر شەھەرگە نەدىكى يولۋاس كەلدىكىنە !» دېگەن خىيال بىلەن توختاپ، ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ قارىسا، يىراقتىن چالا مەست بولۇپ قالغان بىر ھارام تاماق دارازا دەلدەڭشىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ شۇنداق قوپال، سەت ئادەم ئىكەنكى:

جىنۇ شەيتانىنىڭ ئۆزى ئۇ ئەپتىدىن،
بىرلا ئادەملىك چىقار بوي ـ تۇرقىدىن.
قېرى قاقشال ئۇ گويا،
بەلكى ئوخشار داق سۆڭەك بىر مۇردىغا؛
پور كۆتەكتەك رەڭگى سەت،
بەلكى بۆجۈدىن قېلىشماس سوغ تەلەت.
بارچە ئەت ـ يانى قوتۇر،
خۇددى تىمساھ تېرىسىدەك ساپلا بۇدۇر ھەم چوقۇر؛
چاڭگا ـ چاڭگا باشلىرى،
خۇددى ئالۋاستى سىياقى غۇژمە ـ كاللەك چاچلىرى.
مەيدىسىنى قاپلىۋالغان ساپ چۈپۈر،
ماڭلىيىدا چۆكمە قورۇق ئۇچلا قۇر.

بۇ ئادەم ئەسلىدە كۈنچىقىش ئاستانىدە جۆندەك يېتىم ئوغلاق دەپ ئاتىقى چىققان، قوتۇر يولۋاس دەپ لەقەمى بار نيۇئېر

ئىدى، ئۇ كوچىلاردا بىشەملىك بىلەن كۆرگەنلا ئادەمگە مۇشت كۆتۈرۈپ جېدەل چىقىرىپ يۈرەتتى، بىرنەچچە قېتىم جازاغا تارتىلغان بولسىمۇ، كەيفىگە مەھكىمىسى ئۇنى ھېچنېمە قىلالمىغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن شەھەر ئاھالىسى ئۇ نېمىنى كۆرسىلا قاچىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

نيۇئېر ياڭ جىنىڭ ئالدىغا كېلىپلا، زۇلپىقارنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ قولىغا ئالدى ۋە:

— ھە، يىگىت، ماۋۇ قىلمىچنى قانچە پۇلغا ساتىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— ئاتا ـ بوۋىلىرىمدىن تەۋەررۈك قالغان زۇلپىقار، ئۇنچ مىڭ تىزىق يارماققا ساتمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ياڭ جى.

— بۇ بىر قوتۇر پىچىقىڭنى شۇنچىۋالا پۇلغا ئالامدۇ!؟ ئوتتۇز تىيىنگە بىر قىڭراق سېتىۋالساموۇ گۆش، دۇفۇ توغراشقا يارايدۇ. بۇ بىرنېمەڭنىڭ زۇلپىقار دېگۈچىلىك نەرى بولسۇن!

— بۇنىڭ ئۆزى زۇلپىقار، دۇكانلاردا ساتىدىغان تۇنكە پىچاق ئەمەس.

— قانداقسىغا زۇلپىقار بولسۇن ئۇ؟

— بىرىنچىدىن، مىس ـ تۆمۈرگە سالسا، بىسى يانمايدۇ؛ ئىككىنچىدىن، قىلنى ئۇنىڭ تىغىغا پۈۋلىسە كېسىلىپ كېتىدۇ؛ ئۈچىنچىدىن، ئادەم ئۆلتۈرگەندە قان يۇقمايدۇ.

— ئۇنداق بولسا، مىس داچەنگە چېپىپ باققىنا قېنى؟

— داچىنىڭنى ئەكەل، چاناپ كۆرسىتەي.

نيۇئېر كۆۋرۈك يېنىدىكى دورا ـ دەرمانلار دۇكىنىغا كىرىپ يىگىرمە دانە يارماق ئاچىقىپ، كۆۋرۈكنىڭ سالاسۇنىغا دەستىلەپ قويۇپ:

— يىگىت، ئەگەر مانا بۇنى چېپىپ قىرىق قىلمۇيتەلىسەڭ، ئۇنچ مىڭ تىزىق يارماق بېرەي، — دېدى.

تاماشا كۆرۈپ تۇرغانلار يېقىن كېلىشكە جۈرئەت

قىلالمىسمۇ، يىراقتا قاراپ تۇرۇشاتتى. ياڭ جى: «بۇ چاغلىق گەپ» دېدى ـ دە، يېڭىنى تۇرۇپ، قىلىچىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ بىر چېپىۋېدى، يارماقلار قاق ئوتتۇرىسىدىن كېسىلىپ كەتتى. ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى بارىكاللا ئېيتىشتى.

ــ بارىكاللاڭ قۇرۇسۇن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى نيۇئېر، ــ ھە، ئىككىنچىسىنى نېمە دېدىڭ؟

ــ تىغقا قىلىنى پۈۋلىسە كېسىلىپ كېتىدۇ دېگىنىم بىرنەچچە تال چاچنى بىسقا قارىتىپ پۈۋلىسىلا شارتلا قىلىپ كېسىلىپ كېتىدۇ دېگىنىم.

ــ مەن ئىشەنمەيمەن، ــ دەپ نيۇئېر بېشىدىن بىر تۇتام چاچنى يۇلۇپ ياڭ جىغا بەردى، ــ قېنى، پۈۋلەپ باق.

ياڭ جى چاچنى سول قولىغا ئېلىپ، قىلىچنىڭ بىسىغا توغرىلاپ كۆچىنىڭ باربچە پۈۋلىۋېدى، چاچلار شارتتىلا ئىككى تۇتام بولۇپ چېچىلىپ يەرگە چۈشتى. كۆپچىلىك: «يارايدۇ!» دېيىشىپ كەتتى، تاماشىچىلار تېخىمۇ ئۇلغايدى.

ــ ئۇچىنچىسى نېمىتى؟ ــ دەپ سورىدى نيۇئېر.

ــ ئادەم ئۆلتۈرگەندە قان يۇقمايدۇ.

ــ ئادەم ئۆلتۈرگەندە قان يۇقمايدۇ، دېگەن گەپمۇ بولامدۇ؟

ــ ئادەمنى چاپسا قىلىچقا قان يۇقۇندىسى تەگمەيدۇ، بۇ شەمشەردەك ئىتتىك دېگەن گەپ.

ــ مەن چىنپۇتمەيمەن. ئەمىسە قىلىچىڭ بىلەن بىر ئادەمنى چېپىپ كۆرسىتە، قېنى.

ــ بۇ كۈنچىقىش ئاستانە شەھىرى تۇرسا، ئادەم ئۆلتۈرۈش ھەددىمۇ؟ چىنپۇتمىسەڭ، بىر ئىت تېپىپ كەلگىن، چېپىپ كۆرسىتەي.

ــ سەن ئىتنى ئەمەس، ئادەمنى دېگەنىدىڭغۇ!

ــ ئالمىساڭ ئالما، ئادەمگە يېپىشىۋېلىپ نېمە قىلىسەن؟

ــ ياق، چېپىپ كۆرسىتىسەن.

ــ بۇدۇشقاقتەك چاپلاشما، مەن ساڭا بوزەك بولىدىغان ئادەم

ئەمەس، مېنى مايمۇن ئوينىتما.
— مېنى ئۆلتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالامسەن؟
— سەن بىلەن يا بۇرۇن، يا ھازىر ئۆچ ـ ئاداۋەتتىم بولمىسا، سېنى بىكاردىن ئۆلتۈرۈپ نېمە قىلىمەن؟
— بۇ زۇلپىقارنى ئالغىنىم ئالغان، — دەپ ياڭ جىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى نيۇئېر.
— ئالىمەن دېسەڭ، پۇلۇڭنى چىقار.
— پۇلۇم يوق.
— پۇلۇڭ بولمىسا، ئېسىلۋېلىپ نېمە قىلماقچىسەن؟
— زۇلپىقارنى ماڭا بېرىسەن.
— بەرمەيمەن.
— ئوغۇل بالا بولساڭ، مېنى بىر چاپە.
ياڭ جىنىڭ زەردىسى قاينىپ، نيۇئېرنى بىر ئىتتىرىپ دومىلىتىۋەتتى. نيۇئېر ئۆمىلەپ تۇرۇپ، ياڭ جىغا ئېسىلدى.
— ئەھلى جامائەت، ھەممىڭلار كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، مەندە يول راسخوتى قالمىغاچقا، مۇشۇ زۇلپىقارىمنى بازارغا ئاچىقتىم. ماۋۇ ئۇششۇق زۇلپىقارىمنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن زورلۇق قىلىۋاتىدۇ، يەنە كېلىپ ماڭا مۇشت ئېتىۋاتىدۇ، — دەپ توۋلىدى.
ئەھلىمەھەللىنىڭ ھەممىسى نيۇئېردىن قورقاتتى. ھېچكىم يېقىن كېلىپ ئاجرىتىۋېتىشكە پېتىنالمىدى.
— ماڭا مۇشت ئاتتى دەۋاتامسىنا، سېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسەمۇ ئۆلتۈرىۋېرىمەن، — دەپ ھۆركىرەپ، ئوڭ قولىنى كۆتۈرۈپ مۇشت ئاتتى. ياڭ جى شاققىدە ئۆزىنى چەتكە ئېلىۋېلىپ، قىلىچىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى، ئاچچىقىدا ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، نيۇئېرنىڭ گېلىغا قىلىچ بىلەن بىرنى سالدى ـ دە، نيۇئېر گۈپپىدە يىقىلىپ چۈشتى. ياڭ جى ئېتىلىپ بېرىپ مەيدىسىگە يەنە ئىككىنى چاپتى. قان چاچراپ چىقىپ يەرنى قىپقىزىل بويىۋەتتى. نيۇئېر ئۆلدى.
— مەن بۇ مۇتتەھەمنى ئۆلتۈرۈۋەتتىم. سىلەرنى ھەرگىز

بۇنىڭغا چاتمايمەن ! بۇ ئۇششۇق ئۆلۈپتۇ، ئەمدى مېنىڭ بىلەن يامۇلغا بېرىپ كېلىڭلار، ئۆزۈم بېرىپ مەلۇم قىلاي، ــ دېدى ياڭ جى.

جامائەت ئالدىراپ ـ تېنەپ يىغىلىشىپ، ياڭ جى بىلەن بىللە ئۇدۇل كەيفىڭ دېيار مەھكىمىسىگە كىردى. ئامبال دۇئاندا ئولتۇراتتى. ياڭ جى قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، جامائەت بىلەن بىللە ئامبالنىڭ ئالدىغا تىزلىنىپ، قىلىچىنى ئالدىغا قويۇپ قويدى ۋە:

ــ كەمىنىلىرى ئەسلىي ئوردا پەرمانچىسى ئىدىم. مەرمەر تاشلارنى قولدىن بېرىپ قويغانلىقىم ئۈچۈن، خىزمەتتىن ئايرىلىپ قالدىم. خەج ـ خىراجەتتىن قىسىلىپ قالغاچقا، مۇشۇ زۇلپىقارنى ساتاي دەپ بازارغا ئاچىققانىدىم. نېۋئېر دەيدىغان بىر ئۇششۇق مۇتتەھەم كېلىپ، كەمىنىلىرىنىڭ زۇلپىقارنى زورلاپ تارتىۋالماقچى بولدى، يەنە كېلىپ كەمىنىلىرىگە مۇشت ئاتتى؛ شۇ ۋەجىدىن ئۆزۈمنى تۇتالماي ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتىمەن. بۇنىڭغا ئەھلى جامائەت گۇۋاھ، ــ دەپ بولغان ئەھۋاللارنى سۆزلەپ ئۆتتى.

كۆپچىلىكمۇ ئۇنى ـ بۇنى دەپ ياڭ جىنى ئاقلىدى.

ئامبال ئەھۋاللارنى بىر قۇر ئاڭلاپ:

ــ بۇ بىرنېمە ئۆزلۈكىدىن كېلىپ ئىقرار قىلدى، شۇڭا يامۇلنىڭ دەرۋازىسىغا كىرىشى بىلەنلا يەيدىغان تايىقى كەچۈرۈم قىلىنسۇن. ھازىرچە بوينىغا ئۇزۇن شال تاقاق سېلىنسۇن، ــ دەپ ھۆكۈم قىلدى، ئۆلۈكنى تەكشۈرۈپ كۆرۈشكە ئىككى نەپەر خىزمەتچىنى ۋە بىرمۇنچە ياردەمچىلەرنى ئەۋەتتى. ئۇلار ياڭ جىنى ھەم جامائەتنى ئالدىغا سېلىپ، تېيەنخەنجۇ كۆۋرۈكىنىڭ يېنىغا كېلىپ نەق مەيدانىنى، جەسەتنى كۆزدىن كەچۈردى. دېلوغا دائىر ھۆججەتلەرنى ئەنگە ئالدى، ئەھلى جامائەتنىڭ ھەممىسى ھۆججەت بېرىپ، كېپىل كۆرسىتىپ بەرگەندىن كېيىن قويۇپ بېرىلدى. ياڭ جىنى ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىنغان مەھبۇسلار قاتارىدا زىندانغا تاشلاش ھۆكۈم قىلىندى.

نەزم

هەپسىگە ئاپاردى ھەيدەپ ـ ئىتتىرىپ،
تاشلىدى زىندانغا ئۇنى بەند قىلىپ.
ساقلى سېرىق باقاۋۇل شۇ مەھەل،
ئاسقىلى سىرتماقنى ھەم باغلاشقا ئارقان قىلدى تەل؛
گۈندىپاي ـــ رەڭداش يۈزى كۆمۈر بىلەن،
سالغىلى تەييارلىدى كويزايۇ ھەم مەزمۇت كىشەن.
تېنىگە تەگكەندە توقماق زەربىسى،
تىتىلىپ ئەت ـ يانلىرى، قىينالدى ئاغرىپ سۆڭگىچى؛
ھەيۋەتلىك قىيناق قوراللارنى كۆرۈپ،
تەنلىرى مەھبۇسلارنىڭ كەتتى جۇغۇلداپ ـ شۇركۈنۈپ.
قىلما ئەزرائىلنى سەن ئۆلگەندە كۆرمەكنى تاما،
مۇشۇ جاي مىسلى دوزاخ كۆرگەي كىشى مىڭبىر جاپا.

ياڭ جى زىندانغا كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن گۈندىپايلار ياڭ جىنىڭ قوتۇر يولۇاس نيۇئېرنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئوغۇل بالىكەن دەپ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتتى. شۇڭا ئۇنى پۈل بەر دەپ قىستىمىدى، ئۇنىڭغا ئوبدان مۇئامىلە قىلدى، تىەنخەنجۇ كۆڭرۈكى يېنىدىكى خالايىق: «شەھەرىمىزدىن بىر زىياندىشىنى يوقاتتى» دەپ ياڭ جىدىن مىننەتدار بولۇپ، ئۇنىڭغا پۈل يىغىش قىلىپ بەردى، تائام كىرگۈزۈپ تۇردى. يۇقىرى ـ تۆۋەن ئەمەلدارلارنىڭ ئاغزىنى ياغلىدى. سوراقچىمۇ ئۇنىڭ ئۆزى يامۇلغا كېلىپ گۇناھىنى ئېيتقان نوچى ـ باتۇرلۇقىنى، كۈنچىقىش ئاستانە كوچىسىدىكى بىر زىياندىشنى يوقىتىپ بەرگەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە نيۇئېرنىڭ ئىگە ـ چاقسىز ئىكەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئىقرارنامىنى يەڭگىللىتىپ ئۆزگەرتتى، قايتا ـ قايتا سوراپ، ئاخىر مۇشتلىشىپ قېلىپ،

سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويغان قىلىپ بېكىتتى. ئاتمىش كۈنلۈك قاماق مۇددىتى توشقاندىن كېيىن نۆۋەتتىكى سوراقچى ئامبالغا مەلۇم قىلىپ، ياك جىنى سوراقخانىغا ئاچىقتى. بوينىدىكى ئۇزۇن شال تاقاقنى ئېلىپ تاشلاپ، يىگىرمە دەررە ئۇرغۇزدى. خەت چەككۈچىنى چاقىرىپ، يۈزىگە ئىككى قۇر خەت چەكتۈرۈپ، ئۈستۈن ئاستانە دامىغ دىيارى قاراۋۇل مەھكىمىسىگە سۈرگۈن قىلىشنى ھۆكۈم قىلىپ، زۇلپىقارنىي مۇسادىرە قىلدى.

نۆۋەتتىكى سوراقچى تۇنىكىدىن سوقۇلغان، بويىنى بىلەن مەيدىسىنى قاپلاپ تۇرىدىغان يەتتە يېرىم جىغ ئېغىرلىقتىكى تاقاقنى ياك جىنىغا بويىنىغا سالدۇردى ۋە يالاپ ماڭدىغانغا جاك لۇك بىلەن جاۋ خۇنى تەيىنلەپ، ئالاقنى ئۇلارغا تۇتقۇزۇپ، بىرمۇنچە سۆز تاپىلاپ يولغا چىقىشقا بۇيرۇدى. تىيەنخەنجۇ كۆۋرۈكى يېنىدىكى بىرنەچچە باي پۇل ـ مال يىغىش قىلىپ، كۆۋرۈكنىڭ يېنىدا ساقلاپ تۇراتتى، ياك جى ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن ئۇنى ئىككى يايى بىلەن بىللە مەيخانىغا تەكلىپ قىلىپ، مەي ۋە تائام بىلەن مېھمان قىلدى. ئىككى يايىغا بىرئاز كۈمۈش پۇل بېرىپ:

ـــ ياك جى بىر باتۇر يىگىت، ئەل ـ يۇرت ئۈچۈن بىر زىياندىشنى يوقىتىپ بەردى. ئۈستۈن ئاستانىگە بارغۇچە، يول ئۈستىدە ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىپ قويۇشالا، ـــ دېيىشتى.

ـــ بۇنىڭ باتۇر يىگىت ئىكەنلىكىنى بىزمۇ بىلىمىز. ھەرقايسىلىرى تاپىلىمىسىلىمۇ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالىمىز، خاتىرجەم بولۇشسىلا، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ياك لۇك بىلەن جاۋ خۇ.

ياك جى كۆپچىلىككە رەھمەت ئېيتتى. كۆپچىلىك قالغان كۈمۈشنىڭ بارىنى يول راسخوتى ئۈچۈن ياك جىغا بېرىپ تارقىلىشتى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، ياك جى ئىككى يايى بىلەن ئەسلىي

چۇشكەن سارىيغا بېرىپ، ھېساب ـ كىتاب قىلىشىپ، ئامانەت قويغان كىيىم ـ كېچەك، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇۋالدى؛ ئۆز لايىقىدا شاراب ۋە تائام ھازىرلىتىپ، ئىككى ياينى مېھمان قىلدى؛ تېۋىپتىن بىرئاز دورا سېتىۋېلىپ، تاياق يارىسىغا چاپلاپ، ئىككى يايى بىلەن ئۇستۇن ئاستانىگە قاراپ يول ئالدى. بېكەت، ئۆتەك، بازار ـ شەھەرلەرگە يېتىپ بارغاندا، گۆش ـ پۆش، مەي ـ شاراب ئېلىپ، جاك لۇك بىلەن جاۋ خۇنى مېھمان قىلىپ تۇردى. شۇنداق قىلىپ، ئۇچەيلەن كېچىسى دەك ـ سارايلارغا چۇشۇپ، كۇندۇزى يولغا راۋان بولۇپ، بىرنەچچە كۇن ئۆتمەيلا ئۇستۇن ئاستانىگە يېتىپ باردى. شەھەرگە كىرىپ بىر سارايغا چۇشتى.

ئەسلىدە ئۇستۇن ئاستانە دامىك دىيارى قاراۋۇللار مەھكىمىسى ھەم چېرىكلەرنى باشقۇرىدىغان، ھەم پۇقرالارنى ئىدارە قىلىدىغان ھەممىدىن ھوقۇقلۇق بىر ئورۇن ئىدى. بۇ مەھكىمىنىك بېگى كۇنچىقىش ئاستانىدە ھوقۇق تۇتۇپ تۇرغان ۋەزىرئەزەم سەي جىڭنىك كۇيۇئوغلى لياك مىرزىبەگ دېگەن كىشى بولۇپ، ئۇنىك پەرھىز نامى شى جيې دەپ ئاتىلاتتى. شۇ كۇنى ئىككىنچى ئاينىك توققۇزى ئىدى. قاراۋۇللار بېگى ئۆز ئىشخانىسىدا ئولتۇراتتى. ئىككى يايى ياك جىنى ئىشخانىغا ھەيدەپ كىرىپ، كەيفىك مەھكىمىسىنىك ئالاقىسىنى سۇندى، لياك مىرزىبەگ ئالاقىنى كۆرۇپ چىقتى. ئۇ ئاستانىدە تۇرغان چېغىدىلا ياك جى بىلەن تونۇشاتتى. ئۇنى كۆرۇپلا ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە ئەھۋال سورىدى. ياك جى ئۆز خىزمىتىنىك ئەسلىگە كېلىشىگە گاۋ ئەمىرنىك يول قويمىغانلىقىنى، پۇل ـ مالىرىنى ئىشلىتىپ بولۇپ، زۇلپىقارنى بازارغا سالغانلىقى، شۇ سەۋەبتىن نيۇئېرنى ئۆلتۇرۇپ قويغانلىقى ۋەھاكازالارنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. لياك مىرزىبەگ بۇنى ئاڭلاپ بەك خۇش بولۇپ، شۇئاندىلا بويىنىدىكى تاقاقنى ئالدۇرۇپ تاشلاپ، ياك جىنى مۇلازىم قىلىپ ئۆز يېنىدا قالدۇردى. جاۋاب ئالاقىنى يېزىپ

بېرىپ، ئىككى يايىنى ئاستانىگە ماڭدۇرۇۋەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ياڭ جى لياڭ مىرزىبەگنىڭ ھۇزۇرىدا كېچەيۇ كۈندۈز ئىخلاس بىلەن خىزمەت قىلدى. مىرزىبەگ ئۇنىڭ تىرىشچانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى سۈپەرچى لەشكەر باشلىقىنىڭ ئورۇنباسارى قىلىپ ئۆستۈرۈپ، ئايلىق بېرىش كويىدا بولدى ـ يۇ، باشقىلارنىڭ قايىل بولماسلىقىدىن ئەندىشە قىلدى. شۇ ۋەجىدىن، چوڭ ـ كىچىك لەشكەر باشلىرىنىڭ ھەننىۋاسى ماھارەت كۆرسىتىش ئۈچۈن ئەتە كۈنچىقىش دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدىكى مەشىق مەيدانىغا تەيىار بولسۇن، دەپ ئېلان چىقىرىش توغرىسىدا لەشكىرىي مەمۇرىيەتكە بۇيرۇق چۈشۈردى. شۇ كېچىسى مىرزىبەگ ياڭ جىنى مېھمانخانىسىغا چاقىرتۇپلىپ:

ـــ سېنى سۈپەرچى لەشكەرلەر باشلىقىنىڭ ئورۇنباسارلىقىغا ئۆستۈرۈپ، ئايلىق ئالىدىغان قىلىپ قويۇش نىيىتىم بار ئىدى. بىراق، سېنىڭ جەڭ ماھارىتىڭ قانداقكىنىتاڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ كەمىنىلىرى چامباشچىلىق ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ، ئوردا پەرمانچىسى بولغان. ئون سەككىز خىل ماھارەتنى كىچىكىمدىن مەشىق قىلىپ ئۆزلەشتۈرۈۋالغانمەن. بۇگۈنكى كۈندە، شاپائەتلىك ھەزرىتىمىنىڭ شۇنداق ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە مۇيەسسەر بولۇۋاتىمەنكى، خۇددى بېشىمدىن غەم تېغى كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك بولۇپ قالدىم. ئاز ـ ماز ئىلتىپاتلىرىغا مۇيەسسەر بولالىغۇدەك بولسامىلا، پايپېتەك بولۇپ، خىزمەتلىرىنى قىلىپ جاۋاب قايتۇرىمەن، ـــ دېدى ياڭ جى ھۆرمەت بىلەن.

لياڭ مىرزىبەگ ناھايىتى خۇش بولۇپ، ياڭ جىغا بىر قۇر قۇياق كىيىم ئىنئام قىلدى.

كېچە تىنچ ئۆتۈپ تاڭمۇ ئاتتى. بۇ ھاۋا ـ جاھان ئىللىپ قالغان ئىككىنچى ئايىنىڭ ئوتتۇرا كۈنلىرى ئىدى. ناشتىدىن كېيىن مىرزىبەگ ئاتقا مىنىپ ياڭ جىنى ۋە بىرمۇنچە مۇلازىملىرىنى كەينىگە سېلىپ، كۈنچىقىش دەرۋازىسىغا قاراپ

يول ئالدى. مەشىق مەيدانغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن لەشكەرلەر بىلەن ئەمەلدارلار ئۇنى ھۆرمەت بىلەن قارشى ئالدى. ئۇ مەشىق مەيدانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. سەھنىگە چىقىپ، تۆرگە قويۇلغان قاتلىما كۆموش ئورۇندۇققا ئولتۇردى. ئوڭ ۋە سول يېنىدا پانسات، قۇربېشى، پەرمانچىبەگ، زەڭگى، تۇغبېگى، ئەللىكبېشى، سۈپەرچى لەشكەربېشى ۋە ئۇنىڭ ئورۇنباسارى قاتارلىق ئەمەلدارلار قاتار تىزىلىپ تۇراتتى، ئالدى - كەينىدە لەشكەر باشلىقلىرى سۇرلۇك قىياپەتتە تۇرۇشاتتى. تۆر سۈپىدا ئەرش باتۇرى لى چېڭ، داڭلىق قىلىچۋاز ۋېن دا دېگەن ئىككى لەشكىرىي نازىر تىك تۇراتتى. بۇ ئىككىلىسىلا ھېچقانداق ئەر تەڭ كېلەلمەيدىغان باتۇرلاردىن بولۇپ، نۇرغۇن لەشكەرلەرگە قوماندانلىق قىلاتتى. ھەممەيلەن مىرزىبەگنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇچ قېتىم رەسمىي سالام بەجا كەلتۈردى. سۈپىنىڭ ئۈستىگە بىر سېرىق تۇغ قادالغانىدى. سۈپىنىڭ ئىككى تەرىپىدە قاتار تۇرغان قىرىق - ئەللىك دۇمباقچى ھەدەپ داقا - دۇمباق چېلىپ چاڭ كەلتۈرۈپ تۇراتتى. ئۇچ مەرتەم نەرە تارتىلدى. مەيدانىدا ھېچكىم ئۇن - تىن چىقىرالمايتتى. سۈپىدا يەنە بىر سىدام تۇغ كۆتۈرۈلۈش بىلەن لەشكەرلەر رەتلىنىپ تەخ بولۇپ تۇرۇشتى؛ سۈپىدا قىزىل تۇغ پۇلاڭلىشى بىلەن ناغرا - دۇمباقلار يەنە ياڭرىدى، بەش يۈز لەشكەر قوللىرىغا قورال - ياراغلىرىنى ئېلىپ ئىككى سەپ بولۇپ تارتىلدى. سۈپىدا ئاق تۇغنىڭ پۇلاڭلىتىلىشى بىلەن ئىككى تەرەپتىكى ئاتلىق لەشكەرلەر ئالدىغا چىقىپ قاتار تىزىلىپ، ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرۇشتى.

مىرزىبەگ: «سۈپەرچى لەشكەربېشىنىڭ ئورۇنباسارى جۇ جىن ئالدىمدا تەييار بولسۇن» دەپ بۇيرۇق بەردى. ئوڭ تەرەپتە تۇرغان جۇ جىن بۇيرۇقنى ئاڭلىغان ھامان ئېتىنى چاپتۇرۇپ مەيدانىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ نەيزىسىنى يەرگە سانجىپ قويۇپ، دەھشەتلىك ئاۋاز بىلەن سالام بەردى.

ـــ سۇپەرچى لەشكەربېشىنىڭ ئورۇنباسارى جەڭ ماھارىتىنى كۆرسەتسۇن، ـــ دېدى مىرزىبەگ.

جۇ جىن بۇيرۇق بويىچە نەيزىسىنى ئېلىپ ئېتىغا مىندى. سەھنە ئالدىدا قولىدىكى نەيزىسىنى سولدىن ئوڭغا ئايلاندۇرۇپ ۋە ئوڭدىن سولغا پىرقىرىتىپ ئوينىتىپ كۆپچىلىكنى تاڭ قالدۇردى.

ـــ كۇنچىقىش ئاستانىدىن كەلگەن ئەزىمەت ياڭ جى ئالدىمغا كەلسۇن، ـــ دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى مىرزىبەگ.

ياڭ جى مەيداننىڭ ئالدىغا كېلىپ ھۆرمەت بىلەن: «خوش» دەپ توردى. مىرزىبەگ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ ياڭ جى، سېنىڭ ئەسلىدە كۇنچىقىش ئاستانىدە ئوردا قاراۋۇللىرى مەھكىمىسىنىڭ پەرمانچى سىپاھىبېگى بولغانلىقىڭ ماڭا مەلۇم. گۇناھ ئۆتكۈزۈپ بۇ يەرگە سۈرگۈن قىلىنىپسەن. ھازىر بولسا ئوغرى ـ قاراقچىلار ئەۋج ئېلىپ كەتتى، دۆلەتكە تازا ئادەم كېرەك بولۇۋاتقان بىر پەيت. سەن جۇ جىن بىلەن ماھارەت سىنىشىپ كۆرەلەمسەن؟ ئەگەر ئۇتۇپ چىقساڭ، ئۇنىڭ ئورنىغا سېنى قويىمەن.

ـــ شاپائەتلىك بېگىم، ھەزرەتلىرىنىڭ بۇيرۇقىغا ياق دېيىشكە ئاغزىم بارمايدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ياڭ جى.

مىرزىبەگ قورال ـ ياراغلار ئامبىرىنىڭ مۇلازىملىرىغا بىر ئات ۋە قورال ـ ياراغلار ئەكەلدۇرۇپ، ياڭ جىنى جەڭ كىيىملىرىنى كىيىپ ئاتلىنىشقا، جۇ جىن بىلەن سىنىشىپ كۆرۈشكە بۇيرۇدى. ياڭ جى مەيداننىڭ كەينىگە ئۆتۈپ دۇبۇلغا ـ ساۋۇتلارنى كىيىپ راسلاندى، كامان، ئوق ۋە يان قىلىچلىرىنى ئېسىپ، ئۇزۇن نەيزىسىنى ئېلىپ ئاتلاندى ـ دە، مەيداننىڭ كەينىدىن ئېتىنى چاپتۇرۇپ چىقتى.

مىرزىبەگ ئۇنى كۆرۈپ:

ـــ ياڭ جى ئاۋۇال جۇ جىن بىلەن نەيزىۋازلىق قىلىشىپ كۆرسۇن، ـــ دېدى.

ـــ سەن پالاندى تېخى مېنىڭ بىلەن تۇتۇشۇپ كۆرمەكچى بولۇۋاتامسىنا ! ـــ دېدى جۇ جىن غەزەپ بىلەن.

جۇ جىن بۇ گېپى بىلەن باتۇر ياڭ جىنىڭ چىشىغا تېگىشنى نەدىن بىلسۇن، ئەيىۋىھەننىاس، ئىشتىنڭلار ئامۇخاس ! شۇ سەپەر تۇتۇشمىغان بولسا، ياڭ جى تۇمەنلىگەن تۇلپارلار بەيگىسىدە داڭ چىقارمىغان بولاتتى. مىڭلىغان لەشكەرلەر ئارىسىدا نام ـ نىشان قازانمىغان بولاتتى. ياڭ جى بىلەن جۇ جىنىنىڭ ماھارەت سىناشقانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن قانداق ئادەمنىڭ مەيدانغا چىققانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون ئۇچىنچى باب

چاپاۋۇلنىڭ كۈنچىقىش دەرۋازىدا شۆھرەت تالاشقانلىقى مەڭلىك ياۋۇزنىڭ يۇقىرى ئاستاندە گۈمپا سىناشقانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ چاغدا جۇ جىن بىلەن ياڭ جى تۇغ ـ ئەلەملەر ئالدىدا ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، مەيدانغا چۈشۈپ ئېلىشماقچى بولۇپ تۇرغاندا، لەشكەرلىرى نازىر ۋېن دا: «توختاڭلار!» دەپ ۋارقىرىدى ۋە سەھىنگە چىقىپ، ھۆرمەت بىلەن لياڭ مىرزىبەگكە ئېيتتىكى:

ـــ مىرزىبەگىم، بۇ ئىككىسى ماھارەت سىناشماقچى بولۇۋاتىدۇ، بۇلارنىڭ قانچىلىك بىگىسى بارلىقى تېخى ئايان ئەمەس. نەيزە ـ قىلىچ دېگەن ئايامسىز نەرسە، ئۇنى ئوغرى ـ قاراقچىلارنى قىرىشقىلا ئىشلىتىمىز، ھازىر بىز ئۆز قوشۇنىمىز ئىچىدە ماھارەت سىنىشۇاتىمىز، ئەگەر بىرەر خېيىم ـ خەتەر چىقىپ قالسا، يېنىكى ناكار بولىدۇ، ئېغىرى جېنىدىن ئايرىلىدۇ، بۇنىڭ قوشۇنىمىزغا پايدىسى يوق. مېنىڭچە، ئىككىسى نەيزىلىرىنىڭ تىغىنى ئېلىۋېتىپ، دەستىسىنىڭ ئۇچىنى كىگىز بىلەن ئورىسۇن ۋە ھاكقا چىلاپ، ئاندىن ئاتلانسۇن، ھەر ئىككىسى قارا كۆڭلەك كىيسۇن. نەيزىۋازلىققا چۈشكەندە قايسىسىنىڭ كىيىمىگە ئاق ئىز كۆپرەك چۈشسە، شۇسى يېڭىلگەن بولسۇن.

ـــ ئېيتقىنىڭ توغرا، ـــ دەپ دەرھال بۇيرۇق چۈشۈردى مىرزىبەگ.

ئىككىسى بۇيرۇقنى ئاڭلاپ، سەھىنىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى ۋە نەيزىلىرىنىڭ تىغلىرىنى ئېلىۋېتىپ، دەستىسىنىڭ ئۇچىنى

كىگىز بىلەن تۆگۈن قىلىپ ئوردى. ئىككىلىسى قارا كىيىم كىيىپ، ھاك قاچىلىغان سوغىنا نەيزىنىڭ ئۈچىنى چىلىدى، ئاندىن ئاتلىرىغا مىنىشىپ مەيدانغا چۈشتى. جۇ جىن ئېتىنى سەكرىتىپ، نەيزىسىنى تەڭلەپ ياڭ جىغا ئېتىلدى. ياڭ جىمۇ ئېتىنى دېۋىتىپ، نەيزىسىنى پىرقىرىتىپ كېلىپ جۇ جىن بىلەن ئېلىشتى. ئىككىسى بىر ئۈيان، بىر بۈيان ئۆتۈشۈپ، قايتا ـ قايتا تۇرتۇشۇپ، ئۆرىتۆپە بولۇپ كېتىشتى، ئېگەر تۆپىسىدە ئادەم بىلەن ئادەم، ئاستىدا ئات بىلەن ئات ئېلىشتى. بۇلار مۇشۇنداق قىرىق ـ ئەللىك قەپەس ئېلىشتى. جۇ جىننىڭ كىيىمى خۇددى دۈفۇ چاچراپ كەتكەندەك چىپار چاچۇق بولۇپ، قىرىق ـ ئەللىكچە يېرىگە ئاق ئىز چۈشتى. ياڭ جىنىڭ بولسا پەقەت سول مۈرىسىگە بىر ئاق ئىز چۈشتى. مىرزىبەگ خۇشال بولۇپ جۇ جىننى سەھنىگە چاقىرىپ، ئۇنىڭ ئۇستىبېشىدىكى ئىزلارنى كۆرگەندىن كېيىن:

ـــ ئىلگىرىكى بەگلەر سېنى سۈپەرچى لەشكەرلەر باشلىقىنىڭ ئورۇنباسارى قىلىپ قويغانىكەن. ماھارىتىڭ شۇنچىلىك تۇرسا، جەڭدە قانداقسىغا سۇر ـ توقاي قىلىپ چىقىپ كېتەلەيسەن؟ قانداقمۇ ئورۇنباسارلىق تەمىناتىغا ئىگە بولالايسەن؟ ـــ دېدى ۋە جۇ جىننىڭ ئورنىغا ياڭ جىنى تەينىلەش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. لەشكىرىي نازىر لى چېڭ سەھنىگە چىقىپ مىرزىبەگكە مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ جۇ جىن نەيزىۋازلىقىغا خامراق، ئاتلىق ئوقيا ئېتىشقا پىشىشىق، ئۇنىڭ مەنسىپىنى مۇشۇنداقلا ئېلىۋەتسەك، قوشۇننىڭ كەيپىياتىغا تەسىر يېتىپ قالارمىكىن. جۇ جىن بىلەن ياڭ جىنى ئوقيا ئېتىشقا سېلىپ باقساق قانداق؟

ـــ سۆزۈڭ توغرا، ـــ دېدى مىرزىبەگ ۋە جۇ جىن بىلەن ياڭ جىغا ئوقيا ئېتىشىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى.

ئىككىيلەن بۇيرۇقنى ئاڭلىغاندىن كېيىن نەيزىلىرىنى قاداپ قويۇپ، قوللىرىغا ئوقيا ئېلىشتى. ياڭ جى يانى قېپىدىن

چىقىرىۋېلىپ تارتىپ تەڭشىدى، ئاندىن ئاتقا مىنىپ سەھنە ئالدىغا بېرىپ، ئاتنىڭ ئۈستىدە تەزىم قىلدى:

— مىرزىبەگىم، ئوق ئېتىلغاندىن كېيىن ئۇنىڭ كۆزى يوق نەرسە، رەھىم قىلمايدۇ، بىرەر خېيىم ـ خەتەر چىقىپ قالارمىكىن، يولىيورۇق بەرسلىكەن. مىرزىبەگ:

— باتۇرلار تۇتۇشقاندا خېيىم ـ خەتەردىن ئەندىشە قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئۈستا بولساڭ، ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋەتسەڭمۇ مەيلى، — دېدى.

ياڭ جى بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن مەيدانغا قايتىپ كەلدى. لى چېڭ بۇ ئىككى مەرگەنگە مۇداپىئە ئۇچۇن بىردىن قالقان ئېلىۋېلىش توغرىسىدا يولىيورۇق بەردى. ئىككىسى قالقانىنى ئېلىپ بىلەكلىرىگە ئۆتكۈزۈۋېلىشتى. ياڭ جى جۇ جىنغا:

— سەن باشتا ماڭا ئوچ ئوق ئات، ئاندىن مەن ساڭا ئوچ ئوق قايتۇراي، — دېدى.

جۇ جىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ، بىر ئوق بىلەنلا ياڭ جىنىڭ بەدىنىدىن تۆشۈك ئېچىۋەتكۈسى كېلىپ كەتتى. ياڭ جى زاتىدىن سىپاھىبەگ بولغاچقا، جۇ جىننىڭ قانچىلىك ماھارىتى بارلىقىنى بىلىۋېلىپ، ئۇنى پىسەنتىگە ئالمىدى. بۇ ئىككىسى شۇنداق مەرگەنلەردىن ئىدىكى:

بىرسى ئاتقان چاغدا ئوقنى تاغدا يولۇاس تىك چۈشەر،
بىرسى بوران ئىچرە ئوقنى ئاتسا تېرەك تېشىلەر.
بىرسى تارتقان چاغدا يانى، تۈلكە ـ توشقان جان بېرەر،
بىرسى ئۇزگەن چاغدا ئوقنى كۆكتە شۇڭقار ئۆلتۈرەر.
بار كارامەت ـ سەنئىتىنى بۇندا جەۋلان قىلغۇسى،
ئۈستىلىق ھەم گۈمپىسنى ئەلگە ئايان قىلغۇسى.
بىرسى چاققاندۇر قۇيۇندەك، زادى بولماس توسقىلى،
بىرسى چاقماقتەكلا چەبدەس، بولمىغاي تەڭ كەلگىلى.
ھېلى ئايان بولغىسىدۇر قايسى غالىب، قايسى مات،
ئايرىلار ھەم شۇ مىنۇتتا كىم ھاياتۇ كىم مامات.

سۇپىدا قارا تۇغ پۇلاڭلىدى، ياڭ جى تۆۋەنگە قاراپ ئات سالدى، جۇ جىن ئېتىنى چاپتۇرۇپ قوغلاپ ماڭدى. ئۇ ئاتنىڭ تىزگىنىنى ئېگەرنىڭ قۇش بېشىغا ئىلىپ قويۇپ، سول قولىغا يانى ئېلىپ، ئوڭ قولى بىلەن ئوقنى بېسىپ، كىرىچىنى بولۇشىغا تارتىپ، ياڭ جىنىڭ ئارقا تەرىپىدىن يۇرىكىگە قارىتىپ ئاتتى. ياڭ جى كەينىدە كىرىچىنىڭ دىرىڭلىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، شارتلا قىلىپ ئۆزىنى ئۆزەڭگىنىڭ يېنىغا ئالدى. ھېلىقى ئوق بىكارغا كەتتى. جۇ جىن بىرىنچى ئوقنى تەگكۈزەلمىگەندىن كېيىن ھودۇقۇپ قالدى ـ دە، دەرھال ساداقتىن ئىككىنچى ئوقنى ئېلىپ، يانىڭ كىرىچىگە بېسىپ، ياڭ جىنى نىشانلاپ تۇرۇپ، كەينىدىن يۇرىكىگە قارىتىپ يەنە بىرنى ئاتتى. ياڭ جى ئىككىنچى ئوقنىڭ ئېتىلغىنىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنى ئۆزەڭگىنىڭ يېنىغا ئالماي، يانى قولىغا ئېلىپ، ھېلىقى قۇيۇندەك كېلىۋاتقان ئوقنى يانىڭ ئوچى بىلەن بىر ئىتتىرىۋىدى، ئوق چاچراپ بېرىپ ئوتلاقتا چۈشتى، جۇ جىن ئىككىنچى ئوقنىڭمۇ تەگمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، تېخىمۇ ھودۇقتى، ياڭ جىنىڭ ئېتى ئاللىقاچان مەشىق مەيدانىنىڭ ئەڭ چېتىگە بېرىپ قالغانىدى. ياڭ جى ئاتنىڭ بېشىنى بۇرىدى، ئات بۇرۇلۇپ سەھنە تەرەپكە قاراپ چاپتى؛ جۇ جىنمۇ تىزگىننى تارتتى، ئات ئارقىغا بۇرۇلۇپ ياڭ جىنى قوغلاپ كەتتى. ياپيېشىل ئوتلاقتا ئىككى ئاتنىڭ سەككىز تۇياقى جاڭ ئۇرغاندەك تاقىلدايتتى، ئاتلار قۇيۇندەك چېپىشاتتى. جۇ جىن ئۇچىنچى ئوقنى ئېلىپ يانىڭ كىرىچىگە بېسىپ، كىرىچىنى بولۇشىغا تارتىپ، كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، ياڭ جىنىڭ كەينىدىن يۇرىكىگە قارىتىپ ئوق ئۇزدى. ياڭ جى كىرىچىنىڭ ۋىڭلىدىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، كېلىۋاتقان ئوقنى ئېگەرنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ كاپلا قىلىپ تۇتۇۋالدى ۋە ئېتىنى چاپتۇرۇپ، سەھنە ئالدىغا بېرىپ، جۇ جىننىڭ ئوقىنى يەرگە تاشلىدى.

مىرزىبەگ ناھايىتى خۇش بولۇپ كېتىپ، ياڭ جىنىمۇ جۇ جىنغا ئوچ قېتىم ئوق ئېتىشنى بۇيرۇدى. سۇپىدا يەنە قارا تۇغ پۇلاڭلىدى. جۇ جىن ئوقيانى تاشلىۋېتىپ، قالقاننى قولىغا ئېلىپ، تۆۋەنگە قاراپ ئات سالدى. ياڭ جى ئاتنىڭ تۆپىسىدە سەل ئېڭىشىپ، پۇتى بىلەن ئاتنى دېۋىتىپ قويۇۋىدى، ئات جۇ جىنىڭ كەينىدىن تاقىراقلاپ چېپىپ ماڭدى. ياڭ جى ياننىڭ كىرىچىنى يالغاندىن تارتىپ قويدى، جۇ جىن ئاتنىڭ تۆپىسىدە ئولتۇرۇپ، كىرىچىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ بۇرۇلدى ـ دە، قالقاننى ئېلىپ توستى، لېكىن قۇرۇق ئاۋارە بولدى. جۇ جىن: «بۇ بەتبەخت نەيزىۋازلىقىنىلا بىلىدىكەن، ئۇ ئىككىنچى قېتىممۇ جۇۋا تاراقلاتسا، مەن تۇۋلاپ ئۇنى توختىتىۋالسام، يەڭگەن بولىمەن» دەپ ئويلىدى. جۇ جىنىڭ ئېتى مەشىق مەيدانىنىڭ تۆۋەن تەرەپتىكى چېتىگە بېرىپ، بۇرۇلۇپ سەھنە تەرەپكە قاراپ چاپتى. جۇ جىنىڭ ئېتىنىڭ بۇرۇلغىنىنى كۆرۈپ، ياڭ جىنىڭ ئېتىمۇ كەينىگە بۇرۇلدى. ياڭ جى ساداقتىن بىر تال ئوقنى ئېلىپ، يانىڭ كىرىچىگە بېسىپ تۇرۇپ: «ئەگەر ئۇنىڭ كەينىدىن يۇرىكىگە قارىتىپ ئاتسام، جېنىغا زامىن بولىمەن. ئۇنىڭ بىلەن ئاداۋىتىم بولمىغاندىكىن، ئۆلمەيدىغان يېرىگە ئاتاي» دەپ ئويلاپ، خۇددى سول قولىدا تەيشەن تېغىنى، ئوڭ قولىدا بوۋاقنى كۆتۈرۈش پەدىسىدە يانى كېرىپ، تولۇن ئاي شەكلىگە كەلتۈردى. ئوق ئۇچار يۇلتۇزدەك بېرىپ جۇ جىنىڭ سول مۇرىسىگە قادالدى. جۇ جىن گاڭگىراپ قېلىپ ئاتتىن يىقىلدى؛ ئۇنىڭ ئېتى توپتوغرا سەھنىنىڭ ئارقىسىغا چېپىپ كەتتى. لەشكەرلەر جۇ جىننى يۆلەپ ئەكېتىشتى. مىرزىبەگ خۇشال بولۇپ لەشكىرىي مەمۇرىيەتكە جۇ جىنىڭ ئورنىغا ياڭ جىنى تەينىلەش توغرىسىدا رەسمىي ئىلتىجانامە يېزىشنى تاپشۇردى.

ياڭ جى خۇشال ھالدا ئاتتىن چۈشۈپ، سەھنە ئالدىغا كېلىپ مىرزىبەگكە رەھمەت ئېيتتى.

نەزم

رەنجىتىپ ئەربابنى ئۇ كەلگەندى سۇرگۇن بولۇپ،
سىنىشىپ مەيدان ئارا شۆھرەت تالاشتى چىك تۇرۇپ.
ھەر ئوقى تېرەك تېشەر، مەرگەنلىكى نۇسرەت بېرىپ،
سۇپەرلىك لەشكەربېشى بولدى مانا مەنسەپ تۇتۇپ.

دەل شۇ چاغدا پەلەمپەينىك سول تەرىپىدىن بىر ئادەم ئوتتۇرىغا چىقتى:

— رەھمىتىڭنى قوي، ئىككىمىز ئېلىشىمىز تېخى!

ياك جى قارىغۇدەك بولسا بويى ئىككى گەزدىن ئېگىزرەك، يۇزى يۇمىلاق، سالپاك قۇلاق، دوردلي كالپۇك، كالاچ ئېغىز، بومبا ساقال، سۇرلۇك ۋە نوچى كەلگەن بىر ئادەم مىرزىبەگنىك ئالدىغا بېرىپ تەزىم بىلەن ئىلتىجا قىلدى:

— جۇ جىن كېسەلدىن يېڭى قوپقان، مىجەزى يوق، شۇڭا ياك جىغا ناھەق ئوتتۇرۇپ قويدى. پېقىر مۇلازىملىرى ياك جى بىلەن ئېلىشىپ باقماقچىمەن، ئەگەر ياك جىغا ئازراقلا ئوتتۇرۇپ قويسام، ياك جىنى جۇ جىننىك ئورنىغا ئەمەس، مېنىك ئورنۇمغا تەينىلىسە، ئۆلسەممۇ ئارمان قىلمايمەن.

مىرزىبەگ قارىغۇدەك بولسا، ئۇ باشقا ئادەم ئەمەس، دەل دامىك دىيارى قاراۋۇللار مەھكىمىسىنىك سۇپەرچى لەشكەربېشى سو چاۋ ئىكەن. ئۇ ئوتقا سالغان تۇزدەك چاچراپ تۇرىدىغان، مىجەزى چۇس، دۆلەتكە شان ـ شەرەپ كەلتۈرىدىغان ئىش توغرا كەلسە ھەممىنىك ئالدىدا چاپىدىغان كىشى ئىدى، شۇڭا ئۇنى چاپاۋۇل دەپ ئاتايتتى. لى چېك ئۇنىك سۆزىنى ئاڭلاپ سۇپىدىن چۈشتى ـ دە، سەھنە ئالدىغا بېرىپ:

— مىرزىبېگىم، ياك جى ئوردا پەرمانچىسى بولغانىكەن. جەك ماھارىتى ياخشى بولۇشى تۇرغان گەپ. جۇ جىن بولسا ئۇنىك

تەشتۇشى ئەمەس؛ سۇپەرچى لەشكەربېشى سو چاۋ بىلەن ئېلىشىپ باقسۇن، شۇنداللا كارامىتى ئاشكارا بولىدۇ، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

مىرزىبەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ: «مەن ياڭ جىنى ئۆستۇرمەكچى بولۇۋاتسام، لەشكەر باشلىقلىرى قايىل بولمايۋاتىدۇ؛ سو چاۋنىمۇ يېڭەلمىسە، ئاندىن ئۇلار قايىل بولۇپ، ئاغزى تۇۋاقلىنىدۇ» دەپ ئويلىدى.

مىرزىبەگ دەرھال ياڭ جىنى سەھنىگە چاقىرىپ:

ــ سو چاۋ بىلەن ئېلىشىپ باقساڭ قانداق؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەزرەتلىرىنىڭ بۇيرۇقىنى بەجا كەلتۇرمەسلىك ھەددىم ئەمەس، ــ دەپ جاۋاب بەردى ياڭ جى.

ــ ئۇنداق بولسا سەھنىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، كىيىملىرىڭنى يۆتكەپ ھازىرلان. قورال ـ ياراغ ئامبارچىلىرى ساڭا كېرەكلىك قوراللارنى ئېلىپ بەرسۇن، مېنىڭ ئېتىمنى مىنگىن، لېكىن ئېھتىيات قىل، ئۇنى سەل چاغلىمىغىن.

ياڭ جى رەھمەت ئېيتىپ، تەييارلىق كۆرۈش ئۈچۈن كەتتى.

لى چېڭ سو چاۋغا دېدىكى:

ــ سەن باشقىلارغا ئوخشىمايسەن، جۇ جىن بولسا سېنىڭ شاگىرتىڭ، ئۇ ياڭ جىغا ئۇتتۇرۇپ قويىدى، ئەگەر سەن ئازراقلا كەتكۈزۈپ قويساڭ، ياڭ جى دامىڭ دىياردىكى سىپاھىبەگلەرنى كۆزگە ئىلماس بولۇپ قالىدۇ، مېنىڭ جەڭگە ئۆگەنگەن بىر ئېتىم ۋە بىر قۇر جەڭ كىيىمىم بار، شۇلارنى ساڭا بېرىپ تۇراي، ئېھتىيات قىل، بىزنى سۇندۇرىدىغان ئىشنى قىلما، ــ دەپ تاپىلىدى.

سو چاۋمۇ رەھمەت ئېيتىپ، تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن كەتتى.

مىرزىبەگ ئورنىدىن تۇرۇپ پەلەمپەيگە يېقىن كەلدى، مەھرەملەر ئاق يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقنى سۆپىنىڭ سالاسۇنى

يېنىغا ئاپىرىپ، مىرزىبەگكە قويۇپ بەردى. ھەرەمبەگلىرى ئۇنىڭ يېنىدا ئىككى قۇر بولۇپ تىزىلىپ تۇرۇشتى ۋە كۈنلۈكچىلەر ئاق قاپاق قۇببىلىق، ئۇچ ئەنلىك، بوز رەڭلىك كۈنلۈكنى ئەكېلىپ، مىرزىبەگنىڭ كەينىدە سايە قىلىپ تۇتۇپ تۇردى. سۇپىدىن بۇيرۇق چۈشۈرۈلۈشى بىلەن قىزىل تۇغ پۈلاڭلىدى، ناغرا ـ دۇمباقلار چېلىندى. مەشىق مەيدانىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى سەپ ئىچىگە بىردىن ئىككى توپ قويۇلدى. توپلار ئېتىلىشى بىلەن سو چاۋ ئات چاپتۇرۇپ سەپ ئىچىگە كىرىپ تۇغ ئالدىدا تۇردى. ياڭ جەمۇ سەپ ئىچىدىن ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ تۇغنىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى. سۇپىدا يەنە سىرىق تۇغ پۈلاڭلىدى، يەنە بىر قېتىم ناغرا ـ دۇمباقلار چېلىندى. ئىككى تەرەپتىكى قوشۇن بىردەك نەرە تارتتى. مەشىق مەيدانىدا ھېچكىم زۇۋان چىقىرىشقا پېتىنالماي جىمجىت تۇرۇشتى؛ يەنە بىر قېتىم جاڭ چېلىنىپ ئاق تۇغ چىقىرىلدى، ئىككى تەرەپتىكى سىپاھىبەگلەرنىڭ ھېچقايسىسى مىدىرلاشقا ۋە گەپ قىلىشقا جۈرئەت قىلالماي، جىمجىت تۇرۇشتى.

سۇپىدا ئەمدى كۆك تۇغ پۈلاڭلىدى. ئۇچىنچى قېتىملىق جەڭ دۇمبىقى چېلىنىشى بىلەن سول تەرەپتىكى سەپنىڭ تۇغلىرى ئاستا ـ ئاستا مىدىرلاپ يول ئېچىلدى، سۇپەرچى لەشكەربېشى سو چاۋ يۈگەن، قوڭغۇراقلىرى جىرىڭلاپ تۇرغان ئېتىنى چاپتۇرۇپ، سەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇ قورال ـ ياراغ بىلەن جابدۇنغان ئەزىمەت باتۇر سۇپىتىگە كىرگەنىدى. ئۇنىڭ بېشىدا شىرنىڭ سۇرىتى نەقىشلەنگەن پولات دۇبۇلغا، دۇبۇلغىنىڭ ئارقىسىدا يوغان قىزىل پۆپۈك؛ ئۇچىسىدا قەلەي تەڭگىچىلەردىن قۇرۇلغان ساۋۇت، بېلىدە يىرتقۇچ ھايۋان بېشىنىڭ سۇرىتى چۈشۈرۈلۈپ، ئالتۇن بىلەن ھەل بېرىلگەن كەمەر، مەيدىسى ۋە دۇمبىسىدە مىستىن ياسالغان يۈرەك دالدىغۇچ، ئۇچىسىدا يوغان مامپۇ گۈللۈك قىزغۇچ تون بار ئىدى، تونىنىڭ يېشىل مەخمەل ئىزمىلىرى ئىككى تەرەپكە

ساڭگىلىغان بولۇپ، پۈتىغا يۇمشاق ئۆتۈك كىيىۋالغاندى؛ سول تەرىپىگە ئوقيا، ئوڭ تەرىپىگە ساداق ئوق ئېسىۋالغان؛ قولىدا ئالتۇن يالاتقان ئايپالتا؛ ئاستىدا لەشكىرىي نازىر لى چېڭنىڭ جەڭگە ئۆگەتكەن قاردەك ئاق ئېتى بار ئىدى. بۇ ئات شۇنداق ياخشى ئات ئىدىكى:

رەڭگى ئاپپاق سۈت كەبى،
خۇددى نەنشەن تېغىنىڭ قاشقىلىق ئاق يولۇسى؛
ئۇيا رەڭلىك تۈكلىرى،
خۇددى بېيخەي كۆلىنىڭ رەڭگى ئاپپاق دۇلدۇلى.
جەڭگە چۈشسە ئۇچىدۇ،
جىلغا ئاتلاپ ئۆتىدۇ.
ئامرىقى جەڭ دۇمبىقى،
يوق ئۇنىڭكى بەتبۇيى؛
ئېغىر يۈكنى تارتىدۇ،
يىراق يوللار باسىدۇ.
چاپسا قۇيۇن ئۆزى ئۇ،
نەسلى ئېسىل شۇنچىمۇ.
تەڭ كېلەلمەيدۇ ئاڭا ژۇ زېشۇنىڭ بوز ئېتى،
بەلكى چىڭژاڭ تۇلپىرى ھەم بولالماس تەڭتۇشى.

سول تەرەپتە چاپاۋۇل سو چاۋ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، قولىغا ئايپالتا تۇتقان ھالدا سەپ ئالدىدا تۇراتتى.

ئوڭ تەرەپتىكى سەپنىڭ تۇغلىرى ئاستا ماڭدۇرلاپ يول ئېچىلدى، ياڭ جى ئېتىنىڭ قوڭغۇراقلىرىنى جىرىڭلىتىپ، قولىغا نەيزە تۇتقان ھالدا ئات چاپتۇرۇپ، ئۇدۇل سەپنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، نەيزىسىنى توغرىسىغا تۇتۇپ تۇردى. بۇمۇ ھەقىقەتەن باتۇر قىياپەتتە كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ بېشىدا كۈندەك چاقناپ، چوقىسىدىن بىر تۇتام كۆك پۈيۈك

ساڭگىلاپ تۇرغان ئاق تۆمۈر دۇبۇلغا؛ ئۇچىسىدا مېيخۇاگۇلىنىڭ شەكلى چۈشۈرۈلگەن ساۋۇت؛ بېلىدە قىزىل مەخمەل پوتا؛ مەيدىسى ۋە دۈمبىسىدە يىرتقۇچ ھايۋانىنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن يۈرەك دالدىغۇچ؛ ئۈستىدە سۆسۈن تۇتۇت بوغقۇچلىرى ساڭگىلاپ تۇرغان گۈللۈك ئاق تاۋار تون؛ پۇتىدا قېلىن چەملىك سېرىق ئۆتۈك؛ يېنىدا بىر دانە تېرە چىشلىتىلگەن ئوقيا ۋە بىرنەچچە تال ئۈشكىسىمان ئوق؛ قولىدا قۇيۇچ يالىتىلغان تۆمۈر نەيزە؛ ئاستىدا مىرزىبەگنىڭ كۈنىگە مىڭ يول باسىدىغان قۇيۇندەك ئىتتىك، چوغدەك قىزىل تورۇق ئېتى بار ئىدى. بۇ ئات شۇنداق تەڭداشسىز ياخشى ئات ئىدىكى:

خۇددى يالقۇن يالىسى،
شەپەق رەڭلىك قۇيرۇقى.
ئەت ـ يانلىرى گويا كى پەرداز بىلەن بويالغان،
قۇلاقلىرى قىپقىزىل يوپۇرماقتەك شىڭشايغان.
چاپقىنىدا تاڭ سەھەر قەلئە كۆزلەپ غۇيۇلداپ،
تۇۋاقلىرى ئاستىدىن ئوت يانىدۇ ئۇچقۇنداپ؛
يېنىپ كەچتە سەپەردىن قۇمدا ياتسا ئېغىناپ،
كۆرۈنىدۇ چوغ بولۇپ يالقۇنجىغان لاۋۇلداپ.
ساما ئېتى ھەتتاكى بولالمايدۇ تەڭتۇشى،
ئەينى ئۆزى گۈەنگۈڭنىڭ «قىزىل توشقان» تۇلپىرى.

ئۇڭ تەرەپتە مەڭلىك ياۋا ياڭ جى قولىدا نەيزە تۇتقان ھالدا ئاستىدىكى ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، سەپ ئالدىدا تۇراتتى، ئىككى تەرەپتىكى سىپاھىگ ۋە لەشكەرلەر ئۇنىڭ ماھارىتىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى بىلىشمىسىمۇ، ئۇنىڭ ئالاھىدە قەددى ـ قامىتىنى كۆرۈپلا ئېچىدە ماختاشتى.

دەل تۆۋەن تەرەپتىن «بۇيرۇق» دېگەن سۆز ئاڭلىنىشى بىلەن تەڭ كالۇتۇن بىلەن كەشتىلەنگەن بۇيرۇق تۇغىنى كۆتۈرگەن

يارلىقچى ئات چاپتۇرۇپ كەلدى:

ـــ مىرزىبەگنىڭ بۇيرۇقى، ھەر ئىككىڭلار دىققەت قىلىڭلار، ئەگەر ھەربىكەتتە ئادەتتىپ قالساڭلار جازالىنىسىلەر، يېڭۈالساڭلار چوڭ ئىنئام ئالىسىلەر! ـــ دەپ جاكارلىدى.

ئىككىسى بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ سەپتىن چىقىپ، مەشىق مەيدانىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا كەلدى، ئىككى ئات بىر ـ بىرىگە يېقىنلىشىشى بىلەنلا، ئىككىلىسى قوللىرىدىكى قوراللىرىنى كۆتۈرۈشتى، سو چاۋ قەھرى بىلەن قولىدىكى ئايپالتىنى ئويناتتىپ، ئات سېلىپ ياڭ جىغا ئېتىلدى؛ ياڭ جى ھەيۋەت بىلەن قولىدىكى تىلسىم نەيزىسىنى توغرىلاپ، سو چاۋغا تاقابىل تۇردى. مەشىق مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا، سۇپىنىڭ ئالدىدا ئىككىسى بارلىق ھۈنىرىنى ئىشلىتىپ، بىر ئۇياقتا، بىر بۇياقتا ئۆتۈشۈپ ئېلىشتى، ئىككىسىنىڭ تۆت قاۋۇل بىلىكى ھەريان سوزۇلدى، ئىككى ئاتنىڭ سەككىز تۇياقى ھەر يان چاپچىدى.

نەزم

تۇغ ـ ئەلەملەر يەلپۈنۈپ توستى كۈننىڭ نۇرىنى،
ئىككى باتۇر نەرسى باستى كۆكنىڭ قەرىنى.
بىرسى تەڭلەپ پالتىنى سالسا چەنلەپ چوققىغا،
بىرسى چەنلەپ نەيزىنى سالدى كۆكرەك قېپىغا.
بىرسى لى جېندۇر گويا بولۇپ ئەلنىڭ تۇياقۇكى ـــ
«ۋايجراۋانا»① ئاتالغان؛
بىرى گويا ئوردىنىڭ سەردارى ھەم ئەمىرى ـــ
يۇرتنى ئوڭشاپ نام ئالغان.
چاچرار ئىدى ئۇچقۇنلار ئۆتكۈر نەيزە تىغىدىن،

① «ۋايجراۋانا» ـــ سانسكرىت تىلىدا ئالىقىنىدا مۇنار كۆتۈرۈپ يۈرگۈچى ئەۋلىيا دېگەن مەنىدە.

يانار ئىدى يالقۇنلار ئايپالتىنىڭ بىسىدىن.
بىرسى يۈەن دا گويباكى ـــ يەتتە خانلىق باتۇرى،
بىرسى جاڭ فېي بەئەينى ـــ ئۇچ بەگلىكنىڭ نادىرى.
بىرى گويا دەرغەزەپ، ھېكمەتلىك چوڭ ئەۋلىيا ـــ
پالتىسىنى ئوينىتىپ تاغنى تالقان ئەيلىگەن؛
بىرى گويا خۇا گۇاڭزاڭ، گۈرزىسىنى بىر ئۈرۈپ ـــ
تەھتى سەھرا كۆكسىنى ئۆتمىتۆشۈك ئەيلىگەن.
بىرى تولۇپ غەيرەتكە، كۆزلىرىنى جام قىلىپ،
قىيپاش تۈتۈپ پالتىنى گاچىلدىتىپ چاپاتتى؛
بىرى غەزەپ دەستىدە غۇچۇرلىتىپ چىشىنى،
نەيزىسىنى كۈچ بىلەن ئوت چاقنىتىپ سالاتتى.
ئىزدەر ئىدى كاۋاكنى بىر ـ بىرىدىن پەم بىلەن،
شۇنچە سەگەك ھەربىرى، يوق بىخۇدلۇق قىلچە ھەم.

ئىككىسى ئەللىك نەچچە قەپەس ئېلىشىپ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. سەھىنىنىڭ كۆرەك سۈپىسىدا ئولتۇرغان مىرزىبەگ قاراپ قېتىپلا قالدى؛ ئىككى تەرەپتىكى سىپاھىبەگلەر كۆرۈپ تۇختىماي ماختاشتى؛ سەپتىكى لەشكەرلەر بىر ـ بىرىگە قارىشىپ: «بىز لەشكەر بولغىلىمۇ نۇرغۇن يىللار بولدى، نەچچە قېتىم جەڭگىمۇ چىقتۇق، لېكىن بۇنداق باتۇرلارنىڭ ئېلىشقىنىنى كۆرمەپتىكەنمىز!» دېيىشەتتى. لى چېڭ، ۋېن دالار سۈپىدا تۇرۇپ توختىماي بارىكاللا ئېيتاتتى. ۋېن دا ئىككىسىدىن بىرەرى زەخىملىنىپ قالمىسۇن دەپ ئويلاپ، ئالدىراپ يارلىقچىنى چاقىرىپ، بۇيرۇق تۇغنى ئېلىپ بېرىپ، ئىككىسىنى ئاجرىتىۋېتىشنى بۇيرۇدى. سۈپىدا تۇيۇقسىز جاڭ چېلىندى، ياڭ جى بىلەن سو چاۋ بىر ـ بىرىنى يېڭىش ئۈچۈن تازا قىزىق ئېلىشىۋاتاتتى، ھەر ئىككىلىسى يانغىلى ئۇنىمىدى. يارلىقچى ئۇچقاندەك كېلىپ:
ـــ باتۇرلىرىم، توختاڭلار، مىرزىبېگىمدىن بۇيرۇق بار! ـــ

دەپ ۋارقىرىدى.

ياڭ جى بىلەن سو چاۋ قوللىرىدىكى قوراللىرىنى چۈشۈرۈپ، ئاتلىرىنى توختىتىپ، ئۆز سېپىگە بېرىپ، توغ ئاستىدا ئاتلىق تۇرۇپ مىرزىبەگنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتتى.

لى چېڭ بىلەن ۋېن دا سۈپىدىن چۈشۈپ، ئۈدۈل سەھنە ئالدىغا كېلىپ مىرزىبەگكە مۇراجىئەت قىلدى:

— مىرزىبەگىم، بۇ ئىككىسىنىڭ ماھارىتىگە قارىغاندا، ھەر ئىككىلىسىنى مۇھىم ئىشقا قويسا بولغۇدەك.

مىرزىبەگ خۇشال بولۇپ، ياڭ جى بىلەن سو چاۋنى چاقىرىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. يارلىقچى بۇيرۇقنى يەتكۈزدى، ئىككىسى سۈپا ئالدىغا بېرىپ ئاتتىن چۈشتى، سەرۋازلار ئىككىسىنىڭ قولىدىكى قوراللىرىنى ئالدى، ئىككىسى سۈپىغا چىقىپ ئېگىلىپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇردى. مىرزىبەگ ئىككى يامبۇ ۋە ئىككى قۇر تون ئاچىقتۇرۇپ، بۇ ئىككىسىگە ئىنئام قىلدى. ئاندىن لەشكىرىي مەمۇرىيەتكە بۇ ئىككىسىنى باقاۋۇللۇققا كۆتۈرۈپ، قولىغا دەستەك يېزىپ بېرىپ، بۇگۈندىن باشلاپ بۇ خىزمەتكە قويۇش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. سو چاۋ بىلەن ياڭ جى مىرزىبەگكە رەھمەت ئېيتىپ، ئىنئاملارنى ئېلىپ سۈپىدىن چۈشتى. ياڭ جى قىلىچ، نەيزە، ئوقيالىرىنى تاشلاپ، دۇبۇلغا ۋە ساۋۇتلىرىنى سېلىپ، كىيىملىرىنى يۆتكىدى. سو چاۋمۇ ئۇچىسىدىكىلەرنى سېلىۋېتىپ، كىمخاب پەشمىتىنى كىيدى، ئىككىلىسى سۈپا ئالدىغا كېلىپ يەنە سىپاھىبەگلەرگە رەھمەت ئېيتتى. مىرزىبەگمۇ سو چاۋ ۋە ياڭ جىنى چاقىرىپ، ئىككىلىسىنى سالاملاشتۇردى، ئاندىن ئىككىسى باقاۋۇللار قاتارىغا كىردى. لەشكەرلەر تەنتەنە دۇمباقلىرىنى ياڭراتتى، داقا ـ دۇمباق، توغ ـ ئەلەملىرىنى كۆتۈرۈشۈپ تارقىلىشتى.

مىرزىبەگ ۋە باشقا چوڭ ـ كىچىك سىپاھىبەگلەر سۈپىدا زىياپەتتە بولدى. قۇياش قىزىرىپ، غەربكە پاتاي دېگەندە زىياپەت ئاياغلاشتى. مىرزىبەگ ئاتقا مىندى، ئەمەلدارلار ئۇنى مەھكىمىگە

ئۇزىتىپ ماڭدى. بۇ ئاتلىقلار توپى ئالدىدا يېڭىدىن باقاۋۇل بولغان ھېلىقى ئىككىيلەن ئاتقا مىنىپ، باشلىرىغا قىزىل گۈل تاقىغان ھالدا كۈنچىقىش دەرۋازىدىن كىرىپ كەلدى. كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرغان چوڭ ـ كىچىك، ياش ـ قېرىلار بۇلارنى كۆرۈپ خۇشال بولدى.

مىرزىبەگ ئاتلىق كېتىۋېتىپ:

ـــ ئەي خالايىق ! نېمىگە شۇنچە خۇشال بولۇپ كەتتىڭلار!؟ ـــ دەپ سورىدى.

قېرى ـ چۆرىلەر تىزلىنىپ تۇرۇپ:

ـــ بىز يۇقىرى ئاستاندە تۇغۇلۇپ، دامىڭ دىيارىدا ئۆستۇق، ھېچقاچان بۇنداق ئىككى باتۇرنىڭ ئېلىشقىنىنى كۆرمىگەنمىز، بۇگۈن مەشىق مەيدانىدا بۇ ئىككىسىنىڭ ئېلىشقىنىنى كۆردۇق، نېمىشقا خۇشال بولمايمىز؟ ـــ دەپ جاۋاب بېرىشتى.

مىرزىبەگ ئاتنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ خۇشال بولۇپ مەھكىمىگە قايتىپ كەتتى، باشقا سىپاھىبەگلەر تارقىلىپ كېتىشتى. سو چاۋنى ئەل ـ ئاغىنىلىرى مۇبارەكلەپ، چايغا تەكلىپ قىلىپ ئەكەتتى، ياڭ جى يېڭى كەلگەنلىكى ئۈچۈن تونۇشلىرى يوق ئىدى، شۇڭا ئۇ مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە بېرىپ ھاردۇق ئالدى. ئۇ كېچە ـ كۈندۈز دېمەي تىرىشىپ مىرزىبەگنىڭ خىزمىتىنى قىلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، قۇرۇق گەپنى قويۇپ، ئەسلىي گېپىمىزگە ئۆتەيلى.

كۈنچىقىش دەرۋازىدىكى لەشكىرىي ماھارەت مەشىقىدىن كېيىن مىرزىبەگ ياڭ جىنى ئىنتايىن يارىتىپ قالدى، ئەتىسى ـ ئاخشاملىرى ئۇنىڭدىن ئايرىلمايدىغان بولدى؛ ياڭ جى ھەر ئايدا بىر كىشىلىك مائاشىمۇ ئېلىپ تۇردى، ئاستا ـ ئاستا باشقىلارمۇ ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ قالدى. سو چاۋمۇ ياڭ جىنىڭ ماھارىتىنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئىچىدە قايىل بولدى. ۋاقىتمۇ شۇنداق تېز ئۆتتىكى، ھەش ـ پەش دېگۈچە قىش كېتىپ، ياز كەلدى. تاڭزۇڭزا چاغىنى كېلىپ، ھېيىت قاينىدى. مىرزىبەگ

ئۆز رەپىقىسى بىلەن ئارقا ھۇجرىدا زۇڭزا چاغىنى مۇناسىۋىتى بىلەن ئائىلە زىياپىتى راسلىدى.

نەزم

يېشىل ئەمەن چىراي ئاچقان تەشتەكتە،
لوڭقىلاردا كۈلەر گۈلنار ـ گۈلدەستە.
راك سۈرىتى ياراشقان ئۇنچە پەردە قايرىقلىق،
كەشتىسىگە توز باسقان شىرما قاتلاپ ـ يىغقلىق.
ئېگىرلەرنىڭ قەلەمچىسى تۇراتتى،
زىبا قىلىپ تەبەسسۇم، سۆسۈن قەدەھ سۇناتتى؛
يامبۇسمان دۆڭە ـ دۆڭە تاڭزۇڭزا،
ئېلىپ كېلەر گۈل يۈزى پەرى ئۇنى پەتنۇستا.
تائاملارنىڭ كەلتۈرۈلدى ھەز خىلى،
تەل قىلىندى مېۋىلەرنىڭ سەر خىلى.
يەلپۈگۈچتىن چىقتى سالقىن ساپ ھاۋا،
قىزىپ سورۇن نەغمىسى، ياڭرىدى ساز، خۇش ناۋا؛
خۇش پۇراقلار چاچتى ھەريان نېلۇپەر،
رەققاس قىزلار ناز بىلەن ئويناپ ئۇسسۇل ھەم لەپەر.

شۇ كۈنى مىرزىبەگ رەپىقىسى سەي خېنىم بىلەن ھۇجرىدا زۇڭزا چاغىنى شەرىپىگە ئائىلە زىياپىتى تۈزۈپ ئولتۇرغانىدى، بىرنەچچە قەدەھتىن مەي ئىچىلىپ، ئىككى قېتىم تاماق تارتىلغان بىر چاغدا، سەي خېنىم سورىدىكى:

ـــ تەخسىر، مەرتىۋىلىرى ئۆسۈپ، بۈگۈنكى كۈندە ئامبالىبىگى بولۇپ قالدىلا، دۆلەتنىڭ مۇھىم ئىشلىرى زىممىلىرىگە چۈشتى، بۇ شان ـ شۆھرەت بىلەن دۆلەت ـ ئابرۇي نەدىن كەلگەن؟

ـــ مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا ئوقۇغان ئادەم، كالامنامە ۋە

سالنامىلەردىن ئوبدانلا خەۋىرىم بار، مەن قېيىنئاتامنىڭ ئىلتىپاتىنى زادىلا بىلمەيدىغان ئەقىلسىز بىر ئادەم ئەمەس، ماڭا كۆپ مەدەت بەردى، بۇنىڭدىن چەكسىز مىننەتدارمەن ! ــ دېدى مىرزىبەگ.

ــ ئاتامنىڭ مېھىر ـ شەپقىتىنىغۇ ئۇنتۇماپتىلا، ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى قانداقسىغا ئۇنتۇپ قالغاندىلا؟

ــ پېقىر قانداقمۇ ئۇنتۇپ قالاي، قېيىنئاتام ئالتىنچى ئايىنىڭ ئون بەشىنچى كۈنى تۇغۇلغان، ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى مۇبارەكلەپ، سوۋغا قىلىپ ئاستانىگە ئاپىرىش ئۈچۈن، ئالتۇن ـ گۆھەر، ئۇنچە ـ مەرۋايىت سېتىۋېلىشقا يۈز مىڭ تىزىق يارماق ئاجراتتىم، بۇ ئىشقا بۇنىڭدىن بىر ئاي بۇرۇن ئادەم ماڭدۇرغانىدىم، ھازىر شۇ نەرسىلەرنىڭ تولىسى تەييار بولۇپ قالدى، يەنە بىرنەچچە كۈن ئىچىدە قالغانلىرى تەييارلانسا، ئادەم بىلەن يولغا سالماقچىمەن. لېكىن، بىرلا ئىشتىن بېشىم قېتىم تۇرۇۋاتىدۇ. بۇلتۇر نۇرغۇن بېزەك ۋە ئالتۇن ـ گۆھەر، ئۇنچە ـ مەرۋايىت سېتىۋېلىپ، بىر ئادەمدىن ئەۋەتكەنىدىم، يېرىم يولغا بارماي سوۋغىنىڭ ھەممىسىنى قاراقچىلار بۇلاپ كېتىپ، شۇنچە مال ـ دۇنيالار بىكارغا كەتتى، قاراقچىلار ھازىرغىچە تۇتۇلمىدى. بۇ يىل كىمدىن ئەۋەتسەك بولاركىن؟

ــ قول ئاستىلىرىدا نۇرغۇن سەردارلار تۇرۇپتۇ، شۇلاردىن ئۆزلىرىگە ئىشەنچلىكلىرىدىن ئەۋەتسىلە بولار.

ــ يەنە قىرىق ـ ئەللىك كۈن بار، سوۋغا ـ سالام تەخلەنگەندىن كېيىن ئاندىن ئىشەنچلىك كىشىلەرنى تاللاپ ماڭدۇرۇۋەتسەكمۇ كېچىكمەيمىز. خېنىم، خاتىرجەم بولسىلا، بۇ ئىشلارنى ئۆزۈم سەرەمجانلاشتۇرىمەن.

شۇ كۈنكى زىياپەت چۈشتىن تاكى ئېغىر ياتقۇغۇچە داۋام قىلدى.

مىرزىبەگ ۋەزىرئەزەم سەي جىڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن، سوۋغا ـ سالام سېتىۋېلىپ، ئۇنى ئاستانىگە ئەۋەتىشكە ئادەم تاللاپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى بۇياقتىن

ئاڭلايلى: شەندۇڭنىڭ جىجۇ ئايمىقىدىكى يۇنچىڭ ناھىيەسىگە يېڭىدىن بىر ئامبال تەيىنلەنگەنىدى، شى ئۇرۇقىدىن بولغان ۋېنبىڭ ئاتلىق بۇ ئامبال ئادىل، دانىشمەن، پاك، رەھىمدىل ۋە شەپقەتلىك بىر ئادەم ئىدى؛ ئالدىغا يەر ـ سۇ دەۋاسى كېلىپ قالسا، ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈپ تەدبىر قوللىناتتى؛ ئۇرۇش ـ ماجىرا دەۋاسى كېلىپ قالسا، ئىشىنىڭ ئېغىر ـ يېنىكلىكىگە قاراپ ھۆكۈم چىقىراتتى. بوش ۋاقىتلىرىدا ساز چالاتتى، مېھمان كۈتەتتى، ئالدىراش ۋاقىتلىرىدا قەلەمنى ئوينىتىپ ھۆكۈم يازاتتى. نامدا ناھىيەنىڭ ئامبىلى بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە خەلقنىڭ پاسىبانى ئىدى.

شۇ كۈنى ئامبال شى ۋېنبىڭ دىۋانغا كېلىپ ئولتۇردى، ئوڭ ۋە سول تەرەپتە يايى ـ دورغىلار سەپ بولۇپ تۇرۇشتى، ئامبال بېگىم چېرىك يامۇلىنىڭ پاششاپىنەگلىرىنى ۋە ئىككى تۈتقاۋۇل يۈزبېشىنى چاقىردى. ناھىيەنىڭ چېرىك يامۇلى قارىمىقىدا ئىككى يۈزبېشى بار ئىدى، بىرى، پىيادە لەشكەرلەر يۈزبېشى، يەنە بىرى، ئاتلىق لەشكەرلەر يۈزبېشى ئىدى. ئاتلىق لەشكەرلەر يۈزبېشىنىڭ قولىدا يىگىرمە نەپەر ئاتلىق مەرگەن ۋە يىگىرمە نەپەر يۇرت لەشكىرى بار ئىدى. پىيادە لەشكەرلەر يۈزبېشىنىڭ قولىدا يىگىرمە نەپەر نەيزىۋاز باتۇر ۋە يىگىرمە نەپەر يۇرت لەشكىرى بار ئىدى. ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ يۈزبېشى جۇ تۇڭ دېگەن ئادەم بولۇپ، بويى تۆت يېرىم گەز، ساقىلى ئۇچ غېرىچ كېلەتتى. ئۇنىڭ يۈزلىرى چىلاندەك قىزىل، كۆزلىرى يۇلتۇزدەك پارقىرايتتى. سىياقى گۈەنگۇڭ باتۇرىغا ئوخشايتتى، پۈتۈن ناھىيەدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى كۆركە ساقال دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ ئەسلىدە بۇ يەرنىڭ بايلىرىدىن ئىدى، ئۇ مەردلىكىنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان ئادەم بولغاچقا، يېتىمچى ئەزىمەتلەر بىلەن تونۇشۇپ، چامباشچىلىق ماھارىتىنى ياخشى ئۆگىنىۋالغانىدى. جۇ تۇڭنىڭ قانداق ئادەملىكىنى بىلمەك بولسىڭىز، بۇ نەزمىگە قۇلاق سېلىڭ:

ئاق كۆڭۈل، ۋىجدانى پاك ھەم توم يۈرەك، مەرد پالۋان،
زىھنىگە سىڭدۈرمىگەن پەم، گۈمپا ـ سەنئەت قالمىغان،
ئەل ئىچىدە نامى داڭدار، تەڭتۈشى يوق قەھرىمان.
يانى تارتىپ ئۈزگىنىدە ئوقنى، يولۋاس تىك چۈشەر،
سالسا چەنلەپ شەمشىرىنى ئەجدىھامۇ جان ئۈزەر.
خۇش پىچىم بوي سۆلىتىگە خوپ ياراشقان قامىتى،
گەز كېلەلمەس ھەيۋىسىگە جىنۇ شەيتان ئاپىتى.
قىپقىزىل يۈزى گويياكى توق چىلاننىك رەڭگىدە،
خۇددى گۈەنگۈڭ بويتۇ پەيدا دەيدۇ ئەل يەر يۈزىدە،
كۆركە ساقال ئەزىمەت دەپ داڭقى بار يۇرت ئىچىدە.

پىيادە لەشكەرلەرنىڭ يۈزبېشى لېي خېڭ دېگەن ئادەمنىڭ بار ئىدى، ئۇنىڭ بويى ئاز كەم تۆت گەز كېلەتتى. يۈزى قارامتۇل، بومبا ساقال كىشى ئىدى، ئۇ قالتىس كۈچلۈك ئادەم بولۇپ، ئون نەچچە گەز كەڭلىكتىكى ھاڭدىنمۇ سەكرەپ ئۆتۈپ كېتەلەيتتى، شۇڭا ناھىيەدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى قاناتلىق يولۋاس دەپ ئاتايتتى. ئۇ ئەسلىدە تۆمۈرچى ئىدى، ئۇ كېيىنچە تۈگمەن باققان، قاسساپلىق قىلغان ۋە قىمارخانا ئاچقانىدى، ئۆزى مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان ئادەم بولسىمۇ، لېكىن ئىچى تارراق ئىدى؛ ئۇمۇ جەڭ ماھارىتىنى ياخشى بىلەتتى. ئۇنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلمەك بولسىڭىز، بۇ نەزمىگە قۇلاق سېلىڭ:

چۈشتى ئەختەرلەر سامادىن يەر يۈزىگە بىر بولۇپ،
بىرى تاپقاندۇر كامالەت بارچە خىسلەت جەم بولۇپ،
ئاشۇ لېي خېڭ سۈردى دەۋران، يۈرتقا لەشكەر بەگ بولۇپ.
مۇشتى بازغان، گاڭ بىلەكلىك، تېنى ساغلام ـــ نەۋقىران،
خۇددى چاقماقتەك ماڭار تېز پۇتى چاققان ھەم راۋان.
باتۇرلارنىڭ باتۇرى ئۇ ئەلنى كەزگەن تالمىغان،
خۇددى قۇشلاردەك ئۇچۇپ تام ـ جىلغىلاردىن ھالقىغان،

ئاڭا ھەرگىز بەس كېلەلمەس ھەرنە باتۇر ـ پالۋان.
راستلا شەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ بىر قاناتلىق يولۋىسى،
يەر ـ يۈزىگە كەڭ تارالغان نامۇ شۆھرەت، داڭقىسى.

جۇ تۇڭ بىلەن لېپي خېڭ پەقەت ئوغرى ـ قاراقچىلارنى تۇتۇشقىلا مەسئۇل ئىدى. شۇ كۈنى بۇلار ئامبالنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ قۇللۇق بىلدۈرۈپ، بۇيرۇق كۈتۈپ تۇردى.

ـــ مەن بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن جەجۇ ئايمىقىغا قاراشلىق لياڭشەن كۆلىگە ئوغرى ـ قاراقچىلار يىغىلىپ بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرۈپتۇ، خان لەشكەرلىرىگە بوي بەرمەپتۇ، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىدىم. ئەمدى بىزنىڭ يېزا ـ قىشلاقلىرىمىزدىمۇ ئوغرى ـ قاراقچىلار ئەدەپ قالغاندۇ، يامان ئادەملەرمۇ كۆپىيىپ كەتكەندۇ، بۇگۈن ئىككىڭلارنى چاقىردىم، سىلەر جاپادىن قاچماي، قولۇڭلاردىكى لەشكەرلەرنى ئېلىپ، بىرىڭلار كۈنپېتىش دەرۋازىدىن، بىرىڭلار كۈنچىقىش دەرۋازىدىن چىقىپ چارلاڭلار. ئەگەر ئوغرى ـ قاراقچىلار بولسا ئۇلارنى دەرھال تۇتۇپ كېلىڭلار، لېكىن پۇقرالارنى پاراكەندە قىلماڭلار. كۈنچىقىش مەھەللىنىڭ يېنىدىكى تاغدا قىزىل يوپۇرماقلىق يوغان بىر تۇپ دەرەخ بار ئىكەن، ئۇنداق دەرەخ باشقا يەردە يوق ئىمىش، سىلەر شۇ يوپۇرماقتىن بىرنەچچىنى ئەكېلىپ ماڭا تاپشۇرىسىلەر. بۇ سىلەرنىڭ شۇ يەرگىچە ئىزدەپ بارغىنىڭلارنىڭ گۇۋاھچىسى بولىدۇ. ئەگەر قىزىل يوپۇرماقنى ئەكېلەلمىسەڭلار، سىلەرنىڭ ئۇ يەرگە بارغىنىڭلار يالغان بولىدۇ ـ دە، سىلەرنى قاتتىق جازالايمەن، ـــ دېدى ئامبال.

ئىككى يۈزبېشى بۇيرۇقنى ئېلىپ قايتىپ كېتىشتى ۋە لەشكەرلىرىنى يىغىپ، ئىككىگە بۆلۈپ چارلاپ چىقىپ كەتتى.

جۇ تۇڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ كۈنپېتىش دەرۋازىدىن چىقىپ چارلاپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى لېپي خېڭدىن ئاڭلاڭ. لېپي خېڭ شۇ ئاخشىمى يىگىرمە نەپەر لەشكەرنى باشلاپ كۈنچىقىش

دەرۋازىدىن چىقتى، يېزىمۇيېزا چارلاپ، باردىغان يەرلەرنىڭ ھەممىسىگە باردى، قايتىشىدا كۈنچىقىش مەھەللىنىڭ قېشىدىكى تاغقا بېرىپ، ھەممىسى قىزىل يوپۇرماقتىن ئېلىشىپ مەھەللىگە قايتتى. ئىككى - ئۈچ چاقىرىم يول ماڭمايلا، شاپائەت بۇتخانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى، بۇتخانىنىڭ ئىشىكى ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، لېپي خېڭ:

— بۇ بۇتخانىنىڭ شەيخى كۆرۈنمەيدۇ، لېكىن ئىشىكى ئوچۇق تۇرىدۇ، ئىچىدە يامان ئادەم بارمۇ يا؟ كىرىپ باقايلى، — دېدى.

كۆپچىلىك ئوتقاشلارنى كۆتۈرۈشۈپ، بۇتخانىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەلدى. قارىغۇدەك بولسا، تاۋاپ شىرەسىدە بىر دارازا قىپيالىڭاچ ئۇخلاپ قاپتۇ، ھاۋا ناھايىتى ئىسسىق ئىدى، بۇ دارازا ئەسكى - تۈسكى كىيىملىرىنى تۈگۈپ ياستۇق قىلىپ، شىرەدە خورەك تارتىپ ئۇخلاۋاتاتتى. لېپي خېڭ ئۇنى كۆرۈپ:

— قاراڭلار بۇ كارامەتنى ! ئامبال ھەزرەتلىرى ھەقىقەتەن ئەۋلىيا ئىكەن، كۈنچىقىش مەھەللىدە ھەقىقەتەن ئوغرى بار ئىكەن ! — دېدى - دە: «تۈتۈڭلار» دەپ توۋلىدى، ھېلىقى دارازا ئويغىنىپ قارشىلىق كۆرسەتكۈچە، يىگىرمە لەشكەر بىراقلا كېلىپ ئۇنى باغلىۋالدى ۋە بۇتخانىدىن ئاچىقىپ، يۈرت ئاقساقىلىنىڭ جاڭزىسىغا ئەكەلدى. ئەييۇھەنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! ئەگەر ئۇلار بۇ دارازىنى ئۇ يەرگە ئېلىپ بارمىغان بولسا، كۈنچىقىش مەھەللىدە ئۇچ - تۆت باتۇر ئەزىمەت جەم بولمىغان بولاتتى. يۈنچېڭ ناھىيەسىدە يۈز مىڭ تىزىق يارماقلىق ئالتۇن - گۆھەر، ئۇنچە - مەرۋايىتنى ئىزدەپ يۈرمىگەن بولاتتى. دېمەك، ساماۋى ئەختەرلەر جەم بولۇشتى، زېمىنىي ئەپتەرلەر دىدار كۆرۈشتى. لېپي خېڭنىڭ ھېلىقى ئادەمنى باغلاپ نەگە ئېلىپ بارغانلىقىنى كىيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون تۆتىنچى باب

قىزىل چاچ شەيتاننىڭ شاپائەت بۇتخانىسىدا مەست بولۇپ يېتىپ قالغانلىقى
چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ كۈنچىقىش مەھەللىدە مەرد ئوغلان بىلەن تېپىشقانلىقى

ئەلقىسسە، لېي خېڭ بۇتخانىغا كىرىپ تاۋاپ شىرەسىدە ئاشۇ دارازا يىگىتنىڭ ئۇخلاپ ياتقانلىقىنى كۆردى، چېرىكلەر ئالدىغا بېرىپ ئۇنى ئارغامچا بىلەن باغلاپ، بۇ يەردىن ئېلىپ ماڭدى. بۇ تاڭ ئېتىشقا خېلى بار بىر چاغ ئىدى، لېي خېڭ:

ــ بىز بۇ ھارامزادىنى يۇرت ئاقساقىلى چاۋ گەينىڭ جاڭزىسىغا ئېلىپ بېرىپ، قورساقنى ئازراق ئەستەرلىۋالايلى، ئاندىن ئۇنى ئامبال يامۇلىغا ئېلىپ بېرىپ، سوراق قىلىشقا تاپشۇرايلى، ــ دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاشۇ ئاقساقالنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

كۈنچىقىش مەھەللىنىڭ ئاقساقىلى چاۋ ئۇرۇقىدىن بولۇپ، ئىسمى گەي ئىدى، ئۇ ئاتا ـ بوۋىسىدىن تارتىپ مۇشۇ ناھىيەنىڭ مەزكۇر يېزىسىدىكى زەردار كىشىلەردىن ئىدى، چاۋ گەي مەردلىكىنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان ۋە ئالەمدىكى مەرد يىگىتلەرنى دوست ـ يار تۇتۇشقا ھېرىس كىشى ئىدى، بىرسى ئۇنى پاناھداپ كېلىپ قالسا، ياخشى ـ يامانلىقىغا قارىماي جاڭزىسىدا تۇرغۇزاتتى؛ ئەگەر كىم كەتمەكچى بولسا، ئۇنىڭغا پۇل ـ خىراجەت بېرىپ يولغا سېلىپ قويىاتتى. ئۇ چامباشچىلىققا تولىمۇ ئاشىق، تەمبەل، قاۋۇل ئادەم ئىدى،

ئۆيلەنمەي كۈنبويى بەدىنىنى چېنىقتۇرۇش بىلەن بەند بولاتتى، يۈنچىكە ناھىيەسىنىڭ كۈنچىقىش دەرۋازىسى سىرتىدا ئۇنىڭغا قاراشلىق كۈنچىقىش مەھەللە ۋە كۈنپېتىش مەھەللە دېگەن ئىككى مەھەللە بار ئىدى. بۇ مەھەللىلەرنى بىرلا چوڭ ئۆستەڭ ئايرىپ تۇراتتى. بىر چاغلاردا كۈنپېتىش مەھەللىدە پات - پات جىن پەيدا بولۇپ، كۈپكۈندۈزدىلا كىشىلەرنى ئېزىقتۇرۇپ، سۈغا چۆكتۈرۈۋېتىدىغان بولۇپ قاپتۇ، مەھەللىدىكىلەر ئۇنىڭغا ھېچ ئىلاج تاپالماپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ يەردىن بىر راھىب ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، مەھەللىدىكىلەر ئۇنىڭغا بۇ ۋەقەنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغچە سۆزلەپ بېرىپتۇ، راھىب ئۇلارغا بىر جايىنى كۆرسىتىپ، مۇشۇ يەرگە قورام تاشتا مۇنار ياساپ ئورنىتىپ قويساڭلار، يۇرتۇڭلار تىنچىيدۇ دەپتۇ. ئۇلار شۇنداق قىلىپ كۈنپېتىش مەھەللىنىڭ جىنلىرىنى كۈنچىقىش مەھەللىگە قوغلىۋېتىپتۇ، بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ دەرغەزەپ بولغان چاۋ گەي ئۇ يەرگە بېرىپ، تاش مۇنارنى تەنها ئۆزى كۈنچىقىش مەھەللىگە يۆتكىۋاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ھەنىۋا ئادەم ئۇنى مۇنار يۆتكەر ھەزرەت دەپ ئاتايدىغان بولۇپ قاپتۇ. چاۋ گەي شۇنداق قىلىپ، ئەنە شۇ مەھەللىنى ئۆز چاڭگىلىغا ئېلىۋاپتۇ، ئۇنىڭ نامى ئەل - يۇرتقا پۈر كېتىپتۇ.

قاق سەھەردە لېي خېڭ بىلەن چېرىكلەر ھېلىقى دارازا يىگىتنى جاڭزىغا يالاپ كېلىپ ئاقساقال چاۋ گەينىڭ دەرۋازىسىنى قاقتى، ئوتاقچىلار ئاڭلىغاندىن كېيىن ئاقساقالغا مەلۇم قىلدى، بۇ چاغدا چاۋ گەي تېخى ئورنىدىن تۇرمىغانىدى، ئۇ لېي خېڭ يۈزبېشى كەپتۇ دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئالدىراپ - تېنەپ ئۇلارغا دەرۋازىنى ئېچىپ بېرىشنى بۇيرۇدى. ئوتاقچىلار دەرۋازىنى ئاچقاندىن كېيىن چېرىكلەر ئاۋۋال ھېلىقى دارازا يىگىتنى دەرۋازىۋەن ئۆيىگە ئەكىرىپ ئېسىپ قويۇشتى، ئۇنىڭدىن كېيىن لېي خېڭ ئون نەچچەيلەننى باشلاپ مېھمانخانىغا كېلىپ قارار تاپتى. چاۋ گەي ئورنىدىن تۇرۇپ

ئۇلارنى كۈتۈۋېلىپ:

ــ يۈزبېشىم، نېمە ئىش ـ كۈش بىلەن بۇ تەرەپكە كېلىپ قالدىلاكىن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئامبالىبېگىمنىڭ مۇبارەك پەرمانىغا بىنائەن، جۇ تۇڭ بىلەن ئىككىمىز قول ئاستىمىزدىكى چېرىكلەرنى باشلاپ، يېزا ـ قىشلاقلارنىڭ ھەر قەيەرلىرىگە ئوغرى ـ قاراقچىلارنى چارلاپ چۈشكەنىدۇق. يول يۈرۈپ چارچاپ قاپتىمىز، سەل ـ پەل ئارام ئېلىۋالساقمىكىن دېگەن مۇددىئادا، ئۇدۇل مۇبارەك جاڭزىلىرىغا كېلىپ، ئۆزلىرىنى ئىسسىق ئورۇنلىرىدىن قوزغاپ قويدۇق، ــ دەپ جاۋاب بەردى لېپي خېلىڭ.

ــ يوقسۇ، ئۇنداق بولامدۇ، ــ دېدى چاۋ گەي، بىر تەرەپتىن ئوتاقچىلارنى مەي ـ شاراب داستىخان ھازىرلاشقا، ئاۋۇال سۈيۈق ـ سەلەڭ بىرنەرسە كەلتۈرۈشكە بۇيرۇغاندىن كېيىن، ــ كەمىنىلىرىنىڭ مەھەللىسىدىن بىرەر ئوغرى ـ يالغان تۇتۇلدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھېلى ئالدىمىزدىكى بۇتخانىغا كەلسەك، بىر دارازا يېقىلىپ يېتىپتۇ. بۇ ياخشى نىيەتلىك بىرنېمىدەك قىلمايدۇ، مەست بولۇپ ئۇخلاپ قاپتۇ. بىز ئۇنى باغلاپ بۇ يەرگە ئەكەلدۇق، ئەسلىدە ئۇنى ئامبالىبېگىمنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ بارساق دېۋىدۇق، بىرىنچىدىن، ۋاقىت بەك ئەتىگەن تۇرىدۇ؛ ئىككىنچىدىن، ئەتە ـ ئۆگۈن ئامبال ئاتام سۇرۇشتۇرۇپ قالسا، ئۆزلىرىنى بۇنىڭدىن خەۋەرسىز قېلىپ، جاۋاب بېرەلمەي قالمىسۇن، دەپ خەۋەردار قىلىپ قويۇش مەقسىتىدە ئۇنى مۇبارەك جاڭزىلىرىغا ئەكەلدۇق، ھازىر دەرۋازىۋەن ئۆيىگە ئېسىپ قويدۇق، ــ دېدى لېپي خېلىڭ.

چاۋ گەي بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنى جىملا كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى ـ دە، تەشەككۇر بىلدۈرگەن بولۇپ:

ــ يۈزبېشىم، ماڭا خەۋەر قىلىپ خېلى ئىش قىپتىلا! ــ دېدى.

بىر دەمدىلا ئوتاقچىلار تەخسە ـ تەۋەكچە مەزە ۋە مەي ـ شاراب كۆتۈرۈپ چىقتى، چاۋ گەي ئۇلارغا:

ـــ بۇ يەردە پاراڭلىشىشقا ئەپسىز، ئىچكىرىكى سارايغا ئايۇننىغا چىقىپ كەتكىنىمىز تۈزۈكتەك تۇرىدۇ، ـــ دېدى ۋە ئوتاقچىلارنى ئىچكىرىكى سارايغا چىراغ يېقىشقا بۇيرۇپ، يۈزبېشىنى ئىچكىرىگە كىرىپ غىزا يېيىشكە تەكلىپ قىلدى، چاۋ گەي ساھىبخانا ئورنىغا، لېي خېك بولسا مېھمانلىق ئورنىغا ئۆتتى. ئىككىيلەن ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئوتاقچىلار ئۇلارنىڭ ئالدىغا قەنت ـ گىزەك، مەي ـ شاراب ۋە ئاش ـ تائاملارنى قويدى. ئوتاقچىلار بىر تەرەپتىن مەي قۇيۇشقا باشلىدى، يەنە بىر تەرەپتىن چاۋ گەي ئوتاقچىلارنى دۇكاندىن مەي كەلتۈرۈپ، چېرىكلەرنى مېھمان قىلىشقا بۇيرۇدى، ئوتاقچىلار ئۇلارنى ئۆزۈن ئايۇاندىكى مېھمانخانىغا ئاچىقىپ، تەخسە ـ تەخسە گۆش ۋە مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلدى. چاۋ گەي بىر ياقتىن لېي خېكنى داستىخانغا زورلاپ، يەنە بىر ياقتىن: «مەھەللىدە ئۇ تۇتۇپ كەلگۈدەك قانداق ئوغرى بولغاي، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ باقمايمۇ» دېگەن ئويىنى كۆڭلىدىن كەچۈردى، ئۇنىڭ بىلەن تۆت ـ بەش قەدەھ كۆتۈرۈشكەندىن كېيىن ئۆيدىكى بىر غوجىدارنى چاقىرىپ:

ـــ يۈزبېشىنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ تۇرغىن، مەن ھاجەتكە چىقىپ كىرەي، ـــ دېدى.

غوجىدار لېي خېكنى كۆتۈپ قالدى، چاۋ گەي ئىچكىرىدىن بىر پانۇسنى ئېلىپ، تۇپتوغرا دەرۋازا تۆۋىگە بېرىپ، چېرىكلەرنىڭ مەي ـ شارابلارغا چۆكۈپ قالغانلىقىنى، سىرتتا بىرەرنىڭمۇ قالمىغانلىقىنى كۆردى. چاۋ گەي دەرۋازا بېقىپ تۇرغان ئوتاقچىدىن:

ـــ يۈزبېشى تۇتۇپ كەلگەن ئوغرىنى قەيەرگە ئېسىپ قويدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ دەرۋازىۋەننىڭ ئۆيىگە سولاپ قويدى، ـــ دېدى ئوتاقچى.

چاۋ گەي ئىشكنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، يوتىلىرىنى قاپقارا تۈك بېسىپ كەتكەن، قاپقارا تەنلىك، يالاڭ ئاياغ بىر ئادەم ئېگىز ئېسىلىق تۇراتتى. چاۋ گەي ئۇنىڭ يۈزىگە پانۇسىنى تۇتۇۋېدى، ئۇ بۇغداي ئۆڭلۈك، يۈزى كەڭ، چېكىسىدە بىر قىزىل مېڭى بار، مېڭى ئۈستىدە قارامتۇل سېرىق تۈكلەر دىڭگىيىپ تۇرغان ئادەم بولۇپ چىقتى. چاۋ گەي:

— يىگىت، سىز قەيەرلىك؟ مەھەللىمىزدە مەن سىزنى كۆرمىگەنغۇ؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىر يىراق يېزىدىن كەلگەن مۇساپىرمەن، — دېدى يىگىت، — بۇ يەرگە بىر ئادەمنى پاناھ تارتىپ كەلگەنىدىم. لېكىن، مېنى ئوغرى دەپ تۇتۇۋېلىشتى، مېنىمۇ ئاقلايدىغان يەر چىقار.

— سىز بۇ يەرگە كىمنى پاناھلاپ كەلگەنىدىڭىز؟

— مەن بۇ يەرگە بىر باتۇرنى پاناھلاپ كەلگەنىدىم.

— ئۇ باتۇرنىڭ ئىسمىزاتى كىم؟

— ئۇنى چاۋ گەي ئاقساقال دەپ ئاتايدۇ.

— ئۇنى ئىزدەپ نېمە قىلاتتىڭىز؟

— ئۇ ئالەمگە مەشھۇر مەرد ئوغلان، مېنىڭ بىر تالاي مال ـ دۇنيا توغرىسىدا گېپىم بار ئىدى، بۇنىڭدىن ئۇنى خەۋەردار قىلىپ قويۇشقا كەلگەنىدىم.

— بەس ! — دېدى چاۋ گەي، — ئاشۇ چاۋ گەي ئاقساقال دېگەن مەن بولىمەن، مەندىن نىجاتلىق تىلىسىڭىز، مېنى تاغا تۇتىسىز. ھېلى مەن لېي خېڭ يۈزبېشىنى ئۈزىتىپ چىقىمەن، بۇ چاغدا سىز مېنى تاغا دەيسىز، مەن سىزنى جىيەنىم دەيمەن، مەن سىزنى بۇ يەردىن تۆت ـ بەش يېشىدا ئايرىلىپ كەتكەچكە، تونۇيالماي قاپتىمەن دەيمەن.

— شۇ قاتارلىق ئاتىدارچىلىق قىلماق بولغانلىقلىرىغا مەڭ مەرتەم رەھمەت، ماڭا باشپاناھ بولسىلا، مەرد غوجام ! — دېدى يىگىت.

نەزم

ئۇ قەدىم بۇتخانىدا كەتكەندە تۇندە ئۇيقۇغا،
باغلىنىپ تۇتقۇن بولۇپ ئاسماق قىلىندى ساتمىغا.
قۇتقۇزۇپ قالدى ئۇنى چاۋ گەي بولۇپ چوڭ باشپاناھ،
ئۆز پاناھىدا تۇتالماس ئەمدى زاڭ مالنى خۇدا.

چاۋ گەي پانۇسنى كۆتۈرۈپ ئۆيدىن چىقىپ، ئىشكىنى بۇرۇنقىدەك ئەتتى ـ دە، ئىتتىك ئىچكىرىكى سارايغا كىرىپ، لېي خېڭ بىلەن مالاقەت بولۇپ:

ـــ كېچىكىپ قالدىم، ـــ دەپ ئۆزرىخاھلىق ئېيتتى.

ـــ يوقسۇ، ئۇنداق دېمىسىلە، سىلىنى كۆپ ئاۋارە قىلدۇق، ئەدەپسىزلىك بولدى، ـــ دېدى لېي خېڭ.

ئىككىيلەن يەنە بىرنەچچە قەدەھنى بوشاتتى، لېي خېڭ پەنجىرىدىن چۈشكەن يورۇقنى كۆرۈپ:

ـــ كۇن چىقىپ قاپتۇ، پېقىرغا ئىجازەت قىلسىلا، يوقلىمىغا ئولگۇرۈپ يامۇلغا يېتىۋالاي، ـــ دېدى.

ـــ يۇزبېشىم، ئۆزلىرى مەنسەپتىكى ئادەم، ئۇزۇن تۇتۇپ قالالمايمەن؛ مۇبادا خىزمەت بىلەن يەنە كەمىنىلىرىنىڭ مەھەللىسىگە قەدەملىرى يېتىپ قالغۇدەك بولسا، ھەرگىز خانامغا قەدەم تەشرىپ قىلماي كەتمىسىلە، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ ئەلۋەتتە، تاپىلاپ ئولتۇرمىسىلىمۇ، يەنە يوقلاپ كېلىمەن، ـــ دېدى لېي خېڭ، ـــ ئۇزىتىمەن دەپ جوۋۇمىسىلا.

ـــ يوقسۇ، دەرۋازىغىچە بولسىمۇ ئۇزىتىپ چىقاي، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ئىككىيلەن يانمۇيان مېڭىپ چىقتى، چېرىكلەرمۇ مەي ـ تائاملارغا مۇيەسسەر بولۇپ، قورساقنى تويغۇزۇپ، ئۆزلىرىنىڭ نەيزە ـ كالتەكلىرىنى كۆتۈرۈشكەن ھالدا دەرۋازىۋەن ئۆيىگە

چىقىپ ھېلىقى يىگىتنى يەشتى ۋە ئۇنىڭ قولىنى ئارقىغا قىلىپ چەمبەرچاس باغلاپ سىرتقا ئاچىقتى. چاۋ گەي ئۇنى كۆرۈپ:

— پاھ ! ئەجەب بىر دارازا يىگىت ئىكەن، — دېدى.

— شاپائەت بۇتخانىسىدىن تۇتۇپ كېلىنگەن ئوغرى شۇ... — دېدى لېي خېڭ. ئۇنىڭ سۆزى ئاخىرلىشا ـ ئاخىرلاشمايلا ھېلىقى يىگىت:

— تاغا، مېنى قۇتقۇزۇڭالسىلا ! — دەپ زارلاندى. چاۋ گەي ئۇنىڭغا ئەتەي نەزەر تاشلىغان بولۇپ:

— ھوي ! بۇ ۋاڭ شياۋسەنغۇ؟ — دېدى توۋلاپ.

— مەن شۇ، تاغا، مېنى قۇتقۇزۇڭالسىلا، — دېدى يىگىت. كۆپچىلىك ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى. لېي خېڭ دەررۇ چاۋ گەيدىن:

— بۇ كىم بولىدۇ؟ ئۆزلىرىنى قانداق تونۇيدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بۇ مېنىڭ جىيەنىم ۋاڭ شياۋسەن. بۇ بىرنېمە نېمىشقا بۇتخانىدا قونۇپ يۈرىدىكىن؟ ئۇ ئېگىچىمنىڭ ئوغلى ئىدى، كىچىك چېغىدىلا مۇشۇ يەردە جان بېقىپ يۈرەتتى. تۆت ـ بەش ياشقا كىرگەندە، ئېگىچىم بىلەن ئۇنىڭ كۇيۈسىنى ئەگىشىپ، تۆۋەن ئاستانىگە كۆچۈپ كېتىپ، شۇ كەتكىنىچە ئون نەچچە يىل كەلمىگەنىدى، ئون تۆت ـ ئون بەش ياشلىرىدا تۆۋەن ئاستانىلىك بىر كارۋانىنى ئەگىشىپ، سودىگەرچىلىك بىلەن بىر قېتىم كېلىپ كەتكىنىچە ئىككىنچى كۆرۈشمىدۇق. كىشىلەردىن بۇ بىرنېمىنىڭ ئوسال ئادەم بولۇپ قالغانلىقىنى جىق ئاڭلىدىم، قانداقسىغا بۇ يەرگە كېلىپ قالدىكىنتاڭ؟ پېقىرمۇ بۇنى تونۇيالماسكەنمەن، ئۇنىڭ چېكىسىدىكى قىزىل مېڭىدىن ئاران تونۇڭالدىم، — دېدى چاۋ گەي ئۇنى تىللاپ، — ۋاڭ شياۋسەن، سەن نېمىشقا توپىتوغرا مېنىڭ يېنىمغا كەلمەي، مەھەللىدە ئوغرىلىق قىلىپ يۈرىسەن؟

ـــ تاغا، مەن ئوغرىلىق قىلغىنىم يوق.

ـــ سەن ئوغرىلىق قىلماپسەن، ئۇنداق بولسا نېمىشقا سېنى بۇ يەرگە تۇتۇپ كېلىدۇ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى چاۋ گەي ۋە چېرىكنىڭ قولىدىكى تاياقنى ئېلىپ، ئۇنىڭ باش ـ كۆزىگە ئۇرىۋەردى. لېي خېڭ بىلەن كۆپچىلىك:

ـــ ئۇرمىسىلا، ئاۋۋال ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىسىلا، ـــ دېدى هاي بېرىپ.

ـــ تاغا، سەۋر قىلىپ، مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىسىلا: بۇ يەرگە ئون تۆت ـ ئون بەش يېشىمدا بىر قېتىم كېلىپ ـ كەتكىنىمگە ئون يىل بولىدىمۇ؟ تۇنۇگۈن ئاخشام يولدا بىر قەدەھ مەينى ئارتۇق ئىچىپ قويۇپ، ئالدىلىرىغا كېلىشتىن تەپ تارتىپ، ۋاقتىنچە بۇتخانىدا يېتىپ، كەيپىم يېشىلگەندىن كېيىن ئۆزلىرىنى تاپاي دېۋىدىم، ئويلىمىغاندا بۇلار نېرى ـ بېرىسىنى سۇرۇشتۇرمەيلا، ئوغرىلىق قىلمىسامۇ تۇتۇۋالدى، ـــ دېدى يىگىت.

چاۋ گەي تاياقنى ئېلىپ، يەنە ئۇرۇشقا تەمشەلگەن هالدا تىللاپ:

ـــ هەي هايۋان ! سەن ئۇدۇل مېنىڭ ئالدىمغا كەلمەي، ئاشۇ بىر يۇتۇم يېرىڭ سۈغا ئاچ كۆزلۈك قىلمىساڭمۇ، مېنىڭ ئۆيۈمدە سەن يېگۈدەك بىرنېمە چىقمايتتىمۇ، شەنىمنى بۇلغاپ، نومۇسۇمنى تۆكتۇڭ، ـــ دېدى.

ـــ ئاقساقال، سەۋر قىلسىلا، جىيەنلىرى ئوغرىلىق قىلماپتۇ؛ بىزگە بۇتخانىدا شۇنداق بىر دارازا يات ئادەمنىڭ ئۇخلاپ ياتقانلىقى غەلىتە كۆرۈنگەنلىكىدىن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنى تونۇمىغانلىقىمىزدىن گۇمانلىنىپ بۇ يەرگە تۇتۇپ كەپتۇق. ئۆزلىرىنىڭ جىيەنلىرى ئىكەنلىكىنى بالدۇرراق بىلگەن بولساق، جەزمەن تۇتمايتتۇق، ـــ دەپ تەسەللى بەردى لېي خېڭ ۋە بىر تەرەپتىن چېرىكلەرنى چاقىرىپ، دەرهال ئۇنىڭ قولىنى يېشىپ، ئاقساقالغا تاپشۇرۇشنى بۇيرۇدى، چېرىكلەر شۇ زامانلا

ئۇنى قويۇپ بەردى. لېي خېنىڭ:

ــ ئاقساقال، بۇنىڭغا بىزدىن ئاغرىنمىسىلا، جىيەنلىرى ئىكەنلىكىدىن بالدۇرراق خەۋەر تاپقان بولساق ئىدى بۇنداق بولمايتتى، سىلىنى رەنجىتىپ قويدۇق، ئەمدى بىز قايتايلى، ــ دېدى.

ــ يۇزبېشى، سەل تەخىر قىلسىلا، ــ دېدى چاۋ گەي، ــ خوش قېنى، پېقىرنىڭ جاڭزىسىغا مەرھەمەت قىلسىلا، يەنە ئازراق گېپىم بار.

لېي خېنىڭ ھېلىقى يىگىتنى قويۇۋېتىپ، بىللە مېھمانخانىغا كىردى. چاۋ گەي لېي خېنىڭغا ئون سەر ئاق كۈموش ھەدىيە قىلىپ:

ــ يۇزبېشى، ئازغىنا بولسىمۇ كۆڭىكە تاۋاپ قىلىپ، مالال كۆرمەي قوبۇل قىلغايلا، ــ دېدى.

ــ ئۇنداق قىلمىسىلا، ــ دېدى لېي خېنىڭ.

ــ قوبۇل قىلمىسىلا پېقىردىن ئاغرىنغان بولىلا، ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ بۇ ئاقساقالنىڭ چوڭقۇر خەيرخاھلىقى ئىكەن، ھازىرلىققا قوبۇل قىلاي، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنى ياندۇرارمەن، ــ دېدى لېي خېنىڭ.

چاۋ گەي ھېلىقى يىگىتنى لېي خېنىڭغا تەزىم قىلدۇردى ۋە چېرىكلەرگىمۇ ئاز ـ تولا كۈموش ئىنئام قىلدى. شۇنىڭ بىلەن چاۋ گەي لېي خېنىنى يەنە دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى، لېي خېنىڭ چاۋ گەي بىلەن ۋىدالىشىپ، چېرىكلەرنى باشلاپ يۇرۇپ كەتتى.

چاۋ گەي ھېلىقى يىگىت بىلەن ئىچكىرىكى ئايۋانغا كىرىپ، ئۇنىڭغا بىر قۇر ئۇستىباش كىيگۈزدى، ئاندىن ئۇنىڭ ئىسمىزاتىنى، يۇرت ـ سۈيىنى سۇرۇشتۇردى. يىگىت:

ــ پېقىر لېيۇ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، ئىسمىم تاڭ، ئانا يۇرتۇم دۇڭلۇ ئايمىقى بولىدۇ، كىشىلەر چېكەمدىكى قىزىل مېڭمگە

قاراپ، قىزىل چاچ شەيتان دەپ ئاتىشۋالغان، بىرمۇنچە ۋەج - دۇنيا بار ئىدى، ئۇنى ئاغا ئۆزلىرىگە تۇتاي، دەپ كەلگەنىدىم. تۇنۇگۈن كەچ بولۇپ كېتىپ، كەيپچىلىكتە بۇتخانىدا يېقىلىپ قاپتىمەن، كۆتمىگەندە بۇ بىرنېمىلەر مېنى تۇتۇۋېلىپ، باغلاپ بۇ يەرگە ئەكەلدى، دەل «تەلىيى بار تېپىشار كېبلىپ نە - نەلەردىن، تەلىيى يوق تېپىشالماس بىر مەھەللىدىن» دېگەنىدەك، تەلىيىمگە يارىشا، بۇ يەردە ئۆزلىرىنىڭ دىدارلىرىغا مالاقەت بولدۇم، كەمىنلىرىنىڭ باش ئۇستى تەزىمىنى قوبۇل قىلغايلا، — دېدى چاۋ گەينىڭ ئايىغىغا يېقىلىپ.

— ماڭا تۇتىمەن دېگەن بىرمۇنچە ۋەج - دۇنيايىڭ قېنى، — دېدى چاۋ گەي.

— پېقىر كىچىكىمدىن يۇرتمۇيۇرت سەرسان بولۇپ، سەپەردە كۆپ بولدۇم، مەرد ئوغلانلار بىلەن تونۇشتۇم، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك داڭقىلىرىنى كۆپ ئىشىتىپ تۇردۇم، كۆتۈلمىگەندە كۆرۈشۈش نېسىپ بولۇپ قالدى. شەندۇڭ، خېبېيلىق سودىگەرلەرنىڭ ئۆزلىرىنى پاناھلاپ، كۆپ كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپقانىدىم، شۇڭا پېقىر بۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈشكە پېتىنالمىدىم، بۇ يەردە يات ئادەم بولمىسا، يۇرەك - باغرىمنى ئۆزلىرىگە تۆكەي، — دېدى لىيۇ تاڭ.

— بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەننىۋاسى مېنىڭ ئىشەنچلىك ئادەملىرىم، ھېچقىسى يوق، سۆزلەۋەرگىن، — دېدى چاۋ گەي.

— كەمىنلىرى، — دېدى لىيۇ تاڭ، — يۇقىرى ئاستانە دامىڭ دىيارىدىكى لىياڭ مىرزىبېگىمنىڭ ئۆز قېينىئاتىسى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرىلەش شەرىپىگە ئون تۆمەن تىزىق يارماقلىق ئالتۇن - گۆھەر، ئۇنچە - مەرۋايىت ۋە ئېسىل بېزەكلەرنى سېتىۋېلىپ، كۈنچىقىش ئاستانىگە ئەۋەتمەكچى بولۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتىم. بۇلتۇرمۇ ئون تۆمەن تىزىق يارماقلىق ئالتۇن - گۆھەر، ئۇنچە - مەرۋايىت سوۋغا قىلماقچى بولۇپ، يېرىم يولغا ئېلىپ بارغاندا، كىمدۇر

بىرلىرى بۇلاپ كېتىپتىكەن، ھازىرغىچە ئوغرىنى تۇتالمايۋېتىپتۇ؛ بۇ يىل يەنە ئون تۆمەن تىزىق يارماقلىق ئالتۇن ـ گۆھەر، ئۇنچە ـ مەرۋايىت سېتىۋاپتۇ، ئۇنى قېيىنئاتىسىنىڭ ئالتىنچى ئايىنىڭ ئون بەشىنچى كۈنى ئۆتكۈزۈلىدىغان مەۋلۇت كۈنىنى خاتىرىلەش مەرىكىسىگە ئولگۇرتۇپ بېرىش ئۈچۈن، بۇگۈن ـ ئەتە ئېلىپ مېڭىشنى ئورۇنلاشتۇرارمىش. پېقىر بۇ ھارام مال، ئۇنى تارتىۋالساق ھېچ كارايىتى يوق دەپ ھېسابلايمەن. بۇنىڭ يولىنى تېپىپ، يول ئۈستىدىلا تارتىۋالساق، تەڭرىمۇ بىزگە گۇناھ پۈتمەيدۇ. ئاغا، ئۆزلىرىنىڭ ھەممىدىن ئېشىپ چۈشىدىغان جەڭ ماھارىتىگە ئىگە چىن ئوغۇل بالا دېگەن داڭقىلىرىنى ئاڭلىدىم. پېقىر لاياقەت ئىگىسى بولمىسامۇ، ئاز ـ تولا بىڭىسىم بار، بەش ـ ئالتە پالۋانغا ئەمەس، بىر ـ ئىككى مىڭ لەشكەر توپى ئىچىگە چۈشۈپ قالغان ھالەتتىمۇ، قولۇمدا بىر نەيزىلا بولسا، ئۇلاردىن قورقمايمەن، قەدىرلىك ئاغا، ئۆزلىرى لايىق كۆرسىلا، بۇ ۋەج ـ دۇنيانى ئۆزلىرىگە تۇتاتتىم، بىلمەيمەن، ئۆزلىرى قانداق ئويلايلىكىن؟

ـــ يارايسەن! ـــ دېدى چاۋ گەي، ـــ ئويلىشىپ كۆرەي. بۇ يەرگە كېلىشتە بىرمۇنچە رىيازەت چېكىپسەن، مېھمانخانىدا ئازراق دەم ئېلىپ تۇر، ياخشىسى كېڭىشىپ باقاي، ئەتە بىرنېمە دېيىشەيلى.

چاۋ گەي ئوتاقچىلارغا لىيۇ تاڭنى پېشايۋان ئاستىدىكى مېھمانخانىغا ئەكىرىپ قوندۇرۇشنى بۇيرۇدى، ئوتاقچىلار ئۇنى مېھمانخانىغا ئەكىرىپ قويۇپ، ئۆز ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كەتتى.

ئەمدى لىيۇ تاڭ ئۆيدە ئولتۇرۇپ: «مەن مۇشۇ سەۋەبتىن بۇدا شۇنچىۋالا ئازاب چەكتىم ! ھېلىمۇ ياخشى چاۋ گەي مېنى قۇتقۇزۇپ قالدى. لېيې خېڭ دېگەن بەتنىيەت ئەبلەخ چاۋ گەي ئاقساقالنى ئالداپ، بىكاردىن ـ بىكار ئون سەر كۈمۈشنى سوقۇۋالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنى بىر كېچە ئېسىپ قويدى. ئۇ

بىرنېمىلەر ئۇزاپ كەتمەستە، تاياق ـ توقماق بىلەن ئارقىدىن قوغلاپ بېرىپ، ھەممىسىنى يەر بىلەن يەكسان قىلاي، كۈمۈشنى تارتىۋېلىپ چاۋ گەيگە تاپشۇرۇپ، تازا ئۆچۈمنى چىقىراي، مانا مۇشۇنداق قىلسام راسا قاملىشىدۇ» دەپ ئويلاندى ـ دە، ياراقداندىن قىلىچنى ئېلىپ، دەرۋازىدىن چىقىپ گۈس ـ گۈس دەسسەپ تۆۋەنگە قاراپ قوغلاپ كەتتى. بۇ چاغدا تاڭ يورۇغاندى.

نەزم

كۈلدى يۇلتۇزلار قۇتۇپتا يەتتىسى① ئاشنا بولۇپ،
كۈنچىقىشمۇ ئاق لىباسقا تەلپۈنەر تەشنا بولۇپ.
مۆكتى دەريانىڭ چېتىگە تارقىلىپ تۇن چولپىنى،
ھۆسنىنى قىلدى ئايان تاڭ شولىسى پەيدا بولۇپ.
قېي، قېي، قېي سازىنى چالدى ئۈچ قېتىم ئالتۇن خوراز،
پەرداز ئەت دەپ نازىنىنى ھۆر ـ پەرى رەنا بولۇپ.
ئارقا ـ ئارقا كىشىندى تۇلپارمۇ كارۋانغا بېقىپ:
چاپ دېدى شۆھرەت ۋە پايدا قوغلىشىپ ـ شەيدا بولۇپ.
كۆككە تارقالدى شەپەقتىن نۇر تاراملاپ قىپقىزىل،
ئۆرلىدى تىك كۈن ساماغا ئاخىرى تەنھا بولۇپ.

بۇ قىزىل چاچ شەيتان لېۋۈ تاڭ قىلىچ كۆتۈرۈپ، بەش ـ ئالتە چاقىرىم يەرگىچە قوغلاپ بارغاندا، يىراقتىن لېپي خېڭنىڭ چېرىكلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ كېتىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. لېۋۈ تاڭ يېتىشىپ كېلىپ:

ـــ ھەي يۈزبېشى، يولۇڭدىن توختا ! ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.

لېپي خېڭ چۆچۈپ ئارقىغا قاراپ، لېۋۈ تاڭنىڭ قىلىچ كۆتۈرۈپ قوغلاپ كەلگەنلىكىنى كۆردى ـ دە، ئالمان ـ تالمان چېرىك

① يەتتە تىكەن يۇلتۇز كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

قولىدىن قىلىچ ئېلىپ:

ــ ھەي ھارامزادە، بىزنى قوغلاپ نېمە قىلماقچىسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ــ سەن ئىشىنىڭ يولىنى بىلىسەڭ، ھېلىقى ئون سەر كۆمۈشنى قايتۇرۇپ بەر، بولمىسا قۇتۇلالمايسەن ! ــ دېدى لېيۇ تاڭ.

ــ ئۇنى ماڭا تاغاڭ سوۋغا قىلغان، سېنىڭ نېمە ھەققىڭ بار؟ تاغاڭنىڭ يۈزىنى قىلمىسام، ئاللىقاچان سەن ھارامزادىنىڭ جېنىنى ئالاتتىم، مەندىن كۆمۈش سوراۋاتامسەن تېخى؟ ــ دېدى لېي خېڭ.

ــ مەن ئوغرى بولمىساممۇ بىر كېچە ئېسىپ قويدۇڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە تاغامنىڭ ئون سەر كۆمۈشنى ئالداپ سوقۇۋالدىڭ، ئۆزۈڭ بىلىپ ئۇنى ماڭا قايتۇرساڭ، ساڭا رەھىم قىلىمەن. ئەگەر قايتۇرمىساڭ قېنىڭنى دەريا قىلىمەن ! ــ دېدى لېيۇ تاڭ.

ــ ھەي، ئۆز جەمەتىنىڭ شەنىنى بۇلغىغان بەتبەخت، مۇنداق بىئەدەپلىك قىلىشقا ھەددىڭ نېمە ئىدى ! ــ دەپ قوللىرىنى لېيۇ تاڭغا تۇرتۇپ، ناھايىتى غەزەپلەنگەن ھالدا قاتتىق تىللىدى لېي خېڭ.

ــ ھەي ئەل ـ خالايىقنىى زار ـ زار قاقشاتقان ئىپلاس مۇتتەھەم، مېنى تىللاشقا قانداق تىلىڭ بارىدۇ! ــ دېدى لېيۇ تاڭ.

ــ ھەي ئوغرى مۇشۇك دەيۈز، سەن چاۋ گەينى چوقۇم بالاغا تىقىسەن ! سېنىڭ بۇنداق ياۋۇزلۇقۇڭ مېنىڭ ئالدىمدا ئاقمايدۇ! ــ دەپ يەنە تىللىدى لېي خېڭ.

ــ قېنى كەلمەسەن، ئېلىشىپ باقمايمىزمۇ، ــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى لېيۇ تاڭ ۋە قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، لېي خېڭغا ئېتىلدى. لېي خېڭ لېيۇ تاڭنىڭ ئۆزى ئالدىغا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قاقاھلاپ كۈلۈپ، قولىدىكى قىلىچ بىلەن تاقابىل تۇردى. بۇ ئىككىيلەن چوڭ يولدا ئېلىشتى.

نەزم

ئېتىلدى بىرىگە بىرى ئۇرۇپ چەرخ خۇددى سۈمۈرغەك،
سوقاتتى بىرىنى بىرى غۇيۇلداپ خۇددى بۇركۈتتەك.
بىرى ھەملە قىلىپ تىغنى خىرىس ئەيلەپ، سالار چەنلەپ،
بىرى قالقان تۇتۇپ شۇندا قاچۇردى باشىنى پەملەپ.
غۇلاچ كېرىپ ئۇرۇپ نەيزە ئېتىلسا ئالدىغا بىرى،
تازا شىددەت بىلەن شۇڭغۇپ قىلار ھۇجۇم يەنە بىرى.
بولالماس ئەھلى پالۋانى ئۇلار لىنيەن راۋاقى[1]نىڭ،
سىزىلسا سۇرىتى خوپتۇر، لېكىن مەردلىك سىياقىنىڭ.

لېي خېڭ بىلەن لىيۇ تاڭ يول ئۈستىدە شۇ تەرىقىدە ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشىپ، ھېچقايسىسى بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. چېرىكلەر لېي خېڭنىڭ لىيۇ تاڭنى يېڭەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەندىن كېيىن ھەممىسى دۇررىدە كېلىپ لېي خېڭغا بولۇشماقچى بولدى. دەل مۇشۇ چاغدا، ياندىكى ئوچۇق تۇرغان قاشا ئىشىكىدىن بىر كىشى ئىككى تال زەنجىرنى كۆتۈرگىنىچە پەيدا بولۇپ:

ـــ ھەي پالۋانلار، توختاپ تۇرۇڭلار، مەن سىلەرنى كۆرۈپ تۇرغىلى خېلى زامان بولدى، سەل دەم ئېلىۋېلىڭلار، مېنىڭ سىلەرگە دەيدىغان گېپىم بار، ـــ دەپ توۋلاپ، زەنجىر بىلەن ئىككىسىنى ئايرىۋەتتى؛ بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى قىلىچىنى يىغىپ، سورۇندىن سەكرەپ چىقىپ توختىدى. ئۇ كىشى مولا سۈپەت ياسانغانىدى: بېشىغا قېشىغچە چۆكۈرۈپ كانايچە قىلىپ بوغىمچا كىيگەن، ئۈستىگە قارا جىيەكلىك كاناپ يەكتەك كىيگەن، بېلىگە قېنىق جىگەر رەڭ پوتا باغلاپ، پۇتىغا مەشۇتتا

① لىنيەن راۋاقى ـــ قەدىمكى رىۋايەتلەردە مەشھۇر پالۋانلارنىڭ جەڭ سۈرىتى قويۇلىدىغان راۋاق ئىمىش.

كەشتىلەنگەن كەش، ئاپپاق پايپاق كىيگەن، قاش ـ كىرپىكى كېلىشكەن، كۆزلىرى شەھلا، نۇرانە يۈزلۈك، ساقالىلىق سۈمبىتلىق كىشى ئىدى. مانا بۇ كىشى مولىلا تاپقاق ۋۇ يۈك بولۇپ، تەخەللۇسى خەلپەت، تەرىقەت نامى دانىشمەن تەخسىر دېيىلەتتى، ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن تارتىپ مۇشۇ يۇرتلۇق ئىدى. ۋۇ يۈگنىك كارامىتى لىنجياڭشەن ئۇسلۇبىدىكى بىر نەزمە مۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ:

ئۆمرىدە مىڭلاپ ـ تۇمەن دەستۇر ـ كالامىلار ئوقۇغان،
ئەسلىدىن ئەقلىنى پەم ـ ئۆتكۇر پاراسەت قاپلىغان.
خىلمۇخىل ھېكمەت ـ مىكىرنىك سىرلىرى ئايان ئاڭا،
قەلبىدە پىنھانىدۇر مىڭلاپ باھادىر ـ پالۋان.
پەم ـ پاراسەتتە ئۇنى بوزەك قىلالماس جۇگې لياڭ،
ئىقتىدار بابىدا چېن پىك[1] گەز كېلەلمەس ھېچقاچان.
قىلچە كۆرسەتسە كارامەت جىنمۇ ئۇركۈيدۇ شۇدەم،
تاپتى شۇڭا «مولىلا تاپقاق» خەلپىتىم دەپ نام ـ نىشان.

شۇ ئەسنادا ۋۇ يۈك قولىدا خەنجىرىنى تۇتقىنىچە لىيۇ تاڭغا ھاي بېرىپ:

ـــ ھەي پالۋان، توختاڭ، سىز يۈزبېشى بىلەن نېمە ۋەجىدىن جېدەللىشىۋاتىسىز؟ ـــ دېدى.

ـــ مولىلام، سىزنىڭ كارىڭىز بولمىسۇن ! ـــ دېدى لىيۇ تاڭ كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ.

ـــ مولىلام، سىلى بىلمەيلا، بۇ ھارامزادە كېچە قىپيالىڭاچ پېتى شاپائەت بۇتخانىسىدا ئۇخلاپ يېتىپتىكەن، بىز تۇتۇۋېلىپ چاۋ گەي ئاقساقالنىڭ جاڭزىسىغا ئېلىپ بارغانىدۇق، ئاقساقالنىڭ جىيەنى چىقىپ قېلىپ، تاغىسىنىڭ يۈزىدىن قويۇپ بەرگەنىدۇق. چاۋ گەي ھەزرەت بىزنى مەي ـ شاراب بىلەن

① چېن پىك ـــ بىر مەشھۇر پالۋان.

مېھمان قىلىپ، ماڭا بىزە يوللۇق تۇتقاندى، بۇ بىرنېمە تاغىسىدىن خۇپيانە مېنى قوغلاپ كېلىپ، ئۇنى تارتىۋالمەن، دەيدۇ، كۆرمەملا، ئۇنىڭ قاپ يۈرەكلىكىنى ! ـــ دېدى لېي خېڭ. ئۇنىڭ ئارقىدىنلا، ۋۇ يۇڭ: «چاۋ گەي بىلەن كىچىكىمىزدىنلا دوست، ئىش ـ پىش بولسىلا، ماڭا مەسلىھەت سالاتتى؛ ئۇنىڭ جەددى ـ جەمەتى ۋە يار ـ دوستلىرىنىڭ ھەننىۋاسى ماڭا مەلۇملۇق، بۇنداق جىيەنى بارلىقىنى بىلمەيتتىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە ياش ـ قۇرامىمۇ ماس كەلمەي تۇرىدۇ، بۇنىڭدا بىر گەپ بار، ئارىغا چۈشۈپ بۇ غوۋغانى باسقاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن سوراپ باقاي» دېگەن ئويغا كېلىپ:

ـــ ھەي پالۋان، تولا كاجلىق قىلماڭ، تاغىڭىز مەن بىلەن قەدىناس، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ يۇزبېشى بىلەنمۇ ياخشى ئۆتۈشىدۇ، ئۇ ئەمدى يۇزبېشىغا ئاز ـ تولا ئادەمگەرچىلىك قىلىپ يوللۇق تۇتسا، ئۇنى ئېلىۋالسىڭىز، تاغىڭىزنىڭ يۈزىنى چۈشۈرۈۋېتىسىز. پېقىرنىڭ يۇز ـ خاتىرىنى قىلىڭ، تاغىڭىزغا مەن گەپ قىلاي، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ موللام، سىز بىلمەيسىز، بۇ كۈمۈشنى تاغام ئۇنىڭغا رازىلىقى بىلەن بەرگىنى يوق، تاغامنى ئالداپ سوقۇۋالدى. ماڭا قايتۇرۇپ بەرمىسە، ئەزبىرايى قايتمايمەن، ـــ دېدى لیۇ تاڭ.

ـــ ئاقساقالنىڭ ئۆزى كەلمىگۈچە ساڭا بەرمەيمەن، ـــ دېدى لېي خېڭ.

ـــ سەن مېنى ئوغرىلىق قىلدىڭ دەپ ئۇۋال قىلدىڭ، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۈمۈشنى سوقۇۋالدىڭ، نېمىدەپ قايتۇرمايسەن؟

ـــ سېنىڭ كۈمۈشۈڭ ئەمەس، قايتۇرمايمەن دېدىم قايتۇرمايمەن !

ـــ قايتۇرمايمەن دېسەڭ قولۇمدىكى قىلىچتىن سورا، قېنى ئۇنامدىكەن.

ـــ ئىككىڭلار، ـــ دېدى ھاي بېرىپ ۋۇ يۇڭ، ـــ شۇنچىۋالا ئېلىشىپ، بىر ـ بىرىڭلارنى يېگۈلىمىدىڭلار، نەۋاقىچە

ئېلىشىسلەر؟

ــ ئۇ كۆمۈشنى قايتۇرمايدىكەن، ئۇنىڭ بىلەن ئۆلگۈچە ئېلىشىمەن، ــ دېدى لېۋ تاڭ.

ــ مۇبادا مەن سېنىڭدىن قورقۇپ، بىرەر چېرىكىمنى ساڭا سالسام، ئوغۇل بالا بولماي كېتەي، ھەرقانداق قىلىپ بولسۇن، سېنى ئوڭدا قويالايمەن! ــ دەپ دەرغەزەپكە كەلدى لېي خېڭ.

ــ قورقمايمەن ! قولۇڭدىن كەلسە ياغ چاينا، ــ دەپ كۆكسىگە ئۇرۇپ ۋارقىرىغىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا ھومىيىپ كەلدى لېۋ تاڭ. لېي خېڭمۇ قوللىرىنى شىلتىپ ئالغا ئېتىلدى. ئىككىسى يەنە تۆتۈشماقچى بولۇۋېدى، ۋۇ يۈك ئارىغا چۈشۈپ توستى، نەدە توسالسۇن. لېۋ تاڭ قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە لېي خېڭ تەرەپكە دېۋەيلەپ كەلدى. لېي خېڭ بولسا ھۇ ئوغرى دەپ تىللىغىنىچە قىلىچ تەڭلەپ ئېلىشاي دەپ تۇرغاندا، چېرىكلەر:

ــ ئەنە ئاقساقال كەلدى، ــ دەپ چاۋ گەينى كۆرسەتشتى.

لېۋ تاڭ ئارقىغا قاراپ چاۋ گەينىڭ يېلىڭ ئۇزۇن چاپىنىنى يېپىنچاقلىغان، ئالدى پەشلىرى ئېچىلغان ھالدا: «ھەي ھايۋان، ئەدەپسىزلىكتىن قولۇڭنى تارت !» دەپ ۋارقىرىغىنىچە چوڭ يولدا شاپاشلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

ــ بۇ غوۋغانى ئاقساقالنىڭ ئۆزى كېلىپلا بېسىقتۇرىدىغان بولدى، ــ دېدى ۋۇ يۈك قاقاھلاپ كۈلۈپ. چاۋ گەي ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىگىنىچە كېلىپ:

ــ سەن نېمىشقا بۇ يەرگە كېلىپ قىلىچ كۆتۈرۈپ يۈرىسەن؟ ــ دېدى.

ــ جىيەنلىرى مەندىن كۆمۈشنى قايتۇرۇۋالمەن دەپ، قىلىچ كۆتۈرۈپ كەپتۇ، كەمىنلىرى: ساڭا بەرمەيمەن، ئاقساقالنىڭ ئۆزىگە قايتۇرىمەن، سېنىڭ كارىڭ بولمىسۇن دېدىم. ئۇ كەمىنلىرى بىلەن ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، موللام بۇ يەردە نەسىھەت قىلىپ ئاجرىتىپ تۇراتتى، ــ دېدى

لېي خېڭ.

ـــ بۇ هايۋاننى كۆرسىلە، كەمىنلىرىنىڭ بۇنىڭدىن زادىلا خەۋىرى يوق. يۈزبېشىم، مېنىڭ يۈز ـ خاتىرىمنى قىلىپ رەنجىمەي قايتىپ تۇرسىلا، بىر كۈنى ئالدىلىرىغا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ بارارمەن، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ كەمىنلىرى بۇ هارامزادىنىڭ بېشىملىك قىلىپ يۈرگەنلىكىنى بىلدىم، شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولمىدىم، ئۆزلىرىنى كايىتىپ ئۆزۈن يول ماڭغۇزۇپتىمەن، ـــ دېدى لېي خېڭ ۋە ۋىدالىشىپ يولغا راۋان بولدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن.

ۋۇ يۈڭ چاۋ گەيگە:

ـــ ئۆزلىرى كەلمىگەن بولسىلا چاتاق چىقاتتى. بۇ ئىنىم دەرۋەقە قالتىس ئىكەن، ئۇستا چامباشچى ئىكەن. كەمىنلىرى قاشا ئىچىدە كۆرۈپ تۇردۇم. شۇنچە ئاتاقلىق قىلىچۋاز لېي خېڭ يۈزبېشىمۇ ئۇنىڭغا تەڭ تۇرالمايى، ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشقا مەجبۇر بولدى. ناۋادا يەنە نەچچە مەرتەم ئېلىشقان بولسا، لېي خېڭ جەزمەن جېنىدىن ئايرىلىپ قالاتتى، شۇڭا پېقىر ئالمان ـ تالمان ئارىغا چۈشۈپ ئاجرىتىۋەتتىم. بۇ ئىنىم قەيەردىن كېلىپ قالدى؟ بۇرۇن جاڭزىلىرىدا يوق ئىدىغۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ تەخسىر، ئۆزلىرىنى ئۆز جاڭزامغا ئازراق مەسلىھەتكە تەكلىپ قىلىپ، كىشى ئەۋەتەي دەپ تۇراتتىم، بۇ شۇ ئارىدا يوقاپ كەتتى، قارىسام، ياراغداندىكى قىلىچمۇ يوق تۇرىدۇ، ئاڭغىچە پادىچى بالا «بىر دارازا يىگىت قىلىچ كۆتۈرگىنىچە توپىتوغرا تۆۋەن تەرەپكە چېپىپ كەتتى» دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزدى، شۇنىڭ بىلەن مەن ئالدىراپ ـ تېنەپ ئارقىدىن قوغلاپ كەلسەم، هېلىمۇ ياخشى ئۆزلىرى نەسىھەت بىلەن توسۇۋاپتىلا. ئەمدى مۇبارەك قەدەملىرى بىلەن كەمىنلىرىنىڭ جاڭزىسىغا قەدەم تەشرىپ قىلىسىلا، مېنىڭ ئۆزلىرىگە سالىدىغان كىچىككىنە مەسلىھەتىم بار، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ۋۇ يۇڭ خەلپەتخانىسىغا قايتىپ بېرىپ، زەنجىرىنى ئېسىپ قويۇپ، ئۆي ئىگىسىگە:

ـــ تالىپلار كېلىپ قالسا، خەلپىتىمىنىڭ بۇگۈن ئىشى بار ئىكەن، سىلەرنى بىر كۈن ئازاد قويۇپ بەردى دەپ قويۇڭ، ـــ دەپ جېكىپ قويدى.

بۇنىڭغا مانا بۇ غەزەل دەلىل:

قەلبىمى خىسلەتتە كامىل ھەم ئەلەمدە ئەتىۋا،
توستى زەنجىردە قىلىچنى ئۇ قىلىپ سۇلھى ـ سالا.
نەرىزا بولغاي ئۇ خەلپەتخانىدا ئولتۇرغىلى،
تېپىشىپ مەردلەر بىلەن بىللە بولۇش ئەلا ئاڭا.
ئۇ ئازاد قىلدى قەپەستىن بارچە قۇشقاچلىرىنى،
سەكرىشىپ قۇمچاقلىرى بولدى خۇشال كۆرگەچ دالا.
بەھۇزۇر ھەربىكەتكە ئەمدى تاپتى پۇرسەت خەلپىتىم،
بالىلار خۇشتۇر لېكىن غەم ـ قايغۇدا ئاتا ـ ئانا.

ۋۇ يۇڭ خەلپەتخانىنىڭ ئىشىكىنى قۇلۇپلاپ چاۋ گەي، لىۇ تاڭلار بىلەن بىللە چاۋ گەينىڭ جاڭزىسىغا كەلدى، چاۋ گەي ئۇلارنى توپتوغرا ئىچكىرىكى سارايىنىڭ ئىچكىرىسىگە تەكلىپ قىلدى، بۇلار ئۆز سورۇنلىرىدا ئولتۇردى.

ـــ ئاقساقال، بۇ كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ بۇ بىر يۈرت كېزەر پالۋان، بۇ ئادەم لىۇ ئورۇقىدىن، ئىسمى تاڭ بولىدۇ، دۇڭلۇ ئايمىقىدىن. ئۇ بىرمۇنچە ۋەج ـ دۇنيا توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئېلىپ مېنىڭ ئالدىمغا كەپتىكەن، ئۆتكەن ئاخشام مەست بولۇپ قېلىپ، شاپائەت بۇتخانىسىدا يىقىلىپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن لىبي خېڭ تۇتۇۋېلىپ مېنىڭ جاڭزامغا ئېلىپ كەپتۇ، مەن ئۇنى جىيەنىم ئىدى دەپ يۇرۇپ، ئاران قۇتۇلدۇرۇپ قالدىم. ئۇ: «يۇقىرى ئاستانە دامىڭ دىيارىدىكى لياڭ مىرزىبەگ ئۆز قېيىنئاتىسى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭنىڭ مەۋلۇت

كۇننىڭ خاتىرلەش شەرىپىگە ئون تۆمەن تىزىق يارماقلىق ئالتۇن ـ گۆھەر، ئونچە ـ مەرۋايىت سېتىۋېلىپ، ئاستانىگە ئەۋەتمەكچى بوپتۇ، بۇگۈن ـ ئەتە بۇ يەردىن ئۆتىدۇ، بۇ ھارام مالنى تارتىۋالساق بولىۋېرىدۇ» دەيدۇ. ئۇنىڭ مۇددىئاسى دەل مېنىڭ چۈشۈمدىكىدەك بولۇپ چىقتى. مەن تۇنۇگۈن كەچتە يەتتە تىكەن يۇلتۇزنىڭ ئۆگزىمگە قونغانلىقىنى، ئۇنىڭ غولىدىكى يەنە بىر كىچىك يۇلتۇزنىڭ بىر تال ئاق نۇرغا ئايلىنىپ كەتكەنلىكىنى چۈشەپتىمەن. مەن يۇلتۇزنىڭ ئۆگزىمگە قونغانلىقىدىن، بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالدىم، بۇگۈن سەھەردە سىلىنى چىللاپ كېلىپ ئاشۇ ئىش توغرۇلۇق مەسلىھەت-ئالاي دەپ تۇراتتىم، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ پېقىرغا ئىنىمىز لىيۇ تاڭنىڭ كەلگەنلىكى غەلىتە كۆرۈنگەنىدى، قىلغان قىياسىم يەتمىش ـ سەكسەن پىرسەنت توغرا بوپتۇ. بۇ ئىشقۇ ناھايىتى ياخشى ئىش ئىكەن، شۇنىسى، ئادەم كۆپ بولۇپ كەتسىمۇ بولمايدىغان، ئاز بولۇپ قالسىمۇ بولمايدىغان ئىش ئىكەن. خانىلىرىدا نۇرغۇن بىكارچى ئوتاقچىلار بار، ئۇلارنىڭ بىرسىمۇ كارغا كەلمەيدۇ. ئەلھال ئۆزلىرى، ئىنىمىز لىيۇ تاڭ ۋە كەمىنىلىرىلا تۇرۇپتۇق، بۇ ئىشنى قانداق ئەھياغا كەلتۈرسەك بولار. ئۆزلىرى بىلەن ئىنىم لىيۇ تاڭ ھەرقانچە قالتىس بولغان ھالەتتىمۇ، بۇنىڭ ئەھدىسىدىن چىقىپ كېتەلمەيلا، بۇنىڭغا كۆپىمۇ ئەمەس، يەتتە ـ سەككىز پالۋان بولسىلا كۇپايە، ـــ دېدى ۋۇ يۈك كۇلۇپ.

ـــ چۈشۈمدىكى يۇلتۇزلار سانىدەك ئادەم كېرەك بولارمۇ؟ ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ ئاكا، بۇ چۈشلىرىنىمۇ سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ، تۆپە تەرەپتە ياردەم بېرىدىغان ئادەم ـ مادەم چىقىپ قالارمۇ يا؟ ـــ دېدى ۋۇ يۈك ۋە قوشۇمىسىنى بىر تۇرۇپ بىر پەس ئويلىنىپ، ئەقىل تاپتى ـ دە:

ـــ تاپتىم ! تاپتىم ! ـــ دېدى.

ـــ خەلىپىتىم، سىلىدە ئىشەنچلىك پالۋانلار بولغاندىكىن، بۇ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن چاقىرىپ كېلەيلى، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ۋۇ يۈك ئالدىرىماي ـ شاشماي ئىككى بارمىقىنى چىقىرىپ تۇرۇپ سۆزلىدى. ئەيىبۇھەننىاس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! كۇنچىقىش مەھەللىدە مەرد ئوغلانلار قۇدرەت كۆرسەتكۈسى؛ سىنتاش كەنتىدە بېلىق كېمىلىرى جەك كېمىلىرىگە ئايلانغۇسى. ئۇ خۇددى ئاسمان ـ زېمىننى يۇمشىتالايدىغان لەۋزى بىلەن، دەريا ـ دېڭىزلارنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋېتەلەيدىغان ئادەملەرنى مەھلىيا قىلماقچى بولدى. مولىلا تاپاق ۋۇ يۈكنىك زادى كىملەر ئۈستىدە سۆز ئاچىدىغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون بەشىنچى باب

ۋۇ يۈك خەلىپەتنىك رۇەن ئاتلىق ئوچ بىر تۇغقانىنى توپقا قېتىلىشقا دەۋەت قىلغانلىقى
گۈڭسۇن شېڭنىك يەتتە تىكەن بېشارىتى بىلەن ئۆزىنى مەردلىككە ئاتىغانلىقى

ئەلقىسسە، ۋۇ يۈك خەلىپەت:

ــ ئوچ ئادەم ئېسىمگە كېلىۋاتىدۇ، ئۇلار ۋۇجۇدى مەردلىك بىلەن تولغان، ماھارەتتە باشقىلارنى بېسىپ چۈشىدىغان، سۇ كەلسە سۇدىن، ئوت كەلسە ئوتتىن يانمايدىغان، ئۆلۈم ـ كۆرۈمدە بىللە بولىدىغان ئادەملەر. بۇ ئۇچەيلەنسىز بۇ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ، ــ دېدى.

ــ بۇلار زادى قانداق ئادەملەر؟ ئىسمىشەرىپلىرى نېمە؟ كىمنىك ئۇرۇق ـ ئەۋلادى بولىدۇ؟ قەيەردە ئولتۇرۇشلۇق؟ ــ دەپ سوردى چاۋ گەي.

ــ بۇلار ئوچ بىر تۇغقان. جىجۇ ئايمىقىنىك لياڭشەن كۆلى بويىدىكى سىنتاش كەنتىدە ئولتۇرۇشلۇق، بېلىقچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىدۇ، ئۇلار ئىلگىرى شۇ كۆل بويىدا سودىگەرچىلىكمۇ قىلغان، ئۇلار رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئوچ ئاكا ـ ئۇكا، بىرىنى زەبەردەس ئەۋلىيا رۇەن شياۋئېر، بىرىنى ئۆمرى كوتابەگ رۇەن شياۋۋۇ، يەنە بىرىنى ئەزرائىل رۇەن شياۋچى دەپ ئاتىشىدۇ. بۇ ئۇچەيلەن بىر قورساقتىن تۆرەلگەن. كەمىنلىرى بۇرۇنسىدا ئۇ يەردە بىرنەچچە يىللار تۇرغانىدىم، شۇ چاغلاردا ئۇلار بىلەن ئاغىنە بولۇپ يۈردۇم. ئۇلارنىڭ خەت ساۋاتى بولمىسىمۇ، دوستلىرىغا چىن ۋىجدانى بىلەن مۇئامىلە

قىلىدىغان ياخشى مەرد ئوغلانلار ئىكەنلىكىنى بايقاپ باردى ـ كەلدى قىلىپ تۇرغانىدىم. بىر ـ ئىككى يىل مابەينىدە ئۇلار بىلەن كۆرۈشەلمىدىم. مۇبادا بۇ ئۇچەيلەنلا قولغا كەلسە، ئىشىمىز جەزمەن ۋۇجۇدقا چىقاتتى، ـــ دېدى ۋۇ يۇك.

ـــ رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان بۇ ئۇچ قېرىنداشنىك نامىنى مەنمۇ ئاڭلىغان، لېكىن كۆرۈشمىگەن. سىنتاش كەنتى بىلەن بۇ يەرنىڭ ئارىلىقى يۇز چاقىرىممۇ كەلمەيدۇ، نېمىشقا ئۇلارنى مەسلىھەتكە چاقىرتمايمىز، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ ئۇلار چاقىرتقانغا كېلەمدۇ؟ پېقىر ئۇلارنىڭ لەۋزىگە لەۋزە قايتۇرۇپ، توپقا قوشۇلۇشقا دەۋەت قىلىپ، ئۆزۈم بېرىشىم كېرەك، ـــ دېدى ۋۇ يۇك.

ـــ خەلىپىتىم، ئۆزلىرى قالتىس پاراسەتلىك ـ دە، ئۇنىڭغا قاچان تۇتۇش قىلساق بولار؟ ـــ دېدى چاۋ گەي ناھايىتى خۇش بولۇپ.

ـــ كېچىكتۇرۇشكە بولمايدۇ، بۈگۈن كەچتە تۇن نىسپىدىن ئۆتۈشى بىلەنلا يولغا چىقىپ، ئەتە كۈن قىيىلغۇچە ئۇ يەرگە يېتىپ بارغان تۇزۇك، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ۋۇ يۇك.

ـــ تولا ئوبدان، ـــ دېدى چاۋ گەي ۋە دەرھال ئوتاقچىلارنى مەي ـ شاراب كەلتۇرۇشكە بۇيرۇدى.

ـــ يۇقىرى ئاستاندىن ئاستانىگىغۇ بۇرۇن بارغانىدىم، ـــ دېدى ۋۇ يۇك، ـــ لېكىن مەۋلۇتقا ئاتالغان سوۋغاتنىڭ قايسى يول بىلەن ئېلىپ مېڭىلىدىغانلىقىنى بىلەلمەيۋاتىمەن، لىيۇ تاڭ ئاغا ئېغىر كۆرمەي يەنە بىر رەت كېچىلەپ يۇقىرى ئاستانە يولىغا بېرىپ، قايسى كۈنى، قايسى يول بىلەن ئېلىپ مېڭىلىدىغانلىقىنى تەكتىكلاپ كەلسە.

ـــ كەمىنىلىرى بۈگۈن كېچىلا باراي، ـــ دېدى لىيۇ تاڭ.

ـــ توختاڭ، ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئالتىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى بولىدۇ، ھازىر تېخى بەشىنچى ئاينىڭ بېشى، يەنە قىرىق ـ ئەللىك كۈن بار، ئاۋۋال پېقىر بېرىپ، ئاشۇ ئۇچ

قېرىنداشنى كۆندۈرۈپ قايتىپ كەلگىنىمدىن كېيىن بېرىلىڭ، ـــ دېدى ۋۇ يۈك.

ـــ مەيلى، ئىنىمىز لىيۇ تالڭ ئائىغىچە مېنىلىڭ جائىزامدا كۈتۈپ تۇرسۇن، ـــ دېدى چاۋ گەي.

گەپ يورغىلاتمايلى، شۇ كۈنى مەي ـ شاراب بىلەن ئولتۇرۇشۇپ، تەڭ كېچىدىلا ۋۇ يۈك ئورنىدىن تۇرۇپ، يۈز ـ كۆزىنى يۇيۇپ ناشتا قىلدى، ئاندىن يېنىغا ئازراق پۇل سېلىۋېلىپ، چىگە چورۇقىنى تارتىپ ئورنىدىن قوزغالدى، چاۋ گەي بىلەن لىيۇ تالڭ ئۇنى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ قويدى، ئۇ كېچىلەپ سىنتاش كەنتىگە سەپەر قىلىپ، ئەتىسى كۈن قىيىلغۇچە ئۇ يەرگە يېتىپ باردى.

نەزم

قاتمۇقات تاغ چوققىلار مەخمەلگە ئورالغان گويا،
ئۇجمىزارلىق ياپيېشىل چاقنار بۇلۇتلار ئاستىدا.
خالىي ـ خىلۋەت كەنتنى بويلاپ ھەر تەرەپ سۇلار ئاقار،
قاسىنقى بامبۇكقا تولغان تار ـ چىغىر يوللار ياتار.
ئۆي يېنى ھەم سۇ بويىنى قاپلىغان ـــ
پور تېرەك ـ قاقشال دەرەخلەر ھەر يوغان.
مەي تۇغى يەلپۇللىنىپ، تۇرسا قاشانىڭ سىرتىدا،
سايىدار بېلىقچىلار قولۇاقتا تالنىڭ ئاستىدا.

ۋۇ يۈك خەلپەت ھېچكىمدىن سۇرۇشتۇرمەيلا، سىنتاش كەنتىدىكى رۇەن شياۋئېرنىڭ ئۆيىنى ئۇدۇل تېپىپ كەلدى. ئىشىك تۇۋۇگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن ئۇ يەردە قاقشال كۆتەككە باغلاقلىق بىرنەچچە بېلىق كېمىسىنى، قاشانىڭ سىرتىدا ئاپتاپقا سېلىپ قويۇلغان بىر يىرتىق بېلىق تورىنى، سۇ بويىدا تاغقا يۆلەپ سېلىنغان ئون نەچچە ئېغىز كەپە ئۆيىنى

كۆردى. ۋۇ يۇڭ:
ـــ رۇەن شياۋئېر ئاغا ئۆيده بارمۇ؟ ـــ دەپ چاقىردى. ئۆيدىن بىر ئادەم چىقتى، ئۇ شۇنداق ئادەم ئىدىكى:

دوقا ماڭلاي، ئورا كۆز، قاشلىرى تىك نەيزىدەك،
يۈزى قورۇق، قاتمۇقات خۇددى تىلغان تاسمىدەك.
مەيدىسىده كۆرۈنەر ساپسېرىق تۈك ـ مويلىرى،
تۇرىدۇ چىڭ تارتىشىپ، تومپىيىپ غول پەيلىرى.
پاتمان ـ پاتمان كۇچ ـ قۇۋۋەت بىلىكىده بار ئۇنىڭ،
ھەممە ۋەھشەت ـ ھەممە سۇر كۆزلىرىگە يار ئۇنىڭ.
بىر بېلىقچى دېمىگىن ئۇنى ئۇشبۇ كەنت ئارا،
ئەۋلىيا دەپ چاغلىغىن داڭقى مەشھۇر ئەل ئارا.

بۇ رۇەن شياۋئېر بېشىغا بوغمىچا، ئۇستىگە كونىراپ كەتكەن كىيىم كىيگەن، پۇتلىرى يالاڭ ئاياغ ئىدى، ئۇ ۋۇ يۇڭنى كۆرۈپ ئوپۇل ـ توپۇل سالام بېرىپ:
ـــ موللام، قەيەردىن كېلىۋاتىدىلا، ئۆزلىرىنى بۇ يەرگە قايسى شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟ ـــ دېدى.
ـــ يىگىت، ئازراق ئىش ئۇچۇن سىزگە ئىلتىجا قىلىپ كەلگەنىدىم، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ۋۇ يۇڭ.
ـــ قانداق ئىش بولسا دەۋەرسىلە، ھېچقىسى يوق، ـــ دېدى رۇەن شياۋئېر.
ـــ پېقىر، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ بۇ يەردىن ئايرىلغىلى ئىككى يىل بولۇپ قالدى، ھازىر كاتتا بىر زەردارنىڭ ئۆيىده موللىلىق قىلىۋاتىمەن، زەردار مەرىكە ئۆتكۈزمەكچىدى، ئۇنىڭغا ھەربىرى ئون تۆت ـ ئون بەش جىڭدىن كېلىدىغان ئون نەچچە ئالتۇن زاغرا بېلىق لازىم بولۇپ قالدى، شۇڭا جانابىڭزنى پاناھ تارتىپ كەلدىم.
ـــ تەخسىر، ئىككىمىز بىرنەچچە قەدەھتىن مەي ئىچىشىپ،

ئاندىن سۆزلىشەيلى، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر كۈلۈپ.

ــ ئاغا، پېقىردىمۇ سىز بىلەن بىرنەچچە قەدەھ ئىچىشەرمىز دېگەن مۇددىئا بار ئىدى، ــ دېدى ۋۇ يۈك.

ــ كۆلنىڭ نېرىسىدا بىرنەچچە مەيخانا بار، شۇ يەرگە قېيىق بىلەن بارايلى، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر.

ــ تولا ئوبدان، رۇەن شياۋۋۇغىمۇ گېپىم بار ئىدى، ئۆيىدە بارمىكىن؟ ــ دېدى ۋۇ يۈك.

ــ ئۇنداق بولسا شۇنىڭگە بارغاچ ئۆتەيلى، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر. ئىككىسى كۆل بويىغا بېرىپ، قاقشال كۆتەككە باغلاپ قويۇلغان قېيىقتىن بىرنى يەشتى، رۇەن شياۋئېر ۋۇ يۈكنى يۆلەپ قېيىققا چىقاردى ۋە تېرەك تۈۋىدىن بىر قېيىق پالىقنى ئېلىپ ئۇزۇپ كەتتى. ئۇزۇپ كېتىۋاتقاندا رۇەن شياۋئېر قولىنى پۇلاڭلىتىپ:

ــ ئۇكام، رۇەن شياۋۋۇنى كۆردۈڭمۇ؟ ــ دەپ توۋلىدى. بۇ چاغدا ۋۇ يۈك قومۇشلۇق ئىچىدىن قېيىقتا بىرسىنىڭ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ يىگىتىنىڭ تەقى ـ تۇرقى شۇنداق ئىدىكى:

يۈزىنى باسقان مۇدۇرچاق، بېتى سەت ئويمان ـ چوقۇر،
پۇلتىيىپ چىققان چاناقتىن كۆزلىرى مۆل ـ مۆل قىلۇر.
قاپلىغان ئېچەكلىرىنى قۇيقا رەڭ ساقال ـ چۇپۇر،
كۆرۈنەر ئەت ـ يانلىرىدا قاپقارا داغ ۋە چوقۇر.
خۇددى سوققاندەك چويۇندىن جىسمى بەك قاتتىق ئۇنىڭ،
ياكى سوققاندەك قۇيۇچتىن تېنى بەك مەزمۇت ئۇنىڭ.
كەلدى دۇنياغا ئۇ شۇنداق جىڭ باھادىر ئەر بولۇپ،
نامى ئەزرائىل ئاتالدى، كەتتى كەنتكە پۇر بولۇپ.

بۇ رۇەن شياۋچى بېشىغا قارا قالپاق، ئۇستىگە ئالىچىپار پەشمەت كىيگەن، بېلىگە ماتا پەشتاما تارتىۋالغاندى، ئۇ قېيىقنى ھەيدەپ كېلىۋېتىپ:

ـــ ئاكا، روەن شياۋژۇ ئاكامنى ئىزدەپ نېمە قىلىلا، ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ھەي يىگىت، ـــ دەپ توۋلىدى ۋۇ يۇڭ، ـــ پېقىر ئالايىتەن سىزلەرگە بىر ئىش ئۇستىدە ئىلتىجا قىلىپ كەلدىم.

ـــ تەخسىر، كەچۈرسىلە، خېلى بولدى ھۇزۇرلىرىغا بارالمىدۇق، ـــ دېدى روەن شياۋچى.

ـــ يۇرۇڭ، روەن شياۋئېر ئاكىڭىز بىلەن بىللە بېرىپ، شاراب ئىچىپ كېلەيلى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ پېقىرمۇ ئۆزلىرى بىلەن مەي ـ پەي ئىچىشنى خالايتتىم، لېكىن كۆرۈشەلمىدۇق، ـــ دېدى روەن شياۋچى. ئىككى قېيىق كۆلدە ئىزمۇئىز ماڭدى. ئانچە ئۆتمەيلا ئەتراپى سۇ بىلەن قاپلانغان بىر جايغا يېتىپ كەلدى. قىرغاقتا يەتتە ـ سەككىز كەپە ئۆي تۇراتتى، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن روەن شياۋئېر:

ـــ ئانا، ئىنىمىز روەن شياۋژۇ بارمۇ؟ ـــ دەپ توۋلىدى.

ـــ نېمىسىنى دەيسەن، ئۇ بېلىق تۇتۇشقا يول چىقماي، ئۇدا نەچچە كۈن قىمار ئويناپ بىر تىيىن قالدۇرماي ئۇتتۇرۇۋەتتى، ئەمدى مېنىڭ بېشىمغا قىستۇرىدىغان جىغامنى ئېلىپ، بازارغا قىمار ئوينىغىلى كەتتى، ـــ دېدى موماي.

روەن شياۋئېر كۈلۈپ قويۇپ، قېيىقنى ھەيدەپ كەتتى. روەن شياۋچى كەينىدىكى قېيىقتا تۇرۇپ:

ـــ ئاكام نېمىشقىكىن، قىمار ئوينىسىلا ئۇتتۇرۇۋېتىدۇ، ئۇنىڭ تەلىيى يوق! ئۇلا ئەمەس، مەنمۇ ئۇتتۇرۇپ، گاڭسا ـ جىسا بولۇپ قالدىم، ـــ دېدى. ۋۇ يۇڭ: «بەللى، ئەمدى مېنىڭ پەنتىمگە چۈشىدىغان بولدى» دەپ ئويلىدى، ئىككى قېيىق قاتار ئۇزۇپ، سىنتاش كەنتى بازىرىغا قاراپ كەتتى، بىر پەس ماڭغاندىن كېيىن يالغۇز ئاياغ كۆۋرۈك بويىدا بىر پالۋان كۆرۈندى، ئۇ ئىككى تىزىق يارماقنى كۆتۈرگىنىچە پەسكە چۈشۈپ قېيىقنى يېشۇۋېتىپتۇ. روەن شياۋئېر:

ـــ ئەنە ئۇكام كەلدى، ـــ دېدى. ۋۇ يۇڭ كۆردىكى:

نەزم

قوللىرى مىسلى تۆمۈر ـ كالتەك تاياق،
كۆزلىرى گويياكى مىس ـ تۇچ قوڭغۇراق.
مەڭزىدە ئازراق تەبەسسۇم كۆلكىسى،
قاشىدىن ئايان غەزەپنىڭ بەلگىسى.
قولىدىن كەلگەي ئۇنىڭ ھەر چوڭ بالا،
پەمىگە مەھكۇم بولۇر ھەر چوڭ قازا.
كەلتۈرۈپ ئاتسا ئەگەر ئۆز مۇشتىنى،
كۆرسىتەر يولۇاسقا يەتمىش پۇشتىنى.
يەرگە ئۇ جەھلى بىلەن باسسا تاپان،
قالمىغاي يىلان ـ چايانداا زادى جان.
نەدىدۇر دېسەڭ ۋابانىڭ ئەلچىسى،
ئۆمرى كۆتىبەگ دېمەك شۇنىڭ ئۆزى.

بۇ رۇەن شياۋۇ بېشىغا قىيپاش قىلىپ كونا بوغمىچا كىيگەن، چېكىسىگە بىر تۇگۇم ئانار گۈلى قىسقان، ئۇستىگە بولسا بىر كونا يەكتەكنى كىيىۋالغاندى، ئۇنىڭ ئوچۇق تۇرغان مەيدىسىدىن ئۇنىڭغا چېكىلگەن كۆپكۆك بىر قاپلان سۇرىتى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئۇ ئىشتىنىنىڭ پۇچقىقىنى تۇرۇۋالغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە يوللۇق رەختتە قىلىنغان پەشتاما تارتىۋالغاندى.

ـــ رۇەن شياۋۇ، مېنى تونۇدىڭىزمۇ؟ ـــ دەپ توۋلىدى ۋۇ يۇك.

ـــ ھە، موللام ئىكەنلىغۇ، كۆرۈشمىگىلى ئىككى يىل بولۇپ قالدى، مەن كۆۋرۈكتە ھەرقايسىلىرىغا قاراپ تۇرغىلى نەۋاق، ـــ دېدى رۇەن شياۋۇ.

ـــ موللام بىلەن ئىككىمىز سېنى ئىزدەپ ئۆيۈڭلەرگە

بارساق، ئانام سېنى بازارغا قىمار ئويىنىغىلى كەتتى دېدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ يەرگە ئىزدەپ كەلدۇق. ببرى كەل، تەخسىر بىلەن كۆل ئىچىدىكى شېپاڭغا ببرىپ بېرئاز ئىچىشىپ كېلەيلى، ـــ دېدى رۇەن شياۋئېر رۇەن شياۋۋۇ دەرھال كۆزۈرۈك يېنىغا ببرىپ، قېيىقىنى يېشىپ ئۇنىڭغا سەكرەپ چىقتى ـ دە، قېيىق پالىقىنى ئېلىپ ھەيدەپ ماڭدى، ئوچ قېيىق قاتارلىشىپ، بىر ئۆتەڭ ئۇزگەندىن كېيىن سۇ ئىچىدىكى راۋاققا جايلاشقان مەيخانىغا يېتىپ باردى. بۇ يەردە تۆۋەندىكىنى كۆردى:

نەزم

ئالدى تەرىپى كۆلگە قارىغان،
ئارقىسى سۇغا سايە تاشلىغان.
تۇخۇمەك تاللار باراقسان بولغان،
نېلۇپەر كۆلگە قىزىل رەڭ سالغان.
شېپاڭ روجىكى، سالاسۇنلىرى،
كۆلگە قارىتىپ ئېچىلىق ئىدى.
كۆل راۋىقىنىڭ لەرزان شامىلى،
لەپىلدىتىدۇ قىزىل پەردىنى.
دېمەڭ بۇ يەرنى ئوچ مەست راۋىقى،
بۇلار يېكەنلىك ئارال مېھمىنى.

بۇلار ئوچ قېيىقنى سۇ ئىچىدىكى شېپاڭ تۇۋىدە ئۆسكەن نېلۇپەرلەر ئوتتۇرىسىدا توختىتىپ، ئوچىلىسىنى باغلىۋەتتى. ئاندىن ۋۇ يۇڭ خەلپەتنى يۆلەپ قىرغاققا چىقاردى ۋە مەيخانىغا كىرىپ، سۇ ئوتتۇرىسىدىكى راۋاقتىن بىر قىزىل سىرلاقلىق شىرەنى تېپىپ ئولتۇردى.

ـــ تەخسىر، ـــ دېدى رۇەن شياۋئېر، ـــ ئۇچىمىزنى قويال نېمىلەركەن دەپ قالمىسلا يەنە، قېنى تۆرگە مەرھەمەت

قىلسىلا.

— ياق بولمايدۇ، — دېدى ۋۇ يۈك.

— ئاكا، سەن موللامنى تۆرگە چىقىرىپ، ساھىبخانلىق ئورۇندا ئولتۇرىۋەرگىن؛ بىز ئىككىمىز ئاللىبۇرۇنلا ئولتۇرۇپ بولدۇق، — دېدى رۇەن شياۋچى.

— رۇەن شياۋچى ئوچۇق يىگىت ئىكەن، — دېدى ۋۇ يۈك. تۆتەيلەن ئورۇن ئېلىپ بولغاندىن كېيىن مەيپۇرۇشنى بىر سوغا مەي كەلتۈرۈشكە بۇيرۇدى. مەيپۇرۇش شىرەگە تۆت قەدەھ، تۆت كىشىلىك چوكا، تۆت تەخسە كۆك ـ گېزەك، بىر سوغا مەي ئەكېلىپ قويدى. رۇەن شياۋئېر:

— يېگۈدەك قانداق تائامىڭلار بار؟ — دەپ سورىدى.

— يېڭىلا بىر كالا سويدۇق، قالتىس سېمىز گۆش چىقتى، — دېدى مەيپۇرۇش.

— لوق گۆشتىن ئون جىك توغراپ كېلىك، — دېدى رۇەن شياۋئېر.

— موللام، مەسخىرە قىلمىسىلا، ئەدەپسىزلىك قىلغۇدەكمىز، — دېدى رۇەن شياۋۋۇ.

— ئۇنچىۋالا كايىماڭلار، كۆپ ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم، — دېدى ۋۇ يۈك.

— ئۇنداق دېمىسىلە! — دېدى رۇەن شياۋئېر ۋە مەيپۇرۇشنى مەي قۇيۇشقا بۇيرۇدى، ئۇ كالا گۆشىنى ئىككى تەخسىگە توغراپ، شىرەگە ئەكېلىپ قويدى. رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۈچ بىر تۇغقانىنىڭ زوردا ۋۇ يۈك نەچچە پارچە گۆشنى يەپ كۆڭلىگە تەگدى ـ دە، يېيىلمىدى، بۇ ئۇچەيلەن بىر پەس تازا ئىشتەي بىلەن يالماپ ـ يالماپ سوقتى.

— موللام، بۇ يەرگە قانداق كاتتا خىزمەت بىلەن كېلىپ قالدىلىكىن؟ — دەپ سورىدى رۇەن شياۋۋۇ گەپ ئېچىپ.

— موللام ھازىر بىر كاتتا زەردارنىڭ ئۆيىدە مۇللىق قىلىۋېتىپتۇ، يېقىندا ھەربىرى ئون تۆت ـ ئون بەش جىڭدىن

كېلىدىغان ئون نەچچە ئالتۇن زاغرا بېلىق لازىم بولۇپ قېلىپ، ئالايىتەن بىزنى ئىزدەپ كەپتۇ، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر.

ــ بۇرۇنقى چاغلار بولسا، قىرىق ـ ئەللىكنى دېسىمۇ بار ئىدى، ئون نەچچىنى ئەمەس، ئۇنىڭدىن كۆپرەك كېرەك بولسىمۇ بىز ھۆددىگە ئالاتتۇق. ھالا بۇگۈنكى كۈندە ئون جىڭلىقىنىمۇ تاپماق تەس بولۇپ قالدى، ــ دېدى رۇەن شياۋچى.

ــ موللام يىراقتىن كەپتۇ، بىز بىر ئىلاج قىلىپ بەش ـ ئالتە جىڭلىقىدىن بولسىمۇ ئون نەچچىنى تېپىپ بېرەيلى، ــ دېدى رۇەن شياۋۋۇ.

ــ قانچە پۇل دېسەڭلار مەندە بار، لېكىن كىچىكى بولمايدۇ، ئون تۆت ـ ئون بەش جىڭلىقى بولسا ئوبدان بولاتتى، ــ دېدى ۋۇ يۈك.

ــ موللام، شۇ دېگەنلىرى تېپىلمايدۇ، ئاكام ۋەدە قىلغان بەش ـ ئالتە جىڭلىقىمۇ ئونچىۋالا كېلىڭ ـ كۈشادە ئەمەس، ئۇمۇ پەقەت بىرنەچچە كۈندە بىرەرى چىقىپ قالىدۇ. مېنىڭ قېيىقىمدا بىر سوغا ئۇششاق تىرىك بېلىق بار، ئۇنى ھازىر مەي بىلەن يەپ تۇرايلى، ــ دېدى رۇەن شياۋچى ۋە قېيىقتىن دەررۇ بەش ـ ئالتە جىڭچە كېلىدىغان بىر سوغا ئۇششاق بېلىقنى چىقاردى، ئۇنى ئۆزى ئاشخانىغا ئاپىرىپ قورۇتۇپ، ئۇچ تەخسىگە ئېلىپ كۆتۈرۈپ كېلىپ، ــ موللام، بارى مۇشۇ، ئانچە ـ مۇنچە ئېغىز تېگىپ باقسىلا، ــ دېدى.

تۆتەيلەن بىر پەس يېگەندىن كېيىن ۋۇ يۈك كەچ بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىغا قاراپ: «بۇ مەيخانىدا گەپ ئاچقىلى بولمىدى، بۇگۈن ئاخشام بۇلارنىڭكىگە بېرىپ قونايلى، شۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن بىر گەپ بولار» دەپ ئويلىدى.

ــ موللام، بۇگۈن كەچ بولۇپ كەتتى، بىزنىڭ ئۆيدە بىر ئاخشام قونۇپ قالسىلا، ئەتە يەنە مەسلىھەتلىشەرمىز، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر.

ــ پېقىرنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىم مۇڭىبر مۇشەققەتكە

چۈشتى، تەلىيمگە بۇگۈن سىلەر بىلەن بىللە بولۇپ قالدىم، قارىغۇدەك بولسام، بۇگۈنكى ئولتۇرۇشنىڭ خىراجەت ـ تازاسىنى ماڭا تۆلىگىلى قويمايدىغاندەك تۇرىسىلەر، بۇگۈن ئاخشام رۇەن شياۋئېرنىڭ ئۆيىدە بىر كېچە قونۇپ قالماقچى بولۇۋاتىمەن، مېنىڭ يېنىمدا ئازراق پۇل بار، بۇنىڭغا سىلەر ئېغىر كۆرمەي، مۇشۇ مەيخانىدىن بىر كۇپ مەي، ئازراق گۆش ئالساڭلار، كەنتتىن بىر جۇپ توخۇ تاپساڭلار، بۇگۈن كېچە قانغۇدەك بىر ئىچىشىپ ئولتۇرۇشۇۋالساق قانداق؟ ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ــ يوقسۇ، ئۆزلىرىگە پۇل تۆلەتسەك بولامدۇ، قايغۇرۇپ ئولتۇرمىدىغان يېرى يوق، ئۆزىمىز جايلايمىز، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر.

ــ تۈز كۆڭلۈم بىلەن ئۇچىڭلارنى مېھمان قىلمۇالاي دېگەنىدىم، ئەگەر مېنىڭ دېگىنىمگە كىرمىسەڭلار، مۇشۇ يەردىنلا خوشلىشىپ كېتەي، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ــ تەخسىر، ئۇنداق دەيدىغان بولسىلا، كۆڭۈللىرىگە يارىشا ئىچسەك ئىچەيلى، كېيىن يەنە بىر گەپ بولار، ــ دېدى رۇەن شياۋچى.

ــ ھە بەللى، رۇەن شياۋچى ئوچۇق يىگىت ئىكەن ! ــ دېدى ۋۇ يۇڭ ۋە يېنىدىن بىر سەر كۈموش چىقىرىپ، رۇەن شياۋچىغا بەردى، ئۇ مەيپۇرۇشتىن بىر كۇپ مەي سېتىۋېلىپ، چوڭ كۇپتىن بىرنى ئۆتنە ئېلىپ قاچىلىدى، يىگىرمە جىڭ خام ۋە پىشىق كالا گۆشى، بىر جۇپ توخۇ سېتىۋالدى. رۇەن شياۋئېر مەيپۇرۇشقا:

ــ مەي پۇلۇڭنى كېيىن بىر يولىلا بېرىمەن، ــ دېدى.

ــ تولا ئوبدان ! تولا ئوبدان ! ــ دېدى مەيپۇرۇش.

تۆتەيلەن مەيخانىدىن چىقىپ يەنە قېيىققا چۈشتى، مەي، گۆشلەرنى قېيىققا سېلىپ، ئۇنىڭ ئارغامچىسىنى يەشتى ـ دە، توپتوغرا رۇەن شياۋئېرنىڭ ئۆيىگە قاراپ كەتتى. ئىشكىنىڭ ئۈدۈلىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن قىرغاقتا چىقتى، قېيىقنى

يەنە بۇرۇنقىدەك قوزۇققا باغلاپ قويۇپ، مەي، گۆشلەرنى قېيىقتىن چۈشۈردى، ئاندىن ئىچكىرىگە كىرىپ ئورۇن ئېلىپ، ئۆيدىكىلەرنى چىراغ ياندۇرۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ئەسلىدە رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان بۇ ئۇچ قېرىندىشىتىن پەقەت رۇەن شياۋئېرنىڭلا بالىچاقىسى بار ئىدى، رۇەن شياۋژۇ، رۇەن شياۋچىلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۆيلەنمىگەنىدى، شۇڭا تۆتەيلەن رۇەن شياۋئېرنىڭ ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى كۆل ئىچىگە سېلىنغان شىپاڭغا جايلاشتى. رۇەن شياۋچى توخۇ ئۆلتۈرۈپ، يەڭگىسىنى كەپسىز ئوغلى بىلەن بىللە ئاشخانىدا تائام راسلاشقا بۇيرۇدى. ئۇلار ئەلياتقۇ مەھەلدىن ئۆتكەندە، مەي بىلەن گۆشنى شىرەگە ئەكېلىپ تىزدى.

ژۇ يۈك بۇرادەرلىرىنى دەۋەت قىلىپ يۈرۈپ، بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچۈرگەندىن كېيىن يەنە بېلىق سېتىۋېلىش ئىشىنى تىلغا ئېلىپ:

ــ شۇنچە قوينى كەك يەردىن نېمىشقا ئۇنچىلىك چوك بېلىق چىقمايدۇ؟ ــ دېدى.

ــ موللام، ئۆزلىرىدىن يوشۇرىدىغان يېرى يوق، ئۇنچىلىك چوك بېلىق پەقەت لياڭشەن كۆلىدىلا بار، بىزنىڭ مۇشۇ سىنتاشتىكى كۆلىمىز كىچىك، ئۇنچىلىك چوك بېلىقلار بولمايدۇ، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر.

ــ بۇ يەر لياڭشەن كۆلىگە كۆز يېتىملا يەر ئىكەن، بىر ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچىدىكەنسىلەر، نېمىشقا شۇ يەرگە بېرىپ تۇتۇپ كەلمەيسىلەر؟ ــ دېدى ژۇ يۈك.

ــ ئۇنى ئېيتمايلا قويسىلا!ــ دېدى رۇەن شياۋئېر ئۇھ تارتىپ.

ــ رۇەن شياۋئېر ئاكا، نېمىشقا ئۇھ تارتىسىز؟ ــ دەپ سورىدى ژۇ يۈك.

ــ موللام، ئۆزلىرى بىلمەيدىلا، بۇرۇنسىدا بۇ لياڭشەن كۆلى ئاكا ـ ئۇكا ئۇچىمىز جان ساقلاپ كەلگەن يەر ئىدى،

ئەمدى ئۇ يەرگە بېرىشقا زادىلا جۈرئەت قىلالمايدىغان بولۇپ قالدۇق، ــ دېدى رۇەن شياۋژۇ سۆز ئارىلاپ.

ــ شۇنچىۋالا كەڭ زېمىندا پادىشاھلىق بېلىق تۇتۇشنى توسمىغاندۇ، ــ دېدى ژۇ يۈك.

ــ بۇ يەرگە كېلىپ بېلىق تۇتۇشنى توسۇشقا جۈرئەت قىلالايدىغان قانداق پادىشاھلىق ئىكەن! ئەزرائىل بولغىنى بىلەنمۇ توسۇيالمايدۇ! ــ دېدى رۇەن شياۋئېر.

ــ پادىشاھلىق توسمىغاندىكىن، نېمىشقا بېرىۋەرمەيدىكەن؟ ــ دېدى ژۇ يۈك.

ــ موللام، ئۇنىڭ سەۋەبىنى ئۆزلىرى ئۇقمايدىكەنلا، بۇنى ئۆزلىرىگە سۆزلەپ بېرەيلى، ــ دېدى رۇەن شياۋژۇ.

ــ مەن بۇنى ئۇقمايدىكەنمەن، ــ دېدى ژۇ يۈك.

ــ لياڭشەن دېگەن يەرگە ھېچكىمنىڭ چىشى پاتمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇ كەملەردە لياڭشەن كۆلىنى يېڭىدىن بىر توپ قاراقچىلار ئىگىلىۋېلىپ، بېلىق تۇتقۇزمايدىغان بولۇۋالدى، ــ دېدى رۇەن شياۋچى سۆزىنى داۋام قىلىپ.

ــ مەن مۇشۇ كەمگىچە ئۇنداق بىرنېمىلەرنىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇقماپتىمەن، ئاڭلاپمۇ باقماپتىمەن، ــ دېدى ژۇ يۈك.

ــ ئاشۇ قاراقچىلارنىڭ باش سەردارى، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر، ــ ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي قالغان بىر تالىپ بولۇپ، ئاق يەكتەك ژاڭ لۇن موللام دەپ ئاتىشىدىكەن، ئىككىنچىسىنى بولسا خادا بوي دۇ چيەن، ئۇچىنچىسىنى پەلەك پالۋانى سۈك ۋەن دەپ ئاتىشىدىكەن. ئۇلاردىن قالسا قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۇي دېگەن بىرسى بار ئىكەن، ئۇ لى جەمەتلەر مەھەللىسىنىڭ دوقمۇشىدا مەيخانا ئېچىپ، ئۆتكەن ـ كەچكەنى تىڭتىڭلاپلا يۇرىدىغان چاغلىق بىرنېمىكەن. يېقىندا يېڭىدىن بىر پالۋان كەپتۇ، ئۇ ئاستانە ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى ئىكەن، ئۇنىڭ ئېتىنى قاپلانباش لىن چۈك دېگەندەك قىلىدۇ، قالتىس پالۋان

ئىمىش. بۇ ئوغرىلار ئالتە - يەتتە يۈز ئادەم توپلاپتۇ، ئۆيلەرگە ئوغرىلىققا كىرىۋاتىدۇ، يولۇچىلارنى بۇلاپ - تالاۋاتىدۇ. بىز ئۇ يەرگە بېلىق تۇتۇشقا بارمىغىلى بىر يىلدىن ئاشتى، ئەمدى بولسا ئۇلار كۆلنى ئىلكىگە ئېلىۋېلىپ، بىزنىڭ كىيىم - كېچەك، ئوزۇق - تولۇكىمىزنى ئۇزۇپ قويدى، دەپ كەلسەك گەپ تولا.

— پېقىرنىڭ مۇنداق ۋەقەلەردىن راستلا خەۋىرىم يوق ئىكەن، نېمىشقا پادىشاھلىقتىن ئادەم ئەۋەتىپ تۇتمايدۇ؟ — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— يېقىندىن بۇيان پادىشاھلىق ئادەملىرى ئايىغى تەگكەنلا يەردە، پۇقراغا زىيان - زەخمەت سېلىپ قاقشىتىۋاتىدۇ. ئەمدى يېزا - قىشلاقلا چۇشۇپلا قالغۇدەك بولسا، ئۇلار ئاۋۇال ئاق كۆڭۈل پۇقرانىڭ باققان مال - ۋاران، توخۇ - ئۆردەكلىرىنىڭ ھېچنېمىسىنى قويماي يەپ قۇرۇتۇۋېتىدۇ؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارغا پۇل - خىراجەت بېرىپ، يولغا سالىدىغان گەپ تېخى! ھازىر مۇشۇ بىر توپ ئادەملەر پەيدا بولۇپ قېلىپ، ئۇلار ئىلاجسىز قالدى! بۇ ئوغرى تۇتىدىغان پادىشاھلىق ئادەملىرى يېزىغا چۇشەلمەس بولۇپ قالدى! ئەگەر يۇقىرىدىكى ئەمەلدارلار ئۇلارنى ئادەم تۇتۇشقا ئەۋەتىدىغان بولسا، قورقۇپ ئىشتىنىغا شاخنا قويۇۋېتىدۇ، ئۇلار شۇ ھالى بىلەن ئاشۇ بىر توپ ئادەمگە قانداقمۇ تىكىلىپ قارىيالمىسۇن! — دېدى رۇەن شياۋۇ.

— مەن چوڭ بېلىق تۇتۇشتىن مەھرۇم بولۇپ قالغان بولساممۇ، بىرمۇنچە ئالۋان - سېلىقتىن ئارام تېپىپ قالدىم، — دېدى رۇەن شياۋئېر.

— ئۇنداقتا ئۇ بىرنېمىلەر تازا راھەتتە ياشايدىكەن - دە! — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— ئۇلارنىڭ كۆكتىنمۇ، زېمىندىنمۇ، پادىشاھلىقتىنمۇ پەرۋايى پەلەك؛ ئالتۇن - كۈمۈشنى جىڭلاپ بۆلۈشۈپ، رەڭگارەڭ تاۋار - دۇردۇنلار كىيىپ، مەي دېگەننى كۈپلەپ ئىچىپ، گۆش دېگەننى يارتا - يارتىلاپ يەۋاتسا، نېمىشقا راھەتتە ياشىمىسۇن؟

بىز ئۇچ بىر تۇغقان ئەسقاتمىغان بىكىسمىز بىلەن قانداقمۇ ئۇلارنى دورىيالايلى، ــ دېدى رۇەن شياۋۇ.

ۋۇ يۇك بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ: «مېنىك پەنتىم تازا ئىشلەيدىغان بولدى» دەپ كۆڭلىدە خۇشال بولدى.

ــ «ئادەمنىك ئۆمرى ئۆلگۈچە، گىياھنىك ئۆمرى كۈزگىچە» دەپتىكەن، بىز بېلىقچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىمىز؛ بىر كۈن بولسىمۇ شۇلاردەك ياشىۋالساق بولاتتىغۇ! ــ دېدى رۇەن شياۋچى.

ــ ئۇنداق ئادەملەرنى دوراپ نېمە قىلىسىلەر؟ ــ دېدى ۋۇ يۇك، ــ ئۇلار ئەللىك ـ ئاتمىش دەررە ئۇرسىمۇ ئازلىق قىلغۇدەك گۇناھ ئۆتكۈزۈپلا قالماي، بىكاردىن ـ بىكارغا پۇتۇن ئابرۇيىنى يەرگە تۆكىدۇ. مۇبادا پادىشاھلىق تۇتۇۋالسا، ئۆز ئۇۋالى ئۆزىگە بولىدۇ.

ــ مۇشۇ كەمدە، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر، ــ بىز قاراشلىق يامۇللار ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان خۇپسەن بولۇۋالدى، ئىنتايىن چوك گۇناھلارنى ئۆتكۈزگەنلەرنىمۇ ھېچنېمە قىلمايۋاتىدۇ ! بىز ئۇچ بىر تۇغقان راھەتتە ياشىيالمايۋاتىمىز، ناۋادا بىزنى باشلاپ مېڭىشقا ئۇنايدىغان ئادەم چىقسا، بىز ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ماڭاتتۇق.

ــ مەنمۇ ھەمىشە: «بىز قېرىنداش ئۇچىمىزنىك بىكىسىي باشقىلاردىن قېلىشمايدىغۇ ! كىم بىزنىك قەدرىمىزنى بىلەر» دەپ ئويلاپ كېلىۋاتىمەن، ــ دېدى رۇەن شياۋۇ.

ــ مۇبادا سىلەرنىك قەدرىڭلارغا يېتىدىغان ئادەم چىقسا قانداق قىلىسىلەر؟ ــ دېدى ۋۇ يۇك.

ــ ناۋادا بىزنىك قەدرىمىزگە يېتىدىغان ئادەم چىقسا سۇغا دېسە سۇغا، ئوتقا دېسە ئوتقا كىرىمىز. بىر كۈن بولسىمۇ كارغا ياراپ قالساق، ئۆلسەكمۇ ئارمىنىمىز يوق ئىدى، ــ دېدى رۇەن شياۋچى.

ۋۇ يۇك خۇشال بولۇپ: «بۇ ئۇچەيلەنىك ھەممىسى شۇ

نىيەتتە ئىكەن، ئاستا ـ ئاستا گوللاي» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئۇچەيلەننى يەنە مەيگە دەۋەت قىلىپ، قەدەھنى ئىككى قېتىم ئايلاندۇرۇپ چىقتى.

نەزم

بەتنىيەت مەككارىلار ئەزگەچ پاراسەت ئەھلىنى،
چۈشتى ئەپتەرلەر بەجا ئەيلەپ تەكرىنىڭ ئەمرىنى.
ئەمدى كۆر رۇەن زاتىدىن بولغان قېرىنداش ئۇچ كىشى،
شۇ ھارام سوۋغاتنى قولغا چۈشۈرەر قانداق قېنى؟

ۋۇ يۈك يەنە:

ـــ ئۇچىكلار لياكشەن كۆلىگە بېرىپ بۇ ئوغرىلارنى تۇتۇپ كېلەلەمسىلەر؟ ـــ دېدى.

ـــ تۇتۇپ كەلسەك ئىنئام ئالىدىغان يەر تاپالماي، يۈرتتىكى پالۋانلارنىڭ مەسخىرىسىگە قالارمىز! ـــ دېدى رۇەن شياۋچى.

ـــ پېقىر كالتە پەم بولساممۇ بىر ئەقىل كۆرسىتەي: بېلىق تۇتالمايۋاتىمىز دەپ قاقشاپ يۈرگۈچە، شۇ يەرگە بېرىپ ئۇلارغا قوشۇلۇپ كەتسەكلارلا بولمامدۇ؟ ـــ دېدى ۋۇ يۈك.

ـــ تەخسىر، ـــ دېدى رۇەن شياۋئېر، ـــ سىلى بىلمەيدىلا، بىز نەچچە قېتىم توپقا قوشۇلايلى دەپمۇ مەسلىھەتلەشكەنىدۇق، ھېلىقى ئاق يەكتەك ۋاك لۇن مولللىنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەملەردىن ئۇنى ئىچى تار، كىشىنى پاتقۇزمايدۇ، دەپ ئاكلىدۇق. بۇنىڭدىن بۇرۇن ئاستانىدىكى لىن چۈك تاغقا چىققاندا، ئۇنىڭدىن بىزار بولۇپ كېتىپتۇ. ۋاك لۇن دېگەن بۇ ھارامزادە ئوكايلىقچە ئادەم قوبۇل قىلماسمىش، شۇكا ئۇنىڭ بۇ قىلىقىغا قاراپ، قېرىنداش ئۇچەيلەننكلا رايىمىز يېنىپ قالدى.

ـــ ئۇلار مۇبادا ئۆزلىرىدەك مەرد بولۇپ، بىزگە ئۆزلىرىدەك كۆيۈنگەن بولسىدى ياخشى بولاتتى ! ـــ دېدى رۇەن شياۋچى.

— ۋاڭ لۇن مۇبادا مۇللامدەك ئەلتەپپات كۆرسەتكەن بولسىدى، بىز ھېلىغىچە يۇرمەي، ئاللىقاچانلا بارغان بولاتتۇق ! ئاكا ـ ئۇكا ئۇچىمىز ئۇنىڭ يولىدا ئۆلۈشكىمۇ رازى بولاتتۇق ! — دېدى رۇەن شياۋۇ.

— پېقىرنىڭ تىلغا ئېلىنغۇچىلىكى يوق ! مۇشۇ كەمدە شەندۇڭ، خېبېيلاردا نى ـ نى ئاجايىپ باتۇر ـ شىرمەتلەر بار! — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— باتۇرلارغۇ كۆپ، شۇغىنىسى بىز يولۇقالمايۋاتىمىز، — دېدى رۇەن شياۋئېر.

— مۇشۇ يۇنچېڭ ناھىيەسىنىڭ كۇنچىقىش مەھەللىسىدىكى چاۋ گەي ئاقساقالنى تونۇمسىلەر؟ — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— مۇنار يۆتكەر ھەزرەت دەپ ئاتىلىدىغان چاۋ گەي بولمىسۇن يەنە؟ — دېدى رۇەن شياۋۇ.

— دەل شۇ، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— ئارىلىقىمىز يۈز چاقىرىملا كەلسىمۇ، زۇۋۇلىمىز كىچىك ئۇزۇلگەنىكەن، نامىنىلا ئاڭلاپ ئۇچرىشالمىدۇق، — دېدى رۇەن شياۋچى.

— ئۇ مەردلىكىنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان قالتىس ئەر. نېمىشقا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەيسىلەر؟ — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— بىزنىڭ ئۇ يەرگە بارىدىغان ئىش ـ پىشمىز چىقمىدى، شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمىدۇق، — دېدى رۇەن شياۋئېر.

— پېقىرمۇ مۇشۇ نەچچە يىلدىن بېرى چاۋ گەي ئاقساقالنىڭ جاڭزىسى ئەتراپىدىكى كەنتلەردە بالا ئوقۇتۇۋاتىمەن، يېقىندا ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىرمۇنچە مال ـ دۇنيانىڭ خەۋىرى چۈشۈپ قاپتۇ، ئۇنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن سىلەر بىلەن ئالاھىدە مەسلىھەتلىشىشكە كەلدىم، بىز شۇ نەرسىنى يېرىم يولدا توسۇپ تۇرۇپ تارتىۋالساق قانداق؟ — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— بۇنداق قىلغىلى بولماس، ئۇ شۇنداق مەردلىكىنى قولدىن

بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان قالتىس ئەر تۇرسا، بىز ئۇنىڭ شەننى بۇلغاش يولىغا ماڭساق، يۇرتتىكى پالۋانلار ئۇقۇپ قالسا مەسخىرە قىلىدۇ ـ دە، ـــ دېدى رۇەن شياۋۇ.

ـــ مەن قېرىنداش ئۇچىڭلارنىڭ ئىرادىسىنى ئۇنچىۋالا چىڭ ئەمەسمىكىن دەپتىكەنمەن، راستلا تېپىلماس مەردلەر ئىكەنسىلەر. مەن سىلەرگە راستىنى ئېيتاي، راست ياردەملىشىش نىيىتىڭلار بولسا، سىلەرنى بۇ ئىشتىن خەۋەردار قىلاي. مەن يېقىندا چاۋ گەي ئاقساقالنىڭ جاڭزىسىدا بولغانىدىم، ئاقساقال ئۇچىڭلارنىڭ داڭقىڭلارنى ئاڭلاپ، مېنى سىلەرنى ئالاھىدە مەسلىھەتكە چىللاپ كېلىشكە ئەۋەتتى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ ئاكا ـ ئۇكا ئۇچىمىزدە راستلا بىزەمۇ ساختىلىق يوق ! چاۋ گەي ئاقساقال بۇ قالتىس مال ـ دۇنيانى قولغا چۈشۈرۈشكە بەل باغلاپ، بىزنى باشلاپ مېڭىش نىيىتىدە ئۆزلىرىنى جۇڭتىپ بۇ يەرگە ئەۋەتىپتۇ. گەپ شۇنداق بولسا، مۇبادا ئۇچىمىز جېنىمىزنى ئايىاپ، ئۇنىڭغا ياردەم بەرمەيدىغان بولساق، مۇشۇ ئاخىرقى مەي ئەنتىمىز بولسۇنكى، بېشىمىزغا بالا ـ قازا كەلسۇن، يامان ئاغرىق بىلەن ئۆلەيلى ! ـــ دېدى رۇەن شياۋۇبىر.

رۇەن شياۋۇ بىلەن رۇەن شياۋچى ياغلىقى بىلەن گېلىنى بوغۇپ تۇرۇپ:

ـــ مۇشۇ ئىسسىق قېنىمىز ئادەم قەدىرگە يېتىدىغان كىشىنىڭ يولىدا ئاقسۇن! ـــ دېدى.

ـــ مانا ئۇچ قېرىنداش ئولتۇرۇپسىلەر، مەن يامان نىيەت بىلەن سىلەرنى گوللاۋاتقىنىم يوق، بۇ ئاجايىپ قالتىس ئىش ! ھازىر ئوردىدىكى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ ئالتىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى ئۆزىنىڭ تۇغۇلغان مەۋلۇت كۈنىنى خاتىرىلىمەكچى بولۇۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ كۈيۈئوغلى يۇقىرى ئاستانە دامىڭ دىيارى مەھكىمىسىدىكى لياڭ مىرزىبەگ ئىكەن، ئۇ ھازىر ئون تۆمەن تىزىق يارماقلىق ئالتۇن ـ گۆھەر، ئونچە ـ

مەرۋايىتلارنى قېيىنئاتىسىنىڭ مەۋلۇت كۈنىنى مۇبارەكلەپ، سوۋغا قىلىپ ئەۋەتمەكچى بوپتۇمىش. يېقىندا لىيۇ ئۇرۇقىدىن بولغان تاڭ ئىسىملىك بىر پالۋان بۇنى ئالاھىدە خەۋەر قىلىپ كەپتۇ. مانا ئەمدى سىلەرنى مەسلىھەتكە چىللاپ كەلدىم، بىرنەچچە پالۋان يىغىلىپ، تاغنىڭ پىنھان بىر ئورمانلىقىدا ئۆزىمىزنى دالدىغا ئېلىپ تۇرۇپ، ھارامدىن كەلگەن بۇ مال - دۇنيانى ئېلىپ كېلىشى بىلەنلا تارتىۋالساق، ھەممىمىز ئۆمۈر بويى شاد - خۇرام ياشايمىز. يېقىر شۇڭا بېلىق سېتىۋالغۇچى قىياپەت بىلەن ئۇچىكىلارنى مەسلىھەتكە چاقىرىپ كەلدىم، بۇ ئىشقا سىلەرنىڭ تاۋىكىلار قانداقكىن، بىلىمەيمەن؟ — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— بولىدۇ! بولىدۇ! — دېدى رۇەن شياۋۋۇ رۇەن شياۋچىغا قاراپ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، — ئۇكام سەن بىلەن مەن نېمە دەيتتۇق - ھە!

— ئۆمۈرلۈك ئارزۇ - ئارمىنىمىزغا ئەمدى يېتىدىغان بولدۇق - دە ! مېنىڭ تەشنالىقىم قانىدىغان بولدى! قاچان بارىمىز؟ — دېدى رۇەن شياۋچى خۇشاللىقىدا ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ.

— دەرھال بېرىشىڭلارنى تەكىلىپ قىلىمەن، ئەتە سۇبھى كۆتۈرۈلۈشى بىلەنلا تۇرۇپ، ھەممىمىز بىللە چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ جاڭزىسىغا بارايلى، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

بۇ ئۇچ قېرىنداشنىڭ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى، بۇنىڭغا مۇنۇ غەزەل دەلىل:

خەلپىتىم خۇشتار كىتابقا، مەيلى يوق بايلىق بىلەن،
رۇەن يىگىتلەرمۇ بىلىقتا كۆڭلىنى شاد ئەيلىگەن!
ئۇنچە - مەرۋايىت چۈشۈپ كەتكەچكە نامەرد ئىلكىگە،
ھەق ئۇچۇن توپلاندى باتۇرلار شۇڭا مەردلىك بىلەن.

شۇ كېچىسى ئۇلار شۇ يەردە قونۇپ، ئەتىسى سەھەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى، ناشتىدىن كېيىن ئۇچ قېرىنداش ئۆيلىرىدىكى ئىش ـ كۇشلىرىنى سەرەمجانلاپ قويۇپ، ۋۇ يۇك خەلىپەتكە ئەگىشىپ سىنتاش كەنتىدىن كۇنچىقىش مەھەللىگە قاراپ راۋان بولدى.

بۇلار بىر كۇن يول ماڭغاندىن كېيىن چاۋ گەينىك جاڭزىسىنىك قارىسى كۆرۇندى، بۇلار يىراقتىن تۇخۇمەك دەرىخىنىك تۇۋىدە كۇتۇپ تۇرغان چاۋ گەي بىلەن لىيۇ تاڭنى كۆردى، ۋۇ يۇك رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداشنى باشلاپ تۇخۇمەك دەرىخى تۇۋىگە كەلگەن ھامان، ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرى بىلەن كۆرۇشۇپ كەتتى، چاۋ گەي ناھايىتى خۇشال بولغان ھالدا:

ـــ ئۇچىلىرىنىك باتۇرلۇق ناملىرى بىكار تارقالماپتىكەن، قېنى مەرھەمەت قىلىشسىلا، ھويلىغا كىرىپ پاراڭلىشايلى، ـــ دېدى.

ئالتەيلەن بىرلىكتە ھويلىغا كىرىپ، ئىچكىرىكى سارايدا مېھمان ۋە ساھىبخانلىق ئورۇنلىرىغا ئولتۇرۇشتى. ۋۇ يۇك گەپ باشلاپ بەرگەندىن كېيىن چاۋ گەي ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ، ئوتاقچىلارنى مال ـ ۋاران سويۇشقا، قەغەز كۆيدۇرۇشكە بۇيرۇدى. رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداش چاۋ گەينىك قەددى ـ قامەتلىك، ئوچۇق سۆز ئوغلان ئىكەنلىكىنى كۆرۇپ:

ـــ بىز مەرد ـ پالۋانلار بىلەن تونۇشۇشقا تولىمۇ خۇشتار ئىدۇق، مەرد ـ پالۋان مۇشۇ يەردە ئىكەندۇق. بۇگۇن ۋۇ يۇك موللام باشلاپ كەلمىسە، كۆرۇشمىكىمىز نەدىكىنى؟ ـــ دېدى.

بۇ قېرىنداش ئۇچەيلەن بۆلەكچىلا خۇشال بولۇپ كەتتى، شۇ كېچىسى ئاز ـ تولا تائام يەپ، تۇن نىسپىغچە پاراڭلاشتى.

ئەتىسى تاڭ ئېتىشى بىلەن ئىچكىرىكى سارايىنىك ئالدىغا بارسا، ئۇ يەرگە ئاخىرەتلىك قەغەز پۇل ۋە قەغەز ئاتلار، خۇشبۇي ئىسرىقلار، شام چىراغلار، كېچىلەپ پىشۇرۇلغان گۆشلەر،

كۆيدۇرىدىغان قەغەزلەر تىزىلىپتۇ. ئۇلار چاۋ گەينىك شۇ قەدەر چىن ئىخلاسلىق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، بىھىساب خۇشال بولۇشتى ۋە ھەممىسى:

ــ لياك مىرزىبەگ يۇقىرى ئاستانە خەلقىنى قاقشىتىپ، ئۇلارنىك پۇل ـ مېلىنى سىيرىۋېلىپ، ئاستانىدىكى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭنىك مەۋلۇت كۇنىنى مۇبارەكلىمەكچى بوپتۇ، بۇ مالىلار ھارامىدىن كەلگەن مالىلار. ئالتەيلەندىن بىرەرىمىز بىر ـ بىرىمىزگە يامان نىيەتتە بولساق، ئاسمان ـ زېمىن يۇتۇپ كەتكەي، ئۇستىمىزدە تەڭرىم ئۆزى قازى بولۇپ تۇرغاي، ــ دەپ قەسەم ئىچتى ۋە قەغەز پۇللارنى كۆيدۇردى.

بۇ ئالتە پالۋان دەل ئىچكىرىكى سارايدا زوق بىلەن بەخت شارابى ئىچىشىپ ئولتۇرغاندا، بىر ئوتاقچى كىرىپ:

ــ دەرۋازا ئالدىغا بىر دەرۋىش كەلدى، ئاقساقال بىلەن كۆرۈشۈپ سەدىقە تىلەيتتىم دەيدۇ، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ــ ھەي پەمى يوق ! سەن مېنىك بۇ يەردە مېھمان كۇتۇپ، داستىخان ئۈستىدە ئولتۇرغانلىقىمنى بىلگەندىن كېيىن مەندىن سوراپ يۇرمەيلا، ئۇنىڭغا بىرەر چارەك گۈرۈچ ـ پۇرۇچ بېرىپ يولغا سالساك بولمامتى ! ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ كەمىنىلىرى ئۇنىڭغا گۈرۈچ بەرسەم، ئۇنىمۇ ئالمايي ئاقساقالنىك ئۆزى بىلەن كۆرۈشەتتىم، دەپ تۇرۇۋالدى، ــ دېدى ئوتاقچى.

ــ تايىنلىق ئۇنى ئاز كۆرگىنى ! ــ دېدى چاۋ گەي، ــ سەن ئۇنىڭغا يەنە ئىككى ـ ئۈچ چارەك گۈرۈچ بېرىپ، بۇگۈن ئاقساقال مېھمان بىلەن داستىخاندا ئولتۇرۇپ قاپتۇ، كۆرۈشۈشكە چولىسى تەگمەيدىكەن دېگىن.

ئوتاقچى چىقىپ كېتىپ، بىر ھازادىن كېيىن يەنە كىرىپ:

ــ ئۇ دەرۋىشكە ئۈچ چارەك گۈرۈچ بەرسەم يەنە كەتكىلى ئۇنىمىدى، مەن بىر سوپى ئادەممەن، پۇل ـ مال، ئاشلىق ـ

تۇلۇكلەرنى دەپ كەلگىنىم يوق، ئاقساقال بىلەن بىر قېتىم دىدار كۆرۈشۈۋالسامىلا بولدى دەيدۇ، ــ دېدى.

ــ سەن دىتى يوق، جاۋاب بېرىشنى بىلمەپسەن، ــ دېدى چاۋ گەي، ــ بۇگۈن راستلا چولىسى تەگمەيدۇ، باشقا كۈنى كېلىپ كۆرۈشكىن دېسەڭ بولمامدۇ؟

ــ كەمىنلىرىمۇ شۇنداق دېدىم، ــ دېدى ئوتاقچى، ــ ئۇ دەرۋىش: «مەن خەير ــ سەدىقە، ئۆشرە ــ زاكات تىلەپ كەلگىنىم يوق، ئاقساقالنى مەردانە زات دەپ ئاڭلاپ، كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلىپ كەلدىم» دەيدۇ.

ــ سەن ماڭا زادى ھەمدەرد بولماي، ساپلا كاشىلا تۇغدۇرۇپ بېرىسەن. ئۇ بەرگەن گۈرۈچنى يەنە ئاز كۆرگەن بولسا، ماڭا دەپ يۈرمەي، يەنە ئۈچ ــ تۆت چارەڭ قوشۇپ بېرىۋەرسەڭ بولمامدۇ؟ مەن مېھمانلار بىلەن ئولتۇرۇپ قالمىغان بولسام، چىقىپ كۆرۈشمەسمىدىم، ئۇ قانچىلىك گەپ ئىدى ! سەن ئۇنى بىرنېمە قىلىپ يولغا سال، يەنە گەپ كۆتۈرۈپ كىرمە ! ــ دېدى چاۋ گەي.

ھېلىقى ئوتاقچى چىقىپ كېتىپ، بىردەمدىن كېيىنلا دەرۋازا سىرتىدىن قىيا ــ چىيالار ئاڭلاندى، يەنە بىر ئوتاقچى يۈگۈرگىنىچە ئېتىلىپ كىرىپ:

ــ ھېلىقى دەرۋىش خاپا بولۇپ ئون نەچچە ئوتاقچىنى ئۈرۈپ يىقىتىۋەتتى، ــ دەپ خەۋەر قىلدى. چاۋ گەي بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھاڭ ــ تاڭ بولغان ھالدا دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ قېرىنداشلىرىم، ھەرقايسىلىرى ئازراق ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلا، مەن ئۆزۈم چىقىپ قاراپ باقاي، ــ دېدى ۋە ئىچكىرىكى سارايدىن دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ قارىدى، بوي ــ بەستى ئېگىز، ئۆلىما سۈپەت، تەن ــ تۇزۇلۇشى غەلىتىرەڭ كەلگەن بىر دەرۋىش دەرۋازا سىرتىدىكى تۇخۇمەڭ دەرىخى تۈۋىدە ئوتاقچىلارنى ئۈرۈۋېتىپتۇ. چاۋ گەينىڭ ئالدىدا شۇنداق بىر دەرۋىش ئايان بولدىكى:

نەزم

ئىككى تۇگمەكلەپ چېچىنى ئۆرۈۋاپتۇ ئۇ كىشى،
ئۇستىدە تاغلارغا لايىق قىسقا قوڭۇر يەكتىكى.
بېلىنى مەشۇت ـ يىپەك قۇر پوتىدا چىرماپ ـ بوغۇپ،
يانىغا ئېسىپتۇ شەمشەر، تۇرىدۇ شولا تۆكۈپ.
چىگىدىن تارتىپ چورۇق ئاپپاق پۇتىغا دەرۋىشىم،
يەلپۇگۈچنى كۆتۈرۈپتۇ، قوللىرىكەن ئەۋرىشىم.
ئۆرە قاش، غورۇلاي كۆزى، ئاغزى يوغان موللا ئىكەن،
ئۆزى بىر بومبا ساقال ئەپتى ئۇنىڭ سوللا[1] ئىكەن.

ئۇ دەرۋىش ئوتاقچىلارنى پەشۋالاپ ئۇرۇپ تۇرۇپ:
ـــ ئادەم تونۇمايدىغان كورلار، ـــ دەپ تىللايتتى. چاۋ گەي بۇ ھالنى كۆرگەندىن كېيىن توۋلاپ:
ـــ تەخسىر، سەۋر قىلسىلا، ئۆزلىرى چاۋ گەي ئاقساقالنى ئاتىغان ـ تارتقان خەير ـ سەدىقىسى بارمىكىن دەپ ئىزدەپ كەلگەن بولغىيدىلا، ئۇ سىلىگە سەدىقە بېرىپتۇ، يەنە نېمىشقا بۇنچىلىك چېچىلىدىلا؟ ـــ دېدى. ئۇ دەرۋىش قاقاھلاپ كۈلۈپ:
ـــ پېقىر مەي ـ شاراب، پېمەك ـ ئىچىمەك، پۇل ـ پۇچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇك دەپ كەلگىنىم يوق، ئون تۇمەن تىزىق يارماقنىڭ شۇ قەدەر بىكارغا كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالايىتەن ئاقساقالنى پاناھ تارتىپ كەلگەنىدىم. سەھرالىقلارنىڭ بىئەدەپلىك قىلىپ، پېقىرغا تىل ـ ھاقارەت قىلغىنىغا چىداپ تۇرالماي چېچىلىپ قالدىم، ـــ دېدى.
ـــ سىلى چاۋ گەي ئاقساقالنى تونۇمدىلا؟ ـــ دېدى چاۋ گەي.
ـــ ئۇنىڭ ئىسمىنىلا ئاڭلىغىنىم بار، كۆرۈشكىنىم يوق، ـــ دېدى دەرۋىش.

---

① ئاجايىپ دېگەن مەنىدە.

ـــ پېقد. شۇ بولمەن، ئۆزلىرىنىڭ نېمە گەپلىرى بار؟ ـــ دېدى چاۋ دەي.

ـــ ئاقساقال، ئەيىب كۆرمىسىلە، مەن ناماقۇل، ـــ دېدى دەرۋىش.

ـــ تەخسىر، ئۆيگە مەرھەمەت قىلىپ، سىنچاي ئىچىپ ماڭسىلا قانداق؟ ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ كۆپ رەھمەت، ـــ دېدى دەرۋىش.

شۇنداق قىلىپ، ئىككىيلەن ھويلىغا كىردى. ۋۇ يۇڭ ئۇ دەرۋىشنىڭ كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، لىيۇ تاڭ ۋە رۇەن ئاتلىق ئۈچ قېرىنداش بىللە ئۆزىنى دالدىغا ئالدى. چاۋ گەي ئۇ دەرۋىشنى ئىچكىرىكى سارايغا باشلاپ كىرىپ، سىنچاي قۇيدى، سىنچاي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن، دەرۋىش:

ـــ بۇ يەر سۆزلىشىشكە ئەپسىز كۆرۈندۇ، باشقا جاي يوقمۇ؟ ـــ دېدى.

چاۋ گەي بۇ گەپنى ئاڭلاپ، دەرۋىشنى دەرھال باشقا بىر كىچىككىنە ھۇجرىغا ئەكىردى، ئۇلار ئۆز ئورۇنلىرىغا ئولتۇرۇشتى.

ـــ تەخسىر، ئۆزلىرىدىن سورالمايۋاتىمەن، نامىشەرىپلىرى نېمىكىن؟ مۇبارەك يۇرتلىرى قەيەركىن؟ ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ پېقىر گۇڭسۇن جەمەتىدىن، پەرھىز قىلىپ قويغان ئېتىم شېڭ، دەرۋىشلىك نامىم دىيانەتلىك سوپى. كەمىنلىرى جىجۇ ئايمىقىدىن بولمەن، كىچىكىمدىن نەيزىۋازلىقتا ئىشق باغلاپ، خىلمۇخىل جەڭ ماھارەتلىرىنى ئۆگىنىپ چىقتىم، خەقلەر مېنى گۇڭسۇن شېڭ چوڭام دەپ ئاتايدۇ. ئىلمىي ھېكمەتنى ئۆگەنگەنلىكىمدىن، بۇران چىقىرىپ، يادا ياغدۇرالايمەن، تۇمانىنى جوڭقۇرۇپ، بۇلۇتلار ئۈستىدە پەرۋاز قىلالايمەن، ئەل ـ يۇرتنىڭ چوڭىدىن كىچىكىگىچە ھەممىسى پېقىرنى پەلەك ئەجدىھاسى دەپ ئاتىشىدۇ. پېقىر يۇنچېڭ ناھىيەسىنىڭ كۇنچىقىش مەھەللىسىدىكى چاۋ گەي ئاقساقال

دېگەن داڭقىللىرىنى ئاڭلىغىلى ئۇزۇن بولدى، لېكىن ھۇزۇرلىرىغا كېلىپ كۆرۈشۈش نېسىپ بولمىدى، ئەمدى ئون تۆمەن تىزىق يارماقلىق ئالتۇن ـ گۆھەر، ئۇنچە ـ مەرۋايىتنى ئۆزلىرىگە ھەدىيە قىلىپ تۇتاي دەپ كەلدىم، بىلمەيمەن، لايىق كۆرەرلىمىكىن مەردانە زاتىم ! ـــ دېدى دەرۋىش جاۋابەن.

ـــ تەخسىر، ئۆزلىرىنىڭ دەۋاتقانلىرى يۇقىرى ئاستانىگە ئاپىرىدىغان مەۋلۇت سوۋغىسى ئەمەسمىكىن؟ ـــ دېدى چاۋ گەي كۆلۈپ.

ـــ ئاقساقال، سىلى بۇنى قانداق ئۇقتىلا؟ ـــ دېدى دەرۋىش ھەيران بولۇپ.

ـــ بۇ كەمىنلىرىنىڭ ئانچىكى قىياسى، ئۆزلىرىنىڭ دېگەن يەرلىرىدىن چىقارمىكىن؟ ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ بۇ مال ـ دۇنيانى قولدىن كەتكۈزۈپ قويماسلىق كېرەك. قەدىمكىلەر: «ئالغۇلۇقنى ئالمىغان، ئاخىر قىلۇر پۇشايمان» دەپتىكەن، بۇنىڭغا ئۆزلىرى قانداق قارايدىلىكىن؟ ـــ دېدى گۈڭسۇن شېك.

دەل شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا، بىر ئادەم سىرتتىن ئوقەتلىك ئېتىلىپ كىرىپ، كاپ قىلىپ گۈڭسۇن شېڭنىڭ ياقىسىدىن ئالدى ۋە:

ـــ ۋاھ ! ئاشكارا پادىشاھنىڭ قانۇنىدىن، غايىب ئىلاھنىڭ روھىدىن ئەيمەنمەي، نېمىشقا شۇنداق شۇملۇقنى مەسلىھەت سالىسەن ! مەن ئاڭلاپ تۇرغىلى نەۋاق ! ـــ دېدى.

گۈڭسۇن شېك قورقۇپ، ئۆڭۈلى قالماي، رەڭگىرويى توپىدەك ئۆڭۈپ كەتتى. دەل ھېيلە ـ مىكىر باشقا چىقماي تۇرۇپ، دەتالاش ئالەمگە پۇر بويتۇ؛ پەنت ـ تۇزاق ئەمدىلا قۇرۇلۇۋاتسا، يان تامدىن يېغى چىقىپتۇ، دېگەندەك بولدى. ئوقتەك ئېتىلىپ كىرىپ، گۈڭسۇن شېڭنىڭ ياقىسىدىن ئالغان كىشىنىڭ زادى كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون ئالتىنچى باب

ياڭ جىنىڭ ئالتۇن ـ كۆموش كارۋىنىنى ئېلىپ ماڭغانلىقى ۋۇ يۇڭنىڭ مەۋلۇت سوۋغىسىنى پەم بىلەن قوبۇل چۈشۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە، گۈڭسۇن شېڭ ھۈجرىدا چاۋ گەيگە «يۇقىرى ئاستانىنىڭ مەۋلۇت سوۋغىسى ھارام مال، ئۇنى قوبۇل چۈشۈرۈۋالساق قانداق؟» دەپ مەسلىھەت بېرىۋاتقاندا، سىرتتىن بىرسى ئېتىلغىنىچە كىردى ـ دە، گۈڭسۇن شېڭنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ:

ـــ ھەي، نېمىدېگەن قاپ يۈرەك نېمىسەن! ھېلىقى سالغان مەسلىھەتلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى بىلىپ بولدۇم، ـــ دېدى.

بۇ كىشى موللا تاپقاق ۋۇ يۈڭ خەلپەت ئىدى.

ـــ شاشمىسىلا موللام، ئاۋۇال بىر ـ بىرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ تونۇشسىلا، ـــ دېدى چاۋ گەي كۈلۈپ.

ئىككىسى تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن:

ـــ ئەل ئارىسىدا، ـــ دەپ سۆز باشلىدى ۋۇ يۈڭ، ـــ ئۇزۇندىن بېرى پەلەك ئەجدىھاسى گۈڭسۇن شېڭ دېگەن ئۇلۇغ نامىلىرىنى ئاڭلاپ كەلگەنىدىم، بۈگۈن مانا بۇ يەردە بىر ئوبدان كۆرۈشۈپ قالدۇق!

ـــ بۇ كىشى موللا تاپقاق ۋۇ يۈڭ خەلپىتىم بولىدۇ، ـــ دەپ تونۇشتۇردى چاۋ گەي.

ـــ مەن ئەل ئارىسىدا نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن ھەزرەتلىرىنىڭ ئۇلۇغ نامىلىرىنى ئاڭلىغانىدىم، كىم بىلسۇن، تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن ئاقساقالنىڭ جاڭزىسىدا كۆرۈشۈش

نېسىپ بولدى؛ ئاقساقال مەردلىكىنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن، ھەممە يەردىكى مەرد پالۋانلار بۇ كىشىنىڭ ئالدىغا ئىخلاسمەن بولۇپ كېلىدۇ، ــ دېدى گۈڭسۈن شېڭ.

ــ ئىچكىرىدە يەنە تونۇشلار بار، قېنى ئىچكىرىكى سارايغا كىرىپ كۆرۈشسىلە، ــ دەپ تەكلىپ قىلدى چاۋ گەي.

ئۈچەيلەن ئىچكىرىگە كىردى، گۈڭسۈن شېڭ لىيۇ تاڭ ۋە رۇەن ئاتلىق ئۈچ قېرىندىاش بىلەن كۆرۈشتى.

غەزەل

باشقا كەلدى كۆپ يىغىلغان مالۇ دۇنيا ئاپىتى،
جەم بولۇشتى پالۋانلار توغرا كەلگەچ سائىتى.
بابلىدى بەگ كاراۋىنىنى پالۋانلار شۇ مەھەل،
سالدى لەرزىگە ئوردىنى شول يەتتە يۇلتۇز شۆھرىتى.

ــ بۇگۈن تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن بۇ يەردە كۆرۈشۈپ قالدۇق. ئاقساقال ئاغىمىز تۆرگە ئۆتسۇن، ــ دېيىشتى كۆپچىلىك.

ــ پېقىر بىر كەمتىرىن ساھىبخانا، تۆرگە ئۆتۈۋالسام بولماس ! ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ ئاغا، ئۆزلىرى ياشقا چوڭ، رايىمىزنى قايتۇرماي، تۆرگە ئۆتسىلە، ــ دېدى ۋۇ يۈك.

چاۋ گەي نائىلاج تۆرگە چىقتى، ئۇنىڭ تۆۋىنىدە ۋۇ يۈك، گۈڭسۈن شېڭ، لىيۇ تاڭ، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچىلار قاتار ئولتۇردى. ئاندىن داستىخان ھازىرلىنىپ، مەي ـ شاراب، مەزە ـ تائام تارتىلدى.

ــ ئاقساقال چۈشىدە يەتتە تىكەن يۇلتۇزنىڭ ئۆز ئۆگزىسىگە چۈشكەنلىكىنى كۆرگەنىدى. بۇگۈن بىز يەتتەيلەننىڭ ئىش تەۋرىتىش ئۈچۈن جەم بولغانلىقىمىز ئەنە شۇ بېشارەتكە مۇناسىپ

ئەمەسمىكىن ! بۇ بىرمۇنچە مال ـ دۇنيانى ئاسانلا قولىمىزغا چۈشۈرىدىغان بولدۇق. ئۇلۇشكۇن لىيۇ تاك ئاغىغا ئۇ نەرسىلەرنىڭ قايسى يول بىلەن ئېلىپ مېڭىلىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ كېلىشنى تاپىلايلى، دېيىشكەنىدۇق، بۇگۇن كەچ بولۇپ قالدى، ئەتە سەھەر يولغا چىقسا بولار، ـــ دېدى ۋۇ يۇك.

ـــ بولدى، بارمىسۇن، پېقىر ئۇنىڭ قايسى يولدىن ئېلىپ مېڭىلىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ بولدۇم، سېرىق تۆپىدىكى چوڭ يول بىلەن ئېلىپ ماڭىدىكەن، ـــ دېدى گۇڭسۇن شېك.

ـــ سېرىق تۆپىنىڭ ئون چاقىرىم شەرقىدىكى ئارام كەنت دېگەن يەردە بىر بىكار تەلەپ بار، ئۇنى خەقلەر كۇندۇز چاشقىنى بەي شېڭ دەپ ئاتىشىدۇ. ئۇمۇ ئىلگىرى مېنى پاناھ تارتىپ كەپتىكەن، مەن ئۇنىڭغا خەج ـ خىراجەت يارەم قىلغانىدىم، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ يەتتە تىكەن يۇلتۇزدىن تارقالغان ئاق نۇر[1] مۇشۇ ئادەمدىن بېشارەت ئەمەسمىكىن؟ ئۇ بىزگە ئەسقاتىدىغان ئادەم ئىكەن، ـــ دېدى ۋۇ يۇك.

ـــ سېرىق تۆپە دېگەن يەر خېلى يىراق، قەيەرگە جايلاشساق بولار؟ ـــ دېدى لىيۇ تاك.

ـــ ئەنە شۇ بەي شېڭنىڭ ئۆيىگە جايلىشىمىز، بەي شېڭنىمۇ ئىشقا سالىمىز، ـــ دېدى ۋۇ يۇك.

ـــ مولىلام، مال ـ دۇنيانى ياخشىلىقچە ئالىمىزمۇ ياكى يامانلىقچە ئالىمىزمۇ؟ ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ مەن قاپقانمۇ تەييارلاپ قويدۇم، ـــ دېدى ۋۇ يۇك كۇلۇپ، ـــ ئۇلارنىڭ پەيلىگە قارايمىز، زورلۇق بىلەن ئېلىش توغرا كەلسە زورلۇقچە، پەم بىلەن ئېلىش توغرا كەلسە پەم بىلەن ئالىمىز. مەن بىر چارە ئويلاپ قويدۇم، سىلەرگە ياقامدىكىنتاك؟ ئۇ مۇنداق...

---

[1] بۇ يەردىكى «ئاق نۇر» سۆزى بەي شېڭنىڭ ئىسمىدىكى «بەي» (ئاق) ۋە «كۇندۇز چاشقىنى» دېگەن لەقەمدىكى «كۇندۇز» دېگەن سۆزلەرنى بىلدۇرىدۇ.

— بەللى، نېمىدېگەن بەلەن چارە! — دېدى چاۋگەي ئاڭلىغاندىن كېيىن خۇشاللىنىدا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، — خەقلەر سىلىنى موللا تاپاق دەپ بىكار دېمەپتىكەن! دەرۋەقە جۇگي لياڭدىن ئېشىپ چۈشىدىكەنلا! هايهات، نېمىدېگەن بەلەن چارە!

— بۇ گەپلەرنى ئەمدى بەس قىلايلى. «كېچىسى گەپ قىلساڭ قۇلاقنى قۇلاقتا ياق، كۈندۈزى گەپ قىلساڭ ئەتراپىڭغا باق» دېگەن گەپ بار، ئۆزىمىزدىن باشقا هېچكىم بىلمەسۇن، — دېدى ۋۇ يۈك.

— سىلەر ئۇچ بىر تۇغقان هازىرچە قايتىپ، ۋاقىت ـ قەرەلى يەتكەندە بىزنىڭ جاڭزىغا جەم بولۇڭلار، ۋۇ يۈك خەلپىتىم ئۆز تالىپلىرىنى ئوقۇتۇپ تۇرىۋەرسۇن، گۈڭسۇن شېك بىلەن لىيۇ تاك بىزنىڭ جاڭزىدا تۇرۇپ تۇرسۇن، — دېدى چاۋ گەي.

بۇلار شۇ كۈنى مەي ـ شاراب بىلەن كەچ قىلىپ، ئاخشىمى هۇجرىلىرىغا كىرىپ ئارام ئېلىشتى.

ئەتىسى تاك يورۇشى بىلەنلا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ناشتا قىلىشتى، چاۋ گەي يېنىدىن ئوتتۇز سەر كۇمۇش چىقىرىپ ئۇچ بىر تۇغقانغا تۇتتى:

— ئاز بولسىمۇ كۆڭلۈم، ياق دېمەي ئېلىڭلار.

ئۇچ بىر تۇغقان ئالغىلى ئۇنىمىدى.

— دوست كۆڭلىنى يەردە قويماڭلار، — دېدى ۋۇ يۈك.

ئۇچ بىر تۇغقان كۇمۇشنى تەسلىكتە قوبۇل قىلدى، ئۇلارنى دەرۋازا سىرتىغا ئۇزىتىپ چىقاندىن كېيىن ۋۇ يۈك ئۇچەيلەننىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

— ئەمىسە گەپ شۇنداق بولسۇن، قەرەلنى ئۆتكۈزۈۋەتمەڭلار، — دېدى.

ئۇچ بىر تۇغقان خوشلىشىپ سىنتاش كەنتىگە قايتىپ كەتتى. چاۋ گەي گۈڭسۇن شېك بىلەن لىيۇ تاڭنى ئۆز جاڭزىسىدا ئېلىپ قالدى. ۋۇ يۈك خەلپەت پات ـ پات كېلىپ مەسلىھەتلىشىپ تۇردى.

غەزەل

ئۆزگىنىڭ ھەققىگە چاڭ سالغان ئەمەلدار ئوغرىدۇر،
توپلىسا كىمكى ھارام مال، تارتىۋالماق توغرىدۇر.
تەخ بولۇپ قالدى ئامال، كۈتمەك كېرەك سالماق تۇرۇپ،
سوۋۇغا يەتكۈزمەك خىيالى كۆلگە چۈشكەن سايىدۇر.

ئەمدى ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسىنى قىلايلى. يۇقىرى ئاستانە دامىڭ دىيارى مەھكىمىسىدىكى لياڭ مىرزىبەگ قېيىنئاتىسىنىڭ مەۋلۇت كۈنىگە ئاتاپ ئەۋەتىلىدىغان ئون تۆمەن تىزىق يارماقلىق سوۋۇغاتىنى تەخمۇتەخ قىلىپ قويغانىدى. سوۋۇغات پەقەت كۈن تاللاپ ئېلىپ بېرىشقا ئادەم تەيىنلەشكىلا قاراقلىق قالغانىدى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە لياڭ مىرزىبەگ ئىچكىرىكى سارايدا ئولتۇرغىنىدا ئۇنىڭ كۆچەسى①:

— بېگىم، سوۋۇغاتنى قاچانلىقا يولغا سالىدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— سوۋۇغات تەخمۇتەخ بولدى، — دېدى لياڭ مىرزىبەگ، — ئەتە ـ ئۆگۈن يولغا سالسام بولاتتى، لېكىن بىر ئىش ئۈستىدە ناتايىن بولۇۋاتىمەن.

— نېمىدىن ناتايىن بولۇۋاتىدىلا؟ — دېدى كۆچەسى.

— بۇلتۇر ئون تۆمەن تىزىق يارماق پۇلغا ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىت سېتىۋېلىپ كۇنچىقىش ئاستانىگە ئەۋەتكەنىدىم، بىراق ئەۋەتكەن ئادەمنىم نامۇۋاپ چىقىپ قېلىپ، ئۇنى يېرىم يولدا قاراقچىلارغا تۇتقۇزۇپ قويىدى، تا مۇشۇ كەمگىچە دېرىكى يوق. بۇ يىل بارگاھىمىزدا سوۋۇغاتنى ئېلىپ بېرىشقا تۇزۇككىنە كارغا يارىغۇدەك ئادەمنىڭ تاينى يوق تۇرىدۇ، شۇڭا ناتايىن بولۇۋاتىمەن، — دېدى لياڭ مىرزىبەگ.

---

① كۆچە — ئايالى.

ئۇنىڭ كۆجەسى پەلەمپەي تۆۋدە تۇرغان كىشىنى كۆرسىتىپ:

— ئاۋۇ كىشىنى ناھايىتى قالتىس كىشى دەپ ماختاپ يۈرمىدىلمۇ، نېمىشقا شۇنى ئەۋەتمەيلا، قولىغا دەستەك بېرىپ ئەۋەتسىلە بولمامدۇ، ۋاقىت ئۆتۈپ كەتمىسۇن يەنە، — دېدى.

لياڭ مىرزىبەگ پەلەمپەي ئاستىغا قاراپ، مەڭلىك ياۋا ياڭ جىنى كۆردى. لياڭ مىرزىبەگ خۇشال بولۇپ، دەرھال ئۇنى سارايغا چاقىرىپ:

— سەن، — دېدى مىرزىبەگ، — راستلا ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپسەن، قېيىنئاتامنىڭ مەۋلۇت كۇنىگە ئەۋەتىلىدىغان سوۋغىتىم بار ئىدى، شۇنى يەتكۈزۈپ بېرەلىسەڭ، ساڭا ئىلتىپاتىم بار، مەنسەپنى كۆتۈرىمەن.

ياڭ جى قولىنى قوشتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدا تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ:

— ھەزرەتلىرى بۇيرۇسلا بارماسقا نېمە ھەددىم ! قانداقچە ئاپىرىمەن؟ قاچان يولغا چىقمەنكىن؟ — دېدى.

— دامىڭ دىيارى مەھكىمىسىگە بۇيرۇق چۈشۈرەي، ئون ھارۋا بارسۇن، بارگاھتىن ئون نۆكەر بېرەي، ئۇلار ھارۋىلارنى قورۇقداپ ماڭسۇن، ھەربىر ھارۋىغا بىردىن سېرىق ئەلەم قادايسەن، ئەلەم ئۈستىگە «ۋەزىرئەزەمنىڭ مەۋلۇتىغا تەقدىم قىلىنغان سوۋغات» دېگەن خەتلەر يېزىلىدۇ. ھەربىر ھارۋىنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىشقا يەنە بىردىن قاۋۇل چېرىك بېرەي، ئۇچ كۇن ئىچىدە يولغا چىقىشىڭ كېرەك، — دېدى لياڭ مىرزىبەگ.

— كەمىنىلىرىنى بۇ ئىشتىن باش تارتىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قالمىسىلا، بۇنى ئاپىرىشقا راستلا ئاجىزلىق قىلىمەن، مەندىن بۆلەك پۇختا زېرەك باتۇرلاردىن بىرىنى بۇيرۇشلىرىنى تىلەيمەن.

— مەن سېنىڭ مەنسەپنى ئۆستۇرۇش نىيىتىدە بولۇۋاتىمەن، مۇشۇ سوۋغات خۇسۇسىدا يېزىلغان مەكتۇپقا

قوشۇپ، يەنە بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ بېرەي، ۋەزىر ئەزەمنىڭ ھۇزۇرىدىن ئالاھىدە ئىلتىپاتقا ئېرىشىپ، دەستەك ئېلىپ قايتساڭ ياخشى ئەمەسمۇ، نېمىشقا تەتۇرلۇك قىلىپ بارغىلى ئۇنمايسەن؟

ــ ئاڭلىشىمچە، ھەزرەتلىرى بۇلتۇر ئەۋەتكەن سوۋغاتنى قاراقچىلار بۇلاپ كېتىپ، تا مۇشۇ كەمگىچە دېرىكى بولماپتۇ. بۇ يىل يولدا قاراقچىلار تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتتى؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاستانىگە بارىدىغان سۇ يولى يوق، پۈتۈنلەي قۇرۇقلۇق بىلەن بارىدىغان گەپ، ئالتۇن چوققا، ئېرلۇڭشەن تېغى، شاپتۇللۇق تاغ، كۇنلۇك تاغ، سېرىق تۆپە، قۇملۇق قورغان، تۈتەك كېچىك، قىزىل قارىغايلىق دېگەن يەرلەردىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ يەرلەر قاراقچىلارنىڭ ئۇۋىسى، ھەتتا يېنى سالتاڭ يولۇچىلارمۇ بۇ يەرلەردىن يەكتەن ئۆتەلمەيدۇ. قاراقچىلار سوۋغاتنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىت ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالسا بۇلىماي قالارمۇ؟ بىكار جېنىمدىن ئايرىلىپ كېتىدىكەنمەن، شۇڭا بېرىشقا ئاجىزلىق قىلىمەن.

ــ ئۇنداق بولسا قوغداپ بېرىشقا كۆپرەك چېرىك قوشۇپ بېرەي.

ــ غوجام، بەش يۈز چېرىك قوشۇپ بەرگەنلىرى بىلەنمۇ ئەسقاتمايدۇ؛ بۇ نېمىلەر قاراقچىلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالسىلا، ھەممىدىن ئاۋۋال تىكىۋېتىدۇ.

ــ بۇ گېپىڭچە، سوۋغاتنى ئەۋەتمەسەم بولىدىكەن ــ دە؟

ــ ئەگەر كىمنىلىرىنىڭ مەسلىھەتى ئۆزلىرىگە ياقسا، بارسام باراي.

ــ سېنى ئەۋەتىدىغان بولغاندىكىن، مەسلىھەتنىڭ نېمىشقا ماڭا ياقمىسۇن؟

ــ مېنىڭ مەسلىھەتىمچە، ھارۋىنىڭ لازىمى يوق، سوۋغاتلارنى ئون نەچچە ئەپكەش قىلىپ، يولۇچىلاردەك ياسىنىپ ئېلىپ ماڭساق، ھەمراھ بولۇپ بارىدىغان ھېلىقى قاۋۇل ئون

چېرىك ھاممالدەك ياسىنىپ ئەپكەشلەرنى كۆتۈرسە؛ كەمىنلىرى بىلەن بېرىشقا بىرلا ئادەم بولسا كۆپايە، يولۇچىدەك ياسىنىپ، كېچىلەپ ئاستانىگە غىپپىدە ئاپىرىۋېتىپ كەلسەك. مۇشۇنداق قىلغىنىمىز ياخشى بولارمىكىن.

ــ ئېيتقانلىرىڭ ئورۇنلۇق. مەن سېنى ئوبدان تونۇشتۇرۇپ خەت يېزىپ بېرەي، ئەمەلگە تەيىنلەش دەستىكى ئېلىپ كەلسەڭ ئەجەب ئەمەس.

ــ ھەزرەتلىرىنىڭ ئىلتىپاتلىرىغا مىڭ رەھمەت.

ياڭ جى شۇ كۈنىلا بىر تەرەپتىن ئەپكەشلەرنى تېڭىپ تەييارلىدى، يەنە بىر تەرەپتىن چېرىكلەرنى تاللىدى.

ئەتىسى ياڭ جى ساراي ئالدىغا كېلىپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرغاندا، لياڭ مىرزىبەگ چىقىپ:

ــ ھە، ياڭ جى، قاچان يولغا چىقىسەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ دەستەك يازدۇرۇپ بەرسىلە، ئەتە سەھەر يولغا چىقسام بولارمىكىن، ــ دېدى ياڭ جى.

ــ خېنىمىنىڭمۇ ۋەزىرئەزەمنىڭ ئۆي ئىچىگە ئەۋەتمىدىغان ئايرىم بىر ئەپكەشلىك سوۋغىتى بار، شۇنىمۇ ئالغاچ كەت. سېنى يالغۇزلۇق تارتىپ قالمىسۇن دەپ، بىزنىڭ خېنىمنىڭ ئاتىغىسى شيې كاھىبەگ بىلەن ئىككى پايلاقچىنى ساڭا قوشۇپ بېرىدىغان بولدۇم، شۇلار سەن بىلەن بىللە بارسۇن.

ــ غوجام، ئۇنداقتا مەن بارالمىغۇدەكمەن، ــ دېدى ياڭ جى.

ــ سوۋغاتلارنى تېڭىپ تەخمۇتەخ قىلىپ بولۇپ، يەنە نېمىشقا يالتىيىۋالسەن؟

ــ بۇ ئون ئەپكەش سوۋغاتنى ئېلىپ بېرىش جاۋابكارلىقى كەمىنلىرىنىڭ زىممىسىدە بولسا، باشقا ئادەملەر مېنىڭ ئىختىيارىمدا بولسا، ئۇ چاغدا مەيلى كېچىسى، مەيلى كۈندۈزى ماڭايلى، مەيلى دەم ئالايلى ياكى ئۆتەڭگە چۈشەيلى، مېنىڭ ئىختىيارىمدا بولىدۇ. ئەمدى كەمىنلىرىگە كاھىبەگ ئاكام بىلەن پايلاقچىلارنى قوشۇپ بېرىمەن دەۋاتىدىلا، كاھىبەگ ئاكام بولسا

خېنىمنىڭ ئادىمى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋەزىرئەزەمنىڭ ئاتىغىسى، ئالىمادىس يولدا ئەپلىشەلمەي قالساق، ئۇلارغا گېپىم ئۆتەمدۇ؟ ئىشقا دەخلى يەتسە ئۇنىڭ جاۋابىنى قانداق بېرىمەن؟

ـــ بۇ ئاسان، مەن ئۇلارغا ئېيتىپ قويايى، ئۇلار ئۇچىلىسى سېنىڭ سۆزۈڭگە كىرسۇن.

ـــ شۇنداق بولىدىغانلا بولسا بوپتۇ، باراي، دەستەك يېزىپ بەرسىلە. ناۋادا بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويسام، باش ئۇستىگە جاۋاب قىلىمەن.

ـــ مەنمۇ، ـــ دېدى لياڭ مىرزىبەگ خۇش بولۇپ، ـــ سېنىڭ مەنسىپىڭنى ئۆستۇرسەم بىكارغا كەتمىگۈدەك، ئەقىل ـ هوشۇڭ بار ئىكەن! ـــ دېدى ـ دە، دەرھال شيې كاھىبەگ بىلەن ئىككى پايلاقچىنى ئالدىغا چاقىرتىپ، ـــ باقاۋۇل ياڭ جى مېنىڭ دەستىكىمنى، ئون ئەپكەشلىك ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىت سوۋغىتىنى ئېلىپ ئاستانىدىكى ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىگە تاپشۇرۇپ كېلىدىغان بولدى، بۇ ئىشنىڭ جاۋابكارلىقى پۈتۈنلەي ئۇنىڭ زىممىسىدە بولىدۇ. سىلەر ئۇچىڭلار ياڭ جىغا ھەمراھ بولۇپ بارىسىلەر، يول ئۇستىدە يېتىپ ـ قوپۇش، يۈرۈش ـ تۇرۇشتا ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىڭلار، بويۇنتاۋلىق قىلماڭلار، خېنىمنىڭ تاپىلىغان ئىشلىرىنى سىلەر ئۇچىڭلار ئورۇنلاڭلار. ئېھتىيات قىلىڭلار، بالدۇر بېرىپ، بالدۇر قايتىپ كېلىڭلار، نەرسىلەرنى يوقىتىپ قويماڭلار، ـــ دەپ جېكىدى.

ـــ خوش، ـــ دەپ جاۋاب بەردى كاھىبەگ.

ياڭ جى شۇ كۈنىلا دەستەكلەرنى تاپشۇرۇۋالدى، ئەتىسى كۈن يورۇش بىلەنلا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئون ئەپكەش سوۋغىنى ساراي ئالدىغا ئەكېلىپ تىزدى، قېرى كاھىبەگ بىلەن ئىككى پايلاقچىمۇ بىر كىچىك ئەپكەش مال ـ دۇنيانى ئېلىپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن جەمئىي ئون بىر ئەپكەشلىك سوۋغات بولدى، ئاندىن قاۋۇل ئون بىر نۆكەر تاللاندى، ئۇلار ھامماللىچە ياساندى، ياڭ جى بولسا

بېشىغا چىغ قالپاق، ئۇستىگە قارا شايى كۆڭلەك كىيىپ، ئايىغىغا چىگە چورۇق تارتىپ، بېلىگە يان قىلىچ ئېسىپ، قولىغا قىلىچ ئالدى؛ قېرى كاھىبەگمۇ يولۇچى سىياقىدا ياساندى؛ ئىككى پايلاقچى ئۇنىڭ كەينىدە يۈرىدىغان چاكار قىياپىتىدە ياساندى ۋە قولىغا قىلىچ ھەم تاياق ئالدى. لياڭ مىرزىبەگ دەستەككە قوشۇمچە يېزىپ بەرگەن مەكتۇپنى بەردى، بۇلار قورساقلىرىنى تازا تويدۇرۇپ، لياڭ مىرزىبەگ بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقتى. چېرىكلەر ئەپكەشلەرنى كۆتۈرۈپ ماڭدى، ياڭ جى بىلەن كاھىبەگ ۋە ئىككى پايلاقچى قورۇقداپ ماڭدى. بۇ ئون بەش ئادەم لياڭ مىرزىبەگ مەھكىمىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن يۇقىرى ئاستانە دەرۋازىسىدىن چىقىپ، چوڭ يول بىلەن كۈنچىقىش ئاستانىگە راۋان بولدى. بۇ دەل بەشىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىدى، ھاۋا ئوچۇق، ئەما ئىسسىق دەستىدىن يول مېڭىش قىيىن ئىدى. بۇرۇن ئۆتكەن ۋۇ پادىشاھىنىڭ يەتتىنچى ئوغلىنىڭ سەككىز مىسرالىق نەزمىسىدە بۇ ھال مۇنداق تەسۋىرلەنگەن:

كۆلگە جايلاشقان راۋاق، سالاسۇنلۇق ياسداق،
سۇدا ئۆينايدۇ بېلىق، لەش ـ كۆكاتنى ئارىلاپ.
ساراتاننىڭ مويىدىن، بورا تەخلەپ ئاستىغا،
قىزىل مارجان تەكىيدە، ياتىدۇ بەگ ھالسىراپ.
ئەجدىھالار ئىزىدىن، قوزغىلالماس تومۇزدا،
دېڭىز قاينىاپ ـ پۈرۈقلاپ، كەتتى گۈلزار قاغجىراپ.
قاقشىماقتا بەگ بالا، يەلپۈگۈچتىن سەگىمەي،
شۇ تومۇزدا كارىۋان ماڭدى راۋان ئالدىراپ.

بۇ سەككىز مىسرالىق نەزمىدە تومۇز كۈنلىرىنىڭ قاتتىق ئىسسىقى تەسۋىرلەنگەن، كۆل ئوتتۇرىسىغا سېلىنغان شىپاڭدا قوغۇن ـ تاۋۇز، ئالما ـ نەشپۈتلەرنى سۇغا چىلاپ مۇزلىتىپ يەپ

ۋە نېلۇپەر يىلتىزىنى مۇزغا چىلاپ سۇيىنى شەربەت قىلىپ ئىچىپمۇ قانماي ئىسسىق تەپتىدىن زارلىنىۋاتقان بەگزادە ـ غوجاملار يولۇچىلارنىڭ ھېچقانداق قانۇن ـ پەرماننىڭ زورلىشى بىلەن ئەمەس، بەلكى كىچىككىنە نام ـ مەنپەئەتنى دەپ، تومۇز كۈنلىرىدە ئاشۇ يولدا قاق سېلىنىپ مېڭىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن. شۇ كۈنى ياڭ جىلار سەي جىڭنىڭ ئالتىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنىدىكى مەۋلۇت مەرىكىسىگە ئۇلگۈرۈپ بېرىش ئۈچۈن، يولنى تېز ـ تېز بېسىپ ماڭماقتا ئىدى. بۇلار يۇقىرى ئاستانىدىن چىقىپ ئالتە ـ يەتتە كۈنگىچە، ھەر كۈنى كۈن يورۇشى بىلەنلا ئورنىدىن تۇرۇپ، سەھەر سالقىنىدا مېڭىپ، چۈشلۈكى كۈن ئىسسىپ كەتكەندە دەم ئالدى.

ئالتە ـ يەتتە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن يول ئۈستىدە بارا ـ بارا ئادەملەر ئازىيىپ، ئۆتەڭ بىلەن ئۆتەڭنىڭ ئارىلىقىدىمۇ تاغ يوللىرى كۆپەيدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ياڭ جى ئۇلارنى قاق سەھەردە يولغا چىقىپ، كۆز باغلانغاندا دەم ئېلىشقا قىستىدى. ئون بىر نۆكەرنىڭ كۆتۈرگەن ئەپكەشلىرىنىڭ بىرەرىمۇ يېنىكرەك ئەمەس ئىدى. كۈن بولسا پۈتلىداپ ئىسسىپ كەتكەنىدى، شۇڭا ئۇلارنىڭ ماڭغۇسى كەلمەي، دەرەخلىك ئۇچرىسىلا دەم ئالغۇسى كېلەتتى، ياڭ جى ئۇلارنى مېڭىڭلار دەپ ھەيدەيتتى. ئەگەر تۇرۇۋالسا تىللاپ ياكى ئۇرۇپ، زورمۇزور ماڭدۇراتتى، ئىككى پايلاقچى كىچىكرەك بوغچا كۆتۈرۈپ ماڭغان بولسىمۇ ھاسراپ ماڭالماي قالدى. ياڭ جى ئۇلارغا كايىپ:

ـــ ئىككىڭلار خويمۇ بىغەرەزلىك قىلىۋاتسىلەر! بۇ ئىشنىڭ جاۋابكارلىقى مېنىڭ ئۈستۈمدە تۇرسا، ماڭا بۇ بىرنېمىلەرنى ئۇرۇپ ھەيدىشىپ بەرمەي، ئۆزۈڭلارمۇ ئارقىدا قېلىۋاتسىلەرغۇ، بۇ ئوينىشىدىغان يول ئەمەس ! ـــ دېدى.

ـــ ئىككىمىز قەستەن ئاستا مېڭىۋاتقىنىمىز يوق، ـــ دېدى پايلاقچىلار، ـــ كۈننىڭ ئىسسىقىدىن ماڭالماي ئارقىدا قېلىۋاتمىز، ئاۋۇ كۈنلەردە سەھەر سالقىنىدا ماڭاتتۇق، ئەمدى

نېمىشقىكىن، تازا ئىسسىپ كەتكەندە ماڭىدىغان بولۇپ قالدۇق، تەڭشەلمىگەن جاھان دېگەن مۇشۇ بولسا كېرەك.

ــ سىلەرنىڭ بۇ گېپىڭلار ئوسۇرۇققا تەڭ! نەچچە كۈن بۇرۇن ماڭغىنىمىز بىخەتەر يول ئىدى، ھازىر خەتەرلىك يەرگە كېلىپ قالدۇق، بۇنداق يەردىن كۈندۈزى ئۆتۈپ كەتمەسەك، ئاخشىمى ماڭغىلى بولامدۇ! ــ دېدى ياڭ جى.

ئىككى پايلاقچى ئاغزىدا بىرنەرسە دېمەسمۇ، كۆڭلىدە: «تىنماي تىللاۋېرىدىغان ئەسكى بىرنېمىكەن» دەپ ئويلىدى. ياڭ جى بىر قولىغا قىلىچ، بىر قولىغا تاياق ئېلىپ، ئەپكەش كۆتۈرگەنلەرنىڭ كەينىدىن ھەيدەپ ماڭدى.

ئىككى پايلاقچى دەرەخنىڭ سايىسىدا قېرى كاھىبەگنى كۈتۈپ ئولتۇردى، ئۇ كەلگەندىن كېيىن پايلاقچىلار ئۇنىڭغا:

ــ ياڭ جى دېگەن بۇ بىرنېمە ھەرقانچە بولسىمۇ، غوجامنىڭ قول ئاستىدىكى بىر باقاۋۇل، بىزگە شۇنچە ھاكاۋۇرلۇق قىلامدۇ! ــ دەپ شىكايەت قىلدى.

ــ غوجام ئۇنىڭ بىلەن ئەپ ئۆتۈڭلار دەپ جېكىلىگەنىدى، شۇڭا بىرنېمە دېمەيۋاتىمەن. ئىككى كۈندىن بېرى مېنىڭ كۆزۈمگىمۇ غەلىتە كۆرۈنۈۋاتىدۇ، ھازىرچە لېۋىمنى چىشلەپ تۇرۇۋاتىمەن، ــ دېدى كاھىبەگ.

ــ غوجام يۈز ـ خاتىر قىلىپ شۇنداق دېگەندۇ، ئۆزلىرى ئاتىدارچىلىق قىلسىلا، ــ دېدى پايلاقچىلار.

ــ ھازىرچە لېۋىمزنى چىشلەپ تۇرايلى، ــ دېدى قېرى كاھىبەگ.

شۇ كۈنى ئۇلار كۆز باغلانغۇچە يۈرۈپ بىر دەڭگە كېلىپ چۈشتى. ھېلىقى ئون نۆكەر ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ، پۈتۈن ئەزايىدىن يامغۇردەك تەر تېمىپ تۇرغان ھالدا قېرى كاھىبەگكە:

ــ بىز شور پېشانىلەر نېمىشقىمۇ چېرىك بولۇپ قالغاندىمىز، بۇ ئىشنىڭ مۇشەققەتلىكىنى بىلسەكمۇ،

ئىلاجسىزلىقتىن يولغا چىقىپ قالدۇق، ھاۋا مۇشۇنداق ئىسسىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېغىر ئېپكەشنى كۆتۈرۈپ مېڭىۋاتىمىز، بۇ ئىككى كۈندىن بۇيان ئەتىگەنكى سالقىن ھاۋادا ماڭدۇرماي، كۈن ئىسسىقىدا ماڭدۇرۇۋاتىدۇ، ھە دېسىلا تايىق بىلەن ساۋايدۇ، بىزمۇ ئوخشاشلا ئادەم بالىسىغۇ. بۇ ئازابقا قانداقمۇ چىدايمىز! ـــ دېدى.

ـــ رەنجىمەڭلار، ئاستانىگە بارغاندا سىلەرگە ئىنئام بېرىمەن، ـــ دېدى قېرى كاھىبەگ.

ـــ ناۋادا بىزگە كاھىبېگىمىزدەك مۇشۇنداقلا مۇئامىلە قىلسا، ھەرگىز رەنجىمەيتتۇق، ـــ دېدى چېرىكلەر.

كۆپچىلىك شۇ كېچىسى قوندى، ئەتىسى تاڭ ئاتماستىنلا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، ھاۋانىڭ سالقىن ۋاقتىدا ماڭماقچى بولۇپ تەۋرەشتى، ياڭ جى ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ:

ـــ نەگە ! ئۇخلاڭلار، مېنىڭ ئاغزىمغا قاراڭلار! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ سالقىندا ماڭدۇرمايدىكەنلا، كۈن ئىسسىپ كەتكەندە ماڭالمىساق ساۋايدىكەنلا، ـــ دەپ گەپ ياندۇردى چېرىكلەر.

ـــ سەنلەر نېمىنى بىلىشسەن؟ ـــ دەپ تىللىغان پېتى قولىغا تاياقنى ئېلىپ ساۋماقچى بولدى دەرغەزەپ بولۇپ ياڭ جى.

چېرىكلەر دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، نائىلاج يەنە ياتتى، شۇ كۈنى قاق سەھەردە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، ئالدىرماي تاماق ئېتىپ يەپ، ئاندىن يولغا چىقتى، ياڭ جى يول ئۈستىدە چېرىكلەرنى بىرەر دەرەخ سايىسىغا بېرىپ دەم ئالغىلى قويماي ئۇرۇپ ھەيدەيتتى. ئون بىر چېرىك يولدا غودۇكشىغان بويى ماڭدى، ئىككى پايلاقچىمۇ قېرى كاھىبەگكە ھال ـ دەردىنى تۆكۈپ ماڭدى؛ قېرى كاھىبەگ ئۇلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سالمىغاندەك قىلسىمۇ، لېكىن كۆڭلىدە ياڭ جىغا غەزەپلىنەتتى.

گەپنى ئۇزارتمايلى. شۇ تەرىقىدە ئون تۆت - ئون بەش كۈندەك يول ماڭدى. ئون تۆت كىشىنىڭ ئىچىدە ياڭ جىدىن رەنجىمىگەن بىرمۇ كىشى قالمىدى. شۇ كۈنى ئۇلار دەڭدە، تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ئالدىرىماي تاماق ئېتىپ يەپ، ئاندىن يولغا چىقتى. بۇ دەل ئالتىنچى ئاينىڭ تۆتىنچى كۈنلىرى ئىدى، كۈن چۈش بولماستىنلا ئاسماندا ئوتتەك قىزىغان كۈندىن باشقا بىر پارچىمۇ بۇلۇت كۆرۈنمەيتتى، ئاپتاپ پۈرلىداپ تۇراتتى. بۇ خۇسۇستا قەدىمكىلەر مۇنداق نەزم پۈتكەن:

قامچىلاپ ئوت ئەجدىھانى كەلدى جەنۇبتىن ئوت پىرى،
كۆيدۈرۈپ كۆكنى قىزارتتى ئاتەش ئەلەمنىڭ ئوتلىرى.
چىڭقى چۈش ۋاقتىدا كۈن چوغدەك ئۇيۇپ قاتقاندى،
كائىنات يالقۇنلىنىپ قوغ تەكتىگە پاتقاندى.
بەش ئېگىز تاغ قاغجىراپ، قالماي بۇلۇتتىن ھېچ ئەسەر،
سۇ قۇرۇشتىن ئەنسىرەپ ياڭ خۇ[1]نى غەم باسقاندى،
ئېھ، ئېسىل سالقىن شامال چىقسا توساتتىن كېچىلەپ ــ
قوغلىسا ئىسسىقنى دەپ، كۆڭلى ئۇنىڭ سەرسان ئىدى.

ئۇلارنىڭ شۇ كۈنى ماڭغان يولى تاغ ئارىسىدىكى خىلۋەت، ئەگرى - توقاي چىغىر يوللار ۋە تاغ چوققىلىرىغا جايلاشقان يوللار ئىدى، ياڭ جى ئاشۇ ئون بىر چېرىككە نازارەت قىلىپ، ئالاھازەل يىگىرمە نەچچە چاقىرىم يول باستى، چېرىكلەر سۆگەت سايىسىدا بىردەم ئارام ئېلىۋالماقچى بولۇۋىدى، ياڭ جى تايىاق بىلەن ساۋاپ:

ــ ئىتتىڭ مېڭىش ! كىم سەنلەرنى دەم ئال دېدى ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

چېرىكلەر كۆككە باقتى، كۆكتە بىزەمۇ بۇلۇت يوق، ھاۋا چىدىغۇسىز ئىسسىپ كەتكەنىدى.

① ياڭ خۇ ــ سۇ مۇئەككىلى.

غەزەل

ئاب ـ هاۋا قاسقان هوربدەك بىخسىغان،
ئۇرۇلار پۇرقۇپ يۇزۇڭگە چاڭ ـ توزان.
تارتمىلىق جىمجىل كەبى قاينار ۋاژىلداپ يەر ـ جاهان،
كۈن تۇرار كۆك باغرىدا چوغدەك قىزىپ كۈنلۈكسىمان.
يوق بۇلۇت ئاسماندا، يەردە يوق تۇمان،
يوق شامال، ئاپتاپتا كۆللەر سۇغۇلۇپ، تال چاڭقىغان؛
ئوت ئېلىپ يالقۇنلىناتتى تاغ ـ داۋان،
يېرىلىپ تاشلار قاقاستىن، ئىس يېنىپ كەتتى شۇئان.
چۈشتى ئورمان تەكتىگە پوك ـ پوك قىلىپ، موللاق ئېتىپ،
كۆكتىكى ئۇچار قاناتلىق جېنىمۇ قالماي ئامان.
سۇدىكى لەھەڭ بېلىقلىق تۆكۈلۈپ قاسراقلىرى،
بىرلا شۇڭغۇپ لايۇ پاتقاق ئاستىغا بولدى راۋان.
بۇ هاۋاغا چىدىماس ھەتتاكى يولۋاس ـ جىسمى تاش،
تا تۆمۈر تەن ئادەمزات تەرگە چۆمگەي ھەرقاچان.

بۇ چاغدا ياڭ جى چېرىكلەرنى تاغ ئارىسىدىكى خىلۋەت يوللار بىلەن ھەيدەپ ماڭدى، كۈن چۈش بولغاندا كۈن تەپتىدىن تاشلار قىزىپ كەتكەنلىكتىن، چېرىكلەرنىڭ تاپانلىرى كۆيۈپ، يەرگە دەسسىيەلمەي قالدى. چېرىكلەر:

ـــ هاۋا بەك ئىسسىپ كەتتى، ئىسسىقتا ئۆلىمىزمۇ ! ـــ دېدى.

ـــ چاپسان مېڭىش، ئالدىمىزدىكى تۆپىلىكتىن ئۆتۈۋېلىپ، ئاندىن بىرنېمە دەرمىز، ـــ دېدى ياڭ جى چېرىكلەرگە ۋارقىراپ.

بۇلار كېتىۋاتقاندا ئالدى تەرەپتىن بىر تۆپىلىك كۆرۈندى. كۆپچىلىك بۇ تۆپىلىككە قارىۋىدى، ئۇ شۇنداق كۆرۈندىكى:

ئۇستىنى بۇك دەل ـ دەرەخلەر قاپلىغان،
ئېتىكىگە ساپسېرىق قۇم يامرىغان.
قېرى يولۇاستەك تۇرار تىك چوقچىيىپ،
شۇنچە دەھشەتلىك سوقار چاپقۇن ـ بوران.
يېنىدا ئۆسكەن ئۇنىڭ چاتقال ـ گىياھ،
سانجىلىپ تۇرغان ياراغ ـ نەيزە گويا؛
يەر يۈزىدە سەت قورام تاشلار ياتار،
ئۇخلىغاندەك خۇددى يىلپىزلار قاتار.
بۇ ئەمەس ھەرگىز سېچۇەننىڭ تاغ يولى،
بەلكى تەيخاڭشەن تېغىنىڭ دەل ئۆزى.

شۇ چاغدا بۇ ئون بەش كىشى تۆپىلىككە چىقىپ، ئەپكەشلىرىنى يەرگە قويۇشتى. بۇلاردىن ئون تۆتى قارىغايلىقنىڭ تۇڭگە بېرىپ يېتىۋالدى. ياڭ جى:

ـــ ئىش چاتاق ! بۇ قانداق جاي بىلىشىمسەن، سەنلەر تېخى بۇ يەردە دەم ئېلىپ سەگدىمەكچىمۇ؟ ئورۇنلىرىڭدىن تۇرۇپ چاپسان مېڭىش! ـــ دېدى.

ـــ بىزنى مىڭ پارە قىلىۋەتسىلىمۇ ماڭغۇچىلىكىمىز قالمىدى! ـــ دېدى چېرىكلەر.

ياڭ جى تاياقنى ئېلىپ ئۇلارنىڭ باش ـ كۆزلىرىگە ساۋاۋەردى، بىرنى ساۋاپ تۇرغۇزسا، يەنە بىرى يېتىۋېلىپ، ياڭ جىغا بوي بەرمىدى.

شۇ چاغدا ئىككى پايلاقچى بىلەن قېرى كاھىبەگمۇ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ يېتىپ كېلىپ، قارىغاي تۇڭگە بېرىپ دەم ئېلىشقا ئارانلا ئۇلگۈردى، ياڭ جىنىڭ چېرىكلەرنى ساۋاۋاتقانلىقىنى كۆرگەن قېرى كاھىبەگ:

ـــ باقاۋۇل، بۇلار ھاۋانىڭ ئىسسىقلىقىدىن ماڭالمايۋاتىدۇ، ئەيىبكە بۇيرۇمىسلا بولارمىكىن، ـــ دېدى.

ـــ كاھىبەگ، ـــ دېدى ياڭ جى، ـــ سىلى بىلمەيلا، بۇ يەر

قاراقچىلارنىڭ ماكانى بولغان سىبىرنىڭ تۆپە دېگەن يەر شۇ، ئادەتتىكى تىنچ ۋاقىتتىمۇ بۇ يەردىكى قاراقچىلار كۈپكۈندۈزدىلا ئادەم بۇلايدۇ، ئەھۋال شۇنداق تۇرۇقلۇق، بۇ يەردە قانداق توختىيالايمىز !

— سىلى بۇ گەپنى نەچچە يانداۋرۇپ دېدىلە، مۇشۇنداق گەپ بىلەن بىزنى قورقۇتۇپ كەلدىلە ! — دېدى ئىككى پايلاقچى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ.

— ھازىرچە بۇلار ئازراق دەم ئېلىۋالسۇن، كۇن سەل قىيىلغاندىن كېيىن ماڭساق قانداق؟ — دېدى قېرى كاھىبەگ.

— سىلىمۇ بىغەرەزلىك قىلىۋاتىدىلا، ئۇنداق قىلغىلى بولامدۇ؟ تۆپىلىكتىن پەسكە چۈشكەندە يەتتە ـ سەككىز چاقىرىمغىچە ئارىلىقتا ئادەم يوق تۇرسا، بۇنداق خەتەرلىك يەردە قانداقسىغا دەم ئالغىلى بولىدۇ؟ — دېدى ياڭ جى.

— مەن مۇشۇ يەردە دەم ئېلىۋېلىپ ماڭاي، سىلى چېرىكلەرنى ھەيدەپ مېڭىپ تۇرسىلا، — دېدى قېرى كاھىبەگ.

ياڭ جى قولىغا تاياقنى ئېلىپ چېرىكلەرگە:

— قايسىڭ ماڭمىساڭ، مۇشۇ تاياق بىلەن يىگىرمىنى ساۋايمەن، — دەپ ۋارقىرىدى.

— باقاۋۇل، سىلى قۇرۇق قول ماڭغان بىلەن بىز يۈز پاتمانلىق ئەپكەش كۆتۈرۈپ مېڭىۋاتىمىز، سىلى بىزنى راستىنلا ئادەم قاتارىدا كۆرمەيۋاتىدىلا! غوجام ئۆزى كەلگەن بولسىمۇ، بىزنىڭ بىرەر ئېغىز سۆزىمىزنى ئىلىك ئالاتتى، سىلى كىشىنىڭ دەردىگە يەتمەي، بۇيرۇققىلا زورلايدىكەنلا ! — دېدى چېرىكلەردىن بىرى ياڭ جىغا يېلىنىپ، چېرىكلەرنىڭ ھەممىسى چۇقان كۆتۈرۈشتى.

— ماۋۇ ھايۋان نېمە جېنىمنى چىقىرىدۇ ! ئەمدى ساۋۇشىمنى كۆرا! — دېدى ياڭ جى تىللاپ ۋە تاياقنى ئېلىپ ئۇنىڭ باش ـ كۆزىگە سېلىۋەردى.

— باقاۋۇل، توختىسىلا ! گېپىمگە قۇلاق سالسىلا: مەن

ئاستاندە ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىدە ئاتىغا بولۇپ تۇرغان چېغىمدا، كۈرمەك بەگ ـ سىپاھلار بار ئىدى، ئۇلار مېنى كۆرگەندە ھۆرمەتلەپ، ئۈستى ـ ئۈستىگە «خوش» دەپ تۇراتتى. مېنى جاۋاب ياندۇرۇۋاتقىدۇ دېمىسىلە، ئۆزلىرى ئەسلىدە ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان چېرىك ئىدىلە، غوجام ئۆزلىرىگە ئىچ ئاغرىتىپ باقاۋۇللۇققا ئۆستۈردى، ئەمدى تېرىقتەك كىچىككىنە مەنسەپكە ئۇلىشۋېلىپلا، ئەجەب چوڭچىلىق قىلىدىغان بولۇۋالدىلا! ھېلىغۇ مەن غوجامنىڭ ئالدىدىكى كاھىبەگ ئىكەنمەن، ناۋادا يېزىنىڭ مويسىپىتى بولغان تەقدىردىمۇ، مېنىڭ نەسىھەتىمنى ئاڭلاپ قويغانلىرى تۈزۈك ئىدى، ئۇلارنى ئۇرۇشۇرۇپ نېمە قىلغانلىرى؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى كاھىبەگ.

ـــ كاھىبەگ، سىلى شەھەردە تۇغۇلۇپ، ئوردىدا ئۆسكەنلىكلىرى ئۈچۈن يول ئازابىنى بىلمەيدىلا، ـــ دېدى ياڭ جى.

ـــ مەن، ـــ دېدى قېرى كاھىبەگ، ـــ گۇاڭدۇڭ، گۇاڭشى، سىچۈەنلەرگىمۇ باردىم، لېكىن سىلىدەك مەمەدانە ئادەمنى كۆرمىدىم.

ـــ بۇ كۈنلەرنى تىنچ ۋاقىتلارغا ئوخشاتقىلى بولمايدۇ، ـــ دېدى ياڭ جى.

ـــ بۇنداق گەپنى قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن تىللىرىنى كېسىش كېرەك، بۇ كۈنلەرنى نېمىشقا تىنچ دېگىلى بولمايدۇ؟ ـــ دېدى كاھىبەگ.

ياڭ جى جاۋاب قايتۇرۇشقا تەمشەلگىنىدە، ئۇدۇلدىكى قارىغايلىقنىڭ ئىچىدە بىر ئادەمنىڭ ماراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى، ئۇ شۇ ھامان:

ـــ دېمىدىمۇ ئەنە، قاراقچىلار كېلىپ قالدى ! ـــ دېدى ـ ده، قولىدىكى تاياقنى تاشلاپ، قىلىچىنى كۆتۈرگەن پېتى قارىغايلىققا يۈگۈرۈپ بېرىپ:

ـــ قانداق قاپ يۈرەك بىرنېمىسەن، مېنىڭ مېلىمنى

كۆزلىشكە جۇرئەت قىلغان ! ــ دەپ توۋلىدى. بۇ خۇددى تۆۋەندىكىدەك بولدى:

شەيتانىڭ گېپىنى قىلىپ، شەيتانغا يولۇقتى،
ئوغرىنىڭ گېپىنى قىلىپ ئوغرىغا يولۇقتى.
بىر ـ بىرىنىڭ ئۇلار قاياشى ئىدى،
تونۇشماي قاراپ دەرقەم تۇرۇشتى.

ياڭ جى يېقىن بېرىپ قارىسا، قارىغايلىقتا يەتتە غالتەك هارۋا تۇرۇپتۇ، هارۋىنىڭ يېنىدا يەتتە كىشى قىپيالىڭاچ سەگدەپ ئولتۇرۇپتۇ. چېكىسىدە چوڭ قىزىل مېڭى بار بىر كىشى قىلىچ كۆتۈرۈپ ياڭ جىنىڭ ئالدىغا كەلدى. شۇ چاغدا هېلىقى يەتتە كىشى «هوي !» دەپلا ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇشتى.

ــ سەنلەر نېمە ئادەملەر؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى ياڭ جى.

ــ سەن نېمە ئادەم؟ ــ دەپ سورىدى هېلىقى يەتتە كىشى.

ــ سەنلەر قاراقچىمۇ؟

ــ سەن ئۆزۈڭدىن سورا ! بىز ئۇششاق ئوقەتچىلەر، ساڭا بېرىدىغان پۇلىمىز يوق.

ــ سەنلەر ئۆزۈڭلارنى ئۇششاق ئوقەتچىلەر دەپ، مېنى بايۋەچچە كۆرۈۋاتامسىلەر؟

ــ سەن زادى نېمە ئادەم؟

ــ ئېيتىش، زادى نەدىن كېلىشتىڭ؟

ــ بىز يەتتە بۇرادەر، خاۋجۇ[1]لۇق ــ دېدى بۇ يەتتە كىشىنىڭ بىرى، ــ ئاستانىگە سېتىش ئۈچۈن چىلان ئېلىپ كېتىۋاتىمىز، بۇ يەر ئۆتەر يولىمىز ئىكەن، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن مۇشۇ سېرىق تۆپىدە قاراقچىلار دائىم كارۋانلارنى بۇلاپ تۇرىدۇ، دەپ ئاڭلىدۇق، بىزدە مۇشۇ چىلاندىن باشقا هېچ نەرسە بولمىسا نېمىدىن قورقىمىز، دەپ مېڭىۋەردۇق. مانا بۇ تۆپىگە

① خاۋجۇ ــ هازىرقى ئەنخۇي ئۆلكىسىنىڭ فېڭياڭ ناهىيەسى.

چىققاندىن كېيىن ئىسسىققا چىدىيالماي، دەرەخنىڭ سايىسىدا بىر دەم سەگىدەپ، كەچقۇرۇن ماڭايلى دەپ ئولتۇراتتۇق، ئادەم ئاۋازى ئاڭلاندى. قاراقچىلار كېلىپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ بۇ ئىنىمىزنى قاراپ بېقىشقا چىقارغانىدۇق.

ــ ھە، مۇنداق دېسەڭلارچۇ، ــ دېدى ياڭ جى، ــ سىلەرمۇ يولۇچىلار ئىكەنسىلەرغۇ. ھېلى سىلەرنىڭ ماراۋاتقىنىڭلارنى كۆرۈپ، قاراقچىلارمىكىن دەپ يۈگۈرۈپ كېلىشىم.

ــ كارۋان بېگىم، بىرنەچچە چىلان يەپ كەتسىلە، ــ دېدى ھېلىقى يەتتە كىشى.

ــ خوش، ــ دېدى ياڭ جى ۋە قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، ئەپكەشلەر يېنىغا قايتىپ كەلدى.

ــ ئوغرى بولىدىغان بولسا بىز ماڭايلى، ــ دېدى قېرى كاھىبەگ.

ــ مەن قاراقچىلارمىكىن دەپتىمەن، چىلان ساتقىلى كېتىۋاتقان بىرنەچچە يولۇچىكەن، ــ دېدى ياڭ جى.

قېرى كاھىبەگ چېرىكلەرنى كۆرسىتىپ:

ــ ناۋادا بايا دېگەنلىرىدەك بولىدىغان بولسا، مانا بۇلار ھايات قالمىغان بولاتتى ! ــ دېدى تەنە قىلىپ.

ــ بۇنداق تەنە گەپنىڭ لازىمى يوق، ھەر ھالدا ئامان بولغىنىمىز ياخشى. بوپتۇ دەم ئېلىڭلار، سەل سالقىن چۈشكەندە ماڭارمىز، ــ دېدى ياڭ جى.

ــ چېرىكلەرنىڭ ھەممىسى كۈلۈشتى. ياڭ جىمۇ قىلىچىنى يەرگە سانجىپ قويۇپ، دەرەخ سايىسىغا بېرىپ سەگىدەپ دەم ئالدى.

بىر ئاش پىشىم ۋاقىتمۇ ئۆتمەيلا، يىراقتىن بىر يىگىتنىڭ ئىككى سوغىنى ئەپكەشتە كۆتۈرۈپ، ناخشا ئېيتىپ تۆپىلىككە چىقىۋاتقانلىقى كۆرۈندى:

خۇددى چوغدەك تەپتى كۈننىڭ، كەتتى جانلار ئۆرتىنىپ،
چاڭقىماقتا دان ــ زىرائەت تامچە سۇغا تەلمۈرۈپ.

كۆيدى باغرى، پاره ـ پاره بولدى دېهقان يۇرىكى،
باي غوجاملار سۇردى راهەت، يەلپۇگۇچتە يەلپۇنۇپ.

ئۇ شۇ ناخشىنى ئېيتقىنىچە تۆپلىككە چىقىپ، قارىغايلىقتا ئەپكىشىنى يەرگە قويۇپ دەم ئالدى. چېرىكلەر بۇنى كۆرۈپ:
ـــ سوغۇنزدىكى نېمە؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ مەي، ـــ دەپ جاۋاب بەردى يىگىت.
ـــ نەگە ئاپىرىسىز؟
ـــ يېزىغا ئاپىرىپ ساتىمەن.
ـــ بىر سوغىسى نەچچە پۇل؟
ـــ كېمى يوق بەش تىزىق يارماق.
چېرىكلەر: «ئىسسىقتا ئۇسساپ كەتتۇق، ئۇنىڭدىن ئازراق ئېلىپ ئىچمەيلىمۇ؟ ھاردۇقمىز چىقىپ قالار» دەپ مەسلىھەتلىشىپ، پۇل يىغىش قىلىشقا باشلىدى. ياڭ جى بۇنى كۆرۈپ:
ـــ سەنلەر يەنە نېمە قىلىشۇاتىسىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.
ـــ مەي ئېلىپ ئىچەيلى دەۋاتىمىز، ـــ دېدى ئۇلار.
ـــ مەندىن سوراپ باقمايزە، ئۆز مەيلىڭلارچە مەي ئېلىپ ئىچىشمەكچى بولۇشتۇڭمۇ، نېمانچە ھەددىڭلاردىن ئېشىپ كېتىشتىڭ ! ـــ دەپ ياڭ جى تىللىغان پېتى قىلىچنىڭ دەستىسى بىلەن چېرىكلەرنى ئۇرۇشقا باشلىدى.
ـــ بىزنى بىكاردىن ـ بىكار ئۇرامدىلا ! ئۆزىمىز پۇل يىغىش قىلىپ ئېلىپ ئىچسەك نېمە بوپتۇ، سىلىنىڭ نېمە كارىلىرى بار! بۇنىڭغىمۇ ئۇرامدىلا ! ـــ دېدى ئۇلار.
ـــ ھەي سەھرالىق تومپايلار، نېمىنى بىلىشىسەن ! قورساقنىڭلا غېمىنى قىلىشىسەن ! يول ئازابىدىن، ھىيلە ـ نەيرەڭلەردىن خەۋىرىڭلار يوق، نى ـ نى پالۋانلار سەپەر ئۇستىدە بىھوش قىلىدىغان دورا سېلىنغان مەينى ئىچىپ تۇگىشىپ كەتكەن ! ـــ دېدى ياڭ جى.
ـــ كارۋانبېگىم، ئۆزلىرى خويمۇ بىشەم ئادەم ئىكەنلا ! مەن

تېخى سىلىگە مەي ساتقىنىم يوققۇ، شۇنداقمۇ دەمدىلا ! ــ دېدى مەي ئەكەلگەن يىگىت ياڭ جىغا قاراپ سوغۇققىنا كۈلۈپ.

بۇلار قارىغاي تۈۋىدە ماجىرالىشىپ تۇراتتى. قارىغايلىقىنىڭ ئىچىدە تۇرغان چىلان سودىگەرلىرى قىلىچلىرىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ:

ــ نېمىشقا ماجىرالىشىۋاتىسىلەر؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مەن ماۋۇ مەينى يېزىغا ئېلىپ بېرىپ ساتماقچىدىم، كۈن ئىسسىپ كەتتى. ماۋۇ يەرگە كېلىپ دەم ئېلىپ ئولتۇرسام، بۇلار مەيدىن ئازراق سېتىپ بەرسەڭ دېيىشتى، مەن تېخى ساتمايلا، ئاۋۇ كارۋانبېگى مەي ئىچىگە بىھوش دورىسى سېلىپ قويۇلغان، دېگەن گەپلەرنى قىلىۋاتىدۇ، بۇ قىزىق گەپ ئەمەسمۇ؟ شۇنداقمۇ دەمدۇ ! ــ دېدى مەي ساتقۇچى يىگىت.

ــ قاراقچى كېلىپ قالدىمكىن دەپتىمىز، ــ دېدى ھېلىقى يەتتە يولۇچى، ــ بۇنداق گەپكەن ــ دە، بوپتۇ، ئۇنچىلىك گەپنىڭ ھېچقىسى يوق. بىزنىڭمۇ ئۇسسۇزلۇقىمىزنى قاندۇرۇشقا مەي ئىچكۈمىز بار ئىدى، ئەگەر بۇلار شەكلىنىپ قالغان بولسا، بىر سوغىسىنى بىزگە سېتىپ بەر.

ــ ياق ساتمايمەن، ــ دېدى مەي ساتقۇچى يىگىت.

ــ ھەي دېتى يوق نوچى، بىغەرەز بىرنېمە ئىكەنسەنغۇ، بىز ئۇنداق دېمىدۇققۇ. مەينى يېزىغا ئېلىپ بېرىپمۇ بەربىر ساتىسەن، بىزمۇ پۇل بەرگەندىكىن، ئازراق سېتىپ بەرسەڭ نېمە بولاتتى؟ يېزىغا بېرىپ چاي پۇلى تۆلەپمۇ يۇرمەيسەن، بىزنىڭمۇ ئۇسسۇزلۇقىمىزنى قاندۇرىسەن ئەمەسمۇ.

ــ مەيلى، سىلەر بىلەن تالىشىپ ئولتۇرماي، بىر سوغىسىنى سېتىپ بېرەي، ئۇلارنىڭ سۆزى مېنىڭ جېنىمغا تەگكەنلىكتىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە كەمچەن قاچا بولمىغانلىقتىن ساتمىغانىدىم، ــ دېدى يىگىت.

ــ بەللى يىگىت، ئەجەبمۇ گىرى ئىكەنسەن ! ئۇنداق دېگەن بولسا نېمە بولاتتى؟ بىزدە نوگاي بار، ــ دېدى يەتتە يولۇچى.

ئۇلاردىن ئىككىسى غالىتەكنىڭ يېنىغا بېرىپ ئىككى نوگايىنى، يەنە بىرى بىر چاڭگال چىلاننى ئېلىپ كەلدى، يەتتە كىشى سوغىنىڭ چۆرىسىگە ئولىشىپ، سوغىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى – دە، نوگاي بىلەن مەينى ئۇسۇپ نۆۋەتلىشىپ ئىچىشتى، چىلاننى يېدى، بىردەمدىلا بىر سوغا مەي ئىچىلىپ بولدى. يەتتە يولۇچى:

— بۇنىڭ نەرخىنى سورىماي ئىچىپتۇق. نەرخى قانچە؟ — دەپ سورىدى.

— مەن ئەزەلدىن نەرخىنى تالاشمايمەن، بىر سوغىسى كېمى يوق بەش تىزىق يارماق، ئىككى سوغىسى ئون تىزىق يارماق.

— ماقۇل، سېنىڭ دېگىنىڭدەك بەش تىزىق يارماقمۇ بېرەيلى، لېكىن بىر نوگاي مەي قوشۇپ بەرگىن.

— قوشۇپ بېرەلمەيمەن، توختالغان نەرخى شۇ.

يولۇچىلاردىن بىرى مەي پۇلىنى بېرىۋاتقاندا، يەنە بىرى ئىككىنچى سوغىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، بىر نوگاي ئۇستى – دە، ئىچىشكە باشلىدى. يىگىت تارتىۋالغىلى كېلىۋىدى، ھېلىقى يولۇچى يېرىم نوگاي مەينى كۆتۈرۈپ قارىغايلىققا تىكىۋەتتى، يىگىت قوغلاپ كېتىۋاتاتتى، ئاڭغىچە قارىغاي ئارىسىدىن يەنە بىرى بىر نوگاينى كۆتۈرۈپ چىقىپ، سوغىدىن يەنە بىر نوگاي مەي ئۇستى، يىگىت ئۇنى كۆرۈپ ئېتىلغان بويى كېلىپ، نوگاينى ئۇنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ، مەينى سوغىغا يانداۋرۇپ تۆكۈۋېتىپ، سوغىنىڭ ئاغزىنى بېكىتتى ۋە نوگاينى يەرگە ئېتىۋېتىپ:

— ئادەم ئەپتىگىلار يوق پەس نېمىلەر ئىكەنسىلەر! سالاپەتلىك ئادەملەر مۇشۇنداقمۇ پەسلىك قىلامدۇ! — دېدى غودۇڭشىپ.

بۇلارنىڭ ئۇدۇلىدىكى چېرىكلەرنىڭمۇ گېلى قىچىشىپ، تازا ئىچكۈسى كەلدى، ئاردىدىن بىرى قېرى كاھىبەگكە:

— بەگ ئاتا، بىز ئۇچۇن بىر گەپ قىلىپ قويسىلىچۇ، ئاۋۇ چىلان ساتقۇچىلار بىر سوغىنى ئېلىپ ئىچىپ بولدى، بىزمۇ

بىر سوغا ئېلىپ ئىچىپ، گېلىمىزنى نەمدىۋالساق نېمە بولاتتى، ھاۋا شۇنداق ئىسسىپ ئۇسساپ ھېچ ھالىمىز قالمىدى. بۇ تۆپىلىكتە نە بىر ئىچكۇدەك سۇ تېپىلمايدىكەن، بەگ ئاتا بىر ياخشىلىق قىلسىلا، ــ دېدى.

قېرى كاھىبەگ چېرىكلەرنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭمۇ ئاز ـ تولا ئىچكۇسى كېلىپ، ياڭ جىغا:

ــ ئاۋۇ چىلان ساتقۇچىلار بىر سوغا مەينى ئېلىپ ئىچىپ بوپتۇ، بىر سوغىسىلا قاپتۇ، بۇ تۆپىلىكتە زادىلا سۇ تېپىلمايدىكەن، چېرىكلەر شۇ مەيدىن ئازراق ئېلىپ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرۇۋالسا بولار، ــ دېدى.

ياڭ جى: «مەن يىراقتىن قاراپ تۇرسام، ئۇ بىرنېمىلەر ئۇنىڭ بىر سوغا مېيىنى ئېلىپ ئىچتى، يەنە بىر سوغىدىنمۇ يېرىم نوگاي ئۇسۇپ ئىچىۋالدى، شۇنىڭغا قارىغاندا، مەي تازا ئوخشايدۇ، بۇ چېرىكلەرنىمۇ تولا ئۇرۇۋەتتىم، ئاز ـ پاز ئىچسىمۇ ئىچسۇنا» دەپ ئويلاپ:

ــ كاھىبەگىم، ئۆزلىرى ئىچسۇن دېگەندىكىن، مەن نېمە دەي، بوپتۇ، بۇلارمۇ ئىچسە ئازراق ئىچىۋالسۇنا، ئاندىن يولغا چىقارمىز، ــ دېدى.

چېرىكلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپلا، بەش تىزىق يارماق يىغىش قىلىپ، مەي سېتىۋالماقچى بولدى، ھېلىقى مەي ساتقۇچى يىگىت:

ــ ساتمايمەن ! ساتمايمەن ! بۇ مەينىڭ ئىچىدە بىھوش دورىسى بار، ــ دەپ تۇرۇۋالدى.

چېرىكلەر ئوچۇق چىراي بىلەن يالۋۇرۇپ:

ــ ئاكا، يوق گەپنى تەگەپ يۇرمەڭ ! ــ دېدى.

ــ ساتمايمەن، چاتاق قىلماڭلار ! ــ دېدى يىگىت.

ــ ھەي دىتى يوق يىگىت، بىرەر ئېغىز گەپنى ئورۇنسىز قىلىپ قويۇپتۇ، سەنمۇ گىرىلىك قىلما. شۇ بىر ئادەمنىڭ ئورۇنسىز سۆزىنىڭ كاساپىتى بىلەن بىزگىمۇ بىرمۇنچە گەپنى

قىلىۋالدىڭ. ئۇ گەپنى بۇلار دېمىگەندىن كېيىن بۇلارغا ئازراق سېتىپ بەرسەڭ بولىۋەرمەمدۇ، ــ دەپ سۇلھى ـ سالا قىلىشتى چىلان ساتقۇچىلار.

ــ ئۇنداق بولسا، يوق ئىشقا گۇمان قىلىپ نېمە قىلىدۇ؟ ــ دېدى يىگىت.

چىلان ساتقۇچىلار ھېلىقى يىگىتنى بىر ياقتا ئىتتىرىۋېتىپ، سوغىنى كۆتۈرۈپ چېرىكلەرنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ بەردى. چېرىكلەر سوغىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئىچىشكە تەمشەلدى، لېكىن ئۇسۇپ ئىچىدىغان ھېچ نەرسە بولمىغاچقا، چىلان ساتقۇچىلاردىن ھېلىقى نوگاينى سورىۋالدى، چىلان ساتقۇچىلار:

ــ بوپتۇ، ماۋۇ چىلانىمۇ ھاراق بىلەن يەڭلار، ــ دېدى.

ــ ياق كايىماڭلار، ــ دېدى چېرىكلەر مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ.

ــ بىرنەچچە تال چىلانىنى ئېلىشقىمۇ تارتىنامسىلەر، ھەممىمىز بىر يولۇچى، ھېچقىسى يوق، ــ دېدى چىلان ساتقۇچىلار.

چېرىكلەر ئۇلارغا ھەشقاللا ئېيتىپ، چىلانىنى ئېلىشتى، ئۇلار ئاۋۇال ئىككى نوگاي ئۇسۇپ، بىر نوگىينى كاھىبەگكە، يەنە بىر نوگىينى باقاۋۇل ياڭ جىغا تۇتتى، ياڭ جى ئىچكىلى ئۇنمىدى، قېرى كاھىبەگ ئالدى بىلەن ئىچىۋەتتى، ئىككى پايلاقچىمۇ بىر نوگاي ئىچتى. چېرىكلەر قىزىپ كېتىپ، سوغىدىكى مەينىڭ قالدى ـ قاتتىسىنى ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە ئىچىپ بولدى. ياڭ جىنىڭ ئەسلىدە ئىچكۈسى يوق ئىدى، لېكىن چېرىكلەرنىڭ مەينى ئىچىپ ھېچنېمە بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھاۋا تازا قىزىپ ئۆزىمۇ ئۇسساپ چىدىيالماي قالغانلىقىدىن، نائىلاج نەچچە تال چىلان بىلەن بىر نوگاي مەينىڭ يېرىمىنى ئىچتى.

ــ مەن سىلەردىن يېرىم تىزىق يارماقنى كەم ئالمەن، ــ

دېدى يىگىت ياڭ جىغا قاراپ، ــ چۈنكى بايا چىلان ساتقۇچىلار يېرىم نوگايىنى ئىچىۋالدى. شۇڭا، سىلەرنىڭ مېيىڭلار ئازغىنا كەم بولۇپ قالدى.

چېرىكلەر پۇلنى تۆلىدى. يىگىت پۇلنى ئېلىپ قۇرۇق سوغىنى كۆتۈرگەن پېتى، يەنە ناخشىسىنى ئېيتقىنىچە تۆپىلىكتىن چۈشۈپ كەتتى.

ھېلىقى يەتتە نەپەر چىلان ساتقۇچى قارىغايلىقنىڭ تۈۋىدە تۇرۇپ، ئون بەش كىشىنى كۆرسىتىپ: «ئەنە يىقىلدى ! ئەنە يىقىلدى!» دېيىشتى. دەرۋەقە، ھېلىقى ئون بەش كىشىنىڭ بېشى ئېغىرلىشىپ، پۇت ـ قولى سولىشىپ، بىر ـ بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپلا يىقىلىپ چۈشتى. بۇ يەتتە نەپەر چىلان ساتقۇچى قارىغايلىقتىن يەتتە غالتەكنى ئىتتىرىپ چىقىپ، ئۈستىدىكى چىلانىنى يەرگە تۆكۈۋېتىپ، ئون بىر ئەپكەشلىك ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۈنچە ـ مەرۋايىتلارنى غالتەككە سېلىپ، ئۈستىنى ئوبدان ياپتى ـ دە، «قىيقاس سېلىشىپ» توپتوغرا سېرىق تۆپىدىن غالتەكلىرىنى ئىتتەرگەن پېتى تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى.

نەزم

قان ـ يىلىك شوراپ خەلقتىن قىلدى مەۋلۈت سوۋغىتى،
خەلق ئۆلسۇن، يا تىرىلسۇن قىلچە پەرۋا قىلمىدى.
يۈرىكى پوك ـ پوكلىقىنىڭ ۋەجىنى بىلدى ئاخىر،
ئوغرىنى سوقتى قاراقچى، مال ـ بىساتى توزىدى.

ياڭ جى ئاھ ئۇرۇپ زارلىناتتى، ئۇنىڭ تەنلىرى سولىشىپ قىمىرلىيالماي قالغانىدى؛ ئون بەش كىشى ھېلىقى يەتتەيلەننىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۈنچە ـ مەرۋايىتلارنى بېسىپ ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ، لېكىن مىدىرلىيالماي، ئاغزى گەپكىمۇ كەلمەي ياتاتتى.

قېنى جاۋاب بېرىڭلارچۇ، بۇ يەتتە كىشى زادى كىم؟ بۇلار باشقا كىشى ئەمەس، دەل چاۋ گەي، ژۇ يۈك، گۇڭسۇن شېك، لىۋ تاك، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋژۇ، رۇەن شياۋچىلار ئىدى. ھېلىقى مەي ساتقان يىگىت بولسا، كۇندۇز چاشقىنى بەي شېك ئىدى. دورىنى قانداق ئارىلاشتۇرۇپ قويدى؟ ئەسلىدە تۆپىلىككە ئېلىپ كەلگەن ئىككى سوغدىكى مەي ساپ ئىدى. يەتتە كىشى بىر سوغىسىنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن لىۋ تاڭنىك يەنە بىر سوغىدىن يېرىم نوگاي ئۇسۇپ ئىچكەنلىكى، قەستەن ھېلىقى ئون بەش كىشىنى گۇماندىن خالىي قىلىش ئۈچۈن ئىدى، كېيىن ژۇ يۈك قارىغايلىققا بېرىپ بىر نوگايغا بىھوش دورىسىنى سېلىپ، بەي شېڭدىن بىر نوگاي مەي سوراپ ئىچمەكچى بولغان كىشى بولۇپ، نوگاينى سوغىغا سالدى، بۇ چاغدا نوگايدىكى دورا مەيگە ئارىلىشىپ كەتتى، ئۇ مەينى ئەتەي يېرىم نوگاي ئۇستى، بەي شېك نوگاينى ئۇنىك قولىدىن تارتىۋېلىپ، سوغىغا تۆكۈۋەتتى، مانا بۇلار ھېيلە ئىدى. بۇ ژۇ يۈڭنىك «مەۋلۇت سوۋغىتىنى پەم بىلەن قولغا چۈشۈرۈش» دەپ ئاتالغان ھېيلىسى ئىدى.

ياك جى ئىچكەن مەي ئازراق بولغانلىقتىن، ئۇ ھەممىدىن بۇرۇن ھوشىغا كېلىپ ئورنىدىن تۇردى، لېكىن ئۇنىك پۇت ـ قولىدا ماغدۇر يوق ئىدى. قالغان ئون تۆت كىشىنىك ئاغزىدىن شۆلگەي ئېقىپ، مىدىرلىيالماي ياتاتتى، بۇ خۇددى: «مەككارغا ژاپا قىلغان جاپاغا قالۇر» دېگەندەك بولدى. ياك جى ھەسرەت ـ پىغان چېكىپ: «ھەي ياك جى، سوۋغاتنى يەتكۈزۈپ بېرەلمىدىك، لياك مىرزىبەگكە قانداقمۇ جاۋاب بېرەرسەن؟ بۇ دەستەكىنى ئېلىپ بېرىپ تاپشۇرغىلى بولمايدۇ» دەپ ئۇنى يىرتىۋەتتى. ئۇ يەنە: «ئۆز يۈرتىغا مۇساپىر دېگەننىك ئۆزى بولدۇك، ئەمدى نەگىمۇ بارىسەن؟ ئەمدى بۇ كۇنۇڭدىن بۇ تۆپىلىكتە بىر ماكاننى تېپىپ ئۆلۈۋالغىنىك ياخشى !» دەپ ئويلىدى ـ دە، چاپىنىنىك پېشىنى قىستۇرۇپ، دەلدەڭلەپ مېڭىپ سېرىق تۆپىنىك

ئۇستىدىن ئۆزىنى ئاتماقچى بولدى.

باش باھارنىڭ مۆلدۈرىدىن بولدى يەكسان گۈل - چېچەك، چۈشتى قاتتىق كۈز قىروۋسى بولدى ۋەيران تال - تېرەك.

ياڭ جىنىڭ سېرىق تۆپىدە ئۆلۈم يولىنى ئىزدەپ، ھاياتىنىڭ ئاخىرى قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون يەتتىنچى باب

گۈلدار شەيخنىڭ ئېرلۇقشەن تېغىنى يەكتەن ئالغانلىقى مەكلىك ياۋنىڭ مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىنى جۇپتەن ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، ياڭ جى سېرىق تۆپىدە سوۋغاتنى تارتقۇزۇپ قويغاندىن كېيىن قايتىپ بېرىپ لياڭ مىرزىبەگنىڭ يۈزىگە قاندىقمۇ قارايمەن، دەپ تۆپىلىكتە ئۆلۈۋېلىش كويىغا چۈشتى. ئۇ سېرىق تۆپە ئۈستىدىن ئۆزىنى تۆۋەنگە ئېتىشقا تەمشىلۋېتىپ، بىردىنلا هوشىنى تېپىپ: «ئاتا ـ ئانام مېنى شۇنچە قەددى ـ قامەتلىك ئوغۇل قىلىپ تاپقانىكەن، كىچىكىمدىن تارتىپ ئون سەككىز خىل جەڭ ماهارىتىنى ئۆگىنىپتىمەن، بۇنداق ئۆلۈۋالسام قاملاشماس. بۇنداق ئۆلۈۋالغاندىن كۆرە قېچىپ يۈرەي، ئۇلار تۇتۇۋالغاندا، ئاندىن كۆرىدىغانىنى كۆرمەيمەنمۇ» دېگەن ئويغا كېلىپ، ئۆزىنى ئېتىشتىن يالتايدى. ئارقىغا ئۆرۈلۈپ هېلىقى ئون تۆت كىشىگە قارىدى، ئۇلار كۆزلىرى ئوچۇق هالدا ياڭ جىغا قارايتتى ـ يۇ، لېكىن ئورنىدىن تۇرالمايتتى. ياڭ جى ئۇلارغا قاراپ:

ـــ سەنلەر مېنىڭ گېپىمگە كىرمەي بۇ بالانى تېرىشتىڭ، سەنلەرنىڭ كاساپىتىڭ ماڭىمۇ تەگدى! ـــ دەپ تىللىدى ـ دە، دەرەخ تۈۋىدىكى قىلىچىنى قولىغا ئېلىپ، يان قىلىچىنى بېلىگە ئاستى، ئەتراپقا قاراپ بېقىپ، هېچ نەرسە كۆرۈنمىگەندىن كېيىن ئاھ ئۇرغىنىچە تۆۋەنگە قاراپ راۋان بولدى.

هېلىقى ئون تۆت كىشى ئېغىر ياتقۇ مەھەلدە هوشىغا كېلىپ، بىر ـ بىرلەپ ئورۇنلىرىدىن ئۆملەپ تۇرۇشۇپ، ئارقا ـ ئارقىدىن داد ـ پەريات چېكىپ زارلىنىشقا باشلىدى. قېرى

كاهىبەگ:

ــ سىلەر باقاۋۇل ياڭ جىنىڭ ياخشى گەپىنى ئىلىڭ ئالماي، مېنىمۇ نابۇت قىلدىڭلار ! ــ دېدى.

ــ بېگىم، بولغۇلۇق بولدى، ئەمدى ئولتۇرۇپ ئوبدان مەسلىھەتلىشەيلى، ــ دېدى چېرىكلەر.

ــ سىلەرنىڭ نېمە مەسلىھەتىڭلار بار؟ ــ دېدى قېرى كاهىبەگ.

ئەيىب بىزدە. «چاپىنىڭغا ئوت تۇتاشسا سۇغا ئات ئۆزۈڭنى، قوينۇڭغا چايان كىرىۋالسا سال كىيىمىڭنى» دېگەن گەپ بار، باقاۋۇل ياڭ جى بۇ يەردە بولغان بولسا ئۇنىڭغا گەپىمىزنى ئۆتكۈزەلمەيتتۇق، ئەمدى ئۇ ئىز ـ دېرەكسىز يوقالدى، بىز لياڭ مىرزىبېگىم ھۇزۇرىغا قايتقاندا، ھەممە ئىشنى ئۇنىڭغا دۆڭگەپ قويساقلا بولمامدۇ؟ بىز لياڭ مىرزىبەگكە ياڭ جى يول بويى بىزنى خورلاپ، ئۇرۇپ ـ تىللاپ غىڭ قىلدۇرمىدى، ئۆزى بولسا قاراقچىلار بىلەن بىرلىشۇپلىپ، بىزگە بىھوش دورىسى ئىچۈرۈپ يىقىتىپ قويدى، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلارنى بۇلاپ كەتتى، دېسەكلا بولىدۇ، ــ دېدى چېرىكلەر.

ــ بۇ دېگىنىڭلارمۇ دۇرۇس، ــ دېدى قېرى كاهىبەگ، ــ بىز ئەتە ئاۋۋال مۇشۇ يەرنىڭ ياموللىغا مەلۇم قىلىپ قويايلى: ئىككى پايلاقچىبەگ بۇ يەردە قېلىپ، ياموللىنىڭ خەۋىرىگە بېقىپ قاراقچىلارنى تۇتسۇن، قالغانلىرىمىز كېچىلەپ يۇقىرى ئاستانىگە قايتىپ بېرىپ غوجامغا مەلۇم قىلايلى. ئۇنىڭدىن مەكتۇپ يېزىپ ۋەزىر ئەزەمنى خەۋەردار قىلىشنى، جىجۇ ئايمىقى ياموللىنىڭ بۇ قاراقچىلارنى تۇتۇپ بېرىش ھەققىدە بۇيرۇق بېرىشنى ئىلتىجا قىلايلى.

ئەتىسى تاڭ ئېتىشى بىلەن تەڭ قېرى كاهىبەگ ھەمراھلىرى بىلەن جىجۇ ئايماق مەھكىمىسىگە بېرىپ ئامبالغا مەلۇم قىلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ياڭ جى قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، پىغانىنى ئىچىگە يۇتۇپ، سېرىق

تۆپىلىكتىن تۆۋەن تەرەپكە قاراپ بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن تۇن نىسپى بولۇپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر دەرەخزارلىققا بېرىپ قوندى، ئۇ: «يول خىراجىتىم تۈگىدى، نە بىر تونۇش ـ بىلىشىم يوق، قانداق قىلسام بولار؟» دەپ ئويلاپ يېتىپ تاڭ ئاتقۇزدى، ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەن ئەتىگەنلىك سالقىن ھاۋادا يولغا چۈشۈپ يەنە يىگىرمە نەچچە چاقىرىم يول يۈردى.

نەزم

مەڭلىك ياۋا بەتبەشەر، نوچى چاغلاپ ئۆزىنى،
خەققە سۈڭلاپ بەردى ئۇ ئون بىر ئەپكەش ئۇنچىنى.
ئەمدى قاتراپ ـ يورغىلاپ نەگە ماڭغاندۇر بۇگۈن،
چىۋىق بىلەن ئۈچۈقلاپ ساۋۇتاركىن كىم ئۇنى.

ياڭ جى يولدا كۆپ رىيازەتلەر چېكىپ بىر مەيخانا ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇ: «ئازراق مەي تېپىپ ئىچمەسەم ئۇسسۇزلۇقىغا قانداقمۇ چىدايمەن؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، مەيخانىغا كىرىپ قىلىچىنى يېنىغا يۆلەپ قويۇپ، ئۈجمە ياغچىدىن قىلىنغان شىرەنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇققا ئولتۇردى. ئوچاق بېشىدىكى بىر ئايال:

ـــ مېھمان، تاماق ئىچەملىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئاۋۇال ئىككى ئاپقۇر مەي ئەكېلىپ بېرىڭ، ئاندىن گۈرۈچىتە ئاش ئېتىپ بېرىڭ، گۆش ـ پۆش بولسا بىرئاز ئەكېلىڭ، سەل تۇرۇپ پۇلىنى بىراقلا ھېسابلىشارمىز، ـــ دېدى ياڭ جى.

ئايال ئاۋۇال بىر يىگىتنى ياڭ جىغا مەي قۇيۇپ بېرىشكە بۇيرۇۋېتىپ، ئۆزى تاماق ئەتتى ھەم گۆشلۈك قورۇما قورۇپ بەردى. ياڭ جى تاماقنى يەپ بولۇپ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئايال: قىلىچىنى ئالدى ـ دە، مەيخانىدىن سىرتقا قاراپ ماڭدى. ھېلىقى ئايال:

ـــ تاماق پۇلىنى تۆلىمىدىلىغۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ قايتىشىمدا تۆلەي، ھازىرچە مېنىڭ ھېسابىمدا نېسىگە تۇرۇپ تۇرسۇن، ـــ دېدى ياڭ جى يولغا راۋان بولۇپ.

بايىقى مەي قۇيۇپ بەرگەن يىگىت ياڭ جىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ چىقىپ، ئۇنىڭ گەجگىسىدىن تارتتى، ياڭ جى ئۇنى بىر مۇشت ئۇرۇپ تىك چۇشۇردى. ھېلىقى ئايال بۇنى كۆرۈپ، ۋاي ئاللا، ۋاي توۋا، دەپ ۋارقىرىدى، ياڭ جى پەرۋا قىلماي يولغا مېڭىۋەردى. بىردەمدىلا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىرسىنىڭ قوغلاپ كېلىۋاتقان شەپىسى ۋە: «ھەي پەس، توختا، نەگە بارىسەن !» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ياڭ جى ئارقىغا قايرىلىپ ئۇ كىشىنىڭ يەڭلىرىنى شىمايلاپ كالتەك كۆتۈرگەن پېتى ئېتىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى ۋە: «قاراڭلار بۇ شۇم پېشانىنىڭ تەپ تارتماي ساقلىمىغا ياماشماق بولۇۋاتقانلىقىنى !» دەپ ئويلىدى ـ دە، دەرھال توختىدى. بۇ چاغدا ئارقىدىن ھېلىقى مەي قۇيۇپ بەرگەن يىگىتنىڭمۇ بىر ئارىنى كۆتۈرگىنىچە قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ۋە تاياق ـ توقماق كۆتۈرگەن ئۇچ ـ تۆت ئوتاقچىنىمۇ باشلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇلار ئۇچقاندەك ئېتىلىپ كەلدى. ياڭ جى: «بۇ بىرنېمىلەرنىڭ بىرسىنىلا ئۆلتۈرسەم باشقىلىرى يېقىن كېلەلمەيدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، قولىدىكى قىلىچىنى تىك كۆتۈرگەن پېتى بېرىپ ھېلىقى ئالدىدا قوغلاپ كەلگەن ئادەم بىلەن ئېلىشتى. بۇ ئادەمۇ قولىدىكى كالتەكنى پىرقىراتقىنىچە ئېتىلىپ كېلىپ تاقابىل تۇردى. بۇ ئىككىيلەن شۇ تەرىقىدە يىگىرمە ـ ئوتتۇز مەرتەم ئېلىشتى، ئۇ ئادەم ياڭ جىغا ھەرقانداق قىلىپمۇ تەڭ كېلەلمەي، ھەدەپ كالتىكىنى دالدا قىلىپ ئۆزىنى قاچۇرۇشقا تىرىشتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كەلگەن يىگىت بىلەن ئوتاقچىلار ئۇنىڭغا ئېتىلىش ئالدىدا تۇرغاندا، ھېلىقى ئادەم بىردىنلا مەيداندىن چىقىپ:

ـــ هېچقايسىڭلار قول ئۇزارتماڭلار ! ھەي قىلىچۇاز نوچى، نام ـ ئەمەللىرىنى ئېيتسىلا، كىم بولىدىلا؟ ـــ دەپ توۋلىدى.

ـــ مېنىڭ ھەرقانداق يەردە نام ـ ئەمەلىم پەقەت بىر، مەڭلىك ياۋا ياڭ جى دېگەن مەن بولىمەن ! ـــ دېدى ياڭ جى مەيدىسىگە مۇشتلاپ.

ـــ ئۆزلىرى ئاستانە ئوردىسىدىكى پەرمانچىبېگىم ياڭ جىمۇ يا؟ ـــ دېدى ئۇ كىشى.

ـــ مېنىڭ پەرمانچىبەگ ياڭ جى ئىكەنلىكىمنى نەدىن بىلىسىز؟ ـــ دېدى ياڭ جى.

ھېلىقى كىشى قولىدىكى كالتەكنى تاشلاپ:

ـــ پېقىر قاراپ تۇرۇپ ئۇلۇغ ھەزرەتلىرىنى تونۇماپتىمەن، ـــ دېدى پۈكۈلۈپ تەزىم قىلىپ.

ـــ سىزنى تونۇيالمايۋاتىمەنغۇ، كىم بولىسىز؟ ـــ دەپ سوردى ياڭ جى بۇ كىشىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ.

ـــ پېقىر ئەسلىي كەيپىڭلىق، سەككىز لەك ياساۋۇلنىڭ مەشقاۋۇلى لىن چۈڭنىڭ شاگىرتىمەن. ئىسمىم ساۋ جېڭ، ئاتا ـ بوۋام قاسساپ بولۇپ ئۆتكەنىكەن. پېقىر مال سويۇشقا شۇنداق ئۇستىكى، ئۇنىڭ گۆشىنى گۆش، ئۇستىخىنىنى ئۇستىخانچە قىلىپ چىقىرىۋېتىمەن، شۇڭا خەقلەر مېنى پوكانچى دەيدۇ. يۇرتىمىزدىكى بىر باي بەش مىڭ تىزىق يارماق دەسمايە بېرىپ مېنى مۇشۇ يەرگە سودىگەرچىلىككە ئەۋەتكەنىدى، ئويلىمىغان يەردىن دەسمايىنى يوقىتىپ قويۇپ، يۇرتقا قايتالماي مۇشۇ يەرلىك بىر دېھقانغا ئىچ كۆيۈئوغۇل بولۇپ قالدىم. ھېلىقى ئوچاق بېشىدىكى ئايال پېقىرنىڭ كۆجەسى بولىدۇ، ئاۋۇ ئارا تۇتۇپ تۇرغان كىشى بولسا قېيىنئاغام بولىدۇ. بايا ئۆزلىرى بىلەن ئېلىشىپ قارىسام، ئۆزلىرىنىڭ ئىشلەتكەن پەنتىلىرى پېقىرنىڭ ئۇستازى لىن چۈڭنىڭكىگە ئوخشاش ئىكەن، شۇڭا تەڭ كېلەلمىدىم، ـــ دېدى ساۋ جېڭ.

ـــ ھە، لىن چۈڭ ئۇستازنىڭ شاگىرتى ئىكەنسىز ـ دە،

ئۇستازىڭىز ئەمىرلەشكەر گاۋ چيۇنىڭ زىيانكەشلىكى دەستىدىن غەلىيانچى بولۇپ كەتتى. ھازىر لياڭشەن كۆلىدە، ــ دېدى ياڭ جى.

ــ پېقىرمۇ شۇنداق دەپ ئاڭلىدىم، راست ـ ياڭغانلىقىنى بىلمەيمەن، بېگىم، ئۆيگە مەرھەمەت قىلسىلا، ــ دېدى ساۋ جېك.

ياڭ جى ساۋ جېك بىلەن بىللە يەنە مەيخانىغا قايتىپ كەلدى. ساۋ جېك ياڭ جىنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى، خوتۇنى ۋە قېينىئاغىسىنى ياڭ جى بىلەن كۆرۈشتۈردى، يەنە بىر تەرەپتىن مەي ـ تائاملارنى كەلتۈرۈپ مېھمان قىلدى، ساۋ جېك مەي ـ شاراب ئۇستىدە:

ــ پەرمانچىبېگىم، نېمە ۋەجدىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ــ دەپ سورىدى.

ياڭ جى ئۆزىنىڭ پەرمانچى مەنسىپىگە چىققاندىن كېيىن مەرمەر تاشلارنى قاراقچىلارغا تارتقۇزۇپ قويغانلىقىنى، يېقىندا يەنە لياڭ مىرزىبەگنىڭ قېينىئاتىسىنىڭ مەۋلۇت كۇنىگە ئاتىغان سوۋغاتلىرىنىمۇ قاراقچىلارغا تارتقۇزۇپ قويغانلىقىنى باشتىن ـ ئاخىرغىچە بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ساۋ جېك:

ــ پەرمانچىبېگىم، بولغۇلۇق بوپتۇ، پېقىرنىڭ ئۆيىدە بىرنەچچە زامان تۇرسىلا، كېيىن بىر گەپ بولار، ــ دېدى.

ــ بۇ ئىلتىپاتسىزغا مىڭ مەرتىۋە رەھمەت، بەگ ـ دورغىلار ئارقامدىن قوغلىشىپ كېلىپ قالارمىكىن، ئۇزاق تۇرسام بولماس، ــ دېدى ياڭ جى.

ــ ئۆزلىرى قەيەرگە پاناھداپ بارماقچى؟

ــ مەن لياڭشەن كۆلىنى پاناھلاپ بېرىپ، ئۇستازىڭىز مەشقاۋۇل لىن چۇڭنى تاپايمىكىن دەيمەن. مەن ئۆتكەن قېتىم ئۇ يەردىن ئۆتكۈچە ئۇ تاغدىن چۈشۈپ كېتىۋېتىپتىكەن، يولۇقۇپ قېلىپ ئېلىشىپ قالدۇق. ۋاڭ لۇن ئىككىمىزنىڭ ماھارىتىنىڭ تەڭ كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، تاغ تۇرادا ئېلىپ

قىلىپ كۆرۈشتۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇستازنىڭ لىن چۈڭ بىلەن تونۇشۇپ قالدۇق، ۋاڭ لۈن باشتا مېنى بۇ يەردە قىلىپ قالسىڭىز، دەپ كۆپ تۈتتى، غەلىيانچىلارغا قوشۇلغۇم كەلمەي قايتىپ كەلگەنىدىم. ئەمدى يۈزۈمگە خەت چېكىلدى، بۇ ھالەتتە ئۇنى پاناھلاپ بارسام تازا سەت بولارمىكىن، دەپ ئىككى تايىن بولۇپ، ئارىسالدىلىقتا قىلىۋاتىمەن.

— توغرا ئېيتتىلا، — دېدى ساۋ جېڭ، — پېقىرمۇ، ۋاڭ لۈن دېگەن ناھايىتى ئىچى تار پەس بىرنېمە، ئادەم سىغدۇرمايدۇ دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىدىم، مەشقاۋۇل لىن چۈڭ ئۇستازىمىزنىمۇ لياڭشەنگە چىققاندا جېنىدىن جاق تويغۇزۇپتۇدەك. پېقىر تۇرغان مۇشۇ جايىنىڭ ئازراقلا نېرىسى چىڭجۇ ئايمىقىنىڭ زېمىنى بولىدۇ، ئۇ يەردە ئېرلۇڭشەن دېگەن بىر تاغ بار، تاغ ئۈستىدە مەرۋايىت ئىبادەتخانىسى دەيدىغان ئىبادەتخانا بار. ئۇ تاغ ناھايىتى مەنزىرىلىك بىر تاغ بولۇپ، ئاشۇ ئىبادەتخانىنى قورشاپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭغا بارىدىغان پەقەت بىرلا يول بار. يېقىندا ئىبادەتخانىنىڭ شەيخ بۇزرۇكى شەيخلىقتىن چىقىۋاپتۇ، چېچىنىمۇ قويۇۋېتىپتۇ. قالغان شەيخلەرمۇ ئۇنىڭغا ئىخلاسمەن ئىكەن. ئۇ شەيخ بۇزرۇك توپلىغان تۆت ـ بەش يۈز كىشى بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرۈپتۇ، ئۇنى پال كۆز يولۋاس دېگەن لۇقا دەپ ئاتىشىدىكەن. ئۆزلىرىنىڭ غەلىيانچى بولۇش نىيەتلىرى بولسا، شۇ يەرگە بېرىپ ئۇلارنىڭ توپىغا قوشۇلسىلا ئەمىن تاپالايلا.

— بۇنداق ماكان تۇرسا، نېمىشقا شۇ يەرگە بېرىپ جېنىمنى پاناھلىماي، — دېدى ياڭ جى.

ياڭ جى شۇنداق قىلىپ ساۋ جېڭنىڭ ئۆيىدە بىر كېچە قوندى، ئەتىسى ئۇنىڭدىن ئازراق يول خىراجىتى ئۆتنە ئېلىپ، ساۋ جېڭ بىلەن خوشلاشتى ـ دە، قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ئېرلۇڭشەن تېغى تەرەپكە راۋان بولدى. بىر كۈن مېڭىپ كەچ بولغاندا، ئالدىدا بىر تاغ كۆرۈندى. ياڭ جى: «قارىغايلىق ئىچىدە بىر كېچە قونۇپ، ئەتە تاغقا چىقاي» دەپ قارىغايلىققا كىردى.

قارىغاي تۇۋىدە دۇمبىسىگە گۈل چېكىلگەن باداڭ قورساق بىر شەيخنىڭ قىپيالىڭاچ سەگدەپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى، شەيخ ياڭ جىنى كۆرۈپ گۈرزىسىنى ئېلىپ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

ـــ ھەي سولتەك ! نەدىن پەيدا بولدۇڭ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

نەزم

ئايرىلىپ ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن، قالدى ئۇ گاڭسا ـ جىسا،
قىلدى مەرۋايىت ئىبادەتخانىغا ئۇ ئىلتىجا.
شۇندىكى قاراقچىلارنىڭ ئالدىغا كىرمەكچىدى،
ئۇچرىدى بىر شەيخ تالادا كەلدى ئۇنىڭ ئالدىغا.

ياڭ جى بۇ گەپنى ئاڭلاپ: «غەربىي يۇرتلۇق شەيخ ئىكەنغۇ، ئۇ مەن بىلەن بىر يۇرتلۇق ئىكەن، ئۇنىڭدىن سوراپ باقايچۇ» دەپ ئويلاپ:

ـــ سەن قەيەرلىك راھىب بولىسەن؟ ـــ دېدى.

شەيخ بۇ گەپكە جاۋاب بەرمەي، گۈرزىسىنى ئېلىپ دېۋەيلەپ كەلدى.

ياڭ جى: «قانداق بىئەدەپ پاخشەك بۇ، دەردىمنى مۇشۇنىڭدىن چىقارمىسام بولمىدى !» دەپ ئويلاپ، قىلىچىنى كۆتۈرۈپ شەيخكە ھەملە قىلدى، بۇ ئىككىسى قارىغايلىق ئىچىدە قاس ـ قۇس، جاق ـ جۇق قىلىپ بىر پەس ئېلىشتى.

نەزم

گويا گۆھەر تالاشقان ئەجدىھادەك ئېلىشتى،
يەم تالاشقان گويا كى يولۋاسلاردەك چېلىشتى.
خۇددى يولۋاس قۇيرۇقى ئوينىغاندەك كۆرۈنەر،
ئەجدىھاچە كۈچ بىلەن سالسا بىرى گۈرزىنى.

چايقىلاتتى قىلىچمۇ ئەجدىھانىڭ يالىدەك،
ياكى يولۋاس چاڭ سېلىپ ئاتقىنىدەك ئۆزىنى.
شىددەتلىك قىلىچ ـ گۈرزە سوقۇلغاندا ئۆزئارا،
كۆك يىقىلىپ، يەر ـ زېمىن يېرىلغاندەك بىلىنەر.
جەڭ مەيدانى ئىچىدىن قارا تۈتەك تارقىلىپ،
كۆك باغرىدا قۇيۇندەك پىرقىرىغاندەك كۆرۈنەر؛
گۈلدۈر ۋە يا بوراندەك نەرە تارتىپ ئېلىشار،
گۈرزە ـ قىلىچ تىغىدىن ۋال ـ ۋۈل ئوتلار چاچرىتار.
گويا گۆھەر تالاشقان ئەجدىھاچە بۇ سوقۇش،
زۇلپىقارلىق پالۋان جۇ چۇ[1]نىمۇ قورقىتار؛
يەم تالىشىپ سوقۇشقان يولۋاسچە بۇ چېلىشتىن،
دۈڭە يۈرەك بېيەن جۇاڭ[2]مۇ ئەس ـ ھوشىنى يوقىتار.
كۆز چاقنىتىپ ئېلىشتى ئەجدىھاچە تولغىنىپ،
لەرزى ھەتتا سۇ پەرىنىڭ راۋانقىنى لىكشىتار.
يولۋاسلارچە ھۆركىرىشىپ، دۈپۈرلىشىپ ئېلىشتى،
تاغ خۇداسى ئاڭلىسا چاچلىرى تىك ـ دىك تۇرار.

ياڭ جى بىلەن شەيخ قىرىق ـ ئەللىك مەرتىم ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. شەيخ چاندۇرۇپ قويغاندەك قىلىپ، شاققىدە مەيداندىن سەكرەپ چىقتى ـ دە:

ـــ بەس ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئىككىسى تەڭلا تىغلىرىنى تارتتى. ياڭ جى ئىچىدە ئاپىرىن ئوقۇپ: «نەدىن پەيدا بولغان شەيخىتۇ بۇ ! قالتىس بىڭىسى، ئاجايىپ گۈمپىسى بار ئىكەن ! تەڭ كېلەلمىگىلى تاسلا قالدىم !» دەپ تۇرۇشىغا، ھېلىقى راھىب:

ـــ ھەي مەڭلىك يىگىت، نېمە ئادەمسەن؟ ـــ دەپ توۋلىدى.

ـــ ئاستاننىڭ پەرمانچىبېگى ياڭ جى دېگەن مەن بولىمەن، ـــ

---

① جۇ چۇ ـــ بۇرۇنقى زاماندىكى بىر پالۋان.

② بېيەن جۇاڭ ـــ بۇرۇنقى زاماندىكى بىر پالۋان.

دېدى ياڭ جى.

ـــ ئۇنداقتا ئاستاندە زۇلپىقار ساتمەن دەپ يېتىم ئوغلاق نيۇئېرنى ئۆلتۈرگەن سەن ئوخشىمامسەن؟

ـــ يۇزۇمگە چېكىلگەن خەتنى كۆرمىدىڭمۇ؟

ـــ بەللى، بۇ يەردە تېپىشىپ قالغىنىمىزنى قارا، ـــ دېدى شەيخ كۈلۈپ.

ـــ مۇللىكا، ئۆزلىرى كىم بولىلا؟ مېنىڭ زۇلپىقار ساتقىنىمنى قانداق بىلدىلە؟

ـــ مەن باشقا بىرسى ئەمەس، يەنئەن دىيارى مەھكىمىسىدىكى پېشقەدەم باسقاقبەگ ھەزرەتلىرى دەرگاھىدىكى باقاۋۇل لۇ جىشېن دېگەن مەن بولىمەن. غەرب غوجىسىنى ئۇچ مۇشت قويۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىمدىن، ۋۇتەيشەن تېغىغا چىقىپ، چېچىمنى چۈشۈرۈۋېتىپ راھىب بولۇۋالدىم. كىشىلەر دۇمبەمدىكى گۈلگە قاراپ مېنى گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن دەپ ئاتىشىدۇ.

ـــ ئۆز يۇرتكەنلىگۇ. ئۆزلىرىنىڭ داڭقىلىرىنى كۆپ ئىشتىكەنمەن. ئۆزلىرىنى خانلىق ئىبادەتخانىدا جاھاندارچىلىق قىلىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم، نېمە ۋەجىدىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟

ـــ سۆزلىسەم گەپ كۆپ، ـــ دېدى لۇ جىشېن، ـــ خانلىق مەدرىسەدە كۆكتاتلىققا قارايتتىم، قاپلانباش لىن چۈڭغا ئەمىر لەشكەر گاۋ چيۇ زىيانكەشلىك قىلغانىكەن، بۇ ئادالەتسىزلىكنى كۆرۈپ، ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىپ، تاكى ساڭجۇ ئايمىقىغچە ئاپىرىپ قويغانىدىم. كۈتمىگەندە، ئۇنى ئېلىپ ماڭغان ئىككى يايى قايتىپ بېرىپ گاۋ چيۇ دېگەن خۇمسىغا: «قاۋانلىقتا لىن چۈڭنى جايلىۋېتەيلى دەپ تۇرساق، خانلىق مەدرىسەدىكى لۇ جىشېن كېلىپ قېلىپ قۇتقۇزۇۋېلىپ، ئۇنى تاكى ساڭجۇ ئايمىقىغچە ئاپىرىپ قويدى، شۇڭا ئۇنىڭغا چېقىلالمىدۇق، دەپ مەلۇم قىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ خۇمسى ماڭا ئۆچمەنلىك قىلىپ، مەدرىسەدىكى شەيخ ھەزرەتكە ئۇنى مەدرىسەدە تۇرغۇزما، دەپ

تاپىلاپتۇ، مېنى تۇتۇشقا ئادەمگە بۇيرۇپتۇ، بۇ خەۋەرنى مەن بىر توپ مۇتتەھەملەر ئاغزىدىن ئاڭلاپ قېلىپ، ئۇ خۇمسىنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ قالدىم. مەن كۆكتاتلىقتىكى ئارامگاھقا ئوت قويۇۋېتىپ، ئۇيەردىن قېچىپ چىقتىم ـ دە، مەشرىقتىن مەغرىبكىچە سەرسان بولۇپ يۈرۈۋاتقىنىمدا، بىر مەيخانىدىكى مەيپۇرۇش ئايال ماڭا بىھوش دورىسى سېلىنغان مەينى ئىچۈرۈپ، مېنى ئايلاندۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغىلى تاسلا قالدى. ھېلىمۇ ياخشى ئۇنىڭ كۆيۈسى ۋاقتىدا كېلىپ قېلىپ، مېنىڭ تەقى ـ تۇرقۇمنى ھەم گۈرزە، شەمشەرلىرىمنى كۆرگەندىن كېيىن چۆچۈپ كېتىپ، دەرھال دورا ئىچۈرۈپ ھوشۇمغا كەلتۈردى. ئۇ مېنىڭ ئىسمىزاتىمنى سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن ئۆيىدە بىرنەچچە كۈن قوندۇردى. شۇ مەيپۇرۇش بىلەن چىقىشىپ ئۇرۇق ـ تۇغقاندەك بولۇپ قالدۇق، ئۇ ئىككىيلەنمۇ ئاتاقلىق پالۋانلار ئىكەن، ئېرىنى كۆكتاتچى جاڭ چىڭ، ئۇنىڭ خوتۇنىنى بولسا چىشى يەكشا سۇن چوكان دەپ ئاتايدىكەن، ئۇلار ناھايىتى مەرد ئىكەن. ئۇ يەردە تۆت ـ بەش كۈن تۇرغاندىن كېيىن بۇ يەردىكى ئېرلۇكشەن تېغىدا مەرۋايىت ئىبادەتخانىسى دېگەن پاناھ جاي بار دەپ ئاڭلاپ، ئالايىتەن دېڭ لۇكنىڭ توپىغا قوشۇلاي دەپ كەلگەنىدىم، ئۇ بەتنىيەت خۇمسى مېنى بۇ تاغدا سىغدۇرمىدى، مەن بىلەن ئېلىشىپمۇ كۆردى ـ يۇ، تەڭ كېلەلمىدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ تاغنىڭ ئۈچ قۇۋۇقىنى چىڭ ئېتىۋالدى. تاغقا باشقا يەردىن چىقىلى بولمىدى، ئۇ خۇمسىنى ھەرقانچە تىللاپ ۋارقىرىسامۇ، ئېلىشىشقا پەسكە چۈشمىدى، ئاچچىقىمدا ھېچ ئىلاج قىلالماي تۇراتتىم، تۇيۇقسىز ئۆزلىرى كېلىپ قالدىلا.

ياڭ جى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى. بۇ ئىككىيلەن قارىغايلىق ئىچىدە بىر ـ بىرىگە قول بېرىپ، كېچىچە ئولتۇرۇشتى. ياڭ جى زۇلپىقار ساتمەن دەپ نيۇئېرنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى ۋە مەۋلۇت سوۋغىتىنى قاراقچىلارغا تارتقۇزۇپ

قويغانلىقىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى ۋە ساۋ جېڭنىڭ سۆزى بىلەن مۇشۇ يەرگە كەلگەنلىكىنىمۇ سۆزلەپ كېلىپ:

— دېڭ لۇڭ تاغ ئېغىزلىرىنى ئېتىۋالغان تۇرسا، بىز بۇ يەردە ئولتۇرۇۋەرسەك چۈشەمدۇ؟ ساۋ جېڭنىڭ ئۆيىگە بېرىپ مەسلىھەت قىلىشقىنىمىز تۈزۈك، — دېدى.

لۇ جىشېن بىلەن ياڭ جى قارىغايلىقتىن چىقىپ ساۋ جېڭنىڭ مەيخانىسىغا كەلدى. ياڭ جى لۇ جىشېننى ساۋ جېڭغا تونۇشتۇردى. ساۋ جېڭ پايپېتەك بولۇپ مەي بىلەن كۈتتى، بۇلار ئېرلۇڭشەن تېغىنى ئېلىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. ساۋ جېڭ:

— ناۋادا تاغ ئېغىزلىرىنى راستلا ئېتىۋالغان بولسا، خىيال ئەيلەشمىسىلەكى، سىلى ئىككىيلەن ئەمەس، ئون مىڭ چېرىك بولغان بىلەنمۇ ئۇ يەرگە چىققىلى بولمايدۇ، ئۇنى كۈچ بىلەن ئەمەس، پەم بىلەنلا ئالغىلى بولىدىغاندەك كۆرۈنىدۇ، — دېدى.

— ئۇ خۇنپېر بىلەن دەسلەپ تاغ ئاغزى ئالدىدا كۆرۈشتۇم، — دېدى لۇ جىشېن، — مېنى ئېلىپ قالمىغانلىقتىن ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتىم، ئۇ خۇمسىنىڭ دوۋسۇنغا تازا كەلتۈرۈپ بېرىنى تەپسەم تىك موللاق چۈشتى. ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتەي دەپ تۇراتتىم، ئادىمى كۆپ بولغاچقا ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىپ تاغقا ئاچقىپ كېتىپ، تاغنىڭ ئاغزىنى ئېتىۋالدى، تۆۋەندە تۇرۇپ شۇنچە تىللىسامۇ چۈشكىلى ئۇنمىدى.

— شۇنچە بەلەن جايىنى نېمىشقا ئىككىمىز بىر ئىلاج قىلىپ ئالمايمىز! — دېدى ياڭ جى.

— بىر باھانە - سەۋەب تېپىپ چىقمىساق، ئۇنى ھېچنېمە قىلالمايمىز! — دېدى لۇ جىشېن.

— پېقىرغا بىر ئەقىل كېلىۋاتىدۇ، ئىككىلىرىنىڭ كۆڭلىگە خوپ كېلەرمىكىن؟ — دېدى ساۋ جېڭ.

— قېنى ئوبدان چارىگىز بولسا ئاڭلاپ باقايلى، — دېدى ياڭ جى.

— پەرمانچىبېگىم سىلىمۇ مۇشۇ تۇرقىلىرىنى ئۆزگەرتىپ،

مۇشۇ ئەتراپتىكى سەھرالىقلارچە ياسىنىدىلا، پېقىر ئۆزلىرىنىڭ گۈرزىلىرىنى، قىلىچلىرىنى قولۇمغا ئالىمەن، ئۆزلىرىنى قېيىنئاغام باشلىق ئالتە خىزمەتچىنىڭ ئالدىغا سالىمەن ـ دە، بىر ئارغامچا بىلەن ئاسان يېشىلىدىغان قىلىپ باغلاپ، ئاشۇ تاغنىڭ ئېتىكىگە ئېلىپ بارىمىز، ئاندىن: «بىز مۇشۇ ئەتراپتىكى سەھرادا مەيخانا ئېچىپ ئوقەت قىلىۋاتقان دېھقانلار بولىمىز، بۇ شەيخ مەيخانىمىزغا كېلىپ مەي ئىچىپ غەرق مەست بولۇۋېلىپ مەي پۇلىنى بەرگىلى ئۇنىمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئادەم باشلاپ كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ تاغ تۇرالغۇلىرىنى ئالىمەن دەيدۇ. بىز بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بۇنى مەست پېتى باغلاپ ھۇزۇرلىرىغا ئەكەلدۇق» دەپ ۋارقىرىساق، ئۇ خۇمسى چوقۇم بىزنى تۇراغا چىقىلى قويىدۇ. تاغ تۇراغا چىقىپ دېگىڭ لۇڭنىڭ ئالدىغا بارغاندا ئارغامچىنىڭ چىگىكىنى شاققىدە يېشىۋېتىپ، گۈرزىلىرىنى ئۆزلىرىگە سۇنۇپ بېرىمەن؛ ئىككىلىرى شۇنداق ھۇجۇم قىلىشىلىكى، ئۇ خۇمسى قېنى نەگە قاچالايدىكىن ! ئۇنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن قول ئاستىدىكىلىرى باش ئەگمەي قالمايدۇ. بۇ چارە قانداق ئىكىن؟ ـــ دېدى ساۋ جېڭ.

ـــ باربكاللا ! باربكاللا ! ـــ دېدى لۇ جىشېن بىلەن ياڭ جى تەڭلا. بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم دەلىل:

كەسلەنچۈكنىڭ ئەزەلدىن يىلان بولغىنى يالغان،
ئېرلۇڭشەن① دېگەن بۇ تاغ جۇپ ئەجدىھاغا يارالغان.
سادىق ـ مەردلىك، مۇھەببەت تېپىشتۇرغاچ مەردلەرنى،
ئەقىل ـ پەمنى جەملەپ، تاپتى دەردىگە دەرمان.

بۇلار شۇ كېچىنى مەي ـ شاراب ئىچىش، غىزا ـ تائام يېيىش

① ئېرلۇڭشەن ـــ ئىككى ئەجدىھا تېغى دېگەن مەنىدە. بۇ يەردە لۇ جىشېن بىلەن ياڭ جىنى جۇپ ئەجدىھاغا ئوخشىتىپ، بۇ تاغنى شۇ ئىككىسىلا ئىگىلەپ تۇرۇشى ھەقلىق دېمەكچى.

بىلەن ھەم يولغا ئوزۇق ـ تۇلۇك ھازىرلاش بىلەن ئۆتكۈزدى. ئەتىسى سۇبھى ۋاقتى بىلەن تاڭ ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، قورساقلىرىنى تويدۇردى. لۇ جىشېن كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى ساۋ جېڭىنىڭ ئۆيىگە ئامانەت قويۇپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن ياڭ جى لۇ جىشېن، ساۋ جېڭىنىڭ قېينىنئاغىسى بىلەن بەش ـ ئالتە ئوتاقچىنى ئېلىپ، ئېرلۇڭشەن تېغىغا راۋان بولدى. كۈن قىيام بولغاندا قارىغايلىققا يېتىپ باردى ـ دە، كىيىملىرىنى سالدى، لۇ جىشېننى ئارغامچا بىلەن چەگمەك سېلىپ باغلاپ، ئارغامچىنىڭ ئىككى ئۇچىنى ئىككى ئوتاقچىغا تۇتقۇزدى؛ ياڭ جى بېشىغا يازلىق چىغ قالپاق، ئۇستىگە يىرتىق يەكتەك كىيدى، ئۇزۇن ساپلىق قىلىچىنى تەتۈرىگە كۆتۈردى؛ ساۋ جېڭ بولسا لۇ جىشېننىڭ گۈرزىسىنى ئالدى؛ باشقىلار تاياق ـ توقماق كۆتۈرۈپ ئۇنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ماڭدى. تاغ ئېتىكىگە بېرىپ قارىسا، تاغ ئاغزىدىكى قوۋۇق ئۇستىگە قاتتىق ئېتىلىدىغان تەپكىلىك يا ـ كامالەك، ھاك بومبىسى، تاش زەمبىرەكلەرنى تەييارلاپ قويۇپتۇ، دەرۋازا ئۈستىدە تۇرغان چاپارمەنلەر بىر شەيخنىڭ باغلاپ كېلىنگەنلىكىنى كۆرۈپ، تاغ ئۇستىگە خەۋەر قىلىشقا چاپقىنىچە چىقىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن قوۋۇق ئالدىدا ئىككى سەردار پەيدا بولدى، ئۇلار:

ـــ سىلەر قەيەرلىك ئادەملەر؟ بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلدىڭلار؟ بۇ شەيخنى نەدىن تۇتۇپ كەلدىڭلار؟ ـــ دەپ سوردى.

ـــ بىز مۇشۇ تاغ ئېتىكىدىكى سەھرانىڭ دېھقانلىرى بولىمىز، كىچىككىنە مەيخانا ئېچىپ ئوقەت قىلاتتۇق. بۇ باداڭ قورساق شەيخ ھەمىشە مەيخانىمىزغا كېلىپ مەي ئىچىپ تۇراتتى، غەرق مەست بولۇۋېلىپ، مەي پۇلىنى بەرگىلى ئۇنماي كېلىۋاتاتتى، بۇنىڭ ئاغزىدىن: «لياڭشەن تېغىغا بېرىپ، نەچچە مىڭ ئادەم باشلاپ كېلىپ، مۇشۇ ئېرلۇڭشەن تېغىدىكىلەر بىلەن ئېلىشىمەن، سەنلەرنىڭ بۇ يۇرتلىرىڭنى تۇپتۇز قىلىۋېتىمەن !» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىدۇق، شۇڭا بىز يېزىمىزدا بىرەر بالا ـ

قازانى كەلتۇرۇپ چىقارمىسۇن دەپ بۇنى يەنە ئوبدان مەي بىلەن مېھمان قىلىپ مەست قىلغاندىن كېيىن ئارغامچا بىلەن باغلاپ، ئۆزىمىزنىڭ قوشنىلىق ھەم ۋاپادارلىق قەلبىمىزنى ئىزھار قىلىش يۈزىسىدىن ھۇزۇرلىرىغا ئەكەلدۇق، ــ دەپ جاۋاب بەردى ساۋ جېڭ.

ئىككى سەردار بۇ گەپنى ئاڭلاپ بەكمۇ خۇش بولۇپ:

ــ خوپ ! مۇشۇ يەردە سەل تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار، ــ دېدى ۋە دەرھال تاغقا چىقىپ دېڭ لۇڭغا باداڭ قورساق شەيخنى تۇتۇپ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. دېڭ لۇڭ ئىشىنىپ خۇشال بولغان ھالدا:

ــ تاغقا ئاچىقىڭلار، ئۇ مۇتتەھىمنىڭ يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، مەيگە تېتىق قىلىپ يەپ، ئۆچۈمنى ئېلىپ پۇخانىمدىن چىقاي ! ــ دېدى.

چاپارمەنلەر بۇ بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن قوۋۇقنى ئېچىپ، كەلگەنلەرگە شەيخنى ئاچىقىشنى بۇيرۇدى.

ياڭ جى بىلەن ساۋ جېڭ لۇ جىشېننى ئالدىغا سېلىپ، تاغ تۆپىسىگە ئېلىپ ماڭدى. ئۇلار ئۈچ قوۋۇققا قارىسا، دەرۋەقە دەھشەتلىك ئىكەن ــ بۇ ئىبادەتخانىنىڭ ئىككى تەرىپى تاغ بىلەن ئورالغان؛ تاغ چوققىلىرى شۇنچە ھەيۋەتلىك بولۇپ، ئوتتۇرىدىن قوۋۇققىچە بىرلا يول بار ئىكەن؛ ئۈچ قەۋەت قوۋۇق ئۇستىگە يوغان ـ يوغان ياغاچ ـ تاش زەمبىرەكلەر، قاتتىق ئېتىلىدىغان تەپكىلىك يا ـ كامالەكلەر تىزىلغان، سانجاق ـ سانجاق بامبۇك نەيزىلەر قادالغان. ئۇلار ئۈچ قەۋەت قوۋۇقتىن ئۆتكەندىن كېيىن مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى، قارىسا، ئۇچ ساراي ئىشىكى كۆرۈندى، سارايلارنىڭ سەيناسى بولسا ئەينەكتەك تۈپتۈز، ئەتراپى ياغاچ قاشا بىلەن ئورالغان. ئىبادەتخانا ئالدىدىكى قوۋۇق تۈۋىدە يەتتە ـ سەككىز چاپارمەن چەپراس بولۇپ تۇرۇپتۇ، ئۇلار باغلاپ ئەكېلىنگەن لۇ جىشېننى كۆرۈپ قوللىرىنى شىلتىپ:

ـــ هەي قوتۇر ئېشەك، سەن ئاتامانمىزنى زەخمىلەندۇرگەنسەڭ، ئەمدىغۇ تۇتۇلغانسەن ! سەن مۇتتەھەمنىڭ تېنىنگنى تىلىم ـ تىلىم تاسما قىلىپ تىلمىغانىنى كۆرگىن ! ـــ دەپ تىللىدى.

لۇ جىشېن لام ـ جىم دېمەي تۇردى. بۇرھانلار سارىيى ئالدىغا بارغاندا قارىسا، بۇرھانلارنى يۆتكۈپتىپتۇ. سارايىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يولۇاس تېرىسى سېلىنغان ئورۇندۇق تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە بىرمۇنچە چاپارمەنلەر نەيزە ـ گۈرزلەر كۆتۈرۈپ چەپراس تۇرۇپتۇ.

بىر دەمدىن كېيىن ئىككى چاپارمەن دېڭ لۇڭنى قولتۇقلاپ ئاچىقىپ ئورۇندۇقىغا ئولتۇرغۇزدى. ساۋ جېڭ، ياڭ جىلار لۇ جىشېننى ئورۇندۇق قويۇلغان سۇپا ئالدىغا ئىتتىرىپ كەلدى، دېڭ لۇڭ:

ـــ هەي قوتۇر ئېشەك، ئۇلۇشكۇن مېنى تېپىپ دوۋسۇنۇمنى زەخمىلەندۇردۇڭ، ھېلىمغىچە ئىششىقى يانمىدى، مانا مېنىڭ ئالدىمغا كېلىدىغان كۈنۈڭ بار ئىكەنغۇ، ـــ دېدى.

لۇ جىشېن تازا چەكچىيىپ بىر ئالايدى ـ دە:

ـــ هەي خۇمسى، قىمىرلىما! ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى، ئىككى ئوتاقچى ئارغامچىنىڭ ئۇچىنى بىر تارتتى ـ دە، چەگمىكى يېشىلدى. لۇ جىشېن ساۋ جېڭنىڭ قولىدىن گۈرزىنى ئېلىپ ھاۋادا چاقپەلەكتەك پىرقىراتتى، ياڭ جى چىغ قالپىقىنى تاشلاپ قىلىچىنى كۆتۈردى، ساۋ جېڭمۇ گۈرزىسىنى پىرقىراتتى، ئوتاقچىلارمۇ تەڭلا قوزغالدى. شۇنداق قىلىپ، بۇلار تەڭلا ئېتىلدى. دېڭ لۇڭ تاقابىل تۇرماقچى بولۇپ تەمشىلۈدى، لۇ جىشېن گۈرزىسى بىلەن ئۇنىڭ چوققىسىغا تازا كەلتۈرۈپ بىرنى سالدى، ئۇنىڭ كاللىسى يېرىلىپ ئىككى پارچە بولدى؛ ئۇنىڭ ئورۇندۇقى كۆكۈم ـ تالقان بولدى. ئۇنىڭ چاپارمەنلىرىنىڭ بىرنەچچىسى ئاللىقاچان ياڭ جىنىڭ نەيزىسىدە دۇم چۈشۈپ يەردە تېپىچەكلەپ ياتاتتى. ساۋ جېڭ:

ـــ ئەل بولۇش ! ئەگەر بويسۇنمىساڭ، ھەممىڭنىڭ جېنىنى ئالىمەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئىبادەتخانىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە تۇرغان بەش ـ ئالتە يۈز ئاتارمەن ـ چاپارمەن ۋە ئۇلارنىڭ بىرنەچچە كىچىك سەردارلىرى قورققىنىدىن دىر ـ دىر تىترىشىپ، باش قويۇپ ئەل بولدى. دېڭ لۇڭلارنىڭ جەسىتى تاغ ئارقىسىغا ئېلىپ بېرىلىپ كۆيدۈرۈلدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئامبار، خەزىنىلەر ئېدىتىلىنىپ، ئۆي ـ ئىمارەتلەر سەرەمجانلاشتۇرۇلدى، ئاندىن ئىبادەتخانا كەينىدە قانچىلىك ۋەج ـ دۈنيا بارلىقى كۆزدىن كەچۈرۈلدى ـ ده، غىزا ـ تائام، مەي ـ شاراب ھازىرلىنىپ سورۇن تۈزۈلۈپ، مەركە ئۆتكۈزۈلدى. لۇ جىشېن بىلەن ياڭ جى تاغ تۇرانىڭ بېگى بولدى، ئەل بولغان چاپارمەنلەرنى جوڭقۇرۇشقا ئاۋۋالقىدەك كىچىك سەردارلار تەينىلەندى. ساۋ جېڭ پالۋان ياڭ جى ۋە لۇ جىشېن بىلەن ۋىدالىشىپ ئوتاقچىلارنى باشلاپ ئۆيىگە قايتتى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

نەزم

بۇتخانا ئىدى ھەيۋەت، يېشىللىق ئارا خىلۋەت،
ئوغرىلار ماكان ئەتكەچ، قالمىغانىدى شەپقەت.
گۈلدار شەيخ يارالمىشتۇر، تەڭرىدىن ئېلىپ قۇدرەت،
ئويىنىتىپ قىلىچ ـ گۈرزە، تاپتى ئۇ ئۇلۇغ نۇسرەت.

ياڭ جىغا بېغىشلانغان يەنە بىر نەزم مۇنداق يېزىلغان:

ئەقىللىك، چېۋەر ياڭ جى لۇ جىشېنغا يار بولدى،
ئەل كېزەر مۇساپىرلار ئورمانىبېگى بوپقالدى.
شىر ـ قاۋاننى يۈگەنلەپ، ئىككى پالۋان دوست بولدى،
مەڭگۈلۈك ياۋا تەقۋادار دەپ بىلگەنلەر خۇش بولدى.

لۇ جىشېن بىلەن ياڭ جىلارنىڭ ئېرلۇڭشەن تېغىغا جايلاشقانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى. مەۋلۇت كۇنىگە ئاتالغان سوۋغاتنى ئېلىپ ماڭغان قېرى كاھىبەگ بىلەن بىرنەچچە چېرىك تاڭ سەھەردە يولغا چىقىپ تۇن كېچىدە ئۇستۇن ئاستانىگە قايتىپ كەلدى. بۇلار لياڭ مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن توپتوغرا دۇانغا كىرىپ، لياڭ مىرزىبەگنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ تەزىم قىلدى.

— ھارمىغايسىلەر، سىلەرگە كۆپ رەھمەت، — دېدى لياڭ مىرزىبەگ، — باقاۋۇل ياڭ جى قېنى؟

— ئۇنى قويسىلا، — دېدى كۆپچىلىك، — ئۇ تازا تۇزكور ئوغرى ئىكەن! بۇ يەردىن مېڭىپ بەش ـ ئالتە كۇن ئۆتكەندىن كېيىن سېرىق تۆپىلىككە يېتىپ بارغاندا كۇن بەك ئىسسىپ، ھەممىمىز دەرەخ سايىسىدا سەگدەپ ئولتۇراتتۇق، ئۇنىڭ يەتتە قاراقچى بىلەن تىل بىرىكتۇرۇۋالغانلىقىنى نەدىن بىلەيلى. يەتتە قاراقچى چىلان ساتىدىغان سودىگەرلەرچە ياسىنىۋاپتۇ. ياڭ جى ئۇلار بىلەن پۇتۇشۇپ قويغانىكەن، ئۇلار يەتتە غالىتەك بىلەن سېرىق تۆپىدىكى قارىغايلىقتا كۇتۇپ تۇرۇپتۇ، بىرسىنى بىر ئەپكەش مەي بىلەن تۆپىلىككە دەم ئالغان كىشى قىلىپ چىقىرىپتۇ، بىز ئۇقۇشماي ئۇنىڭ مېيىدىن ئېلىپ ئىچىپتىمىز، ئۇ ھارامزادە مەيگە بەھوش دورىسى سېلىپ قويۇپتىكەن، بىزنى ئايلاندۇرۇپ ئۆرۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىزنى ئارغامچا بىلەن باغلاپ قويدى ـ دە، ياڭ جى ئاشۇ يەتتە قاراقچى بىلەن سوۋغاتنى ۋە كۇدە ـ كۆرپىلىرىمىزنىڭ ھەننۇاسىنى غالىتەكلەرگە سېلىپ ئەكېتىشتى. بۇ ئەھۋالنى شۇ تەۋەدىكى جىجۇ ئايماق يامۇلىغا مەلۇم قىلىپ قويدۇق. ئىككى پايلاقچىنى يامۇل بىلەن ئۇقۇشۇپ قاراقچىلارنى تۇتۇپ كېلىشكە شۇ يەردە قالدۇرۇپ قويدۇق. ئۆزىمىز ھەزرەتلىرىگە مەلۇم قىلىش ئۇچۇن كېچىلەپ يول يۇرۇپ قايتىپ كەلدۇق.

لياڭ مىرزىبەگ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن چۆچۇپ كەتتى ۋە:

«ھەي پالاندى ! سەن بىر گۇناھكار ئىدىڭ، مەن شۇنچە ھەممەت بىلەن سېنى يۆلەپ ئادەم قىلىپ قويسام، تۇزۇمىنى ئۇنتۇپ قولۇڭدىن كەلگىنى شۇمۇ؟ ئەگەر قولۇمغا چۈشۈپ قالساڭ ئۇستىخىنىڭنى تالقان، گۆشۈڭنى قىيما قىلمىسام ھېساب ئەمەس !» دەپ كايىپ كەتتى ۋە دەرھال مۇنشىنى چاقىرىپ ئالاقە يازدۇرۇپ، شۇ زامانلا كېچىلەپ جىجۇ ئايمىقىغا ئادەم چاپتۇردى. يەنە بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ، ئۇنى كېچىلەپ ئاستانىگە يەتكۈزۈپ، ۋەزىرئەزەمنى خەۋەردار قىلىشقا يەنە بىر ئادەم ئەۋەتتى.

جىجۇ ئايمىقىغا ئالاقە بىلەن ئادەم چاپتۇرغانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، ۋەزىرئەزەمنى خەۋەردار قىلىشقا ئاستانىگە بۇيرۇلغان ئادەم ئۇستىدە توختىلايلى. ئەۋەتىلگەن ئادەم ۋەزىرئەزەم بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن ئۇنىڭغا مەكتۇپنى سۇندى. ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ ئۇنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ:

ــ بۇ قاراقچىلار شۇنچىمۇ بېشى چوڭ بولۇپ كېتىمدۇ ! كۇيۇئوغلۇم بۇلتۇر ئەۋەتكەن سوۋغاتلارنى بۇلاپ كەتكەندى، بۇگۈنگىچە ئۇچۇرى يوق، بۇ يىل بولسا يەنە يولدىن چىقىپ شۇنداق قىپتۇ، بۇنى زادى قانداق قىلغۇلۇق؟! ــ دېدى ـ ده، شۇ زامان بۇ قاراقچىلارنى دەرھال تۇتۇپ، تېزدىن ماڭا ئۇچۇر بەرگەيسىز، دېگەن مەزمۇندا ئالاقە يېزىپ، ئۇنى كېچىلەپ جىجۇ ئايمىقىنىڭ بېگىگە يەتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن ئۆز قولى بىلەن يامۇل خادىمىغا تۇتقۇزدى.

جىجۇ ئايمىقىنىڭ بېگى ئۇستۇن ئاستانە دامىڭ دىيارى مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى لياڭ مىرزىبەگ ئەۋەتكەن مەكتۇپنى تاپشۇرۇۋالغاندىن ئېتىبارەن، ئورنىدا ئولتۇرالماي قالغانىدى. ئۇ شۇنداق غەم ـ غۇسسە ئىچىدە تۇرغاندا، قووۇقچى:

ــ ئاستانىدىكى ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىدىن بىر خادىم كەپتۇ، دېۋان ئالدىدا قالدى، ئالدىراش ئالاقە ئەكەلدىم، بېگىم بىلەن كۆرۈشمەن دەيدۇ، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ئايماقبېگى بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاتتىق چۆچۈپ: «ھەرقاچان مەۋلۇت كۈنىگە ئاتالغان سوۋغاتنىڭ ئىشىدۇ؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ دېۋانغا چىقىپ كەلگەن خادىم بىلەن كۆرۈشۈپ:

ـــ بۇ ئىش خۇسۇسىدا لياڭ مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ پايلاقچىلىرىنىڭ شىكايەتنامىسىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، قاراقچىلارنى تۇتۇشقا ئادەم بۇيرۇغانىدىم، تېخى ئىز ـ دېرىكى بولمايۋاتىدۇ. تۇنۇگۈن مىرزىبېگىمنىڭ مەكتۇپ بىلەن ئادەم ئەۋەتىپتۇ، شۇ زامان پاششاپېەگ ۋە تۇتقاۋۇللارنى چارلاپ تۇرۇشقا مۆھلەت بىلەن چىقاردىم، تېخى تۇتۇلغىنى يوق. ئازراقلا ئۇچۇرى چىقسا بېگىم ھۇزۇرىغا بېرىپ مەلۇم قىلىمەن، ـــ دېدى.

ـــ پېقىر ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىنىڭ ئىشەنچلىك ئادىمى بولىمەن، بۇگۈن ۋەزىرئەزەمنىڭ ئالىي پەرمانىنى ئېلىپ ئاشۇ ئادەملەرنى ئېلىشقا كەلدىم. يولغا چىقىش ئالدىدا، ۋەزىرئەزەمنىڭ ئۆزى: «سەن ئۇ يەرگە بېرىپ، يامۇلدا كۈتۈپ يات، يەتتە نەپەر چىلان ساتقۇچى سودىگەر بىلەن مەي ساتقۇچىنى ھەم قاچقۇن سىپاھېگ ياڭ جىنى ئون كۈن ئىچىدە تۇتۇپ، ئاستانىگە يوللاپ بەرسۇن» دەپ جېكىلىدى. ئەگەر ئون كۈنلۈك مۆھلەت ئىچىدە بۇ پەرماننى ئادا قىلمىسا، چۆل ئارال[1]غا بېرىپ قېلىشلىرىمۇ يىراق گەپ ئەمەس، پېقىرنىڭمۇ ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىگە قايتىمقۇم تەس بولىدۇ، جېنىمنىڭ ئامان قېلىشىغمۇ كۆزۈم يەتمەيدۇ. بېگىم، ئىشەنمىسىلە، ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسى ئەۋەتكەن پەرماننى كۆرۈپ باقسىلا.

ئايماقبېگى پەرماننى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە دەرھال تۇتقاۋۇللارنى چاقىردى. شۇئان تۆۋەندە ـــ پەردىنىڭ سىرتىدا ـــ

---

① چۆل ئارال ـــ شەندۇڭ ئۆلكىسى فېڭلەي ناھىيەسىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى بىر دېڭىزنىڭ ئىچىدىكى كىچىك ئارال. سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە چۆل، خىلۋەت ماكان ئىدى، بۇ يەرگە بولسا پالىنىدىغانلار ئەۋەتىلەتتى.

بىر ئادەمنىڭ «سالام» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

ــ قايسىڭسەن؟ ــ دېدى ئايماقبېگى.

ــ تۇتقاۋۇل خې تاۋمەن، ــ دېدى ھېلىقى ئادەم.

ــ بۇرناكۇن سىرىق تۆپىدە بۇلاپ كېتىلگەن سوۋغاتنى تېپىش ۋەزىپىسى ساڭا تەئەللۇقمىدى؟ ــ دەپ سورىدى ئايماقبېگى.

ــ داد بېگىم، بۇ خۇسۇستىكى پەرماننى ئالغاندىن كېيىن نەچچە كېچىلەپ كۆز يۇممىدىم، قول ئاستىمدىكى ئاقسۇل ۋە چاققان خادىملارنى قاراقچىلارنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن سىرىق تۆپىگە قايتا ـ قايتا ئەۋەتتىم، ئۇلارنى نەچچە ـ نەچچە رەت جاۋابكارلىققا تارتىپ ئەدەپلىگەن بولساممۇ، قاراقچىلارنىڭ بۇگۈنگىچە ئىز ـ دېرىكىنى ئالالمىدى. مەھكىمىنىڭ خىزمىتىگە سۇسلۇق قىلغىنىم يوق، راستلا، ھېچ ئىلاج قىلالمىدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى خې تاۋ.

ــ قۇرۇق گەپنى قوي ! «غوجىسى بوشاڭ بولسا، چاكىرى مىس ـ مىس كېلىدۇ». مەن بىر تەشرىپدارمەن، ئۇزۇندىن مۇشۇ ئايماقنىڭ بېگى بولۇپ كېلىۋاتىمەن، بۇ مەنسەپ ئاسان قولغا كەلگەن ئەمەس ! بۇگۈن ئاستانە ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسى بىر خادىم ئەۋەتىپتۇ، ۋەزىرئەزەم ئۆز ئەمرىدە: «ئون كۈن ئىچىدە ئوغرى ـ قاراقچىلارنى تۇتۇپ كۈنچىقىش ئاستانىگە ئەۋەتىسەن» دەپتۇ. ئەگەر مۆھلەتتىن كېچىكسەڭ قالساڭ، مەنسىپىمدىن ئېلىپ تاشلىغانلىقىڭ ئۈستىگە، چۆل ئارالغا پالىشى تۇرغان گەپ. سەن تۇتقاۋۇل تۇرۇقلۇق، بۇنىڭغا سەل قاراپ مېنى بالاغا قويۇۋاتىسەن. مەن ئاۋۇال سەن مەلئۇننى يىراق جاپالىق لەشكەر كۇرەسىگە ــ ئۇچار قۇشمۇ بارالمايدىغان ماكانغا ــ پالىمسام بولمىدى ! ــ دېدى ئايماقبېگى ۋە شۇ زامان خەتتاتنى چاقىرتىپ، خې تاۋنىڭ يۇزىگە ئايماقنىڭ نامى سىغقۇدەك ئورۇننى بوش قالدۇرۇپ، «... ئايمىقىغا پالاندى» دېگەن سۆزلەرنى چەكتۇردى ۋە:

ـــ هەي خې تاۋ ! ئەگەر قاراقچىلارنى تۇتۇپ كېلەلمىسەك، گۇناھىك ئېغىرلىشىدۇكى، زادىلا گۇناھىدىن ئۆتەيمەن ! ئۇقۇپ قوي، ـــ دېدى.

نەزم

خەت چېكىپ خەقنىڭ يۈزىگە ھەددىدىن ئاشتى تازا،
ئۆز بېشىن دەپ ئۆزگىگە سالدى زۇلۇم، بەردى جازا.
ئەپ ـ ئامال ھاسىل بولامدۇ يۈزگە داغ سالغان بىلەن،
خوپ ئەقىل تاپقان بولاتتى ئويلىنىپ كۆرسە راسا.

خې تاۋ پەرمانىنى ئالغاندىن كېيىن دۇئاندىن مۇلازىملار خانىسىغا كىرىپ بىرمۇنچە خىزمەتكارلارنى مەسلىھەتخانىغا يىغىپ، ۋەزىپە ئۈستىدە مەسلىھەت ئالدى. خىزمەتكارلار بىر ـ بىرىگە قارىشىپ، خۇددى ئاغزىغا ئوق قادىلىپ قالغان تۈرنا بىلەن تامىقى قارماققا ئىلىنغان بېلىقتەك لام ـ جىم دېمەي ئولتۇرۇشتى. خې تاۋ:

ـــ سىلەر ئادەتتە ھەممىڭلار مۇشۇ خانىنى پاناھ تۇتۇپ، پۇل تاپاۋەت قىلاتتىڭلار، مانا ئەمدى بېشىمغا كۇن چۈشكەندە غىڭ قىلماي ئولتۇرىسىلەر. مېنىڭ يۈزۈمگە چېكىلگەن تامغىغا قاراپ بولسىمۇ ئىچىڭلار ئاغرىسۇن، ـــ دېدى.

ـــ داد تۇتقاۋۇل، بىزمۇ ئادەم، ھېچنېمە بىلمەيدىغان كۆتەك ئەمەسقۇ؟ سودىگەر بولۇۋالغان ئاشۇ بىر توپ ئادەملەر باشقا يۇرتنىڭ ئادەملىرى بولسا كېرەك، ئۇلار تاغدا قاراقچىلىق قىلىپ، ياڭ جىلار ئەكېتىۋاتقان ئالتۇن ـ كۈمۈشنى بۇلىۋېلىپ، تاغ تۇراسىغا ئاپىرىپ مېغىزىنى چېقىۋاتسا كېرەك، ئۇنى قانداق تۇتقىلى بولسۇن؟ ئۇلارنى بىلگەن تەقدىردىمۇ تۇتۇشقا قۇربىمىز يەتمەيدۇ، ـــ دېدى خىزمەتكارلار.

خې تاۋنىڭ قايغۇسى باشتا بەش ھەسسە بولسا، بۇ گەپنى

ئاڭلىغاندىن كېيىن يەنە بەش ھەسسە ئاشتى. ئۇ مۇلازىملار خانىسىدىن چىققىنىچە ئېتىغا مىنىپ ئۆيگە قايتتى ۋە ئېتىنى ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى ئوقۇرغا باغلىدى ـ دە، ئۆيگە كىرىپ تەنھا ئولتۇرۇپ پەرىشانلىقتا غەم سۈرۈپ كەتتى.

نەزم

چېھرىگە چاڭگا تىزىپتۇ، قاتمۇقات دەرد ۋە ئەلەم،
چۈلغىغان كۆڭلىنى پاتمان ئاھ ـ پىغان، ھەسرەت ۋە غەم.
توربدىن قاچقان بېلىقنى تۇتقۇسى قانداق قىلىپ،
كوزىدىن تاشپاقىنى تۇتسا، بېرەر كىم ياردەم؟

ئۇنى بۇ ھالدا كۆرگەن خوتۇنى:
ـــ دادىسى، بۇگۈن نېمىشقا چىرايىڭىز شۇنچە سولغۇن؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ سەن بىلمەيسەن، بۇرناكۇن ئايماقبېگى ماڭا بىر پارچە بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ: ئەسلىدە سېرىق تۆپىدە بىر توپ قاراقچى لياڭ مىرزىبەگنىڭ ئۆز قېيىنئاتىسى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەش مەرىكىسىگە ئاتاپ ماڭدۇرغان ئون بىر ئەپكەشلىك ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىت سوۋغىتىنى بۇلاپ كەتكەنمىكەن، ئۇ قاراقچىلارنىڭ كىم ئىكەنلىكى نامەلۇم. مەن بۇ بۇيرۇقنى ئالغاندىن بۇيان ھېلىغىچە ھېچ دېرىكىنى ئالالمىدىم. بۇگۈن ئۇنىڭ مۆھلىتى توشاي دەپ قالغانىدى، كۈتۈلمىگەندە ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىدىن شۇ بىر توپ ئوغرىنى دەرھال تۇتۇپ ئاستانىگە ئەۋەتىسۇن دەپ يەنە خادىم ئەۋەتىپتۇ، ئايماقبېگىم مېنىڭدىن قاراقچىلارنىڭ دېرىكىنى سورىۋىدى، مەن: «تېخى دېرىكىنى ئالالمىدۇق» دەپ جاۋاب بېرىۋىدىم، ئايماقبېگىم مېنىڭ يۈزۈمگە «... ئايمىقىغا پالانىدى» دېگەن سۆزلەرنى چەكتۈردى، قايسى ماكانغا پالىنىدىغانلىقىمنى

چەكمەي بوش قالدۇردى، ئاقىۋەت ھاياتىم قانداق بولارىكىن؟ ــ دېدى.

ــ ئۇنداق بولسا قانداق قىلغۇلۇق؟ نېمە بولۇپ كېتەر ئاخىرا! ــ دېدى ئۇنىڭ خوتۇنى.

شۇنداق دېيىشىپ ئولتۇرۇشىغا، ئۇنى يوقلاپ كەلگەن ئىنىسى خې چىڭ كىرىپ كەلدى، خې تاۋ:

ــ سەن نېمىدەپ كەلدىڭ؟ قىمارىڭنى ئويناۋەرمەي بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسەن؟ ــ دېدى.

خې تاۋنىڭ خوتۇنى چېچەنلىك قىلىپ، دەرھال:

ــ ئىنىم، ئاشخانىغا كىرىڭ گېپىم بار، ــ دەپ قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ چاقىردى.

خې چىڭ يەڭگىسىنى ئەگىشىپ ئاشخانىغا كىردى. يەڭگىسى مەي ـ تائام تەييارلىدى ۋە بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىسسىتىپ كېلىپ، ئۇنى ئىچىشكە تەكلىپ قىلدى.

خې چىڭ يەڭگىسىدىن:

ــ ئاكام نېمانچە خورلايدۇ مېنى؟ مەن ھەرقانچە يارىماس ئادەم بولساممۇ، بەربىر ئۇنىڭ ئۆز قېرىندىشىغۇ! ئۇ ھەرقانچە قالتىس بولۇپ ئاسمانغا چىقتىم دېگىنى بىلەنمۇ ئۇلاشقىنى ئارانلا توتقاۋۇللۇق مەنسەپ، مەن بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ مەي ئىچسە، ئۇنىڭ ئابرۇيى چۈشۈپ كېتەرمىدى؟ ــ دېدى.

ــ ئىنىم، سىز بىلمەيسىز، ئاكىڭىزنىڭ كۆڭلى غەش، ئۇ تەس كۈنگە قالدى!

ــ ئۇنىڭ كۈندە تېپىۋاتقان تاغارلاپ پۇل ـ مېلى نەگە كەتتى؟ پۇل دېسە پۇل، ئاشلىق دېسە ئاشلىق ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرسا، نېمىشقا تەس كۈنگە قالىدۇ؟

ــ سىز بىلمەيسىز، سىرىق تۆپىدە بىرنەچچە كۈن بۇرۇن بىر توپ چىلان ساتقۇچى سودىگەر ئۈستۈن ئاستاندىكى لىياڭ مىرزىبەگنىڭ ئۆز قېيىنئاتىسى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭنىڭ مەۋلۈت كۈنىنى تەبرىكلەپ ئەۋەتكەن سوۋغىتىنى بۇلاپ

كېتىپتۇ، يېقىندا جىجۇ ئايىمقىنىڭ بېگى ۋەزىر ئەزەمنىڭ: «ئون كۈن مۆھلەت ئىچىدە ئوغرى ـ قاراقچىلارنى تۇتۇپ ئاستانىگە يەتكۈزۈڭلار» دېگەن پەرمانىنى تاپشۇرۇۋاپتۇ. ئۇلارنى تۇتۇپ كەلمىسە، جاپالىق ياقا يۇرتقا پالىغۇدەكمىش. ئاكىڭزىنىڭ يۈزىگە ئايىاقىبېگىنىڭ «... ئايىمقىغا پالاندى» دېگەن سۆزلەرنى چەككەنلىكىنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟ نەگە پالىنىدىغانلىقىنى كېيىن چەككۈدەك بوش ئورۇن قالدۇرۇپتۇ، قاچانىكى تۇتۇلماي قالسا، راستلا ئازابقا قالىدۇ! ئۇنداق تۇرسا ئۇنىڭ سىز بىلەن مەي ئىچىشكە قانداق رايى بارسۇن؟ شۇڭا، مەن سىزگە ئايرىم مەي ـ تائاملارنى هازىرلىدىم. ئۇ خېلىدىن بېرى پەرىشان بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ، ئۇنىڭدىن ئاغرىنمىسىڭىزمۇ بولىدۇ.

ـــ مەنمۇ «قاراقچىلار سەي جىڭنىڭ مەۋلۇتىغا ئاتالغان سۇۋغاتنى بۇلاپ كېتىپتۇ» دېگەن مىش ـ مىش گەپلەرنى ئاڭلىدىم، هازىر قەيەردىكەن؟

ـــ سىرىق تۆپىدىمىش.

ـــ قانداق ئادەملەر بۇلاپ كېتىپتۇ؟

ـــ ئىنىم، مەست بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟ مەن هېلىلا سىزگە چىلان ساتىدىغان يەتتە سودىگەر بۇلاپ كېتىپتۇ دېدىمغۇ.

ـــ مۇنداق دەڭچۇ، ـــ دېدى قاقاهلاپ كۈلۈپ خې چىڭ، ـــ چىلان ساتقۇچى سودىگەرلەر ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا شۇنچە قايغۇرىدۇ؟ ئۇلارنى تۇتۇپ كېلىشكە پۇختىراق ئادەم ئەۋەتسىلا بولمىدىمۇ؟

ـــ گەپ دېگەننى قىلماق ئاسان، بىراق ئۇلارنى نەدىن تۇتىدۇ؟

ـــ يەڭگە، ـــ دېدى خې چىڭ كۈلۈپ، ـــ سىز نېمە غەم قىلىسىز، ئاكام بىر توپ مەيخۇمار يەپ قاچار بۇرادەرلىرى بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، مېنىڭدەك بىر قورساق قېرىندىشى بىلەن كارى بولمايدۇ، مانا ئەمدى چاتاق چىقماندا، مۇشكۈل كۈنگە قالدىم، دەپ زارلايدۇ. ئەگەر ماڭا ئۇقتۇرۇپ بىرنەچچە يارماقنىڭ

مېھرىدىن كەچكەن بولسا، ئۇنداق قاراقچىلارنى تۇتماق قانچىلىك مۇشكۇل ئىش ئىدى؟

ــ ئىنىم، سىز بۇنىڭ ئازراق شامىلىنى ئۇقتىڭىزمۇيا؟

ــ ئاكامنىڭ بېشىغا تازا كۇن چۈشكەندە ئاندىن مەن بىر يولى بىلەن قۇتقۇزىمەن، ــ دېدى ــ ده، خې چىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىشقا تەمشەلدى. يەڭگىسى ئۇنى يەنە بىر ئاز ئىچىڭ دەپ تۇتۇپ قالدى.

بۇ ئايالغا بايىقى گەپلەر غەلىتە تۇيۇلۇپ، دەرھال چىقىپ ئۇنى ئېرىگە تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. خې تاۋ شۇ زامان ئىنىسىنى چاقىرتىپ كىردى. ئۇ:

ــ ئىنىم، سەن بۇ قاراقچىلارنىڭ نەدىلىكىنى بىلىپ تۇرۇقلۇق نېمىشقا ماڭا ياردەم قولۇڭنى سۇنمايسەن؟ ــ دەپ يالۋۇردى ھەجىيىپ.

ــ مېنىڭ بۇ ۋەقەنىڭ باش ــ ئايىغىدىن ھېچ خەۋىرىم يوق، يەڭگەمگە چاقچاق قىلىپ شۇنداق دەپ قويدۇم. مەن قانداقسىغا ساڭا ياردەم قولۇمنى سۇنالايمەن؟! ــ دېدى خې چىڭ.

ــ جېنىم ئىنىم، ماڭا باغرى تاشلىق قىلما. مېنىڭ بەزى چاغلاردىكى يامانلىقىمنىلا كۆرمەي، ئادەتتىكى چاغلاردا قىلغان ياخشىلىقلىرىمنىمۇ ئويلاپ، مېنىڭ جېنىمنى قۇتقۇزۇڭالغىن !

ــ ئاكا، قول ئاستىڭدا ئىككى ــ ئۈچ يۈز چەبدەس دورغىلىرىڭ بار، نېمىشقا ئۇلار سېنى دەردتىن خالاس قىلمايدۇ؟ مەن يەككە ــ يېگانە بىر ئادەم، سېنى قانداق قۇتقۇزۇپ قالالايمەن !

ــ ئىنىم، قوي ئۇلارنى، گېپىڭگە قارىغاندا ئازراق ئېپىڭ بارەڭ تۇرىدۇ، قولۇڭدىن كېلىدىغىنىنى باشقىلارغا قىلماي، ماڭىمۇ قىلىپ باق. ماڭا ئۇچىنى بولسىمۇ ئېيتىپ بەرسەڭ، ساڭا قولۇمدىن كەلگەننى ئايمايمەن. مېنى تولا ئىنتىزار قىلما !

ــ مەن نېمىنى بىلەي، ئۇچىنىمۇ بىلمەيمەن !

ــ چاقچىقىڭنى قوي، بىر قورساقتىن چىققان قېرىنداشلىقىڭ يۈزىنىمۇ قىلغىن.

ـــ ئالدىرىما، ئۇ قاراقچىلار قانچىلىك بىرنېمىدى، يامىنىغا كەلگەندە ئۇلارنى تۇتۇشقا ئاز ـ پاز كۈچ چىقىرارمەن.

ـــ ئىنىم، ئاكىڭنى قېرىنداشلىقىڭ يۈز ـ خاتىرىدىن بولسىمۇ بىر ئىلاج قىلىپ قۇتقۇزۇڭ. يېقىندا ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىدىن بۇ ئادەملەرنى دەرھال تۇتۇپ ئەۋەتىش ھەققىدە پەرمان كەپتۇ، شۇنچە چوڭ ئىش تۇرسا، سىز قاراقچىلارنى قانچىلىك بىرنېمىدى دەيسىزا ! ـــ دەپ سۆز ئارىلىدى يەڭگىسى.

ـــ يەڭگە، سىزگە مەلۇم، مەن قىمار توغرۇلۇق ئاكامدىن نۇرغۇن تىل ئاڭلىدىم، ئۇرۇپ ـ تىللىسىمۇ ئۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرغىنىم يوق. نەچچە ۋاقىتتىن خەققە يېدۇرۇپ ـ ئىچۇرۇپ ھالاۋىتىنى كۆرسىتىدىكەنۇ، ئەمدى بولسا مەن كېرەك بولۇپ قاپتىمەنمۇ؟ ـــ دېدى خې چىڭ.

خې تاۋ ئۇنىڭ گېپىنىڭ تېگىدە گەپ بارلىقىنى چۈشىنىپ، دەرھال ئون سەرلىك بىر يامبۇنى چىقىرىپ شىرەگە قويدى:

ـــ ئىنىم، ھازىرچە مۇشۇ يامبۇنى يېنىڭغا سېلىپ قوي، قاراقچىلار تۇتۇلغاندىن كېيىن سېنى ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن بىلەن مۇكاپاتلاشنى پۈتۈنلەي ھۆددىگە ئالاي.

ـــ ئاكا، بۇ تازىمۇ «بېشىغا كۇن چۈشسە خۇدا دەيدۇ، كۇن چۈشمىسە ياد ئەتمەيدۇ» دېگەن گەپنىڭ ئۆزى بولدى. سېنىڭ يامبۇيۇڭنى ئالسام، قارىغۇنى تار يەردە قىستىغاندەك بولىدۇ. بۇ يامبۇيۇڭ ئۆزۈڭگە قالسۇن، ئۇنىڭ بىلەن مېنى گوللىما. ئەگەر سەن شۇنداق قىلىدىغان بولساڭ، مەن ئېيتىپ بەرمەيمەن، ئىككىلىڭلار ماڭا ناماقۇل بولساڭلار مەن ئېيتىپ بېرىمەن، پۇل بىلەن مېنى مەلىكە قىلىمەن دېمە.

ـــ بۇنىڭغا پادىشاھلىق بىرمۇنچە ئىنئام ئاتاۋاتسا، ئۇچ ـ تۆت تىزىق يارماق چىقمايدۇ دەمسەن؟ ئىنىم، بۇنى رەت قىلماي يېنىڭغا سېلىپ قوي، قېنى ئېيتقىنچۇ، بۇ قاراقچىلارنىڭ دېرىكى بارمۇ؟

ـــ بۇ قاراقچىلارنىڭ ھەننىۋاسى مېنىڭ يانچۇقۇمدا، ـــ دېدى

خې چىڭ يوتىسىغا ئۇرۇپ.

ـــ ئىنىم، سەن بۇ قاراقچىلارنى مېنىڭ يانچۇقۇمدا دەۋاتىسىنا؟ ـــ دەپ ھەيران بولۇپ سورىدى خې تاۋ.

ـــ ئاكا، مېنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەردە، سەن كۆمۈشۈڭنى يىغىشتۇرۇۋېلىپ، مېنى گوللىماي، كۆيۈمچانلا بولمىغان بولساڭ مەن ئېيتىپ بېرىۋېرىمەن.

خې چىڭ ئالدىرىماستىن ئىككى پۇتىنى مىنگەشتۈرۈپ ئولتۇرۇپ، سۆزنى ئېزىپ سۆزلەشكە باشلىدى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! يۇنچېڭ ناھىيەسىدىن مەرد باتۇرلار مەيدانغا چىقتى، لياڭشەن كۆلىگە ئاسمانىنى تىرەپ تۇرغۇدەك بىر توپ پالۋان توپلاندى. خې چىڭنىڭ خې تاۋغا زادى كىملەرنى ئېيتىپ بەرگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون سەككىزىنچى باب

كۆركە ساقالنىڭ قاناتلىق يولۇاسنى مەلكە قىلغانلىقى سۇئال دانىشمنىڭ چاۋ گەي ھەزرەتنى قاچۇرۇۋەتكەنلىكى

شۇ چاغدا تۇتقاۋۇل خي تاۋ ئىنىسى خي چىڭغا:

— بۇ يامبۇ پادىشاھلىقنىڭ ئىنئامغا ئاتىغىنى. بۇنىڭ بىلەن سېنى ئالداۋاتقىنىم يوق. يېنىڭغا سېلىپ قويغىن، كېيىن بۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك ئىنئام ئالسەن، ئىنىم، سەن بۇ قاراقچىلارنى قانداقسىغا يانچۇقۇمدا دەيسەن؟ — دېدى.

خي چىڭ يېنىغا ئېسىۋالغان ھۆججەت تەللىسىنى ئاختۇرۇپ، ئۇنىڭدىن بىر قويۇن دەپتىرىنى چىقىرىپ:

— بۇ قاراقچىلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنىڭغا يېزىقلىق، — دەپ كۆرسەتتى.

— قانداقسىغا بۇنىڭغا يېزىقلىق؟ — دەپ سورىدى خي تاۋ.

— ئاكا، سېنىڭدىن يوشۇرىدىغان يېرى يوق، — دېدى خي چىڭ، — نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا قىمار ئويناپ ئۇتتۇرۇپ قويۇپ، يېنىمدا پارچە خىراجەتكە بىر تىيىنمۇ قالماي تۇرغاندا، بىر قىمارۋازغا ئۇچراپ قالدىم، ئۇ مېنى يۇقىرى قوۋۇقنىڭ يېگىرمە يول نېرىسىدىكى ئارام كەنتىتە ۋاڭ ئىسىملىك بىرنىڭ سارىيىغا باشلاپ بېرىپ، ئازراق چوتار يىغىپ بەردى. پادىشاھلىق شۇ كەنتىكى سارايۇەنلەرگە: «بىر يۇزىگە جۇپ تەمتەك[1] بېسىلغان دەپتەر تۇتۇپ، ئۇنىڭغا ھەر كېچىسى قونغان يولۇچىلارنىڭ نەدىن كەلگەنلىكى، نەگە بارىدىغانلىقى، نام ـ

① تەمتەك — بۇ يەردە تامغا دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەمەلى ۋە ھال ـ ئوقىتىنى سوراپ، پۈتۈپ تۇرىسىلەر» دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. ئۇنى ھەر ئايدا بىر نۆۋەت يۇرت ئاقساقلىغا تەكشۈرتۈپ تۇرىدىكەن. سارايۇەننىڭ خەت ساۋاتى بولمىغانلىقتىن، مەن ئۇنىڭغا يېزىم ئايچە يېزىشىپ بەردىم. ئالتىنچى ئاينىڭ ئوچىنچى كۈنى چىلان ساتىدىغان يەتتە يولۇچى يەتتە غالتەك بىلەن سارايغا چۈشتى. مەن ئۇلارنىڭ سەركەردىسىنى تونۇيتتۇم، ئۇ سەركەردە يۈنچېڭ ناھىيەسىنىڭ كۈنچىقىش مەھەللىسىنىڭ ئاقساقىلى چاۋ گەي ئىدى، ئۇنى قانداق تونۇيتتۇڭ دېمەمسەن؟ مەن بىر قېتىم بىر قىمارۋاز بىلەن ئۇنى پاناھداپ بېرىپ تونۇشۇپ قالغانىدىم. مەن دەپتەرگە پۈتۈۋېتىپ: «مېھمان، قايسى ئورۇقتىن بولىدىلىكىن؟» دەپ سورىشىمغا، كۆركە ساقاللىق، كۆتمەك بۇرۇتلۇق، ئاق يۈزلۈك كەلگەن بىرسى ئالدىمغا ئېتىلىپ كېلىپ: «لى ئورۇقىدىن بولىمىز. خاۋجۇ ئايمىقىدىن ئاستانىگە چىلان سېتىپ كېلىشكە كېتىۋاتىمىز» دەپ جاۋاب بەردى، مەن شۇنداق دەپ پۈتۈپ قويغان بولسامۇ، ئازراق شەكلىنىپ قالدىم، ئەتىسى ئۇلار كېتىپ قالدى، سارايۇەن مېنى كەنتكە قىمار ئوينىاپ كېلىشكە باشلاپ ماڭدى، بىز بىر ئاچالغا يېتىپ بارغاندا، ئەپكەشتە ئىككى سوغا كۆتۈرگەن بىر ئادەم پەيدا بولدى. مەن ئۇنى تونۇمايتتىم، سارايۇەن ئۇنى: «بەي شېڭ ئاكا، نەگە كېتىۋاتىسەن؟» دەپ چاقىردى، ئۇ كىشى: «سىركە ئەكەلدىم، كەنتتىكى باينىڭكىگە ئاپىرىپ سېتىپ كېلىمەن» دەپ جاۋاب بەردى. سارايۇەن ماڭا: «بۇ كۈندۈز چاشقىنى بەي شېڭ دېگەن كىشى بولىدۇ، ئۆزى قىمارۋاز» دېدى. مەن ئۇنىمۇ كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويدۇم، كېيىن: «سېرىق تۆپىدە چىلان سېتىشقا كېتىۋاتقان بىر توپ يولۇچىلار خەقلەرنى بىھوش دورىسى ئىچۈرۈپ، ئايلاندۇرۇپ ئۆرۈۋېتىپ، مەۋلۇت سوۋغىتىنى بۇلاپ كېتىپتۇ» دېگەن گەپلەر پۈر كەتتى. مەن بۇنى بۇلاپ كەتكەنلەر ئاشۇ چاۋ گەي ئاقساقالار بولماي كىم بولاتتى ! دەپ پەرەز قىلغانىدىم، ھازىر بەي شېڭنى قولغا ئېلىپ

سوراق قىلسىلا، ھەممە گەپ مەلۇم بولىدۇ. مانا بۇ دەپتەردىكىلەر مېنىڭ كۆچۈرۈۋالغان نۇسخام.

خې تاۋ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ناھايىتى خۇش بولدى، ئۇ شۇ زامان ئىنىسى خې چىڭنى باشلاپ ئايماق يامۇلغا بېرىپ كۆرۈشتى.

ـــ ھېلىقى ئىشنىڭ ئازراق ئۇچۇر - پۇچۇرى بارمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئايماقبېگى.

ـــ سەل - پەل خەۋىرى چىقىپ قالدى، ـــ دېدى ئېھتىرام بىلەن خې تاۋ.

بەگ ئۇلارنى ئىچكىرىكى ھۇجرىغا ئەكىرىپ، ئىنچىكىلەپ سورىدى. خې چىڭ بىر - بىرلەپ مەلۇم قىلدى. شۇ چاغدا ئايماقبېگىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن خې تاۋ، خې چىڭلار سەككىز يايىنى باشلاپ، كېچىلەپ ئارام كەنتكە بېرىپ، سارايۇەنگە يول باشلاتقۇزۇپ، ئۇدۇل بەي شېڭنىڭ ئۆيىگە باردى. بۇ تەڭ كېچە ۋاقتى ئىدى. ئۇلار ئىشىكنى ئاچتۇرۇپ ئۆيگە كىرىپ گۇڭگۇرت ياقتى، كات ئۈستىدە بەي شېڭنىڭ ئالالا - توۋا دەپ ئىنجىقلاۋاتقانلىقىلا ئاڭلىناتتى، ئۇنىڭ خوتۇنىدىن نېمە بولغانلىقىنى سورىۋىدى، ئۇ: «بەزگەك بولۇپ قالدى، تەرلىيەلمەيۋاتىدۇ» دېدى. بۇلار ئۇنى كاتتىن سۆرەپ چۈشتى، ئۇ ھودۇقۇپ تاتىرىپ كەتتى، يايىلار ئۇنى دەرھال باغلىدى ۋە:

ـــ سېرىق تۆپىدە تازا ئوبدان ئىش قىپتىكەنسەن! ـــ دەپ توۋلىدى.

بەي شېڭ نەدىكىنى تەن ئالسۇن، بۇلار ئۇنىڭ ئايالىنىمۇ باغلىدى، ئۇمۇ زادى تەن ئالمىدى. يايىلار ئۆينىڭ ھەممە يېرىنى ئۆتمىتۆشۈك قىلىپ، بۇلۇڭالغان مالالارنى ئاختۇرا - ئاختۇرا، كاتنىڭ ئالدىغا بېرىپ قالدى، ئۇلارنىڭ كۆزى كاتنىڭ تېگىدىكى ئوڭغۇل - دوڭغۇل تۇرغان يەرگە چۈشتى. يايىلار دەرھال ئۇ يەرنى قازدى، بەل بويى قازغاندىن كېيىن يايىلار: «مانا تېپىلدى» دەپ ۋارقىرىشىپ كەتتى، بەي شېڭنىڭ چىرايى بولسا تاتىرىپ

تامدەك بولۇپ كەتتى، ئەنە شۇ يەرنىڭ تېگىدىن بىر بوغجۇما ئالتۇن - كۈمۈش چىقتى، يايلار شۇ ھامان بەي شېڭنىڭ باش - كۆزىنى ئوراپ ۋە ئۇنىڭ خوتۇنىنى ئېلىپ، ھارام مالارنى كۆتۈرگىنىچە كېچىلەپ جىجۇ ئايمىقى شەھىرىگە قايتىپ كەلدى. دەل سۇبھى كۆتۈرۈلگەن چاغدا، بۇلار بەي شېڭنى دۇئان ئالدىغا يالاپ ئەكېلىپ، ئارغامچا بىلەن باغلىدى. ئۇنىڭدىن يول كۆرسەتكۈچىنى سورىدى، ئۇ تېنىپ، چاۋ گەي ئاقساقال باشلىق يەتتە كىشىنى زادى ئىقرار قىلمىدى، ئۇست - ئۈستىلەپ ئۇرۇلغان تاياق دەستىدىن، تېرە - گۆشلىرى تىتما - تىتما بولۇپ كەتتى. تېنىدىن ئېتىلىپ قان ئېقىشقا باشلىدى.

— سەركەردەڭ ھارام مالنى ئىقرار قىلدى، ئۇنىڭ يۈنچېڭ ناھىيەسىنىڭ كۈنچىقىش مەھەللىسىدىكى چاۋ گەي ئاقساقال ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولدۇق، سەن ھارامزادە تېنىپ كېتەلمەسەن ! ئېيت پاتراق، قالغان ئالتە ئادەم كىم؟ ئېيتساڭ تاياقتىن قۇتۇلسەن ! — دېدى ئايماقبېگى.

بەي شېڭ يەنە بىر پەس ئۇرۇلدى، ئۇ تاياق زەربىسىگە چىدىيالماي:

— باشلىقىمىز بولسا چاۋ گەي ئاقساقال، ئۇ ئالتە ئادەم بىلەن كېلىپ مېنى قورشۇالدى، ماڭا مەي كۆتۈرتكۈزدى. ئۇ ئالتە ئادەمنى راستلا تونۇمايمەن، — دەپ ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

— بۇ ئاسان، چاۋ گەي ئاقساقاللا تۇتۇلسا ئۇ ئالتە ئادەمنىڭ دېرىكى چىقىدۇ، — دېدى ئامبال ۋە يىگىرمە جىڭ كېلىدىغان تاقاقنى كەلتۈرۈپ، بەي شېڭنىڭ بوينىغا سالدۇردى؛ خوتۇنىغمۇ كىشەن سالدۇرۇپ ئاياللار گۇندىخانىسىغا تاشلاتقۇزدى.

شۇ زامان بىر پارچە يارلىق يازدۇرۇپ، خې تاۋغا يايلارنىڭ چاقچاقلىرىدىن يىگىرمىنى باشلاپ، يۈنچېڭ ناھىيەسىگە بېرىپ، شۇ ناھىيەدىن دەرھال چاۋ گەي ئاقساقالنى ھەم ئىسمى نامەلۇم بولغان ھېلىقى ئالتە ئادەمنى تۇتۇشنى، ئۇلارنى تۇتقاندا ئەسلىدە

سوۋغاتنى قوغداپ ئېلىپ ماڭغان ئىككى پايلاقچىنى بىللە ئالغاچ بېرىشنى تاپشۇردى. تۇتقاۋۇل خې تاۋلار داۋراڭ بىلەن تۆيدۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن، كېچىلەپ يول يۈرۈپ يۇنچىڭ ناھىيەسىگە يېتىپ بېرىش بىلەنلا، پايلارنى ۋە ئىككى پايلاقچىنى سارايغا سۈقۇندۇرۇپ قويۇپ، ئۇلاردىن پەقەت ئىككىسىنىلا ئەگەشتۈرۈپ يارلىقنى كۆتۈرگىنىچە يۇنچىڭ يامۇلىغا قاراپ ماڭدى. بۇ چاشكا ۋاقتى بولۇپ، ئامبال ئەتىگەنلىك خىزمەتتىن قايتىپ كەتكەن، يامۇلنىڭ ئالدىدا جەمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. خې تاۋ يامۇلنىڭ ئۈدۈلىدىكى بىر چايخانىغا كىرىپ چاي ئىچكەچ كۆتۈپ ئولتۇردى. بىر سىركايە دەملەنگەن چاينى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن چايچىدىن:

— بۇگۈن يامۇلنىڭ ئالدى نېمانچە جەمجىت؟ — دەپ سورىدى.

— ئامبال بېگىم ئەتىگەنلىك خىزمەتتىن چۈشۈپ كەتتى، يايلارمۇ، دەۋاگەرلەرمۇ قورساق تويدۇرغىلى كېتىپ تېخى كەلمىدى، — دېدى چايچى.

— بۇگۈن يامۇلدا قايسى مىرزا نۆۋەتچىكىن؟ — دەپ سورىدى خې تاۋ.

— ئەنە، بۇگۈنكى نۆۋەتچى مىرزا كەلدى، — دېدى چايچى قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ.

خې تاۋ يامۇلدىن بىر ئەمەلدارنىڭ چىقىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ كىشىنىڭ تەقى ـ تۇرقىنى تۆۋەندىكىدىن بىلگەيسىز:

نەزم

سۇمۇرغىنىڭ كۆزىگە ئوخشايدۇ كۆزى،
قاشلىرى گوياكى پىلە قۇرتى.
بەئەينى گۆھەردۇر قۇلاق يۈمشىقى،
كۆزى نۇرلۇق قاپقارا ياقۇتنىڭ ئۆزى.

ئاغزى كېلىشكەن، بېجىرىم لېۋى،
ياراشقان يۇزىگە ساقال - بۇرۇتى؛
ئۆسكىلەڭ ماڭلىيى، ياپياڭ چوققىسى،
تېنى ساق، جۇشقۇنلار غەيرەت - قۇۋۋىتى.
ئولتۇرسا يولۋاستەك سۇرلۇك قامىتى،
ماڭسا گەر بۆرىدەك چاققان سۇرئىتى.
قىياسەن ئەمدىلا ئوتتۇزدۇر يېشى،
جاھان ئەھلىگە باردۇر ئەجەب شەپقىتى؛
ئالتە چى كېلىدۇ بوي ئېگىزلىكى،
مەردانە دەپئى ئېتەر پەم - پاراسىتى.
پەلەكتىن ئاشىدۇ مەرد - جاسارىتى،
كۆڭلى بىر گۈلزاردۇر جاننىڭ راھىتى.
خەتتاتلىق بابىدا شىاۋخېدىن ئۆتۈر،
داڭدار مېڭ چاڭدىن چوڭدۇر شۆھرىتى.

ئۇ مىرزا سۇڭ ئۇرۇقىدىن بولۇپ، ئېتى جياڭ، لەقىمى دانىش ئىدى، ئۇ ئۇچىنچى ئوغۇل بولۇپ، ئاتا - بوۋىسىدىن تارتىپ يۈنچېڭ ناھىيەسىنىڭ سۇڭ جەمەتلەر كەنتىدىن ئىدى. ئۇنىڭ ئۆڭى قارا، بوي - تۇرقى پاكار بولغانلىقىغا قاراپ، خەقنىڭ ھەننىۋاسى ئۇنى قارىمۇتوق سۇڭ جياڭ دەپ ئاتىۋالغانىدى؛ ئۇنىڭ ئۇرۇق - ئەۋلادىغا ناھايىتى ۋاپادار، خەلقەرگە خەيىر - ئېھسان قىلغانلىقىغا قاراپ جىمى خەق ئۇنى ۋاپادار قارا باتۇر دەپمۇ ئاتىشاتتى. ئۆيىدە دادىسى ھايات ئىدى، ئانىسى ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەنىدى؛ ئۆزىدىن كىچىك بىر ئىنىسى بولۇپ، خەقلەر ئۇنى تۆمۇر يەلپۇگۇچ سۇڭ چىڭ دەپ ئاتىشاتتى، بۇ ئىنىسى دادىسى سۇڭ غوجا بىلەن كەنتتە دېھقانچىلىق قىلىپ، قول - ئىلكىدىكى يەر - زېمىن، باغۋارانلار بىلەن كۈن ئۆتكۈزەتتى. سۇڭ جياڭ بولسا يۈنچېڭ يامۇلىدا مىرزا ئىدى. ئۇ قەلەم ئىشىغا ماھىر، مەنسەپدارلىققا پىششىق ئىدى، قىلىچ - نەيزىۋازلىققىمۇ

ئىشقىۋاز بولۇپ، ئەلەم ماھارىتىنىڭ نۇرغۇن خىللىرىنى بىلەتتى. ئۇ جاھانكەزدى پالۋانلارنى دوست ـ يار تۇتۇشقا ھېرىس ئىدى. بىراۋ ئۇنى پاناھ تارتىپ كېلىپ قالسا، سەن ئەزىز، سەن خار دەپ ئىلغىماي، جاڭزىدا تۇرغۇزۇپ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى، كۇنلەپ ـ كۇنلەپ بىللە بولۇپ كۇتەتتى، ھەرگىز زېرىكمەيتتى؛ ناۋادا كەتمەك بولۇپ قالسا، كۇچىنىڭ يېتىشچە يارىدەم بېرەتتى، ئۇ پۇلنىڭ كۆزىگە قارىمايتتى، ئالتۇن ـ كۇمۇشنى توپىدەك سورۇپ خەجلەيتتى؛ خەقلەر ئۇنىڭدىن خەير ـ سەدىقە سورىسىمۇ رەت قىلماي بېرەتتى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ شۇنچىلىك كۆڭۈلچەك ئىدىكى، ھەر ۋاقىت كىشىلەرنىڭ مۇشكۇلىنى يەڭگىل قىلىپ، ماجىرالىرىنى ئەپلەشتۇرۇپ، جېنىغا پاناھ بولاتتى. ئۇ دائىم خەير ـ سەدىقە بېرىپ، كىشىلەرنىڭ دەردىگە داۋا، رەنجىگە شىپا بولاتتى، شۇڭا شەندۇڭ، خېبېيلاردا داڭقى چىققانىدى، ھەممە كىشى ئۇنى «شىپالىق يامغۇر» دەپ تەرىپلىشەتتى. ئۇنى ئاسماندىن چۈشكەن شىپالىق يامغۇرغا ئوخشىتىپ، جەمئىي مەخلۇقاتنىڭ نىجاتچىسى ئورنىدا كۆرەتتى. سۇڭ جىياڭنىڭ خاسىيەتلىرىنى تەرىپلەپ لىنجىياڭشىيەن ئۇسلۇبىدا پۇتۇلگەن مۇنداق بىر نەزم بار:

يېزا ـ قىشلاق گۈلىستاندا تۆرەلدى بىر چېۋەر خەتتات،
ئەۋەتكەندۇر ئۇنى تەڭرى بېرىپ قۇدرەت، قىلىپ غازات.
ئۆزى ئادىل، كامالەتلىك، ئەمەس بايلىق ئۇنىڭ يارى،
ۋاپادار پۇشتىغا شۇنچە، ئايان مەردلەر ئارا نامى.
قورسىقى كەڭ، سېخىي ـ مەردان، پېقىرلارغا قىلۇر ئېھسان،
پەزىلەتتە ئېسىل ـ دانا، سۆزۈك سۆزەك نوموس تاپقان.
شىپالىق يامغۇرۇم دەرلەر ئۇنى ئەلدە جىمى ئىنسان،
ئېتى ئۇندەكچى سۇڭ دانىش، ئۆزى شەندۇڭدا بىر پالۋان.

خې تاۋ كوچىدا ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

ـــ مىرزابەگىم، بۇ يەردە بىر چىنە سىنچاي ئىچىپ ماڭسىلا، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ ئېگىنىدىن پادىشاھلىق خادىمى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، دەرھال سالاملاشتى ۋە:

ـــ ئاغا، ئۆزلىرىنى قەيەردىن سورايمىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مىرزابەگىم، چايخانىغا مەرھەمەت قىلسىلا، شۇ يەرگە كىرىپ چاي ئىچكەچ پاراڭلىشايلى، ـــ دېدى خې تاۋ.

ـــ قېنى باشلىسىلا، ـــ دېدى سۇڭ دانىش.

ئىككىيلەن چاكارلارنى ئىشىكتە ساقلاپ تۇرۇشقا قالدۇرۇپ، چايخانىغا كىرىپ ئولتۇردى.

ـــ ئاغا، نامىشەرىپلىرى نېمىكىن؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ كەمىنىلىرى جەجۇ ئايماق يامۇلىنىڭ ئوغرى - قاراقچىلارنى تۇتۇش خىزمىتىدىكى خې تاۋ تۇتقاۋۇل دېگەن بولىمەن، ـــ دېدى خې تاۋ جاۋاب بېرىپ، ـــ مىرزابەگىم، ئۆزلىرىنىڭ نامىشەرىپلىرى نېمىكىن؟

ـــ تۇتقاۋۇل بېگىم، ئۆزلىرىنى تونۇماپتىمەن، ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، مەن بىر كەمتىرىن ئەمەلدار، سۇڭ ئۇرۇقىدىن بولىمەن. ئىسمىم جياڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

خې تاۋ پۇكلىنىپ تەزىم قىلغان ھالدا:

ـــ ئۇزۇندىن داڭقىلىرىنى ئاڭلىغانىدىم، كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولماي كەلدى، ـــ دېدى.

ـــ تۇتقاۋۇل، بىئەدەپلىك قىپتىمەن، تۆرگە ئۆتسىلە، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ يوقسۇ، پېقىرنىڭ تۆرگە چىقىشقا نېمە ھەددىم؟ ـــ دېدى خې تاۋ.

ـــ تۇتقاۋۇل، ئۆزلىرى يۇقىرى يامۇلدىن كەلگەن كىشى، ئۇنىڭ ئۇستىگە يىراقتىن كەلگەن مېھمان، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

بۇ ئىككىيلەن بىر پەس تەكەللۇپ قىلىشقاندىن كېيىن سۇڭ

جياڭ چايچىنى ئىككى سىركايە چاي كەلتۇرۇشكە بۇيرۇدى. بىر دەمدە چاي كەلتۇرۇلدى. ئىككىيلەن چايغا ئېغىز تەگدى. سۇڭ جياڭ:

— تۇنقاۋۇل، ئۆزلىرى ناھىيەمىزگە يۇقىرىنىڭ قانداق ئەمر ـ پەرمانىنى ئېلىپ كەلدىلىكىن؟ — دېدى.

— ئۆزلىرىدىن نېمىسىنى يوشۇراي، مۇبارەك ناھىيەلىرىگە بىرنەچچە مۇھىم ئادەملەرنى ئالغىلى كەلدىم، — دېدى خې تاۋ.

— ھەرقاچان ئوغرى ـ قاراقچىلار خۇسۇسىدىكى ئىشتۇ؟

— بىر يارلىق ئەكەلدىم، ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلمىدىغان ئوخشايمەن.

— تۇنقاۋۇل، ئۆزلىرىنى يۇقىرىدىن قاراقچىلارنى تۇتۇشقا ئەۋەتكەن تۇرسا، بۇنىڭغا پېقىرنىڭ سۇسلۇق قىلىشقا نېمە ھەددىم؟ قايسى قاراقچىلار خۇسۇسىدىكى ئىشكىنتاڭ؟

— مىرزىبېگىم، ئۆزلىرى بولسىلا بىر مۆھۈردار ئادەم، ئۆزلىرىدىن نېمىسىنى يوشۇراي. مەھكىمىمىز تەۋەسىدىكى سېرىق تۆپىدە بىر توپ قاراقچى — جەمئىي سەككىز كىشى ئۇستۇن ئاستانە دامىڭ دىيارى مەھكىمىسىدىكى لىياڭ مىرزىبەگنىڭ ئۆز قېينىئاتىسىنىڭ مەۋلۇت كۇنىگە ئاتىغان سوۋغىتىنى ئېلىپ ماڭغان ئون بەش ئادەمگە بىھوش دورىسى ئىچۈرۈپ ئۆرۈۋېتىپ، ئون بىر ئېكەشتىكى ئون تۆمەن تىزىق ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىتىنى بۇلاپ كەتكەنىكەن. ئەلھال شۇ قاراقچىلاردىن بەي شېڭ ئاتلىق بىرسى تۇتۇلدى، ئۇنىڭ ئېيتقىنىچە جەمئىي يەتتەيلەن بولۇپ، ھەممىسى مۇشۇ ناھىيەدە ئىمىش. بۇنىڭغا ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسى ئالاھىدە بىر سىپاھىنى ئەۋەتىپ، مەھكىمىلىرىگە بۇ ئىشنى دەرھال بېجىرىشنى تاپشۇردى، ئۆزلىرىنىڭ بالدۇرراق كىرىشمەكلىرىدىن ئۇمىدۋارمەن.

— ۋەزىرئەزەمنىڭ بۇيرۇقى ئەمەس، تۇنقاۋۇل، ئۆزلىرىنىڭ يارلىقلىرىلا كەلسىمۇ تۇتۇپ ئەۋەتمەسلىككە نېمە ھەددىم؟ بەي

شېڭ ئىقرار قىلغان يەتتە ئادەم كىم ـ كىملەر ئىكەن؟

ـــ ئۆزلىرىگە ئېيتىۋېرەي، ئۇلارنىڭ باشلىقى ناھىيىلىرىنىڭ كۇنچىقىش مەھەللىسىدىكى چاۋ گەي ئاقساقال ئىكەن. قالغان ئالتىسىنىڭ ئېتى مەلۇم ئەمەس، بۇنىڭغا ئۆزلىرىنى جۇۋىتىدىغان چېغىمىز.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى، ئۇ ئىچىدە: «چاۋ گەي مېنىڭ قەدىناسىم، ئۇ ئىنتايىن چوڭ گۇناھ ئۆتكۈزۈپتۇ، ئۇنى قۇتقۇزۇۋالمىسام تۇتۇلۇپ كەتسە، ئۇنىڭ ھاياتى تۇگەشمەمدۇ!» دەپ ئويلاپ، كۆڭلى دەككە ـ دۈككىگە چۈشتى ـ دە، ئۇ:

ـــ چاۋ گەي دېگەن بۇ بىرنېمە مەككار ھارامزادىنىڭ بىرى، ناھىيەمىزدە ئۇنىڭدىن زارلانمايدىغان بىرمۇ ئادەم يوق، بۇدا قىلغۇلۇقنى قىپتۇ، ئەمدى كۆرگۈلۈكنىمۇ كۆرە ! ـــ دېدى.

ـــ بۇ ئىشقا ئۆزلىرىنى جۇۋىتىدىغان ئوخشايمىز، ـــ دېدى خې تاۋ.

ـــ ھېچقىسى يوق، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ بۇ ئاسان. «كۇپكە چۈشكەن تاشپاقىنى قول سېلىپ ئېلىش»قا ئوخشاشلا ئىش، ئەمدى شۇ نەرسە تۇرۇپتۇكى، بۇ ئەكەلگەن يارلىق نامىنى مەھكىمىگە ئۆز قوللىرى بىلەن تاپشۇرغانلىرى تۇزۇك، ئۇنى بېگىم كۆرۈپ، تۇتۇشقا ئۆزى ئادەم تەينىلىگىنى ئوبدانراق بولار، ئۇنى پېقىر ئۆزۈمچە ئېچىۋەتسەم بولماسمىكىن؟ بۇ كىچىك ئىش ئەمەس ئىكەن، ئۇنى خەققە يېيىۋەتمىگىنىمىز ياخشى.

ـــ مىرزىبېگىم كۆرسەتكەن ئەقىللىرى جايىدا، ئەمدى مالال كۆرمەي مېنى مەھكىمىگە باشلاپ كىرسىلە، ـــ دېدى خې تاۋ.

ـــ ئامبال بېگىم ئەتىگەندىن بېرى ئىش ـ كۇشلەرنى بېجىرىش بىلەن بولۇپ، چارچاپ قالغانلىقىدىن دەم ئېلىۋاتىدۇ، ئۆزلىرى كىچىككىنە تەخىر قىلىپ تۇرسىلا، بىردەمدىن كېيىن

بېگىم ئىشقا ئولتۇرغاندا پېقىر ئۆزلىرىنى چاقىراي، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ مىرزىبېگىم، ئۆزلىرىنىڭ بىر ئىلاج قىلىپ بۇ ئىشنى ئورۇنلاپ بېرىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن، ــ دېدى خې تاۋ.

ــ بۇ مېنىڭ ئادا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشىم، ئۇنداق دېمىسىلە. پېقىر شاققىدە ئۆز خانامغا بېرىپ ئۆي ئىشلىرىنى سەرەمجانلاپ قويۇپ كېلەي، ئاڭغىچە ئۆزلىرى كىچىككىنە ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ مەرھەمەت قىلىپ بارىۋەرسىلە، پېقىر مۇشۇ يەردە كۈتۈپ تۇرىمەن، ــ دېدى خې تاۋ.

سۇڭ جياڭ ئورنىدىن تۇردى ۋە چايخانىدىن چىقىۋېچە چايچىغا:

ــ ئاۋۇ بەگ يەنە چاي ـ پاي ئىچسە بەرگىن، پۇلىنى مەن بېرىمەن، ــ دەپ جېكىلىدى ـ دە، چايخانىدىن چىقىپ، ئۇچقاندەك ئۆز چۈشكىنىگە كەتتى. ئۇ ئۆز چاكىرىغا سەن نۆۋەتچىبەگنىڭ يېنىغا بېرىپ: «سىلىنى چايخانا ئىشكىدە كۈتۈپ تۇرسۇن، ناۋادا ئامبال بېگىم يامۇلغا كېلىپ قالسا، چايخانىغا كىرىپ ھېلىقى خادىمغا: ‹مىرزىبەگ سىلىنى بىمالال سەل ساقلاپ تۇرسۇن› دېدى دەپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپ قويسۇن دەيدۇ دېگىن» دەپ جېكىپ قويۇپ، ئېغىلدىكى ئېتىنى توقۇۋېلىپ، كەينى قۇۋۇقتىن يېتىلىگىنىچە سىرتقا ئاچقىتى ۋە قولىغا قامچىسىنى ئېلىپ ئالمان ـ تالمان ئاتلاندى ـ دە، غىپلا قىلىپ يامۇلدىن يۇرۇپ كەتتى. ئۇ كۈنچىقىش قۇۋۇقتىن چىقىپ ئېتىنى ئىككى قامچا سالدى، ئات تاراقلاپ كۈنچىقىش مەھەللىگە قاراپ چاپتى، يېرىم سائەتمۇ ئۆتە ـ ئۆتمەي چاۋ گەينىڭ جاڭزىسىغا يېتىپ باردى، ئوتاقچىلار ئۇنى كۆرۈپ ئىچكىرىگە خەۋەر قىلدى.

نەزم

كۆڭۈل بۆلمەي هارام مالغا، ئەزىز كۆردى ئادالەتنى،
تورنى تەشتى قانۇننىڭ، خۇدا بەرگەچ كاپالەتنى.
زۇلۇم قىلغاچ ئەمەلدارلار خەلقتە ئوغرىدىن ئارتۇق،
قاچۇردى ئوغرىنى، ئەلا بىلىپ دوستلۇق ـ شاپائەتنى.

چاۋ گەي شۇ چاغدا ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، لىۋ تاڭلار بىلەن ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى باراڭلىق ئاستىدا مەي ئىچىپ ئولتۇراتتى. رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداش بولسا ئۇلۇشۇۋالغان پۇل ـ مالنى ئېلىپ سىنتاش كەنتىگە قايتىپ كەتكەنىدى. چاۋ گەي ئوتاقچىلاردىن سۇڭ مىرزا كەپتۇ، ئىشىكتە قالدى، دېگەن خەۋەرنى ئىشتىكەندىن كېيىن:

ـــ قانچىلىك كىشىنى ئەگەشتۇرۇپ كەپتۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ تەنها ئۆزى ئات چاپتۇرۇپ كەپتۇ، تېز بولۇڭلار، چاۋ گەي ئاقساقال بىلەن كۆرۈشمەن دەيدۇ، ـــ دېدى ئوتاقچى.

ـــ ئۇ چوقۇم بىر ئىشقا كەلدى، ـــ دېدى چاۋ گەي ۋە ئالدىراپ ـ تېنەپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى.

سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا سالام بېرىپ، ئۇنىڭ قولىدىن يېتىلەپ يان ھۇجرىغا ئەكىردى. چاۋ گەي:

ـــ مىرزىبېگىم، ئەجەب ئالدىراپ كېلىپ قاپلىغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئاغا، ئۆزلىرى بىلمەيلا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ مەن سىلىنىڭ قەدىناسلىرى، ھازىر ئۆز جېنىمدىن كېچىپ، سىلىنى قۇتقۇزۇشقا كەلدىم. سېرىق تۆپىدىكى ۋەقە ئاشكارىلىنىپ قاپتۇ! ھازىر بەي شېڭ تۇتۇلۇپ جىجۇ ئايمىقىنىڭ گۇندىخانىسىغا تاشلىنىپتۇ، ئۇ سوراقتا سىلى باشلىق يەتتە كىشىنى ئىقرار

قىپتۇدەك. جىجۇ ئايماق يامۇلى خې تاۋ تۇتقاۋۇلنى بىرقانچە ئادەم بىلەن ئەۋەتىپتۇ، ئۇلار ۋەزىرئەزەمنىڭ يارلىقىنى ھەم ئايمىقمىزنىڭ ئالاقىسىنى ئېلىپ، سىلى باشلىق يەتتە كىشىنى تۇتقىلى كەپتۇ، سىلىنى بۇ ئالتە كىشىنىڭ باشلىقى ئىكەن، دەيدۇ، تەڭرىم ساقلاپ، ھېلىمۇ ياخشى بۇ دېلو مېنىڭ قولۇمغا چۈشۈپ قالدى، مەن ئامبال ئۇخلاپ قالدى، دەپ خې تاۋ تۇتقاۋۇلنى يامۇلنىڭ ئۇدۇلىدىكى چايخانىدا ساقلاپ تۇر، دەپ قويۇپ، ئات چاپتۇرۇپ سىلىگە خەۋەر قىلغىلى كەلدىم. ئوتتۇز ئالتە چاربدىن، كەتمەك تۇزۇك باربدىن. پات بولسىلا، بۇ يەردە يەنە نېمىدەپ ئولتۇردىلا؟ مەن قايتىپ بېرىپ ئۇنى يامۇلغا باشلاپ بارسام، ئۇ خەتنى ئامبالغا تەگكۈزسە، ئامبال تەخىرسىز كېچىلەپ ئادەم ئەۋەتىشى مۇمكىن. كېچىكىپ قېلىشسىلا بولمايدۇ، سەللا بىخەستەلىك قىلىشسىلا، ھېچ ئىلاج قالمايدۇ! ئۇ چاغدا پېقىردىن كۆرۈشمىسىلە.

چاۋ گەي بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ:

— ئەزىز ئىنىم، بۇ ئۇلۇغ مېھىر ـ شەپقەتلىرىنى قانداقمۇ قايتۇرارمەن! — دېدى.

— ئاغا، ئوشۇق گەپنى قويۇپ، ھايال بولماي چاپسان يولنىڭ تەرەددۇتىنى قىلسىلا، مەن قايتىپ كېتەي، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— بۇ يەتتە كىشىدىن رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى ئۇچەيلەن ئۇلۇشكۇن پۇل ـ مالنى ئېلىپ سىنتاش كەنتىگە قايتتى؛ قالغان ئۇچەيلەن مۇشۇ يەردە بار، ئەزىز ئىنىم، ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ قويسىلىمىكىن، — دېدى چاۋ گەي.

سۇڭ جياڭ ئۆي كەينىدىكى باغقا كىردى، چاۋ گەي:

— مانا بۇ ئۇچەيلەندىن مۇنۇ كىشى ۋۇ يۇڭ خەلپەت بولىدۇ، ماۋۇ كىشى گۇڭسۇن شېڭ، بۇلار جىجۇ ئايمىقىدىن بولىدۇ؛ مۇنۇ لىيۇ تاڭ بولسا كۇنچىقىشتىكى لۇجۇ ئايمىقىدىن بولىدۇ، — دەپ ئۇلارنى تونۇشتۇردى.

سۇڭ جياڭ ئۇلار بىلەن ئازغىنا تىنچلىق ـ ئامانلىق

سوراشقاندىن كېيىن ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ماڭدى ۋە:
ــ ئاغا، تەڭرىگە ئامانەت، تېزرەك يولغا چىقسىلا، مەن كەتتىم، ــ دەپ تاپىلىدى ۋە جاڭزىنىڭ سىرتىغا چىقىپ ئاتلىنىپ، ئېتىنى قامچىلىغىنىچە يامۇلغا قاراپ چېپىپ كەتتى.
شۇ چاغدىلا بىر موللا بۇ ۋەقەنى تەرىپلەپ يازغان نەزمىسىدە مۇنداق دېگەنىكەن:

ئاقساقال بولغان كىشى باقتى نېمىشقا ئوغرىنى،
ئۆز گۇناھىدىن قۇتۇلماس مىرزا قاچۇرغاچ ئوغرىنى.
ئوغرىغا شەپقەت قىلىپ بەرمەك خەۋەر مەردلىكمىكەن،
چىقمىغان قانۇن يولىدىن، ساقلىغاي ئۆز قەدرىنى.
سوقىدۇ قۇرغۇي كېلىپ دەپ، قورقىدۇ قۇشقاچ ھامان،
تۇتمىسا چاشقان مۇشۇك، كىممۇ مۇشۇك دەيدۇ ئۇنى.
يۈزى چىم بولماسمىكىن شياۋ خې ۋەزىرنىڭ ئالدىدا،
كۆتۈرۈپ قۇرۇق قەلەم مىرزا ئاتاشقا ئۆزىنى.

چاۋ گەي ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، لىيۇ تاڭلارغا:
ــ ھېلىقى سىلەر بىلەن كۆرۈشكەن ئادەمنى تونۇمسىلەر؟ ــ دېدى.
ــ نېمىشقا ئۇنچىۋالا ئالدىراپ ـ تېنەپ كېتىپ قالدى؟ زادى كىم ئۇ؟ ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.
ــ ئۇچىڭلار تېخى ئۇنى بىلمەيسىلەر ! ئەگەر ئۇ كەلمىگەن بولسا ھېلىلا ھاياتىمىزدىن ئايرىلاتتىكەنمىز ! ــ دېدى چاۋ گەي.
ئۇچەيلەن قاتتىق چۆچۈگەن ھالدا:
ــ بۇ ۋەقە ئاڭلىنىپ پاش بولۇپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ ــ دېيىشتى.
ــ خەيرىيەت، بۇ ئىنىمىز قان قېرىنداشلارچە مۇناسىۋەتنى قەدىرلەپ بىزگە خەۋەر قىلىپ كەپتۇ. بەي شېڭ تۇتۇلۇپ جىجۇ ئايمىقىنىڭ گۇندىخانىسىغا تاشلانغاندا، مەن باشلىق يەتتىمىزنى

ئىقرار قىلغانكەن ـ دە، ئايماقبېگى تۇتقاۋۇل خې تاۋغا بىرنەچچە يايىنى قوشۇپ ئەۋەتىپتۇ، ئۇلار ۋەزىرئەزەمنىڭ يارلىقىنى ئېلىپ كەپتۇ، يارلىقتا يۇنچېڭ ئامبال يامۇلىغا يەتتىمزنى دەرھال تۇتۇش بۇيرۇلۇپتۇدەك. تەلىيىمزگە سۇڭ جياڭ ئاشۇ خادىمنى چايخانىدا مەلىكە قىلىپ قويۇپ، بىزگە خەۋەر قىلىش ئۈچۈن ئۈچقاندەك يېتىپ كەپتۇ، ئەمدى قايتىپ بېرىپ يارلىق نامىنى ئامبالغا كۆرسەتسە، بىردەمنىڭ ئىچىدە ئادەم تەيىنلەپ كېچىلەپ كېلىپ بىزنى تۇتىدۇ، قانداقمۇ قىلارمىز؟ ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ ناۋادا بۇ ئادەم كېلىپ خەۋەر قىلمىغان بولسا، ھەممىمىز كوپپىدە تورغا چۈشەركەنمىز.

ــ بۇ ئۇلۇغ شەپقەت ئىگىسىنىڭ نام ـ ئەمەلى كىم بولىدۇ؟ ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ــ ئامبال يامۇلىنىڭ مىرزىسى، مەردلىككە ئۇندىگۈچى ئۇنەكچى سۇڭ جياڭ دېگەن شۇ، ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ سۇڭ مىرزىنىڭ داڭقىنىلا ئاڭلىغان، لېكىن مۇلاقەت بولمىغانىدىم، ئۆيىمىزنىڭ ئارىلىقى غېرىچلا كەلسىمۇ نېسىپ بولمىغاچقا كۆرۈشەلمەي ئۆتۈپتۇق، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ــ ئەل ئىچىدە شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش دەپ نامى چىققان كىشى شۇ بولمىغىيدى؟ ــ دېدى گۈڭسۇن شېڭ بىلەن لىيۇ تاڭ تەڭلا.

ــ دەل شۇ ئادەم، ــ دېدى چاۋ گەي بېشى بىلەن تەستىقلاپ، ــ ئىككىمىز ئۇنىڭ بىلەن قەدىناس، ئاكا ـ ئۈكىلىققا قول بېرىشكەن قېرىنداشلارمىز. ۋۇ يۇڭ تەخسىرىم، سىلى ئۇنىڭ بىلەن ئۈچراشمىغان ئىكەنلا، ئەل ئىچىدە ئۇنىڭ نامى بىكارغا تارقالمىغان؛ ئاكا ـ ئۈكىلىققا قول بېرىشكەن بۇ قېرىنداشلىقىمىز كارغا يارىدى.

ــ بىزنىڭ ئىشىمىز ناھايىتى خەتەر تۇرىدۇ، قانداقمۇ قۇتۇلارمىز؟ ــ دەپ سورىدى چاۋ گەي ۋۇ يۇڭدىن.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت، ـــ كېچىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، ئوتتۇز ئالته چاردىن، كەتمەك تۇزۇك باردىن.

ـــ سۇڭ مىرزىمۇ تېز قاچقىنىڭلار خوپ دەپدۇ، لېكىن نەگە بارساق بولار؟ ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ مەن كۆڭلۈمدە شۇنى ئويلىدىم: ھازىر بىز پۇل ـ مېلىمىزنى بەش ـ ئالته ئەپكەشلىك قىلىپ راسلاپ، ئۇنى ئېلىپ توپىتوغرا سىنتاش كەنتىدىكى رۇەن ئاتلىق ئوچ قېرىندىشىمىزنىڭ ئۆيىگە بارايلى. ھازىر بىرىمىز ئالدى بىلەن تېزدىن بېرىپ ئۇلارغا خەۋەر قىلايلى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ رۇەن ئاتلىق ئوچ قېرىنداش بىلىقچىلىق بىلەن جان باقىدىغان خەق، ئۇلارنىڭكىدە مۇنچىۋالا كۆپ ئادەم قانداق سىغىمىز؟ ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ خويمۇ پەملىرى يوق ئىكەن ! سىنتاش كۆلىدىن ئازراقلا ماڭساق لياڭشەن كۆلىگە بارىمىز. ھازىر ئۇ يەر تازا رونىق تېپىپ كېتىپتۇدەك، خان لەشكەرلىرى ئوغرى ـ قاراقچى تۇتماق بولۇپ چىقسا ئۇلارغا تىكلىپ قاراشقىمۇ پېتىنالمايدىكەن. ناۋادا قىستاپىراق كېلىپ قالغۇدەك بولسا، غىپلا قىلىپ شۇلارنىڭ توپىغا قېتىلىپ كەتمەيمىزمۇ.

ـــ بۇغۇ ناھايىتى بەلەن تەدبىر بولدى، بىراق ئۇلار بىزنى قاتارغا ئالماسمىكىن، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ بىزدە ئالتۇن ـ كۈمۈش دېگەن سامانىنىڭ نەرخى، ئۇلارغا ئازراق ھەدىيە قىلساقلا توپقا قېتىلىپ كېتىمىز، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

نەزم

كۆپىيەر ئوغرى ـ قاراقچى، يولىدىن تايسا زامان،
قىينىلاڭ تەڭلىك ئىچىدە يول تاپالماي قەھرىمان.
تاغ تۇرا دەرگاھ بولۇپ تۇرغاچقا موللا ئىلكىدە،
پۇل تۆلەپ ئوغرى بولۇشتىن بەگ بولۇش بەلكى ئاسان.

ـــ مۇشۇنداق كىلىشكەندىكىن، ئىشنى ئارقىغا سوزمايلى. ۋۇ يۇڭ تەخسىرىم، لىيۇ تاڭ بىلەن بىرنەچچە ئوتاقچىنى ئىلىپ ئەپكەشلەرنى كۆتۈرۈپ، رۇەن قېرىنداشلارنىڭكىگە بېرىپ جايلىشىۋالغاندىن كېيىن قۇرغاق يول ئۈستىدە بىزنى كۈتۈپ تۇرسىلا، مەن گۇڭسۇن شېڭ تەخسىرىم بىلەن بىللە باراي، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ۋۇ يۇڭ، لىيۇ تاڭلار مەۋلۇت سوۋغىتى ئىچىدىن بۆلۈۋالغان ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئونچە ـ مەرۋايىتلارنى بەش ـ ئالتە كۆتۈرۈم قىلىپ قاچىلاپ جۈندىدى، بەش ـ ئالتە ئوتاقچىنى چاقىرىپ بىللە ئولتۇرۇپ مەي ـ تائام بىلەن قورساقلىرىنى تويدۇردى. ۋۇ يۇڭ يېڭىنىڭ ئىچىگە زەنجىرنى تىقىۋالدى، لىيۇ تاڭ قىلىچ كۆتۈردى، بۇلار بەش ـ ئالتە ئەپكەشلىك يۈكنى بەش ـ ئالتە ئادەمگە كۆتۈرتكۈزۈپ، جەمئىي ئون نەچچە ئادەم بولۇپ سىنتاش كەنتىگە قاراپ يول ئالدى. چاۋ گەي بىلەن گۇڭسۇن شېڭ جاڭزىدا نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇردى. بىللە بېرىشنى خالىمىغان بەزى ئوتاقچىلارغا باشقا بىراۋنىڭكىگە بېرىپ جېنىڭلارنى جان ئېتىڭلار دەپ ئاز ـ تولا پۇل ـ پۇچەك بەردى؛ بېرىشنى خالىغانلارغا مال ـ مۈلۈك بېرىپ، كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى تاڭغۇزۇپ تەييار قىلدى.

نەزم

مال ـ مۈلۈكدۇركى ئىشەن خۇددى زەھەرلىك چار يىلان،
توپلىساڭ سورۇيدۇ ئۇ، بار ئەسلىي ـ ۋەسلىڭنى هامان.
مەرد ئاتالغانلارغىمۇ ئۇ بولمىدى هېچبىر پاناه،
تەڭرى بار، پاسىق ئەمەلدار ئاشما هەددىڭدىن يامان.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئىشتەيلى. سۇڭ جياڭ ئۆيگە ئۇچقاندەك يېتىپ بېرىپ، شۇ هامانلا چايخانىغا كەلدى، قارىسا

تۇتقاۋۇل خې تاۋ ئىشكته تەلمۇروپ ئولتۇروپتۇ.

ـــ تۇتقاۋۇل، سىلىنى ئۇزۇن ساقلىتىپ قويدۇم، كەنتتىكى بىر تۇغقىنىم ئۆيگە كېلىپ قاپتىكەن، ھال ـ ئوقىتىمىز توغرىسىدا سۆزلىشىپ قېلىپ ئازراق كېچىكىپ قالدىم، ـــ دېدى سۇئ جياڭ.

ـــ مىرزىبېگىم، مالال كۆرمەي مېنى دۇانغا باشلاپ كىرسىلىكەن، ـــ دېدى خې تاۋ.

ـــ خوش تۇتقاۋۇل، قېنى ئەمىسە، يامۇلغا مەرھەمەت قىلسىلا، ـــ دېدى سۇئ جياڭ. شۇنىڭ بىلەن ئىككىيلەن يامۇلغا كىردى، بۇ چاغدا ئامبال شى ۋېنبىڭ دۇاندا ئىش ـ كۇشلەرنى بىر تەرەپ قىلىۋاتقانىكەن. سۇئ جياڭ ئالاقىنى كۆتۈرگىنىچە تۇتقاۋۇل خې تاۋنى يېزىق شىرەسى يېنىغا باشلاپ باردى، دورغىلارغا «بىكارچى كىشى كىرمىسۇن» دېگەن تاختىنى ئاستۇروپ قويۇپ، ئۆزى ئالدىغا بېرىپ ئېھتىرام بىلەن:

ـــ تۇتقاۋۇللۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدىغان خې تاۋ بەگ قاراقچىلار خۇسۇسىدىكى ئىش تۇپەيلى، جىجۇ ئايماق يامۇلىنىڭ ئالاقىسىنى ئېلىپ ھۇزۇرلىرىغا كەپتۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ئامبال ئالاقىنى ئېلىپ شۇ ھامان ئېچىپ كۆردى، ئۇ چۆچۈگەن ھالدا سۇئ جياڭغا:

ـــ بۇ ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسى ئالاھىدە ئادەم ئەۋەتىپ، دەرھال جاۋاب بېرىش بۇيرۇلغان ئىش ئىكەن. بۇ قاراقچىلارنى تۇتۇشقا دەرھال ئادەم ئەۋەتىش كېرەك، ـــ دېدى.

ـــ كۇندۇزى بارسا ئۇلار ئۇقۇپ قالارمىكىن، بارىدىغان ئادەم كېچىسى بېرىپ تۇتسا بولار. چاۋ گەي ئاقساقال تۇتۇلسىلا، قالغان ئالتە ئادەمنىڭ دېرىكى چىقىدۇ، ـــ دېدى سۇئ جياڭ.

ـــ كۇنچىقىش مەھەللىدىكى چاۋ گەي ئاقساقالنىڭ ياخشى يىگىت دەپ داڭقى چىققانىدى، ئۇ قانداقسىغا بۇ قاتارلىق ئىشنى قىلغاندۇ؟ ـــ دېدى شى ۋېنبىڭ ۋە شۇ زامان چېرىك يامۇلىبېگى بىلەن ئىككى نەپەر يۇزبېشىنى چاقىرتتى، ئۇنىڭ بىرسى، جۇ

تۇڭ، يەنە بىرسى لېي خېڭ ئىدى. بۇ ئىككىسى بوش نېمىلەر ئەمەس ئىدى.

جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭ دەرھال ئىچكىرىكى دىۋانغا كىرىپ، ئامبالىنىڭ ئەمرىنى ئېلىپ چېرىك يامۇلىبېگى بىلەن ئاتلىنىپ توپتوغرا چېرىك يامۇلغا كەلدى، بۇ يەردىن ئاتلىق - پىيادە كامالەكچىلەر ۋە چېرىكلەر بولۇپ يۈز نەچچە ئادەمنى تاللىدى، تۇتاقاۋۇل خې تاۋ ھەم ئىككى پايلاقچىنى گۇۋاھ قىلىپ ئادەم تۇتماقچى بولدى. ئۇلار شۇ كېچىسى ئارغامچا، قورال - ياراغلارنى ئالدى، چېرىك يامۇلىبېگى ئاتلاندى. ئىككى نەپەر يۇزبېشىمۇ ئاتلىرىغا مىندى، بۇلار خەنجەر، كامالەك، ئوقيالىرىنى ئاسقان، قوللىرىغا بولسا قىلىچلىرىنى تۇتقان، ئالدى - كەينىدە ئاتلىق ۋە پىيادە كامالەكچىلەر ھىمايە قىلىپ ماڭغان ھالدا كۇنچىقىش قۇۋۇقتىن چىقىپ، كۇنچىقىش مەھەللىدىكى چاۋ گەينىكىگە قاراپ چاپتى.

بۇلار ئەلياتقۇ مەھەلدە كۇنچىقىش مەھەللىگە يېتىپ بېرىپ، ھەممىسى مۇڭزار مەبۇدە بۇتخانىسىغا جەم بولدى. جۇ تۇڭ:

ــ چاۋ گەينىكى جاڭزىسى ئالدىمىزدا كۆرۈنۈپ تۇرغان شۇ. ئۇنىڭ ھويلىسىنىڭ ئالدى - كەينىدە ئىشىكى بار، ناۋادا ھەممىمىزلا ئالدى قۇۋۇقىغا بارساق، ئۇ ئارقا قۇۋۇقتىن قېچىپ كېتىدۇ. ھەممىمىز گۇركىرەپ ئارقا قۇۋۇققا باردىغان بولساق، ئالدى قۇۋۇقتىن قېچىپ كېتىدۇ. مەن چاۋ گەينىكى قالتىس نېمە ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە قالغان ئالتە ئادەمنىڭ كىم ئىكەنلىكى نامەلۇم، ئۇلارنىڭ ياخشى بىرنېمىلەر ئەمەسلىكى تۇرغان گەپ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى جېنىنى قولىغا ئېلىپ يۈرگەن ئادەملەردەك قىلىدۇ، ئەگەر دۇركىرەپ چىقىپ قالسا، ئۇلارغا ئوتاقچىلىرىمۇ ھەمدەم بولسا، ئۇ ھالدا بىز قانداق تەك تۇرالايمىز؟ ئەڭ ياخشىسى ئۇياقتىن شەپە بېرىپ، بۇياقتىن سوقۇش يولى بويىچە، ئۇ بىرنېمىلەرنى پاتىپاراقلا سېلىپ قويۇپ جۇنىدىگىنىمىز تۇزۇك. لېي خېڭ

يۇزبېشى بىلەن ئىككىمىز ئىككى تەرەپكە بۆلۈنەيلى، مەن ئادەملەرنىڭ تېڭىنى سىزگە بېرەي. ھەممىڭلار پىيادە بېرىپ، ئارقا قوۋۇققا مۆكۈپ تۇرۇڭلار؛ بەلگىمىز ئىسقىرتىش بولسۇن، ئىسقىرتىشنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئالدى قوۋۇققا ئۆتۈپ بېسىپ كىرىپ، ئۇچرىغىنىنى تۇتۇۋېرىڭلار، ـــ دېدى.

ـــ دېگەنلىرىڭىز توغرا، جۇ تۇڭ يۇزبېشى، سىز چېرىك يامۇلبېگى بىلەن بىللە ئالدى قوۋۇقتىن كىرىڭ، مەن ئارقا قوۋۇقنى توسۇپ تۇرسام، ـــ دېدى لېي خېڭ.

ـــ ئەزىز ئىنىم، بىلمەيسىز، چاۋ گەينىڭ جاڭزىسىدا ئوچ قۇتۇلۇش يولى بار، مەن ئادەتتىكى چاغلاردا كۆرۈپ قويغان؛ مەن باراي دېگەن يەرنىڭ يوللىرىنى ئوبدان بىلىمەن، ماڭا ئوتقاش كەتمەيدۇ. سىز ئۇنىڭ غايىب بولۇپ كېتىدىغان ئامالى بارلىقىنى بىلمەيسىز، ئۇ تۇيۇپ قالسا بولمايدۇ، بۇ ئويۇنىشىدىغان ئىش ئەمەس، ـــ دېدى جۇ تۇڭ.

ـــ جۇ تۇڭ يۇزبېشى، سىزنىڭ ئېيتقانلىرىڭىز دۇرۇس، سىز ئادەمنىڭ تېڭىنى باشلاپ بېرىڭ، ـــ دېدى چېرىك يامۇلبېگى.

ـــ ئوتتۇز نەچچە ئادەم بولسىلا كۇپايە، ـــ دېدى جۇ تۇڭ ۋە ئون كامالەكچى، يىگىرمە چېرىكنى ئېلىپ ئاۋۋال ماڭدى. چېرىك يامۇلبېگى يەنە ئاتلاندى، لېي خېڭ ئاتلىق ۋە پىيادە كامالەكچىلەرنى چېرىك يامۇلبېگىنىڭ ئالدى ـ كەينىگە تىزىپ، ئۇنى قوغداپ ماڭدى. چېرىكلەر يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئوتقاشنى يوپيورۇق ياندۇرۇپ، قوللىرىغا چاڭگاك، قىلىچ، ئىلمەكلىك نەيزە ۋە ئىلمەكلىك ئورغاقلارنى كۆتۈرگىنىچە ئاتلىقلارنىڭ ئالدىدا چاۋ گەينىڭ جاڭزىسىغا قاراپ راۋان بولدى.

جاڭزىغا يېتىشكە يېرىم يولدىن ئارتۇقراق قالغاندا، چاۋ گەينىڭ جاڭزىسىدىن سوزۇلۇپ كۆتۈرۈلگەن ئوت كۆرۈندى، ئوت ئوتتۇرىدىكى سارايدىن تۇتىشىپ ھەممە يەرنى قاپقارا تۇتەك قاپلاپ، قىپقىزىل يانغىن كۆككە كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. يەنە ئون نەچچە قەدەم ماڭا ـ ماڭماي، ئالدى ـ ئارقا قوۋۇقتا

تۇشمۇتۇشتىن ئوتتۇز ـ قىرىقچە ئوتقاشنىڭ يالقۇنلاپ كۆيگەن يورۇقى كۆرۈندى. ئالدىدا لېي خېڭ قىلىچ كۆتۈرگەن، ئارقىدا چېرىكلەر چۇقان سالغان ھالدا گۈرىدە قىلىپ جاڭزا قوۋۇقىنى ئاچتى ـ دە، ئېتىلىپ ئىچكىرىگە بېسىپ كىردى. ئوت يالقۇنى ئالەمنى خۇددى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى، جاڭزا ئىچىدە بىرمۇ ئادەمزات كۆرۈنمەيتتى. پەقەت ئارقا تەرەپتىن: «ئالدى تەرەپكە ئۆتۈڭلار» دېگەن چۇقانلا ئاڭلىناتتى. ئەسلىدە جۇ تۇڭ چاۋ گەينى قاچۇرۇۋېتىش نىيىتىدە بولغانلىقتىن، لېي خېڭنى قەستەن ئالدى قوۋۇقتا ئەۋەتكەنىدى. لېي خېڭنىڭمۇ چاۋ گەينى قۇتقۇزۇش نىيىتى بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ بىلەن ئارقا قوۋۇقنى تالاشقانىدى؛ ئاخىر جۇ تۇڭنىڭ سۆزىنى يىرالماي، ئالدى قوۋۇقتا بېرىشقا مەجبۇر بولغانىدى. ئۇلارنىڭ غەرىزى مۇشۇنداق پوپوزا قىلىپ، ئۇياقتىن شەپە بېرىپ قويۇپ، بۇياقتا ئۆتۈۋېلىپ، چاۋ گەينى قاچۇرۇۋېتىش ئىدى.

جۇ تۇڭ جاڭزىنىڭ كەينىگە يېتىپ كەلگەندە، چاۋ گەي تېخى نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بولالمىغانىدى. ئوتاقچىلار ئۇلارنى كۆرۈپ چاۋ گەيگە:

ـــ خان لەشكەرلىرى يېتىپ كېلىپ قالدى ! پات بولمىساق بولمايدىغان بولدى ! ـــ دەپ خەۋەر قىلدى. چاۋ گەي ئوتاقچىلارنى تەرەپ ـ تەرەپكە ئوت قويۇشقا بۇيرۇۋېتىپ، ئۆزى گۈڭسۇن شېڭ ۋە بىللە كېتىدىغان ئون نەچچە ئوتاقچىنى باشلاپ: «يېقىن كەلگىنىڭ ئۆلۈسەن ! يىراق كەتكىنىڭ ئامان قالىسەن !» دەپ سۇرەن سالغىنىچە قىلىچلىرىنى ئويناتتىپ ئارقا قوۋۇقتىن بۆسۈپ چىقتى.

ـــ ئاقساقال، توختاڭ ! كەمىنە جۇ تۇڭ بۇ يەردە سىزنى كۈتۈپ تۇرغىلى خېلى ۋاق بولدى، ـــ دەپ چاقىردى جۇ تۇڭ قاراڭغۇدا.

چاۋ گەينىڭ ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالغىلى نەدە چۈلىسى، ئۇ گۈڭسۇن شېڭ بىلەن بىللە جان تىكىپ ئالغا ئېتىلىپ چىقماقتا ئىدى. جۇ تۇڭ چاندۇرماستىن غىپ قىلىپ يانغا ئۆتۈپ، قېچىپ

كېتىۋالسۇن دەپ چاۋ گەيگە يول ئېچىپ بەردى. چاۋ گەي بولسا گۇڭسۇن شېڭغا ئوتاقچىلارنى باشلاپ ئالدىدا مېڭىشنى تاپشۇرۇپ، تەنها ئۆزى ئارقىدا قوغداپ ماڭدى. جۇ تۇڭ پىيادە كامالەكچىلەرنى ئارقا قوۋۇقتىن كىرىشكە بۇيرۇۋېتىپ: «ئالدى تەرەپتىكىلەر قاراقچىلارنىڭ ئىزىغا چۈشۈڭلار!» دەپ ۋارقىردى. لېكىن خېڭ بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئارقىغا ئۆرۈلۈپ جاڭزا قوۋۇقىدىن سىرتقا چىقىپ، ئاتلىق ـ پىيادە كامالەكچىلەرنى تەرەپ ـ تەرەپكە بۆلۈنۈپ قوغلاشقا بۇيرۇۋېتىپ، ئۆزى ئوت يورۇقىدا چاۋ گەينى ئىزدەپ ئۇيان ـ بۇيان قارىدى، جۇ تۇڭ چېرىكلەرنى قايرىپ قويۇپ، قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە چاۋ گەينى قوغلاپ ماڭدى. چاۋ گەي قېچىپ كېتىۋېتىپ:

ـــ جۇ تۇڭ يۈزبېشى، مېنى قوغلاپ نېمە قىلىسىز؟ مەن سىزگە يامانلىق قىلمىسام ! ـــ دېدى.

ـــ ئاقساقال، سىز مېنىڭ ياخشىلىقمنى چۈشەنمىدىڭىزمۇ؟ ـــ دېدى جۇ تۇڭ ئارقىدا ھېچكىم يوقلۇقىنى بىلگەندىن كېيىن، ـــ مەن لېكى خېڭنى ئەقلىدىن ئېزىپ، يۈزسىزلىك قىلىپ قويمىسۇن دەپ، ئۇنى ئالدى قوۋۇققا بۇيرۇۋېتىپ، ئۆزۈم ئارقا تەرەپتە سىزنى قاچۇرۇۋېتىشنى كۈتۈپ تۇردۇم؛ سىزگە قېچىۋالسۇن دەپ يول ئېچىپ بەرگىنىمنى بىلمىدىڭىزمۇ؟! سىز پاناھلىنىشقا باشقا جايغا بارماي ئۇدۇل لياڭشەن كۆلىگە بېرىڭ، شۇ يەردە پاناھلىنالايسىز.

ـــ مېنىڭ جېنىمنى قۇتقۇزۇش يولىدىكى ئىلتىپاتىڭىزغا مىڭ مەرتىۋە رەھمەت، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇنىڭغا جەزمەن جاۋاب قايتۇرىمەن ! ـــ دېدى چاۋ گەي.

بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم دەلىل:

بىرى پاششاپ، بىرى ئوغرى، نېمىشقا باغلىدى تىلنى،
ئوغرىدەك تاپار ئوخشاش، ئەمەلدارلار ھارام پۇلنى.
دېمەك شەكسىز ئەمەلدارنىڭ قولىدىن ئوغرىلىق كەلگەي،
بىراق تەڭرىم كەچۈرمەيدۇ يامانلىق ئەيلىگەن قولنى.

جۇ تۇڭ چاۋ گەينى قوغلاپ كېتىۋاتقاندا، ئارقا تەرەپتىن لېي خېڭنىڭ: «قاچۇرۇۋەتمەڭ!» دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلىدى.

ــ ئاقساقال، سىز هودۇقماي كېتىۋېرىڭ، مەن ئۇنى باشقا ياققا بۇرۇۋېتەي، ــ دەپ تاپىلىدى جۇ تۇڭ چاۋ گەيگە ۋە ئارقىغا ئۆرۈلۈپ:

ــ ھەي لېي خېڭ يۇزبېشى ! ئۇچ قاراقچى كۇنچىقىش تەرەپتىكى چىغىر يولغا قاراپ قاچتى. چاققان قوغلاڭ ! ــ دەپ سۇرەن سالدى.

لېي خېڭ ئادەملىرىنى باشلاپ كۇنچىقىش تەرەپتىكى چىغىر يول بىلەن يۇرۇپ كەتتى، چېرىكلەرمۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كەتتى. جۇ تۇڭ چاۋ گەي بىلەن پاراڭلاشقاچ، خۇددى ئۇنى قوغداپ ئۇزىتىپ كېتىۋاتقاندەك ماڭدى. چاۋ گەي قاراڭغۇلۇق ئىچىدە بارا ـ بارا غايىب بولدى. جۇ تۇڭ مۇدۇرۇلگەن بولۇپ يەرگە يىقىلدى، چېرىكلەر ئارقىسىدىن يېتىپ كېلىپ ئۇنى دەرھال يۆلەپ تۇرغۇزدى، جۇ تۇڭ:

ــ قاراڭغۇدا يولنى كۆرەلمەي ئېتىزلىققا كىرىپ قاپتىمەن، تېيىلىپ كېتىپ يىقىلىپ چۈشتۇم، سول پۇتۇم زەخمىم يېگەندەك قىلىدۇ، ــ دېدى.

ــ قاراقچى قېچىپ كەتتى، ئەمدى قانداق قىلارمىز؟ ــ دېدى چېرىك يامۇلبېگى.

ــ بىز قوغلىمىدۇق ئەمەس، ئەمەلىيەتتە قاراڭغۇ بولۇپ كېتىپ ئىلاج قىلالماي قالدۇق. بۇ چېرىكلەرنىڭ بىرەرىمۇ كارغا يارىغۇدەك نېمىلەر ئەمەس ئىكەن، ئالغا قاراپ مېڭىشقا جۈرئەت قىلالمىدى، ــ دېدى جۇ تۇڭ.

چېرىك يامۇلبېگى چېرىكلەرنى يەنە قوغلاشقا بۇيرۇدى، چېرىكلەر: «ئىككى يۇزبېشى كارغا يارىمىغان، ئۇنىڭغا يېقىن بارالمىغان تۇرسا، بىز نېمىگە يارايتۇق» دەپ، يالغان ـ ياۋداقتىن بىر پەس قوغلىغان بولۇپ قايتىپ كېلىپ:

ــ قاراڭغۇدا قايسى يول بىلەن قاچقانلىقىنى بىلەلمىدۇق، ــ دېدى.

لېي خېڭمۇ قوغلاپ بېقىپ قايتىپ كېلىپ، كۆڭلىدە: «جۇ تۇڭ چاۋ گەي بىلەن ناھايىتى ئەپ، ئېھتىمال شۇ قاچۇرۇۋەتتى بولغاي، ئەمدى مېنىڭ بۇ ھەقتە يامان ئاتلىق بولۇشۇمغا ئاساس قالمىدى، مېنىڭمۇ بۇنى قويۇۋەتكۈم بار ئىدى، ئۇ بەربىر كېتىۋالدى، شۇنىسى مېنىڭ ئادەمگەرچىلىكىمنى كۆرەلمەي كېتىپ قالدى. چاۋ گەي ئۇنچىلىك بوزەك ئادەمۇ ئەمەس» دەپ ئويلىدى ۋە:

ــ نەدىكىنى، يېتىشەلمىدىم، بۇ قاراقچىلار دەرۋەقە قالتىس ئىكەن ! ــ دېدى.

چېرىك يامۇلىبېگى بىلەن ئىككى يۈزبېشى جاڭزا ئالدىغا قايتىپ كەلگەندە باش توخۇ چىللىدى. خې تاۋ تۇتقاۋۇل كۆچىلىكىنىڭ تەرەپ ـ تەرەپكە چېچىلىپ، بىر كېچە قوغلاپ قاراقچىدىن بىرنەمۇ تۇتالمىغانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ جىجۇ ئايمىقىغا قايتىپ بېرىپ ئايماقبېگىگە نېمىدەپ جاۋاب بېرەرمىز؟ ــ دەپ زارلاندى.

چېرىك يامۇلىبېگى چاۋ گەينىڭ بىرنەچچە قوشنا ـ قولۇملىرىنى تۇتۇپ، يۇنچىڭ ئامبال يامۇلىغا ئەكەلدى.

ئاشۇ ئاخشىمى بىر كېچە ئۇخلىماي جاۋاب كۈتۈپ ئولتۇرغان ئامبال: «قاراقچىلارنىڭ ھەممىسى قېچىپ كەتتى. پەقەت بىرنەچچە قولۇم ـ قوشنىسىنى تۇتۇپ كەلدۇق» دېگەن جاۋابنى ئاڭلاپ، ئاشۇ قولۇم ـ قوشنىلىرىنى دۈانغا ئەكىرىپ سوراق قىلدى. ئۇلار: «بىز يېقىرلار چاۋ گەي ئاقساقالنىڭ يېقىن قولۇم ـ قوشنىسى بولغان بىلەن بەزىمىز ئىككى ـ ئۈچ يول نېرىدا، بەزىمىز كەنت ئاتلاپ ئولتۇرىمىز؛ ئۇنىڭ جاڭزىسىغا نەيزە ـ قىلىچۋاز ئادەملەر ئۆكسۈمەي كېلىپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭ بۇ قاتارلىق ئىشنى قىلغانلىقىنى نەدىن بىلەيلى!» دېدى. ئامبال بىرەرىدىن دېرىكىنى ئالغىلى بولارمىكىن دېگەن ئۈي بىلەن، ئۇلاردىن بىر ـ بىرلەپ سورىدى. يېقىنراق قوشنىلىرىدىن بىرى:

ــ ئۇنىڭ ئېنىق دېرىكىنى بىلمەكچى بولسىلا ئۇنىڭ ئوتاقچىلىرىدىن سورىسىلا بولىدۇ، ــ دېدى.

ـــ ئۇنىڭ ئوتاقچىلىرىنىمۇ بىللە قېچىپ كەتتى دېيىشىدۇغۇ؟ ـــ دېدى ئامبال.

ـــ بارغىلى ئۇنىماي شۇ يەردە قالغانلىرىمۇ بار، ـــ دېدى قوشنىلىرى.

ئامبال بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال ئادەم تەيىنلىدى، ئۇلار ھېلىقى قوشنىسىنى گۇۋاھچىلىققا ئېلىپ كۇنچىقىش مەھەللىگە ئادەم تۇتۇش ئۈچۈن راۋان بولدى. بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتمەيلا ئىككى ئوتاقچىنى تۇتۇپ كېلىشتى. بۇلار شۇ ھامان سوراققا تارتىلدى، ئوتاقچىلار دەسلەپتە تاندى، كېيىن تاياق زەربىگە چىدىيالماي:

ـــ باشتا ئالتە كىشى مەسلىھەتلەشتى، بىز ئۇلاردىن پەقەت بىرىنى تونۇيمىز، ئۇ ۋۇ يۇڭ خەلپەت بولۇپ، مۇشۇ يېزىدا بالا ئوقۇتىدىغان ئادەم؛ ئۇلارنىڭ بىرسى گۇڭسۇن شېڭ دەپ ئاتىلىدىغان مۇنەججىم دەرۋىش ئىكەن؛ يەنە بىرسى قارىمۇتۇق دارازىكەن، ئۇنى لىيۇ ئۇرۇقىدىن دەيدۇ، قالغان ئۈچىسىنى زادىلا تونۇمايدىكەنمىز، ئۇلارنى ۋۇ يۇڭ خەلپەت باشلاپ كەلگەن. ئۇلارنى «رۇەن ئۇرۇقىدىن بولۇپ، سىنتاش كەنتىدە ئولتۇرىدۇ، بېلىقچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىدىغان ئۈچ بىر تۇغقان» دەپ ئاڭلىدۇق. گەپنىڭ راستى شۇ، ـــ دەپ ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

ئامبال بىر پارچە ئىقرارنامە يازدۇرۇپ، ئىككى ئوتاقچىنى خې تاۋ تۇتقاۋۇلغا تاپشۇردى. يەنە بىر پارچە تەپسىلىي مەلۇمات يېزىپ، مەھكىمىگە سۇندى. سۇڭ جياڭ چاۋ گەينىڭ ئىشىغا ئالاقىدار ھېلىقى قوشنىلىرىغا شاپائەت قىلىپ، ئۇلارنى ئۆيلىرىگە قايتىپ ئەمر كۇتۇپ تۇرۇشقا قويۇپ بەردى.

خې تاۋ ئۆز ھەمراھلىرى بىلەن ئىككى ئوتاقچىنى ئالدىغا سېلىپ، كېچىلەپ يول يۈرۈپ جىجۇ ئايمىقىغا قايتىپ باردى. بۇ چاغدا ئامبال دۇئاندا ئىشقا ئولتۇرغانىكەن. خې تاۋ ھەمراھلىرىنى ئەگەشتۇرگىنىچە ئامبال ئالدىغا كىرىپ چاۋ گەينىڭ ئۆز جاڭزىسىغا ئوت قويۇۋېتىپ قېچىپ كەتكەنلىكىنى

مەلۇم قىلدى، ئاندىن ئوتاقچىلارنىڭ ئىقرارىنى بايان قىلدى.

ــ شۇنداق بولسا، ئەمدى بەي شېڭنى يەنە چاقىرىپ كىرىڭلار! ــ دېدى ئامبال.

بەي شېڭ كەلتۇرۇلگەندىن كېيىن ئامبال:

ــ ھېلىقى رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداش زادى قەيەردە ئولتۇرىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداشنىڭ بىرسى زەبەردەس ئەۋلىيا رۇەن شياۋئېر، بىرسى ئۆمرى كوتا رۇەن شياۋۋۇ، بىرسى ئەزرائىل رۇەن شياۋچى دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەننىۋاسى سىنتاش كۆلى بويىدىكى كەنتتە ئولتۇرىدۇ، ــ دەپ ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدى بەي شېڭ تېنىپ كېتەلمەي.

ــ قالغان ئۇچىسى كىمنىڭ ئۇرۇقى؟ ــ دەپ سورىدى ئامبال.

ــ بىرسى موللا تاپىقاق ۋۇ يۇڭ، بىرسى پەلەك ئەجدىھاسى گۇڭسۇن شېڭ، يەنە بىرى قىزىل چاچ شەيتان لىيۇ تاڭ دەپ ئاتىلىدۇ، ــ دېدى بەي شېڭ.

ــ دېرىكى چىقتى، ھازىرچە بەي شېڭ بۇرۇنقىدەك گۇندىخانىغا تاشلانسۇن، ــ دېدى ئامبال ئاڭلىغاندىن كېيىن ۋە دەرھال خي تاۋ تۇتقاۋۇلنى چاقىرتىپ ھېلىقى بىرنەچچە قاراقچىنى تۇتۇپ كېلىشكە سىنتاش كەنتىگە بۇيرۇدى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! خي تاۋ سىنتاش كەنتىگە بارمىغان بولسا ساماۋى ئەختەر، زېمىنىي ئەپتەر ئۇچرىشىپ مالىمان كۆتۈرمىگەن بولاتتى؛ سۇ بويىدىكى تاغلىق شەھەردە ئادەم توپلىمىغان بولاتتى. خي تاۋ تۇتقاۋۇلنىڭ سىنتاش كەنتىگە ئادەم تۇتۇشقا قانداق ئەۋەتىلگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئون توققۇزىنچى باب

لىن چۈڭنىڭ كۆل تۇرادا سوقۇشقانلىقى چاۋ گەينىڭ لياڭشەندە كۆل تۇرانى ئىلكىگە ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، خې تاۋ تۇتقاۋۇل ئايماق ئامبىلىنىڭ پەرمانىنى ئېلىپ دۇاندىن چىقىپلا مەسلىھەت ئۆيىگە كىرىپ، يايلار بىلەن كېڭەشتى. يايلار:

ــ سىنتاش كەنتىنىڭ كۆلى لياڭشەن كۆلىگە ناھايىتى يېقىن، بۇ كۆلنىڭ پايانى يوق، قومۇشلۇق، شاخاپچىلىرى كۆپ. نۇرغۇن خان لەشكەرلىرى قېيىقلار بىلەن بارمىسا، ئۇ يەرگە قاراقچىلارنى تۇتقىلى بېرىشقا كىمنىڭ ھەددى؟ ــ دېدى.

ــ ئۇنىسىغۇ راست، ــ دېدى خې تاۋ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ۋە يەنە دۇانغا قايتىپ كىرىپ ئايماق ئامبىلىغا:

ــ بۇ سىنتاش كەنتىنىڭ كۆلى لياڭشەن كۆلىنىڭ يېنىدا، ئەتراپىدا شاخاپچىلار، قومۇش بېسىپ كەتكەن سازلىقلار كۆپ. ئۇ يەردىكىلەر ئادەتتىكى چاغلاردىمۇ بۇلاڭچىلىق قىلىپ تۇرىدىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر ھېلىقى بىر توپ بۇلاڭچى قوشۇلدى. نۇرغۇن لەشكەر تارتىپ بارمىساق، ئۇ يەرگە ئادەم تۇتۇشقا قانداقمۇ بارغىلى بولار؟ ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

ــ شۇنداق بولسا يەنە بىر قابىل پاششاپبەگ تەيىنلەي، بەش يۈز بەگ ــ سىپاھ ۋە لەشكەر بېرەي، سەن بىلەن بىللە بارسۇن، ــ دېدى ئايماق ئامبىلى.

خې تاۋ تۇتقاۋۇل پەرمانىنى ئېلىپ، يەنە مەسلىھەت ئۆيىگە قايتىپ بېرىپ، يايلارنى يىغدى ۋە بەش يۈز نەچچە ئادەم تاللاپ چىقتى، ئۇلار لاقا ــ لۇقا، قورال ــ ياراغلىرىنى جۇندەشكە

كىرىشىپ كەتتى. ئەتىسى ھېلىقى پاششاپبەگ جەجۇ ئايماق ياموللىنىڭ يارلىقىنى ئېلىپ، خې تاۋ تۈتقاۋۇل بىلەن ئىككىسى بەش يۈز خىللانغان لەشكەر، يايلارنى ئېلىپ سىنتاش كەنتىگە راۋان بولدى.

چاۋ گەي، گۈڭسۈن شېڭلار جاڭزىغا ئوت قويۇۋېتىپ، ئون نەچچە ئوتاقچىنى ئېلىپ سىنتاش كەنتىگە ماڭدى، يېرىم يولدا رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىندىاش بىلەن ئۇچراشتى، ئۇلار ياراغ ـ جابدۇقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ بۇلارنىڭ ئالدىغا چىققانىدى، يەتتەيلەن رۇەن شياۋۇۋۇنىڭ ھويلىسىغا كېلىپ چۈشتى. شۇ چاغدا رۇەن شياۋئېر بالىچاقلىرىنى كۆلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كۆچۈرۈپ قويغانىدى.

يەتتەيلەن لياڭشەن كۆلىگە پاناھداپ بېرىش ھەققىدە مەسلىھەتلەشتى.

ـــ لى جەمەتلەر مەھەللىسىنىڭ دوقمۇشىدا قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۇي مەيخانا ئاچىدىكەن، تەرەپ ـ تەرەپتىن كەلگەن پالۋانلارنى كۈتۈۋالىدىكەن. ئۇلارنىڭ قاتارىغا قېتىلماقچى بولغانلار ئاۋۋال شۇنى تاپمىسا بولمىغۇدەك ئىمىش. بىزنىمۇ ئۇلار بىلەن ئۇچراشتۇرۇپ قويۇشى ئۈچۈن قېيىقلارنى تەييارلاپ قويدۇق. مال ـ مۈلۈكلىرىمىزنى قاچىلاپ، ئۇنىڭدىن جۇ گۈيغا بىرئاز بېرىپ، ئادەمگەرچىلىك قىلايلى، شۇنىڭ يۈزىدىن بىزنى باشلاپ بارار، ـــ دېدى ۋۇ يۈك.

ئۇلار بۇ يەردە لياڭشەن كۆلىگە پاناھداپ بېرىشنى مەسلىھەتلىشىپ ئولتۇرغاندا، بىرنەچچە بېلىقچى كىرىپ:

ـــ خان لەشكەرلىرى كەنتكە قاراپ ئۇچقاندەك كېلىۋاتىدۇ ! ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

بۇ ھارامزادىلەر كەلسە كەلسۇن، بىز قوزغالمايلى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى چاۋ گەي ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ ھېچقىسى يوق ! ئۇلارغا تەنھا ئۆزۈملا جاۋاب قىلىمەن، ئۇ ھارامزادىلەرنىڭ كۆپىنچىسىنى سۇغا غەرق قىلاي، بىر قىسمىنى

بولسا تىغ بىلەن ئۇجۇقتۇراي، ــ دېدى رۇەن شياۋئېر.
ــ ئالدىرىماڭلار ! پېقىرنىڭ كارامىتىنى كۆرسىلەر تېخى ! ــ دېدى گۈڭسۇن شېڭ.
ــ لېۋ تاڭ ئاغا، سىز ۋۇ يۈڭ مولالام بىلەن مال ـ مۈلۈك ۋە بالىچاقىلىرىنى قېيىق بىلەن لى جەمەتلەر مەھەللىسىدىكى دوقمۇشنىڭ سول تەرىپىگە ئاپىرىپ تۇرۇڭ؛ بىز ئەھۋالغا قاراپ ئارقىڭىزدىن يېتىپ بارىمىز، ــ دېدى چاۋ گەي.
رۇەن شياۋئېر ئىككى قېيىقنى تاللاپ، ئۇنىڭغا ئانىسى بىلەن بالىچاقىلىرىنى ۋە ئۆيىدىكى پۇل ـ مال تەئەللۇقاتلىرىنى سالدى، ۋۇ يۈڭ بىلەن لېۋ تاڭ بىردىن قېيىقنى باشلاپ يەتتە ـ سەككىز ھەمراھقا ھەيدەتتىپ، لى جەمەتلەر مەھەللىسىنىڭ دوقمۇشىغا بېرىپ تۇرماقچى بولۇپ ماڭدى؛ چاۋ گەي رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچىلارغا ياۋغا قانداقسىغا تاقابىل تۇرۇشنى تاپشۇردى. بۇلارمۇ قېيىقلىرىنى ھەيدىشىپ يۇرۇپ كېتىشتى.
خې تاۋ بىلەن پاششاپبەگ خان لەشكەرلىرىنى باشلاپ ماڭا ـ ماڭا سىنتاش كەنتىگە يېقىنلاشتى ۋە دەريا بويىدىكى كېمە چۈشكۈنىدە تۇرغان قېيىقلارنىڭ ھەممىسىنى تارتىۋالدى، سۇنىڭ تىلىنى بىلىدىغان لەشكەرلىرى قېيىققا چۈشۈپ، قىرغاقتىكى لەشكەرلەر بولسا ئاتلىنىپ، سۈدىنمۇ، قۇرۇقلۇقتىنمۇ تەڭ يۇرۇش قىلدى. رۇەن شياۋئېرنىڭ ئۆيىگە يەتكەندە، ئۇلار سۇرەن ـ چۇقان سېلىشىپ بېسىپ كىردى، بۇ ئۆي ئاز ـ تولا قاتتىق ـ قۇرۇق، لاقا ـ لۇقىلار قالغانىنى ھېسابقا ئالمىغادا، ئاللىقاچان قۇرۇقداپ قويۇلغانىدى. خې تاۋ: «قوشنا بېلىقچىلاردىن بىرنەچچىنى تۇتايلى» دەپ، بىرنەچچە بېلىقچىنى تۇتتى ۋە ئۇلاردىن: «رۇەن شياۋئېرنىڭ رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى دېگەن ئىككى ئىنىسى كۆل ئىچىدە تۇرىدۇ، قېيىقسىز ئۇ يەرگە بارغىلى بولمايدۇ» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ پاششاپقا مەسلىھەت سالدى:
ــ بۇ كۆلنىڭ ئىچىدە شاخاپچىلارمۇ كۆپ ئىكەن، يوللىرى ئىرماش ـ چىرماش ئىكەن؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆلنىڭ تېپىز ياكى

تېرەنلىكى نامەلۇم، مۇبادا قاراقچىلارنى تۇتۇشقا كۇچلەرنى چېچىۋەتسەك، ئۇلارنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ قالارمىزمىكىن؛ بىز ئاتلارنى مۇشۇ يەردە ئادەم قويۇپ قارىتىپ قويۇپ، ھەممىمىز قېيىق بىلەن بارساق، ـــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ، پاششاپبەگ بىلەن خې تاۋ تۇنقاۋۇل ۋە يايلار قېيىققا چۈشتى. شۇ چاغدا تۇتۇلغان قېيىقلار يۇزدىن ئاشاتتى، بۇلار قېيىقلارنى بادرا، پالاقلار بىلەن ھەيدەپ رۇەن شياۋۋۇلارنىڭ بېلىقچىلىق جاكزىسىغا قاراپ راۋان بولدى.

بەش ـ ئالتە چاقىرىم يول يۇرگەندىن كېيىن قومۇشلۇق ئىچىدىن بىراۋنىڭ تەنىلىك ناخشىسى ئاڭلاندى. ھەممەيلەن قېيىقلارنى توختىتىپ ئۇنى تىڭشىدى:

شۇ قومۇشلۇق كۆلده ئۆمرۇم ئۆتتى قىپ بېلىقچىلىق،
ئۇندۇرۇپ مايسا بۇ يەردە قىلمىدىم دېھقانچىلىق.
پاربخور، زالىم ئەمەلدارلارنى پاك ـ پاكىز قىرىپ،
چىن دىلىمدىن خانغا سادىق بوپ قىلاي ئىنسانچىلىق.

خې تاۋ تۇنقاۋۇلمۇ، لەشكەرلەرمۇ بۇ ناخشىنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى؛ بۇ چاغدا يىراقتا يەككە ـ يېگانە ھالدا قېيىق ھەيدەپ ناخشا ئېيتىپ كېلىۋاتقان بىر ئادەم كۆرۈندى.

ـــ رۇەن شياۋۋۇ دېگەن ئەنە شۇ، ـــ دەپ كۆرسەتتى تونۇيدىغانلاردىن بىرى.

خې تاۋ قولى بىلەن ئىشارەت قىلىۋىدى، لەشكەرلەر قورال ـ ياراغلىرىنى راسلاپ كۆتۈرۈشكەن پېتى ئالغا ئېتىلدى. بۇنى كۆرگەن رۇەن شياۋۋۇ قاتتىق مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ:

ـــ ھەي پۇقرانى زار ـ زار قاقشاتقان ئوغرى ئەمەلدارلار، ھەددىڭدىن شۇنچە ئېشىپ كېتىشتىڭمۇ! غوجىكاڭنى قوغلاپ كېلىپ نېمە قىلماقچىدىڭ ! غوجىكاڭنىڭ بىر تال مويىنىمۇ قىمىرلىتالمايسەن ! ـــ دەپ تىللىدى.

خې تاۋنىڭ ئارقىسىدىكى كامالەكچىلەر ئوقيالىرىنى رۇسلاپ، كامانلىرىنى بەتلەپ، تەڭمۇتەڭ ئوق چىقىرىشتى. رۇەن شياۋژۇ ئۇچۇپ كېلىۋاتقان يا ئوقلىرىنى كۆرۈپ، پالىقىنى تۇتقىنىچە مولالاق ئېتىپ سۇغا چۆكتى. لەشكەرلەر قوغلاپ كېلىپ تۇتالماي قاراپلا قالدى.

يەنە ئىككى شاخاپچىغچە يول يۇرە ـ يۇرمەي، قومۇشلۇق ئىچىدىن قاتتىق ئىسقىرتقان ئاۋاز ئاڭلاندى، لەشكەرلەر قېيىقلىرىنى جەڭگە ھازىرلاپ تۇرغىنىدا، ئالدى تەرەپتىن بىر قېيىقنى ھەيدەپ ئىككى كىشى پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ بىرى قېيىقنىڭ باش تەرىپىدە كۆك چىغ قالپاق كىيىپ، چىغىرتماقتىن توقۇلغان يېشىل مىسىل يامغۇرلۇق يېپىنىۋالغان ھالدا ئۆرە تۇراتتى، ئۇ قولىدا تۇپتۇز نەيزە كۆتۇرگىنىچە مۇنداق ناخشا ئېيتاتتى:

غوجىكاڭ مۇشۇ يېزا ـــ سىنتاشتا ئۆستى تۇغۇلۇپ،
باشتىلا خۇي ـ پەيلىگە سىڭگەن مىجەز قاتىل بولۇپ.
مەن كېسىپ پاششاپ خې تاۋنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن،
ئاستانە خاقانىغا تارتۇق قىلاي ئۇنى تۇتۇپ.

خې تاۋ تۇتقاۋۇل ۋە لەشكەرلەر بۇنى ئاڭلاپ، يەنە بىر قېتىم تاڭ قالدى. بۇلار سىنچىلاپ قارىسا، ئالدىدىكىسى نەيزە كۆتۇرۇپ ناخشا ئېيتقان، ئارقىدىكىسى قېيىق ھەيدىگەن ھالدا كېلىۋېتىپتۇ. تونۇيدىغانلاردىن بىرى:

ـــ رۇەن شياۋچى ئەنە شۇ، ـــ دېدى.

ـــ ھەممىڭلار چاقماق بېرىپ ئاۋۋال مۇشۇ قاراقچىنى تۇتۇڭلار! قېچىپ كەتمىسۇن ! ـــ دېدى خې تاۋ توۋلاپ.

ـــ ھەي، مۇتتەھەم ! ـــ دېدى رۇەن شياۋچى بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ. ئۇ نەيزىسىنى بىر تۇرتۇپ قويۇپ قېيىقنى ئايلاندۇرۇپ كىچىك شاخاپچا تەرەپكە

كەتتى. لەشكەرلەر سۇرەن سېلىشىپ قوغلاپ ماڭدى. رۇەن شياۋچى بىلەن قېيىقچى قېيىقنى ئۇچقاندەك ھەيدەپ، ئىسقىرتقىنچە كىچىك شاخاپچىلارنى ئارىلاپ كېتىۋەردى.

خان لەشكەرلىرى ئۇلارنى ئارقىدىن قوغلاپ ماڭدى، خې تاۋ شاخاپچىلارنىڭ يولى ناھايىتى تارلىقىنى كۆرۇپ:

ـــ توختاڭلار! قېيىقلارنى كۆلدە تاشلاپ قىرغاققا چىقايلى! ـــ دېدى.

قىرغاققا چىقىپ قارىسا چەكسىز كەتكەن قومۇشلۇق كۆرۈندى، قۇرۇقلۇق بىلەن ماڭمىغان بىرەرمۇ يول كۆرۈنمىدى. خې تاۋ بېشى قېتىپ، بىر قارارغا كېلەلمەي، شۇ كەنتتە ئولتۇرۇشلۇق كىشىلەردىن سۇرۇشتۇردى.

ـــ بىز بۇ يەردە ئولتۇرۇشلۇق بولساقمۇ بۇ يەرنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى بىلمەيمىز، ـــ دېدى ئۇلار.

خې تاۋ يايلارنى ئىككى قېيىقتا ئىككى ـ ئۇچتىن ئولتۇرۇپ، ئالدى تەرەپتىن يول ئىزدەپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ئۇلار كېتىپ ئىككى ئاش پىشىمدىن ئوشۇق ۋاقىت ئۆتتى، جاۋاب كەلمىدى. خې تاۋ: «بۇلار كارغا كەلمەس بىرنېمىلەر ئىكەن!» دەپ، يول ئىزدەشكە يەنە ئىككى قېيىق بىلەن بەش يايىنى ئەۋەتتى. بۇلار كېتىپمۇ بىر ئاش پىشىمدىن ئوشۇق ۋاقىت ئۆتتى، ئۇلاردىنمۇ ھېچ خەۋەر كەلمىدى. خې تاۋ: «بۇلارنىڭ ھەننىۋاسى ئۇزۇندىن يامۇل خىزمىتىدە بولۇپ، ئىشقا پىشىپ كەتكەن ئادەملەر تۇرۇقلۇق، يەنە نېمىشقا ئېزىلەڭگۈلۈك قىلىپ بىرەر قېيىقنىمۇ خەۋەر قىلىشقا قايتۇرمايدىغاندۇ؟ بۇ ئېلىپ كەلگەن بەگ ـ سىپاھ، چېرىكلەرمۇ قارا يۇزلۇك قىلارمۇ؟» دەپ ئويلىدى ۋە قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىۋاتقىنىغا قاراپ: «بۇ يەرنىڭ چېتى كۆرۈنمەيدۇ، قانداق قىلساق بولار ! ئۆزۈم بېرىپ باقاي !» دەپ ئويلىدى ـ دە، تېز ئۇزەر قېيىقتىن بىرنى ئىلغاپ، بىرقانچە قېرى بەگ ـ سىپاھلارنى تاللىدى، ئۇلار قوللىرىغا قورال ـ ياراغ، بەش ـ ئالتە پالاق ئالدى، خې تاۋ قېيىق بېشىدا

ئولتۇرغىنىچە قوموشلۇق شاخاپچىلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ كەتتى.

بۇ چاغدا كۈن ئولتۇرۇپ كەتكەنىدى، بۇلار قېيىقنى ھەيدەپ تەخمىنەن بەش ـ ئالتە يول مۇساپە كەزگەندىن كېيىن يان تەرەپتىكى قىرغاقتا بىر ئادەمنىڭ چاغلىغۇچ كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى، خې تاۋ:

ـــ ھەي يىگىت، نېمە ئادەمسەن؟ قەيەر بۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەن مۇشۇ كەنتلىك دېھقان. بۇ يەرنى بارسا كەلمەس جىلغا دەيمىز، بۇ يەردە يول پۈتەي، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ئۇ.

ـــ ساڭا بۇ تەرەپكە ئۆتكەن قېيىق ـ مېيىق ئۇچرىدىمۇ؟

ـــ رۇەن شياۋژۇنى تۇتقىلى كەلگەن قېيىق بولمىسۇن؟

ـــ ئۇلارنىڭ رۇەن شياۋژۇنى تۇتقىلى كەلگەنلىكىنى سەن نەدىن بىلدىڭ؟

ـــ ئۇلار ئاشۇ ئالدىمىزدىكى توقايلىقتا سوقۇشۇۋاتىدۇ.

ـــ ئۇ يەرگە يەنە قانچە چاقىرىم يول بار؟

ـــ ئاشۇ ئالدىمىزدىكى كۆرۈنۈپ تۇرغان يەر شۇ.

خې تاۋ بۇنى ئاڭلاپ يايلارغا قېيىقنى باغلاپ قويۇپ، ئۇلارغا بولۇشۇپ بېرىشنى بۇيرۇدى؛ ئىككى يايى قولىغا چاپچا ئېلىپ قىرغاقتا چىقىۋىدى، ھېلىقى چاغلىغۇچ كۆتۈرۈۋالغان يىگىت، ئۇلار ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغۇچە چاغلىغۇچ بىلەن ئۇلارنى بىر ـ بىرلەپ سۇغا تىك مولاق چۇشۇردى. خې تاۋ بۇنى كۆرۈپ ئالاقزەدە بولغان ھالدا ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزىنى ئوڭشاپ قىرغاقتا قاچماقچى بولدى، لېكىن قېيىق تۇيۇقسىز غالدىڭ ـ غۇلدۇڭ قىلىپ چايقالدى ـ دە، سۇ ئاستىدىن بىر ئادەم چىقىپ، خې تاۋنىڭ ئىككى پۇتىدىن شارت قىلىپ سۆرەپ تارتتى، ئۇ پولتۇڭ قىلىپ سۇغا يىقىلدى. ھېلىقى قېيىقتا قالغان بىرقانچىسى قېچىشقا تەمشىلىۋىدى، بۇ چاغدا چاغلىغۇچ تۇتقان يىگىت قېيىققا ئېتىلىپ چىقىپ، ئۇلارنى چاغلىغۇچتا بىر ـ بىردىن تىك مولاق چۇشۇرۈپ، مېڭىسىنىڭ قېتىقىنى چىقاردى. سۇ ئاستىدىن چىققان ھېلىقى يىگىت خې تاۋنى سۇدىن

قىرغاققا سۆرەپ چىقىپ، ئۆزىنىڭ پوتىسىنى يېشىپ ئۇنى باغلىدى. سۇ تېگىدىن چىققان بۇ كىشى ئەنە شۇ رۇەن شياۋچى ئىدى، قىرغاقتا چاغلىغۇچ كۆتۈرۈپ تۇرغان ھېلىقى پالۋان بولسا رۇەن شياۋئېر ئىدى.

بۇ ئىككى قېرىنداش خې تاۋغا قولىنى تۇرتۇپ:

— بىلىپ قوي، بىز ئۇچ قېرىنداش غوجىكاڭ ئەزەلدىن كاللا كېسىپ، ئوت قويۇپ ئۆگىنىپ كەتكەن، سەن قانچىلىك بىرنېمىدىكى! خان لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ بىزنى تۇتۇشقا ئەجەب پېتىنىپسەن ـ ھە ! — دەپ تىللىدى.

— يىگىتلەر ! پېقىر ئۆز مەيلىمچە كەلمىدىم، يۇقىرىنىڭ ئەمرى بىلەن كەلدىم. سىلەردەك پالۋانلارنى تۇتقىلى كېلىشكە پېقىرنىڭ نېمە ھەددى؟ يىگىتلەر، ئۆيۈمدە سەكسەن ياشلىق قېرى ئانام بار، ئۇنىڭ مېنىڭدىن باشقا قارايدىغان ھېچكىمى يوق، مەن بىچارىگە رەھىم قىلىپ بىر قوشۇق قېنىمدىن كېچىكلار! — دەپ يالۋۇردى خې تاۋ.

— ئۇنى چەمبەرچاس باغلاپ قېيىققا تاشلايلى، — دېدى رۇەن ئۇرۇقدىن بولغان قېرىنداشلار ۋە ھېلىقى بىرنەچچىسىنىڭ ئۆلۈكىنى سۇغا چۆكتۈرۈۋەتتى. بۇلار بىر ئىسقىرتىۋىدى، قومۇشلۇق ئىچىدىن تۆت ـ بەش بېلىقچى چىقىپ قېيىققا چۈشتى. رۇەن شياۋئېر بىلەن رۇەن شياۋچى بىردىن قېيىقنى ھەيدەپ يولغا راۋان بولدى.

ئەمدى ھېلىقى پاششاپبەگ بىلەن قالغان خان لەشكەرلىرى قېيىق ئۈستىدە: «خې تاۋ تۇتقاۋۇل بىزنى كارغا يارىمايدىغان بىرنېمىلەر ئىكەن دېۋىدى، مانا ئەمدى ئۆزى يول ئىزدەپ كەتكىلى نەكەم، شۇڭغىچە قايتىپ كەلمىدى» دېيىشىپ غودۇڭشىشقا باشلىدى. بۇ دەل ئەلياتقۇ مەھەل بولۇپ، يۇلتۇزلار نۇرى كۆكنى قاپلىغانىدى، لەشكەرلەر قېيىقتا سەگىدەپ ئولتۇرغىنىدا، تۇيۇقسىزدىن شۇنداق قۇيۇن چىقتىكى:

قۇملار ئۇچۇپ، تاشلار كۆچۈپ، سۇلار چاچرىدى،
قارا بۇلۇت كۆكنى قاپلاپ، يامغۇر شارقىرىدى.
نېلۇپەرنىڭ ياپراقلىرى قايرىلىپ سۇنۇپ،
كۆل سۇيىنىڭ مەۋجىسىگە كەتتىم يەم بولۇپ.
قومۇشلارنىڭ پۈپۈكلىرى توزۇدى ھەر يان،
ئاق ئەلەملەر كۆل ئۈستىدە قىلاتتى جەۋلان.
كوئېنلۇننىڭ قارىغايلىرى سۇندى قاراسلاپ،
شەرقىي دېڭىز مۇئەككىلى ئويغاندى چاچراپ.

بۇ قارا قۇيۇن ئارقا تەرەپتىن چىقىپ، قېيىقتىكىلەرنى ساراسىمىگە سالدى، ئۇلار ھەدەپ ناله ـ زار قىلىشاتتى، قۇيۇن قېيىقنىڭ ئارغامچىلىرىنىمۇ ئۇزۇۋەتتى. بۇلار ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي تۇرغاندا، ئارقىدىن ئىسقىرىق ئاڭلاندى؛ بۇلار ئىسقىرىق چىققان تەرەپكە قارىۋىدى، قومۇشلۇقنىڭ يان تەرىپىدىن بىر توپ ئوت كۆرۈندى. لەشكەرلەر: «ئەمدى تۇگەشتۇق !» دېيىشتى. قىرىق ـ ئەللىكچە قېيىق شامالدا ئۇياقتا ئۇرۇلۇپ، بۇياقتا سوقۇلۇپ، بىر يەردە تۇرالماي قالدى، ھېلىقى ئوت بولسا ئاللىقاچانلا بۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالغانىدى. بۇ ئوت ئەسلىدە بىر توپ كىچىك قېيىقتىن چىققانىدى، قېيىقلار ئىككى ـ ئىككىدىن قىلىپ چېتىلغان بولۇپ، ئۇستىگە لىقمۇلىق قومۇش، ئوت ـ چۆپ بېسىلغان، ئەنە شۇ قومۇشلارغا يېقىلغان ئوت پاراسلاپ شىددەت بىلەن يالقۇنجاپ كۆيۈپ، شامال ئۇرغان تەرەپكە سۇرۇلۇپ تۇتىشىپ كېلىۋاتاتتى. خان قېيىقلىرىدىن قىرىق ـ ئەللىك دانىسى بىر يەرگە تىقىلىشىپ قالدى، شاخاپچىلار تار بولۇپ، ئۆزىنى دالدىغا ئالغۇدەك يەرمۇ يوق ئىدى. ئون نەچچە چوڭ كېمىمۇ ھېلىقى ئوتلۇق قېيىقلارنىڭ قىستاپ كېلىشى بىلەن باشقا قېيىقلار توپىغا قوشۇلۇۋالدى، لېكىن ئۇلارغىمۇ ئوت تۇتاشتى. ئەسلىدە سۇ تېگىدىن كىملەردۇر قېيىقنى تەرەپ تۇرۇپ ئوت

تۇتاشتۇرۇۋاتاتتى، ئوت ئۇلغىيىپ كەتكەنلىكتىن چوڭ كېمىلەردىكى خان لەشكەرلىرى جان قاچۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ باقتى، لېكىن تۆت ئەتراپ پۈتۈنلەي قومۇشلۇق، شاخاپچا بولۇپ، قۇرۇق يول يوق ئىدى؛ قىرغاقتىكى قومۇشلۇقمۇ پاراسلاپ كۆيۈشكە باشلىدى. قاراقچىلارنى تۇتۇشقا كەلگەن بۇ خان لەشكەرلىرى ئۇچۇن قاچقۇدەك ھېچ يول يوق ئىدى. بوران كۈچەيگىلى تۇردى، ئوتمۇ ئۇلغايغىلى تۇردى، خان لەشكەرلىرى نائىلاج قېيىقلاردىن سەكرەپ چۈشۈپ، پاتقاق ئىچىدە ئۆرە تۇرۇپ جېنىنى پاناھلاشقا مەجبۇر بولدى.

بۇ ئەسنادا ئوت ئىچىدە بىر كىچىككىنە تېز ئۇزەر قېيىق پەيدا بولدى، قېيىقنىڭ قۇيرۇق تەرىپىدە بىرسى قېيىقنى ھەيدەپ كېلىۋاتاتتى، باش تەرىپىدە بولسا بىر دەرۋىش ئولتۇراتتى، ئۇ قولىدا ۋال ـ ۋۇل قىلىپ پارقىراپ تۇرغان بىر شەمشەر تۇتقان ھالدا:

ـــ بىرىنىمۇ قاچۇرۇۋەتمەڭلار ! ـــ دەپ سۈرەن سالدى.

لەشكەرلەر پاتقاق ئىچىدە ئالاقزەدە بولۇپ، پۈت ـ قولىدا جان قالمىدى. ئۇنىڭ سۆزىنىڭ قۇيرۇقى ئۇزۇلە ـ ئۇزۇلمەي، قومۇشلۇقنىڭ كۇنچىقىش قىرغىقىدا تۆت ـ بەش بېلىقچىنى باشلاپ ئىككى ئادەم پەيدا بولدى، ئۇلار قوللىرىدا ۋال ـ ۋۇل قىلىپ پارقىراپ تۇرغان قىلىچ ـ نەيزىلەرنى كۆتۈرگەن ھالدا يېتىپ كېلىشتى. بۇ قومۇشلۇقنىڭ كۇنىپېتىش قىرغىقىدىمۇ تۆت ـ بەش بېلىقچىنى باشلاپ ئىككى ئادەم پەيدا بولدى، ئۇلارمۇ قوللىرىدا ۋال ـ ۋۇل پارقىراپ تۇرغان چاڭگاك كۆتۈرگەن ھالدا يېتىپ كېلىشتى. كۇنچىقىش ۋە كۇنىپېتىش قىرغاقلاردىن يېتىپ كېلىشكەن تۆت پالۋان بىلەن بۇ بىر توپ ئادەم تەڭلا قول سالدى ـ دە، ھەش ـ پەش دېگۈچە تالاي خان لەشكەرلىرىنى پاتقاق ئىچىدە ئۇجۇقتۇردى.

كۇنچىقىش قىرغاقتىن كەلگەن ئىككىيلەن چاۋ گەي، رۇمن شياۋۋۇ، كۇنىپېتىش قىرغاقتىن كەلگەن ئىككىيلەن رۇمن

شياۋئبر، روەن شياۋچى؛ قىيىق ئۇستىدە ئولتۇرغان دەرۋىش بولسا بوران چىقارغان گۈڭسۈن شېكى ئىدى. بۇ بەش پالۋان ئون نەچچە بېلىقچىنى باشلاپ كېلىپ، خان لەشكەرلىرىنى قومۇشلۇق كۆل ئىچىدە ئوجۇقتۇردى. يەككە - يېگانە قالغان خې تاۋ تۇتقاۋۇل چەمبەرچاس باغلىنىپ قىيىق ئىچىدە تاشلاقلىق ياتاتتى. روەن شياۋئبر ئۇنى قىرغاقتا سۆرەپ چىقىپ، ئۇنىڭغا قوللىرىنى شىلتىپ:

— ھەي خۇمسى ! جىجۇ ئايمىقىدا پۇقرانى زار - زار قاقشاتقان سالجا! مەن سېنى قېيما - چېيما قىلمۇەتمەكچىدىم، يەنە كەچۇرەي، سەن قايتىپ بېرىپ، جىجۇ ئايماق يامۇلىدىكى ئەمەل تۇتۇپ ئولتۇرغان مەلئۇنلارغا ئېيت: بىز سىنتاش كەنتلىك روەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئوچ باتۇرنى ۋە كۇنچىقىش مەھەللىلىك چاۋ گەي ھەزرەتنى سەل چاغلىمىسۇن ! بىزمۇ ئۇنىڭ ئالدىغا تاغار كۆتۇرۇپ بارمايمىز، ئۇلارمۇ بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئەجىلى سۆرەپ كېلىپ يۇرمىسۇن ! بىزگە توغرا كۆز بىلەن قارىسا مەيلى، ئۇنداق قىلمايى، بىزنى تۇتۇشقا ھېلىغۇ ئۇنداق كىچىككىنە ئايماق ئامبىلىكەن، سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم شەخسەن ئادەم ئەۋەتسىمۇ ياكى سەي جىڭنىڭ ئوزى كەلسىمۇ، بىز ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بىقىنىدىن تۆشۈك ئاچىمىز، بىز سېنى قويۇۋېتىمىز، ئىككىنچى بۇ يەرگە يولىما ! چۇپرەندە بەگلىرىڭگە بېرىپ ئېيتقىن. بۇ يەرگە كېلىپ قالسا تىرىك قالمايدۇ ! بۇ يەردە چوڭ يول يوق، مەن قېرىنداشلىرىمنى بۇيرۇيمەن، ئۇلار سېنى يول ئاغزىغىچە ئاپىرىپ قويىدۇ، — دېدى.

روەن شياۋچى بىر كىچىككىنە تېز ئۇزەر قېيىقنى ئەكەلدى ۋە ئۇنىڭغا خې تاۋنى سېلىپ چوڭ يول ئاغزىغا ئېلىپ باردى ۋە:

— توپتوغرا مۇشۇ تەرەپكە ماڭساڭ يول تاپسەن. باشقىلارنىڭ ھەننىۋاسىنى ئۆلتۇرۇۋېتىپ سېنى ساپساق قويۇۋەتسەك بولماس، ھېلىقى ئايماق ئامبىلى بولغان قوتۇر ئېشەك بىزنى

مەسخىرە قىلىپ يۈرمىسۇن ! ئىككى قۇلىقىڭنى ئىسپات ئۈچۈن بۇ يەردە قويۇپ كەت ! ـــ دەپ ۋارقىراپ، يېنىدىن خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ، خې تاۋ تۇتقاۋۇلىنىڭ ئىككى قۇلىقىنى كېسىۋالدى. ئۇنىڭدىن جىرىلداپ قان ئاقتى. رۇەن شياۋچې خەنجىرىنى بېلىگە قىستۇرۇپ، پوتىسىنى يېشىۋېلىپ، خې تاۋنى قىرغاقتا قويۇۋەتتى.

نەزم

كەستى خان لەشكەرلىرىنىڭ كاللىسىنى بەتامام،
قويۇۋەتمەككە خې تاۋنى تاپمىدى كۆڭلى ئارام.
قۇلىقىڭ كېسىلدى ھەي ئېشەك بېشىڭنىڭ ئورنىدا،
جۇپ قۇلىقىڭ قالدى بۇندا گەپكە كىر ئەمدى ھارام.

جېنى ئامان قالغان خې تاۋ ئۆزى يول تېپىپ جىجۇ ئايمىقىغا قايتتى.

چاۋ گەي، گۇڭسۇن شېڭلار بولسا رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداش ۋە ئون نەچچە بېلىقچى بىلەن بىرلىكتە بەش - ئالتە قېيىقنى ھەيدەپ سىنتاش كەنتى كۆلىدىن لى جەمەتلەر مەھەللىسىگە قاراپ راۋان بولدى. ئۇلار بۇ يەرگە يېتىپ بېرىپ، ۋۇ يۇڭ، لیۇ تاڭلارنىڭ كېمىلىرىگە قوشۇلدى. ۋۇ يۇڭ خان لەشكەرلىرىنى قانداق تارمار قىلغانلىقىنى سوراشتۇردى، چاۋ گەي ئۇجۇر - بۇجۇرىغچە سۆزلەپ بەردى. ۋۇ يۇڭ ۋە باشقىلار بۇنى ئاڭلاپ خۇش بولۇشتى. قېيىقلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولغاندىن كېيىن ھەممەيلەن بىرلىكتە قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۇينىڭ مەيخانىسىغا پاناھداپ باردى. جۇ گۇي بۇ نۇرغۇن كىشىنىڭ توپقا قوشۇلىمىز دەپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، دەرھال كۇتۇۋالدى. ۋۇ يۇڭ ئۆزلىرىنىڭ نېمىشقا كەلگەنلىكىنى جۇ گۇيغا سۆزلەپ بەردى، ئۇ ئاڭلاپ ناھايىتى خۇش بولۇپ، ئۇلار

بىلەن بىر ـ بىرلەپ كۆرۈشتى ۋە ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى، ئۇلار سورۇندىن ئورۇن ئالغاندىن كېيىن دەررۇ مەي كەلتۈرۈپ، ئۇلارنى مېھمان قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن بىر تاسما كامالەكنى قولىغا ئېلىپ، ئۇدۇل تەرەپتىكى قومۇشلۇق شاخاپچىغا قارىتىپ ئوق ئاتتى. ئوق ۋىرىپ چۈشكەن يەردىن بىر چاپارمەن قېيىق ھەيدەپ يېتىپ كەلدى. جۇ گۇي دەرھال بىر ئىلتىجانامە يېزىپ، ئۇنىڭدا توپقا قوشۇلىدىغان پالۋانلارنىڭ نام ـ ئەمەلىنى، سانىنى تەپسىلىي ئىزھارلاپ، ئۇنى تۇراغا ئېلىپ بېرىپ تاپشۇرۇش ئۈچۈن چاپارمەنگە بەردى؛ يەنە بىر تەرەپتىن قوي سويۇپ پالۋانلارنى مېھمان قىلدى.

ئۇ كېچە ئۇخلىمىسا سەھەردە جۇ گۇي بىر چوڭ قېيىقنى چاقىرتىپ، پالۋانلارنى سېلىپ، چاۋ گەيلەر چۈشۈپ كەلگەن قېيىق بىلەن بىللە تاغ تۇراغا راۋان بولدى. بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن بىر ئېغىزغا يېتىپ باردى، قىرغاقتىن داقا ـ دۇمباقلار ئاۋازى ئاڭلاندى. چاۋ گەي قارىسا، يەتتە ـ سەككىز ئاتارمەن ـ چاپارمەن تۆت كۆزەتچى قېيىقنى ھەيدەپ كەپتۇ، ئۇلار جۇ گۇينى كۆرۈپ تەزىم قىلىپ يول باشلاپ ماڭدى.

چاۋ گەيلەر جەنشاتەن ساھىلىغا يېتىپ بېرىپ، بالىچاقلارنى ۋە بېلىقچىلارنى تۇرۇپ تۇرۇڭلار، دەپ بۇ يەردە قالدۇرۇپ قويدى، شۇ چاغدا تاغدىن ئون نەچچە چاپارمەن چۈشۈپ بۇلارنى تۇرا قوۋۇقى ئالدىغا باشلاپ چىقتى. ۋاڭ لۈن بىر توپ سەركەردىنى باشلاپ، تۇرا قوۋۇقى ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى. چاۋ گەيلەر دەرھال ئۇنىڭغا ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلدۈردى، ۋاڭ لۈن جاۋاب ئېھتىرامىنى بىلدۈرۈپ:

ـــ كەمىنىلىرى ۋاڭ لۈن بولىمەن، ئۇزاقتىن بۈيان چاۋ گەي ھەزرەت دېگەن داڭقىلىرى قۇلىقىم تۆۋىدە جاراڭلاپ كەلدى. بۈگۈن ئەرزىمەس تۇرايىمىزغا قەدەم تەشرىپ قىلغانلىرىغا خۇرسەنمىز، ـــ دېدى.

ـــ مەن چاۋ گەي ئېلىسپىنىڭ سۈنۈقىنى بىلمەيدىغان

قارىتۇرۇك تومپاي ئادەمەن، گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويۇپ قېچىپ يۈرىمەن، ئەمدى ھەرقايسىلىرىنىڭ دەرگاھىغا بىر چاكار بولۇپ ئۆتۈشكە رازى بولۇپ كەلدىم، رەت قىلمىغايلا، ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ ئۇنداق دېمىسىلە، قېنى غېرىبانە تۇرايمىزغا مەرھەمەت قىلسىلا، شۇ يەردە كېڭىشەيلى، ــ دېدى ۋاڭ لۇن.

چاۋ گەي بىلەن گۇڭسۇن شېڭنىڭ ھەمراھلىرى ئۇلارنى ئەگىشىپ تۇراغا چىقتى. تۇرانىڭ مەردلەر سارىيىغا يېتىپ چىققاندىن كېيىن ۋاڭ لۇن چاۋ گەي ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى. چاۋ گەي باشلىق يەتتەيلەن ئوڭ تەرەپتە قاتار تۇردى؛ ۋاڭ لۇن ۋە باشقا سەركەردىلەر سول تەرەپتە قاتار تۇردى. بۇلار بىر ـ بىرلىرىگە ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلدۇرۇشكەندىن كېيىن روبىرو ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردى. ۋاڭ لۇن تاپسىدىكى كىچىك سەردارلارنى چاقىرىپ ئۇلارغا يوسۇن قىلدۇردى، يان ھۇجرىدا داقا ـ دۇمباقلار ياڭرىدى. ۋاڭ لۇن كىچىك سەردارلارنى تاغ تۆۋىگە چۈشۈپ، چاۋ گەيلەرنى ئەگىشىپ كەلگەن كىشىلەرنى تۇرا قوۋۇقى تۆۋىدىكى ئايرىم مېھمانخانىغا چۈشۈرۈپ مېھمان قىلىشقا بۇيرۇۋەتتى.

نەزم

قېتىلىشقا توپقا مەردلەر كەلدى ئالدىڭغا مانا،
قالدۇرۇشنى خالىساڭ ئاچقىن قۇچاق، تۇغقان سانا.
نە ئۈچۈن ئۆزنى ھامان ئۆتكۈنچى مېھمان كۆرىسەن،
قورقىسەن تاغ بەگلىكى قولدىن كېتىشتىن دائىما.

تۇرادا ئىككى كالا، ئون قوي، بەش چوشقا سويۇلۇپ، داغدۇغىلىق بەزمە ئۆتكۈزۈلدى. مەي ئىچىش ئارىلىقىدا چاۋ گەي كۆڭلىدىكىلەرنى باشتىن ـ ئاخىر ۋاڭ لۇنغا ئىزھار قىلدى. ۋاڭ

لۇن ئاڭلاپ بىر ھازاغىچە ھەيران بولۇپ، كۆڭلى ئارىسالدىلىققا چۈشۈپ، لام ـ جىم دېمەي ئويغا چۆككەندىن كېيىن بەزمە ئارا يالغان ـ ياۋداق گەپلەر بىلەن ھە ـ ھەدەپ ئۆتكۈزۈۋەتتى. كەچقۇرۇن بەزمە تارقىغاندىن كېيىن سەردارلار چاۋ گەيلەرنى تۇرا قوۋۇقى تۈۋىدىكى مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى، كەلگەن بۇ ئادەملەرنى تەمىنلەپ قويۇلغان خىزمەتچىلەر خەۋەر ئېلىپ كۈتۈۋالدى.

ـــ بىز شۇنچىۋالا چوڭ گۇناھ ئۆتكۈزگەن تۇرساق، نەگمۇ پاناھداپ بارالايتتۇق ـ ھە؟ ـــ دېدى چاۋ گەي خۇش بولۇپ، ۋۇ يۇڭ قاتارلىق ئالتە كىشىگە، ـــ ۋاڭ لۇن ئاتامانىم شۇ قەدەر غەمخورلۇق قىلدى، بولمىسا ھەممىمىز سەرسان بولۇپ يۈرەتتۇق، بۇ مېھىر ـ شەپقەتنى ئۇنتۇپ قالمىساق بولىدۇ!

ۋۇ يۇڭ سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى.

ـــ تەخسىر، نېمە ۋەجىدىن سوغۇق كۈلدىلا؟ بىرەر ئىش ـ كۈش بولسا ھەممىمىز ئۇقايلى، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ ئاغا، سىلى تۇز كۆڭۈل ئادەم، سىلىنىڭ خىيالىدىچە ۋاڭ لۇن بىزنى سىغدۇرارمۇ؟ ئۇنىڭ ئۆڭىدىنلا دىلىنى بىلگىلى بولىدۇ، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ ئۇنىڭ ئۆڭى قانداق تۇرىدۇ؟ ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ ئاغا، ئۆزلىرى كۆرمىدىلىمۇ؟ ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ ئۇ ھېلىقى بەزمىنىڭ دەسلىپىدە ئۆزلىرى بىلەن دوستانە پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى، كېيىن سىلى نۇرغۇن خان لەشكەرلىرىنى ۋە پاششاپىنى ئۆلتۈرۈپ، خې تاۋنى قويۇپ بەرگەنىنىڭ گېپىنى، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئوچ باتۇرنىڭ شۇ قەدەر باتۇرلۇق كۆرسەتكەنلىكىنىڭ گېپىنى چىقىرىۋىدىلە، ئۇنىڭ چىرايى بىرئاز ئۆڭدى. ئاغزىدا ھە دېسىمۇ، لېكىن نىيىتىنىڭ ئۆزگىچە ئىكەنلىكى بىلىنىپ قالدى. ناۋادا ئۇنىڭ بىزنى ئېلىپ قېلىش نىيىتى بولغان بولسا، ئاللىقاچانلا مەرتىۋىمىزنى بەلگىلەپ قويغان بولاتتى. دۇ چىيەن، سۇڭ ۋەنلەر

دۆت نېمىلەر تۇرسا، مېھمان كۈتۈشنى نەدىن بىلسۇن؟ پەقەت لىن چۈك بۇرۇن ئاستانە ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى بولغان شەھەر ئادىمى بولغاچقا، ئۇ جق ئىش بىلىدۇ، لېكىن ئۇنىڭغا تۆتىنچى قوللۇق ئورۇن بېرىپتۇ. ئۇمۇ ئىلاجسىزلىقتا تۇرغان ئوخشايدۇ، لىن چۈڭغا قارىسام، ئۇ بايا ۋاڭ لۇننىڭ ئۆزلىرىگە ھە ـ ھەدەپ قىلغان مۇئامىلىسىگە قاراپ، چىدىمىغاندەك قىلىپ ۋاڭ لۇنغا ئارقا ـ ئارقىدىن چەكچىيىپ، ئالىيىپ قارىدى، ئۇنىڭ كۆڭلىدە غەشلىك بارەك قىلىدۇ. مېنىڭچە، بۇ ئادەمنىڭ ھەرھالدا بىزگە خەيرخاھلىق قىلىش نىيىتى بارەك، لېكىن ئىلاجسىزدەك كۆرۈنىدۇ. پېقىر ئۇنى ئازراق دەيدىگە سالاي، مۇشۇ تۇرادىكىلەر ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى جايلىسۇن.

ـــ تەخسىرىم، بۇ يەرگە سىغىشىپ كېتىشىمىز پۈتۈنلەي ئۆزلىرىنىڭ ئوبدان چارە ـ تەدبىرلىرىگە باغلىق، ـــ دېدى چاۋ گەي.

بۇ كېچە يەتتەيلەن بۇ يەردە قونۇپ قالدى. ئەتىسى تاڭ يورۇشىغا بىر كىشى: «لىن چۈڭ مەشقاۋۇل يوقلاپ كەپتۇ» دەپ كىردى.

ـــ بۇ ئادەم بىزنى چېكىپ باققىلى كېلىپ، بىزنىڭ قىلتىقىمىزغا چۈشىدىغان بولدى، ـــ دېدى چاۋ گەيگە ۋۇ يۈك.

بۇ يەتتەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى، ۋۇ يۈك ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

ـــ كېچە كۆپ ئىلتىماتلىرىغا ئېرىشتۇق، كۆپ جۇڭتېپ قويدۇق، ـــ دەپ تەشەككۈر ئېيتتى.

ـــ بىھۆرمەتلىك قىلىپ قويدۇم. ھەرقايسىلىرىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمەتلىرىنى ۋە خىزمەتلىرىنى قىلىش نىيىتىدە بولسامۇ، قۇربىم يەتمىگەنلىكتىن ئورۇنلىيالمىدىم، ئەپۇ قىلىشسىلا، ـــ دېدى لىن چۈك.

ـــ بىز گەرچە لاياقەت ئەھلىلىرىدىن بولمىساقمۇ، ياخشىلىق ـ يامانلىقنى بىلمەيدىغان نادانلاردىن ئەمەس، ئاتامانىمىزنىڭ

غەمخورلۇق ۋە خەيرخاھلىق قىلىۋاتقانلىقىدىن كۆپ مىننەتدارمىز، ــ دېدى ۋۇ يۈك مولللا.

چاۋ گەي لىن چۈڭنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى، لىن چۈك ئۇنىماي چاۋ گەينى تۆرگە چىقاردى، ئۆزى تاپسىدا ئولتۇردى. ۋۇ يۈك باشلىق قالغان ئالتەيلەن قاتار ئولتۇردى. چاۋ گەي:

ــ مەشقاۋۇل، ئۇزۇندىن بۇيان داڭقىلىرىنى ئاڭلاپ كەلگەنىدىم، تەقدىر ــ ئىرادە بىلەن مانا ئەمدى بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قالدۇق، ــ دېدى.

ــ ئاستاندىكى چېغىمدا دوست ــ يارەنلەرگە بىر خىللا ھۆرمەت ــ ئېھتىرام بىلدۇرەتتىم، ــ دېدى لىن چۈك، ــ بۇگۈن دىدار كۆرۈشۈشكە مۇيەسسەر بولسامۇ، ئارزۇ ــ ئارمانلىرىمدىكىدەك قىلالمىدىم، شۇڭا ئالاھىدە ئەپۇ سوراپ كەلدىم.

ــ چوڭقۇر خەيرخاھلىقلىرىغا كۆپ رەھمەت، ــ دەپ تەشەككۇر بىلدۇردى چاۋ گەي.

ــ كەمىنىلىرى ئاستاندىكى چاغلىرىمدا ئۆزلىرىنى ناھايىتى باتۇر، مەرد ئادەم دەپ ئاڭلىغانىدىم. نېمە سەۋەبتىن گاۋ چيۇ بىلەن كېلىشەلمەي، زىيانكەشلىككە ئۇچراپ قالدىلا؟ ــ دەپ سورىدى ۋۇ يۈك، ــ كېيىن ساڭجۇ ئايمىقىدا لەشكەرلەرنىڭ سامانلىقىغا ئوت قويۇش ۋەقەسىمۇ شۇنىڭ پىلانى بىلەن بوپتۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم. كېيىن سىلىنى بۇ يەرگە چىقىشقا كىم دەۋەت قىلدىكىن؟

ــ گاۋ چيۇ دېگەن مۇناپىقنىڭ زىيانكەشلىك قىلغانلىقىنى سۆزلىسەم قۇيقا چېچىم تىك تۇرىدۇ ! ــ دېدى لىن چۈك، ــ ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئىنتىقامنى ئالالمىدىم ! مېنى بۇ يەرگە كېلىپ پاناھداشقا چەي جىن بېگىم تونۇشتۇردى.

ــ چەي جىن بېگىم دېگەن ئەل ــ يۇرت كىچىك قۇيۇن دەپ ئاتايدىغان چەي جىن بولمىسۇن يەنە؟ ــ دېدى ۋۇ يۈك.

ــ دەل شۇ ئادەم، ــ دېدى لىن چۈك.

ـــ چەي جىن بېگىم خەير ـ ساخاۋەتچى ئادەم، تەرەپ ـ تەرەپتىن كەلگەن پالۋانلارنى قوبۇل قىلىدۇ، ئۇ ئۇلۇغ جۇ پادىشاھىنىڭ پۇشتى، دېگەن گەپلەرنى كۆپ ئاڭلىغانىدىم، قانداقلا بولسۇن، ئۇنىڭ بىلەن بىر كۆرۈشۈۋالساق ياخشى بولاتتى، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ بۇ چەي جىن بېگىمنىڭ نامى جىمى ئىقلىمغا، داڭقى ئالەمدىكى پۇتۇن ئادەمگە مەشھۇر. مەشقاۋۇل، ئۆزلىرى قىلىچۋازلىقتا ھەممىدىن ئېشىپ چۈشمەيدىغان بولسىلا، ئۇ ئۆزلىرىنى بۇ تاغقا تونۇشتۇرارمىدى؟ كۆپتۇرۇپ ئېيتىۋاتقىنىم يوق، بۇ بىرىنچى ئاتامانلىق مەرتىۋىنى ۋاڭ لۇن ئۆزلىرىگە بەرسە لايىق بولاتتى. بۇ ئالەمدىكى جامائەتچىلىكىنىڭ ئومۇمىي باھاسى، شۇنداق بولغاندا، چەي جىن بېگىمنىڭ مەكتۇپىغا ۋاپاسىزلىق قىلغان بولمايتتى، ـــ دېدى يەنە لىن چۈڭغا ۋۇ يۇڭ.

ـــ پىكىرلىرى ئورۇنلۇق، ـــ دېدى لىن چۈڭ، ـــ كەمىنلىرى زور گۇناھ ئۆتكۈزگەنلىكىمدىن، چەي جىن بېگىمنى پاناھداپ بارغانىدىم، ئۇ مېنى ئېلىپ قالمەن دەپ چىڭ تۇتتى، لېكىن ئۇنىڭغا كاشىلام تەگمىسۇن دەپ ئۆز ئىختىيارىم بىلەن بۇ يەرگە كەلدىم. ھالا بۇگۈنكى كۈنلۈكتە تېنەپ قېلىشنى ئويلىماپتىمەن ! ھازىر گەپ مەرتىۋىنىڭ تۆۋەنلىكىدە ئەمەس، ۋاڭ لۇن ئىچى قوتۇر بىرنېمىكەن، گېپىنىڭ تىكىشى يوق تۇرىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن چىقىشىپ كېتىش تەس بولىدىغان ئوخشايدۇ.

ـــ ۋاڭ لۇن ئاتامان كىشىلەر بىلەن بولغان مۇئامىلىدە ناھايىتى سىلىق كۆرۈندۇ، قانداقسىغا ئىچى تار دېگىلى بولسۇن؟ ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ بۇگۈنكى كۈندە، ـــ دېدى لىن چۈڭ، ـــ تۇرايمىزغا تەڭرىنىڭ تەقدىرى بىلەن نۇرغۇن پالۋانلار جەم بولۇپ بىر ـ بىرىگە ھەمدەم ۋە بىر ـ بىرىگە قولداش بولغانلىقى خۇددى گۈل

ئۇستىگە گۈل چېكىلگەندەك، ئۇسساپ قاغجىرىغان مايسىلار يامغۇرغا ئۇلاشقاندەك ئىش بولغانىدى، بۇ ئادەم ئىچى قوتۇر، تولىمۇ ھەسەتخور ئىكەن، ئۇ پالۋانلار مېنىڭ بېشىمغا چىقىۋالارمىكىن، دەپ ئەندىشە قىلىدۇ. ئاخشام ئاغىمىز ھەرقايسىلىرىنىڭ خان لەشكەرلىرىنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى سۆزلىۋىدى، ئۇ ئاڭلاپ باشقىچە بولۇپ، ھەرقايسىلىرىنى ئېلىپ قالغۇسى كەلمەي قالدى، شۇڭا ھەرقايسىلىرىنى تۇرا قوۋۇقى تۈۋىگە ئورۇنلاشتۇردى.

— ۋاڭ لۈن ئاتامانىڭ غەربىي شۇنداق بولسا، ئۇ بىرنەرسە دېگۈچە، بىز ئۆزىمىز باشقا يەرگە پاناھداپ كەتكىنىمىز تۈزۈك، — دېدى ۋۇ يۈڭ.

— پالۋانلىرىم، مېنى يات كۆرمىسىلە، بۇنى ئۆزۈم ئېلىيمەن، — دېدى لىن چۈڭ، — ھەرقايسىلىرىنى قايتىپ كېتىش نىيىتىدە بولۇپ قالمىسۇن دەپ، ئالاھىدە سەھەر يېتىپ كېلىشىم. بۈگۈن ئۇ قانداق مۇئامىلە قىلىدۇ، قاراپ باقايلى، ئەگەر بۇ ھارامزادە تۈنۈگۈنكىدەك قىلماي، گەپ ـ سۆزى يولىدا بولسا، ئۆتكەن ئىشقا مەيلى دەرمىز؛ ناۋادا بۈگۈن يەنە بىرەر يېرىم غەرەزلىك سۆز قىلىدىغان بولسا، ئۇنى پۈتۈنلەي ماڭا قويۇپ بېرىڭسىلە.

— سەركەردەم، ئۆزلىرى شۇ قەدەر غەمخورلۇق قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن، ئىلتىپاتلىرىغا مەڭ مەرتىۋە تەشەككۈر بىلدۈرىمەن، — دېدى چاۋ گەي.

— سەركەردەم، ئۆزلىرى بىزنىڭ يۈزىمىزنى قىلىپ ئاتامانلىرى ۋە كونا قېرىنداشلىرىدىن كەچمەكچى بولۇۋاتىدىلا. ئەگەر بۇ يەرگە سىغساق سىغارمىز، سىغمىساق شۇ ھامان ۋىدالىشىپ كېتىۋېرىمىز، — دېدى ۋۇ يۈڭ.

— ياق تەخسىر، يېڭىلىۋاتىدىلا ! كونىلارنىڭ: «دانانىڭ قەدرىگە دانا يېتەر، باتۇرنىڭ قەدرىگە باتۇر» دېگەن ماقالى بار. بۇ چۈپرەندە پاسىق مەلئۇنلارنىڭ قولىدىن نېمە كېلىدۇ، خاتىرجەم

بولۇشسىلا، ــ دېدى لىن چۇڭ ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ، ــ بىر دەمدىن كېيىن يەنە كۆرۈشەرمىز، ــ دېدى كۆپچىلىك ئۇنى ئۇزىتىپ چىقتى، لىن چۇڭ تاغقا چىقىپ كەتتى.

نەزم

نە ئۇچۇن بولماس بۇ يەرگە كىشىنى سىغدۇرغىلى،
بەس ! چىقارما، بار ماكان دەپ، باشقا يەرنىڭ گېپىنى.
قورقسا گەر ھەقلىق كىشى كەلگەن كىشىنى يات كۆرۈپ،
رازى بولدى سىغدۇرۇشقا يەكلىنىپ دەرد تارتقىنى.

ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي چاپارمەنلەردىن بىرى بۇلارنى چىللاپ كېلىپ:

ــ بۇگۇن تاغ تۇرايمىزنىڭ ئاتامانى ھەرقايسىلىرىنى تاغنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى كۆل تۇرا شىپاڭىغا بەزمىگە تەكلىپ قىلىپ مېنى ئەۋەتتى، ــ دېدى.

ــ ئاتامانغا ھېلى كېلىمىز دەپ قالدى، دەپ مەلۇم قىلىڭ، ــ دېدى چاۋ گەي.

چاپارمەن قايتىپ كەتتى، چاۋ گەي ۋۇ يۇڭدىن:

ــ تەخسىر، بەزمىدە نېمە گەپ بولار؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئاغا، خاتىرجەم بولسىلا، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ــ بۇ بەزمىدە تاغ تۇرانىڭ بەگلىكى بىزگە نىسىپ بولسا ئەجەب ئەمەس. بۇگۇن لىن چۇڭ مەشقاۋۇلدا ۋاڭ لۇنىڭ ئۇجۇقتۇرۇش مۇددىئاسى بارلىقى تەھقىق. ناۋادا ئۇنىڭدا نىيىتىدىن يېنىۋالغۇدەك ئەھۋال كۆرۈلسە، ئۇپرىماس تىلمىنى ئىشقا سالمەنكى، ئۇ ۋاڭ لۇنىنى ئۇجۇقتۇرماي قالمايدۇ. ئاغا، ھەربىرلىرى قورال ـ ياراغلارنى ئېلىۋېلىشسىلا، پېقىر ساقلىمىنى سىلاش بىلەن بەلگە بېرىمەن، شۇ چاغدا دەرھال

هەمدەم بولىدىلا.

چاۋ گەيلەر بۇنى ئاڭلاپ خۇشال بولدى.

كۇن چاشكا بولغاندىن كېيىن بۇلارنى سۈيلەپ، ئۇچ ـ تۆت قېتىم ئادەم كەلدى، چاۋ گەي ۋە باشقا سەردارلار يانلىرىغا قورال ـ ياراغلىرىنى تەقدىم قىلىپ، راۋرۇس راسلىنىۋالغاندىن كېيىن ئاندىن بەزمىگە مېڭىشقا هازىرلاندى. شۇ چاغدا سۇڭ ۋەن چاپارمەنلەرگە يەتتە تەختىراۋان كۆتۈرتكۈزۈپ، ئالايىتەن ئۆزى ئاتلىق چىللىغىلى كەلدى. بۇ يەتتەيلەن تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ تاغنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى كۆل تۇراغا كەلدى. قارىغۇدەك بولسا، دەرۋەقە بۇ يەر ئاجايىپ مەنزىرىلىك يەر ئىكەن، بۇلار توپتوغرا تۇرانىڭ ئارقىسىدىكى سۇ ئىچىگە سېلىنغان شىپاڭ ئالدىغا كېلىپ تەختىراۋاندىن چۈشتى، ۋاڭ لۇن، دۇ چېەن، لىن چۇڭ، جۇ گۇيلار بۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ شىپاڭغا تەكلىپ قىلدى، مېهمان ۋە ساهىبخانىلار ئۆز ئورۇنلىرىغا ئولتۇرۇشتى. شىپاڭدىكى مەنزىرىگە نەزەر سالسىڭىز ئۇ شۇنداق ئىدىكى:

ئەتراپى سۇ، پەردىلىرى قايرىلغان،
گۈللەر قىزىل لەمپىلەرگە ئارتىلغان.
خۇشبۇي پۇراق ئۇرۇلىدۇ دىماققا،
سۇدا لەيلى پېلەك يايغان هەر ياققا.
يېشىل بوستان چاقنىتىدۇ كۆزلەرنى،
نېلۇپەرلەر قاپلاپ خۇشبۇي كۆللەرنى.
گۈزەل لەمپە سىرتى سۆگەت، باراقسان،
پەنجىر ئالدى قارىغاي هەيۋەت بوي تارتقان.
تاغۇدەريا هۆسن بېرىپ شىپاڭغا،
جەم بولۇشقان شىرمەت ـ پالۋان بۇ جايغا.

ۋاڭ لۇن بىلەن تۆت ئاتامان ـــ دۇ چېەن، سۇڭ ۋەن، لىن چۇڭ، جۇ گۇي ـــ سول تەرەپتىكى ساهىبخانىلار ئورنىغا، چاۋ

گەي بىلەن ئالتە پالۋان ـــ ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، لىۋ تاڭ، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداش ئوڭ تەرەپتىكى مېھمانلار ئورنىغا ئولتۇردى. تاپسىدىكى چاپارمەنلەر مەي توشۇپ تۇردى. مەي بىرنەچچە قېتىمدىن قۇيۇلۇپ غىزا ـ تائام ئىككى قېتىم تارتىلغاندىن كېيىن چاۋ گەي ۋاڭ لۇن بىلەن پاراڭلاشتى، توپقا قوشۇلۇشتىن سۆز ئېچىلسىلا ۋاڭ لۇن يوقىلاڭ گەپلەرنى قىلىپ تۇرۇۋالدى. ۋۇ يۇڭ كۆزىنىڭ قىرى بىلەن لىن چۈڭغا قارىسا، ئۇ يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا چەكچىيىپ يېنىچە ئولتۇرۇپتۇ.

مەي چۈش قىيىلغۇچە ئىچىلگەندىن كېيىن ۋاڭ لۇن ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ چاپارمەنلەرنى «ئەكىرىڭلار» دەپ بۇيرۇدى. ئۇلاردىن ئۈچ ـ تۆتى چىقىپ كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەي بىرى بەش يامبۇ سېلىنغان بىر پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ كىردى. ۋاڭ لۇن قەدەھنى ئېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ چاۋ گەيگە:

ـــ ھەرقايسىلىرىنىڭ توپقا قوشۇلىمىز دەپ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىلىرىگە رەھمەت. ئەپسۇسكى، تۇرايمىز كىچىك، سۈيمۇ كىچىككىنە بىر كۆللۈك سۇ، بۇ كۆل ھەرقايسىلىرىدەك ئەجدىھا كەبى شىرمەتلەرنى نېچۈكمۇ سىغدۇرالىسۇن؟ ئازراق بولسىمۇ سوۋغا ـ سالام تەييارلىدۇق، لايىقلىرىدا بولمىسىمۇ قوبۇل قىلىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمىز، چوڭراق تۇراغا بېرىپ قارار تاپقايلا، كەمىنىلىرى كىشى ئەۋەتىپ ئاياغلىرىدا خىزمەتتە بولۇپ تۇرىمەن، ـــ دېدى.

ـــ پېقىرلار، ـــ دېدى چاۋ گەي، ـــ ئۇزۇندىن بېرى ئۇلۇغ دەرگاھلىرىنى دائىشمەن ـ مەردانلارنى قوبۇل قىلىپ تۇرىدىكەن دەپ ئاڭلىغانلىقىمىزدىن، توپقا قوشۇلايلى دەپ توپتوغرا كۆل تۇراغا كەلگەنىدۇق، ئەگەر بىز سىغمىساق، قايتىپ كېتىۋېرىمىز. بىزگە خەيرخاھلىق قىلىپ ئىلتىپات قىلغان كۈمۈشلىرىنى ھەرگىزمۇ ئالالمايمىز. بۇ ئۆزىمىزنى زەردار دەپ پەش قىلغانلىقىمىز ئەمەس، ئۆزىمىزدە خەجلىگۈدەك خىراجەت

بار. كەڭرى سوۋغا ـ سالاملىرى ئۆزلىرىگە قالسۇن، خوش ئەمسە، بىز كېتەيلى.

ـــ بۇنى نېمە سەۋەبتىن يانداۋرۇۋېتىدىلا؟ بىز ھەرقايسىلىرىنى بۇ يەرگە سىغدۇرمايۋاتقىنىمىز يوق، ئۇزۇق ـ تۇلۇك، ئۆي ـ جايلىرىمىز كەڭ ـ كۇشادە بولمىغانلىقتىن، كېيىنكى كۇنلەردە ئىستىقبالىلىرىغا توسقۇن بولۇپ قالساق، يۇزلىرىگە سەت بولارمىكىن دەپ، ئېلىپ قېلىشقا جۇرئەت قىلالمايۋاتىمىز... ، ـــ دېدى ۋاڭ لۇن.

ئۇنىڭ سۆزى تۇگە ـ تۇگىمەيلا، لىن چۇڭ قوشۇمىسى تۇرۇلۇپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ، يۆلەنچۇكلۇك ئورۇندۇقتا ئولتۇرغىنىچە ۋارقىرىدى:

ـــ ئۆتكەن قېتىم مەن كەلگەندىمۇ، سەن ئوزۇق ـ تۇلۇك، ئۆي ـ جايلىرىمىز كەڭ ـ كۇشادە ئەمەس دېگەننى باھانە قىلغانىدىڭ، ھازىر چاۋ گەي ئاغاملار بىلەن پالۋانلار كەلسىمۇ، يەنە ئاشۇ گەپلەرنى كۆتۇرۇپ چىقىۋاتىسەن، بۇ زادى نېمە قىلغىنىڭ!؟

ـــ ئاتامانىم، خاپا بولمىسىلا، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ سۆز ئېلىپ، ـــ بىزنىڭ كەلگىنىمىز خاتا بولغان، شۇڭا ئارىلىرىغا سوغۇقچىلىق سېلىپ قويىدۇق. بۇگۇن ئاتامانىم بىزنى ئۆز لايىقىدا پۇل ـ خىراجلار بىلەن يولغا سېلىپ قويماقچى بولۇۋاتىدۇ، يامانلىقچە قوغلىغىنى يوق، رەنجىمىسىلە، بىز بۇ يەردىن كېتەيلى.

ـــ بۇ تىلى شېكەر، دىلى زەھەر، تىلى تۇزۇك، دىلى بۇزۇق بىرنېمە! بۇگۇن بۇنى بوش قويۇۋەتمەيمەن ! ـــ دېدى لىن چۇڭ.

ـــ ھەي ھايۋان ! مەست بولۇپ قالدىڭمۇ، ماڭا تىل تەگكۇزۇپ دىلىمنى رەنجىتىۋاتىسىنا، شاھ بىلەن گادايىنىڭ پەرقى نەگە كەتتى؟! ـــ دېدى ۋاڭ لۇن توۋلاپ.

ـــ ھەي ئىمتىھانغا يارىمىغان تەلۋە! قورسىقىڭدا ئېلىپنىڭ سۇنۇقىمۇ بولمىسا، قانداقسىغا تاغ تۇرانىڭ خوجايىنى بولالايسەن؟! ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى لىن چۇڭ.

ـــ چاۋ گەي ئاغا، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ سۆز ئېلىپ، ـــ بىز تاغقا پاناھداپ چىقىپ، ئاتامانىڭ يۇزىگە سەتچىلىك تۇغدۇرۇپ بەردۇق. قېيىقلارنى تەييارلاپ، بۇگۈنلا بۇ يەردىن كېتەيلى.

چاۋ گەي باشلىق يەتتەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ شىپاڭدىن چىقماقچى بولدى، ۋاڭ لۇن:

ـــ بەزمىنى ئاياغلاشتۇرۇپ مېڭىڭلار، ـــ دەپ ئۇلارنى تۇتتى.

لىن چۇڭ ئالدىدىكى شىرەنى بىر تېپىپ ئۆرۈۋېتىپ شاققىدە چاپىنىنىڭ پېشى ئاستىدىن ۋال - ۋۇل پارقىراپ تۇرغان بىر خەنجەرنى چىقاردى، ئۇنىڭ ئەرۋايى قىرىق گەز ئۇچقانىدى. ۋۇ يۇڭ ساقلىنى بىر سىلكۈندى، چاۋ گەي بىلەن لېۋ تاڭ شىپاڭغا چىقىپ، يالغاندىن:

ـــ سوقۇشمىسىلا ! ـــ دەپ ۋاڭ لۇننى توسقاندەك قىلدى.

ـــ ئاتامانىم، بۇنداق قىلىشمىسىلا ! ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ بىر قولى بىلەن لىن چۇڭنى توسۇپ.

ـــ بىزنى دەپ ھەققانىيەتچىلىك يولىغا دەخلى يەتكۈزمىسىلە، ـــ دەپ يالغاندىن تەسەللى بەرگەندەك بولدى گۇڭسۇن شېك.

رۇەن شياۋئېر دۇ چيەننى، رۇەن شياۋۋۇ سۇڭ ۋەننى، رۇەن شياۋچى جۇ گۇينى توسۇۋالدى، ئاتامانلار قورقۇشۇپ ھاڭ - تاڭ بولغان ھالدا قېتىپلا قالدى.

ـــ ھەي تومپاي تەلۈە ! ـــ دەپ تىللىدى لىن چۇڭ ۋاڭ لۇننى تۇتۇۋېلىپ، ـــ دۇ چيەننىڭ باھانىسىدا بۇ يەرگە كېلىۋالدىڭ. چەي جىن بېگىم ساڭا شۇ قاتارلىق ياردەم، پۇل - خىراجەتلەرنى بېرىپ ئۇلىپەتچىلىك قىلىپ، مېنى تونۇشتۇرۇپ ئەۋەتسە، سەن تېخى شۇنچە رەت قىلدىڭ، بۇگۈن بولسا پالۋانلىرىم ئالاھىدە بىزگە قوشۇلغىلى كەلسە، ئۇلارنى ئەپلەپ - سەپلەپ يولغا سالماقچى بولۇۋاتسەن. بۇ لياڭشەن كۆلى سېنىڭمىدى؟! ھەي ئىچى تار ھەسەتخور ئوغرى، سېنى ئۆلتۈرۈۋەتمەي نېمە قىلىمىز ! سېنىڭ ئۇنچىۋالا ئىقتىدارىڭمۇ يوق، تۇرابېگى بولۇشمۇ

قولۇڭدىن كەلمەيدۇ !

دۇ چىەن، سۇڭ ۋەن، جۇ گۇيلار ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ ئاجراتماقچى بولدى، لېكىن ئۇلارنى ھېلىقى نەچچەيلەن چىڭ تۇتۇۋېلىپ قىمىر قىلدۇرمىدى. شۇ چاغدا ۋاڭ لۇن قېچىپ چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ دوقۇرۇپ باقتى، لېكىن چاۋ گەي بىلەن لىۇ تاڭ توسۇۋالدى، ۋاڭ لۇن ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى پەملەپ:

ـــ ھەي، ھەمدەرد ـ سىرداشلىرىم، قېنى سىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئۇنىڭ بىرنەچچە ھەمدەرد ـ سىرداشلىرىنىڭ ئۇنى قۇتقۇزۇۋالغۇسى كەلسىمۇ، لېكىن لىن چۇڭنىڭ دەھشەتلىك قەھر ـ سۇرىنى كۆرۇپ، ھېچقايسىسى يېقىن يولالمىدى. لىن چۇڭ دەرھال ۋاڭ لۇننى توسۇپ بىر پەس تىللىغاندىن كېيىن ئۇنىڭ يۈرىكىگە خەنجەر ئۇردى، ئۇ شۇ ھامان پالاقتىدە يىقىلدى. بىچارە ۋاڭ لۇن ئۇزاق يىللار تۇرابېگى بولۇپ كەلگەنىدى، بۇگۈن بولسا لىن چۇڭنىڭ قولىدا ئۆلدى، بۇ خۇددى قەدىمكىلەرنىڭ: «كۆڭلى كەڭ بولغانىنىڭ دۆلىتى زىيادە بولىدۇ، نەيرىڭى كۆپ بولغانىنىڭ يىغىسى كۆپ بولىدۇ» دېگىنىگە لايىق بولدى، بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

تۇرا ـــ لياڭشەننى ئۇيات تەنها قامالالاپ ئىگىلەش،
تازا قىزغانچۇق، تەكەببۇر ئىدى ۋاڭ لۇن دىلى غەش.
تاغ تۇرانىڭ بەگلىكى يالغۇز ماڭا تالىق ئىدى،
پالۋانلارنى دىلىدا ياۋ كۆرۇپ سىغدۇرمىدى.
قايىمدى ـ تاشتى غەزەپ، بەزمە قىزىپ تارتىلسا ئاش،
چۇشتى يەرگە كېسىلىپ جاملار جاراڭ قىلغاندا باش.
تار كۆڭۈللۈك، پىتىنخورلۇق قوزغىدى خەقتە غەزەپ،
جېنىمدىن بولدى جۇدا مەردلەر بۇڭا سىغمايدۇ دەپ.

چاۋ گەي ۋاڭ لۇنىڭ ئۆلتۇرۇلگەنلىكىنى كۆرۇپ، يېنىمدىن خەنجىرىنى چىقاردى. لىن چۇڭ ۋاڭ لۇنىڭ كاللىسىنى كېسىپ

قولىدا تۇتۇپ تۇراتتى. دۇ چىەن، سۇڭ ۋەن، جۇ گۇيلارنىڭ ھوش - كاللىسى چىقىپ، قورقۇپ كەتكەنلىكتىن تىزلىنىپ:

— ئاغا، ئەمرلىرىگە پەرمانبەردار بولۇشنى خالايمىز ! — دېدى.

چاۋ گەيلەر دەررۇ بۇ ئۇچەيلەننى يۆلەپ تۇرغۇزدى، ۋۇ يۇڭ قانغا بۇلغانغان بىرىنچى ئورۇندۇقنى لىن چۇڭ ئولتۇرسۇن دەپ تارتىپ كەلدى ۋە:

— كىمكى بويسۇنمىسا، ۋاڭ لۇنغا ئوخشاش بولىدۇ! — ئەمدى مەشقاۋۇل لىن چۇڭنى تاغ تۇرانىڭ بېگى قىلىمىز، — دەپ ۋارقىرىدى.

— ياق، تەخسىر ! — دەپ ۋارقىرىدى لىن چۇڭ، — بۇگۈن مەن ھەرقايسىلىرىدەك پالۋانلارنىڭ مەردلىكىنى دەپلا بۇ نائىنساب مۇناپىقنى ئۆلتۇردۇم، مېنىڭ مەقسىتىم تەختكە چىقىش ئەمەس، ۋۇ يۇڭ ئاغا، بۇ بىرىنچى ئورۇنغا مېنى تەكلىپ قىلىۋاتىلا، بۇنداق قىلسام ئالەمدىكى باتۇرلارنىڭ مەسخىرىسىگە قالمامدىمەن؟ ناۋادا مېنى ئۇنىڭغا قىستىشىدىغان بولسىلا، ئۇنداق قىلغىنىمدىن ئۆلگىنىم ياخشى ! پېقىرنىڭمۇ ئازراق گېپى بار. بىلمەيمەن، ھەرقايسىلىرى گېپىمگە كىرىشەمدىلا؟

— ئاتامانىم، ئۆزلىرىنىڭ گېپىگە كىرمەسكە كىمنىڭ ھەددى؟ ئېيتسىلا، ئاڭلايلى، — دېدى كۆپچىلىك.

لىن چۇڭ گەپنى ئۇزارتماي نەچچە ئېغىزلا سۆز قىلدى. ئەيىبۇھەننىاس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! دوستلۇق شىپاڭىدا تالاي كىشى دوستلۇققا ئەھدىلەشتى، مەردلەر ساريىي ئالدىدا نەچچە رەت مەردلىك يىغىنى بولدى. تەڭرى يولىنى تۇتقۇچى پاناھ بولغاچقا، ساخاۋەتچىلەر كېلىپ قوشۇلدى. لىن چۇڭنىڭ ۋۇ يۇڭغا زادى نېمىلەرنى ئېيتقانلىقىنى كىيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمىنچى باب

لياڭشەن كۆلى بويىدىكى مەردلەرنىڭ چاۋ گەينى تەختكە چىقارغانلىقى
ليۇ تاڭنىڭ يۇنچېڭ ناھيەسىدىن ئايدىڭ كېچىدە يولغا سېلىنغانلىقى

ئەلقىسسە، لىن چۈڭ ژاڭ لۇننى قەتل قىلغاندىن كېيىن خەنجىرىنى تۇتقىنىچە، كۆپچىلىككە:

ــ مەن ياساۋۇللار مەھكىمىسىدىن پالاندى بولغانلىقىم سەۋەبلىك، بۇ يەرگە كېلىپ قالغان بولساممۇ، ھازىر بۇ يەردە ھەربىرلىرىدەك پالۋانلار بىلەن ئۇچرىشىپ ئولتۇرۇپتىمەن. ژاڭ لۇننىڭ ھەرقايسىلىرىدەك دانىشمەنلىرىمنى ئىچى تارلىق ــ ھەسەتخورلۇق بىلەن باھانە ــ سەۋەبلەر كۆرسىتىپ، قوبۇل قىلمىغانلىقىنى كۆرگىنىمدىن كېيىن چىداپ تۇرالماي، بۇ ھارامزادىنى ئۆلتۈردۈم، مەن ھەرگىزمۇ مەرتىۋە تەمەسىدە شۇنداق قىلغىنىم يوق. ئۆزۈمنىڭ مۇشۇ ھالىم بىلەن خان لەشكەرلىرىگە قارشى چىقىپ، خان يېنىدىكى ياۋۇز كاللىكسىلەرنىڭ كاللىسىنى ئېلىش قانداقمۇ قولۇمدىن كەلسۇن؟ بۇ يەردە مانا چاۋ گەي ئاغام تۇرۇپتۇ، بۇ مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان، ئەقىل ــ پاراسەت، غەيرەت ــ شىجائەت بابىدا كامالەتكە يەتكەن ئادەم، ئۇنىڭ داڭقى ئالەمگە مەشھۇر، ئۇنىڭغا قايىل بولمايدىغان ھېچكىم يوق. مەن ھازىر مەردلىكنى قەدىرلەپ، ئۇنى تاغ تۇرايمىزنىڭ بېگى قىلىپ تىكلىسەك دەيمەن، قانداق؟ ــ

دېدى.

ــ ئاتامانىم، سۆزلىرى ناھايىتى جايىدا، ــ دېدى كۆپچىلىك.

ــ ياق، كونىلاردا مەردان تۆر تالاشماس، دېگەن گەپ بار. مەن ھەرقانچە شىرمەرد ـ مەردان بولساممۇ، يىراقتىن يېڭى كەلگەن ئادەمەن، تۆرگە چىقىۋېلىشقا نېمە ھەددىم؟ ــ دېدى چاۋ گەي.

لىن چۈك چاۋ گەينى يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا ئىتتىرىپ:

ــ ھالا بۇگۈن ئىش مۇشۇ يەرگە يەتتى. رەت قىلمىغايلا. ئەگەر ئۆزلىرىگە بويۇن تولغىغۇچىلار چىقسا، ۋاڭ لۇنغا ئوخشاش بولغۇسى، ــ دەپ ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي، ئورۇندۇقىغا ئولتۇرغۇزدى. ئاندىن كېيىن ھەممە ئادەمنى شىپاڭ ئالدىغا چاقىرىپ، چاۋ گەيگە تەزىم قىلدۇردى. بىر تەرەپتىن تاغ تۇراغا مەرىكە ھازىرلاشقا، بىر تەرەپتىن ۋاڭ لۇننىڭ ئۆلۈكىنى ئاچىقۇۋېتىشكە، يەنە بىر تەرەپتىن تاغ تۇرانىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى كىچىك سەردارلارنى تاغ تۇراغا جەم بولۇشقا چاقىرىپ كېلىشكە چاپارمەنلەرنى بۇيرۇدى.

لىن چۈك ۋە باشقىلار چاۋ گەينى تەختىراۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزلىرى ئاتقا مىنىپ تاغ تۇراغا كەلدى. بۇلار مەردلەر سارىيى ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن ئاتتىن چۈشۈپ، چاۋ گەينى تەختىراۋاندىن چۈشۈرۈپ سارايغا ئەكىردى. چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ، سارايىنىڭ تۆردىكى بىرىنچى ئورۇنغا ئولتۇرغۇزدى، سارايىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كۈجە ـ ئىسرىق يېقىپ قويدى، لىن چۈك ئالدىغا چىقىپ:

ــ مەن بولسام قارىتۇرۇك ئادەم، ئازراق نەيزە ـ قىلىچۋازلىقنىلا بىلىمەن. نە بىلىم، نە ئىقتىدارىم يوق، ئەقىل ـ پاراسەتسىز ئادەم. ھازىر تاغ تۇرايىمىزغا تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن ھەرقايسىلىرىدەك نۇرغۇن پالۋانلار جەم بولدى، بىز ئەمدى ئىلگىرىكى جان باقارلاردىن ئەمەسمىز، ھەققانىيەتچى مەردلەردىن ئىكەنلىكىمىز ئېنىق. بۇ يەردە خەلپىتىم ئولتۇرۇپتۇ، بىز مانا

بۇ ۋۇ يۈك خەلپىتىمنى مۇشاۋىرلىققا تەكلىپ قىلساق، لەشكەر باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ، سەردار ـ لەشكەرلەرنى باشقۇرۇش ئىشىغا مەسئۇل بولسا، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىككىنچى ئورۇنغا ئولتۇرۇپ بەرسە، ـــ دېدى.

ـــ پېقىر بولسام يېزىدا خەلپەتلىك قىلىپ يۈرگەن ئاددىي موللىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ۋۇ يۈك، ـــ قورسىقىمدا كارغا يارىغۇدەك ئۇماچ يوق، سۇن ۋۇنىڭ ھەربىي ئىشلار دەستۇرىنى ئاز ـ تولا ئوقۇغان بولسامۇ، بۇ جەھەتتە كۆرسەتكەن خىزمىتىم يوق، قانداقسىغا تۆرگە چىقالاي؟

ـــ ئىش مۇشۇ يەرگە يەتتى، تەكەللۇپ قىلمىسىلا، ـــ دېدى لىن چۈك.

شۇنىڭ بىلەن ۋۇ يۈك ئىككىنچى ئورۇنغا ئولتۇردى.

ـــ گۇڭسۇن شېك جانابلىرىنى ئۈچىنچى ئورۇنغا تەكلىپ قىلىمىز، ـــ دېدى لىن چۈك.

ـــ بۇنداق قىلساق بولماس. بۇنداق ئۆتۈنۈڭبىردىغان ئىش بولسا، مەن ئۆز ئورنۇمدىن چۈشۈپ كېتەي، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ ياق، چاۋ گەي ئاغا، ـــ دېدى لىن چۈك، ـــ گۇڭسۇن شېك جانابلىرى بولسا ئەل ـ يۇرتلار ئارا مەشھۇر ئادەم، لەشكەرلەرنى جەڭگە سېلىشقا ماھىر، ئىنىس ـ جىنلار بىلمەيدىغان چارە ـ تەدبىرلەردىن خەۋىرى بار، شامال چىقىرىپ، يادا ياغدۇرۇشنى بىلىدۇ، بۇنىڭغا كىم تەڭ تۇرالايدۇ؟

ـــ ئاز ـ تولا ئۇششاق ـ چۈششەك ھۇنىرىم بولسىمۇ، قورسىقىمدا خەلقئالەمگە ئەسقاتقۇدەك ئۇماچ يوق، قانداقسىغا تۆرگە چىقالاي؟ لىن چۈك ئاتامانىم، ئۆزلىرى چىقىنلىرى تۇزۇك، ـــ دېدى گۇڭسۇن شېك.

ـــ بۇنىڭدىن كېيىن دۇشمەن ئۇستىدىن غەلىبە قىلىشتا ئۆزلىرىنىڭ ھۇنەرلىرىگە موھتاجمىز. خۇددى داڭقانىڭ ئۇچ پۇتى بولغاندەك، ھەرقايسىلىرىدىن قايسىلىرى كەم بولسىلا بولمايدۇ. تەخسىر، رەت قىلمىغايلا، ـــ دېدى لىن چۈك.

شۇنداق قىلىپ، گۈڭسۇن شېڭ ئۇچىنچى ئورۇنغا ئولتۇردى. لىن چۇڭ يەنە ئۆتۈنمەكچى بولۇۋىدى، چاۋ گەي، ۋۇ يۇڭ، گۈڭسۇن شېڭلار ئۇنىمىدى. بۇ ئۇچەيلەن تەڭلا:

ـــ ئاتامانىم، بايا داڭقانىڭ ئۇچ پۇتى بولىدۇ دېدىلە. شۇنىڭ ئۈچۈن لەۋزىلىرىنى يەردە قويماي، بىز ئۇچىمىز تۆرگە ئۆتتۇق. يەنە ئۆتۈنمەن دېسىلە، بىز بۇ يەردىن كەتسەكلا بولىدۇ، ـــ دېدى ـ دە، ئۇچەيلەن لىن چۇڭنى قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاپىرىپ، تۆتىنچى ئورۇنغا ئولتۇرغۇزدى.

ـــ ئەمدى سۇڭ ۋەن، دۇ چيەن ئاتامانلار ئورۇن ئالسۇن، ـــ دېدى چاۋ گەي.

دۇ چيەن بىلەن سۇڭ ۋەن ۋاڭ لۇننىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن: «ئۆزىمىز لايىقىتىمىز تۆۋەن، ئۇلارغا قانداقمۇ يېقىن يولىيالايمىز، ئۇنىڭدىن كۆرە، ئادەمگەرچىلىك قىلىپ ئۇلارغا ئۆتۈنگىنىمىز ياخشى!» دەپ ئويلاپ، ئۇنىمىغانغا ئۇنىماي، لىيۇ تاڭنى بەشىنچى ئورۇنغا، رۇەن شياۋئېرنى ئالتىنچى ئورۇنغا، رۇەن شياۋۋۇنى يەتتىنچى ئورۇنغا، رۇەن شياۋچىنى سەككىزىنچى ئورۇنغا، ئۆزلىرى توقۇزىنچى ۋە ئونىنچى ئورۇنغا ئولتۇردى، جۇ گۈينى ئون بىرىنچى ئورۇنغا ئولتۇرغۇزدى.

لياڭشەن كۆلىنى شۇنىڭدىن باشلاپ ئون بىر پالۋان ئىلكىگە ئالدى. تاغ تۇرانىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى يەتتە ـ سەككىز يۇز ئادەم ساراي ئالدىغا سالامغا كېلىپ، ئىككى تەرەپتە سەپ تۇزۇپ تۇردى.

ـــ بۇ يەرگە ھەممىڭلار ھازىر بولۇپ تۇرۇپسىلەر، ـــ دېدى چاۋ گەي، ـــ بۇگۈن لىن چۇڭ مەشقاۋۇلىنىڭ يار ـ يۆلەك بولۇشى بىلەن مەن تاغ تۇرانىڭ بېگى بولدۇم، ۋۇ يۇڭ خەلىپىتىم لەشكەر مۇشاۋىرى بولدى، گۈڭسۇن شېڭ جانابلىرى لەشكەر ھوقۇقىنى تۇتىدۇ، بىز لىن چۇڭ مەشقاۋۇل بىلەن بىللە تاغ تۇرانى باشقۇرىدىغان بولدۇق. سىلەر بۇرۇنقىدەك ئۆز ئىشىڭلار

بىلەن بولۇپ، تاغ تۇرانىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى ئىشلارغا قارايسىلەر، تاغ تۇرانىڭ دائىرىسىنى، كىچىكىلەرنى سەگەك بولۇپ، بىرەر ۋەقە تۇغدۇرماي، ئوبدان قوغداڭلار. ھەممىڭلار بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ، بىر نىيەتتە بولۇپ، ئۇلۇغ ھەقانىيەت يولىدا بىللە ئىشلەڭلار.

ئاندىن كېيىن چاۋ گەي ئىككى تەرەپتىكى ئۆي ـ جايلارنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان قېرىنداشلارنىڭ بالىچاقىلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى؛ بۇلۇڭلىنىغان مەۋلۇت سوۋغىسى ـــ ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئونچە ـ مەرۋايىتلارنى ھەم ئۆز جاڭزىسىدا تىرىكچىلىك ئوچۇن يىغقان ئالتۇن ـ كۈمۈش قاتارلىق پۇل ـ بىساتلىرىنى سارايىنىڭ ئۆزىدىلا كىچىك سەردارلارغا ۋە چاپارمەنلەرگە ئىنئام قىلدى. ئاندىن كېيىن ئاسمان ۋە زېمىن تەڭرى ھەققىگە مال ـ ۋارانلار سويدۇرۇپ، مەردلىك يولىدا يېڭىباشتىن جەم بولغانلىقىنى تەبرىكلىدى. ئاتامانلار يېرىم كېچىگىچە مەي ـ شارابلار ئىچىشىپ، ئاندىن تارقاشتى. ئەتىسى يەنە تەبرىك مەرىكىسى ئۆتكۈزۈلدى. زىياپەت ئۈدا نەچچە كۈن داۋام قىلدى. چاۋ گەي ۋۇ يۈڭ قاتارلىق ئاتامانلار بىلەن خەزىنە ئامبارلارنى ئېدىتلاش، تۇرانىڭ چېگرا ـ قاشالىرىنى ياساش، قورال ـ ياراغ، نەيزە ـ قىلىچ، ئوقيا ـ كامالەك، دۇبۇلغا ـ ساۋۇتلار ياستىش، شۇنىڭ بىلەن خان لەشكەرلىرىگە تاقابىل تۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش؛ چوڭ ـ كىچىك كېمە ـ قېيىقلار ھازىرلاش، لەشكەر ۋە سۇچىلارنى كېمە ـ قېيىق ئۈستىدە مەشىق قىلدۇرۇپ، جەڭگە تەخمۇتەخ قىلىش ئىشلىرى ئۈستىدە كېڭەشتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

لياڭشەن كۆلىدىكى ئون بىر ئاتامان مەردلىك يولىدا جەم بولغاندىن ئېتىبارەن، دوست ـ يارەنلىكتە بىر ـ بىرىگە پۈت ـ قول، مەردلىك ـ شىجائەتتە بىر تەن ـ بىر جان بولۇپ قالدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

كونىلارنىڭ دوستلۇقى ئالتۇندىن ئارتۇق بىباھا،
دىلى بىر بولسا ئەگەر دوستلۇقمۇ شۇنچە چىڭ بولار.
سال نەزەر سۇ بويىغا مەرد يىگىت، ئوغلانغا باق،
مەڭگۈلۈك چىڭ ئەھدىسى: ھايات ـ ماماتتا بىر ئۇلار.

لىن چۈڭ چاۋ گەينىڭ كۆڭلى ـ كۆكسى كەڭ، خەير ـ ساخاۋەتچى مەرد ئادەم ئىكەنلىكىنى، ھەركىمنىڭ بالىچاقىلىرىنى تۇرادا جاي ـ جايىدا ئورۇنلاشتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، بىردىنلا ئۆزىنىڭ ئاستانىدە قالغان خوتۇنىنى سېغىنىپ، ئۇنىڭ ئامان ـ ئېسەن بار ـ يوقلۇقىدىن ئەنسىرەپ، يۈرەك سۆزىنى بىر ـ بىرلەپ چاۋ گەيگە ئېيتتى:

ـــ پېقىر تاغ تۇراغا چىقىقاندىن كېيىن خوتۇنۇمنى ئاچچىقۇالسام دېگەن ئارزۇدا بولغانىدىم. ۋاڭ لۇننىڭ ئالا كۆڭۈللۈكىنى كۆرگىنىمدىن كېيىن بۇ يەردە كۇن ئۆتكۈزۈش تەس كېلىدىغانىدەك بىلىنىپ، ۋاقىتنى ئارىسالدىلىق بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتتىم. ئۇ ئاستانىدە سەرسان بولۇپ قالغان، ھازىر ئۆلۈك ـ تىرىكلىكىدىن خەۋىرىم يوق.

ـــ ئەزىز ئىنىم، ئاستانىدە مەزلۇملىرى تۇرۇقلۇق، ئەكېلىپ بىر يەردە ئۆتمىسىلە قاملىشامدۇ؟ چاپسان خەت يازسىلا، ئادەم بۇيرۇيلى، كېچىلەپ بېرىپ ئاچچىقىنى ياخشى، ـــ دېدى چاۋ گەي.

لىن چۈڭ شۇ ھامان بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ، ئۆزىنىڭ يېنىدىكى يېقىن چاپارمەنلىرىدىن ئىككىسىگە تۇتقۇزۇپ يولغا سالدى.

ئىككى ئاي ئۆتمەي، چاپارمەنلەر تۇراغا قايتىپ چىقىپ دېدى:

ـــ توپتوغرا ئاستانە شەھىرىدىكى ئوردا ئالدىغا بېرىپ، جاڭ مەشقاۋۇلنىڭ ئۆيىدىن سۇرۇشتۇرسەك، ئاغىچا خېنىم گاۋ ئەمرنىڭ ئوغلى نىكاھىمغا ئالىمەن دەپ زورلۇق قىلغانلىقى

ئۇچۇن، ئېسىلىپ ئۆلۈۋاپتۇ، بۇنىڭغا ھازىر يېرىم يىل بوپتۇ. جاڭ مەشقاۋۇلمۇ ئۇنىڭ دەردىدە قايغۇ ـ ھەسرەت چېكىپ، بۇنىڭدىن يېرىم ئاي بۇرۇن كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ. يالغۇزغىنا دېدەك جىن ئېر قالغانىكەن، ھازىر بىر ئىچكۈيۇ تېپىپ، شۇنىڭ بىلەن ئۆيدە ئۆتۈۋېتىپتۇ. قوشنا ـ قولۇملىرىدىن سوراقمۇ شۇنداق دەيدۇ. بۇنىڭ راستىنى ئۇقۇپ، ھەزرەتلىرىگە مەلۇم قىلىشقا قايتىپ كەلدۇق.

لىن چۈك بۇنى ئاڭلاپ، كۆزىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكتى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى سېغىنىش رىشتى ئۇزۇلدى، چاۋ گەيلەرمۇ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قايغۇرۇپ ئاھ ئۇردى. تاغ تۇرانىڭ ئىش ـ كۇشلىرى ئۆز يولىدا ئېقىۋەردى، ھەر كۈنى لەشكەرلەر مەشىق قىلىپ، خان لەشكەرلىرىگە تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇن ھازىرلىق كۆرۇش بىلەن بولۇپ كەتتى.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە سەردارلار مەردلەر سارىيىدا كېڭەش ئۇستىدە ئولتۇرغىنىدا، تۇيۇقسىز بىر چاپارمەن كىرىپ:

ـــ جىجۇ ئايماق يامۇلىنىڭ تەينلىگەن سىپاھىبېگى بىرەر مىڭچە لەشكەر باشلاپ، تۆت ـ بەش يۇز كېمە ـ قېيىق بىلەن سىنتاش كەنتىنىڭ كۆلىگە كېلىپ چۇشتى. بۇنى ھەزرەتلىرىگە مەلۇم قىلغىلى كەلدىم، ـــ دېدى.

چاۋ گەي ھاڭ ـ تاڭ بولدى، دەرھال مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭنى مەسلىھەتكە چاقىرىپ:

ـــ خان لەشكەرلىرى كېلىۋېتىپتۇدەك، قانداق تاقابىل تۇرىمىز؟ ـــ دېدى.

ۋۇ يۇڭ كۇلۇپ:

ـــ ئاغا، غەم قىلمىسىلا، ئۇنىڭ ئامالىنى ئۆزۈم قىلىمەن. كونىلاردا: «سۇنى توغان توسايدۇ، چېرىكنى ئاتامان» دېگەن گەپ بار، ـــ دېدى ـ دە، شۇ ھامان رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ باتۇرنى چاقىرىپ، قۇلىقىغا شۇرلاپ: «··· شۇنداق، شۇنداق بولسۇن··· » دېدى، ئۇنىڭدىن كېيىن لىن چۈك، لىيۇ تاڭلارنى

چاقىرىپ كېلىپ: «ئىككىڭلار مۇنداق قىلمىسىلەر... » دەپ كۆرسەتتى، كېيىن دۇ چىيەن، سۇڭ ژەنلەرنى چاقىرىپ، ئۇلارغىمۇ تاپشۇرۇق بەردى.

نەزم

خۇددى قۇچقاندەك زەپەر شياڭيۈگە قارشى جەڭ قىلىپ،
تۇنجى رەت كۆرسەتتى خىزمەت ياۋغا تېز قاماق سېلىپ.

جىجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى قۇربېگى خۇاڭ ئەن بىلەن يامۇلنىڭ بىر تۇتقاۋۇلىنى مىڭدىن ئارتۇق لەشكەرلەرگە باشچىلىق قىلىپ، مۇشۇ ئايماق تەۋەسىدىكى كېمە ـ قېيىقلارنى بىر يەرگە يىغىپ سىنتاش كەنتىگە بېرىشقا ۋە لياڭشەنگە كېمە ـ قېيىقلار بىلەن ئىككى تەرەپتىن باستۇرۇپ كىرىشكە ئەۋەتكەنىدى.

قۇربېگى خۇاڭ ئەن لەشكەرلەر بىلەن كېمە ـ قېيىقلارغا چۈشۈپ ئەلەم چۆرۈپ، نەرە تارتقان ھالدا جىنشاتەن ساھىلىغا قاراپ راۋان بولدى. ساھىلنىڭ بېشىغا يېقىنلىشاي دېگەندە، سۇدىن دۈت ـ دۈت قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. خۇاڭ ئەن:

ـــ ھەي، بۇ كانای ئاۋازى ئەمەسمۇ؟ قېيىق بىلەن ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ، قوموشلۇق ئوتتۇرىسىغا بېرىپ قاراپ باقايلى، ـــ دېدى.

ئۇ يەرگە بېرىپ قارىسا، يىراقتىن ئۇچ قېيىق كېلىۋېتىپتۇ. قېيىقلارنىڭ ھەربىرىدە بەشتىنلا ئادەم بار ئىكەن: تۆت ئادەم پالاق تۇتۇپتۇ، بىردىن ئادەم قېيىق بېشىدا ئۆرە تۇرۇپتۇ، ئۇلار بېشىغا توق قىزىل بوغىمچا، ھەممىسى ئوخشاش قىزىل شەلپەر چاپان كىيگەن، قوللىرىغا چاڭگاك تۇتقان بولۇپ، ئۇچ قېيىقتىكىلەرنىڭ ھەممىسىلا بىردەك ياسىنىپتۇ، ئۇلارنى تونۇيدىغانلاردىن بىرى خۇاڭ ئەنگە:

ـــ ئۇچ قېيىقتىكى ئۇچ ئادەمنىڭ بىرسى رۇەن شياۋئېر، بىرسى رۇەن شياۋژۇ، يەنە بىرسى رۇەن شياۋچى ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ سىلەر مەن بىلەن بىللە بېرىڭلار، بۇ ئۇچەيلەننى تۇتايلى، ـــ دېدى خۇاڭ ئەن.

ئىككى تەرەپتىن قىرىق ـ ئەللىك كىمە ـ قېيىق بىردەك نەرە تارتىپ ئالغا ئېتىلدى. ھېلىقى ئۇچ قېيىقتىكىلەر بىر ئىسقىرتىپ قويۇپ، تەڭلا ئارقىغا قايتتى. قۇربېگى قولىدىكى نەيزىسىنى پىرقىراتقان پېتى ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ بۇ ئوغرىلارنى ئۆلتۈرۈڭلار، قايسىڭلار ئۆلتۈرسەڭلار، كۆپ ئىنئام بېرىمەن! ـــ دەپ توۋلىدى.

ھېلىقى ئۇچ قېيىق ئالدىدا قېچىپ ماڭدى، خان لەشكەرلىرىنىڭ كىمە ـ قېيىقلىرى بولسا ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئوقيا ئېتىپ ماڭدى. رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىندىاش قېيىق ئىچىدىن قارا تۇلكە تېرىلىرىنى ئېلىپ، ئوقيا ئوقىغا دالدا قىلدى. ئارقىدىكى قېيىقلار ئۇلارنى ھەدەپ قوغلاپ ماڭدى.

كۆل ئىچىدە ئىككى ـ ئۇچ يول قوغلا ـ قوغلىمايلا، خۇاڭ ئەنىڭ ئارقا تەرىپىدىن بىر كىچىك قېيىق ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ:

ـــ ھەي، قوغلىماڭلار! بىز باشقا يولدىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېسىپ ئۆتكەنىدۇق، ئۇلار قېيىقتىكى ئادەملىرىمىزنى ئۆلتۈرۈپ، سۇغا غەرق قىلۇېتىپ، قېيىقلىرىمىزنى تارتىۋالدى، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ـــ قانداق قىلىپ ئۇ ھارامزادىلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىڭلار؟ ـــ دەپ سورىدى خۇاڭ ئەن.

ـــ بىز قېيىقتا كېتىۋاتقىنىمىزدا، يىراقتا ئىككى قېيىقنىڭ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى، ئۇنىڭ ھەربىرىدە بەشتىن ئادەم بار ئىكەن. بىز پۇتۇن كۈچىمىز بىلەن ئۇلارغا ئېتىلىپ قوغلىدۇق، ئۇچ ـ تۆت يول يەرگىچە قوغلاپ بارا ـ بارماي، تۆت تەرەپتىكى

شاخاپچىلار ئىچىدىن يەتتە ـ سەككىز قېيىق پەيدا بولدى. قېيىقلاردىن تەپكىلىك يا ئوقلىرى خوددى چېكەتكىدەك ئۇچۇپ كەلدى، بىز دەرھال قېيىقلارنى ئارقىغا بۇراپ، تار شاخاپچا ئاغزىغا كېلىۋالدۇق، شۇ چاغدا قىرغاقتا يىگىرمە ـ ئوتتۇزچە ئادەم پەيدا بولدى ـ دە، بۇلار چوڭ بىر ئارغامچىنى سۇ ئۈستىگە ئۇ باشتىن ـ بۇ باشقىچە تارتىپ توستى. ئالدىغىراق چىقىپ ئارغامچىغا قارىغىنىمىزدا، قىرغاقتىن شاخەك①، تاشلارنى ئۈستىمىزگە خوددى يامغۇردەك ياغدۇرۇۋەتتى. بىز قېيىقلىرىمىزنى تاشلاپ سۇغا سەكرەپ قاچتۇق. بىز قۇرۇقلۇققا قېچىپ چىقىپ يول ياقىسىغا بېرىپ قارىساق، قىرغاقتىكى ئاتلىرىمىزنىمۇ ئەكېتىپتۇ؛ ئاتلارغا قاراپ قالغان لەشكەرلىرىمىزنىمۇ ئۆلتۈرۈپ، سۇغا چۆرۈۋېتىپتۇ. بىز قومۇشلۇقنىڭ قىرغىقىدىن مۇشۇ قېيىقنى تېپىۋېلىپ، ئۆزلىرىگە مەلۇم قىلىشقا كەلدۇق، ـــ دېدى ئۇلار.

خوڭاڭ ئەن بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئاھۇ پەريادە چەكتى، ئەمدى بولدى، قوغلىماي قايتىپ كېلىڭلار دەپ، ئاق ئەلەمنى چۆرۈدى. قېيىقلار ئارقىغا ماڭاي دەپ تۇرغىنىدا، ئارقا تەرەپتىن ھېلىقى ئۇچ قېيىق ئون نەچچە قېيىقنى باشلاپ كەلدى، بۇ قېيىقلارنىڭ ھەربىرىگە يەنە بايىقىدەك ئۇچتىن ـ تۆتتىن كىشى چۈشكەن بولۇپ، ئۇلار قىزىل ئەلەملىرىنى لەپىلدىتىپ، ئىسقىرتقىنىچە غۇيۇلداپ كەلمەكتە ئىدى، خوڭاڭ ئەن قېيىقلىرىنى رەت ـ رەت تىزىپ، ئۇلارغا قارشى چىقماقچى بولغىنىدا، قومۇشلۇق ئىچىدىن شاخەكنىڭ پارتلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. خوڭاڭ ئەن قارىغۇدەك بولسا، تۆت ئەتراپىنى قىزىل ئەلەملەر قاپلاپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ بۇلار پاتىپاراقچىلىققا چۈشتى، ئارقىدىن قوغلاپ كەلگەن قېيىق ئۈستىدىن:

ـــ خوڭاڭ ئەن ! كاللاڭنى قويۇپ كەت ! ـــ دېگەن چۇقانلار

① شاخەك ـــ ئىچىگە پارتلاش دورىسى قاچىلاپ ئاتىدىغان بومبا قورال.

ئاڭلاندى.

خۇاڭ ئەن قېيىقىنى پۈتۈن جان ـ جەھلى بىلەن ھەيدەپ، قوموشۇلۇق قىرغىقىغا ئېلىپ بېرىۋىدى، ئۇ يەردىمۇ ئىككى تەرەپتىكى كىچىك شاخاپچىلار ئىچىدىن قىرىق ـ ئەللىك قېيىق پەيدا بولۇپ، تەپكىلىك ئوقيالاردىن يامغۇردەك ئوق ياغدۇردى. خۇاڭ ئەن ئوقيا ئوقلىرى ئىچىدىن قېچىپ چىققاندا، ئاران ئۈچ ـ تۆت قېيىقلا قالغانىدى. خۇاڭ ئەن تېز قېيىققا سەكرەپ ئۆتۈپ، ئارقىغا ئۆرۈلۈپ قاراپ، ئارقىدىكى ئادەملەرنىڭ بىر ـ بىرلەپ پولتۇڭ ـ پولتۇڭ قىلىپ سۇغا سەكرەۋاتقانلىقىنى، قېيىقلىرى بىلەن قولغا چۈشۈپ، ئادەملىرىنىڭ تەڭدىن تولىسىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆردى. خۇاڭ ئەن بىر قېيىقنى ھەيدەپ قېچىپ كېتىۋاتقاندا، قوموشۇلۇق كۆل بويىدىكى بىر قېيىقتىن لىيۇ تاڭ پەيدا بولۇپ، خۇاڭ ئەننىڭ قېيىقىنى چاڭگاك بىلەن بىر ئىلىپ توختىتىۋالدى ـ دە، سەكرەپ ئۇنىڭ قېيىقىغا ئۆتۈپ، ئۇنى بېلىدىن قۇچاقلاپ دەس كۆتۈرگىنىچە: «قىمىرلىما !» دەپ ۋارقىرىدى، باشقا چېرىكلەردىن سۇ ئۈزۈشنى بىلىدىغانلىرى سۇغا چۈشۈۋاتقاندا، ئوقيا بىلەن ئۆلتۈرۈلدى، سۇغا چۈشۈشكە جۈرئەت قىلالمىغانلىرى قېيىق ئىچىدە تىرىك تۇتۇلدى.

لىيۇ تاڭ خۇاڭ ئەننى قىرغاققا سۆرەپ بېرىپ قاشقا ئاچىقتى، چاۋ گەي، گۇڭسۇن شېڭلار قىلىچلىرىنى كۆتۈرگەن ھالدا ئەللىك ـ ئاتمىش ئادەمنى باشلاپ، يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئات بىلەن تاغ ئېتىكىدىن يارىدەمگە يېتىپ كېلىشتى. بۇلار تىرىك تۇتۇلغان بىر ـ ئىككى يۈز ئادەمنى، ئولجا ئالغان كېمە ـ قېيىقلارنى بىرىنى كەم قىلماي تاغ تۆۋىنىدىكى كۆل تۇراغا ئەكېلىپ ئورۇنلاشتۇردى. چوڭ ـ كىچىك سەردارلار تەڭلا تاغ تۇراغا كەلدى، چاۋ گەي ئاتتىن چۈشۈپ مەردلەر سارىيىغا كىرىپ، دۇئانغا ئولتۇردى. سەردارلار قورال ـ يارىغلىرىنى يېشىپ چۆرىدەپ ئولتۇردى. تۇتۇپ كېلىنگەن ھېلىقى خۇاڭ ئەن شاھ تۇڭرۇكىگە باغلاندى، ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇنلار

كەلتۇرۇلۇپ، ئاتارمەن - چاپارمەنلەرگە ئىنئام قىلىندى. ئېدىتلاپ قارىسا، ئالتە يۈزدىن ئارتۇق ياخشى ئات غەنىيمەت ئېلىنىپتۇ، بۇ لىن چۈڭنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتى ئىدى. كۈنچىقىش شاخاپچىدىكى غەلىبە دۇ چىيەن بىلەن سۇڭ ۋەننىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتى ئىدى. كۈنپېتىش شاخاپچىدىكى غەلىبە رۇەن ئۇرۇقدىن بولغان ئوچ باتۇرنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتى ئىدى. خۇاڭ ئەنىڭ تۇتۇلغانلىقى لىۋ تاڭنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتى ئىدى.

سەردارلار بىھېساب خۇشاللىقتا چۆمۈپ، مال - ۋاران سويۇپ، تۇرادا توي ئۆتكۈزدى. داستىخان ئۆزلىرى ياسىغان ئېسىل مەيلەر، كۆلدىن چىققان يېڭى نېلۇپەر يېمىشلىرى، بېلىقلار؛ تاغنىڭ تۆۋۈنىدىكى دەرەخلەردە يېڭى پىشقان شاپتۇل، ئۆرۈك، ئەينۈلا، نەشپۈت، جىنەستە، چىلان، ھالۋۇدىت، كاشتانلار؛ ئۆزلىرى باقىقان توخۇ، چوشقا، غاز، ئۆردەك گۆشلىرىدىن ياسالغان نازۇنېمەتلەر بىلەن تولدۇرۇلدى. سەردارلار تازا ھۇزۇرلىنىپ ئولتۇردى. بۇلارنىڭ تاغ تۇراغا يېڭى كېلىپ مۇنداق تولۇق غەلىبىگە ئېرىشىشى تەڭدىشى يوق كارامەت ئىش ئىدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئۆزىگە قويغاچ تەمەننا قالدى ۋاڭ لۇن كۈلكىگە،
كاتتا ئىشنى كالتە پەم قانداقمۇ ئالغاي زىممىگە.
كونا سەردار تەرك ئېتىلدى يېڭىسى ئالدى ئورۇن،
كۆر بۇگۈن لياڭشەن چۆمۈلدى لالىزار گۈل ھۆسنىگە.

دەل مەي ئىچىپ ئولتۇرغاندا، بىر چاپارمەن كىرىپ:
— تاغ ئېتىكىدىكى جۇ گۇي سەردار ئادەم چىقىرىپتۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى.

چاۋ گەي چاقىرتىپ كىرىپ، نېمە ئىشقا كەلگەنلىكىنى سورىدى، چاپارمەن:

— جۇ گۇي سەردار ئون نەچچە كىشىلىك بىر كارۋانىنىڭ بۇگۇن ئاخشام قۇرۇقلۇق يولى بىلەن ئۆتىدىغانلىقى ھەققىدە خەۋەر ئاڭلاپتۇ، بۇنى ئۆزلىرىگە مەلۇم قىلىشقا ئەۋەتتى، — دېدى.

— دەل خەج ـ خىراجىتىمىزگە پۇل ـ مال يېتىشمەي تۇراتتى. كىم باش بولۇپ بېرىپ كېلىدۇ؟— دېدى چاۋ گەي.

— بىز ئاكا ـ ئۇكا ئۇچىمىز بارايلى، — دېدى رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداش.

— يارايسىلەر، سەگەك بولۇپ پات بېرىپ، پات قايتىپ كېلىڭلار، — دېدى چاۋ گەي.

ئۇچ قېرىنداش سارايدىن چىقىپ، ئۇستىبېشىنى يەڭگۇشلىدى، قوللىرىغا ئۇزۇن ساپلىق قىلىچلىرىنى، كۆتمەك قىلىچلىرىنى، چاپچا ۋە چاڭگاكلىرىنى ئالدى، يۇز نەچچە چاپارمەن تاللىدى، ئاندىن سارايغا كىرىپ سەردار ـ ئاتامانلار بىلەن خوشلىشىپ، تاغ تۇرادىن چۇشۇپ، جىنشاتەن ساھىلىدىن قېيىق بىلەن جۇ گۇينىڭ مەيخانىسىغا قاراپ كەتتى. چاۋ گەي ئۇچ قېرىنداشنى بۇ ئىشنىڭ ئەھدىسىدىن چىقىپ كېتەلمەسمىكىن دەپ، لېيۇ تاڭغا يەنە يۇزنەچچە چاپارمەن قوشۇپ، ئۇلارغا بولۇشۇشقا بۇيرۇدى ۋە ئۇلارغا:

— پۇل ـ مالنى ئۇستىلىق بىلەن قولغا چۇشۇرۇڭلار، كارۋانلارنىڭ جېنىغا ھەرگىز زىيان ـ زەخمەت يەتكۇزمەڭلار، — دەپ جېكىلىدى.

لېيۇ تاڭ يۇرۇپ كەتتى. تەڭ كېچىگىچە ئۇلاردىن جاۋاب كەلمىگەندىن كېيىن چاۋ گەي يەنە دۇ چىيەن، سۇڭ ۋەنلەر باشچىلىقىدا ئەللىك نەچچە كىشىنى بولۇشۇشقا ئەۋەتتى.

چاۋ گەي ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، لىن چۇڭلار بىلەن تاڭ ئاتقۇچە مەي ئىچىپ ئولتۇرغاندا، بىر چاپارمەن كىرىپ:

— سەردار جۇ گۇينىڭ تەلىيىگە يارىشا، يىگىرمە نەچچە ھارۋىدا ئالتۇن ـ كۈمۈش ۋە قىرىق ـ ئەللىك ئات ـ ئۇلاغنى

قولغا چۈشۈردۇق، ـــ دەپ خۇش خەۋەر يەتكۈزدى.

ـــ ئادەم ـ مادەم ئۆلتۈرمىگەنسىلەر؟ ـــ دەپ سوردى چاۋ گەي يەنە.

ـــ ئۇلار نۇرغۇن ئادەم ئىكەن، بىزنىڭ سۈرىمىزنىڭ يامانلىقىنى كۆرۈپ، هارۋا، ئات ـ ئۇلاغ، كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى تاشلاپ قاچتى، بىرەرىگىمۇ زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمىدۇق، ـــ دەپ جاۋاب بەردى چاپارمەن.

ـــ بىز تاغ تۈراغا يېڭى كەلدۇق، ئادەملەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزسەك بولمايدۇ، ـــ دېدى بۇنىڭدىن ناهايىتى خۇشال بولۇپ چاۋ گەي.

ئۇ چاپارمەنگە بىر يامبۇ سۆيۈنچە بەردى. ئاندىن كېيىن مەي ـ گىزەكلەر كەلتۈرتۈپ، توپتوغرا جەنشاتەن ساهىلىغا بارىدى، سەردارلار هارۋىلارنى قىرغاققا چىقارغاندىن كېيىن كېمە بىلەن ئۇلاغلارنى بېسىپ كېلىشنى تاپشۇردى. سەردارلار ناهايىتى خۇشال ئىدى. چاۋ گەي ئۇلارغا مەي تۇتقاندىن كېيىن جۇ گۈينى تاغ تۈراغا بەزمىگە چىللاپ كېلىشكە ئادەم بۇيرۇدى.

چاۋ گەي باشلىق ئاتامان ـ سەردارلار تاغ تۈرادىكى مەردلەر سارىيىغا قايتىپ كېلىپ چۆرىدەپ ئولتۇرۇشتى. چاپارمەنلەر تاپشۇرۇققا بىنائەن، نۇرغۇن مال ـ مۇلۇكلەرنى كۆتۈرۈپ، سارايغا ئەكىرىپ بىر ـ بىرلەپ ئاچقاندىن كېيىن تاۋار ـ دۇردۇن، كىيىم ـ كېچەكلەرنى بىر تەرەپكە، قاتتىق ـ قۇرۇق نەرسىلەرنى بىر تەرەپكە، ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلارنى قاق ئوتتۇرىغا دۆۋىلىدى. ئاتامان ـ سەردارلار بۇنداق نۇرغۇن مال ـ مۇلۇكنىڭ ئولجا ئېلىنغانلىقىنى كۆرۈپ ناهايىتى خۇشال بولدى. دەررۇ خەزىنچى بەگنى چاقىرتىپ كىرىپ، هەر خىلىنىڭ تېڭىنى زۆرۈرىيەت ئۈچۈن سېلىپ قويۇشنى تاپشۇردى. قالغان تېڭىنى ئىككى ئۇلۇش قىلىپ، بىر ئۇلۇشنى سارايدىكى ئون بىر سەردارغا، بىر ئۇلۇشنى تاغ ئۈستىدىكى ۋە تۆۋەندىكىلەرگە بۆلۈپ بېرىشتى. يېڭىدىن

تۇتۇلغان سەرۋاز ـ چېرىكلەرنىڭ يۈزىگە ئەن سېلىنىپ، كۈچ ـ قۇۋۋىتى بارلىرى ھەرقايسى تۇرالاردا ئات ـ ئۇلاغ بېقىش، ئوتۇن يېرىشتەك ئىشلارغا قويۇلدى؛ ئاجىزراقلىرى ھارۋا ـ مەپە ھەيدەش، ئوت ـ چۆپ توغراشتەك ئىشلارغا قويۇلدى. خۇاڭ ئەن ئارقا تۇرانىڭ گۈندىخانىسىغا سولاندى.

ـــ بىز تاغ تۇراغا يېڭىدىن كەلدۇق، ـــ دېدى چاۋ گەي، ـــ دەسلەپتە بالايىئاپەتتىن قۇتۇلۇۋېلىشنىلا كۆزلەپ، ۋاڭ لۇننىڭ دەرگاھىدا ئاددىي سەردار بولۇپ ئۆتۈشنى ئۈمىد قىلغانىدۇق، ئەزىز ئىنىم مەشقاۋۇل لىن چۈڭ مېنى ئىززەتلەپ يۇقىرى مەرتىۋىگە چىقىرىپ قويدى، كۇتۇلمىگەندە ئىككى خۇشاللىققا مۇيەسسەر بولدۇق: ئۈنىڭ بىرىنچىسى، خان لەشكەرلىرىنى يېڭىپ، نۇرغۇن ئادەم، ئات ـ ئۇلاغ، كېمە ـ قېيىقلارنى ئولجا ئالدۇق ۋە خۇاڭ ئەننى تۇتۇۋالدۇق. ئىككىنچىسى، يەنە بىرمۇنچە مال ـ مۇلۈك، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرگە ئىگە بولدۇق. بۇنىڭ ھەممىسى ھەرقايسى قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئىجتىھاتىدىن بولمىدىمۇ؟

ـــ ئاغا، بۇنىڭ ھەننىۋاسى ئۆزلىرىنىڭ سايىسىدا قولغا كەلدى، ـــ دېدى سەردارلار.

چاۋ گەي يەنە ۋۇ يۇڭغا:

ـــ بىز قېرىنداش يەتتىمىزنىڭ ھاياتىنى مىرزا سۇڭ جىاڭ بىلەن جۇ گۇي قۇتقۇزۇپ قالغان، كونىلارنىڭ: «ۋاپا قىلغان ئادەمگە جاپا قىلغان ئادەم، ئادەم ئەمەس» دېگەن سۆزى بار. بۇگۈنكى دۆلەت ـ پاراغەت، راھەت ـ ھالاۋەت نەدىن كەلدى؟ بىز ۋاقتىدا ئازراق ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى يۇنچىڭ ناھىيەسىگە ئاپىرىپ بېرىشكە ئادەم ئەۋەتىشىمىز كېرەك، بۇ بىرىنچى مۇھىم ئىش. ئۇنىڭدىن قالسا، بەي شىڭ جىجۇ ئايىمىقىنىڭ گۈندىخانىسىغا چۈشۈپ قالدى، بىز ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىشىمىز كېرەك، ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، بۇنىڭدىن غەم قىلمىسىلا، بۇنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، ـــ

دېدى ۋۇ يۈك، ــ مىرزا سۇك جياك مېھرىبان، دىيانەتلىك ئادەم، بىزدىن ھەق ـ پەق تەمە قىلمايدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، قائىدە ـ يوسۇننى قىلماي بولمايدۇ، تاغ تۇرانىك ئىشلىرىنى ئانچە ـ مۇنچە سەرەمجانلاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن دەرھال قېرىنداشلىرىمىزدىن بىرىنى ئەۋەتەيلى. بەي شېڭنىك ئىشى توغرىسىدا ئۇ يەرگە بىر ئادەم ئەۋەتەيلى، ئازراق پۇل ـ پۇچەك ئېلىپ بېرىپ، بەگ ـ سىپاھلارنى ئىنىدەككە كەلتۈرسۇن، ئۇنى بەندىلىكتىن بىرئاز بوشاتسىلا، ئۇنىك قۇتۇلمىقى ئاسان بولىدۇ، بىز ھازىرغىچە مەسلىھەت قىلىپ، ئوزۇق ـ تۇلۇك توپلاپ، كېمە ـ قېيىق ياستىش، قورال ـ ياراغ ھازىرلاش، قاشا قۇرۇش، قەلئە ـ سېپىل سېلىش، ئۆي ـ ئىمارەت سېلىش، كېيىم ـ كېچەك، ئاياغلارنى رەتلەش، نەيزە، قىلىچ، كامالەك، ئوقيا ياستىش، شۇ يول بىلەن خان لەشكەرلىرىدىن مۇداپىئە كۆرۈش ئىشلىرىغا تۇتۇش قىلساقمىكىن.

ــ خوپ مۇشاۋىر، ئۇنداق بولسا پۈتۈنلەي ئۆزلىرىنىك ئاقىلانە كۆرسەتمىلىرى بويىچە بولسۇن، ــ دېدى چاۋ گەي.

ۋۇ يۈك دەرمەھەل سەردارلارنى چاقىرىپ، ئۇلارغا ۋەزىپە تاپشۇردى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

چاۋ گەي لياڭشەنگە كەلگەندىن كېيىن بۇ يەرنىك گۇللىنىپ روناق تاپقانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، گەپنى جىجۇ ئايماق يامۇلىدىن باشلايلى، جىجۇ ئايمىقىنىك ئامبىلى خۇاڭ ئەننىك قېچىپ كەلگەن لەشكەرلىرى ئاغزىدىن لياڭشەن كۆلىدە خان لەشكەرلىرىنىك قىرىلغانلىقى، خۇاڭ ئەننىك تىرىك قولغا چۈشۈپ كەتكەنلىكى، لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلارنىك قالتىس باتۇرلار بولۇپ، ھېچكىمنىك ئۇلارغا يېقىن يولىيالمايدىغانلىقى، ئۇلارنى تۇتماقنىك تەسلىكى، ئۇنىك ئۇستىگە كۆلدىن يول تېپىشنىك تەس ئىكەنلىكى، شاخاپچىلار ناھايىتى كۆپ ئىكەنلىكى، شۇ سەۋەبتىنمۇ ئۇلارنى يەڭگىلى بولمايدىغانلىقى ۋەھاكازالارنى ئاڭلىدى، ئايماق ئامبىلى بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن

زارلىنىپ، ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچىسىگە:

— خې تاۋ نۇرغۇن لەشكەرلەرنى نابۇت قىلىپ، يالغۇز ئۆزىنىڭ جېنىنىلا قۇتۇلدۇرۇپ كەپتۇ ۋە ئىككى قۇلىقىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ، ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كەتكەندى، تېخىچە ساقىيىپ بولالمىدى؛ بارغان بەش يۈز ئادەمنىڭ بىرىمۇ قايتىپ كېلەلمىدى؛ شۇڭا قۇربېگى خۇاڭ ئەن بىلەن مەھكىمىزنىڭ تۇتقاۋۇل بېگىنى قاراقچىلارنى قوغلاپ تۇتۇش ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ بېرىشقا ئەۋەتكەنىدىم، ئۇلارنىڭمۇ ھەننىۋاسى قولغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. خۇاڭ ئەننى تىرىك تۇتۇپ تاغقا ئاچىقىپ كېتىپتۇ، ئۆلگەن لەشكەرلىرىمىزنىڭ سانى يوق، شۇنچە چىقىم تارتىپمۇ ئۇلارنى يېڭەلمىدۇق، قانداق قىلساق بولار؟ — دېدى.

قورسىقىدا جىن پەيدا بولغان ئايماق ئامبىلىنىڭ بېشى قېتىپ تۇراتتى، شۇ ئەسنادا دورغا كىرىپ:

— كۈنچىقىش قوۋۇقتىكى قوبۇلگاھقا بىر يېڭى بەگ كېلىۋاتىدۇ، ئۆزلىرىگە مەلۇم قىلاي دەپ كەلدىم، — دېدى.

ئايماق ئامبىلى ئالمان ـ تالمان ئاتلىنىپ، كۈنچىقىش قوۋۇق سىرتىدىكى قوبۇلگاھقا باردى، ئۇ بۇغىناق كۆتۈرۈلگەن يەرگە تېخى نەزەر سالار ـ سالماستىنلا، يېڭى كەلگەن بەگ ئالىلقاچان قوبۇلگاھ ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشۈش بىلەن ئامبال ئۇنى قوبۇلگاھقا باشلاپ كىرىپ كۆرۈشتى، يېڭى كەلگەن بەگ يېنىدىن مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئۆزىنى ئامبالىققا تەينىلەپ ئەۋەتكەنلىكى ھەقىقىدىكى ئالاقىسىنى چىقىرىپ، ئامبالغا سۇندى. ئامبال ئۇنى كۆرگەندىن كېيىن يېڭى بەگنى ئايماق يامۇلىغا باشلاپ بېرىپ، تامغىنى ۋە مەھكىمىنىڭ خەزىنە ئامبىرىدىكى پۇل ـ مال، ئاشلىق ـ تۇلۇك قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ ھېسابىنى ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭدىن كېيىن زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، يېڭى ئامبالنى مېھمان قىلدى. كونا ئامبال لياڭشەن كۆلىدىكى ئوغرى ـ قاراقچىلارنىڭ كۆپلۈكىنى، ئۇلارنىڭ خان لەشكەرلىرىنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى.

ئۇ سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن يېڭى بەگنىڭ رەڭگىرويى تاتىرىپ كەتتى. ئۇ كۆڭلىنى غەم باسقان ھالدا: «سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم مېنى مەنسىپىمنى ئۆستۈردۇم دەپ، مۇشۇنداق بىر يەرگە ئەۋەتىپتۇ ـ دە، نە كۈچلۈك لەشكەر، نە جەسۇر سەركەردىلەر بولمىسا، بۇ قاراقچىلارنى قانداق تۇتقۇلۇق؟ ناۋادا ئۇ ھارامزادىلەر شەھەرگە ئوزۇق ـ تۈلۈك دەپ كېلىپ قالسا، قانداق قىلغۇلۇق؟» دەپ ئويلىدى.

كونا ئامبال ئەتىسى كىيىم ـ كېچەك، كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، پېشانەمگە پۈتۈلگەننىڭ كۆرەرمەن دەپ ئاستانىگە راۋان بولدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن.

يېڭى كەلگەن ئامبال ئەمەلگە ئولتۇرغاندىن كېيىن جەجۇ ئايمىقىنى قوغداشقا يېڭىدىن تەينىلىنىپ كەلگەن بىر سىپاھىبەگنى تەكلىپ قىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن چېرىك ئېلىش، ئات سېتىۋېلىش، ئوت ـ چۆپ، ئوزۇق ـ تۈلۈك توپلاش، ھاشا ئېلىش، پەم ـ پاراسەتلىك دانىشمەنلەرنى توپلاش، شۇ يول بىلەن لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلارنى يىغىشتۇرۇش ئۈستىدە كېڭەشتى؛ بىر تەرەپتىن يېقىن ئەتراپتىكى ئايماقبەگلىرىگە ئوغرى ـ قاراقچىلارنى تۇتۇشتا بىردەك كۈچ چىقىرىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈرۈشنى ئىلتىماس قىلىپ، مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە مەلۇماتنامە يازدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىگە قاراشلىق ناھىيەلەرگە ئوغرى ـ قاراقچىلارنى تۇتۇش، ئۆز تەۋەسىنى قوغداش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇ گەپلەر شۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن.

مۇشۇ ئايماقنىڭ يەتتۈاچىسى ئۆزىگە قاراشلىق يۇنچىڭ يامۇلىغا ئۆز تەۋەسىنى لياڭشەن قاراقچىلىرىدىن چىڭ مۇداپىئە قىلىش ھەققىدە ئالاقە يېزىپ، بىر خادىمدىن ئەۋەتتى. يۇنچىڭ ناھىيەسىنىڭ ئامبىلى ئالاقىنى كۆرگەندىن كېيىن ئۆز تەۋەسىدىكى يېزا ـ قىشلاقلارغا بىر يەڭدىن باش چىقىرىپ، ئوغرى ـ قاراقچىلاردىن مۇداپىئە كۆرۈش ھەققىدە پۈتۈكچىگە

ئالاقه يازدۇرۇپ، ئۇنى سۇڭ جياڭغا چۈشۈرۈپ بەردى. سۇڭ جياڭ ئالاقىنى كۆرۈپ: «ئاپلا، چاۋ گەيلەر شۇ قاتارلىق چوڭ ئىشنى تېرىپ ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزۈپتۇ، مەڭلۇت سوۋغىتىنى بۇلاپتۇ، خانىمنىڭ خادىملىرىنى ئۆلتۈرۈپتۇ، خې تاۋ تۇتقاۋۇلنى يارىدار قىپتۇ، نۇرغۇن خان لەشكەرلىرىگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە خۇاڭ ئەنىنى تىرىك تۇتۇۋېلىپ، تاغقا ئاچىقىپ كېتىپتۇ. بۇ ـــ يەتمىش پۇشتىنى قۇرۇتۇشقا لايىق جىنايەت. بۇ جىنايەتلەرنى ئىلاجسىزلىقتىن قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇنى قانۇن كەچۈرمەيدۇ. ئۇنىڭغا بىرەر بالا ـ قازا يېتىپ قالسا نېمە قىلغۇلۇق؟» دەپ ئويلىنىپ قايغۇردى، ئۇ پۇتۇكچى جاڭ ۋېنيۈەنگە بۇ ھەقتە ئالاقە يېزىپ، ھەرقايسى يېزا ـ قىشلاقلارغا ئەۋەتىشنى تاپشۇردى. جاڭ ۋېنيۈەن ئالاقە يېزىشقا كىرىشتى، سۇڭ جياڭ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ يامۇلنىڭ سىرتىغا چىقتى.

سۇڭ جياڭ يىگىرمە ـ ئوتتۇز قەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا، ئارقىسىدىن بىراۋنىڭ: «ھوي مىرزىبېگىم» دەپ چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ ئۆرۈلۈپ قارىۋىدى، ئۇ دەللە ۋاڭ كەمپىر ئىكەن، ئۇ بىر كەمپىرنى يېتىلەپ كېلىۋېتىپتۇ ھەمدە ھېلىقى كەمپىرگە: «تەلىيىڭ بار ئىكەن، ئەنە شەپقەتچان مىرزا كېلىپ قالدى!» دەۋېتىپتۇ. سۇڭ جياڭ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ئولاردىن:

ـــ ھە، نېمە گېپىڭلار بار؟ ـــ دەپ سورىدى.

ۋاڭ كەمپىر ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ، يەن كەمپىرنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ـــ مىرزىبېگىم، بۇلاردىن ئۆزلىرىنىڭ خەۋەرلىرى يوق، بۇلار بىر ئۆيلۈك ئوچ جان ئادەم ئاستانىدىن مۇساپىر بولۇپ كەپتۇ. بۇنىڭ ئېرى يەن ئاتلىق كىشى ئىكەن، ئۇنىڭ يەن پوشى دېگەن بىر قىزى بار ئىكەن. يەن بوۋاي ئىلگىرىدىن ھاپىزلىق قىلىپ ئۆتكەن بوۋاي ئىكەن، شۇڭا قىزىغىمۇ كىچىكىدىنلا ھاپىزلىقنى ئۆگىتىپتۇ، ئۇ تۇرلۇك ـ تۇرلۇك ناخشا ـ ناۋالارنى

بىلمىدىكەن، بۇ يىل ئون سەككىز ياشقا كىرىپتۇ، ئۇنىڭ چىراي – شەكلى خېلى كېلىشكەن بالا ئىكەن. بۇلار شەندۇڭغا بىر مەنسەپدارنى پاناھ تارتىپ كېلىپ تاپالمايۋ، مۇشۇ يۇنچىلىك ناھىيەسىدە مۇساپىر بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ يەردىكى خەقلەرنىڭ نەغمە – ناۋا بىلەن خۇشى بولمىغاچقا، بۇلار جان باقالماي قاپتۇ، ھازىر يامۇلىنىڭ كەينىدىكى بىر خالىي مەھەللىدە ئولتۇرۇۋېتىپتۇ. بۇ مەزلۇمنىڭ ئېرى كېسەل تېگىپ، تۇنۇگۈن قازا تېپىپتۇ، بۇ مەزلۇم ئۇنى ئۇزىتىشقا قول – ئىلكىدە ھېچنېمىسى بولمىغانلىقتىن، ھېچ ئىلاج قىلالماي، قىزىمغا لايىق تېپىپ بەرسىڭىز دەپ كەپتۇ. مەن: «بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە ئۇنداق ئەپلىك ئىش نەدە؟» دېدىم. ئۆتىنە – يېرىم قىلغۇدەك يەرمۇ يوق. بۇ يەردە بېشىمىز قېتىپ تۇراتتى، ئۆزلىرى ئۆتۈپ كېتىۋېتىپتىلا، شۇڭا ئىككىمىز ئۆزلىرىنىڭ كەينىلىرىدىن كەلدۇق، مىرزىبېگىم بۇ بىچارىگە رەھىم قىلىپ، بىر جەسەت سانداۋقى ياستىپ بەرسىلە ئىكەن، ــ دېدى.

ــ شۇ ئىش دەڭا. يۇرۇڭلار، دوقمۇشتىكى مەيخانىغا بېرىپ دۇۋەت – قەلەم تېپىپ، ئىككىلىك خەت يېزىپ بېرەي، ئۇنى يامۇلىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى رەستىدە ئولتۇرىدىغان چېن سەنلاڭغا ئېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭدىن بىر جەسەت سانداۋقى ئېلىۋېلىڭلار، ــ دېدى ۋە يەنە، ــ نەزىر – چىراغقا پۇل – خىراجىتىڭىز بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ھېلىقى كەمپىردىن.

ــ ئۆزلىرىدىن نېمىسىنى يوشۇراي، جەسەت سانداۋقىغا كۈچۈم يەتمىگەن يەردە، نەزىر – چىراغقا نەدىكى پۇلۇم بولسۇن؟ ــ دەپ جاۋاب بەردى يەن كەمپىر.

ــ مەن سىزگە خىراجەت قىلىشقا ئون سەر كۈمۈش بېرەي، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ تۇغۇپ ئۆستۈرگەن ئاتا – ئانام ئورنىدا ئاتىدارچىلىق قىلدىلا، بۇ قىلغان ياخشىلىقلىرى ئۈچۈن، ئاياغلىرىدا پايپېتەك بولۇپ، خىزمەتلىرىنى قىلارمەن، ــ دېدى يەن كەمپىر.

ـــ ھېچ گەپ يوق، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە يېنىدىن بىر يامبۇ چىقىرىپ، يەن كەمپىرگە بەردى ـ دە، ئارقىغا ئۆرۈلۈپ، چۈشكۈنىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

يەن كەمپىر خەتنى يامۇلنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى رەستىدە ئولتۇرۇشلۇق چېن سەنلاڭنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ، بىر جەسەت ساندۇقىنى ئەكېلىپ ئۆلۈمنى ئۈزاتتى، قالغان بەش ـ ئالتە سەر كۈمۈشنى ئانا ـ بالا ئىككىسى خەج ـ خىراجەت قىلدى، بۇ توغرىدىكى ھېكايىمىز شۇ يەردە قالسۇن.

بىر كۈنى يەن كەمپىر رەھمەت ئېيتىپ قويۇش ئۈچۈن، سۇڭ جياڭنىڭكىگە كەلدى، سۇڭ جياڭنىڭ ئۆيىدە بىرەر ئايال كۆرۈنمىدى، شۇڭا يەن كەمپىر قايتىپ كېلىپ، تام قوشنىسى ۋاڭ كەمپىردىن:

ـــ سۇڭ مىرزىنىڭ ئۆيىدە بىرەر ئايال ـ پايال كۆرۈنمەيدۇ، ئۇ خوتۇن ـ بالىچاقىسى يوق كىشىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ سۇڭ مىرزا ئەسلىي سۇڭ جەمەتلەر كەنتىلىك ئادەم ئىمىش، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ ئۇنىڭ بالىچاقىسى بارلىقىنى ئاڭلىمىدۇق. ئۇ يامۇلدا مىرزا بولغاندىن تارتىپ يالغۇز ئۆتۈۋاتىدۇ. ئۇنىڭ دائىم جەسەت ساندۇقى، دورا ـ دەرمەكلەر سەدىقە قىلىپ، غېرىب ـ غۇرۇڭا، پېقىر ـ مىسكىنلەرگە شەپقەت قولىنى سۇنۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتىمىز، خوتۇنى يوق چېغى.

ـــ مېنىڭ قىزىم ناھايىتى چىرايلىق قىز بولدى، ناخشا ـ ناۋانى ئوبدان بىلىدۇ، خۇلقىمۇ ياخشى. ئاستاندىكى چېغىمىزدا كىچىكىدىنلا ئەيش ـ ئىشرەتخانىلارنىڭ قايسىسىغا بارسا ئۇنى ياراتمايدىغىنى يوق ئىدى، بىرقانچە ئىشرەتخانا غوجايىنلىرى ئۇنى ئېلىش ئۈچۈن مېنىڭ ئىشكىمگە نەچچە رەت دوقۇرۇپ كەلگەن بولسىمۇ، مەن بەرگىلى ئۇنىمىدىم. چۈنكى، بىز ئەر ـ خوتۇن ئىككى قېرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان ئادەم بولمىغانلىقتىن، سوراپ كەلگەنلەرگە بەرمىگەن. ئەمدى ئۇنى مۇشۇنداق ئېغىر كۈنگە قويىدىغانلىقىمىزنى ئويلىماپتىمىز. مەن

ئالدىنقى كۈنى سۇڭ مىرزىغا رەھمەت ئېيتىپ قويىاي دەپ بارغانىدىم، ئۇنىڭ چۈشكۈنىدە خوتۇن - بالىچاقىسى كۆرۈنمىدى، شۇڭا سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي: مىرزىبېگىمگە بىرەر لايىق كېرەك بولسا قىزىمنى بەرسەم، ئېيتىپ باقسىڭىز. بۇرناكۇن سىزنىڭ ئىلتىماتىڭىز بىلەن مىرزىبېگىمنىڭ خەيرخاھلىقىغا مۇيەسسەر بولدۇم. ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقىنى ياندۇرۇشقا ھېچ قۇربىم يەتمەيۋاتىدۇ، شۇڭا قىزىمنى ئۇنىڭغا بېرىپ، تۇغقان تۇتسام دېگەن ئويغا كەلدىم، — دېدى.

ۋاڭ كەمپىر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئەتىسى سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشكىلى بېرىپ، ئۇنىڭغا بۇ ئىشنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ باشتا ئۇنمىدى، كېيىن بۇ كەمپىرنىڭ تاشنىمۇ ئېرىتىدىغان سۆزلىرىگە دال تۇرالماي ئاخىر ئۇنىدى، يامۇلنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىن بىر قورۇ - جاينى تېپىپ، ئۆي - بىساتلىرى بىلەن جابدۇپ، يەن كەمپىرنى قىزى بىلەن جايلاشتۇردى، يېرىم ئاي ئۆتە - ئۆتمەيلا، يەن كەمپىرنىڭ قىزىنى بېشىدىن - ئايىغىچە ئۇنچە - مەرۋايىت، تاۋار - دۇردۇنلار بىلەن شۇنداق چىرايلىق ياساندۇرۇۋەتتىكى:

ئەۋرىشىم، نازۇك بەدەنلىك بىر گۈلى رەنا ئۆزى،
كۆكتىكى قارا بۇلۇتتەك قاپقارا تۇرگەن چېچى.
يېڭى چىققان ئاي مىسال ئەگىم - ئەگمىدۇر قېشى،
ماڭسا نازۇك پۇتلىرى قوزغايدۇ ھەركىم ئىشقىنى.
كۆك قومۇشنىڭ نوتىسىدەك خۇددى قول بارماقلىرى،
كەشتىلىك يەڭنىڭ ئىچىدە تارتىدۇ دىل مېھرىنى.
كۆزلىرى گويا ئۇنىڭكى قارىمۇقنىڭ دانىسى،
خۇددى قايماقتۇر ۋە ياكى ئاق بۇلۇتتەك مەيدىسى.
ئۇ گويا باغى ئارامنىڭ خۇش پۇراقلىق بىر گۈلى،
ياكى ھۆر باغدىن كېلىپ قالغان پەرىزاتنىڭ ئۆزى.

يەنە نەچچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن سۇڭ جياڭ ھەتتا ھېلىقى كەمپىرگىمۇ بىرمۇنچە ئۇستىباش قىلدۇرۇپ بەردى. يەن كەمپىرنىڭ قىزىنى ھەقىقەتەن راھەتكە چىقاردى.

سۇڭ جياڭ باشتا ھەر كېچىسى كەمپىرنىڭ قىزى بىلەن بىللە بولدى. بىراق، كېيىنكى كۈنلەردە بارا - بارا كەمرەك كېلىدىغان بولدى. نېمىشقا دېسىڭىز، ئەسلىدە سۇڭ جياڭ بىر مەرد ئوغلان ئىدى، ئۇ قىلچۇازلىقنى ئۆگىنىشكىلا ھەۋەس قىلىپ، ھاۋايى - ھەۋەسكە ئانچە قىزىقمايتتى. يەن كەمپىرنىڭ قىزى بولسا سۈيۈق بىرنېمە ئىدى، ئۇ ئون سەككىز - ئون توققۇز ياشلاردىكى تازا تولغان چوكان بولغاچقا، سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ ئارزۇ - ھەۋەسىنى قاندۇرۇپ كېتەلمىدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە سۇڭ جياڭ پۈتۈكچى جاڭ ۋېنيۈەننى يەن كەمپىرنىڭ قىزىنىڭ ئۆيىگە مەي - پەي ئېچىپ ئولتۇرۇپ كېلىشكە باشلاپ كەلدى. جاڭ ۋېنيۈەن سۇڭ جياڭ بىلەن بىر بۆلۈمدە ئىشلەيدىغان پۈتۈكچى ئىدى، «جاڭ بالىخان» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ يىگىتنىڭ قاش - كۆزى كېلىشكەن، چىشلىرى ئاپپاققىنا، لەۋلىرى قىزىل ئانارەك ئىدى؛ ئۇ ئادەتتە كەيپ - ساپا، ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكەن ھېشىق① ئادەم ئىدى، تۇرلۈك سازلاردىن بىلمەيدىغىنى يوق ئىدى. يەن كەمپىرنىڭ قىزى شەھۋانىي چوكان بولغاچقا، جاڭ بالىخاننى بىر كۆرۈپلا ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشۈپ قالدى. جاڭ بالىخانمۇ ئۇ چوكانىنىڭ مەنىلىككىنە كۆز تاشلىغىنىنى تۇيدى، سۇڭ جياڭ ھاجەتكە چىقىپ كەتكەندە، يەن كەمپىرنىڭ قىزى جاڭ بالىخانغا گەپ ئاتتى. «شامال چىقمىسا، دەرەخ لىڭشىماس، قېيىق ماڭمىسا، سۇ بۇلغانماس» دېگەن گەپ بار. جاڭ بالىخانمۇ يەتكەن بىر زىناخور بولغاچقا، چوكانىنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يەتمەي قالاتتىمۇ؟ ئۇ بۇ چوكانىنىڭ ناھايىتى نازلىنىپ، قاش - كىرپىكىنى ئويناتقىنى

① ھېشىق ــ شەھۋانىي. دېگەن مەنىدە

قىلغان خۇلقلىرىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى. كېيىنكى كۈنلەردە سۇڭ جياڭ ئۆيدە بولمىغان چاغلاردا، جاڭ بالىخان بۇ چوكانىنىڭكىگە سۇڭ جياڭنى ئىزدىگەن بولۇپ كېلىدىغان بولدى. بۇ چوكان ئۇنى چايغا تۇتۇۋېلىپ، مۇڭدىشىدىغان بولدى، ئاخىر ئىككىسى تېپىشىپ قالدى. كۈتمىگەندە، بۇ چوكان جاڭ بالىخان بىلەن بارغانسېرى يېقىنلىشىپ، ئىرماش - چىرماش بولۇپ كەتتى. جاڭ بالىخانمۇ مۇنداق ئىشلار بىلەن قىتمالىلىشىپ كەتكەن بىرنېمە ئىدى، كونىلارنىڭ: «يامان ئادەمنى ئۆيۈڭگە يولاتما» دېگەن گېپىنى ئاڭلىغانمۇ؟ ئەسلىدە سۇڭ جياڭ بۇ جاڭ بالىخاننى ئۆيگە زادىلا يولاتمىسا بولاتتى. ئۇنى ئۆيىگە يولتىپ، مەي بىلەن مېھمان قىلغاچقا، ئۇ يەن كەمپىرنىڭ قىزى بىلەن تېپىشۇالدى. كونىلار: «ھاۋايى - ھەۋەس بابدا چاي تونۇشتۇرغۇچىدۇر، مەي تېپىشتۇرغۇچىدۇر» دەپتىكەن. دەرۋەقە شۇنداق بولدى. يەن كەمپىرنىڭ قىزى جاڭ بالىخان بىلەن تېپىشىپ قالغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭغا زەررىچە كۆڭلى قالمىدى. سۇڭ جياڭ كېلىپ قالسا، سىيسىق گەپ بىلەن چېقىپ، دىل ئازار قىلىدىغان، بىرئازمۇ ئىلتىپات قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. سۇڭ جياڭ مەرد ئوغلان بولغاچقا، ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلمىگەچكە، ئون - ئون بەش كۈندە بىرەر قېتىم كېلىپ تۇراتتى. جاڭ بالىخان بولسا، يەن كەمپىرنىڭ قىزى بىلەن خۇددى شىلىمەڭ بىر - بىرىگە چاپلىشىپ، كېچە كېلىپ، تاڭ ئاتقاندا كېتىپ يۈرگەچكە، ئەھلىمەھەللىگىمۇ پۈر كەتتى. بۇنىڭ شەپسى سۇڭ جياڭنىڭ قۇلىقىغىمۇ كىردى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا بىر ئىشنىپ، بىر ئىشەنمەي: «ئۇ مېنىڭ ئاتا - ئانام ئېلىپ بەرگەن خوتۇنۇم ئەمەس، ئەگەر ئۇنىڭ ماڭا كۆڭلى بولمىسا، ئۇنىڭدىن رەنجىشكە نېمە ھەققىم؟ مەن ئۇنىڭكىگە دارىمسامىلا بولمىدىمۇ» دېگەن خىيالغا كېلىپ، نەچچە ئايلاپ بارمىدى. يەن كەمپىر سۇڭ جياڭنى چىللاپ ئارقىمۇ ئارقا ئادەم ئەۋەتىپ باقتى، سۇڭ جياڭ باھانە - سەۋەب كۆرسىتىپ بارمىدى.

نەزم

گۈل سەتەڭنىڭ مەيلى ئوخشايدۇ گويا ئاققان سۇغا،
مەرد يىگىتنىڭ كۆڭلى ھېچ چۈشمەس بۇ توزغان غۇنچىغا.
پۇل ۋە مال ئىشقىدا كەمپىر، قىز يىگىتنىڭ كويىدا،
ئىككى دۇكاندىن سېتىلغان چاي بولار بىر چايچىغا.

ئەمدى گەپنى باشقا تەرەپتىن ئاڭلايلى. بىر كۈنى ئاخشىمى سۇڭ جياڭ ياموۇلدىن چىقىپ، ئۇدۇلدىكى چايخانىغا كىرىپ چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى، بېشىغا ئاق كىگىز قالپاق، ئۇستىگە قارا يېشىل چاپان كىيگەن، پاچىقىغا تىزلاپچا تارتقان، پۇتىغا سەككىز ئىزمىلىق چىگە چورۇق تارتقان بەستلىك بىر ئادەم بېلىگە يان قىلىچ قىستۇرۇپ، بىر بوغجۇمىنى يۇدۇگىنىچە، قارا تەرگە چۆمگەن، ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىگەن ھالدا توپتوغرا ياموۇلغا كۆز تىكىپ كېلىۋاتاتتى. سۇڭ جياڭ ئالدىراپ كېلىۋاتقان بۇ بەستلىك ئادەمنى كۆرگەندىن كېيىن ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ، چايخانىدىن چىقتى ـ دە، ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى. يىگىرمە ـ ئوتتۇز قەدەم ماڭغاندىن كېيىن ھېلىقى ئادەم ئارقىغا قاراپ، سۇڭ جياڭنى كۆرۈپ قالدى، لېكىن تونۇمىدى. سۇڭ جياڭنىڭ كۆزىگە بۇ ئادەم تونۇشتەك كۆرۈندى، ئۇ: «بۇ ئادەمنى بىر يەردە كۆرگەندەكلا تۇرىمەنغۇ... دەپ بىر پەس ئويلىدى، لېكىن ئېسىگە كەلتۈرەلمىدى. ئۇ: ئادەمۇ سۇڭ جياڭغا يەنە بىر قاراش بىلەن ئۇنى سەل تونۇغاندەك قىلىپ، ئورنىدا تۇرۇپ قېلىپ تكىلىپ قارىدى، لېكىن يەنە سوراشقا پېتىنالمىدى. سۇڭ جياڭ: «بۇ ئادەم ئەجەب غەلىتە ئادەمكەنغۇ ! ماڭىلا قارايدىغۇ؟» دەپ ئويلىدى ـ يۇ، ئۇنىڭدىن كىم بولىسىز، دەپ سوراشقا پېتىنالمىدى. ئۇ ئادەم يول بويىدىكى ساتىراشخانىغا بېرىپ، ساتىراشتىن: «ئاۋۇ كىشى كىم بولىدۇ؟» دەپ سورىدى.

ـــ سۇڭ مىرزا دېگەن شۇ بولىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ساتىراش.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، سالام بېرىپ:

ـــ مىرزىبېگىم، پېقىر ئىنىلىرىنى تونۇدىلمىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ سىزنى بىرئاز تونۇغاندەك قىلىمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ نېرىراق بىر يەرگە بېرىپ سۆزلەشسەك، ـــ دېدى ئۇ ئادەم.

سۇڭ جياڭ بۇ ئادەمنى بىر خالىي ئارقا كوچىغا باشلاپ باردى.

ـــ پاراڭلاشقىلى مۇنۇ مەيخانا ئەپلىكتەك تۇرىدۇ، ـــ دېدى ئۇ ئادەم بىر مەيخانىنى كۆرسىتىپ.

بۇ ئىككىيلەن مەيخانىغا كىرىپ، بىر خالىي ھۇجرىنى تاللاپ ئولتۇردى. ھېلىقى ئادەم قىلىچىنى يۆلەپ قويۇپ، بوغجۇمىسىنى چۈشۈرۈپ، شىرە ئاستىغا تاشلاپ قويۇپ، سۇڭ جياڭغا سالام بەجا كەلتۈردى. سۇڭ جياڭ ئالمان ـ تالمان ئىلىك ئېلىپ:

ـــ ئىسمىشەرىپىڭىز كىم بولىدۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۇلۇغ شاپائەتچىم، پېقىر ئىنىلىرىنى قانداقسىغا ئۇنتۇپ قالدىلا؟

ـــ ئاغا، كىم بولىسىز؟ راستلا تونۇش تۇرىسىز، پېقىر ھېچلا ئېسىمگە ئالالمايۋاتىمەن.

ـــ پېقىر ئىنىلىرى، ـــ دېدى ئۇ ئادەم، ـــ چاۋ گەي ئاقساقالنىڭ جاڭزىسىدا ئۆزلىرىنىڭ ئىلتىپاتلىرى بىلەن ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغان قىزىل چاچ شەيتان لىيۇ تاڭ بولىمەن.

ـــ قەدىردان قېرىندىشىم، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ چۆچۈپ كېتىپ، ـــ ئەجەبمۇ يۈرەكلىك ئىكەنسىز؟ ھېلىمۇ ياخشى، خانىنىڭ دورغا ـ يايىلىرى كۆرۈپ قالماپتۇ، چاتاق چىققىلى

تاسلا قاپتۇ!

ـــ ئۇلۇغ ئىلتىپاتلىرىغا رەھمەت، بىر بېشىمنىڭ كېتىشىدىن قورقماي، ئالاھىدە ئۆزلىرىگە تەشەككۇر ئىزھار ئەيلەشكە كەلدىم، ـــ دېدى لېۋ تاڭ.

ـــ چاۋ گەي ئاقساقال قاتارلىق قېرىنداشلىرىم يېقىندىن بۇيان قانداقراق تۇرۇپتۇ؟ ئىنىم، سىزنى كىم ئەۋەتتى؟

ـــ ئاتامان ئاكام چاۋ گەي ئۇلۇغ شاپائەتچىمىز بولغان ھەزرەتلىرىگە قايتا ـ قايتا سالام ئېيتتى، ئۆزلىرى نىجاتلىق بەرگەنلىرى ئۈچۈن، ئۇ ھازىر لياڭشەن كۆلى بويىدا باش ئاتامان بولدى. ۋۇ يۇڭ خەلىپەت لەشكەر مۇشاۋىرى، گۇڭسۇن شېڭ لەشكەر ھوقۇقىنى تۇتقۇچى بولدى. لىن چۇڭ كۈچىنىڭ بارچە بىزگە بولۇشۇپ، ۋاڭ لۇننى جايلىۋەتتى. تاغ تۇرادا دۇ چېەن، سۇڭ ۋەن، جۇ گۈي ۋە بىز يەتتىمىز بولۇپ، جەمئىي ئون بىر ئاتامان بار. ھازىر تاغ تۇراغا يەتتە ـ سەككىز يۈز كىشى جەم بولدى، ئاشلىق ـ تۇلۇكنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق. ئۆزلىرىنىڭ ئۇلۇغ ئىلتىپاتلىرىغا ھېچبىر جاۋاب قايتۇرالمىغانلىقىمىزنى ئويلاپ، ئۇلار مېنى ئالاھىدە بىر پارچە مەكتۇپ ھەم يۈز سەر ئالتۇن بىلەن ئۆزلىرىگە ۋە يۈزبېشى جۇ تۇڭ، لېي خېڭلارغا تەشەككۇر ئىزھار ئەيلەشكە ئەۋەتتى، ـــ دېدى لېۋ تاڭ ۋە بوغجۇمىسىنى ئېچىپ، مەكتۇپنى چىقىرىپ سۇڭ جياڭغا سۇندى.

سۇڭ جياڭ مەكتۇپنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن چاپىنىنىڭ پېشىنى قايرىپ، قوينىدىن ھۆججەت تەللىسىنى ئېلىپ ئەمدىلا ئېچىشىغا، لېۋ تاڭ ئالتۇننى چىقىرىپ شىرە ئۈستىگە قويدى. سۇڭ جياڭ ھېلىقى مەكتۇپنى، ئالتۇندىن بىر چوكىنى ئېلىپ ھۆججەت تەللىسىگە سالدى ـ دە، پېشىنى چۈشۈرۈۋېتىپ:

ـــ قەدىردان ئىنىم، بۇ ئالتۇنلارنى بۇرۇنقىدەك ئورنۇبلاڭ، ـــ دېدى ۋە مەيىپۇرۇشنى لېۋ تاڭنىڭ ئالدىغا بىر تەخسە گۆش توغراپ، ئازراق كۆك ـ گېزەك، مېۋە ـ چىۋىلەر بىلەن مەي

ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى.

كۇن كەچ بولۇپ قالغاندى، لىيۇ تاڭ مەينى ئىچىپ بولۇپ، شىرە ئۇستىدىكى ئالتۇن سالغان بوغجۇمىنى ئېچىپ، يەنە ئالتۇننى تەڭلەشكە تەمشەلدى، سۇڭ جياڭ ئالدىراپ - تېنەپ ئۇنىڭ قولىنى توتۇۋېلىپ:

— ئەزىز ئىنىم، مەن سىزگە ئېيتاي، سىلەر يەتتە قېرىندىاش تاغ تۇراغا يېڭى باردىڭلار، سىلەرگە خەج - خىراجەت كېرەك؛ مېنىڭ يېنىم خېلى توم. سىلەر تاغ تۇرايىڭلاردا ساقلاپ قويۇڭلار، خىراجەتتىن قىسىلسام، ئىنىم سۇڭ چىڭنى ئەۋەتەرمەن! مەن ياتلىشىپ كەتكىنىم يوق، بىر چوكا ئالتۇننى ئېلىپ قالدىم، شۇ تېگىل بولدى، جۇ تۇڭنىڭمۇ ئاز - تولا پۇل - مالىرى بار، ئۇنىڭغا بەرمىسەڭلارمۇ بولىدۇ، مەن ئۇنىڭغا سىلەرنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىڭلارنى ئېيتىپ قويسامىلا بولىدۇ. لېكىن خېڭ دېگەن ئادەمنىڭ مېنىڭ ئاقساقالغا خەۋەر يەتكۈزۈپ قويغانلىقىمدىن خەۋىرى يوق، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئادەم قىمارۋاز ئادەم، ئەگەر بۇ پۇل بىلەن قىمار ئويناپ، بىرەر ئىش تېرىپ قويسا، ئۇنىڭ ئاخىرىنى يىغىشتۇرغىلى بولمايدۇ، شۇڭا ئۇنىڭغىمۇ ئالتۇن بەرمەڭلار، ئەزىز ئىنىم، مەن سىزنى ئۆيۈمگە تەكلىپ قىلالمايمەن، باشقىلار تونۇپ تارتىپ قالسا چاتاق بولىدۇ. بۇگۇن ناھايىتى يورۇق ئايدىڭ كېچە بولۇۋاتىدۇ، بۇ يەردە تەخىر بولماي تاغ تۇراغا دەرھال كېتىۋېلىڭ، مەن ئاتامانلاردىن تۆۋەنچىلىك بىلەن تەكرار شۇنى سورايمەنكى، تەبرىكلەپ بارالمىغانلىقىم ئۈچۈن مېنى كەچۈرسۇن، — دېدى.

— ئاغا، — دېدى لىيۇ تاڭ، — ئۇلۇغ ئىلتىپاتلىرىغا ھېچبىر جاۋاب قىلالماي، پېقىر ئىنىلىرىنى ئۆزلىرىگە ئۇز ئەقىدىمىزنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن ئازراق ئادەمگەرچىلىك بىلەن ئەۋەتكەنىدى. ئاقساقال ئاغام ھازىر ئاتامان، ۋۇ يۈڭ بولسا مۇشاۋىر بولۇپ قالدى، ئۇلارنىڭ ئەمر - پەرمانلىرى بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدۇ، مەن قايتىپ بارغاندىن كېيىن نېمىدەپ جاۋاب

بېرەرمەن؟ تاغ تۇراغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن چوقۇم جازاغا تارتىلىدىغان بولدۇم.

ــ بۇيرۇق شۇنچە چىڭ بولسا، مەن سىزگە بىر پارچە جاۋاب مەكتۇپى يېزىپ بېرەي، شۇنى ئېلىپ قايتىڭ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

لىۋ تاڭ سۇڭ جياڭدىن بۇ ئالتۇننى ئېلىپ قېلىشنى ئىلتىجا قىلىپ، شۇنچە يېلىنغان بولسىمۇ، سۇڭ جياڭ زادىلا ئالغىلى ئۇنىمىدى، ئۇ دەرھال بىر پارچە قەغەز چىقىرىپ، مەيپۇرۇشنىڭ دۇۋەت ـ قەلىمىنى ئارىيەت ئېلىپ، لىۋ تاڭغا بىر پارچە تەپسىلىي جاۋاب مەكتۇپى يېزىپ بەردى، لىۋ تاڭ ئۇنى ئېلىپ بوغجۇمىغا سالدى. لىۋ تاڭ تۇز كۆڭۈل ئادەم بولغاچقا، سۇڭ جياڭنىڭ ئالتۇننى بۇنداق ئالغىلى ئۇنىماي تۇرۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئەمدى ئالغىلى ئۇنمايدىغان بولدى، دېگەن يەرگە كېلىپ، بۇرۇنقىدەك بوغجۇمىغا سالدى. ئۇ قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ ئاغا، ئۆزلىرىنىڭ جاۋاب مەكتۇپلىرى بولغاندىكىن، پېقىر ئىنىلىرى كېچىلەپ بولسىمۇ قايتاي، ــ دېدى.

ــ ئەزىز ئىنىم، مېنى تۇتۇپ قالمىدى دەپ رەنجىمەي، كۆڭلىڭىزدە بىلىپ قالسىڭىزلا بولىدۇ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

لىۋ تاڭ سۇڭ جياڭغا يەنە ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. سۇڭ جياڭ مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ:

ــ بۇ بەگ بۇ يەردە بىر سەر كۈموش قالدۇردى، ھېسىاب ـ كىتابنى ئەتە ئۆزۈم كېلىپ قىلىمەن، ــ دېدى.

لىۋ تاڭ بوغجۇمىنى يۈدۈپ، قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، سۇڭ جياڭنىڭ كەينىدىن مېڭىپ مەيخانىدىن چىقىپ، كوچا دوقمۇشىغا يېتىپ بارغاندا گۈگۈم چۈشتى، بۇ سەككىزىنچى ئاي كۈنلىرى بولۇپ، ئاي تولۇن بولغانىدى، سۇڭ جياڭ لىۋ تاڭنىڭ قولىنى تۇتۇپ:

ــ ئەزىز ئىنىم، تەڭرىمگە ئامانەت، ئىككىنچى بۇ يەرگە

دارىماڭ. بۇ يەردە خانىمڭ دورغا ـ يايلىرى كۆپ، ئويۇنىشىدىغان جاي ئەمەس. مەن ئۇزۇنراققا ئۇزىتىپ بارالمايمەن. مۇشۇ يەردىلا خوشلىشاي، ـــ دېدى.

لىيۇ تاڭ يورۇق ئايدىڭ كېچىدە گۈس ـ گۈس قەدەم تاشلاپ، كۇنپېتىش تەرەپكە قاراپ يول ئېلىپ، كېچىلەپ لياڭشەن كۆلى بويىغا قاراپ راۋان بولدى.

سۇڭ جياڭ لىيۇ تاڭ بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، ئۆز چۇشكىنى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇ كېتىۋېتىپ، بىر تەرەپتىن: «ھېلىمۇ ياخشى دورغا ـ يايلار كۆرۈپ قالمىدى، كۆرۈپ قالغان بولسا چوڭ چاتاق چىقاتتى !» دەپ ئويلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن: «چاۋ گەي ئاخىر غەلىيانچى بولۇپ چوڭ ئىش تەۋرىتىپتۇ» دەپ ئويلىدى. ئۇ ئىككى دوقمۇشتىن بۇرۇلا ـ بۇرۇلماي، ئارقىدىن:

ـــ ھوي مىرزىبېگىم، نەگە بېرىپ كېلىۋاتىدىلا، ئۆزلىرى كەم دىدارغۇ؟ ـــ دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

سۇڭ جياڭ بۇرۇلۇپ قارىغانىدى، يەن كەمپىر ئىكەن. ئەييۇھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! مۇشۇنداق باھانە ـ سەۋەب بولمىغان بولسا، سۇڭ جياڭنىڭ مۇشتەك يۇرىكى قاپتەك بولماس ئىدى، مېھىر ـ شەپقەتلىك باغرى تاش بېغىرغا ئايلانمىغان بولاتتى. سۇڭ جياڭنىڭ يەن كەمپىرگە قانداق مادارا قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە بىرىنچى باب

قېرى دەللىنىڭ مەستلىكتە تاڭ نېۋرىنى ئۇرغانلىقى سۇڭ جيانىڭنىڭ ئاچچىقىدا يەن پوشنى ئۆلتۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە، سۇڭ جيانڭ لىيۇ تاڭ بىلەن خوشلىشىپ، ئاي يورۇقىدا كوچا بويلاپ پىيادە ئۆز چۇشكۇنىگە قايتىپ كېتىۋېتىپ، يولدا نەق يەن كەمپىرگە ئۇچراپ قالدى، كەمپىر ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— مىرزىبەگىم، ئۇزاق بولدى كەلمىدىلە، چىللاپ ئادەم ئەۋەتسەكمۇ ئەجەب ئەتىۋار بولۇپ كەتتىلىغۇ، دىدار كۆرۈشمەك شۇنچە تەس بولۇپ كەتتىيا! كەمتىرىن جۇڭاينىمىكىمدىن بەزى ئېگىز - پەس، تاقا - توقا گەپلەر ئۆتۈلۈپ، ئۆزلىرىنى دىلئازار قىلىپ قويغان بولسا، مەن ئاجىزلىرىنىڭ كىچىككىنە يۇز - خاتىرىنى قىلىپ كەچۈرسىلە، قىزمىنى ئەدەپلەپ، ئۆزلىرىگە ناماقۇل قىلاي. بۇگۈن ئاخشام ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشكىلى نېسىپ بولدى، يۇرسىلە، بىللە بىزنىڭكىگە بارايلى، — دېدى.

— بۇگۈن يامۇلدا ئىشىم ئالدىراش، چولام تەگمەيدۇ، باشقا كۈنى باراي، — دېدى سۇڭ جيانڭ.

— ياق بولمايدۇ. قىزىم ئۆيدە ئاتايىن ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ، شاققىدە بېرىپ، بىر كۆرۈنۈپ قويۇپ كەلسىلە، ئۇنداق قىلمىسىلا بولمايدۇ، — دېدى كەمپىر.

— راستلا ئىشىم ئالدىراش، ئەتە چوقۇم باراي، — دېدى سۇڭ جيانڭ.

— بۇگۈن ئاخشام نېمە بولسىمۇ سىلىنى ئېلىپ بارىمەن، — دېدى كەمپىر ۋە سۇڭ جيانىڭنىڭ يېڭىدىن تارتىپ، زەردە بىلەن

سۆزلىدى، ــ كىمكەن ئارىغا سوغۇقچىلىق سالغان؟ قىزىم بىلەن ئىككىمىز كېيىنكى ئۆمرىمىزنى ئۆزلىرىنىڭ پاناھلىرىدا ئۆتكۈزىمىز. يات خەقلەرنىڭ قىلغان يالغان ـ ياۋىداق گەپلىرىگە ھەرگىز قۇلاق سالمىسىلا. قىزىمدىن بەزى سەۋەنلىكلەر ئۆتۈلگەن بولسا، مەن ئاجىزلىرى ئۈستۈمگە ئالاي، ئۆزلىرى دىككىدە بېرىپ كەلسىلە.

ــ ماڭا ئېسىلمۇالماڭ، راستلا چولام تەگمەيدۇ، ــ دېدى سۆڭ جياڭ.

ــ مىرزىبېگىم، ئىش ئاز ـ تولا ھايال قالغىنىغا ئامال بېگىمۇ ئۆزلىرىنى ئەيىبكە بۇيرۇپ كەتمەس. بۇ پۈرسەت قولدىن كەتسە، ئىككىنچى كەلمەيدۇ. ئاجىزلىرى بىلەن بىللە بارسىلا، قالدى گەپ ـ سۆزنى بارغاندىن كېيىن دېيىشەرمىز، ــ دېدى كەمپىر.

سۆڭ جياڭ كەسكىن ئادەم بولغاچقا، كەمپىردىن قۇتۇلالماي:

ــ قولۇمنى قويۇۋېتىڭ، بارسامۇ باراي، ــ دېدى.

ــ مىرزىبېگىم، غۇيۇلداپ كېتىۋەرمەسلە، مەن قېرى كىشى ئۆزلىرىگە يېتىشەلمەيمەن، ــ دېدى كەمپىر.

ــ قانداقسىغا ئۇنداق قىلاي؟ ــ دېدى سۆڭ جياڭ.

بۇلار سوغدىشىپ ئىشىك ئالدىغا كەلدى.

غەزەل

مەي كىشىنى مەست قىلالماس، مەست بولار ئادەم ئۆزى،
گۈل كىشىنى ئازدۇرالماس، ئازىدۇ ئادەم ئۆزى.
ئەسلىي پۇشايمانغا قېلىشنى ياخشى بىلگەن ئادەمى،
باشتا ئۇنداق ئىشنى ھەرگىز قىلمىسا بولماسمىدى؟

سۆڭ جياڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ تۇرۇۋالدى، يەن كەمپىر ئۇنى ئۆيگە زورلاپ:

— بۇ يەرگە كېلىپ كىرمىسلە زادى بولمايدۇ، — دېدى.

سۇئال جىياڭ ئىچكىرىگە كىرىپ، ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. بۇ كەمپىر بوش كەمپىر ئەمەس ئىدى. كونىلاردا: «قېرى دەللىنىڭ قولىغا چۈشسەڭ قۇتۇلالمايسەن» دېگەن گەپ بار. ئۇ سۇئال جىياڭنى قېچىپ كەتمىسۇن دەپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇۋېلىپ:

— قىزىم، ئوماق يىگىتىڭ كەلدى، — دەپ چاقىردى.

يەن پوشى ئۆزىنى كاتقا ئېتىپ، جىن چىراغقا قارىغىچە، خىيال سۈرۈپ جاڭ بالىخانىنى كۆتۈپ ياتاتتى. «ئوماق يىگىتىڭ كەلدى» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلىغان بۇ چوكان جاڭ بالىخان چېغىدا دەپ ئۆپۈل - تۆپۈل ئورنىدىن تۇرۇپ، قولى بىلەن تۇرمە چېچىنى تۇزەشتۇرۇۋېلىپ: «بۇ ئۆلۈمتۇك مېنى ساقلىتىپ، شۇنداق قىينىدى - ده ! ئاۋۋال ئىككى كاچات يېگۈزمىگىنىمنى كۆرسۇن!» دەپ غودۇكشىغىنىچە غۇيۇلداپ بالىخانىدىن چۈشتى، ئۇ پەنجىرىدىن قاراپ، ئايۋاندىكى يوپيورۇق چىراغنىڭ يورۇقىدا سۇئال جىياڭنى كۆردى - ده، ئارقىغا ئۆرۈلۈپ يەنە بالىخانىغا چىقىپ، كاتقا بېرىپ بۇرۇنقىدەك يېتىۋالدى.

يەن كەمپىر قىزىنىڭ بالىخانىدىن تاراقلاپ چۈشۈپ، يەنە قايتىپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ:

— قىزىم، يىگىتىڭ كەلسە، نېمىشقا يەنە يېنىپ چىقىپ كېتىسەن؟ — دەپ توۋلىدى.

— بۇ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى ئۇ چىقالمىغۇدەك شۇنچە يىراقمىكەن؟ يا ئۇ قارىغۇ بولمىسا، نېمىشقا مېنىڭ ئالدىغا چىقىشمىنى ساقلاپ تۇرىدۇ، تېخى يېلىنىپ - يالۋۇرۇپزە ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىدىكەنمەن؟ — دەپ جاۋاب بەردى كاتتا ياتقىنىچە يەن پوشى.

يەن كەمپىر: «بۇ هاماقەت مىرزىنى كەلمىدى دەپ تازا خاپا بولغانەدەك تۇرىدۇ. ئۇنداق بولسا مىرزىنى چىقىراي، ئۇنىڭ بىر - ئىككى ئېغىز سۆزىنى كۆتۈرسۇن» دەپ ئويلاپ، كۈلۈمسىرىگەن هالدا:

ـــ بېگىم، يۇرسىلە بىللە بالىخانىغا چىقايلى، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئۇ چوكانىنىڭ ھېلىقى گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۆڭلى بۆلەكچىلا بولۇپ قالغانىدى. كەمپىرنىڭ زورلىشى بىلەن نائىلاج يۇقىرىغا چىقتى.

ئەسلىدە بۇ ئالتە لىملىق بىر بالىخانا ئۆي بولۇپ، تېخى بىر دەھلىز ئۆي ئىدى، ئۇنىڭغا غىزا شىرەسى، ئورۇندۇق قويۇلغان؛ تېخى بولسا ياتاق ئۆي بولۇپ، ئوچ تەرىپىگە گۈل قويۇلغان، ئىككى تەرىپىگە سالاسۇنلۇق بىر كات قويۇلغان، ئۇنىڭغا قىزىل تاۋار چىمىلدىق تارتىلغان، كاتنىڭ بىر تەرىپىدە كىيىم ئاسقۇچ بولۇپ، لۆڭگە ئېسىلغان؛ يەنە بىر تەرىپىگە قول يۇيىدىغان داس قويۇلغان؛ ساپسېرىق شىرە ئۈستىگە توچ چىراغپاي قويۇلۇپ، يان تەرىپىگە ئىككى پاكار ئورۇندۇق تىزىلغان؛ ئۈدۈلىدىكى تامغا بىر ھۆر قىزنىڭ سۈرىتى ئېسىلغان؛ كاتقا قارىتىپ توت دانە يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇق قويۇلغان.

سۇڭ جياڭ بالىخانىغا چىقىۋىدى، كەمپىر ئۇنى تارتىپ ئۆيگە ئەكىردى. سۇڭ جياڭ كات يېنىدىكى پاكار ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى. كەمپىر كاتتىن قىزنىنى تارتىپ تۇرغۇزۇپ:

ـــ مانا مىرزىبېگىم كەلدى. سېنىڭ خويمۇ بىر ئەسكى خۇيۇڭ بار قىزىم، ئېگىز ـ پەس سۆزلەپ، بۇ كىشىنى دىلئازار قىلىپ قويغان ئوخشايسەن، شۇڭا رەنجىپ كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇ كىشىنى شۇنچە تەسلىكتە چىللاپ ئەكەلسەم، ئورنۇڭدىن تۇرۇپ ناماقۇل بولماقتا يوق، خۇيلىنامسەن تېخى! ـــ دېدى.

ـــ سەن نېمانچە جاۋىلدايسەن ! يا مەن بىر ئەسكى ئىش قىلمىسام ! كەلمىسە ئۇ ئۆزى كەلمىدى، مەن نېمىشقا ناماقۇل بولغۇدەكمەن ! ـــ دېدى يەن پوشى كەمپىرنىڭ قولىنى سىلكىپ.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپلەرگىمۇ يا ئاق، يا كۆك دېمىدى. كەمپىر بىر يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقنى ئەكېلىپ، سۇڭ جياڭنىڭ يېنىغا قويۇپ، قىزىنى ئورۇندۇققا ئولتۇرۇشقا زورلاپ:

ـــ بېگىم بىلەن بىر يەردە ئولتۇر. ناماقۇل بولمىساڭمۇ مەيلى، تېرىكىپ كەتمە. ئىككىڭلار كۆرۈشمىگىلى خېلى ۋاقىتلار بولدى، بىردەم مۇڭدىشۇۋېلىڭلار، ـــ دېدى.

يەن پوشى سۇڭ جياڭغا ياندىشىپ ئولتۇرماي، ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا بېرىپ ئولتۇرۇۋالدى. سۇڭ جياڭ بېشىنى سېلىپ، لام ـ جىم دېمەي جىم ئولتۇردى. كەمپىر قىزىغا قارىسا ئۇمۇ تەتۇر قارىۋاپتۇ. كەمپىر:

ـــ مەي ـ شارابسىز ئىش پۈتمەيدۇ، بىر شىشە ئېسىل شارابىم بار، ئازراق مېۋە ـ چېۋىلەرنى ئەكىرەي، شۇنىڭ بىلەن مىرزىبېگىمگە ناماقۇل بولايلى. قىزىم، مىرزىبەگدىن تارتىنماي ئولتۇرۇپ تۇر، هېلى كىرىمەن، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ: «بۇ كەمپىر ماڭا چاپلىشۋالدى، قۇتۇلالمايدىغان بولدۇم. ئۇ پەسكە چۈشۈپ كەتكەن هامانلا تىكۈپتەي» دەپ ئويلىدى. كەمپىر سۇڭ جياڭنىڭ كېتىش غەرىزىدە ئىكەنلىكىنى بىلىپ قېلىپ، ئىشىك سىرتىغا چىققاندىن كېيىن ئىشكىنى زەنجىرلەپ قويدى. سۇڭ جياڭ: «بۇ دەللە مېنىڭدىن ئۈستا كەلدى» دەپ ئويلىدى.

ئەمدى گەپنى كەمپىردىن ئاڭلاڭ. كەمپىر بالىخانىدىن چۈشۈپ، ئاۋۇال ئوچاق بېشىغا بېرىپ چىراغ يانداۋردى، قازانداپۇت يۇيىدىغان سۇ ئىسسىپ تۇراتتى. ئوچاقتا بىرئاز ئوتۇن سېلىپ قويدى، ئاندىن يەنە بىرئاز پارچە پۇل ئېلىۋېلىپ، كوچىغا چىقىپ يېڭى مېۋە ـ چېۋە، يېڭى بېلىق، چۈجە گۆشى ۋە دورا ـ دەرمەكلەر بىلەن قاق سېلىنغان بېلىقلاردىن ئالدى. بۇلارنى ئۆيگە ئەكىرىپ، تەخسىلەرگە تىزدى؛ مەينى قاچىغا قۇيۇپ، قازاندا ئىللىتقاندىن كېيىن ئاپقۇرغا تۆكتى. بىرنەچچە تەخسە كۆك ـ گېزەك، ئۇچ قەدەھ، ئۇچ كىشىلىك چوكا تەييارلىدى ۋە پەتنۇسقا سېلىپ بالىخانىغا ئاچىقىپ، دەھلىز ئۆيدىكى غىزا شىرەسىگە قويدى، ئاندىن ئىچكىرىكى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، بۇلارنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئەكىرىپ، شىرە

ئۇستىگە تىزدى. كەمپىر سۇئ جياڭغا قارىسا، بېشىنى سېلىپ ئولتۇرۇپتۇ؛ قىزىغا قارىسا، ئۇمۇ باشقا تەرەپكە قاراپ ئولتۇرۇپتۇ.

— قىزىم، ئورنۇڭدىن تۇرۇپ مەي تۇت، — دېدى كەمپىر.

— ئىچمۇبرىڭلار، مېنىڭ خۇشۇم يوق ! — دېدى قىزى.

— قىزىم، ئاتاڭ بىلەن مېنىڭ ئالدىمدا كىچىكىڭدىن ئەركە چوڭ بولۇپ قالدىڭ، باشقىلار ئالدىدا بۇنداق قىلساڭ بولمايدۇ.

— مەي تۇتمىغانغا نېمە بوپتۇ؟ مەي تۇتمىسام كاللام كېتەمدىكەن؟

— خوپ، مېنىڭ دېگىنىم يەنىلا خاتا بولۇپ تۇرسۇن، مىرزىبېگىم بولسا كاتتا ئادەم، سەن بىلەن تەڭ بولمايدۇ. مەي تۇتمىساڭمۇ مەيلى، بۇيانغا قاراپ بىرەر قەدەھ ئىچكىن، — دېدى كەمپىر كۈلۈپ.

قىز بۇيانغا قارىمىدى. كەمپىر سۇئ جياڭغا مەي تۇتتى، سۇئ جياڭ نائىلاج قەدەھ كۆتۈردى. كەمپىر كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مىرزىبېگىم، ئەيىب كۆرمىسىلە. يوقىلاڭ گەپلىرنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ، ئەتىلەتىن سۆزلىشىۋالايلى. خەقلەر ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەردىلىكلىرىنى كۆرۈپ، بىكارغا قىزغىنىپ، ھەرقانچە بىرنېمىلەر دەپ ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈسە جۆيلۈسۇن، ھەممىسى ئوسۇرۇققا تەڭ، ئۆزلىرى قۇلاق سالمىسىلا. قېنى مەيگە ئىلتىپات قىلسىلا، — دېدى ۋە ئۇچ قەدەھكە مەي قۇيۇپ، شىرە ئۇستىگە قويۇپ، — قىزىم، بالىلىق قىلما، بىرەر قەدەھ ئىچكىن، — دېدى.

— مەن بىلەنلا قالدىڭغۇ ئەجەب ! قورسىقىم غىقىدە، ئىچەلمەيمەن.

— قىزىم، مىرزىبېگىمگە بېقىشىپ بولسىمۇ ئىچسەڭ بولاتتى.

قىز بۇنى ئاڭلاپ، بىر تەرەپتىن ئىچىدە: «مېنىڭ ئەس ـ يادىم جاڭ بالىخاندا تۇرسا، بۇنداق بىرنېمىگە كىم بېقىشسۇن!

ئۇنى ئىچۈرۈپ مەست قىلىپ قويمىسام، جەزمەن ماڭا يېپىشىدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، مەينى قولىغا ئېلىپ، زورمۇزور يېرىم قەدەھ ئىچتى. كەمپىر كۈلۈپ:

ـــ قىزىم، خاپا بولۇپ ئولتۇرماي، كۆڭۈل ـ كۆكسۈڭنى ئېچىپ، بىر ـ ئىككى قەدەھ كۆتۈرۈپ يىتىپ قالغىن. مىرزىبېگىمنىڭ خۇمارىدىن چىققۇدەك ئىچسۇن، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ يەن كەمپىرنىڭ زورىدا كەينى ـ كەينىدىن ئۈچ ـ تۆت قەدەھ كۆتۈرۈۋەتتى. كەمپىرمۇ كەينى ـ كەينىدىن نەچچە قەدەھ ئىچىۋېتىپ، پەسكە يەنە مەي ئىللىتىشقا چۈشۈپ كەتتى.

كەمپىر دەسلەپتە قىزىنىڭ مەي ئىچمىگەنلىكىدىن كۆڭلى پەرىشان بولغانىدى، كېيىن ئەيۋەشكە كېلىپ مەي ئىچكەنلىكىنى كۆرۈپ، خۇشاللىقىدا: «ئەگەر بۇنى بۈگۈن ئاخشام قوندۇرۇپ قالالىساق، ئۇنىڭ خاپىلىقىمۇ كۆڭلىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن يەنە ئازراق ھەپىلىشىپ، ئاندىن بىرنېمە دەي» دەپ ئويلىدى ۋە ئوچاق بېشىغا ئۆتۈپ، ئۈچ ئاپقۇر مەي ئىچتى، مەي ئۇنى سەل قىزىتقاندەك قىلدى ـ دە، ئۇ يەنە بىر ئاپقۇر قۇيۇپ ئىچىۋەتتى. ئاندىن يەنە يېرىم ئاپقۇردىن كۆپرەك مەينى ئىللىتقاندىن كېيىن بالىخانىغا ئاچقىتى. چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، سۇڭ جياڭ بېشىنى سېلىپ، ئۇن ـ تىنسىز ئولتۇرۇپتۇ، قىزىمۇ كۆڭلىكىنىڭ پېشىنى تىرناقلاپ، تەتۈر قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ كەمپىر قاقاھلاپ كۈلۈپ:

ـــ ئىككىڭلار لايدا قاتۇرۇلغان بۇت بولمىساڭلار، نېمىشقا مىت قىلماي ئولتۇرىسىلەر؟ مىرزىبېگىم، سىلى ئەركەك بولغاندىكىن، ئېرىتكۈدەك گەپ ـ سۆزلەرنى قىلىپ ئويىنىشىپ ئولتۇرسىلا، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئۇڭايسىزلىنىپ، ئاغزىدا بىرنېمە دېمىسىمۇ، كۆڭلىدە تەڭلىكتە قالدى. قىز ئۆزىچە: «ئۆزۈڭ ئالدىمغا كەلمەي، مېنى بۇرۇنقىدەك ئۆزىرە ئېيتىپ، سۇركىلىپ كېلىپ كۆڭلۈڭنى

ئاچارمىكىن دەپ چاغلاۋاتامسەن، ئەمدى كۆڭلۈڭنى ئېچىشىم يوق گەپ» دەپ ئويلىدى، كەمپىر مەينى ھېلىلا ئىچكەچكە، ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي تاغدىن ـ باغدىن سۆزلەپ، پالانچى ئۇنداق ئىكەن، پۇستانچى مۇنداق ئىكەن، دەپ جۆيلۈگىلى تۇردى. بۇنىڭغا مۇنۇ غەزەل دەلىل:

باشپاناھ بولغان يىگىتلا كەتمىسە ئۆيدىن چىقىپ،
مەيلىنى ئالغاي بۇ دەللە ياغلىما سۆزلەر قىلىپ.
كۆپ پاراسەت ئەھلىنى قىلدى خاراب قىلتاق قويۇپ،
ئۆلسە بۇ ئەبلەخ تىلىنى تۇۋدىن كەسسە قىيىپ.

يۇنچىڭ شەھىرىدە تۇزلانغان يېمەكلىك ساتىدىغان تاڭ ئاكا دېگەن ئادەم بار ئىدى، ئۇنى تاڭ نيۇر دەپ ئاتىشاتتى، ئۇ دائىم بازاردا گۇپپاڭچىلىق قىلىپ يۈرەتتى، سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا پات ـ پات پۇل ـ پۇچەك ياردەم بېرىپ تۇراتتى، ئۇ پادىشاھلىقىغا ئالاقىدار بەزى ئەھۋاللار چىقىپ قالسا، سۇڭ جياڭنى خەۋەردار قىلىپ، بىرنەچچە تىزىق يارماق سۆيۈنچە ئېلىپ خەجلەيتتى. سۇڭ جياڭ بۇنى ئىش ـ پىشكە بۇيرۇپ تارتىپ قالسا، جېنىنى پىدا قىلاتتى. بۇگۈن ئاخشام ئۇ قىمارداردا ئۇتتۇرۇپ قويۇپ ئىلاجسىز قالغانلىقتىن، يامۇلنىڭ ئالدىغا سۇڭ جياڭنى ئىزدەپ باردى ۋە ئۇنىڭ چۈشكۈنىگىمۇ ئىزدەپ بېرىپ تاپالمىدى. قولۇم ـ قوشنىلىرى:

ـــ تاڭ ئاكا، كىمنى ئىزدەپ يۈرىسىز شۇنچە ئالدىراش؟ ـــ دېدى.

ـــ گېپىم قىچىشىپ، تاقىتىم تاق بولۇپ كەتتى، باشپاناھىمنى ئىزدەپ يۈرىمەن، ھېچ يەردىن تاپالمىدىم، ـــ دېدى تاڭ نيۇر.

ـــ باشپاناھىڭىز كىم؟

ـــ يامۇلدىكى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئۇ ھېلىلا يەن كەمپىر بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىغۇ.

ـــ ھەببەللى، يەن كەمپىرنىڭ ئاشۇ پەسكەش جادۇ قىزى سۇڭ مىرزىغا تۈيدۇرماي جاڭ بالىخان بىلەن ئاپاق ـ چاپاق، ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ يۈرىدۇ، سۇڭ مىرزىمۇ بۇنىڭ شەپىسىنى ئاڭلاپ قالغان بولسا كېرەك، ئۇ يەرگە يولمىغلى خېلى زامان بولۇپ قالغان. بۈگۈن ئاخشام چوقۇم ئاشۇ قېرى يەجۈج يالغان ـ ياۋىداقتىن بىرنېمىلەرنى دەپ يېپىشىۋېلىپ ئەكەتكەن ئوخشايدۇ. خەجلەشكە پۇلۇم قالماي، گېلىم قىچىشىپ تۇراتتى، شاققىدە ئاشۇ يەرگە بېرىپ، خەج ـ خىراجلارغا بىرنەچچە تىزىق يارماق تېپىپ كېلەي، ئىككى ئاپقۇر مەيگە ياراپ قالسا ئەجەب ئەمەس، ـــ دېدى تاڭ نيۇر ۋە ئىككى سەكرەپ يەن كەمپىرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا يېتىپ بېرىپ، ئۆي ئىچىگە قارىغۇدەك بولسا، چىراغ يېنىپ تۇرۇپتۇ، لېكىن دەرۋازىنى ئەتمەپتۇ. ئۇ تارتما[1]نىڭ يېنىغا باردى. بالىخاندا كەمپىرنىڭ قاقاھلاپ كۈلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. تاڭ نيۇر شىپ ـ شىپ مېڭىپ يۇقىرىغا چىقىپ، يەن تامنىڭ يوچۇقىدىن قارىغۇدەك بولسا، سۇڭ جياڭ بىلەن يەن كەمپىرنىڭ قىزى بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپتۇ؛ ھېلىقى كەمپىر بولسا شىرەنىڭ يان تەرىپىدە كاپىلداپ ئولتۇرۇپتۇ.

تاڭ نيۇر غىپىدە ئۆيگە كىرىپ، يەن كەمپىر بىلەن سۇڭ جياڭغا ۋە يەن كەمپىرنىڭ قىزىغا سالام بېرىپ، بىر چەتكە ئۆتۈپ تۇردى. سۇڭ جياڭ: «بۇ بىر نېمىنىڭ كەلگىنى ياخشى بولدى» دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا تۇمشۇقى بىلەن ئىشارەت قىلىپ قويدى. تاڭ نيۇر ناھايىتى چېچەن بولغاچقا، ئىشارەتنى چۈشەندى ـ دە، سۇڭ جياڭغا:

ـــ ئۆزلىرىنى ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى، بۇ يەردە يەپ ـ ئىچىپ تازا مەززە قىلىپ، بىغەم ئولتۇرۇپتىكەنلا ـ دە! ـــ

① تارتما ـــ شوتا، پەلەمپەي دېگەن مەنىلەردە.

دېدى.

ــ يامۇلدا بىرەر مۇھىم ئىش ـ كۆش چىقتىمۇ يا؟

ــ مىرزىبېگىم، نېمىشقا ئۇنتۇپ قالدىلا؟ ئامبال بېگىم ھېلىقى ئىش توغرىسىدا دۇئاندا كايىپ چۈشكۈنلىرىگە ئۆزلىرىنى ئىزدەتتىپ تۆت ـ بەش قېتىم ئادەم ئەۋەتتىپ، ھېچ يەردىن تاپالماي خاپا بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. تېزرەك بارسىلا بولارمىكىن.

ــ شۇنداق، مۇھىم ئىش بولسا بارماي نېمە ئىلاجىم، ــ دېدى سۈكۈ جىاڭ ۋە دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، بالىخانىدىن چۈشۈشكە تەمشىلىۋىدى، كەمپىر توسۇۋېلىپ:

ــ بۇنداق قىلمىسىلا بېگىم، بۇ تاڭ نېيۇرنىڭ تىكىپ توقۇغان گېپى، ھەي تاڭ نېيۇر، مۇتتەھەم ئوغرى، خان ئاچاڭنى ئالدىماقچىمۇ سەن تېخى! بۇ «ئۇستىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋاپتۇ» دېگەننى قىلغىنىڭمۇ؟ بۇ ۋاق بولغاندا ئامبال ئاللىقاچان يامۇلدىن كېتىپ، ئۆيىدە خېنىم بىلەن مەي ئىچىپ، كۆڭۈل ئېچىپ ئولتۇرماي، يامۇلدا كايىپ نېمە ئىش قىلغۇدەك؟ سەن بۇ مەككارلىقىڭ بىلەن شەيتاننى ئالدىغىن، خان ئاچاڭغا ئاقمايدۇ، ــ دېدى.

ــ راستلا ئامبال بېگىم ساقلاپ قالدى، مەن يالغان ئېيتمايمەن.

ــ ۋالاقشىما! خان ئاچاڭنىڭ كۆزى گۆھەردەك پارقىراق تۇرۇپتۇ، ھېلىلا مىرزىبېگىمنىڭ بىرنەرسە دېگىن دەپ، تۇمشۇقى بىلەن ساڭا ئىشارەت قىلغانلىقىنى كۆردۇم، سەن مىرزىبېگىمنى مېنىڭ ئۆيۈمگە كېلىشكە دەۋەت قىلماقتا يوق، تېخى بۇ يەردىن كەتكۈزۈۋەتمەكچىمۇ؟ «دىلئازارى ــ تەڭرى بىزارى» دېگەن گەپ بار، ــ دېدى كەمپىر ۋە سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، تاڭ نېيۇرنىڭ گېلىدىن سىققىنىچە دارقىرىتىپ بالىخانىدىن چۈشۈرۈۋەتتى.

ــ سەن نېمىشقا گېلىمنى سىقىسەن؟ ــ دېدى تاڭ نېيۇر.

ـــ خەقنىڭ سودىسىنى بۇزۇپ، قاچىسىغا توپا سېلىش خەقنىڭ ئاتا ـ ئانا، خوتۇن ـ بالىچاقىسىنى چاقىسىنى ئۆلتۈرگەنگە ئوخشاش بولىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن؟ ھۆتۈت ـ پۆتۈت قىلىدىكەنسەن، سەن قەلەندەرنى ئۇرىمەن تېخى ! ـــ دېدى كەمپىر ۋارقىراپ.

ـــ قېنى ئۇرۇپ باقە ! ـــ دېدى تاڭ نېيۇر ئالدىغا دېۋەيلەپ كېلىپ.

كەمپىر مەي كەيپىدە شاپلىقىنى كېرىپ تاڭ نيۇرنىڭ كاچىتىغا ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى كاچات ئۇرۇپ، ئۇنى مىلەڭزىنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋەتتى. ئاندىن ئۇ دەرھال مىلەڭزىنى ئىشكىنىڭ ئارقىسىغا قايرىپ قويۇپ، ئىشكىنىڭ قاناتلىرىنى ئېتىپ، كىلتاڭ① سېلىۋېتىپ، ئاغزىغا كەلگەنچە تىللاشقا باشلىدى.

تاڭ نيۇر ئىككى كاچات يېگەندىن كېيىن ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ:

ـــ ھەي قېرى يەجۇج، ئالدىرىمايلا تۇرا! مەن بېگىمنىڭ يۈز ـ خاتىرىنى قىلمىسام بۇ يەردە سېنىڭ ۋەتۋەرىكىڭنى چىقىرىۋېتەتتىم ! بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى جېنىڭنى ئالمىسام، تاڭ نيۇر بولمايلا كېتەي ! ـــ دەپ مەيدىسىگە مۇشتلاپ قاتتىق تىللىغىنىچە يۇرۇپ كەتتى.

كەمپىر يەنە بالىخانىغا چىقىپ سۇڭ جياڭغا قاراپ:

ـــ بېگىم، ئۇ قەلەندەر بىلەن نېمە پەرۋالىرى؟ ئۇ ھارامزادە مەي تىلەپ ئىچىپ، يوقىلاڭ ئىش تېپىپ يۈرىدىغان بىر مۇتتەھەم. كوچا ـ كويلاردا تېنەپ يۈرىدىغان بۇ بېشىنى يېگۈرنىڭ ئۆيىمىزگە كېلىپ كىشىنى بوزەك ئېتىۋاتقىنىنى كۆرسىلە! ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ راستگۇي ئادەم بولغاچقا، بۇ كەمپىرنىڭ

① كىتاڭ ـــ تۆمۈر ياكى ياغاچ ئىلغۇچ دېگەن مەنىدە.

سۆزلىرى ئۇنىڭ يېغىرىغا تەگكەنلىكىدىن، ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشكە پېتىنالمىدى.

ــ بېگىم، ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، ــ دېدى كەمپىر، ــ ئۆزلىرىگە ئەقىدەم بار. قىزىم، بېگىم بىلەن مۇشۇ قەدەھنى ئىچىۋېتىڭلار، ئىككىڭلار ئۇزۇندىن بۇيان كۆرۈشمىدىڭلار. بالدۇرراق يېتىپ ئارام ئېلىڭلار، مەن قاچا ـ قۇچىلارنى يىغىشتۇراي. ئۇ سۇڭ جياڭغا يەنە ئىككى قەدەھ ئىچۈرگەندىن كېيىن قەدەھ ـ تەخسىلەرنى يىغىشتۇرۇپ، بالىخانىدىن چۈشۈپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ بالىخانىدا ئولتۇرۇپ: «بۇ كەمپىرنىڭ قىزىنىڭ جاڭ بالىخان بىلەن چاتىقى بار دەيدۇ، بۇ گەپ كۆڭلۈمگە گۇمان سالدى، لېكىن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرمىدىم. كېتىپ قالسام مېنى ئەخمەق نېمىكەن دەر، ئۇنىڭ ئۈستىگە بەك كەچ بولۇپ كەتتى، يېتىپ قالسام قالاي، قېنى بۇ چوكاننىڭ ماڭا مەيلى بارمۇ، يوقمۇ، بۈگۈن ئاخشام سىناپ باقاي» دېگەن ئويلارنى خىيالىدىن كەچۈردى. كەمپىر يەنە بالىخانىغا چىقىپ:

ــ كەچ بولۇپ كەتتى، ئىككىڭلار بالدۇرراق يېتىپ قالساڭلارمىكىن، ــ دېدى.

ــ كارىڭ نېمە؟ يېتىۋەرمەمسەن، ــ دېدى چوكان.

كەمپىر كۈلگىنىچە بالىخانىدىن چۈشۈۋېتىپ:

ــ بېگىم، ئامان ـ ئېسەن يېتىپ، بۈگۈن كېچە كۆڭۈللىرىنى ئوبدان ئاچسىلا، ئەتە ئورۇنلىرىدىن ئالدىرىماي تۇرارلا، ــ دەپ قويۇپ پەسكە چۈشۈپ، ئوچاق بېشىدىكى قاچا ـ قومۇچلارنى يىغىشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن پۈت ـ قوللىرىنى يۇيۇپ، چىراغنى ئۆچۈرۈپ يېتىپ قالدى.

سۇڭ جياڭ پاكار ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، چوكانىنى بۇرۇنقى چاغلاردىكىدەك يېنىمغا كېلىپ نازلىنىپ، يېلىنىپ يالۇرارمىكىن دېگەن ئۈمىدته بىر هازا ۋاقىتنى ئۆتكۈزدى. كىم بىلسۇن، يەن كەمپىرنىڭ قىزى: «مېنىڭ ئەس ـ يادىم جاڭ بالىخانىدا تۇرسا، بۇ ماڭا كاشىلا قىلىپ كېلىۋېلىپ، خوي

چىشمغا تېگىپ ئولتۇرۇپتۇ، بۇ بىرنېمە تېخى مېنى بۇرۇنقىدەك ئالدىمغا كېلىپ بىرنېمە دەمدىكىن دېگەن ئۇمىدتە ئولتۇرۇپتۇ، خان ئاچاڭ ئەمدى ھەرگىز ئۇنداق قىلمايدۇ. ‹كېمىنى ھەيدەپ بېرىپ قىرغاقتا چىققان ھەر يەردە بار، قىرغاقنى ھەيدەپ كېلىپ كېمىگە چىققان قەيەردە بار›، دېگەن گەپ بار. سەن ماڭا پەرۋا قىلمىساڭ، خان ئاچاڭغا تېخى ئارام بولىدۇ» دېگەن ئويدا ئولتۇراتتى.

خالايىق سىلەرگە ئايانكى، دىلبەر گۈزەللەر تولىمۇ خەۋپلىك بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ساڭا كۆڭلى چۈشۈپ قالسا، قولۇڭدا شەمشەر بولسىمۇ، بويۇڭدا ئوت كۆيۈپ تۇرسىمۇ، يولۇڭدا دەريا ئېقىپ تۇرغان بىلەنمۇ، ئۇنى توسۇپ قالالمايدۇ، ئۇ ئۇنىڭدىن قورقمايدۇ؛ ئەگەر ئۇنىڭ ساڭا مەيلى بولمىسا، ئالتۇن ـ كۈمۈشكە پۈركەنگىنىڭ بىلەنمۇ، ئۇ ساڭا كۆز قىرىنى سالمايدۇ.

«نازىنىنلارنىڭ مەيلى بولسا، سەھرالىقمۇ نوچى كۆرۈنەر، سەتەڭلەرنىڭ كۆڭلى چۈشمىسە، نوچىلارمۇ سەھرالىق كۆرۈنەر» دېگەن گەپ بار، سۈڭ جىاڭ باتۇر ئوغۇل بالا بولسىمۇ، خوتۇن ـ خەقلەرنىڭ ھېيلىسىنى بىلمەيتتى. جاڭ بالىخان يەن كەمپىرنىڭ قىزىنى دېگىنىنى قىلىدىغان، قەدىرلەيدىغان، قۇچىقىغا چىقىپ كۆڭلىنى ئالىدىغان ھالغا چۈشۈرۈپ، پۈتۈنلەي ئۇنىڭ مەيلىنى ئۆزىگە تارتىۋالغان تۇرسا، ئۇ قانداقسىغا سۈڭ جياڭغا كۆڭلىنى بەرسۇن؟!

بۇ كېچە ئىككىسى چىراغ تۈۋىدە ئارىسالدىلىققا چۈشۈپ، خۇددى ئامۇت سالغان خۇرجۇندەك، ئۇدۇلمۇئۇدۇل لام ـ جىم دېمەي ئولتۇرۇشتى. تۇن يېرىملىشىپ، پەنجىرىدىن ئاي يورۇقى چۈشتى.

نەزم

ساماڭيولى پارقىرار، سۇ سائىتى تامچىلار،
قىيىپاش بولۇپ روھىكتىن ئاي شولىسى چۈشەتتى،

تۇننىڭ سالقىن ھاۋاسى ئۆڭ ئارىلاپ كېزەتتى.
تاك ـ تاك ئۇنى سېپىلدىن،
كېلەر ھەردەم ئۇزۇلمەي، بارغانسېرى كۈچىيىپ؛
گادايلارنىڭ سوقمىسى،
توختىماستىن سوقىلار، بارغانسېرى ئۇلغىيىپ.
گۈللۈك لەمپە ئاستىدا جىلدىر بەك جارانلاشتى،
غېرىب كارۋان ئەھلىنىڭ خىيالىنى بۇزاتتى؛
كۈموشپايە ئۈستىدە چىراغ پىل ـ پىل قىلاتتى،
سەتەڭ تۆشەك ئۈستىدە ئاھ ـ زارلىنىپ ياتاتتى.
شەھۋەتخۇمار سەتەڭنىڭ باغرى ئوتتا كۆيەتتى،
مەردۇمەردان يىگىتنىڭ جاسارىتى كۈلەتتى.

سۇڭ جياڭ پاكار ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ چوكانغا قارىسا، ئۇ ئۈست ـ ئۈستىگە ئۈھ تارتىپ ئولتۇراتتى. ئالاھازەل ئېغىر ياتقۇ مەھەل يەتكەندە، چوكان كىيىمى بىلەنلا كاتقا چىقىپ، بېشىغا كەشتە تىكىلگەن ياستۇقنى قويۇپ، تام تەرەپكە قاراپ يېتىۋالدى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ: «بۇ پەس ماڭا بىزەمۇ پەرۋا قىلماي يېتىۋالدى. مەن بۇگۈن كەمپىرنىڭ گەپ ئوينىتىشى بىلەن بىرنەچچە قەدەھ مەينى ئارتۇقراق ئىچىپ قويدۇم، بېشىم قېيىۋاتىدۇ، كەچمۇ بولۇپ كەتتى، يېتىپ ئۇخلاي» دەپ ئويلاپ، بېشىدىكى بوغمىچىنى ئېلىپ شىرەگە قويدى، ئۈستىدىكى كىيىمىنى سېلىپ ئاسقۇچقا ئىلىپ قويدى، بېلىدىكى بىر يان پىچاق ۋە خەت ـ ئالاقە تەللىسى ئېسىقلىق كەمىرىنى يېشىپ، كاتنىڭ شادىسىغا ئېسىپ قويدى، ئاندىن كېيىن يىپەك كەشتە بىلەن پايپىقىنى سېلىپ كاتقا چىقىپ، چوكاننىڭ كەينىدە ياتتى.

بىر ھازادىن كېيىن چوكاننىڭ مەسخىرە كۈلكىسى ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ كۆڭلى غەشلىكتە قانداقمۇ ئۇخلىيالمىسۇن. كونىلار: «كۆڭۈللەر ئېچىلغاندا تاڭ ئاتماس كېچە بولسا، غېرىبسىنىپ

ياتقاندا تۇن ئۇزارماي تاڭ ئاتسا» دەپتىكەن. تۇن نىسپى بولغاندا سۇڭ جياڭنىڭ مەي كەيپى يېشىلدى، ئۇ سۇبھى تاڭغىچە ئاران چىداپ ئورنىدىن تۇرۇپ، سوغۇق سۇ بىلەنلا يۇزىنى يۇيۇپ ئۇستىگە چاپىنىنى، بېشىغا بوغمىچىنى كىيدى ۋە: «مەي پەس، ئەجەبمۇ بىئەدەپلىك قىلدىڭا!» دەپ تىللىدى.

يەن كەمپىرنىڭ قىزىمۇ ئۇخلىماي ياتاتتى، ئۇ سۇڭ جياڭنىڭ تىللىغىنىنى ئاڭلاپ، بۇياقتا ئۆرۈلۈپ:

ــ ھەي ئىزا تارتمايدىغان ئۇياتسىز، ــ دەپ ئېغىز ياندۇردى.

سۇڭ جياڭ دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، بالىخانىدىن پەسكە چۈشتى. كەمپىر ئاياغ تىۋىشىنى ئاڭلاپ، كاتتا ياتقىنىچە:

ــ بېگىم، يېتىپ ئارام ئالسىلا، تاڭ يورۇغاندىن كېيىن كەتسىلە، تاڭ يورۇمايلا تۇرۇۋېلىپ نېمە قىلىلا؟ ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ جاۋاب بەرمەي، بېرىپ ئىشكىنى ئېچىۋەردى. كەمپىر يەنە:

ــ بېگىم، چىقىپ كەتسىلە ئىشكىنى يېپىۋەتسىلە، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئىشىكتىن چىقىۋېلىپ ئىشكىنى يېپىپ قويدى ــ دە، دەردىنى چىقىرىدىغان يەر تاپالماي، توپتوغرا چۈشكۈنگە قاراپ راۋان بولدى. ئۇ يامۇلنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقاندا پىلىلداپ تۇرغان بىر چىراغقا كۆزى چۈشۈپ قالدى. قارىغۇدەك بولسا شەربەت ساتىدىغان ۋاڭ بوۋاي يامۇل ئالدىدا ئەتىگەنلىك بازار قىلىشقا كەپتۇ.

بوۋاي سۇڭ جياڭنى كۆرۈپ، ئالمان ــ تالمان:

ــ بېگىم، بۈگۈن قانداقىسىغا بۇنداق ئەتىگەن كېلىپ قالدىلا؟ ــ دېدى.

ــ كەچتە مەي ئىچىپ كەيپ بولۇپ قالغاچقا، ۋاقىتنى ئاڭقىرالماي تۇرۇپ كېتىپتىمەن، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ بېگىم، ئۆزلىرىنى مەي چىشلىۋالغان ئوخشايدۇ، بىر

سىركايە چۈچۈك شەربەت ئىچىۋەتسىلە، مەستىلىكنى كېسىۋېتىدۇ.

ــ خوپ، ــ دېدى سۇلۇك جىالۇك ۋە ئورۇندۇقتا ئولتۇردى.

بوۋاي قويۇق بىر سىركايە چۈچۈك شەربەت قۇيۇپ سۇلۇك جىالۇغا سۇندى. سۇلۇك جىالۇك ئۇنى ئىچىۋېتىپ، بىردىنلا كۆڭلىگە: «دائىم بۇنداق شەربەتنى ئىچىپ تۇرىمەن، مەندىن پۇلنى ئالغىنى يوق. ئىلگىرى بۇنىڭغا بىر جەسەت ساندۇقى ئېلىپ بېرىشنى ۋەدە قىلغانىدىم، ئېلىپ بېرەلمىدىم. تۇنۇگۈن چاۋ گەي ئەۋەتكەن ئالتۇندىن بىر چوكىنى ئېلىپ، خەت ـ ئالاقە تەللىسىگە سېلىۋېدىم، شۇنى بوۋايغا جەسەت ساندۇقى ئېلىشقا بېرىپ، بىر خۇشال قىلاي» دېگەن خىيال كەلدى ـ دە:

ــ بوۋا، مەن سىزگە بىر جەسەت ساندۇقى ئېلىۋېلىشقا پۇل بېرىشنى ۋەدە قىلغانىدىم، ئۇنى ئېلىپ بېرەلمەي كەلدىم. ئەمدى يېنىمدا ئازراق ئالتۇن بار، سىزگە بېرەي، سىز ئۇنى چېن سەنلاڭنىڭگە كۆتۈرۈپ بېرىپ، بىر جەسەت ساندۇقى ئېلىپ، ئۆيىڭىزدە ساقلاپ قويۇڭ. بېشىڭىز ياستۇقىغا يەتكەندە، سىزگە يەنە ئاخىرەتلىك پۇل ـ پۇچەك بېرەرمەن، ــ دېدى.

ــ شاپائەتچىم، ھەمىشەم مەن بىچارە قېرىغا غەمخورلۇق قىلىپ كەلدىلە، ھازىر يەنە ئاخىرەتلىك لازىمەتلىكىمنى ئىلتىپات قىلماقچى بولۇۋاتىدىلا، پېقىرغا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى بۇ ئالەمدە ياندۇرالمىسام، ئاخىرەتتە بولسىمۇ ئاياغلىرىدا خىزمەتتە بولۇپ ياندۇرارمەن، ــ دېدى ۋاڭ بوۋاي.

ــ ئۇنداق دېمەڭ، ــ دېدى سۇلۇك جىالۇك ۋە پېشىنى قايرىپ خەت ـ ئالاقە تەللىسىنى ئالماقچى بولۇپ يېنىنى سىلىۋېدى، قولىغا چىقمىدى. ئۇ ھالۇك ـ تالۇك بولۇپ: «ئاپلا، چاتاق بوپتۇ! كېچە ئۇنى ھېلىقى پەسنىڭ ئۆيىدە كاتنىڭ شادىسىغا ئىلىپ قويغانىدىم، ئاچچىقىمدا بېلىمگە باغلىۋالماي ئۇنتۇپ قېلىپ كېلىۋېرىپتىمەن. ئالتۇنىنىڭمۇ كارى چاغلىق ئىدى، چاۋ گەي ئەۋەتكەن ھېلىقى خەت شۇ ئالتۇنغا ئوراقلىق ئىدى. ئۇنى

مەيخانىدا لىۇ تاڭنىڭ ئالدىدىلا كۆيدۇرۇۋەتمەكچىدىم، لىۇ تاڭنى قايتىپ بېرىپ، سىلەرنى سېغىنماپتۇ، دەپ يۇرمىسۇن دەپ كۆيدۇرۇۋەتمەپتىمەن، چۈشكۈنۈمگە كېلىپ كۆيدۇرۇۋەتكۈچە يەن كەمپىر ماڭا يېپىشۇۋېلىپ، مېنى ئەكېتىپ قالدى. كېچە چىراغقا تۈتۈپ كۆيدۇرۇۋېتەيمىكىن دەپمۇ ئويلاپ، يەنە ھېلىقى پەسنىڭ كۆزى چۈشمىسۇن دەپ كۆيدۇرمەپتىمەن. بۈگۈن ئەتىگەن مېڭىشقا ئالدىراپ ئۇنتۇپ قاپتىمەن، ئۇ چوكان ھەمىشە ناخشا كىتابلىرىنى ئوقۇپ يۈرەتتى، ئاز ـ تولا خەت ساۋاتى بار ئىكەن. مۇبادا ئۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتسە، ئىشىنىڭ ئوخشىغىنى شۇ!» دەپ ئويلاپ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

ـــ ئاتا، ئەيىبكە بۇيرۇمايسىز. يالغان ئېيتقىنىم يوق. ئالتۇن خەت ـ ئالاقە تەللىسىدە ئىدى، مېڭىشقا ئالدىراپ ئۆيدە ئۇنتۇپ قاپتىمەن. مەن ئەكېلىپ بېرەي، ـــ دېدى.

ـــ بولدى، ئەكەلمىسىلە، ئەتىلەتىن بەرسىلىمۇ كېچىكمەيدۇ.

ـــ ئاتا، سىز بىلمەيسىز، مېنىڭ يەنە بىرنەرسەم ئۇنىڭ بىلەن بىللە قاپتۇ، ئۇنىمۇ ئەكەلمىسەم بولمايدۇ، ـــ دېدى سۇڭ جيالڭ ۋە ئالدىراپ ـ تېنەپ يەن كەمپىرنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

نەزم

قەھرىمانغا نېسىپ بولۇپ كەلدى نەسلىك كاساپەت،
تەقدىر بىلەن يوقالدى، دۇردانىدىكى شۇ ئوقەت.
ئايان ئىدى سۆيگۈدىن رەقىبلىكنىڭ چىقىشى،
كىم ئويلىغان ياخشىلىقتىن تۇغۇلار دەپ چوڭ ئاپەت!

ئەمدى يەن كەمپىرنىڭ قىزىغا كەلسەك، ئۇ سۇڭ جياڭنىڭ ئىشىكتىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى تۇيۇپ، ئورنىدىن تۇردى، ئۆز ـ ئۆزىگە: «بۇ بىرنېمە مېنى بىر كېچە ئاۋارە قىلىپ ئۇخلاتمىدى. ئۇ يۈزىنى قېلىن قىلىپ، مېنى يالۋۇرۇپ كۆڭلۈمنى ئالامدىكىن

دەپ كۆتۈپ باقتى. مېنىڭ ساڭا مەيلىم يوق، مەن جاڭ بالىخان بىلەن ياخشى ئۆتسەملا بولدى، سەن بىلەن نېمە پەرۋايىم! سەن كەلمىسەڭ تېخى ياخشى!» دېدى ۋە ئورۇن - كۆرپىلىرىنى سالدى، ئاندىن پەشمەت، پەشتامىلىرىنى يېشىپ، ئىچ كۆڭلىكىنى سالدى. كات ئالدىدا چىراغ پىلىلداپ يېنىپ، كات بېشىدا شادىغا ئېسىقلىق سۆسۈن تاۋار چۈچىلىق كەمەرنى يورۇتۈپ تۇراتتى. يەن كەمپىرنىڭ قىزى ئۇنى كۆرۈپ، كۈلگىنىچە: «ھەي ئىپلاس زەڭگىيەي، قارنى يېرىلغۇچە يەپ - ئىچىپ، كەمىرىنى ئونتۇپ كېتىپتۇ، ئەمدى خان ئاچاڭنىڭ قولىغا چۈشتى، جاڭ بالىخانغا بېرەي، باغلىسۇن» دېدى - دە، قولىنى بىر سۇنۇۋېدى، خەت - ئالاقە تەللىسى بىلەن پىچاق قولىغا چىقتى، تەللە ئېغىر ئۇرۇندى، ئۇنى دەرھال شىرە ئۇستىگە ئۆڭتۈرۈپ، ئالتۇن بىلەن خەتنى تۆكتى. چوكان قولىغا ئېلىپ چىراغقا تۇتۇپ قارىغۇدەك بولسا، ساپسېرىق يالتىراپ تۇرغان بىر چوكا ئالتۇن ئىكەن. چوكان خۇشال بولۇپ: «تەڭرى مەن بىلەن جاڭ بالىخانغا نەرسە - كېرەكلىرنى ئېلىپ يېسۇن دەپ، بۇ ئالتۇننى ئاتا قىپتۇ. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى كۆزۈمگە جاڭ بالىخان ئورۇقلاپ قالغاندەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئازراق نەرسە - كېرەكلەرنى ئېلىپ ئونىڭغا تۇتاي دەۋاتاتتىم» دەپ، ئالتۇننى ئېلىپ قويۇپ، ھېلىقى خەتنى ئېچىپ چىراغ يورۇقىدا ئوقۇدى، ئونىڭغا چاڭ گەي ۋە باشقا نۇرغۇن ئىشلار ھەقىدىكى سۆزلەر پۈتۈلۈپتۇ. چوكان: «ئەجەپ ئوبدان بولدى ! ‹سوغا قۇدۇققا چۈشىدۇ› دەپلا يۈرەتتىم، قارىسام ‹قۇدۇق سوغىغا چۈشىدىغان› چاغمۇ بولىدىكەن. جاڭ بالىخان بىلەن ئېلىشىپ - تېگىشىپ، ئەر - خوتۇن بولۇپ ئۆتىدىغان بولدۇق دەپ يۈرسەم، سەن نىجىس ئارىمىزغا قىسىلىۋالغانىدىڭ، ئەمدى مېنىڭ قولۇمغا چۈشتۇڭغۇ! ئەسلىدە سېنىڭ لياڭشەن كۆلى بويىدىكى قاراقچىلار بىلەن كەلدى - باردىڭ بار ئىكەن، شۇڭا ساڭا يۈز سەر ئالتۇن سوۋغا قىپتۇ. خەپ ئالدىرىما، خان ئاچاڭ ئەدىپىڭنى

بەرمەگەننى كۆر» دەپ خەتنى ھېلىقى ئالتۇننىڭ تېشىغا بۇرۇنقىدەك ئوراپ، خەت ـ ئالاقە تەللىسىنىڭ ئىچىگە سېلىپ قويدى، ئۇ «قېنى ئەزرائىلغا ئەكەتكۈزگىنىڭنى كۆرەي» دەپ بالىخانىدا ئۆزىچە سۆزلەپ تۇرغىنىدا پەستىن ئىشىكنىڭ «غاچ» قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ كىم؟ ـــ دەپ سورىدى كەمپىر.

ـــ مەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ تېخى ئەتىگەن دېسەم ئۆزلىرى ئىشەنمەستىن كەتكەنتىلە، قانداق، ئەتىگەنمىكەن؟ قايتىپ كەپلا يەنە. خېنىملىرى بىلەن يېتىپ تاڭ ئاتقۇزۇپ كەتسىلە، ـــ دېدى كەمپىر.

سۇڭ جياڭ جاۋاب قايتۇرماي، توپتوغرا بالىخانىغا چىقىپ كەتتى.

چوكان سۇڭ جياڭنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ھاپىلا ـ شاپىلا كەمەر، پىچاق، خەت ـ ئالاقە تەللىسىنى تۇرمەكلەپ يوتقىنىنىڭ ئىچىگە تىقىپ، كاتنىڭ ئىچكىرىسىدە يالغاندىن خور ـ خور خورەك تارتىپ ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋالدى. سۇڭ جياڭ ئۆيگە كىرىپ، كاتنىڭ بېشىغا ئۆتۈپ قارىسا، ئۇ نېمىلەر كۆرۈنمىدى. سۇڭ جياڭنىڭ كۆڭلىنى ئەنسىرەك باستى، كېچىدىكى ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، چوكانىنى ئىرغىتىپ:

ـــ مېنىڭ ئىلگىرىكى يۈز ـ خاتىرىمنى قىلىپ، خەت ـ ئالاقە تەللىسىنى قايتۇرۇپ بېرىڭ، ـــ دېدى.

چوكان يالغاندىن ئۇخلاپ كەتكەن بولۇپ ئۇندىمىدى.

ـــ سىز خاپا بولماڭ، مەن ئەتە ناماقۇل بولاي، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ يەنە ئىرغىتىپ.

ـــ مەن ئۇخلاۋاتسام، كىمدۇر بۇ ئۇيقۇمغا دەخلى يەتكۈزۈۋاتقان؟ ـــ دېدى چوكان.

ـــ سىز مەن ئىكەنلىكىمنى بىلىپ تۇرۇپ، يالغاندىن ئۇنداق قىلىپ نېمە قىلىسىز؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ھەي زەڭگى، نېمە دەيسەن ! ـــ دېدى چوكان بۇياقىغا

ئۆرۈلۈپ.

— مېنىڭ خەت ـ ئالاقە تەللەمنى بېرىڭ.

— ئۇ نېمەڭنى قايسى ۋاقىتتا ماڭا تاپشۇرۇپ قويغانىدىڭ، بەرگىن دەيدىغان؟

— سىزنىڭ ئايغىڭىزدىكى شادىغا ئىلىپ قويغانىدىم. بۇ يەرگە باشقا ئادەم كەلمىسە، سىزدىن باشقا كىم ئېلىپ قويىدۇ؟!

— تۈفى ! شورۇڭ قۇرۇسۇن !

— ئاخشامقى خاتالىق مەندە، ئەتە سىزگە ناماقۇل بولاي، چاقچاق قىلماي ئۇنى ماڭا بېرىڭ.

— كىم ساڭا چاقچاق قىپتۇ؟ مەن ئالمىدىم !

— سىز باشتا كىيىم سالماي ياتقانىدىڭىزغۇ، ئەمدى يوتقان يېپىنىپ يېتىپسىز، جەزمەن سىز يوتقان سالغۇچە ئېلىپ قويىدىڭىز.

چوكان قاپاقلىرىنى تۇرۇپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرۇپ:

— خان ئاچاڭ ئېلىشنى ئالدىم، بەرمەيمەن ! سەن يامۇلدىن ئادەم ئەكېلىپ، مېنى ئوغرى دەپ تۆتۈپ بەرمەمسەن قېنى، — دېدى.

— سىزگە ئوغرى دەپ بوھتان چاپلىغىنىم يوققۇ.

— خان ئاچاڭ ئوغرى ئەمەس، بىلىپ قوي !

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تېخىمۇ دېلىغۇل بولۇپ:

— مەن ئانا ـ بالا ئىككىڭلارغا يامانلىق قىلغىنىم يوق، تەللەمنى بېرىۋېتىڭ ! مەن ئىشمغا باراي، — دېدى.

— مېنى جاڭ بالىخان بىلەن چاتىقى بار، دەپ يامانلاپ يۈردۇڭ. ئۇنىڭ ساڭا يەتمەيدىغان يەرلىرى بولسىمۇ، ھەر ھالدا كاللىسىنى ئېلىشقا تېگىشلىك گۇناھكار ئەمەس، ئۇ ساڭا ئوخشاش ئوغرى ـ قاراقچىلار بىلەن تىل بىرىكتۈرگىنى يوق.

— جېنىم خېنىم، ۋارقىرىماڭ، قوشنىلار ئاڭلاپ قالمىسۇن، بۇ ئويۇنىشىدىغان ئىش ئەمەس.

ـــ خەقنى ئاڭلىمىسۇن دېگەن ئادەم، قىلمىساڭ بولمامدۇ! خەتنى خان ئاچاڭ چىڭ ساقلاپ قويدى، مەندىن كەچۈرۈم تىلەيمەن دېسەڭ، مېنىڭ ئۈچ ئىشىمغا ماقۇل بول!

ـــ ھېلىغۇ ئۈچ ئىش ئىكەن، ئوتتۇز بولسىمۇ دېگىنىڭىز بويىچە ئورۇنلاي.

ـــ ئورۇنلىماسسەنمىكىنتاڭ؟!

ـــ دەرھال ئورۇنلايمەن، قېنى قايسى ئۈچ ئىش؟

ـــ بىرىنچىدىن، بۇگۈندىن باشلاپ ئىلگىرى مېنى ئەقىدە قىلىپ ئالغان ھۆججەتنى ماڭا قايتۇرۇپ بېرىپ، ئاندىن مېنى جاڭ بالىخانغا تەگسە دەۋا ـ دەستۇرۇم يوق دەپ بىر تىلخەت يېزىپ بېرىسەن.

ـــ بۇنى ئورۇنلايمەن.

ـــ ئىككىنچىدىن، ئۇستىبېشىمدىكى كىيىم ـ كېچەكلىرىم، ئۆي سەرەمجانلىرىمنى سەن قىلىپ بەرگەن بولساڭمۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنى ياندۇرۇۋالماسلىققا بىر مۆھۈر خېتى يېزىپ بېرىسەن.

ـــ بۇنىمۇ دېگىنىڭىزدەك بەجا كەلتۈرەي.

ـــ ئېھتىمال، ئۇچىنچىسىگە كۆنمەسسەنمىكىن؟!

ـــ ئىككىسىگە كۆنگەن تۇرسام، بۇنىڭغا نېمىشقا كۆنمەي؟

ـــ ھېلىقى لياڭشەن كۆلىدىكى چاۋ گەي ساڭا ئەۋەتكەن يۈز سەر ئالتۇننى ماڭا بېرىسەن، ئەنە شۇ چاغدا مەن مۇشۇ چېكىگە يەتكەن چوڭ دەۋا ـ دەستۇردىن ئۆتىمەن، ئاندىن خەت ـ ئالاقە تەللىسىدىكى پۇل ـ پۇچەكنى، خەتنى قايتۇرۇپ بېرىمەن.

ـــ ھېلىقى ئىككىسىنى دېگىنىڭىزدەك بەجا كەلتۈرەي. بۇ يۈز سەر ئالتۇننى ماڭا ھەدىيە قىلىپ ئەۋەتكەن بولسىمۇ، مەن ئۇنى ئالماي، شۇ پېتى قايتۇرۇۋەتكەن. ئەگەر قولۇمدا بولغان بولسا، سىزگە ئىككى قوللاپ تۇتاتتىم.

ـــ دېمىدىمۇ! «چۈرەن پوققا يېپىشىدۇ، ئەمەلدار پۇلغا» دېگەن گەپ بار. ئۇ ساڭا ئالتۇن ھەدىيە قىلسا، سەنزە

قايتۇرۇۋېتەمسىنا؟ بۇ گېپىڭ يالغان. «بىز يېمەيدىغان مۇشۇك بولامدۇ»، «ئەزرائىلنىڭ دەرگاھىدىن شەيتان قۇتۇلالامدۇ»، بەگ ـ يايلارنىڭ ھەننۇاسى مۇشۇككە، ئەزرائىلغا ئوخشايدۇ، سەن بۇنى كىمدىن يوشۇرۇپ قالالايسەن ! يۈز سەر ئالتۇننى ماڭا بېرىۋەتسەڭ نېمە كېتەتتى ! سەن بۇنى ئوغرى مېلى دەپ قورقساڭ، ئۇنى دەرھال ئېرىتىپ ماڭا بەر.

ـــ سىزگە مەلۇم، مەن راستچىل ئادەم، يالغان ئېيتالمايمەن. ئىشەنمىسىڭىز، ماڭا ئوچ كۇن مۆھلەت بېرىڭ، ئۆيۈمدىكى تەئەللۇقاتمىنى پۇللاپ، سىزگە يۈز سەر ئالتۇن قىلىپ بېرەي، خەت ـ ئالاقە تەللىسىنى قايتۇرۇپ بېرىڭ.

ـــ ھەي زەڭگى، ئەجەب ئۇستىكەنسىنا، مېنى كىچىك بالىنى گوللىغاندەك گوللىما. بوپتۇ، ئاۋۋال خەت ـ ئالاقە تەللەڭنى بېرىپ تۇراي، خېتىڭ ئوچ كۇندىن كېيىن ئالتۇن تاپشۇرغۇچە مېنىڭ قولۇمدا تۇرۇپ تۇرىدۇ. «مۇردىنى ئۇزاتقاندا، مەرسىيەچىلەر ئىسقات ئالىدۇ» دېگەندەك، ئۇ قولدىن پۇلنى ئېلىپ، بۇ قولدىن مالنى تاپشۇرىمەن، سەن پات ئېلىپ كېلىپ، قولۇمغا تەككۇز، ـــ دەپ سوغۇققىنا كۇلدى چوكان.

ـــ راستلا مەندە ئالتۇن يوق.

ـــ ئەتە سوراقخانىغا كىرگەندىمۇ ئالتۇن يوق ئىدى دېيەلەمسەن؟ ـــ دېدى چوكان.

سۇڭ جياڭ «سوراقخانا» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، قۇيقا چېچى تىك تۇردى، ئۇ ئۆزىنى نەدە باسالىسۇن، شۇڭا چەكچەيگەن ھالدا:

ـــ بېرەمسەن ـ بەرمەمسەن؟ ـــ دېدى.

ـــ ئەلپازىڭ مۇشۇ بولىدىغان بولسا مېنىڭ بەرگىنىمنى كۆر!

ـــ راستلا بەرمەمسەن؟

ـــ بەرمەيمەن ! يەنە يۈز قېتىم ئەپۇ سورىساڭمۇ بەرمەيمەن ! بېرىشكە توغرا كەلسە، يۇنچىڭ يامۇلىدا بېرىمەن !

سۇڭ جياڭ چوكاننىڭ يېپىنغان يوتقىنىنى تارتتى، چوكاننىڭ يېنىدا بۇ نەرسىلەر بار ئىدى. چوكان يوتقىنى بىلەن كارى بولماي، ئۇ نەرسىنى ئىككى قولى بىلەن كۆكرىكىگە چىڭ بېسىۋالدى. سۇڭ جياڭ يوتقانىنى قايرىۋەتكەندىن كېيىن كەمەرنىڭ ئۇچى خوتۇننىڭ كۆكرىكىدىن كۆرۈنۈپ قالدى، سۇڭ جياڭ:

ــ هە، بۇ يەردىكەنغۇ ! ــ دېدى ـ دە، بولغۇلۇق بولدى، دەپ ئويلاپ، ئىككى قولى بىلەن تارتتى. چوكان نەدىكىنى قويۇپ بەرسۇن، سۇڭ جياڭ كات يېنىدا تۇرۇپ قەھرى بىلەن تارتتى، چوكان زادىلا قويۇپ بەرمەي، چىڭ چاپلىشىۋالدى. سۇڭ جياڭ تازا كۈچەپ بىر سىلكىپ تارتىۋىدى، يان پىچاق كات ئۈستىگە چاچراپ چۈشتى، سۇڭ جياڭ ئۇنى قولىغا دەرھال ئېلىۋالدى. چوكان سۇڭ جياڭنىڭ پىچاقنى قولىغا ئالغانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ قارا زەڭگى ئادەم ئۆلتۈردى، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

بۇ ۋارقىراش بىلەن سۇڭ جياڭنىڭ كۆڭلىگە ئۇنى ئۆلتۈرۈش غەرىزى چۈشتى، ئۇ هېلىقى پىغانىنى چىقىرىدىغان جاي تاپالماي تۇراتتى. چوكان ئىككىنچى قېتىم ۋارقىرىغاندا، سۇڭ جياڭ سول قولى بىلەن چوكانىنى بېسىپ، ئوڭ قولى بىلەن پىچاقنى ئۇنىڭ ھەلقۇمىغا سۇركىدى، قان شارىلداپ ئېتىلىپ چىقتى، ئۇ خوتۇن خىرىلداپ ياتاتتى. سۇڭ جياڭ ئۇنى ئۆلمەي قالمىسۇن دەپ، پىچاقنى يەتە بىر سۇركىدى، ئۇنىڭ كاللىسى گىلدىڭ ـ گىلدىڭ قىلىپ ياستۇق يېنىغا ئۇزۇلۇپ چۈشتى.

غەزەل

تەگدى قول، بولدى هالاك ياشلىق باهار تېنىدىن،
تەگدى تىغ، قىلدى جۇدا گۈزەل سەتەڭنى جېنىدىن.
ئاجرىلىپ ئەرۋاهى تەندىن قىلدى ساماغا سەپەر،

ناھەق ئۆلگەن مۇردىلار دەرگاھىغا ئۇچتى بەدەر.
يۇمۇلۇپ چولپان كۆزى،
سوزۇلۇپ كات ئۇستىدە ياتماقتا جەسەتنىڭ ئۆزى؛
ئېچىلىپ غۇنچە لېۋى،
قانسىراپ ياستۇق يېنىدا تاشلىنىپ ياتار بېشى.
ئاقىۋەت شېرىن ھەۋەسنىڭ گۈللىرى بولدى خازان،
ئەمدى ئاشىق بولغۇسى ئۇشبۇ گۈزەلگە قايسى جان.

سۇڭ جياڭ ئاچچىقىدا يەن كەمپىرنىڭ قىزىنى ئۆلتۈرۈپ، خەت ـ ئالاقە تەللىسىنى ئېلىپ، ئۇنىڭدىكى ھېلىقى خەتنى چىراغقا تۇتۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى؛ كەمىرنى باغلاپ، بالىخانىدىن تۆۋەنگە چۈشتى. كەمپىر تۆۋەندە ئۇلارنىڭ تەگىشىپ قالغىنىنى ئۇقسىمۇ ئانچە ئېرەن قىلماي ياتقانىدى. قىزىنىڭ: «قارا زەڭگى ئادەم ئۆلتۈردى !» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن نېمە ۋەقە بولغىنىنى بىلەلمەي، ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كىيىملىرىنى كىيىپ، بالىخانىغا قاراپ يۈگۈردى ـ دە، سۇڭ جياڭ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئۇ:

ـــ ئىككىلىرى نېمىشقا تەگىشىپ قالدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ قىزىڭىز ئەدەپسىزلىك قىلغانلىقىدىن ئۆلتۈرۈۋەتتىم ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئۇ نېمە دېگەنلىرى؟ كۆزلىرىدىن خۇنخورلۇق چىقىپ تۇرىدىغان، مەي ئىچكەندە بەتخۇيلۇق قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرۈشتىن يانمايدىغان پەيللىلىرى بولسىمۇ، لېكىن ئۆزلىرىنى ئۇنداق قىلىدۇ دەپ ئىشەنمەيمەن، چاقچاقلىرىنى قويسىلا، ـــ دېدى كەمپىر.

ـــ ئىشەنمىسىڭىز ئۆيگە كىرىپ قاراپ بېقىڭ، راستلا ئۆلتۈرۈۋەتتىم.

ـــ ئىشەنمەيمەن، ـــ دەپ كەمپىر ئىشىكنى ئاچتى،

قارىغۇدەك بولسا جەسەت قانغا مىلىنىپ يېتىپتۇ.

ـــ ۋاي ئاتىمەي! ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ـــ دېدى كەمپىر.

ـــ مەن بولسام قەيسەر ئادەم ! ھېچ يەرگە قاچمايمەن، ئەمدى سىز نېمە قىلىمەن دېسىڭىز مەيلىڭىز.

ـــ بۇ دەرۋەقە پەس بىرنېمە ئىدى، ئۆلتۈرگەنلىرى توغرا بوپتۇ، شۇنىسى مەن قېرىنى باقىدىغان ھېچكىمىم قالمىدى.

ـــ ھېچقىسى يوق، گېپىڭىز شۇنداق بولسا، غەم قىلماڭ. مېنىڭ قول ـ ئىلكىمدە خېلى بىرنەرسەم بار. يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەكلىرىڭىزنى يەتكۈدەك ھازىرلاپ بېرەي، شۇنىڭ بىلەن ئۆمرىڭىزنى خاتىرجەم ئۆتكۈزىسىز.

ـــ ئۇنداق بولسا ناھايىتى ياخشى گەپ. سىلىگە كۆپ رەھمەت. قىزىمنىڭ جەسىتى كاتتا تۇرۇپتۇ، ئەمدى قانداق ئۇزىتىمىز؟

ـــ بۇ ئاسان، مەن چېن سەنلاڭنىڭگە بېرىپ سىزگە بىر جەسەت ساندۇقى ئېلىپ بېرەي، ئۆلۈك تەكشۈرگۈچىلەر كېلىپ تەكشۈرۈپ ـ كېپەنلەيدىغان چاغدا، ئۇلارغا تاپىلاپ قويىمەن. سىزگە يەنە دەپنە ئۇچۇن خەجلەشكە ئون سەر كۈمۈش بېرەي.

ـــ بېگىم، ئەڭ ياخشىسى، كۇن يورۇشتىن بۇرۇن جەسەت ساندۇقىغا مۇردىنى سېلىپ بولساق، قولۇم ـ قوشنا، ئەھلىمەھەللە ئۇقۇپ قالمىسا.

ـــ خوپ، قەغەز ـ قەلەملەرنى ئەكېلىپ، جەسەت ساندۇقى ئېلىشقا خەت قىلىپ بېرەي.

ـــ خەت كارغا يارىماسمىكىن، ئۆزلىرى ئېلىپ بەرگەن بولسىلا چاققانراق بېرەتتى.

ـــ مەيلى شۇنداق قىلاي.

ئىككىيلەن بىللە بالىنىدىن پەسكە چۈشتى، كەمپىر ئۆيگە كىرىپ قۇلۇپنى ئاچقىتى ـ دە، ئىشىككە قۇلۇپ سېلىپ ئاچقۇچنى يانچۇقىغا سېلىۋالدى. ئىككىيلەن يامۇل تەرەپكە

ماڭدى! بۇ چاغدا ۋاقىت تېخى بەك ئەتىگەن بولۇپ، كۈن يورۇمىغان، يامۇلنىڭ قوۋۇقى ئەمدىلا ئېچىلغانىدى. يامۇلنىڭ سول يېنىغا كەلگەندە، كەمپىر سۇڭ جياڭنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ:

ــ ئادەم ئۆلتۈرگەن قاتىلنى تۇتۇپ كەلدىم، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

سۇڭ جياڭ قورقۇپ، تېنەپ ـ تەمتىرەپ ئۇنىڭ ئاغزىنى توسۇپ:

ــ ۋارقىرىماڭ، ــ دېدى.

ئۇنى نەدە توسۇپ قالالىسۇن، يامۇلدىن بىرنەچچە دورغا ـ يايى چىقىپ كەلدى، ئۇلار قارىغۇدەك بولسا سۇڭ جياڭلار ئىكەن، ئۇلار سۇلھى ـ سالا قىلىپ:

ــ كەمپىر، ئاغزىڭنى يىغ! مىرزىبېگىم ئۇنداق ئادەم ئەمەس، نېمە گەپ بولسا ئاستىراق دېگىنىڭىز ياخشى، ــ دېدى.

ــ بۇ قاتىلنىڭ نەق ئۆزى، ئۇنى تۇتۇپ يامۇلغا ئەكىرىپ بېرىڭلار، ــ دېدى كەمپىر.

سۇڭ جياڭ ئەسلىدە كىشىلەر بىلەن ناھايىتى ئەپ ئۆتەتتى. يۇقىرىدىكىلەرمۇ، تۆۋەندىكىلەرمۇ ئۇنى ئىززەت ـ ھۆرمەت قىلىپ ياخشى كۆرەتتى، يامۇلدىكىلەرنىڭ ھەنىۋاسى ئۇنىڭغا يول قويىاتتى، شۇڭا دورغا ـ يايىلارنىڭ ھېچقايسىسى كەمپىرنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپلا ئۇنى تۇتۇشنى راۋا كۆرمىدى. ئۇنىڭغا مۇنۇ غەزەل دەلىل:

ياخشىلارغا دەرد كەلسە، ئەل ئاڭا قۇچاق ئاچقاي،
يامانلار بەخت كۆرسە، ئەل ئاڭا غەزەپ چاچقاي.
دېمەككى ئۆمرىدە ھەركىم ئۆزىنى سورىسا دائىم،
ھامىنى ئاقىۋەت بىر كۈن ئۆزىگە ياخشىلىق تاپقاي.

سۇڭ جياڭ كەمپىردىن قۇتۇلالمايلا تۇرغاندا، تاڭ نيۇر بىر تەلەڭگىدە تۇزلانغان پاكىز زەنجىۋىل كۆتۈرۈپ، يامۇلنىڭ ئالدىغا ساتقىلى كېلىپ، ھېلىقى كەمپىرنىڭ سۇڭ جياڭغا يېپىشىپ داد ـ پەريات سېلىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن شۇ زامانلا كۆڭلىگە كېچىدىكى قورساق كۆپۈكى چۈشتى ـ دە، تەلەڭگىنى شەرەتچى ۋاڭ بوۋاينىڭ ئورۇندۇقى ئۈستىگە قويۇپ قويۇپ، ئېتىلىپ كېلىپ:

ـــ ھەي قېرى يەجۈمە، نېمىدەپ بېگىمگە ئېسىلىپ يۈرىسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ تاڭ نيۇر، بۇنىڭغا ئارىلاشما، ھېلى بىكار خۇن تۆلەپ قالىسەن، ـــ دېدى كەمپىر.

تاڭ نيۇرنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۈچتى، نەدە ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالسۇن، ئۇ كەمپىرنىڭ قولىنى بىر سىلكىۋىدى، ئۇنىڭ قولى ئاجراپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن سەۋەب ـ سورىقىنى قىلىپ ئولتۇرمايلا، شاپىلىقىنى كېرىپ يۈزىگە تازا كەلتۈرۈپ بىر كاچات سالدى. كەمپىرنىڭ يۈز ـ كۆزىدىن ئوت چاچراپ ئايلىنىپ كېتىپ، ئىلاجسىز قولىنى قويۇپ بەردى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ كىشىلەر توپى ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

كەمپىر دەرھال تاڭ نيۇرنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ:

ـــ سۇڭ مىرزا قىزىمنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن تۇرسا، سەن ئۇنى قاچۇرۇۋەتتىڭ، ـــ دەپ چۇقان سالدى.

ـــ مەن ئۇنى نەدىن بىلەي، ـــ دەپ ئالاقزەدە بولدى تاڭ نيۇر.

ـــ بەگلىرىم، قاتىلنى تۇتۇشۇپ بېرىڭلار! بولمىسا سىلەرمۇ چېتىلىپ قالىسىلەر، ـــ دەپ ۋارقىرىدى كەمپىر.

يامۇل خادىملىرى سۇڭ جياڭنىڭ يۈز ـ خاتىرىنى قىلىپ، قول تەگكۈزەلمىگەنىدى. ئۇلار تاڭ نيۇرنى تۇتساقمۇ كېچىككەن بولمايمىز دەپ ئويلاپ، بىرى كەمپىرنى باشلاپ ماڭدى، ئۇچ ـ

تۆتى تاڭ نيۇرنى تۇتۇپ، پۇت ـ قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي سۆرىگىنىچە يۇنچىقاڭ يامۇلىغا ئېلىپ ماڭدى. بۇ دەل «بالا ـ قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس، پۇت ـ قولىنى ساڭگىلىتىپ»، «پالاڭغا ئورىلىپ ئوت ئۆچۈرسەڭ، ئۆزۈڭگە تۇتىشار» دېگەندەك بولدى. تاڭ نيۇرنىڭ يەن كەمپىرنىڭ قولىدىن قانداق قۇتۇلغىنىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە ئىككىنچى باب

يەن كەمپىرنىڭ يۇنچىقىڭ يامۇلدا غوۋغا چىقارغانلىقى جۇ تۆڭنىڭ مەردلىك قىلىپ سۇڭ دانىشنى قويۇۋەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، يايلار شۇ ئەسنادا تاڭ نيۇرنى تۇتۇپ يامۇلغا ئەكىردى. ئامبال قاتىللىق ۋەقەسى يۈز بېرىپتۇ، دېگەننى ئاڭلاپ، دەرھال دىۋانغا كىردى. يايلار تاڭ نيۇرنى ئالدىغا سېلىپ ئامبالنىڭ ئالدىغا ئەكىردى. ئامبال قارىغۇدەك بولسا، بىر كەمپىر چەپ تەرەپتە، بىر ئەر كىشى ئوڭ تەرەپتە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئامبال:

— بۇ قاتىللىق ۋەقەسى قانداق ۋەقە، — دەپ سورىدى.

— ئاجىزەلىرى يەن ئۇرۇقىدىن بولىمەن. يەن پوشى ئاتلىق بىر قىزىم بولۇپ، سۇڭ مىرزىغا تالالىق خوتۇنلۇققا ئەقىدە قىلىپ بەرگەنىدىم، ئاخشام قىزىم بىلەن سۇڭ جياڭ بىر يەردە بولۇپ، مەي ئىچىشىپ ئولتۇرغاندا، مۇشۇ تاڭ نيۇر ئۇنى ئىزدەپ بىزنىڭكىگە كېلىپ، غوۋغا چىقارغاندىن كېيىن تىللاپ قوغلىۋەتكەنىدىم، بۇنى قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ ھەننىۋاسى بىلىدۇ، بۇگۈن سەھەردە سۇڭ جياڭ بىر قېتىم سىرتقا چىقىپ كېلىپلا قىزىمنى ئۆلتۇرۇۋەتتى. مەن ئاجىزەلىرى ئۇنى ئالدىمغا سېلىپ يامۇلنىڭ ئالدىغا ئەكەلسەم، مۇشۇ تاڭ نيۇر قاچۇرۇۋەتتى، ھەزرەتلىرى ئاتىدارچىلىق قىلسىلا، — دېدى ئەرز بايان قىلىپ كەمپىر.

— سەن مۇتتەھەم قايسى ھەددىڭ بىلەن قاتىلنى قاچۇرۇۋەتتىڭ! — دېدى ئامبال.

— بۇ ئىشنىڭ باش ـ ئايىغىدىن خەۋىرىم يوق. ئاخشام بىرەر ـ

يېرىم پىياله مەيگە داخىل بولارمەن دەپ، سۇڭ جياڭنى ئىزدەپ بارغانىدىم، پېقىرنى بۇ كەمپىر قوغلاپ چىقىرىۋەتتى. بۇگۈن سەھەردە تۇزلانغان زەنجىۋىل ساتقىلى كوچىغا چىقىپ، بۇ كەمپىرنىڭ يامۇل ئالدىدا سۇڭ جياڭغا ئېسىلىۋېلىپ جېدەللىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. شۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا سۇلھى ـ سالا قىلىپ، سۇڭ جياڭنى كەتكۈزۈۋەتكەنىدىم. لېكىن، سۇڭ جياڭنىڭ ئۇنىڭ قىزىنى نېمە ۋەجدىن ئۆلتۈرگەنلىكىدىن خەۋىرىم يوق، ـــ دەپ داد ـ پەريات قىلدى تاڭ نيۇر.

ـــ جۆيلۇمە ! سۇڭ جياڭ ئالىيجاناب، سەممىيەتچىل بىر كىشى تۇرسا، قانداقسىغا قاتىللىق قىلسۇن؟ بۇ خۇن جەزمەن سېنىڭ ئۇستۇڭدە! ھەي، قېنى سىلەر؟ ـــ دەپ دورغا ـ يايىلارنى چاقىردى ئامبال ۋارقىراپ.

شۇ ئەسنادا مىرزا جاڭ ۋېنيۇەن كىرىپ كەلدى. ئۇ يەن كەمپىرنىڭ ئاغزىدىن سۇڭ جياڭ قىزىمنى ئۆلتۈردى، دېگەن ئەرز ـ دادىنى ئاڭلاپ، كۆڭلىدە: «دەل ئاشۇ مېنىڭ ئاشنام ئىكەنغۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، شۇ هامان ھەربىرنىڭ ئېغىز ئىقرارىنى ئېلىپ، يەن كەمپىرگە ئەرزنامە يېزىپ بېرىپ، ئۇنى ئەنگە ئالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن دەرھال شۇ يەرلىك جەسەت تەكشۈرگۈچىلەرنى، ئەھلى ـ جامائەت ۋە يۇرت چوڭلىرىنى، مەھەللە ئاقساقىلى ۋە ئالاقىدار قولۇم ـ قوشنىلارنى چاقىرتىپ يەن كەمپىرنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، مۇردىنى تەكشۈردى. مۇردىنىڭ يېنىدا بىر قاتىللىق پىچىقى تۇراتتى. شۇ كۇنى يېنىش ـ يېنىشلاپ تەكشۈرۈپ كۆرۈش نەتىجىسىدە ئۇنى بوغۇزلاپ ئۆلتۈرگەنگە چىقىرىشتى. تەكشۈرۈش تامامىلانغاندىن كېيىن جامائەت مۇردىنى جەسەت ساندۇقىغا سېلىپ، ئىبادەتخانىغا قويۇپ قويدى. ئالاقىدار كىشىلەر ئامبال يامۇلىغا ئېلىپ كېتىلدى.

ئامبال سۇڭ جياڭ بىلەن ناھايىتى ئەپ ئۆتۈشەتتى، شۇڭا ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش نىيىتىدە تاڭ نيۇرنى يېنىش ـ

يېنىشلاپ سوراققا تارتتى. تاڭ نيۇر:

ـــ كەمىنلىرى بۇنىڭ باش ـ ئايىغىدىن خەۋىرىم يوق، ـــ دېگەن ئىقرارىدا چىڭ تۇرۇۋالدى.

ـــ سەن مۇتتەھەم نېمىشقا تۇنۇگۈن كېچە ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ غوۋغا چىقىرىسەن؟ بۇ يەردە جەزمەن بىر گەپ بار، ـــ دېدى ئامبال.

ـــ كەمىنلىرى بىرەر پىيالە مەي ـ پەي تېگەرمىكىن دېگەن تەمە بىلەن كىرىپتىكەنمەن.

ـــ جۆيلۇمە ! ئۇرۇڭلار بۇ مۇتتەھەمنى !

ئوڭ ـ سول تەرەپتە بۆرە ـ قاۋاندەك تۇرغان يايلار تاڭ نيۇرنى شاق ـ شۇق باغلاپ، يەرگە يىقىتىپ ئوتتۇز ـ قېرىق دەررە سالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ باشتىكى سۆزى بىلەن ئاخىرقى سۆزى ئوخشاش چىقتى. ئامبال ئۇنىڭ بۇ ۋەقەدىن خەۋىرى يوقلۇقىنى ئېنىق بىلىپ تۇرسىمۇ، لېكىن سۇڭ جياڭنى قۇتقۇزۇپ قېلىش كويىدا، ئۇنى سوراققا تارتىۋەردى، ئۇ بىر جازا تاتقۇسىنى ئالدۇرۇپ چىقىپ، ئۇنىڭ بوينىغا سالدۇرۇپ گۇندىخانىغا تاشلىدى.

ھېلىقى جاڭ ۋېنيۇەن دېۋانغا كىرىپ:

ـــ شۇنداق بولسىمۇ، سۇڭ جياڭنىڭ يان پىچىقى چىقىپ قالدى. سۇڭ جياڭنى تۇتقۇزۇپ كېلىپ، يۇزلەشتۇرسەك مەلۇم بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

ئۇنىڭ ئۇست ـ ئۇستىگە ئىلتىجا قىلىپ تۇرغانلىقىدىن ئامبال يوپۇتۇپ كېتەلمەي، نائىلاج سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ چۈشكۈنىگە ئادەم ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ ئاللىقاچان قېچىپ كەتكەنىدى، يايلار بىرنەچچە قوشۇنلىرىنى تۇتۇپ كېلىپ:

ـــ قاتىل سۇڭ جياڭ قېچىپ كېتىپتۇ، نەگە كەتكەنلىكى مەلۇم ئەمەس، ـــ دېگەن جاۋابنى كۆتۈرۈپ كەلدى.

ـــ گۇناھكار سۇڭ جياڭ قېچىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئاتىسى

سۇڭ غوجام ھەم ئىنىسى سۇڭ چىڭ سۇڭ جەمەتلەر جاڭزىسىدا ئولتۇرىدۇ، شۇلارنى ياموللغا ئەكىلىپ سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ بېرىش مۇھلىتى بەرسەك، تېپىپ كەلسە يامۇلدا سوراقتا تارتساق، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى يەنە جاڭ ۋېنيۇەن.

ئامبال ئەسلىدە بۇ ھەقتە يارلىق چۈشۈرۈشنى خالىمايتتى، سىلاپ ـ سىيپاپ تاڭ نيۇرغا ئارتىپ، سۇڭ جياڭنى قۇتۇلدۇرۇپ قالماقچىدى، جاڭ ۋېنيۇەن ئالاھىدە ئەنگە ئېلىپ، يەن كەمپىرنى دۋانغا كىلىپ ئەرز قىلىشقا كۈشكۈرتىۋەرگەنلىكىدىن ئامبال توسۇپ قالغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ، سۇڭ جەمەتلەر جاڭزىسىغا بېرىپ، سۇڭ غوجا بىلەن ئىنىسى سۇڭ چىڭنى ئەكىلىش ئۈچۈن، ئۈچ ـ تۆت يايىنى ئالاقىنامە بىلەن ئەۋەتىشكە مەجبۇر بولدى.

يايىلار ئالاقىنامىنى ئېلىپ، سۇڭ جەمەتلەر جاڭزىسىدىكى سۇڭ غوجا جاڭزىسىغا كەلدى. غوجا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى. يايىلار يېنىدىن ئالاقىنامىنى چىقىرىپ غوجىغا كۆرسەتتى. سۇڭ غوجا:

ــ قېنى مەرھەمەت قىلىپ ئولتۇرۇشسىلا، ئەرز ـ دادىمغا يەتكەيلىكى، كەمىنىلىرى ئاتا ـ بوۋامدىن تارتىپ دېھقانچىلىق قىلىپ، مۇشۇ يەر ـ زېمىنىنى تېرىپ يەپ جان بېقىپ كېلىۋاتىمەن. ۋاپاسىز ئوغلۇم سۇڭ جياڭ كېچىكىدىن تۇزكورلۇق قىلىپ، ئۆز نېسىۋىسىگە شۇكرى قىلماي، ئەمەلدار بولۇشنى خاھىش ئەتتى، شۇنچە گەپ ـ سۆز قىلساقمۇ گەپكە كىرمىدى، شۇڭا بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل بۇرۇن ئامبال يامۇلغا بېرىپ، ئۇنىڭ تۇزكورلۇق قىلغانلىقى ئۈستىدە ئەرز قىلىپ، بالىلىقتىن چىقىرىۋەتكەنمەن، ھازىر ئۇ مېنىڭ پۈشتۇم قاتارىدا ئەمەس. ئۇ يامۇلدا ئولتۇرىدۇ، كەمىنىلىرى ئوغلۇم سۇڭ چىڭ بىلەن مۇشۇ سەھرايى چۆلدە ئازراق تېرىقچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىمىز. ئۇ كەمىنىلىرىگە بىر تال دانچىلىك بىرنەرسە بەرمەيدۇ ھەم ھېچ كارىمۇ يوق. ئۇ بىرەر ۋەقە تېرىپ

قويسا، بىزمۇ ئۇنىڭ كاساپىتىگە كەتمەيلى دەپ سابىق ئامبال بېگىم ئالدىدا ئادا ـ جۇدا بولۇشۇپ كەتكەنمەن، قولۇمدا مۆھۈر خېتىم بار، ئۇنى ساقلاپ كېلىۋاتمەن، كۆرۈپ بېقىشسىلا، ـــ دېدى.

دورغا ـ يايلارنىڭ ھەننىۋاسى سۇڭ جيانڭ بىلەن ئەپ بولغاچقا، بۇنىڭ ئالدىن ھازىرلاپ قويۇلغان تەدبىر ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئۇۋال قىلىشقا رايى تارتمايتتى. شۇڭا يايلار:

ـــ غوجام، ئۆزلىرىنىڭ مۆھۈر خەتلىرى بولسا، بىز كۆرۈپ ئۇنى كۆچۈرۈپ يامۇلغا ئاپىرىپ ئۇچۇر قىلايلى، ـــ دەپ جاۋاب قىلدى.

غوجا دەرھال توخۇ ـ ئۆردەك ئۆلتۈرۈپ، مەي ـ شاراب كەلتۈرۈپ، دورغا ـ يايلارنى مېھمان قىلدى ۋە ئون نەچچە سەر كۈمۈش بەردى، ئاندىن مۆھۈر خەتنى ئاچقىپ بەردى، يايلار ئۇنى كۆچۈرۈۋالدى. يايلار سۇڭ غوجا بىلەن خوشلىشىپ، يامۇلغا قايتىپ بېرىپ، ئامبالغا:

ـــ سۇڭ غوجا ئۇچ يىل بۇرۇن سۇڭ جيانڭنى بالىلىقتىن چىقىرىۋەتكەنىكەن، قولىدا مۆھۈر خېتى بار ئىكەن. ئۇنى تۇتۇش بىئەپ تۈيۈلۈپ، شۇ خەتنى كۆچۈرۈپ كەلدۇق، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ئامبال يەنىلا سۇڭ جيانڭنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش نىيىتىدە ئىدى، شۇڭا:

ـــ قولىدا مۆھۈر خېتى بولۇپ، باشقا ئۇرۇق ـ جەمەتىمۇ بولمىسا، جاي ـ جايلارغا بىر مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام ئاتاپ، ئېلان چىقىرىپ تۇتايلى، ـــ دېدى.

ھېلىقى جاڭ بالىخانىنىڭ قۇتۇرتىشى بىلەن يەن كەمپىر يەنە دۇانغا كېلىپ، چاچلىرىنى يۇڭداپ، يۈزلىرىنى تاتىلاپ تۇرۇپ:

ـــ سۇڭ جيانڭنى سۇڭ چىڭ يامۇلغا چىقىرىپ بەرمەي ئۆيىگە يوشۇرۇپ قويدى. بېگىم ھەزرەتلىرى، نېمىشقا ئاجىزلىرىنىڭ

بېشىنى سىلاپ، سۇڭ جياڭنى تۇتقۇزۇپ كەلمەيلا؟ ــ دەپ ئەرز – داد ئېيتتى.

ــ ئۇنىڭ ئاتىسى بۇنىڭدىن ئۇچ يىل بۇرۇن ئۇنى تۇزكور دەپ يامۇلغا ئەرز قىلىپ، بالىلىقتىن چىقىرىۋەتكەنىكەن، قولىدا مۆھۈر خېتى بار ئىكەن، ئۇنداق تۇرسا، قانداقسىغا ئۇنىڭ ئورنىغا ئاتىسى بىلەن ئۇكىسىنى تۇتۇپ كەلگۈلۈك؟ ــ دېدى ژارقىراپ ئامبال.

ــ ئامبال بېگىم، ئۇنى «ژاپادار قارا باتۇر» دېسە كىم بىلمەيدۇ؟ ئۇنىڭ مۆھۈر خېتى يالغان خەت، ھەزرەتلىرى ماڭا ئاتىدارچىلىق قىلسىلا! ــ دېدى كەمپىر.

ــ جۆيلۈمە ! سابىق ئامبالنىڭ مۆھۈرلۈك خېتى قانداقسىغا يالغان بولسۇن؟ ــ دېدى ئامبال.

ــ قاتىللىق قىلىشتىنمۇ چوڭ ژەقە بولامدۇ؟ ــ دېدى كەمپىر دۈاندا داد ـ پەرياد چېكىپ زارلاپ، ھۆڭرەپ يىغلاپ، ــ مەن ئاجىزلىرىگە باشپاناھ بولۇشقا ئۇنىمىسىلا، ئايىماققا ئەرز ئېيتىپ بېرىشتىن باشقا ئىلاجىم يوق، ئىسىت قىزىم !

ــ بېگىم ! ئۆزلىرى ئۇنىڭغا قاتىلىنى تۇتقۇزۇپ كېلىپ بەرمىسىلە، كەمپىر يۇقىرىغا ئەرز قىلسا ئىش ئەپلەشمەي قالىدۇ، ــ دېدى جاڭ بالىخان يەنە دۈانغا كىرىپ كەمپىرگە يان بېسىپ، ــ يۇقىرىدىن ئۇنىڭ سوراق ـ سوئالىنى قىلىپ قالسا، كەمىنلىرىنىڭ جاۋاب بەرمىكىم تەس بولىدۇ، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

ئامبال ئۇنىڭ دەۋاتقانلىرىنىڭ يوللۇقلۇقىنى بىلىپ، نائىلاج بىر ئالاقە يېزىپ، جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭ يۇزبېشىنى بۇ ئىشقا تەينىلىدى ۋە ئۇلارغا:

ــ سىلەر كۆپرەك ئادەم ئېلىپ، سۇڭ جەمەتلەر مەھەللىسىدىكى سۇڭ غوجا جاڭزىسىغا بېرىپ، گۇناھكار سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ كېلىڭلار، ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى. بۇنىڭغا مۇنۇ غەزەل دەلىل:

بەرمىسەڭ ھەر ئىشقا دىل، ئىش يولىغا بولغاي راۋان،
يولدىن ئۆتكەن كىم ئېچىنغاي، گۈل سۈنۈپ بولسا خازان.
ئەتىۋارلىق گۈل كەبى يەن پوشىسى ئۆلگەچ بۈگۈن،
ياخشى دوستى ئۆزگىرىپ بولدى بۈگۈن يىرتقۇچ چايان.

جۇ تۈڭ بىلەن لېي خېڭ يۈزبېشى ئالاقىنامىنى ئېلىپ، قىرىق نەچچە چېرىك تاللاپ، سۈڭ جەمەتلەر جاڭزىسىغا كەلدى. سۈڭ غوجا بۈنىڭدىن ۋاقىپ بولغاندىن كېيىن ئالمان ـ تالمان ئالدىغا چىقتى. جۇ تۈڭ بىلەن لېي خېڭ:

ـــ غوجام، بىزدىن كۆرمىسىلە، ئۆزىمىزچە ئەمەس، يۇقىرىنىڭ بۈيرۇشى بىلەن كەلدۇق. ئوغۇللىرى مىرزىبەگ ھازىر قەيەردىكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ يۈزبېشى بەگلىرىم، ئۆزلىرىگە مەلۇم بولغايكى، تۈزكور ئوغلۇم سۈڭ جياڭ بىلەن ھېچقانداق ئالاقەم يوق. سابىق ئامبال ۋاقتىدا ئۈنىڭ بىلەن ئادا ـ جۇدا بولۇپ كەتكەن، بۇ يەردە مۆھۈر خېتىم بار، سۈڭ جياڭ ئوچ يىلدىن ئارتۇق بولدى، مەن بىلەن بىللە ئەمەس، ئۆي ئايرىپ چىقىپ باشقا تۇرۇۋاتىدۇ، جاڭزىغىمۇ كېلىپ باقمىدى، ـــ دېدى غوجا.

ـــ بىز بولساق باغاققا بېقىپ مېھماندارچىلىق قىلىدىغان، بۈيرۇقتا بىنائەن ئادەم تۇتىدىغانلارمىز، سىلىنىڭ جاڭزىدا يوق دېگەنلىرىگە ئىشىنەلمەيمىز، تۇرۇپ تۇرسىلا، بىز تەكشۈرۈپ باقايلى، قايتقاندىن كېيىن جاۋابىنى بېرىدىغان ئىش، ـــ دېدى جۇ تۈڭ ۋە ئوتتۇز ـ قىرىق چېرىكنى بۈيرۇپ، ھويلىنى قورشىتىپ، ـــ مەن ئالدى دەرۋازىنى توساي، لېي خېڭ يۈزبېشى ئۆزلىرى ئىچىگە كىرىپ ئاختۇرسىلا، ـــ دېدى.

لېي خېڭ ھويلىنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ئالدى ـ ئارقىنى بىر قېتىم ئاختۇرغاندىن كېيىن قايتىپ چىقىپ، جۇ تۈڭغا:

ـــ دەرۋەقە يوق ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ مېنىڭ كۆڭلۈم تىنماي تۇرۇپتۇ، يۈزبېشىم سىلى يارەنلەر بىلەن دەرۋازىنى توسۇپ تۇرسىلا، مەن ئۆزۈم بىر مەرتەم تەپسىلىي ئاختۇرۇپ چىقاي، ـــ دېدى جۇ تۇڭ.

ـــ قانۇندىن خەۋىرىم بار، ھويلىغا يوشۇرۇپ قويۇشقا نېمە ھەددىم؟ ـــ دېدى سۇڭ غوجا.

ـــ بۇ بولسا بىر خۇن ۋەقەسى، بىزدىن رەنجىمىسىلە، ـــ دېدى جۇ تۇڭ.

ـــ يۈزبېشى، مەرھەمەت، خالىغانلىرىچە كىرىپ ئاختۇرسىلا.

ـــ لېيې خېڭ يۈزبېشى، سىلى بۇ يەردە غوجىنىڭ ئۇستىدە قاراپ تۇرسىلا، قىمىرلىمىسۇن، ـــ دېدى جۇ تۇڭ.

جۇ تۇڭ ئۆزى ھويلىغا كىرىپ، قىلىچىنى تام تۈۋىگە يۆلەپ قويۇپ، دەرۋازىنى چىڭ ئېتتى، ئاندىن بۇرھانلار ساريىغا كىرىپ، تاۋاپ شىرەسىنى بىر چەتكە تارتىۋېتىپ، بىر تاختاينى كۆتۇرۇپ ئاچتى. تاختاي تېگىدىن بىر تال ئارغامچىنىڭ ئۇچى چىقتى، ئارغامچا ئۇچىنى بىر تارتىۋىدى، تۇچ قوڭغۇراق جاراڭلاپ، سۇڭ جياڭ لەخمە ئىچىدىن چىقتى ـ دە، جۇ تۇڭنى كۆرۇپ ھاڭ ـ تاڭ بولغىنىچە تۇرۇپلا قالدى.

ـــ دانىش ئاغا، سىلىنى تۇتقىلى كەلگەنلىكىمىزنى پېقىر ئىنىلىرىدىن كۆرمىسىلە. ئادەتتە ئۆزلىرى بىلەن ناھايىتى ئەپ ئۆتەتتۇق، قانداقلا ئىش بولسا، بىر ـ بىرىمىزدىن يوشۇرمايتتۇق. بىر كۈنى مەي ئۇستىدە ئۆزلىرى: «ئۆيىمىزدىكى تاۋاپ شىرەسى ئاستىدا بىر لەخمە بار، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇچ زامان بۇرھان ئورنىتىلغان، بۇرھانلار ساريىدىكى بۇ لەخمىنىڭ ئاغزى بىر تاختاي بىلەن يېپىپ قويۇلغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە تاۋاپ شىرەسى جايلاشتۇرۇلغان، بېشىڭىزغا ئېغىر كۈنلەر چۈشۈپ قالسا، ئاشۇ يەرگە كىرىپ پاناھلىسىڭىز بولىدۇ» دېگەنىدىلە، بۇ گەپلىرىنى شۇ چاغدا كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويغانىدىم. بۈگۈن ئامبال مېنى لېيې خېڭ بىلەن بۇ ئىشقا بۇيرۇۋېدى، ئىلاجسىز كەلدىم، باشقىلار ئالدىدا چاندۇرۇپ قويمايلى. ئامبال بېگىم

ئۆزلىرىگە غەمخورلۇق قىلىش نىيىتىدە تۇرۇپتۇ، بىراق جاڭ بالىخان بىلەن يەن كەمپىر دىۋانىدا ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈپ، ئامبال بېگىم ئىگە بولمىسا، ئايماق يامۇلىغا ئەرز قىلىپ بارمىز دەپ تۇرۇۋالغاچقا، ئامبال بىز ئىككىمىزنى ھويلىلىرىغا سىلىنى تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. لېكىن خېڭ كاج، گىرى ئادەم، ئۆزلىرىنى ئۇچرىتىپ قالسا، پاناھلىق بەرمەي قالمىسۇن دەپ، ئۇنى ئالدى دەرۋازىدا تۇرۇپتۇر، دەپ گوللاپ قويۇپ، ئۆزلىرى بىلەن سۆزلىشەي دەپ ئۆزۈم كىردىم. بۇ يەر ياخشى ماكان بولسىمۇ، خاتىرجەم پاناھداپ كەتكۈدەك ماكان ئەمەس ئىكەن، ئەگەر باشقىلار بىلىپ قېلىپ، بۇ يەرنى ئاختۇرۇپ كېلىپ قالسا، قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى جۇ تۆك.

ــ مەنمۇ شۇنداق ئويلايمەن. ۋاپادار قېرىندىشىم ئۆزلىرى شۇ قەدەر غەمخورلۇق قىلمىغان بولسىلا، مەن توقۇناق بالا، ئىلمەك قازاغا قالاتتىم، ــ دېدى سۈك جياك.

ــ ئۇنداق دېمىسىلە، ئاغا، ئەمدى قەيەرگە پاناھداپ بارسىلا ياخشى بولار؟

ــ مەن ئۈچ پاناھ جاينى ئويلاپ قويدۇم: بىرى ساڭجۇ ئايمىقىنىڭ خېڭخەي تەۋەسىدىكى كالتە قۇيۇن چەي جىنىنىڭ جاڭزىسى. ئىككىنچىسى، چىڭجۇ ئايمىقىدىكى شامالتۇرالىق كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭنىڭ جاڭزىسى. ئۈچىنچىسى، شىرمەدلەر تېغىدىكى كۈڭ غوجىنىڭ جاڭزىسى. ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بار: چوڭىنى تۆك باش كۈڭ مىڭ، ئىككىنچىسىنى تەنھا ئۈچقۇن كۈڭ لياڭ دەپ ئاتىشىدۇ، ئۇلار يامۇلىغا كەلگەندە ئۈچرىشىپ تۇراتتۇق. ئاشۇ ئۈچ جاينىڭ قايسىسىغا بارسام ياخشى بولاركىن دەپ ھېچ كۆڭۈل توختىتالماي تۇرىمەن.

ــ ئاغا، تېزرەك ئويلىشىپ، دەرھال ماڭسىلا، بۇگۈن ئاخشاملا يۈرۈپ كەتسىلە.

ــ مېنىڭ دەۋا ــ دەستۇر ئىشمغا تامامەن ئۆزلىرىنىڭ پاناھ بولۇشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن، ئۇنىڭغا قانچىلىك ئالتۇن ــ

كۆموش، تاۋار ـ دۇردۇنلار كېرەك بولسا، كېلىپ شۇنچىلىك ئېلىپ كېتىۋەرسىلە.

ـــ بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسىلا، مانا مەن بار، ئۆزلىرى يولىنىڭ غېمىدە بولسىلا.

سۇڭ جياڭ جۇ تۇڭغا رەھمەت ـ تەشەككۈرلەر بىلدۈرۈپ يەنە گەمگە كىرىپ كەتتى.

جۇ تۇڭ لەخمىنىڭ ئاغزىدىكى تاختايىنى بۇرۇنقىدەك يېپىپ، ئۇستىگە يەنە تاۋاپ شىرەسىنى قويۇپ، ئىشكىنى ئېچىپ قىلىچىنى ئالدى ـ دە:

ـــ راستلا يوق ئىكەن، ـــ دەپ ئىچكىرىدىن ۋارقىراپ چىقتى ئۇ، ـــ ھەي لېي خېڭ يۈزبېشى، ئىلاج بولمىغاندىكىن، سۇڭ غوجىنى تۇتۇپ ئاپارساق قانداق؟

لېي خېڭ «سۇڭ غوجىنى تۇتۇپ ئاپارساق» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ: «جۇ تۇڭ سۇڭ جياڭ بىلەن ناھايىتى ياخشى ئۆتكەن، نېمىشقا ئۇنىڭ ئورنىغا سۇڭ غوجىنى تۇتۇپ كېتەيلى دەيدۇ؟... بۇ چوقۇم تەنە گەپ. ئۇ يەنە شۇنداق دەپ قالسا، ئۆزۈم ياخشىلىق قىلغان ئادەم بولۇۋالاي» دەپ ئويلىدى.

جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭ چېرىكلىرىنى يىغىپ، مېھمانخانىغا كىردى. سۇڭ غوجا قول ـ قولىغا تەگمەي، مەي ـ شاراب كەلتۈرۈپ، بۇلارنى مېھمان قىلماق بولدى. جۇ تۇڭ:

ـــ غەزا ـ تائام تەييارلىمىسىلا، ئۆزلىرى ئوغۇللىرى سۇڭ چىڭ بىلەن يامۇلغا بېرىپ كەلسىلە، ـــ دېدى.

ـــ سۇڭ چىڭ كۆرۈنمەيدىغۇ؟ ـــ دېدى لېي خېڭ.

ـــ ئۇنى قوشنا سەھراغا دېھقانچىلىق سايمانلىرى سوقتۇرغىلى ئەۋەتتىم، ئۆيدە يوق. سۇڭ جياڭ دېگەن ۋاپاسىز مۇتتەھەمنى بۇنىڭدىن ئۇچ يىل بۇرۇن ئەرز قىلىپ ئۆيدىن چىقىرىۋەتكەنىدىم، ھازىر قولۇمدا بۇ خۇسۇستا مۆھۈر خەت بار.

ـــ بۇ گەپلىرى ئاقمايدۇ! بىز ئىككىمىز ئامبالىنىڭ ئەمرىنى ئېلىپ، ئاتا ـ بالا ئىككىلىرىنى تۇتقىلى كەلدۇق، يامۇلغا بېرىپ

جاۋاب بەرسىلە.

ـــ يۇزبېشى، ماڭا قارىسىلا، سۇڭ مىرزىنىڭ گۇناھ ئۆتكۈزۈشىدە سەۋەب بولسا كېرەك، ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگۈدەك گۇناھقۇ كەلمەس. غوجىنىڭ قولىدىكى مۆھۈر خېتى پادىشاھلىقتىن بېرىلگەن مۆھۈر خەت ئىكەن، يالغان خەت بولمىغاندىكىن، بىز سۇڭ مىرزا بىلەن بولغان بۇرۇنقى دوستانىلىقىمىزنىڭ يۈز ـ خاتىرىنى قىلىپ، ھازىرچە دەردنى تەڭ تارتىشىپ، مۆھۈر خەتنى كۆچۈرۈپ ئاپىرىپ جاۋاب قىلايلى، ـــ دېدى لېپي خېڭ.

جۇ تۇڭ: «مېنىڭ تەنە سۆزۈمگە ئىشەندى» دەپ ئويلىدى ـ دە:

ـــ ئىنىم، سىلى شۇنداق دېگەندىكىن، مەن نېمىدەپ يامان ئاتلىق بولاتتىم، ـــ دېدى.

ـــ يۇزبېشىم، ئىككىلىرىنىڭ ئىلتىپاتلىرىغا كۆپ رەھمەت، ـــ دېدى ـ دە، سۇڭ غوجا دەرھال مەي ـ تائاملار ھازىرلىدى، ئاندىن ئوتتۇز سەر كۈمۈش ئاچىقىپ، ئىككى يۇزبېشىغا تەقدىم قىلدى. بىراق، جۇ تۇڭ بىلەن لېپي خېڭ ئالغىلى ئۇنمايي، ئۇنى قىرىق چېرىككە ئۇلاشتۇرۇپ بەردى ۋە ھېلىقى مۆھۈر خېتىنى كۆچۈرۈۋېلىپ، سۇڭ غوجا بىلەن خوشلىشىپ، سۇڭ جەمەتلەر مەھەللىسىدىن چېرىكلەرنى باشلاپ يامۇلغا قايتتى.

ئامبال دەل دۋاندا ئىشتا ئولتۇراتتى؛ جۇ تۇڭ بىلەن لېپي خېڭنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئىشىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى سورىدى. بۇ ئىككىسى:

ـــ ھويلىنىڭ ئالدى ـ ئارقىنى، تۆت ئەتراپىدىكى مەھەللىلەرنى ئىككى قېتىم ئاختۇردۇق، بۇ ئادەم چىقمىدى. سۇڭ غوجا ئاغرىپ ئورنىدا يېتىپ قاپتۇ، قىمىرلىيالمايدىكەن، بۇگۈن ـ ئەتىلىكلا قاپتۇ؛ سۇڭ چىڭ ئۆتكەن ئاي باشقا ياققا كېتىپ قالغانكەن، تېخى قايتىپ كەلمەپتۇ؛ مۆھۈر خەتنى كۆچۈرۈپ ئەكەلدۇق، ـــ دېدى.

ـــ ئۇنداق بولسا بوپتۇ، ـــ دېدى ئامبال ۋە بىر تەرەپتىن

ئايماق يامۇلىغا مەلۇماتنامە، يەنە بىر تەرەپتىن سۇڭ جياڭنى تۇتۇش ئېلانى يازدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

يامۇلدا سۇڭ جياڭ بىلەن ياخشى ئۆتكەن ئادەملەر جاڭ بالىخانىڭ ئالدىغا بېرىپ، سۇڭ جياڭغا رايە ـ خاتىر قىلىشنى ئۆتۈندى. جاڭ بالىخانمۇ ئۇلارغا يۇز كېلەلمىگەنلىكى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھېلىقى چوكان ئۆلگەنلىكى، ئادەتتە ئۆزىمۇ سۇڭ جياڭنىڭ ياخشىلىقىنى كۆپ كۆرگەنلىكى تۈپەيلىدىن، نائىلاج بۇ ئىشقا سالاۋات قىلدى. جۇ تۇڭ ئۆز يېنىدىن ئازراق پۇل ـ پۇچەك چىقىرىپ يەن كەمپىرگە بېرىپ، ئايماققا ئەرز قىلىپ بارماسلىققا دەۋەت قىلدى. بۇ كەمپىرمۇ قولىغا ئاز ـ تولا پۇل ـ مال تەگكەندىن كېيىن ئىلاجسىز ماقۇل بولدى. جۇ تۇڭ يەنە بىرمۇنچە پۇل بىلەن ئايماققا ئادەم ئەۋەتتى، ئۇلار بۇ پۇلغا ئايماقتىكىلەرنى سېتىۋېلىپ، ئۆز تەۋەسىدىكى يامۇللارغا بۇيرۇق چۈشۈرمەسكە كۆندۈردى، بۇنىڭ ئۈستىگە ئامبالىنىڭ دەۋىتى بىلەن مىڭ تىزىق ئىنئام پۇل ئاجرىتىپ، جاي ـ جايلارغا سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ بېرىش ئېلانى چىقىرىلدى، تاڭ نيۈرغا «قاتىلنى قاچۇرۇۋەتكەن» دېگەن ئەيىب قويۇلۇپ، يىگىرمە پالاق ئۇرۇلۇپ، يۈزىگە خەت چېكىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بەش يۈز يول نېرىغا پالاندى. دەۋاغا چېتىلىدىغان كىشىلەر كېپىل ئېلىنىپ قويۇپ بېرىلدى. بۇلار كېيىنكى ئەھۋال. ئۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

بولدى تەڭ ھالى پەرىشان گۇل سەتەڭنىڭ دەردىدە،
قولغا چۈشمەك خەۋپىدە قالدى مۆكۈنگەن لەخمىدە.
قايتا ـ قايتا تاپشۇرۇپ جۇ تۇڭ پاناھداش يولىنى،
كەتتى ئاقلاپ مەردلىكىن كۆركە ساقال شۇ پەيتىدە.

سۇڭ جياڭ ئائىلىسى ئەسلىدە دېھقانچىلىق بىلەن ئۆتكەن ئائىلە تۇرسا، ئۇ يەردە قانداقسىغا بۇنداق لەخمە پەيدا بولۇپ قالدى؟ ئەسلىدە سۇڭ خانىدانلىقى زامانىدا ئەمەلدار بولماق ئاسان، خىزمەتكار بولماق تەس ئىدى. ئەمەلدار بولماق

قانداقسىغا ئاسان ئىدى؟ ئۇ زاماندا ئوردىدا ھوقۇق خىيانەتكار ئەمەلدارلارنىڭ قولىدا بولغاچقا، ئۇلار كۆز بويامچىلىق، ھاكىممۇتلەقلىق قىلاتتى، ئەل - ئاغىنە، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن باشقىلارنى ئىشقا قويمايتتى، پۇل - پارا ئېلىشتىن يانمايتتى. خىزمەتكار بولماق نېمىشقا تەس ئىدى؟ ئۇ زامانىدا مىرزا بولغانلار گۈناھ ئۆتكۈزسە، يېنىكرەك بولسا، يۈزىگە خەت چېكىلىپ، يىراق يەرلەردىكى پالاندىلار كۆرەسىگە پالىناتتى، ئېغىرراق بولسا، ئۆي - تەئەللۇقاتلىرى سورۇپ تاشلىنىپ، ئۆزى ئۆلتۈرۈلەتتى، شۇڭا ئالدىنئالا مۇشۇنداق پاناھ جاي تەييارلاپ قويۇشاتتى. ئاتا - ئانىمىز كاساپىتىمىزگە كەتمەسۇن دەپ، ئاتا - ئانىسىنى «بالىمىز يۈز ئۆرۈدى» دەپ ئەرز قىلدۇرۇپ، ئۆز جەمەتىدىن چىقارتقۇزۇپ، ھەرقايسىسى بۆلەك - بۆلەك ئۆي تۇتۇشاتتى. ئامبالدىن قولىغا مۆھۈر خېتى ئېلىۋېلىپ، كەلدى - بارادى قىلمايتتى، لېكىن يەك ئىچىدە تىلى بىر ئىدى. سۇك خانىدانلىقى زامانىدا بۇنداق قىلىدىغانلار كۆپ ئىدى.

سۇك جياك لەخمىدىن چىقىپ، ئاتىسى ۋە ئىنىسىغا:

— بۇدا جۇ تۇك غەمخورلۇق قىلمىغان بولسا، جازاغا تارتىلاتتىم، ئۇنىڭ بۇ شەپقىتىنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمىز. ئەمدى ئاكا - ئۇكا ئىككىمىز قېچىپ كەتمەسەك بولمايدۇ. تەقدىر - ئىرادە بىلەن ئەپۇ ئومۇمىي بولۇپ، كەچۈرۈم بولۇپ قالسا، قايتىپ كېلىپ ئاتا - بالا بىللە ئۆتۈشەرمىز. ئاتا، ئۆزلىرى جۇ تۇڭغا يوشۇرۇنچە ئازراق ئالتۇن - كۈمۈش ئەۋەتسىلە، ئۇ يۇقىرى - تۆۋەندىكى ئەمەلدارلارغا خەجلىسۇن ۋە يەن كەمپىرگىمۇ ئازراق تۇتقۇزۇپ، ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلىسۇن، — دەپ مەسلىھەت سالدى.

— بۇنىڭدىن غەم قىلما. ئىنىڭ بىلەن يولدا پەخەس بول. بارار جايىڭلارغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن ئىشەنچلىك ئادەمدىن خەت ئەۋەتىڭلار، — دېدى غوجا.

شۇ ئاخشىمى ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن بوغجۇملىرىنى تاڭدى. باش توخۇ مەھەلدە ئورنىدىن تۇرۇپ، يۇز ـ كۆزىنى يۇيۇپ، ناشتا قىلىپ يولغا راسلاندى. سۇڭ جياڭ فەنياڭچە ئاق كىگىز قالپىقىنى، ئاق تاۋار يەكتىكىنى كىيىپ، بېلىگە قىزغۇچ پوتسىنى باغلىدى، پاچىقىغا تىزلاپچا ئوراپ، پۇتىغا كۆپ قۇلاق چىگە چورۇقىنى تارتتى. سۇڭ چىڭ ئۇنىڭ خىزمەتكارى سىياقىدا ياسىنىپ، بوغجۇمىسىنى ئۆشنىسىگە ئارتتى. بۇلار مېھمانخانا ئالدىغا چىقىپ، ئاتىسى سۇڭ غوجا بىلەن خوشلاشتى، ئۇچەيلەن كۆز يېشى قىلدى، غوجا:

ـــ ئىككىڭلار ئۇزۇن سەپەرگە كېتىۋاتىسىلەر، سىلەرگە ئاقيول تىلەيمەن، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بىلەن سۇڭ چىڭ ئۇلۇغ ـ ئۇششاق ئوتاقچىلارغا ئۆيگە ئوبدان قاراڭلار، ئاتامدىن ئەتىسى ـ ئاخشىمى ئوبدان خەۋەر ئېلىڭلار، يېمەك ـ ئىچمەكلىرى ئۆكسۈپ قالمىسۇن، دەپ تاپىلىدى. بۇ ئىككى قېرىنداش بىردىن خەنجەر ئېسىپ، بىردىن قول قىلىچىنى ئېلىپ مەھەللىدىن يۇرۇپ كېتىشتى.

بۇ ئىككىيلەن سەپەرگە چىققان چاغ دەل كەچ كۈز ۋاقتى ئىدى.

غەزەل

كۆللەردىكى نېلۇپەرلەر قۇرۇپ قاغجىراپ،
بۇك چىنارلار غازاڭ بولۇپ ياپراق تۆككەن.
قۇرت ـ قوڭغۇز لاۋا ـ چاتقال ئىچىدە چاڭقاپ،
لەيلەك قۇشلار ئۆلكە يەرلەر سايان كۆچكەن.
سىم ـ سىم يامغۇر نېمى بىلەن ئېرەن كۆكلەپ،
قات ـ قەۋەتلەپ قىروۋ چۈشۈپ جۇت يېتىپ كەلگەن.
يولغا چىققان كارۋاندىن ئۆزگە كىملەرمۇ،
بۇنداق قاتتىق كۈز تەمىنى نەدىنمۇ بىلگەن.

سۇڭ جياڭلار بىرمۇنچە يول يۇرگەندىن كېيىن سۇڭ جياڭ يول ئۈستىدە:

ــ بىز زادى كىمنىڭكىگە پاناھداپ بارساق بولار؟ ــ دېدى.

ــ مەن يۇرت كېزەرلەرنىڭ ئاغزىدىن ساڭجۇ ئايمىقىنىڭ خېڭخەي تەۋەسىدىكى چەي جىن بەگنىڭ نامىنى ئاڭلىغانىدىم، ئۇنى ئۇلۇغ جۇ پادىشاھىنىڭ ئۇرۇق ــ ئەۋلادلىرى دەيدۇ، ئۇنىڭ بىلەن تونۇشلۇقىمىز بولمىسىمۇ، نېمىشقا شۇنىڭكىگە پاناھداپ بارمايمىز؟ خەقنىڭ ھەنىۋاسى ئۇنى مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان، ئالەمدىكى پالۋان ــ مەردلەرنىلا يار ــ دوست تۇتىدىغان، پالانغان مەھبۇسلارغا يار ــ ھەمدەم بولىدىغان ھازىرقى زامانىنىڭ خىزىرى مېڭ شاڭجۇن[1] دېيىشىدۇ، ئىككىمىز شۇنىڭكىگە پاناھداپ بارايلى، ــ دېدى سۇڭ چياڭ.

ــ مەنمۇ كۆڭلۈمدە شۇنداق ئويلىغانىدىم. ئۇ مەن بىلەن ھەمىشە خەت يېزىشىپ تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن كۆرۈشۈش نېسىپ بولماي كەلدى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئىككىيلەن مەسلىھەتلىشىپ، توپتوغرا ساڭجۇ ئايمىقىغا يول ئالدى. يول ئۈستىدە تاغ ــ داۋانلار ئاشتى، سۇلارنى كېچىپ، يۇرت ــ شەھەرلەر ئارىلاپ ماڭدى. ئۆتەڭلەرگە چۈشۈپ ئۆتتى. ئېشىنىدى ــ تېشىندى تاغلارنى يېيىشتىن، مېيىت چارچاپلىرىدا يېتىشتىن خالىي بولالمىدى.

قۇرۇق گەپنى قويۇپ ئەسلىي گەپىمىزگە كېلەيلى. سۇڭ جياڭ بىلەن ئىنىسى كۈنلەرنىڭ بىرىدە ساڭجۇ ئايمىقى پاسىلىغا يېتىپ كەلدى، ئۇلار كىشىلەردىن: «چەي جىن بېگىمنىڭ جاڭزىسى قەيەردە» دەپ سورىۋېلىپ، ئۇنىڭ جاڭزىسى ئالدىغا كەلدى ۋە ئوتاقچىلاردىن:

ــ چەي جىن بېگىم جاڭزىسىدا بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

---

① مېنىڭ شاڭجۇن ــ بۇرۇنقى زاماندا ياخشىلارغا شەپقەت قىلىدىغان ئۇچ مىڭ پالۋانغا باشپاناھلىق قىلغان ئادەم.

ـــ بېگىم كۇنچىقىش جاڭزىدا ياقا① يىغىشقا كەتتى، بۇ جاڭزىدا يوق، ـــ دېدى ئوتاقچىلار.
ـــ بۇ يەردىن كۇنچىقىش جاڭزىغىچە قانچە چاقىرىم كېلىدۇ؟
ـــ قىرىق نەچچە چاقىرىم كېلىدۇ.
ـــ قايسى يول بىلەن بارىدۇ؟
ـــ بەگلىرىم، ئىككىلىرىنىڭ ئىسمىشەرىپلىرى نېمىكەن؟
ـــ مەن يۇنچېڭ ناھىيەسىدىكى سۇڭ جياڭ بولىمەن.
ـــ شىپالىق يامغۇر سۇڭ مىرزا بولمىغايلا؟
ـــ شۇنداق.
ـــ بېگىم دائىم سىلىنىڭ گەپلىرىنى قىلىپ كەلدى، كۆرۈشەلمەي ھەسرەتتە ئىدۇق. سۇڭ مىرزا بولسىلا، بىز باشلاپ بارايلى، ـــ دېدى ئوتاقچىلار ۋە سۇڭ جياڭ بىلەن سۇڭ چىڭنى باشلاپ كۇنچىقىش جاڭزىغا ماڭدى، يېرىم كۇنچە مېڭىپ، كۇنچىقىش جاڭزىغا يېتىپ كەلدى، سۇڭ جياڭ قارىسا بۇ جاڭزا شۇنداق كېلىشكەن، ناھايىتى رەتلىك جاڭزا ئىكەنكى:

ئالدى كەڭ ـ كەڭ شاخاپچا،
كەينى تىك ئېگىز چوققا.
دەرەخلىرى باراقسان،
مېھمانخانا ھەممە يان.
مىغىلدايدۇ قوي ـ كالا،
خاماندا ئۆردەك، غاز تولا.
ھەشەمەتلىك تائامى،
خىجىل شاھنىڭ مېھمانى.
چەكسىز ئېتىز دالاسى،
ئىشتا سانسىز چاكاسى.
ئېشىپ تاشار ئاشلىرى،
سېمىز توخۇ، ئىتلىرى.

① ياقا ـ ئىجارە دېگەن مەنىدە.

ئالۋان ـ سىلىق داۋماس،
ئىشقا باللا يولىماس.

شۇ ئەسنادا ئوتاقچىلار:

ـــ ئىككىلىرى مۇشۇ شىپاڭدا ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، بىز بېگىمگە خەۋەر قىلايلى، ئالدىلىرىغا چىقسۇن، ـــ دېدى.

ـــ خوپ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە سۇڭ چىڭ بىلەن شىپاڭدا قول قىلىچىنى يۆلەپ قويۇپ، يان قىلىچىنى يېشىپ، بوغجۇمىسىنى چۈشۈرۈپ ئولتۇردى. ئوتاقچىلار كىرىپ كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا جاڭزىنىڭ ئوتتۇرا قوۋۇقى كەڭ ئېچىلدى ۋە چەي جىن بېگىم ئۈچ ـ تۆت ئادەمنى ھەمراھ قىلىپ ئالدىراپ ـ تېنەپ يۈگۈرگىنىچە چىقىپ، شىپاڭدىكى سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدى.

چەي جىن بېگىم سۇڭ جياڭنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ:

ـــ راستتىن ئۆزلىرىنى شۇنداق سېغىنغانىدىم، بەختىمگە ئۆزلىرىنى قايسى شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى، ئۆزلىرى كېلىپ مۇرادىمغا يەتكەنلىكىمگە مىڭ مەرتەم شۈكۈر ! ـــ دېدى.

ـــ بىتايىن ناتىۋانلىرى بۇگۈن ئالاھىدە ھۇزۇرلىرىغا پاناھداپ كەلدى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭمۇ ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ.

ـــ تۇنۈگۈن ئاخشام چىراغ چېچەكلىگەن، بۇگۈن ئەتىگەن سېغىزغان سايرىغانىدى، ئەزىز ئاغا، ئۆزلىرى كېلەتتىكەنلا ـ دە، ـــ دېدى چەي جىن سۇڭ جياڭنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ تۇرۇپ، پۇتۇن يۈزىنى تەبەسسۇم كۈلكىسى قاپلىغان ھالدا.

سۇڭ جياڭ چەي جىننىڭ ناھايىتى ئەتىۋارلاپ قوبۇل قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلى تولمۇ شادلاندى، ئىنىسى سۇڭ چىڭنىمۇ چاقىرىپ كۆرۈشتۈردى، چەي جىن چاكارلارغا سۇڭ مىرزىنىڭ كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى ئىچكىرىكى سارايىنىڭ

كۈنچىقىش ئايۇنىغا سەرەمجانلاتقۇزدى، ئاندىن كېيىن سۇڭ جياڭنىڭ قولىدىن يېتىلەپ، تۆردىكى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى. مېھمان ۋە ساھىبخانىلار ئۆز ئورۇنلىرىدا ئولتۇرۇشتى. چەي جىن:

ـــ ئاغا، ئۆزلىرىنى يۇنچېڭ يامۇلىدا خىزمەت قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم، قانداقسىغا بىزنىڭ بۇ چۆل، مىسكىن ماكانىمىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ كېلىپ قالدىلا؟ ـــ دېدى.

ـــ بېگىم، ئۇزۇندىن بۇيان داڭقىلىرىنى ئاڭلاپ كەلدىم، نام ـ نىشانلىرى قۇلىقىمدا ھېلىمۇ جاراڭلاپ تۇرىدۇ. نەچچە قېتىم ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك مەكتۇپلىرىنى تاپشۇرۇۋالغان بولسامۇ، شورى قۇرغۇر خىزمەتتىن بىكار بولالماي، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشەلمەي كەلدىم. يېقىندا قاملاشمىغان بىر ئىش تۇغدۇرۇپ قويۇپ، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىمىزنىڭ بېشىمىز قاتتى، ھېچ پاناھ جاي تاپالماي، ئاخىر ئۆزلىرىنىڭ مەردلىكىنى قولىدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغانلىقلىرى ئېسىمىزگە چۈشۈپ، ئالاھىدە پاناھداپ كەلدۇق، ـــ دەپ جاۋاب بەردى سۇڭ جياڭ.

چەي جىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۈلۈپ:

ـــ ئاغا، خاتىرجەم بولسىلا، ھەرقانداق چوڭ گۇناھ ئۆتكۈزگەن بولسىلىمۇ، پېقىرنىڭ جاڭزىسىغا كېلىپلا قالغاندىكىن، غەم قىلىشنىڭ لازىمى يوق. چوڭ گەپ قىلماي، خاننىڭ ھەرقانداق تۇتقاۋۇل بەگ ـ سىپاھلىرىنىڭ جاڭزامغا كۆز قىرىنى تاشلىمىقى ھەددى ئەمەس، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ يەن پوشنى ئۆلتۇرگەنلىكىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. چەي جىن كۈلۈپ:

ـــ ئاغا، خاتىرلىرىنى جەم قىلسىلا، ئۆزلىرى خان ئوردىسىنىڭ بەگلىرىنى ئۆلتۇرۇپ، مەھكىمە خەزىنىسىنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئوغرىلىغان ھالەتتىمۇ، چەي جىن ئۆزلىرىنى ھويلىسىدا ساقلىيالايدۇ، ـــ دېدى ـ دە، سۇڭ جياڭ بىلەن سۇڭ

چىڭنى سەررايقا چۇشۇشكە تەكلىپ قىلدى. ئاندىن كېيىن ئىككى قۇر كىيىم ـ كېچەك، بوغمىچا، يىپەك كەش، يېڭى پايپاق ئاچمقىپ، سەررايتىن چىققان سۇڭ جىاڭلارغا كىيىملىرىنى يەڭگۇشلىۋېلىشسىلا دەپ بەردى. سۇڭ جىاڭلار يېڭى كىيىم يەڭگۇشلىدى. ئوتاقچىلار سۇڭ جىاڭلارنىڭ كونا كىيىملىرىنى ئۇلارنىڭ ياتىدىغان يېرىگە ئاپىرىپ قويدى. چەي جىن سۇڭ جىاڭنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلىپ كىردى، ئۇ يەردە مەي ـ تائاملار تەييارلانغانىدى، سۇڭ جىاڭنى توڭرگە چىقاردى. چەي جىن ئۆزى ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. سۇڭ چىڭ سۇڭ جىاڭنىڭ بىقىنىدا ئولتۇردى.

ئۇچەيلەن ئورۇن ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ئون نەچچە ئوتاقچى ۋە بىرنەچچە غوجىدار نۆۋەت بىلەن قەدەھ تۇتتى. چەي جىن سۇڭ جىاڭ بىلەن ئىنىسىنى بەھۇزۇر ئىچىشكە قايتا ـ قايتا تەكلىپ قىلدى، سۇڭ جىاڭ بىھېساب رەھمەت ـ تەشەككۈرلەر ئېيتتى، ئىچىپ خېلى تەڭشەلگەندە، ئۇچەيلەن بىر ـ بىرلىرىگە يۇرىكىدىكى ئەتە ـ ئاخشاملىق سېغىنىش ئەھۋاللىرىنى ئىزھار قىلىشتى. كەچ كىرگەندىن كېيىن چىراغ يانىدۇرۇلدى. سۇڭ جىاڭ تەكەللۇپ قىلىپ: «ئىچىشنى بولدى قىلساق» دېدى. چەي جىن نەدىكىنى ماقۇل دېسۇن، ئاۋۇال ئاخشامغىچە ئىچىشتى، سۇڭ جىاڭ ئورنىدىن ھاجەتكە چىقىشقا قوزغىلىۋىدى، چەي جىن بىر ئوتاقچىسىنى چاقىرىپ، سۇڭ جىاڭنى پانۇس بىلەن كۇنچىقىش ئايۋانىنىڭ ئۇ چېتىگە ھاجەتكە ئاپىرىشقا بۇيرۇدى.

سۇڭ جىاڭ: «مۇشۇ باھانىدە بىرنەچچە قەدەھنى ئۆتكۈزۈۋېتەي» دېدى ـ دە، ئالدىرىماي مېڭىپ، ئايۋانىنى ئايلىنىپ ئالدى تەرەپكە ئۆتتى. ماڭا ـ ماڭا قايرىلىپ، كۇنچىقىش ئايۋانىنىڭ ئالدىغا كەلدى. سۇڭ جىاڭ خېلى تەڭشىلىپ قالغانىدى، شۇڭا دەلدەڭشىپ ماڭدى. ئايۋاندا بىر دارازا بەزگەك كېسەللىكىگە مۇپتىلا بولغاچقا، سوغۇقتا

چىداشلىق بېرەلمەي، بىر چوغداندا ئىسسىنىپ ئولتۇراتتى. سۇك جياك ئاسمانغا قاراپ كېلىۋېتىپ، ئۇنىڭ چوغدىنىنىڭ قۇلىقىغا دەسسەۋالغاندى، چوغداندىكى ئوتلار دارازىنىڭ يۇزىگە چاچراپ كەتتى، دارازا چۆچۈپ قارا تەرگە چۆمدى.

دارازا ئاچچىقلىنىپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، سۇك جياڭنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ:

ـــ ھەي موخو، قانداق كىسپۇرۇشسەن؟ ئىچ پۇشۇقۇڭنى مەندىن چىقارماقچىمۇ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

سۇك جياڭمۇ چۆچۈپ كەتتى. بۇلار تاكاللىشىپ تۇرغاندا، پانۇس كۆتۈرگەن ئوتاقچى دەرھال:

ـــ ئەدەپسىزلىك قىلماڭ! بۇ كىشى بولسا بېگىمنىڭ ناھايىتى ئەزىز مېھمىنى بولىدۇ، ـــ دەپ توۋلىدى.

ـــ «مېھمان»، «مېھمان!» دەيسىنا، مەنمۇ يېڭى كەلگەندە مېھمان ئىدىم، مېنىمۇ ئەزىزلىگەندى. ئەمدى خىمان بولۇپ قالدىم، خۇددى «ئادەم ھەمىشە كۆڭۈللۈك ئۆتمەس، گۈل ـ گىياھلار بىر كۈنى توزۇمايى قالماس» دېگەندەك، مانا ھازىر ئوتاقچىلارمۇ دەشنام بېرىدىغان بولدى، ـــ دەپ يەنە سۇك جياڭغا دېۋەيلىۋىدى، ئوتاقچى قولىدىكى پانۇسنى تاشلاپ، ئۇنىڭغا ھايى بەردى. سۇلھى ـ سالا قىلىپ، ھېچ ئاجرىتالماي تۇرغاندا، يەنە ئىككى ـ ئۈچ پانۇس يورۇقى پەيدا بولۇپ، چەي جىن بېگىمنىڭ ئۆزى يېتىپ كەلدى. ئۇ:

ـــ مەن مىرزىبېگىم كىرمەيۋاتىدىغۇ دەپ ئولتۇرسام، بۇ يەردە غوۋغا چىقىرىۋېتىپسىلەرغۇ؟ ـــ دېدى.

ئوتاقچى سۇك جياڭنىڭ چوغدانغا پۈتلىشىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. چەي جىن كۈلۈپ كېتىپ:

ـــ دارازا، سىز بۇ مەشھۇر مىرزىبېگىمنى تونۇمامسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەشھۇر ئىمىش تېخى، ھەرقانچە بولسا يۇنچېڭ شەھىرىدىكى سۇك مىرزىدىن ئارتۇق ئەمەستۇ! ـــ دېدى.

— دارازا، سىز سۇك مىرزىنى تونۇمسىز؟ — دېدى قاقاھلاپ كۈلۈپ چېي جىن.

— مەن كۆرمىگەن بولساممۇ، ئەل ئارىسىدا ئۇنى شىپالىق يامغۇر سۇك دانىش دەپ ئاتايدىغانلىقىنى، مەردلىكىنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان، غېرىب ـ غۇرۇالارغا يار ـ يۆلەكتە بولىدىغان ئالەمگە مەشھۇر ئوغلان ئىكەنلىكىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كەلگەنمەن، — دېدى دارازا.

— نېمىسىگە قاراپ ئۇنى ئالەمگە مەشھۇر ئوغلان دەيدىكەن؟

— ئۇنىسىنى بىلمەيمەن، ئۇ راستلا چىن ئوغۇل بالائىمىش، دېگەن ـ ئەتكىنى جايىدىكەن، كېسىلىم ساقايسا ئۇنىڭ يېنىغا پاناھلاپ بارىمەن.

— ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكۈڭىز بارمۇ؟

— ئەلۋەتتە كۆرۈشكۈم بار!

— ئەي دارازا يىگىت، ئۇ كىشىنى يىراقتىن سورىسىڭىز، ئالەمنىڭ ئۇ چېتىدە، يېقىندىن سورىسىڭىز، كۆز ئالدىڭىزدا، — دېدى چېي جىن سۇك جياڭنى كۆرسىتىپ، — مانا شىپالىق يامغۇر سۇك دانىش دېگەن كىشى مۇشۇ بولىدۇ.

— راست شۇمۇ؟

— يېقىر سۇك جياڭ بولىمەن، — دېدى سۇك جياڭ.

دارازا ئوبدان سىنچىلاپ قاراپ چىققاندىن كېيىن ئېڭىشىپ تەزىم قىلىپ:

— ئاغا، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشۈشۈم ئۈچۈممۇ، چۈشۈممۇ؟ — دېدى.

— نېمە ئۈچۈن بۇنداق ئىخلاسىڭىز بار؟

— باياتىن ئەدەپسىزلىك قىپتىمەن، گۇناھىمنى كەچۈرسىلە. كۆزۈم تۇرۇقلۇق ھەزرەتلىرىنى تونۇماپتىمەن! — دەپ دارازا سۇك جياڭنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، ئورنىدىن تۇرغىلى ئۇنىمىدى.

سۇك جياڭ دەرھال ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

— جانابلىرىنىڭ مۇبارەك نامىشەرىپلىرى نېمە؟ — دەپ

سوردى.

چەي جىن دارازىنىڭ ئىسمىزاتىنى، لەقەمىنى ئېيتىپ بەردى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىنگىلار ئامۇخاس ! تاغ ئارىسىدا يىرتقۇچ يولۋاسلار ئۇنى كۆرسە، قورقمىنىدىن ئەس - ھوشىنى يوقتىدۇ؛ جاڭگالدا قاراقچىلار ئۇچرىتىپ قالسا يۇرىكى يېرىلىدۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا ئاي ۋە يۇلتۇزلار نۇرسىزلىنىپ خىرەلىشىدۇ، تاغلار كۆمتۇرۇلۇپ، دەريالار تەتۇر ئاقىدۇ. چەي جىن بەگ ئېيتقان دارازىنىڭ زادى كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە ئۈچىنچى باب

خېڭخەي تەۋەسىدە چەي جىنىڭ مېھماندارچىلىق قىلغانلىقى جىڭياڭ داۋىنىدا ۋۇ سۈڭنىڭ يولۋاس ئۆلتۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە، سۈڭ جياڭ بىر قەدەھ مەيدىن ئۆزىنى قاچۇرۇش مەقسىتىدە ھاجەتخانىغا يول ئالدى؛ ئۇ ئايۇاندىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ چوغدانلىق قۇلىقىغا دەسسۈالدى، ھېلىقى دارازا يىگىت ئاچچىقلىنىپ چاچراپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، سۈڭ جياڭغا مۇشت ئاتماقچى بولدى. چەي جىن دەرھال يۈگۈرۈپ چىقىپ: «ھوي سۈڭ مىرزا» دەپ چاقىرىپ سالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىسمىمۇ ئاشكارىلىنىپ قالدى، ھېلىقى دارازا سۈڭ جياڭ ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، شۇئان يەرگە تىزلىنىپ ئولتۇرغىنىچە، قوپماي تۇرۇپ:

ـــ پېقىر «كۆزۈم تۇرۇقلۇق ھەزرەتلىرىنى تونۇماپتىمەن!» ئۆزلىرىنىڭ ئالدىدا ئىلتىپاتسىزلىق قىلىپ قويۇپتىمەن، گۇناھىمنى كەچۈرسىلە، ـــ دېدى.

ـــ جانابلىرى كىم بولىدىلا، نامىشەرىپلىرى نېمە؟ ـــ دەپ سوردى سۈڭ جياڭ ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ.

ـــ بۇ كىشى چىڭخې ناھىيەسىدىن بولىدۇ، ۋۇ ئۇرۇقىدىن، ئىسمى سۈڭ، پەرزەنتلەرنىڭ كەنجىسى، بۇ يەردە تۇرۇپ قالغىنىغا بىر يىل بولدى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى چەي جىن.

ـــ ئەل ئارىسىدا كەنجۈاي ۋۇ سۈڭ دېگەن ئىسىمنى كۆپ ئاڭلىغانىدىم، ھالا بۇگۈن تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن بۇ يەردە كۆرۈشۈپ قاپتىمىز، ئامەت، چوڭ ئامەت ! ـــ دېدى سۈڭ جياڭ.

ـــ مەرد پالۋانلارنىڭ تاسادىپەن بىر جايدا ئۇچرىشىپ

قىلىشى ھەقىقەتەن كەم تېپىلىدۇ. قېنى بىر سورۇندا ھەمسۆھبەت بولايلى، ـــ دېدى چەي جىن.

سۇك جياك شادلىنىپ، ۋۇ سۇڭنىك بىلىكىدىن تۇتقىنىچە ئىچكىرىگە باشلاپ، سۇك چىڭنى ۋۇ سۇك بىلەن كۆرۈشتۇردى. چەي جىن ۋۇ سۇڭنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، سۇك جياك دەرھال ئۇنى ئۆزى بىلەن بىللە تۆرگە باشلىدى. ۋۇك سۇك تۆردە ئولتۇرۇشتىن ئەيمەندى، بىر دەملىك خوش ـ خوشتىن كېيىن ۋۇ سۇك ئۇچىنچى ئورۇنغا ئولتۇردى. چەي جىن يەنە داستىخان ھازىرلىتىپ، ئىچىملىك ـ يېمەكلىك بىلەن تولدۇرغۇزدى ـ دە، ئۇچەيلەننى زوق ـ شوق بىلەن ئىچىشكە دەۋەت قىلدى، سۇك جياك ۋۇ سۇڭغا چىراغ تېگىدىن سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، دەرۋەقە ئۇ شۇنداق كېلىشكەن بىر ئەزىمەت ئىدىكى:

نەزم

قەددى ـ قامەتلىك، شەۋكەتلىك ئوغلان،
بۇلاق كۆزلىرى نۇر چاچار چولپان.
گويا قاپقارا سۇرمە تارتقاندەك،
ئېگىلگەن قېشى بەئەينى كامان.
سۇرى مىڭلىغان ئەر ـ يىگىتكە تەڭ،
كۆكرەك ـ تۆشلىرى ئۆسكىلەڭ يامان.
ئالەمشۇمۇلدۇر ئارزۇ ـ ئىستىكى،
چاقماق چاققاندەك سۆزلىشى مەردان.
ۋۇجۇدىدىكى كۈچ ـ جاسارەتتىن،
دوملاپ چۈشەر ئەرشتىكى قاپلان.
مۇسكۇلىدىكى كۈچ ۋە قۇدرەتتىن،
كۈچتۇڭگۇر دۆۋە بولىدۇ يەكسان.
گويا ئۇ كۆكتىن چۈشكەن شەھرىيار،
يا ئالەمدىكى ئەۋلىيا ـ غىلمان.

سۇك جياك چىراغ تېگىدىن ۋۇ سۇئىنىك ئاشۇنداق تەقلىدتىكى ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئاجايىپ خۇشال بولۇپ:

ــ «كەنجىۋاي»، نېمە ۋەجىدىن بۇ يەردە تۇرۇپ قالغانسىلە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۆزۈم چىئىخې ناھىيەسىدە مەي ئىچىپ مەست بولۇپ قېلىپ، يۇرتتىكى بىر مەسلىھەتچى بەگ بىلەن جاڭجالىلىشىپ قالدىم؛ غۇزۇزىدە قەھرىم تېشىپ بىر مۇشت ئاتسام، ئۇ بەدرەك ئېسەنگىرەپ يىقىلىپ چۈشتى، مەن ئۇنى ئۆلدى چاغلاپ، بەدەر بۇياقتا قېچىپ كېلىپ، تۆرە بېگىمنىڭكىدە پاناھداپ تۇرۇپ قالغانلىقىمغا مانا بىر يىلدىن ئاشتى، كېيىن ئاڭلىسام، ھېلىقى بەدرەكنىڭ جېنى چىقماپتۇ، نىجاتلىق تېپىپ ساقىيىپ كېتىپتۇ. ئەمدى يۇرتۇمغا قايتىپ بېرىپ ئاكامنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلاي دەپ تۇرسام، بۇ بەزگەك كېسىلى چاپلاشتى، شۇنىڭ بىلەن قايتالماي قالدىم. ھېلى بەزگىكىم تۇتۇپ ئايۇاندا ئوتسىنىپ ئولتۇرسام، ئۆزلىرى چوغدانغا دەسسەپ سالدىلا، چۆچۈپ كەتتىم، شۇ چۆچۈش بىلەن تېنىم شۇرقىراپ، سوغۇق تەر چىقتى، شۇنىڭ بىلەن تۇزۇلۇپ قالغاندەك تۇرىمەن، ــ دېدى ۋۇ سۇك.

سۇك جياك بۇنى ئاڭلاپ قەۋەت شادلاندى. ئولتۇرۇش تۇن يېرىمغىچە سوزۇلدى، داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن سۇك جياك ۋۇ سۇئىنى كۇنپېتىش تەرەپتىكى يېپىق ئايۇانغا باشلاپ بېرىپ، بىللە ئارام ئېلىشتى. ئەتىسى ئەتىگەندە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقاندىن كېيىن چەي جىن مال سويۇپ، داستىخان سېلىپ، سۇك جياڭنى مېھمان قىلىپ شۇنداق كۇتۇۋالدىكى، ۋاي، بىر دېمەك.

بىرنەچچە كۇن ئۆتتى، سۇك جياك يېنىدىن ئازراق تەڭگە چىقىرىپ، ۋۇ سۇئىغا كېيىم قىلىۋېلىش ئۈچۈن تۇتقۇزدى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان چەي جىن ئۇنى يېنىدىن پۇل چىقىرىشقا قويماستىن، ئۆز ئۆيىدىن بىر ساندۇق تاۋار ـ دۇردۇنىلارنى

چىقىرىپ، ئۆز جاڭزىسىدىكى تىككۈچىگە تازا يارىشىدىغان قىلىپ ئۈچ كىشىلىك سەرپاي تىكىپ تەييارلاشنى بۇيرۇدى.

ھە، ئېيتماقچى، چېي جىن قانداق بولۇپ ۋۇ سۈڭنى ياقتۇرماس بولۇپ قالغان؟ ئەسلىدە ۋۇ سۇڭ چېي جىننىڭكىگە كېلىپ قالغان دەسلەپكى كۈنلەردە چەن جىن ئۇنىمۇ خۇددى شۇنداق مېھماندوستلۇق بىلەن كۈتكەنىدى. كېيىنچە بېرىپ، جاڭزىدا مەي ئىچىپ كەيپ سۈرۈپ يۈردى، قېنى قىزىپ قالغانلىرىدا ئوتاقچىلاردىن بىرەرى ئالدىدىن توغرا ئۆتۈپلا قالسا ئۇلارغا مۇشت ئاتتى. شۇ سەۋەبتىن ئوتاقچىلاردىن ئۇنىڭ ياخشى گېپىنى قىلىدىغان بىرمۇ كىشى قالمىدى، ئۇلار ئۇنىڭدىن رەنجىشىپ، چېي جىننىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭ بىرمۇنچە بەتقىلىقلىرىدىن شىكايەت قىلىشقانىدى. چېي جىن ئۇنى قوغلىۋەتمىدى ـ يۇ، ئەمما مۇئامىلىدە سۆرۈن كۆرىدىغان بولۇپ قالدى. ئەمدى سۇڭ جياڭ ئۇنى ھەر كۈنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىۋېلىپ، داستىخانلاردا بىللە بولىدىغان بولدى، ۋۇ سۈڭنىڭ كونا كېسىلىمۇ قوزغالماس بولۇپ قالدى.

ۋۇ سۇڭ سۇڭ جياڭغا ئون نەچچە كۈن ھەمراھ بولۇپ تۇرغاندىن كېيىن يۈرتىنى سېغىنىدى، چىڭخې ناھىيەسىگە قايتىپ بېرىپ ئاكىسىنى يوقلىماقچى بولدى. چېي جىن بىلەن سۇڭ جياڭ ئۇنى يەنە بىرنەچچە ۋاقىت تۇرۇشقا دەۋەت قىلىۋىدى، ۋۇ سۇڭ:

ـــ ئاكامدىن ئۆزۈندىن بۇيان خەت ـ خەۋەر ئالالمىدىم، شۇڭا ئۆزۈم بېرىپ يوقلىمسام بولمايدۇ، ـــ دېدى.

ـــ كەنجىۋاي، زادى بارماي بولمايدۇ دېسىلە، ئۇھالدا تۇتۇپ قالالمىغۇدەكمىز، ئەگەر پۈرسەت بولۇپ قالسا، يەنە كېلىپ تۇرۇپ كېتەرلا، ـــ دېدى چېي جىن.

سۇڭ جياڭ ۋۇ سۇڭ بىلەن خوشلاشتى.

چېي جىن ئازراق تەڭگە چىقىرىپ ۋۇ سۈڭغا تۇتقۇزدى، ۋۇ سۇڭ:

ـــ تـۆره بېگىم، ئـۆزلىرىنى تولىمـۇ كۆپ بىـسـەرەمـجـان قـىلـدىم، ـــ دەپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى ۋە يۈك ـ تاقـلىرىنى تېڭىپ، توقماقنى بېلىگە ئېسىپ يولغا چىقماقچى بولدى، چـەي جىن يەنە ئۆزىتىش زىياپـىتى بەردى، ۋۇ سۈك ئـۆچىسـىغا يېڭى تىكىلگەن قىزىل تاۋار پەشمەت، بېشىغا ئاق فەنـياك قالپـىقىنى كىيدى، يۈك ـ تاقلىرىنى ئۆشىنىسىگە ئارتتى، ئۆزۈن كالتىكىنى قولىغا ئالدى ـ دە، خەيرلىشىپ يولغا راۋان بولدى. سۈك جياك:

ـــ ئـەزىـز ئـىنـىـم، سەل تـوخـتـاپ تۇرسـىلا، ـــ دەپ ئـۆز خانىسىغا كىرىپ بىرئاز تەڭگە ئالدى ـ دە، ئـالدىراپ دەرۋازىغا چىقىپ، ـــ مەن سىلىنى بىر ئۆتەك ئۆزىتىپ باراي، ـــ دېدى.

سـۈك جياك ئـۆز ئـۆكىسـى سـۈك چىك بـىلـەن ۋۇ سۈڭـنـى ئۆزىتـىپ ماڭدى، ۋۇ سۈك چـەي جىن بـىلـەن خەيرلـەشكەنـدىن كېيىن سۈك جياڭمۇ:

ـــ بېگىم، بېرىپلا كېلىمەن، ـــ دېدى.

ئۇچەيلەن خوجايىن چەي جىنـدىن ئايرىـلىپ، ئالـتە ـ يەتتە چاقىرىم يول باستى، ۋۇ سۈك خوشلاشماقچى بولۇپ:

ـــ ھۆرمەتلىك ئاغا، ئۆزاپ كەتتىلە، بولدى قايـتسىلا. چـەي جىن بېگىم يوللىرىغا قاراپ قالمىغاي، ـــ دېدى.

ـــ ھېچ ۋەقەسى يوق، يەنە بىرئاز ئۆزىتـىپ باراي، ـــ دېدى سۈك جياك.

بـۇلار كېتـىپ بارغاچ، گەپ ـ پاراڭلار بىلـەن بولۇپ، يـەنە ئىككى ـ ئۈچ چاقىرىم يول بېسىلغانلىقىنى بىلمەي قالـدى، ۋۇ سۈك سۈك جياڭنى توختـىتىپ:

ـــ ھـۆرمەتلىـك ئاغا، ئەمـدى ئۆزاتمـىسلىـمۇ بولار. «مـىـك چاقىرىمغىچە ئۆزاتسىمۇ، ھامان جۇدالىق كېلىدۇ» دەيدىغان گەپ بار، ـــ دېدى.

ـــ يەنە بىرنەچچە قـەدەم ھەمراھ بولاي، ئـەنە ئاۋۇ چوك يـول ئۈستىدە بىر مەيخانا بار، ئىككى ـ ئـۈچ قەدەھ مەي ئىچىشـىپ، ئاندىن جۇدالىشايلى، ـــ دېدى سۈك جياك ئىشارە قىلىپ.

ئۇچەيلەن مەيخانىغا كىردى. سۇڭ جياڭ تۆرده ئولتۇردى، ژۇ سۇڭ توقمىقىنى شىرەگە يۆلەپ قويۇپ، ئاپىسىدا ئولتۇردى، سۇڭ چاڭ ئوتتۇرىدىن ئورۇن ئالدى. مەيپۇرۇشقا مەي، ئاش - غىزا، مېۋە - چىۋە، كۆك - گېزەك قاتارلىق نەرسىلەرنى ئالدۇرۇپ شىرەگە تىزدۇردى. ئۇچەيلەن بىرنەچچە قەدەھ ئىچىشتى، كۇن مەغرىبكە قايرىلغاندا، ژۇ سۇڭ:

ـــ كەچ كىرىپ كېتىۋاتىدۇ، ئاغا، ئەگەر ماقۇل كۆرسىلە، مېنىڭ تۆت مەررە تەزىم - تاۋاپىمنى قوبۇل قىلسىلا، مەن ئۆزلىرىنى ئاغا تۇتاي، ـــ دېدى ژۇ سۇڭ.

سۇڭ جياڭ ناھايىتى خۇشال بولدى. ژۇ سۇڭ تۆت مەررە تاۋاپ - تەزىم قىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ بۇيرۇقى بىلەن سۇڭ چاڭ ھەمياندىن ئون سەرلىك يامبۇ چىقىرىپ ژۇ سۇڭغا سۇنغاندى، ژۇ سۇڭ ئېلىشتىن باش تارتىپ:

ـــ ئاغا، بۇنى ئۆزلىرى ئېلىپ قالسىلا، ـــ دېدى.

ـــ ئەزىز ئىنىم، تارتىنمىسىلا، ئەگەر ياندۇرۇۋەتسىلە مەن سىلىنى ئۇكام دەپ بىلمەيمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ژۇ سۇڭ نائىلاج قولىغا ئېلىپ، بوغجۇمىغا سالدى. سۇڭ جياڭ بىرئاز يارماق چىقىرىپ، مەي پۇلىنى تۆلىدى. ژۇ سۇڭ توقمىقىنى قولىغا ئالدى، ئۇچەيلەن مەيخانىدىن چىقىپ ئىشىك ئالدىدا خوشلاشتى. ژۇ سۇڭ كۆزىگە ياش ئېلىپ، خەيرلىشىپ يولىغا راۋان بولدى. سۇڭ جياڭ بىلەن سۇڭ چاڭ مەيخانا ئالدىدا قاراپ تۇرۇپ، ژۇ سۇڭ كۆزدىن غايىب بولغاندىن كېيىن ئاندىن بۇرۇلۇپ ئۆز يولىغا قايتتى. ئۇلار تېخى بەش چاقىرىم يول باسا - باسمايلا چەي جىنىنى كۆردى، ئۇ ئات مىنىپ ئىككى سالتاڭ ئاتنى يېتىلەپ، بۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كېلىۋاتقانىكەن. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۇپ ئاجايىپ خۇشال بولغان ھالدا، ئاتقا مىنىپ جاڭزىغا بىللە قايتىپ كېلىشتى. ئاتتىن چۈشكەندىن كېيىن مېھمانخانىغا كىرىپ مەي ئىچىشتى. سۇڭ جياڭ بىلەن سۇڭ چاڭ شۇنىڭدىن كېيىن چەي جىن بېگىمنىڭ جاڭزىسىدا تۇرۇپ

قېلىشتى.

گەپنى ئىككىگە بۆلۈپ، ھازىرچە سۆزنى ۋۇ سۇڭدىن ئاڭلاڭلار. ۋۇ سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن شۇ ئاخشىمى بىر ئۆتەڭدە قوندى، ئەتىسى سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ، تاماق ئېتىپ يېدى ۋە ساراي ھەقىقىنى تۆلەپ، كۈدە ـ كۆرپىسىنى تېڭىپ، توقمىقىنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى، ئۇ كېتىۋېتىپ: «ئەل ئارىسىدا سۇڭ دانىش دەپ بىر شىپالىق يامغۇر بار دېگەن گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلىغانىدىم، دەرۋەقە يالغان ئەمەس ئىكەن. مۇشۇنداق بىر كىشىنى قېرىنداش تۇتساڭ ئۇۋالدا قالمايسەن!» دەپ ئويلىدى.

ۋۇ سۇڭ بىرنەچچە كۈن يول بېسىپ، ياڭگۇ ناھىيەسى تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى. بۇ يەردىن ناھىيە بازىرىغا تېخى يىراق ئىدى، ۋۇ سۇڭ شۇ كۈنى ماڭا ـ ماڭا پېشىن ۋاقتى بولغاندا قورسىقى ئاچقانلىقىنى سەزدى ـ دە، قارىغۇدەك بولسا، ئالدىدا بىر مەيخانا كۆرۈندى، مەيخانىنىڭ ئىشكى ئالدىدا بىر دانە مەي تۇغى ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭدا «ئۇچ ئاپقۇر مەي بىلەن داۋاندىن ئاشالماس» دېگەن سۆز يېزىقلىق تۇرۇپتۇ.

ۋۇ سۇڭ مەيخانىغا كىرىپ ئولتۇردى، توقمىقىنى يۆلەپ قويۇپ:

ـــ ئۇستام، قېنى چاقىقان مەي كەلتۈرۈڭ، ـــ دەپ چاقىردى.

مەيپۇرۇش بىر ئاپقۇر، بىر جۇپ چوكا ۋە بىر تەخسە ئىسسىق قورۇما ئەكېلىپ ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغا قويدى ـ دە، بىر ئاپقۇرغا تولدۇرۇپ مەي قۇيۇپ قويدى. ۋۇ سۇڭ ئاپقۇرنى كۆتۈرگەن پېتى بىراقلا ئىچىۋەتتى ۋە يەنە:

ـــ كارامەت كۈچلۈك مەي ئىكەنغۇ! ئۇستام، قېنى قورساق تويدۇرىدىغان نەرسىڭىز بولسا ئەكەلمەمسىز، ـــ دېدى.

ـــ پىششىق كالا گۆشى بار.

ـــ مەيلى، ئىككى ـ ئۈچ جىڭ ئەكېلىڭ.

مەيپۇرۇش ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىپ، پىششىق كالا گۆشىدىن ئىككى جىك توغراپ، چوڭ بىر تەخسىگە ئېلىپ ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ قويدى ۋە يەنە بىر ئاپقۇر مەي قۇيۇپ بەردى، ۋۇ سۇڭ ئىچىپ بولۇپ:

— ئېسىل مەي ئىكەن! — دېدى.

يەنە بىر ئاپقۇر تولدۇردى. توپتوغرا ئۈچ ئاپقۇر مەي ئىچىپ بولغاندىن كېيىن مەيپۇرۇش يەنە مەي قۇيمىدى. ۋۇ سۇڭ شىرەنى تاقىلدىتىپ تۇرۇپ:

— ئۇستام، نېمىدەپ مەي قۇيمايسىز؟ — دەپ توۋلىدى.

— مېھمان، ئۆزلىرىگە گۆش كېرەك بولسا، مانا تەييار.

— مەي دەۋاتىمەن، گۆشنىمۇ ئەكېلىڭ.

— گۆش دېسىلە مانا شۇ تاپتا ئەكېلەي، ئەمما مەينى ئەمدى قۇيمايمەن.

— بۇ قانداق گەپ؟ نېمىدەپ ماڭا مەي سېتىپ بەرمەس بولۇپ قالدىڭىز؟

— مېھمان، ئىشىك ئالدىدا ئېسىقلىق تۇرغان مەي تۇغدىكى «ئۈچ ئاپقۇر مەي بىلەن داۋاندىن ئاشالماس» دېگەن سۆزنى كۆرگەنلا.

— «ئۈچ ئاپقۇر مەي بىلەن داۋاندىن ئاشالماس» دېگەن گەپنىڭ مەنىسى نېمە؟

— دۇكىنىمىزدىكى مەي مەيزاپ بولسىمۇ، تەمى ئۇزۇن ئېچىغان ئالىي مەيدىن قېلىشمايدۇ؛ ھەرقانداق بىر مېھمان دۇكىنىمىزغا كىرىپ ئۈچ ئاپقۇر ئىچسىلا كەيپى تۇتىدۇ ـ دە، ئالدىمىزدىكى داۋاندىن ئاشالمايدۇ. «ئۈچ ئاپقۇر مەي بىلەن داۋاندىن ئاشالماس» دېگەن گەپنىڭ مەنىسى شۇ. يولۇچى مېھمانلاردىن بۇ يەرگە چۈشۈپ ئۆتكۈچىلەر ئۈچ ئاپقۇر ئىچسىلا شۇنىڭ بىلەن بولدى قىلىدۇ.

— مۇنداق ئىكەن ـ دە، — دېدى ۋۇ سۇڭ كۈلۈپ، — مەن ئۈچ ئاپقۇر ئىچىپ بولدۇم، ئەجەب تۇتمىدىغۇ؟

— مېنىڭ بۇ مېيىمنىڭ «ئاپقۇرنىڭ ئىچىدىن ئەتىر بۇيى چىقىپ تۇرىدۇ»غان، «بوسۇغىدا يىقىتىدۇ»غان مەي دېگەن ناممۇ بار. دەسلەپ ئېغىزغا ئالغاندا شېرىن تېتىيدۇ، بىردەمدىن كېيىن يىقىتىدۇ.

— بولدى، جۆيلۈمەڭ! ھەققىنى بەرمەيدىغان ئىش يوق، يەنە ئۇچ ئاپقۇر قۇيۇڭ.

مەيپۇرۇش ۋۇ سۇڭدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ، يەنە ئۇچ ئاپقۇر قۇيدى. ۋۇ سۇڭ ئىچىۋېتىپ:

— دەرۋەقە قالتىس مەي ئىكەنغۇ! غوجايىن، قانچە ئاپقۇر ئىچسەم شۇنچە ئاپقۇرنىڭ پۇلىنى تۆلەيمەن، قۇيىۋېرىڭ.

— مېھمان، مەيگە ئۆزلىرىنى بەك ئۇرۇۋەتمىسىلە، بۇ مەي ئادەمنى جەزمەن يىقىتىپ تاشلايدۇ، يىقىلىپ قالسىلا دورا — تېۋىپ يوق.

— تولا كوتۇلدىماڭ! مەيگە بىھوش دورىسى ئارىلاشتۇرۇۋەتكەن بولسىڭىزمۇ، بۇرنۇم بار، پۇراپ بىلەلەيمەن.

مەيپۇرۇش ئۇنىڭغا گەپ تېپىپ بېرەلمىگەندىن كېيىن كەينىدىن يەنە ئۇچ ئاپقۇر مەي قۇيدى.

— گۆشتىن يەنە ئىككى جىڭ بېرىڭ، — دېدى ۋۇ سۇڭ.

مەيپۇرۇش يەنە ئىككى جىڭ پىشىق كالا گۆشى ئەكەلدى، يەنە ئۇچ ئاپقۇر مەي قۇيدى. ۋۇ سۇڭنىڭ ئىچكەنسېرى ئىچكۈسى كەلدى. ئۇ ھەمياندىن ئازراق پۇل چىقىرىپ:

— ئۇستام، بۇنىڭغا قاراڭا، مۇشۇ پۇل سىزنىڭ مەي، گۆشلىرىڭىزنىڭ ھەققىگە چىقىشامدۇ؟ — دېدى.

— ئېشىپ قالىدۇ. ئارتۇقىنى قايتۇرۇپ بېرەي.

— پۇل قايتۇرماڭ، مەي قۇيىۋېرىڭ.

— مېھمان، ئىچىدىغان ئىشلىرى بولسا، يەنە بەش — ئالتە ئاپقۇرغىمۇ يېتىدۇ! ئىچىپ بولالماي قالارلىمىكىن، دەيمەن.

— بەش — ئالتە ئاپقۇر بولسىمۇ ئارتۇق كەلمەيدۇ، تۇڭگۇچە قۇيۇڭ.

ـــ ئەگەر يىقىلىپ قالسىلا، سىلىدەك بىر بەستلىك ئادەمنى قانداقمۇ يۆلىۋالغىلى بولار؟

ـــ سىزگە يۆلەتسەم، يىگىت بولماي كېتەي.

شۇنداقتىمۇ، مەيپۇرۇش مەي قۇيۇشتىن باش تارتتى. ۋۇ سۇڭ خاپا بولۇپ:

ـــ مېيىڭىزنى ھەقسىز ئىچىۋاتمايمەنغۇ! مېنىڭ سەپرايىمنى ئۆرلەتمەڭ، ھېلى بىكار مەلەق ـ مەلەق قىلىۋېتىمەن ! بۇ نىجىس دۇكىنىڭىزنىمۇ ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىپ تاشلايمەن ! ـــ دېدى. مەيپۇرۇش ئىچىدە: «بۇ بىرنېمە كەيپ بولۇپ قالدى، چىشىغا تەگمەي» دەپ ۋۇ سۇڭغا يەنە ئالتە ئاپقۇر مەي قۇيۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ۋۇ سۇڭ ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ ئون بەش ئاپقۇر مەي ئىچتى. ئۇ ئاخىر توقمىقىنى ئېلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ مەن كەيپ بولمىدىم تېخى ! ـــ دەپ ئىشىككە چىقتى ـ دە، كۈلكە ئارىلاش، ـــ «ئۇچ ئاپقۇر بىلەن داۋاندىن ئاشالماس» دېمەڭ ئەمدى! ـــ دەپ قويۇپ، توقمىقىنى كۆتۈرگىنىچە يولغا چۈشتى.

مەيپۇرۇش دەرھال چىقىپ:

ـــ ھوي مېھمان، قەيەرگە؟ ـــ دېدى.

ـــ ھە نېمە گەپ؟ مەي پۇلىڭىزنى كەم بېرىپ قويدۇممۇ، نېمىگە قىچقاردىڭىز؟ ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ توختاپ.

ـــ مەن ياخشى نىيەت بىلەن دەۋاتىمەن، سىلى قايتىپ كېلىپ ئۆيۈمدىكى پادىشاھلىقنىڭ ئېلانىنى كۆرۈپ باقسىلا.

ـــ قانداق ئېلان ئىكەن؟

ـــ مۇشۇ كۇنلەردە، ـــ دېدى مەيپۇرۇش، ـــ ئالدى تەرەپتە چوقچىيىپ تۇرغان جىڭياڭ داۋىنىدا چار كۆزلۈك، قاشقىلىق بىر يولۋاس پەيدا بولۇپ قاپتۇمىش، كەچقۇرۇنلۇقى ئۇۋۇسىدىن چىقىپ، ئادەملەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزىدىكەن، يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئەزىمەتنىڭ بېشىغا چىقىپتۇ. پادىشاھلىق ئوۋچىلارغا شۇ

يولۇاسنى تۇتۇشقا دەررە مۆھلىتى بېرىپتۇ. داۋاننىڭ ئېغىزىدا: سەپەر ئۇستىدىكى يولۇچىلار يىغىلىپ ـ توپلىشىپ، چاشكا، چۇش، پېشىن ۋاقىتلىرىدا ئۆتۈشسۇن؛ تاڭ سەھەر، ئەتىگەن، ئەسىر، زاۋال، يانتۇ، ئېغىر يانتۇ ۋاقىتلىرىدا ئۆتۈشكە ئىجازەت يوق، يالغۇز يولۇچىلار بولسا ساقلاپ تۇرۇپ، ئادەم كۆپەيگەندىن كېيىن ئۆتۈشى لازىم، دېگەن مەزمۇندا ئېلان چاپلاپ قويۇلغان. هازىر دەل كۈن پېتىۋاتقان پەيت، قاراپ تۇرسام غەمسىز كېتىپ باردىلا، مۇنداق قىلسىلا ئۆزلىرىنى بىكار ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىلا، هازىر بىزنىڭكىگە كىرىپ يېتىپ، ئەتە تاڭ ئاتقاندىن كېيىن يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئادەم يىغىلغاندا، شۇلار بىلەن ئۆتكەنلىرى تۇزۇك.

ـــ مەن ئۆزۈم چىڭخې ناهىيەسىدىن بولىمەن، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۈلۈپ كېتىپ، ـــ بۇ جىڭياڭ داۋىنىدىن ئاز دېگەندىمۇ ئون ـ يىگىرمە قېتىم ئۆتكەندىمەن، يولۇاس بار دېگەننى هېچقاچان ئاڭلاپ باقمىغانىدىمغۇ؟ سىز ئاغزىڭىزغا كەلگەننى جۆيلۈپ، مېنى قورقۇتمەن دېمەڭ، يولۇاس بولغان هالەتتىمۇ قورقۇپ قالمايمەن.

ـــ مەن سىلىنىڭ غەملىرىنى يەپ، ياخشىلىق قىلىۋاتمەن، ئىشەنمىسىلە، كىرىپ ئېلانىنى كۆرۈپ باقسىلا.

ـــ هۇ شۇنداق دېگەن زۇۋانىڭنى دارغا تارتاي ! راستتىن يولۇاس چىقسىمۇ، ئاكاڭ قورقۇپ قالمايدۇ! سەن مېنى نەس يولۇاس بىلەن قورقۇتۇپ، ئۆيۈڭدە قوندۇرۇپ قېلىپ، تۇن يېرىمى بولغاندا مال ـ مۇلكۈمنى بۇلاپ، جېنىمغا قەست قىلماقچىمۇسەن؟

ـــ مەيلىلىرى! ياخشىلىق قىلاي دېسەم، يامانغا ئۆرۈلۈپ بىرمۇنچە تىل ـ ئاهانەت ئىشىتىۋالدىم ! ماڭا ئىشەنمىسىلە، ئىختىيار ئۆزلىرىدە ! كېتىۋەرسىلە.

نەزم

غۇلىغان ھاڭغا تۇمەن مىڭ ھارۋىلار بۇندىن بۇرۇن،
ئىز بېسىپ ماڭغانلىرىمۇ ئالغۇسى شۇندىن ئورۇن.
ئوپئوچۇق كۆرسەتسە يولنىڭ توغرىسىنى رەھنامە،
ياخشى گەپكە كىرمىدى ھېچ بىغەرەز تولغاپ بويۇن.

مەيپۇرۇش بېشىنى چايقىغىنچە دۇكىنىغا كىرىپ كەتتى. ۋۇ سۇڭ بولسا توقمىقىنى ئېلىپ، گۇس ـ گۇس دەسسەپ جىڭياڭ داۋىنىغا راۋان بولدى. ئالاھازەل تۆت ـ بەش چاقىرىم يول باسقاندىن كېيىن داۋاننىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى، قارىغۇدەك بولسا قوۋزىقىنى سويۇپ يالىڭاچلاپ قويغان بىر ئېگىز دەرەختە ئىككىلىك خەت يېزىقلىق تۇرۇپتۇ، ۋۇ سۇڭمۇ خەتنى ئوبدان ئوقۇيالايتتى، بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىغۇدەك بولسا مۇنداق سۆز ئىكەن:

يېقىندىن بۇيان جىڭياڭ داۋىنىدا بىر يولۋاس پەيدا بولۇپ، كىشىلەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈۋېتىپتۇ. يولۇچىلار چاشكا، چۈش ۋە پېشىن ۋاقىتلىرىدا توپ بولۇشۇپ ئۆتۈڭلار، غاپىل بولماڭلار.

ۋۇ سۇڭ بۇنى كۆرۈپ: «بۇ مەيپۇرۇشنىڭ يولۇچىلارنى قورقۇتۇپ، ئۆزىنىڭ خانىسىدا قوندۇرۇش كويىدا قىلغان ھىيلىسى. مەن نېمىدىن قورقاتتىم!» دەپ توقمىقىنى توغرا تۇتقىنىچە داۋانغا يول ئالدى.

بۇ ئەسىر ۋاقتى بولۇپ، قۇياش بارغانسېرى ئولتۇرۇشۇپ كېتىۋاتاتتى. ۋۇ سۇڭ مەينىڭ كۇچى بىلەن ھەدەپ داۋانغا چىقىپ كېتىۋاتاتتى. يېرىم چاقىرىمدىن كۆپرەك يول بېسىپ، بىر ۋەيرانە تاغ مۇئەككىلى بۇتخانىسىغا يېتىپ كەلدى. كېلىپ

قارىغۇدەك بولسا، بۇتخانىنىڭ دەرۋازىسىغا بىر باسما ئېلان چاپلىنىپتۇ. ۋۇ سۇڭ توختاپ تۇرۇپ ئوقۇدى:

شۇ خۇسۇستا ياڭگۇ ناھىيەسىدىن ئېلان چىقىرىلدىكى، جىڭياڭ داۋىنىدا يېقىندا بىر يولۋاس پەيدا بولۇپ، كىشىلەرنىڭ جېنىغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈۋېتىپتۇ. شۇڭ ۋەجىدىن يۇرت ئاقساقاللىرىغا ۋە ئوۋچىلارغا ئۇنى تۇتۇش ئۈچۈن دەررە مۇھلىتى بېرىلگەن، تېخى تۇتۇلمىدى. ئەگەرچەنده بۇ داۋاندىن ئۆتكۈچى كارۋان ـ يولۇچىلار بولسا، چاشكا، چۈش ۋە پېشىن مەزگىللىرىده توپ ـ توپ بولۇپ ئۆتكەيسىلەر، ئاندىن باشقا مەزگىلده ئۆتۈشكه ۋە ياكى يېگانه يولۇچىلارنىڭ داۋاندىن ئۆتۈشىگه ئىجازەت يوق، ئەكسى ھالدا جېنى شىكەس تاپقاي. ۋاقىپ بولغايسىزلەر.

ۋۇ سۇڭ ئېلاننى ئوقۇپ كۆرۈپ، دەرۋەقه يولۋاس بارلىقىغا ئىشەندى. كەينىگه بۇرۇلۇپ، مەيخانىغا قايتىپ كەتمەكچى بولدى ـ يۇ، ئەمما: «ئەگەر قايتىپ بارسام، جەزمەن ئۇنىڭ نامەرد ئادەم ئىكەن دېگەن كۈلكىسىگه قالىمەن، قايتىپ بارمىغىنىم تۈزۈك» دەپ ئويلاپ: «نېمىدىن قورقاتتىم ! چىقىپ كۆرۈپ باقمايمۇ!» دېدى. ئۇ كېتىۋاتاتتى، كەيپى تۇتقىلى تۇردى، ئۇ قالپىقىنى بېشىدىن ئېلىپ ئۇچىسىغا ئارتىۋالدى، توقمىقىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ داۋان ئۇستىگه قاراپ ماڭدى. بۇرۇلۇپ قارىغۇدەك بولسا قۇياش ئاستا ـ ئاستا ئولتۇرۇۋاتاتتى. بۇ دەل ئونىنچى ئاي كۈنلىرى بولۇپ، كۈن قىسقا، تۈن ئۇزۇن بولغاچقا ئوڭايلا كەچ كىرىپ كېتەتتى. ۋۇ سۇڭ ئۆزىچه: «بۇ يەردە يولۋاس نېمە ئىش قىلار؟! كىشىلەر ئۆز سايىسىدىن ئۆزى قورقۇپ، داۋانغا چىقىشقا جۈرئەت قىلالمىغان بولسا كېرەك» دەپ توختىماي مېڭىۋەردى. كەيپى ئۆرلەپ گەجگىدىن قورۇغىلى باشلىدى. بىر قولى بىلەن توقمىقىنى كۆتۈرۈپ، بىر قولى بىلەن چاپىنىنىڭ مەيدىسىنى ئېچىۋېتىپ، دەلدەڭشىپ ئورمانلىققا يېتىپ كەلدى. ئورمانلىقتا كاتتا بىر

يالتىراق ۋە سىلىق قورام تاش تۇراتتى، ئۇ توقمىقىنى تاشقا يۆلەپ قويۇپ، تاش ئۈستىدە ئېغىناپ يېتىپ، ئەمدى ئۇخلاي دەپ تۇرۇۋىدى، غۇرقىراپ قاتتىق بوران چىقتى. قەدىمكىلەر ئاشۇ بورانغا خاس مۇنداق بىر رۇبائىي يېزىپ قالدۇرغانىكەن:

كۆرۈنمەس سايىسى كۆزگە ۋە لېكىن ئۆتىدۇ جاندىن،
ئېچىلدۇرغاي تۇمەن رەڭ گۈل پەسىللەردە گۈلىستاندىن.
تېرەكلەرنى سوقۇپ ۋەيران خازان قىلدى تۆكۈپ ياپراق،
سۇرۇپ ئاپپاق بۇلۇتلارنى كۆچۈردى تاغۇبوستاندىن.

ئومۇمەن دۇنيادا بۇلۇتنىڭ پەيدا بولۇشى ئەجدىھانىڭ شەپىسى، بوران چىقىشى يولۋاسنىڭ بەلگىسى. ھېلىقى بوراننىڭ چىقىشى بىلەن تەڭ چاڭگاكلىشىپ كەتكەن دەرەخلەرنىڭ كەينىدىن شالدۇر ـ شۇلدۇر بىر ئاۋاز يېتىپ كەلدى ـ دە، ئاق قاشقىلىق چار كۆز بىر يولۋاس ئېتىلىپ چىقتى. ۋۇ سۇڭ بۇنى كۆرۈپ «ئوھوي!» دەپ ۋارقىراپ تاش ئۈستىدىن مولاق ئېتىپ چۈشتى ۋە ھېلىقى توقمىقىنى قولىغا ئېلىپ، تاشنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈۋالدى.

يولۋاس ھەم ئاچ، ھەم چاڭقىغانىدى، كەلگەن پېتى ئىككى پۇتىنى يەرگە قويا ـ قويمايلا، تۇگۈلۈپ تۇرۇپ بىرلا سىلكىندى ـ دە، ئۈستىدىن شۇڭغۇپ چۈشتى. ۋۇ سۇڭ چۆچۈپ كەتتى. مەينىڭ كەيپى بىردىنلا مۇزدەك تەر بىلەن تارقىلىپ كەتتى. كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلىكمۇ پۇرسەت قالمىدى، ۋۇ سۇڭ يولۋاسنىڭ ھەملە قىلىپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شارتتىدە قىيسايدى ـ دە، يولۋاسنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالدى. يولۋاس كەينىدىكى ئادەمگە ئاسان قارىيالمايتتى، ئۇ ئىككى پۇتىنى يەرگە تىرەپ تۇرۇپ، بىرلا شىلتىڭ ئاتتى ـ دە، شارتلا قىلىپ بىر تەرەپكە داجىپ ئۆتۈۋالغان ۋۇ سۇڭغا تېگىلمىدى. شۇنىڭ بىلەن شۇنداق بىر ھۆركىرىدىكى، گويا كۆكتە گۈلدۇرماما گۈلدۇرلىدى، پۈتكۈل

داۋانمۇ لەرزىگە كەلدى. يولۋاس لوم تۆمۈرگە ئوخشاش قۇيرۇقىنى دىڭگايتىپ كەلگىنىچە بىرلا ئېتىلىۋىدى، ۋۇ سۇڭ يەنە چەبدەسلىك بىلەن ئۆزىنى يانغا ئېلىپ قاچتى. بۇ يولۋاس ئادەمگە چاڭگال سالماقچى بولسا ھەمىلە قىلىپ شىلتىڭ ئېتىپ، قۇيرۇقى بىلەن ئادەمنى ساۋاپ يىقىتاتتى. بۇ ئۇچ ھۇنەرنى ئىشلىتىپ تەڭ كېلەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ قەھرى كېسىلىپ، زەھىرى قالدى. ئاخىرىدا قۇيرۇقى بىلەن ساۋىيالمىغاندىن كېيىن قايتا ھۇۋلىغىنىچە بىرلا پىرقىراپ قايتىپ كەلدى. ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ قايتا ئېتىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، توقمىقىنى كۆتۈرگىنىچە غەزەپ بىلەن شۇنداق ئۇردىكى، توقماق ھاۋادىن ئۇشقىرتىپ چۈشتى ـ دە، قۇلاقنى يارغۇدەك سادا چىقتى، دەرەخلەرنىڭ شاخ ـ ياپراقلىرى توقماق زەربىسىدىن قاراس ـ قۇرۇس، شاراق ـ شۇرۇق قىلىپ قالدى. سىنچىلاپ قارىسا، توقماق يولۋاسقا تەگمەي بىر تۇپ قاقشال دەرەخكە تەگكەنىكەن، توقماق سۇنۇپ، ئوتتۇرىدىن ئىككى بولۇپ كېتىپتۇ، يېرىمى قولىدا تۇرۇپتۇ.

يولۋاس شاۋقۇن ـ سۇرەن سېلىپ، تېخىمۇ تەرسالاشتى ـ دە، ئايلىنىپ كېلىپ قايتا ھەمىلە قىلدى، ۋۇ سۇڭ بىرلا قاڭقىپ، ئون قەدەم كەينىگە داجىدى. يولۋاس ئىككى ئالدى پۇتىنى دەل ۋۇ سۇڭنىڭ مەيدىسىگە تەڭلەپ، چاڭ سېلىپ كەلگەندى، ۋۇ سۇڭ قولىدىكى ھېلىقى توقمىقىنىڭ قالغان يېرىمىنى چۆرۈپ تاشلاپ، ئىككى قولى بىلەن يولۋاسنىڭ ئالچىپار بوينىدىن قامالاپ تۇتۇۋالدى ـ دە، بىرلا كۆچەپ يەرگە باستى. يولۋاس غەزەپ بىلەن ئۆزىنى ھەرياقتا ئۇردى. ۋۇ سۇڭ پۇتۇن كۈچىنى ئىككى بىلىكىگە يىغىپ، يولۋاسنى قامالىۋالغىنىچە بوشىنىشقا ئىمكان بەرمىدى ۋە بىر پۇتى بىلەن يولۋاسنىڭ كالىلا ـ باشلىرىغا، كۆزلىرىگە ئۇتتۇر كەلگىنىچە تېپىۋەردى. يولۋاس پۇشۇلداپ ئاياغلىرى ئاستىدىن سېغىز لاينى ئىككى يېنىغا تاتىلاپ چىقارغىنىچە، ئازگال پەيدا قىلدى. ۋۇ سۇڭ يولۋاسنى

مىنۇڭلغىنىچە ئاغزى ـ بۇرنىنى سېغىز لايغا پاتۇرۇپ خېلىلا ھالسىرىتىپ قويدى. سول قولى بىلەن يولۇاسنىڭ ئالدىپار بوينىنىڭ تېرىسىنى قورۇپ مەھكەم قامالالمۇبىلىپ تۇرۇپ، ئوڭ قولىنى بوشىتىپ بازغاندەك مۇشتۇمىنى تۆگۈپ، جان ـ جەھلى بىلەن مۇشتىلاپ كەتتى. ھايۋانات ! ئەلىك ـ ئاتمىش مۇشت تەگكەندە، يولۇاسنىڭ كۆز چاناقلىرىدىن، ئېغىز ـ بۇرۇن ۋە قۇلاق تۆشۈكلىرىدىن بۇلدۇقلاپ قان تېپىپ چىقىشقا باشلىدى. ۋۇ سۇڭ بارلىق قۇدرەت ـ كارامىتىنى نامايان قىلىپ، قورسىقىدىكى چامباشچىلىق گۇمپىلىرىنى ئىشقا سېلىپ، بىر ھازا تۆتۈشۈپ، يولۇاسنى مۇشتلاپ، خۇددى بىر تۇلۇم خېمىرغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. جىڭياڭ داۋىنىدا ۋۇ سۇڭنىڭ يولۇاس ئۆلتۈرگەنلىكىنى تەسۋىرلەيدىغان مۇنداق بىر مەخسۇس غەزەل قەدىمدىن تارقىلىپ كەلمەكتە:

چىقسا زەپ چاپقۇن ـ بوران جىڭياڭ داۋىنى ئۇستىدە،
ئاپتاپنى قاپسىدى مىڭلاپ بۇلۇت كۆك ئىلكىدە.
كۆرۈنۈپ كەچكى شەپەق جىلۋىلەنسە جاڭگال ئارا،
قوغلىدى مۇدھىش تۇمان جانغا تېگىپ كۆك قەردە.
ناگاندا كۆك گۇلدۇرلەپ، گۇلدۇر ـ غاراس چىقسا چېقىن،
ھايۋاناتنىڭ شاھى ئۇندى شۇ ھامان تاغ كۆكسىدە.
تىك تۇتۇپ بېشىنى يولۇاس خىرس قىلىپ چىقسا شۇدەم،
ئۇركۈشۈپ بۇغا ـ مارالنىڭ قالمىغاي جان تېنىدە.
كەلدى چىڭخې شەھىرىدىن بىر كەيپ ئارا مەرد پالۋان،
ھايۋانات شاھى بىلەن ئۇچراشتى تەنھا تۆپىدە.
ئېچىرقاپ ـ چاڭقاپ بۇ يولۇاس يەنى دەپ كەزدى جاھان،
خىرس بىلەن ئېتىلدى كۈچلۈك شۇنچە دەھشەت پەيلىدە!
تاغ يىقىلغاندەك بەئەينى كەلدى يولۇاس ھەملە قىپ،
پالۋان گويا قورام تاشتەك يىقىلدى ئۇستىگە.
يەلكىسى تاشلاندى گويا توپ ئوقىدەك غۇي ئۇچۇپ،

تېپىچەك ئاتقاندا يولۋاس پاتتى ئازگال تەكتىگە.
مۇشت ـ تېپىك، ئوموت كېلىپ چۈشتى شۇ دەم يامغۇرسىمان،
قىپقىزىل قانغا بويالدى تامچىلاپ مۇشت پەنجىدە.
قارىغايزارلىق ئىچىنى قاپلىدى قان بۇسلىرى،
ئۇچتى يولۋاس يۇڭلىرى توزغاق كەبى تاغ ئىچىدە.
بىھېسابتۇر قۇدرىتى كۆرسەك يېنىدىن گەر ئۇنىڭ،
ھەيۋىسى يەر بىرلە يەكسان بولدى تاغنىڭ ئۆزىدە.
بولدى تالقان ئوت ـ گىياھلىقتا ئۇنىڭ چار گەۋدىسى،
يۇمۇلۇپ نۇر چاقنىماس بولدى شۇ دەم جۇپ كۆزىدە.

شۇ ئەسنادا ۋۇ سۇڭ جىڭياڭ داۋۇنىدىكى ھېلىقى يىرتقۇچ يولۋاسنى بىر ئاش پىشىم ۋاقتىغچە مۇشت ۋە تېپىك بىلەن ئايلاندۇرۇپ قىمىرلىيالماس قىلىپ تاشلىدى. يولۋاس خىرقىراپ ياتاتتى. ۋۇ سۇڭ شۇ چاغدىلا مۇشتلاشتىن توختاپ، قارىياغاچ تۈۋىدىن ھېلىقى سۇنغان توقمىقىنى تېپىۋالدى ـ دە، يولۋاسنىڭ جېنى چىقماي قالدىمىكىن دەپ يەنە بىردەم دۇمبالىدى. يولۋاسنىڭ نەپسى ئۈزۈلدى، ۋۇ سۇڭ: «بۇ ئۆلۈك يولۋاسنى داۋاندىن سۆرەپ چۈشمەيمۇ...» دەپ قانغا مىلىنىپ ياتقان يولۋاسنى سۆرەپ باقتى، لېكىن قىمىرلىتالمىدى، ئۇ پۈتۈن كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلىۋەتكەچكە، قول ـ پۈتىدا ماغدۇر قالمىغاندى، ئۇ ھېلىقى قورام تاش ئۈستىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ: «قاش قارىياي دەپ قالدى، يەنە بىرسى چىقىپ قالسا، قانداقمۇ تۇتۇشارمەن؟ ھازىرچە داۋاندىن چۈشۈپ كېتەي، ئەتىگەنلىككە بىرگەپ بۆلار» دېگەن خىيالغا كېلىپ، تاش تۈۋىدىن قالپىقىنى تېپىپ كىيىپ، چاڭگاك دەرەخلەرنى ئارىلاپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ داۋاندىن تۆۋەنگە قاراپ ماڭدى.

يېرىم چاقىرىم باسا ـ باسمايلا، چاتقاللىق ئارىسىدىن ئىككى يولۋاس چىقىپ كەلدى. ۋۇ سۇڭ: «ئاپلا، ئەمدى مەن تۇگىدىم» دەۋەتتى. ھېلىقى ئىككى يولۋاس قاراڭغۇدا ئۆرە ـ تىك تۇراتتى،

ۋۇ سۇڭ تازا سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، يولۋاس تېرىسىنى چاپان قىلىپ تىكىپ، مەھكەم ئورىنىۋالغان ئىككى ئادەم ئىكەن. ئۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ قولىدا بىردىن چاڭمىخ تۇرۇپتۇ. ئۇلار ۋۇ سۇڭنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇشۇپ:

ـــ ھەي كىشى، ئەجەب ئۆزلىرى يالغۇز كېچىلەپ بۇ يەرگە كېلىپ قاپتىلا، قوللىرىدا قورالمۇ يوق، بۇ داۋاندىن قانداقچە ئۆتتىلە؟ سىلى تىمساھنىڭ يۇرىكىنى، قاپلانىنىڭ جىگىرىنى، شىرنىڭ ئالقىنىنى يېگەنمۇ نېمە؟ سىلى ئىنسانمۇ، جىنمۇ؟ ـــ دېيىشتى.

ـــ سىلەر نېمە ئادەم؟ ـــ دەپ سورىدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ بىز مۇشۇ يەرلىك ئوۋچى.

ـــ سىلەر بۇ چوققىدا نېمە ئىش قىلىسىلەر؟

ـــ سىز تېخى بىلمەمسىز! ـــ دېدى ئوۋچىلار ھەيرانلىق ئىچىدە جاۋاب بېرىپ، ـــ مۇشۇ كۈنلەردە جىڭياڭ داۋىنىدا بىر يوغان يولۋاس پەيدا بولۇپ كېچىلىرى ئۇۋۇنىدىن چىقىپ، كىشىلەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈۋېتىپتۇ، بىز ئوۋچىلاردىنمۇ يەتتە ـ سەككىزىمىزنىڭ جېنىنى ئالدى؛ بۇ يولۋاس يەپ كەتكەن يولۋچىلارنىڭ بولسا ھەددى ـ ھېسابى يوق. ئامبال يۇرت ـ مەھەللە ئاقساقاللىرىغا بىزگە ھەمدەملىشىپ يولۋاسنى تۇتۇشقا بۇيرۇق قىلدى. بۇ لەنىتى مەخلۇقنىڭ ھەيۋىتىنىڭ زورلۇقىدىن ئۇنىڭغا يېقىن يولىغىلى بولمايۋاتىدۇ. كىمۇ ئۇنىڭغا يېقىن بېرىشقا پېتىنالمىسۇن ! مۇشۇنىڭ كاساپىتىدىن بىز سانسىز مۆھلەت كالتىكى يەپ كەتتۇق. زادى تۇتالمايۋاتىمىز! بۇگۈن كېچە ئوۋچىلىق نۆۋىتى ئىككىمىزگە كەلگەنىكەن، بىز ئون نەچچە مەھەللىلىكىمىز بىلەن مۇشۇ ئەتراپقا تۇزاق ـ قاپقان قويۇپ كۈتۈپ تۇرۇۋاتىمىز. ھېلى بىز مۇشۇ يەردە مۆكۈپ تۇرساق، سىز بىر ئۆزىڭىز پەرۋا قىلماي داۋاندىن چۈشۈپ كېتىۋاتىسىز، شۇڭا بىز ھەيرەتتە قالدۇق. سىز زادى كىم بولىسىز؟ يولۋاسنى كۆردىڭىزمۇ؟

— مەن چىڭخې ناھىيەسىدىن بولىمەن، ئىسمىزاتىم ۋۇ سۇڭ، كەنجى ئوغۇلمەن. ھېلى داۋاندىكى ئورمانلىقتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتسام، ئاشۇ يولۋاس ئالدىمغا چىققانىدى، مەندىن مۇشت ـ تېپىك يەپ ئۆلدى.

— ئۇنداق ئەمەستۇ؟ — دېدى ئوۋچىلار بۇنى ئاڭلاپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ.

— ئىشەنمىسەڭلار كىيىملىرىمدىكى ماۋۇ قان داغلىرىغا قاراڭلار.

— قانداق ئۆلتۈردىڭىز؟

ۋۇ سۇڭ يولۋاسنى ئۆلتۈرگەن ماھارىتىنى قايتا سۆزلەپ بەردى. ئوۋچىلار بۇنى ئاڭلاپ، بىر ھەيران، بىر خۇشال بولۇپ، قالغان ئون نەچچە مەھەللىلىكىنى قىچقاردى. ئۇلار قوللىرىدا قۇيۇچ چاڭگاك، تەپكىلىك يا، قىلىچ، نەيزە تۇتقىنىچە دەرمەھەل چېپىپ كېلىشتى.

— بۇ كىشىلەر نېمىدەپ سىلەر ئىككىڭلار بىلەن بىللە داۋانغا چىقمىدى؟ — دەپ سورىدى ۋۇ سۇڭ.

— ئۇ يىرتقۇچ ھايۋان تۇرسا، ئۇلار قانداقمۇ يولىيالىسۇن؟ — دەپ جاۋاب بەردى ئوۋچىلار.

ئون نەچچە ئادەم ھازىر تۇراتتى. ھېلىقى ئوۋچى ۋۇ سۇڭنىڭ يولۋاسنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئۇلارغا سۆزلەپ بېرىۋىدى، ئۇلار ئىشەنمىدى، ۋۇ سۇڭ:

— ئىشەنمىسەڭلار مەن سىلەرنى باشلاپ بېرىپ كۆرسىتەي، — دېدى.

جامائەتنىڭ يېنىدا چاقماق ۋە چاقماق تېشى بار ئىدى، ئۇلار چاقماقتىن ئوت چىقىرىپ، بەش ـ ئالتە ئوتقاش ياقتى ـ دە، ۋۇ سۇڭنىڭ كەينىدىن ماڭغىنىچە داۋانغا چىقتى، ئۇ يەرگە چىقىپ قارىسا، ھېلىقى يولۋاس ئۆلۈك پېتى مەلەقشىپ يېتىپتۇ. جامائەت بۇنى كۆرۈپ خۇشال بولدى ۋە بىرەيلەننى يۇرت ئاقساقاللىرىغا ۋە شۇ تەۋەدىكى تۆرىلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈشكە

ماڭدۇرۇۋېتىپ، يولۇاسنى باغلاپ - چىرماپ داۋاندىن ئېلىپ ماڭدى.

داۋاندىن چۈشۈشىگە يەتمەي - سەكسەن كىشى گۈرىدە ئولاشتى. جامائەت ئۆلۈك يولۇاسنى ئالدىدا كۆتۈرۈپ، ئارقىدىن بىر تەختىراۋانغا ۋۇ سۈڭنى ئولتۇرغۇزۇپ ئېلىپ مېڭىشتى - دە، ئۇدۇل شۇ تەۋەدىكى بىر تۆرىنىڭگە ئېلىپ كەلدى. تۆرە - ئاقساقاللار جاڭزا ئالدىدا كۈتۈۋېلىپ، يولۇاسنى ھويلىغا كىرگۈزدى. مۇشۇ يەرلىك تۆرە - ئاقساقاللار ۋە ئوۋچىلار بولۇپ يىگىرمە - ئوتتۇز ئادەم ۋۇ سۈڭ بىلەن كۆرۈشتى. ئۇلار:

— پالۋان، مۇبارەك ئىسىملىرى نېمە؟ قايسى يۇرتتىن بولىدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىر مۇشۇ يەرگە يېقىن ئايماقنىڭ چىڭخې ناھىيەسىدىن بولىمەن، ئۆزۈم ۋۇ ئۇرۇقىدىن، نامىم سۈڭ، پەرزەنتىنىڭ كەنجىسىمەن. ساڭجۇ ئايمىقىدىن قايتىپ كېلىۋېتىشمىدا تۇنۇگۈن كەچ داۋاننىڭ ئۇ يېقىدىكى مەيخانىدا مەي ئىچىپ، تازا تەڭشىلىپتىمەن. داۋاندىن ئېشىپ كېتىۋاتسام، مۇشۇ مەخلۇق يولۇقۇپ قالدى، — دەپ، ۋۇ سۈڭ يولۇاسنى ئۆلتۈرگەن چېغىدىكى ھالەتنى، مۇشت ۋە تېپىك بىلەن يىقىتقانلىرىنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بەردى.

— ئەجەبمۇ پالۋان يىگىت ئىكەنلا ! — دېيىشتى ئاقساقاللار.

ئوۋچىلار ئالدى بىلەن ۋۇ سۈڭغا ئوۋ گۆشلىرىدىن ئەكېلىپ مەي بىلەن سۇندى، ۋۇ سۈڭ يولۇاس بىلەن ئېلىشىپ ھېرىپ - چارچىغانلىقتىن، كۆز ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىشنى ئېيتتى. تۆرە ئوتاقچىلارغا مېھمانخانىغا ئورۇن ھازىرلاشنى بۇيرۇپ، ۋۇ سۈڭنى ئارام ئېلىشقا دەۋەت قىلدى.

تۆرە ئەتىسى سەھەردە ناھىيەگە خەۋەرچى ئەۋەتتى ۋە يەنە بىر تەرەپتىن ئۆلۈك يولۇاسنى جايلاشتۇرىدىغان تاختا زەمبىل تەييارلىتىپ، ناھىيەگە ئېلىپ بارغۇدەك قىلىپ تەخمۇتەخ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. تاڭ يورۇغاندا ۋۇ سۈڭ ئورنىدىن تۇرۇپ

يوز ـ قولىنى يودى، تۆره ـ ئاقساقاللار بىر تۇياق قوي، بىر ئەپكەش مەي كەلتۇرۇپ، ساراي ئالدىدا كۆتۈپ ئولتۇراتتى. ۋۇ سۇئال كىيىنىپ، بوغجۇملىرىنى تۈزەشتۇرۇپ سىرتقا چىقىپ، ئەل ـ جامائەت بىلەن كۆرۈشتى. تۆره ـ ئاقساقاللار قەدەھ تۇتۇپ:

ـــ بۇ مەخلۇق سانسىز ئادەملىرىمىزنىڭ جېنىغا زامىن بولغان، ئوۋچىلارمۇ ئۇنى تۇتالماي، ئۇنىڭ كاساپىتىدىن نەچچە رەت مۆھلەت كالتىكى يېگەنىدى. ھالا بۇگۈن تەلىيىمىزگە سىلى يېتىپ كېلىپ، بۇ چوڭ ئاپەتتىن خالاس قىلدىلا. ئەۋۋەلىسى، ئەل ـ يۇرتىمىزنىڭ بەختى بار ئىكەن. ئاندىن قالسا سەپەر قىلغۇچىلارغا يول ئېچىلىدى. بۇ سىلىنىڭ ھىممەتلىرىدىن بولدى ! ـــ دېدى.

ـــ ھەربىرلىرىدەك مويسىپىتلەرنىڭ ياخشىلىقىنىڭ بەرىكىتىدىن بولدى. پېقىرنىڭ قولىدىن نېمە كەلسۇن، ـــ دېدى ۋۇ سۇئال تەشەككۇر ئېيتىپ.

جامائەت مۇبارەكلەشتى.

ئىچىملىك ـ يېمەكلىك بىلەن ناشتا قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن يولۋاس ئاچىقلىپ زەمبىلگە يانتۇزۇلدى. يۇرتنىڭ تۆره ـ ئاقساقاللىرى ۋۇ سۇئالغا قىزىل شەلپەرلەر ئاستى. ۋۇ سۇئال كۈده ـ كۆرپە، خۇرجۇن ـ قاچىلىرىنى جاڭزىغا ئامانەت قويۇپ قويدى. ھەممەيلەن دەرۋازا ئالدىغا چىقىشتى، شۇ چاغدا ياڭگۇ ناھىيەسىنىڭ ئامبىلىمۇ ۋۇ سۇئالنىڭ ئالدىغا ئادەم ئەۋەتكەنىدى، ئۇلار كۆرۈشكەندىن كېيىن ئوتاقچىلاردىن تۆتەيلەنگە تەختىراۋان كەلتۇرۇپ، ۋۇ سۇئالنى ئولتۇرغۇزدى. يولۋاس يانتۇزۇلغان زەمبىلگىمۇ شەلپەر تارتىلدى، ھەممەيلەن يولۋاسنى ئالدىغا سېلىپ، ياڭگۇ ناھىيەسىگە راۋان بولدى.

ياڭگۇ ناھىيەسىنىڭ خەلقى بىر پالۋان چىقىپ جىڭياڭ داۋۇنىدا يولۋاس ئۆلتۇرۇپتۇ دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە ئالدىغا چىقتى، پۈتۈن ناھىيە قوزغىلىپ

كەتتى. ۋۇ سۇڭ تەختىراۋاندا ئولتۇرۇپ چوڭ ـ كىچىك كوچىغا لىق تولغان مىغ ـ مىڭ ئادەملەرنىڭ بىر ـ بىرىنى نەقتاپ ـ ئارتىلىپ، شاۋقۇن ـ سۇرەن سېلىپ، يولۋاسىنى كۆرۈشكە ئىنتىلىۋاتقانلىقىنى تاماشا قىلىپ باراتتى. يامۇل دەرۋازىسى ئىچىگە كىرگەندە، ئامبال دۋان ئالدىدا ساقلاپ تۇرغانىدى. ۋۇ سۇڭ تەختىراۋاندىن چۈشتى، جامائەت يولۋاسىنى كۆتۈرگىنىچە دۋان ئالدىدىكى ئۆتەر يولغا قويدى، ئامبال ۋۇ سۇڭنىڭ قەددى ـ قامىتىگە نەزەر تاشلاپ، ئالدىدا ياتقان چىپار يولۋاسقا قاراپ: «مۇشۇنداق باتۇر بولمىسا، بۇ يىرتقۇچ يولۋاسىنى قانداقمۇ يوقاتقىلى بولاتتىكەن !» دەپ ئويلاپ، ۋۇ سۇڭنى دۋانغا تەكلىپ قىلدى. ۋۇ سۇڭ دۋانغا كىرىش ئالدىدا ئامبالغا سالام بەردى.

ـــ خوش، يولۋاس باتۇر، قېنى سۆزلەپ بېرىڭا، يولۋاسنى قانداق قىلىپ ئۆلتۈردىڭىز؟ ـــ دېدى ئامبال.

ۋۇ سۇڭ دۋان ئالدىدا يولۋاسنى قانداق ئۆلتۈرگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. دۋاننىڭ ئىچى ـ سىرتىدىكى ئادەملەر بۇنى ئاڭلاپ، تەئەججۇپ ئىچىدە ھاڭ ـ تاڭ قېلىشتى. ئامبال دۋاندىلا ۋۇ سۇڭغا بىرنەچچە قەدەھ مەي تۇتتى ۋە تۆرە ـ ئاقساقاللار يىغىش قىلغان مىڭ تىزىق ئىنئام يارماقنى سۇندى.

ـــ ئامبال بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ ياخشىلىقلىرىنىڭ بەرىكاتىدىن تەلىيىم ئوڭدىن كېلىپ، بۇ يولۋاسنى ئۆلتۈردۇم، پېقىر بىر ناتىۋانمەن، بۇ ئىنئامنى پېقىر قانداقمۇ ئالالايمەن؟ بۇ تۇرغان ئۇۋۇچىلار مۇشۇ يولۋاسنىڭ كاساپىتىدىن سىلىنىڭ جازالىرىغا تارتىلغانكەن، بۇ مىڭ تىزىق يارماقنى مۇشۇلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بەرسەم بولارمۇ؟ ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ ئۇنداق بولسا ئىختىيار ئۆزىڭىزدە بولسۇن، ـــ دېدى ئامبال.

ۋۇ سۇڭ ئىنئام قىلىنغان يارماقنى دۋاندىلا ئۇۋۇچىلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرىۋەتتى. ئامبال ئۇنىڭ لۇتپۇ ـ كەرەملىكىنى

كۆردى ـ دە، مەرتىۋىسىنى زىيادە قىلماقچى بولۇپ:

ـــ ئۆزىڭىز چىڭچې ناھىيەسىدىن بولسىڭىزمۇ، بىزنىڭ ياڭگۇ ناھىيەمىزگە چىش بىلەن كالىپۇكتەك يېقىن يەردە ئىكەنسىز. بۇگۈن مەن سىزگە ناھىيەمىزدىن يۇزبېشىلىق مەنسەپ بەرسەم دەيمەن، بۇنىڭغا نېمە دەيسىز؟ ـــ دېدى.

ـــ شاپائەتلىك بېگىم، ئۆزلىرى بەخش قىلغان ئالىي ھۆرمەتكە مۇيەسسەر بولغىنىمدا، بۇنى ئۆزلىرىنىڭ ماڭا قىلغان ئۆمۈرلۈك ئىلتىپاتى دەپ ھېسابلايمەن، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ تىزلىنىپ تۇرۇپ.

ئامبال دەرمەھەل مىرزا چاقىرتتۇرۇپ، قارارنامە چىقىرىپ، شۇ كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا ۋۇ سۇڭنى پىيادە لەشكەرلەرگە يۇزبېشى قىلىپ تەيىنلىدى. تۆرە ـ ئاقساقاللار ۋۇ سۇڭغا مۇبارەكلەر ياغدۇرۇشتى. مەي بىلەن ئۇدا تۆت ـ بەش كۈن بەزمە ئۇيۇشتۇرۇلدى. ۋۇ سۇڭ: «ئەسلىدە چىڭچې ناھىيەسىگە قايتىپ بېرىپ، ئاكامنى يوقلىماقچى بولۇپ تۇرۇۋىدىم، ئويلىمىغان يەردە بۇ ياڭگۇ ناھىيەسىگە كېلىپ قېلىپ، يۇزبېشى بولۇپ قالغىنىمغا قارىمامدىغان» دەپ ئويلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئامبالنىڭ نەزىرىگە سازاۋەر بولدى، داڭقى يۇرتقا پۇر كەتتى.

يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتتى، بىر كۈنى ۋۇ سۇڭ سەيلە ـ تاماشا ئۈچۈن يامۇل ئالدىدىكى رەستىگە چىققانىدى، كۆتۈلمىگەندە بىرسى كەينىدىن:

ـــ ھوي يۇزبېشى، بەخت قۇشى باشلىرىغا قونغاندا، بىزنى تونۇماس بولۇپ قالدىلىمۇ، نېمە؟ ـــ دەپ توۋلىدى.

ۋۇ سۇڭ كەينىگە بۇرۇلۇپ، شۇنداق قاراپلا:

ـــ ئوھوي! قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ـــ دېدى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! ۋۇ سۇڭ بۇ كىشىگە يولۇقمىغان بولسا ياڭگۇ ناھىيەسى جەسەت دۆۋىسى، قان دەريا سىغا ئايلانمىغان بولاتتى. قىلىچ گاچ ـ گۈچ ئاۋاز

چىقارمىغان، ئادەملەرنىڭ كاللىسى ھارۋا چاقىدەك دۈگىلەپ چۈشمىگەن بولاتتى؛ زۇلپىقار كۆتۈرۈلگەندە، ئىسىق قانلار شارقىراپ ئاقمىغان بولاتتى. «ھوي يۈزبېشى!» دەپ توۋلىغان كىشىنىڭ زادى قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە تۆتىنچى باب

ژاڭ كەمپىرنىڭ پۇل ـ مالىنى دەپ دەللاللىق قىلغانلىقى يۈن گۈنىڭ ئاچچىقىغا چىدىماي چايخاندا جېدەل چىقارغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ كۈنى ژۇ سۇڭ يۈزبېشى كەينىگە بۇرۇلۇپ، ھېلىقى كىشىنى كۆردى ـ دە، ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ تەزىم قىلدى. ھېلىقى كىشى باشقا ئادەم ئەمەس، دەل ژۇ سۇڭنىڭ بىر تۇغقان چوڭ ئاكىسى ژۇ دا ئىدى، ژۇ سۇڭ تەزىم قىلىپ بولۇپ:

ــ سىزنى كۆرمىگىنىمگە مانا بىر يىلدىن ئاشتى، قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟ ــ دېدى.

ــ ئۇكام، سىز كەتكىلى ئۇزۇن بولدى، نېمىشقا بىرەر پارچە خەت ـ پەت يازمىدىڭىز؟ مەن سىزدىن ئاغرىنىدىم ھەم سىزنى سېغىنىدىم، ــ دېدى ژۇ دا.

ــ ئاكا، ئاغرىنىشىڭىز ۋە سېغىنىشىڭىزنىڭ ۋەجى نېمە ئىدى؟

ــ سىزدىن ئاغرىنىشىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، دەسلەپ سىز چىڭخې ناھىيەسىدىكى چېغىڭىزدا، ھەمىشە مەي ئىچىپ مەست بولۇۋېلىپ، كىشىلەر بىلەن ئۇرۇش ـ جېدەل چىقىرىپ، دەۋا ـ دەستۇرغا چۈشۈپ قالاتتىڭىز، بۇنداق چاغلاردا مېنىمۇ يامۇلغا سۆرەپ ئېلىپ بېرىشاتتى، ئازراقمۇ ئارام بەرمەيتتى، دەردىڭىزنى بەك تارتقانىدىم، سىزدىن ئاغرىنىدىغان يېرىم شۇ. ئەمدى سىزنى سېغىنغىنىمنى دېسىڭىز، مۇشۇ يېقىندا چىڭخې ناھىيەسىدىن بىر خوتۇن ئالغانتىم، شەرمەندە دەيۇزلەر مېنى ئانىي تاپتى، مېنىڭ بېشىمنى سىلايدىغان ئادەم چىقمىدى. سىز بولغان بولسىڭىز كىممۇ غېدىڭ ـ پېدىڭ قىلالايتىتى؟ ئۇ يەردە ئارام

تاپالمىغاندىن كېيىن مۇشۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىپ، بىر ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتقىنىمدا، سىزنى سېغىنغانلىقىمنىڭ سەۋەبى ئەنە شۇ.

كىتابخانلار قۇلاق سېلىشلىرىدا، ۋۇ دا بىلەن ۋۇ سۈڭ ئەسلىدە بىر ئانىدىن تۇغۇلغان. ۋۇ سۈڭ قەددى ـ قامەتلىك، شانۇشەۋكەتلىك بولۇپ، ۋۇجۇددىدا مىڭ پاتمانلاپ كۈچ ـ قۇۋۋەت بار ئىدى، بولمىسا ئاشۇ يىرتقۇچ يولۋاسىنى ئۆلتۈرەلەيتتىمۇ؟ ئەمما ئۇنىڭ ئاكىسى ۋۇ دا بولسا بويى پاكار، كۆرۈمسىز، بېشى قاپاقتەك، بوينى ساپاقتەك بىر كىشى ئىدى. ئۇنىڭ ئاشۇنداق ۋۇجىكلىكىنى كۆرگەن چىڭخېلىقلار ئۇنى مەسخىرە قىلىپ «قورۇق پىندەك» دەپ لەقەم قويۇپ قويغانىدى.

چىڭخې ناھىيەسىدە بىر تۆرە بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆيىدە پەن جىنلىيەن ئاتلىق بىر دېدەك قىز بار ئىدى؛ ئۇنىڭ يېشى ئەمدى يىگىرمىدىن ھالقىغان بولۇپ، خېلىلا ساھىبجامال قىز ئىدى. بىر كۈنى تۆرە ئۇنىڭغا قانات سۆرىگەندە، ئۇ بۇ ئەھۋالنى خېنىمغا دادلاپ، ئۆزىنى تۇتقۇزمىغانىدى. شۇڭا تۆرە ئۇنى يامان كۆرۈپ قېلىپ، ۋۇ دانى بىر تىينمۇ چىقىم قىلدۇرماي، ھەتتا ئۆي سەرەمجان، تويلۇققىچە ئۆزى چىقىرىپ ئۇنى چېتىپ قويغانىدى، ۋۇ دا ئۇنى ئۆز ئەمرىگە ئالغاندىن كېيىن چىڭخې ناھىيەسىدە بىرنەچچە ئالىقانات سولتەكلەر ئۇنىڭ ئۆيىگە كېلىۋېلىپ، خاپا قىلىدىغان بولۇۋالدى. پەن جىنلىيەن ۋۇ دانى پاكار، سەت، كۆرۈمسىز، ئىشقى يوق دەپ ياراتمايتتى. ئۆزىنى بولسا سەتەك دەپ باشقىلارنى ئاشنا تۇتۇپ ئويناياتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

پەن جىنلىيەننىڭ ھۆسنى زىبا كېلىشكەن،
خۇش تەبەسسۇم ئوينار قەلەم قېشىدا.
سەتەك ـ نوچى يىگىتلەرنى كۆرگەندە،
قېنى كېلىڭ دەپ چىللايدۇ قېشىغا.

پەن جىنلىيەن ياتلىق بولغاندىن كېيىن ۋۇ دانى قورقۇنچاق ـ بوزەك دەپ قارايدىغان بۇ ئادەملەر ھەمىشە ئۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىۋېلىپ: «ۋاي ئىستەي، بىر پارچە لوق گۆش ئىتنىڭ ئاغزىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ ـ دە !» دەپ ۋارقىراپ قويياتتى. شۇ سەۋەبتىن ۋۇ دانىڭ چىڭخې ناھىيەسىدە ئورنى ئىسسىماي، مۇشۇ ياڭگۇ ناھىيەسىگە كۆچۈپ كېلىپ قوڭۇرتاش رەستىسىدە بىر ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇپ، ھەر كۈنى يۇتازا ئېتىپ، ئەپكەش بىلەن كۆتۈرۈپ يۈرۈپ ساتاتتى.

ۋۇ دا بۇگۈن يامۇل ئالدىدا سودا قىلىۋاتاتتى، توساتتىن ۋۇ سۇڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، ئۇ ۋۇ سۇڭغا:

ـــ ئۇكام، ئۇلۇشكۈن كوچىدا خەقلەرنىڭ: «جىڭياڭ داۋىنىدا يولۋاسىنى ئۆلتۈرگەن ۋۇ سۇڭ دېگەن بىر باتۇرنى ئامبال يۈزبېشى قىلىپ تەيىنلەپتۇ» دەپ قىزىق گەپ قىلىشىۋاتقانلىقلىرىنى ئاڭلاپ، ئېھتىمال مېنىڭ ئۇكام بولسا كېرەك، دەپ ئويلىغانىدىم، دېگەندەك مانا ئەمدى دىدار كۆرۈشتۇم. ھازىر سودا ـ سېتىقىمنى يىغىشتۇرۇپ، سىزنى ئۆيگە باشلاپ باراي، ـــ دېدى.

ـــ ئاكا، ئۆيىڭىز قەيەردە؟ ـــ دەپ سورىدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ ئەنە ئاۋۇ قوڭۇرتاش رەستىسىدە، ـــ دېدى ۋۇ دا قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ.

ۋۇ سۇڭ ۋۇ دانىڭ ئەپكىشىنى كۆتۈرۈۋالدى، ۋۇ دا ۋۇ سۇڭنى باشلاپ كوچا دوقمۇشلىرىدىن قايرىلىپ، ئۇدۇل قوڭۇرتاش رەستىسىگە ئېلىپ ماڭدى.

ئىككى دوقمۇشتىن بۇرۇلۇپ ئۆتۈپ، بىر چايخانىغا يانداش ئۆيگە كەلدى، ۋۇ دا:

ـــ ھوي خوتۇن، ئىشىكنى ئاچ ! ـــ دەپ توۋلىدى. قومۇش پەردىنى قايرىپ، بىر ئايال چىقىپ كەلدى ۋە:

ـــ ئەجەب بالدۇر قايتىپ كەپتىلىغۇ دادىسى؟ ـــ دېدى.

ـــ قېيىنئىنىڭ كەلدى، كۆرۈش، ـــ دېدى ۋۇ دا ۋە

ئەپكەشنى ئەكىرىپ كېتىپ قايتا چىقىپ، ــ ئۇكام ئىچكىرىگە كىرىڭ، قېيىنئېگىچىگىز بىلەن كۆرۈشۈڭ، ــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ پەردىنى قايرىپ ئىچكىرىگە كىرىپ، ھېلىقى ئايال بىلەن كۆرۈشتى.

ــ خوتۇن، ــ دېدى ۋۇ دا، ــ ھېلىقى جىڭياڭ داۋىنىدا يولۋاس ئۆلتۈرۈپ، يېڭىدىن يۈزبېشى بولغان كىشى مانا مۇشۇ مېنىڭ ئۇكام.

ھېلىقى ئايال ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ، قول قوۋۇشتۇرۇپ سالام بېرىپ:

ــ ئامان ـ ئېسەن تۇردىلىمۇ قېيىنئىنى؟ ــ دېدى.

ــ قېيىنئېگىچە، ئولتۇرسىلا، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ ۋە قەددىنى پۈكۈپ، گەۋدىسىنى ئېگىپ تەزىم قىلدى.

ئايال ئالدىغا سىلجىپ، ۋۇ سۇڭنى يۆلەپ:

ــ قېيىنئىنى، مېنى خىجىل قىلمىسىلا، ــ دېدى.

ــ قېيىنئېگىچە، ئىززەت ـ ئىكرامىنى ئىلىك ئالسىلا.

ــ «يولۋاسنى ئۆلتۈرگەن بىر باتۇر ناھىيەمىزگە كەپتۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ كۆرۈپ كېلەي دەپ ئويلاپ، ئۇلگۈرەلمەي قېلىپ كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىغانىدىم. ئەسلىدە سىلى ئىكەنلا، قېنى بالىخانىغا مەرھەمەت قىلسىلا.

ۋۇ سۇڭ بۇ ئايالغا نەزەر سالدىكى:

باش باھار چوكان تېلىنىڭ ياپرىقى گويا قېشى،
ھەر زامان ئۇندىن ئايان شەھۋانىيلىق دەرد ـ ھەسرىتى.
ئىككى مەڭزى نەۋ باھار شاپتۇل چېچەكىدۇر ئۇنىڭ،
چېھرىدە پىنھان تۇرۇپتۇ ئەيش ـ ئىشرەت شەھۋىسى.
قارىغاچ، بۇلبۇل بولۇپ مەست ھالىدىن كەتكەي كۆرۈپ،
غۇنچە بويلۇق بۇ سەنەمنىڭ شۇنچە سازۇ جىلۋىسى.
مىسلى ئويماقتۇر چىرايلىق، ئەتىر بوي ئاغزى مەگەر،
ھەرە ـ كېپىنەكلەر ئۇنىڭ ئەگىپ ئۇچار پەرۋانىسى.

ئايمىكىن، غىلمانمىكىن يوق تەڭدىشى بۇ ھۆر سەنەم،
بويىدۇر ئەنبەر، سۆزىكىم ئۇنچىلەردۇر دانىسى.

شۇ ئەسنادا بۇ ئايال ۋۇ دانى ۋۇ سۇڭنى بالىخانىغا تەكلىپ قىلىپ، تۆرىگە باشلاشقا بۇيرۇدى. ئۇچەيلەن بالىخانىغا چىقىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ئايال ۋۇ داغا قاراپ:

— مەن قېيىنئىنىمغا ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرۇپ تۇراي، سىلى چاققان بېرىپ، ئاز ـ تولا ئىچىملىك ـ يېمەكلىك ئەكەلسىلە، قېيىنئىنىنى مېھمان قىلايلى، — دېدى.

— خوپ ئۇكام، سىز ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ھازىر يېتىپ كېلىمەن، — دېدى ۋۇ دا ۋە بالىخانىدىن چۇشۇپ كەتتى. ئايال بالىخانا ئۆيدە ئولتۇرۇپ، ۋۇ سۇڭنىڭ قەددى ـ قامىتىگە نەزەر تاشلاپ: «ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ بىلەن بىر ئاندىن تۇغۇلغان قېرىنداش ئىكەنۇ، ئەجەبمۇ تەمبەل ئىكەن. مۇشۇنداق كېلىشكەن ئادەمگە چۇشكىنىمدە، ئۆمۇر بويى ئارمانسىز ئۆتەتتىم ! قارىمامدىغان، مېنىڭ ھېلىقى «قورۇق پىندەك» دېگەن بىرنېمەمنى ! ئۇنىڭ ئادەم سىياقىدىن جىن سىياقى ئېشىپ چۇشىدۇ، مەن نېمىدېگەن شۇم تەلەي! بۇ ۋۇ سۇڭچۇ، يولۇاسىنمۇ مۇشتىلاپ مەلەق قىلىۋېتىپتۇ. بۇ ھەقىقەتەن كۇچتۇڭگۇر ئادەم بولسا كېرەك... يەنە كېلىپ ئۆيلەنمىگەنىكەن، ئۆيىمىزگە كۆچۇرۇپ كەلسەك بولمامدۇ؟... تەلىيىم ئوڭدىن كېلىدىغان بولدى ـ دە !» دەپ ئويلىدى.

بۇ ئايال تەبەسسۇم بىلەن:

— قېيىنئىنى، بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىرىغا قانچە كۇن بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— ئون نەچچە كۇن بولۇپ قالدى.

— نەدە تۇرۇۋاتىدىلا؟

— ھازىرچە يامۇل ئىچىدە تۇرۇۋاتىمەن.

— قېيىنئىنى، ئۇنداقتا ئۇ يەردە قىينىلىپ قالارلىمىكىن.

ـــ ئۆزۈم يالغۇز بولغاچقا ھېچ گەپ يوق، ئەتىسى ـ ئاخشىمى چاپارمەن ـ قاراۋۇللار خىزمىتىمنى قىلىۋاتىدۇ.

ـــ ئۇلار ئۆزلىرىگە دېگەندەك قاراپ كېتەلمەيدۇ، بىزنىڭكىگە كۆچۈپ كەلسىلە بولماسمۇ؟ ئەتىسى ـ ئاخشاملىرى ئۆزلىرىگە ئۆز قولۇم بىلەن چاي قايناتتىپ، ئاش ـ تاماقلىرىنى ئېتىپ بەرسەم، ھەر ھالدا ئۇ سېسىقلاردىن تۇزۇكرەك بولاتتى. بۇ يەردە تۇرۇپ ئۇماچ ئىچسىلمۇ، كۆڭۈللىرى غەمسىز ئۆتەتتى.

ـــ رەھمەت، قېينىنىڭىچە.

ـــ بالىچاقىلىق بولغان بولغىيتتىلا، باشلاپ كەلگەن بولسىلمۇ كۆرۈشۈپ قالىدىكەنمەن.

ـــ بالىچاقىلىق بولمىدىم.

ـــ قېينىنىڭنى، قانچىگە كىرگەنلا؟

ـــ يىگىرمە بەشكە كىردىم.

ـــ مەندىن ئۇچ ياش چوڭ ئىكەنلا، قېينىنىڭنى، بۇ نۆۋەت نەدىن كېلىشلىرى؟

ـــ ئاكامنى چىڭخې ناھىيەسىدىن تاپارمەن دەپ، ساڭجۇ ئايمىقىدا بىر يىلدىن كۆپرەك تۇرۇپ قالدىم، قارىسام بۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىۋاپتۇ.

ـــ سۆزلەپ كەلسەم گەپ تولا ! ئاكىلىرىغا چۈشكىنىمدىن كېيىن ئۇ تولىمۇ ياۋاش بولغاچقا خەقلەر ئانىي تېپىپ، چىڭخېدا ئولتۇرالمايۋ بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلدۇق. ئەگەر ئۆزلىرىدەك قاۋۇل بولغىنىدا، كىممۇ ھۆتۈت ـ پۆتۈت دېيەلەيتتى؟!

ـــ ئاكام ئەزەلدىن شۇنداق ياۋاش، مەندەك توك ـ قوپال ئەمەس.

ـــ بۆلەكچىلا گەپ قىلىۋاتىدىلىغۇ؟ ـــ دېدى ئايال كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ جىگىرى يوق ئادەمنىڭ كۈنى تەس، دېگەن گەپ بار، مېنىڭ مىجەزىم شوخراق، بۇنداق تەپسە تەۋرىمەيدىغان دەلدىگۈش ئادەم بىلەن قاملىشالمايدىكەنمەن.

ـــ ئۇنداق بولسا، ئاكام بىرەر كېلىشمەسلىكە يولۇقۇپ

قالمىغاي، قېينىنئېگىچە، كۆپرەك غەمخورلۇق قىلسىلا.

بالىخانىدىكى پاراڭنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەي تۇرۇشىغا، ژۇ دا بىرمۇنچە مەي، گۆش، مېۋە ـ چىۋە كۆتۈرۈپ كىرىپ، ئۇنى ئاشخانىغا ئەكىرىپ قويدى ۋە بالىخانىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ:

ـــ ھەي خوتۇن، قېينى چۈشۈپ تاغام ھازىرلىغىن، ـــ دەپ چاقىردى.

ـــ قارىمامدىغان بۇ دېۋەڭنى، ئۆزلىرى بۇ يەردە ئولتۇرسىلا، مېنى ئۆزلىرىنى تاشلاپ قويۇپ بۇياققا چۈشكىن دەۋاتقىنىنى! ـــ دېدى ئايال.

ـــ مەيلى، كېرەك يوق، چىقىۋەرسىلە، ـــ دېدى ژۇ سۇڭ.

ـــ قارىسىلا بۇ تەلۋىنى ! تام قوشنىمىز ژاڭ ئايلامنى قىچقىرىپ تەييارلاتقۇزۇپ تۇرسا بولاتتىغۇ؟! ئەنە شۇنداق ئېپى يوق بۇ بىرنېمىنىڭ، ـــ دېدى ئايال.

ژۇ دا تام قوشنىسى ژاڭ كەمپىرنى چاقىرىپ چىقىپ، ئۇنىڭغا بېلىق، گۆش، مېۋە ـ چۆلەرنى تەخمۇتەخ قىلدۇرۇپ، بالىخانىغا ئاچىقىپ شىرەگە تىزىپ قويدى، ئاندىن مەينىمۇ ئىسسىتىپ ئەكىردى. ژۇ دا خوتۇننى تۆرگە ئولتۇرغۇزدى، ژۇ سۇڭغا ئۇنىڭ ئۇدۇلىدىن ئورۇن بەردى. ئۆزى تۆۋەندە ئولتۇردى. ئۇچەيلەن جايلىشىپ بولغاندىن كېيىن ژۇ دا ھەرقايسىسىنىڭ ئالدىغا مەي قۇيۇپ قويدى. ئايال قولىغا قەدەھنى ئېلىپ تۇرۇپ:

ـــ قېينىنئىنى، لايىقلىرىدا بىرنەرسە يوق، ئەيىبكە بۇيرۇماي، مەيگە مەرھەمەت قىلسىلا، ـــ دېدى.

ـــ رەھمەت، قېينىنئېگىچە، ئۇنداق بولامدىغان، ـــ دېدى ژۇ سۇڭ.

ژۇ دا ھەدەپ مەي قۇيۇش بىلەن بولۇپ كەتكەچكە، باشقا ئىشلار بىلەن نېمە كارى بولسۇن. ئايال بولسا كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان تەبەسسۇمى بىلەن:

ـــ قېينىنئىنى، بېلىق ۋە گۆشتىن تېتىپ باقمايدىلىغۇ؟ ـــ دېگىنىچە، گۆشنىڭ لوق يېرىنى تالاپ ژۇ سۇڭغا تۇنقىلى

تۇردى. ۋۇ سۇڭ كۆڭلى تۇز يىگىت بولغاچقا، ئۇنى ئۆز كۆزۈپ مۇئامىله قىلاتتى، بۇ چوكاننىڭ ئەسلىي دېدەك بولۇپ، هەممىنى قامىلاشتۇرۇشقا پىشىپ كەتكەنلىكىدىن بىخەۋەر ئىدى، ۋۇ دا هەم ئاق كۆڭۈل ئادەم بولغاچقا، ئۇنداق ـ بۇنداق ئىشلارغا كۆز سېلىپ يۈرمەيتتى.

ئايال بىرنەچچە قەدەھ مەينى كۆتۈرگەندىن كېيىن كۆزلىرىنى ۋۇ سۇڭغا تىكىپ ئولتۇراتتى. ۋۇ سۇڭ بولسا ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرغىنىچە، ئىشىنىڭ تېگىگە ئانچە يەتمەي، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇراتتى. شۇ كۈنى ۋۇ سۇڭ ئون نەچچە قەدەھ مەي ئىچكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى.

ـــ ئولتۇرۇڭ، ئىنىم، يەنە بىرنەچچە قەدەھ ئىچىڭ، ـــ دېدى ۋۇ دا.

ـــ ئەمدى بولار، مەن يەنە يوقلاپ كېلىمەن، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ۋۇ دا ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى ۋۇ سۇڭنى ئۇزىتىپ بالىخانىدىن چۈشتى. ۋۇ دانىڭ خوتۇنى:

ـــ جەزمەن بىزنىڭكىگە كۆچۈپ كەلسىلە جۇمۇ، ئەگەر كۆچۈپ كەلمىسىلە، بىزنىمۇ قولۇم ـ قوشنىلار ئالدىدا كۈلكىگە قويىدىلا، ياتنى تۇغقانغا تەڭ قىلىپ بولامدىغان. هوي دادىسى، قېينىئىنىمىزغا بىر ئۆي تەييارلاپ بەرسىلە، كۆچۈپ كەلسۇن، ئەهلىمەهەللە بىزنىڭ كەينىمىزدىن گەپ توقۇپ يۈرمىگەي يەنە، ـــ دېدى.

ـــ دېمىسىمۇ بۇنىڭ دەۋاتقىنى راست. ئۇكام، سىز كۆچۈپلا كېلىڭ، مېنىڭمۇ سىزنى بار دەپ تىلىم ئۇزارسۇن، ـــ دېدى ۋۇ دا.

ـــ هەر ئىككىڭلار مۇشۇنداق دەپ تۇرغاندىن كېيىن بوپتۇ مەيلى، ئاخشاملىقىا كۈدە ـ كۆرپەمنى يىغىشتۇرۇپ ئېلىپ كېلەي.

ـــ قېينىئىنى، ئەسلىرىدىن چىقىپ كەتمىسۇن جۇمۇ، ـــ

دېدى ئايال، ــ مەن يوللىرىغا قاراپ تۇرىمەن.
بۇ ئايال شۇ قەدەر يېقىنلىق قىلىپ كەتتىكى:

قېيىنئىنى يەڭگە بىلەن سۆزلەشمىكى ئەخلاقتا يوق[1]،
يەڭگىنىڭ ياردەم قولى بىلگىن مىكىر ـ ھىيلە ئوچۇق.
ئاجرىماس بىر شاخ قېرىنداش دەپ بىلىپ يۈرسە يىگىت،
ئاجراتماق بولدى شاخنى، نەپسىنى دەپ شۇ بۇزۇق.

ۋۇ سۇڭ ئاكىسى ۋە قېيىنئىگىچىسى بىلەن خوشلىشىپ، قوڭۇرتاش رەستىسىدىن چىقىپ يامۇلغا يېتىپ كەلدى، ئامبالمۇ دۇئاندا ئولتۇراتتى. ۋۇ سۇڭ دۇئانغا كىرىپ، ئامبالغا:
ــ پېقىرنىڭ بىر تۇغقان ئاكىسى بار ئىدى، قوڭۇرتاش رەستىسىدە ئولتۇرۇشلۇق ئىكەن. ئاخشىمى شۇلارنىڭكىدە تۇرسام، كۈندۈزى يامۇلدا قۇللۇق قىلسام دەيمەن. دېمەي كېتىشكە ئاجىزلىق قىلىپ، جانابلىرىدىن ئىجازەت سوراپ كەلدىم، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.
ــ بۇ قېرىنداشلىق ئەقىدىڭىزگە مەن نېمە دەيتتىم؟ يامۇلدىكى كۈندىلىك خىزمىتىڭىزدىن قېلىپ قالمىسىڭىزلا بولدى، ــ دېدى ئامبال.
ۋۇ سۇڭ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ چىقتى ـ دە، كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇردى. يېڭى ئۈستىباشلىرىنى ۋە ئامبال ئىنئام قىلغان نەرسە ـ كېرەكلىرىنى چېرىكلەردىن بىرىگە يۈدۈتۈپ، ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە كەلدى، ئايال بۇنى كۆرۈپ، گويا قاراڭغۇ كېچىدە گۆھەر تېپىۋالغاندەك شادلىققا چۆمۈپ، گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. ۋۇ دا بىر ياغاچچى ئۇستامنى چاقىرىپ كېلىپ، بالىخانىدا بىر ئۆي تەييارلاتتى ۋە ئۇنىڭغا بىر كات قويدى، بىر شىرە، ئىككى ئورۇندۇق ۋە مەش جايلاشتۇردى.

---

① كونا فېئودالىق قائىدە ـ تەرتىپ بويىچە قېيىنئىنى بىلەن يەڭگە دەرقەمتە تۇرۇپ سۆزلىشىش ئەيىب دەپ قارىلاتتى.

ۋۇ سۇڭ كۈده ـ كۆرپىلىرىنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن چېرىكلەرنى قايتۇرۇۋېتىپ، شۇ كۈنى ئاكسىنىڭ ئۆيىده قوندى.

ئەتىسى ئەتىگەنده ۋۇ سۇڭ ئورنىدىن تۇرۇشى بىلەنلا، ئايال ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ سۇ ئىسسىتىپ بەردى، ۋۇ سۇڭ يۈز ـ كۆزىنى يۇيۇپ، ئاغزىنى چايقاپ بولغاندىن كېيىن بوغمىچىنى بېشىغا ئوراپ، يوقلىمىغا ئولگۈرۈپ بېرىش ئۈچۈن يامۇلغا قاراپ يول ئالدى. ۋۇ دانىڭ ئايالى:

ـــ قېيىنئىنى، يوقلىمىدىن ئۆتكەندىن كېيىن بالدۇرراق قايتىپ كېلىپ، ناشتا قىلىۋالسىلا، باشقا يەرده غىزاغا ئولتۇرۇپ قالمىسىلا، ـــ دېدى.

ـــ بېرىپلا كېلىمەن، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ ۋە يامۇلغا بېرىپ، يوقلىما دەپتىرىگە قول قويغاندىن كېيىن بىرده يولىورۇق كۈتۈپ تۇردى ـ ده، كېيىن ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ھېلىقى ئايال باش ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ ـ تاراپ، سىپتا ياسىنغاندىن كېيىن تاغام ھازىرلىدى، ئۇچەيلەن بىللە غىزالاندى. ۋۇ سۇڭ تاغام يەپ بولغاندا، ھېلىقى ئايال بىر پىيالە چاي قۇيۇپ، ئىككى قوللاپ ۋۇ سۇڭغا ئۇزاتتى.

ۋۇ سۇڭ ئايالغا:

ـــ سىلىنى خىزمەتكە سېلىپ مالال قىلىپ قويسام، ئۆزۈممۇ بىئارام بولىدىكەنمەن. يامۇلدىن بىرەر چېرىك ئەكېلىپ خىزمەتكە سالسام بولامدىكىن، ـــ دېدى.

ئايال بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۆندەرەپ:

ـــ قېيىنئىنى، مېنى يات كۆرۈپ قالدىلىمۇ؟ سىلى ئۆزىمىزنىڭ تۇغقىنى، يا بىز باشقا بىراۋنى كۈتۈۋاتمىساق، چېرىكنى ئەكېلىپ خىزمەتكە قويسىلا، مەينەت قوللىرى بىلەن قازان ـ قومۇچىلارنى بۇلغايدۇ، ئۇنداقلارنى كۆرەر كۆزۈم يوق، ـــ دېدى.

ـــ ئۇنداق بولسا، سىلىنى ئاۋارە قىلمىغان بولدۇم، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

رىۋايىتىمىزنى شاخلاتمايلى. ۋۇ سۇڭ بۇ ئۆيگە كۆچۈپ كەلگىنىدىن كېيىن ئاكىسىغا بىرئاز تەڭگە بېرىپ، قەنت ـ كېزەك، مېۋە ـ چۈملەر ئەكەلدۈرۈپ، قوشنا ـ قولۇملارغا چاي بەردى. ئەھلىمەھەللىدىكىلەرمۇ يېغىش قىلىپ، ۋۇ سۇڭغا يارىشىقىنى قىلدى، ۋۇ دا بۇنىڭ ئۈچۈن جاۋاب چېيى بەردى، بۇ گەپلەر مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن.

ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ، ۋۇ سۇڭ قېينىئېگىچىسىگە ئۇستىباش قىلدۇرۇۋالسىلا دەپ، بىر توپ گۈللۈك دۇردۇن ئەكېلىپ بەردى. ئايالىنىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ:

ـــ جۇڭمىسىلا بولاتتى قېينىنىنى! بۇنى ئەكەپتىلا، ئالمىسام تېخى، بوپتۇ ئالاي، ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ شۇنىڭدىن كېيىن ئاكىسىنىڭكىدە يېتىپ ـ قوپۇپ يۇرىدىغان بولدى. ۋۇ دامۇ بۇرۇنقىدەكلا ئەپكەش بىلەن بازارغا يۈتازا ئاچىقىپ سېتىپ، سودىسىنى قىلىۋەردى، ۋۇ سۇڭ بولسا ھەر كۈنى يامۇلغا يوقلىمىغا بېرىپ كۆرۈنۈپ قويۇپ، خىزمىتىنى ئارتقۇرۇش بىلەن بولدى. ئۇ بالدۇر قايتسىمۇ، كېيىن قايتسىمۇ ھېلىقى ئايال ئاش ـ پىشىنى تەييار قىلىپ، ئىچ ـ ئىچىدىن خۇشال بولغان ھالدا ۋۇ سۇڭنى كۈتۈپ يۈردى. ۋۇ سۇڭ بۇنىڭدىن خىجىل بولاتتى. ئايال ھە دېسىلا ئانچە ـ مۇنچە گەپ ـ سۆزلەر بىلەن ۋۇ سۇڭغا چېقىلىپ قوياتتى، ۋۇ سۇڭ ساپ ۋىجدانلىق يىگىت بولغاچقا، بۇنىڭغا پىسەنت قىلمايتتى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، بىلىنمەيلا بىر ئايدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. ئون بىرىنچى ئايمۇ كىرىپ قالدى. ئىزغىرىن شامال كۈندىن ـ كۈنگە كۈچەيدى، ھەممە ياقتا قارا بۇلۇت ئەگىپ يۈرەتتى، ئارقىدىنلا لەپىلدەپ بىر كۈن قېلىن قار ياغدى. بۇ شۇنداق بەرىكەتلىك قار بولدىكى:

تاشلىغان كۆزدەك لەپىلدەپ، چۈشتى قار ئۇچقۇنلىنىپ،
چاپلىشىپ تال پوتلىسى چىڭ لايغا مەشۇقتەك كېلىپ.

ئاي سەتەك نازى بىلەن ئالەمنى مەپتۇن ئەيلىدى،
تاپسا ئاشىق مەشۇقىنى يۇرمىگىن ھىجران قىلىپ.

شۇ كۈنى قار ئەلياتقۇ ۋاقتىغچە ياغدى، گويا پۈتكۈل جاھان كۈمۈش تونغا ئورالدى. ئەتىسى ۋۇ سۈك سەھەر تۇرۇپ، يامۇلغا يوقلىمىغا كەتكىنىچە چۈشتىمۇ قايتىپ كەلمىدى. ئايال ۋۇ دانى سودا - سېتىق قىلىپ كېلىشكە يولغا سېلىۋېتىپ، تام قوشنىسى ۋاك كەمپىرنى مەي - پەي، گۆش - پۆش ئەكېلىپ بېرىشكە بۇيرۇۋەتتى. ئۆزى ۋۇ سۈك ياتىدىغان ئۆيگە كىرىپ، چوغدانغا ئوت ھازىرلاپ قويۇپ: «بۇگۈن ئوبدان بىر چاقچاق قىلاي، قېنى ئۇنىك ئىشق ھەۋىسى قوزغالمىغىنىنى كۆرەي...» دەپ ئويلاپ، پەنجىرە ئالدىدا مۈڭغا پېتىپ، يەككە - يېگانە ساقلاپ ئولتۇرغىنىدا، ۋۇ سۈڭنىك قار - مۇزلارنى غاچىرلىتىپ دەسسەپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى - دە، دەرھال بالىخانا ئۆيدىن پەسكە چۈشۈپ، كۈلكە چىراي بىلەن ئالدىغا چىقتى ۋە:

— توڭلاپ كەتتىلىغۇ دەيمەن قېيىنئىنى، — دېدى.

— غېمىمنى يېگەنلىرىگە رەھمەت، — دېدى ۋۇ سۈك ۋە ئىشكتىن كىرىۋېتىپ قالپىقىنى بېشىدىن ئالدى، ئايال ئۇنى ئېلىشقا ئىككى قولىنى ئۇزارتتى.

— جۇۋىمىسىلا قېيىنئىگىچە، — دېدى ۋۇ سۈك ۋە قالپاقتىكى قارنى قېقىۋېتىپ، قوزۇقتا ئىلىپ قويدى. بېلىدىكى خالتا پوتىسىنى يېشىپ، ئۈستىدىكى يېشىل تاۋار پەشمىتىنى سېلىپ ئېسىپ قويدى.

— قېيىنئىنى، سىلىنى ئەتىگەندىن بېرسى ساقلىدىم، ناشتىغا كەلمىدىلىغۇ؟ — دەپ سوردى ئايال.

— يامۇلدا بىر تونۇشۇم ئۇچراپ قېلىپ، ناشتىغا تەكلىپ قىلىپ قالدى، شۇنىڭكىگە باردىم، ھېلى يەنە بىرى چاقىرىۋىدى، ئايىغىم تارتماي، ئۇدۇل ئۆيگە يېنىپ كەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى ۋۇ سۈك.

ـــ هه، مۇنداق ئىكەن ـ ده، قېنى ئوتسىنسىلا.

ـــ ماقۇل، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ ئايىغىنى سېلىپ تاشلاپ، ئاندىن پايپاق يەڭگۈشلەپ قۇرۇق ئاياغ كىيىدى ۋە ئورۇندۇقنى ئوتقا يېقىنراق قويۇپ ئولتۇرۇپ ئوتقا قاقلاندى.

ئايال تاشقىرىقى ئىشىكنى ئىلىپ قويدى، ئارا ئىشىكنىمۇ ئېتىپ قويدى، ئاندىن مەي، مېۋە، كۆك ـ گېزەكلەرنى كۆتۇرۇپ كىرىپ، ۋۇ سۇڭ ياتىدىغان ئۆيدىكى شىرەگە تىزدى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ ئاكام ئەجەب كەلمەپتىغۇ، نەگە كەتتى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئاكىلىرى ھەر كۈنكى قىلىدىغان سودىسىنى قىلغىلى چىقىپ كەتتى، كەلگۈچە ئۆزىمىز ئىچىپ تۇرايلى، ـــ دېدى ئايال.

ـــ ئاكام كەلگەندىن كېيىن بىللە ئىچەيلى، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ ئۇنىڭغا قاراپ تۇرامدىغان ! ساقلىمىساقمۇ بولىدۇ ! ـــ دېدى ئايال ۋە گېپىنى تۈگىتە ـ تۈگەتمەيلا ئىللىتىلغان بىر قاچا مەينى كۆتۇرۇپ كىردى.

ـــ ئولتۇرسىلا قېيىنئېگىچە، مەينى مېنىڭ ئىللىتقىنىم تۇزۇك، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ ئىختىيار ئۆزلىرىدە قېيىنئىنى، ـــ دېدى ئايال ۋە بىر ئورۇندۇقنى چوغدانغا يېقىن تارتىپ كېلىپ ئولتۇردى. چوغداننىڭ يېنىدىكى شىرەگە تەخسە ـ قەدەھلەر قويۇلغانىدى. ئايال بىر قەدەھ مەينى قولىغا ئېلىپ ۋۇ سۇڭغا تىكىلگىنىچە:

ـــ قېنى قېيىنئىنى، مۇشۇنى كۆتۇرۇۋەتسىلە، ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ قولىغا ئېلىپ، غۇرتتىدە ئىچىۋەتتى. ئايال يەنە بىر قەدەھ تولدۇرۇپ:

ـــ قېيىنئىنى، ھاۋا سوغۇق، مانا بۇنىمۇ ئىچىۋەتسىلە، قوش بولسۇن، ـــ دېدى.

ـــ بوپتۇ قېيىنئېگىچە، ـــ دېدى ۋۇسۇڭ ۋە ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىپ، بۇ بىر قەدەھنىمۇ ئىچىۋەتتى. كېيىن ۋۇ سۇڭ بىر

قەدەھنى تولدۇرۇپ ئايالغا ئۇزارتتى. ئايال ئۇنى ئېلىپ ئىچىۋەتكەندىن كېيىن بىر قەدەھ مەي قۇيۇپ ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغا قويۇپ قويدى.

ــ قېيىنئىنى، ئۆزلىرىنى يامۇلنىڭ كۇنچىقىش رەستىسىدە بىر سەتەڭ بىلەن ئويناۋاتقان دېگەن گەپ بار، راستمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئايال قاش ـ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ.

ــ قېيىنئىگىچە، خەقلەر ھەر نېمە دەۋېرىدۇ، قۇلاق سالمىسلا، مەن ئۇنداق ئادەملەردىن ئەمەس.

ــ ھىم، بۇ گەپلىرىگە ئىشەنمەيمەن، ئاغزىلىرى بىلەن كۆڭۈللىرى ئوخشاش ئەمەسمىكىن.

ــ ئىشەنمىسلە، ئاكامدىن سورىسلا.

ــ ئۇ نېمىنى بىلسۇن! مۇنداق ئىشلارنى بىلسە يۇتازا سېتىپ يۇرمەيتتى. قېنى كۆتۈرۈڭۈتسلە قېيىنئىنى.

ۋۇ سۇڭ كەينى ـ كەينىدىن ئۇچ ـ تۆت قەدەھ كۆتۈرۈڭۈتتى. ئايالمۇ ئۇچ قەدەھ مەي گېلىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ھەدەپ گەپ ئوينىتقىلى تۇردى. ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ گەپلىرىنىڭ تەكتىگە خېلىلا يېتىپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇردى.

ئايال ئورنىدىن تۇرۇپ مەي ئىللىتقىلى چىقىپ كەتتى، ۋۇ سۇڭ ئۆزى يالغۇز لاخشىگىر بىلەن چوغنى چۇخچىلاپ ئولتۇردى. ئايال بىر قاچا مەينى ئىللىتىپ ئۆيگە كىرىپ كەلدى، بىر قولىدا قەدەھنى كۆتۈرۈپ، بىر قولى بىلەن ۋۇ سۇڭنىڭ يەلكىسىنى چىمدىپ:

ــ قېيىنئىنى، كىيىملىرى يېلىڭ ئىكەن، توڭلىمىدىلمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ۋۇ سۇڭ قاپىقىنى تۇردى ـ يۇ، گەپ قىلمىدى، ئايال ئۇنىڭ جاۋاب بەرمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ قولىدىكى لاخشىگىرنى تارتىپ ئېلىپ:

ــ ئوت چۇخچىلاشنى بىلمەيدىكەنلا، مەن چۇخچىلاپ بېرەي، مۇشۇ چوغداندىكى چوغدەك قىزىق بولىۋەرسىلە بولاتتىغۇ، ــ

دېدى.

ۋۇ سۇئنىڭ تازىمۇ ئەرۋايى ئۇچتى ـ يۇ، لېكىن زۇۋان سۇرمىدى. ئايال ۋۇ سۇئنىڭ ئەرۋاھىنىڭ ئۇچقانلىقىدىن پەرۋاسىز، لاخشىگىرنى قويۇپ قويۇپ، بىر قەدەھ مەي قۇيدى ـ دە، ئۆزى ئازراقىنى يۇتۇۋېتىپ، كۆپ يېرىمنى قالدۇرۇپ، ۋۇ سۇئنىغا تىكىلىپ تۇرۇپ:

ـــ ئەگەر ئىشتىياقلىرى بولسا، مۇشۇ يېرىم قەدەھ مەينى ئىچىۋەتسىلە، ـــ دېدى.

ۋۇ سۇئ قەدەھنى ئايالنىڭ قولىدىن يۇلۇپ ئالغىنىچە، مەينى يەرگە تۆكۈپ تاشلاپ:

ـــ نومۇس قىلسىلىچۇ قېيىنئىگىچە ! ـــ دېدى ۋە مۇشتىنى تۇگدى، ئايال ئارقىسىغا داجىپ يىقىلغىلى تاسلا قالدى. ۋۇ سۇئ كۆزىنى چەكچەيتىپ تۇرۇپ:

ـــ مەن جىگەرلىك ئەركەكمەن، شەنىنى بۇلغاپ يۇرىدىغان، ئىنسان قېلىپىدىن چىقىپ كەتكەن چوشقىلاردىن ئەمەس، قېيىنئىگىچە، مۇنداق نومۇسسىز شەرمەندىلىكلەرنى قىلىپ يۇرمىسىلە، ئەگەر قېلىپتىن چىقىپ كېتىدىغان بولسىلا، مېنىڭ بۇ مۇشتۇمۇم ئادەم تونۇمايدۇ ! مۇنداق قىلىقنى ئىككىنچى قىلغۇچى بولمىسىلا، ـــ دېدى.

ئايال پوكاندەك قىزىرىپ كەتتى، ئۇ دەرھال تەخسە ـ تاۋاق، كاسە ـ قاچىلارنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ:

ـــ ئۆزۈمچە چېقىشىپ قويسام، راستقىلا چىقىرىۋالغىنىنى، ھەي ھۆرمەت قىلغانىنى ئۇقمايدىغان! ـــ دەپ غودۇڭشىغىنىچە قاچا ـ قومۇچلىرىنى كۆتۇرۇپ ئاشخانىسىغا چۇشۇپ كەتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

قەدەھ ئەلچى بولۇپ قوزغاپ سەتەڭنىڭ زوقى ـ شوقىنى،
نومۇس ـ ئەخلاقىنى تەرك ئەيلەپ نىشانلاپ ئىشقى ـ
بەھرىنى.

جىمىگە كۆڭلىنى ئوتتەك يۇگۈرتۈپ داستىخان ئۆزرە،
يىگىتنىڭ قوزغىدى نەپرەت، چېقىندەك زەھرى ـ قەھرىنى.

پەن جىنلىيەن ۋۇ سۇڭنى قىلتىقمىغا ئىلىندۇرىمەن، دەپ بىرمۇنچە تىل ـ ئاھانەت ئىشىتىۋالدى. ۋۇ سۇڭ غەزەپتىن بوغۇلۇپ، يالغۇز ئۆيدە قالدى. كۈن چۈش مەزگىل ئىدى. ۋۇ دا بالدۇرلا ئەپكەشنى كۆتۈرۈپ قايتىپ كېلىپ، تاشقىرىقى ئىشىكنى قاقتى، ئايال ئالدىراپ ـ تېنەپ ئىشىكنى ئاچتى. ۋۇ دا كىرىپ ئەپكەشنى قويۇپ، ئاشخانىغا ماڭدى. خوتۇنىنىڭ ئىككى كۆزى يىغىدىن قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ:

ـــ كىم بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ سىلىنىڭ تىللىرىنىڭ قىسقىلىقىدىن خەق مېنى ئانىسى تېپىۋاتىدۇ، ـــ دېدى خوتۇنى.

ـــ سېنى بوزەك قىلىشقا چىشى پاتقان كىم ئىكەن ئۇ؟

ـــ كىم بولاتتى، ۋۇ سۇڭ دېگەن سولتەكچۇ ! قار يېغىۋاتقاندا قايتىپ كەلگەنكەن، ئالدىراپ ـ تېنەپ چاي تەييارلاپ مېھمان قىپتىمەن، ئۆيدە باشقا ئادەم يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ماڭا سۆز تاشلاۋاتىدۇ.

ـــ ئىنىم ئۇنداقلاردىن ئەمەس، ئەزەلدىن ياۋاش. ئاغزىڭنى يۇم، قوشنا ـ قولۇملار مازاق قىلىدۇ!

ۋۇ دا خوتۇنىنى تاشلاپ قويۇپ، ۋۇ سۇڭ ئولتۇرغان ئۆيگە كىرىپ:

ـــ ئۇكام، سىز تېخى بىرنېمە يېمىگەن بولغىيدىڭىز، كېلىڭ، بىللە ئولتۇرۇپ يەيلى، ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ ئۇن چىقمىدى. ئۇ بىردەم ئويلانغاندىن كېيىن مەشۇت كەشنى سېلىۋېتىپ، لاي ئايىغىنى يەنە كىيىپ، چاپىنىنى ئۈستىگە يېپىنىپ، قالپىقىنى ئالدى ـ دە، خالتا پوتىسىنى بېلىگە باغلىغىنىچە ئىشىككە قاراپ ماڭدى.

ـــ ئۇكام نەگە؟ ـــ دەپ سورىدى ۋۇ دا. ۋۇ سۇڭ جاۋاب

بەرمەي ئۇدۇل چىقىپ كەتتى.

ۋۇ دا ئاشخانىغا قايتىپ كىرىپ، خوتۇنىغا:

ـــ ئۇنى قىچقارساموۇ ھە دېمەي، ئۇدۇل يامۇلغا قاراپ كېتىپ قالدى، زادى نېمە گەپ؟ ـــ دېدى.

ـــ بىلمەيدىغان نەرى بار، ھاماقەت كالۋا! ئۇ بىرنېمە ئىزا تارتقىنىدىن، ساڭا قارايدىغان يۈزى يوق چىقىپ كەتكىنى! ئۇ ھەرقاچان كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ئەكېتىش ئۈچۈن، ئادەم باشلاپ كەلگىلى كەتتى. ئۇ ئەمدى بۇ يەردىمۇ تۇرمايدۇ، ـــ دەپ ئايال تىل يالغدۇردى.

ـــ ئۇ كۆچۈپ كەتسە باشقىلارنىڭ كۈلكىسىگە قالارمىزمىكىن، ـــ دېدى ۋۇ دا.

ـــ ھەي ئەقلى بۇلغىنىپ كەتكەن كالۋا، ئۇ مېنىڭ كەينىمگە كىرىۋالسا، خەق ئۇنىڭغا كۈلمىگۈدەكمۇ! سەن بېرىپ ئۇكاڭغا ئېيت، ئۇنداق ئادەم بىلەن بىر يەردە تۇرمايمەن. سەن مېنىڭ پەتتە[1] خېتىمنى بېرىپ، شۇنىڭ بىلەن ئۆي تۇتۇۋال.

ۋۇدا ئېغىز ئاچالمىدى.

ئىككىيلەن ھەدەپ ئۆيدە گەپ تەگشىۋاتقاندا، ۋۇ سۇڭ ئەپكەش كۆتۈرگەن چېرىكنى باشلاپ ئۆيگە كىرىپ، كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ئاچقىپ كەتتى. ۋۇدا ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ:

ـــ ھوي ئۇكام، نېمىدەپ كۆچۈپ كېتىۋاتىسىز؟ ـــ دەپ توۋلىدى.

ـــ ئاكا، سىز سورىماڭ، دەپ بەرسەم خەقنىڭ ئالدىدا بەتنامغا قالىسىز، مەنلا كېتەي، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ۋۇدا قايتا نېرى ـ بېرىسىنى سۈرۈشتۈرۈشكە پېتىنالماي، ۋۇ سۇڭنىڭ كۆچۈپ كېتىشىگە سۈكۈت قىلىپ تۇردى. ئايال ئۆيدە:

ـــ كەتسە كېتىۋەرسۇن! خەقلەر سىرتىدىن بىر قېرىندىشى

---

① پەتتە ـــ توي خېتى دېگەن مەنىدە.

يۇزبېشى بولدى. ئاكىسى بىلەن يەڭگىسىنى يېدۇرۇپ - ئىچۇرۇپ بېقىۋاتىدۇ دەپلا بىلىشىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ بىزنى مىتىدەك يەۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ ! «ياغاچ پەشمەت، قاپاق سۆلەت» دېگەن شۇ! كۆچۈپ كەتسە تېخى ياخشى، كۈنداشنىڭ كۆزۈمدىن يوقالغىنىغا شۈكۈر! — دەپ غوتۇلداپ ئولتۇراتتى. ۋۇدا خوتۇنىنىڭ شۇنداق تىللاپ ئولتۇرغانلىقىنى ئاڭلاپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي كۆڭلى غەشلىككە چۈشتى.

ۋۇ سۇڭ يامۇلغا كۆچۈپ كەتكەندىن كېيىن شۇ يەردە تۇرۇپ قالدى. ۋۇ دا بۇرۇنقىدەك كۈنلۈكى ئەپكەش بىلەن بازارغا يۈتازا ئاچقىپ سودىسىنى قىلىپ تۇردى. يامۇلغا بېرىپ ئۇكىسىنى تېپىپ مۇڭدىشىشقا تەمشەلسىمۇ، لېكىن خوتۇنى ئۇنىڭ قۇلقىنى تولغاپ، ئۇكىسى بىلەن ئارىلاشماسلىقنى جېكىلەپ تۇرغاچقا، ئۇكىسى بىلەن كۆرۈشۈشكە پېتىنالمايتتى.

قار توختاپ ھاۋا ئېچىلىپ، ھەش - پەش دېگۈچە بىلىنمەيلا ئون نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. بۇ يامۇلنىڭ ئامبىلى ئامباللىق مەنسىپىگە ئولتۇرغىنىغا ئىككى يېرىم يىلدىن ئاشقان بولۇپ، شۇنىڭدىن بېرى خېلى كۆپ ئالتۇن - يامبۇ توپلىغاندى. ئۇنى بىر ئادەم ئارقىلىق ئاستانىدە ئولتۇرۇشلۇق ئۇرۇق - جەمەتىنىڭكىگە ئاپىرىپ قويۇش ۋە شۇ دۇنيا - دەپىنە سايىسىدا تېخىمۇ چوڭراق مەنسەپ تېپىش كويىدا يۈرەتتى. ئەمما، يولدا قاراقچىلار قولىغا چۈشۈپ كەتمىسۇن دەپ، قولىدىن ئىش كېلىدىغان بىرەر ئىشەنچلىك ئادەم تاللاپ يۈرەتتى. توساتتىن ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىپ: «مانا مۇشۇنداق ئادەم بارسا بولىدۇ. بۇنداق پالۋان بار يەردە كىم چېقىلالايدۇ !» دېگەن خىيال بىلەن شۇ كۈنىلا ئۇنى يامۇلغا قىچقارتىپ:

— ئاستانە شەھىرىدە ئولتۇرۇشلۇق بىر تۇغقىنىم بار ئىدى، ئۇنىڭغا سۆۋغا - سالام، خەت - چەكلەر ئەۋەتىپ، تىنچ - ئامانلىقىنى سورىماقچىدىم، يول ئۇستى خەۋپلىكرەك بولغاچقا، ئەندىشە قىلىپ تۇرىمەن. سىزدەك باتۇر ئەزىمەت بارغىنىدا

ياخشى بولاتتى. جاپا ـ مۇشەققەت دېمەي، يولۇمنى مېڭىپ بەرگەن بولسىڭىز، قايتىپ كەلگىنىڭىزدە ئەلۋەتتە مول ئىنئام بېرەتتىم، ـــ دېدى.

ـــ پېقىر ئۆزلىرىدەك شاپائەتچى بەگنىڭ ئاتىدارچىلىقىغا مۇيەسسەر بولغان تۇرۇقلۇق، نېمىدەپ ياق دەيتتىم؟ ئۆزلىرى بۇيرۇغان يەردە، پېقىر ئەلۋەتتە بارىمەن. ئۆزۈمۇ ئەزەلدىن ئاستانىگە بېرىپ باقمىغان، بارغاچ يۇرت كۆرۈپ كېلەرمەن. ئەتىلىككە راسلىنىپ يولغا چىقاي بېگىم، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ئامبال ناھايىتى خۇشال بولۇپ، مول زىياپەت بەردى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى ۋۇ سۇڭغا كەلسەك، ئۇ ئامبالنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئېلىپ يامۇلدىن چىققىنىچە چۈشكۈنىگە كېلىپ، يېنىغا بىرئاز پۇل سېلىۋېلىپ، بىر چېرىكنى ئەگەشتۈرۈپ، رەستىدىن بىر كوزا مەي، مېۋە ـ چېۋە يېمەكلىكلەرنى ئېلىپ، ئۇدۇل قوڭۇرتاش رەستىسىدىكى ئاكسىنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ۋۇ دامۇ دەل شۇ چاغدا سودىلىقىنى قىلىپ بولۇپ قايتىپ كەلدى، ئۇ قارىسا، ۋۇ سۇڭ ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرۇپتۇ، بىر چېرىك ئاشخانىدا بىرنېمە قىلىۋېتىپتۇ. ھېلىقى ئايال ۋۇ سۇڭدىن ئۇمىدىنى تېخى ئۈزمىگەن چېغى، ۋۇ سۇڭنىڭ مەي ـ گېزەكلەرنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆزىچە: «بۇ نەرسە مېنى ئەسلەپ قالغانمۇ نېمە، يەنە قايتىپ كەپتىغۇ، ئاخىر بوينىنى ئەگدۈرىمەن. بۇدا ئەمدى پەم بىلەن گەپكە سالاي!» دەپ ئويلىدى.

ئايال بالىخانىغا چىقىپ، يېڭىباشتىن يۇيۇنۇپ ـ تارىنىپ، ئۇپا ـ ئەڭلىك سۈرۈپ، چىرايلىق كىيىملىرىنى كىيگەندىن كېيىن ئىشىك ئالدىغا چىقىپ ۋۇ سۇڭنى كۈتۈۋالدى.

ـــ ئىنى، ـــ دېدى ئۇ، ـــ بىزدىن ئاغرىنىپ قالدىلىمۇ نېمە؟ نەچچە كۈندىن بۇيان كېلىپمۇ قويماي دېمەيلا، نېمە بولدىكىن دەپ خويىمۇ غەملىرىنى يېدىم. سىلىنى چاقىرتىپ ناماقۇل بولاي دەپ ھەر كۈنى ئاكىلىرىنى يامۇلغا ئەۋەتسەم،

تاپالمىدىم دەپلا كېلىدۇ. بۇگۈن خۇش كېلىپتىلا. نېمىشقا ھېچنېمىدىن ـ ھېچنېمە يوقلا، مۇنچىۋالا نەرسىلەرنى ئەكېلىپ كايىپ يۈرىدىلا.

ـــ ئىككى ئېغىز گېپىم بار ئىدى، ئالايىتەن ئاكام بىلەن يەڭگەمگە دەپ قويماي دەپ كېلىۋىدىم، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ ئۇنداق بولسا ئۆيگە كىرىلى، ـــ دېدى ئايال.

ئۇچى بالىخانىغا چىقتى. ۋۇ سۇڭ ئاكىسى بىلەن يەڭگىسىنى تۆردە ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزى بىر ئورۇندۇقنى تارتىپ ئەكېلىپ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. چېرىك مەي ـ تائاملارنى ئاچقىپ داستىخانغا تىزدى. ۋۇ سۇڭ ئاكىسى ۋە يەڭگىسىنى مەيگە تەكلىپ قىلدى. ئايال ۋۇ سۇڭدىن كۆزىنى ئۇزمەيتتى. ئەمما، ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭغا پەرۋاسۇ قىلماي، مەينى ئىچىۋەردى. مەي بەش مەرتەم ئايلانغاندىن كېيىن ۋۇ سۇڭ چېرىكىكە بىر قەدەھ مەي قۇيدۇرۇپ، مەينى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ، ۋۇ داغا قاراپ:

ـــ ھەي جېنىم ئاكا، مەن ئامبال بېگىمنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ئىش بىلەن ئاستانىگە بارماقچى بولدۇم، ئەتە ئەتىگەن يولغا چىقىمەن، كۆپ بولسا ئىككى ئايدا، بولمىسا بىر يېرىم ئاي ئىچىدە قايتىپ كېلىمەن. بىر سۆزۈم بار ئىدى، سىزگە ئېيتىپ قويماي دەپ كەلدىم، سىز ئەزەلدىن بىر بوزەك ئادەم، مەن يوق باشقىلار بوزەك تاپامدىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن. بالدۇر كۈنىگە ئون قاسقان يۇتازا ساتقان بولسىڭىز، ئەتىدىن باشلاپ كۈنىگە بەش قاسقان ئاچقىپ سېتىڭ؛ كۈندە بازارغا كەچرەك چىقىپ، بالدۇرراق قايتىپ كېلىڭ، بىرەرى بىلەن مەي ـ شارابلار ئىچىپ يۈرمەڭ. خەتىڭ ئاغزىدا سۆز ـ چۆچەك بولۇپ قالماسلىق ئۈچۈن، ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، ئىشىك ـ پەنجىرە پەردىلىرىنى چۈشۈرۈپ، بالدۇرراق دەرۋازىنى تاقىۋېلىڭ. ناۋادا بىرەرى سىزنى بوزەك قىلسا، ئۇنىڭ بىلەن تاكاللىشىپ يۈرمەڭ، مەن كەلگەندىن كېيىن ئۇنداقلار بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىمەن. ئاكا، مېنىڭ گېپىمنى ماقۇل كۆرسىڭىز، قېنى بۇ مەينى ئىچىۋېتىڭ، ـــ

دېدى.

ۋۇ دا قەدەھنى قولىغا ئالدى ـ دە:

ـــ ئۇكام، گەپلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى توغرا، مەن دېگىنىڭىز بويىچە قىلىمەن، ـــ دەپ مەينى ئىچىۋەتتى.

ۋۇ سۇڭ يەنە بىر قەدەھ مەي قۇيۇپ، يەڭگىسىگە تۇتۇپ:

ـــ يەڭگە، مەن دېمىسەممۇ ئۆزلىرى چېچەن، پۇختا ئايال، ئاكام بولسا تۇپتۇزلا كەتكەن بىر ئادەم، ھەممە ئىش سىلىنىڭ ئىگىدارچىلىقىلىرىدا قالدى، ئاكامدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىپ قويسىلا. «ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە، ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا» دېگەن گەپ بار. يەڭگە، ئۆزلىرى ئۆيىنى ئوبدان تۇتىدىغان بولسىلا، ئاكام نېمىدىن غەم يەيتتى؟ قەدىمكىلەرنىڭ: «ئىشىكىڭ چىڭ بولسا، ئىت كىرەلمەس» دېگەن ماقالى بار، ـــ دېدى.

يەڭگىسى ۋۇ سۇڭنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى ۋە:

ـــ سەن پاسكىنا كالۋا، ـــ دەپ ۋۇ دانى تىللىدى، ـــ مېنى بوزەك كۆرۈپ، خەقنىڭ ئالدىدا مېنىڭ غەيۋىتىمنى قىپسەن ـ دە ! بىلىپ قويكى، مەن بوغمىچا چىگمىگەن بىلەن، ئەرلەردىن قېلىشمايدىغان، چەكسە جاراڭلايدىغان چوكانمەن ! ئالىقىنىمدا ئادەم، بىلىكىمدە ئات ئوينىتىپ، چېقىلغانىنى مات قىلىدىغان ئادەممەن، ئۇنداق تەپسە تەۋرىمەي، جىم تۇرۇپ بېرىدىغان بوشاڭ خوتۇنلاردىن ئەمەس. ۋۇ داغا ياتلىق بولغىنىمدىن بېرى ھۇجرامغا ھەتتا چۈمۈلىمۇ كىرەلمىگەن تۇرسا، ئىشىكىڭ چىڭ بولسا ئىت كىرەلمەس، دېگەن نېمە گەپ ئىكەن ئۇ؟ دېگەن گەپكە ئىگە بولۇش كېرەك، «گەپنى قىل سىغار يەرگە، سۇنى سەپ سىڭار يەرگە» دېگەننى ئاڭلىمىغانمىكەن؟ گېپىم بار دەپ ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈۋېرىدىكەن.

ـــ يەڭگە، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ، ـــ دېگىنىڭىزدەك، ئۆزىڭىزگە شۇنچىلىك چىڭ ئىگە بولىدىغان بولسىڭىز تولىمۇ ياخشى، دىلىڭىز بىلەن تىلىڭىز بىر يەردىن چىقماي قالمىسىلا

بولاتتىغۇ. ھازىر دېگەن سۆزلىرىڭىزنى ئېسىمدە تۇتىمەن. خوش ئەمىسە، قېنى، بۇ مەينى ئىچىۋېتىڭ.

ئايال مەينى ئالماي ئىتتىرىۋەتتى ـ دە، بالىخانىدىن چىقىپ كەتتى ۋە پەلەمپەيدىن چۇشۇۋېتىپ، يەنە تەگەپ:

ـــ سىزنىڭ ئەقىل ـ ھوشىڭىز بولسا «يەڭگىڭىزنى ئانىڭىز ئورنىدا كۆرمەتىڭىز !» ۋۇ داغا يېڭى ياتلىق بولغىنىمدا، ئىنىسى بار دېگەننى ئاڭلىمىغانىدىم، نەدىن كەلدى بۇ بىرنېمە! كېلەر ـ كەلمەيلا قېيىنئاتىلىق قىلمۇاتقىنىنى تېخى، ۋاي شورلۇقۇمەي ! نېمىدېگەن تاپا ـ تەنە بۇ ! ـــ دەپ يىغلاپ چۇشۇپ كەتتى.

بۇنىڭغا شائىرنىڭ مۇنۇ نەزمىسى دەلىل:

ياخشى گەپ ياقماي قۇلاقىغا دىلدا قالدى قەست،
بايىلا كۆلگەن چىرايدىن ياش تۆكۈلدى شۇ نەپەس.
پەس بۇزۇقنىڭ توختىماستىن ياش تۆكۈشى سەل كەبى،
ئار ـ نومۇستىن ياكى باشقا قايغۇ ـ ھەسرەتتىن ئەمەس.

ئەمدى بۇ ئايالنىڭ مەككارلىق، كاززاپلىقلىرى ھەقىقىدىكى گەپنى قويۇپ، ۋۇ دا بىلەن ۋۇ سۇڭغا كەلسەك، ئاكا ـ ئۇكا قېرىنداشلار يەنە بىرنەچچە قەدەھتىن مەي ئىچىشتى. ئاكىسى ئۇكىسى بىلەن خەيرلىشۋېتىپ:

ـــ ئۇكام، كېتىۋاتىسىز، پات ـ پات كېلىپ تۇرۇڭ، ـــ دەپ كۆزلىرىدىن مۆلدۇر ـ مۆلدۇر ياش تۆكتى. ۋۇ سۇڭ ئاكىسىنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان مونچاق ياشلارنى كۆرۈپ:

ـــ ئاكا، ـــ دېدى ئۇ، ـــ ئوقەت قىلمىسىڭىزمۇ مەيلى، ئۆيدىن ئايرىلماڭ، خەج ـ خىراجىتىڭىزنى ئۆزۈم يەتكۈزۈپ بېرىمەن.

ۋۇ دا ۋۇ سۇڭنى ئۇزىتىپ بالىخانىدىن چۇشۇپ، دەرۋازا ئالدىغا كەلگەندە ۋۇ سۇڭ يەنە:

ـــ ئاكا، گەپلىرىمنى قۇلىقىڭىزدا چىڭ تۇتۇڭ، ئۇنتۇپ قالماڭ، ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ چېرىكىنى باشلاپ كېلىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇردى. ئەتىسى ئەتىگەنلىكى سەھەر قوپۇپ، بوغجۇملىرىنى ئېلىپ يامۇلغا كېلىپ ئامبال بىلەن كۆرۈشتى. ئامبال ئاۋۇال بىر ھارۋا تەيىنلەپ، ئۇنىڭغا ساندۇق ـ قاچىلىرىنى باسقۇزدى. ئىككى قاۋۇل چېرىكىنى ۋە يامۇلدىن ئىككى يېقىن ئادىمىنى قوشۇپ، ئۇلارغا ئوبدان تاپىلاپ قويدى، بۇ تۆتەيلەن ۋۇ سۇڭ بىلەن بىللە دۇئان ئالدىدا تۇرۇپ، ئامبال بىلەن خوشلاشتى، ئاندىن تەخ بولۇپ، قىلىچ ـ خەنجەرلىرىنى ئېلىپ، بەشەيلەن ھارۋا بىلەن بىللە ياڭگۇ ناھىيەسىدىن چىقىپ ئاستانىگە راۋان بولدى.

ئەمدى گەپنى ئىككى ياقتىن ئاڭلاڭ. ۋۇ داغا كەلسەك، ۋۇ سۇڭ كەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۈچ ـ تۆت كۈن خوتۇنىدىن تىل ـ ئاھانەت ئاڭلاپ يۈردى. ئۇ ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئۇنىڭ تىل ـ قارغىشلىرىغا پەرۋا قىلماي، ئۈكسىنىڭ دېگىنى بويىچە ھەر كۈنى ساتىدىغان يۇتازىسىنى بىر ھەسسە ئازايتىپ، كەچ بولمايلا ئۆيگە قايتىپ، كېلىشى بىلەنلا پەردىلىرىنى چۈشۈرۈپ، دەرۋازا ـ ئىشىكلەرنى تاقاپ ئۆيدە ئولتۇرىدىغان بولۇۋالدى. خوتۇنى بۇ ھالنى كۆرۈپ، ناھايىتى تىت ـ تىت بولاتتى. بىر كۈنى ئۇ:

ـــ ھەي كالۋا سېسىق، ـــ دەپ تىللىدى ۋۇ دانى، ـــ كۈن ئاغمايلا ئىشىكنى تاقىۋالغانىنى نەدە كۆرگەنتىڭ، خەق بىزنى ئۆيگە جىن كىرىۋالمىدىغاندەك قورقىدىكەن دەپ زاڭلىق قىلمامدۇ؟ ئۇكاڭنىڭ تېتىقسىز گەپلىرىگە كىرىپ، قولۇم ـ قوشنىلارغا كۈلكە بولۇشتىن قورقمامسەن؟

ـــ خەق نېمىدەپ كۈلسە كۈلۋەرسۇن، ئۇكامنىڭ گەپلىرى ھەق گەپ، باش ئاغرىقىدىن نېرىراق بولايلى، ـــ دېدى ۋۇ دا.

ـــ تۈفى ! ماۋۇ پاسكىنا نىجىسنىڭ گېپىنى، ـــ دېدى خوتۇنى، ـــ ئۆزىگە ئۆزى ئىگە بولالماي، باشقىلارنىڭ سۆزىدىن

چىقمايدىغان سەندەكمۇ ئەر بولامدۇ!

ــ نېمە بوپتۇ، ئىنىمنىڭ گەپلىرى ئالتۇندەك سۆزلەر، ــ دېدى ۋۇ دا قولىنى شىلتىپ.

ۋۇ سۇڭ كەتكەندىن كېيىن ۋۇ دا ئون نەچچە كۈنگىچە بازارغا ۋاقچىرەك چىقىپ، بالدۇرراق قايتىدىغان ۋە قايتىپ كېلىپلا دەرۋازىنى تاقىۋالىدىغان بولدى. خوتۇنى ئۇنىڭ بىلەن بىرقانچە قېتىم تاكاللىشىپ ـ تەگىشىپ ئاخىر زېرىكتى بولغاي، كۆنۈكۈپمۇ قالدى. شۇنىڭ بىلەن خوتۇنى ۋۇ دا بازاردىن قايتىپ كېلىشكە ئاز قالغان چاغدا، ئۆزى چىقىپ ئىشىك ـ پەنجىرە پەردىلىرىنى چۈشۈرۈپ، دەرۋازىنى تاقايدىغان بولدى. بۇنى كۆرگەن ۋۇ دا ئىچىدە: «مانا ئوبدان بولدى!» دەپ خۇشال يۇرىدىغان بولدى.

يەنە ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئۆتتى. قىش ئاخىرلىشىپ، ھاۋا ئىسسىپ قالدى. بىر كۈنى ۋۇ دا قايتىپ كېلىدىغانغا يېقىن، خوتۇنى ئادەتتىكىدەك بالىخانا ئۆيىنىڭ پەنجىرىسىنىڭ پەردىلىرىنى چۈشۈرمەكچى بولۇپ، پەنجىرە ئالدىغا كەلدى، خۇددى پىشانىسىگە پۈتۈلگەندەك، دەل شۇ چاغدا ئىشىك ئالدىدىن بىر كىشى غىپلا قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى. قەدىمكىلەر: «ئېپى كەلمىگۈچە جېپى كەلمەس» دەپتىكەن. بۇ خوتۇن پەردىنى چۈشۈرۈۋاتقاندا، پەردە تايىقى قولىدىن چۈشۈپ كېتىپ، توپتوغرا ھېلىقى ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئادەمنىڭ بېشىغا تەگدى. ئۇ ئادەم دەرھال ئاچچىقىدا تازا تىللىماقچى بولۇپ ئۈستىگە بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، كۆز ئالدىدا تۇرغان ھۆر ـ پەرىدەك سەتەڭ بىر خوتۇننى كۆردى ـ دە، شۇ ھامان قايماقتەك ئېرىپ، ئاچچىقى نە ـ نەلەرگە يوقاپ كەتتى ۋە يۈزىگە كۈلكە يۈگۈردى، ھېلىقى ئايال ئۆزىدىن سەۋەنلىك ئۆتكەنلىكىنى بىلىپ، قول قوۋۇشتۇرۇپ ئېگىلىپ ئەپۇ سورىدى:

ــ كەچۈرگەيلا بېگىم، توساتتىن قولۇمدىن چۈشۈپ كەتتى.

ھېلىقى ئادەم بېشىدىكى بوغمىچىسىنى تۈزەشتۈرۈپ:

ـــ ھېچ ۋەقەسى يوق خېنىم، ـــ دەپ قەددىنى پۈكۈپ جاۋاب قايتۇردى. بۇ ئىشنى قوشنا چايخانىدىكى ۋاڭ كەمپىر كۆرۈپ قېلىپ، پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ:

ـــ بېگىمنى كىم خەقنىڭ بوسۇغىسىدىن يانداپ ئۆتسۇن دەپتۇ، خوپ بولدى، ـــ دەپ كۈلۈۋەتتى.

ـــ ھە، ئۆزۈمدىن ئۆتتى، ـــ دېدى كۈلۈپ ئۇ كىشى، ـــ خېنىمنى خىجىل قىلىپ قويدۇم، كەچۈرسىلە خېنىم.

ـــ ئەيىبكە بۇيرۇمىغايلا بېگىم، ـــ دېدى ئايال جاۋابەن.

ـــ يوقسۇ ـ يوقسۇ، ـــ دېدى يەنە ھېلىقى ئادەم چوڭقۇر ئۆزرىخاھلىق بىلەن ھىجىيىپ.

ئۇ ئايالدىن كۆزىنى ئۈزمەي، ماڭغىنىچە يەنە ھېلىدىن ـ ھېلىغا كەينىگە قايرىلىپ، بىرقانچە مەرتەم كۆز تاشلىغاندىن كېيىنلا، ئاندىن ئاستا ئىرغاڭلاپ ـ ئالچاڭلاپ يۈرۈپ كەتتى. ئايال بولسا پەسكە چۈشۈپ پەردە تايىقىنى ئېلىپ، ئىشكىنى ئېتىپ، ۋۇ دانىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردى. بۇ ھەقتە مۇنداق بىر غەزەل پۈتۈلگەن:

ئەتمىگەندە چىڭ ئىشكىنى ئىت بۆسۈپمۇ كىرگۈسى،
پەردە ياپقاندا خېنىمنىڭ قىلدى مەپتۇن جىلۋىسى.
بولسىمۇ قىلتاق قۇرۇشقا شۇنچە ماھىر ۋاڭ موماي،
باشقا چۈشكەن شۇ تاياقنى قىلدى قارماق دەستىسى.

ئەمدى ھېلىقى ئادەمنىڭ كىم ئىكەنلىكى ۋە قەيەردە تۇرىدىغانلىقىغا كېلەيلى. ئۇ ئەسلىدە ياڭگۇ ناھىيەسىدىكى بىر سۇنغان باي بولۇپ، ناھىيەدە دوربىسۇرۇشلۇق قىلاتتى. كېچىكىدىن ھىيلىگەر، كاززاپ بولۇپ، چامباشچىلىقنى بىلەتتى. يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ ئامىتى ئوڭدىن كېلىپ، ناھىيەدە ئالاھىدە پادىشاھلىق ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا قويۇلغانىدى. ئوغرى ـ يالغانغا تىرەك بولۇپ، قاقتى ـ سوقتى

قىلىپ، پارا يەپ، پارا بېرەتتى، ئۆزىگە ياقمىغان بەگ ـ سىپاھلارغا ئورا ـ خەندەكلەرنى كولايتتى، شۇڭا ناھىيەدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭدىن ئەيمىنىپ يول قويماتتى، ئۇ شى جەمەتىدىن بولۇپ، ئىسمى مېنچىڭ ئىدى، ئۇ تۇنجى ئوغۇل بولغاچقا، شى چوڭ دەپمۇ ئاتىلاتتى. يېقىندىن بېرى ئامىتى كېلىپ، دۆلەتمەن بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئەل ـ يۇرت ئۇنى شى بەگ دەپ ئاتايدىغان بولۇپ قالدى.

بىردەمدىن كېيىنلا شى مېنچىڭ ئايلىنىپ كېلىپ، ۋاڭ كەمپىرنىڭ چايخانىسىغا كىرىپ قالدى ۋە ئىچكىرى ھۇجرىدىكى پەردىنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇردى، ۋاڭ كەمپىر ئۇنى كۆرۈپ:

ـــ بېگىم، بايا شۇنچىۋالا ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ كەتتىلىغۇ! ـــ دېدى كۈلۈپ.

ـــ ئايلا، بېرى كېلىڭا، ـــ دېدى شى مېنچىڭمۇ كۈلۈپ، ـــ بۇ قوشنىڭىز كىمنىڭ خوتۇنى بولىدۇ؟

ـــ ئۇ جان ئالغۇچى ئەزرائىلنىڭ سىڭلىسى، شاھى مەردانىنىڭ قىزى بولىدۇ، ئەجەب سوراپ قالدىلىغۇ؟

ـــ چاقچىقىڭىزنى قويۇڭ، مەن سىزگە تۇز گەپ قىلىۋاتىمەن.

ـــ بېگىم، تونۇمامدىلا؟ ئۇنىڭ ئېرى ھەر كۈنى يامۇل ئالدىدا پىششىق يېمەكلىك ساتىدىغۇ ...

ـــ چىلان سالغان ھورنان ساتىدىغان شۆ سەننىڭ خوتۇنى بولمىسۇن يەنە؟

ـــ ياق، ـــ دەپ قول چايقىدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ ئەگەر ئۇنىڭ خوتۇنى بولىدىغان بولسا «تەڭ تېڭى بىلەن، تېزەك قېپى بىلەن» دېگەندەك، ئۆزلىرىگە تازا پار كېلەتتىغۇ، تاپالمىدىلا بېگىم، يەنە ئويلاپ باقسىلا.

ـــ كۆتۈرمىكەش لى ئېرنىڭ خوتۇنىمۇ يا؟ ـــ دېدى شى مېنچىڭ.

ـــ ياق، ـــ دەپ باش چايقىدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ ئەگەر ئۇنىڭ

خوتۇنى بولغاندىمۇ، دەل ئۆزلىرىگە جۇپ بولاتتى.

ــ گۇل بىلەك لۇ شياۋىنىڭ خوتۇنىغۇ دەيمەن؟

ــ تاپالمىدىلا، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر كۈلۈپ، ــ ئەگەر ئۇنىڭ خوتۇنى بولغان بولسىچۇ تازا تېپىشقان بىر جۇپ بولاتتىلا. يەنە ئويلاپ كۆرسىلە بېگىم.

ــ تاپالمىغۇدەكمەن ئايلا، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ بېگىم، سىلىگە دېسەم، سىلى كۈلۈۋېتىدىلا. ئۇنىڭ ئېرى يۇتازا ساتقۇچى ۋۇ دا بولىدۇ، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر قاقاھلاپ كۈلۈپ.

ــ ھە، ھېلىقى قورۇق پىندەك ۋۇ دانىڭ خوتۇنى ئىكەن ـ دە! ــ دەپ كۈلدى يەرگە تېپىپ تۇرۇپ شى مېنچىڭ.

ــ دەل ئۆزى شۇ، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ــ ۋاي ئىسىت، ــ دېدى شى مېنچىڭ ھەسرەت بىلەن، ــ شۇنچە بەلەن گۆش ئىتنىڭ ئاغزىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ ـ دە!

ــ شۇنى دېسىلىچۇ، «تۇلپار ئاتقا گۇمۇش يۈك بوپتۇ، گۈزەل خوتۇنغا كومشا جۇپ بوپتۇ» دېگەن ماقال بار. تەقدىر ئىلاھىم ئەتەي شۇنداق جۇپلەيدىغان ئوخشايدۇ.

ــ ئايلا، مەندە قانچىلىك چاي پۇلىڭىز قالدى؟

ــ كۆپ ئەمەس، كېيىنچىرەك ھېسابلاشمامدۇق.

ــ ئوغلىڭىز كىم بىلەن كەتكەنىدى؟

ــ نېمىسىنى سورايلا، بىر مېھمان بىلەن خۇەيخې تەرەپلەرگە كەتكەنىدى، ھېلىغىچە ئۆلۈك ـ تىرىكىدىن ھېچ ئۇچۇر يوق.

ــ ئۇنى ماڭا قوشۇپ قويىسىڭىز بولمامتى؟

ــ بېگىمنىڭ سايىسىدا بىرەر مەرتىۋىگە ئۇلىشىپ قالغان بولسا، قەۋەتلا ئوبدان بولاتتى، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر كۈلۈمسىرەپ.

ــ ئۇ كەلگەن چاغدا بىرنەرسە قىلارمىز، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ئۇلار يەنە بىرئاز پاراڭلاشقاندىن كېيىن شى مېنچىڭ

تەشەككۇر ئېيتىپ كېتىپ قالدى.

ئالاھازەل ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىتمۇ ئۆتمەي، شى مېنچىڭ يەنە ۋاڭ كەمپىرنىڭ چايخانىسىغا يېنىپ كېلىپ، پەردە يېنىدىكى ئورۇندۇقتا ۋۇ دانىڭ دەرۋازىسىغا قاراپ ئولتۇردى. بىر پەستىن كېيىن ۋاڭ كەمپىر كىرىپ:

— بېگىم، قارىئۆرۈك شورپىسى ئەكېلەيمۇ؟ — دېدى.

— ئاچچىق ـ چۈچۈك بولسۇن، — دېدى شى مېنچىڭ.

ۋاڭ كەمپىر بىر قاچا قارىئۆرۈك شورپىسىنى ئىستىپ ئەكىرىپ، قوش قوللاپ شى مېنچىڭغا سۇندى، شى مېنچىڭ شورپىنى ئاستا ئىچىپ بولغاندىن كېيىن قاچىنى شىرەگە قويۇپ قويۇپ:

— ئايلا، ئەجەبمۇ كېلىشتۇرۇپ ئېتىپسىز بۇنى، ئۆيىڭىزدە يەنە بارمۇ؟ — دېدى.

— ھە، مەن شۇنداق كېلىشتۇرىدىغان خوتۇن، كېلىشتۇرىدىغىنىم ئۆيدە نېمە قىلسۇن؟ — دېدى ۋاڭ كەمپىر كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

— مەن شورپىنى كېلىشتۇرۇپ ئېتىپسىز دېسەم، «ھە، مەن شۇنداق كېلىشتۇرىدىغان خوتۇن» دەپ گەپنى نەگە ئەكەتتىڭىز.

— بېگىم، ئۆزلىرى ئەجەبمۇ كېلىشتۇرىدىكەنسىز دېسىلە، مەن تېخى ئەر ـ خوتۇننى دەمدىكىن دەپتىمەن.

— ئايلا، — دەپ مۇراجىئەت قىلدى شى مېنچىڭ، — شۇنداق تېپىشتۇرۇشقا ئۇستا بولسىڭىز بىرنى تېپىپ بەرمەمسىز، ئوبدانراق بىرى بىلەن تېپىشتۇرۇپ قويسىڭىز، مەڭ ـ مەڭ رەھمەت ئېيتاتتىم.

— بېگىم، ئۆيلىرىدىكى خېنىم بىلىپ قالغۇدەك بولسا، قېرى يۈزۈمگە قارىمايۋ، قۇلىقىمنى يۇلۇپ قولۇمغا بېرەرا!

— بىزنىڭ خېنىمدەك كەڭ قورساق خوتۇن يوق، ھازىرمۇ يېنىمدا نەچچىسى بار، بىراق ھېچقايسىسى كۆڭلۈمگە ياقمايدۇ. سىز سەتەڭرەك بىرەرى بىلەن ئەپلەشتۇرۇپ قويسىڭىز

بولاتتىغۇ. چوكان بولامدۇ، جۇۋان بولامدۇ مەيلى، كۆڭلۈمگە ياقسىلا بولدى، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ ئۇلۇشكۇن شۇنداق سەتەڭ بىر چوكان كەپتىكەن، بىراق بېگىمگە يارىمامدىكىن دەيمەن.

ــ ئۇنداق بولسا مېنى شۇنىڭ بىلەن تېپىشتۇرۇپ قويسىڭىز، سىزنى رازى قىلاتتىم.

ــ ئۇ سەتەڭ گۈزەللىكتە تېڭى يوق، ئەمما يېشى سەل چوڭراق، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ــ بىر ـ ئىككى ياشنىڭ كارى چاغلىق، قانچە ياش ئىكەن؟ ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ ئۇ خېنىم يولۇاس يىللىق، يىل ئۆرۈلسە توقسەن ئۈچ ياشقا كىرىدۇ، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ــ قارا بۇ ئالجىغۇرنى، سارائدەك چاقچاق قىلىۋاتقىنىنى، ــ دېدى ـ دە، شى مېنچىڭ كۈلۈپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

قاش قارايغان چاغدا ۋاڭ كەمپىر چىراغ يېقىپ، ئەمدىلا ئىشىكنى تاقاي دەپ تۇرۇشىغا، شى مېنچىڭ يەنە چايخانىغا كىرىپ، پەردە يېنىدىكى ھېيلىقى جايغا كېيلىپ، ۋۇ دانىڭ دەرۋازىسىدىن كۆزىنى ئۇزمەي قاراپ ئولتۇردى.

ــ بېگىم، بىرەر قاچا شورپا ئىچەمدىلا؟ ــ دەپ سورىدى ۋاڭ كەمپىر ئۇنىڭدىن.

ــ ھەئە، تاتلىقراق بولسۇن.

ۋاڭ كەمپىر بىر قاچا شورپا ئەكىرىپ شى مېنچىڭغا تۇتتى. شى مېنچىڭ شورپىنى ئىچىپ بولۇپ، بىرئاز ئولتۇرغاندىن كېيىن:

ــ ئايلا، پۇلنى ھېسابلاپ قويارسىز، ئەتە بىراقلا تۆلەرمەن، ــ دېدى.

ــ بولىدۇ، بولىدۇ، خەير ئەمىسە، خۇداغا ئامانەت، ئەتە ئەتىگەن يەنە كېلەرلا، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر. شى مېنچىڭ كۈلۈمسىرەپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

شۇ كېچىسى تىنچ ئۆتتى. ئەتىسى تاڭ سەھەردە ۋاڭ كەمپىر چايخانىسىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ تالاغا چىقتى، قارىسا، شى مېنچىڭ كوچىدا ئۇيان چۆرگۈلەپ، بۇيان ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ. ۋاڭ كەمپىر ئۇنى كۆرۈپ: «بۇ زىناخور ئەجەب بۇ يەردىن چۆرگۈلەپ كېتەلمەيدا ! مەن سېنىڭ بۇرنۇڭغا تىلىڭ يەتمەيدىغان قىلىپ ھەسەل سۈركەپ قويمىغىنىمنى كۆر، سەن پىخسىق يامۇلدىكىلەرنى يەپ ئۆگىنىپ قالغان بىرنېمىسەن، خەپ، ئەمدى سېنى بىر سىيرىۋالمىسام» دەپ ئويلىدى ئىچىدە. ئەسلىدە بۇ چايچى كەمپىر ئۆز نېسىۋىسىگە شۇكۇر قىلمايدىغان شۇنداق موماي ئىكەنكى:

سۆزمەنلىكتە لۇ ـ جيا[1]غىمۇ سالار ئەلەم،
گەپدانلىقتا سۇي خېدىنمۇ يوق يېرى كەم.
قىز ـ يىگىتنى بىردەمدىلا ئەپلەشتۇرۇپ،
جۇپ قىلىدۇ كاككۇك بىلەن زەينەپتەك ھەم.
ئىككى ئېغىز گېپى بىلەن تۇل ـ بويتاقنى،
تېپىشتۇرۇپ بىر ـ بىرىگە قىلار ھەمدەم.
ھىيلە ـ مىكىر ئىشلەتسە ئۇ ئارخات[2] يىگىت،
بىچيۇنى[3]نى قوينىغا ئەپ قۇچار مەھكەم.
ئۇنىڭ ھىيلە ـ نەيرىڭىدىن دامغا چۈشۈپ،
لى تەڭرىقۇت[4] گۇيزىمۇ[5]نى ئۆپەر شۇدەم،
شېرىن سۆزلەر ياغدۇرۇپ ئۇ ئازدۇرسا گەر،
قېيىڭ شېدەك ئەر ئىشرەت تامان قويار قەدەم.

---

① لۇ ـ جيا ـــ خەن سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىكى ئاتاقلىق دانىشمەن ۋە سۆزمەن كىشىلەر.
② ئارخات ـــ بىر كاتتا راھىب نامى.
③ بىچيۇنى ـــ بىر راھىبە.
④ لى تەڭرىقۇت ـــ لى تىيەنۇاڭ.
⑤ گۇيزىمۇ ـــ ئايال يەكشا.

تاتلىق قەنتەك گەپلىرىدىن بۇۋى قىزىنىڭ ــ
قوزغىلىدۇ ئىشتىياقى ئۆرلەپ ھەردەم.
ئېرىتسە بۇ جادۇ مومايى جى نۇ قىزنى،
يار ئىشقىدا ئول پەرىزات چېكىدۇ غەم.
قىزىقتۇرسا ئايدىكى ھۆر چاڭ ئېنى ئۇ،
ئۆزىگە جور ئىزدەيدۇ بۇ گۈزەل سەنەم.

ئەمدى گەپنى ۋاڭ كەمپىردىن ئاڭلاڭ. ۋاڭ كەمپىر چايخانىنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ، ئوچاقتا ئوت قالاپ، قازان ـ قومۇچ، قاچا ـ قۇچلىرىنى بېسىقتۇردى. ئەتىگەندىن بېرى چايخانىنىڭ ئىشكىنى ئەگىپ يۈرگەن شى مېنچىڭ ئىشكىنىڭ ئېچىلىشى بىلەنلا چايخانىغا غىپلا قىلىپ كىرىپ، پەردە تۇڭىدە ۋۇ دانىڭ ئىشكىگە كۆز تىكىپ ئولتۇردى. ۋاڭ كەمپىر ئۇنى كۆرمەكچى بولۇپ، ئاشخانىدا ئوچاقتىكى ئوتنى پۈۋلەش بىلەنلا بولدى، ئۇنىڭ ئالدىغىمۇ چىقىپ قويمىدى.

ــ ئايلا، چېيىڭىز بولسا ئەكىرىڭ، ــ دەپ چاقىردى شى مېنچىڭ.

ــ ھە، بېگىم كېلىپ قاپتىلا، كەم دىدارغۇ ئۆزلىرى، ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، ھازىر ئەكېلىمەن، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر ۋە چىقىپ كېتىپ، زەنجىۋىل سېلىپ قويۇق دەملەنگەن ئىككى پىيالە چاي ئەكىرىپ شىرەگە قويدى.

ــ ئايلا، كېلىڭ بىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچەيلى، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ ۋىيەي، مەن سىلىنىڭ تەڭ خىللىرى ئەمەس، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر قاقاھلاپ كۈلۈپ.

ــ قوشنىڭىز نېمىلەرنى ساتىدۇ، ئايلا؟ ــ دەپ سورىدى شى مېنچىڭمۇ كۈلۈپ.

ــ قوشنىمىز، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ــ قاسقاندا سۈيۇقئاش ئېتىپ، ئىلمان سۇدا شېكەر مانتىسى پىشۇرۇپ ساتىدۇ.

ـــ ماۋۇ موماينىڭ ئالجىۋاتقىنىنى قارا، ـــ دېدى شى مېنچىڭ كۈلۈپ.

ـــ مەن ئالجىۋاتقىنىم يوق، ئۇ ئېرى بار خوتۇن، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر ھەجىيىپ.

ـــ ئايلا، ـــ دېدى شى مېنچىڭ، ـــ مەن سىزگە تۇز گەپ قىلاي: قوشنىڭىزنى يۇتازا ئېتىشكە ئالامەت ئۇستا دەيدۇ، مەن ئۇنىڭ يۇتازىسىدىن قىرىق ـ ئەللىكنى ئالاي دەيمەن، ئۆيىدە بارمىدۇ؟

ـــ يۇتازا ئالمەن دېسىلە، سەل تۇرۇپ تۇرسىلا، ئۇ بازاردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئالماملا، ئۇنىڭ ئىشىكىگە دوقۇرۇپ نېمە قىلاتتىلا؟ ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ـــ بۇ گېپىڭىزمۇ دۇرۇس، ـــ دېدى شى مېنچىڭ ۋە چاي ئىچىپ بولۇپ بىرئازدىن كېيىن، ـــ ئايلا، دەپتىرىڭىزگە پۇتۇپ قويۇڭ، ـــ دەپ ئورنىدىن قوزغالدى.

ـــ ھېچقىسى يوق، دەپتىرىمگە مەھكەم پۇتۇپ قويدۇم، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

شى مېنچىڭ ھەجىيىپ قويۇپ، چايخانىدىن چىقىپ كەتتى.

ۋاڭ كەمپىر چايخانىدىن تالاغا سالقىن نەزەر بىلەن كۆز تاشلىدى، بۇ چاغدا شى مېنچىڭ يەنە ئىشىك ئالدىنى ئەگىپ، غىپلا قىلىپ كۈنچىقىش تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىپ، يەنە قاراۋاتاتتى، ئۇ بىردەمدىلا كەينىگە يېنىپ، يەنە كۆز يۇگۇرتتى. ئۇ شۇ يوسۇندا يەتتە ـ سەككىز قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن توپتوغرا چايخانغا قاراپ كىرىپ كەلدى. ۋاڭ كەمپىر ئۇنى كۆرۈپ:

ـــ بېگىم، كەم دىدار بولۇپ كەتتىلىغۇ، كۆرۈشمىگىلى خېلى ۋاقىتلار بولۇپ قالدى، ـــ دېدى.

شى مېنچىڭ كۈلۈپ كېتىپ، يېنىدىن بىر ـ ئىككى سەر كۈمۈش پۇل چىقىرىپ:

ـــ ئايلا، بۇنى چاي پۇلى ئۈچۈن ئېلىپ تۇرارسىز، ـــ دەپ

سۇندى.

ــ نېمانچىلا جىق پۇل بېرىدىلا؟ ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر كۇلۇپ.

ــ ياق، سىلىپ قويۇڭ.

ۋاڭ كەمپىر «ھە، مانا ئەمدى بۇ شەھۋەتپەرەس قىلتاقلا ئىلىندى» دەپ ئىچ ـ ئىچىدىن خۇشال بولدى ۋە پۇلنى سىلىپ قويۇپ:

ــ بېگىم، چاڭقاپ كەتكەندەك تۇرىدىلا، تازا ئاچچىق بىر چاي دەملەپ بېرەيمۇ؟ ــ دېدى.

ــ ئايلا، ئەجەبمۇ كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭىزغۇ؟

ــ تاپمايچۇ ئەمىسە، قەدىمكىلەر: «بازار كۆرۈپ مال سورا، چىراي كۆرۈپ ھال» دەپتىكەن، مەن قېرى، يەرنىڭ تېگىدىكى يىلاننىڭ كۆشەۋاتقانلىقىنىمۇ بىلىمەن، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ــ ئۇنداق بولسا، قېنى مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى تېپىپ بېقىڭا، تاپالىسىڭىز سىزگە بەش سەر كۈموش تىكەتتىم.

ــ خان ئاچىلىرى ئۈيان ـ بۈيان ئويلىنىپ ئولتۇرماستىنلا كۆڭۈللىرىدە نېمە بولسا شۇنى بىر تېپىشتىلا ئېيتىپ بېرەلەيمەن. ئىشەنمىسىلە، قېنى قۇلاقلىرىنى يېقىن تۇتسىلا، بېگىم نەچچە كۈندىن بۇيان ھەدەپ بۇ جايىنى ئەگىپ ـ چۆرگۈلەپ كېتەلمەسلىكلىرى، قوشۇنمىزنىڭ دەردىغۇ دەيمەن، قانداق تاپالىدىمۇ؟ ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر كۇلۇپ.

ــ باركاللا ئايلا، ــ دېدى شى مېنچىڭ كۇلۇپ كېتىپ.

ــ سىز ئەقىل ـ پاراسەتتە سۇي خېنى، چېچەنلىكتە لۇ ـ جيانمۇ بېسىپ چۈشىدىكەنسىز. ئايلا، سىزگە ئوچۇقىنى ئېيتسام، ئاشۇ كۈنى بېشىمغا پەردە تايىقى چۈشكەن چاغدا، ئۇنى بىر كۆرۈپلا ئاشىق بىقارار بولۇپ، ئەس ـ يادىم شۇنىڭدا قالدى؛ مەن ئۆزۈم ھېچبىر ئېپىنى تاپالمىدىم. سىز بىرەر ئامالىنى قىلالامسىزكىن؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ۋاڭ كەمپىر قاقاھلاپ كۇلۇپ:

ـــ سىلىدىن يوشۇرمايمەن بېگىم: چايچىلىق دېگەن «جىننىڭ جېسەكچى بولغىنىدەك» ئىشەنچسىز، تايىنى يوق ئوقەت، بۇنىڭدىن ئۇچ يىل ئىلگىرى تومۇز ۋاقتى، ھېلىقى قار ياغقان ئالتىنچى ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنىدىن باشلاپ چاي سېتىپ ئوقەت قىلغىنىمدىن بۇيان، سودام ھېچ يۇرۇشمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئانچە ـ مۇنچە «قوشۇمچە تاپاۋەت» قىلىپ جان باقىدىغان بولۇپ قالدىم، ـــ دېدى.

ـــ «قوشۇمچە تاپاۋەت» دېگىنىڭىز نېمە؟ ـــ دەپ سورىدى شى مېنچىڭ.

ـــ مەن، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر كۈلۈپ، ـــ ئالدى بىلەن دەللاللىقنى شۇنداق قاملاشتۇرىمەن، ئۇنىڭدىن باشقا، دېدەك سودىسى قىلىش، كىنىدىك ئانىسى بولۇش، تۇغۇت ئانىسى بولۇش، تېپىشتۇرۇش ـ ئەپلەشتۇرۇش دېگەندەك ئىشلارنىڭ ھەممىسى قولۇمدىن كېلىدۇ.

ـــ ئايلا، مېنى ئۇنىڭ بىلەن راستلا تېپىشتۇرۇپ قويسىڭىز، ئاخىرەتلىكىڭىز ئۈچۈن ئون سەر كۈمۈش بېرەتتىم.

ـــ بېگىم، بۇ ئىش ئۇچۇن بىرنەرسە كەم تۇرىدۇ، شۇڭا مېنىڭ بېشىم قېتىۋاتىدۇ، ئۇنىڭسىز باشنى تاشقا ئۇرغان بىلەنمۇ ئىش ئەملگە ئاشمايدۇ.

ـــ نېمىگە بېشىڭىز قاتىدۇ؟ قېنى ماڭا دەڭ.

ـــ بېگىم، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ مېنى گەپنى ئېلىپ قالماي قىلىۋېرىدىغان موماي ئىكەن دەپ كايىمىسىلا، ئاشنا تېپىش ئاسان ئىش ئەمەس، تازا ئېپى ـ جېپىگە كەلگەندىمۇ، بىرەر يارماق كېمىپ قالسا، ئىش بىر باشقا چىقماي قالىدۇ، ئۆزلىرىنىڭ بەتخەج ئادەملەردىن ئەمەسلىكلىرى ماڭا مەلۇم، بىر تىننىمۇ كەلسە ـ كەلمەس خەجلىمەيلا، مانا شۇنىڭ ئۈچۈن بېشىم قېتىۋاتىدۇ.

ـــ بۇ ئاسان گەپقۇ. سىزنىڭ دېگىنىڭىز بويىچە قىلسام بولمىدىمۇ، ـــ دېدى شى مېنچىڭ.

ـــ پۇلنى ئايمايدىغانلا بولسىلا، بېگىمنى بۇ چوكان بىلەن تېپىشتۇرۇپ قويۇش قولۇمدىن كېلىدۇ، ئامالىم بار، شۇغىنىسى بېگىم مېنىڭ گېپىمگە كىرەمدىكىنتاڭ؟

ـــ نېمە دېسىڭىز مەن تەييار. قانداق ئەپلىك ئامالىڭىز بار ئايلا؟

ـــ بۇگۈن كەچ كىرىپ كەتتى، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر كۇلۇپ، ـــ هازىرچە قايتىپ تۇرسىلا، بىرنەچچە ئاينى ئۆتكۈزۈپ كەلسىلە ئاندىن بىرنەرسە دېيىشەيلى.

ـــ جېنىم ئايلا، ـــ دەپ يەرگە يۇكۈندى شى مېنچىڭ، ـــ كۆڭلۈمنى ياندۇرماڭ، نېمە قىلىپ بولسىمۇ تېپىشتۇرۇپ قويۇڭ.

ـــ نېمانچە ئالدىرايلا بېگىم، ـــ دەپ كۇلۇپ سۆز باشلىدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ مېنىڭ شۇنداق بىر ئەپچىل پەنتىم باركى، ئوندىن توققۇزى بىكار كەتمەيدۇ؛ ۋۇ چېڭۋاڭ[1]نىڭ پەنتىگە يەتمىسىمۇ، سۇن ۋۇزى[2]نىڭ ئايال لەشكەرلەرگە مەشىق ئۆگىتىش چارىسىنى بېسىپ چۈشىدۇ، بېگىم، مەن سىلىگە دەپ بېرەي: ئۇ ئايال ئەسلىدە چىڭخې ناھىيەسىدىكى بىر كاتتا تۆرىنىڭ ئۆيىدىن ئېلىپ كېلىنگەن دېدەك ئىدى، يىڭنە ئىشلىرىغا قولى شۇنداق ئەپچىل. بېگىم، سىلى ماڭا بىر توپ ئاق چۈچۈنچە، بىر توپ كۆك تاۋار، بىر توپ ئاق شايى، يەنە ئون سەر مەشئوت يىپ ئېلىپ بەرسىلە. مەن ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، چاي ئىچكەچ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا: «بىر شاپائەتچى بېگىم ماڭا بىر قۇر ئاخىرەتلىك كىيىم تىكتۇرۇۋېلىشقا رەخت بەرگەنىدى، خېنىم، ئۆيىڭىزدىكى رىسالىڭىزنى بېرىپ تۇرۇڭ، شۇنىڭغا قاراپ خاسىيەتلىك كۇن تاللاپ بىر تىككۈچىگە تىكتۇرۇۋالاي» دەپ

---

① ۋۇ چېڭۋاڭ ـــ جۇ سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن ئىنتايىن پاراسەتلىك، چارە ـ تەدبىرلىك ئادەم.

② سۇن ۋۇزى ـــ يەنى سۇن ۋۇ، ئەمىنىيە دەۋرىدە ئۆتكەن جۇڭگو تارىخىدىكى مەشھۇر چېرىكشۇناس.

باقاي، ئەگەر ئۇ گېپىمنى ئاڭلاپ پەرۋا قىلمىسا، بۇ ئىشتىن قول ئۈزمەك بولىدۇ. ئەگەر ئۇ: «تىككۈچىگە بەرمەڭ، مەن تىكىپ بېرەي» دېسە، بۇ بىرىنچى قەدىمىزنىڭ ئوڭ كەلگىنى. ئۇ چاغدا مەن ئۇنى بىزنىڭ ئۆيگە تەكلىپ قىلىمەن. ئۇ ئەگەر: «ئۆيۈمگە ئەكېلىپ بېرىڭ، ئۆيدە تىكەي» دەپ كېلىشكە ئۇنىمىسا، بۇ ئىشتىن قول ئۈزمەك بولىدۇ. ئەگەر ئۇ خۇشاللىق بىلەن: «ماقۇل، مەن بېرىپ تىكىپ بېرەي» دېسە، بۇ ئىككىنچى قەدىمىزنىڭ ئوڭ كەلگىنى. ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ تىكىشكە ماقۇل بولسا، مەن ئۇنى مەي ـ شاراب، غىزا ـ تاماقلار بىلەن كۈتۈۋالىمەن. بىرىنچى كۈنى سىلى بۇ يەرگە كەلمەيدىلا، ئىككىنچى كۈنى ئەگەر ئۇ بۇ يەرنى قولايسىز ئىكەن، ئۆيۈمدە ئىشلەي، دەپ تۇرۇۋالسا، بۇ ئىشتىن قول ئۈزمەك بولىدۇ. ئەگەر ئۇ بىرىنچى كۈندىكىدەك بۇ يەرگە كېلىپ ئىشلەشكە ئۇنايدىغان بولسا، بۇ ئۈچىنچى قەدىمىزنىڭ ئوڭ كەلگىنى. ئۇ كۈنمۇ كەلمىسلە بولىدۇ. ئۈچىنچى كۈنى چۈشكە يېقىن ئۆزلىرى چىرايلىق ياسىنىپ كېلىپ، يۆتەل بىلەن بەلگە بېرىدىلا، ئاندىن ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ: «ئايلا، نەچچە كۈندىن بۇيان كۆرۈنمەيدىلىغۇ؟» دەيدىلا. مەن چىقىپ سىلىنى ئۆيگە باشلاپ كىرىمەن. سىلى ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن ئەگەر ئۇ سىلىنى كۆرۈپ قاچماقچى بولسا، مەن ئۇنى تۇتۇۋالالمايمەن. ئۇ چاغدا بۇ ئىشتىن قول ئۈزمەك بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆزلىرىنى كۆرۈپ قوزغالماي ئولتۇرسا، بۇ تۆتىنچى قەدىمىزنىڭ ئوڭ كەلگىنى. سىلى ئولتۇرغاندىن كېيىن مەن ئۇ خېنىمغا سىلىنى تونۇشتۇرۇپ: «ماڭا ئاخىرەتلىك بەرگەن شاپائەتچى بېگىم مۇشۇ بولىدۇ. تەڭرى ئىشىنى ئوڭ قىلغاي دەپ سىلىنىڭ نۇرغۇن ياخشى گەپلىرىنى قىلىمەن، ئۆزلىرىمۇ ئۇنى يېڭىنە ئىشلىرىغا ئۈستا ئىكەنلا، دەپ ماختاپ قويىسلا. ئۇ چاغدا گەپ قىلماي جىم ئولتۇرۇۋالسا، بۇ ئىشتىن قول ئۈزمەك بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئېغىز ئېچىپ گەپلىرىگە جاۋاب بەرسە، بۇ بەشىنچى قەدىمىزنىڭ ئوڭ

كەلگىنى، ئۇ چاغدا مەن: «بۇ خېنىمنىڭ ئېغىر كۆرمەي ماڭا ئىشلەپ بېرىشى ئاسان ئىش ئەمەس. ھېلىمۇ تەڭرىم مېنىڭ ئىشىمنى ئوڭ قىلىپ ئىككى شاپائەتچى نېسىپ قىلغانىكەن، مەن ئۇچۇن بىرلىرى پۇللىرىنى، بىرلىرى ھۇنەرلىرىنى ئايىمايۋاتىدىلا. بېگىم مەن يوقسۇزچىلىقتىن ئۆزلىرىگە ئىلتىجا قىلىۋاتقىنىم يوق، بۇ خېنىم بۇ يەرگە ئاران بىر كەلگەن چاغدا، ئۆزلىرى ئاتىدارچىلىق قىلىپ، مەن قېرى مەزلۇم ئۇچۇن بۇ خېنىمغا ئىلتىپاتلىرىنى كۆرسەتسىلە» دەيمەن. شۇنىڭ بىلەن سىلى ماڭا كۇمۇش تەڭگە بېرىپ، مېنى مەي - تائام سېتىپ ئەكېلىشكە بۇيرۇيدىلا. ئەگەر شۇ چاغدا ئۇ ئورنىدىن قوپۇپ ماڭمەن دېسە، ئۇنى تۇتۇۋالغىلى بولمايدۇ. ئۇ ھالدا بۇ ئىشتىن قول ئۈزسەك بولىدۇ. ئەگەر ئۇ جايىدا مىدىرلىماي ئولتۇرىۋەرسە، ئىشنىڭ ئەپلەشكىنى شۇ. ئەنە شۇنداق بولسا، بۇ ئالتىنچى قەدىمىمىزنىڭ ئوڭ كەلگىنى. مەن سىلىدىن پۇلنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا: «خېنىم، مالال كۆرمەي بېگىم بىلەن بىرەم ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ» دەيمەن. ئەگەر ئۇمۇ قوپۇپ، مەنمۇ كېتىمەن دېسە، مەن ئۇنى توسۇۋالالمايمەن، ئۇنداقتا بۇ ئىشتىن قول ئۈزسەك بولىدۇ. ئەگەر ئورنىدىن قوپماي ئولتۇرىۋەرسە، ئۇ ھالدا ئىشنىڭ قاملاشقىنى شۇ. بۇنداق بولغاندا يەتتىنچى قەدىمىمىزنىڭ ئوڭ كەلگىنى. مەن نەرسىلەرنى ئەكېلىپ داستىخانغا تىزغاندىن كېيىن: «خېنىم، ئىشنى بىرەم قويۇپ تۇرۇڭ. بىرەر قەدەھتىن مەي ئىچەيلى، بۇ بېگىم سىزنى دەپ شۇنچىلىك جۇۋاپ بۇ نەرسىلەرنى ئەكەلدۇردى» دەيمەن. ئەگەر ئۇ سىلى بىلەن بىر داستىخاندا ئولتۇرۇپ مەي ئىچىشنى راۋا كۆرمەي كېتىپ قالسا، بىز بۇ ئىشتىن قول ئۈزسەك بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئاغزىدا ۋاي كەتسەم بولاتتى دەپ قويۇپ، ئورنىدىن قوپماي ئولتۇرىۋەرسە، بۇمۇ ئىشنىڭ ئەپلەشكىنى شۇ. بۇ سەككىزىنچى قەدىمىمىزنىڭ ئوڭ كەلگىنى. ئۇ مەي ئىچىپ راسا كەيپ بولۇپ، تازا قىزىق پاراڭغا چۈشكەندە، مەن مەي تۇگەپ

قالدى دەپ، سىلىنى يەنە مەي ئەكېلىشكە جورۇيمەن، سىلى يەنە مېنى بۇيرۇيدىلا، مەن مەي ئەكېلىشكە كەتكەن بولۇپ، ئىشىكنى تېشىدىن تاقاپ، ئۆزلىرىنى ئىچىگە سولاپ قويىمەن. شۇ چاغدا ئەگەر ئۇ خاپا بولۇپ قاچسا، بۇ ئىشتىن قول ئۈزسەك بولىدۇ. ئەگەر مەن ئىشكنى تاقاپ قويغاندىن كېيىن ئۇ خاپا بولمىسا، بۇ توققۇزىنچى قەدىمىزنىڭ ئوڭ كەلگىنى. يەنە بىر قەدەم ئوڭ كەلسە، ئىشنىڭ پۈتكىنى شۇ... ئەمما بۇ ئەڭ تەس قەدەم، بېگىم، سىلى ئۆيده خالىي قالغاندىن كېيىن تاتلىق سۆزلەر بىلەن چاقچاق قىلىپ، ئۇنى ئېرىتسىلە. ئالدىراپ ھاپىلا ـ شاپىلا بېرىپ ئېسىلسىلا بولمايدۇ، ئىشنى بۇزۇپ قويسىلا ئۇ چاغدا مەن ئىگە بولالمايمەن. ئالدى بىلەن ئۆزلىرى يەڭلىرى بىلەن شىرەدىكى چوكىنى قاققان بولۇپ، يەرگە چۈشۈرۈۋەتسىلە، ئاندىن يەردىن چوكىنى ئالغان بولۇپ، ئۇ خېنىمنىڭ پۈتىنى ئاستا چىمداپ قويسىلا، ئەگەر ئۇ: «ئاللا ـ توۋا» دەپ ۋارقىراپ قويسا، مەن كىرىپ ئارىغا چۈشمەن، ئۇ ھالدىمۇ بۇ ئىشتىن قول ئۈزسەك بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىش تۈگىشىدۇ، ئەگەر ئۇ جىم تۇرۇپ بەرسە، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئون قەدىمىمىزنىڭ ھەممىسى ئوڭ كەلگەن بولىدۇ. ئۇ خېنىمنىڭمۇ مەيلى بارلىقى جەزمەنلىشىپ، ئىشىمىز تازا جايىدىن چىققان بولىدۇ. مېنىڭ بۇ ئامالىمغا قانداق دەيدىلا؟

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان شى مېنچىڭ خۇشاللىقىدىن:

ـــ ھەي، ھەي، لېكىن راۋۇقىغا لايىق ھېيلىدىنمۇ قېلىشمايدىغان ھېيلە ئىكەن ـ دە! ـــ دېدى.

ـــ ماڭا ئاتىغان ئون سەر كۈمۈشنى ئۇنتۇپ قالمىسىلا، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ـــ ئۇزۇمنى يېگەندە، تېكىنى ئۇنتۇمدىغان، ئىشنى قاچان باشلايمىز؟ ـــ دېدى شى مېنچىڭ.

ـــ بۇگۈن ئاخشامىلا ئۇچۇرىنى بېرىمەن، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ مۇشۇ تاپتا ۋۇ دا ئۆيده يوق، بۇ غەنىيمەت ۋاقتىنى

قولدىن بەرمەي، ئۇنىڭ ئۆيگە بېرىپ، چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنىنى ئېرىتىپ باقاي، سىلى قايتىپ بېرىپلا ھېلىقى دېگەن تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ئەۋەتىۋەتسىلە.

ـــ ئايلا، سىز بۇ ئىشنى ئەپلەشتۇرۇپ بېرىمەن دەۋاتقان يەردە، ۋەدەمدە تۇرمىسام بولامدۇ؟ ـــ دېدى ـ دە، شى مېنچىڭ ۋاڭ كەمپىر بىلەن خوشلىشىپ بازارغا بېرىپ، شايى ـ ئەتلەس دۇكىنىدىن بايىقى دېگەن تاۋار ـ دۇردۇن، شايى ـ چۇچۇنچىلەرنى ۋە ئون سەر ئېسىل مەشۇت يىپ سېتىۋالدى. ئاندىن ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، چاكىرغا مالالارنى ئوبدان يۆگەتكۈزۈپ، بەش سەر كۈمۈش بىلەن چايخانىغا ئەۋەتتى. ۋاڭ كەمپىر نەرسىلەرنى تاپشۇرۇۋېلىپ، چاكارنى يولغا سېلىۋەتتى.

غەزەل

نېمە ھاجەت ئىشق ـ ئىشرەت كويىدا جان كۆيدۈرۈپ،
جەڭگە چىققاندەك گويا كى بەلكى قاپقان قويدۇرۇپ.
ئاشنا تاپماق مىكرىسى ئون نەچچىگە يەتكەن بىلەن،
ئۆز ـ ئۆزىنى قىلدى ھالاك خەققە ئورا ئويدۇرۇپ.

ۋاڭ كەمپىر كەينى ئىشىكتىن چىقىپ، ۋۇ دانىڭ ئۆيگە كىردى. ۋۇ دانىڭ خوتۇنى ئۇنى بالىخانىغا تەكلىپ قىلدى.

ـــ خېنىم، بىزنىڭ غېرىبخانىمىزغا چاي ئىچكىلى بارمايدىغان بولۇپ كەتتىڭىزغۇ؟ ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ـــ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان مىجەزىم يوق، بىر ياقىقا چىقىشقىمۇ خۇشياقمىدى، ـــ دېدى ئايال.

ـــ ئۆيىڭىزدە رىسالىڭىز بارمۇ خېنىم؟ ماڭا بېرىپ تۇرسىڭىز، ئۇنىڭغا قاراپ كىيىم پىچتۇرۇشقا خاسىيەتلىك بىر كۈننى تاللىۋالاي دېگەنىدىم.

ـــ قانداق كىيىم پىچتۇرماقچى بولۇۋاتىسىز، ئايلا؟

ـــ ئاغرىق ـ سىزلاقتىن نېرى بولالمايدىغان بولۇپ قالدىم، ـــ دېدى ژاك كەمپىر، ـــ بىرەر ھادىسە بولۇپ قالسا تېنىپ قالماي دەپ، ئاخىرەتلىك كىيىملىرىمنى تەييارلاپ قويۇش نىيىتىگە كەلدىم، ھېلىمۇ ياخشى يېنىمىزدىكى بىر باي مېنىڭ بۇ ھالىمغا يېتىپ، بىر قۇر كىيىملىك چۇچۇنچە، شايى، تاۋار ـ دۇردۇن ژە بىرئاز ئوبدان مەشۇت يىپ سەدىقە قىلغانىدى، ئۇنى بىرنەرسە قىلدۇرالماي، ئۆيده ساقلاۋاتقىنىمغا بىرەر يىلدىن ئاشتى. بۇ يىل تېخىمۇ ئاجىزلاپ كېتىۋاتقاندەك قىلىمەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە قوش ئايلىق كۇنلەرمۇ كېلىۋاتىدۇ. مۇشۇ كۇنلەرنى غەنىيىمەت بىلىپ تىكتۇرۇۋالاي دەيمەن. تىككۇچىمۇ ئادەمنى قىيناپ، ئىش قاتلاڭ دەپ، تىكىپ بېرىشكە ئۇنىمايۋاتىدۇ، ھەي، مەندەك قېرى مەزلۇمنىڭ ھال ـ دەردىگە كىم يېتەتتى دەيسىز!

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئايال كۇلۇپ:

ـــ مېنىڭ تىككىنىم ئايلامغا يارىماي قالارمىكىن، مەيلى دېسىڭىز، مەن تىكىپ بېرەيمۇ يا؟ ـــ دېدى.

ـــ خېنىم، مۇبارەك قولىڭىز بىلەن تىكىپ بەرسىڭىز، ئۆلسەممۇ ئارمىنىم قالمايتتى. ئۇزۇندىن بۇيان خېنىمنى يىڭنە ئىشلىرىغا قولى ئەپچىل دەپ ئاڭلاپ يۇرەتتىم، بىراق سىزگە تىكىپ بەرسىڭىز دېيىشتىن خىجىل بولدۇم، ـــ دېدى كەمپىر ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن گۇلقەلىرى ئېچىلىپ.

ـــ خىجىل بولىدىغان نېمىسى بار دەيسىز ئايلا، تىكىپ بەر دېسىڭىز، گەپ يوق تىكىپ بېرىمەن. رىسالەمنى ئېلىپ بىرسىگە خاسىيەتلىك بىر كۇننى تاللىتىپ كېلىڭ، ئاندىن مەن ئىشقا تۇتۇش قىلاي.

ـــ خېنىمنىڭ ماڭا تىكىپ بېرىشكە رازى بولۇشىنىڭ ئۆزى ياخشىلىقنىڭ نىشانىسى ئەمەسمۇ، خاسىيەتلىك كۇن تاللايمەن دەپ نېمە قىلاتتىم؟ بۇرناكۇن بىرسىدىن ئەتە خاسىيەتلىك كۇن دەپ ئاڭلىغان. مېنىڭچە كىيىمنى خاسىيەتلىك كۇننى تاللاپ پېچتۇرمىسىمۇ بولىۋېرەر.

— ئاخىرەتلىك كىيىمنى خاسىيەتلىك كۇندە پىچتۇرغان ياخشى، كۇن تاللىماي بولامدۇ؟

— تىكىپ بېرىشكە ماقۇل بولسىڭىز، ئېغىر كۆرمەي ئەتە بىزنىڭ غېرىبخانىمىزغا ئىلتىپات قىلىڭ خېنىم.

— ئايلا، بارمىساممۇ بولار. ئەكېلىپ بەرسىڭىز، ئۆيۈمدە تىكىپ بەرسەم بولماسمۇ؟

— مەن سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە كېلىپ، قىلغان ئىشىڭىزنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرسەمغۇ ياخشى بولاتتى، بىراق چايخانىغا قارايدىغان ئادىمىم يوق.

— ئۇنداق بولسا، ئەتە ناشتىدىن كېيىن باراي.

ۋاڭ كەمپىر ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي مىڭبىر تەشەككۇر ـ رەھمەتلەرنى ئېيتىپ بالىخانىدىن چۈشۈپ كەتتى. ئۇ قايتىپ شۇ كۇنى كەچتە شى مېنچىڭغا بەلگىلەنگەن كۇندىن قالماي كېلىشى ھەققىدە خەۋەر بېرىۋەتتى. شۇ كېچىسى ھېچ گەپ بولمىدى. ئەتىسى ئەتىگەنلىكى ۋاڭ كەمپىر ئۆينى پاكىز يىغىشتۇرۇپ، يىپ ـ يىڭنە ئەكېلىپ، چاي ـ پاي تەييارلاپ قويۇپ، ئۆيدە كۇتۇپ ئولتۇردى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. ۋۇ دا شۇ كۇنى ناشتا قىلىپ بولۇپ، ئەپكىشىنى مۇرىسىگە ئالدى ـ دە، ئوقەت قىلىش ئۇچۇن چىقىپ كەتتى. ئايالى ئىشىك ـ پەنجىرە پەردىلىرىنى چۈشۈرۇپ، كەينى ئىشىكتىن چىقىپ ۋاڭ كەمپىرنىڭ ئۆيىگە كىردى. كەمپىر خۇشاللىقىدىن قىن ـ قىنىغا پاتماي ئۇنى ئۆيىگە باشلاپ كىردى. قويۇق چاي دەملەپ، داستىخانغا پىستە، مېغىز تۆكۈپ، ئايالىنى ئېغىز تېگىشكە تەكلىپ قىلدى، ئاندىن داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ، شىرەگە بايىقى تاۋار ـ دۇردۇنلارنى يايدى. ئايال كىيىمنى ئۆلچەپ، پىچىپ بولۇپ تىكىشكە باشلىدى. كەمپىر ئۇنىڭ ئىشىنى كۆرۈپ ھەدەپ ماختاپ:

— قولىڭىز قەۋەتلا ئەپچىل ئىكەن ! ئاتمىش ـ يەتمىش ياشقا كىرىپتىمەن، سىزدەك يىڭنە ئىشىغا ئۇستا ئايالنى

كۆرمەپتىكەنمەن، ــ دېدى. ئايال چۈش بولغۇچە كىيىم تىكتى، ۋاڭ كەمپىر مەي ـ شارابلارنى تەييارلاپ، ئاش ئېتىپ ئۇنى مېھمان قىلدى. غىزالىنىپ بولغاندىن كېيىن ئايال يەنە ئىشقا كىرىشتى. كەچ بولاي دېگەندە ئىشنى يېغىشتۇرۇپ ئۆيگە قايتىپ كەتتى.

ئايال ئەمدىلا يېتىپ كېلىپ تۇرۇشىغا، ۋۇ دامۇ قۇرۇق ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى، ئايال ئىشكىنى ئېچىپ بېرىپ، پەردىنى چۈشۈرۈۋەتتى. ۋۇ دا ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن خوتۇنىنىڭ يۈز ـ كۆزىنىڭ قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ:

ــ نەدە مەي ئىچىپ كەلدىڭ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ قوشنىمىز ۋاڭ ئايلا ئاخىرەتلىك كىيىم تىكىپ بېرىڭ دەپ چاقىرىپتىكەن، چۈشتە شۇ يەردە غىزالىنىپ، ئاز ـ تولا ئىچكەنىدىم، ــ دېدى خوتۇنى.

ــ ھەي ! بولماپتۇ، ــ دېدى ۋۇ دا، ــ ئۇنىڭ تامىقىنى يېمەيدىغان ئىش ئىدى. بىزنىڭمۇ ئۇنىڭغا ھاجىتىمىز چۈشىدىغان كۈن بولۇپ قالىدۇ. كىيىم تىكىپ بېرىشكە چاقىرغان بولسا، ئۇنى ئاۋارە قىلماي، غىزانى ئۆيگە قايتىپ كېلىپ يېسەڭ بولاتتىكەن. ئەگەر ئەتە يەنە بارساڭ، يېنىڭغا پۇل سالغاچ بېرىپ، بىرئاز مەي ـ تائاملارنى ئېلىپ كىرىپ ئۇنى مېھمان قىلىپ قوي. «يىراقتىكى تۇغقاندىن يېقىنىدىكى قوشنا ياخشى» دېگەن گەپ بار. ئادەمگەرچىلىكتىن قالما. ئەگەر ئۇ سېنىڭ ئادەمگەرچىلىكىڭنى قوبۇل كۆرمىسە، ئىشنى ئۆيگە ئەكېلىپ ئىشلەپ، پۈتكۈزۈپ ئاپىرىپ بەر.

خوتۇنى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئاق ياكى كۆك دېمىدى، شۇ كېچىسى تىنچ ئۆتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ غەزەل دەلىل:

نە ئىلاجدۇر، دەللە كەمپىر قويدى قىلتاق بەك يامان،
بىلمىدى ھېچ سىرنى ۋۇ دا تۇردى غاپىل بىگۇمان.

مەي ئېلىپ كۆت دەللىنى دەپ خوتۇنىغا پۇل بېرىپ، سوۋغا قىلدى خوتۇنىنى خەققە مۇتلا ناتۇۋان.

ئەمدى گەپنى ۋاڭ كەمپىردىن ئاڭلاڭ. ۋاڭ كەمپىرنىڭ پەن جىنلىيەننى ئۆيىگە چاقىرىپ كېلىش ھېيلىسى تەخمۇتەخ بولدى. ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن ۋۇ دا بازارغا چىقىپ كېتىشىگىلا ۋاڭ كەمپىر كېلىپ، پەن جىنلىيەننى ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى. پەن جىنلىيەن ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلگەندىن كېيىن ئىشنى تىكىشكە باشلىدى. ۋاڭ كەمپىر ئۇنىڭغا چاي ئەكەلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. چۈش بولغان چاغدا ئايال يېنىدىن بىر تىزىق يارماقنى چىقىرىپ ۋاڭ كەمپىرگە سۇنۇپ:

ـــ ئايلا، ماۋۇ پۇلغا مەي ـ پەي ئەكەلسىڭىز، بىللە ئولتۇرۇپ ئىچسەك، ـــ دېدى.

ـــ ۋېيەي، نەدىمۇ بۇنداق قائىدە ـ يوسۇن بار؟ مەن سىزنى ئۆيۈمگە ئەكېلىپ ئىشىمنى قىلدۇرغانىنىڭ ئۈستىگە، يەنە پۇل ئالسام قانداق بولىدۇ؟

ـــ ماڭا كۈيۈيسەم شۇنداق قىل دېگەنىدى. ئەگەر قوبۇل كۆرمىسىڭىز، ئىشنى ئۆيگە ئاپىرىپ قىلىپ ئەكېلىپ بېرەي.

ـــ كۈيۈيىڭىز ئۇنداق دېگەن بولسا، خېلى ئىش بىلمىدىكەن، ـــ دېدى كەمپىر دەرھال ياندۇرۇپ، ـــ مەيلى گېپىڭىزنى يەردە قويماي، ئالسام ئالاي.

ئىشنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن بۇ كەمپىر ئۆز يېنىدىنمۇ پۇل قوشۇپ، ئېسىل مەي، ئېسىل تائام ۋە قىممەتلىك مېۋە ـ چۈلەرنى ئەكېلىپ، ئۇنى ئوبدان مېھمان قىلدى. ئوقۇرمەن، شۇنىڭغا قۇلاق سالغايسىزكى، دۇنيادىكى خوتۇن خەق ھەرقانچە چېچەن بولغىنى بىلەن، ئوندىن توقۇزى شېرىن ـ شېكەر سۆزلەرگە ئالدىنىپ كېتىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ۋاڭ كەمپىر داستىخان راسلاپ ھېلىقى ئايالنى مەي ـ تائاملار بىلەن كۈتۈۋالدى، ئايال يەنە بىردەم ئىش قىلغاندىن كېيىن كەچ كىرىپ

قالغانلىقىنى كۆرۈپ، مىڭبىر رەھمەت ئېيتىپ چىقىپ كەتتى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، ئۇچىنچى كۈنى ناشتىدىن كېيىن ژاك كەمپىر ژۇ دانىڭ بازارغا ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ، كەينى ئىشىكتىن كىرىپ، ژۇ دانىڭ خوتۇنىنى چاقىرىپ:

ــ خېنىم، ئالدىڭىزغا يەنە كېلىپ قالدىم، ــ دېدى.

ــ مەنمۇ سىزنى كۈتۈپ تۇرغانىدىم، ــ دېدى ئايال بالىخانىدىن چۈشۈپ كېلىۋېتىپ.

ئىككىسى كۆرۈشۈپ، ژاك كەمپىرنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ئولتۇردى ۋە ئايال قولىغا ئىشنى ئېلىپ تىكىشكە باشلىدى. كەمپىر دەرھال چاي دەملەپ ئەكىردى، شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى بىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشتى. چۈش ژاقتى بولاي دېگەندە تاقىتى تاق بولغان شى مېنچىڭ بېشىغا يېڭى بوغمىچىنى چىگىپ، پاكىز ـ چىرايلىق ئېگىنلىرىنى كىيىدى، ئاندىن يېنىغا تۆت ـ بەش سەر كۈموش سېلىپ، توپىتوغرا قوڭۇرتاش رەستىسىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ چايخانا ئالدىغا كېلىپ، تامىقىنى قىرىپ يۆتىلىپ:

ــ ژاك ئايلا، ئەجەب كۆرۈنمەيسىزغۇ؟ ــ دەپ چاقىردى.

ــ كىم ئۇ مېنى چاقىرغان؟ ــ دېدى ژاك كەمپىر ئۇنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلىپ.

ــ مەن، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ كىمكىن دېسەم، شاپائەتچى بېگىم ئىكەنغۇ، تازا خۇش ژاقتىدا كەپتىلا، قېنى ئۆيگە مەرھەمەت، ــ دېدى كەمپىر ئىشىك ئالدىغا چىقىپ كۈلۈپ ۋە شى مېنچىڭنىڭ يېڭىدىن تۈتۈپ ئۆيگە باشلاپ كىرىپ ئايالغا قاراپ:

ــ بۇ ماڭا كىيىملىك رەخت بەرگەن ھېلىقى شاپائەتچى بېگىم بولىدۇ، ــ دېدى.

شى مېنچىڭ ئايالغا تەزىم قىلىپ تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى. ئايالمۇ ئىشنى دەرھال قويۇپ قويۇپ، تەزىم بىلەن ئامان ـ ئېسەنلىك سورىدى.

ژاك كەمپىر شى مېنچىكغا ژۇ دانىك خوتۇنىنى كۆرسىتىپ:

ــ بېگىم، سىلى بەرگەن تاۋارلارنى بىر يىلدىن بۇيان تىكتۇرەلمەي يۈرەتتىم. مانا ئەمدى تەلىيىمگە بۇ خېنىم تىكىپ بېرىۋاتىدۇ. شۇنچىلا سىلىق ـ سىپتا تىكىپتۇكى، ھېچكىم بۇنچىلىك قىلالماس ! ئۆزلىرى كۆرۈپ باقسىلا بېگىم، ــ دېدى.

شى مېنچىك كىيىمنى قولىغا ئېلىپ داڭلاپ:

ــ ۋاھ، بۇ خېنىم بۇنداق ئاجايىپ ھۈنەرنى نەدىن ئۆگەنگەن بولغىيدى، قوللىرى پەرىشتىلەرنىڭكىدەك ئەپچىل ئىكەنا ! ــ دېدى.

ــ زاڭلىق قىلمىسلا بېگىم ! ــ دېدى ئايال كۈلۈمسىرەپ.

ــ ئايلا، سوراشقا پېتىنالمايۋاتىمەن. بۇياق كىمنىڭ ئاغىچىسى بولىدىكىن؟ ــ دەپ سورىدى شى مېنچىك.

ــ قېنى ئۆزلىرى تېپىپ باقسىلا بېگىم، ــ دېدى ژاك كەمپىر.

ــ پېقىر قانداقمۇ تاپالىسۇن؟ ــ دېدى شى مېنچىك.

ــ بۇياق قوشنىمىز ژۇ دانىك كۆچەسى بولىدۇ، ــ دېدى ژاك كەمپىر كۈلۈپ، ــ ئاۋۇ كۈنى باشلىرىغا تەگكەن تاياق ئاغرىتماپتۇ ـ دە، ئەجەب ئۇنتۇپ قاپتىلا بېگىم.

ــ ئۇ كۈنى پەملىمەي تاياق قولۇمدىن چۈشۈپ كەتتى. كۆڭۈللىرىگە ئالمىغايلا بېگىم، ــ دېدى ئايال بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھۈپپىدە قىزىرىپ.

ــ ئۇنداق بولامدىغان، ــ دېدى شى مېنچىك.

ــ بۇ بېگىمنىك مىجەزى خويمۇ مۇلايىم، ــ دەپ گەپنى ئۇلاپلا داۋاملاشتۇردى كەمپىر، ــ قورسىقىدا ئەسلا ئاداۋەت ساقلىمايدۇ، قەۋەتلا ئوبدان ئادەم.

ــ ئۇ كۈنى پېقىر ئۆزلىرىنى تونۇيالماي قاپتىمەن، ئەسلىدە، ــ دېدى شى مېنچىك، ــ ژۇ دا چوڭامنىك ئاغىچىسى ئىكەنلا ـ دە، پېقىر ئۆينىك ئىگىسى بولغان چوڭامنىلا بىلىدىكەنمەن، ئۇ كىشى بازاردا ئوقەت قىلىدۇ، چوك ـ كىچىك

ھېچكىمگە يامانلىق قىلمايدۇ؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئوقەتنىڭ كۆزىنى بىلىدىغان، خۇي ـ پەيلىمۇ ئوبدان، تېپىلماس بىر ئادەم.

ـــ شۇنى دېسىلە، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ بۇ خېنىم ۋۇ دا چوڭامغا ياتلىق بولغاندىن بۇيان، ۋۇ دا چوڭام بۇ خېنىمنىڭ دېگەن گېپىدىن، سىزغان سىزىقىدىن چىقماي كېلىۋاتىدۇ.

ـــ ئۇ كىشى قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ئادەم، بېگىم مازاق قىلمىسلا، ـــ دېدى ئايال.

ـــ ئۇنداق دېمىسىلە خېنىم، قەدىمدىن قالغان «يۇمشاقلىق قىلسا ئاق پاناھ تاپارسەن، قاتتىقلىق قىلسا ئاق بالا تاپارسەن» دېگەن گەپ بار. ھەممە ئادەم كۆيۈلىرى ۋۇ دادەك مۆمىن، مۇلايىم بولىدىغان بولسا، ھېچكىم زىيان ـ زەخمەت چەكمەيدۇ.

ـــ شۇنى دېسىلە، ـــ دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى ۋاڭ كەمپىر.

شى مېنچىڭ شۇ يوسۇندا ۋۇ دانى بىر پەس ماختىغاندىن كېيىن ئايالىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇردى. ۋاڭ كەمپىر:

ـــ خېنىم، بۇ بېگىمنى تونۇمسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ يوقسۇ، تونۇمايدىكەنمەن، ـــ دېدى ئايال.

ـــ بۇ بېگىم ناھىيەمىزدىكى داڭلىق بايلاردىن بولىدۇ، ئامبالبېگىم بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىشىدىغان شى مېنچىڭ بېگىم دېگەن كىشى مۇشۇ بولىدۇ، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر ھەدەپ ئۇنى يالغاندىن ماختاپ، ـــ ئامبال يامۇلنىڭ ئۇدۇلىدا دورا ـ دەرمەك ساتىدىغان بىر دۇكىنى بار. ئۆيىدە پۇل ـ پۇچەك، سېخىدا ئاشلىق ـ تۇلۇك دېگەن تۆكۈلۈپ ـ چېچىلىپ ياتىدۇ، قىپقىزىل ئالتۇنلار، ئاپپاق كۈمۈشلەر، دانە ـ دانە ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار، يالتىراپ تۇرغان گۆھەر ـ ياقۇتلار تاغدەك دۆۋىلىنىپ ياتىدۇ. يەنە كەركىدان مۈڭگۈزى دەمدۇ، پىل چىشى دەمدۇ، ھەننۇا نەرسە تېپىلىدۇ.

ئايال بولسا بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئىشىنى تىكىپ

ئولتۇردى. شى مېنچىك پەن جىنلىيەنگە قارىغانسېرى ھەۋىسى قوزغىلىپ، ئۆزىنى ئۇنىڭ قوينىغا ئاتقۇسى كېلىپ كەتتى، ۋاڭ كەمپىر چىقىپ ئىككى پىيالە چاي ئەكىرىپ، بىر چىنىسىنى شى مېنچىكىغا، بىر چىنىسىنى پەن جىنلىيەنگە سۇنۇپ:

— خېنىم، بېگىم بىلەن بىللە مېھمان بولۇڭ، — دېدى.

ئۇلار چاي ئىچىشىپ بولغاندىن كېيىن ۋاڭ كەمپىر پەن جىنلىيەننىڭ قاش ـ كۆزىنى ئويناتتىپ ئولتۇرغانلىقىنى بايقىدى ـ دە، شى مېنچىكىغا بىر قولى بىلەن يۇزىنى سىلاپ ئىشارەت بەردى، شى مېنچىك ئىچىدە ئىشنىڭ بەشىنچى قەدىمى ئوڭۇشلۇق بولغانلىقىنى پەملىدى.

— بېگىم، — دېدى ۋاڭ كەمپىر، — ئۆزلىرى كەلمىگەن بولسىلا، سىلىنىڭ ھۇزۇرلىرىغچە بېرىپ چىللاپمۇ ئەكەلگىلى بولمايتتى. بىرىنچىدىن، تەڭرىم كۆرۈشۈشكە نېسىپ قىپتۇ. ئىككىنچىدىن، دەل ۋاقتىدا كېلىپتىلا. «بىر مېھمان ئىككى ساھىبخانىنى ئاۋارە قىلماپتۇ» دېگەن گەپ بار. ئۆزلىرى پۇل چىقارغان بولسىلا، بۇ خېنىم كۇچ چىقىرىپ ئولتۇرۇپتۇ. قولۇم قىسقىلىقىدىن سىلىگە مالاللىق سېلىۋاتقىنىم ئەمەس، بۇ خېنىم بۇ يەرگە مىڭ تەسلىكتە ئاران بىر كەلگەندە، ئۆزلىرى ئاتىدارچىلىق قىلىپ، مەن ئاجىز موماي ئۇچۇن بۇ خېنىمغا ئىلتىپاتلىرىنى ئايىمىغايلا.

— بۇ ئىش پېقىرنىڭ يادىغا كەلمەپتۇ، مانا پۇل، — دېدى شى مېنچىك ۋە مەي ـ تائام ھازىرلاش ئۇچۇن، يېنىدىن پۇلىنى چىقىرىپ، ياغلىق بىلەن ۋاڭ كەمپىرگە سۇندى.

— جۇۋىمىسلا بولاتتى، — دېدى ئايال ئاغزىدا، لېكىن جايىدا قىمىرلىماي ئولتۇرۇۋەردى.

ۋاڭ كەمپىر پۇلنى ئېلىپ ئىشكتىن چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇ ئايال ئورنىدىن قوپمىدى. ۋاڭ كەمپىر بوسۇغىدىن قايتىپ:

ـــ خېنىم، مالال كۆرمەي بېگىمگە بىردەم ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرۇپ تۇرغايسىز، ـــ دېدى.

ـــ بولدىلا ئايلا، بارمىسىڭىزمۇ بولاتتى، ـــ دېدى ئايال يەنىلا ئولتۇرغان جايىدىن قوزغالماي.

ئەتىمالىم تەقدىر شۇنداق بولسا كېرەك، ھەر ئىككىسىنىڭلا كۆڭلى تارتىشىپ قالدى، شى مېنىچىكمۇ بۇ ئايالدىن كۆزىنى ئۇزمەي ئولتۇراتتى، ئايالمۇ شى مېنىچىكغا يەر تېگىدىن تەبەسسۇم بىلەن كۆز تاشلاپ قويياتتى، بۇ ئادەم ئۇنىڭ كۆڭلىگە خېلىلا يېقىپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا چاندۇرماي بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئىش تىكىپ ئولتۇرىۋەردى.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي، ۋاڭ كەمپىر بازاردىن سېمىز ئۆردەك گۆشى، پىششىق گۆش ۋە ئېسىل مېۋىلەردىن سېتىۋېلىپ ئەكەلدى. ئاندىن ئۇنى پەتنۇسقا كۆك ـ گېزەك بىلەن بىللە چىرايلىق تىزىپ، ئۆيگە ئەكىرىپ شىرەگە قويدى ۋە يەن جىنلىيەنگە قاراپ:

ـــ خېنىم، ئىشنى بىردەم يېغىشتۇرۇپ قويۇپ تۇرۇڭ، بىرەر قەدەھتىن ئىچىشەيلى، ـــ دېدى.

ـــ ئايلا، ماڭا قارىماي بېگىمنى مېھمان قىلىۋېرىڭ، ـــ دېدى ئايال ۋە جايىدىن قوزغالماي ئولتۇرىۋەردى.

ـــ بۇ پەقەت سىزنىڭ شەرىپىڭىزگىلا ئاتالغان ئىلتىپات تۇرسا، ئۇنداق گەپلەرنى قىلىسىڭىز بولامدۇ؟ ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر ۋە پەتنۇستىكى تائاملارنى داستىخانغا تىزدى. ئۇچى ئولتۇرغاندىن كېيىن مەي قۇيۇش باشلاندى. شى مېنىچىك بىر قەدەھ مەينى ئايالغا تۇتۇپ:

ـــ خېنىم، خوش، قېنى بۇنى ئىچىۋەتسىلە، ـــ دېدى.

ـــ ھېممەتلىرىگە ھەشقاللا، بېگىم، ـــ دېدى ئايال.

ـــ مەيگە خېلى ئىشتىياقىڭىز بار ئىدىغۇ، ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ ئولتۇرۇپ، بىر ـ ئىككى قەدەھ ئىچىۋېلىڭ، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

بولمىغان ئەرۇ ئاياللار مەركىدە بىر داستىخان،
ھالىغا ۋاي، شۇ خېنىمنىڭ نازلىنىپ يار چىللىغان.
قىلمىدى كار يۇزبېشىنىڭ شۇنچە ئېيتقان سۆزلىرى،
كەلدى ئىتمۇ قوق[1] توۋۇگە كۆز تىكىپ ئۇڭا شۇئان.
نەزمدە يەنە مۇنداق تەرىپلەنگەن:

بىل شاراب شەھۋانىيلىققا تا ئەزەلدىن ھەمقىياش،
قىز ـ يىگىتلەر جۇپلىشەر بىر داستىخاندا يېسە ئاش.
يۇزبېشى قىلسا نەسىھەت ئىلكىگە ئالماي خېنىم،
ئىت كىرىپ ياتسۇن دېبان قوقنى ئوچۇق قويدى ئاراش.

ئايال مەينى قولىغا ئالدى، شى مېنچىڭ قولىغا چوكىنى ئېلىپ:
ــ ئايلا، مەن ئۇچۇن خېنىمنى غىزاغا تەكلىپ قىلىپ قويۇڭ، ــ دېدى.
كەمپىر تائامنىڭ ئوبدىنىنى خىللاپ: «قېنى بېقىڭ» دەپ ئايالنىڭ ئالدىغا قويدى، ئۇچ قەدەھتىن ئىچىشكەندىن كېيىن ۋاڭ كەمپىر چىقىپ كېتىپ مەي ئىللىتىپ كىردى.
ــ خېنىم، غۇنچە ياشلىرى قانچىگە كەلدىكىن؟ ــ دەپ سوردى شى مېنچىڭ.
ــ كۇنلەرنى مەنسىزلا ئۆتكۇزۇپ، يىگىرمە ئۇچكە كىرىپ قالدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى ئايال.
ــ پېقىر سىلىدىن بەش ياش چوڭ ئىكەنمەن، ــ دېدى شى مېنچىڭ.
ــ ئاسمان بىلەن زېمىننى تەڭلەشتۇرۇۋاتىدىلا بېگىم، ــ دېدى ئايال.
ــ بۇ خېنىم شۇنداق چېچەنكى، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر گەپ

[1] قوق ــ ئىشىك، دەرۋازا مەنىلىرىدە.

قىستۇرۇپ، ــ قول ئىشىغا ئاجايىپ چېۋەر بولۇپلا قالماي، ھەر خىل ئىلىم ـ بىلىمدىنمۇ خەۋىرى بار.

ــ ۋۇ دا نېمىدېگەن تەلەيلىك ـ ھە، بۇ خېنىمنى نەدىنمۇ تاپقاندۇ؟ ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ بېگىم، راست گەپنى قىلسام، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ــ ئۆيلىرىدە شۇنچە خېنىملار بولغىنى بىلەن ھېچقايسىسى بۇ خېنىمغا يېتەلمەيدۇ!

ــ شۇ ئەمەسمۇ، ئېيتسام گەپ تولا! شور پېشانە ئىكەنمەن، تۇزۇك بىرەرىگە ئۇلىشالمىدىم، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ بالدۇرقى ئاغىچا خېنىملىرى ئوبدان بولغىيدى بېگىم، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ــ نېمىسىنى ئېيتىسىز! مۇبادا بالدۇرقى كۆچەم بولغان بولسا، ئۆي ئىچىم بۇنچىلىك سورۇقچىلىق تارتمايتتى، ــ دېدى شى مېنچىڭ، ــ ھازىر ئۆيدە بىكار يېتىپ ئاش يەيدىغان يەتتە ـ سەككىزى بار، ھېچقايسىسى كارغا كەلمەيدۇ.

ــ بېگىم، چوڭ ئاغىچا خېنىم قاچان قازا تاپقان؟ ــ دەپ سورىدى ئايال.

ــ نېمىسىنى دەيدىلا، ــ دېدى شى مېنچىڭ، ــ رەھمەتلىك كۆچەم نامرات ئائىلىدىن بولسىمۇ، بىراق ئالامەت چېۋەر ئايال ئىدى، ھەممە ئىشلىرىمنى جاي ـ جايىدا ئورۇنلاپ تۇراتتى. بىتەلەيلىكىمدىن قازا تاپقىلى مانا ئۇچ يىل بولدى، ئۆي ئىشلىرىم سورۇقچىلىقتا قالدى، نېمە ئۇچۇن مېنى تالا ـ تۇزلەردە يۇرىدىغاندۇ دەپ ئويلاۋاتىدىغانلا؟ ئۆيدە ئولتۇرۇپ قالسام، دېمىم سىقىلىپ ئولتۇرالمايمەن، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ بېگىم، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ــ مېنى ئالدى ـ كەينىگە باقماي گەپ قىلىۋېرىدىغان نېمىكەن دەپ قالمىسلا. سىلىنىڭ چوڭ خېنىممۇ يېڭىنە ئىشلىرىغا بۇ خېنىمدەك چېۋەر ئەمەس بولغىيدى؟

ـــ هەئە، ئۇ رەھمىتىمۇ بۇ خېنىمغا يەتمەيتتى، ـــ دېدى شى مېنچىكى.

ـــ بېگىم، سىلىنى كۈنچىقىش مەھەللىدە بىر تالالىق خوتۇن ئېلىپتۇ دەيدۇ، تويغا بىزنى چىللىمىدىلىغۇ؟ ـــ دەپ سوردى ۋاڭ كەمپىر ھەجىيىپ.

ـــ ھە، ئەلنەغمىچى جاڭ لەۋەننى دەۋاتىدىغانسىز؟ قارىسام، قولى قىسقا بىرنېمىكەن، كۆڭلۈمگە ياقمىدى، ـــ دېدى شى مېنچىكى.

ـــ بېگىم، ئۆزلىرى لى سەتەڭ بىلەن تېپىشۋالغىلى ئۇزاق بوپتىغۇ، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر يەنە.

ـــ ھە، ئۇ خوتۇننى ھازىر ئۆيگە ئەكېلىۋالدىم. ئەگەر ئۆي تۇتۇشنى بىلگەن بولسىدى، ئاللىقاچان ئەمرىمگە ئېلىۋالغان بولاتتىم، ـــ دېدى شى مېنچىكى.

ـــ ناۋادا مۇشۇ خېنىمدەك كۆڭۈللىرىگە ياقىدىغان بىرەرى چىقىپ قالسا، ئۇنى ئۆيلىرىگە ئاپىرىۋالسىلا، ھېچ گەپ يوقتۇ؟ ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ـــ مېنىڭ ئاتا ـ ئانام يوق، ھەممە ئىش ئۆز ئەركىمدە، كىممۇ ماڭا ھۆتۈت ـ پۆتۈت دېيەلەيتتى ! ـــ دېدى شى مېنچىكى.

ـــ ئانچىكى چېقىشىپ قويدۇم، بېگىمنىڭ كۆڭلىگە ياققۇدەكلىرى نەدىنمۇ تېپىلسۇن؟ ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ـــ نېمىشقا تېپىلمايدىكەن؟ شۇغىنىسى مېنىڭ خوتۇندىن تەلىيىم يوقلۇقىدىن، ئۇدۇل كەلمەيۋاتىدۇ! ـــ دېدى شى مېنچىكى.

شى مېنچىكى بىلەن ۋاڭ كەمپىر بىرى توختىسا، بىرى سۆزلەپ، بىر ھازا پاراڭلاشقاندىن كېيىن ۋاڭ كەمپىر:

ـــ تازا قىزىپ كەلگەندە ئىچەيلى دېسەك، تۇگەپ قالدى. بېگىم، مېنى ئىشقا جورۇدى دەپ قالمىسىلا، يەنە بىر خۇمرا مەي ئەكەلسىلە قانداق؟ ـــ دېدى.

ـــ ياغلىقىمدا بەش سەردەك پارچە كۆموش بار، ئىچىدىغان بولساق، ھەممىسىنى بىراقلا ئاپىرىپ مەي ئېلىپ كېلىمىز، ئېشىپ قالغىنى سىزنىڭ بولسۇن، ـــ دېدى شى مېنچىڭ.

ۋاڭ كەمپىر شى مېنچىڭغا رەھمەت ئېيتىپ ئورنىدىن تۇردى، قارىغۇدەك بولسا، ھېلىقى ئايالنىڭ مەي زورىدىن ئىشق - ھەۋەسلىرى قوزغىلىپ كېتىپتۇ. بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىلا بىر - بىرىگە سۆز تاشلاپ، ئۆز مەيلىنى ئىزھار قىلىشقۇسى كەلسىمۇ، لېكىن قىمىر قىلماي يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى. ۋاڭ كەمپىرنىڭ يۈزىگە كۈلكە يۈگۈرۈپ:

ـــ مەن چىقىپ بىر خۇمرا مەي ئەكېلەي، خېنىم بىلەن بىرەر قەدەھتىن ئىچىشسىلە. خېنىم، مالال كۆرمەي بېگىمگە ھەمدەم بولۇپ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، خۇمرىدا يەنە ئازراق مەي بارغۇ دەيمەن، ئۇنى قۇيۇپ، بېگىم بىلەن ئىچكەچ تۇرارسىز. مەن بېرىپ ئامبال يامۇل ئالدىدىكى مەيخانىنىڭ ئېسىل شارابىدىن بىر خۇمرا ئەكېلەي، ئازغىنا ھايال بولۇپلا كېلىمەن، ـــ دېدى.

ـــ بولدى ئايلا، ـــ دەپ قويۇپ، جايىدىن قوزغالماي ئولتۇرىۋەردى تۇزۇت قىلىپ ئايال.

كەمپىر چىقىپ كېتىپ ئىشىكنى تاقىدى - دە، ئىشىك ئالدىدا يولغا قاراپ ئولتۇردى.

شۇنداق قىلىپ، شى مېنچىڭ ئۆيدە خالىي قالغاندىن كېيىن مەي قۇيۇپ پەن جىنلىيەنگە تۇتتى، ئۇ يېڭىنى بىر پۇلاڭلىتىۋىدى، يېڭى شىرەدىكى چوكىنى قېقىپ يەرگە چۈشۈرۈۋەتتى. ئەزىل قىسمەتتە پۈتۈلگەندەك، چوكا دەل ئايالنىڭ پۇتىغا بېرىپ چۈشتى، شى مېنچىڭ چوكىنى ئالماق بولۇپ ئېڭىشكەندى، ئايالنىڭ كىچىككىنە ئۇچلۇق پۇتىنىڭ شۇ چوكا يېنىدا تۇرغانلىقىنى كۆردى، ئۇ چوكىنى ئالماي تۇرۇپ، ئايالنىڭ كەشتىلىك كەشىنىڭ ئۈستىدىن پۇتىنى چىمدىپ قويدى. ئايال كۈلۈپ كېتىپ:

— ۋىيەي، بېگىم ! نېمە قىلغانلىرى بۇ! چاقچاق قىلىۋاتامدىلا نېمە؟ — دېدى.

— خېنىم، دەردىمگە يەتسىلە، — دېدى شى مېنچىكى يۇكۇنۇپ تۇرۇپ.

ئايال دەرھال شى مېنچىكنى قۇچاقلىدى.

دەل شۇ ئەسنادا ۋاكى كەمپىر ئىشكنى ئېچىپ كىرىپ كەلدى ۋە ئاچچىقى بىلەن:

— بەللى، ئىككىلار ئوبدان ئويۇن چىقىرىپسىلەر ـ دە ! — دەپ ۋارقىرىدى.

شى مېنچىكى بىلەن ئايال بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈگەن پېتى تۇرۇپلا قالدى.

— بەللى، بەللى، مەن سىزگە بۇ يەرگە ئاداش ئوينىسۇن دەپ چاقىرمىدىم، كىيىم تىكىپ بېرىدۇ دەپ چاقىردىم ! ۋۇ دا بۇنى بىلىپ قالغۇدەك بولسا، ماڭمۇ بالاسى تېگىدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە، ئۆزۈم بېرىپ تۇتۇپ بەرگىنىم ياخشى، — دەپ كەينىگە بۇرۇلۇپ، سىرتقا مېڭىشقا تەمشىلدى.

— ئايلا، گۇناھىمدىن ئۆتىسىڭىز ! — دەپ يالۋۇردى ئايال دەررۇ بېرىپ ئۇنىڭ ئېتىكىگە ئېسىلىپ.

— ئايلا، ئاستىراق گەپ قىلىڭ، — دېدى شى مېنچىكى.

— گۇناھىمدىن ئۆتسۇن دېسەڭلار، — دېدى ۋاكى كەمپىر كۈلۈپ، — مەن دېگەن بىر شەرتكە كۆنۈشۈڭلار كېرەك.

— بىر ئەمەس، ئون شەرتىڭىز بولسىمۇ كۆنەي، — دېدى پەن جىنلىيەن.

— سىز بۇگۇندىن باشلاپ، — دېدى ۋاكى كەمپىر، — ۋۇ داغا تۇيدۇرماي، ھەر كۈنى ۋەدىدە تۇرۇپ، بېگىم بىلەن بىللە بولىسىز، شۇنداق قىلسىڭىزلا پەيلىمدىن يانىمەن، مۇبادا بىر كۈن كەلمەي قالسىڭىز، مەن ۋۇ داغا ئېيتىپ قويىمەن.

— دېگىنىڭىزدەك قىلاي، — دېدى پەن جىنلىيەن.

ـــ بېگىم، ـــ دېدى ژاك كەمپىر، ـــ سىلىگە دېسەمۇ بولار، بۇ ئىش شۇنداق چىرايلىق ئەپلەشتى، ۋەدە قىلغان نەرسىلىرىنى گەپلىرىدە تۇرۇپ بېرىلا جۇمۇ. مۇبادا لەۋزىلىرىدە تۇرمىسىلا، ۋۇ داغا دەپ قويىمەن.

ـــ كۆڭلىڭىز توق بولسۇن ئايلا، لەۋزىمدىن يانمايمەن، ـــ دېدى شى مېنچىك.

ئۇچى يەنە باشقىدىن ئولتۇرۇپ، بىرەر قەدەھتىن شاراب ئىچىشتى، دېگەن ۋاقتى بولاي دېگەندە، ھېلىقى ئايال ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ۋۇ دا دېگەن كومشانىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى، مەن قايتاي، ـــ دەپ ئارقا ئىشىكتىن چىقىپ ئۆيگە كىردى، ئۇ ئىشىك ـ دېرىزە پەردىلىرىنى چۈشۈرۈپ تۇرۇشىغا، ۋۇ دامۇ بازاردىن يېتىپ كەلدى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلىغايسىز، ژاك كەمپىر شى مېنچىڭغا:

ـــ قانداق، ئوبدان چارىمىكەن؟ ـــ دېدى.

ـــ ئايلا، بارىكاللا سىزگە! ئۆيگە قايتىپ سىزگە بىر يامبۇ ئەۋەتىمەن، ۋەدە قىلغان نەرسىنى بەرمەسكە قانداقمۇ كۆڭلۈم ئۇنسۇن، ـــ دېدى شى مېنچىك.

ـــ ئۇلۇغ ھېيت ـ ئايەم كۈنلىرى كېلىۋاتىدۇ. سىلىنىڭ خۇش خەۋەرلىرىنى كۈتىمەن. «مېيىتنى ئۈزىتىپ بولۇپ، ئىسقات بېرىپتۇ» دېگەندەك، مېنى گوللاپ قويمىسىلا يەنە، ـــ دېدى ژاك كەمپىر.

شى مېنچىك كۈلۈپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

پەن جىنلىيەن شۇ كۈندىن ئېتىبارەن ھەر كۈنى ژاك كەمپىرنىڭ ئۆيگە كېلىپ، ۋاقتىنى شى مېنچىك بىلەن

ئۆتكۈزىدىغان بولدى، ئۇلار بىر ـ بىرىگە يېلىمدەك چاپلىشىپ، ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپلا كەتتى. قەدىمدىن: «ياخشى ئىش ئۆيدىن چىقماس، يامان ئىش ئالەمگە پاتماس» دېگەن گەپ بار. ئاردىدىن يېرىم ئاي ئۆتە ـ ئۆتمەيلا، قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ ھەممىسى بۇ ئىشنى بىلىپ كەتتى، پەقەت ۋۇ دالا تۇيمىدى، بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

بىر دەمى ئىشرەت سۈرۈپ ئالغان سېنىڭ پايداڭ نېمە،
ئارزۇلاپ ماختاشقا يەتمەس تەمىمۇ بىردەمگىنە.
چىقتى چوڭ غوۋغا بۇگۈن قاپلاپ ئۆيۈڭنى تەزىيە،
ئەسقاتقاي ئاھ ـ نادامەت، پۇشايمانىڭ ئەمدى نە.

بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن، ئەمدى باشقا ياقتىن ئاڭلايلى. بۇ ناھىيەدە يېشى تېخى ئون بەش ـ ئون ئالتىلەرگە كىرگەن بىر بالا بار ئىدى، ئۇ ئەسلىي چىياۋ جەمەتىدىن ئىدى. ئۇ يۇنجۇ ئايمىقىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەنلىكتىن، ئۇنىڭغا يۇن گې دېگەن ئات قويۇلغانىدى. ئۇنىڭ يالغۇز بىر قېرى دادىسلا بار ئىدى. بۇ بالا ناھايىتى زېرەك بولۇپ، ئامبال يامۇل ئالدىدىكى مەيخانىلاردا يۈرۈپ، ھەر خىل مېۋە ـ چىۋىلەرنى ساتاتتى، شى مېنچىڭ ئۇنىڭغا ئاز ـ تولا پارچە ـ پۇرات خەج ـ خىراجەت بېرىپ تۇراتتى. بىر كۈنى ئۇ سېۋىتىگە ئاموت قاچىلاپ، كوچىمۇكوچا ئايلىنىپ، شى مېنچىڭنى ئىزدەپ يۈرگىنىدە، تازا بىر كاپكاپ ئادەم ئۇنىڭغا:

ـــ يۇن گې، شى مېنچىڭنى ئىزدىسەڭ، ئۇنىڭ بار يېرىنى مەن دەپ بېرەي، شۇ يەرگە بارساڭ تاپالايسەن، ـــ دېدى.

ـــ ئېيتىپ بېرىڭا، تاغا، ئۇنى قەيەردىن ئىزدەي، ئۇنىڭدىن قىرىق ـ ئەللىك يارماق تىلەپ ئېلىپ، قېرى ئاتامنى باقاي، ـــ دېدى يۇن گې.

ـــ شى مېنچىك مۇشۇ كۈنلەردە يۈتازىچى ۋۇ دانىك خوتۇنى بىلەن تېپىشۇالدى، ـــ دېدى ئۇ كاپىكاپ، ـــ ھەر كۈنى قوڭۇرتاش رەستىسىدىكى ۋاڭ كەمپىرنىڭ چايخانىسىغا بېرىپ ئويناپدۇ، ھازىر شۇ يەردە بولۇشى مۇمكىن. سەن كىچىك بالا بولغاندىكىن، ئۇسۇپ كىرىۋەرسەك ھېچنېمە بولمايدۇ.

يۈن گې بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتى. بۇ شۇمتەك سېۋىتىنى كۆتۈرگىنىچە ئۇدۇل قوڭۇرتاش رەستىسىگە كەلدى ـ دە، چايخانىغا كىردى، چايخانىنىڭ ئالدىدا ۋاڭ كەمپىر كىچىك ئورۇندۇقتا يىپ ئېگىرىپ ئولتۇرغانىكەن. يۈن گې سېۋەتنى يەرگە قويۇپ:

ـــ «سالام، ئايلا !» ـــ دېدى.

ـــ يۈن گې، بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى كەمپىر.

ـــ بېگىمنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم، ئۇنىڭدىن قىرىق ـ ئەللىك يارماق ئېلىپ، قېرى ئاتامنى باقاي دەيمەن.

ـــ قايسى بېگىمنى دەيسەن؟

ـــ ئايلا، ئۆزلىرى بىلىپ تۇرۇپ، يەنە قايسى بېگىمنى دەيدىلىغۇ.

ـــ بېگىم دېگىنىڭنىڭ ئېتى ـ پېتى باردۇ؟

ـــ ئېتى تىلىمنىڭ ئۈچىدا تۇرۇپتۇ.

ـــ دېمەمسەن قېنى؟

ـــ ئايلا، ئۆزلىرى بىلمەسكە سېلىۋالمىسىلا، مېنىڭ شى بېگىمگە گېپىم بار ئىدى، ـــ دەپ ئۆيگە قاراپ ماڭدى.

ـــ ھەي شۇم، نەگە بارىسەن؟ خەقنىڭ ئۆيىگە قارا ـ قويۇق ئۇسۇپ كىرىۋېرىدىغان قانداق نېمىسەن؟ ـــ دېدى كەمپىر ئۇنى كاپ قىلىپ تۇتۇۋېلىپ.

ـــ ئۆيدىن ئۇنى تېپىپ چىقاي دەيمەن، ـــ دېدى يۈن گې.

ـــ ھۇ بېشىڭنى يەيدىغان مايمۇنىنىڭ بالىسى، ئۆيۈمدە شى

ئۆتكۈزىدىغان بولدى، ئۇلار بىر - بىرىگە يېلىمدەك چاپلىشىپ، ئىرمىشىپ - چىرمىشىپلا كەتتى. قەدىمدىن: «ياخشى ئىش ئۆيدىن چىقماس، يامان ئىش ئالەمگە پاتماس» دېگەن گەپ بار. ئاردىدىن يېرىم ئاي ئۆتە - ئۆتمەيلا، قولۇم - قوشنىلارنىڭ ھەممىسى بۇ ئىشنى بىلىپ كەتتى، پەقەت ۋۇ دالا تۇيمىدى، بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

بىر دەمى ئىشرەت سۈرۈپ ئالغان سېنىڭ پايداڭ نېمە،
ئارزۇلاپ ماختاشقا يەتمەس تەمىمۇ بىر دەمگىنە.
چىقتى چوڭ غوۋغا بۇگۈن قاپلاپ ئۆيۈڭنى تەزىيە،
ئەسقاتقاي ئاھ - نادامەت، پۇشايمانىڭ ئەمدى نە.

بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن، ئەمدى باشقا ياقتىن ئاڭلايلى. بۇ ناھىيەدە يېشى تېخى ئون بەش - ئون ئالتىلەرگە كىرگەن بىر بالا بار ئىدى، ئۇ ئەسلىي چىياۋ جەمەتىدىن ئىدى. ئۇ يۇنجۇ ئايمىقىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەنلىكتىن، ئۇنىڭغا يۇن گې دېگەن ئات قويۇلغانىدى. ئۇنىڭ يالغۇز بىر قېرى دادىسلا بار ئىدى. بۇ بالا ناھايىتى زېرەك بولۇپ، ئامبال يامۇل ئالدىدىكى مەيخانىلاردا يۈرۈپ، ھەر خىل مېۋە - چىۋىلەرنى ساتاتتى، شى مېنچىڭ ئۇنىڭغا ئاز - تولا پارچە - پۇرات خەج - خىراجەت بېرىپ تۇراتتى. بىر كۈنى ئۇ سېۋىتىگە ئامۇت قاچىلاپ، كوچىمۇكوچا ئايلىنىپ، شى مېنچىڭنى ئىزدەپ يۈرگىنىدە، تازا بىر كاپكاپ ئادەم ئۇنىڭغا:

— يۇن گې، شى مېنچىڭنى ئىزدىسەڭ، ئۇنىڭ بار يېرىنى مەن دەپ بېرەي، شۇ يەرگە بارساڭ تاپالايسەن، — دېدى.

— ئېيتىپ بېرىڭا، تاغا، ئۇنى قەيەردىن ئىزدەي، ئۇنىڭدىن قىرىق - ئەللىك يارماق تىلەپ ئېلىپ، قېرى ئاتامنى باقاي، — دېدى يۇن گې.

ـــ شى مېنچىك مۇشۇ كۈنلەردە يۈتازىچى ۋۇ دانىك خوتۇنى بىلەن تېپىشۇالدى، ـــ دېدى ئۇ كاپىكاپ، ـــ ھەر كۈنى قوڭۇرتاش رەستىسىدىكى ۋاك كەمپىرنىك چايخانىسىغا بېرىپ ئويناپدۇ، ھازىر شۇ يەردە بولۇشى مۇمكىن. سەن كىچىك بالا بولغاندىكىن، ئۇسۇپ كىرىۋەرسەك ھېچنېمە بولمايدۇ.

يۈن گې بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتى. بۇ شۇمتەك سېۋىتىنى كۆتۈرگىنىچە ئۇدۇل قوڭۇرتاش رەستىسىگە كەلدى ـ دە، چايخانىغا كىردى، چايخانىنىك ئالدىدا ۋاك كەمپىر كىچىك ئورۇندۇقتا يىپ ئېگىرىپ ئولتۇرغانىكەن. يۈن گې سېۋەتنى يەرگە قويۇپ:

ـــ «سالام، ئايلا !» ـــ دېدى.

ـــ يۈن گې، بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىك؟ ـــ دەپ سورىدى كەمپىر.

ـــ بېگىمنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم، ئۇنىڭدىن قىرىق ـ ئەللىك يارماق ئېلىپ، قېرى ئاتامنى باقاي دەيمەن.

ـــ قايسى بېگىمنى دەيسەن؟

ـــ ئايلا، ئۆزلىرى بىلىپ تۇرۇپ، يەنە قايسى بېگىمنى دەيدىلىغۇ.

ـــ بېگىم دېگىنىڭنىك ئېتى ـ پېتى باردۇ؟

ـــ ئېتى تىلىمىنىك ئۇچىدا تۇرۇپتۇ.

ـــ دېمەمسەن قېنى؟

ـــ ئايلا، ئۆزلىرى بىلمەسكە سېلىۋالمىسىلا، مېنىك شى بېگىمگە گېپىم بار ئىدى، ـــ دەپ ئۆيگە قاراپ ماڭدى.

ـــ ھەي شۇم، نەگە بارىسەن؟ خەقنىك ئۆيىگە قارا ـ قويۇق ئۇسۇپ كىرىۋېرىدىغان قانداق نېمىسەن؟ ـــ دېدى كەمپىر ئۇنى كاپ قىلىپ تۇتۇۋېلىپ.

ـــ ئۆيدىن ئۇنى تېپىپ چىقاي دەيمەن، ـــ دېدى يۈن گې.

ـــ ھۇ بېشىڭنى يەيدىغان مايمۇننىك بالىسى، ئۆيۈمدە شى

بېگىم نېمە قىلسۇن؟

— ئايلا، نەپنى ئۆزلىرىلا ئالمىسىلا! بىزگىمۇ ئاز - تولا تەگسۇن ! مەنمۇ بىلىمەن !

— ھۇ ھايۋاندىن بولغان شۇمتەك، نېمىنى بىلەتتىڭ ! — دەپ تىللىدى ۋاڭ كەمپىر.

— ئۆزلىرى بەئەينى «چاشقانغا كېپەك ئالدۇرمايدىغان ئادەم» ئىكەنلا، كىچىككىنىمۇ نەپ بەرگىلىرى كەلمەيۋاتىدۇ. ھېلى بىكار يۈتازىچى ئاكامغا دەپ قويىدىغان بولسام، ئاچچىقىنى شۇ چاغدا كۆرىدىلا.

بۇ گەپ ۋاڭ كەمپىرنىڭ يېغىرىغا تەگكەنلىكى ئۈچۈن، چىچاڭلاپ:

— ھۇي بېشىڭنى يەيدىغان مايمۇنىنىڭ بالىسى، نېمە مېنىڭ ئۆيۈمگە كىرىۋېلىپ ۋالاقلاۋېرىسەن ! — دەپ قارغاپ - تىللاپلا كەتتى.

— مەن مايمۇنىنىڭ بالىسى بولسام، سەن بىر سولامچى ! — دېدى يۇن گې.

ۋاڭ كەمپىر يۇن گېنى تۇتۇۋېلىپ، بېشىنى چوقۇپ ئۇرغىلى تۇردى.

— نېمىشقا ئۇرىسەن خەقنى، — دەپ توۋلىدى يۇن گې.

— ئوغرى مايمۇن، ۋارقىرايسىنا تېخى، ھېلى بىكار قۇلىقىڭنى يۇلۇپ قولۇڭغا تۇتقۇزۇپ قويىمەن !

— ۋاي قاقباش مىتە، ئادەمنى بىكاردىن - بىكار ئۇرۇۋاتسەنغۇ، — دېدى يۇن گې.

كەمپىر بىر قولى بىلەن يۇن گېنى سۆرەپ، بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ بېشىغا مۇشتلاپ، كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا تارتىپ چىقتى ۋە ئۇنىڭ سېۋىتىنى كوچىغا ئېتىۋەتتى. ئامۇتلار كوچىنى بىر ئېلىپ چېچىلىپ كەتتى. بالا يىغلىغان پېتى چېچىلغان ئامۇتلارنى تېرىپ:

ـــ قېرى قاقباش مىتە، ئالدىرىماي تۇر تېخى ! ئۇنىڭغا ئېيتىمىغىنىمنى كۆر ! ـــ دەپ يىغلا ـ يىغلا ۋاڭ كەمپىرنى تىللىغان پېتى ئامۇتلىرىنى تېرىپ سېۋىتىگە سالدى ـ دە، ھېلىقى ئادەمنى ئىزدەپ كەتتى. كىشىگە قىلساڭ يامانلىق، ئۆزۈڭگە يوق ئامانلىق. ئەييۇھەننەس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! تۇلكە ـ توشقانلارنىڭ ئۇۋىسى چۇۋۇلدى. قىرغاقتا ياتقان قوشماق ئۆردەكنىڭ ئۇيقۇسى بۇزۇلدى. زادى يۇن گې كىمنى ئىزدەپ كەتكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە بەشىنچى باب

ژاڭ كەمپىرنىڭ شى مېنچىڭغا يامانلىق ئۆگەتكەنلىكى پاھىشە خوتۇننىڭ ژۇ دا چوڭغا ئوغا بەرگەنلىكى

ئەلقىسسە، يۇن گې ژاڭ كەمپىردىن تاياق يېگەندىن كېيىن دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئامۇت سېۋىتىنى ئالدى ـ دە، ژۇ دا چوڭنى ئىزدەپ، توپتوغرا كوچىغا قاراپ چاپتى ۋە ئايلىنىپ ئىككى كوچىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۆپچۆرىسىگە قاردى، قارىسا، دەل ئالدىدىكى كوچىدىن يۇتازا سالغان ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ ژۇ دا چىقىپ كېلىۋېتىپتۇ. يۇن گې كۆرۈپ دەرھال توختىدى ۋە:

ـــ كۆرۈنمەيسىزغۇ ئاكا، نېمانچە سەمرىپ كەتتىڭىز؟ ـــ دېدى ژۇ داغا قاراپ.

ـــ مەن ئەزەلدىن شۇنداققۇ، نەرىم سەمرىپ كېتىپتۇ؟ ـــ دېدى ژۇ دا ئەپكىشىنى قويۇپ.

ـــ مەن بىرئاز كېپەك ئالماقچىدىم، ـــ دېدى يۇن گې، ـــ ھېچ يەردىن تاپالمىدىم، ئاڭلىشىمچە سىزدە بار ئىمىش.

ـــ مەن يا غاز، يا ئۆردەك باقمىسام، كېپەك نېمىش قىلسۇن مەندە؟

ـــ سىزدە كېپەك بولمىسا، نېمىشقا مۇنچىۋالا سەمرىپ كەتتىڭىز، شۇ تاپتا قازانغا سېلىپ دۇملىسەم، ھور چىقمىغۇدەك، دۇپدۇگىلەكلا بولۇپ كېتىپسىز.

ـــ ھەي بېشىڭنى يەيدىغان مايمۇنىڭ بالىسى، مېنى ئەجەبمۇ تىللىۋالدىڭا ! مېنىڭ خوتۇنۇم يا ئاشنا ئويناپمىسا، يا باشقا بىر ئىش قىلمىسا، مېنى نېمىشقا ئۆردەككە ئوخشىتىسەن؟

ـــ هه، سىزنىڭ خوتۇنىڭىز ئاشنا ئويىنىمىغۇدەك؟ ياق، ئويىنىغاندىمۇ تازا ئويناپدىكەن.

ـــ كىم بىلەن ئويناپدىكەن؟ ـــ دەپ تۇتۇۋالدى يۇن گېنى ۋۇ دا.

ـــ ماڭا ئېسىلمۇالغىنىڭىز بىكار، ئەمچەكنى تۇتمەن دەپ باشقا يەرگە ئېسىلمۇالمىدىغان كىشى ئىكەنسىز، ـــ دېدى يۇن گې.

ـــ جېنىم ئۇكام، مەن ساڭا يۇتازىدىن ئوننى بېرەي، ئېيتىپ بەرگىنە، كىم ئىكەن ئۇ؟

ـــ يۇتازىڭىزنىڭ كېرىكى يوق. ماڭا بىرئاز مەي ئېلىپ بەرسىڭىز بولدى، ئاندىن ئېيتىپ بېرىمەن.

ـــ سەنمۇ مەي ئىچەمسەن تېخى ! يۇر ئەمىسە.

ۋۇ دا ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ، يۇن گېنى بىر كىچىك مەيخانىغا باشلاپ باردى ۋە مەيخانىغا كىرىپ ئەپكىشىنى قويدى ـ دە، ئىچىدىن بىرنەچچە يۇتازىنى ئېلىپ شىرەگە قويدى، ئاندىن بىرئاز گۆش بىلەن بىر قاچا مەي سېتىۋېلىپ كېلىپ ، يۇن گېنى مېھمان قىلدى.

ـــ مەي مۇشۇنىڭ بىلەن بولدى بولسۇن، گۆشتىن يەنە بىرئاز يېسەك بولاتتى، ـــ دېدى ھېلىقى شۇمتەك.

ـــ جېنىم ئۇكام، ـــ دەپ يېلىندى ۋۇ دا، ـــ ئەمدىغۇ ئېيتىپ بېرەرسەن.

ـــ ئالدىرىماڭ، ئاۋۋال گۆشنى يەپ، مەينى ئىچىۋالاي، ئاندىن ئېيتىپ بېرەي، ئاچچىقىڭىز كەلمىسۇن. مەن چوقۇم شۇ ئادەمنى سىزگە تۇتۇشۇپ بېرىمەن.

ـــ ئەمدى ئېيتىپ بەر، ئۇكام، ـــ دەپ يېلىندى يەنە ۋۇ دا مەي بىلەن گۆش يەۋاتقان شۇمتەككە قاراپ.

ـــ بۇنى بىلمەكچى بولسىڭىز، ئاۋۋال بېشىمدىكى ھۇررەكلەرنى سىلاپ بېقىڭ، ـــ دېدى يۇن گې.

ـــ نەدىن كەلگەن ھۇررەكلەر بۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ۋۇ دا.

— مەن ئېيتاي، سىز ئاڭلاڭ، — دەپ سۆز باشلىدى يۇن گې، — مەن بۇگۈن مۇشۇ سېۋىتىمنى كۆتۈرۈپ بېرىپ، ئانچە - مۇنچە تاپاۋەت قىلىپ كەلمەيمۇ دەپ، شى مېنچىڭ چوڭامنى ئىزدەپ بارغانىدىم، بارسام ئۇ كىشى ھېچ يەردە يوق ئىكەن. كوچىدا بىرى ئۇچراپ قېلىپ، ئۇنى: «ۋاڭ كەمپىرنىڭ چايخانىسىدا ۋۇ دانىڭ خوتۇنى بىلەن ئاشنا ئوينىشىپ ئولتۇرىدىغان بولماسمۇ، ئۇ ئادەم ھەر كۈنى شۇ يەردىن كېتەلمەيدۇ» دەپ ئېيتىپ بەردى. شۇ يەردىنزە ئەمدى بابلايدىغان بولدۇم، قىرىق - ئەللىك ياشاق بولسىمۇ ئۇندۇرۇۋالمايمۇ دەپ ئالدى - كەينىمگە قارىماي چايخانىغا يۈگۈرۈپ باردىم، بارسام، نەدىكىنى، ھېلىقى ۋاڭ كەمپىر دېگەن ئىپلاس قېرى قانجۇق ئۆيگە كىرگۈزگىلى قويامدىغان، يەنە كېلىپ ئۇرۇپ - دۈمبالاپ جېنىمنى ئارانلا قويدى، شۇڭا سىزنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم. ھېلىلا سىزنى خاپا قىلىپ ئېيتقان سۆزلىرىم شۇ ئىدى، ئەگەر مەن سىزنى خاپا قىلمىغان بولسام، بۇ ئىشنى سىزمۇ مەندىن سوراپ يۈرمەيتتىڭىز.

— بۇ زادى راست گەپمۇ؟ — دەپ سورىدى ۋۇ دا.

— يەنىلا ئىشەنمەيۋاتقىنىنى قاراڭ! تازا لامزەللە بىر ئادەم ئىكەنسىز، ئۇ نېمىلەر سىزنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىشىڭىز بىلەنلا ۋاڭ كەمپىرنىڭ ئۆيگە كىرىۋېلىپ، ئۆزى بىلگەننى قىلىشىدىكەن، ئىشەنمىسىڭىز باشقىلاردىن سوراپ بېقىڭ، راستمىكىن - يالغانمىكىن، — دېدى يۇن گې.

— ئۇكام، — دېدى ۋۇ دا بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، — مەن ساڭا راستىنى ئېيتسام، خوتۇنۇم ھەر كۈنى كىيىم - كېچەك تىكىمەن دەپ ۋاڭ كەمپىرنىڭ ئۆيگە كىرىپ كېتىدۇ، قايتىپ چىقىشىدا يۈزلىرىنى قىپقىزىل قىزارتىپ چىقىدۇ، بۇنىڭغا قاراپ سەل گۇمانلىنىپ يۈرەتتىم. مېنىڭ بۇ گۇمانىم راست بولۇپ چىقتى ! ئەمدى مەن ئەپكىشىمنى ئاپىرىپ قويۇپ كېلىپ، بۇ زىناخورلارنى تۇتقىلى بارسام قانداق؟

ـــ سىز چوپچوك بولۇپ قالغان بىلەن ئانچە پەمىڭىز يوق ئىكەن، ـــ دېدى يۇن گې، ـــ ۋاك كەمپىر دېگەن قېرى قانجۇق ئۆتۈپ كەتكەن بىر ھازازۇل خوتۇن، سىز ئۇنىڭغا تەك كېلەلمەيسىز. ئۇ ئۇچىسىنىڭلا ئۆزلىرى بىلىشىدىغان بەلگىسى بار، سىزنىڭ تۇتقىلى كەلگەنلىكىڭىزنى كۆرگەن ھامان، خوتۇنىڭىزنى ئاللىقاياقلارغا يوشۇرۇۋېتىدۇ. شى مېنچەك دېگەن نەرسە بوش نەرسە ئەمەس، سىزدەكتىن يىگىرمىنى كۆرمىدىم دەپ نەچچىنى پۈرلىۋېتىدۇ. ئۇنى تۇتالماي قالسىڭىز يانىدۇرۇپ ئۆزىڭىزنى دۇمبالايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ پۇلى بار، يۈزى بار، قايتۇرۇپلا ئۆزىڭىزنى ئەرز قىلىپ، يامۇلغا سولىتىۋېتىشتىن يانمايدۇ، ئۇ چاغدا سىزگە كىم ئىگە بولىدۇ، ئاخىر بېرىپ ئۆزىڭىز تۇگىشىسىز.

ـــ ئۇكام، سېنىڭ ئېيتقانلىرىڭىڭ ھەممىسى توغرا. ئەمسە، قانداق قىلسام ئۆچۈمنى ئالالايمەن؟

ـــ مەنمۇ ئۇ قېرى قانجۇقتىن تاياق يەپ، دەردىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ يۈرىمەن. مەن سىزگە بىر ھىيلە ئۆگىتەي: بۈگۈن ئۆيىڭىزگە كەچرەك قايتىڭ، خوتۇنىڭىزغا ھۆتۈت ـ پۆتۈتمۇ قىلماڭ، ھېچقانداق چاندۇرماي، ئادەتتىكىدەك يۈرۈۋېرىڭ، ئەتە ئەتىگەن تۇرۇپ ئازراقلا يۇتازا پىشۇرۇۋېلىڭ ـ دە، بازارغا قاراپ مېڭىڭ. مەن تۆت كوچا دوقمۇشىدا ساقلاپ تۇرىمەن. شى مېنچەڭىڭ چايخانىغا كىرىپ كېتىشى بىلەنلا، سىزنى چاقىرىمەن. سىز ئەپكىشىڭىزنى كۆتۈرۈپ بېرىپ، چايخانىنىڭ سول يېقىدا كۇتۇپ تۇرىسىز، مەن ئاۋۋال كىرىپ ھېلىقى قېرى قانجۇق بىلەن ئېيتىشىمەن. ئۇ ماڭا چوقۇم قول سالىدۇ. مەن سېۋىتىمنى كوچىغا قارىتىپ ئاتىمەن، سىز سېۋەتنى ئالىمەن دەپ يۇگۇرۇپ كېلىسىز. مەن ئۇ قانجۇقنى توسۇپ تۇرۇۋالىمەن، شۇ ئاردا سىز يۇگۇرۇپ ئۆيگە كىرىسىز ـ دە، بولۇشىغا ۋاراقىرايسىز، مېنىڭ بۇ مەسلىھەتىم قانداق؟

ـــ بۇنداقتا سېنى خېلى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم ئىنى، ـــ

دېدى ژۇ دا، ـــ مەن ساڭا بىرەر يارماق بېرەي، سەن بېرىپ گۈرۈچ - پۇرۇچ ئېلىۋال، ئەتە ئەتىگەندە قوڭۇرتاش رەستىسىگە بېرىپ مېنى ساقلاپ تۇرغىن.

يۇن گې يارماق بىلەن بىرنەچچە يۇتازىنى ئېلىپ كېتىپ قالدى. ژۇ دا مەينەك پۇلىنى تۆلۈۋېتىپ ئەپكىشىنى كۆتۈردى - دە، يۇتازىسىنى سېتىپ بولۇپ ئۆيگە قايتىپ كەتتى.

ئەسلىدە ژۇ دانەك خوتۇنى ئۇنى ھەمىشە تىللاپ - تۆكۈرۈپ بەكمۇ ئانىي تاپاتتى، يېقىندىن بۇيان بىرئاز ئىنسابقا كېلىپ، سەل يۇمشاپ قالغاندى.

غەزەل

پەيلىدىن يانسۇن نېچۈك، چۈشسە بۇزۇق كويغا خوتۇن،
كۆرۈنەر سادىق ئېرىگە، كۆڭلىدە باشقا ئويۇن.
كەتمىسە ئەگىپ قېشىدىن قوشنىتام ئاشنا يىگىت،
پەيلى شەيتان مىكرىسىگە تولغىغاي قانداق بويۇن.

شۇ كۈنى كەچتە ژۇ دا ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىنمۇ ئادەتتىكىگە ئوخشاشلا مۇئامىلە قىلىپ، گەپ - سۆز قىلمىدى.

ـــ ھوي كىشى، ـــ دەپ سورىدى خوتۇنى، ـــ مەي - پەي ئىچەمدىلا؟

ـــ ھېلىلا بىر ئاغىنەم بىلەن بىرئاز ئىچىشكەنىدىم، ـــ دېدى جاۋابەن ژۇ دا.

خوتۇنى ئۇنىڭغا كەچلىك تاماق ئېتىپ بەردى، شۇ كېچىسى تىنچ ئۆتتى.

ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن ژۇ دا بىرئاز يۇتازا پىشۇرۇپ ئەپكىشىگە سالدى، ئەس - يادى شى مېنچىڭدا تۇرغان بۇ خوتۇننىڭ ژۇ دانەك قانچىلىك يۇتازا سالغىنى بىلەن كارى

بولمىدى. شۇ كۈنى ۋۇ دا ئەپكەشنى كۆتۈرۈپ يۈتازا ساتقىلى بازارغا چىقىپ كەتتى. ئېرىنى قاچان چىقىپ كېتەركەن دەپ بىتاقەت بولۇپ تۇرغان بۇ خوتۇن ۋۇ دانىڭ چىقىپ كېتىشى بىلەنلا، غىپپىدە ۋاڭ كەمپىرنىڭ ئۆيىگە كىرىۋېلىپ، شى مېنچېڭنى تۆت كۆز بىلەن كۈتۈپ ئولتۇردى.

ئەمدى گەپنى ۋۇ دادىن ئاڭلاڭ ۋۇ دا ئەپكەشنى كۆتۈرۈپ ئۈدۈل قوڭۇرتاش رەستىسىگە باردى، بېرىپ قارىسا، يۇن گې سېۋىتىنى كۆتۈرۈپ شۇ يەردە ساقلاپ تۇرۇپتۇ.

ـــ قانداق قىلىمىز؟ ـــ دەپ سورىدى ۋۇ دا.

ـــ تېخى بالدۇرراق، ـــ دېدى يۇن گې، ـــ سىز ئاۋۋال يۈتازىڭىزنى ساتقاچ بىر قۇر ئايلىنىپ كېلىڭ، ئۇ كەلمەي قالمايدۇ، سىز قايتىپ كېلىپلا چايخانىڭ سول يېقىدا كۈتۈپ تۇرۇڭ.

ۋۇدا ئۇچقاندەك بېرىپ، بىر قۇر ئايلىنىپ قايتىپ كەلدى.

ـــ سىز مېنىڭ سېۋىتىنى كۆچىغا ئېتىشىم بىلەنلا ئۆيگە ئېتىلىپ كىرىڭ، ـــ دېدى يۇن گې.

ۋۇ دا ئەپكەشنى قويۇپ كۈتۈپ تۇردى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى يۇن گېگە كەلسەك، ئۇ سېۋىتىنى كۆتۈرگىنىچە چايخانىغا كىردى ۋە كىرىپلا:

ـــ قۇۋ قېرى قانجۇق، تۇنۇگۈن نېمىشقا مېنى ئۇرىسەن! ـــ دەپ تىللىغىلى تۇردى.

ئۆگەنگەن خۇيىدىن ئۆلگۈچە قالمىغان بۇ كەمپىر:

ـــ ھوي ھارام سۈيدۈك مايمۇن، نېمە مەن بىلەن قېرىشىپ قالدىڭ، يەنە كېلىپ مېنى تىللاۋاتسىنا! ـــ دەپ سەكرەپ ـ سەكرەپ ۋارقىراپ كەتتى.

ـــ سەندەك سولامچى قېرى قانجۇقنى تىللىسام نېمە بوپتۇ، قانچىلىك نېمىدىڭ! ـــ دېدى يۇن گې.

كەمپىرنىڭ ئوغلى قاينىدى ۋە يۇن گېنى تۇتۇۋېلىپ يەنە

ئۇرغىلى تۇردى. يۇن گې: «ئۇرە قېنى!» دەپ ۋارقىراپ، سېۋىتىنى كوچىغا قارىتىپ ئاتتى ۋە ۋاڭ كەمپىرنىڭ بېلىدىن تۇتۇۋېلىپ تۇرۇپ، بۇرنىغا بىرنى ئۇستى ـ دە، يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدى، ئەمما تامغا تىرىلىپ قېلىپ يىقىلىپ چۈشمىدى، ئۇ كەمپىرنى تامغا نىقتاپ تۇسۇپ تۇرغاندا، ۋۇ دا كېيىم ـ كېچەكلىرىنى سېلىۋېتىپ، چايخانىغا قۇيۇندەك ئېتىلىپ كىردى.

ۋاڭ كەمپىر ۋۇ دانى كۆرۈپلا ئالمان ـ تالمان بېرىپ توسماقچى بولدى، بىراق يۇن گې جان ـ جەھلى بىلەن كەمپىرنى توسۇۋېلىپ ئۇنى زادى قويۇپ بەرمىدى، كەمپىر: «ۋۇ دا كەلدى» دەپ ۋارقىراپ ـ جارقىرىدى. ئۆيدىكى ۋۇ دانىڭ خوتۇنى شاپاشلاپ بېرىپ ئىشكىنى تىرەپ تۇرۇۋالدى، شى مېنچىڭ بولسا غېلا قىلىپ كاتنىڭ ئاستىغا كىرىۋالدى. ۋۇ دا ئۇچقاندەك بېرىپ ئىشكىنى ئىتتەردى، ئىشىك ئېچىلمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ:

ـــ ئوبدان ئويۇن چىقىرىپسىلەر ـ دە! ـــ دېدى.

ئىشكىنى تىرەپ تۇرۇۋالغان ۋۇ دانىڭ خوتۇنى ئالاق ـ جالاق بولۇپ:

ـــ ئادەتتە ئاغزىلىرىدا شەھەر ئېلىپ، پاختىنى زەي سالماي ئاتمىدىلا، مۇنداق چاغلاردا موللا مۇشۇك بولۇپ كېتىدىكەنلا، ـــ دەپ كوتۇلدىدى. خوتۇنىڭ بۇ گەپلىرى ئۇنىڭ ۋۇ دانى ئۇرمامسەن دەپ، شى مېنچىڭنى كۈشكۈرتۈۋاتقانلىقىدىن بېشارەت ئىدى. كاتنىڭ ئاستىدا بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ياتقان شى مېنچىڭ قايتىدىن غەيرەتلىنىپ، كاتنىڭ ئاستىدىن ئۆمىلەپ چىقتى ـ دە:

ـــ خېنىم، مېنى قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەمدىكىن دېمىسىلە، ئەسلىدە كەم ئەقىللىك قىلىپ قويۇپتىمەن، ـــ دەپ دەرھال ئىشكىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئىشكىنى ئېچىپلا:

ـــ قولۇڭنى تارت! ـــ دەپ ۋارقىرىدى. ۋۇ دا ئۇنى تۇتمەن دەپ قولىنى شۇنداق ئۇزىتىۋىدى، شى مېنچىڭ چاققان كېلىپ ئوڭ پۇتى بىلەن بىرنى تەپتى. ۋۇ دا پەتەك بولغانلىقى ئۈچۈن شى

مېنچىكنىڭ تېپىكى دەل بېرىپ ئۇنىڭ كۆكرىكىگە تەگدى ـ دە، ۋۇ دانى ئانداق يەرگە ئوخدىسىغا يىقىتىۋەتتى، شى مېنچىڭ ۋۇ دانىڭ ئوخدىسىغا چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپلا غىپپىدىلا تىكىۋەتتى. يۈن گې ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى بىلىپ، ۋاڭ كەمپىرنى تاشلاپ قاچتى، شى مېنچىكنىڭ يامانلىقىنى بىلىدىغان قولۇم ـ قوشنىلارنىڭمۇ ھېچقايسىسى كېلىپ بۇ ئىشقا قول تىقمىدى !

ۋاڭ كەمپىر ۋۇ دانى يۆلەپ ئورنىدىن قوپۇردى، قارىسا، ئۇنىڭ ئاغزىدىن بۇلدۇقلاپ قان چىقىۋېتىپتۇ، چىرايلىرىمۇ سارغىيىپ تاتىرىپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ۋۇ دانىڭ خوتۇنىنى چاقىرىپ چىقىپ، بىر پىيالىگە سۇ قۇيدۇرۇپ كەلدى ۋە ۋۇ دانى ھوشىغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئۇنىڭ يۈزىگە سۇ سەپتى، ئاندىن ئىككىسى ۋۇ دانى يۆلەپ، ئارقا ئىشىك بىلەن ئۆزىنىڭ ئۆيىنىڭ بالىخانىسىغا ئاچىقىپ، كاتقا ياتقۇزۇپ ئۇخلىتىپ قويدى.

غەزەل

ئۆز پالاكەتلىكى بىرلە بولدى گۈم پىندەك ۋۇ دا،
چىقتى شى مېنچىڭ ئېشەك تەلۈلىكىدە ئۇچىغا.
ئېرىنى ئۆلتۈرگۈزۈپ ئاشناسىغا بۇ پەس خوتۇن،
ئاچتى يول زەھەر بىلەن كەڭ، شۇم زىناخورلۇقىغا.

شۇ كېچىسى تىنچ ئۆتتى. ئەتىسى شى مېنچىڭ تىڭتىڭلاپ باقتى، ھېچقانداق گەپ ـ سۆز ئىشتىمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاشنىسىنىڭ قېشىغا كېلىپ، ۋۇ دانىڭ ئۆلۈمىنى تىلەپ ئولتۇردى.

ۋۇ دانىڭ شۇ يىقىلغىنىچە قوپالماي، ئورۇن توتۇپ يېتىپ قالغىنىغا بەش كۈنچە بولۇپ قالدى. ئۇ يا بىرەر چىنە سۇيۇق ـ سەلەڭ بىرنەرسە، يا بىرەر چىنە سۇ كۆرمىدى. خوتۇنىنى

قىچقارسىمۇ يوق ئىدى. ھەر كۈنى ياسىنىپ ـ تارىنىپ چىقىپ كېتەتتى. قايتىشىدىمۇ يۈزلىرىنى قىزارتىپ كېلەتتى. ژۇ دا ئاچچىقىدا بوغۇلۇپ، نەچچە قېتىم ھوشىدىن كەتتى، ئەمما ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان ھېچكىم يوق ئىدى. ژۇ دا خوتۇنىغا جېكىلەپ:

ـــ سېنىڭ جالاپلىقىڭنى ئۆز قولۇم بىلەن تۇتۇۋالدىم؛ سەن ئاشناڭنى كۈشكۈرتۈپ مېنىڭ يۈرىكىمگە بىرنى تەپتۇردۇڭ، شۇنىڭ بىلەن يا ئۆلۈڭ ئەمەس، يا تىرىك ئەمەس يېتىپتىمەن مانا، ئەمدى ئويىنىشۇڭلىش ! مەن ساقىيالمايمەن، سەنلەرگە كۈچۈمۇ يەتمەيدۇ ! ئۇكام ژۇ سۇڭنىڭ قانداقلىقىنى بىلىدىغانسەن. ئۇ قاچان بولسۇن قايتىپ كېلىدۇ، ئەگەر ئۇ قايتىپ كەلسە، بوش قويىدۇ دەمسەن؟ ئىچىڭ ئاغرىسا، ياخشىراق قاراپ قوي ماڭا، ئۇكام قايتىپ كەلگەندىمۇ، بۇ ئىشلارنى ئۇنىڭغا ئېيتمايمەن. ئەگەر ماڭا ياخشىراق قاراپ قويمايدىكەنسەن، ئۇكام كەلگەندە سەنلەر بىلەن تۇزۇك سۆزلىشۇالمەن، ـــ دېدى.

ژۇ دانىڭ خوتۇنى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ لام ـ جىم دېمىدى ژە غىپىدە چىقىپ، ژاڭ كەمپىر بىلەن شى مېنچىڭغا بۇ گەپلەرنى ئېقىتماي ـ تېمىتماي ئۆز ئەينى بىلەن ئېيتىپ بەردى. شى مېنچىڭ ئاڭلاپ، ئۆڭسۈلى قالماي:

ـــ ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ! جىڭياڭ داۋىنىدا يولۇاس ئۆلتۈرگەن يۈزبېشى ژۇ سۇڭنى ياخشى بىلىمەن، ئۇ چىڭخې ناھىيەسىدىن چىققان بىر باتۇر ! بىز ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە كۆڭلىمىز چۈشۈپ قېلىپ، ئويىنىشىپ يۈرگىلى خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى، بۇنداق بولۇشىنى ئويلىماپتىمەن. ئەگەر مۇشۇنداق بولىدىغان بولسا، زادى قانداق قىلغۇلۇق؟ چاتاق بولىدىغان بولدى ! ـــ دەپ زارلاندى.

ـــ مەن سىلىگە ئوخشىغان قورقۇنچاق ئادەمنى كۆرمەپتىكەنمەن، ـــ دېدى ژاڭ كەمپىر سوغۇق كۈلۈپ، ـــ سىلى بولسىلا قېيىقنى ھەيدىگۈچى، مەن بولسام قېيىقتا

ئولتۇرغۇچى، مەن چېغىمدا قورقمايۋاتىمەنۇ، سىلى ئەجەب قورقۇپ كېتىۋاتىدىلىغۇ؟

ـــ مەن ئەر تۇرۇپ مۇشۇ ئىشقا كەلگەندە ئەقلىمنى ئىشلىتەلمەيۋاتىمەن، سىزنىڭ قانداق چارە ـ ئامالىڭىز بار، بېشىمىزنى ساقايتسىڭىز بولاتتى.

ـــ ھەرقايسىلىرىغا ئۆمۈرلۈك ئەر ـ خوتۇنچىلىق كېرەكمۇ ياكى ۋاقىتلىق ئەر ـ خوتۇنچىلىق كېرەكمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ۋاڭ كەمپىر.

ـــ ئايلا، قانداق قىلغاندا ئۆمۈرلۈك ئەر ـ خوتۇن بولغان بولىدۇ ۋە قانداق قىلغاندا ۋاقىتلىق ئەر ـ خوتۇن بولغان بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى شى مېنچىڭ.

ـــ ئەگەر، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ ۋاقىتلىق ئەر ـ خوتۇن بولمىز دېيىشسىلە، ھازىرچە يىراقراق يۇرۇشكەنلىرى ياخشى. ۋۇ دا ساقايغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن ئۆزرىخاھلىق سوراشسىلا، ئۇ چاغدا ۋۇ سۇڭ قايتىپ كەلسىمۇ گەپ ـ سۆز تۇغۇلمايدۇ. كېيىن ۋۇ سۇڭ قايتىپ كېلىپ يەنە سىرتلارغا چىقىپ كەتكەندە، ئاندىن ئويناشسىلىمۇ بولىۋېرىدۇ. ۋاقىتلىق ئەر ـ خوتۇنچىلىق دېگىنىم شۇ. ئەگەر ئۆمۈرلۈك ئەر ـ خوتۇن بولۇپ، ھېچقانداق ئەندىشە قىلماستىن ھەر كۇنى بىللە ئويناشىپ ئۆتسەك دېيىشىدىكەنلا، مېنىڭ مۇنداق بىر ياخشى ئامالىم بار، بىراق ئۇنىڭ بىرئاز جاپاسىمۇ بار.

ـــ بېشىمىزنى ئۆزىڭىز ئوڭلاڭ ئايلا، ئۆمۈرلۈك ئەر ـ خوتۇن بولساق دەيمەن، ـــ دەپ يېلىنىدى شى مېنچىڭ.

ـــ بۇ ئىشقا، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ بىرلا نەرسە كېتىدۇ، بۇ نەرسە ھېچكىمنىڭ ئۆيىدە يوق، تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن پەقەت ئۆزلىرىنىڭلا ئۆيلىرىدە بار، بېگىم.

ـــ ئىككى كۆزۈمنى ئالىسىڭىزمۇ بېرەتتىم، زادى قانداق نەرسە ئۇ؟ ـــ دېدى شى مېنچىڭ.

ـــ بۇ گاداي، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ شۇ تاپتا قاتتىق

ئاغرىق يېتىپتۇ، ئۇنىڭ مۇشۇنداق گاڭگىراپ ياتقان چېغىدىن پايدىلىنىپ قول سېلىش تازا پەيتى. جانابلىرىنىڭكىدىن بىرئاز مەرگىمۇش ئېلىپ كېلىلى، ئاندىن پەن جەنلىيەن خېنىم بازارغا بېرىپ بىرئاز يۇرەك دورىسى سېتىۋېلىپ كەلسۇن، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككىسىنى قوشۇپ ئىچۈرىمىز ـ دە، بۇ پەتەك شۇ يەردىلا تۈگىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى پاك ـ پاكىز كۆيدۈرۈپ، ئىز ـ تىزىنىمۇ قويماي يوقىتىۋېتىمىز، ۋۇ سۇڭ قايتىپ كەلسىمۇ نېمە قىلالايتتى دەيلا؟ قەدىمدىن: «قېيىنئىنى بىلەن قېيىنئىنىگىچە بىر ـ بىرى بىلەن سۆزلەشمەس»، «دەسلەپكى تويۇڭ ئاتاڭدىن، كېيىنكى تويۇڭ ئۆزۈڭدىن» دېگەن گەپ بار. قېيىنئىنى بولغۇچىنىڭ نېمىگە چىشى پاتسۇن؟ بىر يىل ـ يېرىم يىل پىنھانىي كېلىپ ـ بېرىپ يۈرۈپ، قىرقى، يىلى ئۆتكەندىن كېيىن جانابلىرى ئاستا ئۆيگە ئاپىرىۋالمىدىلا ـ دە، ئۆمۈر بويى ھۆزۈر قىلىپ ئۆتۈشمىدىلا، مانا بۇ ئۆمۈرلۈك ئەر ـ خوتۇن دېگىنىم شۇ. مېنىڭ بۇ ئامالىم قانداق ئىكەن؟

ـــ ئايلا، سىزنىڭ بۇ ئامالىڭىز بەك ياخشى ئامال ئىكەن، ـــ دېدى شى مېنچىڭ، ـــ قەدىمكىلەر: «جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتمەس» دەپتىكەن. تەۋەككۈل! ئەمىسە گېپىمىز گەپ، سۆزىمىز سۆز بولسۇن!

ـــ مانا ئەمدى ئىش ئوخشايدىغان بولدى! ئوتنىڭ يىلتىزىنى قومۇرۇۋەتسە، بىخ ئۈرۈپ چىقالمايدۇ. ئەگەر يىلتىزىنى قومۇرۇۋەتمىسە، ئەتىياز كەلگەندە بەربىر بىخ ئۈرۈپ چىقىدۇ. ئاۋۋال ئۆزلىرى مەرگىمۇشتىن بىرئاز ئەكەلسىلە، قالغىنىنى پەن جەنلىيەن خېنىمنىڭ ئۆزىگە قويۇپ بېرىمىز. ئىش پۈتكەندىن كېيىن ماڭا چوڭ رەھمەت ئوقۇمىسىلا ئۇنىمايمەن بېگىم، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

ـــ ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ ـ دە، بۇنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق، ـــ دېدى شى مېنچىڭ. بۇنىڭ دەللىلى قىلىپ مۇنداق بىر غەزەل يېزىلغان:

ئەيش ـ ئىشرەتنىڭ خۇمارى دىلنى شادىمان ئەيلىدى،

جۇپ بولۇپ ئۆتمەكنى مەڭگۈ ئارزۇ ـ ئارمان ئەيلىدى.
كىم بىلىپتۇ خەنجىرنى باتۇر ۋۇ سۇڭنىڭ شۇدەم،
مەرگىمۇشتىنمۇ زەھەرلىك كۇچنى ئايان ئەيلىدى.

ئەمدى گەپنى شى مېنىچىڭدىن ئاڭلاڭ. ئۇ كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا بىر بولاق مەرگىمۇشنى ئېلىپ كېلىپ، ۋاڭ كەمپىرگە بەردى. ۋاڭ كەمپىر ۋۇ دانىڭ خوتۇنىغا قاراپ:

ـــ جىنلىيەن خېنىم، ئۆزىڭىزگە دورىنى قانداق ئىچۈرۈشنىڭ ئۇسۇلىنى ئۆگىتىپ قويايلا: سىزگە يېقىندىن بۇيان ۋۇ دا ماڭا قاراپ قوي دېمىدىمۇ، ئەگەر شۇنداق دېسە، مۇشۇ مەرگىمۇشنى يۇرەك دورىسىغا ئارىلاشتۇرۇپ تەييارلاپ قويۇڭ. ئانچە ـ مۇنچە ئىلتىپات كۆرسىتىپ قويۇڭ، دورا دەپ ئېغىز ئاچقان ھامان، ئاۋۇال ئۇ قىمىرلاپ بىر يېنىغا ئۆرۈلگەندە، دەرھال دورىنى ئاغزىدىن قۇيۇۋېتىپ، نېرىراق جايغا كېتىڭ. ئوغا ئىچىگە كىرىپ بىر ئېلىشقاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئۇچەي ـ باغرى ئۇزۇلۇپ، «ۋايجان» دەپ چىدىمايلا ۋارقىرايدۇ، ئەنە شۇ چاغدا ئۇستىگە يوتقاندىن بىرنى يېپىپ دۇملىۋېتىڭ، بۇنى ھېچ كىشى ئاڭلاپ قالمىسۇن. ئاۋۇال بىر قازان سۇنى قاينىتىپ، ئىچىگە بىر پارچە لاتىنى چىلاپ قويۇڭ، ئوغا تازا كۇچىنى كۆرسەتكەندە، ئۇنىڭ يەتتە ئەزايىدىن تىرىلداپ قان چىقىشقا باشلايدۇ ـ دە ، ئۇ كالپۇكلىرىنى چىشلەپ يارا قىلىۋېتىدۇ. جېنى چىققاندىن كېيىن دەرھال يوتقانىنى ئېچىۋېتىپ، ھېلىقى چىلاپ قويغان لاتىنى ئالىسىز ـ دە، ئۇنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىنى پاكىز سۈرتۈپ، قىلچە قانىنىڭ ئىزىنى قويمايسىز، شۇنىڭ بىلەن جەسەت ساندۇقىغا قاچىلاپ ئاچىقىپ كۆيدۈرۈۋېتىمىز، بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى دەيسىز، ـــ دېدى.

ـــ ئەجەب ياخشى بولغۇدەك، ـــ دېدى ۋۇ دانىڭ خوتۇنى، ـــ بىراق قولۇم تىتىرەپ قېلىپ، ئۆلۈكنى بېسىقتۇرالماي قالامدىمەنمىكىن دەپ قورقىمەن.

— بۇ ئاسان گەپ، — دېدى ژاك كەمپىر، — تامنى چېكىپلا قويسىڭىز، مەن شۇ يەردە ھازىر بولۇپ سىزگە ھە - ھۇ دېيىشىمەن.

— ئۇنداق بولسا ئاۋايلاپ بىر ئىش قىلىڭ، ئەتە تاك ئېتىشغىلا كېلىپ جاۋاب ئالىمەن، — دەپ شى مېنچىك كېتىپ قالدى.

ژاك كەمپىر مەرگىمۇشنى ئۆز قولى بىلەن ئېزىپ - يۇمشتىپ، ئۇنى ئوبدانراق بىر يەرگە جايلاشتۇرۇپ قويۇك دەپ پەن جىنلىيەنگە بەردى.

پەن جىنلىيەن ئۆيىگە قايتىپ كىرىپ بالىخانىغا چىقتى، قارىسا، ۋۇ دا گاس - گاراخ بولۇپ ئۆلەي دەپ يېتىپتۇ، پەن جىنلىيەن كاتنىك يېنىدا ئولتۇرۇۋېلىپ، يالغاندىن يىغلاشقا باشلىدى.

— نېمىشقا يىغلايسەن؟ — دەپ سورىدى ۋۇ دا خوتۇندىن.

— مەن ئېزىپتىمەن، — دېدى خوتۇنى كۆزىدىكى يېشىنى ئېرتىۋېتىپ، — ھېلىقى كاساپەت مېنى ئالداپ كېتىپتۇ، سىلىنى تېپىپ مۇنداق قىلىۋېتەر دەپ ئويلىماپتىمەن ! مەن بىر ياخشى دورا تېپىپ قويدۇم، ئەكېلىپ سىلىنى ئەمەلەپ قويسام دەيمەن، بىراق سىلىنى گۇمانلىنامدىكىن دەپ ئەكېلەلمەيۋاتىمەن.

— ئەگەر مېنى ئەمەلەپ ساقايتىپ قويساك، قىلچە دەۋايىم يوق، ھەممىنى كۆڭلى - كۆكسۇمدىن چىقىرىۋېتىمەن، ۋۇ سۆك كەلگەندىمۇ قايتا ئاغزىمغا ئالمايمەن. چاپسان بېرىپ دورىنى ئەكەل، مېنى ساقايتىپ قوي خوتۇن ! — دېدى ۋۇ دا.

پەن جىنلىيەن بىرنەچچە تومپۇرنى ئېلىپ، توپتوغرا ژاك كەمپىرنىك ئۆيىگە كىرىپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا دورىنى ئەكەلدۇردى، ئاندىن بالىخانىغا چىقىپ دورىنى ۋۇ داغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— مانا بۇ يۇرەك دورىسى ئىكەن، ئەمچى موللامنىك

ئېيتىشچە، بۇ دورىنى يېرىم كېچىدە ئىچكۈدەكلا، ئىچكەندىن كېيىن ئۇستىلىرىگە يوتقان ـ كۆرپىلەرنى يېپىپ تەرلەتكۈدەكمىز، شۇنىڭ بىلەن ئەتىلا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كەتكۈدەكلا.

ـــ ئۇنداق بولسا بەك ياخشى بولغۇدەك، جېنىم خوتۇن، بۈگۈن ئاخشام ئېغىر كۆرمەي سەگەكرەك يېتىپ، يېرىم كېچە بولغاندا، ماڭا دورىنى ئىچۈرۈپ قوي ئەمىسە، ـــ دېدى ۋۇ دا.

ـــ خاتىرجەم ئۇخلاۋېرىسىلە، مەن سىلىدىن ياخشى خەۋەر ئالىمەن، ـــ دېدى پەن جىنلىيەن.

قاراڭغۇ چۈشۈپ، كەچ كىردى. پەن جىنلىيەن ئۆيگە چىراغ يېقىپ قويۇپ، پەسكە چۈشۈپ بىر قازان سۇ قاينىتتى ۋە قازاننىڭ ئىچىگە بىر پارچە لاتىنى چىلاپ قويدى، بۇ چاغدا تاشقىرىدىن تاك ـ تاكنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، قارىسا، تازا ئېغىر ياتقۇ ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ. پەن جىنلىيەن ئوغىنى بىر قاچىغا قۇيدى، ئاندىن بىر چىنىگە قاينىق سۇ قۇيۇپ بالىخانىغا كۆتۈرۈپ چىقتى ۋە چىقىپلا:

ـــ ھوي كىشى، ھېلىقى دورا قېنى؟ ـــ دەپ ۋۇ دانى چاقىردى.

ـــ تېگىمگە سېلىقلىق بورنىڭ ئاستىدىكى ياستۇقنىڭ يېنىدا، چاپسان تەييارلاپ ئىچۈرۈپ قويغىن، ـــ دېدى ۋۇ دا.

خوتۇنى بورنى قايرىپ، دورىنى ئالدى ـ دە، ھېلىقى ئوغا سالغان قاچىنىڭ ئىچىگە تۆكتى؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە قاينىق سۇ قۇيدى؛ ئاندىن چېچىدىكى كۈمۈش جىغىسى بىلەن دورىنى ئارىلاشتۇرۇپ تەڭشەپ، سول قولى بىلەن ۋۇ دانى يۆلەپ تۇرۇپ، ئوڭ قولى بىلەن دورىنى ئۇنىڭ ئاغزىغا قۇيدى. ۋۇ دا «ئاھ» دەپ بىر ئىڭراپ:

ـــ خوتۇن، نېمىدېگەن قىرتاق دورا بۇ ! ـــ دېدى.

ـــ كېسەللىرىنى ساقايتسىلا بولمىدىمۇ، ئۇنىڭ قىرتاق ـ پىرتىقى بىلەن كارىلىرى نېمە، ـــ دېدى خوتۇنى.

ۋۇ دانىڭ ئىككىنچى قېتىم ئىگىرىشىغا خوتۇنى چاقچاقلىق بىلەن قاچىنى يەنە بىر كۆتۈرۈۋېدى، دوختۇرنىڭ ھەممىسى غۇرتلا قىلىپ ۋۇ دانىڭ بوغۇزىدىن ئۆتۈپ كەتتى. خوتۇنى ۋۇ دانى دۇم ياتقۇزۇپ، كاتتىن لىككىدە چۈشۈپ كەتتى. ۋۇ دا ۋايجان دەپ بىر ۋارقىراپ:

— خوتۇن، بۇ دوراڭ قورسقىمنى بەك ئاغرىتىۋەتتى، ۋايجان! ۋاي قانداق قىلاي! چىدىغۇچىلىك يېرىم قالمىدى! — دەپ داد — پەريات قىلدى.

خوتۇنى دەرھال بېرىپ ئىككى يوتقانىنى ئەكەلدى — دە، ۋۇ دانىڭ ئۈستىگە تاشلاپ، قازاننى دۇملىگەندەك دۇملىۋەتتى.

— دېمىم تۇتۇلۇپ كەتتى، — دەپ ۋارقىرىدى ۋۇ دا.

— ئەمچى موللام مۇشۇنداق دۇملەپ بىر تەرلىتىۋەتسىڭىز، تېزلا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، دېگەنىدى، — دېدى خوتۇنى.

ۋۇ دانىڭ يەنە بىرنەرسە دېيىشىگە قارىماي، خوتۇنى ئورنىدىن قوپۇۋېلىپ جان تالىشىپ يۇرمىسۇن دەپ، دەرھال كاتقا سەكرەپ چىقىپ، ۋۇ دانىڭ ئۈستىگە مىنىۋالدى ۋە قىلچە يوچۇق قويماي، يوتقانىنىڭ بۇرجەكلىرىنى چىڭ بېسىپ ئولتۇرۇۋالدى.

نەزم

ئۆرتىنەتتى قەلب — كۆكسى، ياغدا داغلانغانسىمان،
ئوتتا كۆيگەندەك ياناتتى ھەممە ئەزايى يامان.
سانجىغاندەك خۇددى خەنجەر، تىلغىناتتى يۈرىكى،
پارە بولغاچ باغرى شۇنچە، قىينىلاتتى بىئامان.
ئىچ — ئىچىدىن شۇركۈنۈپ ئۇ، قاتتى جىسمى مۇز بولۇپ،
ئاقتى شۇرقىراپ ئەت — يېنىدىن قىپقىزىل قانلار شۇئان.
چىش كىرىشتى، مۇشت تۈگۈلدى، كەلدى ھەلقۇمغا جېنى،
ئۇچتى روھى يول ئېلىپ، ئۇدۇل جەھەننەمگە راۋان.

كەتتى چاڭقاپ تىل ـ تاماقى، كەتتى دەرمان تېنىدىن،
تىنىقى توختاپ تومۇققا، يەتتى روھى شۇ زامان.
كەتتى ئاخىر بۇ جاھاندىن قان ـ زەھەر يۇتۇپ شۇ ئەر،
شۇ بۇزۇقلارنى تۈتۈش يولىغا تەقدىم قىلدى جان.

ۋۇ دا ئىككى قېتىم ئىگىرىغاندىن كېيىن دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى ۋە ئۈچەي ـ باغىرىلىرى ئۈزۈلۈپ، قىمىرلاشقىمۇ ماجالى قالمىدى. خوتۇنى يوتقاننى ئېچىپ قارىسا، ۋۇ دانىڭ چىشلىرى كىرىشكەن ھالدا ئاغزى ـ بۇرنى قانغا مىلىنىپ ياتاتتى، بۇنى كۆرۈپ خوتۇننى قورقۇنچ باستى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ تامنى چەكتى. ۋاڭ كەمپىر ئاڭلاپ ئارقا ئىشىككە كېلىپ يۆتەلدى.

خوتۇن بالىخانىدىن چۈشۈپ، ئارقا ئىشىكنى ئاچتى.

ـــ بولدىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ۋاڭ كەمپىر.

ـــ بولۇشىغۇ بولدى، بىراق قولۇم تىترەپ ھېچ ئەپلەشتۈرەلمەيۋاتىمەن، ـــ دېدى ۋۇ دانىڭ خوتۇنى.

ـــ ئەپلەشتۈرەلمەيدىغان نېمىسى بار، مەن قارىشىپ بېرەي، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

كەمپىر يەڭلىرىنى تۈرۈپ، بىر سوغىغا قاينىق سۇ ئۈستى ۋە ئىچىگە ھېلىقى بىر پارچە لاتىنى چىلاپ، بالىخانىغا ئاچىقتى، ئۇ يوتقاننى ئېچىپ، ئالدى بىلەن ۋۇ دانىڭ ئېغىز ـ كالپۇكلىرىنى سۈرتتى ۋە ئۇنىڭ يەتتە ئەزايىدىن چىقىپ ئۇيۇپ قالغان قان ـ زەردابلارنىمۇ قويماي تازىلاپ، چاپىنىنى ئۈستىگە يېپىپ قويدى. ئىككىسى ۋۇ دانى كۆتۈرۈپ ئىنجىقلاپ پەسكە ئەپچۈشتى ـ دە، بىر كونا ئىشىكنىڭ قانىتىغا ياتقۇزۇپ قويدى. ئۇنىڭ چاچلىرىنى تاراپ، بېشىغا بوغمىچىنى چىگىپ، كىيىم ـ كېچەك ۋە كەش ـ پايپاقلىرىنى كىيدۈرۈپ قويدى. يۈزىنى بىر ئاق ياغلىق بىلەن يېپىپ، ئۈستىگە پاكىز بىر يوتقانىنى ئارتىپ قويدى؛ ئاندىن ئۆگزىگە چىقىپ، ئۆينىڭ ئىچىنى سۈپۈرۈپ ـ

تازىلاپ، پاك ـ پاكىز قىلىپ قويدى، شۇنىڭ بىلەن ۋاڭ كەمپىر ئۆز ئۆيىگە چىقىپ كەتتى.

ۋۇ دانىڭ خوتۇنى ھۆكۈمرانلىقىنى ئېتىپ يىغلىغان بولۇپ، ۋۇ دانىڭ بېشىدا ئولتۇردى. ئەي ئوقۇرمەن ! دۇنيادا خوتۇنلارنىڭ يىغىسىنىڭ ئۇچ خىل بولىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان بولغىيدىكىز: بەزى خوتۇنلار ئۇن سېلىپ يىغلايدۇ، بۇ ئاشكارا يىغلاش دەپ ئاتىلىدۇ، بەزى خوتۇنلار ئۇن چىقارماي يىغلايدۇ، بۇ ئىچىدە يىغلاش دەپ ئاتىلىدۇ، بەزى خوتۇنلار ياش چىقارماي قۇرۇق يىغلايدۇ ، بۇ ئىچىدە ھۆكۈمرانلىقنى ئېتىپ يىغلاش دەپ ئاتىلىدۇ، ۋۇ دانىڭ خوتۇنى يالغاندىن ھۆكۈمرانلىقنى ئېتىپ يېرىم كېچىگىچە ئولتۇردى. بىر چاغدا تاڭ قاراڭغۇسى بولۇپ، تاڭ ۋاقتىغا يېقىنلىشىپ قالدى، بىردىنلا شى مېنچىڭ كىرىپ كەلدى ۋە كىرىپلا ئەھۋالنى سوردى، ۋاڭ كەمپىر ھەممە ئەھۋالنى ئۈجۈر ـ بۇجۇرى بىلەن سۆزلەپ بەردى. شى مېنچىڭ جەسەت ساندۇقى بىلەن بىرئاز كۇجە ـ ئىسرىقلار سېتىۋېلىپ كېلىڭ دەپ، ۋاڭ كەمپىرگە يېنىدىن بىرئاز كۈموش پۇل چىقىرىپ بەردى ۋە پەن جىنلىيەننى مەسلىھەتلىشىشكە چاقىردى. پەن جىنلىيەن شى مېنچىڭنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ـــ ۋۇ دايىم ئۆلدى، ئەمدى ئۆزلىرى باشپاناھ بولسىلا، ـــ دېدى ئۇنىڭغا.

ـــ بۇنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، ـــ دېدى شى مېنچىڭ.

ـــ ھەممىدىن مۇھىم بىر ئىش بار تېخى، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر، ـــ مەھەللىدىكى كېپەنلىگۈچى خې جيۇشۇ بەك زېرەك ئادەم، ئۇ ئەگەر بىزنىڭ ھىيلىمىزنى تۇيۇپ قالىدىغان بولسا، دەپنە قىلدۇرمايدۇ.

ـــ بۇنىڭ كارى چاغلىق. مەن دەپ قويسامىلا بولىدۇ. مېنىڭ گېپىمنى ئۇ يىرمايدۇ، ـــ دېدى شى مېنچىڭ.

ـــ بېگىم، چاپسانراق ئۇنىڭغا تاپىلاپ قويسىلا، بۇ ئىشنى

هەرگىز كېچىكتۇرگىلى بولمايدۇ، ــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

شى مېنچىڭ كەتتى.

تاڭ يورۇپ، كۈن خېلى ئۆرلىگەن بىر چاغدا، ۋاڭ كەمپىر بىر جەسەت ساندۇقى بىلەن بىرمۇنچە كۇجە ـ ئىسرىق ۋە شام ـ قەغەز قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ قايتىپ كەلدى، كېلىپلا پانۇسنى يورۇتۇپ، ۋۇ دانىڭ خوتۇنىغا ئاش ئېتىپ بەردى. قولۇم ـ قوشنىلارمۇ پەتە قىلىپ كىرىشتى. ۋۇ دانىڭ خوتۇنى يۇز ـ كۆزىدىكى پەردىزىنى ئۆزگەرتىپ، يالغاندىن يىغلاپ ئولتۇراتتى.

ــ چوڭام بولالماپتۇ، نېمە كېسەل بولۇۋىدىكىن؟ ــ دەپ سوراشتى جامائەت.

ــ يۇرىكى ئاغرىيتتى، كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىرلىشىپ ئاغرىقى ھېچ قويۇپ بەرمەي، ئاخىر تۈنۈگۈن كېچە ئېغىر يانتۇ مەھەلدە جان ئۈزدى، ــ دەپ ھېيق تارتىپ يالغاندىن يىغلاپ جاۋاب بەردى پەن جىنلىيەن.

بۇ ئادەمنىڭ سەۋەبسىزلا ئۆلۈپ قالغانلىقىنى بايقىغان جامائەت، نېرى ـ بېرىنى سۈرۈشتۈرمىدى ۋە ئۇنىڭغا:

ــ ئۆلدى كەتتى، قالغانلىرىمىز ئامان بولايلى، كۆڭلىڭىزنى بىئارام قىلماڭ خېنىم، ــ دەپ تەسەللى بەردى.

پەن جىنلىيەن يالغاندىن رەھمەت ئوقۇدى، جامائەت تارقاپ، ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىشتى. ۋاڭ كەمپىر جەسەت ساندۇقىنى راستلاپ قويۇپ، كېپەنلىگۈچى خې جيۇشۇنى چاقىرغىلى كەتتى. كېپەن ـ كېچەك ھەممىسى سېتىۋېلىندى، ئۆيگە كېرەكلىك نەرسىلەرمۇ سېتىۋېلىندى. كېچىدە مېيىتكە ھەمراھ بولۇپ ئوقۇيدىغانغا ئىككى راھىبمۇ چاقىرىلدى. خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن خې جيۇشۇ ئاۋۋال ئۆزىنىڭ بىرنەچچە ئادىمىنى ھە ـ ھۇ دېيىشكە ئەۋەتتى.

ئەمدى گەپنى خې جيۇشۇدىن ئاڭلاڭ. خې جيۇشۇ كەچ كىرگەندىن كېيىن ئاستا مېڭىپ ئۆيدىن چىقىپ قوڭۇرتاش رەستىسىگە كەلدى ۋە بۇ يەردە شى مېنچىڭغا ئۇچرىشىپ قالدى.

ـــ نەگە كېتىۋاتسىز جيۇشۇ ئاغا، ـــ دەپ سورىدى شى مېنچىڭ.

ـــ پېقىر ھېلىقى يۇتازا پىشۇرۇپ ساتىدىغان ۋۇ دانىڭ جەسىتىنى كېپەنلىگىلى كېتىۋاتىمەن، ـــ دېدى خې جيۇشۇ جاۋابەن.

ـــ يۇرۇڭا، كىچىككىنە گېپىم بار ئىدى، ـــ دەپ باشلىدى شى مېنچىڭ.

خې جيۇشۇ شى مېنچىڭنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپ، كوچىنىڭ دوقمۇشىدىكى مەيخانىغا كېلىپ، ئىككىسى بىر ھۇجرىغا كىردى.

ـــ ئولتۇرۇڭ جيۇشۇ ئاغا، ـــ دەپ ئورۇنغا تەكلىپ قىلدى شى مېنچىڭ.

ـــ پېقىر ئۆزلىرى بىلەن قانداقسىغا بىر يەردە ئولتۇراي بېگىم، ـــ دەپ ئۆزرە ئېيتتى خې جيۇشۇ.

ـــ تارتىنماڭ، ئاغا، ئولتۇرۇڭ، ـــ دېدى شى مېنچىڭ.

ئىككىسى ئولتۇردى. شى مېنچىڭ بىر خۇمرا مەي ئالدۇرۇپ كەلدى، مەيپۇرۇش بالا شىرەگە كۆك ـ گېزەك، مېۋە ـ چېۋە ۋە قورۇمىلارنى ئەكېلىپ تىزدى، شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى ئولتۇرۇپ ئىچىشتى.

خې جيۇشۇ ئولتۇرۇپ، ئىچىدە: «بۇ ئادەمنىڭ مەن بىلەن بىر يەردە ئولتۇرۇپ مەي ـ شاراب ئىچىشىپ باقمىنىنى زادى بىلمەيمەن، بۇگۈنكى ئىشنىڭ تېگىدە بىر گەپ بارەي» دەپ گۇمانلاندى. بىردەم ئىچىشكەندىن كېيىن شى مېنچىڭ يېنىدىن ئون سەرلىك كۈمۈشنى چىقىرىپ، خې جيۇشۇغا قاراپ:

ـــ ئاغا، بۇنى ئاز كۆرمەڭ، ئەتە يەنە رازى قىلمەن، ـــ دەپ كۈمۈشنى شىرەگە قويۇپ قويدى.

ـــ پېقىرنىڭ ئۆزلىرىگە كۆرسەتكەن بىرەر خىزمىتى بولمىسا، بۇ ئىنئاملىرىنى قانداقمۇ قوبۇل قىلاي؟ ئەگەر جانابلىرىنىڭ پېقىرغا بۇيرۇيدىغان بىرەر خىزمەتلىرى بولسا،

ئۇنىڭغىمۇ ئاجىزلىق قىلمەن، بېگىم، ــ دېدى خې جيۇشۇ قول قوۋۇشتۇرۇپ.

ــ خې جيۇشۇ ئاغا، تارتىنماي ئېلىڭ، قالغان گەپنى كېيىن قىلىشۋالىمىز، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ ئۇنداق بولسا بېگىم، ھېچقىسى يوق، جانابلىرى نېمە دېسىلە شۇ، ــ دېدى خې جيۇشۇ.

ــ ھېچقانداق ئىش يوق، سەل تۇرۇپ ئۇلارمۇ سىزگە تاپان ھەقىقى بېرىشى مۇمكىن. ۋۇ دانىڭ جەستىنى كېپەنلەشتە كەڭرەك ئويلىنىپ، بىر دانە تاۋار يوتقاننى يېپىپ قويىسىڭىزلا بولىدى. ئارتۇقچە گەپ ـ سۆز قىلمىغايسىز، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

ــ قانچىلىك ئىش ئىدى، بۇنىڭغىمۇ ئىنئام ئېلىش كېتەمدىكەن؟ ــ دېدى خې جيۇشۇ.

ــ ئاغا، ئەگەر بۇنى ئالمىسىڭىز، گېپىمگە كىرمىگەن بولىسىز، ــ دېدى شى مېنچىڭ.

خې جيۇشۇ شى مېنچىڭنىڭ يامۇلنى ئىلكىگە ئېلىۋالغان چاتاقچى بىرنېمە ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلەتتى، شۇڭا ئۇ ئالماي تۇرالمىدى. ئىككىسى يەنە بىرئاز ئىچىشتى، شى مېنچىڭ مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ: «دەپتىرىڭگە پۈتۈپ قوي، پۇلۇڭنى ئەتە دۇكانغا بېرىپ ئېلىۋال» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى بالىخانىدىن چۈشۈپ، مەيخانىدىن چىقىپ كەتتى.

ــ جيۇشۇ ئاغا، شۇنى سەمىڭىزگە سېلىپ قويايكى، بۇ ئىشنى ھەرگىز ئاشكارا قىلىپ قويماڭ، كېيىن يەنە ھەق بېرىمەن، ــ دەپ جېكىلەپ قويدى شى مېنچىڭ ۋە ئۇدۇل ئۆز يولىغا كەتتى.

خې جيۇشۇ گۇمانلىنىپ، ئىچىدە: «بۇ زادى قانداق ئىشتۇ! مەن ۋۇ دانى كېپەنلىگىلى كېتىۋاتسام، نېمە ئۈچۈن ئۇ ماڭا شۇنچىۋالا پۇل بېرىدۇ؟ ھەي، بۇ ئىشنىڭ تېگىدە چوقۇم بىر گەپ بار» دەپ ئويلا ـ ئويلا مېڭىپ، ۋۇ دانىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىكى

ئالدىغا كېلىپ قالدى، قارىسا، ھېلىقى ئەۋەتكەن ئادەملىرى ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ تۇرۇپتۇ، خې جيۇشۇ ئۇلاردىن:

— ۋۇ دا زادى نېمە ئاغرىق بىلەن ئۆلۈپتۇ؟ — دەپ سورىدى.

— خوتۇننىڭ ئېيتىشىچە، يۈرەك ئاغرىقى بىلەن ئۆلۈپتىمىش، — دەپ جاۋاب بەردى ئادەملىرى.

خې جيۇشۇ مىلەڭزىنى قايرىپ ئۆيگە كىردى، كىرىشىگىلا:

— نەۋاق، سىزنى ساقلىغىلى تاغا، — دەپ تاپا قىلدى ۋاڭ كەمپىر.

— كىچىككىنە بىر ئىشقا تۇتۇلۇپ قېلىپ كېچىكىپ قالدىم، — دېدى خې جيۇشۇ جاۋابەن.

ۋۇ دانىڭ خوتۇنى ئاددىي كىيىملەرنى كىيگەن پېتى يالغاندىن يىغلاپ ئۆيدىن چىقىپ كەلدى.

— ئۆزىڭىزنى بەكمۇ ئالدۇرۇپ قويماڭ، ئاغىچا، چوڭامنىڭ جەننەتكە كىرىشىگە تەسىر يەتكۈزۈپ قويىسىز بىكار ! — دېدى خې جيۇشۇ.

— ئېيتىپ كەلسەم گېپىم تۈگىمەيدۇ ! — دېدى ۋۇ دانىڭ خوتۇنى يالغاندىن يېشىنى ئېرتقان بولۇپ، — بىچارە يولدىشىم يۈرەك ئاغرىقىغا مۇپتىلا بولۇپ قېلىپ، نەچچە كۈن ئۆتمەيلا تۈگەپ كەتتى، پېقىر ئاجىز خورلۇقتا قالدىغان بولدۇم .

خې جيۇشۇ بۇ چوكانىڭ بېشىدىن ـ ئايىغىغچە قاراپ چىقىپ، ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپ: «مەن ۋۇ دانىڭ خوتۇنى بارلىقىنىلا ئاڭلاپتىكەنمەن، ئەمما ئۆزىنى كۆرمەپتىكەنمەن، ئەسلىدە ۋۇ دانىڭ خوتۇنى دېگەن مۇشۇ ئىكەن ـ دە ! شى مېنچىڭنىڭ ئون سەر كۈمۈشىنىڭ تېگىدە گەپ بار ئىكەن» دېدى.

خې جيۇشۇ ۋۇ دانىڭ جەسىتىگە قاردى ۋە ئۇنىڭ ئۇستىدىكى مەڭگۈلۈك يوپۇقنى كۆتۈرۈپ، يۈزىدىكى ئاق ياغلىقنى ئاچتى ـ دە، ئىچىدە ئايەت ئوقۇپ، سىرلىق كۆزى بىلەن ۋۇ دانىڭ تۇرقىغا سىنچىلاپ بىر قارىۋېتىپ: «ۋايجان» دەپ

ۋارقىرىغىنىچە ئارقىسىغا پۇلاڭلاپ يىقىلىپ چۈشتى ۋە ئاغزىدىن بۇلدۇقلاپ قان چىقىشقا باشلىدى. كۆرۈڭلاركى، كۆزلىرى خۇددى تاڭ ئالدىدا تاغ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان كىچىك ئايدەك، ئېغىر يانقۇدا مېيى تۈگەپ خىرەلەشكەن چىراغدەك نۇرسىزلاندى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ تىرناقلىرى قارىيىپ، كالپۇكلىرى كۆكىرىپ، چىرايلىرى سارغىيىپ كەتتى ، خېچ جېيۇشۇنىڭ ئاخىرى زادى نېمە بولىدىغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە ئالتىنچى باب

خې جيۇشۇنىڭ دەپنە ئۇستىدە جەسەت سۆزىگىدىن بىر پارچىنى سۇقۇۋالغانلىقى كەنجىۋاي ۋۇ سۇڭنىڭ كېسىك باش بىلەن نەزىر ـ چىراغ قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا خې جيۇشۇ پۇلاڭگىدە يەرگە يىقىلىپ چۈشتى، ئادەملىرى ئۇنى يۆلەۋېلىشتى.

ـــ بۇنىڭغا تۇنقاق كېسەل تېگىپتۇ، دەرھال سۇ ئەكېلىڭلار! ـــ دەپ بۇيرۇدى ۋاڭ كەمپىر.

سۇ كەلگەندىن كېيىن كەمپىر ئۇنىڭغا ئىككى يۇتۇم سۇ پۈركۈدى، خې جيۇشۇ ئاستا قىمىرلاپ، بىرئاز هوشىغا كەلدى.

ـــ خې تاغامنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇڭلار، ئوڭۇشلىپ قالىدۇ، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

خې جيۇشۇنىڭ ئىككى ئادىمى ئۇنى ئىشىكىنىڭ قانىتىغا ياتقۇزۇپ، ئۆيىگە ئېلىپ باردى، بالىچاقىلىرى ئۇنى قولمۇقول يۆلەپ ئاپىرىپ كاتقا ياتقۇزۇپ قويدى.

ـــ خۇشال ـ خۇرام چىقىپ كېتىۋىدىلىغۇ دادىسى، قانداق بولۇپ بۇ هالەتكە چۈشۈپ قالدىلا ! كېسەللىرى يوق ئىدىغۇ؟! ـــ دەپ خوتۇنى ئۇنىڭ ئايىغىدا ئولتۇرۇپ يىغلاشقا باشلىدى.

خې جيۇشۇ ئادەملىرىنىڭ چىقىپ كەتكەنلىكىنى بايقاپ، خوتۇنىنى پۇتى بىلەن تۇرتۇپ تۇرۇپ:

ـــ قايغۇرما، مەن هېچنېمە بولمىدىم، بايا ۋۇ دالارىنىڭكىگە دەپنە ئىشى بىلەن كېتىۋېتىپ، شۇلار ئولتۇرۇشلۇق رەستىگە باردىغان دوقمۇشقا بارغىنىمدا، يامۇلنىڭ ئالدىدا دورا دۇكىنى

ئاچىدىغان شى مېنىڭ ئالدىمغا چىقىپ، مېنى مەيخانىغا ئەكىرىپ مەي بىلەن مېھمان قىلدى ۋە ماڭا ئون سەر كۈموش بېرىپ: «جەسەتنى كېپەنلىگىنىڭىزدە بىرەر ئىشنى سېزىپ قالسىڭىز يوتقان بىلەن يېپىۋېتەرسىز» دېدى. كېيىن ۋۇ دالارنىڭكىگە باردىم، ئۇنىڭ خوتۇنى بۇزۇق بىرنېمىدەك كۆرۈنۈپ، كۆڭلۈمده قاتتىق گۇمان پەيدا قىلدى. ئۆيىگە كىرىپ مەڭگۈلۈك يوپۇقنى قايرىپ قارىغۇدەك بولسام، ۋۇ دانىڭ رەڭگى كۆكىرىپ، يەتته ئەزايىدىن قان ئېقىپتۇ، لەۋلىرىنى چىشلەپ يارا قىلىۋېتىپتۇ، ئوغا بېرىپ ئۆلتۈرگەنلىكى جەزمەن. شۇئان داۋراڭ سالغۇم كەلدى، ئەمما ئىگە بولىدىغان تۇغقىنى چىقماي قالسا، شى مېنچىڭنىڭ غەزىپىگە ئۇچراپ كېتىشتىن ئەندىشە قىلدىم، ئۇ جايىغا چېقىلغىلى بولمايدۇ. پوملاپلا كېپەنلىۋېتەيلمىكىن دېسەم، ۋۇ دانىڭ بۇنىڭدىن ئىلگىرى جىڭياڭ داۋىنىدا يولۋاس ئۆلتۈرگەن ۋۇ سۇڭ يۈزبېشى دەيدىغان بىر ئىنىسى بار، ئۇ ئادەم ئۆلتۈرۈشتىنمۇ يانمايدىغان بىر ئەزىمەت، ئۇ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى كېلىدۇ، بۇ ۋەقە چۈۋۈلۈپ چىقماي قالمايدۇ، ــ دېدى.

ــ مەنمۇ، ــ دېدى خوتۇنى، ــ تۇنۇگۈن خەقتىن: «ئارقا كوچىدا ئولتۇرۇشلۇق چياۋ ئاتلىق بۇۋاينىڭ ئوغلى يۈن گې قوڭۇرتاش رەستىسىدىكى چايخانىدا ۋۇ داغا زىناخورلارنى تۈتۈشۈپ بېرىمەن دەپ ئالتوپىلاڭ چىقىرىپتۇ» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىغانىدىم، مۇشۇ گەپ ئىكەن ــ ده، بۇ ۋەقەنى ئالدىرىماي پۇختىلاپ سۈرۈشتۈرسىلە، بۇ ئىشتىن بېشىمىزغا بالا كېلىپ قالمىسۇن، كېپەنلەشكە ئادەملىرىنى ئەۋەتىپ، قايسى كۈنى دەپنە قىلىدىغانلىقىنى سورىتىپ ئۇقۇۋالسىلا بولىدۇ. ئەگەر مۇردىنى ۋۇ سۇڭ كەلگۈچە ساقلاپ تۇرۇپ، ئۇ كەلگەندىن كېيىن دەپنە قىلسا، بۇنىڭدا ھېچقانداق چىگىش يوق بەرمەيدۇ. مۇردىنى ۋۇ سۇڭنىڭ ئۆزى تۆپىده تۇرۇپ كۆمۈۋېتىشىمۇ مۇمكىن، ئۇنداقتىمۇ ھېچ گەپ بولماس، ئەگەر ئۇنى كۆيدۈرۈۋېتىدىغان

بولسا، ئۇنىڭدا جەزمەن گەپ بار. سىلى ئۇ يەرگە بارغاندا مېيىت ئۇزاتقۇچى سىياقىدا بولۇۋېلىپ كىشىلەرنىڭ كۆزىنى ئاداشتۇرۇپ، ئىككى پارچە سۆڭەكنى تۆيدۈرماي ئېلىۋالسىلا، ئۇنى بۇ ئون سەر تەڭگە بىلەن بىللە ساقلاپ قويساق، مانا بۇ كاتتا ئىسپات بولىدۇ. ئەگەر ۋۇ سۇئال قايتىپ كېلىپ ئىز ـ دېرىكىنى سۈرۈشتە قىلمىسا، مەيلى، ئۇنداقتا شى مېنچىڭنىڭ يۈز ـ ئابرۇيىنمۇ ساقلاپ قالىمىز، بىزنىڭ رىزقىمىزغا توپا چېچىلمايدۇ.

خې جيۇشۇ: «خوتۇنۇڭ چېچەن بولسا، دىلىڭ روشەن بولىدۇ» دېگەن مۇشۇ ئىكەن دەپ ئويلىدى ـ دە، دەرھال ئۆزىنىڭ ئادەملىرىنى چاقىرىپ:

ـــ ماڭا تۇتقاق كېسەل تېگىپتۇ، بارالمىغۇدەكمەن، ئۆلۈكنى سىلەر بېرىپ كېپەنلەڭلار. مېيىتنى قاچان ئۇزىتىدىغانلىقىنى سورىۋېلىپ ماڭا تېزرەك خەۋىرىنى بېرىڭلار. ئىسقات ئۇچۇن قويغان پۇل ـ پۇچەك، رەخت ـ پەختىنى ئۆزۈڭلار بۆلۈشۈۋېلىڭلار، ھەممە ئىش جايىدا بولسۇن. ئەگەر مېنىڭ نامىمغا ئىسقات بەرسە ئالماڭلار، ـــ دەپ تاپىلىدى.

خې جيۇشۇنىڭ ئادەملىرى بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ۋۇ دانىڭكىگە كېتىشتى، ئۇلار ۋۇ دانىڭ مۇردىسىنى كېپەنلەپ بولغاندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ خې جيۇشۇغا:

ـــ ئۇنىڭ خوتۇنى «ئۇچ كۈندىن كېيىن ئۇزىتىمىز، شەھەر سىرتىغا ئاچىقىپ كۆيدۈرىدىغان بولدۇق» دەيدۇ، ـــ دەپ ئۇچۇر بەردى.

ئىسقات ئۇچۇن بەرگەن پۇل ـ پۇچەكنى ئۇنىڭ ئادەملىرى بۆلۈشۈۋېلىپ، ئۆز ئۆيلىرىگە تارقىلىشتى. خې جيۇشۇ خوتۇنىغا:

ـــ دېگىنىڭ دەر ھەقىقەت راست ئىكەن، ئەمدى ۋاقتى كەلگەندە بېرىپ، ۋۇ دانىڭ بىرەر پارچە سۆڭىكىنى تۆيدۈرماي ئېلىۋالاي، ـــ دېدى.

ئەمدى گەپنى ۋاڭ كەمپىردىن ئاڭلايلى. ۋاڭ كەمپىرنىڭ ھە ـ ھۇ دېيىشى بىلەن ھېلىقى ئايال شۇ كېچىسى مېيىتكە ھەمراھ بولۇپ ساقلىدى. ئەتىسى تۆت راھىبنى چاقىرتىتۇرۇپ، خەتمە ئوقۇتتى. ئۇچىنچى كۈنى سەھەردە خې جيۇشۇنىڭ ئادەملىرى جەسەت ساندۇقىنى كۆتۈردى، ئەھلىمەھەللىدىنمۇ بىرنەچچە ئۆيلۈك چىقىپ ئۇزىتىشتى. ھېلىقى ئايال بېلىگىچە قارىلىق چىگىپ، ۋاي مۇرەببىم دەپ يالغان يىغلاپ ماڭدى. بۇلار شەھەر سىرتىدىكى كۆيدۈرۈش مەيدانىغا يېتىپ بېرىپ، جەسەتنى ئوت يېقىپ كۆيدۈرۈشكە بۇيرۇدى. بۇ چاغدا خې جيۇشۇ قولىدا بىر دەستە قەغەز پۇلنى تۇتقىنىچە مەيدانغا يېتىپ كەلدى. ۋاڭ كەمپىر بىلەن ھېلىقى ئايال ئۇنى كۆرۈپ:

ـــ تاغا، ئوڭلىنىپ قاپلا، تەڭرىگە شۈكۈر، ـــ دېدى.

ـــ ۋۇ دا چوڭام ھايات چېغىدا ئۇنىڭدىن بىر قاسقان يۇتازا ئېلىپ پۇلى قالغانىدى، ھەققى قالمىسۇن دەپ مانا بۇ قەغەزنى ئۇنىڭغا ئاتاپ كۆيدۈرۈشكە ئەكەلدىم، ـــ دېدى خې جيۇشۇ.

ـــ تاغا، ئەجەبمۇ ئەقىدىلىك ئادەم ئىكەنلا، ـــ دېدى ۋاڭ كەمپىر.

خې جيۇشۇ قەغەز پۇلنى كۆيدۈرۈپ بولۇپ، ھە ـ ھۇ بىلەن جەسەت ساندۇقىغىمۇ ئوت تۇتاشتۇردى.

ـــ تاغا، ئۆز قوللىرى بىلەن ئۇزىتىشىپ بېرىپ ئوبدان قىلدىلا، ئۆيگە قايتىپ بارغاندا خىزمەتلىرىدە بولۇپ، ياخشىلىقلىرىنى ياندۇرمىز، ـــ دېدى مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ ۋاڭ كەمپىر بىلەن ھېلىقى ئايال.

ـــ ھەر ۋاقىت جان كۆيدۈرۈپ يارەم قىلمەن، ئىككىلىرى بىئارام بولماي، ئېتىكاپخانىغا كىرىپ، ئەھلى ـ جامائەتنى ئۇزىتىشسىلا. ھەرقايسىلىرىنىڭ ئورنىدا بۇ يەردىكى ئىشلارغا مەن بار، ـــ دېدى خې جيۇشۇ ۋە ئايال بىلەن كەمپىرنى يولغا سېلىۋېتىپ، كۆيۈۋاتقان جەسەتتىن ئىككى پارچە سۆڭەكنى لاخشىگىر بىلەن قىسىپ ئېلىپ، كۆلچەككە چىلىغانىدى،

سۆڭەك قاردىاپ كەتتى. ئۇنى ئوراپ تىقىپ قويغاندىن كېيىن ئۆزىمۇ ئېتىكاپخانىغا قايتىپ شۇ يەردە بىردەم مەلىكە بولدى. جەسەت ساندۇقى كۆيۈپ بولغاندىن كېيىن ئەھلىمەھەللە ئوتنى ئۆچۈرۈپ، مۇردا سۆڭەكلىرىنى كۆلچەككە چېچىۋېتىپ تارقاپ كېتىشتى. خې جيۇشۇ ھېلىقى ئىككى پارچە سۆڭەكنى ئېلىپ ئۆيگە قايتىپ كەلدى، ئاندىن بىر ژاراق قەغەزگە ژاقىت ـ مەزگىلىنى ۋە مېيىتنى ئۇزاتقىلى چىققانلارنىڭ نامىلىرىنى يۇتۇپ، ھېلىقى كۇموش بىلەن بىر قىلىپ ئوراپ، بىر خالتىغا سېلىپ ئۆيىدە ساقلاپ قويدى.

ئەمدى ھېلىقى ئايال ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن پەنجىرىلىك ئىشكى ئالدىغا ئەرۋاھ تاختىسىنى ئورنىتىپ، ئۇنىڭغا: «مەرھۇم مۇرەببىم ژۇ دانىڭ ياتقان يېرى» دېگەن سۆزنى يېزىپ قويدى. ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىغا ساپال چىراغ يانىدۇردى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئايەت يۇتۇلگەن تۇغ، قەغەز پۇل، قەغەز زىخچە ئالتۇن ـ يامبۇ ژە رەڭدار بېزەك قەغەزلەرنى قويۇپ قويدى. ئەما ، ئۆزى بالىخانىدا شى مېنچىڭ بىلەن ھەر كۇنى دېگۇدەك خالىغىنچە كۆڭۈل ئېچىپ يۇردى، ئىلگىرى ژاڭ كەمپىرنىڭ ئۆيىدە ئوغرىلىقچە ئەيش ـ ئىشرەت قىلغان بولسا، مانا ئەمدى ئۆيىدە گۇمان قىلمىدىغان ئادەم بولمىغاچقا، كۇن ـ تۇنلەپ بەخۇدۇك ئويناپدىغان بولدى. شى مېنچىڭ بىرنەچچە كېچىلەپ ئۆيگە قايتمىغاندىن كېيىن ئۆيىدىكىلەر ئۇنىڭدىن باتناپ قالدى. بۇنداق نازىنىنلارنىڭ شەيدالىقى بىلەن باغلىنىپ قالغانلار ھۇزۇر ـ ھالاۋەتكمۇ تويمايتتى، نەس بېسىشتىنمۇ قۇتۇلالمايتتى، بۇنىڭغا مۇنۇ غەزەل دەلىل:

سىڭسە گەر شەھۋەتپەرەسلىك ھەر كىشىنىڭ جىسمىغا،
قىلمىغاي جۇپلۇكتە پەرق ھالال ـ ھارامنى ئىشىدا.
يارۇ مەشۇقلار تۇتۇپ ئويناشنى ئادەت قىلسا ئۇ،
غەم قىلامدۇ پۇل ژە دەردتىن يارى بولسا قېشىدا.

شى مېنچىلىك ھېلىقى ئايال بىلەن ئەتىدىن - كەچكىچە ئويناپ - كۈلۈپ كۆڭۈل ئېچىپ، يەپ - ئىچىپ، كەيپ - ساپا بىلەن بولۇپ كەتتى. باشقىلارنىڭ سېزىپ قېلىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ قويمىدى. ئەھلىمەھەللە، يىراق - يېقىندىكىلەردىن بۇنى بىلمەيدىغان بىرەر كىشىمۇ قالمىدى. ئەمما، شى مېنچىلىك دېگەن بۇ مەلئۇن ئۆتۈپ كەتكەن ئۆكتەم بولغاچقا، كىمىمۇ بىرنەرسە دېيىشكە پېتىنالمىسۇن؟

«خۇشاللىقنىڭ يىغىسى بار» دېگەن سۆز بار. ۋاقىت غۇيۇلداپ ئۆتۈپ مانا قىرىق نەچچە كۈنمۇ بولۇپ قالدى. ۋۇ سۇڭ ئامبالنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن سوۋغا - سالام ھارۋىسىنى قورۇقداپ، ئاستاندىكى شىرەم تۇغقانلىرىنىڭكىگە يەتكۈزدى، يېنىدىكى مەكتۇپنى چىقىرىپ، ساندۇقلارنى ئۆتكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىن بىرنەچچە كۈن بازار سەيلىسى قىلدى، ئاندىن جاۋاب خەتنى ئېلىپ، ھەمراھلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ياڭگۇ ناھىيەسىگە قايتىپ كەلدى. بېرىپ - كېلىشى ئۈچۈن توپتوغرا ئىككى ئاي كەتتى، بارغان مەزگىلى باش باھار ئىدى، قايتقان ۋاقتى ئۇچىنچى ئاينىڭ بېشىغا توغرا كەلدى، قايتىشىدا كۆڭلى پەرىشان، دىلى بىئارام بولۇپ، ئاكىسى بىلەن دىدار كۆرۈشۈش نىيىتىدە قەدىمىنى تېزلەتتى، كېلىشى بىلەنلا يامۇلغا بېرىپ جاۋاب خەتنى تاپشۇردى، ئامبال بۇنىڭغا ناھايىتى خۇش بولدى. ئۇ جاۋاب خەتنى ئوقۇپ ئالتۇن - كۈمۈش ۋە ئونچە - مەرۋايىتلارنى ئېنىق تاپشۇرۇۋالغانلىقىدىن ۋاقىپ بولۇپ، ۋۇ سۇڭغا چوڭ بىر يامبۇ ئىنئام قىلدى ۋە مەي - تائاملار بىلەن ناھايىتى كاتتا مېھمان قىلدى.

ۋۇ سۇڭ ئۆز چۈشكۈنىگە كېلىپ ئۇستىبېشىنى يەڭگۈشلىدى، بېشىغا بوغمىچا چىگدى، ئىشكىنى قۇلۇپلاپ ئۈدۈل قوڭۇرتاش رەستىسىگە قاراپ يول ئالدى. رەستىنىڭ ئىككى يېقىدىكى ئەھلىمەھەللە ۋۇ سۇڭنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، چۆچۈپ ۋە سوغۇق تەرگە چۆمۈپ: «ھىم، ئەمدى يان تامدىن يېغى

چىقىدىغان بولدى! بۇ ئەۋلىيا كەپتۇ، قىلىمەن دېگىنىنى قىلماي قويامدۇ؟ ئۇ چوقۇم ئىش تېرىيدۇ!» دەپ بىر - بىرى بىلەن كۈسۈلداشتى.

ۋۇ سۇڭ ئىشككە كىرىپ مىلەڭزىنى قايرىپ ئىچكىرىگە كىردى، كىرىپلا ئەرۋاھ شىرەسىنى كۆردى، ئۇنىڭدىكى «مەرھۇم مۇرەببىم ۋۇ دانىڭ ياتقان يېرى» دېگەن خەتلەرگە كۆزى چۈشۈپ تۇرۇپلا قالدى، ئۇ: «كۆزۈم تورلىشىپ قالدىمۇ يا؟» دەپ كۆزلىرىنى يوغانراق ئېچىپ:

— قېيىنئېگىچە، مەن قايتىپ كەلدىم! — دەپ توۋلىدى.

دەل شۇ تاپتا شى مېنچىڭ ھېلىقى ئايال بىلەن بالىخانىدا كۆڭۈل ئېچىشىپ ئولتۇراتتى، شى مېنچىڭ ۋۇ سۇڭنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان زامان قورقۇنىدىن شاخنا قويۇۋەتتى ۋە ئۇدۇل چاپقان پېتى ئارقا ئىشكىتىن چىقىپ، ۋاڭ كەمپىرنىڭ ئۆيى بىلەن بەدەر تىكىۋەتتى، ھېلىقى ئايال بولسا:

— قېيىنئىنى، سەل تەخىر قىلسىلا، مەن ھازىر چىقاي، — دېدى.

ئەسلىدە بۇ ئايال ۋۇ دانى زەھەرلەپ ئۆلتۈرگەندىن كېيىن قارىلىق تۈتۈش بۇياقتا تۇرسۇن، ھەر كۈنى يۇز - كۆزىنى ئۇپا - ئەڭلىك بىلەن پەردازلاپ، شى مېنچىڭ بىلەن كۆڭۈل ئېچىشىپ، ئەيش - ئىشرەت بىلەن بولۇپ كەتكەنىدى، ۋۇ سۇڭنىڭ «قايتىپ كەلدىم» دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ، شاپۇر - شۇپۇر داس يېنىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، يۈز - كۆزىدىكى ئۇپا - ئەڭلىكىنى يۇيۇۋەتتى، سىرغا - سۆكە، جىغا - بىلەزۈكلىرىنى ئېلىپ تاشلىدى، چاچلىرىنى پاخپايتىپ تۈگدى، قىزىل تاۋار پەشمىتىنى سېلىپ تاشلاپ، قارىلىق كۆڭلىكىنى كىيىپ، يالىغاندىن ئىڭىلداپ يىغلىغىنچە بالىخانىدىن چۈشۈپ كەلدى. ۋۇ سۇڭ:

— قېيىنئېگىچە، سەۋر قىلسىلا، يىغلىمسىلا! ئاكام قاچان تۇگەپ كەتتى؟ نېمە كېسەلگە يولۇققانىدى؟ كىمدىن دورا ئېلىپ يېگەنىدى؟ — دېدى.

ـــ ئاكىلىرى سىلى كېتىپ يىگىرمە - ئوتتۇز كۈن ئۆتكەندىن كېيىن تۇيۇقسىزلا قاتتىق يۇرەك كېسىلى بىلەن ئاغرىپ ياتتى، ـــ دېدى ئايال يىغلاپ تۇرۇپ، ـــ سەككىز - توققۇز كۈن بولغۇچە دۇئا ئوقۇتۇپ، سۈپكۆچ قىلدۇردۇم، ھېچقانداق دورا يېمىدى. شىپا تاپالمايلا قازا قىلدى، مېنى ناھايىتى قايغۇ - ھەسرەتتە تاشلاپ كەتتى!

تام قوشنا ژاڭ كەمپىر ئاڭلاپ، چاتاق چىقىپ قالامدىكىن دەپ ئەنسىرەپ، ئالدىراپ كىرىپ ئايالغا گەپ ياسىشىپ بەردى. ژۇ سۈڭ يەنە:

ـــ ئاكامنىڭ ئىلگىرى مۇنداق كېسىلى يوق ئىدى، قانداق بولۇپ يۈرەك ئاغرىقى بىلەن قازا تاپتى؟ ـــ دېدى.

ـــ يۈزبېشى، بۇ نېمە دېگەنلىرى؟ «بالا - قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس، پۈت - قولىنى ساڭگىلىتىپ» دېيىشىدۇ. ئادەمگە بىرەر ھادىسە كەلمەيدۇ دەپ كىممۇ ھۆددە قىلالايدۇ؟ ـــ دېدى ژاڭ كەمپىر.

ـــ ھېلىمۇ تەلىيىمگە بۇ ئايلام ئەسقاتتى، قولۇمغا قول، پۇتۇمغا پۇت بولغۇدەك ئادىمىمۇ يوق ئىكەن، بۇ ئايلام كېلىپ ھە - ھۇ دېيىشىپ بەرمىسە، قولۇم - قوشنىلاردىن كىممۇ قارىشاتتى؟ ـــ دېدى ئايال.

ـــ نەگە دەپنە قىلدىڭلار؟

ـــ مەن يالغۇز تۇرسام، گۆرلۈك ئىزدەپ نەگىمۇ باراتتىم، ئۈچ كۈن ساقلاپ، ئىلاج تاپالمىغاندىن كېيىن ئاچىقىپ كۆيدۇردۇق.

ـــ ئاكامنىڭ ژاپات بولغىنىغا قانچە كۈن بولدى؟

ـــ يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن يەتتىسى بولىدۇ.

ژۇ سۈڭ بىر پەس سۈكۈتكە چۆمگەندىن كېيىن دەرۋازىدىن چىققىنىچە ئۇدۇل يامۇلغا كەلدى، قۇلۇپىنى ئېچىپ ھۇجرىسىغا كىرىپ، ئۇستىبېشىغا قارىلىق كىيىملىرىنى كىيىدى، چېرىكلەرگە چىگىدىن بىر تال شوينا ئەشتۇرۇپ بېلىگە چىگدى؛

قوينىغا تىغى ئۇزۇن، سېپى كالتە، قىرى قېلىن، بىسى نېپىز بىر خەنجەرنى تىقىپ، يانچۇقىغا بىرئاز تەڭگە سالدى؛ چېرىكلەردىن بىرىگە ئىشكىنى تاقاتتۇرۇپ، يامۇلنىڭ ئالدىدىكى رەستىدىن بىرئاز گۈرۈچ، ئۇن، دورا ـ دەرمەك، ئىسرىق، شام، گۈللۈك قەغەز سېتىۋېلىپ، كەچ كىرگەندە ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئىشكىنى قاقتى.

ھېلىقى ئايال ئىشكىنى ئاچتى، ۋۇ سۇڭ چېرىككە بىر قازان غىزا قىلىشنى بۇيرۇدى، ۋۇ سۇڭ ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىغا شام ـ چىراغ ياقتى، مەي ـ گېزەكلەرنى تىزدى. ئەل ياتار مەزگىلگىچە ھەممىنى تەخمۇتەخ قىلىپ قويدى ۋە سەجدە قىلىپ تۇرۇپ: «ئاكا، بۇ ئالەمدە روھىڭىز يىراقتا كەتمەپتۇ ! ناتىۋان زەئىپ ئىدىڭىز، ئەمدى ۋاپات بولغىنىڭىزدا ھەق ـ ناھەق مەجھۇل بولدى. ئەگەر بىراۋ خورلۇق، دەرد ـ ئەلەم كەلتۈرۈپ جېنىڭىزنى ئالغان بولسا، چۈشۈمگە ئايان قىلىڭ. سىز ئۇچۇن قىساس ئالماي قويمايمەن !» دەپ مۇناجات ئوقۇپ، مەينى سەپتى، ئاخىرەتلىككە ئاتىغان قەغەز پۇلنى كۆيدۈردى ـ دە، ھۆڭگۈرەپ يىغلاپ كەتتى، ئىككى تەرەپتىكى تام قوشنىلارنىڭ ھەممىسى بۇ يىغا ئاۋازىدىن ئەنسىرەپ، ئالاقزەدە بولدى. ھېلىقى ئايالمۇ ئىچكىرىكى ئۆيدە يالغاندىن يىغلاپ ئولتۇردى. ۋۇ سۇڭ يىغا ـ زار ئىچىدە چېرىك بىلەن بىللە غىزا يەپ، مەي ئىچتى، ئاندىن كېيىن بوردىن ئىككىنى ئېلىپ، چېرىكنى ئوتتۇرا ئىشىك تۈۋىدە يېتىشقا بۇيرۇدى. ئۆزى بوردىن بىرنى سېلىپ ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىدا ياتتى. ئايال بالىخانىغا چىقىپ، ئىشكىنى تاقاپ يېتىپ قالدى.

ئالاھازەل تۇن يېرىمىغىچە ۋۇ سۇڭ ئۇياقتىن ـ بۇياقىقا ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالمىدى. چېرىككە قارىغۇدەك بولسا خورەك تارتقىنىچە ئۆلۈكتەك ئۇخلاپ يېتىپتۇ. ۋۇ سۇڭ ئورنىدىن قوپۇپ، ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىدىكى ساپال چىراغقا قارىدى، چىراغ پىلىلداپ، خىرە يورۇپ تۇراتتى. ئۇ قۇلاق سالغۇدەك

بولسا، ئېغىر يانتۇ تاكتىكى ئۇرۇلۇۋېتىپتۇ. ۋۇ سۇڭ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋېلىپ، بوردا ئولتۇرۇپ: «ئاكا، ھاياتىڭىزدا قورقۇنچاقلىق بىلەن ئۆتتىڭىز، ئۆلۈمىڭىز تولىمۇ ئېچىنىشلىق بوپتۇ» دەپ ئۆز - ئۆزىچە پىچىرلىدى. ئۇنىڭ سۆزى ئاخىرلاشمايلا ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىدىن شۇرغان چىقىپ، ۋۇ سۇڭغا بەئەينى تىكەن سانجىلغاندەك تېگىپ، تېنىنى جۇغۇلداتتى. چىراغ نۇرى بارغانسېرى غۇۋالىشىپ، ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىنى گۇڭگا باستى، تامدىكى قەغەز پۇل تەرەپ - تەرەپكە ئۇچۇپ توزۇپ كەتتى. ھېلىقى سوغۇق شامال ۋۇ سۇڭنىڭ چاچلىرىنى دىڭگايتىپ قويدى، ئۇ سىنچىلاپ قارىغاندى، ئەرۋاھ شىرەسى ئاستىدىن بىر ئادەم چىقىپ: «ئۇكام، مېنىڭ ئۆلۈمۈم ئاجايىپ ئېچىنىشلىق بولدى!» دەپ توۋلىدى. ۋۇ سۇڭ روشەن پەرق ئېتەلمەي، ئالدىغىراق سىلجىپ گەپ سورای دەپ تۇرغۇچە، سوغۇق شامال تاراپ، ھېلىقى ئادەم كۆزدىن غايىب بولدى. ۋۇ سۇڭ دەلدەڭلەپ، يەنە بوردا ئولتۇرۇپ قالدى ۋە بۇ چۈشۈمۇ، ئوڭۇمۇ دەپ ھاڭ - تاڭ قالدى. قايرىلىپ كەينىگە قارىسا، ھېلىقى چېرىك ئۇخلاۋېتىپتۇ. ۋۇ سۇڭ: «ئاكامنىڭ ئۆلۈمى تەھقىق بىئەجەل بوپتۇ، ئەمدىلا مېنى خەۋەردار قىلغىلى تۇرۇۋىدى، روھى مېنىڭ بۇ پەيلىمدىن ئۇركۈپ قاچتى...» دەپ ئويلاپ، بۇنىڭ سىرىنى تاڭ يورۇغاندا ئېچىشقا نىيەت قىلدى.

نەزم

ئات قويۇپتۇ ئاڭا پىندەك دەپ كىشىلەر بۇ ئەجەب؟
دۆت ئىدى ھاياتىدا بوپتۇ چېچەن ئۆلسە ئەجەب؟
بولمىسا كۆڭۈلدە بىر يول روھى نە بولغاي ئايان،
بىئەجەل ئۆلگەن كىشى روي بەرگىنى تۇندە ئەجەب؟

تاڭ يورۇپ كەلدى، چېرىك ئورنىدىن تۇرۇپ سۇ ئىسسىتتى. ۋۇ سۇڭ يۇز - قولىرىنى يۇدى، ھېلىقى ئايالىمۇ بالىخانىدىن

چۇشۇپ، ۋۇ سۇئالغا:

ــ قېيىنئىنى، ئۇيقۇلىرىغا مالامەت يەتمىگەندۇ؟ ــ دېدى.

ــ قېيىنئىگىچە، ئاكام زادى نېمە كېسەل بىلەن قازا تاپتى؟ ــ دەپ سورىدى ۋۇ سۇڭ.

ــ قېيىنئىنى، ئەسلىرىدىن چىقىپ قالدىمۇ نېمە، ئاخشام ئېيتقان ئەمەسمىدىم، يۇرەك كېسىلى بىلەن قازا تاپتى.

ــ كىمدىن دورا ئېلىپ يېدى؟

ــ دورا قەغىزى مانا بۇ يەردە تۇرۇپتۇ.

ــ جەسەت ساندۇقىنى كىم ئېلىپ بەردى؟

قوشنا تامدىكى ۋاڭ ئايلىغا ئەكەلدۇردۇم.

ــ جەسەت ساندۇقىنى كىم كۆتۈرۈپ ئاچقتى؟

ــ مۇشۇ يەرلىك كېپەنلىگۈچى خې جيۇشۇ. باشتىن ــ ئاياغ شۇ كىشىنىڭ قولى بىلەن چىقتى.

ــ ھە، شۇنداق ئىكەن ــ دە، مەن يامۇلغا بېرىپ يوقلىمىدىن ئۆتۈپ كېلەي، ــ دېدى ــ دە، ۋۇ سۇڭ چېرىكنى كەينىگە سېلىپ، قوڭۇرتاش رەستىسى ئاغزىغا كەلدى، ئۇ چېرىكتىن:

ــ خې جيۇشۇ دەيدىغان كېپەنلىگۈچىنى تونۇمسەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ يۇزبېشى، ئەسلىرىدىن چىقىپ قالدىمۇ؟ ئۆتكەن سەپەر ئۆزلىرىنى مۇبارەكلىگەنلەر قاتاردا ئۇمۇ كەلگەنىدىغۇ، ئۆيى ئارسلان رەستىسىدىكى تار كوچىدا.

ــ مېنى باشلاپ بار.

چېرىك ۋۇ سۇڭنى خې جيۇشۇنىڭ ئىشىكىگە باشلاپ بارغاندىن كېيىن ئۇ چېرىككە:

ــ سەن قايتىپ تۇر، ــ دېدى.

چېرىك كەتتى. ۋۇ سۇڭ مىلەڭزىنى قايرىپ:

ــ خې جيۇشۇ ئاكا بارمۇ؟ ــ دەپ توۋلىدى.

خې جيۇشۇ ئېمدىلا ئورنىدىن تۇرغانىدى، ۋۇ سۇڭنىڭ ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، قورققىنىدىن شاپاشلاپ كەتتى،

بوغمىچىنى چىگىۋېلىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي، ئالدىراپ ـ تېنەپ كۈموش تەڭگە بىلەن سۆڭەك پارچىسىنى قوينىغا تىقىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ:

ـــ يۈزبېشى قاچان، قايتىپ كەلدىلە؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ تۈنۈگۈن قايتىپ كەلدىم، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ، ـــ سىزگە دەيدىغان ئازراق گېپىم بار ئىدى، مالال كۆرمەي مەن بىلەن بىللە بارسىڭىز.

ـــ پېقىر تەييار يۈزبېشى، چاي هازىرلاي.

ـــ ياق جوۋىماڭ.

ئىككىسى تار كوچا ئاغزىدىكى مەيخانىغا كىرىپ ئولتۇردى. ۋۇ سۇڭ مەيپۇرۇشقا ئىككى ئاپقۇر مەي كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى.

ـــ پېقىر ئۆزلىرىدەك يۈزبېشىدىن هاردۇق سوراپ بارماقتا يوق، تېخى سىلى جوڭاپ كېتىۋاتىلىغۇ؟ ـــ دېدى خې جيۇشۇ ئورنىدىن تۇرۇپ تەكەللۇپ بىلەن.

ـــ قېنى ئولتۇرۇڭ، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

خې جيۇشۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى تاپقانىدى، مەيپۇرۇش مەي قۇيۇپ تۇردى، ۋۇ سۇڭ گەپ ـ سۆز قىلماستىن هەدەپ ئىچىۋەردى. خې جيۇشۇ ئۇنىڭ ئۇن چىقماي تۇرغانلىقىغا قاراپ قاتتىق دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ، ئۇياق ـ بۇياقتىن سۆز كوچىلاپ باقتى. ۋۇ سۇڭ گەپ قىلماي جىم ئولتۇرىۋەردى. مەي بىرنەچچە قەدەھ ئىچىلگەندىن كېيىن ۋۇ سۇڭ چاپىنىنىڭ پېشىنى قايرىدى ـ دە، شارتلا قىلىپ قوينىدىن بىر خەنجەرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، شىرەگە غاچچىدە سانجىپ قويدى. مەيپۇرۇش بۇنى كۆرۈپ قورققىنىدىن داڭقېتىپلا قالدى، قانداقمۇ ئۇنىڭغا يېقىن كېلەلمىسۇن. خې جيۇشۇنىڭ رەڭگىروبى تامدەك تاتىرىپ دېمىنى چىقىرالماي ئولتۇراتتى، ۋۇ سۇڭ يەڭلىرىنى شىمايلاپ، خەنجەرنى تۇتۇپ خې جيۇشۇغا قاراپ:

ـــ ئۆزۈم تومپاي بولغىنىم بىلەن، «ئۇۋالچىلىقنىڭ سورىقى، قەرزنىڭ ئىگىسى بار»لىقىدىن خەۋىرىم بار، سىز قورقۇپ

كەتمەك، ئەگەر سىز راستىنى ئېيتىسىڭىز، ئاكام ۋۇ دانىك ئۆلۈش سەۋەبلىرىنى ماڭا بىر - بىرلەپ ئەينەن ئېيتىپ بەرسىڭىز، سىزگە چېقىلمايمەن ! ئەگەر سىزگە زەخمەت يەتكۈزسەم، مەن ئەر ئەمەس ! ئەگەر يېرىم - يارتىسى يالغان بولۇپ قالىدىغان بولسا، مانا بۇ خەنجىرىم بىلەن بەدىنىڭىزنى تىلىم - تىلىم قىلىپ تاشلايمەن ! سىز باشقىسىنى قويۇپ، ئاكامنىك جەسىتى قانداق ھالەتتە ئىكەنلىكىنىلا ئېيتىپ بېرىك، — دېدى ۋە ئىككى قولى بىلەن تىزىغا تايىنىپ، ئىككى كۆزىنى چۆچەكتەك قىلىپ، خې جيۇشۇنىك ئاغزىغا قاراپ ئولتۇردى.

— يۈزبېشى، غەزەپلىرىنى بېسىۋالسىلا، مانا بۇ خالتىنىك ئۆزى كاتتا دەلىل - ئىسپات، — دېدى خې جيۇشۇ قولتۇقىدىن بىر خالتىنى چىقىرىپ شىرە ئۈستىگە قويۇپ.

ۋۇ سۇك خالتىنى قولىغا ئېلىپ ئېچىپ قارىدى. خالتىغا قارىداپ كەتكەن ئىككى پارچە سۆڭەك، ئون سەرلىك بىر يامبۇ سېلىنغانىدى. ۋۇ سۇك بۇنى كۆرۈپ:

— نېمىشقا كاتتا دەلىل - ئىسپات دەيسىز؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىر ۋەقەنىك باش - ئايىغىنى ئۇقمايمەن، — دېدى خې جيۇشۇ، — بىرىنچى ئايىنىك يىگىرمە ئىككىسى ئۆيۈمدە ئولتۇرسام، چايچى ۋاڭ كەمپىر كىرىپ، پېقىرنى مېيىتنى ئۈزىتىپ بېرىشكە چاقىردى. شۇ كۈنى قوڭۇرتاش رەستىسى ئېغىزىدا كېتىۋېتىپ، يامۇل ئالدىدا دورىپۇرۇشلۇق قىلىدىغان شى مېنچىك چوڭام بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇ ئالدىمنى توسۇپ، مېنى مەيخانىغا تەكلىپ قىلدى، مەيخانىغا كىرىپ بىر خۇمرا مەي ئىچتۇق. شى مېنچىك مۇشۇ ئون سەرلىك يامبۇنى پېقىرغا تۇتقۇزۇپ: «جەسەتنى كېپەنلىگىنىڭىزدە بىرەر نەرسىنى سېزىپ قالسىڭىز يوتقان بىلەن يېپىۋېتەرسىز» دەپ تاپىلىدى، ئۇ ئادەمنىك قىزىل كۆز، ئۆكتەم ئىكەنلىكىنى، ياق دېيىشىمگە

يول قويمايدىغانلىقىنى بىلەتتىم. مەي ئىچىلىپ، تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن بۇ يامبۇنى ئېلىپ ۋۇ دانىڭگە باردىم، ئۇ يەرگە بېرىپ مەڭگۈلۈك يوپۇقنى قايرىپ قارىسام، ئېغىز ـ بۇرۇنلىرىدا، قۇلاق تۆشۈكلىرىدە ئۇيۇپ قالغان قان ئىزلىرى تۇرۇپتۇ، لەۋلىرىدە چىشنىڭ ئىزى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ، بۇ جەسەتتىن ئۇنىڭ زەھەرلەنگەنلىكى بىلىنىپ تۇرىدۇ. بۇ ھالنى كۆرۈپ داۋراڭ سالغۇم كەلدى، لېكىن ئىگە بولمىدىغان تۇغقىنى يوق ئىكەن؛ ئۇنىڭ خوتۇنى ئۇنى يۇرەك كېسىلى بىلەن ئۆلدى، دەيدۇ. شۇ سەۋەبتىن پېقىر تىن ـ دېمىمنى چىقارماي، تىلمىنى گاچ قىلىپ چىشلەپ، تۇتاق كېسىلى تەگكەن بولۇۋالدىم، شۇنداق قىلىپ خىزمەتكارلىرىم قولتۇقۇمدىن يۆلىگىنىچە ئۆيۈمگە ئەكېلىپ قويۇشتى. جەسەتنى خىزمەتكارلار كېپەنلىدى، پېقىر بىر تىينمۇ ئالمىدىم. ئۇچىنچى كۈنى جەسەتنى ئاچىقىپ كۆيدۈرگۈدەك دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، بىر دەستە قەغەز سېتىۋېلىپ قەبرىستانغا چىقىپ، يالغاندىن ئادەمگەرچىلىك قىلدىم؛ ۋاڭ كەمپىر بىلەن قېيىنئىچىلىرىنى بىر ئىلاج بىلەن كەتكۈزۈۋېتىپ، مانا بۇ ئىككى پارچە سۆڭەكنى يېنىمغا تىقىۋېلىپ ئۆيگە ئاپىرىپ قويغان. مانا بۇ سۆڭەكنىڭ قارىداپ تۇرغانلىقى زەھەر ئىچۈرۈپ ئۆلتۈرگەنلىكىنىڭ ئىسپاتى. مانا بۇ قەغەزگە ۋاقىت ـ سائىتى، مېيىتنى ئۇزىتىشقا چىقىقانلارنىڭ ئىسىملىرى يېزىلغان. پېقىرنىڭ دەيدىغانلىرىم مۇشۇ. يۇزبېشى، قالغىنىنى ئۆزلىرى تەپسىلىي تەكشۈرۈپ كۆرگەيلا.

ـــ زىناخور ئەر زادى كىم ئىكەن؟

ـــ كىملىكىنى بىلەلمىدىم، ئاڭلىشىمچە، يۈن گې ئىسىملىك ئامۇت ساتىدىغان بىر بالا بار ئىكەندۇق. شۇ شۇمتەك ۋۇ دا بىلەن بىللە چايخانىدا شۇ زىناخورنى تۇتۇۋالغانمىش. بۇ ۋەقەنى مۇشۇ كوچىدا بىلمەيدىغان كىشى يوق ئىكەن. يۇزبېشى، ئەگەر بۇ ئىشنى يېپىدىن ـ يېڭىسىگىچە بىلەي دېسىلە، يۈن گې دېگەندىن سورىسىلا.

ـــ توغرا ئېيتتىڭىز، ئۇنداق بولسا شۇنىڭىگە بىر بېرىپ باقايلى.

ۋۇ سۇڭ خەنجىرىنى ئالدى، سۆڭەك بىلەن يامبۇنى قوينىغا سالدى ۋە ئىچىلگەن مەينىڭ پۇلىنى تۆلەپ، خې جيۇشۇ بىلەن بىللە يۇن گېنىڭ ئۆيى تەرەپكە قاراپ راۋان بولدى.

يۇن گېنىڭ ئىشىكى ئالدىغا بېرىشىغا، ئۇ شۇمتەك چۈشۈق سېۋەتكە سېتىۋالغان گۈرۈچنى قاچىلاپ، ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋاتقانىكەن.

خې جيۇشۇ:

ـــ يۇن گې، بۇ يۇزبېشىنى تونۇدۇڭمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ يولۋاسنى ئېلىپ كەلگىنىدە تونۇۋالغانىدىم. مېنى ئىزدەپ كېلىپ قاپسىلەرغۇ، ئىشىڭلار بارمۇ؟ ـــ دېدى يۇن گې ۋە ئەھۋالنىڭ تېگىگە يېتىپ، ـــ شۇغىنىسى دادام ئاتمىشقا كىرىپ قالدى، مەندىن باشقا قارايدىغان ئادىمى يوق، مەن سىلەر بىلەن دەۋا ـ دەستۈرغا بارالمايمەن.

ـــ جېنىم ئۇكا، ـــ دەپ ۋۇ سۇڭ يېنىدىن بەش سەردەك تەڭگە چىقىرىپ ئۇنىڭغا ئۇزىتىپ، ـــ يۇن گې، بۇنى داداڭغا بەرگىن، خەج ـ خىراجىتىگە سەرپ قىلسۇن، يۇر، ساڭا گېپىم بار.

يۇن گې ئۆز ئىچىدە: «بۇ بەش سەر تەڭگىنى خىراجەت قىلسام، تۆت ـ بەش ئايغا يەتمەمدۇ؟ مەيلى، بىللە بېرىپ دەۋالىشىپ بەرسەم بېرەي» دەپ ئويلاپ، ھېلىقى تەڭگە بىلەن گۈرۈچنى بوۋايغا بېرىپ، ھېلىقى ئىككى كىشىنىڭ كەينىدىن مېڭىپ، كوچا ئېغىزىدىكى بىر ئاشپۇزۇلغا كىرىپ ئۇستۇنكى قەۋىتىگە چىقتى، ۋۇ سۇڭ ئاشپەزگە ئۇچ كىشىلىك تائام بۇيرۇدى، ئاندىن يۇن گېگە:

ـــ ئۇكا، يېشىڭ كىچىك بولسىمۇ، ئاتا ـ ئاناڭنىڭ خىزمىتىدە بولىدىغان نېيىتىڭ بار ئىكەن، شۇ ۋەجىدىن خىراجەت قىلسۇن دەپ، ساڭا ھېلىقى پۇلنى بەردىم. مېنىڭ

ساڭا هاجىتىم چۈشۈپ قالدى، ئىش پۈتكەندىن كېيىن مەن يەنە ساڭا ئون تۆت ـ ئون بەش سەر كۆموش بېرىمەن، دەسمايە قىلىۋالسەن. قېنى، ماڭا بىرنىمۇ ئېلىپ قالماي ئېيتىپ بەرگىن: سەن قانداق قىلىپ ئاكام بىلەن چايخانىغا بېرىپ زىناخورلارنى تۈتۈۋالغاندىڭ؟ ــ دېدى.

ــ مەن سىزگە ئېيتىپ بېرەي، ئاچچىقىڭىز كەلمىسۇن. مۇشۇ يىل بىرىنچى ئاينىڭ ئون ئۈچى بىر سېۋەت ئامۇت كۆتۈرۈپ، شى مېنچىڭ چوڭامدىن ئاز ـ تولا بىرنەرسە ئۈندۈرەي دېگەن مەقسەتتە، ئۇنى ئىزدەپ بېرىپ ھېچ يەردىن تاپالمىدىم. خەقتىن سورىسام، «ئۇ قوڭۇرتاش رەستىسىدىكى ۋاڭ كەمپىر دېگەننىڭ چايخانىسىدا يۈتازا ساتىدىغان ۋۇ دانىڭ خوتۇنى بىلەن تېپىشىۋاپتۇ، ھەر كۈنى شۇ يەردە ئويناۋاتىدىكەن» دېدى. بۇنى ئاڭلاپ، ئۇدۇل شۇ يەرگە ئىزدەپ باردىم. ۋاڭ كەمپىر دېگەن بۇ قېرى قانجۇق ئىشكىنى توسۇۋېلىپ، مېنى ئۆيگە كىرگۈزمىدى. ئۇنىڭ يېغىرىنى ئېچىۋەتكەنىدىم، ئۇ قانجۇق مېنى مۇشتلاپ، ياقامدىن سىقىپ تالاغا ئىتتىرىپ چىقاردى. ئامۇتلىرىمنى كوچىغا چېچىۋەتتى. مەن ئاچچىقلىنىپ، ئاكىڭىزنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ۋەقەنى بىر ـ بىرلەپ دەپ بەردىم، ئۇ بېرىپ زىناخورنى تۈتماقچى بولدى. مەن ئۇنىڭغا: «ياڭغۇز سىزنىڭ چېڭىڭىز چىقمايدۇ. شى مېنچىڭ دېگەن بۇ دۆيۈزگە تەڭ كېلەلمەيسىز، ئۇنى تۈتۈۋالساڭ تۈتۈۋالدىڭ، تۈتۈۋالالماي قالساڭ، تېخى سىزنىڭ ئۈستىڭىزدىن ئەرز قىلىپ، سىزنى ئېغىر كۈنگە قالدۇرىدۇ. ئەتە ساتىدىغان يۈتازىڭىزنى ئازراق قىلىپ چىقىڭ، ئەتە مەن كېلەي، ئىككىمىز كوچا ئاغزىدا تېپىشايلى. مۇبادا مەن شى مېنچىڭنىڭ چايخانىغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قالسام، ئالدىڭىزدا كىرەي، سىز ئەپكىشىڭىزنى بىرسىگە تۇتقۇزۇپ قويۇپ ساقلاپ تۇرۇڭ، مەن سېۋەتنى تالاغا چۆرۈۋەتكەن ھامان، چېپىپ كىرىپ ئۇنى تۇتۇۋېلىڭ» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن مەن شۇ كۈنى يەنە بىر سېۋەت

ئاموت كۆتۈرۈپ، ئۇدۇل چايخانىغا باردىم، ھېلىقى قېرى قانجۇقنى تىللىسام، ئۇ مېنى ئۇرماقچى بولۇپ ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كەلدى، مەن سېۋەتتىكى ئاموتنى كوچىغا چېچىۋېتىپ، ئۇ قانجۇقنى بېشىم بىلەن تامغا نىقتاپ تۇرۇۋالدىم. ۋۇ دا ئىچكىرىگە ئېتىلىپ كىردى، كەمپىر ئۇنى توسماقچى بولۇۋىدى، مەن تېخىمۇ بەكرەك نىقتاپ تۇرۇۋالدىم، ئۇ نائىلاج «ۋاي، ۋۇ دا كېلىپ قالدى !» دەپ ۋارقىرىدى. ئۆيدىكى ئىككىسى ئاللىقاچان ئىشكىنى تىرەۋالغانكەن. ۋۇ دا ئىشىك تېشىدا تۇرۇپ ۋارقىرىدى، بۇ چاغدا شى مېنچىك دېگەن دۆيۈز ئىشكىنى جالاقدە ئېچىپ، ئېتىلىپ چىقىنىچە ۋۇ دانى بىر تېپىك بىلەن ئۆرۈۋەتتى. ئارقىدىن ھېلىقى ئايال چىقىپ ۋۇ دانى يۆلەپ تۇرغۇزالمىدى، مەنمۇ ھودۇقىنىمچە كېتىپ قالدىم. بەش - ئالتە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئاڭلىسام، ۋۇ دا ئۆلۈپتۇ. ئەمما، قانداق ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمىدىم.

— مۇشۇ دېگەنلىرىڭ راستمۇ؟ يالغان ئېيتىۋاتمايدىغانسەن؟ — دەپ سورىدى ۋۇ سۇڭ.

— يامۇلغا ئاپارسىڭىزمۇ دەيدىغىنىم شۇ.

— بۇ دېگىنىڭ راست، ئۇكا.

تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ۋۇ سۇڭ پۇلىنى تۆلىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇچەيلەن ئاشپۇزۇلدىن چىقتى.

— ئەمدى مەن قايتاي، — دېدى خې جيۇشۇ.

— مەن بىلەن بېرىپ، گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈشۈپ بېرىڭلار، — دېدى ۋۇ سۇڭ ۋە ئىككىيلەننى ئۇدۇل يامۇلغا باشلاپ كەلدى.

— يۇزبېشى نېمە دەۋا بىلەن كەلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى ئامبال بۇلارنى كۆرۈپ.

— بىر تۇغقان ئاكام ۋۇ دانىڭ خوتۇنى بىلەن شى مېنچىڭ زىنا قىلىپ، ئاكامنى زەھەر ئىچۈرۈپ ئۆلتۈرۈپتۇ. مانا بۇ ئىككىيلەن گۇۋاھ، ئامبال بېگىم، ئاتىدارچىلىق قىلسىلا، — دەپ ئەرز بايان قىلدى.

ـــ ئامبال ئاۋۇال خي جيۇشۇ بىلەن يۇن گېدىن گەپ سوراپ، شۇ كۇنىلا يامۇل سىپاھلىرى بىلەن مەسلىھەتلەشتى. ئەسلىدە شى مېنچىك بىلەن يامۇل سىپاھلىرىنىڭ تىلى بىر ئىدى، بەگلەر ئابايىلا شۇنداق ئىدى، شۇ سەۋەبتىن بەگ ـ سىپاھلار بىردەكلا: «بۇ دەۋانى سوريغىلى بولمايدۇ» دېگەن مەسلىھەتنى بېرىشتى. ئامبال:

ـــ ۋۇ سۇڭ، سىزمۇ مۇشۇ ناھىيەنىڭ يۇزبېشى، قانۇندىن خەۋىرىڭىز بار. قەدىمدىن: «زىناخورنى تۇتساڭ جۇپتىنى كۆرسەت، ئوغرىنى تۇتساڭ مېلىنى كۆرسەت، قاتىلنى تۇتساڭ ئۆلۈكىنى كۆرسەت» دېگەن گەپ بار، ئاكىڭىزنىڭ جەسىتىمۇ يوق ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە زىناخورنىمۇ تۇتۇۋالماپسىز؛ ئەمدى قويۇپ بۇ ئىككى ئادەمنىڭ گېپى بىلەن بىراۋنى جاۋابكارلىققا تارتساق، ئۇۋال بولارمىكىن؟! ئۆزىڭىزگە ھايى بېرىپ ئوبدان ئويلىنىپ، ئاققۇدۇك ئىشنى قىلىڭ، ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ قوينىدىن ئىككى پارچە قارىداپ كەتكەن سۆڭەك بىلەن ئون سەرلىك بىر يامبۇنى ۋە بىر ۋاراق قەغەزنى چىقىرىپ:

ـــ داد، بېگىم ، بۇ نەرسىلەر پېقىر ياساپ چىققان نەرسىلەر ئەمەس، ـــ دېدى تەزىم بىلەن.

ـــ ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، مەن بەگ ـ سىپاھلىرىم بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كۆرەي، بولغۇدەك يېرى بولسا، تۇتقۇزۇپ كېلىپ سورايمىز، ـــ دېدى ئامبال.

ۋۇ سۇڭ خي جيۇشۇ بىلەن يۇن گېنى ئۆيىدە ئىلىپ قالدى. شۇ كۇنى شى مېنچىك ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ، ئۆزىنىڭ ئىشەنچلىك ئادەملىرىنى يامۇلغا ئەۋەتىپ، بەگ ـ سىپاھلارنىڭ گېلىنى پۇل بىلەن مايلىدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ۋۇ سۇڭ يامۇلدا ئامبال قاتىلنى تۇتۇپ بەرسۇن، دەپ يەنە داد ئېيتتى. بۇ ئامبالنىڭ پارىغا دۇم چۇشكەنلىكىنى نەدىن بىلسۇن؟! ئامبال سۆڭەك پارچىسى بىلەن

يامبۇنى قايتۇرۇپ بېرىپ:

ــ ۋۇ سۇڭ، سىز غەيرىي كىشىلەرنىڭ سىزنى شى مېنچىڭ بىلەن زىتىلەشتۇرىدىغان ۋەسۋەسىسىگە قۇلاق سالماڭ، بۇ ۋەقە بىزگە قاراڭغۇ، بۇنىڭغا ھۆكۈم قىلىش تەس. ئەۋلىيالىرىمىز: «كۆزدىن ئۆتكەن ئىش ھەقىقەت بولمايمۇ چىقىدۇ؛ ئارقىدىن قىلىنغان غەيۋەتكە ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ» دەپتىكەن، پەيلىڭىزدىن يېنىڭ، ــ دېدى.

ــ يۇزبېشى، جان بىلەن ھېسابلىشىدىغان ئىشتا جەسەت، زەخمەت، كېسەل، نەرسە، ئىز مانا بۇ بەش نەرسە تەل بولسا، ئاندىن ھۆكۈم چىقارغىلى بولىدۇ، ــ دېدى زىندانبېگى.

ــ بېگىم، ئەرزىمنى سورىمىسىلا بوپتۇ، كېيىن بىر گەپ بولار، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ بىر يامبۇ بىلەن سۆڭەك پارچىسىنى قايتۇرۇۋېلىپ، خې جيۇشۇغا تاپشۇردى. دۇاندىن چىقىپ ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ، چېرىككە غىزا تەييارلىتىپ، خې جيۇشۇ بىلەن يۈن گېگە يېگۈزدى ۋە ئۇلارغا:

ــ سىلەر ئۆيدە ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن ھېلى كېلىمەن، ــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ ئىككى ـ ئۈچ چېرىكنى باشلاپ يامۇلدىن چىقتى، قەلەم، دۇۋەت، سىياھلىرىنى ئالدى، تۆت ـ بەش ۋاراق قەغەز سېتىۋالدى ۋە بۇلارنى يېنىغا سالدى. چېرىكلەردىن ئىككىسىگە ئۆيگە بىر چوشقا كاللىسى، بىر غاز، بىر توخۇ، بىر ئەپكەش شاراب ۋە مېۋە ـ چېۋىلەر سېتىپ ئەكېلىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. ئالاھازەل چاشكا ۋاقتىدا چېرىكلىرى بىلەن بىللە ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە باردى. ھېلىقى ئايال ئەرزىنىڭ سورالمىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ يۇرىكى ئورنىغا چۈشكەن ۋە نېمە قىلالايتتىڭ دېگەندەك قىلىپ، قورقماي يۇرىكى توم يۇرۇپىرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ۋۇ سۇڭ:

ــ قېيىنئېگىچە، بۇياققا چۈشىلە، گېپىم بار ئىدى، ــ دەپ چاقىردى.

ـــ نېمە گەپلىرى بار ئىدى؟ ـــ دېدى ئايال ئېرىنىچەكلىك بىلەن بالىخانىدىن چۈشۈپ.

ـــ ئەتە مەرھۇم ئاكامنىڭ يەتتىسى بولىدۇ، ـــ دېدى ژۇ سۇڭ، ـــ ئۆلۈم كۈنى قولۇم ـ قوشنا، ئەھلىمەھەللىنى خېلى كۆپ ئاۋارە قىلىپتىلا، مەن بۇگۈن چاي بېرىپ سىلىنىڭ ئورنىلىرىدا ئۇلارغا رەھمەت ـ ھەشقاللا ئېيتىپ قويماي دەپ كەلدىم.

ـــ ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپ نېمە بوپتۇ ! ـــ دېدى تەكەببۇرلۇق بىلەن ئايال.

ـــ بىئەدەپلىك قىلغۇلۇق ئەمەس ! ـــ دېدى ژۇ سۇڭ ۋە چېرىكلەرنى بۇيرۇپ ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىغا ئىككى دانە شام، بىر ئىسرىقدانغا ئىسرىق ياقتۇردى، بىر دەستە قەغەز پۇلنى تىزدۇردى؛ نەزىر ـ چىراغ ئۈچۈن ئاتىغان يېمەكلىك، مەي ـ شاراب ۋە مېۋە ـ چۆلەرنى تىزىپ قويدى. چېرىكلەردىن بىرىنى ئارقىدا مەي ئىللىتىشقا، ئىككىسىنى ئىشىك ئالدىغا مېھمانلارغا جاي ھازىرلاشقا بۇيرۇدى، يەنە ئىككىسىنى ئىشىك بېقىشقا جورۇدى. ژۇ سۇڭ بۇئىشلارنى تەيىن تاپتۇرغاندىن كېيىن:

ـــ قېيىنئېگىچە، قېنى مېھمانلارنى كۈتسىلە، مەن باشلاپ كېلەي، ـــ دەپ چىقىپ كەتتى.

ئاۋۇال تام قوشنا ژاڭ كەمپىرنى چىللىدى. كەمپىر:

ـــ يۈزبېشىم، ئۆزلىرىنى رەھمەت ئېيتقۇزۇپ جۇۋاتقۇدەكمىز، ـــ دېدى.

ـــ ئايلا، كۆپ ئاۋارە بوپتىلا، كۆڭۈللىرىنى ئېلىۋالارمەن. ھازىرچە ئازراق چېيىم بار ئىدى، ئۆزرە ئېيتماي كىرسىلە، ـــ دېدى ژۇ سۇڭ.

كەمپىر تەكلىپنى قوبۇل قىلىپ چايخانا ئىشىكىدىكى تاختىنى ئېلىۋېتىپ، ئىشىك ـ دېرىزىلىرىنى ئېتىپ، كەينى ئىشىك بىلەن ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كىردى. ژۇ سۇڭ:

ـــ قېيىنئېگىچە، ئايلا، قېنى ئولتۇرۇشسىلا، ـــ دېدى.

كەمپىر بولسا شى مېنچىكدىن ئەھۋالنى ئۇقۇپ بولغاندى، شۇڭا كەمپىرمۇ، پەن جىنلىيەنمۇ ئۆز ئىچىدە: «قېنى نېمە قىلالايدىكىن» دەپ خاتىرجەم شاراب ئىچىپ ئولتۇردى. ۋۇ سۇڭ يەنە شۇ مەھەللىدىكى سەرراپخانا ئاچىدىغان ياۋ ۋېنچاڭ ئاتلىق بىر ئادەمنى تەكلىپ قىلدى، ئۇ:

ـــ پېقىرنىڭ ئىشىم ئالدىراش، يۇزبېشى، جۇڭمىسىلا بولاتتى، ـــ دېدى.

ـــ ئەرزىمەس چېيىم بار ئىدى، ئۇزۇن هايال بولمايدىلا، قېنى مەرھەمەت قىلسىلا، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ.

ياۋ ۋېنچاڭ نائىلاج كەلدى، ئۇنىڭغا ۋاڭ كەمپىرنىڭ يېنىدىن ئورۇن بېرىلدى. ۋۇ سۇڭ ئۇدۇلدىكى هويلىدىن ئىككى ئۆيلۈكنى تەكلىپ قىلدى، ئۇنىڭ بىرى قەغەز ئات دۇكىنى ئاچىدىغان جاۋ جۇڭمىڭ ئىدى، ئۇ:

ـــ دۇكىنىمدىن نېرى كېتەلمەيمەن، رەنجىمىسىلە، ـــ دېدى.

ـــ بۇ قانداق بولغىنى ! قولۇم ـ قوشنىلار ئىچىدىكى مويىسىپىتلەر تامامەن شۇ يەردە، ـــ دەپ ۋۇ سۇڭ ئۇنى ئۇنىمىغانغا قويماي ئۆز ئۆيىگە سۆرەپ كەلدى ۋە:

ـــ ئۆزلىرى ئاتامنىڭ ئورنىدىكى ئادەم، قېنى قېيىنئېگىچىمنىڭ يېنىغا ئولتۇرغايلا، ـــ دېدى.

كېيىن ۋۇ سۇڭ ئۇدۇل هويلىدىكى سوغۇق مەي دۇكىنى ئاچىدىغان خۇ جېڭچىڭنى تەكلىپ قىلدى، ئۇ ئەسلىي خىزمەتچى بولۇپ ئۆتكەن ئادەم بولغاچقا، ئەھۋالنى بايقاپ كاجلىق قىلىپ تۇرۇۋېلىپ، كىرىشنى خالىمىدى. ۋۇ سۇڭ ئۇنىمۇ رايىغا قويماي، سۆرەپ ئەكېلىپ، جاۋ جۇڭمىڭنىڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزدى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ ۋاڭ ئايلا، سىلىنىڭ تام قوشنىلىرى كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ

سورىدى.

ــ ئۇ كىشى توقاچ ساتىدىغان جاڭ غوجام بولىدۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى ۋاڭ كەمپىر.

ئۇ كىشى دەل ئۆيىدە ئىدى، ۋۇ سۇڭنىڭ كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ چۆچۈگەن ھالدا:

ــ يۇزبېشى، نېمە گەپ؟ ــ دېدى.

ــ ئۆيدىكىلەر ھەرقايسىلىرىنى ئاۋارىگەرچىلىككە سېلىپتۇ. كىچىككىنە چېيىم بار ئىدى، ئۆزلىرىنى تەكلىپ قىلىپ كىردىم.

ــ ۋاي ـ ۋۇي ! يۇزبېشى، مەن يا قائىدە ـ يوسۇننى قىلىپ ئۆزلىرىنىڭكىگە بارمىسام، قانداق بولۇپ كەتمىنى چايغا تەكلىپ قىلىپ قالدىلا؟

ــ ھېچقىسى يوق، مەرھەمەت قىلغايلا، ــ دەپ ۋۇ سۇڭ بۇ ئادەمنىمۇ باشلاپ كېلىپ، ياۋ ۋېنچىڭنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزدى.

ھە راست، ئالدىدا كەلگەنلەر نېمە ئۈچۈن كېتىپ قالمىدى؟ ئەسلىدە چېرىكلەر ئالدى ـ ئارقا ئىشىكنى خۇددى گۇندىخانا دەرۋازىسىنى باققاندەك بېقىپ تۇراتتى.

ۋۇ سۇڭ تۆت ئۆيلۈك قوشنىسىنى تەكلىپ قىلىپ كەلگەندىن كېيىن ۋاڭ كەمپىر ۋە قېينىنىڭىگىچىسى بىلەن قوشۇلۇپ سورۇندا ئالتە كىشى ھازىر بولغانىدى. ۋۇ سۇڭ بىر ئورۇندۇقنى تارتىپ توغرىسىغا ئولتۇردى ۋە چېرىكلىرىنى ئالدى ـ ئارقا ئىشىكنى بېكىتىشكە بۇيرۇدى، ئارقىدا تۇرغان چېرىكلەر مەي قۇيۇشقا باشلىدى، ۋۇ سۇڭ تەكەللۇپ بىلەن:

ــ مېنى ئەيىبكە بۇيرۇشمىسىلا قوشنىلار، غورىگىللا بولۇپ قالدى، ئىلتىپات قىلىشىسىلا، ــ دەپ داستىخانغا تەكلىپ قىلدى.

ــ ئاۋۋال بىز ھاردۇق سورىماي، ئەكسىچە ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىپتۇق، ــ دېدى قوشنىلىرى.

ــ ھېچقىسى يوق، ئەيىب كۆرمىسىلە.

چېرىكلەر ھەدەپ مەي قۇيدى، قوشنىلارنىڭ قورسىقىغا جىن كىرىپ، زادى نېمە ۋەقەلىكىنى بىلمەي ئولتۇراتتى، قەدەھ ئۇچ ئايلانغاندىن كېيىن خۇ جېڭچىڭ : «مەن ئالدىرايتتىم» دەپ ئورنىدىن تۇردى.

ــ ياق، كەتسىلە بولمايدۇ! كەلگەندىكىن ئالدىراش بولسىلىمۇ ئولتۇرسىلا، ــ دەپ توۋلىدى ۋۇ سۇڭ.

خۇ جېڭچىڭ بېشىدىن بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك بولدى ـ دە، ئۆزىنى نەگە قويارىنى بىلمەي ئىچىدە: «بىزنى كۆڭۈل ئىزدەپ چايغا تەكلىپ قىپتۇ ـ يۇ، يەنە مۇنداق مۇئامىلە قىلغىنى نېمىسى، يا كىشىنى قوزغالغىلى قويمىسا؟» دەپ غودۇڭشىغىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى. ۋۇ سۇڭ:

ــ يەنە مەي قۇيۇڭلار ! ــ دەپ بۇيرۇدى چېرىكلىرىگە.

چېرىكلەر تۆتىنچى قەدەھنى توشتۇردى، شۇنىڭ بىلەن جەمئىي يەتتە قەدەھتىن مەي ئىچىلىپ بولدى. قوشنىلار① مىڭ قېتىم داخىل بولغاندەك بولدى.

ۋۇ سۇڭ چېرىكلەرگە:

ــ تەخسە ـ قەدەھلەرنى يىغىشتۇرۇڭلار، بىردەمدىن كېيىن يەنە ئىچىشەرمىز، ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى ۋە ئۆزى شىرەنى سۈرتۈپ تازىلىدى. قولۇم ـ قوشنىلار قوزغىلىشقا تەمشىلىپ تۇراتتى، ۋۇ سۇڭ غۇلىچىنى كېرىپ ئۇلارنى توسۇپ:

ــ گېپىم بار، ھەرقايسىلىرى بۇ يەردە ھازىر تۇرۇشۇپتىلا، ئارىلىرىدا كىم خەت ـ ساۋاتلىقكىن؟ ــ دېدى.

ــ مانا خۇ جېڭچىڭ دېگەن كىشى ناھايىتى ئۇستا خەتتات، ــ دېدى ياۋ ۋېنچىڭ.

---

① خەن سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى لىيۇ باڭ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ خوتۇنى خانىكە لۈجى تەختكە ئولتۇرغان. ئۇ بارلىق ئەمەلدارلارنى زىياپەتكە چاقىرىپ، لەشكىرىي بۇيرۇق بىلەن مەي ئىچۈرگەن. ئاردىدىن بىرى مەي ئىچكىلى ئۇنىمىسا، شۇ سورۇندىلا كاللىسىنى ئالغان. شۇنىڭ بىلەن «خانىكە لۈجىنىڭ زىياپىتى» دېگەن تەمسىل كېلىپ چىققان.

— ئۆزلىرىنى خىزمەتكە سالىدىغان بولدۇم، — دېدى ۋۇ سۇڭ يەڭلىرىنى شىمايلاپ ۋە چاپىنىنىڭ ئىچىدىن شارتلا قىلىپ ھېلىقى خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ چىقاردى؛ ئوڭ قولىنىڭ تۆت بارمىقى بىلەن سېپىنى قامالالاپ، باشمالتىقىنى قىنىغا تىرەپ تۇتقىنىچە كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرۇپ:

— ھۆرمەتلىك قوشنىلىرىم، ھەرقايسىلىرى مانا بۇ يەردە ھازىر تۇرۇپتىلا، ناھەقچىلىكنىڭ سورىقى، قەرزنىڭ ئىگىسى بار، ھەرقايسىلىرى بۇنىڭغا گۇۋاھچى بولۇشۇپ بېرىشسىلە! — دېدى ۋە سول قولى بىلەن قېيىنئىچىگىنىچە تۇتتى، ئوڭ قولىنى ۋاڭ كەمپىرگە شىلتىدى، تۆت قوشنىسى چۆچۈگىنىدىن ئېغىزلىرىنى ئاچقىنىچە داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى، ئۇلار نېمە قىلىشنى بىلمەي، ھەيرانلىقتا بىر - بىرىگە قارىشىپ، ھېچنېمە دېيەلمەي تۇراتتى.

— ھۆرمەتلىك قوشنىلىرىم، — دېدى ۋۇ سۇڭ، — ئەيىبكە بۇيرۇشمىسىلا، چۆچۈشمىسىلە. پېقىر ۋۇ سۇڭ ئۆلۈمدىن قورقمايدىغان، تومپاي ئادەم بولساممۇ، ئۇۋاللىق ئۈچۈن قانغا قان، جانغا جان ئېلىشنى بىلمەن. ھەر قايسىلىرىغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەيمەن، ھەرقايسىلىرى گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈشۈپ بېرىشسىلە بولدى، ئەگەر كىمكى كېتىپ قالماقچى بولىدىكەن، مەندىن يامانلىمىسۇن، خەنجەر بىلەن ئىچ - قارنىنى چۈۋۈۋېتىمەن، بۇنىڭ ئۈچۈن خۇن تۆلىسەممۇ ئارمىنىم يوق.

بۇنى ئاڭلىغان قولۇم - قوشنىلار كۆزلىرى ئالىچەكمەن بولغىنىچە قىمىر - سىمىر قىلالماي ئولتۇرۇشتى.

— ھەي قېرى قانجۇق، بىلىپ قوي ! ئاكامنىڭ قىساسى تامامەن سېنىڭ بوينۇڭدا، ئالدىرىما، سەندىن بىر - بىرلەپ ھېساب ئالىمەن ! — دەپ ۋارقىراپ ۋاڭ كەمپىرنى تىللىدى ۋۇ سۇڭ، ئاندىن قايرىلىپ، پەن جىنلىيەنگە قاراپ، — ھەي رەسۋا جالاپ، ئېيتە ! ئاكامنىڭ جېنىغا قانداقسىغا قەست قىلدىڭ؟ راستى بىلەن ئىقرار قىلساڭ، گۇناھىڭدىن ئۆتىمەن ! — دەپ

تىللاپ كەتتى.

ــ قېيىنئىنى، نېمانداق تەتۈرلۈك قىلىدىلا؟ ئاكىلىرى يۈرەك كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ قازا تاپقان تۇرسا، مېنى چىشلەپ تارتقانلىرى نېمىسى... ! ــ دېدى پەن جىنلىيەن.

ئۇ گېپىنى تۈگىتىپ بولغۇچە، ۋۇ سۇڭ خەنجىرىنى شىرە ئۈستىگە غاچچىدە سانجىپ قويۇپ، سول قولى بىلەن ئۇنىڭ چېچىدىن، ئوڭ قولى بىلەن كۆكرىكىدىن ئالدى ــ دە، شىرەنى بىر تېپىك بىلەن ئۆرۈۋېتىپ، پەن جىنلىيەننى پۈتىنى يەرگە تەگكۈزمەي كۆتۈرگىنىچە ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىغا دەسسىتىپ قويماقچى بولۇۋىدى، ئۇ يەرگە ئۆزىنى تاشلاپ يېتىۋالدى؛ ۋۇسۇڭ ئوڭ قولى بىلەن خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ، ۋاڭ كەمپىرگە شىلتىپ:

ــ ھەي قېرى قانجۇق ! راستىنى ئېيت ! ــ دېدى.

ــ يۈزبېشى، غەزەپلىرىنى بېسىۋالسىلا، بوپتۇ، ئېيتسام ئېيتاي، ــ دېدى ئاخىر قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتمىگەن كەمپىر نائىلاج.

ۋۇ سۇڭ چېرىكىگە قەغەز ــ قەلەم، سىياھ ــ دۇۋەتلەرنى شىرە ئۈستىگە ھازىرلاتقۇزدى، ئاندىن كېيىن خەنجىرىنى خۇ جېڭچىڭغا شىلتىپ:

ــ ئېغىر كۆرمەي، ئاغزىدىن نېمە چىقسا شۇنى پۈتۈپ قويسىلا، ــ دېدى.

ــ خوپ، يازاي، ــ دېدى خۇ جېڭچىڭ دىر ــ دىر تىترەپ ۋە بىرئاز سۇ ئەكەلدۇرۇپ، دۇۋەتكە قۇيۇپ، سىياھنى ئەزدى، قولىغا قەلەمنى ئېلىپ، قەغەزنى رۇسلاپ:

ــ ۋاي ئايلا، قېنى راستىنى ئېيتىڭ ! ــ دېدى.

ــ ماڭا چېتىشلىق بولمىسا، مەن نېمىنى دەيمەن؟ ــ دېدى كەمپىر.

ــ ھەي قېرى قانجۇق! ماڭا ھەممە ئىش مەلۇملۇق، تانماقچىمۇ سەن؟ ئەگەر ئېيتمايدىغان بولساڭ، مەن بۇ جالاپنى

بوغۇزلاپ تاشلاپ، سەن قانجۇقنىمۇ ئۆلتۈرىمەن، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ ۋە خەنجىرىنى پەن جىنلىيەنگە قارىتىپ شىلتىدى.

ــ قېيىنئىنى، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن! مېنى قويۇپ بەرسىلە، مەن دەپ بېرەي، ــ دەپ ئالاقزەدە بولۇپ چىرقىرىدى پەن جىنلىيەن.

ۋۇ سۇڭ پەن جىنلىيەننى يانقان يېرىدىن تارتىپ تۇرغۇزۇپ، ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىغا يۈكۈندۈرۈپ قويۇپ:

ــ ئېيتە جالاپ ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

پەن جىنلىيەن قورققىنىدىن پۈت ـ قولىدا جان قالمىدى، ئىلاجسىز راستىنى ئېيتىپ، ئۆز ۋاقتىدا مىلەڭزىنى چۈشۈرۈۋېتىمەن دەپ مىلەڭزە تايىقىنىڭ قولىدىن چۈشۈپ كېتىپ شى مېنچىڭغا تېگىپ كەتكەنلىكىدىن تارتىپ، تاكى ئۆزىنىڭ كىيىم تىكىشكە بېرىپ شى مېنچىڭ بىلەن زىنا قىلغانلىقى؛ كېيىن شى مېنچىڭنىڭ ۋۇ دانى تەپكەنلىكى، ۋۇ داغا زەھەر ئىچۈرگەنلىكى، ۋاڭ كەمپىرنىڭ نېمىلەرنى ئۆگىتىپ، نېمىلەرنى قىلغانلىقىغىچە باشتىن ـ ئاخىر بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭدىن ئالغان ھەربىر جاۋابنى شۇ پېتى خۇ جېڭچىڭغا يازدۇردى.

ــ ھۇ چايان، ھەممىنى ئىقرار قىلىپ مېنى بالاغا قويدۇڭ، ئەمدى مەن قانداق تېنىپ كېتەلەيتتىم؟! ــ دەپ ۋاڭ كەمپىرمۇ ئىقرار قىلدى.

ۋۇ سۇڭ بۇ كەمپىرنىڭ ئىقرارىنىمۇ خۇ جېڭچىڭغا يازدۇردى. باشتىن ـ ئاياغ ھەممىسى قەغەزگە پۈتۈلۈپ بولدى، ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭغا ئىككىسىنىڭ قولىنى باستۇردى، تۆت قولۇم ـ قوشنىسىغىمۇ ئىمزا قويدۇرۇپ قولىنى باستۇردى، ئاندىن كېيىن چېرىكلەرنىڭ پوتلىرىنى يەشتۇرۇپ، ئۇنىڭ بىلەن قېرى قانجۇقنىڭ قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ باغلاتتى، ئىقرارنامىنى قاتلاپ قوينىغا سالدى. ئۇ پەن جىنلىيەننى سۆرەپ ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىغا ئەكەلدۇرۇپ يۈكۈندۈردى، كەمپىرگىمۇ ۋارقىراپ

ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىغا يۈكۈندۈردى. «ئاكا، روھىڭىز يىراقلا كەتمەپتۇ، پېقىر ئىنىڭىز سىز ئۈچۈن قىساس ئالىمەن!» دېدى ۋۇ سۇڭ ۋە چېرىكنى بۇيرۇپ قەغەز پۇلغا ئوت ياقتۇردى. پەن جىنلىيەن ئەھۋالىنىڭ يامىنىغا تارتقىنىنى كۆرۈپ، نالە ـ پەريات قىلىشقا تەمشىلىپ تۇراتتى، ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ چېچىدىن ئالغىنىچە ئوڭدىسىغا يېقىتىپ، ئىككى بىلىكىدىن دەسسەپ تۇرۇپ، «چارت» قىلىپ ئېگىنىنىڭ ئالدىنى يىرتتى؛ ئېيتماق ئاستا، قىلماق تېز دېگەندەك، خەنجەر بىلەن شارت قىلىپ ئۇنىڭ كۆكسىنى يېرىپ تاشلىدى ۋە خەنجەرنى ئاغزىدا چىشلەپ تۇرۇپ، ئىككى قولى بىلەن كۆكرەك قەپەسىنى ئارقىسىغا قايرىپ تۇرۇپ، يۈرەك ـ باغرىلىرىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئاكىسىنىڭ ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىغا قويۇپ قويدى؛ ئاندىن كېيىن شارت قىلىپ كاللىسىنى كېسىپ تاشلىدى، يەر قانغا بويالدى. تۆت قوشۇنىسى قورقۇپ يۈز ـ كۆزلىرىنى تورۇبلىشتى؛ ئۇلار ۋۇ سۇڭنىڭ پەيلىدىن قورقۇپ، قىمىر ـ سىمىر قىلالماي، ئۇنىڭ رايىغا بېقىپ جىم تۇرۇشتى. ۋۇ سۇڭ چېرىككە بالىخانىدىن بىر يوپۇق ئالدۇرۇپ چۇشۇپ ئايالىنىڭ بېشىنى ئورىدى. خەنجىرىنى سۇرتۇپ، قىنىغا سالدى ۋە قولىنى يۇيۇپ ئېھتىرام بىلەن:

ــ ھۆرمەتلىك قوشنىلىرىم، ئەيىبكە بۇيرۇشمىسىلا، مەن قايتىپ كەلگۈچە بالىخانىغا چىقىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇشسىلا، ــ دېدى.

تۆت قوشنا بىر ـ بىرىگە قارىشىپ نائىلاج ۋۇ سۇڭنىڭ دېگىنىچە بالىخانىغا چىقىپ ئولتۇرۇشتى. ۋۇ سۇڭ چېرىكلىرىگە كەمپىرنىمۇ ئالدىغا سېلىپ بالىخانىغا ئاچقىشنى بۇيرۇدى. ئىككى چېرىك ئۇنى بالىخانىغا ئاچىقىپ قويۇپ، بالىخانا ئىشىكىنى تاقاپ تۆۋەندە كۆزەت قىلىپ تۇردى.

ۋۇ سۇڭ پەن جىنلىيەننىڭ بېشىنى قولتۇقلاپ، توپتوغرا مېنچىكىنىڭ دورىسۇرۇشلۇق دۇكىنىغا باردى. ئۇ دۇكاندا ئولتۇرغان غوجىدارنى كۆرۈپ سالام بېرىپ:

— بېگىم بارمۇ؟ — دەپ سورىدى.
— ھېلىلا چىقىپ كەتتى، — دەپ جاۋاب بەردى غوجىدار.
— بۇ ياققا چىقىڭچۇ، سىزگە دەيدىغان بىر ئىغىز سۆزۈم بار ئىدى.
غوجىدار ۋۇ سۇڭنى ئانچە ـ مۇنچە تونۇيتتى، شۇڭا ئەيمىنىپ دۇكاندىن چىقتى. ۋۇ سۇڭ ئۇنى بىر خالىي كوچىغا باشلاپ بېرىپ يۇزىنى ئۆرۈدى ـ دە:
— ئۆلۈمگە تۇرامسەن، كۆرۈمگىمۇ؟ — دېدى.
— يۇزبېشى بېگىم، پېقىر ئۆزلىرىگە چېقىلمىغانىدىمغۇ؟! — دېدى ھودۇقۇپ.
— جېنىڭدىن تويغان بولساڭ، شى مېنىچىڭنىڭ كەتكەن يېرىنى دەپ بەرمەيسەن. ئەگەر جان كېرەك بولسا، ماڭا شى مېنچىڭنىڭ نەدىلىكىنى ئېنىق دەپ بېرىسەن.
— تې... تې... تې... تېخى، ھېلىلا بىر تو... تو... تونۇش بىلەن شىر كۆ... كۆ... كۆۋرۈكتىكى مە... مە... مەيخانىغا كە... كە... كەتكەن.
ۋۇ سۇڭ بۇنى ئاڭلاپ، شۇ تەرەپكە بۇرۇلدى. غوجىدار يەرگە مىخلاپ قويغاندەك بىر پەس ھاڭۇنقىپ تۇرۇپ كېتىپ، بىر ھازادىن كېيىن يۇرۇپ كەتتى.
ئەمدى سۆزنى ۋۇ سۇڭدىن ئاڭلايلى. ۋۇ سۇڭ ئۇدۇل شىر كۆۋرۈك تۇۋىدىكى مەيخانا ئالدىغا بېرىپ، مەيپۇرۇشتىن:
— شى مېنچىڭ چوڭام كىم بىلەن ئىچىشىپ ئولتۇرىدۇ؟ — دەپ سورىدى.
— بىر ئادەتتىكى باي بىلەن بالىخانىدىكى رەستىگە قاراپ تۇرىدىغان ھۇجىرىدا ئىچىشىۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى مەيپۇرۇش.
ۋۇ سۇڭ ئۇدۇل بالىخانىغا چېپىپ چىقىپ، ھۇجرا يېنىغا بېرىپ، پەنجىرە سىرتىدىن قارىغۇدەك بولسا، شى مېنچىڭ غوجا بىر مېھمان بىلەن ئولتۇرۇپتۇ، ئىككى ئەلنەغمىچى سەتەڭ

ئىككى ياندا ئولتۇرۇپتۇ، ۋۇ سۇڭ قولتۇقىدىكى بوغچىنى قولىغا ئېلىپ، شۇنداق بىر سىلكىگەنىدى، ئۇنىڭ ئىچىدىكى كېسىك باش قانلىرى تامچىلىغان پېتى دومىلاپ چۈشتى. ۋۇ سۇڭ سول قولى بىلەن باشنى ئېلىپ، ئوڭ قولى بىلەن خەنجەرنى كۆتۈرۈپ، مىلەڭزىنى قايرىپ كىردى ـ دە، پەن جىنلىيەننىڭ كېسىك بېشىنى شى مېنچىڭنىڭ يۈزىگە قارىتىپ ئاتتى. شى مېنچىڭ ۋۇ سۇڭنى تونۇپ چۆچۈپ كېتىپ، «ۋاي ئاللىيەي» دەپ ۋارقىرىغىنىچە، ئورۇندۇق ئۈستىگە سەكرەپ چىقتى ـ دە، بىر پۇتىنى پەنجىرە تەكچىسىگە ئېلىپ قاچماقچا تەمشىلدى، پەنجىرىنىڭ ئاستى رەستە ئىدى، سەكرەپ چۈشۈشكە بولمىدى، شۇڭا ئۇ قاتتىق هودۇقۇپ كەتكەنىدى. ئېيتماق ئاستا، قىلماق تېز دېگەندەك، ۋۇ سۇڭ قولى بىلەن تۇتا ـ تۇتمايلا تاقىلا قىلىپ سەكرەپ، شىرەنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، شىرە ئۈستىدىكى قەدەھ ـ جاملار، چىنە ـ قاچىلارنى تېپىپ چۈشۈرۈۋەتتى، هېلىقى ئىككى ئەلنەغمىچى سەتەڭ ئالاقزەدە بولۇشۇپ قىمىرلىيالمىدى. هېلىقى مېهمان بەگمۇ چۆچۈپ قورقىنىدىن يىقىلىپ چۈشتى. مېهمان بەگ بىلەن شى مېنچىڭ ۋۇ سۇڭنىڭ شىددەت بىلەن ئېتىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قولىنى ئۇياقا شىلتىغان بولۇپ، ئۇنى تېپىش ئۈچۈن ئوڭ پۇتىنى كۆتۈرگەنىدى، ۋۇ سۇڭ قەهر ـ غەزەپ بىلەن ئېتىلىپ كەلگەچكە، ئۇنىڭ كۆتۈرۈلگەن پۇتىدىن ئۆزىنى سەل قاچۇرغاچقا، هېلىقى پۇت دەل ۋۇ سۇڭنىڭ بىلىكىگە تېگىپ، خەنجەر قولىدىن هالقىپ چىقىپ، رەستىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۈچۈپ چۈشتى. شى مېنچىڭ خەنجەرنىڭ تېپىكتە ۋۇ سۇڭنىڭ قولىدىن ئۈچۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن پۇت ـ قوللىرىغا جان كىردى ـ دە، ئوڭ ئۇلىچىنى كېرىپ، سول مۇشتىنى ۋۇ سۇڭنىڭ كۆكرىكىگە قارىتىپ ئاتتى. ۋۇ سۇڭ بولسا ئۆزىنى سەل بىر يانغا ئېلىپ، چاققانلىق بىلەن ئۇنىڭ بىقىنىغا كىرىپ، ئوڭ قولى بىلەن شى مېنچىڭنىڭ پۇتىدىن تۇتۇشى، سول قولى بىلەن بېشىدىن يۆگەپ قاق بەلدىن

كۆتۈرۈپ، يەردىن يۇلۇۋالغىنىچە «چۇش !» دەپ ۋارقىرىدى. شى مېنچىك بىرىنچىدىن، قىساس تۇتۇپ، ئىككىنچىدىن، تەڭرىنىڭ قەھرىگە ئۇچرىشى، ئۇچىنچىدىن، ۋۇ سۇڭ پالۋاننىڭ غەزەپ بىلەن پەسكە ئېتىشى ئارقىسىدا ، ئاسمان تاپىلاق بولغىنىچە رەستىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا دومىلاپ چۈشتى ـ دە، كۆزلىرىدىن چاقماق چېقىپ، ئەس ـ ھوشىنى پۈتۈنلەي يوقاتتى. رەستىنىڭ ئىككى يېقىدىكىلەر ھەيران بولۇشۇپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى.

ۋۇ سۇڭ ھېلىقى پەن جىنلىيەن جالاپنىڭ ئورۇندۇقنىڭ يېنىدا ياتقان كاللىسىنىمۇ ئالدى ـ دە، پەنجىرىدىن يەرگە سەكرەپ، رەستىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشۈپ، دەرھال خەنجىرىنى قولىغا ئالدى، قارىغۇدەك بولسا، شى مېنچىڭ غۇلاپ چۈشكەن يېرىدە چالا ئۆلۈك ھالەتتە ئۆزىراپ ئوڭدىسىغا ياتاتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىلا پىلدىرلاپ تۇراتتى. ۋۇ سۇڭ ئۇنى ئاستا بېسىپ تۇرۇپ خەنجەر بىلەن شارتتىدە كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى. ئىككى كېسىك باشنى بىر قىلىپ تېڭىپ كۆتۈرۈپ، بىر قولىدا ھېلىقى خەنجىرىنى تۇتقىنىچە ئۇدۇل قوڭۇرتاش رەستىسىگە قايتىپ كەلدى ۋە چېرىكلىرىگە دەرۋازىنى ئاچتۇرۇپ كىرىپ، ئىككى كېسىك باشنى ئەرۋاھ شىرەسى ئالدىغا نەزىر ـ چىراغقا قويدى. بىر ئاپقۇر سوغۇق شارابنى ماتەم كۆركى قىلىپ: «ئاكا، روھىڭىز يىراققا كەتمەيتۇ، جايىڭىز جەننەتتە بولسۇن. سىز ئۇچۇن قىساس ئالدىم، بۇ زىناخورلارنى جېنىدىن جۇدا قىلدىم، بۇگۈن نەزىر ـ چىرىغىڭىزنى بېرىمەن» دېدى. كېيىن چېرىكلىرىگە بالىخانىدىكى قولۇم ـ قوشنىلىرىنى چىللىتىپ چۈشۈپ، كەمپىرنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا تۇرغۇزدى ۋە بىر قولىدا خەنجىرىنى تۇتۇپ، بىر قولىدا كېسىك باشنى كۆتۈرۈپ تۆت قوشنىسىغا:

ـــ يەنە بىر ئېغىز سۆزۈم بار، ھەرقايسىلىرىغا ئېيتاي، ـــ دېدى.

ـــ يۈزبېشى بېگىم، ئېيتسىلا، بىز ئەمرلىرىگە تەييارمىز، ـــ

دېدى تۆتەيلەن قول قوۋۇشتۇرۇپ تەڭلا.

ۋۇ سۇڭ دېمەكچى بولغان سۆزنى ئېيتتى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! جىڭياڭ داۋىنىڭ پالۋانى قاتىلغا ئايلاندى، ياڭگۇ ناھىيەسىنىڭ يۇزبېشى دەرۋىش بولۇپ قالدى. نامى پۈر بولدى جىمى يۈرتقا ، شۆھرىتى تارقالدى مەڭگۈلۈككە. ۋۇ سۇڭنىڭ زادى نېمە دېگىنىنى كىيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە يەتتىنچى باب

چىشى يەكشانىڭ مېڭجۇ ئۆتكىدە ئادەم گۆشى ساتقانلىقى ۋۇ سۇڭنىڭ چاسا داۋانىدا جانىڭ چىقىپ بىلەن ئۇچراشقانلىقى

ئەلقىسسە، شۇل ئەسنادا ۋۇ سۇڭ تۆت ئۆيلۈك قولۇم ـ قوشنىسىغا:

ـــ پېقىر ئاكامنىڭ قانلىق قىساسىنى ئالدىم، مېنىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھىم ھەققانىيەت يولىدىكى گۇناھ، ئەمدى ئۆلسەمۇ ئارمىنىم يوق. لېكىن ھەقەمسايىلىرىم، ھەرقايسىلىرىنى ناھايىتى چۆچۈتۈۋەتتىم، بۇدا كەتسەم نە تىرىك، نە ئۆلۈك كېلىشمىنى بىلمەيمەن، ئاكامنىڭ ئەرۋاھ شىرەسىنى تەڭرى يولىغا ئاتاپ كۆيدۈرۈۋېتىمەن. ئۆيدىكى بەزى لاقا ـ لۇقىلىرىنى مالال كۆرمەي پېقىرغا سېتىپ پۇل قىلىپ بېرىشسىلە، يامۇلدا لازىمەتلىكىمگە سەرپ قىلاي، بۇگۈن يامۇلغا بېرىپ ئۆز جىنايىتىمنى مەلۇم قىلىمەن، بېشىمغا قانداق جازا كېلىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنىڭ بىلەن كارىلىرى بولۇشمىسۇن، پەقەت مەن ئۇچۇن بىر لىللا گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈپلا قويۇشسىلا شۇنىڭ ئۆزى كۇپايە، ـــ دېدى ۋە ئەرۋاھ تاختىسى بىلەن قەغەز تەڭگىلەرنى كۆيدۈرۈۋەتتى، ئاندىن بالىخانىدىن ئىككى ساندۇقنى ئېلىپ چۇشۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى نەرسىلەرنى سېتىش ئۇچۇن قولۇم ـ قوشنىلىرىغا ئامانەت قويۇپ، ھېلىقى كەمپىرنى ئالدىغا سېلىپ، كېسىلگەن ئىككى ئادەم كاللىسىنى كۆتۈرگىنىچە يامۇلغا قاراپ ماڭدى.

شۇ چاغدا بۇ ۋەقە پۈتۈن ياڭگۇ ناھىيەسىنى لەرزىگە كەلتۈردى، رەستىدىكى كۆرگۈچىلەر ھەددى ـ ھېسابسىز ئىدى،

ئامبال بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ، دەرھال دىۋانغا ھازىر بولدى. ۋۇ سۇڭ ۋاڭ كەمپىرنى دىۋان ئالدىغا ئەكىلىپ تىزلاندۇرۇپ ئولتۇرغۇزدى، ھېلىقى خەنجەرنى ۋە ئىككى ئادەم كاللىسىنى تاپسىغا قويدى. ۋۇ سۇڭ سول تەرەپتە، كەمپىر ئوتتۇرىدا، قولۇم ـ قوشنىلار بولسا ئوڭ تەرەپتە تىزلىنىپ ئولتۇردى. ۋۇ سۇڭ قوينىدىن خۇ جېڭچىڭ يېزىپ بەرگەن ئىقرارنامىنى چىقىرىپ، باشتىن ـ ئاخىرغىچە بىر قېتىم بايان قىلىپ ئۆتتى. ئامبال مۇنشىنى چاقىرىپ، ۋاڭ كەمپىرنى سوراق قىلدۇردى، ئۇ يەنە بۇرۇنقى گەپلىرىنى ئېيتتى. قولۇم ـ قوشنىلارمۇ ناھايىتى ئېنىق گۇۋاھلىقتىن ئۆتتى، ئاندىن خې جيۇشۇ بىلەن يۇن گېنى چاقىرتىپ كېلىپ ئېنىق گۇۋاھلىق ئالدى. ئامبال جەسەت تەكشۈرىدىغانلارنى چاقىرتىپ، بىر ئەمەلدارغا دەۋاغا مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنى قوڭۇرتاش رەستىسىگە ئېلىپ بېرىپ، ئايالنىڭ جەسىتىنى تەكشۈرۈپ كېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇلار شىر كۆۋرۈك تۇۋىدىكى مەيخانا ئالدىدا شى مېنچىڭنىڭ جەسىتىنىمۇ تەكشۈرۈپ چىقتى ۋە جەسەت ئەھۋالىنى ئېنىق يېزىۋېلىپ، يامۇلغا قايتىپ كېلىپ، ئەنگە ئالدۇردى. ئامبال ۋۇ سۇڭ بىلەن كەمپىرگە ھازىرچە ئۇزۇن تاقاق سېلىپ گۇندىخانىغا تاپشۇرۇشنى بۇيرۇدى، دەۋاغا مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر دەرۋازىۋەن ئۆيىگە نەزەربەند قىلىپ قويۇلدى.

ئەمدى گەپنى ئامبالدىن ئاڭلايلى. ئۇ ۋۇ سۇڭنىڭ مەردانە ئوغلان ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئاستانىگىمۇ بېرىپ كەلگەنلىكىنى ئويلاپ، ئۇنىڭغا غەمخورلۇق قىلغۇسى كەلدى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرى ئېسىگە چۈشتى ـ دە، دەرھال بۇ مەسىلىگە مەسئۇل بولغان ئەمەلدارلارنى چاقىرىپ، ئۇلارغا: «ۋۇ سۇڭ بىر مەردانە ئوغلان، بۇ ئادەملەرنىڭ دېلوسىنى يېڭىباشتىن ئىشلەپ چىقىپ ، ‹ۋۇ سۇڭ ئۆزىنىڭ رەھىمەتلىك ئاكىسى ۋۇ دانىڭ نەزىر ـ چىرىغىنى قىلماقچى بولغىنىدا، قېيىنئىگىچىسى

يول قويمىغان، شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى تاكاللىشىپ قالغان، ئايال ئەرۋاھ شەرەسىنى ئۆرۈپ تاشلىغان، ۋۇ سۇڭ ئاكىسىنىڭ ئەرۋاھىنى خۇش قىلىمەن دەپ قېيىنئېگىچىسى بىلەن قاتتىق ئۇرۇشۇپ قېلىپ، ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويغان، شى مېنچىڭ بۇ ئايال بىلەن زىنا قىلىشىپ يۈرگەنلىكىدىن، ئۇنى قۇتقۇزمەن دەپ كېلىپ ۋۇ سۇڭ بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان؛ بۇلار بىر ـ بىرىگە بوي بەرمەي شىر كۆۋرۈك تۇۋىگىچە سۆرىشىپ بارغان، نەتىجىدە شى مېنچىڭ مۇشت يەپ ئۆلگەن، دەپ ئۆزگەرتىش» ھەقىقىدە مەسىلىھەت بەردى. بۇ ئەرزنامە پۈتكەندىن كېيىن ۋۇ سۇڭغا ئوقۇپ بېرىلدى، يەنە بىر پارچە ئالاقە يېزىلىپ ۋۇ سۇڭ ۋە بۇ دەۋاغا مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر دۇڭپىڭ دىيارى مەھكىمىسىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا يوللاندى.

ياڭگۇ ناھىيەسى كىچىك ناھىيە بولغىنى بىلەن، بۇ يەردە مەرد ئادەملەر تېپىلاتتى، باي ـ تۆرىلەر ۋۇ سۇڭغا كۆمۈش پۇل ياردەم قىلدى. گاھىلىرى مەي ـ تائام، پۇل ـ پۈچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇق يوللۇق تۇتتى. ۋۇ سۇڭ چۈشكۈنىگە بېرىپ، كۆدە ـ كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ چېرىكلەرگە تاپشۇرۇپ قويدى، يېنىدىن ئون نەچچە سەر كۆمۈش چىقىرىپ يۇن گېنىڭ دادىسىغا بەردى. ۋۇ سۇڭنىڭ قولىدا ئىشلىگەن چېرىكلەرنىڭ كۆپىنچىسى ۋۇ سۇڭغا ئارقا ـ ئارقىدىن مەي، گۆش ـ گېزەكلەرنى يوللۇق تۇتتى. شۇنىڭ بىلەن چىرىك يامۇلبېگى ئالاقىنى ئېلىپ، ھۆججەتلەرنى ئوبدان ئورىدى ۋە خې جيۇشۇ بەرگەن كۆمۈشنى، سۆڭەك پارچىلىرىنى، ئىقرارنامە ۋە خەنجەرنى ئېلىپ، دەۋاغا مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنى ئالدىغا سېلىپ، دۇڭپىڭ دىيارى مەھكىمىسىگە قاراپ يول ئالدى.

بۇلار دىيار مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، تاماشا كۆرگۈچىلەر گۈركىرەپ يامۇلنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا توپلاندى.

ئايماق ئامبىلى چېن ۋېنجاۋ خەۋەرچىدىن بۇنى ئاڭلىغان ھامان دەۋانغا ھازىر بولدى. ئۇ شۇنداق بىر بەگ ئىدىكى:

تۆرىلىشتىن كۆڭلى تۇز بىر خۇش خۇلق دانا ئىدى،

كۆپ ئوقۇپ ئىلىم يېتىشكەن، ئەقلى ئۇز موللا ئىدى.
كەلتۇرۇپ ئەلگە رونا‌قلىق، يۇرتقا ئۇ مەمۇرچىلىق،
ئەلدە ئەخلاقۇ دىيانەت كوچىدا ئەھيا ئىدى.
تۇگىتىپ دەۋايى دەستۇرنى، يوقاتقاچ ئوغرىنى،
ئەل ـ خالايىق ئاغزىدا تەرىپ ـ قوشاق دەريا ئىدى.
قەلىمى ئالدىدا لى بەي، دۇ فۇ[1] مۇ بولغاي خىجىل،
گۇڭ ۋە خۇاڭ[2] ساپ دىلى ئادىللىقتا بىچارە ئىدى.

ئامبال چېن ۋېنجاۋ ئاقىل ۋە دانا بەگلەردىن ئىدى، ئۇ بۇ ۋەقەدىن خەۋەر تاپقان ھامان گۇناھكارلارنى ۋە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنى دىۋانغا ئالدۇرۇپ كىرىپ، ئاۋۋال ياڭگۇ ناھىيەسىنىڭ ئالاقىسىنى كۆردى؛ ئاندىن ھەربىر كىشىنىڭ ئىقرارنامىلىرىنى ۋە ئەرزلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ ئۆتۈپ، گۇناھكارلارنى ۋە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنى بىر ـ بىرلەپ سوراق ـ سوئال قىلدى؛ پۇل پارىلارنى خەنجەر بىلەن بىللە پېچەتلىتىپ، خەزىنىدارغا تاپشۇردى. ۋۇ سۇڭغا سېلىنغان ئۇزۇن تاقاقنى يەڭگىل گۇناھ تاقىقىغا يەڭگۇشلەپ، ئۇنى گۇندىخانىغا سولىدى؛ ھېلىقى كەمپىرگە سېلىنغان تاقاقنى ئېغىر گۇناھ تاقىقىغا يەڭگۇشلەپ، ئۇنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان قاتىللار زىندانىغا تاشلىدى. ئاندىن چېرىك يامۇل بېگىنى چاقىرىپ، جاۋاب خەتنى تاپشۇردى ۋە:

ـــ خې جيۇشۇ، يۇن گې ۋە قولۇم ـ قوشۇنلار ناھىيەگە كەتمەي مۇشۇ يەردە بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇپ تۇرسۇن. ھەقدار شى مېنچىڭنىڭ خوتۇنى مەھكىمىمىزدە نەزەربەندلىكتە تۇرسۇن، ئوردىدىن ئېنىق بۇيرۇق چۈشكەندىن كېيىن ئاندىن ھۆكۈم قىلىنىدۇ، ـــ دەپ جېكىدى.

چېرىك يامۇل بېگى خې جيۇشۇ، يۇن گې ۋە قولۇم ـ

① تارىختا ئۆتكەن مەشھۇر ئەدىب لى بەي، دۇ فۇ.
② تارىختا ئۆتكەن مەشھۇر ۋالىيلاردىن گۇڭ سۇ، خۇاڭ با.

قوشنىلار بىلەن بىرلىكتە دۇڭپىڭ دىيارىدا ئوردىنىڭ بۇيرۇقىنى ساقلاپ تۇرىدىغان بولدى.

ۋۇ سۇڭ گۇندىخانىغا سولانغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا بىرنەچچە چېرىك تاماق توشۇپ بېرىپ تۇردى.

ئايماق ئامبىلى چېن ۋېنجاۋ: ۋۇ سۇڭ بولسا مەردانە ئوغلان ئىدى دەپ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ، دائىم ئادەم ئەۋەتىپ ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇردى، شۇڭا زىندانبېگى ۋە گۇندىپايلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنىڭدىن بىر يارماقمۇ پۇل تەلەپ قىلمىدى، ئەكسىچە، ئۇنى مەي ـ تائام بىلەن باقتى. ئايماق ئامبىلى ئەرز ـ ئىقرارنامىلەرنى يېنىكلەشتۇرۇپ، يۇقىرىنىڭ تەپسىلىي كۆزدىن كەچۈرۈپ گۇناھ كېسىشىگە يوللىدى؛ بۇ ئىشنى بېجىرىپ كېلىشكە ئۆزىنىڭ يېقىن كىشىلىرىدىن بىرىنى بىر پارچە خۇپىيانە خەت بىلەن كېچىلەپ ئاستانىگە يولغا سالدى. دادخاھ بولسا چېن ۋېنجاۋنىڭ ئاغىنىسى ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ بۇ دەۋانى توپتوغرا ئاستانە دادخاھ مەھكىمىسىنىڭ بېگىگە مەلۇم قىلىپ ئۇنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ، مۇنۇ ھۆكۈمنى چىقاردى: «ۋاڭ كەمپىر يوقىلاڭ ئىشلارنى تېرىغان، مەزكۇر خوتۇننى ئېزىقتۇرۇپ زىنا قىلدۇرغان ۋە ئۇنى كۇشكۇرتۇپ ئېرىگە زەھەر ئىچۈرۈپ ئۆلتۈرتكەن. بۇ خوتۇنغا ۋۇ سۇڭنى قوغلاتقۇزۇپ، ۋۇ سۇڭنىڭ قېرىندىشىنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزۈشىگە يول قويدۇرماي، نەتىجىدە ئۆلۈم ھادىسىسىنىڭ تۈغۈلۇشىغا، زىناخورلۇق سەۋەبى بىلەن ئېر ـ خوتۇنلۇق ئەدەپ ـ قائىدىلەرنىڭ بۇزۇلۇشىغا زامىن بولغان. شۇڭا، ئۇ قىيما ـ چىيما قىلىنىپ ئۆلتۈرۈلۈشكە مۇناسىپ. ۋۇ سۇڭ ئاكىسىنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن زىناخور شى مېنچىڭنى ئۆلتۈرگەن ۋە ئۆز جىنايىتىنى ئۆزى مەلۇم قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈم قىلىۋەتكىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ دۇمبىسىگە قىرىق دەررە ئۇرۇپ، يۈزىگە خەت چېكىپ، يىراق ياقا يۇرتلارغا سۈرگۈن قىلىش

لازىم. زىناخور ئەركەك بىلەن پاھىشە خوتۇن ئېغىر جازاغا لايىق ئىدى، بۇلار ئۆلۈپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن تەگىلمەيدۇ. قالمىش مۇناسىۋەتلىك ئادەملەر ئۆز ئۆيلىرىگە قايتۇرۇلىدۇ. بۇ ھۆكۈمنامە يېتىپ بارغان ھامان ئىجرا قىلىنسۇن».

دۇڭپىڭ دىيارىنىڭ ئامبىلى چېن ۋېنجاۋ بۇ ھۆكۈمنامىنى كۆرگەندىن كېيىن دەرھال يارلىق چۈشۈرۈپ، خې جيۇشۇ، يۇن گې ۋە قولۇم ـ قوشۇنلارنى، شى مېنچىڭنىڭ خوتۇنىنى ۋە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنى ھۆكۈمنى ئاڭلىسۇن دەپ دۇانغا چاقىرتتى، گۇندىخاندىن ۋۇ سۇڭنى ئاچىقتۇرۇپ، ئوردىنىڭ يارلىقىنى ئوقۇپ بەردى، ئاندىن ئۇنىڭ بويىندىكى تاقاق شالنى ئالدۇرۇۋېتىپ، دۇمبىسىگە قىرىق دەررە ئۇردۇردى. يامۇلىنىڭ چوڭ ـ كىچىك ئەمەلدار ۋە خىزمەتكارلىرى ئۇنىڭغا غەمخور بولغاچقا، دەررە قاتتىق ئۇرۇلمىدى. يايلار ۋۇ سۇڭغا يەتتە يېرىم پاتمان كېلىدىغان قاڭالتىر بىلەن قاپلانغان يۇمىلاق تاقاقنى سالدى، يۇزىگە ئىككى قۇر قىلىپ خەت چېكىپ، مېڭجۇ ئايمىقىنىڭ مەھبۇسلار كۈرەسىگە سۈرگۈن قىلماقچى بولدى، قالغان مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر ئاستانە يارلىقىغا بىنائەن ئۆز ئۆيلىرىگە قايتۇرۇلدى.

زىندانىدىن ۋاڭ كەمپىر دۇانغا ئاچقىلىپ، ئوردىنىڭ يارلىقى ئوقۇپ ئۆتۈلدى، ئۇنىڭ جىنايەتلىرى تاختىغا يېزىلىپ، ئۇنىڭغا بارمىقى باستۇرۇلدى، ئاندىن كېيىن ياغاچ ئېشەككە مىندۈرۈلۈپ، ئەتراپى توّت تال ئۇزۇن مىخ بىلەن مىخلاندى ۋە ئۇچ تال ئارغامچا بىلەن باغلىنىپ، دۇڭپىڭ دىيارى ئامبىلىنىڭ «سەڭگسار» دېگەن ھۆكۈم خېتى چاپلىنىپ كوچىغا ئاچقىلدى. ئالدىدا ئەسكى داس، ئەسكى چېلەكلەر چېلىندى؛ ئالدىدىن سۆرەپ، كەينىدىن تاياق بىلەن ھەيدەپ مېڭىلدى؛ ئىككى تەرىپىدە ئىككى قۇلۇپ، بېشىدا بىر قەغەز گۈل ئورنىتىلغان پېتى دۇڭپىڭ دىيارى رەستىسىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئېلىپ بېرىلىپ «سەڭگسار» قىلىندى.

يۇقىرىدا پەقەت ۋۇ سۇڭغا تاقاق سېلىنغانلىقىنى، ۋاڭ كەمپىرنىڭ سەڭگىسار قىلىنغانلىقىنىلا بايان قىلدۇق، ئەمدى ۋۇ سۇڭنىڭ ئۆزىگە كەلسەك، ئۇنىڭ قوشنىسى ياۋ ئېرلاڭ ۋۇ سۇڭ پۇل قىلىپ بېرىشكە قويغان مال ـ بىساتلىرىنى سېتىپ، پۇلىنى ۋۇ سۇڭغا ئەكېلىپ بېرىپ ئۆيىگە قايتتى. دۇاندىن ئالاقە يېزىلىپ، ۋۇ سۇڭنى مېڭجۇ ئايمىقىغا ئاپىرىپ بېرىش ۋەزىپىسى ئىككى يايىغا تاپشۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئايماق ئامبىلىنىڭ ئەمىر ـ پەرمانلىرى ئاياغلاشتى. ئىككى يايى ۋۇ سۇڭنى ئالدىغا سېلىپ يولغا چىقتى، ئەسلىدە ۋۇ سۇڭنى ئەكەلگەن چېرىكلەر ۋۇ سۇڭنىڭ كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى ئۆزىگە تاپشۇرۇپ بېرىپ ئۆز ناھىيەسىگە قايتىقانىدى. ۋۇ سۇڭ ئىككى يايى بىلەن دۇڭپىڭ دىيارىدىن چىقىپ يىراق مەنزىللەرنى كېزىپ مېڭجۇ ئايمىقىغا كەلدى. ئىككى يايى ۋۇ سۇڭنىڭ مەرد ئوغلانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن يول ئۈستىدە ئۇنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىپ ماڭغانلىقتىن، ۋۇ سۇڭ ھېچ نەرسىسىنى ئايىمىدى، ئۇنىڭ بوغجۇمىسىدا ئالتۇن ـ كۈمۈش دېسە بار ئىدى، شۇڭا ئۇ يول ئۈستىدە ئۇچرىغانلا مەيخانىلارغا كىرىپ مەي ـ شاراب، كۆك ـ گېزەكلەرنى ئېلىپ ئىككى يايىغا يېگۈزۈپ ـ ئىچۈرۈپ ماڭدى.

ئەمدى گەپنى ئەگىتىپ ئولتۇرمايلى. ۋۇ سۇڭ ئۇچىنچى ئاينىڭ باشلىرىدا قاتىللىق گۇناھى ئۈچۈن ئىككى ئاي گۇندىخانىدا ياتقاندىن كېيىن ئەمدى مېڭجۇ ئايمىقىغا كەلگەنىدى، بۇ دەل ئالتىنچى ئاي كۈنلىرى ئىدى، كۈندۈزى ئاپتاپ خۇددى تاشلارنى ئېرىتكۈدەك ئىسسىپ كېتەتتى، پەقەت سەھەر سالقىن ۋاقتىدىلا يول مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. ئالاھازەل يىگىرمە نەچچە كۈن ماڭغاندىن كېيىن بىر چوڭ يولغا چىقتى، ئۈچەيلەن چاشكا ۋاقتى بىلەن بىر چوققىنىڭ ئۈستىگە ئۈلاشتى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ ئازراق دەم ئېلىۋېلىڭلار، چوققىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئاز ـ تولا مەي ئىچىپ تاڭام يەيلى، ـــ دېدى.

ـــ راست ئېيتتىڭىز، ـــ دېدى ئىككى يايى.

ئۇچەيلەن چوققىدىن ئۆتۈپ قارىغۇدەك بولسا، يىراقتىكى داۋان تۇۋىدە ئون نەچچە كەپە كۆرۈندى، بۇ كەپىلەرنىڭ يېنىدا ئېقىپ ئۆتۈۋاتقان ئېرىق بويىدىكى تال ـ دەرەخلەر ئارىسىدىن مەي تۇغى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ۋۇ سۇڭ مەي تۇغىنى كۆرگەندىن كېيىن قولى بىلەن كۆرسىتىپ:

ـــ ئەنە، ئاۋۇ يەردە مەيخانا بار ئىكەن ! ـــ دېدى.

ئۇچەيلەن چوققىدىن ئىتتىك چۈشۈپ تۆپىلىك يېنىدا ئوتۇن كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان بىر ئوتۇنچىغا ئۇچراشتى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ يىگىت، بۇ يەر قەيەر بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇ چوققا مېڭجۇ ئۆتكى بولىدۇ. چوققىنىڭ ئالدىدىكى ئاۋۇ دەرەخزارلىق يېنىدىكى داۋان ئاتاقلىق چاسا داۋان دەپ ئاتىلىدۇ، ـــ دېدى ئوتۇنچى.

ۋۇ سۇڭ سورىۋالغاندىن كېيىن ئىككى يايى بىلەن توپتوغرا چاسا داۋان تۇۋىگە باردى، بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، شۇنداق بىر تۇپ يوغان تېرەك تۇرۇپتۇكى، ئۇنىڭغا تۆت ـ بەش ئادەمنىڭ قۇچىقى يەتمەيتتى، ئۇنىڭ ئۇستىنى بولسا قۇرۇق شاخ ـ پىلەكلەر چىرماپ كەتكەنىدى. تېرەكنى ئەگىپ ئۆتكەندىن كېيىن بىر مەيخانا كۆرۈندى، ئۇنىڭ ئىشكى ئالدىدىكى شادىنىڭ يېنىدا بىر چوكان ئولتۇراتتى. ئۇ يېشىل شايىدا كۆڭلەك كىيىپ، بېشىغا ساپسېرىق جىغا، چېكىسىگە تاغ گۈلى قىستۇرۇۋالغانىدى. بۇ چوكان ۋۇ سۇڭ بىلەن ئىككى يايىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ قارشى ئالدى. چوكان قىپقىزىل بەل كۆڭلەك كىيىپ ، يۈزىگە ئۇپا ـ ئەڭلىك سۈرتۈپ، مەيدىسىنى ئېچىۋەتكەنىدى. ئۇنىڭ ياپيېشىل شايى كۆڭلىكىدىن بەللىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئالتۇن تۆگىمىلىرى پارقىراپ تۇراتتى. بۇ چوكانىنىڭ قانداقلىقىنى تۆۋەندىكى نەزمدىن كۆرۈڭ:

قار ياغاتتى تەرىدىنكىم، كۆزىدىن خۇنخورلۇقى،
چاققا ئوخشاش بېلى مايماق، مىسلى بازغان قول - پۇتى.
ئۇپا سۇرتۇپتۇ يۇزىگە چوقۇرىنى يوشۇرۇپ،
قىپقىزىل ئەڭلىك يۇزىدە، چېچىنى ئاپتۇ تۇرۇپ.
قولىدا ئالتۇن بىلەزۈك يەلكىسى دۇنسىمان،
قىپقىزىل كۆڭلىكىدىن يەكشالىقى چىققان بۆسۇپ.

بۇ چوكان ئىشككە يۆلىنىپ تۇرۇپ:
— مېھمانلار، ھاردۇق ئېلىۋېلىپ مېڭىشسىلا، خانىمىزدا ئېسىل مەي - شاراب، ئېسىل گۆش، شېكەر توقاچ، ئوخشىتىپ پىشۇرۇلغان گۆش مانىلىرىمىز بار ! — دېدى.
ئىككى يايى بىلەن ۋۇ سۇڭ ئىچكىرىگە كىردى، ئۇ يەردە ئارچا ياغىچىدىن قىلىنغان بىر يۇرۇش شىرە - ئورۇندۇق بار ئىدى، ئىككى يايى تاياق - توقماقلىرىنى تىكلەپ قويۇپ، خالتىلىرىنى يېشىپ ئۆز رېتى بويىچە ئورۇن ئالدى. ۋۇ سۇڭ بوغجۇمىسىنى يېشىپ شىرە ئۈستىگە قويدى، ئۇنىڭدىن كېيىن بېلىدىكى خالتا پوتىسىنى يېشىپ، بۆز يەكتىكىنى سالدى. يايىلار:
— بۇ يەردە كۆرۈپ قالغۇدەك كىشىمۇ يوق ئىكەن، بىز سىزگە رەھىم قىلىپ بوينىڭىزدىكى تاقاقنى ئېلىۋېتەيلى، كەڭ - كۈشادە ئولتۇرۇپ بىر - ئىككى ئاپقۇر مەي ئىچىۋېلىڭ، — دېدى - ده، ۋۇ سۇڭنىڭ تاقىقىنىڭ پېچىتىنى سويۇپ، بوينىدىن ئېلىپ شىرەنىڭ تەكتىگە قويۇپ قويدى، ئاندىن ئۆزلىرىنىڭ ئۈست كىيىملىرىنى سېلىپ پەنجىرىگە قويۇپ قويدى، ھېلىقى چوكان تەبەسسۇم بىلەن:
— مېھمانلارغا قانچىلىك مەي كەلتۈرىمىزكىن؟ — دېدى.
— سورىماستىن ئىللىتىپ ئەكىرىۋېرىڭ، گۆشتىن ئۇچ - تۆت جىڭ توغراپ كىرىڭ، بىراقلا ھېسابلىشىمىز، — دېدى ۋۇ

سۇڭ.

ـــ ئوخشىغان مانتىمۇ بار، ـــ دېدى ئايال.

ـــ ناشتىلىق ئۈچۈن ئۇنىڭدىن يېگىرمە - ئوتتۇزنى ئەكىرىڭ، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

چوكان خۇشال ئىچكىرىگە كىرىپ بىر سوغا مەي كۆتۈرۈپ چىقتى. ئاندىن ئۈچ ئاپقۇر، ئۈچ كىشىلىك چوكا، ئىككى تەخسە توغرالغان گۆش كەلتۈردى؛ ئارقا - ئارقىدىن مەي قۇيۇپ تۆت - بەش قېتىم ئايلاندۇرۇپ چىققاندىن كېيىن بىر قاسقان مانتىنى ئاچقىپ شىرەنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدى. ئىككى يايى ئۇنى ئېلىپ يېيىشكە باشلىدى. ۋۇ سۇڭ مانتىدىن بىرنى قولىغا ئېلىپ ئۆرۈپ كۆرۈپ:

ـــ ئۇستام، بۇ مانتىڭىز ئادەم گۆشىدە ئەتكەن مانتىمۇ ياكى ئىت گۆشىدە ئەتكەن مانتىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مېھمان، چاقچاق قىلمىسىلا، بۇ تېپتىنچ دۇنيا، پاك - پاكىز ئالەمدە نەدىمۇ ئادەم گۆشىدە ئەتكەن، ئىت گۆشىدە قىلغان مانتا بولغاي؟ ئاتا - بوۋىمىزدىن تارتىپ كالا گۆشى مانتىسى سېتىپ كېلىۋاتىمىز.

ـــ مەن ئەزەلدىن يۇرت ئارىلاپ يۈرگەن ئادەمەن، ئادەملەردىن: «يوغان تېرەك تۇۋىدىكى چاسا داۋاندىن ئۆتۈشكە قايسى كارۋاننىڭ ھەددىكەن؟ سېمىزلىرىنى چاناپ مانتىغا قېيما ئېتىدۇ، ئورۇقلىرىنى دەريا‌غا تاشلىۋېتىدۇ» دېگەن گەپنى كۆپ ئاڭلىدىم.

ـــ مېھمان، بۇ گەپنى نەدىن ئاڭلىدىلىكىن؟ تايىنلىق يانچۇقلىرىدىن چىقىرىۋاتىلىغۇ دەيمەن.

ـــ قارىسام، مانتىنىڭ قېيمىسىدىن ئەر كىشىنىڭ جان يېرىنىڭ تۇكىدەك نەچچە تال تۈك چىقتى، شۇنىڭغا قاراپ گۇمانلاندىم. يەڭگە، كۈيۈيىڭىز كۆرۈنمەيدىغۇ؟

ـــ كۈيۈيىم مېھماندارچىلىققا كېتىپ، قايتىپ كەلمىدى

تېخى.

ــ ئۇنداق بولسا يالغۇز قېلىپ زېرىككەنسىز.

چوكان كۈلۈپ: «بۇ پالاندىنىڭ ئۆلگۈسى كەلگەن ئوخشايدۇ، خان ئاچىسىغا چاقچاق قىلىۋاتقىنىنى قارا! خۇددى ‹پەرۋانە ئۆزىنى چىراغقا ئۇرۇپتۇ، تېنىنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىپتۇ› دېگەندەك ئىش قىلىۋاتىدۇ. مەن سېنى ئىزدەپ بارمىدىم، ئۆزۈڭ ئالدىمغا كەلدىڭ، تازا ئەدىپىڭنى بېرەي» دەپ ئويلاپ:

ــ مېھمان، چاقچاقلىرىنى قويسىلا. يەنە نەچچە ئاپقۇر مەي ئىچىپ، ئارقا تەرەپتىكى تېرەك تۈۋىگە چىقىپ سەگىدىسىلە، يېتىپ ئارام ئالمەن دېسىلە ئۆيگە كىرىپ ئارام ئالسىلىمۇ بولىۋېرىدۇ، ــ دېدى.

ۋۇ سۈڭ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئىچىدە: «بۇ چوكانىڭ نىيىتى يامان تۇرىدۇ. مەن ئۇنىڭدىن ئاۋۋال ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قويايى» دەپ ئويلاپ:

ــ ئېگىچە، بۇ شارابىڭنى تازا قۇۋۋەتلىك ئەمەس ئىكەن. ئېسىلراقىدىن بولسا بىرنەچچە ئاپقۇر كەلتۈرمەمسىز، ــ دېدى.

ــ ناھايىتى خۇشخۇي مەيدىن ئازراق بار، لېكىن سەل ــ پەل دۇغى بار.

ــ ئەمىسە ئوبدان ئىكەن. قانچىكى دۇغلۇق مەي بولسا، شۇنچە ئىچىشلىك بولىدۇ.

بۇ چوكان كۆڭلىدە خۇشال بولغىنىچە ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىپ، بىر خۇمىدا دۇغلۇق مەي كۆتۈرۈپ چىقتى. ۋۇ سۈڭ ئۇنى كۆرۈپ:

ــ بەللى، تازا كۈچلۈك مەي ئىكەن، ئىللىتىپ ئىچسە بەلەن بولىدۇ، ــ دېدى.

ــ مانا مۇشۇ مېھمان بىلىدىكەن، مەن ئىللىتىپ چىقاي، تېتىپ باقسىلا، ــ دېدى چوكان ۋە ئۆزىگە: «بۇ پالانىدى

ئوغرى مەينى ئىللىتتىپ ئىچىپ ئۆلگۈسى كەپتۇ. بۇ دورا ناھايىتى تېز تۇتىدۇ، بۇ مۇتتەھەم ئەمدى مېنىڭ قولۇمدىن قۇتۇلالمايدىغان بولدى» دەپ ئويلىدى ـ دە، مەينى ئىللىتىپ ئۇچ ئاپقۇرغا قۇيۇپ:

ـــ قېنى، مېھمانلار تېتىپ بېقىشسىلا، ـــ دېدى.

ئۇسساپ چاڭقاپ كەتكەن ئىككى يايى ھېچنېمىگە باقماي ئىچىۋەردى، ۋۇ سۇڭ:

ـــ ئېگىچە، مەن مەينى ئەزەلدىن قۇرۇق ئىچمەيمەن. يەنە ئازراق گۆش توغراپ چىقىسىڭىز. تېتىق قىلىپ ئىچسەم، ـــ دېدى.

چوكان ئارقىغا ئۆرۈلۈپ كىرىپ كېتىشىگە ۋۇ سۇڭ مەينى بىر بۇلۇڭغا تۆكۈۋېتىپ يالغاندىن ئاغزىنى تەمشىپ:

ـــ ئەجەب بەلەن مەي ئىكەن، مەي دېگەن مۇشۇنداق بولسا، ئادەمگە جان كىرىدۇ ـ دە ! ـــ دەپ قويدى.

چوكان گۆشنى توغراپ ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە ئاچىقىپ:

ـــ ھە، بەللى، يېقىلىپتۇ! يېقىلىپتۇ ! ـــ دەپ چاۋاك چېلىپ كەتتى. ھېلىقى ئىككى ياينىڭ كۆزىگە ئاسمان ئايلانغاندەك كۆرۈنۈپ، ئاغزى يۇمۇلۇپ ئارقىغا گۇپپىدە يېقىلىپ چۈشكەنىدى. ۋۇ سۇڭمۇ يالغانلاردىن كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ ئورۇندۇقنىڭ يېنىغا يېقىلىپ ئاسمان تاپىلاق بولۇپ ياتاتتى. چوكان كۈلۈپ مەسخىرە قىلغىنىچە: «تۇزاققا چۈشتۇڭلارغۇ! ھەي مەككار شەيتان، خان ئاچاڭنىڭ يۇندىسىنى ئىچتىڭ» دېدى ـ دە:

ـــ شىاۋئېر، شىاۋسەن، ئىتتىك چىقىڭلار بۇياققا! ـــ دەپ چاقىردى.

ئىچكىرىدىن ئىككى ھاماقەت چىقىپ ئاۋۋال ئىككى ياينى كۆتۈرۈپ ئىچكىرىگە ئەكىرىپ كەتتى، چوكان شىرە ئۈستىدىن ۋۇ سۇڭنىڭ بوغجۇمىسىنى ھەم يايلارنىڭ خالتىلىرىنى قولىغا

ئېلىپ سىقىپ بېقىپ ، ئىچىدە ئالتۇن ـ كۈمۈش بارلىقىنى بىلدى. ئۇ خۇشال بولغىنىچە: «بۇگۈن بۇ تېگىمەك ئۇچ مالنى تازا ئىككى كۈن مانتا ئېتىپ سېتىۋالىدىغان بولدۇم، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ بىرمۇنچە تەئەللۇققا ئىگە بولدۇم» دېدى ـ دە، خالتىلارنى ئىچكىرىگە ئەكىرىپ قويۇپ قايتىپ چىقتى، قارىسا، ھېلىقى ئىككى خىزمەتكار ۋۇ سۇڭنى كۆتۈرمەكچى بولۇپ ھەپىلىشىۋېتىپتۇ. ئۇلار نەدىكىنى قىمىرلىتالمىسۇن، ئۇ تۈپتۈز ئۈزىرىپ نەچچە يۈز پاتمان كېلىدىغاندەك ياتاتتى. چوكان بۇ ئىككى ھاماقەتنىڭ قىمىرلىتالمىغانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ ھەي نان قېپىلار، كۈنبويى يەپ ـ ئىچىشىنلا بىلمىسلەر، بىر تىيىن كارغا كەلمەيسىلەر، خان ئاچاڭلار ئۆزى كۆتۈرمەي بولمىدى. بۇ كالۋا دارازا خان ئاچىسىنى كۆرۈپ قويسۇن. بۇ خام سېمىزنى بەلەن كالا گۆشى ئورنىدا ساتايلى. ئاۋۇ ئىككى ئورۇق ئۆچكىنى سۇ كالىسى ئورنىدا ساتىدىغان بولدۇق، ئىچكىرىگە ئەكىرگەندىن كېيىن ئاۋۇال بۇ مۇتتەھەمنى سويۇڭلار، ـــ دېدى. ئۇ مۇشۇ گەپلەرنى قىلغاچ يېشىل شايى كۆڭلىكىنى سېلىپ، قىزىل بەل كۆڭلىكىنى يېشىپ يېڭىنى شىمايلىدى ـ دە، ۋۇ سۇڭنى ئاستا ـ ئاستا دەڭسەپ كۆتۈرمەكچى بولدى. بۇ چاغدا ۋۇ سۇڭ كاپىلا قىلىپ ئۇنى چىڭ قۇچاقلاپ، ئىككى قولىنى گىرەلەشتۈرۈپ مەيدىسى تەرەپكە تارتتى؛ ئۇنىڭدىن كېيىن چاتىرقىغا قىسىپ ئۆزى ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدى، چوكان خۇددى بوغۇزلاۋاتقان چوشقىدەك چىرقىراشقا باشلىدى. ھېلىقى ئىككى ئەركەك ئۇنىڭ يېنىغا كېلىشكە تەمشىلىۋىدى، ۋۇ سۇڭ قاتتىق بىر ۋارقىرىدى ـ دە، ئۇلار چۆچۈگەن پېتى ئورنىدا قېتىپلا قالدى. چوكان ۋۇ سۇڭنىڭ ئاستىدا يېتىپ:

ـــ رەھىم قىلسىلا، باتۇرۇم ! ـــ دەپ زارلىنىشقا باشلىدى، ئۇ ۋۇ سۇڭغا نەدە تەڭ كېلەلىسۇن.

غەزەل

بەھوش ئەيلەپ مەي بىلەن يولۇاس سوقار پالۋاننى ئۇ،
مانتىغا قىيما قىلىپ تۇگمەكچى بولدى گۆشىنى.
كىم بىلىپتۇ بۇ ھەقىقي پالۋاندىن چىقىدۇ ــ
دەپ خوتۇننى مەسخىرىگە قالدۇرار، بۇ كۇلكىنى.
كالا گۆشىمۇ تەگمىدى قىيما قىلىپ ئۇ ساتقۇدەك،
قالدى ئاخىر ئۆزىنىڭلا چوشقىدەك چىرقىرغىنى.

شۇ ئەسنادا ئىشىكتە ئوتۇن كۆتۈرگەن بىر ئادەم پەيدا بولدى، ئۇ ئەپكىشىنى بوسۇغىدا قويۇپ ۋۇ سۇڭنىڭ چوكانىنى ئاستىغا بېسىپ ياتقانلىقىنى كۆردى ــ دە، گۇس ــ گۇس مېڭىپ ئۆيگە كىرىپ:

ــ سەۋر قىلسىلا، پالۋان ! رەھىم قىلسىلا، ئۇنى ماڭا قويۇپ بەرسىلە، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ۋۇ سۇڭ سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، سول پۇتى بىلەن چوكانىنى دەسسەپ مۇشتىنى تۇگكىنىچە ئۇ ئادەمگە قارىدى، ئۇ بېشىغا كۆك شايى بوغمىچا چىگكەن، ئۇستىگە ئاق يەكتەك كىيگەن، پۇتىغا تىزلاپچا تارتقان، سەككىز قۇلاقلىق چىگە چورۇق كىيگەن، بېلىگە خالتا پوتا باغلىۋالغان يۇزى تاۋاقتەك، ئۆچكىنىڭكىدەك نەچچە تالغىنا ساقىلى بار ئوتتۇزبەش ــ ئوتتۇز ئالتە ياشلار قۇرامىدىكى ئادەم ئىدى. ئۇ ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىدا قول قوۋۇشتۇرۇپ:

ــ پالۋان، نامىشەرىپلىرى كىم بولىدىكىن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مېنىڭ نەدە بولسىمۇ نامىم پەقەت بىر، ۋۇ سۇڭ يۇزبېشى دېگەن مەن بولىمەن !

ــ جىڭياڭ داۋىنىدا يولۇاس ئۆلتۇرگەن ۋۇ سۇڭ يۇزبېشى

بولمىغايلا يەنە؟

— ھە، بەللى، مەن شۇ.

— نامىشەرىپلىرىنى ئۆزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كەلدىم، بەختىمگە بۇگۈن دىدار كۆرۈشمەك نىسىپ بوپتۇ، — دېدى ھېلىقى ئادەم تەزىم قىلىپ.

— سىز مۇشۇ چوكاننىڭ كۈيۈسى ئوخشىمامسىز؟

— شۇنداق، «كۆزى تۇرۇقلۇق ئۇلۇغۇمنى تونۇماپتۇ»، بىلمەي ئۆزلىرىگە چېقىلىپ قويۇپتۇ. پېقىرنىڭ كىچىككىنە يۇز - خاتىرىنى قىلىپ، گۇناھىدىن ئۆتسىلە، — دېدى ھېلىقى ئادەم.

نەزم

مۇشتى بىرلەن ھېيلىگەرنىڭ بارىنى يەڭگەنىدى،
ھەرنە پاسىقلارنىمۇ ئۆزىگە ئۇ تەن ئەيلىدى.
ئۆزى مەرد، چىن پالۋان بولغانلىقىدىن ئەمدى ئۇ،
شۇنچە ياۋۇز چىشى يەكشا دۇنىنى ئەل ئەيلىدى.

ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ ئۆزىگە شۇ قەدەر ئىززەت - ئېھتىرام بىلدۈرگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن دەرھال چوكانىنى قويۇۋېتىپ:

— قارىسام، ئەر - خوتۇن ئىككىلارمۇ بوش - بىكار ئادەملەر ئەمەستەك تۇرىسىلەر، ئىسمىزاتىڭلار كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

ئۇ ئادەم خوتۇنىغا كىيىم - كېچەكنى كىيىپ، يۈزبېشىنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلىشنى بۇيرۇدى. ۋۇ سۇڭ:

— سىزگە تېگىپ قويدۇم ئېگىچە، مەندىن ئاغرىنماڭ، — دېدى.

— كۆزۈم تۇرۇقلۇق ئۇلۇغۇمنى تونۇماپتىمەن. بىلمەي سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويدۇم، ئاغا، گۇناھىمدىن ئۆتسىلە. قېنى

ئىچكىرىگە ئىلتىپات قىلسىلا، ــ دېدى چوكان.

ــ ئەر ـ خوتۇن ئىككىڭلارنىڭ ئىسمىزاتى كىم بولىدۇ؟ مېنىڭ ناممىنى قانداق بىلدىڭلار؟ ــ دەپ يەنە سورىدى ۋۇ سۈڭ.

ــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتىم جاڭ چىڭ بولىدۇ، ئەسلىدە نۇرانە ئىبادەتخانىسىدا كۆكتاتلىقنى باقاتتىم، ــ دېدى جاڭ چىڭ، ــ بىر قېتىم بىر ئۇششاق ئىش ئۈستىدە مۇشۇ ئىبادەتخانىنىڭ راھىبى بىلەن تاكاللىشىپ قېلىپ، ئىتتىكلىك قىلىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، ئىبادەتخانىنى كۆيدۈرۈۋەتتىم. كېيىن ئۇنىڭ ھەقداسىمۇ چىقمىدى، پادىشاھلىقىمۇ سوئال ـ سوراق قىلمىدى، شۇنىڭ بىلەن پېقىر مۇشۇ يوغان تېرەك داۋىنىدا يول توسۇپ يولۇچىلارنى بۇلاپ ـ تالاپ ئوقەت قىلىپ ياتتىم. بىر كۈنى بىر بوۋاي ئەپكەش كۆتۈرۈپ كېلىپ قالدى، پېقىر ئۇنى بوزەك ئېتىپ، ئۇنىمىغىنىغا ئۇنمای، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتىم، يىگىرمە نەچچە مەرتەم ئېلىشقاندا بوۋاي ئەپكىشى بىلەن بىرنى سېلىپ تەتۈر ئۆرۈۋەتتى. ئەسلىدە ئۇ بوۋاي كىچىك چېغىدا يول توسۇپ مەخسۇس قاراقچىلىق قىلغانىكەن ئۇ بوۋاي پېقىرنىڭ چەبدەسلىكىمنى كۆرۈپ، مېنى شەھەرگە ئەكىرىپ نۇرغۇن گۈمپىلارنى ئۆگىتىپ قويدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇشۇ قىزىنى بېرىپ، مېنى ئىچ كۈيۈئوغۇل قىلىۋالدى. شەھەردە قانداقمۇ تۇرالاي دېسىلە، يەنە مۇشۇ ماكانغا كېلىپ بىرنەچچە ئېغىز كەپە ئۆي سېلىپ مەي سېتىش بىلەن تىرىكچىلىك قىلىۋاتىمىز؛ دەرۋەقە يولدىن ئۆتكەن كارۋانلارنىڭ كۆزگە ئىلىنغۇدەكلىرىگە بەھوش دورىسى بېرىپ ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ لوق گۆشلىرىنى چاناپ كالا گۆشى ئورنىدا ساتىمىز، پارچە ـ پۇرات گۆشلىرىنى قىيما قىلىپ مانتا تۇگۈپ ساتىمىز. پېقىر ھەر كۈنى ئۇنىڭدىن مەھەللە ئىچىگىمۇ ئاپىرىپ سېتىپ كېلىمەن، بىز ئەنە شۇ تەرىقىدە كۈن كەچۈرىمىز. مەن ئەلكىزەر پالۋانلار بىلەن تونۇشۇشقا خۇشتار بولغانلىقىمدىن، خەقلەر مېنى كۆكتاتچى

جاڭ چىڭ دەپ ئاتىشىدۇ. خوتۇنۇم سۇن ئۇرۇقىدىن بولىدۇ، ئۇ ئاتىسىنىڭ گۇمپىلىرىنىڭ ھەننۇاسىنى ئۆگىنىۋالغان، شۇڭا خەقلەر ئۇنى چىشى يەكشا ــ سۇن چوكان دەپ ئاتىشىدۇ. ھېلى كەلسەم خوتۇنۇم داد ـ پەرياد قىلىۋېتىپتۇ، ئۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدىغانلىقىمنى نەدىن بىلەي، مەن خوتۇنۇمغا: ئۇچ خىل كىشىگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمە، بىرىنچىسى، تەركىدۇنيا راھىبلارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمە، ئۇلار ئارتۇقچە ئىشلارنى قىلمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار قول بىرىشكە چىققان ئادەملەر، دەپ تاپىلىغانىدىم. قانداق بولغان، بىر كۈنى يەر ـ زېمىنلارنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ يۈرگەن بىر ئادەم بىلەن تاكاللىشىپ قاپتۇ، ئۇ ئەسلىدە يەنئەن دىيارى مەھكىمىسىنىڭ پېشقەدەم باسقاقبېگىنىڭ ھۇزۇرىدىكى باقاۋۇل بولۇپ، ئىسمىزاتى «لۇ دا» دەپ ئاتىلىدىغان كىشى ئىكەن. ئۇ ئۇچ مۇشت بىلەن غەرب غوجىسىنى ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىدىن ۋۇتەيشەن تېغىغا قېچىپ بېرىپ چېچىنى ئالدۇرۇپ راھىب بولۇۋالغانىكەن، ئۇنىڭ دۇمبىسىدە گۈل چېكىلگەن بولغانلىقىدىن ئەل ـ يۇرت ئۇنى گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن دەپ ئاتايدىكەن. ئۇنىڭ بىر تۆمۈر گۈرزىسى بار ئىكەن، ئاتمىش نەچچە پاتمان كېلىدىكەن. مانا مۇشۇ كىشى بۇ يەردىن ئۆتۈۋاتقاندا خوتۇنۇم ئۇنىڭ توپاقتەك سېمىزلىكىنى كۆزلەپ، مەيگە بىھوش دورىسى ئارىلاشتۇرۇپ ئىچۈرۈپ بىھوش قىلىۋېتىپ، سويىدىغان ئۆيگە كۆتۈرۈپ كىرىپ سويىاي دەپ تۇرغاندا، مەن ئۇستىگە كېلىپ قالدىم. قارىسام، ئۇنىڭ گۈرزىسى ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ گۈرزىسىدەك كۆرۈنمىدى، شۇڭا ئالمان ـ تالمان بىھوش دورىسىنى يېشىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ بىلەن قەسەم ئىچىشىپ قېرىنداش بولۇشتۇق. ئاڭلىسام، ئۇ يېقىندا ئېرلۇكشەن تېغىدىكى مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىنى ئىگىلىۋېلىپ، مەكتەپ ياۋا دېگەن ياڭ جى بىلەن شۇ يەردە غەلىيانچى بولۇپ ياتقۇدەك ئىمىش. يېقىر ئۇنىڭ ئۆز يېنىغا چاقىرىپ يازغان

نەچچە پارچە مەكتۇپىنى تاپشۇرۇۋالدىم ـ يۇ، بارالمىدىم...

ـــ بۇ ئىككىسىنىڭ نامىنىمۇ مەن ئەل ـ يۇرت ئىچىدە كۆپ ئاڭلىدىم، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ ئەپسۇسكى، بوي ـ تۇرقى ئۇچ ـ تۆت گەز كېلىدىغان بىر دارازا شەيخقىمۇ بەھوش دورىسى بېرىپ زىيان ـ زەخمەت ساپتۇ، ـــ دېدى جاڭ چىڭ، ـــ مەن كېچىكىپرەك كېلىپ قاپتىمەن. مەن كەلسەم ئۇنىڭ ئىچ ـ باغرىلىنى ئاللىقاچان چۈۋۈپ تاشلاپتۇ، ھازىر ئۇنىڭ چېچىنى قىسىدىغان تۆمۈر چەمبىرىكى، بىر قارا يەكتىكى، بىر دەستىكى بۇ يەردە بار. باشقىسىنىڭمۇ كارى چاغلىق، پەقەت تېپىلماس ئىككى نەرسىسى بار؛ بىرى، بىر يۈز سەككىز دانە ئادەم مېڭىسىنىڭ ئۈستىخىنىدىن ئىشلەنگەن تەسۈنسى؛ يەنە بىرى ، ئاق يالتىراق تۆمۈردىن سوقۇلغان قىلىچى، پەرىزىمچە، بۇ شەيخنىڭ ئۆز ئالدىغا ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئادەمنى ئاز ئەمەستەك قىلىدۇ. يېقىنغىچە ھېلىقى قىلىچلاردىن تۈن كېچىدە ئاۋاز چىقىدۇ. مەن بۇ ئادەمنى قوتقۇزۇۋالالمىغىنىمغا ئېچىنىمەن، دىلىمدا ئۇنى ياد ئېتىپ تۇرىمەن. خوتۇنۇمغا: ئىككىنچىسى، ئەل ـ يۇرتنىڭ ئويۇنخانىلىرىدىكى پاھىشە ئاياللارغا تەگمە، ئۇلار يۇرتمۇيۇرت كېزىپ ئويۇن ئوينىاپ مىڭبىر رىيازەتلەرنى چېكىپ پۇل تاپىدۇ؛ ئەگەر ئۇلارغا تېگىپ قويساڭ، ئۇ بەدرەكلەر سەھنىلەردە ئەلكېزەر پالۋان دېگەن مەرد نېمىلەر ئەمەس ئىكەن دەپ ناخشىسىغا قېتىۋېلىپ، بىزنىڭ چاۋىمىزنى چىتقا يېيىپ رەسۋا قىلىدۇ، دەپ جېكىگەنىدىم. ئۇنىڭغا يەنە: ئۇچىنچىسى، جايلاردىن پالاندى بولۇپ كەلگەنلەر ئىچىدىمۇ مەردلەر كۆپ، ھەرگىز ئۇلارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمە، دەپ جېكىگەنىدىم. ئويلىمىغاندا، خوتۇنۇم پېقىرنىڭ گېپىنى قولىدا تۇتماي، بۇگۈن ئۆزلىرىگە چېقىلىپ قويۇپتۇ، ھېلىمۇ ياخشى مەن كېلىپ قالدىم. ئەمدى ئىچىمدىكىنى قانداقمۇ چۈشەندۈرۈپ كېتەرمەن ئۆزلىرىگە؟

ـــ ئەسلىدە ئۆزلىرىگە قول سېلىشنى راۋا كۆرمىگەنىدىم.

بىرىنچىدىن، ئۆزلىرىنىڭ بوغجۇملىرىنىڭ ئېغىر تۇرغانلىقىغا كۆزۈم چۈشتى، ئىككىنچىدىن، ئۆزلىرى چىشىمغا تېگىدىغان گەپلەرنى قىلغانلىقلىرىدىن شۇ نىيەتكە كېلىپ قالدىم، ــ دېدى چىشى يەكشا.

ــ مەن ئەسكىلەرنىڭ كاللىسىنى كېسىپ، قېنىنى تۆكىدىغان ئادەم تۇرسام، قانداقمۇ ياخشى ئادەملەرنى كولدۇرلىتىشقا دىلىم بارسۇن! سىزنىڭ بوغجۇمامدىن كۆزىڭىزنى ئۇزمىگەنلىكىڭىزنى كۆرۈپ، گۇمانلىنىپ قالدىم، شۇڭا ئەتەي چىشىڭىزغا تېگىدىغان بەزى گەپلەرنى قىلىپ، سىزنى سىنىماقچى بولدۇم. ھېلىقى ئاپقۇردىكى مەينى تۆكۈۋېتىپ يالغاندىن بىھوش بولۇپ يېتىۋالدىم. دېگەندەك، سىز مېنى كۆتۈردىڭىز، بىردىنلا سىزگە ئېسىلدىم، ھەتتا قاتتىق تېگىپ قويدۇم. مەندىن ئاغرىنمايسىز، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

جاڭ چىڭ قاقاھلاپ كۈلۈپ، ۋۇ سۇڭنى ئىچكىرىكى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى.

ــ ئاغا، ھېلىقى ئىككى يايىنى قويۇپ بېرىڭ، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

جاڭ چىڭ ۋۇ سۇڭنى قاسساپخانىغا باشلاپ كىردى، ۋۇ سۇڭ قارىغۇدەك بولسا، تامدا بىرنەچچە ئادەمنىڭ تېرىسى، لىمدا ئالتە ــ يەتتە ئادەمنىڭ شىرىقى ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ. ھېلىقى ئىككى يايى ئادەم سويىدىغان تاختا ئۈستىدە ئاسمان تاپىلاق بولۇپ تېڭىقلىق يېتىپتۇ.

ــ ئاغا، بۇ ئىككىسىگە نىجاتلىق بېرىڭ، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ــ خوش، يۈزبېشى، ئۆزلىرى نېچۈك گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويدىلىكىن؟ قەيەرگە پالاندىلىكىن؟ ــ دېدى جاڭ چىڭ.

ۋۇ سۇڭ شى مېنچىڭ بىلەن قېيىنئىگىچىسىنى ئۆلتۈرگەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى بىر ــ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. جاڭ چىڭ ئەر ــ خوتۇن ئىككىسى ئۇنى ماختاپ:

ــ پېقىرنىڭ ئازراق بىرنېمە دېگۈم كېلىۋاتىدۇ، بىلمەيمەن،

ئۆزلىرىگە خوپ كېلەرمىكىن؟ ـــ دېدى ۋۇ سۈڭغا.

ـــ ئاغا، ئېيتىۋېرىڭ، ـــ دېدى ۋۇ سۈڭ.

جاڭ چىڭ ئالدىرىماي ـ شاشماي ۋۇ سۈڭغا بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلدى. ئەييۇھەننەس، ئىشتىكىلار ئامۇخاس! ۋۇ سۈڭ مېڭجۇ شەھىرىنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىپ، ئامانتۇرانى زىلزىلىگە كەلتۈردى. پىل ـ ئۆكۈزلەرگە بوي بەرمەيدىغان پالۋانلارنى يەرگە ئۇرۇپ، ئەجدىھا تۈتار، يولۋاس سوقار مەردلەرنىئاسمان تاپان قىلىۋەتتى. جاڭ چىڭنىڭ ۋۇ سۈڭغا زادى نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

ۋۇ سۇڭنىڭ ئامانتۇرانى ھەيۋە بىلەن ئالغانلىقى شى ئېننىڭ ئارامجاڭگالنى مەردلىك بىلەن تارتىۋالغانلىقى

ئەلقىسسە، جاڭ چىڭ ۋۇ سۇڭغا:

ــ پېقىردا سىلىگە يامان نىيەت يوق، ئۆزلىرى مەھبۇسلار كۇرەسىگە بېرىپ ئازاب ـ ئوقۇبەت چەكىكەندىن كۆرە، ئىككى يايىنى مۇشۇ يەردىلا جايلىۋېتىپ، بىرنەچچە زامان مېنىڭكىدە تۇرغانلىرى تۇزۇك. مۇبادا غەلىيان قىلىشنى خالىسىلا، ئېرلۇڭشەن تېغىدىكى مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىغا ئۆزۈم ئاپىرىپ قويسام، لۇ جىشېننىڭ توپىغا قوشۇلسىلا قانداق؟ ــ دېدى.

ــ پېقىر ئىنىكىزغا خەيرخاھلىق قىلىپ، شۇنچە ئوبدان نىيەتتە بوپسىز، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ، ــ شۇغىنىسى مەن ۋۇ سۇڭ ئالەمدىكى نى ـ نى باتۇرلارنى سوقۇپ كەلگەن ئادەممەن، بۇ ئىككى يايى يولدا مېنى ئىززەتلەپ ـ ئاۋايلاپ ئەكەلدى. مۇبادا ئۇلارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويىدىغان بولسام، كۆڭ ئۇستۇمدىن ئۇرىدۇ. مېنى قەدىرلەيدىغان بولسىڭىز، ئۇلارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەي، نىجاتلىق بەرگەيسىز.

ــ يۇزبېشىم، ئۆزلىرى شۇنچىلىك مەردلىك قىلىۋاتقان يەردە، پېقىر ئۇلارغا نىجاتلىق بېرەي، ــ دېدى جاڭ چىڭ.

جاڭ چىڭ دەرھال ئادەملىرىنى بۇيرۇتۇپ، ئىككى يايىنى ئادەم سويىدىغان تاختا ئۈستىدىن يۆلەپ تۇرغۇزدى. سۇن چوكان شۇ زامان بىر چىنە زەھەر قايتۇرىدىغان تىرياق كەلتۇردى. جاڭ چىڭ ئۇنى يايلارنىڭ قۇلقىدىن تارتىپ تۇرۇپ ئاغزىغا قۇيدى. بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا ئىككى يايى گاراخلىقتىن ھوشىغا كېلىپ

ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ۋۇ سۇڭغا:

ـــ بىز قانداقسىغا بۇ يەردە مەست بولۇپ قالدۇق؟ بۇ مەيخانىنىڭ مېيى ئەجەبمۇ بەلەن مەي ئىكەن ـ ھەا ئانچە ئىچمەيلا شۇنچە كەيپ بولۇپ قاپتىمىزا ئېسىمىزدە تۇرسۇن، قايتىشتا يەنە كېلىپ ئىچەيلى، ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ كۇلۇپ كەتتى، جاڭ چىڭ بىلەن سۇن چوكانمۇ كۇلۇشتى، يايلار نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمەي قالدى. ئىككى خىزمەتكار توخۇ ـ ئۆردەك ئۆلتۈرۈپ پىشۇرۇپ چىنە ـ تەخسىلەر بىلەن كۆتۈرۈپ كەلدى. جاڭ چىڭ ئىچكىرىدىكى ئۇزۇم باركى ئاستىغا شىرە قويۇپ ۋۇ سۇڭ بىلەن ئىككى يايىنى تەكلىپ قىلدى.

ۋۇ سۇڭ ئىككى يايىنى تۆرگە چىقاردى، جاڭ چىڭ ئۆزى پەستە تۆرگە قاراپ ئورۇن ئالدى، سۇن چوكان ياندا ئولتۇردى. ئىككى يىگىت نۆۋەت بىلەن مەي قۇيۇپ تۇردى ۋە غىزا ـ تائام توشۇدى. جاڭ چىڭ ۋۇ سۇڭنى مەي ئىچىشكە سالا قىلدى. كەچقۇرۇن ھېلىقى ئىككى قىلىچىنى ئاچىقىپ ۋۇ سۇڭغا كۆرسەتتى. قىلىچلار دەرۋەقە قۇيۇچتىن سوقۇلۇپ، كۆپ ئەجىر سىڭدۈرۈلگەن قىلىچلار ئىكەن. ئىككىيلەن يۇرت كېزەر پالۋانلارنىڭ ئادەم ئۆلتۈرگەن، ئوت قويغان ئىشلىرى ئۇستىدىمۇ پاراڭلاشتى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان پالۋان تۇرۇقلۇقمۇ، ھالا بۇگۈنكى كۈندە مۇشۇ ئىش تۇپەيلىدىن چەي جىن بېگىمنىڭ جاڭزىسىغا قېچىپ بېرىپ، شۇ يەردە تۇرۇۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ ئىككى يايى بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن چۆچۈپ كېتىپ، ئۇست ـ ئۇستىگە تەزىم قىلغىلى تۇردى، ۋۇ سۇڭ:

ـــ ئىككىڭلار مېنى تەسلىكتە مۇشۇ يەرگە ئەكەلگەن تۇرساڭلار، مەن قانداقمۇ سىلەرگە يامانلىق ساناي؟ بىز يۇرت

كېزەر پالۋانلارنىڭ گېپىدىن ئەجەبلىنىپ چۆچۈپ كەتمەڭلار، بىز ئاق نىيەت كىشىلەرگە ھەرگىز زىيان ـ زەخمەت سالمايمىز. بىمالال مەي ئىچىڭلار، ئەتە مېڭجۇ ئايمىقىغا بارغاندا ياخشىلىق قىلىشۇالارمىز، ـــ دېدى. بۇ كېچە جاڭ چېڭنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدى.

ئەتىسى ۋۇ سۇڭ ماڭماقچى بولۇۋېدى، جاڭ چىڭ زادىلا قويۇپ بەرمەي تۇتۇۋېلىپ، ئۇچ كۈنگىچە مېھمان قىلدى، ۋۇ سۇڭ جاڭ چىڭ بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ ئۆزىگە قىلغان مۇشۇنداق غەمخورلۇقىغا تەشەككۈر بىلدۈردى. ياش قۇرامىدىن ئالغاندا، جاڭ چىڭ ۋۇ سۇڭدىن بەش ياش چوڭ ئىدى، شۇڭا ۋۇ سۇڭ جاڭ چېڭنى ئاغا تۇتتى. ۋۇ سۇڭ قايتا ـ قايتا ئۆزىنىڭ ھالىغا ئېيتىپ، يولغا راۋان بولماقچى بولدى. جاڭ چىڭ يەنە ئۇنى ئۇزىتىپ مەي تۇتتى؛ كۈدە ـ كۆرپە، بوغچا، قۇر ـ پوتىلىرىنى ئاچقىپ بەردى؛ ئىككى يايىغا ئىككى ـ ئۈچ سەر پارچە كۈموش بەردى. ۋۇ سۇڭ ئۆزىگە بەرگەن ئون سەر كۈموشنىڭ ھەننۇاسىنى ئىككى يايىغا بېرىۋەتتى. ئاندىن ۋۇ سۇڭغا قايتىدىن تاقاق سېلىپ، بۇرۇنقىدەك پېچەتلەپ تاشلاندى. جاڭ چىڭ بىلەن سۇن چوكان ئىشىككىچە ئۇزىتىپ چىقتى، ۋۇ سۇڭ ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ، يايىلار بىلەن مېڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى.

غەزەل

ئانت ئىچىپ بولدى ۋاپادار بىر قېرىنداشتەك گويا،
كۆڭىمدى غەلىيانچى بول دەپ قىلسىمۇ قانچە سالا.
بىل، زىناخورنى غەزەپتىن قەتل ئەيلىگەن كىشى،
قائىدە ـ قانۇن يولىدىن ئازماقنى ھېچ كۆرمەس راۋا.

چاشكا ۋاقتىغا قالمايلا ئۇلار شەھەرگە يېتىپ بېرىشتى. ئايماق يامۇلىغا يېتىپ كىرگەندىن كېيىن دۇئانغا دۇچېڭ

دىيارى مەھكىمىسىنىڭ ئالاقىسىنى سۈندى، ئايماقبېگى ئۇنى كۆرگەندىن كېيىن ۋۇ سۆڭنى تاپشۇرۇۋېلىپ، جاۋاب خېتى يېزىپ، ئۇنى ئىككى يېيغا تۈتقۇزۇپ ياندۇردى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن. ئەمدى ۋۇ سۆڭنى دەرھال مەھبۇسلار كۈرەسىگە ئەۋەتتى. شۇ كۈنى ۋۇ سۈڭ مەھبۇسلار كۈرەسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ قوۋۇقى ئۈستىگە «ئامانتۇرا» دېگەن چوڭ خەتلەرنىڭ يېزىلغانلىقىنى كۆردى. يايى ۋۇ سۆڭنى گۈندىخانىنىڭ يەككە كىشىلىك گۈندىخانىسىغا ئەكىرىپ قويۇپ، خەتنى گۈندىپايغا تاپشۇرۇپ، خەت ئېلىپ قايتتى، بۇ ھەقتە ئارتۇق سۆزلىمەيمىز.

ۋۇ سۈڭ گۈندىخانىغا كىردى. گۈندىخانىدا ئون نەچچە گۈناھكار ئولتۇراتتى. ئۇلار ۋۇ سۆڭنى كۆرۈپ:

— پالۋان، سىز بۇ يەرگە يېڭىدىن كەلدىڭىز، يېنىڭىزدا ئادەمگەرچىلىك قىلىش يۇزىسىدىن يېزىپ بېرىلگەن خەت ـ چېكىڭىز ۋە پۇل ـ پۇچىكىڭىز بولسا، تەييار قىلىپ قويۇپ تۇرۇڭ، بىردەمدىن كېيىن گۈندىپاي كېلىدۇ، ئۇلارنى شۇنىڭغا بەرسىڭىز دەررە ـ تاياق ئۇرغاندا بوشراق ئۇرىدۇ. ئادەمگەرچىلىك قىلىنمىسا تازا تەلۇلىك قىلىدۇ ! بىز سىزگە ئوخشاش گۇناھكارلارمىز، بۇ ئىشلاردىن سىزنى خەۋەردار قىلىپ قويغىنىمىز تۈزۈك. «توشقان ئۆلسە تۈلكە ھازا تۇتۇپتۇ، ھەركىم ئۆز قاياشىغا يىغلاپتۇ» دېگەننى ئاڭلىغان بولغىيدىڭىز، بىز سىزنى يېڭىياچە كەلدى، بىلمەي تۇرمىسۇن دەپ ئۇقتۇرۇپ قويۇۋاتىمىز، — دېدى.

— رەھمەت، ھەرقايسىڭىزلارنىڭ ماڭا بەرگەن تەلىمىگە، يېنىمدا ئاز ـ تولا بىرنەرسىمۇ بار. ئەگەر ئۇ مەندىن ياخشىلىقچە تەلەپ قىلسا، ئۇنىڭدىن ئازراق بېرىمەن؛ مەگەر يامانلىقچە ئالمەن دېسە، ئۇنىڭغا بېرىدىغان بىر تىينىممۇ يوق، — دېدى ۋۇ سۈڭ.

— پالۋان، — دېدى مەھبۇسلار، — ئۇنداق دېمەڭ!

قەدىمكىلەرنىڭ: «ئەمىلىدىن قورقما، ئەلىمدىن قورق»، «خەقنىڭ پاكار لەمپىسىدىن ئېگىشىپ ئۆتمەسكە نېمە هەددىڭ» دېگەن گەپنى بار، پەخەسرەك بولغىنىگىز تۇزۇك.

بۇلارنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرى ئۇزۇلە ـ ئۇزۇلمەيلا بىرسىنىڭ: «زىنداننېبىگى كەلدى» دېگىنى ئاڭلاندى ـ دە، ئۇلار تارقاپ كېتىشتى.

ۋۇ سۇڭ ئۇستىدىكى بوغجۇمىسىنى يېشىپ يەرگە قويۇپ ئولتۇردى. هېلىقى ئادەم كىرىپ:

ـــ يېڭى كەلگەن گۇناهكار قايسىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەن بولىمەن، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ سەنمۇ ئەقىل ـ هوشۇڭ بار ئادەم بولغاندىكىن، مېنى ئېغىز ئاچتۇرماي، ئۆزۈڭنى بىلسەڭ بولاتتى. سەن جىڭياڭ داۋۇنىدا يولۇاسىنى ئۆلتۇرگەن ئەر، ياڭگۇ ناهىيەسىدە يۇزبېشى بولغان، هەممە ئىشنى بىلىدىغان ئادەم تۇرۇقلۇق، قانداقسىغا بىمەهەل بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ؟ بۇ يەرگە كەپسەن، ئەمدى مېنىڭ ئىت ـ مۇشۇكلىرىمگىمۇ چېقىلالمايسەن، ـــ دېدى زىنداننېبىگى.

ـــ سەن بۇ يەرگە كېلىپ دوق ـ داۋراڭ قىلىپ، غوجىكاڭدىن بىرنېمە چىقارمىكىن دېگەن تەمەنى قىلمۇاتسەن، مەندە ساڭا بېرىدىغان قوش مۇشتىتىن بۆلەك يېرىم يارماقمۇ يوق. يېنىمدىكى پۇل ـ پۇچىكىمگە مەي ئېلىپ ئىچىمەن، قېنى قانداق قىلىسەنكىن، كۆرۈپ باقاي، بەرىبىر مېنى ياڭگۇ ناهىيەسىگە قايتۇرماي ئىلاجىڭ يوق ! ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

گۇندىپاينىڭ قۇيقا چېچى تىك تۇرغىنىچە چىقىپ كەتتى. گۇناهكارلار يەنە يىغىلىشىپ:

ـــ پالۋان، سىز ئۇنىڭ بىلەن تەڭ تۇرالمايسىز، ئازراق ئېيتىتىشقىنىڭىز ياخشى ! ئۇ مۇبادا كۆرەبېگىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئېيتىسا، جېنىڭىزدىن ئايرىلىپ قالىسىز ! ـــ دېدى.

ـــ قورقمايمەن ! خالىغىنىنى قىلسۇن، ياخشىلىقچە كەلسە

ياخشىلىقچە، يامانلىقچە كەلسە يامانلىقچە تاقابىل تۇرىمەن ! ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

گەپ ئەمدىلا ئاياغلىشىشقا گۇندىخانىغا ئوچ ـ توّت ئادەم كىرىپ:

ــ يېڭى كەلگەن گۇناھكار قايسىڭ؟ ــ دەپ توۋلىدى.

ــ غوجائاكاڭ مانا بۇ يەردە، مەن قېچىپ كەتمىسەم نېمانچىلا ۋاقىراپ ـ جاقىراپ كېتىشتىڭ ! ــ دېدى ۋۇ سۇڭ جاۋاب قايتۇرۇپ.

كەلگۈچىلەر ۋۇ سۇڭنى سوراقخانىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى، بۇ چاغدا كۇرەبېگى دىۋاندا ئولتۇراتتى. بەش ـ ئالتە چېرىك ۋۇ سۇڭنى يالاپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارغاندا، ئۇ توۋلاپ:

ــ ھەي خۇنىپەر، شۇنى بىلگىنكى، بۇۋاكالانمىز ۋۇ دې خانىنىڭ ھەرقانداق پالاندى يېتىپ كېلىشىگىلا يۇز دەررە ھەيۋە غولدىسى سالىدىغان كونا يوسۇن ـ قائىدىسى بار. ئۇنىڭ دۇمبىسىگە دەررە ئۇرۇلىدۇ، قېنى ئۇنى يۇدۇشمەمسەن ! ــ دەپ تاقاقنى ئالدۇرۇۋەتتى.

ــ ھەممە ئادەمنىڭ قوزغاپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، ئۇرساڭ ئۇرىۋەر، مانا مەن، يۇدۇتۇشمۇ كەتمەيدۇ. مەن ناۋادا غولدىدىن ئۆزۈمنى قاچۇرسام، ئوغۇل بالا بولماي كېتەي، بۇرۇنقى ئۇرغىنىڭلار ھېساب بولمىسۇن. يېڭىدىن ئۇرۇڭلار. مەگەر ۋايجان دېسەم، ئەركەك ئەمەس ! ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ــ بۇ دۆتنىڭ ئۆلگۈسى كەپتۇ، قېنى قانداق چىدايدىكىن، كۆرىمىز ! ــ دەپ مەسخىرە قىلىپ كۇلۇشتى ئىككى تەرەپتە قاراپ تۇرغانلار.

ــ ئۇرساڭلار ماڭا زەھىم قىلماي قاتتىق ئۇرۇڭلار، ئۆلگۈدەك ئۇرۇڭلار، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ئىككى تەرەپتە تۇرغان خالايىق كۇلۇشۇپ كېتىشتى.

ھېلىقى چېرىك غولدىنى ئېلىپ ئۇرۇشقا تەمشەلگىنىدە، كۇرەبېگىنىڭ يېنىدا تۇرغان بىر ئادەمگە كۆزى چۈشۈپ قالدى.

بۇ ئادەم ئېگىز بوي، يىگىرمە تۆت ـ يىگىرمە بەشلەر قۇرامىدىكى ئاق پىشماق، چۈپۈر ساقال كەلگەن، بېشىغا ئاق بوغمچا چىگكەن، ئۇچىسىغا كۆك شايى پەشمەت كىيگەن، ئاق ياغلىق بىلەن قولىنى تېڭىۋالغان ئادەم ئىدى. بۇ ئادەم كۇرەبېگىنىڭ قۇلىقىغا بىرنېمىلەرنى دەپ شۇنىرلىدى. شۇنىڭ بىلەن كۆرەبېگى:

ـــ ھەي يېڭىدىن كەلگەن گۇناھكار ۋۇ سۇڭ، سېنى يولدا ئاغرىپ قاپتۇ دەيدىغۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ سەپەردە ئاغرىپ قالغىنىم يوق، مەن مەي ـ شارابنىمۇ ئىچىپ، گۆش ـ پۆش، غىزا ـ تائامنىمۇ يەپ، يولنىمۇ مېڭىپ كەلدىم، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ بۇ مۇتتەھىم يولدا ئاغرىپ قېلىپ كەپتۇ، رەڭگىرويى يېڭىدىن ئوڭلىنىۋاتقاندەك كۆرۈنىدۇ، ئۇنىڭغا ئۇرۇلىدىغان بۇ ھەيۋە غولدىسى باقي قېلىپ تۇرسۇن، ـــ دېدى كۇرەبېگى.

ئىككى تەرەپتە دەررە تۇتۇپ تۇرغان چېرىكلەر ۋۇ سۇڭغا شۇنىرلاپ:

ـــ چاققان ئاغرىق مەن دېگىن، بۇ بېگىمنىڭ ساڭا قىلىۋاتقان شەپقىتى، چاپسان بول، ئۆزۈڭنى ئاغرىققا چىقارغىن، ـــ دېدى.

ـــ ئاغرىققا چىقمايمەن، چىقمايمەن، ئۇرغىنى ئەۋزەل ! ماڭا بۇ غولدىنى باقي قالدۇرۇپ قويۇشنىڭ كېرىكى يوق. باقي قالدۇرغىنى بىلەنمۇ كېيىن بەربىر ئۇرىدۇ ! ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ئىككى تەرەپتە قاراپ تۇرغان كىشىلەر كۇلدى. كۇرەبېگىمۇ كۇلۇپ كېتىپ:

ـــ بۇ بىرنېمە تەرلىيەلمەس كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ، تەر چىقىپ كېتەلمىگەنلىكتىن ئالبجوقا جۆيلۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي، يەككە كىشىلىك گۇندىخانىغا سولاپ قويۇڭلار، ـــ دېدى.

ئۇچ ـ تۆت چېرىك ۋۇ سۇڭنى يەنە بۇرۇنقىدەك يەككە كىشىلىك گۇندىخانىغا ئاپىرىپ قويدى. گۇناھكارلارنىڭ

هەننۇاسى ۋۇ سۇئنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ سىز كۆرەبېگىمگە قانداقتۇر بىر تونۇش كىشىدىن خەت ـ پەت ئالغاچ كەلگەن ئوخشىمامسىز؟ ـــ دېدى.

ـــ ياق، ئۇنداق قىلمىدىم.

ـــ ئاۋادا ئۇنداق قىلمىغان بولسىڭىز، بۇ تاياقنى باقىي قالدۇرغىنى ياخشى نىيەتتە قالدۇرغىنى ئەمەس، كېيىنچە سىزنى چوقۇم بېسىقتۇرۇۋېتىدۇ!

ـــ ئۇ مېنى قانداق بېسىقتۇرۇۋېتىدۇ؟

ـــ ئۇ كەچقۇرۇن ئىككى چىنە تۇگە ئاش ۋە قۇرۇتۇلغان سېسىق بېلىقتىن ئازراق ئەكېلىپ سىزگە يېگۈزۈپ، قورسىقىڭىزنى تويدۇرغاندىن كېيىن گۈندىخانىغا ئاپىرىدۇ ـ دە، ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس باغلاپ، بىر بورىغا ئوراپ، يەتتە ئەزايىڭىزنى چۈمكەپ، تام تۇۋىگە دومىلىتىۋېتىدۇ؛ بىردەمدىن كېيىنلا جان ـ پېنىڭىز چىقىپ تۇگىشىسىز. مانا بۇ «يۆگەپ ئۆلتۈرۈش» دەپ ئاتىلىدۇ.

ـــ ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە قانداق قىلىدۇ؟

ـــ يەنە بىر خىل جازاسى بارکى، سىزنى باغلايدۇ، ئاندىن بىر خالىتىغا قۇم قاچىلاپ، ئۇنىڭ بىلەن سىزنى باستۇرۇپ قويىدۇ. بۇنىڭدىمۇ بىردەمدىن كېيىنلا ھالاك بولىسىز، مانا بۇ «بۆز خالىتىغا بېسىپ ئۆلتۈرۈش» دەپ ئاتىلىدۇ.

ـــ ماڭا يەنە قانداق يوللار بىلەن زىيانكەشلىك قىلىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ پەقەت مۇشۇ ئىككى خىلى سەل قورقۇنچلۇق، قالدىسىنىڭ كارى چاغلىق، ـــ دېدى كۆپچىلىك.

كۆپچىلىكنىڭ سۆزى تېخى ئاياغلاشمايلا، بىر چېرىك بىر تاماقدانىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ:

ـــ يېڭىدىن پالىنىپ كەلگەن ۋۇ سۇڭ يۈزبېشى قايسىڭ بولىسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەن شۇ ، نېمە گېپىڭ بار؟

ـــ كۆرەبېگى تاماق كىرگۈزدى ساڭا .

ۋۇ سۇڭ كېلىپ قارىسا، بىر چوڭ خۇمرىدا ئىللىتىلغان مەي، بىر تەخسە گۆش، بىر تەخسە ئاش، يەنە بىر ئاپقۇر شىرنە ئىكەن. ۋۇ سۇڭ: «مۇشۇ تائامنى ماڭا يېگۈزۈپ، ئەدىپىمنى بېرىدىغان ئوخشىمامدۇ؟... مەن ئاۋۋال يەي، ئاندىن كۆرمەيمەنمۇ؟» دەپ ئويلىدى.

ۋۇ سۇڭ ئاشۇ ئىللىتىلغان مەينى غۇرتلا قىلىپ ئىچىۋەتتى، گۆشنى ۋە ئاشنىمۇ يەۋەتتى. چىرىك قاچا ـ قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇپ قايتىپ چىقتى.

ۋۇ سۇڭ گۈندىخانىدا ئولتۇرۇپ ئۆزىچە سوغۇققىنا كۈلۈپ: «قېنى مېنى قانداق قىلىدىكىن، كۆرۈپ باقارمەن !» دەپ ئويلىدى، كەچ بولغاندا دەسلەپ كىرگەن ھېلىقى چىرىك يەنە بىر تاماقدانىنى كۆتۈرۈپ كىردى، ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭدىن:

ـــ سەن يەنە نېمىدەپ كىردىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مانا يەنە كەچلىك تائام كىرگۈزدى، ـــ دېدى كىرگەن كىشى ۋە نەچچە تەخسە كۆك ـ گىزەك، يەنە بىر خۇمرىدا ئىللىتىلغان مەي، بىر لېگەن پىشۇرۇلغان گۆش، بىر ئاپقۇر بېلىق شورپىسى، بىر ئاپقۇر ئاشنى ئەكىرىپ قويدى، ۋۇ سۇڭ بۇنى كۆرۈپ كۆڭلىدە ئۆز ـ ئۆزىچە: «بۇ تائامنى يېگەندىن كېيىن چوقۇم مېنى بېسىقتۇرىدىغان بولدى... ـــ مەيلى ئۆلسەممۇ تويۇپ ئۆلەي، يېگەندىن كېيىن ئاندىن كۆرەرمەن» دەپ ئويلىدى.

ھېلىقى كىشى ۋۇ سۇڭ ئاش ـ تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن قاچا ـ قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇپ چىقىپ كەتتى.

ئانچە ئۆتمەيلا ھېلىقى چىرىك يەنە بىر ئەر كىشى بىلەن كىردى، ئۇلارنىڭ بىرسى غۇسۇل قىلىدىغان داس، بىرسى چوڭ بىر سوغا ئىسسىق سۇ كۆتۈرۈپ كىرىپ، ۋۇ سۇڭغا قاراپ:

ـــ يۇزېيشى، غۇسۇل قىلىڭالسىلا، ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ: «مېنى غۇسۇل قىلىڭىلىشقا بەند قىلىپ قويۇپ،

ئاندىن جايلامدۇ نېمە... ئۇنىسىدىنمۇ قورقمايمەن، ئاۋۋال يۇيۇناي» دەپ ئويلىدى.

ھېلىقى ئىككى كىشى سۇنى تەڭشەپ بەردى، ۋۇ سۈك غۇسۇل قىلىدىغان داس ئىچىگە چۈشۈپ يۇيۇندى، ئاندىن ئۇلار سەررايپ پەشتامىسى ۋە لۆڭگىلىرىنىمۇ ئەكىرىپ بەردى، ۋۇ سۈك ئۇنىڭ بىلەن بەدىنىنى سۈرتۈپ، كىيىم ـ كېچەكنى كىيىۋالدى، ھېلىقىلارنىڭ بىرسى يۇندىنى تۆكۈۋېتىپ داسنى ئاچقىپ كەتتى. بىرسى بىر بورا بىلەن بىر تور چىمىلدىقنى ئەكىرىپ چىمىلدىقنى ئاستى؛ بورىنى سېلىپ سالقىن تەكىيە قويۇپ بېرىپ چىقىپ كەتتى.

ۋۇ سۈك ئىشىكنى يېپىپ ئىلىپ قويۇپ: «بۇ نېمە قىلغىنى؟ مەيلى تەۋىخاھ، قانداق قىلسا قىلىۋەرسۇن، قېنى كۆرۈپ باقارمەن» دەپ ئويلىدى ـ دە، تەكىيەگە بېشىنى قويۇپ ئۇيقۇغا كەتتى. بۇ كېچىسى تىنچ ئۆتتى.

تاڭ ئېتىشى بىلەنلا ئىشىك ئېچىلىپ ئاخشامقى ئادەم بىر سوغىدا ئىسسىق سۇ كۆتۈرۈپ كىردى، ۋۇ سۈك بۇ سۇدا يۇز ـ كۆزىنى يۇيۇپ، ئېغىز ـ بۇرۇنلىرىنى چايقىدى، ئاندىن بىر ساتىراشنى چاقىرىپ كىردى، ساتىراش ۋۇ سۈكنىڭ چاچلىرىنى ياساپ ـ تاراپ، كۆكۈلا قىلىپ تۇرمىلەكلىدى ۋە بېشىغا بوغمىچىنى ئوراپ قويدى. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە بىر كىشى تاماقداننى كۆتۈرۈپ كىرىپ، ئىچىدىن كۆك ـ گېزەك، غىزا ـ تائام ۋە بىر ئاپقۇر شورپا بىلەن بىر ئاپقۇر ئاشنى ئېلىپ، ۋۇ سۈكنىڭ ئالدىغا قويدى. ۋۇ سۈك: «قېنى، سەن ئەكىرىۋەر، مەن يەۋېرەي» دەپ ئويلىدى ئىچىدە. ۋۇ سۈك غىزا ـ تائامنى يەپ بولغاندىن كېيىن بۇ ئادەم بىر سىركايە چاي ئەكىرىپ بەردى. چاينى ئىچىپ بولۇشىغلا، بايىقى تائام ئەكىرگەن كىشى پەيدا بولۇپ:

ـــ يۇزبېشىم، بۇ يەر ئارام ئېلىشقا ئەپسىز، يان تامدىكى ئۆيگە چىقىپ ئارام ئېلىۋالسىلا، ئۇ يەردە چاي دېسىلە چاي، غىزا ـ

تائام دېسىلە غىزا ـ تائام تەييار، ـــ دېدى.

ژۇ سۇڭ: «ھە، ئەمدى بېشىمغا كەپتۇ ـ دە! ئۇنىڭ بىلەن چىقىپ كۆرەي، قېنى قانداق قىلاركىن!» دەپ ئويلىدى، ھېلىقى ئادەملەرنىڭ بىرى كۈدە ـ كۆرپىلەرنى يىغىشتۇردى، بىرى ژۇ سۇڭنى باشلاپ يەككە كىشىلىك گۇندىخانىدىن چىقىپ، ئالدى تەرەپتە بىر يەرگە كېلىپ توختىدى ـ دە، ئۇ يەردىكى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئاچتى. ئۆينىڭ ئىچىگە پاك ـ پاكىز چىملىدىقلىق بىر كات قويۇلغان، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە يېڭىلا تىزىپ قويۇلغان شىرە، ئورۇندۇق قاتارلىق نەرسە ـ كېرەكلەر تۇراتتى. ژۇ سۇڭ ئۆيگە كىرىپ بىر قۇر قاراپ چىقىقاندىن كېيىن: «مەن گۇندىخانىغا ئەكىرىدىغۇ دەپتىمەن، ئەجەبا مۇنداق بىر ماكانغا ئەكىرىپ قويدى؟ بۇ يەر يەككە كىشىلىك گۇندىخانىغا قارىغاندا كۆپ ئەلا ئىكەنغۇ!» دەپ ئويلىدى:

كۈلمە چىللىغان خورازۇ، قاۋغان ئىت ئوغرىدىن،
ئۆتكۈزۈپ قويغان ئۇلار مېڭ شاڭنى خەنگۇەن[1] شەھرىدىن.
پالىنىپ كەلگەن چېرىك بولدى ئەزىز مېھمان بۇگۈن،
پۇر بولۇپ كەتكەي ئۇنىڭ نامى شۇ مېڭجۇ باغرىدىن.

ژۇ سۇڭ ئۇ يەردە چۈش مەھەلگىچە ئولتۇردى، بۇ چاغدا ھېلىقى ئادەم يەنە بىر قولىدا تاماقدان، بىر قولىدا بىر خۇمرا مەي كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى ـدە ، تاماقداننى ئۆينىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا قويۇپ ئاچتى، ژۇ سۇڭ قارىغۇدەك بولسا، ئۇنىڭ ئىچىگە تۆت خىل مېۋە ـ چېۋە، پىشۇرۇلغان بىر توخۇ، يەنە بىرمۇنچە يۇتازلار تىزىلغانىدى، ئۇ ئادەم پىشۇرۇلغان توخۇنى قولى بىلەن تىتىپ، خۇمرىدىكى مەينى قەدەھكە قۇيۇپ يۇزبېشىنى تەكلىپ قىلدى. ژۇ سۇڭ كۆڭلىدە: «زادى نېمە قىلماقچى بۇلار؟» دەپ ئويلىدى، ئاخشىمى يەنە نۇرغۇن غىزا ـ

① قەدىمكى بىر رىۋايەتكە تەمسىل قىلىنغان.

تائام كەلتۇردى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋۇ سۆزىنى يۈيۈندۇرۇپ، سەگىتىپ ئارام ئالدۇردى. ۋۇ سۇڭ: «مەھبۇسلارمۇ شۇنداق قىلىدۇ دېگەنىدى، مەنمۇ شۇنداق ئويلىغانىدىم، زادى مېنى نېمىشقا شۇنچىۋالا ئىززەتلەيدىغاندۇ؟» دېگەن ئويلارنى كۆڭلىدىن كەچۈردى.

ئۇچىنچى كۈنىگە كەلگەندە يەنىلا بۇرۇنقىدەك غىزا ـ تائام، مەي ـ شاراب كەلتۇردى. ۋۇ سۇڭ شۇ كۈنى ناشتا قىلىپ بولۇپ قاشا ئىچىدە ئۇياق ـ بۇياققا ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئۆزىگە ئوخشاش گۇناھكارلارنىڭ ئەپكەشتە سۇ توشۇپ، ئوتۇن يېرىپ ، ئاپتاپتا كۆيۈپ ـ پىشىپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ قالدى، بۇ دەل بەشىنچى، ئالتىنچى ئايدىكى تومۇز كۈنلىرى بولۇپ، ئىسسىقلىقىدىن پاناھلىنىشقا ھېچ ماكان يوق ئىدى. ۋۇ سۇڭ قولىنى ئارقىغا قىلغىنىچە:

ـــ بۇ قاتتىق ئىسسىقتا قانداق ئىشلەۋاتىسىلەر؟ ـــ دەپ سورىدى.

گۇناھكارلار كۈلۈپ كېتىپ:

ـــ ھەي پالۋان، سىز بىلمەيسىز، بىزنىڭ بۇنچىلىك كۈنگە ئۇلاشقىنىمىز جەننەتكە ئۇلاشقىنىمىزا! بۇ يەرنى ئىسسىق دېيىشكە قانداقمۇ ھەددىمىز؟ بۇنىڭدىنمۇ قاتتىق رەھىمسىزلىكلىرى بار، قارا زىندانغا تاشلاپ، زەنجىر بىلەن بېكىتىۋەتسە، تىرىك دېسە، تىرىك ئەمەس، ئۆلۈك دېسە، ئۆلۈك ئەمەس ياتىدىغان گەپ. شۇنىڭغىمۇ ئەلھۆكمىللا دېمەي ئىلاج يوق ! ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بولۇپ، تەڭرىقۇت سارىيىنىڭ ئالدى ـ ئارقىنى ئايلىنىپ چىقتى، ئۇ يەردە قەغەز كۆيدۈرىدىغان ئوچاق يېنىدا بىر كۆك تاش تۇراتتى، ئۇ خادا ياغاچ باغلايدىغان بىر تۆشۈكى بار كارامەت چوڭ تاش ئىكەن. ۋۇ سۇڭ ئاشۇ تاش ئۈستىدە بىر پەس ئولتۇرۇپ ئۆيگە قايتىپ كېلىپ خىيالغا چۆشۈپ كەتتى، بۇ چاغدا ھېلىقى ئادەم يەنە مەي ۋە گۆش ئېلىپ

كىردى.

گەپ يورغىلىتىپ ئولتۇرمايلى. ۋۇ سۇڭ بۇ ئۆيگە يۆتكەپ قويۇلغاندىن كېيىن نەچچە ـ نەچچە كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى، ھەر كۈنى چېرىكلەر ئېسىل مەي ـ شاراب، ئېسىل غىزا ـ تائاملار ئەكېلىپ ۋۇ سۇڭنى باقتى، ئۇنى ئۆلتۈرىدىغاندەك بىرەر ئالامەت كۆرۈنمەيتتى، بۇنىڭغا ۋۇ سۇڭنىڭ كۆڭلى دېلىغۇل بولۇپ قالدى. بىر كۈنى چاشكا ۋاقتىدا ھېلىقى ئادەم يەنە مەي ـ تائام ئېلىپ كىردى، ۋۇ سۇڭ تاقەتسىزلىنىپ ئۇنىڭ قولىدىن تاماقداننى ئېلىپ:

ـــ سىز كىمنىڭ خىزمەتكارى بولىسىز؟ نېمىشقا مۇنچىۋالا مەي ـ تائام ئەكېلىپ مېنى كۈتۈپ كېتىسىلەر؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىر يېقىندىلا ئۆزلىرىگە كۈرەبېگىمنىڭ يېقىن خىزمەتكارى بولىمەن، دەپ ئېيتتىمغۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ئۇ ئادەم.

ـــ ھەر كۈنى ئەكېلىۋاتقان مەي ـ تائامنى كىم ئەۋەتىدۇ؟ يېسەم نېمە قىلىدىكەن؟

ـــ كۈرەبېگىمنىڭ ئوغلى كىچىك كۈرەبېگىم ئەۋەتىۋاتىدۇ.

ـــ مەن قاتىللىق قىلغان بىر گۇناھكار تۇرسام، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈرەبېگىمگە قىلچە پايدام تەگمىگەن تۇرسا، ماڭا نېمىشقا غىزا ـ تائام ئەۋەتىدۇ؟

ـــ پېقىر نەدىن بىلەي؟ كىچىك كۈرەبېگىم ماڭا يېرىم يىلدىن كېيىن ئاندىن ئېيتىسەن، دەپ تاپىلىدى.

ۋۇسۇڭ: «ئاجايىپ ئىش ـ دە ! مېنى سەمرىتىپ بېسىقتۇرىدىغان ئوخشىمامدۇ؟ بۇ لەنىتى سىرنىڭ تېگىنى قانداق ئاچارمەن؟ » دەپ ئويلىدى ـ دە:

ـــ بۇ مەي ـ تائامنى ھېچ سەۋەبىنى بىلمەي تۇرۇپ، يەپ ـ ئىچىۋېرىپ قانداق كۆڭلۈم تىنسۇن؟ سىز ماڭا كىچىك كۈرەبېگىمىزنىڭ تەقى ـ تۇرقى قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى، مەن

بىلەن نەدە كۆرۈشكەنلىكىنىلا ئېيتىپ بېرىڭ، ئاندىن ئۇنىڭ تائامىنى يەۋېرەي.

— ئاۋۇ كۈنى سىلى يېڭى كەلگەندە دىۋاندا ھېلىقى ئاق ياغلىق بىلەن ئوڭ قولىنى تېڭىۋېلىپ ئۆرە تۇرغان كىشى شۇ.

— كۆك شايى يەكتەك كىيىپ كۈرەبېگىنىڭ يېنىدا تۇرغان ھېلىقى ئادەم بولمىسۇن يەنە؟

— ھە، بەللى، دەل ئاشۇ يىگىت شۇ.

— مەن ھەيۋە تايىقى يەيدىغان بولۇپ تۇرغان چېغىمدا، كۈرەبېگىگە دەپ مېنى قۇتقۇزۇۋالغان ئادەم شۇمۇ؟

— بەللى شۇ، كىچىك كۈرەبېگىم دادىسىغا دېگەنلىكتىن ئۆزلىرىنى ئۇرمىدى.

— بۇنىڭدا بىر گەپ بار ! مەن چىڭخېلىق تۇرسام، ئۇ مېڭجۇلۇق تۇرسا، زادى بىر ـ بىرىمىز بىلەن ئەزەلدىن تونۇش بولمىساق، ماڭا نېمانچە بۇنداق غەمخورلۇق قىلىپ كېتىدۇ، بۇنىڭدا چوقۇم بىر سەۋەب بار. قېنى دەڭا، كىچىك كۈرەبېگىمنىڭ ئىسمىزاتى كىم بولىدۇ؟

— شى ئۇرۇقىدىن بولۇپ، ئېتى ئېن، ئۇستا قىلىچۋاز بولغاچقا، خەقلەر ئۇنى پالكۆز يولۋاس شى ئېن دەپ ئاتىشىدۇ.

— قىياسىمچە، ياخشى ئوغلاندەك تۇرىدۇ، ئۇنى چىللاپ كېلىپ مەن بىلەن كۆرۈشتۇرسىڭىز، بۇ مەي ـ تائامىڭىزنى يەيمەن، ناۋادا ئۇنى چىللاپ كېلىپ مەن بىلەن كۆرۈشتۇرمىسىڭىز، بىر چىشلەمۇ يېمەيمەن، — دېدى ۋۇ سۈك ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن.

— كىچىك كۈرەبېگىم پېقىرغا: بېرىپ ھەممە گەپنى دەپ ئولتۇرما، يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن كۆرۈشۈشتىن سۆز ئاچ، دەپ جېكىگەن، — دېدى ئۇ ئادەم.

— يالغان ئېيتماڭ ! نېرى ـ بېرىنى قويۇپ يۈگۈرۈڭ، كىرىپ كىچىك كۈرەبېگىمنى چاقىرىپ چىقىپ مەن بىلەن كۆرۈشتۇرۈڭ ، — دېدى ۋۇ سۈك.

ئۇ ئادەم قورقۇپ كىرگىلى ئۇنىمىدى. ۋۇ سۇڭ خاپا بولغاندىن كېيىنلا ئاندىن ئۇ كىچىك كۈرەبېگىمگە مەلۇم قىلىشقا كىرىپ كەتتى.

بىر ھازادىن كېيىن شى ئېن ئىچكىرىسىدىن چىقىپ ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بەردى. ۋۇ سۇڭ ئالمان ـ تالمان ئىلىك ئېلىپ:

ـــ پېقىر ئۆزلىرىنىڭ ئىلكىلىرىدىكى گۇناھكار بولسامۇ، ئىززەت ـ ئىكرامىلىرىنى قىلىپ ئالدىلىرىغا سالامغا بارالمىدىم؛ ئاۋۇ كۈنى مېنى قاتتىق تاياقتىن قۇتقۇزۇپ قويغانىدىلە، ئەمدى يەنە ھەر كۈنى ئېسىل مەي ـ شاراب ۋە ئېسىل غىزا ـ تائاملار بىلەن كۈتۈۋاتىدىلا، مۇنچىلىك قىلغۇچىلىكىم يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىلچە ئەجىر كۆرسەتكىنىم يوق، شۇڭا بىئەجىر ھالاۋەت كۆرۈپ، قىمىرلىيالماي غىزا ـ تائاملارنى يەپ ياتقانلىقىمغا بىئارام بولۇۋاتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، پېقىر ئۆزۈندىن بۇيان داڭقىلىرىنى ئاڭلاپ كەلدىم، ـــ مۇبارەك ناملىرى قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدىلا تۇرۇپتۇ؛ شورى قۇرۇغۇر يول يىراقلىقى توسقۇن بولۇپ كۆرۈشەلمىدۇق. ئەمدى تەلىيىمگە ئۆزلىرى بۇ يەرگە كېلىپ قېلىپ، ھۆسن مۇبارەكلىرىگە مۇلاقەت بولۇش نېسىپ بولدى. نەچچە ۋاقىتتىن قولۇم قىسقىلىق قىلىپ، خىجالەتچىلىكتە تەپ تارتىپ ئالدىلىرىغا كېلىپ كۆرۈشەلمىدىم، ـــ دەپ جاۋاب بەردى شى ئېن.

ـــ خىزمەتكارلىرىنىڭ ئېيتىشىچە، يېرىم يىلدىن كېيىنلا ئېيتىدىغان گېپىم بار دەپتىلا، ماڭا نېمە دېمەكچىلىكىن؟

ـــ بۇ سەھرالىق دۆت ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ، شۇنىمۇ ئۆزلىرىگە دەۋېتىپتۇ، ئۇنى قانداقمۇ ئۆزلىرىگە دېگىلى بولسۇن؟

ـــ بېگىم، شۇنداق قىلىدىغان بولسىلا مەخسۇم مىجەزلىك قىلغان بولىدىلا ! پېقىر ئىچىم پۇشۇپ دىمىقتا بولۇپ كەتتىم، قانداقمۇ چىداي؟ ئېيتسىلىرا، مېنى زادى نېمە قىلماقچى؟

ـــ ھېلىقى سەھرالىق دۆت ئېيتىپ تاشلاپتۇ، پېقىر

ئېيتمىسام بولماس: ئۆزلىرى بولسىلا مەرد ئوغلان، چىن ئەر، ئۆزلىرىگە بىر ئىشنى ئىلتىجا قىلماقچىمىز، ئۇ پەقەت ئۆزلىرىنىڭلا قوللىرىدىن كېلىدۇ؛ لېكىن ئۆزلىرى ئۇزۇن يول بېسىپ كەلگەنلىكلىرىدىن يولدا كۆپ رىيازەت چەكتىلە، تېخى ماغدۇرلىرىغا كېلىپ بولالمىدىلا. يېرىم يىلچە ئارام ئېلىپ ماغدۇرلىرىغا كەلگەندىن كېيىن ئاندىن ئۇنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغىچە ئېيتماقچىمىز.

ۋۇ سۇڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاقاهلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

— بېگىم، مەلۇم بولغايكى، بۇلتۇر ئۈچ ئاي بەزگەك كېسىلىگە مۇپتىلا بولدۇم، جىڭياڭ داۋىنىدا مەستلىكتە بىر يولۋاسنى يەرگە يىقىتىپ ئۇرۇپ، ئۇنى بىرنەچچە مۇشت - تېپىك بىلەنلا ئۆلتۈرۈۋەتتىم، ئەمدى بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى!

— ھازىرچە ئېيتمايلا تۇراي. يەنە بىر مەھەل ئۆزلىرىنى ئاسراپ مۇبارەك تەنلىرى كامال - قۇدرەت تاپقاندىن كېيىن ئاندىن ئېيتاي.

— مېنى ماغدۇرلىرى يوق دەۋاتىدىلا. خەيرىيەت، شۇنداقمۇ دەپ تۇرسىلا، تۇنۇگۈن تەڭرىقۇت ساريېينىڭ ئالدىدا بىر تاشنى كۆردۈم، ئالاھازەل قانچە پاتمان كېلەر؟

— ۋاي، ئۇ بەك ئېغىر، تۆت - بەش پاتمان كېلىدۇ.

— ئىككىمىز بىرىپ كۆرۈپ باقايلى، مەن قوزغىتالايمەن-مىكىن.

— بىرئاز مەي ئىچمۇالسىلا، ئاندىن بارايلى.

— پېقىر قايتىپ كېلىپ ئىچسەممۇ بولمۇپرىدۇ.

ئىككىسى تەڭرىقۇت ساريىي ئالدىغا باردى. گۇناھكارلار ۋۇ سۇڭنىڭ كىچىك كۈرەبېگە بىلەن بىللە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ئېگىلىپ سالام قىلدى، ۋۇ سۇڭ تاشنى سەل ئىرغىتىپ بېقىپ، قاقاهلاپ كۈلۈپ:

— پېقىر راستلا لەقۇالىشىپ كېتىپتىمەن، قىمىرلىتالمىغۇدەكمەن، — دېدى.

ـــ ئۇچ ـ تۆت پاتمان كېلىدىغان تاش تۇرسا، ئۇنى قانداقمۇ سەل چاغلىغىلى بولىدۇ!

ـــ كۆرەبېگىم، ئۆزلىرىمۇ راستلا تەۋرىتەلمەيدۇ دەمدىلا؟ خالايىقنى يىراقراق كەتكۈزۈۋەتسىلە، مەن يۆتكەپ باقاي، ـــ دېدى ـ دە، ئۇست كىيىمىنى سېلىپ بېلىگە باغلىدى، ئاندىن تاشنى مەدرىلتىپ ئاستا ـ ئاستا كۆتۈرۈپ، ئىككى قولى بىلەن بىر ئېلىپلا يەرگە تاشلىۋەتتى، تاش ئىككى ـ ئۈچ غېرىچچە يەرگە پېتىپ كەتتى. گۇناھكارلار بۇنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى. ۋۇ سۇڭ ئوڭ قولى بىلەن يەنە يەردىن يۇلۇۋېلىپ ئۇنى كۆككە بىر تاشلىۋىدى، بىرنەچچە گەز يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئۇ يەنە ئىككى قولى بىلەن تۇتۇۋېلىپ ئاستا ـ ئاستا ئۆز ئورنىغا قويۇپ قويۇپ، قايرىلىپ شى ئېن بىلەن خالايىققا قارىدى، ۋۇ سۇڭنىڭ يۈزىدە قىلچە ئۆزگىرىش كۆرۈلمىدى، يۈرىكىمۇ سالمىدى، ھاسىراپمۇ كەتمىدى. شى ئېن ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنى قۇچاقلاپ:

ـــ ئاغا، قالتىس ئادەم ئىكەنلا! چىن مالائىكە ئىكەنلا! ـــ دەپ ئىززەت ـ ئېھتىرام بىلدۈردى. گۇناھكارلارمۇ تەزىم قىلىپ:

ـــ راست مالائىكە ئىكەنلا! ـــ دېدى.

نەزم

سېھرىي كۈچتىن قىلدى ھاڭ ـ تاڭ ھەر يۈرەكنى جىغ ئېتىپ،
پالۋاننىڭ كۈچ ـ جاسارەت، مەردلىكى ئۇرغۇپ تېشىپ.
كۆكنى ئىلكىدە تۇتار، يەرنى يۇلار قاۋۇل قولى،
تاشنى كۈمىلاچتەك گويا ئويناياتتى ئالىقانغا ئېلىپ.

شى ئېن ۋۇ سۇڭنى ئۆز سارىيىغا تەكلىپ قىلىپ ئەكىردى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ بېگىم، مېنى نېمە ئىشقا بۇيرۇيدىغانلىرىنى ئەمدىغۇ ئېيتارلا؟ ـــ دېدى.

ـــ ئازراق ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، پېشۋايىم چىقىپ كۆرۈشكەندە ئۆزلىرىنى خەۋەردار قىلىدۇ، ـــ دېدى شى ئېن.

ـــ سىلى كىشىنى ئىشقا سالماقچى بولسىلا، مۇنداق لامزەللىلىك قىلمىسىلا. مۇنداق قىلىش بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارماقچى بولغان ئادەمنىڭ ئىشى ئەمەس. باش كېسىدىغان ئىش بولغان ھالەتتىمۇ ئاشكارا دېسىلە، مەن سىلىگە قىلىشىپ بېرىمەن ! ناۋادا ھارامزادىلىك قىلسىلا، ئۇ پەزىلەتلىك ئادەمنىڭ ئىشى ئەمەس ! ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

شى ئېن قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇپ ئاندىن بۇ ئىشنى ئېيتتى. ئەيىۋەننىاس، ئىشىتىڭلار ئاموخاس ! ۋۇ سۇڭ جان قىيىش كارامىتىنى كۆرسىتىپ، يولۋاس ئۆلتۇرۇش ھەيۋىسىنى قايتىدىن ئىشقا سالغۇسى. ئۇ قوش مۇشتىنى شۇنداق كۆتۇرۇۋىدى، گويا كى كۆكتە گۈلدۇرماما گۈلدۇرلىگەندەك، پۈتى بىلەن شۇنداق تېپىۋىدى، خۇددى بوران ـ چاپقۇنلار چىققاندەك بولۇپ كەتتى. شى ئېننىڭ ۋۇ سۇڭغا زادى قانداق ئىش ئۇستىدە سۆزلىگەنلىكىنى كىمىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يىگىرمە توققۇزىنچى باب

شى ئېننىڭ مېڭجۇ ئۆتكىنى يېڭىباشتىن ئىلكىگە ئالغانلىقى ۋۇ سۇڭنىڭ جيىڭ مېنشىنىنى كەيپلىكتە دۇمبالىغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا شى ئېن يەنمۇ يېقىنراق بېرىپ:

ــ ئاغا، ئازغىنا تەخىر قىلىپ ئولتۇرغاچ تۇرسىلا، پېشۋايىم بىر ـ بىرلەپ بايان قىلىپ بېرىدۇ، ــ دېدى.

ــ كىچىك كۆرەبىگىم، تولا تۇزۇت قىلماي، مۇھىملىكى بولغان گەپ ـ سۆزلىرىنى دەۋەرسىلە، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ــ پېقىر كىچىكىمدىن يۇرت كېزەر پىر ـ ئۇستازلاردىن ئاز ـ تولا نەيزىۋازلىقنى ئۆگىنىۋالغانىدىم، شۇڭا مېڭجۇ ئايمىقى تەۋەسىدە مېنى پالكۆز يولۋاس دېگەن لەقەم بىلەن ئاتايدۇ، ــ دېدى شى ئېن، ــ مۇشۇ يەرنىڭ كۇنچىقىش دەرۋازىسى سىرتىدا بىر دۇكىنىم بار ئىدى، ئۇنى ئارامجاڭگال دەپ ئاتىشىدۇ؛ شەندۇڭ، خېبېيىنىڭ كارۋان ـ سودىگەرلىرى مۇشۇ يەرگە دائىم سودا ـ سېتىق قىلغىلى كېلىپ تۇرىدۇ؛ يۇزنەچچە ئورۇندا چوڭ ـ چوڭ سارايلار، يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئورۇندا قىمارخانا، گۆرۇخانىلار بار. پېقىر بىرىنچىدىن، ئۆز گۆمپامغا، ئىككىنچىدىن، كۆرەدىكى جان تىكەر سەكسەن ـ توقسان گۇناھكارغا تايىنىپ ئۇ يەردە بىر ئاشخانا ئاچقانىدىم، شۇ ئاشخانىنىڭ شاپائىتى بىلەن ئەتراپىتىكى سارايۇەنلەرگە ۋە قىمارخانا ـ گۆرۇخانىلارغا نەپ بېرىپ تۇراتتىم. يولۇچى پاھىشە ئاياللار بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەن ھامان ئاۋۇال مېنى تاپاتتى ، مەن ئۇلارغا غىزا ـ تائاملار بېرىپ قورسقىنى باقاتتىم. ئاشۇ ئورۇنلارنىڭ نۇرغۇنلىرىدىن ھەر كۈنى، ھەر سائەتتە نۇرغۇن پۇل

چۇشۇپ تۇراتتى، ئاي ئاخىرىدا بولسا ئىككى - ئۈچ يۈز سەر كۈموش تاپاۋەت بولۇپ تۇراتتى. پىبقىر ئەنە شۇنداقسىغا پۇل تېپىپ كەلدىم. يىقىنىدا مۇشۇ كۇرەمىزدىكى جاڭ قۇر بېگى دۇڭلۇ ئايمىقىدىن يېڭى كەلگەندە بىر كىشىنى ئالغاچ كەپتۇ. ئۇنىڭ ئىسمىزاتى جياڭ مىڭجۇڭ ئىكەن، ئۇنىڭ بوي - بەستى قاۋۇل بولغاچقا، ئەل - يۇرت ئۇنىڭغا: «جياڭ ئىشىك مۇئەككىلى» دەپ لەقەم قويۇۋالدى. ئۇنىڭ بوي - بەستى قاۋۇل بولۇپلا قالماي، ئوبدان گۈمپىسىمۇ بار ئىكەن، ئۇ نەيزىۋازلىقنى ئوبدان بىلىدىكەن، چامباشچىلىق ۋە چېلىشۋازلىقىنىڭ پىرى ئىكەن. ئۇ داۋراڭ سېلىپ: «تەيشەن قاتارلىق ئۈچ تاغقا چىقىپ باتۇرلار بىلەن چېلىشىپ باقتىم، ماڭا ھېچقايسىسى تەڭ كېلەلمىدى، ئالەمدە ماڭا تەڭ كېلەلىگۈدەك ئادەم يوق!» دەپ ئۆزىنى ماختاپلا كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەنە شۇنداق گۈمپىسىغا تايىنىپ مېنىڭ ئوقىتىمگە چاڭ سالماق بولدى، مەن ئۇنىڭغا يول قويمىغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن مۇشت - تېپىك يەپ، ئىككى ئاي ئورنۇمدىن تۇرالماي ياتتىم. ئۆزلىرى كەلگەن كۈنلەردىمۇ تېخى باش - قوللۇرۇم تېڭىقلىق ئىدى، ھازىرغىچە جاراھەت - يارىلىرىمنىڭ ئىزى تېخى يىتمىدى. ئادەم باشلاپ بېرىپ ئۇنى تازا پوملىسام بولاتتى، بىراق جاڭ قۇربېگىنىڭ لەشكەرلىرى قوزغىلىپ كېتىپ قالسا، كۈچۈم يەتمەي قالارمىكىن دەپ بۇ پۇتمەس - تۈگىمەس ئىنتىقامىمنى ئالالماي كېلىۋاتىمەن، ئاغا، ئۆزلىرىنىڭ مەرد ئوغلان دېگەن داڭقىلىرىنى ئۇزاقتىن بېرى ئاڭلاپ كەلگەنمەن، شۇڭا بۇ ئىنتىقامىمنى ئېلىپ بېرىپ، مېنى پۇخادىن بىر چىقىرىپ قويغان بولسىلا، ئۆلسەممۇ ئارمىنىم قالمايتتى دەپ ئويلىدىم، بىراق ئۆزلىرىنى يىراق يول بېسىپ رىيازەت چەكتى، ھاردۇق - پاردۇقى چىقىپ، ماغدۇر - پاغدۇرىغا كېلىپ بولالمىدى، بېرىم يىلچە ئۆتكەندىن كېيىن مۇبارەك تېنى ماغدۇر - پاغدۇرىغا ئوبدان كەلسە ئاندىن مەسلىھەت سالارمەن دەپ تۇراتتىم، سەھرالىق دۆتلەر بىۋاقىت ئاغزىدىن چىقىرىۋېتىپ

قاپتۇ، پېقىر ئىنىلىرى ئۆزلىرىگە راستىنى ئېيتمىسام بولمىدى.

ۋۇ سۇڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاقاهلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

— ئۇ جىياڭ ئىشىك مۇئەككىلى دېگەن نېمىنىڭ باش - بىلەكلىرى بىرنەچچىدىنمىكەن؟ — دەپ سورىدى.

— يوقسۇ، ئۇنىڭمۇ بېشى بىر، بىلىكى ئىككى، قانداقسىغا نەچچىدىن بولسۇن؟ — دېدى شى ئېن.

— مەنزە ئۇنى ئۈچ بېشى، ئالتە بىلىكى، يالماۋۇزدەك گۈمپىسى بار بىرنەرسە دەپ قورقۇپ كېتىپتىمەن؛ ئۇمۇ بىر باشلىق، ئىككى بىلەكلىكلا بىرنېمىكەنغۇ! يالماۋۇز سىياق بولمىغاندىكىن ، ئۇنىڭدىن نېمىشقا قورققۇلۇق؟ — دېدى ۋۇ سۇڭ كۈلۈپ.

— پېقىر ئىنىلىرى كۈچ - قۇۋۋەتتە ئاجىز، گۈمپىغا خام بولغانلىقىمدىن ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيمەن.

— ئۆزۈمنى ماختىغانلىق ئەمەس، مەن گۈمپامغا تاينىپ ئۆمرۈمدە ئالەمدىكى نى - نى زوراۋان نوچىلار، هاياسىزلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىپلا كەلگەنمەن. ئۇنداق بولسا نېمە ئىش قىلىمىز؟ مەي - پەي بولسا يولدا ئىچىشكە تەييارلىسىلا، مەن ئۆزلىرى بىلەن دەرهال باراي، مېنىڭ بۇ مۇتتەهەمنى يولۋاسقا ئوخشاش ئۇجۇقتۇرمىغىنىمنى بىر كۆرسىلە، قاتتىق ئۇرۇۋېتىپ ئۆلتۈرۈپ قويسام، ئۇنىڭ هۆددىسى ئۆزۈمگە هېساب.

— ئاغا، ئازغىنا تەخىر قىلىپ ئولتۇرۇپ تۇرسىلا. پېشۋايىم چىقىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن تۇتۇش قىلساقمۇ كېچىكمەيمىز. ئەتە، ئاۋۋال بىر ئادەمنى تىكتىكلاپ كېلىشكە ئەۋەتىپ ئۇقۇپ باقايلى، ئەگەر ئۇ ئۆيىدە بولسا، ئۆگۈنلۈككە بارايلى. ئەگەر ئۇ مۇتتەهەم ئۆيىدە بولمىسا، يەنە ئەهۋالغا قاراپ بىر ئىش قىلارمىز. قۇرۇقتىن - قۇرۇق بېرىپ «ئۇركۈتۇپ» قويساق، ئۇنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ قالىمىز، ئۇ چاغدا ياخشى بولمايدۇ.

— كىچىك كۈرەبېگىم، سىلىنى ئۇنىڭ ئۇرغانلىقى

ئۆزلىرىگە مەلۇملۇققۇ! شۇنداق تۇرۇقلۇق مۇنداق ئولتۇرۇش ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس! بارساق بارايلى، يەنە نېمىشقا بۇگۈن ـ ئەتە دەپ ئولتۇرىمىز! باردىغان ئىش بولسا ماڭلى، يا ئۇنىڭ تەييارلىقى پۈتمەي قالارمىكىن دەمدىلا ! ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ رەنجىپ. دەل شۇ يەردە ئۇنىڭغا گەپ چىشلىتەلمەي تۇرغاندا، دەرپەردە ئارقىسىدىن چوڭ كۈرەبېگى چىقىپ كەلدى. ئۇ:

ـــ ھەي مەرد ئوغلان، پېقىر ئۆزلىرىنى ئۆزاق زاماندىن بېرى ئاڭلاپ كېلىۋاتىمەن، بۇگۈن كەمىنلىرى ئۆزلىرى بىلەن دىدار كۆرۈشۈپ، خۇددى بىر نادان ئادەم بۇلۇت يېرىپ چىققان ئاپتاپنى كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن. قېنى ئىچكىرىكى سارايغا ئىلتىپات قىلسىلا، كىچىككىنە ھال ـ مۇڭ قىلىشايلى، ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپ ئىچكىرىگە كىردى، چوڭ كۈرەبېگى:

ـــ مەرد ئوغلان، ئولتۇرسىلا، ـــ دېدى.

ـــ پېقىر بىر گۇناھكار تۇرسام، قانداقسىغا ئۆزلىرى بىلەن روبىرو ئولتۇرالايمەن؟

ـــ ئۇنداق دېمىسىلە مەرد ئوغلان. پېقىر جانابلىرى بىلەن يۈز كۆرۈشكەنلىكىمگە ئۆزۈمنى بەھىساب بەختىيار ھېسابلاۋاتىمەن، نېمىشقا مۇنداق تەكەللۇپ قىلىدىلا؟

ۋۇ سۇڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خوش ـ خوش دەپ ئولتۇرمايلا ، ئۇنىڭ ئۇدۇلىدىن ئورۇن ئالدى. شى ئېن بولسا ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇراتتى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ كىچىك كۈرەبېگىم، نېمىشقا ئولتۇرماي ئۆرە تۇرىدىلا؟ ـــ دېدى.

ـــ پېشۋايىم ھەمداستىخان بولۇپ ئولتۇرىدۇ، ئاغا ئۆزلىرى بەھۇزۇر ئولتۇرىۋەرسىلە، ـــ دېدى شى ئېن.

ـــ ئۇنداق بولسا، مەن قورۇنۇپ ئولتۇرالمايدىكەنمەن، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ پالۋىنىم مۇنداق دەپ تۇرغاندىكىن، ئولتۇر ئوغلۇم، بۇ

يەردە يات ئادەمۇ يوققۇ، ـــ دېدى چوڭ كۆرەبېگى.

شۇنداق بىلەن شى ئېن ئولتۇردى. خىزمەتكارلار مەي ـ گىزەك، مېۋە ـ چېۋە، غىزا ـ تائاملارنى كەلتۈردى، چوڭ كۆرەبېگى ۋۇ سۈڭغا ئۆز قولى بىلەن مەي تۇتۇپ:

ـــ ئۆزلىرى شۇ قەدەر شىرمەت تۇرسىلا، كىممۇ قول قويۇپ ھۆرمەت قىلمىغاي. كەمىنلىرى بۇرۇن ئارامجاڭگالدا ئاز ـ تولا سودا ـ سېتىق قىلغان بولساممۇ، مال ـ دۇنيا، پايدا ـ مەنپەئەت ئارقىسىدىن قوغلىشىپ كەتمىگەنىدىم، پەقەت مېڭجۇ ئايمىقىغا شانۇشۆھرەت كەلتۈرۈش كويىدىلا بولغانىدىم؛ ئەمدى كۇتۇلمىگەندە جياڭ ئىشىك مۇئەككىلى زورلۇق ـ زومبۇلۇق قىلىپ بۇ ماكاننى ئۆكتەملىك بىلەن تارتىۋالدى، مەرد ئوغلان، ئۆزلىرىسىز بۇ قىساس ـ ئىنتىقامىمىزنى ئالالمايمىز. پالۋاننىم، كەمىنلىرىنى پىسەنتلىرىگە ئالسىلا، پېقىرنىڭ ھۆرمەت ـ ئېھتىرام يۈزىسىدىن ئۆزلىرىگە تۇتقان بۇ شارابىمغا ئېغىز تېگىپ، تاۋاپ ـ تەزىممىنى قوبۇل قىلىپ ، پېقىرنى ئىنى تۇتقايلا، ـــ دېدى.

ـــ كەمىنلىرىدە ھېچ بىلىم ـ ئىقتىدار بولمىسا، بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ ھۆرمەت ـ ئېھتىرامىلىرىنى نېچوك قوبۇل قىلالىغايمەن؟ مەن بۇنىڭغا مۇناسىپ ئەمەس، ـــ دەپ ۋۇ سۈڭ مەينى ئىچىۋەتتى، شى ئېن ئېڭىشىپ تۆت مەرتەم تەزىم قىلدى، ۋۇ سۈڭ دەرمەھەل ئىلىك ئېلىپ ئىنى تۇتۇشقا قول بەردى. شۇ كۇنى ۋۇ سۈڭ خۇشلۇقىدا مەي ئىچىۋېرىپ قاتتىق مەست بولۇپ قالدى. ساھىبخانا ئۇنى كىشىلەرگە يۆلىتىپ قونالغۇسىغا يەتكۈزۈپ قويدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەتىسى شى ئېن دادىسى بىلەن كېڭىشىپ: «ۋۇ سۈڭ تۇنۈگۈن ئاخشام قاتتىق مەست بولۇپ قالدى، ئۇنى چوقۇم مەي چىشلىۋالدى، بۈگۈن ئۇنىڭغا قانداق بار دېگىلى بولىدۇ؟ ۋۇ سۈڭغا ھېلىقى بىرنېمىگە ئادەم ئەۋەتىپ ئۇقۇشتۇق، ئۇ ئۆيىدە يوق ئىكەن، دېگەن باھانىنى كۆرسىتىپ بىر كۈن ئارقىغا

سۇرەيلى، ئاندىن بىر گەپ بولار» دېگەن يەرگە كەلدى. شۇ كۈنى شى ئېن ژۇ سۇڭ بىلەن كۆرۈشۈپ:

ــ بۇگۈنچە بارماس بولدۇق ، پېقىر ئادەم ئەۋەتىپ ئۇقۇشسام، ئۇ مۇتتەھەم ئۆيىدە يوق چىقتى، ئەتە ناشتىدىن كېيىنلا ئۆزلىرىنى چاقىرسام بېرىپ كەلسەك، ــ دېدى.

ــ ئەتە بارساقمۇ ھېچقىسى يوق، بۇگۈن يەنە بىر كۈن دىمىقتا بولىدىغان بولدۇم ـ دە، ــ دېدى ژۇ سۇڭ.

شى ئېن بىلەن ژۇ سۇڭ ناشتا قىلىپ بولغاندىن كېيىن دەملەنگەن چايلارنى ئىچىۋېلىپ، كۇرە ئالدىغا ئىستراھەتكە چىقتى، بىر پەس ئىستراھەت قىلغاندىن كېيىن مېھمانخانىغا قايتىپ كىرىپ ، نەيزىۋازلىقنىڭ قائىدە ـ يوللىرى ئۇستىدە سۆزلەشتى، چامباشچىلىقتا سىنىشىپ كۆردى. كۈن قىيىلغاندا شى ئېن ژۇ سۇڭنى ئۆيىگە چىللاپ ئەكىرىپ، ئۇنى ھەددى ـ ھېسابسىز غىزا ـ تائاملار بىلەن مېھمان قىلدى، لېكىن مەينى بولسا بىرنەچچە قەدەھلا تۇتتى. ژۇ سۇڭنىڭ مەينى تازا ئىچكۈسى بار ئىدى، بىراق شى ئېننىڭ مەينى كىچىك قەدەھتە بەرگەنلىكىنى كۆرۈپ كۆڭلى باشقىچە بولۇپ قالدى. چۈشلۈك تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ژۇ سۇڭ خوشلىشىپ مېھمانخانىغا قايتىپ كەلدى. بۇ چاغدا ھېلىقى ئىككى خىزمەتكار يەنە يۇز ـ قوللارنى يۇيىدىغان سۇ ئىستىپ كىردى. ژۇ سۇڭ:

ــ كىچىك كۇرەبېگىم مېنى نېمىشقا غىزا ـ تائاملار بىلەنلا مېھمان قىلىپ، كۆپرەك مەي ئىچۈرمەيدۇ، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ يۇزبېشىم، ئۆزلىرىدىن يوشۇرالمايمىز، بۇگۈن ئەتىگەندە چوڭ كۇرەبېگىم بىلەن كىچىك كۇرەبېگىم مەسلىھەت قىلىشتى، ئەسلىدە ئۆزلىرىدىن بۇگۈن ھېلىقى يەرگە بېرىشنى ئىلتىجا قىلماقچىكەن، بىراق ئۆزلىرىنى ئاخشام مەينى كۆپ ئىچىۋەتتى، بۇگۈن مەي چىشلىۋالغان بولسا رەسمىي ئىشقا دەخلىسى يېتىپ

قالارمىكىن دەپ مەيگە زورلىمىدى. ئەتە رەسمىي ئىشنى بېجىرىپ كېلىش ئۈچۈن بېرىشقا ئىلتىجا قىلماقچى، ــ دەپ جاۋاب بەردى خىزمەتكارلار.

ــ ئۇنداق بولسا، مەست بولۇپ قالسام ئۇنىڭ چوڭ ئىشىغا دەخلى يېتىدىكەن ــ دە؟

ــ ھەببەللى، ئاشۇنى كۆزلىدى.

شۇ كېچىسى ۋۇ سۇڭ تاڭنى تەقەززالىق بىلەن ئاتقۇزۇپ، سەھەر تۇرۇپ يۇز ــ كۆزىنى يۇغاندىن كېيىن بېشىغا توشقان قۇلاق بوغمىچىنى ئوراپ، ئۈستىگە توپا رەڭ بۆز كۆڭلەكنى كىيىپ، بېلىگە قىزىل شايى پوتىسىنى باغلىدى، تىزلاپچىلىرىنى يۆگەپ، سەككىز قۇلاقلىق چىگە چورۇقىنى تارتتى. كىچىككىنە مەلھەم دورا تېپىپ، يۇزىگە چېكىلگەن خەتنىڭ ئۈستىگە چاپلىدى. بۇ چاغدا شى ئېن ئۇنى ئۆيىگە ناشتا قىلىشقا چىللاپ كەلدى، ۋۇ سۇڭ چاي ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، شى ئېن:

ــ ئوقۇردا ئات توقۇقلۇق، مىنىپ بارارلا، ــ دېدى.

ــ مەن كىچىك ئاياغ بولمىسام، ئات مىنىپ نېمە ئىش قىلىمەن؟ پەقەت بىرلا ئىش بار، شۇنىڭغىلا ماقۇل بولسىلا بولدى.

ــ ئاغا، تارتىنماي دەۋەرسىلە، پېقىرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ سۆزلىرىگە ماقۇل بولمايمەن دېيىشكە نېمە ھەددىم؟

ــ مەن ئۆزلىرى بىلەن شەھەردىن چىققاندا ، مېنىڭ «ئۇچ ئاپقۇر كۆتۈرمىگۈچە تۇغ ئالدىدىن ئۆتمەيمەن» دەيدىغان ئىرادەمنى ئىشقا ئاشۇرۇشۇمغا كاپالەتلىك قىلسىلا بولدى.

ــ ئاغا، «ئۇچ ئاپقۇر كۆتۈرمىگۈچە تۇغ ئالدىدىن ئۆتمەسلىك» دېگەنلىرى قانداق گەپ؟ مەن ئۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىدىم.

ــ مەن ئۇنى ئۆزلىرىگە چۈشەندۈرەي، ئۆزلىرى جياڭ ئىشىك مۇئەككىلىنى بابلىماق بولسىلا، شەھەردىن ئۇ يەرگە بېرىشقا

توغرا كېلىدۇ، يولدا مەيخانىلا ئۇچرايدىكەن، ھەربىر مەيخانىدا ماڭا ئۇچ ئاپقۇردىن مەي ئىچۈرىدىلا، ئەگەر ئۇچ ئاپقۇر مەي ئىچۈرمىسلە، مەي تۇغى ئالدىدىن ئۆتمەيمەن. مانا بۇ «ئۇچ ئاپقۇر كۆتۈرمىگۈچە تۇغ ئالدىدىن ئۆتمەيمەن» دېگەنلىك بولىدۇ، ــ دېدى ۋۇ سۈك كۈلۈپ.

شى ئېن ئاڭلىغاندىن كېيىن ئويلىنىپ كېتىپ:

ــ كۈنچىقىش دەرۋازىسىدىن چىقىپ بۇ ئارامجاڭگالغا بارغۇچە ئون تۆت ـ ئون بەش چاقىرىم يول يۈرۈشكە تۇغرا كېلىدۇ، يول بويىدىكى مەيخانىلارنى ساناپ كەلسەك، ئون ئىككى ـ ئون ئۇچ ئۆيلۈكە يېتىدۇ؛ ئەگەر ھەربىر مەيخانىدا ئۇچ ئاپقۇردىن مەي ئىچسىلە ، ئوتتۇز نەچچە ئاپقۇر مەي ئىچىپ ئاندىن يېتىپ بارىدىلا، ئاغا، بۇنداقتا مەست بولۇپ قالسىلا قانداق قىلىمىز؟ ــ دېدى.

ــ ئۆزلىرى مېنى مەست بولۇپ قالسا ، كۈچ ـ قۇدرىتى قالمايدۇ، دەمدىلا؟ ئۇنداق ئەمەس، مەن تېخى مەي ئىچمىسەم كۈچ ـ قۇدرەتسىز بولۇپ قالىمەن. بىر سەر مەي ئىچسەم بىر ھەسسە كۈچ ـ قۇۋۋەت كىرىدۇ، بەش سەر مەي ئىچسەم بەش ھەسسە كۈچ ـ قۇدرەت كىرىدۇ، ئەگەر ئون سەر مەي ئىچىدىغان بولسام شۇنچىلىك قۇدرەت كىرىدۇكى، ئۇ كۈچ ـ قۇدرەتتىن ئەدىن كەلگەنلىكىنى بىلمەيلا قالىمەن. ناۋادا مەي كەيپىدە شۇنچىلىك كۈچ ـ قۇدرەت كىرمىگەن بولسا، جىڭياڭ داۋىنىدا ھېلىقى يولۋاسنى قانداق ئۆلتۈرەلەيتتىم؟ ئاشۇ چاغدا مەن تازا كەيپ بولغانلىقىمدىن ئۇنىڭغا قول سالالىدىم، ۋۇجۇدۇمغا شۇنچە كۈچ ـ قۇدرەت كىردى، ــ دېدى ۋۇ سۈك قاقاھلاپ كۈلۈپ.

ــ ئاغا، ئۆزلىرىنىڭ مۇجەزلىرى ئۇنداق ئىكەنلىكىنى بىلمەپتىمەن، ــ دېدى شى ئېن، ــ ئۆيۈمدە ئېسىل مەي دېگەن كوزا ـ كوزىلاپ تۇرۇپتۇ، ئۆزلىرىنى مەست بولۇپ قالسا، خېيىم ـ خەتەرگە ئۇچراپ قالمىسۇن دەپ، ئاخشام مەيگە زورلاشقا پېتىنالمىدىم، ئاغا، ئىچكەنلىرىچە ئىچىۋەرسىلە، ئۆزلىرىگە مەي

ئىچكەندىن كېيىن شۇنچىلىك كۈچ ـ قۇدرەت كىرىدىغان بولسا، ئىككى خىزمەتكارنى ئالدىدىن ماڭدۇرۇۋېتەيلى، ئۇلار ئۆيدىكى ئېسىل مەي ـ شاراب، مېۋە ـ چىۋە، كۆك ـ گېزەكلەرنى ئاپىرىپ يولدا ساقلاپ تۇرسۇن، ئۆزلىرى بارغاندىن كېيىن كۆڭۈللىرى تارتقىنىچە ئىچسىلە، ـــ دېدى.

ـــ ھەببەللى، مۇشۇنداق بولسا ئاندىن مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىدەك بولىدۇ ! جىياڭ ئىشىك مۇئەككىلىنى بابلاشتىمۇ مەن خېلى يۈرەكلىك بولۇپ قالمەن. مەي بولمىسا، ھۇنەر ـ پۈنەرلىرىمنى نېچۈك ئىشلىتەلەي؟ بۈگۈن سىلىگە بۇ مۇتتەھەمنى بابلاپ بېرىپ، خالايىقنى بىر خۇش قىلاي ! ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

شى ئېن دەرمەھەل نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، ئىككى خىزمەتكارغا يېمەكلىك ۋە مەي ـ شارابلارنى قاچىلىتىپ ئالدىن ماڭدۇرۇۋەتتى، ئاندىن ئۆزى يېنىغا ئازراق پۇل ـ پۇچەك ئېلىۋېلىپ يولغا چىقتى، چوڭ كۈرەبېگىمۇ جىمجىتلا ئون ـ يىگىرمە قاۋۇل دارازىنى تاللاپ، ئاستاغىنا ئۇلارنىڭ كەينىدىن بېرىپ بولۇشۇشقا بۇيرۇدى.

ئەمدى شى ئېن بىلەن ۋۇ سۇڭ ئامانتۇرادىن ئايرىلىپ مېڭجۇ ئايمىقىنىڭ كۈنچىقىش دەرۋازىسى سىرتىغا چىقتى. بۇلار ئۈچ ـ تۆت يۈز قەدەم ماڭغاندىن كېيىنلا خانلىق يول بويىدا بىر مەيخانا كۆرۈندى، ئۇنىڭ لەمپىسىگە مەي تۇغى ئېسىلغانىدى، ھېلىقى ئەپكەش كۆتۈرۈپ مېڭىپ كەتكەن خىزمەتكارلار ئۇ يەرگە بېرىپ كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. شى ئېن ۋۇ سۇڭنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى، ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن خىزمەتكارلار كۆك ـ گېزەكلەرنى كەلتۈرۈپ بولۇپ، ئاندىن مەي كەلتۈردى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ كىچىك قەدەھلەرگە قۇيماي ، ئۈچ چوڭ ئاپقۇرغىلا قۇيۇپ ئەكىرىڭلار، ـــ دېدى.

خىزمەتكارلار چوڭ ئاپقۇرلارنى تىزىپ مەي قۇيدى. ۋۇ سۇڭ تۇزۇت ـ پۈزۈت قىلىپ ئولتۇرمايلا ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈچ ئاپقۇر

بوشتىۋېتىپ ئورنىدىن تۇردى. خىزمەتكارلار شاق ـ شۇق چىنە ـ قاچىلارنى يىغىشتۇردى ـ دە، يولغا راۋان بولدى، ۋۇ سۇڭ كۈلۈپ كېتىپ:

ـــ مەينى ئەمدىلا ئىچتۇق، قورساققا كىرىپ قىزىتسۇن، يۇرسىلە بېرىپ بىردەم ئارام ئالايلى، ـــ دېدى ـ دە، ئىككىسى مەيخانىدىن چىقىپ سارايغا كەلدى. بۇ دەل تومۇز ئىسسىق تېخى يانمىغان، كۈز شامىلى ئەمدىلا چىقىۋاتقان يەتتىنچى ئاي مەزگىللىرى ئىدى. ئىككىيلەن كىيىملىرىنىڭ پېشىنى قىستۇرۇپ يەنە بىر چاقىرىمدىن ئارتۇق يول يۈرە ـ يۈرمەيلا، بىر جايغا يېتىپ كەلدىكى، ئۇ نە سەھرا، نە قەلئە ئەمەس، باشقىچە بىر ماكان بولۇپ، يىراقتىن دەرەخزارلىق ئىچىدە بىر مەيخانا تۇغى لەپىلدەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى، دەرەخزارلىققا يېقىن كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۇ مەيزاپ ساتىدىغان شۇنداق بىر مەيخانا ئىكەنكى:

خان يولىدا شۇ يېزا، سۇ بويىدا مەيخانىسى،
ئىشىك ئالدى بۇك ـ باراقسان كۆلىدە شوخ لەيلىسى.
كۆكتە لەرزان يەلپۈنەر مەيىن شامالدا مەي تۇغى،
بوپتۇ كالتە چىغ پەردە پىژ ـ پىژئاپتاپىنىڭ توسۇقى.
سۇپسۇزۇك مەيزاپ تۇرۇپتۇ لوڭقا ئىچرە تەكچىدە،
خۇمرىدىن گۈپ ـ گۈپ پۇرايدۇ يېڭى مەي ئاشخانىدا.
ئاچسا خۇمرا ئاغزىنى ئون يولغا كەتكەي پۇرىقى،
مەست بولۇپتۇ شۇ شارابقا مەيپۇروش تام قوشنىسى.

شۇ ئەسنادا شى ئېن بىلەن ۋۇ سۇڭ يېزا مەيخانىسىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلدى، شى ئېن ئۇ يەردە توختاپ:

ـــ بۇ مەيزاپ ساتىدىغان مەيخانا ئىكەن، ئىچەملىكىن، ئاغا؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئۇ مەيلى ئاچچىق بولسۇن ياكى قېرىق بولسۇن، مەيلا

بولغاندىكىن ئۇچ ئاپقۇر ئىچمەي بولماس، ناۋادا ئۇچ ئاپقۇر ئىچمىسەم ، مەي تۇغى ئالدىدىن ئۆتمەيمەن، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

بۇ ئىككىيلەن مەيخانىغا كىرىپ ئولتۇردى، خىزمەتكار مېۋە ـ چېۋە، مەيزاپلار كەلتۇردى. ۋۇ سۇڭ ئارقىمۇئارقا گۇپ ـ گۇپ ئۇچ ئاپقۇر ئىچىۋېتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىشقا قوزغالدى. خىزمەتكار قاچا ـ قۇچىلارنى دەرھال يىغىشتۇرۇپ ئۇلاردىن ئاۋۋال يولغا چىقتى. شى ئېن بىلەن ۋۇ سۇڭ مەيخانىدىن چىقىپ بىر ـ ئىككى چاقىرىم ماڭا ـ ماڭمايلا يەنە بىر مەيخانىغا كىرىپ قالدى، ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭغىمۇ كىرىپ يەنە ئۇچ ئاپقۇر ئىچىۋېلىپ ماڭدى.

قۇرۇق گەپنى قويايلى. شى ئېن ۋۇ سۇڭ بىلەن كېتىۋېتىپ يول ئۈستىدە ئۇچرىغانلىكى مەيخانىغا كىرىپ ۋۇ سۇڭغا ئۇچ ئاپقۇر ئېسىل مەي ئىچۈرۈپ ماڭدى، ئالاھازەل ئون نەچچە ئورۇندىكى ئېسىل مەي ساتىدىغان مەيخانىغا كىرىپ مەي ئىچكەندىن كېيىن شى ئېن ۋۇ سۇڭغا قاردى، ئۇ ئۇنچىۋالا مەست بولۇپ كەتمەپتۇ. ۋۇ سۇڭ شى ئېندىن:

ــ بۇ يەردىن ئارامجاڭگالغا يەنە قانچىلىك يول بار؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئانچە ئۇزۇن قالمىدى، ئالدىمىزدىكى ئاشۇ يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان جاڭگاللىق شۇ، ــ دېدى شى ئېن.

ــ خوپ، كېلىپ قالغان بولساق، ئۆزلىرى باشقا بىر ئورۇندا مېنى كۈتۈپ تۇرسىلا، ئۇنىڭ يېنىغا ئۆزۈم بارايي.

ــ بۇ ئوبدان گەپ بولدى. پېقىر ئىنىلىرىدىن غەم قىلمىسىلا. ئاغا، ئۆزلىرىگە پەخەس بولسىلا، رەقىبنى ھەرگىز سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ.

ــ ھېچقىسى يوق، سىلى خىزمەتكارغا مېنى ئاپارغۇزۇپلا قويسىلا بولدى، ئالدىمىزدا مەيخانا بولسا يەنە ئىچمەن.

شى ئېن خىزمەتكارلارغا ۋۇ سۇڭنى بايىقىدەكلا خەۋەر ئېلىپ يەتكۈزۈپ قويۇشنى بۇيرۇپ، ئۆزى يۇرۇپ كەتتى.

ۋۇ سۇڭ ئۇچ ـ تۆت چاقىرىم ماڭا ـ ماڭمايلا يەنە ئون نەچچە ئاپقۇر مەي ئىچتى. بۇ ھاۋا تازا قىزىپ كەتكەن، لېكىن ئاز ـ پاز سالقىن شامال چىقىپ تۇرغان چۈش ۋاقتى ئىدى، مەي ۋۇ سۇڭنى قىزىتتى، ئۇ كۆڭلىكىنى سېلىۋەتتى. ئۇ يەتتە ـ سەككىز سەر مەي ئىچكەن بولسىمۇ، ئون سەر ئىچىپ مەست بولغاندەك قىياپەتكە كىرىۋېلىپ ئالدى ـ كەينىگە دەلدەڭشىپ، غالداڭ ـ غۇلدۇڭ قىلىپ ماڭدى، جاڭگاللىقنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، خىزمەتكار:

ـــ ئالدىمىزدىكى ئاشۇ دوقمۇشتا تۇرغان مەيخانا جىياڭ ئىشىك مۇئەككىلىنىڭ مەيخانىسى بولىدۇ، ـــ دەپ ئىشارەت قىلىپ كۆرسەتتى.

ـــ خوپ، يېتىپ كەلگەن بولساق، يىراقتا بىرىپ ئۆزۈڭلارنى دالىدىغا ئېلىڭلار، مەن ئۇنى بابلاپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن كېلىڭلار، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ۋۇ سۇڭ دەرھالىكتىن ئارقىسىغا ئۆتۈپ قارىسا، ئاپپاق كۆڭلەك كىيگەن بىر شىرمەت دارازا يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئىككى پۇتىنى يەنە بىر ئورۇندۇقتا مىنگەشتۈرۈۋېلىپ، قولىغا يەلپۈگۈچ تۇتقان ھالدا ياپيېشىل باراقسان تۇخۇمەك تېرەك تۈۋىدە سەگىدەۋېتىپتۇ.

ۋۇ سۇڭ بۇ ئادەمگە قارىسا، ئۇ شۇنداق ئادەم ئىكەنكى:

رەڭگى ياۋۇز، تەقى ـ تۇرقى شۇنچە تومپاي سەت ئىكەن،
يۈزى مىڭ قورۇق، تېنى ياغاچقا ئوخشاش ئەت ئىكەن.
پاخپىيىپ سارغۇچ ساقىلى ئېڭىكى ئەتراپىدا،
پۇلتىيىپ ئىككى كۆزى ۋال ـ ۋۇل قىلار قاش ئاستىدا.
ئۇ ئەمەس قاۋۇل دارازا، نە زېمىن كۈچتۈڭگۇرى،
دەر ھەقىقەت تەقى ـ تۇرقى مۇت ئىشىك مۇئەككىلى.

ۋۇ سۇڭ يالغاندىن مەست بولۇۋېلىپ، كۆزىنىڭ قىرى بىلەن

ئۇنىڭغا قاراپ: «بۇ دارازا چوقۇم ئاشۇ جياڭ ئىشىك مۇئەككىلى دېگەن بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ ئۇدۇللا ئۆتۈپ كەتتى.

ئۇ ئوتتۇز ـ قىرىق قەدەم ماڭغا ـ ماڭمايلا بىر دوقمۇشتا چوڭ مەيخانا كۆرۈندى، ئۇنىڭ لەمپىسىدىكى خادىغا مەي تۇغى ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ، مەي تۇغىغا: «ئارامگاھ» دېگەن سۆزلەر چوڭ ـ چوڭ قىلىپ يېزىپ قويۇلغانىدى، ئايلىنىپ ئۆتۈپ قارىسا، ئىشىك ئالدىدىكى يېشىل سىرلانغان شادىغا ئىككى زەر تۇغ قادالغان بولۇپ، ئۇلارغا «كەيپ سۈرۈپ ئالەمنى كېزەرسەن، مەي ئىچىپ ئۇزۇن ياشارسەن» دېگەن سۆزلەر ھەل بىلەن يېزىپ قويۇلۇپتۇ. ئۆينىڭ بىر بۇرجىكىدە چاچەپ، دۆشە، قىڭراق قاتارلىق سايمانلار؛ يەنە بىر بۇرجىكىدە مانتا ـ پانتا پىشۇرىدىغان ئوچاق، ئۆينىڭ ئىچىگە مەي قاچىلانغان ئۈچ چوڭ كۈپ جايلاشقان، بۇ كۈپلەر يېرىمغىچە يەرگە كۆمۈپ قويۇلغان، ھەربىرىنىڭ ئىچىگە يېرىمدىن كۆپرەك مەي قاچىلانغانكەن؛ ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر پوكەي قويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا ياشقىنا بىر چوكان ئولتۇرۇپتۇ، بۇ چوكان جياڭ ئىشىك مۇئەككىلىنىڭ مېڭجۇ ئايمىقىغا كېلىپلا نىكاھىغا ئېلىۋالغان كىچىك خوتۇنى ئىكەن، ئۇ ئەسلىدە ئەيش ـ ئىشرەت سورۇنلىرىدا ناخشا ـ قوشاقلار ئېيتىدىغان ئۇستا ھاپىز چوكان ئىدى، ئۇنىڭ سىياقىنى قانداق دېسىڭىز:

قاشلىرى بەرگى قىياقتەك، كۆزلىرى ياقۇت ـ لەھەل،
بارمىقى يۇمران قەلەمچە، كالپۇكى جىنەستە دەل.
تاج كىيگەن گۈل ـ چېچەك ئەيلەپ بېلىقنىڭ پوستىنى ـــ
چاچىدۇ چاچ ئۇستىدە گويا قۇياشتەك ئالتۇن ھەل.
خوپ ياراشقان تېنىگە قىزىل ئانار رەڭ كۆڭلىكى،
تېنى يۇمران كۆكتىكى گويا كى ئاق بۇلۇت مەسەل.
قىستۇرۇپ ئالتۇندا جىغا چېچىغا شۇ نازىنىن،

قولىغا ساپتۇ بىلەزۈك كۆز قويۇپ ياقۇتتا تەل.
مەينى دەپ ئىشق ئوتىغا چۈشكەن كۆيۈپ گۈيى خۇ①غۇ بۇ،
يارنى دەپ مەيخانا ئاچقان ياكى ئۇ ژېن جۇن② گۈزەل.

ژۇ سۇك ئۇنىڭغا كەيپ كۆزى بىلەن نەزەر تاشلاپ ئىتتىك مەيخانىغا كىرىپ، پوكەينىك ئالدىدا ئۇنىڭغا ئۇدۇل بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇردى ـ دە، پوكەيگە يۆلەنگىنىچە چوكاندىن كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇردى، چوكان ئۇنى كۆرۈپ باشقا ياققا قارىۋالدى.
ژۇ سۇك دۇكانىنىك ئۈياق ـ بۇيىقىغا نەزەر تاشلىدى، ئۇنىك كۆزىگە خىزمەت قىلىپ يۈرگەن بىرنەچچە مەيپۇرۇش چېلىقتى.
ژۇ سۇك شىرەنى تاقىلدىتىپ:
ـــ ھەي، مەينى قايسىكلار ساتىسىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.
ـــ مەيپۇرۇشلارنىك باشلىقى كېلىپ، ژۇ سۇڭغا:
ـــ مېھمان، سىلىگە قانچىلىك مەي كەلتۈرىمىزكىن؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ ئىككى جام مەي كەلتۈرۈڭلار، ئاۋۋال تېتىپ باقاي، ـــ دېدى ژۇ سۇك.
مەيپۇرۇش پوكەي ئارقىغا ئۆتۈپ ھېلىقى چوكانغا ئىككى جام مەي قۇيدۇردى ژە ئۇنى شارابدانغا تۆكۈپ ئۇنىڭدىن بىر ئاپقۇر ئىللىتىپ ئەكېلىپ:
ـــ قېنى مېھمان، تېتىپ باقسىلا، ـــ دېدى.
ژۇ سۇك قولىغا ئېلىپ پۇراپ بېقىپ، بېشىنى چايقاپ:
ـــ ياخشى ئەمەس ئىكەن، باشقىنى ئەكەل، ـــ دېدى.
مەيپۇرۇش ئۇنىك مەست بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىپ، دەرھال پوكەي ئالدىغا كېلىپ:
ـــ خېنىم، بۇنى شاققىدە يەڭگۈشلەپ بەرسىلە، ـــ دېدى.

①② گۈي خۇ، ژېن جۇن ـــ قەدىمدە يار ئىشقىدا شەيدا بولۇپ، ئاخىر مۇرادىغا يەتكەن ئەر ـ ئاياللار.

چوكان مەينى ئۇنىڭ قولىدىن ئېلىپ كۈيكە تۆكۈۋېتىپ، ئېسىل مەيدىن قۇيۇپ بەردى، مەيپۇرۇش ئۇنى ئىللىتىپ ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. ۋۇ سۇڭ قولىغا ئېلىپ بىر يۇتۇم ئوتلاپ:

— بۇمۇ ياخشى مەي ئەمەس ئىكەن، چاپسان باشقىنى ئەكەل، ئاندىن كەچۈرىمەن سېنى ! — دەپ ۋارقىرىدى.

مەيپۇرۇش ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، مەينى كۆتۈرگىنىچە پوكەينىڭ يېنىغا بېرىپ:

— خېنىم، بۇنى شاققىدە ياخشىراقىغا يەڭگۈشلەپ بەرسىلە، ئۇنى ئادەتتىكى ئادەملەردەك چاغلىغىلى بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. بۇ مېھمان مەست بولۇپ قاپتۇ، چاتاق چىقىرىدىغاندەك تۇرىدۇ، ئېسىلزاق مەيگە يەڭگۈشلەپ بېرەيلى، — دېدى.

چوكان مەيپۇرۇشقا يەنە بىرنەچچە دەرىجىلىك مەيدىن قۇيۇپ بەردى، ئۇ شارابداننى ئۇنىڭ كۆزى ئالدىغا ئەكېلىپ ، يەنە بىر ئاپقۇر ئىللىتىپ ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغا قويدى.

— ھە، بۇ مەي بىزە تۇزۇك ئىكەن، — دېدى ۋۇ سۇڭ ئۇنى ئىچىپ، — ماڭا قارىغىنا، ئاۋۇ غوجايىنىڭ كىمنىڭ ئۇرۇقىدىن بولىدۇ؟

— ئۇ جيالڭ ئۇرۇقىدىن بولىدۇ.

— نېمىشقا لى ئۇرۇقىدىن ئەمەس؟

— بۇ مۇتتەھەم، نەلەردە مەي ئىچىپ مەست بولۇۋېلىپ، بۇ يەرگە چاتاق چىقارغىلى كەپتۇ ـ دە ! — دېدى چوكان بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن.

— ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان يېزىلىق بىر مۇتتەھەمدەك تۇرىدۇ، ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالمىسلا ! — دېدى مەيپۇرۇش.

— نېمە دەيسەن؟ — دەپ سورىدى ۋۇ سۇڭ.

— ئۆز گېپىمىزنى قىلىۋاتىمىز، مېھمان، كارىلىرى بولماي، مەيلىرىنى ئىچىۋەرسىلە، — دېدى مەيپۇرۇش.

— ماڭا قارىغىنا، ئاۋۇ پوكەيدە ئولتۇرغان چوكانىنى

چاقىرىۋەت، ماڭا ئۇلپەت بولسۇن، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ــ ئالجىما! ئۇ غوجايىنىمىزنىڭ خېنىمى، ــ دېدى مەيپۇروش.

ــ غوجايىنىڭنىڭ خېنىمى بولسا نېمە بوپتۇ؟ ماڭا ئۇلپەت بولۇشۇپ بەرسە ھېچقىسى يوق!

ــ ھەي، ئەبلەخ! بېشىنى يەيدىغان ئوغرى! ــ دەپ تىللاپ پوكەينى ئىتتىرىۋېتىپ سىرتقا مېڭىشقا تەمشەلدى چوكان غەزەپكە كېلىپ.

ۋۇ سۇڭ ئاللىقاچانلا توپا رەڭ بۆز كۆڭلىكىنى سېلىۋېتىپ، ئىشتىنىغا قىستۇرۇۋالغانىدى. شارابداندىكى مەينى يەرگە ئۆڭتۇرۇپ تۆكۈۋېتىپ، يۈگۈرۈپ پوكەينىڭ ئارقىغا ئۆتۈپ ھېلىقى چوكانىنى تۇتۇۋالدى. ۋۇ سۇڭنىڭ ئاشۇنداق قاتتىق قولىدىن ئۇ قانداقمۇ قۇتۇلۇپ چىقالىسۇن؟ ۋۇ سۇڭ بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ بېلىدىن ئېلىپ، يەنە بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ ئۆزە بۆكىنى مىجىقلاپ تىت ـ تىت قىلىۋېتىپ كوكۇلىسىدىن تۇتتى ـ دە، پوكەينىڭ ئارقىسىدىن تارتىپ چىقىرىپ، كۇپىنىڭ ئىچىگە ئىتتىرىۋەتتى. بۇ بىچارە چوكان پولتۇڭ قىلىپ يوغان كۇپىنىڭ ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ۋۇ سۇڭ شاققىدە پوكەينىڭ ئالدىغا ئۆتتى. خىزمەت قىلىپ يۈرگەن بىرنەچچە مەيپۇروشنىڭ چاقچاقىراقىدىن بىرى ئېتىلىپ كېلىپ ۋۇ سۇڭ بىلەن تۇتۇشتى. ۋۇ سۇڭ بۇنى قولىدا لىككىدە كۆتۈرۈپ، ئىككى قولى بىلەن چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ، يوغان كۇپ ئىچىگە تاشلىۋىدى، قوزۇقتەك ئولتۇرۇپ قالدى. يەنە بىر مەيپۇروش كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتى، ئۇنىمۇ بېلىدىن تۇتۇپ كۆتۈرۈپ كۇپ ئىچىگە تاشلىۋەتتى؛ ئۇنىڭدىن كېيىن كەلگەن ئىككى مەيپۇروشنى مۇشتلاپ ـ تېپىپ يەرگە يىقتتى. ئۇچ كۇپكە تاشلىۋېتىلگەن باشتىكى ئۇچەيلەن كۇپنىڭ ئىچىدىن چىقالماي تېپىچەكلەپ ياتاتتى. كېيىنكى ئىككىسىمۇ يەرگە چاپلاشقىنىچە قىمىرلىيالماي ياتاتتى. بۇ بىرنەچچە بىكار تەلەپلەر شاتراق

ئۇرۇپ غىپلا قىلىپ تىكىۋەتتى. ۋۇ سۇڭ: «بۇ مۇتتەھەملەر چوقۇم جياڭ ئىشىك مۇئەككىلىگە مەلۇم قىلىپ ئۇنى باشلاپ كېلىدۇ، مەن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ چوڭ يولدا خالايىقنىڭ ئالدىدا تازا ئەدىپىنى بېرىپ شەرمەندە قىلاي» دەپ ئويلىدى ـ دە، گۈس ـ گۈس قەدەم تاشلاپ مەيخانىدىن چىقىپ كەتتى.

ھېلىقى مۇتتەھەملەر جياڭ ئىشىك مۇئەككىلى ئالدىغا بېرىپ مەلۇم قىلدى. جياڭ مۇئەككەل بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن چۆچۈپ، ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ ئورۇندۇقنى بىر تېپىپ ئۆرۈۋېتىپ، يەلپۇگۈچىنى تاشلاپ ئورنىدىن دەس تۇردى. ۋۇ سۇڭ بولسا ئوبدان رۇسلىنىپ تۇراتتى، ئىككىسى چوڭ يولدا دوقۇرۇشۇپ قالدى. جياڭ مۇئەككەل قەددى ـ قامەتلىك ئادەم بولسىمۇ، يېقىندىن مەيگە بېرىلىپ كەتكەنلىكتىن تېنى زەئىپلىشىپ قالغانىدى، شۇڭا ئۇ خېلى چۆچۈپ كەتكەنىدى. ئۇ ئېتىلىپ كېلىپ توختاپ قالدى ـ دە، يولۇاستەك تەمبەل ۋۇ سۇڭغا قانداقمۇ تەڭ كېلەرمەن دەپ ئويلىدى. ئۇ ۋۇ سۇڭغا قاراپ، ئۇنى مەست بولۇپ قاپتۇ، دەپ چاغلاپ ئالدىغا ئېتىلىپ كەلدى. ئېيتماق ئاستا، قىلماق تېز بولدى دېگەندەك، ۋۇ سۇڭ جياڭ مۇئەككەلنىڭ يۇزىگە قوش مۇشتىنى تۇرتۇپ قويۇپ، شاققىدە ئۆرۈلۈپ ئارقىغا ياندى. جياڭ مۇئەككەلنىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كەلدى، ۋۇ سۇڭ تازا كەلتۇرۇپ دوۋسۇنغا بىرنى تەپتى ـ دە، ئۇ ئىككى قولى بىلەن دوۋسۇننىڭ تۇتقىنىچە زوڭ ئولتۇرۇپ قالدى. ۋۇ سۇڭ ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ كېلىپ ، ئوڭ پۇتى بىلەن جياڭ مۇئەككەلنىڭ دوقا ماڭلىيىغا بىر تېپىۋىدى، تېپىك ماڭلىيىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا تەگدى ـ دە، ئۇ ئارقىغا ئۆرۈلۈپ چۈشتى. ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ مەيدىسىنى چەيلەپ تۇرۇپ، چويۇندەك مۇشتى بىلەن جياڭ مۇئەككەلنىڭ يۈز ـ كۆزىگە سېلىۋەردى. يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، جياڭ مۇئەككەلگە ھۇجۇم قىلىپ قول سالغاندا، ئاۋۇال مۇشت بىلەن تۇرتۇپ قويۇپ، بىر پىرقىراپ

سول پۇتى بىلەن تازا كەلتۇرۇپ بىرنى تېپىۋېتىپ، يەنە بىر پىرقىراپ ئوڭ پۇتى بىلەن تېپىش — ئاتاقلىق «چەرخ قەدەم قوش تېپىك» دەپ ئاتلىدۇ — مانا بۇ ۋۇ سۇڭنىڭ ئۆمۈر بويى ئەجىر قىلىپ ھاسىل قىلغان، سەل چاغلىغىلى بولمايدىغان چىن ماھارىتى، پۈختا ھۈنىرى ئىدى. ئۇ جياڭ مۇئەككەلنى يەرگە چاپلاشتۇرۇۋەتتى، جياڭ مۇئەككەل يەردە ۋايجان، ۋايجان، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن، دەپ زارلىنىپ ياتاتتى. ۋۇ سۇڭ:

— ئەگەر تۆۋەندىكى ئۇچ ئىشقا ماقۇل دېسەڭ، بىر قوشۇق قېنىڭدىن كېچىمەن ! — دېدى.

— باتۇرۇم، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن، ئېيتسىلا، ھېلىغۇ ئۇچ ئىش ئىكەن، ئۇچ يۈز ئىش بولسىمۇ ماقۇل دەيمەن ! — دېدى جياڭ مۇئەككەل يەردە يېتىپ زارلىنىپ.

ۋۇ سۇڭ جياڭ مۇئەككەلگە قولىنى تۇرتۇپ تۇرۇپ ئۇچ ئىشنى بايان قىلدى. ئەيىۋەھنىناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! تۇرقى - سىياقىنى ئۆزگەرتىپ باشپاناھ ئىزدەيدۇ، چاچ - ساقلىنى چۇشۇرۇپ جان قىيىدۇ. ۋۇ سۇڭنىڭ زادى قايسى ئۇچ ئىشنى ئېيتقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇزىنچى باب

شى ئېنىنىڭ ۋۇ سۇڭنى يوقلاپ ئۇچ قېتىم زىندانغا كىرگەنلىكى ۋۇ سۇڭنىڭ بۇلۇتلۇق كۆلدە ئىنتىقام ئالماقچى بولغانلىقى

ئەلقىسسە، ۋۇ سۇڭ ئىشىك مۇئەككىلى جىياڭ مېنىشىنىي دەسسەپ تۇرۇپ:

ــ ئەگەردە سەن تۆۋەندىكى ئۇچ ئىشقا ماقۇل دېسەڭ، بىر قوشۇق قېنىڭدىن كېچىمەن ! ــ دېدى.

ــ خوش باتۇرۇم، نېمە دېسىلە ماقۇل، ــ دېدى ئىشىك مۇئەككىلى يالۋۇرۇپ.

ــ بىرىنچى ئىش شۇكى، ــ دەپ سۆز باشلىدى ۋۇ سۇڭ، ــ پالكۆز يولۇاس شى ئېنىنىڭ مال ـ بىساتلىرىنى ئۆز قولىغا قايتۇرۇپ بېرىپ، دەرھال بۇ ئارامجاڭگال تەۋەسىدىن يوقىلىسەن. ئەسلىدە بۇ نەرسىلەر شۇنىڭكى، كىم سېنى تارتىۋال دەپتۇ؟

ــ ماقۇل، ۋاي ماقۇل ! ــ دەپ جاۋاب بەردى ئىشىك مۇئەككىلى شۇ هامان.

ــ ئىككىنچى ئىش شۇكى، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ يەنە، ــ هازىر مەن رەهىم قىلىپ سېنى قويۇپ بېرىمەن، سەن دەرهال بېرىپ هېلىقى گاڭگۇڭ ـ نوچىلىرىڭنى چاقىرىپ كەل، ئۇلار كېلىپ شى ئېنىغا ئۆزىرىخاهلىق ئېيتسۇن.

ــ بۇنىڭغىمۇ ماقۇل ! ــ دېدى ئىشىك مۇئەككىلى.

ــ ئۈچىنچى ئىش شۇكى، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ ئاخىرىدا، ــ تاپشۇرىدىغىنىڭنى ۋاقتىدا تاپشۇرۇپ، كېچىچە ئۆز يۇرتۇڭغا قايتىپ كېتىسەن، ساڭا مېڭجۇ ئايمىقىدا تۇرۇشقا رۇخسەت يوق !

ئەگەر قايتىپ كەتمەيدىكەنسەن، سېنى بىر قېتىم كۆرسەم بىر قېتىم دۇمبالايمەن، ئون قېتىم كۆرسەم ئون قېتىم دۇمبالايمەن. شۇنى بىلىپ قويكى، يېنىكرەكى دۇمبالاپ چالا ئۆلۈك قىلىۋېتىمەن، ئېغىرراقى دۇمبالاپ جېنىڭنى ئالمەن.

ــ ۋاي ماقۇل! ۋاي ماقۇل ! نېمە دېسىلە ماقۇل ! ــ دېدى قورقۇپ كەتكەنلىكتىن غال ـ غال تىترەپ ياتقان ئىشىك مۇئەككىلى ئىكراپ.

ۋۇ سۇڭ ئىشىك مۇئەككىلىنى تۇرغۇزۇپ قاربدى، قارىسا، ئۇنىڭ كۆزلىرى كۆكىرىپ، ئېغىز ـ بۇرۇنلىرى ئىششىپ كېتىپتۇ، بوينى سىڭار يېنىغا قىڭغىيىپ، ماڭلىيىدىن تىرىڭلاپ قان چىقىۋېتىپتۇ.

ــ ئاغزىڭنى ئاچقۇچى بولمايسەن، ئوغرى ! ــ دېدى قول شىلتىپ تۇرۇپ ۋۇ سۇڭ، ــ جىڭياڭ داۋىنىدىكى يامان يولۋاسنى ئىككى مۇشت بىلەنلا تىك چۈشۈرگەن ۋۇ سۇڭ دېگەن مەن بولىمەن ! بىلىپ قوي، سەن قانچىلىك نېمىدىڭ ! خەقنىڭ نەرسىسىنى دەرھال قايتۇرىسەن ! بولمىسا يەنە دۇمبا يەيسەن، ئۇ چاغدا سېسىق جېنىڭغىمۇ ئىگە بولالماي قالىسەن !

بۇ ئادەمنىڭ ۋۇ سۇڭ ئىكەنلىكىنى ئەمدى بىلگەن ئىشىك مۇئەككىلى قورقۇشىدا: «خوش، خوش !» دەپ تېخىمۇ يېلىنغىلى تۇردى. دەل شۇ چاغدا شى ئېن يېگىرمە ـ ئوتتۇز ئوغلانىنى باشلاپ ۋۇ سۇڭغا ياردەملەشكىلى كېلىپ قالدى. بۇ كەلگەنلەر ۋۇ سۇڭنىڭ ئىشىك مۇئەككىلىنى يېڭىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، خۇشاللىقىدا ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋالدى.

ــ مەيخانىنىڭ ئەسلىي ئىگىسى كەلدى مانا. سەن ھازىرلا جامائەتنى چاقىرىپ كېلىپ ئۆزىڭ بىخاھلىق ئېيتقۇزۇپ، بۇ مەيخانىنى دەررۇ ئۆز ئىگىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىسەن، ــ دەپ جېكىلدى ۋۇ سۇڭ ئىشىك مۇئەككىلىنىڭ كۆزىگە قولىنى سانجىپ تۇرۇپ.

ــ ئاۋۋال مەيخانىغا ئىلتىپات قىلىشسىلا، باتۇرۇم، ــ دەپ

تەكلىپ قىلدى ئىشىك مۇئەككىلى.

ۋۇ سۇڭ ئۆز يارەنلىرىنى باشلاپ مەيخانىغا كىردى، كىرىپ قارىسا، مەيخانىنىڭ ئىچىگە مەيلەر تۆكۈلۈپ، ھەممە يەرنى بىر ئاپتۇ، بايىقى ئىككى ئەبلەخ تېخىچە كۆپنىڭ ئىچىدىن چىقالماي، ئۆزىنى ئۇياقتىن - بۇياققا ئۇرۇپ، تېپىرلاپ يېتىپتۇ. ھېلىقى خوتۇن بولسا ئۆملەپ ئاران تەسلىكتە كۆپنىڭ ئىچىدىن چىقىۋاپتۇ، ئۇنىڭ باش - كۆزلىرى يېرىلىپ، قاپىرىپ، بېلىگىچە مەيگە چىلىنىپ چىلىق - چىلىق ھۆل بولۇپ كېتىپتۇ؛ خىزمەتكار - مەيپۇرۇشلارنىڭ بىرىمۇ قالماي ئاللىقاياقلارغا قېچىپ كېتىپتۇ.

ۋۇ سۇڭ ئۆز يارەنلىرى بىلەن مەيخانىغا كىرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن:

— چاپسان بولۇش، يىغىشتۇرىدىغىنىڭنى يىغىشتۇرۇپ يولۇڭغا مېڭىش ! — دەپ ۋارقىرىدى.

ئۇ بىر ياقتىن بىر ھارۋىنى تەييارلىتىپ، ھېلىقى خوتۇنىنىڭ كۈدە - كۆرپىلىرىنى تاڭدۇردى ۋە مۇشۇ ھارۋا بىلەن ھەممىدىن ئاۋۋال ئۇنى ماڭدۇرۇۋەتتى. يەنە بىر ياقتىن بايىقى مۇشت - تېپىكتىن قۇرۇق قالغان مەيپۇرۇشلارنىڭ بىرىنى بۇيرۇپ، جياڭ مۇئەككەلنىڭ بازار ئىچىدىكى ئون نەچچە گاڭگۇڭ - نوچىلىرىنى چاقىرتىپ كەلدى، ئۇلار كېلىپ، ئىشىك مۇئەككىلى ئۇچۇن شى ئېنغا ئۆزرىخاھلىق ئېيتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئەڭ ياخشى مەي قاچىلانغان خۇمرىلارنىڭ ئاغزىنى ئاچتى، بەزىلىرى شىرەلەرگە مەي - گېزەك تىزدى، ئاندىن ھەممەيلەن داستىخانغا تەكلىپ قىلىندى. ۋۇ سۇڭ شى ئېننى ئىشىك مۇئەككىلىنىڭ تۆرىدە ئولتۇرغۇزدى. ھەر كىشىنىڭ ئالدىغا بىردىن ئاپقۇر قويدۇرۇپ، ئۇلار مەي - شارابلارنى بىمالال قۇيۇپ ئىچىشكە تەكلىپ قىلىندى.

مەي بىرنەچچە ئاپقۇردىن قۇيۇلغاندىن كېيىن ۋۇ سۇڭ سۆز باشلىدى:

ـــ هۆرمەتلىك جامائەت، سىلەر بۇ يەردە ھازىر تۇرۇپسىلەر: پېقىر ۋۇ سۇڭ ياڭگۇ ناھىيەسىدە بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىمدىن سۇرگۈن قىلىنىپ مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالغان، بۇ يەرگە كېلىپلا كىشىلەردىن: «ئارامجاڭگالدىكى بۇ مەيخانا ئەسلىدە كىچىك كۆرەبېگى شى ئېن ئوقەت قىلىپ كەلگەن مەيخانا ئىدى؛ ئۇنى جياڭ مۇئەككەل زورلۇق بىلەن تارتىۋېلىپ، شى ئېننىي زار ـ زار قاقشاتقان» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىدىم. سىلەر ئۇنى پېقىرنىڭ غوجايىنىمىكىن دەپ ئويلاپ قالماڭلار، ئۇنىڭ بىلەن مېنىڭ ھېچقانداق باغلىنىشىم يوق. مەن ئەزەلدىن جاھاندىكى مۇشۇنداق نائەھلىلەرنىڭ جاجىسىنى بېرىپ كەلگەن ئادەمەن. كىمكى ئۇۋالچىلىققا قالىدىكەن، دەرھال قىلىچمىنى سۇغۇرۇپ، ئۇنىڭغا شەپقەت قولۇمنى سوزىمەن، مەن ئۆلۈمدىنمۇ قورقمايمەن. ئەسلىدە بۇگۈن بۇ ئەبلەخنى مۇشتىلاپلا ئۆلتۈرۈۋېتىپ، بىر زىيانكەشنى تۇگىتەي دېگەنىدىم، بىراق ھەرقايسىڭلاردەك كاتتىلارنىڭ يۈز ـ ئابرۇيىغا قارىدىم، ھازىرچە بۇ ئەبلەخكە رەھىم قىلاي، ئۇ بۇگۈنلا باشقا جايغا كەتسۇن، ئەگەر كەتمەي، ئىككىنچى بىرەر جايدا ئۇچرىشىپ قالىدىغان بولسام، جىڭياڭ داۋنىدىكى يولۇاسنىڭ مىجىقنى چىقارغاندەك مىجىقنى چىقىرىۋېتىمەن.

جامائەت ئۇنىڭ جىڭياڭ داۋنىدىكى يولۇاسنى ئۆلتۈرگەن يۈزبېشى ۋۇ سۇڭ ئىكەنلىكىنى ئەمدى بىلدى، شۇڭا ئۇلار دۇررىدە ئورنىدىن تۇرۇشۇپ:

ـــ ئاچچىقلىرىدىن يانسىلا، باتۇرۇم. مەيخانىنى ھازىرلا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، دەرھال بۇ يەردىن كەتسۇن، ـــ دەپ ئۆزىرىخاھلىق بىلەن ۋەدە بېرىشتى.

ئىشىك مۇئەككىلى قورقۇشىدا ئۇن ـ تىنىنى چىقىرالماي شۇڭ ئولتۇردى. شى ئېن مال ـ بىساتلىرىنى ئېلىتىلاپ، مەيخانىنى ئۆتكۈزۈۋالدى، ئىشىك مۇئەككىلى خىجالەت بولۇپ، جامائەتكە رەھمەت ئوقۇدى ۋە بىر ھارۋىنى چاقىرىپ، يۈك ـ

تاقلىرىنى باستى ـ دە، يولغا ماڭدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. ۋۇ سۇڭ جامائەتنى مەي ـ شاراب بىلەن كۈتۈۋالدى، جامائەت بۇرنى ـ قۇلىقىدىن چىققۇچە ئىچىشىپ، كەچ كىرگەندىن كېيىن قايتىشتى، ۋۇ سۇڭ ئۇيقۇغا چۆكتى، شۇ ئۇخلىغىنىچە ئۇخلاپ، ئەتىسى چاي ۋاقتىدا ئاندىن ئورنىدىن تۇردى. ئەمدى چوڭ كۇرەبېگى شى بوۋايغا كەلسەك، شى بوۋاي ئوغلى شى ئېننىڭ ئارامجاڭگالدىكى مەيخانىسىنى قايتۇرۇۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ ئېتىغا مىندى ـ دە، ئۇدۇل مەيخانىغا كەلدى ۋە كېلىپلا ۋۇ سۇڭغا رەھمەت ـ تەشەككۇرلەر ئوقۇدى، ئاندىن مەيخانىدا قۇت شارابى ئىچىشىپ، بىرنەچچە كۈنلەرگىچە بەزمە ـ ئولتۇرۇشلارنى قىلدى.

ۋۇ سۇڭنىڭ قالتىس ئادەم ئىكەنلىكى ئارامجاڭگال تەۋەسىدىكى جەمئى ئادەمگە پۈر كەتتى، شۇڭا ئۇنى يوقلاپ، زىيارەتكە كەلمىگەن بىرمۇ ئادەم قالمىدى. چوڭ كۇرەبېگى مەيخانىنى قايتىدىن جۇنەشتۇرۇپ ۋە رەسمىي يولغا سېلىپ بەرگەندىن كېيىن ئامانتۇراغا قايتىپ كەتتى. شى ئېن جياڭ مۇئەككەلنىڭ بالىچاقلىرىنى ئېلىپ قاياققا كەتكەنلىكىنى سۇرۇشتۇرۇپ كۆردى ۋە كارى بولماستىن، ئۆز ئوقىتىنى قىلىۋەردى، ۋۇ سۇڭ مەيخانىدا تۇرۇپ قالدى. شى ئېن ئوقەتنى قايتا تەكلىگەندىن كېيىن تاپاۋەت بۇرۇنقىدىن تۆت ـ بەش ھەسسە ئېشىپ كەتتى، ھەرقايسى مەيخانا ۋە قىمارخانا ـ گۆرۇخانىلاردىن ئۇنىڭغا ئۆسۈمى بىلەن ئۆتنە پۇللار كەلگىلى تۇردى. ۋۇ سۇڭنىڭ كۈچى بىلەن ئۆرە قوپقان شى ئېن ئۇنى ئۆز ئاتا ـ ئانىسىنى قەدىرلىگەندەك قەدىرلەيدىغان بولۇپ كەتتى. ئەمدى ئۇنىڭ مېڭجۇ ئايمىقىدىكى ئارامجاڭگالنى قايتىباشتىن ئىگىلەيدىغانلىقىدا گەپ يوق ئىدى. بۇ خۇددى تۆۋەندىكى نەزمىدىكىدەك بولدى:

دەككسىنى خويمۇ يېدى زوراۋانلار،
كىشىلەرنى بۇلاپ ـ تالاپ قىلغاچ ئۇۋال.
تاپتى نۇسرەت روناق تېپىپ مەردانىلەر،
ئاجىزلارغا بېرىپ مەدەت بولغاچقا دال.
يامانلارنى بابلىغاچقا مەرد ـ يامانلار،
بولدى ئەجەب خۇش شادىمان ئارامجاڭگال.

سائەتلەر كۇنلەرنى قوغلىشىپ، ئۇنداق ـ مۇنداق دېگۇچە بىر ئايدىن ئوشۇق ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. كۇننىڭ تەپتى يېنىپ، شەبنەم چۈشۈپ ھاۋا سوۋۇشقا باشلىدى. كۇز شامىلى يازنى سۈرۈپ، كەچ كۇز پەسلى باشلاندى. ئۇزۇن گەپنى قويۇپ، قىسقا گەپنى باشلايلى. بىر كۇنى شى ئېن مەيخانىدا چامباشچىلىقنىڭ ھېكمەتلىرى توغرىسىدا ۋۇ سۇڭ بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى، بىردىنلا بىر ئاتنى يېتىلىگەن ئۇچ چېرىك ئىشكىنىڭ تۇڭگە كېلىپ:

ــ يولۋاس ئۆلتۈرگەن ۋۇ سۇڭ يۇزبېشى دېگەن كىشى قايسى؟ ــ دەپ سورىدى مەيخانا ئىگىسىنى چاقىرىپ.

شى ئېن ئۇلارنىڭ مېڭجۇ ئايمىقىدىكى قاراۋۇل چېرىكلەر سۇركاۋۇلى① جاڭ مېڭفاڭ يامۇلىنىڭ ئادەملىرى ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئۇ:

ــ ۋۇ سۇڭ يۇزبېشىنى ئىزدەپ نېمە قىلاتتىڭلار؟ ــ دەپ سورىدى ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ.

ــ سۇركاۋۇل بېگىمنىڭ ئەمرىگە بىنائەن، ۋۇ سۇڭ يۇزبېشىنى چىللاپ كەلدۇق، ــ دېدى چېرىكلەرنىڭ بىرى، ــ ۋۇ سۇڭ يۇزبېشى ياخشى ئەر ئىمىش، ئۇ كىشىنى ئېلىپ كېلىڭلار دەپ بىزنى ئالاھىدە بىر ئات بىلەن ئەۋەتتى. مانا بېگىمنىڭ باغىقى.

شى ئېن باغاقنى كۆرۈپ، ئىچىدە: «جاڭ سۇركاۋۇل بولسا

① سۇركاۋۇل ــ لەشكەرلەر نازىرى.

ئاتامنىڭ ئۇستىدىكى ئەمەلدار، ئاتام شۇنىڭ ئاغزىغا قارايدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋۇ سۇڭ ھازىر سۇرگۈن قىلىنغان بىر گۇناھكار، ئۇمۇ شۇنىڭغا قاراشلىق، بارمىسا بولماس» دەپ ئويلىدى ـ دە، ۋۇ سۇڭغا قاراپ:

ـــ ئاغا، سۇركاۋۇل بېگىم ئۆزلىرىنى ئەكېلىڭلار دەپ بۇ يىگىتلەرنى ئالاھىدە بىر ئات بىلەن ئەۋەتىپتۇ، قانداق دەيدىلىكىن؟ ـــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ كاللىسىغا نېمە كەلسە شۇنى دەۋېرىدىغان تۇز كۆڭۈل ئادەم بولغاچقا ، ئازار يەپ قېلىشىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا:

ـــ ئەگەر مېنى ئالغىلى كەلگەن بولسا، بېرىپ باقاي، قېنى نېمە گېپى باركىن، ئاڭلاي، ـــ دېدى توپتوغرىسىغىلا ۋە دەرھال كىيىملىرىنى ۋە بېشىدىكى بوغمىچىنى يۆتكەپ، ياش بىر يىگىتنى ھەمراھ قىلىپ ئاتقا مىندى ـ دە، ئالغىلى كەلگەن ئادەملەر بىلەن مېڭجۇ شەھىرىگە قاراپ ماڭدى.

ئۇ جاڭ سۇركاۋۇلنىڭ قورۇسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئاتتىن چۈشتى ۋە ھېلىقى چېرىكلەرگە سوڭدىشىپ، ئۇدۇل ئايۇاننىڭ ئالدىغا بېرىپ، جاڭ سۇركاۋۇلغا كۆرۈندى. ئايۇاندا تۇرغان سۇركاۋۇل جاڭ مېڭفاڭ ۋۇ سۇڭنى كۆرۈپ خۇش بولۇپ كېتىپ، ئۇنى: «كېلىڭ، كېلىڭ» دەپ قارشى ئالدى. ۋۇ سۇڭ پەستە تۇرۇپ جاڭ سۇركاۋۇلغا سالام بەردى ـ دە، قول قوۋۇشتۇرۇپ بىر چەتتە تۇردى، سۇركاۋۇل ۋۇ سۇڭغا قاراپ:

ـــ مەن سىزنى كاتتا باتۇر، ئۆلۈمدىن قورقمايدىغان، يېڭىلمەس، زەبەردەس ئەر ئىمىش دەپ ئىشىتتىم. ماڭا سىزدەك بىر ئەزىمەت كېرەك ئىدى، پېقىرغا خاس يىگىت بولۇشىنى خالامسىز؟ ـــ دېدى.

ـــ پېقىر بولسام، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ رەھىمەت بىلەن، ـــ مەھبۇسلارنىڭ كۇرەسىگە پالانغان گۇناھكارمەن. ئەگەر جانابلىرى لايىق كۆرگەن بولسىلا، خىزمەتلىرىدە بولۇشقا باش ئۇستىگە تەييارمەن.

جاڭ سۇركاۋۇل خۇشاللىقىدا خىزمەتچىلىرىگە دەرھال قەنت ـ گىزەك ۋە مەي ـ شارابلار ئەكەلدۇروپ، ئۆز قولى بىلەن تۆپە ـ تۆپىلەپ مەي تۇتۇپ، ۋۇ سۇڭنى مەسىت ـ ئەلەس قىلىۋەتتى. ئاندىن ئۇ ئالدى ئايۇاننىڭ ئارىلىقى يېنىدىكى يان ئۆيلەردىن بىرنى راسلىتىپ، ۋۇ سۇڭنى ياتقۇزۇپ قويدى. ئەتىسى يەنە شى ئېننىڭ قېشىغا كىشى ئەۋەتىپ، ئۇنىڭ يۇڭ ـ تاقلىرىنى ئالدۇروپ كېلىپ، ئۆز ئۆيىدە تۇرغۇزدى. ئەتە ـ ئاخشاملىرى پات ـ پاتلا ئارقا سارايغا چاقىرتىپ كىرىپ، ئاش ـ تاماق ۋە مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلىپ تۇردى ۋە ئىختىيارىچە ئۆيمۇئۆي كىرىپ چىقىپ يۇرۇشكە يول قويۇپ، ئۆز تۇغقىنىدەك يېقىن كۆرىدىغان بولۇپ كەتتى ۋە تىككۇچى چاقىرتىپ ئىچى ـ تېشىغا يېڭىباشتىن ئېگىن تىكتۇروپ كىيدۇردى. ۋۇ سۇڭ بۇلارنى كۆروپ ئىچىدە: «سۇركاۋۇل بېگىم مېنى بەكمۇ ئەتىۋارلاپ كېتىۋاتىدۇ. بۇ يەرگە كەلگىنىمدىن بېرى بىردەممۇ يېنىمدىن ئاجرىغىنى يوق. ئارامجاڭگالغا بېرىپ، شى ئېن بىلەن پاراڭ ـ ماراڭ سېلىشىپ كېلىشكىمۇ چولام تەگمەيۋاتىدۇ. شى ئېن مېنى يوقلىتىپ نۇرغۇن قېتىم كىشى-ئەۋەتكەندۇ. بىراق، ئۇلار بۇ قورۇغا كىرەلمەي قايتىپ كېتىۋاتسا كېرەك...» دەپ خۇش بولدى.

ۋۇ سۇڭ جاڭ سۇركاۋۇلنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، بەك ئارزۇلۇق بولۇپ كەتكەنلىكتىن، كىشىلەر ئۇنىڭغا ئەرز ـ ھالىنى ئېيتىپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى، ۋۇ سۇڭ كىشىلەرنىڭ بۇ ئەرز ـ ھاللىرىنى جاڭ سۇركاۋۇلغا بىرمۇبىر يەتكۈزۈپ تۇردى، سۇركاۋۇل ئۇنىڭ سۆزىنى يىرماي ھەل قىلىپ بەردى. كىشىلەر ۋۇ سۇڭغا ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى سوۋغا قىلىپ، ئۇزۇلدۇرمەي ئەكەلگىلى تۇردى. ۋۇ سۇڭ بىر دانە چىغ ساندۇق سېتىۋېلىپ، ئۇنىڭ ھەممىسىنى ساندۇققا قاچىلاپ ئاغزىنى قۇلۇپلاپ قويدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇروپ تۇرسۇن.

ژاقىت شۇنداق تېز ئۆتۈۋاتاتتىكى، ھەش ـ پەش دېگۈچە يەنە سەككىزىنچى ئاي كىرىپ، تاۋۇز چاغىنى كېلىپ قالدى. تاۋۇز چاغىنى كۈنلىرى شۇنداق پەيزى بولۇپ كېتەتتىكى، ھاي ـ ھاي:

تامچىلاپ شەبنەم پەلەكتىن، كۈز شامىلى چىقتى ھەم،
كۆلدە لەيلى غوزىلاپ، تۆكتى چىنار ياپراق شۇ دەم.
كۈزدە قايتقان تۇرنىلار مۇڭلۇق سادادا سايرىشىپ،
كۈز قۇرت ـ قوڭغۇزلىرىمۇ كەتتى ئىڭراپ ـ زارلىنىپ.
كۈز شامىلى تال ـ گىياھلارنى سوقۇپ قىلسا خازان،
يېيىلىپ ياشنايدۇ نېلۇپەر كۆرۈپ يامغۇر ھامان.
ئايرىغاي پەسلىنى كۈز مەنزىرىسى قاق ئورتىدىن،
تاغۇدەريا‌غا چاچار نۇرىن تولۇن ئاي تۆپىدىن.

شۇ كۈنلەردە جاڭ سۈركاۋۇل ئارقا سارايىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى قوشماق ئۆردەك راۋىقىدا بەزمە قۇرۇپ، تاۋۇز چاغىنىنى قۇتلۇقلىدى، بەزمىگە ۋۇ سۈڭنى چاقىرىپ مەي ـ شارابلار بىلەن كۈتتى. ۋۇ سۈڭ ئۇنىڭ خوتۇنى ۋە يېقىن جەمەتلىرىنىڭ داستىخانى ئۈستىدە ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، بىر قەدەھ مەي ئىچىپلا ئارقىغا ئۆرۈلۈپ ماڭدى.

ـــ نەگە بارىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى جاڭ سۈركاۋۇل.

ـــ ھەزرىتى بېگىم، بۇ يەردە جانابلىرىنىڭ ئاغىچا ـ خېنىملىرى ئولتۇرۇپتۇ، پېقىر تارتىنىۋاتىمەن، ـــ دېدى ۋۇ سۈڭ جاۋابەن.

ـــ يېڭىلىشىۋاتسىز، مەن سىزنى مەردانە ئوغلان دەپ ھۆرمەتلەپ ئالاھىدە بۇ ئولتۇرۇشقا چاقىرتتىم. ھەممىمىز ئۆز ئادەم تۇرساق، نېمىشقا تارتىنىسىز؟ ـــ دەپ ئولتۇرۇپ قېلىشقا تەكلىپ قىلدى سۈركاۋۇل.

ـــ مەن بولسام بىر قاتىل، ھەرقايسىلىرى بىلەن قانداقمۇ بىر داستىخاندا ئولتۇرالايمەن؟ ـــ دېدى ۋۇ سۈڭ.

ـــ ئەي مەردانە يىگىت، ـــ دېدى سۇركاۋۇل، ـــ نېمىشقا يېتىرقايسىز؟ بۇ يەردە سىز تارتىنغۇدەك يات ئادەم بولمىسا.

ۋۇ سۇڭ قايتا ـ قايتا ئۆزرە ئېيتىپ تۇرۇۋالدى، سۇركاۋۇل نەدىكىنى ئۇنىسۇن، ۋۇ سۇڭ ئاخىر بولماي خوش ـ خوش دەپ مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ، بىر چەتتە قىيپاشلاپ ئولتۇردى. سۇركاۋۇل دېدەك ـ كۆڭلىرىنى مەي ـ شارابلار قۇيۇپ، ۋۇ سۇڭنى تەكلىپ قىلىپ ئىچۇرۇشكە بۇيرۇدى، ئالتە ـ يەتتە قەدەھ ئىچىلگەندىن كېيىن، سۇركاۋۇل مېۋە ـ چېۋە، مەي ـ شارابلارنى كەلتۇرۇڭلار، دەپ خىزمەتكارلىرىنى بۇيرۇدى، شۇنىڭ بىلەن يەنە بىر يۇرۇش ئاش ـ تائام كەلتۇردى، ئاندىن ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ئۇستىدە پاراڭلار سېلىندى، نەيزىۋازلىقنىڭ بىرمۇنچە ئۇسۇل ـ يوللىرى سورالدى.

ـــ شۇنداق كاتتا ئەر تۇرۇپ، كىچىككىنە قەدەھتە مەي ئىچسىڭىز بولامدىكەن ! ـــ دېدى سۇركاۋۇل ۋە دەررۇ كۇمۇش قەدەھ كەلتۇرۇپ، باشقىدىن مەي قۇيۇشقا باشلىدى. ۋۇ سۇڭ كەينى ـ كەينىدىن بىرنەچچە قەدەھ ئىچتى. كۇنچىقىش تەرەپتىكى پەنجىرىدىن يورۇق ئاينىڭ شولىسى چۈشۈپ تۇراتتى. شىركەيپ بولۇپ قالغان ۋۇ سۇڭ تۇزۇت ـ پۇزۇت دېگەننى ئۇنتۇپ هەدەپ ئىچكىلى تۇردى. سۇركاۋۇل ئۆزىنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان يۇ لىيەن دېگەن دېدىكىنى قوشاق ئېيتىپ بېرىشكە بۇيرۇدى. يۇ لىيەن شۇنداق كېلىشكەن بىر نازىنىن قىز ئىدىكى:

يۇزلىرى خۇددى ئانارەك، لەۋلىرى ئەينۇل سىياق،
قاشلىرى قىيغان قەلەمدەك، كۆزلىرى گويا بۇلاق.
بەللىرى نازۇك چۈنقتەك، پۇتلىرى بارماق مىسال،
تەنلىرى بەئەينى سۇتتەك چاچىدۇ خۇشبۇي پۇراق.
ئۇستىگە كىيگەن تاۋاردىن ئەۋرىشىم كۆڭلەكنى ئۇ،
يەڭلىرى ئىچرە گويا كى قوللىرى بەرگى قىياق.
چاچلىرىغا قىستۇرۇپ سۇمۇرغقا ئوخشاش جىغىنى،
قوزغىدى چاق ـ چۇق چېلىپ بەزمە ئەھلىدە زور ئىشتىياق.

جاڭ سۇركاۋۇل يۇ لىيەنگە قاراپ:
— بۇ يەردە بىزنىڭ ئەڭ يېقىن كىشىمىز بولغان ۋۇ سۇڭ يۇزبېشىدىن باشقا، ھېچقانداق يات كىشى يوق، سەن بىزگە تاۋۇز چاغلىنىدىكى ئاي سەيلىسىدە ئېيتىلىدىغان قوشقىتىنى ئېيتىپ بەرگىن، — دېدى.
يۇ لىيەن پىل سۆڭىكىدىن ياسالغان چاق ـ چۇقىنى ئېلىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ، ئېسىلىنىڭ سورىغاندىن كېيىن لەۋەن سوتۇق[1] لىرىنى ياڭرىتىپ، ئاتاقلىق دۇڭپۇ مىرزىنىڭ تاۋۇز چاغلىنىغا بېغىشلاپ يازغان شۇيدياۋ قوشىقىنى ئېيتتى.

قوشاق

چىققۇسى قاچانمۇ كۆككە تولۇن ئاي —
دەپ قولۇمدا مەي تۇتۇپ كۆكتىن سوراي:
قايسى يىلنىڭ ئاخشىمى بۇ بىلمىدىم،
نەدىدۇر ئاسماندىكى مەرمەر سارايى؟
ئات قىلىپ كۇزلۇك شامالنى كۆككە چىققۇم كېلىدۇ،
قورقىمەن ياقۇت راۋاق، مەرمەر سارايى ئېگىز بىراق،
ئۇڭا مەن سوقنى يېڭىپ قانداق چىقاي.
چۇشىمۇ كۆكتە پەرىزاتلار ئۇسسۇلغا شوخ ـ لەۋەن،
يەردىكى زىباغا قانداق ئوخشىتاي.
قىپقىزىل پەردەمنى قايرىپ مەن ئېگىز ياتتىم كېچە،
چاچسا ئاي شولا نېچۇك كىرپىك قاقاي؟
نە ئۇچۇن خەقلەر ۋىدالاشقاندا ئاي بولدۇڭ كۇرە؟
رەنجىمە مەندىن قېنى ئېيتقىن ئۇقاي.
ھە، كىشىدە قايغۇ، شادلىق، ئايرىلىش ھەم جەم بولۇش،
ئايدىمۇ گاھى تۇتۇقلۇق، ئېچىلىش، تۇرۇك بولۇش —

① سوتۇق — ئاھاڭ، كۇي، ئاۋاز دېگەن مەنىلەردە

بەزىدە كەمتۇك بولۇشمۇ تا ئەزەلدىن بار ھامان،
ھەممىنىڭ تەل بولمىقى كەم ئۇچرىغاي.
ئەي كىشى بولغاي سېنىڭ ئۆمرۈڭ ئۇزۇن،
مەڭگۈلۈك گۈزەل ھايات تىلەپ قالاي.

يۇ لىيەن قوشاقنى ئېيتىپ بولۇپ، چاق - چۇقىنى قويدى ۋە يەنە تەزىم قىلىپ، بىر چەتكە ئۆتۈپ ئۆرە تۇردى.

— يۇ لىيەن، — دېدى يەنە سۇركاۋۇل، — ھەممەيلەنگە بىر قۇر مەي تۇتۇپ چىق.

يۇ لىيەن ماقۇل دەپ، قولىغا بىر پەتنۇسنى ئالدى، دېدەك قىز مەي قۇيدى، يۇ لىيەن ئالدى بىلەن پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ بېگىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ مەي تۇتتى، ئاندىن ئاغىچا خېنىمغا تۇتتى، ئەڭ ئاخىرىدا ۋۇ سۇڭغا تۇتتى. سۇركاۋۇل مەينى تولدۇرۇپ قۇيۇشنى بۇيرۇدى. ۋۇ سۇڭ بېشىنمۇ كۆتۈرمەستىن ئورنىدىن تۇردى - دە، يىراقتا تۇرۇپ قولىغا قەدەھ ئېلىپ، بېگىم بىلەن ئاغىچا خېنىمنىڭ ئامانلىقى ئۈچۈن دەپ، ئۇنلۈك ئاۋاز بىلەن ئىككى قېتىم كۆتۈردى - دە، گۇپ قىلىپ ئىچىۋەتتى ۋە دەررۇ قەدەھنى قايتۇرۇپ يۇ لىيەنگە بەردى.

سۇركاۋۇل ۋۇ سۇڭغا يۇ لىيەننى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— بۇ بەكمۇ ئەقىللىك قىز، قولىدىن ھەممە ساز كېلىدۇ، يىڭنە ئىشىغىمۇ ئاجايىپ ئۇستا. ئەگەر سىز لايىق كۆرسىڭىز، بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن سائادەتلىك بىر كۈننى تاللاپ، سىزگە قوشۇپ قويىمەن، — دېدى.

— پېقىرەك بىر گادای قانداقمۇ جانابلىرىغا كۇيۇئوغۇل بولالايمەن؟ مەن ئۆزلىرىنىڭ لايىقلىرى ئەمەس بېگىم، — دېدى ۋۇ سۇڭ ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە تەزىم بىلەن.

— ياق، مەن بۇ قىزنى سىزگە بېرىمەن دەپ ئېغىزلاندىمۇ، چوقۇم سىزگە بېرىمەن. سىز ياق دېمەڭ، مەن بۇ گېپىمدىن يانمايمەن، — دېدى سۇركاۋۇل كۈلۈپ.

ۋۇ سۇڭ كەينى ـ كەينىدىن يەنە ئون نەچچە قەدەھ ئىچىۋەتتى. مەي ئۇنى تۈتتى بولغاي ئېھتىمال، ۋۇ سۇڭ بىئەدەپلىك قىلىپ قويماي دەپ، ئورنىدىن تۇردى ـ دە، بېگىم بىلەن ئاغىچا خېنىمغا تەزىم قىلىپ تاشقىرىغا چىقىپ كەتتى ۋە ئالدى ئايۇاننىڭ ئارىلىقىدىكى ھۇجرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى. شۇ يەردە بىرئاز كۆڭلى ئاينىغاندەك بولۇپ ئۆيگە كىردى، ئۇستىدىكى كەمزۇلنى سېلىپ، بېشىدىكى بوغمىچىنى يەشتى، ئۇخلاشقا كۆزى يەتمىگەنلىكى ئۈچۈن توقمىقىنى ئېلىپ، ئايۇاننىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلدى ـ دە، تولۇن ئايىنىڭ يورۇقىدا توقمىقىنى بىرنەچچە قېتىم پىرقىرىتىپ ئويناتتى، ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆككە قارىدى. قارىسا، ئالاھازەل ئېغىر ياتقۇ مەھەل بولۇپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن قايتىپ يەنە ئۆيگە كىردى، ئەمدىلا كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سېلىپ ئۇخلاي دەپ تۇرۇشىغا، بىردىنلا ئارقا سارايدىن: «ۋاي ئوغرى كەلدى !» دەپ ۋارقىرىغان بىرىنىڭ تاۋۇشى ئاڭلاندى. ۋۇ سۇڭ ئىچىدە: «سۇركاۋۇل بېگىم مېنى شۇنداق ياخشى كۆرۈۋاتسا، ئارقا سارايغا ئوغرى كىرگەن يەردە بۇ ئوغرىنى تۇتماي قاراپ تۇرمەنمۇ» دېگەن ئويغا كەلدى ـ دە، غاچ ـ غۇچ توقمىقىنى كۆتۈرۈپ، ئۇدۇل ئارقا سارايغا بېسىپ كىردى. قارىسا، ھېلىقى قوشاق ئېيتىپ بەرگەن يۇ لىيەن ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ چىقىپ ۋە باغچە تەرەپنى كۆرسىتىپ: «بىر ئوغرى باغچە تەرەپكە كەتتى !» دەپ ۋارقىراۋاتاتتى.

ۋۇ سۇڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، توقمىقىنى كۆتۈرگەن پېتى ئىتتىك باغچىغا كىرىپ بىر ئايلىنىپ چىقتى، لېكىن بىرمۇ ئادەم يولۇقمىدى. ۋۇ سۇڭ غاچچىدە ئۆرۈلۈپ كەينىگە يانىدى ۋە قاراڭغۇدا ئاۋايلىماي بىر ئورۇندۇققا پۇتلىشىپ پالاققىدە يىقىلىپ چۈشتى، شۇ ئاردا يەتتە ـ سەككىز چېرىك چىقىپ «تۇت ئوغرىنى !» دەپ ۋارقىرىشىپ، يەردە ياتقان ۋۇ سۇڭنى دەرھال بىر ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس قىلىپ باغلىدى، ۋۇ سۇڭ: «ۋاي

مەن !» دەپ توۋلىدى. چېرىكلەر نەدىكىنى قۇلاق سالسۇن ، ئىچكىرىكى سارايدىكى شام چىراغلار يورۇپ كەتتى، جاڭ سۇركاۋۇل ئايۋاندا ئولتۇرۇپ: «ئەكېلىش !» دەپ ۋارقىرىدى.

چېرىكلەر ۋۇ سۇڭنى ھەر قەدەمدە بىر توقماقلاپ، ئايۋانىڭ ئالدىغا يەتكۈزۈپ كەلدى. ۋۇ سۇڭ:

ــ مەن ئوغرى ئەمەس، ۋۇ سۇڭ، ــ دەپ توۋلىدى.

جاڭ سۇركاۋۇل ۋۇ سۇڭنى كۆرۈپ، غەزەپ بىلەن چىرايىنى تۇرۇپ:

ــ ھەي پالاندى ئوغرى، سەن تەن ـ تېنىڭگە سىڭىپ كەتكەن بىر قاراقچى ئىكەنسەن، شۇنىڭغا قارىماي، مەن سېنى ئەتىۋارلاپ قىلمىغىنىم قالمىدى، ساڭا قىلچە يامانلىق قىلمىدىم، يېنىمدا ئولتۇرغۇزۇپ، مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلدىم، مەن سېنى ئۆستۇرۇپ بىرەر ئەمەل بېرەي دېگەن ئۈمىدته يۈرسەم، نېمىشقا مۇنداق ئەسكىلىك قىلىپ يۈرىسەن؟ ــ دەپ تىللىغىلى تۇردى ۋارقىراپ.

ــ بېگىم، مەن ئۇنداق ئىشنى قىلغىنىم يوق ! ئەسلىدە مەن ئوغرىنى تۇتىمەن دەپ چىققانىدىم، ئەكسىچە چېرىكلەر كېلىپ مېنى ئوغرى دەپ تۇتۇۋالغىنى نېمىسى؟ مېنى ئاتام ئوغۇل دەپ تاپقان، ھەرگىز مۇنداق ئىشنى قىلمايمەن، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ ئۇنلۈك قىلىپ.

ــ شۆلتەڭلىمە[1] ! ــ دەپ ۋارقىرىدى جاڭ سۇركاۋۇل، ــ بۇنى ئاپىرىپ ئۆيگە سولاپ قويۇش، بۇلاپ كەلگەن نەرسىلىرى بولسا ئاختۇرۇپ كۆرۈش.

چېرىكلەر ۋۇ سۇڭنى ئالدىغا سېلىپ، توپتوغرا ھېلىقى ئۆيگە ئېلىپ باردى ۋە ئۆيگە كىرىپ، ئۇنىڭ چىغ ساندۇقىنى ئېچىپ قارىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە بىرمۇنچە كىيىم ـ كېچەك، كىيىملەر ئاستىدا بولسا كۈمۈش قاچا ـ قۇچىلار تۇراتتى. بۇنىڭ

① كاپشىما، ۋالاقلىما دېگەن مەنىلەردە.

باری ـ یوقی ئىككى يۈز سەر كۆموشلۇك نەرسىلەر ئىدى، ۋۇ سۇڭ بۇنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭلا قالدى ۋە «بۇ ناھەقچىلىك» دەپ ئاللا ـ توۋا سالدى، چېرىكىلەر ساندۇقنى كۆتۈرۈپ ئايۇاننىڭ ئالدىغا ئاچىقتى، جاڭ سۈركاۋۇل كۆرۈپ:

ـــ ھەي پالاندى ئوغرى، نېمىدېگەن ئۈياتسىز نېمىسەن، بۇ ئوغرىلانغان نەرسىلەر سېنىڭ ساندۇقۇڭدىن چىقتى، بۇنىڭدىن تانالامسەن ! «كونىلار ئادەم بالىسىنى باقسا ئاغزى ـ بۇرنۇڭنى قان ئېتەر، ھايۋان بالىسىنى باقسا ئاغزى ـ بۇرنۇڭنى ياغ ئېتەر» دەپ توغرا ئېيتقان. ئەسلىدە سەن ئادەم چىراي، ھايۋان سۈپەت تۇغما ئوغرىكەنسەن ! ئوغرىلىغان نەرسىلىرىڭ قولغا چۈشتى مانا، ئەمدى گەپ قىلمىدىغان يېرىڭ يوق، ـــ دەپ راسا تىللاپ كەتتى.

بۇ نەرسىلەر كېچىلەپ پېچەتلەندى، جاڭ سۈركاۋۇل: «بۇ ئەبلەخ بىلەن ئەتە سۆزلىشىمەن» دەپ ۋۇ سۇڭنى مەسلىھەتچىلەر ئۆيىگە قامىۋە قويۇشقا بۇيرۇدى، ۋۇ سۇڭ ئۆزىگە ئۇۋال بولغانلىقىنى ئېيتىپ زار ـ زار قاقشىغان بولسىمۇ، نەدىكىنى قۇلاق سېلىشسۇن، چېرىكلەر ساندۇقنى كۆتۈرۈپ، ۋۇ سۇڭ بىلەن بىللە ئاپىرىپ مەسلىھەتچىلەر ئۆيىگە تاپشۇرۇپ بەردى. جاڭ سۈركاۋۇل كېچىچە ئادەم ئەۋەتىپ، ئەھۋالنى ئايماق ئامبىلىغا مەلۇم قىلدى ۋە مىرزا ـ پەتۋاچىلاردىن تارتىپ چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئەمەلدارلارغا پۇل پارا بەردى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئايماق ئامبىلى ئەمدىلا دىۋانغا كىرىپ ئىشقا ئولتۇرۇشىغا، تۇتقاۋۇل، مىرشاپلار ۋۇ سۇڭنى ئالدىغا سېلىپ، ھېلىقى ساندۇق بىلەن بىللە دىۋان ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. جاڭ سۈركاۋۇلنىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمى ئۇنىڭ ئەۋەتكەن ئالاقە خېتىنى ئايماق ئامبىلىغا تۇتتى. ئامبال ۋۇ سۇڭنى باغلاڭلار دەپ ۋارقىراپ، ئادەملىرىگە بۇيرۇق چۈشۈردى. زىندانبېگى ئۆزىنىڭ قېيىن ـ قىستاق قىلمىدىغان جابدۇقلىرىنى ئەكېلىپ ئوتتۇرىغا قويدى، ۋۇ سۇڭ گەپ قىلماقچى بولۇپ

ئەمدىلا ئاغزىنى ئاچاي دەپ تۇرۇشىغا، ئامبال:

— بۇ بولسا يىراقتا سۇرگۈن قىلىنغان بىر پالاندى، ئوغرىلىق قىلماي قالمايدۇ، بۇ ئەبلەخ چوقۇم پۇل - مالنى كۆرۈپ نىيىتىنى بۇزغان. ئۇنىڭ ئوغرىلىغان نەرسىلىرى ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ مانا، ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي، بولۇشىغا ئۇرۇڭلار بۇ ئوغرىنى ! — دەپ ۋارقىرىدى.

گۈندىپايلار قومۇش پالاقنى ئېلىپ ۋاقىلدىتىپ ئۇرۇشقا باشلىدى، ۋۇ سۇڭ ئەھۋالنىڭ ياخشى بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، يالغاندىن ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدى ۋە «مۇشۇ ئايىنىڭ ئون بەشىنچى كۈنى يامۇل بېگىنىڭ بىرمۇنچە كۈمۈش قاچا - قۇچىلىرىغا كۆزۈم چۈشۈپ قېلىپ نىيىتىم بۇزۇلدى - دە، شۇ كېچىسى كىرىپ غىپپىدىلا ئېلىۋالدىم» دېگەن ئىقرارنامىنى يېزىپ تاپشۇرۇپ بەردى.

— بۇ مۇناپىقنىڭ، — دېدى ئايماق ئامبىلى، — پۇل - مالنى كۆرۈپ راستلا كۆزى قىزىرىپ قالغان، بۇنىڭدا گەپ يوق، دەرھال بوينىغا تاقاق سېلىپ، زىندانغا تاشلاڭلار.

گۈندىپاي تاقاقنى ئەكېلىپ ۋۇ سۇڭنىڭ بوينىغا سالدى ۋە ئۇنى ئالدىغا سېلىپ مېڭىپ زىندانغا ئاپىرىپ تاشلىدى.

نەزم

ئاشتى سۇركاۋۇل بېگىمنىڭ چېكىدىن پارىخورلۇقى،
خوتۇنى - چۆرىلىرىنى قىلدى قۇربان شۇملۇقى.
ئوغرى دەپ مۆمىن خەلقنى تاشلىدى زىندانغا بەگ،
قەلبىنى ساتتى نېمىشقا بۇ ۋىلايەت - يۇرت بېگى.

ئەمدى گەپنى ۋۇ سۇڭدىن ئاڭلاڭ. ۋۇ سۇڭ زىندانىدا يېتىپ، «بۇ ھەرقاچان جاڭ سۇركاۋۇل دېگەن ئىپلاسنىڭ ھىيلىسى، بۇ مۇناپىق مېنى ئالداپ، ئاخىر تۇزاقتا چۈشۈردى. خەپ توختاپ

تۇر، زىنداندىن ئامان ـ ئېسەن قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتىدىغانلا بولسام، سەن بىلەن شۇ چاغدا سۆزلىشۇالمەن» دەپ ئويلىدى.

گۈندىپايلار ۋۇ سۇڭنى باش زىنداننغا ئەكىرىپ، پۈتىغا كېچە ـ كۈندۈز ئېلىنمايدىغان كىشەن سېلىپ، قولىنى ياغاچ لوك بىلەن ئىسكەنجىلەپ، قىلچە مىدىرلىيالمايدىغان قىلىۋەتتى.

ئەمدى شى ئېنغا كېلەيلى، قانداقتۇر بىر كىشى كېلىپ، ئۇنىڭغا بۇ خەۋەرنى يەتكۈزدى، شى ئېن ئالمان ـ تالمان شەھەرگە كىرىپ، ئاتىسى بىلەن كېڭەشتى. ئاتىسى:

ـــ بۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى، جاڭ قۇرىبېگى ئىشىك مۇئەككىلىگە ئۆچ ئېلىپ بېرىمەن دەپ جاڭ سۇركاۋۇلنى سېتىۋالغان، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىرلىشىپ بۇ ھېيلىنى تېپىپ چىقىپ، ۋۇ سۇڭنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇشقان. ئۇ چوقۇم چوڭ ـ كىچىك سىپاھلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئاغزىنى ياغلىدى، ئۆزى بولسا پۇل ـ پارا ئالدى، ئەمدى ئۇ جامائەتنىڭ گېپىگە كىرمەيدۇ، چوقۇم ۋۇ سۇڭغا قەست قىلىدۇ، مېنىڭچە، ۋۇ سۇڭغا ئۆلۈم كەلمەيدۇ، ئىككى كۆرەڭنىڭ زىنداننېگىنى سېتىۋالساقلا، ئۇنىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغىلى بولىدۇ. قالغان ئىشنى كېيىن يەنە بىرنەرسە قىلىش مۇمكىن، ـــ دېدى.

ـــ ھازىرقى زىندانىبېگى، ـــ دېدى شى ئېن، ـــ كاڭ ئۇرۇقىدىن. ئۇ كىشى مەن بىلەن ناھايىتى يېقىن. شۇنىڭغا بېرىپ يېلىنىپ باقساق قانداق؟

ـــ ۋۇ سۇڭ سېنى دەپ گۇناھقا قالدى، ئۇنى قۇتۇلدۇرماي قانداق قاراپ تۇرىسەن؟ ـــ دېدى ئاتىسى.

شى ئېن بىر ـ ئىككى يۈز سەر كۇمۇشنى ئېلىپ، دەررۇ كاڭ زىنداننېگىنىڭ ئۆيىگە باردى، بارسا ئۇ كىشى تېخى زىنداندىن قايتىپ كەلمەپتۇ. شى ئېن ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلەرنىڭ بىرىنى زىنداننغا ئەۋەتتى. كۆپ ئۆتمەيلا زىنداننېگى قايتىپ كېلىپ شى ئېن بىلەن كۆرۈشتى. شى ئېن ئەھۋالنى ئۇنىڭغا بىر ـ بىردىن سۆزلەپ بەردى.

— راست گەپنى ئېيتسام، ئاغا، — دېدى كاڭ زىنداندىكى، — بۇ ئىشنى پۈتۈنلەي جاڭ سۈركاۋۇل بىلەن جاڭ قۇربېگى قىلغان. ئۇلار بىر ئۇرۇقتىن بولغاچقا، ئاكا - ئۇكا بولۇپ قول بېرىشكەن. يېقىندا ئىشك مۇئەككىلى جاڭ قۇربېگنىڭ ئۆيگە بېرىپ، جاڭ سۈركاۋۇلنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا يېلىنغانمىش. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىرلىشىپ، بۇ ھېيلىنى تېپىپ چىقىپتۇ، ئىشك مۇئەككىلى چوڭ - كىچىك ھەممە سېپاھلارغا پارا بېرىپتۇدەك، بىزمۇ بۇ پاردىن قۇرۇق قالمىدۇق. ئايماق ئامبىلى پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇنى قوللاپ، ۋۇ سۈڭنى چوقۇم جايلىۋەتمەكچى بوپتۇ، پەقەت پەتۋاچى يې بېگىملا ئۇنماي تۇرۇۋاپتىمىش، شۇڭا ۋۇ سۈڭنى جايلىۋېتىشكە جۇرئەت قىلالماپتۇ. بۇ كىشى ھەقىقانىي ۋە مەردانە ئادەم بولغاچقا، ياخشى ئادەملەرگە زىيانكەشلىك قىلىشقا يول قويمايدۇ، شۇ ۋەجدىن ۋۇ سۈڭ ئامان قالغان.

دېگەنلىرىڭىزنى چۈشەندىم، زىنداندىكى ئىشلارنى ئۆزۈمگە قويۇپ بېرىڭ. ئۇنى قىلچىمۇ جاپا تارتقۇزمايمەن، ئەركىن تۇتمەن. سىز چاپسانراق بېرىپ پەتۋاچىببېگىمگە يېلىنىپ بېقىڭ، ئۇ كىشى بالدۇرراق تۇتۇش قىلسۇن، شۇنىڭدىلا ئۇنىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالايسىز.

شى ئېن يۈز سەر كۈمۈشنى چىقىرىپ زىندانبېگىگە سۇندى، زىندانبېگى نەدىكىنى ئالسۇن، قايتا - قايتىلاپ ئۆزرىخاھلىق ئېيتقاندىن كېيىن ئاران تەسلىكتە ئالدى.

شى ئېن خوشلىشىپ ئىشىكتىن چىقتى - دە، توپتوغرا كۈرەگە قايتىپ بېرىپ، پەتۋاچى يې بېگىم بىلەن تونۇشىدىغان بىر كىشىنى تاپتى ۋە ئۇنىڭغا يۈز سەر كۈمۈشنى بېرىپ، ۋۇ سۈڭنىڭ ئىشىنى تېزرەك بىر تايىن قىلىشنى ئۆتۈندى، پەتۋاچىببەگ ۋۇ سۈڭنىڭ ياخشى ئەر ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، ئۇنىڭغا قولىدىن كېلىشچە ياخشىلىق قىلماقچى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىشىنى ئوڭغا تارتىشقا تىرىشتى، بىراق جاڭ سۈركاۋۇلنىڭ پۈل

پارىسىنى ئالغان ئايماق ئامبىلى ئىشىنى چىڭىغا تارتىپ تۇرۇۋالدى. ۋۇ سۇڭغا ئوغرىلىق قىلغان دېگەن گۇناھنى ئارتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىشقا بولمىغانلىقتىن، ئىشنى كەينىگە سوزۇپ، زىندانىدىن چىقارماي جايلىۋېتىشتىن باشقا ئامال قالمىدى. ئەمما، ھازىر يەنە يۈز سەر كۈمۈش چۆنتەكگە كىردى، ۋۇ سۇڭغا ئۇۋال بولغانلىقىنىمۇ بىلدى، شۇڭا ئۇنىڭ گۇناھىنى يەڭگىللەتتى. شۇنىڭ بىلەن شى ئېن غەم - غۇسسىدىن خالاس بولۇپ، پەقەت مۇددىتى توشقاندىن كېيىنكى ھۆكۈمگىلا قاراپ قالدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

مۇھىم مەنسەپ تۇتۇپ پاراخور، ھېسابسىز رەزگى پاسىقلار،
يېدى ئالتۇن - كۈمۈش پارا، ئەيمەنمەي تاپتى بايلىقلار.
پەتىۋاچى بېگىم كۆڭلى گويا سۇدەك سۈزۈك بولغاچ،
ياۋاش خەقنى قاراقچى دەپ تۇتالمىدى مۇناپىقلار.

ئەمدى گەپنى شى ئېنىدىن ئاڭلايلى. شى ئېن ئەتىسى بىرمۇنچە تاماق ۋە مەي - شارابلار راسلاپ، كالا زىنداندىكىگە قېشىغا باردى. زىندانبېگى ئۇنى باشلاپ ئۇدۇل زىندانغا ئەكىردى، شى ئېن زىندانغا كىرىپ ۋۇ سۇڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئەكەلگەن غىزا - تاماقلارنى ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغا قويىدى. بۇ چاغدا ۋۇ سۇڭ زىندانبېگىنىڭ غەمخورلۇقى ئارقىسىدا پۈت - قوللىرىدىكى كويزا - كىشەنلەردىن بوشىنىپ خېلى يەڭگىللىشىپ قالغانىدى. شى ئېن يەنە يىگىرمە - ئوتتۇز سەر كۈمۈشنى ئېلىپ، گۇندىپايلارغا ئۇلەشتۇرۇپ بەردى. داستىخاننى ئېچىپ، ۋۇ سۇڭنى غىزاغا تەكلىپ قىلدى، ئاندىن ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇرلاپ: «بۇ ئىشنى تاپتايىنلىق جاڭ سۇركاۋۇل قىلغان ئىش ئىكەن، ئۇ جانابلىرىنى بابلاپ، جىاڭ مۇئەككەلگە ئۆچ ئېلىپ بەرمەكچى بوپتۇ، كۆڭۈللىرىنى كەڭ تۇتۇپ، ھېچقانداق غەم - ئەندىشە قىلمىسىلا. مەن پەتىۋاچى بېگىمگە ئېيتتىم. ئۇ كىشى ئۆزلىرىدىن ئوبدان

خەۋەر ئېلىپ قويىدىغان بولدى. ۋاقىت ـ قەرەللىمرى توشۇپ، بۇ يەردىن قۇتۇلۇپ چىققاندىن كېيىن يەنە سۆزلىشەرمىز» دېدى.

ۋۇ سۇڭ بۇ چاغدا خېلى يەڭگىللىشىپ، زىنداندىن قېچىش كويىغا چۈشۈپ قالغانىدى، شى ئېننىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، بۇ نىيىتىدىن يانىدى، شى ئېن ۋۇ سۇڭنى خاتىرجەملەندۈرۈپ قويۇپ كۈرەگە قايتىپ كەتتى.

ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن شى ئېن يەنە بىرئاز غىزا ـ تاماق، مەي ـ شاراب ۋە پۇل ـ پۇچەكلەر راسلاپ، كاڭ بېگىمنىڭ قېشىغا كەلدى، كاڭ بېگىم ئۇنى باشلاپ زىنداننغا ئەكىردى، ئۇ ۋۇ سۇڭ بىلەن كۆرۈشۈپ ئەھۋاللاشتى ۋە داستىخاننى ئېچىپ، ۋۇ سۇڭنى مەزەگە تەكلىپ قىلدى؛ ئاندىن مەي ـ شاراب ئىچىشسىلە، دەپ گۈندىپايلارغا بىرئاز كۈموش پۇل ئۇلەشتۇرۇپ بەردى. كېيىن ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، يۇقىرى ـ تۆۋەن چېپىپ يۈرۈپ، ۋۇ سۇڭنىڭ ئىشىنى چاپسانراق بىر تەرەپ قىلىشقا ئالدىراتتى. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن شى ئېن يەنە ئاش ـ تائام، مەي ـ شاراب راسلاپ ۋە كىيىم ـ كېچەكلەر تىكتۇرۇپ، يەنە كاڭ بېگىمنىڭ قېشىغا باردى. كاڭ بېگىم ئۇنى باشلاپ يەنە زىندانغا ئەكىردى. شى ئېن ۋۇ سۇڭغا ئوبدانراق قاراپ قويامدىكىن دەپ، گۈندىپايلارغا مەي قۇيۇپ بەردى، ئاندىن ۋۇ سۇڭنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يۆتكىتىپ، ئەكەلگەن غىزا ـ تاماقلىرىنى قويۇپ بەردى. مۇشۇنداق ئەركىن ـ ئازادە كىرىپ ـ چىقىپ، شى ئېن ئۇدا بىرنەچچە كۈن ئىچىدە ۋۇ سۇڭنى ئۇچ قېتىم يوقلاپ كىرگەن بولدى. ئەمما، كىرىش ـ چىقىشتا ئاۋايلىمىغانلىقتىن، جاڭ قۇربېگىنىڭ يېقىنلىرى ئۇنى كۆرۈپ قېلىپ، جاڭ قۇربېگىگە ئېيتىپ قويدى. قۇربېگى بېرىپ بۇ ئەھۋالنى سۈركاۋۇلغا ئېيتتى. سۈركاۋۇل يەنە ئالتۇن ـ كۈموش، تاۋار ـ دۇردۇنلار ئەۋەتىپ بۇ ئەھۋالنى ئايماق ئامبىلىغا مەلۇم قىلدى. ئايماق ئامبىلى پارىخور سىياھ بولغاچقا، پارىنى ئالدى ـ دە، زىنداننى دائىم پايلاپ تۇرۇشقا كىشى قويۇپ قويدى.

پايلاقچىلار بۇ يەرگە بىكارچى بىرەر ئادەمنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ھامان، يېپىدىن - يېڭىسىگىچە سوراپ - تەگەپ تۇرىدىغان بولدى. بۇ ئەھۋالنى ئۇققان شى ئېن شۇنىڭدىن كېيىن ۋۇ سۇڭنى يوقلاپ بارالمايدىغان بولۇپ قالدى، ئەمما ۋۇ سۇڭغا كاڭ بېگىم بىلەن گۇندىپايلار بۇرۇنقىدەكلا ياخشى قاراپ تۇردى. شى ئېن ئەتە - ئاخشىمى كاڭ بېگىمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ۋۇ سۇڭنىڭ ئەھۋالىنى سوراشتۇرۇپ تۇردى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

شۇنداق قىلىپ، ئىككى ئايچە ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى، پەتۋاچى يې بېگىم ۋۇ سۇڭغا بولۇشۇپ چىڭ تۇرۇۋالغانلىقتىن، ئايماق ئامبىلى ئاخىر پەيلىدىن ياندى ۋە جاڭ قۇربېگىنىڭ ئىشىك مۇئەككىلىدىن پارا ئالغاندىن كېيىن جاڭ سۇركاۋۇل بىلەن بىرلىشىپ ۋۇ سۇڭغا قەست قىلماقچى بولغانلىقىنى بىلىپ، ئېچىدە: «كۇمۇشنى ئۆزۈڭ ئېلىپ، زىيانكەشلىكنى ماڭا قىلدۇرماقچىمۇ !» دەپ ئويلىدى - دە، كۆڭلى لاسسىدە يېنىپ، بۇ ئىشتىن قول ئۈزمەكچى بولدى.

ۋۇ سۇڭ دەل ئاتمىش كۈن تولغان كۈنى زىندانىدىن چىقىرىلدى. دۇئانغا كەلتۈرۈلۈپ بويىنىدىكى تاقاقمۇ ئېلىپ تاشلاندى. پەتۋاچى يې بېگىم: «ۋۇ سۇڭ يىگىرمە پالاق ئاستىغا ئېلىنىپ، ئېنجۇ ئايمىقىدىكى مەھبۇسلار كۈرەسىگە سۈرگۈن قىلىنسۇن. ئۇ ئوغرىلىغان نەرسە - كېرەكلەرنى ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەرسۇن» دەپ يېزىلغان پەتۋانى ئوقۇدى.

جاڭ سۇركاۋۇل ئوغرىلانغان نەرسە - كېرەكلەرنى تاپشۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، ئۆز ئادەملىرىدىن بىرنى يامۇلغا ئەۋەتتى. ۋۇ سۇڭغا يىگىرمە پالاق ئۇرۇلدى ۋە ماڭلىيىغا خەت چېكىلىپ، بوينىغا يەتتە يېرىم جىڭلىق ياپىلاق تاقاق سېلىندى. ۋاقىت - سۇرۇڭ بەلگىلىنىپ، ئۇنى ئېلىپ مېڭىش ئۈچۈن بىر پارچە ئالاقە بىلەن ئىككى يايى تەيىنلەندى. ئىككى يايى ئالاقىنى ئېلىپ، ۋۇ سۇڭنى ئالدىغا سېلىپ، ئايماق يامۇلىنىڭ

دەرۋازىسىدىن چىقتى.

ئەسلىدە ۋۇ سۇڭنى پالاق ئاستىغا ئېلىشتىن بۇرۇن، چوڭ كۈرەبېگى پالاقچىلارغا پۇل تىقىپ، پالاقنى بوشراق ئۇرۇشنىڭ ئامالىنى قىلىپ قويغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە پەتۋاچىببېگىمۇ كۆز - قۇلاق بولۇپ تۇراتتى، ئايماق ئامبىلىمۇ ئۇنىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلىقىنى بىلگەنلىكتىن، ئانچە قاتتىق ئۇرماسلىقنى ياقىلايتتى، شۇ ۋەجىدىن بۇ قېتىملىق پالاق ۋۇ سۇڭ ئۇچۇن ئاسان چۇشتى.

ۋۇ سۇڭ ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، بوينىغا تاقاق سېلىنغان هالدا شەهەردىن چىقتى، ئىككى يايمۇ ئۇنى ئالدىغا سېلىپ بىللە ماڭدى. ئالاهازەل بىر چاقىرىمدىن ئوشۇقراق يول ماڭغاندىن كېيىن بىردىنلا پادىشاهلىق يولىنىڭ بويىغا جايلاشقان بىر مەيخانىدىن شى ئېن چىقىپ:

ــ بۇ يەردە پەقەت ئۆزلىرىنىلا ساقلاپ تۇرغانىدىم، ــ دېدى ۋۇ سۇڭغا قاراپ.

ۋۇ سۇڭ شۇنداق قارىسا، شى ئېن باش - كۆزىنى تېڭىپ، قولىنى ئېسۇالغانىدى.

ــ نەگە يوقالدىلا، كۆرۈنمەيلا كەتتىلىغۇ، قانداقچە بولۇپ قالغانلىرى بۇ؟ ــ دەپ سورىدى ۋۇ سۇڭ.

ــ ئاغا، سىلىدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاتتىم، ــ دەپ سۆز باشلىدى شى ئېن، ــ پېقىر ئۆزلىرى بىلەن زىنداندا ئۆچ قېتىم كۆرۈشكەندىن كېيىن بۇ ئەهۋالنى ئايماق ئامبىلى بىلىپ قېلىپ، زىندانغا پايلاقچى ئەۋەتىپ تۇرىدىغان بولۇۋالدى، جاڭ سۇركاۋۇلمۇ زىنداننىڭ ئىشىكىنى چارلاپ تۇرىدىغان ماراقچى قويۇپ قويدى، شۇڭا پېقىر ئۆزلىرىنى يوقلاپ زىندانغا بارالمىدىم، پەقەت كاڭ بېگىمنىڭ ئۆيىگىلا بېرىپ، جانابلىرىنىڭ ئەهۋالىنى سوراپ تۇردۇم. بۇنىڭدىن يېرىم ئاي ئىلگىرى، بىر كۈنى ئارامجاڭگالدىكى مەيخانىدا تۇرسام، جياڭ مۇئەككەل دېگەن ئوغرى بىرمۇنچە چېرىكنى باشلاپ كېلىپ، مېنى ئۇر - ئۇرغا

سېلىۋەتتى، شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭدىن يەنە بىر قېتىم قاتتىق دۇمبا يېدىم. ئۇ تېخى يەنە جامائەتنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۆزىرىخاھلىق ئېيتىقۇزدى، ئاندىن مەيخانىنى يەنە تارتىۋالدى. مەيخانىدىكى مال ـ بىساتلىرىمنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ ئۆيۈمگە كېلىۋېلىپ ياتتىم. ئۆزلىرىنىڭ ئېنىجۇ ئايمىغا سۈرگۈن قىلىنغانلىقلىرىنى ئاڭلاپ، ئۆزلىرىگە ئىككى قۇر پاختىلىق چاپان ئالغاچ كەلدىم، يوللاردا توڭلىغاندا كىيەرلا، يەنە ئىككى غاز كاۋىپىنى پىشۇرۇپ كەلدىم، قورساقلىرى ئاچقاندا يەرلا، ئاغا.

شى ئېن ئىككى يايىنى مەيخانىغا تەكلىپ قىلدى، يايلار نەدىكىنى ئۇنىسۇن.

ــ ۋۇ سۇڭ دېگەن بىر قاراقچى تۇرسا، ــ دېدى يايلار قوپاللىق بىلەن، ــ سېنىڭ شارابىڭنى ئىچىپ، تامىقىڭنى يەپ قويساق، ئەتىلا بالاغا قالىمىز. تاياقتىن قورقساڭ، بۇ يەردىن چاپسان كەت.

شى ئېن ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى بايقاپ، يېنىدىن ئون نەچچە سەر كۈمۈشنى ئالدى ـ دە، ئىككى يايغا سۇندى. يايلار نەدىكىنى ئالسۇن، ئۇلار ئاچچىقى بىلەن ۋۇ سۇڭنى ھەيدەپ مېڭىشقا ئالدىراتتى. شى ئېن ئىككى پىيالە مەي ئەكېلىپ، ۋۇ سۇڭغا تۇتتى ۋە بىر بوغجۇمنى ئۇنىڭ بېلىگە چىگىپ، ھېلىقى پىشۇرۇلغان ئىككى غاز كاۋىپىنى بوينىدىكى تاقىقغا ئېلىپ قويدى. ئاندىن ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇنىرلاپ: «بوغجۇمدا ئىككى پاختىلىق چاپان بار، يەنە بىر ياغلىققا بىرئاز كۈمۈش پۇل چىگىپ قويدۇم، يولدا خىراجەت قىلارلا، يەنە ئىككى دانە سەككىز قۇلاقلىق چىگە چورۇقمۇ بار. يوللاردا ئېھتىيات قىلسىلا، بۇ ئىككى ئوغرى پەيلى يامان بىرنېمىلەردەك كۆرۈنىدۇ» دەپ جېكىلەپ قويدى، ۋۇ سۇڭ بېشىنى لىڭشىتىپ:

ــ سىلى دېمىسىلىمۇ ئاللىقاچان بىلگەنىدىم، بۇلاردەك يەنە ئىككىسى بولسىمۇ قورقۇشۇم يوق. سىلى ئەمدى قايتىپ

كەتسىلە، خاتىرجەم بولسىلا، بۇلارنى ئۆزۈم جايلايمەن، ـــ دېدى.

شى ئېن ۋۇ سۇڭ بىلەن خوشلىشىپ، يىغلىغان پېتى كېتىپ قالدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ.

ۋۇ سۇڭ بىلەن ئىككى يايى مېڭىپ بىرنەچچە چاقىرىم يولنى بېسىپ ئۆتكەندىن كېيىن ئىككى يايى: «ھېلىقى ئىككىيلەن كەلمەيدىغۇ» دەپ ئاستاغىنا پىچىرلىشىۋالدى. ۋۇ سۇڭ بۇنى ئاڭلاپ بىر پەس ئويلاندى ۋە ئىچىدە مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ: «پالانى نېمەمگە پىچىرلىشامسەن، ھالىغا بېقىشماي، غوجائاكىسىغا قەست قىلىشماقچى بولۇۋاتقىنىنى تېخى !» دېدى. ئۇنىڭ ئوڭ قولى تاقاق بىلەن بىللە مىخلاقلىق بولۇپ، سول قولى بوش ئىدى. ئۇ تاقاقما ئىلىقلىق تۇرغان ھېلىقى غاز كاۋېپىدىن بىرنى ئېلىپ، يايلار بىلەن كارىمۇ بولماستىن ماچىلدىتىپ يېيىشكە باشلىدى، يەنە تۆت ـ بەش چاقىرىمچە يول ماڭغاندىن كېيىن غازكاۋېپىنىڭ يەنە بىرىنى ئېلىپ، ئوڭ قولىدا تۇتۇپ تۇرۇپ، سول قولى بىلەن تىتىپ يېگىلى تۇردى. بۇ ئىككى غاز كاۋېپىنى بەش چاقىرىمچە يەرگە بارا ـ بارمايلا يەپ بولدى. شەھەردىن ئالاھازەل سەككىز ـ توققۇز چاقىرىمچە يول يىراقلىقتىكى بىر يەرگە بارغاندا، ئالدىدىن بەللىرىگە خەنجەر ئېسىپ، قوللىرىغا قىلىچ تۇتۇپ، يول بويىدا كۈتۈپ تۇرغان ئىككى ئادەم كۆرۈندى. ئۇلار ۋۇ سۇڭنى ئالدىغا سېلىپ كېتىۋاتقان ئىككى يايىنى كۆردى ـ دە، ئۇلارغا قوشۇلۇپ بىللە ماڭدى. ۋۇ سۇڭ بۇ ئىككى يايىنىڭ ھېلىقى قىلىچ كۆتۈرۈۋالغان ئادەم بىلەن قاش ـ كۆز ئىشارىتى قىلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇلارنىڭ بۇ نەيرەڭلىرىنى ئاللىقاچان سېزىۋالغان ۋۇ سۇڭ قورسىقىغا پۈكۈپ قويۇپ، كۆرمەسكە سېلىپ يولىغا مېڭىۋەردى.

ئانچە كۆپ ماڭمايلا، ئالدىدىن ئەتراپىنى ئېرىق ـ ئۆستەڭلەر ئورىۋالغان، بېلىقلار مىغىلداپ ئويناپ يۈرگەن چوڭ بىر كۆل كۆرۈندى. بەشەيلەن بىللە مېڭىپ كۆلنىڭ بويىدىكى يوغان بىر

كۆۋرۈكنىڭ ئالدىغا كەلدى. كۆۋرۈكنىڭ ئالدىدا ماڭلىيىغا «بۇلۇتلۇق كۆل» دەپ خەت يېزىپ قويۇلغان بىر زىننەت دەرۋازىسى تۇراتتى. ۋۇ سۇڭ كۆرۈپ، يالغانلاردىن:

ــ بۇ يەر نېمىدەپ ئاتىلىدۇ؟ ــ دەپ سوراپ قويدى.

ــ كۆزۈڭ قارىغۇمىدى، كۆۋرۈك بويىدىكى زىننەت دەرۋازىسىغا يېزىپ قويۇلغان «بۇلۇتلۇق كۆل» دېگەن خەتكە قارىمامسەن، ــ دېدى ئىككى يايى جاۋابەن.

ــ تەرەت قىلىڭالاي، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ توختاپ.

قوللىرىدا قىلىچ تۇتقان ھېلىقى ئىككى ئادەم ۋۇ سۇڭغا يېقىنلاپ كەلدى، ۋۇ سۇڭ «يوقال!» دەپ ۋارقىراپ، بىرنى تېپىۋەتتى، ئۇلارنىڭ بىرى پولتۇڭگىدە قىلىپ سۇغا چۈشۈپ كەتتى. يەنە بىرى قاچىمەن دەپ كەينىگە ئەمدىلا بۇرۇلۇشىغا، ۋۇ سۇڭ ئوڭ پۇتى بىلەن بىرنى تەپتى، ئۇمۇ پولتۇڭلاپ سۇغا چۈشۈپ كەتتى. ھېلىقى ئىككى يايى قورقۇشىدا ئالاقزادە، بولۇپ كۆۋرۈكنىڭ ئاستىغا قاراپ بەدەر قاچتى. ۋۇ سۇڭ:

ــ نەگە قېچىشىسەن ! ــ دەپ ۋارقىراپ، بوينىدىكى تاقاقنى بىرلا قايرىپ ئىككى پارچە قىلىۋەتتى ۋە ئۇلارنى قوغلىشىپ كۆۋرۈكنىڭ ئاستىغا چۈشتى. ئۇلارنىڭ بىرى قورقۇشىدا گۈپ قىلىپ يەرگە يىقىلىپ چۈشتى. ۋۇ سۇڭ يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۇنىڭ ئالدىدا قېچىپ كېتىۋاتقان يەنە بىرىنىڭ كۆكرىكىگە كەلتۈرۈپ تازا بىر مۇشت سېلىۋىدى، شۇ يەردىلا دومىلاپ چۈشتى، ۋۇ سۇڭ كۆلىنىڭ بويىدا تاشلىنىپ ياتقان قىلىچتىن بىرنى ئالدى ــ دە، ئۇنى شارت قىلىپ چېپىپ تاشلىدى، ئاندىن كەينىگە ئۆرۈلۈپ كېلىپ ھېلىقى يىقىلىپ چۈشكەن جاڭۇانمۇ چېپىۋەتتى.

بايىقى سۇغا چۈشۈپ كەتكەن ئىككىيلەن تىرىشىپ ــ تىرمىشىپ سۇدىن چىقىپ، ئەمدىلا ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا، ۋۇ سۇڭ قوغلىشىپ كېلىپ شارت قىلىپ بىرىنى چېپىۋەتتى. ئاندىن يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ كېلىپ، يەنە بىرىنىڭ گەجگىسىدىن ئالدى ــ دە، ئۇنى تۇتۇۋېلىپ تۇرۇپ:

ــ راستىڭنى ئېيت، ئەبلەخ، راستىڭنى ئېيتساڭ بىر قوشۇق

قېنىڭدىن كېچىمەن ! ــ دەپ توۋلىدى.

ــ بىز ئىككىمىز جياڭ ئىشىك مۇئەككىلىنىڭ شاگىرتى بولىمىز، ــ دەپ راستىنى ئېيتتى ئۇ، ــ ئۇستازىمىز بىلەن جاڭ قۇربېگى مەسلىھەتلىشىپ، بىز ئىككىمىزنى ھېلىقى ئۆزلىرىنى ئېلىپ ماڭغان ئىككى يايغا يارەملىشىپ، باتۇر جانابلىرىنى ئۆلتۈرۈشكە ئەۋەتكەنىدى.

ــ ئۇستازىڭلار ھازىر نەدە؟ ــ دەپ سورىدى ۋۇ سۇڭ.

ــ بىز بۇياقىقا قاراپ ماڭغان ۋاقتىمىزدا، ئۇلار ھەممىسى جاڭ سۇركاۋۇلىنىڭ ئىچكىرىكى سارىيىدىكى قوشماق ئۆردەك راۋۇنقىدا مەي ـ شاراب ئىچىشىپ، بىزنىڭ ئىشىنى پۈتكۈزۈپ قايتىپ كېلىشىمىزنى كۈتۈپ قالغانىدى، ــ دېدى جاۋاب بېرىپ ئۇ.

ــ ئەسلىدە مۇنداق گەپ ئىكەن ـ دە، ــ دېدى ـ دە، ۋۇ سۇڭ قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، شارت قىلىپ ئۇنىمۇ چېپىۋەتتى ۋە ئۇنىڭ بېلىدىكى قىلىچىنى چىقىرىۋېلىپ، قىلىچلارنىڭ ياخشىراقىدىن بىرىنى تالىلىۋالدى، ئاندىن ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۆلۈكىنى ئىتتىرىپ كۆلگە تاشلىۋەتتى. ۋۇ سۇڭ ئۇلارنى ئۆلمەي قالمىسۇن دەپ، قىلىچنى ئالدى ـ دە، يەنە بىرنەچچە قېتىمدىن چانىۋەتتى؛ ئاندىن كۆۋرۈك بېشىدا تۇرۇپ: «بۇ تۆت ئوغرىنىغۇ ئۆلتۈردۇم، ئەمدى جاڭ سۇركاۋۇل، جاڭ قۇربېگى، جياڭ ئىشىك مۇئەككىلى دېگەن ئوغرىلارنى ئۆلتۈرمىسەم ئۆچۈم چىقمايدۇ !» دەپ ئويلىدى ـ دە، قىلىچنى كۆتۈرۈپ، بىردەم ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. كېيىن بىردىنلا ئويلىنىپ، توپتوغرا مېڭىپ مېڭجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كەتتى.

ئەيىۋەھنىناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! بۇ ۋەقە بولمىغان بولسا، ۋۇ سۇڭ بۇ بىرنەچچە ئاچ كۆزنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆچىنى ئالالمىغان بولاتتى. گوللۇك ساراينىڭ ئىچى ئۆلۈك ـ جەسەتكە تولمىغان، ئېگىز راۋاقنىڭ ئىچى قىزىل قانغا بويالمىغان بولاتتى. ۋۇ سۇڭ مېڭجۇ ئايمىقىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن نېمە ئىشلار بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بۇ كىتاب شاڭخەي خەلق نەشرىياتىنىڭ 1975 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 1975 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据上海人民出版社1975年11月第1版，1975年11月第1次印刷本翻译出版。

سۇ بويىدا (1)

ئاپتورى: شى نەيئەن، لو گۇەنجۇڭ
تەرجىمە قىلغۇچى: «سۇ بويىدا» تەرجىمە گۇرۇپپىسى
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەركىن شېرىپ
مۇھەررىرلىرى: باباخان، ئابلىمىت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئادالەت مەخسۇت
تەكلىپلىك كوررېكتورى: ئىلياس رەھمى
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 2827472 – 0991
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: ئۈرۈمچى شەھەرلىك كېيىك رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 25.25
قىستۇرما بېتى: 16
نەشرى: 2012 ـ يىلى 9 ـ ئاي 2 ـ نەشرى
باسمىسى: 2012 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 13600 – 1
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 228 – 15829 – 4
باھاسى: 43.00 يۈەن (1 ـ كىتاب)